מדרש · הלכה · מפרשים

חפץ חיים על ספרא

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חפץ חיים על ספרא

רבי ישראל מאיר הכהן מראדין

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חפץ-חיים-על-ספרא/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 8

ברייתא דרבי ישמעאל 11

פסקה ד 11

פסקה ה 12

פסקה ו 13

פסקה ז 13

פסקה ח 14

פסקה ט 14

פסקה יב 15

פסקה יג 16

פסקה טו 16

פסקה יז 17

ויקרא דבורא דנדבה 17

פרק א 17

פרק ב 18

פרשה ב 20

פרק ג 23

פרשה ג 24

פרק ד 26

פרשה ד 28

פרק ה 32

פרק ו 35

פרשה ה 38

פרק ז 41

פרשה ו 43

פרק ח 44

פרשה ז 46

פרק ט 49

פרשה ח 50

פרק י 52

פרשה ט 53

פרק יא 56

פרשה י 58

פרק יב 60

פרשה יא 63

פרק יג 64

פרשה יב 65

פרק יד 68

פרשה יג 71

פרק טו 72

פרק טז 73

פרק יז 74

פרשה יד 76

פרק יח 78

פרק יט 79

פרק כ 79

ויקרא דבורא דחובה 80

פרשה א 80

פרק א 84

פרשה ב 87

פרק ב 88

פרק ג 89

פרשה ג 90

פרק ד 93

פרק ה 94

פרשה ד 95

פרק ו 100

פרשה ה 104

פרק ז 107

פרשה ו 110

פרק ח 114

פרק ט 115

פרשה ז 117
פרק י 120
פרק יא 122
פרשה ח 123
פרק יב 125
פרק יג 127
פרשה ט 130
פרק יד 131
פרק טו 132
פרק טז 132
פרק יז 132
פרשה י 133
פרק יח 135
פרק יט 138
פרשה יא 140
פרק כ 142
פרשה יב 145
פרק כא 148
פרק כב 151
פרשה יג 153
פרק כג 156
צו 157
פרק א 157
פרק ב 161
פרשה ב 166
פרק ג 169
פרשה ג 170
פרק ד 172
פרק ה 173
פרשה ד 174
פרק ו 177
פרק ז 179
פרק ח 182
פרשה ה 185
פרק ט 188
פרק י 189
פרשה ו 191
פרק יא 193
פרשה ז 197
פרק יב 198
פרשה ח 202
פרק יג 204
פרשה ט 208
פרק יד 211
פרק טו 213
פרשה י 216
פרשה יא 219
פרק טז 224
פרק יז 228
פרק יח 230
מכילתא דמילואים א 233
שמיני 246
מכילתא דמילואים ב 246
פרשה א 258
פרק ב 261
פרשה ב 264
פרק ג 267
פרק ד 270
פרשה ג 273
פרק ה 278
פרשה ד 282
פרק ו 286
פרשה ה 288
פרק ז 290

פרשה ו 292
פרק ח 296
פרשה ז 298
פרק ט 305
פרשה ח 306
פרק י 310
פרשה ט 315
פרק יא 317
פרשה י 320
פרק יב 323
תזריע פרשת יולדת 326
פרשה א 326
פרק א 330
פרק ב 332
פרק ג 334
פרק ד 338
תזריע פרשת נגעים 340
פרק א 340
פרק ב 345
פרשה ב 349
פרק ב* 352
פרשה ג 357
פרק ג 361
פרק ד 362
פרק ה 365
פרק ו 368
פרשה ד 371
פרק ז 373
פרשה ה 376
פרק ח 378
פרק ט 380
פרק י 386
פרק יא 389
פרק יב 390
פרק יג 393
פרק יד 396
פרק טו 397
פרק טז 399
מצורע 402
פרשה א 402
פרק א 407
פרשה ב 409
פרק ב 411
פרשה ג 414
פרק ג 415
פרשה ד 419
פרשה ה 422
פרשה ו 425
פרק ד 427
פרשה ז 429
פרק ה 431
מצורע פרשת זבים 435
פרשה א 435
פרק א 439
פרק ב 441
פרשה ב 444
פרק ג 447
פרק ד 451
פרשה ג 452
פרק ה 454
פרק ו 458
פרשה ד 462
פרק ז 465
פרשה ה 468

פרק ח 470
פרק ט 472
אחרי מות 475
פרשה א 475
פרק א 478
פרשה ב 480
פרק ב 481
פרק ג 484
פרשה ג 488
פרק ד 489
פרשה ד 492
פרק ה 494
פרק ו 496
פרשה ה 498
פרק ז 500
פרק ח 503
פרשה ו 505
פרק ט 507
פרק י 510
פרשה ז 512
פרק יא 513
פרק יב 517
פרשה ח 521
פרק יג 522
קדושים 526
פרשה א 526
פרק א 528
פרק ב 531
פרק ג 533
פרשה ב 535
פרק ד 538
פרק ה 543
פרשה ג 545
פרק ו 549
פרק ז 551
פרק ח 554
פרשה ד 556
פרק ט 559
פרק י 560
פרק יא 567
פרק יב 568
אמור 571
פרשה א 571
פרק א 575
פרשה ב 578
פרק ב 580
פרשה ג 582
פרק ג 586
פרשה ד 587
פרק ד 590
פרשה ה 595
פרשה ו 597
פרק ה 597
פרק ו 598
פרשה ז 601
פרק ז 606
פרשה ח 610
פרק ח 612
פרק ט 615
פרשה ט 616
פרק י 617
פרק יא 620
פרשה י 621
פרק יב 624

פרק יג 626
פרשה יא 629
פרק יד 631
פרשה יב 632
פרק טו 634
פרק טז 636
פרק יז 638
פרשה יג 641
פרק יח 645
פרשה יד 650
פרק יט 651
פרק כ 652
בהר 655
פרשה א 655
פרק א 659
פרשה ב 664
פרק ב 666
פרק ג 669
פרשה ג 670
פרק ד 674
פרק ה 677
פרשה ד 680
פרק ו 683
פרשה ה 687
פרק ז 689
פרשה ו 690
פרק ח 692
פרק ט 694
בחוקתי 696
פרשה א 696
פרק א 696
פרק ב 698
פרק ג 699
פרשה ב 700
פרק ד 701
פרק ה 702
פרק ו 704
פרק ז 705
פרק ח 706
פרשה ג 708
פרק ט 712
פרשה ד 716
פרק י 720
פרק יא 725
פרשה ה 728
פרק יב 730
פרק יג 736

הקדמה

הנה ידוע גודל מעלת התורה ששנה הכתוב בחיבו כמה פעמים. ורצונו יתברך שתהיה תורתו שגורה בפינו ככתוב "והיה לך לאות על ידך וגו' למען תהיה תורת ד' בפיך". ושתהיה חקוקה על לוח לבנו כמו שכתוב "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך" ורצונו יתברך שנהיה עמלים בתורה וכמו שכתוב "אם בחקותי תלכו" ואיתא בתורת כהנים (הובא ברש"י) יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר "ואת מצותי תשמרו" הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה. וחביב אצלו הדבר הזה מאוד, שמשבח את עם ישראל בזה וכמו שכתוב (ישעיהו נא, ז) "עם תורתי בלבם". ולהיפך מי שמסיח דעתו מן התורה ומשכח אותה מתוך עצלותו הזהיר על זה מאוד מאוד ואחז"ל במנחות (דף צט:) המשכח דבר אחד מתלמודו עובר על כמה לאוין שנאמר "השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו". וכן איתא באבות דמעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו:

ועל כן עלינו להתחזק בכל עוז לידיעת תורתו. והוא בדרך כלל לידיעת כל התורה [כל אחד לפי ערכו] וכמו שכתוב "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום" שהוא כולל כל מה שצונו הש"י, ובפרט ספר ויקרא שעליו אמר הכתוב "וירא אלהים את האור כי טוב" ואיתא בבראשית רבה זה ספר ויקרא שיש בו הלכות מרובות – בודאי עלינו להתחזק לידע אותו. וז"ל המדרש משלי (פרק י) אמר רבי ישמעאל בא וראה כמה קשה יום הדין שעתיד הקב"ה לדון את כל העולם כולו בעמק יהושפט וכיון שתלמיד חכם בא לפניו אומר לו כלום עסקת בתורה. אומר הן. אומר לו הקב"ה הואיל והודית אמור לפני מה שקרית ומה ששנית. מכאן אמרו כל מה שקרא אדם יהא תפוס בידו ומה ששנה יהא תפוס בידו שלא תשיגהו בושה וכלימה ליום הדין וכו' בא מי שיש בידו מקרא ואין בידו משנה – הקב"ה הופך את פניו ממנו ומצירי גיהנם מתגברין בו כזאבי ערב והם נוטלין אותו ומשליכין אותו לגיהנם. בא מי שיש בידו שני סדרים או שלשה – הקב"ה אומר לו בני כל ההלכות למה לא שנית אותם. אם אומר להם הניחוהו מוטב ואם לאו וכולי. בא מי שיש בידו הלכות אומר לו בני **תורת כהנים למה לא שנית** שיש בו טומאת שרצים טומאה וטהרה, טומאת נגעים וטהרת נגעים, טומאת נתקים וטהרת נתקים, טומאת בתים וטהרת בתים, טומאת זבין וטהרת זבות, טומאת לידה וטהרת לידה, טומאת מצורע וטהרת מצורע, סדר וידוי של יום הכפורים וגזירה שוה ודיני ערכים וכל דיני ישראל שהן דנין בתוכו.

והנה מדברי המדרש הזה הלא יש לנו התעוררות גדולה לחיוב לימוד הזה כיון ששואלין אותנו על זה וגם באמת הלא התורת כהנים על ויקרא ומכילתא וספרי הם יסוד תורה שבעל פה שהם הולכין וסופרין כל אותיות שבתורה ומבארין אותם על פי תורה שבעל פה המסורה לנו מסיני והם מקור כל המשניות והברייתות. ועל כן נפלאתי מאד מדוע כל כך מוזר לימוד הזה מישראל כי אם למעט מזעיר יחידים שבדור כיון שהיא יסוד תורה שבעל פה. ובפרט לפי דברי המדרש הנ"ל ששואלין על זה וחושב כמה עיקרי הלכות נמצאו בו ומקורים של סדר קדשים וטהרות בו היא:

ואשתבחו קמאי דקמאי בלימוד הזה גבי בניהו בן יהוידע ביארו חז"ל (ברכות יח, ב) מה שכתב "והוא ירד והכה את האריי בתוך הבור ביום השלג" דתנא ספרא דבי רב ביומא דסתיא והוא התורת כהנים, ומשלו לארי שהוא החמור שבספרים [תוספות]. וגם בר' יוחנן אמרו (יבמות עב, א) ששנאה בתלתא יומי וסברה בתלתא ירחי. וגם בלימוד הזה יש בו עוד מעלה גדולה שלבד מצות לימוד התורה הוא לימוד עניני עבודה ומקיימין בזה מאמרם (מנחות ק"י והוא גירסת רש"י בבא מציעא קי"ד) תלמידי חכמים העוסקים בהלכות עבודה מעלה אני עליהם כאילו מקריבין ומגישין לשמי. וכבר הארכתי בחיוב לימוד עניני עבודה בהקדמה לחבורי ליקוטי הלכות:

והתבוננתי שסיבת מניעת לימוד התורת כהנים מפני שהוא משובש מאד וגם שאין עליו ביאור פשוט השוה לכל נפש [שביאור הראב"ד הלא בכמה מקומות מאריך מאוד ליישב הסוגיות שהובא שם התורת כהנים וכעין זה גם ביאור הר"ש משאנ"ץ וגם יש כמה ברייתות שלא ביארו כלל כי לפי רוממותן עלה על דעתם שזהו פשוט לכל מעיין אבל אנו יתמי דיתמי לא נבין בלי פירוש. וכן בספר קרבן אהרן – אף שהוא חיבור נכבד מאוד ושדרכו לפרש כל ברייתא – מכל מקום ילאה הקורא בו מפני אריכותו בסוגיות הש"ס. וכן הגאון ר' מאיר לבוש מלבי"ם ז"ל הרחיב והעמיד מאוד כדעתו הרחבה לכוין כל דרשה בדקדוקי המקראות והרבה פעמים מפלפל בסוגיית הש"ס ופסקי הרמב"ם ושארי ראשונים, וכל זה הוא רק לגדול תורה ולא לאנשים פשוטים כמוני]:

והנה זה הרבה שנים שמעתי כי נמצא כת"י הגהות הגר"א על התורת כהנים וברוך השם שנזדמן לי לראותו אצל הגביר המפורסם נדיב לב י"א מהר"ר בועז ראבינאוויץ ז"ל בעיר בברויסק, וכאשר ראיתיו שוב לא רפה ידי ממנו ובקשתי להגביר הנ"ל שיתן על ידי להעתיקו וכן עשה בחסדו הטוב, זכרה לו אלוה לטובה תנוח נפשו בעדן אלהים. והנה העתקתי כולו עד גמירא והחזרתיו. וכאשר הרציתי הדברים בוואַרשא לפני ידידי הרב

הגביר המפורסם בישראל לשם ולתהלה בצדקתו ופעלו מהר"ר **יעקב ברודא** ז"ל קבע סך מסוים[1]

ועל הטוב יזכר אשתו הגבירה הכבודה מרת סימא תחיה עם חתנה הרה"ג הנכבד מהר"ר צבי זבלודווסקי נ"י שהם עזרו להוציא פעולותיו הנשגבות בחייו ובמותו לפועל יהא ה' בעזרם ויתן להם אריכת ימים ושנות חיים. להוציא דברי הגר"א לאור שלא יתכסה אור הגנוז הזה מן העולם (כי כבר היה העתקה כזו עוד במקום אחר ונשרף ולא נשאר רק זה האחד אשר נדע ממנו). אמנם בקרבי אל המלאכה להדפיס דברי הגר"א התבוננתי כי הדבר אינו מתוקן כלל:

א כי הגהותיו בכמה פעמים הוא כספר החתום וצריך עמל ויגיעה רבה להבין כונתו

ב כי עצם דברי הספרא אינו מבואר וטרם נדע היטב עצם דבריו על פי המפרשים אי אפשר לירד לכונת הגר"א:

על כן התחזקתי בעזה"י לתקן הדבר כפי כחי הדל וד' עזרני בזכות כלל ישראל ועשיתי ביאור קצר ופשוט בלשון צח על הספרא מלוקט מכל המפרשים (אף שעל ידי זה נתרבה הוצאת הדפוס כפלים מאשר דמיתי בתחלה, בכל זה אקוה כי יעזרני הש"י), היינו מהראב"ד והר"ש והקרבן אהרן, והזית רענן (שהוא מסודר מבעל מג"א על הילקוט) ומהספר עזרת כהנים והגהות רי"ד. ובכמה מקומות שהובא הענין בגמרא העתקתי דברי רש"י דשם שהוא הביאור המקובל לכל ישראל. ובכמה מקומות גם פירוש רבינו הרמב"ם והר"ש והרע"ב על משניות היה לי לאור עיני בזה:

[1] ולמען יקרת האיש המצוין הזה אשר הלך לעולמו בלא בנים אמרתי לתת לו מזכרת בחיבור הזה אשר היה סיוע להדפסתו לתת מזכרת לצדקותיו ופעולתיו אשר יתנו לו שם וזכר עולם. מצוין היה האיש בלבבו הטובה וצדקת פזרונו בישראל. היה ראש וראשון לכל דבר טוב ושמו מפורסם בכל עיר ווארשא הגדולה וגם בכל המדינה. הוא היה רחים ומוקיר רבנן למאוד. וביתו היתה פתוחה לרוחה ובפרט לתלמידי חכמים וגדולים אשר נהרו לווארשא קירבם בימין צדקו. והלך בדרך היראים באמת בכל דרכיו. קבע זמן ללימוד התורה יום יום יחד עם איש ת"ח נכבד גדול. וכן בכל הנהגותיו היה הכל על דרך התורה והמצוה. באחרית ימיו תיקן תיקונים גדולים שראוין לפרסם אותן. הוזיל הון רב קרוב לארבעים אלף רו"ב לבנות בפרור ירושלים חצר של חמשה ועשרים דירות ובהם"ד ומקוה הכל כפי הדרוש והוא למען לתת דירות לתלמידי חכמים עניים ויחולק על פי גבאים ממונים על זה ונקרא בשם "אהל יעקב". עוד הפריש עשרים אלף רו"ב ומסרם בחייו תחת גבירים נכבדים מפורסמים ועל פי דעת גדולים מיוחדים לזה למען להושיב עשרה ת"ח אברכים מופלגים ויחקו פרס כ"א עשרים רו"ב לחודש (שיספיק גם חלק עבור ב"ב) ללמוד בחבורה יחד עדי שיזדמן להם מה' מדום להוראה. ויחולק הקרן והריוח לעשר שנים וכל ארבעה שנים יתחלפו אחרים. וב"ה חבורתו הק' שהושיבם בפה עשה לה שם שכבר יצאו ממנה באיזה שנים רבנים מובהקים ור"מ גדולים לשם ותפארת. ולאחרונה בצאותו הראה אהבתו הגדולה לתורת ה' וקבע חלק נכבד מהונו אבעים אלף רו"כ למען החזק כל הישיבות הנדחקות (זולת ירושתו לקרוביו ופזרונו לצדקות) הן במדינתנו הן לכל מוסדות התורה והחסד שבארץ הקדש והן בווארשא עצמה שהגיע לכ"א סך נכון שאמנם חיזק ידם הרבה בזה. כן אחוזה שלו באה"ק מסרם למען חיזוק התורה שם. והוא האחד מן המיוחדים בזה שנתנו נפשם ומאדם להחזיק תורת ה' בחייו ובמותו. וזכה ששפתותיו דובבות בקבר שמעמלו ניזונין עשרה ת"ח מופלגים גדולים לומדים תורה בשקידה עצומה יום ולילה וראוי לאיש צדיק פאר הגבירים כזה לתת לו מזכרת עולם. תנצב"ה:

והעיקר שמתי לבבי לביאור היותר פשוט וישר בדברי רבותינו ז"ל ובאיזה מקומות שלא ביארו המפרשים מפני פשיטותן לגודל דעתם הרוממה בכל זה לא מנעתי לבאר כפי הדרוש לאנשים כמוני [אכן על עניני פסק הלכה לא שמתי לבי כי לא לזה באתי ורק לפרש דברי רבותינו באתי]. והנה אף שיש חלק מן הספרא שכבר הובא הלכותיהן במשנה ובברייתא בש"ס – בכל זה מועיל מאוד דברי הספרא להבין מקור ההלכות מן הכתובים כי פעמים לא ביאר הש"ס מקורו וגם יש חלק גדול שלא הובאו בש"ס כלל, ובפרט בסדר טהרות שאין לנו רק משניות כמו נגעים וכיוצא בו דיני טומאה וטהרה ועל ידי הברייתא דספרא יבוארו המשניות בידיעה רחבה מאירת עינים ממש:

ועתה אקוה לה' כי יספיק הפירוש הזה שיוכל כל אדם להבין דברי הספרא בנקל כפי שלומד אדם פרק משניות עם תפארת ישראל. והנה הדפסתי את כל ההגהות רבינו הגר"א ז"ל[2] כסדרן ושמתי לבבי על אורות רבינו לבאר אותם בעזה"י בכל מקומות הצריך ביאור, וכמה מקומות היה לי לעזר דבריו הק' שבספרו **אדרת אליהו** [ודברי הקפתי במוקף כדי שלא יתערב להקרוא דברי בדבריו]. וכן המעיין יראה איך דבריו מאירין עינים ממש ככוכבי אור נוצצין. ובמקומות החמורין שנתלבטו בו המפרשים – על ידי הגהותיו דברי רבותינו שמחין כנתינתן מסיני וכחו של הגר"א ניכרין בו את דרך האמת והפשוט תפס. ויהנו בעזה"י כעת רבים לאורו. וזכות רבינו הגר"א ז"ל עמדה לי לבאר דבריו ולהוצאת כל הענין. ואקוה לה' כי מעתה תרבה הדעת בלימוד התורת כהנים ויהיה אצל הלומד בו מחובר התורה שבעל פה עם המקראות כפי שסובב והולך התורת כהנים. ואולי יתן ה' שיתרבה בזה הלימוד בעניני עבודה שענינו הוא גדול מאוד ומקרב את הגאולה וסותם פי המקטרגים ומעורר זכות על כלל ישראל כמו שביארתי בספרי תורה אור, עיי"ש:

ברייתא דרבי ישמעאל

פסקה ד

ד **מה בשומר שכר וכו' פטר את היורשין**. שאין צריכין לישבע שלא שלח אביהם יד והוא מדכתיב שם "שבועת ה' תהיה בין שניהם" ולא בין היורשין אף שומר חנם כן והטעם דאין צריכין לידע במילי דאביהן:

[2] והוי יודע שהגר"א מכנה בהגהותיו את כל ברייתא בשם הלכה ושארי מפרשים מכנים אותן בשם פסקא, והכל אחד.

פסקה ה

ה **מבנין אב וכתוב אחד**. היא כדאמרינן בעלמא חדא מחדא. בנין אב משני כתובים - חדא מתרתי:

כיצד לא הרי המשכב וכו'. והנה קודם שבא ללמדנו שנלמוד בנין אב ממשכב לתולדותיו וכן ממושב לתולדותיו הניח הקדמה דצריך הכתוב לכתוב שניהן דהיינו משכב ומושב דלא ילפינן מהדדי דלא ראי זה כראי זה וכמו שנבאר לקמיה דאי לאו הכי אין בידינו למילף מינייהו איזה דבר דהם כשני כתובין הבאין כאחד שאין מלמדין:

לא הרי המשכב וכו'. היינו שמשכב דינו בשלשה טפחים ומושב דינו בטפח וע"כ אילו כתב במושב ולא כתב המשכב לא הייתי למד אותו מן המושב שזה די לו למלאכתו בטפח וזה אין די לו רק בשלשה טפחים ואם כתב במשכב ולא כתב במושב הייתי למד אותו ממנו לטמא בשיעור המשכב בשלשה טפחים אבל בטפח לא כדי שלא יהא חמור הלמד מן המלמד ולכן הוצרכו שניהם. והשתא אתי למילף הדומה להו במה הצד והיא כי המשכב והמושב כך הם המטה והכסת והכר הוא משכב המיוחד והכסא והספסל והקתדרא היא מושב המיוחד ואנו באין ללמד תולדותיהן כגון תיבת הבלנין והתיבה שפתחלה מן הצד וערבה משני לוגין עד ט' קבין שהן תולדות למשכב והסגוס והחלוק והטלית והקלסטר של ד' קבין שהן תולדות למושב כדאיתא לקמן בפרק זבין (פ"ב) כל אלה אינן משכב ומושב מיוחדין אלא שהן משמשין שכיבה וישיבה עם מלאכתן וגמרינן להו ממשכב המיוחדין בבנין אב תולדות המשכב ממשכב ותולדות המושב ממושב והיינו בנין אב מכתוב אחד:

הצד השוה שבהן שהן עשויין לנוח אדם לבד. כלומר שאינו לתשמיש אחר והזב מטמאו בזובו כ"כ שיכול לטמא אדם לטמא בגדים שעליו אף כל וכו' כלומר כל אלו התולדות כיון שאינן עשויות אלא לנוח אדם לבד הזב מטמא אותו בזובו וכו'. ומה שכתב ברובו הוא ממה דאיתא לקמן סוף פ"ב בפרשת מצורע "אשר ישכב עליו ואשר ישב עליו" עד שינשא רובו עליו. (כתב הראב"ד דלא רוב גופו אמרינן אלא רוב משענתו דאי לאו כן סנדל לא משכחת לה שיהא טמא מדרס דהא רוב גופו אינו נושא עליו אלא ודאי רוב משענתו קאמר ואפשר שעומד לפרקים על רגל אחד א"נ כשאדם הולך מריך רגלו אחת ונשען על האחרת):

יצא המרכב שהוא עשוי לסבלין אחר. פירוש, לטעינת משא אחר פעמים לרכיבה פעמים למשא בשעה שאין שם רכיבה משום הכי לא גמרינן ליה ממשכב ומושב להשוות מגעו כמשאו לטמא אדם לטמא בגדים שעליו אלא משא בלבד הכתובה בו

זו היא מטמא אדם לטמא בגדים שעליו אבל מגעו אינו חמור כ"כ. ומה דקיימא לן דסאה ותרקב אין מטמאין במדרס כלל לא במגע ולא במשא כשכפה אותן וישב הזה עליהן. תשובה לדבר מרכב עשוי לרכיבה ולתשמיש אחר פעמים לזה ופעמים לזה אבל סאה ותרקב אינן עשוין לישיבה כלל אלא לתשמיש אתי בלבד וכשישב עליו במקרה אומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו והתורה אמרה "אשר ישב עליו" שיהא עשוי לישיבה (וכדאיתא בשבת דף נט) כל זה מלשון הראב"ד ומכל מקום קשה מאוד דברי הברייתא שהתחילה ללמד בצד השוה לרבות דבר שאינו כתוב בתורה בהדיא מפני שהן דומין למשכב ומושב שהוא עשוי לנוח אדם עליה יהיה לה לסיים דלא נוכל לרבות דבר שאינו עשוי לנוח אדם עליה שאינו מתטמא במדרס הזב ולא לסיים אודות מרכב שכתוב בתורה בהדיא שמתטמא על ידי הזב וממילא אדם הנוגע בה נטמא (ואך שבפרטיה אינו דומה שאינו מטמא אותו כ"כ לטמא בגדים שעליו אלא אם כן נושאה וע"כ נכון מאוד גירסת הגר"א שגורס יצא תרקב שהוא עשוי לסבלון אחר ור"ל שסובלת ענין אחר דהיינו להכניס בה איזה דבר ולא לכפותה לישב עליה והוא ממש כעין מה דאיתא בשבת (דף נט.) יכול כפה סאה וישב עליה תרקב וישב עליה ת"ל אשר ישב עליו הזה יצא זה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו:

פסקה ו

ו **לא פרשת הנרות**. שהיא תדירא לעבודת פנים ושילוח טמאים אינו כן ויש מעלה בשילוח טמאים שהוא בכרת ונרות אינן בכרת ובשתיהן מצינו שהן מיד ולדורות בנרות כתיב בפרשת אמור אל הכהנים (כ"ד) חוקת עולם הרי דורות אמור ובפרשת בהעלותך כתיב ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה הרי מיד וכן בשילוח טמאים בפרשת נשא כתיב "ויעשו כן בני ישראל וישלחו אותם" ובפרשת זאת חוקת התורה כתיב "והיתה להם לחוקת עולם" ותרוויהו מגמרי לשאר צוואות שבתורה שהן מיד ולדורות ולא הוו שני כתובים הבאים כאחד דהא מיצרך צריכי כדאמרן:

פסקה ז

ז **מן הבהמה**. אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה - כלל דהיינו אף חיה שהרי חיה הוא בכלל בהמה:

בקר וצאן פרט. ונתמעטה חיה מן הקרבן:

פסקה ח

ח **נעשה כלל מוסיף על הפרט**. הא מילתא פליגא אגמרא דילן (שבועות מג, א) דקדרשי לחיה להאי קרא בכלל ופרט וכלל כי יתן איש אל רעהו - כלל, חמור או שור או שה וכל בהמה - פרט, לשמור - חזר וכלל. מה הפרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון וכולי:

מה הפרט מפורש ולד ולדות הארץ. היין והשכר והצאן ולד ולדות הארץ כי היין יוצא מן הענבים והבהמה נולדת מן הבהמה וכולן תחלת ברייתן מן הארץ אף כל ולד ולדות מן הארץ למעוטי מים ומלח דלאו ולד הוא שאינו פרי ולמעוטי כמהין ופטריות דאף על גב דפירות הן לאו ולדות נינהו שהרי אינן יוצאין מזרע אחר ולמעוטי עופות שלא נבראו מן הארץ אלא מן הרקק והכי מפרש לה בעירובין (דף כז:) ע"כ לשון הראב"ד. אמנם לדבריו מיותר מה שכתב כאן בברייתא וגידולי קרקע דהוא לשון ברייתא אחרת המובא שם דחולקת על ברייתא זו בדין עופות דלמעוטי כמהין ופטריות נפקא מולד ולדות ואפשר דלא היה בגירסתו גידולי קרקע אכן הגר"א כתב בהגהותיו דיותר תיבות "ולד ולדות הארץ" וצריך לגרוס "מה הפרט מפורש דבר שהוא פרי מפרי וכו' אף כל אין לי אלא פרי מפרי וכולי", ולדבריו האי תנא הוא המובא בגמרא דמרבה עופות:

פסקה ט

ט **מכלל הצריך לפרט**. שהכלל צריך שיהא הפרט עמו:

מפרט הצריך לכלל. יש שהפרט צריך שיהא הכלל עמו:

כיצד קדש לי וכו'. הך רישא לאו פירושא דכלל הצריך לפרט הוא אלא מציעתא וסיפא:

כל בכור. כלל אפילו נקבות ת"ל זכר אשר תולד בבקרך ובצאנך הזכר זהו כלל ופרט השנוי מקודם בשלשה עשרה מידות שהפרט בא למעט את הכלל ממשמעו ולהעמידו על הפרט ואין בכלל אלא מה שבפרט:

אי בכור זכר יכול אפילו יצתה נקבה לפניו. בגמרא מגיה דצריך לומר אי זכר יכול אפילו יוצא דופן תלמוד לומר פטר רחם, והכי פירושא יכול אפילו יצא דרך דופן נמי בכלל בכור הוא וליכא למעוטי מדכתיב בכור דהא לא קדמו אחר מעולם. תלמוד לומר פרט רחם לגלות לנו על בכור דדוקא כשהוא פרט רחם וזהו כלל הצריך לפרט דאצטריך הא פרט לפרושי דלא מקרי בכור עד דהוי בכור לרחמים משום דלא הוה ידעינן מאי משמעותא דכללא ולא דמי לכלל ופרט דעלמא דשם אהני פרט למעוטי כללא ולא לפרושי משמעותא, כאן רישא דברייתא הכור יכול אפילו נקבה ת"ל זכר היינו כלל ופרט ??? דלא אצטריך לפרושי היכי דמי בכור דהא הנקבה בכור לכל מילי היא אלא למעוטי דלא תימא אף הנקבות קדושות בבכורה:

אי פטר רחם יכול אפילו יצא מרחם אחר יוצא דופן. דהא לא קדמו אחר דרם רחם:
תלמוד לומר בכור. דמשמע בכור לכל מילי בעינן והיינו פרט הצריך לכלל דזכר ופטר רחם שהוא פרט צריכין לבכור לפרשו שאילו לא נאמר הייתי אומר אף על פי שאינו בכור ללידה כיון שהוא פטר רחם יקדש. ורוב פרטות שבתורה אינן צריכות לכללות שעמהן כגון (ויקרא, א) מן הבקר ומן הצאן – לא היו צריכין שיכתב "מן הבהמה"; "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה" – אינן צריכין לו "כל בהמה", אלא שבא להיות מוסיף על הפרט:
והנפש אשר תאכל בשר מזבח. בצו את אהרן כתיב:
והלא שלמים בכלל כל הקדשים היו. ר"ל וכבר כלל כרת בפר' אמור "כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו וכו' וטומאתו עליו ונכרתה" (והאי 'יקרב' לאכילה הוא כמובאר בכמה מקומות). והגר"א הגיה זו בפנים:
יצאו קדשי בדק הבית. לאו דוקא קדשי בדק הבית קממעט אלא כלומר קדושה שהוא כעין קדושת בדק הבית שאין קדושתו אלא לדמיו ואפילו למזבח – "קדשי בדק הבית" קרי ליה, ולא מחייב משום טומאה עד דאכיל דבר הקדוש קדושת הגוף למזבח (מספר עזרת כהנים):

פסקה יב

ב **לטעון טוען אחר שהוא כענינו**. פי' פרט אחר שיש בו מקצת הענין הראשון הכתוב בכלל והזכיר בפרט זה רק מקצת הענין והניח מקצת וכדלקמיה:
בכלל כל הנגעים היו. לידון כמשפט המפורש בפרשה של מעלה "אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו' נגע צרעת כי תהיה באדם וגו'" דמסברא לא היינו מחלקים בין כשהנגע במקום שחין או מכוה או לא:
שהוא כענינו. שפירש בהן הכתוב חומר אחד שהוא כענינו של כלל דהיינו שער לבן דכתיב בכללא שהוא סימן טומאה והדר כתביה בשחין ומכוה באנפי נפשייהו מדפריט בהו קראי קצת מחומרי הכלל ושארא שייר לגלויי אתי דלא תילף שחין ומכווה מכללא להחמיר ואין לך בהן להחמיר אלא האמור בהן. והיינו "יצאו להקל", שלא יהא נידן בהן סימן טומאה דמחית בשר חי ולטהר העומד בשבוע ראשון:
ולא להחמיר. דלא תימא כי היכי דלחומרא לא ילפי מכללא לידון במחיה ולטעון הסגר שני – לקולא נמי לא תילף מיניה כגון כולו הפך לבן טהור הוא. קמ"ל דלהחמיר לא אפקינהו מכללא אלא להקל עליו:

ושלא ידונו אלא בשבוע אחד. שאם עמד בעיניו בשבוע ראשון – טהור ואין צריך הסגר שני. ומה שכתיב "ואם תחתיה תעמוד הבהרת וגו' וטהרו הכהן" – בשבוע ראשון קאמר:

פסקה יג

ג **מן הכלל וכו' שלא כענינו**. שנאמר בהן סימן טומאה דשער בענין אחר ממה שהיו בכלל שבכלל עשה סימן טומאה כשהוא לבן ובראש וזקן כשהוא צהוב:

יצאו להקל ולהחמיר. שלא תאמר לא בא הכתוב אלא להוסיף בנתקים שאף שער צהוב סימן טומאה בהן וקל לוחומר לשען לבן – קמ"ל דכך הוא המדה שמאחר שחומרא שבכלל כתוב בפרט בענין אחר יצא להקל ולהחמיר:

שלא ידונו בשער לבן. שאין לך בנתקים אלא האמור בהן ויש בזה מה שאין בזה ובזה מה שאין בזה:

אי אתה יכול להחזירו לכללו. שיהא עוד כשאר הכלל:

שאין ת"ל כי כחטאת וגו'. שהרי כלול הוא לכל דיני האדם עם כל האשמות בפרשת צו שכתוב שם "זאת תורת האשם":

אלא לפי שיצא. אשם מצורע מכלל ד"זאת תורת האשם":

לידון בדבר החדש וגו'. דלא אשכחן זה בשום קרבן:

יכול לא יהא טעון מתן דמים ואימורים - כצ"ל (וכן איתא בגמרא) דכך היא המדה דדבר שיצא לידון בדבר החדש אין לך בו אלא חידושו והוה אמינא מתן בהונות אין, מתנות מזבח לא:

אף אשם זה טעון מתן דמים ואימורין למזבח:

פסקה טו

ה **יכול יהא טהור מכל טומאה**. מטומאת נתקים ומשאת ותולדתה ומבהרת ותולדתה בין חלקים ובין פתוכים:

דבר הלמד מענינו. דהאי "ואיש כי ימרט ראשו..טהור הוא" בענינא דטומאת נתקים כתיב:

משמע בית שיש בו אבנים ועצים ועפר. דסתם 'בית' כך הוא:

יכול אף בית שאין בו וכו'. ר"ל אף דסתם בית יש בו שלשתן מכל מקום הוה אמינא דהוא הדין אם לא היה בו אלא חד או תרי מנייהו גם כן יהא מטמא בנגעים שאף הוא קרוי 'בית':

דבר למד מסופו וכו'. דבית שאני מקיים בו "ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואת כל עפר הבית" כדכתיב – הוא דמיטמא בנגעים אבל בית שאין בו אלא חד או תרי מנייהו אינו מטמא בנגעים:

פסקה יז

ז **וכתוב אחד אומר מן השמים וכו' עד ליסרך**. טעות סופר, וכצ"ל **וכתוב אחד אומר "כי מן השמים דברתי עמכם", בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם דכתיב "מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וגו' ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש"** – קולו מן השמים ודיבורו על הארץ [גירסת הגר"א]. וכן הוא במכילתא פרשה יתרו "דבר אחר מלמד וכו'" [הגר"א, ובמכילתא אית זה בשם רבי עקיבא]:

הלל הזקן וכו'. הגר"א הגיה שצריך לגרוס זה אחר סוף פסקא חי"ת ונכון הוא דלמה לו להכניס דבריו באמצע הענין:

דרש שבע מדות וכו'. הלל נמי לא פליג אכולהו י"ג מדות דר' ישמעאל מיהו כשדרש לפני זקני בתירא לא אצטריך ליה אלא הני שבע מדות ודרשינהו. ואית דמפרשי דהלל לשון קצר נקט וקמ"ל דהני י"ג מדות דר' ישמעאל איכא למכללינהו בהני שבע:

וכלל ופרט. כלול בזה כל עניני פרט וכלל המבואר למעלה:

וכיוצא בו במקום אחר. זהו מדת בנין אב בין מכתוב אחד בין משני כתובים:

ודבר למד מענינו. והוא הדין ללמד מסופו:

ויקרא דבורא דנדבה

פרק א

פסקה א

א **והלא דין הוא**. מן הדין נוכל לידע שהיתה קריאה קודם ומה צריך לכתוב "ויקרא":

ונאמר בסנה דיבור. לאו דוקא דבסנה לא כתיב 'דבור' אלא "ויאמר" אלא דיליף דבור דהכא מאמירה דהתם במה מצינו:

פסקה ב

ב **שהוא תחלה לדברות**. שנדבר עם משה ואורחא דמלתא לקרותו תחלה ואחר כך לדבר עמו:

פסקה ג

ג **שהוא לכל ישראל**. היינו לצורך כל ישראל ועדיין לא שמעו קולו:

שהן דבור ובאש. בסנה כתיב "בלבת אש" ובהר סיני כתיב "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל":

יצא דבור אוהל מועד שאינו באש. לא היה מדבר עמו מתוך האש אלא מתוך שני בדי ארון היה הקול יוצא וכיון שאינו עושה רושם כל כך הוי סלקא דעתך שלא היה מקדים קריאה לדיבור:

פסקה ז

ז **אלא לדברות בלבד**. לפרשיות שנאמר בהן "דבר אל בני ישראל" כמו כאן:

מנין אף לאמירות. לפרשיות שנאמר בלשון 'אמירה' כגון "אמור אל הכהנים" ובלשון צווין "צו את בני ישראל":

תלמוד לומר דבר וידבר לאמר. [כן הוא גירסת הראב"ד] ויתורא דלאמר קדריש והכי קאמר כיון דכתיב "דבר אל בני ישראל" למה לי דכתיב "לאמר", אלא לאתויי אמירות וציווין אצטריך. והגר"א הגיה **תלמוד לומר דבר ואמרת**:

פסקה ח

ח **אף להפסקות**. פרשיות כגון במקום שיש בתורה פתוחה או סתומה:

פסקה ט

ט **ובין ענין לענין**. פסוקין כל אחד לעצמו כמו בפרשת פסח שבכל פסוק יש מצוה בפני עצמה ובן בפרשת קדושים:

פסקה י

י **משה משה**. לשון חבה וכמו שכתוב שם כן היה בכל מקום:

פסקה יא

יא **שאין תלמוד לומר ויאמר ומה תלמוד לומר ויאמר מלמד וכו'**. כן צריך לגרוס, והכי פירושא שאין תלמוד לומר ויאמר היינו ויאמר קמא [הגר"א], ור"ל כמו שלמדנו תחלה מתיבת ויאמר זה שכל הקריאות היה משה משה כן מה שהשיב משה הנני היה גם כן בכל הקריאות:

פסקה יב

יב **הוא משה עד שלא נדבר עמו**. היה עומד בצדקו כמו לאחר שנדבר עמו:

פרק ב

פסקה ב

ב **ואלו הן**. ואכתוב למטה בהג"ה[3] את מקומן עיין שם:

[3] ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו , וישמע את הקול מדבר אליו , וידבר אליו – אלו ג' מיעוטין כתוב סוף פרשת נשא פסוק אחרון: ונועדתי לך , ודברתי אתך , את כל אשר אצוה אתך אל בני ישראל (ובגרסתנו כתיב את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל" מאוחר קצת והגר"א הקדימו אחר שבפסוק אחד כתיבב כל אלו ג' מיעוטין) – הוא בריש תרומה פסוק כ"ב. הרי וי"ו מיעוטין: אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם – הוא בתצוה כ"ט פסוק מ"ב. הרי שבעה מיעוטין: אשר אועד לך שמה – הוא בתצוה ל' פסוק ו"יו. הרי שמונה מיעוטין: אשר צוה ה' את משה ביום צוותו את בני ישראל – הוא בפרשת צו ז פסוק ל"ח. הרי תשעה מיעוטין: עד בואו לדבר אתו (כן הוא

אשר אועד לך שמה. נ"ל דהוא קרא דמזבח הקטרת בסוף פרשת תצוה ובקרבן אהרן גריס רק "אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם" ועל ידי זה הוכרח ומר לקמיה "אשר צוה ה' את משה צוותו" (דפרשת צו) חשוב לשנים והוא דוחק. ולענ"ד נראה כדכתבינא דמתחילה הכתוב "אשר אועד לכם שמה לדבר אליך" ואחר כך הפסוק "אשר אועד לך שמה":

פסקה ג

(ג) את אשר צוה ה' אל משה – טעות סופר, ועיין בקרבן אהרן שנדחק גם כן בזה. והגר"א הגיה שצריך לומר "עד בואו לדבר אתו":

את כל אשר אצוה אותך וגו'. הגר"א הגיה שצריך לומר זה אחר "ודברתי אתך" שפסוק אחד הוא בפרשת תרומה:

פסקה ו

ו **ולא אוציא את הזקנים שכשרו לעלות**. דכתיב "ואל משה אמר עלה וגו' ושבעים מזקני ישראל:

שלא נראו בדבור. דכתיב "ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה":

ולא אוציא את אהרן שנתועד בדיבור. "וידבר ה' אל משה ואל אהרן" ולא לבניו:

פסקה ז

ז **או אוציאם מן היעידה**. שלא היו באהל מועד לשמוע הדבור עם משה:

ולא אוציאם מן הדברות. שהיו שומעים בכל מקום שהיו:

פסקה ח

ח **שומעים את הקול**. קול הברה בעלמא כעין רעם:

ת"ל קול לו. והוא מה שכתוב "וישמע את הקול מדבר אליו" דמלת "אליו" יתירא שהרי אמר "וידבר אליו" ואם כן הוה ליה לכתוב "וישמע את הקול מדבר וידבר אליו":

פסקה ט

ט **שאין משה יכול להכנס לתוכן עד שיקרא**. דכתיב "ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן" והוא מפני אימת המלאכים עד שיקרא ה' אותו ובזה נראה שהם קרובים אליו יתברך יותר ממשה ולזה אפשר שאם משה שומע הקול כל שכן הם שהם בענן עם כבוד השכינה:

ת"ל קול לו קול אליו. היה לו לכתוב "וישמע את הקול מדבר לו" וכתיב "אליו" ונפקא מתיבת 'אליו' ב' דרשות:

גירסת הגר"א) – הוא פסוק אחרון מפרשת כי תשא. הרי עשרה מיעוטין: ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים. הרי אחד עשר: ואלה תולדות וגו' אל משה בהר סיני – הרי י"ב: ויקרא אל משה וידבר אליו – הרי י"ג מיעוטין:

פסקה יב

יב **יכול מכל הבית**. פעמים ממזרח פעמים ממערב:

כמוסיף על דבריו. היינו שזהו לעילוי דישראל שלא עשה כן אלא להראות חיבתן של ישראל להיכן גרמה לכבוד המרובה הזה כ"כ לדחוק ולדבר מבין שני הכרובים והוא כעין שאמרו בסנהדרין (דף ז.) כד הוי עזיזא רחימתן אפותיא דספסירא קא שכיבן:

ר' דוסא אומר. איידי דאייתי לעיל מלתא דבן עזאי דאמר איני כמשיב וכו' אייתי נמי הא מילתא דר' דוסא דאמר בן עזאי על זה גם כן איני כמשיב וכו':

בחייהם אינם רואים וכו'. כי כשהנשמה צריכה לפרוש מן הגוף יש לה רשות לראות מדור העליון כמו קודם שניתנה בגוף כן יש לה שעה אחת קודם שתצא מן הגוף ורוה"ק שורה עליהם ואומרים העתידות קודם שנפטרים לגן עדן. ובפרקי דר' אליעזר (פרק לד) אין הנשמה יוצאה מן הגוף עד שתראה את השכינה, עכ"ל. ר"ש משאנ"ץ, וכונתו ליחידים שבדור:

אבל רואים בשעת מיתתם. מדכתיב חי בלשון עבר והוה ליה לכתוב "ויחי" דהוי משמע שישאר חי אחר הראיה:

לפניו יכרעו. משמע שרואים את הכבוד:

ונפשו לא חיה. אימתי כשנפשו לא חיה, שאינה מחיה עוד את הגוף אלא נפרדת ממנו:

אף חיות הקודש. גירסת הגר"א **וחי - אף חיות הקודש**, וכן איתא בילקוט רמז תל"א:

כמוסיף על דבריו. היינו שהוסיף אף מלאכים דס"ד כיון שהם עושין שליחותו של מקום יש להם יותר רשות לראות, לכך הוסיף אף מלאכים [ר"ש משנ"ץ]:

פסקה יג

יג **בשבילכם מדבר עמי**. ולא תהיו סוברים שאני גדול מכם כדי שיקבלו דבריו בשמחה:

והשיבני. אם יקבלום:

אלעזר בן אהוויי אומר וכו'. והנפקא מינה בין דידיה לתנא קמא דלתנא קמא פי' לאמר שיאמר לישראל בשבילכם מדבר עמי ולר"א אינו אלא הודעה שהכתוב מודיע שבשביל ישראל הקב"ה מדבר עמו כדי שיודיע לישראל ולא שהשם יתברך ציוה לאמר להם דבר זה [קרבן אהרן]:

פרשה ב

פסקה א

א **ואין עובדים כוכבים סומכין**. ואף על גב דנודרין נדרים ונדבות כישראל (לקמן פ' אמור) – אפילו הכי מיעטם הכתוב מסמיכה:

שהתנופה נוהגת בדבר שיש בו רוח חיים. כגון אשם מצורע טעון תנופה חי, זבחים חיין ושחוטין, והיינו שני כבשי עצרת, וכל זה קורא דבר שיש בו רוח חיים כדתנן בפרק שתי מדות (מנחות צג, א) ושלמי יחיד שחוטין כדתנן בפרק כל המנחות באות (דף סא.) ובדבר שאין בו רוח חיים כגון לוג שמן של מצורע והבכורים כדברי ראב"י ומנחת העומר ושתי הלחם ומנחת קנאות:

וסמיכה נוהגת בדבר שיש בו רוח חיים. לאו דוקא אלא בבעלי חיים:

אם מיעטתם מתנופה. דבני ישראל כתיב בה כדתנן שם (בדף סא:):

בכל החברים. שאם קנו קרבן אחד כמה בני אדם כולן צריכין לסמוך כדתנן בפרק שתי מדות (דף צב:):

פסקה ב

ב **וסמכו עליו הנשים**. שלהם היה דאין סמיכה אלא בבעלים ואמרינן להו אקפו ידייכו (שיהיו צפין שלא יהיה בכל כחן) דלא תהוי עבודה בקדשים כדמפורש בפרק ב' דחגיגה (דף טז:):

פסקה ג

ג **אדם לרבות את הגרים**. שהם נמי בכלל "צאני צאן מרעיתי אדם אתם" אבל לא מקרי "בני ישראל" שאינן בני יעקב ולכך נמי לענין תנופה וברכת כהנים צריך לרבויינהו:

מכם להוציא את המומרים. לעבודת כוכבים או לחלל שבת בפרהסיא דהוי כמומר לכל התורה. ועיין בפרק קמא דחולין (דף ה.):

יצאו המומרים שאינם מקבלי ברית אי מה ישראל בני מקבלי ברית אף מומרים בני מקבלי ברית וכולי – כצ"ל:

פסקה ד

ד **כשיקדים הקדשו להקרבתו**. שצריך להקדישו קודם שיאמר "הרי זה לעולה" ואחר כך יקריבנה ובזה נקרא קרבן קודם שיקריבנו לה':

שלא יאמר אדם לה' עולה. דלמא יאמר "להשם" וימלך אחר כך מלגמור דבריו ונמצא שאמר שם שמים לבטלה (נדרים ט, א):

לבטלה על הקרבן – טעות סופר וצריך לומר **אלא על הקרבן**:

פסקה ה

ה **כל מקום שנאמר קרבן**. אפילו במנחה וקרבן העוף שאם היה כתוב שם שם אלהים ושם בן ד' אותיות כתוב אצל קרבן עולה וחטאת שהוא קרבן גדול היו המינין אומרים שאינו מקבל מכם אלא קרבן גדול [ר"ש משנ"ץ ועיין מנחות דף ק"י ברש"י]. ובמדרש

הנעלם בזוהר חדש בראשית מבואר הטעם דשם 'אלהים' כולל וי"ה לא ניתן לשום דבר רק לה' לבדו:

פסקה ו

ו **ת"ל בקר וצאן תקריבו**. שכבר כתב מתחלה אדם כי יקריב ושוב כתב "תקריבו" והיינו לעיכובא:

פסקה ח

ח **טול לך מה שהבאת**. דלאו פירכא היא מהאי טעמא:

יעידת עד אחד פוסלתו מן ההקרבה. דכיון דאמר חכם מום קבוע הוא פוסלתו מן הקרבה:

פוסלתו מן האכילה. שהרי בסקילה הוא:

אינו דין שתהא יעידה עד אחד או בעלים פוסלתו מן הקרבה – כצ"ל. (וכן הוא בתמורה דף כ"ח):

פסקה ט

ט **מן הבקר**. ולא כל הבקר להוציא את הנעבד ואף על פי שהוא מותר להדיוט – אסרו הכתוב לגבוה:

פסקה י

י **מן הבקר למטה**. "אם עולה קרבנו מן הבקר", שאין תלמוד לומר 'מן':

הטרפה. שאם הקדיש בהמה ונטרפה פסולה מעל גבי המזבח:

שכולה אסורה. בחולין דמליקת חולין נבלה:

שקדושתה אוסרתה. בדבר שהיא קדושה לגבוה דהיינו מליקה בה נאסרת להדיוט והלכך דין הוא דדבר שהיא קדושה בו לגבוה לא תפסל על ידה למזבח:

שאין קדושתה אוסרתה. שאינה קדושה משום טריפות:

לא תפסל מעל גבי המזבח - בתמיה. הא לא אשכחן כהאי גוונא דכשר על גבי המזבח ואיכא למילף מק"ו דבעל מום ול"צ קרא. ויותר נכון כגירסת הגר"א **תפסל**:

הא אם השבת. סתם ולא פירש מה תשובה יש להשיב ואדלעיל (משנה ח) סמיך דאר"ע מה לבעל מום שמומו בגלוי וה"נ יש להשיב בדידן תאמר טריפה דיש בה לפעמים שאין מומה בגלוי כגון טריפה בבני מעיים (פ"ק דמנחות דף ה:):

פסקה יא

יא **מן הצאן**. ולא כל הצאן להוציא את המוקצה שהקצוה לתקרובת עבודה זרה:

להוציא את הנוגח. את האדם על פי עד אחד או על פי הבעלים דלא נסקל:

אם נאמר רובע למה נאמר נוגח. הרי שניהן שוין בסקילה כשיש עדים:

רובע עשה בו אונס כרצון. אף על גב שבא עליה אדם לאונסה דכתיב "ואת הבהמה תהרוגו":

נוגח לא עשה בו אונס כרצון. דתנן (בבא קמא לט, א) שור האצטדין (שמלמדין אותו ליגח) אינו חייב מיתה דכתיב "כי יגח" ולא שיגיחוהו אחרים:

נוגח משלם את הכופר לאחר מיתה. דאף על פי שנסקל, בעלמים משלמים כופר:

רובע וכו' לאחר מיתה. אם רבע שור לאשה וקטלה על ידי הרביעה. ולא דמי לקרן דקרן כונתו להזיר והאי כונתו להנאת עצמו [גמרא שם]:

נעבד שלו אסור של אחרים מותר. דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו:

פרק ג

פסקה א

א **תקריבו מלמד שהיא באה נדבת שנים**. דשנים יכולים להביא בהמה אחת לעולה מה שאין כן במנחה (מנחות קד, ב):

והלא דין הוא. בלא קרא:

הרי היא באה נדבת שנים. כדלקמן ריש פ"ה מדכתיב "והקריב":

פסקה ב

ב **מנחה אינה באה נדבת שנים**. כדכתיב בה 'נפש' [שם במנחות]:

פסקה ג

ג **מנחה שאין וכו'**. שהשיריים נאכלין לכהנים:

שהיא באה חובת צבור. בהמות הבאות לתמידין ומוספין, וכן מנחת העומר דצבור מייתי לה:

פסקה ד

ד **קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור**. שהצבור מתנדברים עולה. גם מותרות נקראו 'נדבת צבור' שקונין בהם עולות לקיץ המזבח כדתנן בשקלים פרק ו (משנה, שקלים ו), אכן האי קרא דהכא לא מיירי בזה:

פסקה ה

ה **עולת העוף תוכיח שהיא באה נדבת שנים**. כדלקמן ריש פ"ח:

פסקה ו

ו **שלמים יוכיחו שבאין חובת צבור**. שלמי עצרת:

פסקה ח

ח **צבור שהוא מביא עולת חובה בכל יום**. דהיינו התמידין:

פסקה ט

ט **מה לצבור שאינו מביא עולת העוף נדבה**. דין הוא להם שהרי גם אינן מביאין אותה חובה:

פסקה יא

יא **את קרבנכם**. ממקום שהיחיד מביא וכו', פי' למעוטי רובע ונרבע ומוקצה ונעבד ונוגח:

פרשה ג

פסקה א

א **עולה מה תלמוד לומר**. דהוי מצי למכתב "אם קרבנו מן הבקר", וכי תימא לא הוי ידעינן איזה קרבן – הרי הוא אומר למטה "וסמך את ידו על ראש העולה":

הפסולין האלו. מוקצה ונעבד ונוגח רובע ונרבע:

עולת חובה. כגון עולת יולדת ועולת מצורע:

פסקה ב

ב **שאין לה חלופין**. שאין יכול להביא עולת העוף תחתיה כמו בעולת חובה שפעמים באה עולת העוף תחת עולת בהמה:

פסקה ד

ד **שאין קדושה חלה עליה בבעלת מום קבוע**. שאם הקדיש בעל מום קבוע למזבח יוצאת לחולין על ידי פדיון אפילו ליגזז וליעבד מה שאין כן בתמורה שאם המיר בעל מום קבוע אינו יוצא לחולין ליגזז וליעבד:

פסקה ה

ה **מנין שינהגו בשלמים**. פסולין שלמעלה:

פסקה ו

ו ק"ו. כמו, ועוד קל וחומר ולמה לי קרא:

פסקה ז

ז **מן הבקר זהו שאמרנו וכו'**. היינו מה שאמרנו לעיל כשהוא אומר מן הבקר למטה:

וכשהוא אומר למטה זכר. היינו בבן צאן:

פסקה ח

ח **שלא כשרו לבוא מן העוף**. דכתיב ואם מן העוף עולה קרבנו ואמרינן לקמן עוף עולה ואין עוף שלמים:

חטאת תוכיח. שכשרה מן העוף ולא כשרה לבוא טומטום ואנדרוגינוס דכתיב "נקבה תמיה יביאנה" ואמרינן נקבה ודאית:

פסקה ט

ט **שלא כשרה לבוא כל מין זכרים**. שלא כל מיני זכרים כשרים בה אלא פר או שעיר אבל לא מזכרי הכבשים והואיל וקפיד קרא למפסל בה חד מין זכרים לגמרי הלכך כי אקדיש נמי טומטום ואנדרוגינוס לא קדשו:

תאמר בעולה וכו'. הלכך כי אקדיש נמי טומטום ואנדרוגינוס סד"א תיחול עלה קדושה: **בכור יוכיח וכו' ולא כשר לבא טומטום ואנדרוגינוס**. כדתנן פרק על אלו מומין (בכורות מא, ב) ואמרו שם בגמרא גבי בכור תרי קראי כתיבי הזכרים:

פסקה י

י **מעשר יוכיח וכו' ולא כשר לבוא טומטום ואנדרוגינוס**. שם (דף נז.) וכר"ש בן יהודא שאמר טומטום ואנדרוגינוס אין נכנסין לדיר להתעשר:

פסקה יא

יא **לא אם אמרת וכו' שכן הוא אחד מעשרה**. ולא ריבה בו הכתוב בהבאתו:

תאמר בעולה שהוא אחד מאחד. שאפילו אם יש לו בהמה אחת יכול לעשותה עולה והוא הדין כל עדרו:

פסקה יב

יב **כך אם אינו כענין הזה**. שיש בו פסולין דרובע ונרבע מוקצה ונעבד אינו לרצון והוא לעיכובא:

תמים יקריבנו תמים יקדישנו. אשמועינן דמצות עשה להקדיש תמימין ולא בעלי מומין מלבד מה שיש על זה לאו, כדאיתא בפרק א דתמורה (דף ו.):

שהוא חייב חטאת. על שעשה מלאכה בשבת. ועיין סוכה (דף מב.):

פסקה יג

יג **מיטפל בו ומביאו אל פתח אהל מועד**. ולא מצי לומר לכהן כיון שעבודה שלך תטרח בו להביאו:

מהו אומר יקריב יקריב. פי' דכבר כתיב ברישא דקרא "יקריבנו":

עולה בעולה. אפילו בעולת חבירו ויקריב כל אחד למי שהוא:

עולה בחולין. וימכרו חולין לצרכי עולה ויקדישנה בכל מקום שהיא ויקריב כולם:

פסקה יד

יד **נתערב בחטאות הפנימיות**. בפר העלם דבר של צבור ובפר כהן משיח ושעיר עבודה זרה שכולן מתן דמים בפנים:

והגר"א בהגהותיו גריס מתחלה **ומנין אפילו נתערב בחטאות הפנימיות אוציא וכולי**, ואחר כך **ומנין אפילו נתערבה בחטאת החצונה וכולי**. ונכון הוא, שמתחלה ראוי

למעט חטאות הפנימיות ואחר כך חטאת החצונה. וכן מוכח לקמן בפרשתא ד' הלכה א', עיי"ש:

שאלו מתן ארבע. עולה טעונה שתי מתנות שהן ארבע אבל אלו מתנה אחת:

אפילו נתערב בשלמים ובתודה. עולה שנתערבה בשלמים ותודה שבכולן הוא שתי מתנות שהן ארבע:

ואלו קדשים קלים. וסברא הוא דתערובת כזה לא ריבה הכתוב להקרבה:

יכול אפילו נתערב באשם. הוא חוזר אדלעיל דקאמר יקריב יקריב לרבות כשנתערב שיקרב ועל זה קאמר יכול אפילו נתערב באשם ששניהן קדשי קדשים שיקרב, תלמוד לומר וכו':

פרק ד

פסקה א

א **ואין סמיכה בבמה**. היינו בבמת יחיד אבל בבמה גדולה היתה סמיכה כדתנן בסוף זבחים (דף קיב:) איזהו במה קטנה בשעת היתר הבמות עושה אדם במה על פחח ביתו וכו' ומקריב עליה הוא ובנו ובתו ועבדו ושפחתו (תוספתא דזבחים בסופו):

ואין צפון בבמה. ואף על גב דלא כתיב צפון כאן נקט ליה משום דבעי למידן מיניה:

שהצפון נוהג בקרבנות היחיד וכו'. דכתיב צפונה בעולה וכתיב "במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת" וכתיב "על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם". הקיש שלמי צבור לעולה. מה עולה טעונה צפון אף שלמי צבור כדאיתא בפרק איזהו מקומן (דף נה.):

והסמיכה אינה נוהגת אלא בקרבן יחיד. ברוב קרבנות קאמר שהרי בכור ומעשר ופסח אין בהם סמיכה כדתנן (מנחות צב, א) וכן בקרבנות צבור אין סמיכה חוץ מפר הבא על כל המצות ושערי המשתלח:

אף על פי שסמך מבחוץ. לעזרה לא מהני:

פסקה ב

ב **וסמך ידו לא יד בנו וכו'**. דארבעה "וסמך" כתיבי – חד בעולה ותלתא בשלמים:

והגר"א מחק תיבת "בנו" וצריך לגרוס **ולא יד אשתו** כגירסת הגמרא, ובנו נפקא לקמן מ"קרבנו" ולא קרבן אביו:

לא יד עבדו לא יד שלוחו. ועיין בגמרא שם דמצריך להו:

על הראש. בין שתי קרניו של זבח כדמוכח ביומא (דף לו.) והיכא שאין מקום רחב בין הקרנים להשים שתי ידיו סומך על קרניו כדתניא בתוספתא דמנחות (פרק י) כיצד סומך מניח שתי ידיו על קרניו של זבח [ר"ש משאנ"ץ]:

ולא על גב. הזבח, והיינו על השדרה כנגד חללה:

ולא על הצואר. פירוש גרון:

לא על הגביים. פי' על גבי צואר דהיינו מול העורף:

פסקה ג

ג **אלא עולת נדבה**. דקרא בנדבה משתעי כמו דדרשינן לעיל "כי יקריב" אינו אלא רשות:

עולת חובה. כגון מצורע עשיר שמביא כבש לעולה:

פסקה ד

ד **שאין לה חלופין עוף וכו'**. שהנודר עולת בהמה והעני אינו מביא במקומו עוף לפוטרו:

שיש לה חלופין עוף. שהמצורע בעניות מביא חלופו עוף:

פסקה ה

ה **עולת הצאן מנין**. שתטעון סמיכה:

ודין הוא. ולא צריך קרא לזה:

פסקה ו

ו **שנתרבה בנסכים**. כמו שכתוב בפרשת שלח:

ת"ל עולה. דהוי מצי למכתב "וסמך ידו על ראשו" ולשתוק ואנא ידענא מסיפא דענינא דבעולה משתעי ואתי לרבות בן צאן:

פסקה ז

ז **ת"ל העולה**. מיעוטא הוא דמשמע זו לא אחרת:

פסקה ח

ח **שהמקום מרצה לו**. שאם עבר עבירה במזיד ועשה תשובה על ידי דורון זה יפק רצון מה' דאי בשוגג רצוי ועומד הוא ואין צריך קרבן לרצוי אלא כפרה להטהר מחטאתו:

שיש בה קום עשה. שניתק לעשה כגון הלאו דלא תכלה פאת שדך שיש בה עשה דלעני ולגר תעזוב אותם וכיוצא בזה. ואם עבר על אחת מאלו כיון שאין לוקין עליהם אם עשה תשובה נתכפר לו:

ר' שמעון אומר ונרצה לו ולזבחו וכו'. פי' משמשע ליה לר' שמעון דהאי "לו" אזבח נמי קאי והזבח מאי ריצוי בעי אלא שמע מינה שאף על פי שחסר סמיכה. [זו היא גירסת הראב"ד ופירושו]:

והגר"א גריס כגירסת הר"ש משאנ"ץ **לו ולא לזבחו**. וז"ל הר"ש האדם צריך בשורה שנרצה לו אף על פי שחיסר מצות סמיכה אבל הזבח אין צריך בשורת ריצוי לומר שנרצה לו בדיעבד כמו בנטמא הדם וזרקו כי ודאי הזבח כשר לכתחלה לזרוק ולכפר. עכ"ל:

פסקה ט

ט **אם תאמר עון פיגול כבר נאמר לא יחשב וכו'**. רש"י בגמרא מגיה הגירסא להיפך ורבינו תם מקים הגירסא שלפנינו. והיא על פי מסקנת הגמרא (זבחים כח, א) דתרווייהו,

דהיינו חוץ לזמנו וחוץ למקומו, נפקא מקרא דפרשת צו דכתיב שם "ואם האכל יאכל וגו' ביום השלישי לא ירצה" ומוקמינן דקאי אמחשבת חוץ לזמנו וזהו שאמר כאן ואם עון נותר היינו שחשב להיות נותר חוץ לזמנו (דאנותר ממש ליכא לאוקמיה דאחרי שיכשר יחזור ויפסל) הרי כבר נאמר לא ירצה וסיפא דקרא לא יחשב לו פיגול יהיה מוקמינן ליה שם אחוץ למקומו וזהו שאמר כאן אם תאמר עון פיגול דהיינו חוץ למקומו הרי כבר נאמר לא יחשב:

שהותרה מכללה בצבור. לכתחלה הלכך יחיד שלא הותרה אצלו יביא הציץ וירצה בדיעבד:

פסקה י

י **אין לי**. שהציץ מרצה:

מנחת כהנים. דנדר או נדבה:

ומנחת כהן משיח. מנחת חביתין:

ת"ל לכל מתנות קדשיהם. כלל את הכל שאם הקריבן בטומאה הורצו:

אלא של אנשים. דהא כתיב "אשר יקדישו בני ישראל" ונימא בנים ולא בנות:

עון הקדשים ריבה. שהרי תלה הכתוב ההרצאה בקדשים ולא המקדישים ואם כן כל אלו בכלל:

הואיל שמצינו וכו'. אלעיל קמהדר דאמר שם אין כפרה אלא בדם שנאמר וכו' מה תלמוד לומר וסמך ונרצה אחרי שאין הרצאה תלויה בסמיכה:

שירי מצוה. שלא נחשבה בעיניו ולא עשאה:

וכפר. שיצא ידי חובת נדרו:

לכפר עליו. האי 'עליו' קרא יתירא הוא:

את שהוא עליו. כגון דנדר שאמר הרי עלי עולה:

חייב באחריותו. כשמתה או נגנבה:

ואת שאינו עליו. כגון דאמר הרי זו עולה אינו חייב באחריותיו דהרי זו קאמר והא ליתיה:

פרשה ד

פסקה א

א **במקום שסומכין שוחטין ותיכף וכו'**. מסיק בגמרא (מנחות צג, ב) דהכי קאמר שתיכף לסמיכה שחיטה ופירושו דלאחר שסומכין לאלתר שוחטין שתיכף לסמיכה שחיטה:

מה סמיכה בטהורים. דאין טמא נכנס לעזרה:

אף שחיטה בטהורים. ואף על גב דאפשר בטמאים וכגון דעביד סכין ארוכה ושחיט, קמ"ל דלא:

פסקה ב

ב **שחיטה כשרה בזרים וכו'**. דהא לא כתיב "ושחט הכהן" אלא "ושחט" סתמא, משמע בכל אדם:

ובטמאים. ואף על גב דלעיל קאמר דבעינן טהורים – הוא מדרבנן דגזרו שמא יגע בבשר וכדקאמר נמי הכא ובלבד שלא יגעו בבשר:

וכי מנין באתה. לומר דאינו אלא בכהן כיון ד"ושחט" סתמא כתיב:

יכול אף לשחיטה. דהוא נמי צורך המזבח:

הכהנים את הדם. מדכתיב כהן בקבלה ובשחיטה דכתיב ברישא לא כתיב – מכלל ד"ושחט" אבעלים קאי:

מכאן ואילך. מקבלה ואילך ד"והקריבו" זו קבלת הדם כדלקמן:

פסקה ג

ג **ואין השוחט לפני ה'**. פי' דעביד סכין ארוך ושחיט מאבראי:

לפנים מן הנשחט. פי' שצריך שיהא השוחט בפנים דוקא, ת"ל ושחט את בן הבקר לפני ה' – השוחט את בן הבקר יהא לפני השם:

פסקה ד

ד **והקריבו זו קבלת הדם**. בכלי שצריכה כהן ואפקה רחמנא בלשון הולכה למימרא דהולכה לא תפקה מכלל קבלה (לכל הלכותיה). גמרא בריש זבחים:

יכול זריקה. כלומר קרא מיירי בזריקה כדכתיב "המקריב את דם השלמים"

זו קבלת הדם. דזמנין הולכה ליכא כלל כמו שוחט בצד המזבח אם כן עיקר קרא בקבלה הוא דכתיב א"נ כיון דאפקינן לה מזריקה יהבינן לה לעבודה שסמוכה לשחיטה דהיינו קבלה:

שלא תהא אלא בכהן כשר. לאפוקי בעלי מומין וחלל:

ובכלי שרת. מלובש בבגדי כהונה, ד"כהנים" משמע בכיהונם והיינו בגדי כהונה:

אמר ר' עקיבא וכו'. ר' עקיבא לא משמע ליה מהכא דאיכא למימר בני אהרן כל שהן והכהנים בכיהונן לא משמע ליה:

נאמר כאן כיהון. "בני אהרן הכהנים":

ונאמר להלן כיהון. "אלה שמות בני אהרן הכהנים המשוחים אשר מלא אדם לכהן":

מה להלן בכהן כשר. דהא אלעזר ואיתמר כתיבי:

ובכלי שרת. ד"אשר מלא ידם" לשון ריבוי בגדי כהונה הוא דכתיב "ומלא את ידו ללבוש את הבגדים":

פסקה ה

ה **מגבב**. מלקט:

אפקח את בני. מצטער היה על התורה שמשתכחת:
אם לא שמעתי שיש הפרש. ואתה עושה קבלה כזריקה:
לא עשה בה מחשבה כמעשה. שאם חשב בשחיטה על מנת לקבל דם למחר אינו פיגול:
זריקה עשה בה מחשבה כמעשה. שאם שחט על מנת לזרוק דם למחר - פיגל, דהיינו אכילת מזבח דאתרבי בהדיא אפילו שפיכת שיריים כדתניא לקמן (פרשה צו פ' חית פסקא וי"ו) מנין לרבות זריקה והקטר ושפיכת שיריים (דהיינו שחשב עליהם חוץ לזמנן) תלמוד לומר ואם האכל יאכל – אחד אכילת אדם ואחד אכילת מזבח:
המקבל בחוץ פטור. מכרת דשחיטה כתיב לחיובא וזריקה נפקא לן מ"או זבח" לקמן (בפרשת אחרי מות בפרק יו"ד פיסקא ג):
קבלוהו טמאים. או זרים ושתויי יין והדומין להן:
אין חייבין עליהן. מיתה דבעינן עבודה תמה שאין אחריה עבודה:
זרקוהו טמאין חייבין עליהן. מיתה. דעבודה תמה היא דזריקה עבודה אחרונה שבדם היא:
אקפח את בני. אם אין זה דבר אמת שלא וכו':

פסקה ו

ו **יצאו חללים**. שאינם כהנים כלל דכתיב בכה"ג "ולא יחלל זרעו" וילפינן מניה כהן הדיוט כדלקמן (פר' אמור פ"ג פסקא ג) ולמדך כאן שאף בקבלה פסולין:
ולא אוציא את בעלי מומין. שאני קורא בהן "הכהנים" שהרי חולק ואוכל בקדשים כדכתיב בקרא, אלמא כהן הוא:
ת"ל בני אהרן. ר"ל מדסמיך 'בני אהר' אצל 'הכהנים' - מה כהנים מיעוטא הוא אף בני אהרן מיעוטא הוא. אי נמי דסמיך עיקר דרשא על דברי רבי עקיבא דמשנה ד':

פסקה ז

ז **דם עולה בדם עולה**. של חבירו שיקרב כל אחד לשם מי שהוא:
שכן אם נתערבו חיים יקרבו. כדתנן בפרק התערובות (זבחים עא, ב) קדשים בקדשים מין במינו יקרב למי שהוא. וכן אם נתערבו בחולין ימכרום לצרכי אותו המין ויקדישום:
ומנין אפילו נתערבו באשם. ואף על גב שאם נתערבו חיים ירעו עד שיסתאבו שזה מין בשאינו מינו:
אביא את שנתערב בבכור ובמעשר ובפסח – תיבות אלו מיותר [הגר"א]:
תלמוד לומר דם דם. אכן אם לזרקן במתן אחת או במתן ארבע יש בזה פלוגתא בין ר"א לר' יהושע בזבחים (זבחים פ, א), עיי"ש:

פסקה ח

ח **יכול אפילו נתערב בפסולין**. לא יהא בטל ויזרוק אותו:

ת"ל דמו. משמע דם המיוחד לזריקה דוקא וקרא אחרינא הוא דכתיב "וזרקו את דמו על המזבח סביב":

מנין אפילו נתערב בחטאות החצונות. דאסור לזרוק אף על גב דכולהו ממין בחוץ:

ת"ל דם דמו [הגר"א וכן הוא בפירוש רש"י על התורה], והכי פירושו כיון דכתיב דמו למעוטי וגלי לך דאת הדם לאו מקרא מלא הוא לרבויי כל מילי לית לן לאוקמא ריבויא אלא לבכור ומעשר ופסח שאלו ואלו זריקת דמן למטה מחוט הסיקרא וממעט אני חטאות החצונות שאלו למעלן ואלו למטן:

ותיבות "אביא את שנתערב בחטאות החצונות" מיותר. הגר"א ופשוט:

פסקה ט

ט **זריקת אחת**. באחת מן הרוחות:

ת"ל סביב. דמשמע שיגיע הדם לכל ד' רוחות המזבח:

יכול יקיפנו בחוט. סביב יתן באצבע כל המזבח או בכלי:

שתי מתנות שהן ארבע. שזורק על זוית יסוד המזבח מזרחית צפונית וכח הזריקה מתהלך והולך לצדדין אילך ואילך וכן באלכסון במחנה שניה ומתקיים על ידי זה זריקה וגם סביב:

פסקה י

י **ונאמר להלן סביב**. בדם החטאת הניתן למעלה על הקרנות דכתיב בחטאת דמלואים ולקחת את דמו וזרקת על המזבח סביב:

מה סביב האמור להלן בהפסק ארבע מתנות. ארבע נפסקות זו מזו דהא על ארבע קרנות הוא נותן:

אף סביב האמור כאן. אף על פי שבשתי קרנות הוא נותן:

הפסק ארבע מתנות. בעינן הלכך לא יהיה מתנה אחת כמין גאם אלא זורק מן הכלי למזבח ברוח זו של קרן וכן ברוח השניה של קרן וכן לקרן שכנגדה באלכסון ונמצא מן הדם לד' רוחות של מזבח מתנה לכל רוח [גמרא שם בדף נד:]:

פסקה יא

יא **והקריבו בני אהרן הכהנים את הדם אליו** - ["אליו" מיותר. הגר"א. וכן בקרא לא כתיב "אליו"]. וזרקו מה תלמוד לומר שוב את הדם, כבר דריש ליה לעיל להביא נתערב בבכור וכו' ואפשר דתנאי נינהו, מר דריש ליה להכי ומר להכי. ובפסיקתא זוטרתי גרסינן דבר אחר: והקריבו בני אהרן את הדם שני פעמים שאם נפשך וכולי:

שוב את הדם. יתירא לרבויי:

יחזור ויאספנו. לתוך הכלי ויהא כשר לזריקה:
ת"ל הדם. בה"א דמשמע הדם הידוע דאיירי ביה לעיל:
שנתקבל בכלי. ד"והקריבו" זו קבלת הדם:

פסקה יב

יב **ואין הזורק על גבי המזבח**. שלא יעמוד על גבי היסוד וזורק אלא עומד על גבי הרצפה וזורק מרחוק דבעינן שיהא אויר קרקע הרצאה מפסיק בין הזורק למזבח:
דבר אחר. הא דסמכינהו אהדדי להכי אתי:
אף על פי שאין בשר. כגון שנטמא או אבד ור"א הוא דסבירא ליה הכי בפרק כיצד צולין (דף עז.):
מה אני מקיים ועשית עולותיך הבשר והדם. דדריש מניה ר' יהושע התם דאם אין בשר אין דם:
מה הדם בזריקה. דכתיב "וזרקו":
אף הבשר בזריקה. שלא היה ראש הכבש סמוך למזבח אלא אויר יש בינתים והמסדר את האברים עומד על הכבש וזורקו על מערכת העצים לקיים זריקה:
יהא זורק ורובג. שיזרוק אבר על אבר כעין גל של אבנים בלי סדר:
זורק ועורך. מכוון בשעת זריקה שיהיו נופלים מסודרים בשוה זו בצד זו:

פסקה יג

יג **בזמן שהוא סביב**. שכל סבובו שלם:
שניטלה קרנו של מזבח. שנחסר כלום מזוית המזבח שאין זה סביב:

פסקה יד

יד **ולא בזמן פירוקו**. שאם נתפרק המשכן הדם נפסל שאין כאן אהל מועד:
שגללה הרוח את היריעה. של משכן כגון שניתק אחר מיתדות האהל דכיון שנגללה אין כאן צורת פתח ואנן אהל מועד ופתח בעינן:
והיכן היה הכיור נתון. לקים כיור בין אהל מועד ובין המזבח ואין הכיור פתח אוהל מועד:
משוך. מזוית המזבח ולדרום נמצא שאינו מפסיק הכיור כלל בין האולם ולמזבח אלא כנגד האויר שבין האולם ולמזבח:

פרק ה

פסקה ד

ד **של נשים מנין**. דאימא כי היכי דמעטינהו קרא מסמיכה הכי נמי מהפשטה:

של גרים ושל עבדים מנין. הגר"א כתב דגרים מיותר, ופשוט, דטעמו מהיכא תיתי למעטי כיון דאתרבי גם כן לסמיכה כדלעיל בפרשתא ב':

ת"ל העולה. ומה דדרש במשנה א' מן העולה דמפשיטה כולה ואחר כך מנחתה – ההיא דרשא מה"א והכא מתיבת 'עולה' גופא דיתירא הוא דהוה ליה לכתוב "והפשיט אותה":

שהפשט ונתוח כשרים בכל אדם. ואין צריך בעלים ואם כן מסתברא דלא איכפת לן לענין הפשטה בעלים מאן נינהו ואפילו עכו"ם ונשים נמי:

שאין הסמיכה אלא בבעלים. ומשום הכי מסתבר דכי מיעט רחמנא בני ישראל אתי למעוטי בעלים של עכו"ם ונשים:

פסקה ה

ה **את המקריבים**. את הבהמה דהיינו בני אדם:

הוי אומר את המקריבים מיעט. כדכתיב אדם כי יקריב מכם ודרשינן להוציא את המומר ולכן אף אני ממעט לנשים וגוים מן הסמיכה:

לא אמעטם מהפשט ונתוח מפני שאני ממעט וכו'.. ר"ל ועדיין לא מיעטנו שום מעשה אחרת מה שהוא בגוף העלה עצמה:

פסקה ו

ו **שלא לשמה מנין**. שהרי לא עלתה לבעלים וס"ד דישתנה דינה גם לענין העיר:

פסקה ז

ז **אותה לנתחיה ולא וכו'**. והיינו כמו שמפורש בתמיד סדר הנתוח:

אף הפסולה. כגון שנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה:

ת"ל אותה. ונתח אותה מיעוטא הוא כשרה ולא פסולה דאין צריך נתוח והוא הדין הפשט דאתקשי להדדי אלא שורפה בעורה:

ופסולה שעלתה על גבי המזבח. דקיימא לן לא תרד דקדשה מזבח קריבה כמות שהיא בעורה ובלא נתוח:

פסקה ח

ח **ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח**. פשטיה דקרא לנתינת אש דהדיוט אתי דבעיא כהונה וכדדריש בסמוך פסקא יו"ד, ומיהו השתא על המזבח יתירא קדריש דפשיטא דעל המזבח הוא ניתן במקום המערכה דהא כתיב "וערכו עצים על האש":

להצתת האליתא. הדלקת קיסמין דקין להבעיר בהן המערכה כשהאש קרוב לכלות וקמ"ל קרא דכתיב "בני אהרן הכהן" דאותו הצתת אליתא שצריכה שתהיה בראשו של מזבח כדלקמן בפרשת צו דדריש ר' יהודה "והאש על המזבח תוקד בו" צריכה שתהיה בכהן כשר ומלובש בבגדי כהונה:

א"ר שמעון וכי עלה על לב וכו'. אמרינן בגמרא דר"ש קאמר לר' יהודה לדידך דילפת הצתת אליתא שתהיה בראש המזבח מ"והאש על המזבח" היכי ס"ד למימר שתהא כשרה בזר דאצטריך קרא לאשמועינן ור' יהודה אמר לך קמ"ל קרא שלא תימא קאי זר אארעא ועביד במפוח שתהא נדלקת בראש המזבח:

אלא בראשו של מזבח. וממילא אפשיטא דבעיה כהונה:

פסקה ט

ט **הכהן בכיהונו וכו'**. בשעה שהוא מלובש בבגדיו נקרא אהרן הכהן ולא כשהוא לבוש בגדי כהן הדיוט וכן הוא הדין לכהן הדיוט שעבד בפחות מד' בגדים שעבודתו פסולה:

שתהא עבודתו פסולה. דעד כאן לא שמענו אלא מחוסר בגדים אכתי מיותר בגדים מנא לן:

ת"ל הכהנים. וערכו בני אהרן הכהנים ואבני קאי דהוו הדיוטות:

בכיהונם. הראוי להם שנתלית כהונתן בהן וכיון דלמחוסר בגדים לא אצטריך דהא כבר אימעוט תנהו ענין למיותר בגדים:

הא כהן גדול וכו'. כלומר הרי למדנו:

פסקה י

י **לא נסתלקה**. שבשעת המסעות כופין עליה פסכתר ומניחין אותה במקומה:

עד שבאו לבית עולמים. שנסתלקה משם למזבח אבנים שעשה שלמה אבל כל ימי שילה ונוב וגבעון היה האש על מזבח הנחושת:

עד שנסתלקה בימי מנשה. שבא מנשה וסילקה שהרי לאחר שעשה תשובה כתיב (דה"א יב, לג) ויבן את מזבח ה' מכלל דנתצו מקמי הכי. אי נמי קבלה היתה בידם כך:

פסקה יא

יא **עצים על גבי האש וכו'**. שלא יניח עצים מלמטה ויניח האש על גביהן:

מנין לרבות שני גזרי עצים בשני כהנים למערכה וכו'. כצ"ל. והכי איתא ביומא (דף כו:) וקאמר שם אם אינו ענין לתמיד של שחר דכתיב "ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר" והאי קרא אתי לסדור שני גזרי עצים ושם סגי בכהן אחד דהא "ובער" כתיב, תנהו ענין לתמיד של בין הערבים וקאמר רחמנא וערכו שנים ואף על גב דהאי קרא בעולת נדבה של בן בקר קיימינן הני קראי ונתנו אש וערכו עצים וערכו נתחים עד על האש אשר על המזבח לאו בעולת נדבה משתעי אלא בעולת תמיד של שחר דבתר דכתיב "ונתח אותה לנתחיה" בא לפרש היכן יקריבם והכי קאמר וכבר נתנו אש וערכו עצים לצורך תמיד של שחר וערכו הנתחים שלו ומעתה גם כאן קרבו וכרעיו ירחץ במים והקריב את

הכל על אותה מערכה והכי בעינן לפרושי בריש פרקין דלקמן בסמוך משמא דגמרא גבי וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים:

פרק ו

פסקה א

א **יכול אפילו מאה**. ואף על פי שאין שני אברים אלא עשרה כדבסמוך, סד"א שיהיו עשרה כהנים ראשין להיות אוחזין באבר אחד ויעלוהו:

ת"ל וערך הכהן אותם. גבי בן צאן כתיב וערך לשון יחיד וכתיב אותם לשון רבים דמשמע חד כהן יערוך אברים הרבה:

יכול יהא כהן אחד וכו'. אי הוה כתיב "וערך" ולא כתיב "וערכו" הוה אמינא דכהן אחד יעלה את כולם:

ת"ל וערכו. לשון רבים דהרבה כהנים במשמע:

אחד עורך שני אברים. ומתקיים שפיר "וערך הכהן אותם":

וכמה הן אברים עשרה. אותן המפורשים בפ"ב דיומא במשנה הראש והרגל ושתי הידים העוקץ והרגל [של שמאל] והחזה והגרה ושתי הדפנות בחמשה כהנים שנים שנים לכל כהן:

ואחד בקרביים. נראה דנפקא ליה מדכתיב "והקרב והכרעים וגו' והקטיר":

נמצא טלה עולה בששה. ומתקיים נמי 'וערכו' לשון רבים לששה כהנים:

ר"ע אומר וערכו שנים. דהוי מצי למכתב "וערך הכהן" כדכתיב גבי בן צאן וכתיב "וערכו" לשון רבים:

מלמד שטלה עולה בששה. אף על גב דהאי קרא בפרשתא דבן בקר הוא דכתיב וקדריש ליה לטלה – הא מילתא קשיה ליה לר' אלעזר בפ"ב דיומא (דף כז.) ומתרץ שם ומכריח דהאי קרא בעולת תמיד קאי דהוא טלה, עי"ש בגמרא:

הכהנים לרבות. אפשר דר' יהודא דריש כר' ישמעאל מ'וערך וערכו' לטלה שעולה ששה ואייתר ליה 'הכהנים' לרבות הקרחנים כצ"ל:

שכשרים לעבודה. הא מילתא מייתה לה בבכורות (דף מג:) ומפרש התם דכשר הוא מן התורה אלא שאמרו פסול מפני מראית העין ורבנן פליגי עליה שם וסברי דפסולו הוא מן התורה מפני שאינו שוה בזרעו של אהרן, ומכל מקום לא נחשב בכלל מומין ואינו מחלל עבודה:

פסקה ב

ב **שהוא דרך כבוד**. מפני שמקום החתך מלוכלך בדם:

ת"ל את ראשו ואת פדרו וערך וכו'. והאי "וערך" קרא יתירא הוא דהא כתיב "וערכו" אלא ע"כ לאשמועינן דיעריך ראשו ופדרו ברישא:

פסקה ג

ג **שהוא מן הצואר**. דלא תימא מזנבו או מלבו:

אלא לפי שנאמר "והפשיט את העולה ונתח וכו' וערכו וכו' נתחים שהיו בכלל הפשטה.. היינו דהוה אמינא מי הם הקרויים נתחים שצריך להעריך אותן על העצים – אותן שישנן בכלל הפשטה כדכתיב "והפשיט..ונתח". וגבי עריכה דכתיב גם כן נתחים – בנתחים הנפשטים משמע:

ומנין. לרבות בכלל עריכה גם את הראש שאינו בכלל הפשטה שהרי הותז משחיטה קודם הפשטה דכיון דנחתכו סימנין קרי ליה הותז מפני שכל חיותו תלוי בהן וכמאן דמנח בדיקולא דמיא ובכלל הפשטה אינו אלא קרב כמות שהיא כדאמירנן בזבחים (דף פה עיי"ש) ומדקאמר את הראש שכבר הותז מכלל דשחיטה מן הצואר דאי לאו הכי במאי הותז:

ת"ל את ראשו ואת פדרו וערך. הנה בגמרא הקשו דהיה להברייתא לסיים "תלמוד לומר את הראש ואת הפדר" והוא מסיים בקרא אחרינא, ומשני אין הכי נמי דצ"ל בברייתא "תלמוד לומר את הראש ואת הפדר", וראשו ופדרו מיבעי ליה לכדתניא לעיל שהם קודמין בעריכה לכל האברים אך הברייתא קצרה בלשונה. ובזה תבין מה שהגיה הגר"א "תלמוד לומר את הראש ואת הפדר" כמסקנת הגמרא:

פסקה ד

ד **עצים נתונים – צ"ל נתוכים**, גרסינן בכ"ף מלשון התכה. ומפרש בגמרא פ"ב דתמיד דהיינו עצים בחורים דלא קטרי שאין בהם קשרים דלא מפקי מיא שנוחין לישרף ונעשין אש מהרה:

וכי כל העצים וכו'. התנא שואל לעצמו ומשיב:

הן כל העצים. כלומר רוב העצים:

חוץ משל זית ושם גפן. לפי שאפילו בבחרותן יש בתוכן קשרים והקשרים כל שעה לחין הן ואין שורפין יפה ומעלין עשן דרך הקשר:

אף של חרוב וכו'. דהני נמי פסולין דאף על פי שאין בבחרותן קשרים מתוכן יש בהן קשרים מבחוץ ואין שורפים יפה כשאר עצים:

פסקה ה

ה **יהא מביא עצים עם האש**. דכיון דצרכי קרבן נינהו יביאם מתוך ביתו כדרך שאדם מביא נסכים מתוך ביתו:

ת"ל וכו'. יתורא דעל המזבח קדרישׁ:

אף עצים ואש שלא נשתמש בהן הדיוט. לאפוקי מוריגין וכלי בקר ועצי סחורה שהרי נשתמש בהן הדיוט דפסולין:

שלא יהא הגזרין. שמסדרין לתמיד של שחר שני גזרי עצים בכהן אחד ולתמיד של בין הערבים שני גזרין בשני כהנים כדלעיל:

פסקה ו

ו **והקרב ירחץ והכרעים ירחץ**. דירחץ דקרא אתרוויהו קאי:

אפילו נתערבו וכו'. יקרבו:

יכול אפילו נתערבו בפסולין. כגון של רובע ונרבע וכיוצא בזה:

תלמוד לומר והקרב. ה' מיעוטא הוא, דמשמע הקרב הידוע הכשר להקרבה. ויותר נכון כגירסת הגר"א **תלמוד לומר וקרבו**, וכן הוא גם כן גירסת הילקוט. והיינו בבן בקר כתיב "וקרבו" דמשמע כשהן בפני עצמו ולא על ידי תערובות ובודאי למעוטי פסולים אתי דכשרים הלא נתרבו מאידך קרא והקרב והכרעים סתמא דמשמע אפילו אינו יודע מאיזה הם:

ולא אוציא את שתערב בק"ק וכו'. אף על גב דבעינייהו לא קרבי כדתניא לקמן (פרשתא יב) כל שממנו לאשים הרי הוא בבל תקטירו – אפשר שכאשר נתערבו בקרבי עולה, כיון דעליהן יש חיוב להקריב, יתקרבו בהדי הדדי:

ת"ל וקרבו וכרעיו. מיעוטא משמע בכל גווני:

פסקה ז

ז **יכול מה רחיצה אמור להלן**. לענין בעל קרי:

ת"ל במים. מים קמא קדרישׁ מים כל שהן אפילו מעט כפי הצורך לרחיצה:

ולא במזוג. שני חלקים מים ואחד יין:

במים להכשיר וכו'. במים יתירא כתיב דבבן צאן נמי כתיב "והקרב והכרעים ירחץ במים" ולמים כל שהן לא אצטריך דמבן בקר נפקא:

את כל המים. אפילו מכונסין שאינן מים נובעין וקמ"ל דלא בעינן מים חיים וק"ו למי כיור שכשרין לרחיצת קרב וכרעים דהא מים חיים נינהו. והא דאמר למי כיור היינו מים הראויים לכיור דהיינו מים חיים אבל מי כיור עצמן פסולין מפני שיש להם שם לווי, דמים קדושים אקרי, מים סתמא לא מקרי (גמרא פרק ב דזבחים):

פסקה ח

ח **והקטיר**. יתירא כתיב גבי בן צאן דכבר כתיב גבי בן בקר:

אף על פי שפסול. כגון שקבלו פסולין וזרקו או דמו או שנתן דמו בפנים או למעלה מחוט הסקרא:

אף על פי שיוצא. שיצא הבשר חוץ לעזרה:

אע"פ שטמא. ד"והקטיר" ריבויא הוא דיקטיר מכל מקום דהיינו כשעלו:

יכול כשהן למטה. היינו כשירדו גם כן יעלו:

ת"ל המזבחה. נמי קרא יתירא הוא גבי בן צאן דכבר כתיב "המזבחה" גבי בן בקר:

ולא כשהן למטה. שאם ירדו לא יעלו:

פסקה ט

ט **פירוש אף על פי שהן בראשו של מזבח ירדו**. דהא כתיב "הבשר" למעוטי:

עולה לשם עולה. שיעשה כל עבודותיה לשמה ולא לשם זבח אחר:

לשם אישים. מפרש בזבחים (דף מו:) לאפוקי כבבא דלא, שלא ישחטנו על מנת לעשותו חתיכות צלויות בגחלים אלא על מנת שתאכלם האש:

לשם ריח. שלא יצלה באברים תחלה ואחר כך יעלה למערכה דעל ידי זה לא מסקי תו ריחא:

לשם נחת רוח. לפני הקב"ה שאמר ונעשה רצונו:

להשם. לשם מי שעשה את העולם. דהיינו לשמו המיוחד לו יתברך בלבד דהיינו שם הוי"ה יתברך ולא שם אחר. ועיין בסוף מנחות במימרא דבן עזאי:

פרשה ה

פסקה א

א **ואם**. וא"ו קדריש:

מוסיף על ענין ראשון. וילמד תחתון מעליון לכל מילי כגון לסמיכה ולהפשטה וכה"ג ועליון מתחתון לענין צפון כדאיתא בזבחים (דף מח.):

פסקה ב

ב **ולמוקצה לא גרסינן** [**הגר"א**]. והדין עמו דמוקצה כבר נתמעט לעיל גבי בן בקר. וכן בגמרא ליתא:

ולמזוהם. שריח רע יוצא ממנו ומשום דמאיס. וכל הני פסולין ה"ה לבן בקר, וכן רובע ונרבע וכה"ג, כל פסולין דגבי בן בקר ה"ה גבי בן צאן דילפי מהדדי וכנ"ל:

קרבנו. קרא יתירא הוא:

להוציא את הגזול. כגון שגזל בהמה ונתיאשו הבעלים ואחר כך הקדישה דאף על גב דהוה ליה יאוש ושנוי השם דמעיקרא חולין והשתא הקדש – אפילו הכי קמ"ל קרא דפסול להקרבה:

כבשים ועזים. יתירא נינהו דהא איתנהו בכלל צאן. [והגר"א גריס **כבשים או עזים** ואתי שפיר טפי להוציא את הכלאים שבא משניהם.]
כגון שחרש בשור ובחמור. והשתא אותו שור יהיה פסול להקדישו לעולם ואם הקדישו יהא אסור להקריבו:
והן מוקדשין. היינו כגון שהקדיש בהמה ואחר כך עבד בה עבודה. ויש על זה לאו בתורה "לא תעבוד בבכור שורך" ומרבינן בספרי דהוא הדין לכל קדשי מזבח:
וכלאים בכרם. שחיפה כלאים בחרישתו ומחפה כזורע ומחייב משום "לא תזרע כרמך כלאים":
ושביעית. נמי כגון שחיפה זרעים בחרישתו ועבר על 'שדך לא תזרע':
ויום טוב. לוקה משום חרישה וכל הני חייבי לאו נינהו:
ויום הכפורים. חייבי כריתות:
ושבת. חייבי מיתות בית דין וכולהו או או קתני:
ת"ל כבשים לעולה וכו'. כלומר כיון שכתוב עולה לבסוף שדינן ליה על כבשים ועל עזים והי ריבויא להתיר דאפילו נעבדה בו עבירה קאמר רחמנא דהוי עולה וממילא מיעוטא ע"כ לזקן וחולה ומזוהם אתי דכחישי ומאיסי לגבוה דכתיב "הקריבהו נא לפחתך וגו'":

פסקה ג

ג **לרבות תמורה**. שכשרה ליקרב דאף על גב דכתיב "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", הוה אמינא קדושה ואינה קריבה. ור' שמעון ור' יהודה לא פליגי אלא דר"י סבירא ליה דלתמורה לא צריך קרא ור' שמעון סבירא ליה דלנעבדה בו עבירה לא צריך קרא מדפרט קרא בעלי מומין מכלל דשאר שרי:

פסקה ד

ד **ר"א אומר וכו' לרבות תמורה** – צריך לגרס **לרבות מותר** [הגר"א], והיינו מותר חטאת וכהאי גוונא המבואר לקמיה דמותר עולה (שהפריש מעות לעולתו והוזלו בהמות וניתותרו) לא צריך קרא שיקרבו עולה דהא לשם עולה הוקדשו:
מותר חטאת. שהפריש מעות לחטאתו וניתותרו וכהאי גוונא בכולהו:
וקרבנות הנזיר והמצורע. אשמות שלהן קאמר ואף על גב דכבר תני מותר אשמות תני הני משום דשני משאר אשמות דהם אילים בני שתים נינהו והני הוו כבשים בני שנה:
שימכרו לצרכי אותו המין. יין לנסכים, שמנים וסלתות למנחות, ועופות לקינין. אבל לחולין לא מזדבני דכל הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם:
לנדבה. לנדבת צבור לקייץ בהן המזבח כשאין שם קרבנות כדי שלא יהא בטל:
בזמן שהיא באה חובה. שמוטלת על היחיד להקריבה:

עבודתה ועורה שלו. שהוא מקריבה ונוטל את העור ואפילו אינו מאותה משמר כדתניא בבבא קמא (דף קט.):

אינו סומך עליה. דקרבן צבור אין בו סמיכה חוץ מפר העלם דבר של צבור ושעיר המשתלח:

אבל אם היה כהן - ט"ס, וצריך לגרוס **ואם היה כהן עבודתה ועורה וכו**:

פסקה ה

ה **ואין העוף**. מליקת תורים ובני יונה:

והלא דין הוא. כלומר, אי לאו קרא הוה אמינא מק"ו דטעונה צפון:

פסקה ו

ו **הפסח שקבע לו זמן לשחיטה**. בין הערבים:

פסקה ז

ז **ואין השוחט וכו'**. אלא אם רצה עומד בדרום ושוחט בצפון:

פסקה ח

ח **ירך המזבח**. רגלי המזבח:

והיכן הן פנים לדרום. כאדם השוכב ארצה ורגליו לצפון נמצא ראשו ופניו לדרום:

והגר"א גריס **והיכן הוא הפנים**:

שהכבש בדרום. שהכבש נקרא "פני המזבח" שהוא בית כניסתו שבית הכניסה קרוי פנים כמו "אל מול פני האהל" (שמות כו, ט):

ומעלותיהו פונות קדים. ביחזקאל (יחזקאל מג, יז) כתיב גבי מזבח "ומעלותיהו", כבש שעולים בו היה ברוח שהעולה בו פונה למזרח וכל פינות היו לימין וכשאתה נותן כבש בצפון אין העולה בו פונה בדרך ימין אלא למערב אל כשאתה נותן כבש בדרום העולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח:

פונה לימינו. שכל פינות אינם אלא לימין כדיליף בגמרא (זבחים סב, א) מקרא:

למזרח. דכתיב "קדים", וקדים היינו מזרח:

פסקה ט

ט **שהמזבח כולו וכו'**. היינו שהמזבח כולו מלמעלה דינו כאלו נשחט בצפון העזרה דהוא סבירא ליה דכל המזבח עומד בצפון העזרה וגם יליף מקרא דכתיב "וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך" דהוא כולו כשר לעולה וכשר לשלמים:

מחצי המזבח ולצפון וכו'. דמשמע ליה "את עולותיך ואת שלמיך" היינו חציו לעולה [השטח שהוא לצד צפון] וחציו לשלמים:

פרק ז

פסקה א

א **צפונה לפני ה' שהצפון פנוי**. מדהוה ליה למכתב צפון וכתיב צפונה לדרשא אתי לאסמוכה ל"לפני השם" אתי ולמימר צפון העזרה יהיה לפני ה' אויר פנוי שלא יהא בו שום דבר ואפילו מזבח:

המזבח מכוון וכו'. סיומא דמלתא דראב"י היא לפרושי דמקום המזבח כולו בדרום והצפון פנוי:

כנגד חצי וכו'. פתחו של היכל רחב עשר אמות ובו שתי דלתות כל אחד חמש אמות והפתח חציו היה בצפון העזרה וחציו בדרום וכן שתי הדלתות והיה המזבח מתחיל במקום סגירת שתי הדלתות בחצי הפתח ועומד כנגד חצי הדרומי של פתח דהיינו כנגד אחד מן הדלתות ומשם והלאה כלפי הדרום והצפון פנוי מכלום:

ר' יהודה אומר וכו'. סבירא ליה מזבח חציו בצפון וחציו בדרום כדמפרש ואזיל:

יו"ד אמות. האמצעיות של מזבח:

נמצא המזבח מכוון כנגד ההיכל. שחללו עשרים אמה:

וכותליו. שהן שש שש הרי ל"ב והיה המזבח מכוון ועומד כנגדם ממש:

פסקה ב

ב **איזהו צפון**. הכשר לשחיטת קדשי קדשים:

ועד כותל העזרה הצפוני. זהו ברוחב מן הצפון לדרום:

וכנגד המזבח. באורך מן המזרח למערב הוא כנגד כל צפונו של מזבח אבל מן המזבח והלאה לצד מזרח או לצד מערב לא דבעינן על דרך המזבח וליכא:

אף בין האולם ולמזבח. שהוא מערבי של מזבח ובלבד שיהא בחלק צפוני של עזרה אבל מזרחו של מזבח לצד שער נקנור שבו נכנסין לעזרה לא מכשר אפילו חלק צפוני דקילא קדושתיה, דהוא מקום דריסת ישראל והכהנים – י"א אמה מקום דריסת רגלי ישראל מן השער ולפנים, וי"א אמה עד המזבח מקום דריסת רגלי הכהנים:

רבי מוסיף. אף צפון שבאותן כ"ב אמה של צד מזרח שהן דריסת ישראל והכהנים. בזבחים (דף כ.) הגירסא **מקום דריסת רגלי הכהנים וישראל**. ונכון הוא:

ועד כותל העזרה – כצ"ל:

אבל מכנגד בית החלפות וכו'. תא שבצפון אולם ובדרומו קורא בית החלפות ששם גונזים הסכינים ולפני בית החלפות לצד צפון פסול שם לד"ה לשחיטת קדשי קדשים דהתם לא מתראה המזבח ולא קרינן ביה "על ירך המזבח":

פסקה ג

ג **ונתח אותו כשר ולא הפסול**. שאין צריך ניתוח, וה"ה הפשט דאיתקשו גבי בן בקר ולעיל בפ"ה ברייתא ז' נמי מידריש כה"ג גבי בקר. ועיין בזית רענן למה אצטריך תרוויהו:

את ראשו ואת פדרו וכו'. כבר פרשנוהו לעיל פרק ו' פיסקא ד' והכא עיקר והתם אגב גררא נסבא:

כסדרן. שהיה מכוין בזריקתו שיהיו האברים נופלים מסודרים בשוה:

שלא ישנה בהם מקום המערכה. שלא יעשה להם מערכה אחרת רק המערכה שמקריבין עליה קרבן התמיד:

פסקה ד

ד **והקרב ירחץ וכו' יכול אפילו נתערב בפסולין ת"ל וקרבו** – כצ"ל [הגר"א]:

ובקדשים קלים תלמוד לומר וקרבו וכרעיו – כצ"ל [הגר"א]. והנה עד סוף הברייתא כבר פירשנוהו לעיל בפרק ו' פסקא ו':

פסקה ה

ה **והקריב הכהן את הכל**. לכבש דיתירא הוא דהא כתיב בתר הכי והקטיר ופשיטא דאין הקטרה בלא הקרבה למזבח אלא האי "והקריב" בהולכה לכבש מיירי שכשבאו להקטיר האברים היו נותנין אותן מתחלה על גבי הכבש ואחר כך חוזרין ומעלין אותן משם להערכה:

והקטיר אף על פי שפסול. ע"ש במשנה ח' שפירשנו הכל:

פסקה ו

ו **עולה**. ריבויא הוא:

אף על פי שלא הפשיט. דהפשט וניתוח לא מעכבי:

אחר שריבה הכתוב מיעט. לא מסרו אלא לחכמים:

שהן לאחר הרציה. שכבר נזרק הדם ונרצה:

שהוא לפני הרציה. שהפסול בשחיטה וקבלה שעדיין לא נזרק הדם הלכך כשזרק לא הורצה:

פסקה ז

ז **שאין סמיכה נוהגת בכל העולות**. ומשום הכי אף על פי שלא סמך קרינן ביה עולה כיון דאיכא עולה שאין טעונין סמיכה כגון עולת צבור:

שהצפון נוהג בכל העולות. וזו ששחטה בדרום איכא למעטה דלא מתרביא מעולה דאיכא למימר שחטה בדרום לאו עולה מקריא כיון דאין לך עולה שאין טעונה צפון:

פסקה ח

ח **עולה לשם עולה**. פירשתיו לעיל סוף פ"ו גבי עולת בקר:

פרשה ו

פסקה א

א **עולה שלא כשרה וכו'**. שמיעט הכתוב בהבאתה זכר ולא נקבה:

פסקה ב

ב **א"ר יהודה מה נקבות וכו'**. והנפקא מינה בין דידיה לדר' שמעון דלר' שמעון כיון דתחלת דינא מעולה אמרינן דיו ולא יוכשרו לשלמים אלא עוף זכר, לכן אמר ר"י דיליפינן מנקבה [ראב"ד]:

פסקה ג

ג **תמות זכרות בבהמה ואין וכו'**. הכי דרשינן האי קרא לקמן (אמור פרשה ז' פסקא ד'):
נסמית צריך לגרוס **נחטטית** [הגר"א]. וכן מייתי הגמרא בפרק קמא דקידושין (דף כד.) דהיינו שנחטטה לחוץ דהוי מחוסר אבר:
מן העוף ולא כל העוף. למעוטי מחוסר אבר:

פסקה ד

ד **א"ר שמעון מה אם וכו'**. אין לו שום ביאור ואמאי קאי והגר"א גורס אמר ר"ש יכול יהא אתנן ומחיר כשר בעוף. והלא דין הוא ומה אם המוקדשין וכולי. ונכון הוא:
שהמום פוסל בהם. אף משהוקדשו:
אין אתנן ומחיר חל עליהם. שמשהוקדשו לאו ממונם הוא לתתם באתנן ומחיר:
העוף. תורים ובני יונה של חולין:
שאין המום פוסל בו. מלהקדישו דאין תמות בעופות כדבסמוך:
אינו דין שלא יהא אתנן ומחיר חל עליו. כיון שהקלנו בעוף דחולין אפילו לענין מום דחמיר דפוסל בבהמה אפילו במוקדשין כל שכן שיש להקל בו אפילו לענין אתנן ומחיר הקל:
ת"ל לכל נדר. גבי אתנן ומחיר כתיב (דברים, כב):
להביא את העוף. בכלל פסול דאתנן ומחיר ולא אצטריך הך מיעוטא דמן העוף אלא למעוטי מחוסר אבר כנ"ל (ולהכי אתייה עך מימרא דר' שמעון הכא כדי לתרוצי למה נאמר למעוטי מחוסר אבר ולא נאמר דאתי למעוטי דלא נביא עוף שהוא באתנן זונה):

פסקה ה

ה **כל מקום שנאמר זכר ונקבה וכו'**. דכונת התורה זכר ודאי נקבה ודאית ולא זה, דאי לאו הכי לא לכתיב כלל זכר ונקבה כיון דהכל כשרים:

פסקה ו

ו **קרבנו**. יתירא הוא דהוי מצי למכתב "ואם מן העוף עולה לה' והקריב וגומר":

פסקה ז

ז **שהיא באה בנדר ונדבה**. דכתיב "כי תקריב" אינה אלא רשות (לקמן פרשתא ח' פסקא ג'):

ואינה באה נדבת צבור. כצ"ל, דכתיב נפש, היחיד מביא מנחת נדבה ולא הצבור (לקמן שם פסקא ב'):

שאינה באה נדבת שנים. דכתיב נפש:

שהיא באה נדבת שנים. כדמרבינן בסמוך מ"והקריבו" וכיון שנתרבית לבוא בשותפות כעולת בהמה ולא כמנחה גם לענין נדבת צבור אית לן למילף מעולה ולא ממנחה, להכי אצטריך קרא למעט:

שהם באים נדבת שנים. כדרבינן לקמן (בפרשת אמור פרשה ז' פסקא ז') מ"ואיש":

ואין באין נדבת צבור. כדלקמן (שם) היחיד מביא שלמי נדבה ואין הצבור מביא ואם כן ה"ה עולת עוף אף שבאה בשותפות לא תבוא נדבת צבור וקרא למה לי:

פסקה ח

ח **שהרי נתמעטו בתמות**. שבעל מום פסול בהן דבעינן תמים:

ובזכרות. כלומר דפסול בהן טומטום ואנדרוגינוס דבעינן זכר ודאי נקבה ודאית מה שאין כן בעוף וכר"א דלעיל:

פסקה ט

ט **דין אחר**. היינו באופן אחר היינו למדים דעוף יכול לבוא בנדבת צבור ולכך אצטריך קרא:

שמיעט הכתוב בהבאתה שאינה באה וכולי – כצ"ל:

שריבה הכתוב בהבאתה שבאה וכולי – כצ"ל

פרק ח

פסקה א

א **כך לא תבא נדבת שנים**. דקרבנו של יחיד משמע:

ת"ל והקריב. יתירא הוא דהוי מצי למכתב "ואם מן העוף עולה קרבנו לה' מן התורים" ומשמע והקריב בכל ענין:

פסקה ב

ב **הרי הוא אומר אשר יקריב וכו' אשר יקריבו**. דפתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים ללמדך דבכל הקדשים אף על גב דכתיב בלשון יחיד הוא הדין לשותפים:

את המנחה. דכתיב נפש:

פסקה ג

ג **אלא תורים ובני יונה**. דהוה ליה עוף כלל ותורים ובני יונה פרט ואין בכלל אלא מה שבפרט:

תורים גדולים. דכיון דלא כתיב בהו "בני" גדולים משמע:

פסקה ד

ד **בני יונה וכו'**. הנה תורים ובני יונה שני מינים נינהו. במין תורים לא הכשירה התורה אלא גדולים ובמין בני יונה לא הכשירה התורה אלא קטנים:

ת"ל בני יונ קטנים ולא גדולים. ולא מצינן למימר דבבני יונה גילתה התורה דמכשרת לקטנים והוא הדין גדולים ובתורים גילתה התורה להכשיר גדולים והוא הדין קטנים ונילף חד מחבריה – על זה מתרץ רבא בגמרא לא לישתמיט קרא בכל הני דמייתי עוף (כגון האי דנדבה ובשמיעת הקול וביולדת ובזב ובזבה ובמצורע) ולכתוב "מן בני התורים או מן היונים", שמע מינה דתורים דוקא גדולים ויונה דוקא קטנים:

פסקה ה

ה **כל התורים יהו כשרים**. משיצאו מכלל קטנות:

וכל בני יונה יהו כשרים - כצ"ל - כל זמן שלא באו לכלל גדולים:

לתחלת הציהוב. כשמתחילין לצהב כנפים שסביבות צוארם פסולין בזה ובזה דיצאו מכלל קטנים ונפסלו תבני יונה ולכלל גדולים לא באו שיוכשרו בתורים:

משיזהיבו. שיהיה כנפי גופן גדולים ואדומים ומזהיבים כזהב:

משיצהיבו. שיתחילו לצהב:

פסקה ז

ו **קרבנו תורים ובני יונה**. קרבנו דסיפא דקרא קדריש דכתיב "מן התורים או מן בני היונה את קרבנו":

ואין הכשרו תורים. דאין יכול להביאן במקום צפורי מצורע להכשיר גופו לבוא אל המחנה:

שיכול והלא דין הוא – כצ"ל [ר"ש משאנ"ץ]:

שלא כשרו לכפר בפנים. שלא הוכשרו להקריבן בפנים אלא תורים ובני יונה:

לכפר בחוץ. היינו לטהר בם את המצורע דהכשרו מחוץ למחנה:

פסקה ח

ח **ומה אם במקום**. דהיינו במצורע עשיר:

ששוה מכשיר שבפנים למכפר. ששניהם בהמות אשם להכשירו לאכול בקדשים וחטאתו לכפר:

חלק המכשיר שבחוץ מהם. דפשיטא שאין הכשרו בהמה דבעי ושלח על פני השדה:

מקום שלא שוה המכשיר שבפנים למכפר. כגון קרבן מצורע עני שמכשירו לאכול קדשים הוא אשם ומכפר קן תורים או בני יונה:

אינו דין שנחלוק המכשיר שבחוץ מהן. שלא יהא יכול לבוא תורים ובני יונה כמכפר שלו בפנים:

הא דין לעני. היינו לעני למדנו מן הדין שאין יכול להביא תורים ובני יונה להכשיר בחוץ ככפרתו בפנים אבל לעשיר אפילו אם יביא תורים ובני יונה להכשיר בחוץ גם כן אין זה ככפרתו בפנים שהוא חטאת בהמה אימא שיכול להביא תורים ובני יונה להכשיר בחוץ מקל וחומר דלעיל (בפסקא ז'). ת"ל קרבנו וכו' – דאפילו עשיר לא יכול להביא להכשיר תורים ובני יונה כ"א צפרים:

פרשה ז

פסקה א

א **והקריבו**. יתירא הוא דהוי מצי למכתב "והקריב מן התורים וגו' ומלק הכהן את ראשו על המזבח":

יכול אין פחות משתי פרידין. כדאשכחן בחובה שלא מצינו בכל התורה פרידה אחת שתקרב עולה בלא חטאת בהדה והוה אמינא דהוא הדין לנדבה אין פחות משתי פרידין. קמ"ל קרא:

פסקה ב

ב **והקריבו אל המזבח מה ת"ל והקריבו הכהן ומלק**. המפרשים דחקו עצמן בפירושו. וגירסת הגר"א **והקריבו הכהן ומלק מלמד וכולי**, ומה שכתב מתחלה "והקריבו אל המזבח מה תלמוד לומר" – הכל מיותר:

שקבע לו צפון. לשחיטתו:

לא קבע לו כהן. דשחיטה בזר כשרה:

מליקה שלא קבע לה צפון. דמדינא כל הרוחות כשרים לה:

פסקה ג

ג **קבע לה כלי**. דנפקא לן מ"ויקח את המאכלת" (זבחים צז, ב):

ת"ל הכהן ומלק אמר רבי עקיבא וכו'. כולה רבי עקיבא קאמר לה:

ואם כן למה נאמר הכהן ומלק. כיון דלאפוקי זה לא איצטריך ולא ס"ל מה דאמר בפסקא ב' דהכהן אתי למעוטי זר אלא ללמד וכולי:

בעצמו של כהן. בצפורנו ולא בסכין:

פסקה ד

ד **ימלקנו בין מלמעלן ובין מלמטה**. חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע המזבח להבדיל בין דמים העליונים לתחתונים ויכול הייתי לומר דמותר לעשות המליקה אפילו למטה מחוט הסיקרא:

בהמה שחטאתה למעלה. דקרנות כתיב בה:

עולתה למטה. מחוט הסיקרא דכתיב בחטאת בהמה "הכהן המחטא אותה" – אותה דמה למעלה ואין אחרת דמה למעלה:

עוף שחטאתו למטה. כדכתיב "והזה מדם החטאת על קיר המזבח והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח" ודרשינן לקמן איזה קיר שהשיריים שלו מתמצין ליסוד הוי אומר זה קיר התחתון:

אף מליקה למעלן. היינו דבשעת מליקה היה עומד למעלה מחוט הסיקרא כדתנן בזבחים (דף סד:) עולת העוף וכו' עלה בכבש ופנה לסובב וכו' היה מולק את ראשה וכו':

ודע דגירסת הגר"א הוא בקיצור: **יכול ימלקנו בין מלמעלן ובין מלמטן תלמוד לומר וכולי**, ומה שבינתיים נמחק. וטעמו פשוט כמו שמתמיה בספר עזרת כהנים על גירסתנו דבחטאת העוף רק ההזאה היתה למטה מחוט הסיקרא אבל מליקה לא נקבע לה מקום ובכל מקום במזבח כשרה כמבואר בזבחים (דף סג:) בהדיא. וכן הוא הדין בעולת העוף כ"כ דלא גילתה התורה לקבוע לה מקום צריכה להיות כשרה בכל מקום ולמה נצריך ללמדה מחטאת העוף. וכן בגמרא דף ס"ה איתא בקיצור יכול ימלקנו בין מלמעלה ובין מלמטן תלמוד לומר וכולי. ובאמת בעניינו לא שייך כלל האי "ודין הוא", רק לקמן בהלכה ז', עיי"ש:

פסקה ה

ה **ומלק יכול מכל מקום** - כצ"ל [הגר"א] ופשוט:

יכול מכל מקום. היינו אף מן הצואר:

ונאמרה להלן מליקה. בחטאת העוף שכתוב בה "ממול ערפו":

מולק ואינו מבדיל. בחטאת כתיב "ולא יבדיל" שמולק בסימן אחד:

מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה. בתמיה, וא"ת דהאי 'ונמצה דמו' קאי על מיצוי הגוף, אי אפשר לומר כן דהא בעינן "ונמצה דמו" דם כולו שאוחז בראש ובגוף ומזה כדבסמוך בהלכה ז':

פסקה ז

ו **כשהוא אומר והקטיר**. לאחר ששיסע אותו בכנפיו כתיב "והקטיר אותו וכולי":

כן. בפת"ח, וקיצר לשונו והוא כמו "כאן" באל"ף:

מה מצינו וכו' עד סוף הברייתא – מיותר [הגר"א] ופשוט:

דם כולו. מדלא כתיב "ונמצה מדמו" והיינו שאוחז בראש ובגוף וכו':

לא על קיר היסוד. בגמרא לא גרס לה דאפילו למעלה מן היסוד פסול דבעינן קיר העליון וכדלקמיה:

על קיר העליון. בעליונו של קיר המזבח:

יכול על קיר התחתון. בתחתונו של קיר לצד הרצפה:

בהמה שחטאתה למעלה. דכתיב קרנות:

עוף שחטאתו למטה. דכתיב בה "והנשאר בדם ימצה אל יסוד" וזהו קיר התחתון שהשיריים מתמצין ליסוד:

המזבח האמור וכו'. דאיתקש מצייה להקטרה:

פסקה ח

ח **עלה לכבש**. לפי שכל מעשיה למעלה כדאמרן:

בא לו לקרן דרומית מזרחית. לפי שקרובה לבית הדשן להשליך שם מוראה ונוצה [גמרא]:

ומבדיל. בשני סימנין כדלעיל בהלכה ה':

למטה מרגליו. היינו למטה מן הסובב:

אפילו אמה אחת. שחוט הסקרא החוזר באמצע המזבח להבדיל בין דמים העליונים לתחתונים הוא למטה מן הסובב אמה:

כשרה. כיון שהוא למעלה מן החוט מתקיים שפיר מה הקטרה בראש אף מיצוי בראש, דקסבר האי תנא הרוצה לעשות מערכה על גבי סובב ולהקטיר - עושה, הלכך מיצוי שתחת הסובב סמוך למקום הקטרה הוא אבל מן החוט ולמטה לא דהוה ליה קיר התחתון:

אלא בראשו של מזבח. דסבירא ליה אין הקטרה אלא בראשו של מזבח ובעינן מיצוי בקיר הסמוך למקום הקטרה (זבחים סה, א):

פסקה ט

ט **והסיר את מוראתו זה הזפק**. דמוראתו היינו מקום הרעי כמו "ושמתיך כרואי" (נחום ג, ו):

יכול יעקור בסכין ויטלנו. לזפק לבדו בלא עור ובלא נוצה כמו שצולי עוף עושין:

נוטל את הקורקבן. דנוצה היינו קורקבן דלשון פרש ודבר מאוס הוא כמו "כי נצו וגם נעו" [רש"י]:

פרק ט

פסקה א

א **אותה כשרה ולא פסולה**. כגון שמלקה חוץ לזמנה אין טעונה השלכת מוראה ונוצה לבית הדשן אלא מורידם למטה ושורפן ככל פסולי המוקדשין [עזרת כהנים]:

לא חטאת העוף. דאם רצה הכהן לאכול את הזפק אוכל:

ואין עולת בהמה. כגון כרס והמסת ובית הכוסות שהם כנגד זפק וקורקבן בעוף אינן בהשלכה אלא מדיחן ומקריבן:

שיכול והלא דין הוא - כצ"ל [ר"ש משאנ"ץ]:

פסקה ב

ב **במקום שהכשיר את העור**. בעוף שאינו מפשיטו:

פסל בית הרעי - כצ"ל. וכן לקמיה:

מקום שפסל את העור. בבהמה:

פסקה ג

ג **אל מקום הדשן ששם יהו נותנין את הדשן**. תרומת הדשן כדתנן פרק א' דתמיד:

שם היו שורפין פסולי ק"ק. שמחיצת אכילתן בעזרה:

ואימורי ק"ק. היינו פסולי אימוריהן דהואיל שהקטרתן בעזרה אף שריפת פסוליהן בעזרה:

פסקה ד

ד **ושסע אותו כשר לא הפסול**. שאם מלק חוץ לזמנו דקיימא לן שאם עלה לא ירד קריבה שלימה בלא שיסוע:

אותו בשיסוע. שצריך לשסעו מגבו כנגד כל השדרה ונשאר מחובר מלפניו:

ואין עולת בהמה בשיסוע. אלא מנתחה אבר אבר מן השלימה ואין פותחה אלא מלפניה כדי להוציא בני מעיים להדיחן ולהוציא את הפדר ליתנו על בית שחיטת הראש:

פסקה ה

ה **בכנפיו להכשיר את העור**. פי' מדלא קאמר בין כנפיו משמע שהעור והכנפים היה מקטיר, ואם הכנפים שריחו רע – כל שכן העור:

פסקה ו

ו **ת"ל והקטיר**. וי"ו קדריש:

ת"ל אותו. משמע מיעוטא, שלא יקטיר אלא אותו דמשתעי ביה קרא שהיתה מליקתו בעצמו של כהן כנ"ל:

שהוא לאחר הרציה. דדם; שעיקר ריצוי הקרבן בדם הוא:

פסקה ז

ז **ת"ל הוא**. מיעוטא הוא שאם לא מיצה כל דמה פסול. ומסתברא כי מיעט קרא דפסול, בדם הגוף הוא, דרוב דמים בגוף שכיחי (גמרא בדף סו.):

לשם עולה. פירשתיו לעיל גבי עולת בקר סוף פ"ו:

ואחד ממעט. מפני שאין ספוק בידו מאחר שעשה כפי השגת ידו הרי עשה נחת רוח ליוצרו כמו המרבה:

פרשה ח

פסקה א

א **משיח שהוא מביא וכו'**. דהיינו מנחת חביתין:

אם אמרת ביחיד. שמתנדב מנחה:

שהוא מביא מנחה. בדלי דלות:

על טומאת מקדש וקדשיו. והוא הדין לשמיעת קול וביטוי שפתים:

תאמר במשיח שאינו מביא מנחה על טומאת מקדש וקדשיו. לאו דוקא דהוא הדין דלא מייתי אשמיעת קול וביטוי שפתים כדילפינן בהוריות (דף ט:) דכתיב במנחת חביתין "זה קרבן אהרן וגו'" – זו באה חובה לו ואין מנחה אחרת באה חובה לו:

פסקה ב

ב **הוא הדין לצבור**. דאיכא נמי למילף ק"ו מיחיד שיביאו מנחת נדבה:

צבור שהוא מביא מנחת חובה. מנחת נסכים הבאה עם התמיד:

שאינו מביא מנחה על טומאת מקדש וקדשיו. אלא פטורים לגמרי כדילפינן בפרק ב' דהוריות (דף ח:) בגזירה שוה עיי"ש:

ומביא מנחת נדבה. דכתיב "ונפש" וכדלעיל:

ת"ל נפש. לשון יחיד משמע:

פסקה ג

ג **נפש תקריב**. אילו נאמר "נפש תקריב" ולא כתב "כי תקריב":

יכול גזירה. על כל יחיד להקריב מנחה:

קרבן. יתירא הוא דהוה מצי למכתב "כי תקריב מנחה וגו":

מתנדב לבונה. אם רצה מתנדב לבונה בפני עצמה ונקטרת על גבי המזבח:

והבא מנחה חובה לה. מנחת נסכים (במדבר, טו):

מה מנחה וכו' באה נדבה בפני עצמה. דכתיב "ונפש כי תקריב וגו'" והוא הדין למנחת נסכים כדאמרינן סוף פרק המנחות והנסכים:

פסקה ד

ד **שכן היא באה חובה בפני עצמה**. כגון מנחת חוטא וסוטה ומנחת חביתין:

לא יפחות מקומץ. כשיעור לבונה הבאה בהדי מנחה דהויא מלא הקומץ:

פסקה ה

ה **והבא יין חובה לה**. לנסך חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש:

פסקה ו

ו **ת"ל קרבן מלמד וכו'**. דיין נמי איכא לרבויי מקרבן מנחה מפני שלנסכי בהמה היין קרב תמיד בהדי מנחה:

מתנדב יין. ומנסכו לשיתין או שמזלפו על גבי אישים (עיין זבחים דף צא:):

לא יפחות מג' לוגין. בפחות שבנסכים דהוא רביעית ההין:

פסקה ז

ז **הוא הדין**. שעשינו בלבונה יש לעשות בשמן, נאמר הבא בהמה והבא מנחה חובה לה הבא מנחה והבא שמן חובה לה, מה מנחה שבאה חובה עם הבהמה באה נדבה בפני עצמה – אף שמן שהוא בא חובה עם המנחה יבוא נדבה בפני עצמה:

והיא התשובה. שהשבנו בלבונה יש להשיב בשמן מה למנחה שכן באה חובה בפני עצמה תאמר בשמן שאינו בא חובה בפני עצמה:

ת"ל קרבן. וילפינן מיניה נמי שמן שאף הוא קרוי קרבן מנחה שהרי הוא קרב בגלל המנחה שאם רצה להביא בפני עצמה יביא:

א"ר טרפון מה מצינו וכו'. בא לחזק לימודו שתיבת קרבן כולל נמי שמן:

מה מצינו ביין וכו'. שעל יין יש עוד לימוד שמתנדבין יין בפני עצמו כדתניא במנחות (דף קז.) אזרח מלמד שמתנדבין יין:

שכן הוא קרב חובתו בפני עצמו. דאף על פי שהוא בא חובה בגלל הזבח עם המנחה אינו מעורב במנחה:

שאינו קרב חובתו בפני עצמו. אלא בלול עם הסולת וכיון דלא אשכחן ליה דליתי בכלי בפני עצמה השתא נמי לא ליתי:

מתנדב עצים. למערכה:

ת"ל קרבן. ודרוש נמי עצים שקרויין קרבן מנחה לפי שהמנחה קריבה על גבי עצים:

לא יפחות משני גזירין. שתי בקעיות גדולים כמדת רוחב המערכה שכן המערכה טעונה בכל יום שני גזירין בשחר ושנים בין הערבים:

פסקה ח

ח **קורא אני קרבן**. ואיכא למימר דקרא אתי לאתויי כל דבר הקרב לגבוה יביא נדבה:

וקורא אני עליו מוצא וכו'. דכיון שבא בנדבה חייב לקיים נדרו להביא:

ומה אני מקיים לא תעלו עליו קטורת זרה ועולה על מזבח הפנימי אבל יתנדב ויביא על מזבח החצון – כצ"ל [הגר"א]. דהיינו דומיא דעולה דלא הקפידה התורה רק שלא להעלות על מזבח הפנימי:

וקטורת הסמים לקודש. דהיינו להקטירו בהיכל שהוא קודש מזה ילפינן שאין קטורת קרב על מזבח החצון ועל כן על כרחך כי כתיב "קרבן" לאו לאתויי כל מידי דקרב אתי אלא לאתויי כל מידי דקריב בהדי מנחה כגון לבונה ואינך דאייתינן לעיל:

אין שמן המשחה וכו'. לאו דוקא דשמן המשחה לאו בר הקרבה הוא אלא לישנא דקרא נקט. והגר"א הגיה **אין קטורת הסמים קרבים אלא בפנים**:

פרק י

פסקה א

א **מנחה ליתן וכו'**. שכל המנחות הוקשו זו לזו דכתיב בפרשת צו "זאת תורת המנחה" – תורה אחת לכל המנחות:

את האמור כאן. שמן ולבונה ליתן בכל המנחות ואפילו במנחת כהן שאין שיריה נאכלין וכן ליתן הגשה ובלילה שאמור בשאר מנחות כאן:

אמורה להלן מן החטים. במלואים כתיב "סלת חטים תעשה אותם":

סלת קרבנו הוה מצי למכתב, וכתיב "סולת יהיה" לעיכובא:

צבור מביא מן החיטין חובה. מנחת נסכים ושתי הלחם ולחם הפנים:

מה צבור וכו' מביא מנחה מן השעורין חובה. כגון מנחת העומר:

פסקה ב

ב **יביא מן החיטין**. בפרק המנחות והנסכים (דף קג:) מוקי לה באומר אלו הייתי יודע שאין נודרין כך לא הייתי נודר אלא כך, וכן בכל הני דלקמיה:

יביא סולת. בא מן החטים שלתתו אותן והשירו קליפה עליונה שלהן:

ר"ש פוטר. אכולהו קאי:

פסקה ג

ג **הרי היא באה נדבת שנים**. דכתיב "תקריבו" (לעיל פרשה ג' פסקא ג'):

פסקה ד

ד **שהיא באה נדבת צבור**. דכתיב "קרבנכם" (שם פסקא ז):

במנחה שאינה באה נדבת צבור. דהא ממעטינן לעיל מדכתיב 'נפש' (פרשתא ח' פסקא ב'):

פסקה ו

ו **כך אין מביאין לא יין וכו'**. דכל הני ילפינן (בפרשתא ח') מדכתיב "קרבן מנחה" ואתקש קרבן למנחה, מה מנחה אינה באה בשותפות אף כל וכו':

פסקה ז

ז **ויצק עליה שמן על כולה**. דמשמע "עליה" - על כולה:

פסקה ח

ח **ולא נקמצת עמה**. דכתיב "על כל לבונתה", שלאחר שקמץ מלקט הלבונה כולה מעליה ומקטירה משום הכי אי יהיב לה על מקצת המנחה סגי:

פסקה ט

ט **אם מיעט לבונתה כשרה**. היינו שנתמעט לאחר הפרשה אבל בשעת הפרשה צריך קומץ גם לדידיה (כן מוכח במנחות דף יא:):

פסקה י

י **ונתן עליה לבונה**. והדר "והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ וגו'" מלמד שכל עבודות עד הקמיצה כשרים בזר:

פרשה ט

פסקה א

א **והביא** יכול לכתוב, וכתיב "והביאה", שלא יביאנה חציים, דאף שבכהאי גוונא מקריב חביתין בחצאין, נדבה אינו יכול להביאה לחצאין, לא הוא ולא אחרים:

הא אם אמר. כלומר מעתה למדת דאם אמר הרי עלי מנחה של שני עשרונים – לא יביאנה בשני כלים מאחר שקבעם במנחה אחת קרינן ביה והביאה כולה ביחד:

אפילו רבואות וכן וכו'. כלומר כל מה שהם יכולים לעסוק במנחה עוסקים ומצותה בכך כגון אחד מגיש ושלשה יכולים לעסוק בקמיצה, אחד אוחז הכלי שהמנחה בתוכו ואחד קומץ ואחר תופש את הכלי שרת שמקדש בו את הקומץ כדאמרינן במנחות דף זיין (דף ז.) ואחד נותנו לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע למזבח ואחד מולחו ואחד מקטירו. [ר"ש משאנ"ץ]:

שהקמיצה מצות כהונה. ואינה כשרה בזר:

שלא קבע לה צפון. שעולת העוף היה מולק בקרן דרומית מזרחית כדתנן בפרק ק"ק (זבחים סד, ב) אף קמיצה אף על גב דלא קבע לה צפון דכתיב "וקמץ משם" ממקום שרגלי הזר עומדות גם כן צריך כהן:

שקבע לה מזבח. שמולק ונותן דמה למזבח מה שאין כן בקמיצה שמקדש קומץ בכלי שרת:

פסקה ב

ב **והרים הכהן** מן המנחה את אזכרתה, דהיינו קמיצה:

פסקה ג

ג **קומץ אחד לששים עשרון**. אם הביא בכלי אחד:

מה לבונה קומץ אחד לס' עשרון. הוא מסברא הואיל ואינה מגופה דמנחה:

פסקה ה

ה **דבר שכולו עולה לאשים**. קומץ ולבונה כולו עולה לאשים:

שאין כולו עולה לאשים. שרק מעט נכנס בקומץ והשאר כולו נאכל לכהנים עם השיריים:

דבר שמיעוטו מעכב את רובו. קומץ ושמן תרוייהו מיעוטו מעכב את רובו כדתנן במנחות (דף כז.):

שאין מיעוטה מעכב את רובה. סתמא כר' יהודה דאמר לעיל (פ"י פסקא ט') אם מיעט לבונתה כשרה:

ת"ל וקמץ. מדלא כתיב "וקומץ" דהוי משמע הרבה פעמים מהרבה עשרונים:

ממקום שרגלי הזר עומדות. דאף דהגשה צריך להיות בקרן דרומית מערבית של מזבח, הקמיצה יכולה להיות בכל מקום בעזרה:

אם קמץ בשמאל. והוא הדין לכל הפסולים – זר ואונן וכהאי גוונא:

יחזיר. מה שקמץ לתוך הכלי:

ויקמוץ בימין. ולא אמרינן נתחלל עבודה ואין לה תקנה:

כבר. בפסול ותנא קמא מיבעי ליה האי משום למקום שרגלי הזר עומדות:

פסקה ו

י **מלא קומצו יכול מבורץ**. כלומר אילו אמר "מלא קומצו" ולא אמר "בקומצו" כמו שאמר בפרשת צו הייתי אומר דבעינן מבורץ גדוש ומבצבץ ויוצא מכל צד:

אי בקומצו. היינו אילו אמר בשניהם "בקומצו" הייתי אומר שדי שיקמוץ בראשי אצבעותיו ולא בעינן שיגיע עד פס ידו:

ת"ל מלא קומצו. ובשניהם יפורש שירצה שיהיה בקומצו בתוך קומצו ולא יבצבץ לחוץ ויהיה מלא קומצו:

חופה את פס ידו. בגמרא איתא **חופה ג' אצבעותיו על פס ידו**, וכך הגיה הגר"א והיינו שפושט שלש אצבעותיו – אצבע אמה וקמיצה – על פס ידו כל מה שיוכל שזהו קומץ במשמע לשון העברית ומה שבתוכן הוא שיעור הקמיצה:

ובמחבת במרחשת מוחק - כצ"ל היינו דבהם מעשיהם אפויים ולאחר האפייה פותת וקומץ ולזה אי אפשר לפותתו לפתיתים דקים כל כך ולפיכך כשהיה קומץ היה יוצר מהקומץ הלכך מוחק אבל בסולת יזדמן שאין צריך מחיקה שמאליו הוא נופל:

ומוחק בגודלו ובאצבעו וכו'. היינו בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה. והגר"א הגיה כן בהדיא – **מוחק בגודלו מלמעלה ובאצבעו קטנה מלמטה** כמו דאיתא בגמרא:

פסקה ח

ח **שאם חיסר סולתה כל שהוא**. משיעור עשרון וכן שמנה משיעור לוג:

פסקה ט

ט **שלא יביא שתי מנחות בכלי אחד**. שאם אמר הרי עלי שתי מנחות של עשרון לא יביא שתיהן בכלי אחד שנמצא קומץ מאחת על חברתה:

אם יכול לקמוץ מזו בפני עצמו וכולי. שנפלו זו בצד זו ונשאר מזו כדי קומץ שלא נתערב בו כלום משל חברתה לא סלת ולא שמן:

פסקה י

י **שאם קמץ ועלה בידו וכו'**. דהוה ליה קומץ חסר:

מסלתה ומשמנה על כל לבונתה. לא הוה ליה לכתוב "על כל לבונתה" הכא גבי "וקמץ" כיון דאין הלבונה בכלל קמיצה אלא הוה ליה לכתוב "וקמץ וגו'.. מסלתה ומשמנה והקטיר הכהן על כל לבונתה":

שתהא שם לבונה. בשעת קמיצה בכלי:

שילקט לבונה. כולה מעל המנחה אחר שקמץ ונתן בכלי שרת הוא נותנה על גבי הקומץ ומעלה אותן לאישים:

פסקה יא

יא **אף על פי שאין שיריים**. כגון שנאבד השיריים קודם הקטרה:

שהורע כח המזבח בשתי הלחם וכו'. שאין למזבח בהם כלום:

יפה כח הכהנים בהם. שהם זוכין בלחם הפנים ובשתי הלחם:

אינו דין שיפה כח הכהנים בשיריים. דאף שאין למזבח חלקו מכל מקום יאכלו הכהנים:

מה אני מקיים וכו' מאשי השם. תירוצה הוא, כלומר אי ילפת קל וחומר לא מקיימת "מאשי השם" דהא משכחת לה דאכלי כהנים ואף על פי שאין קומץ לאשים ואתי קרא ופקיה מקל וחומר. והגר"א גריס בקיצור **כשהוא אומר מאשי ד' אין להם וכולי**:

פסקה יב

יב **אזכרתה נזכרים בה**. כשהכהן עושה בה מצות הגשה למזבח נזכרים בה הבעלים לטובה שמחפשים זכיותיו ומכריעים אותו לכף זכות:

נזכרים בקמיצה. במצות הקטרת קומצה וכן בהקטרת לבונתה:

ר"ש אומר וכו' מה אזכרה אמורה כאן מלא הקומץ אף להלן מלא הקומץ – כן הוא גירסת הראב"ד ופירושו פשוט. דגבי לחם הפנים כתיב 'אזכרה' ולא כתיב שיעור, ילפינן מהכא בגזירה שוה דהוא מלא הקומץ:

והנה הגר"א כתב "נאמר להלן ונאמן כאן כצ"ל", ואין לו שום ביאור. ואולי נאמר דהיה קשה לו להגר"א לומר דר' שמעון שנה דבריו בכפלים דבעניננו אמר מה כאן הקומץ אף להלן בלחם הפנים מלא הקומץ, וכשבא בלימודו בלחם הפנים אמר מה להלן מלא הקומץ אף כאן בלחם הפנים מלא הקומץ, דהכי איתא לקמן פרק י"ח פסקא ז בפרשה אמור ר' שמעון אומר נאמר כאן אזכרה ונאמר להלן אזכרה. מה להלן מלא קומץ אף כאן מלא קומץ וכולי. ועל כן הגיה הגר"א דצ"ל "נאמר להלן ונאמן כאן" והוא הוא הברייתא דפרשה אמור ואך שהמסדר הספרא העתיקה בכאן. [מפי חתני הרה"ג ר' צבי נ"י]:

פרק יא

פסקה א

א **והנותרת**. כתב באדרת אליהו ג' פעמים כתיב "והנותרת"; שנים בפרשה זו ואחד בפרשת צו (פסוק ט) להורות על אלו השלשה - לא הומלחה ולא הוגשה וחיסר מלבונתה. ולא גרס **אף על פי שלא הקטיר מלבונתה כלום** דבאופן זה בודאי פסול הוא: **אף על פי שלא הומלחה**. הקטיר קומץ בלא מלח והרי חיסר מצוה אפילו הכי השיריים מותרים באכילה (ועיין במנחות י"ח ובדף כ'):

מן המנחה. דריש גם כן למעט ג' דברים לפי שכתוב ג' פעמים כנ"ל:

פרט לשחסרה היא. המנחה אחר הקמיצה שחסרו שיריים בין קמיצה להקטרה (דאי לחסרה קודם קמיצה לא אצטריך דהא כבר כתיב "מסלתה" שאם חסר כל שהוא פסול כדלעיל פרשה ט' פסקא ח'). ודעת ר' יוחנן בגמרא (דף ט') דמקטיר קומץ עליהן וקרא אתי לאסור באופן זה השיריים לאכילה ועיין שם בגמרא הלימוד לזה מקרא:

פרט לשחסר קומצה. היינו בין קמיצה להקטרה:

ולא הקטיר וכולי צ"ל **פרט שלא הקטיר מלבונתה כלום** (הגר"א). ואלו תרי פרטים הוא לעיכובא דפסול המנחה:

לאהרן ולבניו. גם כן תלתא כתיבי להנך תלתא דרשות:

לאהרן תחלה. שהוא נוטל חלק בראש:

שלא במחלוקת. שאינו חולק עם אחיו הכהנים חלק כחלק לפי ריבוי הכהנים ומיעוטם אלא נוטל כמו שירצה שאם אמר מנחה זו אני אוכל כולה שומעין לו:

פסקה ב

ב **קודש קדשים להתיר וכולי**. דקודש קדשים יתירא הוא דהא כתיב בפרשה קרח "לכל מנחתם וגו' קודש קדשים" ועל כן דרשו להתיר מנחת ישראל שיהא שיריהם נאכלין לכהנים דהיינו כל שהוא קודש קדשים יהיה לאהרן ולבניו לאכילה:

ופריך **וכי מנין יצאו**. כלומר מנין יצאו לאסור שיהא צריך קרא להתיר. ומשני מכלל שנאמר (בפרשת נסכים) "כל האזרח יעשה ככה את אלה להקריב אשה ריח נחוח להשם" שאם רצה לרבות ירבה:

והגר"א הגיה שצ"ל **שאם רצה להביא יביא**, ופירושו דממקרא זה ילפינן (מנחות קד, א) שמתנדבין נסכים אף בלא קרבן דקרא יתירא הוא דהא לעיל מיניה כתיבי כל דין נסכים ועל זה קאמר דאו אינו אומר וכולי – היינו דאי לא כתב רחמנא קדש קדשים לרבויי להתיר מנחת ישראל הייתי אומר דהאי קרא אינו בא לרבות שיכול לנדב נסכים בלא קרבן ורק ללמד שיהא מנחת ישראל נתונות אף השיריים לגבי אישים והוי דרשינן קרא הכי "כל האזרח" דהיינו ישראל הזכרים "יעשה ככה" כמנחת נסכים שכולה כליל כך יעשה "את אלה" מנחת נדבה "להקריב אשה וגו'". ועיין בקרבן אהרן שמגיה גם כן הגירסא באופן אחר. וגירסת הגר"א מתיישב יותר:

של גרים טעות סופר דמהיכא תיתי למעטינהו וצ"ל **של עובדי כוכבים** וכן איתא בראב"ד:

פסקה ג

ג **אלא מנחותיהן**. שאין בהם שום איסור חוץ מקדושתן:

מלוקותיהן. דהיינו חטאת העוף מנין שיהא נאכל לכהנים:

א"ר שמעון וכו'. דמשום זה הוי ס"ד דלא יאכלו הכהנים דהא בעלמא מליקה נבילה היא:

ת"ל וכו' קדש קדשים. עוד פעם אחת יתירא גבי מנחת מרחשת:

פסקה ד

ד **מלוקת כהנים מנין**. כהן שהביא חטאת העוף ונמלקה מנין שתהא נאכלת:

ודין הוא. מדין קל וחומר הוי לן למילף עוף שנמלק מסלת דמנחה לאיסורא ומשום הכי אצטריך קרא כדלקמיה:

שהתיר סלת רשות. דהיינו בסתם סולת שכל סולת מותר לאכול:

אסר סולת מצוה. של מנחת כהן כדכתיב "וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל":

מקום שאסר מליקת רשות. דשלא במקום קרבן מליקת העוף הוי נבילה:

אינו דין שנאסור מלוקת מצוה. שאם המצוה אוסרת דבר המותר באכילה כל שכן שלא יותר בה דבר האסור:

פסקה ה

ה **שהרי התיר סלת מצוה שלהן**. שמנחת ישראל נאכלת לכהנים כדלעיל:

ת"ל וגו' מאשי השם. קרא יתירא הוא לרבות כל שהוא מאשי ה' הוא לאהרן ולבניו. והגר"א כתב **מאשי ה' מיותר**, והיינו דיש ג' פעמים בקרא "קודש קדשים" – תרי בעניינו וחד בפרשה צו פסוק י' (ויקרא ו, י). חד אתי למנחת ישראל וחד למלוקת ישראל וחד למלוקת כהנים. כן כתב באדרת אליהו הנדפס מחדש עם הגהותיו מה שתיקן הגר"א בעצמו. וזהו שכתב בעניננו **מאשי ה' מיותר**, והיינו "מאשי השם" קמא. והדין עמו דהא צריכינן ליה לדרשא בתרא:

פרשה י

פסקה א

א **כשתקריב**. ד"כי" משמע בלשון אי:

קרבן מנחה. הוי מצי למכתב "וכי תקריב מנחה", "קרבן" למה לי:

קרבן אחד מביא. קרבן שלם והוא מין אחד ולא חלות ורקיקין בשביל שנדר קרבן אחד וסבירא ליה לר' יהודא דשני מיני קרבן כתיבי בהאי קרא והא דפריך ליה ר' שמעון והלא לא כתיב אלא קרבן אחד – סבירא ליה לר' יהודא כיון דכתיב "בשמן" יתירא דכתיב "חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן" - כמאן דכתיב קרבן קרבן דמי, ור' שמעון סבירא ליה דלכך כתיב "בשמן" לומר לך בנודר מאפה תנור רצה חלות יביא רצה רקיקין יביא אבל אי לא כתיב אלא חד שמן הוה אמינא מחצה רקיקין ומחצה חלות דוקא (מנחות סג, א):

פסקה ב

ב **בולל**. מערב. דלאחר אפייתן פותתן עד שמחזירן לסלתן כדאמר באלו מנחות (דף עה:). ואחר כך מערבן כאחד וקומץ משניהם יחד:

הא אם קמץ – צ"ל **ואם קמץ** (שם בגמרא):

דיו. הואיל וקרבן אחד הוא:

פסקה ג

ג **כופח**. מין תנור קטן מקום שפיתת קדרה אחת ולא מקרי תנור:

יורות הערביים. של אותו מקום ומסיקין אותו ואופין בהם חלות:

ר' יהודה אומר מה ת"ל וכו' שני פעמים. חד הכא וחד בצו את אהרן "וכל מנחה אשר תאפה בתנור". דהוה מצי למכתב "וכל מנחה אשר תאפה" ולשתוק:

להכשיר את הכופח. דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות:

ר' שמעון אומר. לעולם מאפה כופח לא יביא. וחד שיהא הקדשה בתנור, כלומר לשם תנור, שכשיקדישנה לסלת יאמר על מנת לאפות בתנור אני מקדישה. וחד שכל מעשיה בתנור לאפוקי כופח ורעפים ויורות הערביים דלא יביא:

פסקה ד

ד **להלן**. בפרשת מלואים (שמות, כט) "וחלות מצות ורקיקי מצות וגו'.. סלת חטים תעשה אותם":

ואין ברקיקין בלולות. שהחלות בעודן סולת יוצק בהן שמן ובוללן. מה שאין כן ברקיקין שאין בהן בלילה בשמן אלא לש אותן במים ואופה אותן בלא שמן כלל:

ופריך **הלא דין הוא** – שאף הרקיקין יהיו טעונין בלילה מלבד המשיחה שאחר אפייתן:

אם החלות שאינן טעונות משיחה. שלא מצינו מקרא מפורש להטעינן משיחה:

אינו דין שיטענו בלילה. ואימא דבלולות דקרא ארקיקין דלבתריה נמי קאי:

ת"ל חלות בלולות וכו'. כלומר מדלא אישתמיט קרא בשום דוכתא (כגון בלחמי תודה ובמלואים ובלחמי נזיר ובהני דהכא) להזכיר בלילה אלא גבי חלות – שמע מינה דוקא קאמר חלות בלולות ולא רקיקין:

פסקה ה

ה **אינו דין שיטענו משיחה**. ונימא דמשוחים דקרא אתרוויהו קאי:

תלמוד לומר רקיקין משוחין. בכל דוכתא ולא אישתמיט לאדכורי בחד דוכתא משיחה גבי חלות, שמע מינה אין משיחה אלא ברקיקין ולא בחלות:

פסקה ו

ו **בשמן בשמן שני פעמים**. ותרוייהו מייתרו דאי לקבוע לה שמן פשיטא דהרי היא ככל מנחות ללוג:

להכשיר בשמן השני ולהכשיר וגו'. תרי קראי – חד לרבויי שמן שני וחד לשמן שלישי, וכדתנן במנחות (דף פו.) "ג' זיתים הן ובהן שלשה שמנים. הראשון מגרגר בזית ונותן לתוך הסל. טעם בקורה זהו שני. חוזר וטען זהו שלישי. הראשון למנורה והשאר למנחות":

כמין כי. כף יוונית. שבלשוננו קורין לכף שלכן "כי":

אלא למעט. שאינו מושחן אלא מעט והשאר נאכל לכהנים:

ר' יהודה אומר וכו'. אדלעיל קאי אמאי דאמר חלות בלולות ואין רקיקין בלולות רקיקין משוחין ואין חלות משוחות והוא מדלא אדכר בשום דוכתא באופן אחר. ואמר ר"י דאין צריך לזה, אלא מדהוצרך לומר בשניהם "מצות" – דהוי ליה לכתוב בחד והאחר יליף מיניה – משמע דאינן שוות אלא במה ששניהם מצות אבל לא במשיחה ובלילה:

פסקה ז

ז **כשם שזה כפול**. החושן כתיב ביה "רבוע יהיה כפול", שלאחר שארגו כולו היה ארכו פי שנים ברחבו, וכפלו לשנים כדי שיהא זרת ארכו וזרת רחבו:

זה כפול. שיארוג האפוד פי שנים מכשיעור הצריך לו ויכפלנו:

תלמוד לומר זהב. ואי לאקשינהו בעי לכל מילי למה לי לפרושי זהב, הא נמי ניתי בהיקישא, אלא שמע מינה לא בעי קרא דניתי בהיקישא אלא למאי דפריש ותו לא:

לזהב שוה לו. ה"ה דשוה לענין מעשה חושב ולתכלת וארגמן ותולעת שני שש משזר המופרשין בקרא אלא מאי דאתי קרא להשוותו לאפוד העיקר בשביל זהב דלשאר מילי דמי נמי לפרוכת ויריעות המשכן:

פרק יב

פסקה א

א **ואם מנחה על המחבת מלמד שהיא טעונה כלי**. הגר"א גריס "מלמד שהיא כלי" והיינו דאילו היה כתיב "ואם מנחת מחבת קרבנך" הייתי אומר דהמנחה עצמה קרויה מחבת, אבל השתא דכתיב "על מחבת" משמע דהכלי קרויה מחבת. ונפקא מינה דאם אמר הרי עלי מחבת צריך להביא כלי ששמו מחבת לבית המקדש אם לא שאמר "מנחת מחבת". וכן איתא במנחות דף ס"ג (דף סג.) דעת בית הלל שם, עיין שם. ועיין שם עוד דהוא הדין מרחשת גם כן כלי הוא ששמו כך מדכתיב קרא אחרינא "וכל נעשה במרחשת". ועיין בביאור הראב"ד שמצדד גם כן בראית התורת כהנים דהוא כלי:

קרבנך קרבנך לגזירה שוה. במחבת ובמרחשת בתרוויהו דכתיב "קרבנך" ויתירי נינהו:

האמור כאן. במחבת:

טעונה יציקה ובלילה. דכתיב "בלולה בשמן וגו' ויצקת עליה שמן":

למטן. במנחת מרחשת:

ומה קרבנך אמור למטן. במנחת מרחשת:

טעונה מתן שמן בכלי קודם לעשייתה. דכתיב "סלת בשמן תעשה" וכדלקמן בפרקין בסופו:

פסקה ב

ב **מלמד שהוא בולל סלת**. דהכי משמע: "סלת בלולה" - שתהא בלילתה בעודה סלת. וכתיב במחבת והוא הדין לשאר מנחות:

רבי אומר חלות בוללן. שאחר אפיית החלות מפרכן עד שמחזירן לסלתן ונותן בה שמן ובולל כדמפרש ואזיל:

שנאמר חלות וכו'. במנחת מאפה כתיב והוא הדין לשאר מנחות האפויות:

נאמר בהן וכו'. דכתיב "חלות מצות בלולות וגו'..וסלת מרבכת חלות בלולות בשמן":
וא"א לבוללן כשהן חלות. מפני מיעוט שמנן שאפילו ברבוכה אין בה אלא רביעית שמן כדתניא לקמן נותן רביעית לרבוכה ורביעית לשני מינין, מחצה לחלות ומחצה לרקיקין, ולאחר אפייתן יבשות הן מחמת האור ובולעות שמן הרבה וברביעית שמן לא ספקא להו וע"כ סלת צריך לבוללן וכיון דבלחמי תודה חלות בלולות על כרחך הכונה שהיו בלולות כבר בעודן סלת – גבי מאפה תנור נמי איכא למימר הכי:
כיצד עושה. הוא מפרש והולך איך נוהגין במחבת ומרחשת אליבא דרבנן והדר מפרש אליבא דרבי. הכי גרסינן **ונותנה ונותן שמן עליה**: שנותן הסלת לתוך השמן שנתן בכלי וחוזר ונותן מתנה שניה של שמן עליה ובוללה בו בעודה סלת ואופה במחבת או במרחשת:
ונותן עליה שמן. לקיים מצות יציקה:
ופותתה ונותן עליה שמן ובוללה. דקודם פתיתה אין זו בלילה אי יהיב שמן לתוך החלות השלימות שאין השמן נבלל ומתערב עמהן, הלכך ברישא פותת והדר מערב הפתיתין ומגבלן עם השמן דהיינו בלילה:
יכול מצוה. שתהיה כולה מצה אבל בדיעבד אם החמיצו שיריה אף על גב דקאי גברא בלאו דכתיב "לא תאפה חמץ חלקם וגו'", מכל מקום איפסולי לא מפסלא ומקטיר קומץ עליהן:
תלמוד לומר תהיה. דהויה עיכובא הוא:

פסקה ג

ג **פתות יכול שתים**. ישברנה לשנים ודי בזה:
ת"ל פתים. דיתירא הוא לרבויי דבעינן פתיתין הרבה:
אי פתים. כלומר אי לא כתב אלא "פתות פתים" וא כתב "אותה":
יכול יעשנה כפרורים. ד"פתות פתים" הוי משמע שכל מה שיוכל לפתות יותר ויותר עד שתעשה כפירורים הוא יותר טוב:
ת"ל אותה. מיעוטא הוא:

פסקה ד

ד **ושנים לארבעה**. והיינו דאמר קרא "פתות אותה" והיינו כל חלה חולק אותה לשנים ואחר כך מאלו השנים יעשה פתים, והם שנים מכל חלק. הרי לך ארבעה:
ומבדיל. כשכופלה משברה עד שיבדיל בכל עוביה של חללה:

מנחת כהנים. שאין בה קמיצה כופל אותה לשנים ושנים לארבעה לקיים מצות פתיתה דתורה אחת לכל המנחות לפתיתה אבל אינו מבדיל שההבדלה הוא בעבור הקמיצה והיא כולה כליל:

ואינו מבדיל. בכל עוביה של חללה:

מנחת כהן משיח. דהיינו מנחת חביתין שכהן גדול מקריב בכל יום עשירית האיפה ועושין ממנה י"ב חלות ומקריב מהן י"ב חצאין בבקר וי"ב חצאין בין הערבים:

לא היה מקפלה. אותן י"ב חצאין לא היה מקפלה. ובגמרא מפרש שלא היה מקפלן אשנים לארבעה קאי אבל מכל מקום מקפלן אחד לשנים לקיים בהן מצות פתיתה. אלא לפי שלא היה מקריב בכל פעם אלא חצי החלות לא היה מקפלן אלא לשנים וממילא הוו להו ארבע פתיתין בכל חלה וחלה:

אין בהן פתיתה. כלומר אין צריך לקפלן כלל שאין מצות פתיתה נוהגת אלא במנחות הנקמצות:

אין בה פתיתה. והא דכתיב במנחת כהן משוח "תופיני מנחת פתים" (ויקרא, ו) – האי לאו למצות פתיתה אתי אלא לומר שיקריבנה חצאין י"ב חצאין שחרית וי"ב חצאין בין הערבים:

וכל פתיתין בכזיתים. דהיינו אחר שמשברה אחד לשנים ושנים לארבעה משבר עוד את הפתיתין עד שיעמידם על כזיתים אבל לא יפחות משיעור זה דהוה ליה בכלל פירורים: וזו המשנה אתיא לדברי הכל (כן משמע מפירוש רש"י שלפנינו ומפירוש רגמ"ה וכן מהרמב"ם שהעתיקו בהלכותיו). ויש אומרים דזה הכל דברי ר"ש שמעון היא בל לתנא קמא אינו חולק רק לארבעה (מפירוש רש"י כת"י שם בדף ע"ה):

פסקה ה

ה **פתות אותה פתים מנחה**. בתר זה כתיב "ויצקת עליה שמן מנחה היא", ויתירה היא לרבויי שאר מנחות לכל מאי דכתיב בהאי קרא:

תלמוד לומר אותה. עיין לעיל במשנה ג'. ותרתי שמע מינה:

שאין מהן לאשים. דהיינו מגופן אלא כולן נאכלין לכהנים:

פסקה ו

ו **כל המנחות ליציקה**. פירוש לאתויי מנחת כהנים מנחת העומר מנחת נסכים:

ולא אוציא את הרקיקין. דהא בחלות איירינן וחלות דכוותיהו אבל רקיקין לא נמעט מיציקה:

תלמוד לומר היא. והויא שני מיעוטין לשני המינין חלות ורקיקין:

פסקה ז

ז **אלא שהמרחשת וכו'**. גמרא גמיר לה מרביה (ש"ס):

עמוקה ומעשיה רוחשין. שמתוך שהיא עמוקה לא היה שורף השמן כל כך:

מחבת צפה. שלא היו דפנותיה גבוהין ומתוך כך מעשה קשין, פירוש נגובין, מפני שהאור שורף את השמן שבה:

פרשה יא

פסקה א

א **אלו נאמר והבאת אשר וגו'**. ולא כתב "את המנחה":

אלא הקומץ בלבד. ד"אשר יעשה להשם" משמע החלק הגבוה שנעשה להשם:

תלמוד לומר המנחה. מלמד שההגשה בכל המנחה קודם קמיצה:

מנין לרבות את כל המנחות. דמקרא לא משתמע אלא אשר יעשה מאלה דהיינו ה' מנחות האמורות בענין – מנחת סולת וחלות ורקיקין ומחבת ומרחשת, אבל שאר מנחות כגון מנחת כהן וכהן משוח ונכרים ונשים מנא לן:

תלמוד לומר את המנחה. "את" יתירא לרבות כל הני דטעונה הגשה:

פסקה ב

ב **יכול אין לי טעון הגשה אלא מנחת נדבה, מנחת חובה מנין**. (ויש גורסים **מנחת חוטא**, והיא היא). והנה לפי גירסתנו המשנה השנייה הוא ענין אחר אבל הגר"א הגיה אותה והעמידה על גירסתנו בש"ס והכל משנה אחת היא והכי גרסינן: "מנין לרבות כל המנחה? תלמוד לומר מנחה. ומנין לרבות מנחת חוטא? תלמוד לומר המנחה שיכול וכולי". (וכן משמע מסוף ברייתא דמתיבת "המנחה" נתרבה מנחת חוטא):

פסקה ג

ג **שהיא טעונה שמן ולבונה**. הלכך חשיבה לטעון הגשה לגבי מזבח:

וטעונה הגשה. כדלקמן (פרק יג פסקא ה) ""והקריבה" לרבות מנחת סוטה להגשה":

פסקה ד

ד **שהיא טעונה תנופה**. דכתיב "והניף את המנחה לפני השם" (במדבר ה, כה):

תאמר במנחת חוטא שאינה טעונה תנופה. כדתנן בפרק כל המנחות (דף ס.):

פסקה ה

ה **ששוו לקמיצה**. דבתרוייהו דכתיב "והקטיר הכהן את אזכרתה" והלכך חשיבי לטעון הגשה אף אני אביא וכו':

פסקה ו

ו **ששוו לבוא בעשיר כבעני**. תאמר במנחת חוטא שלא הוכשרה לבוא אלא בעני כתיב "ואם לא תשיג ידו" (ויקרא ה, יא), וכיון בלאו קרבן חשוב הוא לבוא בעשיר לא תטעון הגשה:

תלמוד לומר המנחה גרסינן, מה"א יתירא קדרישׁ, איזה מנחה שהיא:

פרק יג

פסקה א

א **שאינה מן החטין**. ואינה מאכל אדם לזה אינה ראוי להגישה אל המזבח:

פסקה ד

ד **שלא כשרו לבוא קמח**. דבמנחת חוטא כתיב "עשירית האיפה סלת" ובעומר בפרשת "ואם מנחת בכורים" כתיב "גרש" דהיינו סלת. מה שאין כן במנחת סוטה כתיב "קמח":

פסקה ה

ה **חוץ מאלו שבענין**. שאלו החמשה מנחות כולם מסולת חטים והוא יביא מן השעורין:

מנחה מן החטין חובה. שתי הלחם בעצרת:

מן השעורים חובה. מנחת העומר:

אין לך אלא אלה בלבד. דהיינו מן החטין:

או אינו אומר אלה. להך דרשא אלא ללמד על האומר הרי עלי עולה מנחה סתם שיביא כל אלו חמשתן בעל כרחו:

תלמוד לומר מאלה. מקצת אלה:

יש מביא אחת מהן. כגון שאמר הרי עלי מנחה סתם כדתנן ריש פרק בתרא דמנחות, עיין שם:

ויש מביא חמשתן. כדתנן התם: ""פירשתי ואיני יודע מה פירשתי" – יביא חמשתן":

פסקה ו

ו **את כל המנחות**. כגון מנחת עכו"ם מנחת נשים:

מאלה. משמע מיעוטא כלומר אין טעון הגשה אלא הדומה לאלו:

מה אלו. חמש מנחות המפורשות בענין:

פסקה ז

ז **תלמוד לומר והקריבה**. דאי לרבות מנחת סוטה לחוד אתי כדלעיל הוה ליה לכתוב "והקריב". מאי "והקריבה", דמשמע זו ולא אחרת – למעוטי מנחת נסכים:

שאין באה בגלל עצמה. אלא בגלל זבח ולא דמיא לה:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר והגישה**. דהוה ליה לכתוב "והגיש", "והגישה" משמע לזו ולא לאחרת:

אחר שריבה הכתוב. וכתב "מנחה":
מיעט. דכתיב הני תלתא מיעוטי וצריכין אנו לקיים את כולם ועל כרחך לא מוקמינן ריבויא אלא להני דדמו לגמרי להנך מנחות האמורין בפרשה:
מה אלו מיוחדות וכו'. אף כל שיש בהן השלשה מעלות ונתרבה בזה עכו"ם ונשים:
יצאו שתי הלחם ולחם הפנים. דכתיב "מאלה":
יצאת מנחת נסכים. דכתיב "והקריבה":
יצאו מנחת כהנים וכו'. דכתיב "והגישה":
יכול בכלי. שיהא רשאי לעשות כלי למדת קומצו וימדוד בו קומץ מן המנחה:
הכי גרסינן **תלמוד לומר להלן והרים ממנו בקומצו** בצו את אהרן (ויקרא ו, ח) ושם במנחת סולת מיירי כדכתיב התם "מסלת המנחה"?
להלן. במנחת סולת:
בקומצו. לא בכלי דכן משמע לשון "בקומצו":
אף כאן. במנחות האפויות אף על גב דעבודה קשה היא אפילו הכי ביד ולא בכלי:

פרשה יב

פסקה א

(**א**) הכי גרסינן **אלו אומר אשר תקריבו לה' וגומר** ולא כתב "כל המנחה":
אלא הקומץ בלבד. שקרב להשם:
את כל המנחה. קודם קימוצה שהוא בל"ת על חימוצה:
מנין לרבות את כל המנחות. דהאי קרא בענינא דמרחשת כתיב:

פסקה ב

ב **מנחות שאין שיריהן נאכלין**. כגון מנחת כהנים וכהן משיח:
תלמוד לומר כל המנחה. ד"כל" הוא כולל כל המנחות כדלעיל ואפילו מנחות שאין שיריהן נאכלין. והגר"א בהגהותיו גריס במשנה א' "ומנין לרבות את כל המנחות שיכול אין לי אלא מנחה ששיריהן נאכלין וכו' תלמוד לומר כל המנחה". (ולדידיה לא אצטריך לרבויי שאר מנחות חוץ ממרחשת כדפירש"י דידוע דכל המנחות דין אחד להם ואצטריך רק מנחות שאין שיריהן נאכלין, ומיושב הכל בפשיטות:
לביא את לחם הפנים. לחימוץ דכיון דאיכא בזיכי לבונה בהדיה דקרבי לגבי מזבח "אשר תקריבו" קרינא ביה:
ר"ע אומר להביא מנחת נסכים. לחימוץ אף על פי שאין שיריהן נאכלין אבל בלחם הפנים פליג על ר"י הגלילי וטעם פלוגתייהו עיין בגמרא (מנחות נז, א):

פסקה ג

ג **יכול לאו אחד לכולם**. שאפילו עשה כל הפעולות שבה כדלקמיה לא יעבור אלא בלאו אחד:

תלמוד לומר לא תאפה חמץ. בפרשה צו:

מיוחדת. הגר"א גריס "שהיא מיוחדת" ור"ל שהיא פעולה בפני עצמה:

ומעשה יחידי. היינו שהוא מעשה חשוב (רש"י):

וכל מעשה ומעשה שיש בה. לאתויי קיטוף (גמרא):

פסקה ד

ד **המרובה**. שהקטיר כל הקומץ שנתחמץ:

המועט מנין. שהקטיר חצי קומץ חמץ (גמרא):

עירובו מנין. שנתערב החצי קומץ חמץ עם חצי קומץ מצה והקטירם:

שהן במצה תהיה. היינו כל המנחות שציותה התורה עליהן ואמרה "מצה תהיה" (ויקרא ב, ה) עליהן ציותה התורה בלאו "לא תקטירו חמץ", אבל מנחות שאינן במצה תהיה כגון חמץ שבתודה ושתי הלחם אף שאינן בני הקטרה מכל מקום אם עבר והקטיר יכול דלא יעבור על זה בלאו ד"לא תקטירו":

תלמוד לומר כי כל שאור וכל דבש. הקיש השאור לדבש. מה הדבש נוהג בכולם כן איסור הקטרת השאור בכולם (קרבן אהרן). ולענ"ד דלא נצרך כאן להיקש ד"כי כל שאור" כולל הכל ואף דלמעלה ילפינן מזה עירובו – תרתי שמע מינה:

וכל דבש לא תקטירו. הוא ענין בפני עצמו שמתחיל הספרא לפרש דיני דבש:

אין לי אלא המרובה. שהקטיר מלא קומצו דבש תמרים:

תלמוד לומר וכל דבש – צ"ל **תלמוד לומר כל דבש** (הגר"א), והריבוי מתיבת "כל" וכן הגירסא בילקוט:

עירובו מנין תלמוד לומר וכל דבש. והיינו מרביויא דוי"ו:

שהפטמין וכו' ת"ל וכל דבש. הגר"א הגיה "תלמוד לומר כי כל דבש" והוא מפני שהיה קשה לו הא "וכל דבש" כבר נדרש לענין עירובו, לכך הגיה "כי כל דבש" וכונתו דתיבת "כי" הכתוב בראש הקרא קאי גם אדבש:

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר כל שאור ומה תלמוד לומר וכל דבש**. לאסור בכל אחד המועט ועירובו כנ"ל, לכתוב בחדא ונילף אידך מניה:

שאור הותר מכללו למקדש. בשתי הלחם שהם חמץ והותר ליקרב עליהם שני כבשי עצרת הקרבים עם הלחם:

דבש הותר בשירי מנחות. שהכהן ברשותו לאכול השיריים בדבש:
מן השחור ומן הדבש – מיותר (הגר"א):
עובר עליהם בבל תקריבו. כמו שעובר על השאור והדבש:
לא תקטירו ממנו אשה לד'. והאי "ממנו" יתירא הוא ודרשו בו שהזהירה שלא להקטיר דבר שנטלו ממנו לה' ובשר הקרבנות כבר עלו חלב וכליות ומן המנחה הקומץ ומשתי הלחם כבר עלו כבשי עצרת שהם באים עמהם ומלחם הפנים עלו בזיכי לבונה. ואף דלגבי הגשה אמרנו למעלה דשתי הלחם ולחם הפנים אין מהם לאישים – היינו דאין מגופן לאשים ולזה לא דמי לשאר מנחות:

פסקה ז

ז **קרבן ראשית וכו'**. קרא דא בשתי הלחם ובכורים משתעי, ופי' מה יש לך להביא מן שאור ומן דבש קרבן ראשית שתי הלחם משאור ובכורים מדבש כגון בכורים של תמרים ולזה אמרו דלמה קרי לשתי הלחם ראשית שהיא ראשית וכו' (דבכורים טעם קראו אותה ראשית מבואר ולזה לא בעי טעמא):
שיהיה ראשית לכל המנחות. ולא יקדם להביא שום מנחה מן החדש עד דמקרבי שתי הלחם ברישא:
אלא מנחת חטין. דוגמת שתי הלחם שהיה של חטין ולזה אמר קרא שתהיה חדשה וראשונה לכל המנחות של חטין:
מנחת שעורין. כגון מנחת קנאות מנין שלא יקריב אותה קודם לשתי הלחם:
וכשהוא אומר וביום הבכורים וגו'. בפרשת פנחס:

פסקה ח

ח **ומנין שיקדימו**. אותם לבכורים, שלא יביא בכורים עד שיקריבו שתי הלחם:
תלמוד לומר בכורי קציר חטים. בקרא כתיב "חג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים" וה"ק מה שאתה עושה בחג שבועות דהוא זמן הבאת שתחי הלחם יהיה בכורים לכל קציר חטים:
אלא של חטין. לבכורים הבאים משל חטים:
תלמוד לומר אשר בשדה. ופי' הכתוב אשר תזרע אתה או אשר יעלה בשדה מבלי זריעה:
שבגג וכו'. היינו שיהיו קודמין שתי הלחם לבכורים אשר יביא ממה שיעלה בגג וחצר:
ת"ל בפ' קרח בכורי כל אשר בארצם. שירצה שיהיו שתי הלחם בכורים וראשונים לכל מה שבארצם וזהו דהוקשו כל הבכורים זה לזה:

ומנין שיקדימו לנסכים ולפירות האילן. שלא יביא נסכים מן החדש ולא פירות ביכורים מן התמרים וזיתים קודם לשתי הלחם. והנה פירות האילן מבכורי כל אשר בארצם נפיק אלא כיון דבעי נסכים בעי נמי פירות האילן:

תלמוד לומר בכורי מעשיך. בפרשה משפטים גבי חג הקציר:

ואומר. גבי חג הסוכות בסיפ' דהאי קרא "וחג האסיף בצאת השנה באספך את מעשיך" דמשמע כל מעשיך, ועוד דבאותו זמן מאספין יין ופירות האילן. מה להלן מעשיך כלל יין ופירות האילן אף כאן בחד הקציר אף על גב דכתיב "אשר תזרע" – יין ופירות האילן במשמע דשתי הלחם קודם להם:

פסקה ט

ט **אם קדמן ד"א**. כגון שעבר והביא מנחה מן החדש קדום לשתי הלחם לא יקריבו עוד שתי הלחם דבעינן מנחה חדשה וליכא:

תלמוד לומר תקריבו. מכל מקום, דהוה ליה לכתוב "תקריב" וכתב וי"ו יתירא לרבויי דאפילו אינה חדשה נמי יקריב ולא בעינן חדשה אלא למצוה:

תלמוד לומר אותם. משמע אותם המפורשים במקום אחר שזמנן עצרת אבל אחר עצרת עבר יומו בטל קרבנו:

יכול יביא היחיד וכו'. שיהיה היחיד מתנדב בחול כשירצה שתי הלחם כעין שמביא שאר מנחות נדבה:

ת"ל אותם. בגמרא גריס **תלמוד לומר תקריבו** דמשמע צבור ולא יחיד. והוא כעין דרשא אחרת מן "תקריבו אותם" וס"ל דממילא משתמע דאחר עצרת לא יוכל להביא השתי הלחם וכן דין הראשון דחדשה אינה אלא למצוה כ"ז דלא ידעינן דאתי לעיכובא:

יביא צבור כיוצא בהן נדבה. ממעות שופרותיהן יביאו שתי הלחם באיזה זמן אם ירצו:

שכן הוא מביא כיוצא בהן חובה. בעצרת:

ת"ל אותם. של חובה הצבור מביאין ולא אחרים של נדבה:

את הכבש. שאף עליו לא יעלו שאור ודבש:

ת"ל ואל המזבח. דהוה מצי למכתב "ולהמזבח" וכתיב "ואל" – יתירא לרבות הכבש:

ושלא לעבודה. אלא לשם עצים נמי עובר בלא תעשה:

ת"ל וכו' אלא לעבודה. אבל מותר להעלותן לשם עצים:

פרק יד

פסקה א

א הכי גרסינן **אלו אומר וכל קרבן במלח יכול וכו** והכי פירושו: דכתיב "וכל קרבן מנחתך במלח תמלח" וקשיא ליה לתנא "מנחתך" למה לי כיון שסופנו לרבות כל

הנקטרים כדבסמוך. להכי קאמר דאלו נאמר "וכל קרבן במלח תמלח" ולא כתיב "מנחתך" יכול אף על העצים שנקרא 'קרבן' שנאמר "והגורלות הפלנו על קרבן העצים" והמתנדב עצים יהא טעון מלח:

אף על הדם. שנקרא קרבן שהוא עיקר הזבח:

ת"ל קרבן מנחתך. לאשמועינן שאין טעון מלח אלא כעין קומץ דמנחה:

שאחרים באין חובה לו. שצריכין עצים להקטרה אף כל שצריכין עצים להקטרה טעונין מלח:

יצאו העצים והדם שאין אחרים באין חובה להן. שאין צריכין עצים להבעיר אותן העצים וכן הדם הוא לזריקה על המזבח ולא צריך עצים לזה אין טעונין מלח:

פסקה ב

ב **אי מה קרבן מנחתך דבר שהוא מתיר**. דקרבן מנחתך היינו קומץ דמנחה לחודיה כדבסמוך והוא מתיר להשיריים אף אני אביא את הדם שהוא מתיר אימורים למזבח ובשר לכהנים והכי פריך או אימא כי היכי דמרבית כל דדמי ליה בהאי צד שאחרים באין חובה להן תרבי נמי דם דדמי לאידך גיסא בחד צד דמתיר כמותה:

תלמוד לומר. מיעוטא אחרינא למעוטי צד דמתיר כמותה ולא תרבי אלא הני דדמו בצד דאחרים באין חובה:

מעל מנחתך ולא מעל דמך. שאין אחרים באין חובה לו:

כולה. גם השיריים:

תלמוד לומר קרבן. וכל קרבן מנחתך דמשמע הקרב מן המנחה לאשים דהיינו הקומץ:

פסקה ג

ג **ומנין לרבות את הלבונה**. של מנחות דלאו מינא דמנחה היא (ומה שכתוב באמצע "ת"ל על כל קרבנך תקריב מלח" לא גרסינן ליה עד לבסוף). וחוזר ואומר דהא לאו קושיא היא ארבה את הלבונה הבאה עם המנחה שכן באה עמה בכלי אחד ואף היא קרויה קרבן מנחה שהרי היא קריבה לאשים מן המנחה להתירה ומנין לבונה הבאה בפני עצמה (כדתניא לעיל בפרשה ח קרבן מלמד שהיחיד מתנדב לבונה):

עם לחם הפנים. בשני בזיכין. והגר"א הגיה כאן **והקטרת**, וכן הוא בגמרא:

קדשי קדשים. דהיינו כבשי עצרת דקדשי קדשים הן:

מנחת כהנים. מנחת נדבות הן דכליל הן:

כהן משיח. חביתין:

מנין. שאף הן טעונין מלח:

פסקה ד

(ד) הכי גרסינן **יצא הדם והיין** וכן איתא בגמרא:

שאינו עולה לאשים. שאין לך דם ויין עולה לאשים אלא הדם לזריקה והיין לספלים:

יצא הקטורת שאינה על מזבח החצון. שאינה טעונה מלח ותנא קמא דלעיל דממעט רק דברים שאין אחרים באין חובה לה ממילא הקטורת טעונה מלח וכ"ז בשעת הקטרה אבל בשעת עשיית הקטורת לכולי עלמא טעונה מלח כדאמרינן "מלח סדומית רובע הקב" (הראב"ד):

יכול תבונהו. בהקומץ רבה מפרש תבונהו לשון בינה דהיינו כל דהו מלח עד כדי להבין שיש בו טעם מלח (ערוך והראב"ד):

תלמוד לומר תמלח. כיצד הוא עושה מביא האבר ונותן עליו מלח וחוזר והופכו ונותן עליו מלח ומעלהו (גמרא):

אי תמלח. ולא כתיב "במלח":

יכול במי מלח. נמי סגי:

תלמוד לומר במלח. דמלח ממש בעינן:

שאינה שובתת. שמצויה בקיץ ובחורף ומלח סדומית הים משליכה לאגפיו:

אסתרוקנית. מין הקרקע נעשית בידי אדם:

תקריב מלח ריבה. דמלח כל דהו משמש בין סדומית בין אסתרוקנית:

מביא עמה מלח. משלו:

לבונה מתוך ביתו. דכתיב "ונתן עליה לבונה" והדר "והביאה אל בני אהרן":

פסקה ה

ה **או כלך לדרך הזו**. ונילף דמלח משל צבור ולא צריך קרא:

והבא עצים. דאין הקטרה בלא עצים דכתיב "על העצים אשר על האש":

מה עצים משל צבור. כלעיל (פרק ו' פסקא ה') "על העצים אשר על האש אשר על המזבח - מה מזבח משל צבור אף אש ועצים משל ציבור":

פסקה ו

ו **דנין דבר וכו'**. עצים ומלח נוהגין בכל הזבחים הלכך דין הוא שיהיו משל צבור:

עם מנחה עצמה. כלומר בכלי אחד שהמלח בא עם הקומץ בכלי אחד וכן לבונה באה עם המנחה בכלי אחד, הלכך דין הוא שיהיו משל בעל המנחה:

הכי גרסינן **שאין קרבין עם המנחה עצמה**. וכן הוא גמרא, והיינו שאין באין עם המנחה בכלי אחד:

ולהלן הוא אומר. גבי לחם הפנים:

להלן משל צבור. דכתיב "מאת בני ישראל"

אף כאן. גבי מלח דכתיב בה "ברית" - משל צבור היא:

פסקה ז

ז **תקריב**. יתירא הוא דלא הוה ליה לכתוב אלא על כל קרבנך ותו לא:

אף בשבת אף בטומאה. אם קרבן צבור הוא ואשמועינן דמליחתן עבודה היא ודחי שבת וטומאה כשאר עבודות:

כל שהוא. בין סדומית בין אסתרוקנית:

מכל מקום. ואפילו מחוץ לארץ. ואית דמפרשי כל שהוא ממש דאף על גב דלכתחלה בעי מליחה משני צדדין על פני כל האבר וכנ"ל – זהו רק למצוה ובדיעבד סגי בכל שהוא:

פרשה יג

פסקה ג

ג **אלא לצורך עצמכם**. דהיינו כדי שתהיו רשאין לאכול חדש ועל זה מסיים שנאמר "ולחם וגו' (כפי גרסת הגר"א), שעד הקרבה אסורין לאכול חדש ומשקרב אפילו בבקר מותרין תיכף לאכול:

פסקה ד

ד **אמור במצרים שעורים**. שנאמר שם "כי השעורה אביב":

נאמר לצבור וכו'. כלל דין זה הוא שכמו שהיחיד מביא חובתו משתי מינין מן החטין כגון סתם מנחה כשנתחייב בה ומביא חובתו גם כן מן השעורין כגון מנחת קנאות – אף הצבור יביאו חובתן משתי מינין ואחר דבעצרת מביאין השתי הלחם מן החטין כדכתיב "סלת תהיינה" ואין סלת אלא מן החטין וע"כ בפסח שמביאין העומר יביאו מן השעורין:

ואם תאמר מן החטין. הוא כמו ד"א (וכן איתא בגמרא):

אין שתי הלחם ביכורים. שכבר הקריב למזבח מחיטי שנה זו ורחמנא קרינהו 'בכורים' דכתיצב "וביום הבכורים":

פסקה ה

ה **מן הכתוב**. כנ"ל:

פסקה ו

ו **וחכמים אומרים אין לשון קלוי וכו'**. דעתם דאם היו מהבהבין אותן ממש באור אינו לשון קלי אלא על ידי דבר אחר נקרא קלי:

אביב של קלאים. מוכרי קליות:

פסקה ז

ז **הדבר שקול**. אם קאי הקלוי על האביב דעד שלא יטחן נעשה קלוי או על גרש דלאחר טחינה נעשה קלוי וזהו דקמסיים התורת כהנים **אפשר יקלנו גרש**:

כשהוא אומר אביב קלוי באש באש הפסיק הענין (כן הוא גירסת הגר"א וכ"מ בגמרא) הפסיק הענין דלא קאי אגרש:

פסקה ח

ח **רק ומל**. נמלל ביד:

וכן הוא אומר. דדרשינן נוטריקון:

בצקלונו. ב' בא, צ"ק ויצוק לנו, וי"ו ואכלנו, נ"ו ונאוה היה נאה היה הלחם. והגר"א אינו גורס תיבת "ואכלנו" ומתיישב טפי הנוטריקון על פי המקרא:

פסקה ט

ט **נעלסה**. נושא ביצתו עולה למעלה ונתחטא ומורידו בקינו שאינו מטיל ביצתו עד שיעלה בקן המיוחד לו – נ' נושא, ע' עולה, ל' למעלה, והאי חטוי לשון הורדה עיי"ש ברש"י:

נתעלסה באהבים. במנאפת כתיב שאומרת למנאף נישא וניתן בינינו ונעלה למטה ונשמח:

ונתחטא. נטייל, כמו בן המתחטא לפני אביו:

ירט. הוא נוטריקון – יראה וכולי:

פרק טו

פסקה א

א **תקריב מנחת בכוריך מה תלמוד לומר**. שאחר שאמר מתחלה "ואם תקריב" לא היה צריך לשוב לומר "תקריב":

לבוא מן הקציר. דכתיב "ראשית קצירך":

מן העליה. שכבר קצר והניחו בעליה:

פסקה ב

ב **בכורי כל יחיד ויחיד**. היינו שיש לכולם חלק בו:

ונאמר להלן. בשתי הלחם "בכורים להשם" ושם בודאי משל צבור דכתיב "ממושבותיכם תביאו" לשום רבים:

אם תאמר זו משל יחיד וכו'. הוא כמו ראיה אחרת דבפרשה אמור כתיב לענין עומר גופא לשון רבים דכתיב "והבאתם את עומר ראשית קצירכם" ואם תרצה לדחות ולומר דכאן מיירי לענין יחיד שרוצה להביא בכורים מתבואתו ושם מיירי לענין צבור שמביאין זה – אי אפשר, דאם היחיד מביא מקודם אין של צבור נקרא 'ראשית קציר' ואם של צבור מקודם אין של יחיד נקרא 'בכורים'. אלא על כרחך דזו וזו איירי בשל צבור. זו פירוש המפרשים. וגירסת הגר"א יפה הרבה יותר:

דבריו מחוסרין כאן. דהיינו תנופה ושהיא מתרת חדש:

פסקה ו

ו **והלא דין הוא אם מעטתים וכו'**. כלומר למה הוצרך לומר "היא" בסוף פסוק כדי שיכלול שמן ולבונה למעט משניהם, היה לו לכתוב המיעוט בחד מהם, או בשמן או בלבונה, ואני אמעט אותם מאחד מהם וממילא יתמעט גם השני. דאם מעטתים כלומר אם יאמר המיעוט לגבי שמן ממילא נלמוד מקל וחומר לענין לבונה והוא הדין אם יאמר המיעוט לגבי לבונה ממילא נלמוד מקל וחומר לענין שמן:

הוא הדין אם מיעטתים וכו'. ר"ל באותו הדין יוכל לומר בהיפך, אם כתב המיעוט לגבי שמן הייתי אומר דהתורה השוה לגמרי ללחם הפנים וממילא נוהג בלבונה כמו בלחם הפנים. ואם כתב המיעוט לגבי לבונה הייתי משוה לגמרי למנחת נסכין וממילא נוהג בשמן כמו שם:

פרק טז

פסקה א

א **שהיא באה ממין השלמים** כצ"ל (הגר"א). וכדכתיב "וזאת תורת זבח השלמים אם על תודה יקריבנו":

תלמוד לומר שלמים קרבנו. מתיבת "קרבנו" דייק:

הא כל המביא קרבן – כצ"ל (קרבן אהרן):

פסקה ד

ד **לרבות את אחד עשר**. דקיימא לן גבי מעשר בהמה בהכניס צאן לדיר והוא מונה אחת אחת ובעת הוצאתו טעה וקרא לאחד עשר עשירי שהוא קדוש וקרב שלמים וטעון נסכים ותנופת חזה ושוק כשלמים, ולזה אמר דמדאמר "הבקר" בה"א ולא אמר "בקר" אתא לרבות הי"א דקרב שלמים:

להוציא את התשיעי. היינו אם קרא לתשיעי עשירי אף דהוא גם כן מקודש מכל מקום אינו קרב שלמים אלא נאכל במומו:

הוי אומר לאחריו. היינו כשכבר נתקדש הבהמה שייך אחר כך שם תמורה על אחרת וע"כ טוב יותר לרבות י"א שהוא לאחר שנתקדש העשירי ונמשך הקדושה מניה גם אדבתריה:

פסקה ה

ה **הוא**. מלה יתירא הוא דהיה לו לומר "אם מן הבקר מקריב":

פסקה ו

ו **שאינה באה נדבת שנים**. ואחר שהשתוף נשלל ממנה דכתיב בה "נפש" לזה גם הצבור לא יביאו אותה:

פסקה ז

ז **תאמר בשלמים שהן באין חובת צבור**. שהם שתי כבשי עצרת הבאים עם לחם התנופה ואם כן אחר שהוא קרבן צבור כמו שמביאין אותה חובה יביאו אותה נדבה. תלמוד לומר וכולי:

פסקה ח

ח **זכר ונקבה**. קרא יתירא הוא דשם 'בקר' כולל שניהם, ואם כן לכתוב בקר ולשתוק. ואתא 'זכר' לרבות ולד שלמים שאם ילדה בהמת שלמים ולד יקרב כמוה. ו'נקבה' לרבות תמורת שלמים שקרבה כמוה:

הלא דין הוא. ולמה הוצרך לרבות שניהם:

שהוא גידול הקדש. שנולדה מבהמת הקדש:

תאמר בולד וכו'. דהא עולה ואשם זכרים נינהו ואין להם וולד:

פסקה י

י **של תמימים**. דהכתוב מדבר בתמימים כדכתיב בקרא:

תלמוד לומר אם זכר. כצ"ל, דהאי "אם" יתר הוא:

כל שקדם הקדשן את מומן. דחל עליהן שם קדושת הגוף וילדו קודם פדיון אבל אם קדם מומן להקדשן – ולדן מותר ואין עושין תמורה דאין קדושתן קדושת הגוף אלא קדושת דמים:

הרי הוא אומר וכולי. ר"ל דגם שם מרבינן מגם יותר ממה דכתיב בקרא. ולפי גרסת הגר"א מתיישב יותר דהוא כמו לעיל לרבוי ולד ובפסיקתא זוטרתי משמע כוותיה:

פרק יז

פסקה א

א **וסמך ידו וכו'**. תלתא "ידו" כתיבי בשלמים – בבקר ובכבש ובעז. וכן "ראשו":

על גב. היינו על גב השדרה אף דקאי בגובהו בשוה עם הראש:

לא על הצואר. היינו כנגד בית השחיטה:

הגבייין. היינו מול העורף (הראב"ד):

פסקה ב

(**ב**). תלתא קרבנו דכתיב גבי צאן דריש – "ואם מן הצאן קרבנו..ואם כשב הוא מקריב את קרבנו...וסמך ידו על ראש קרבנו":

לרבות כל בעלי קרבן. דחמשה שהביאו בשותפות כולן סומכין זה אחר זה:

בחיים ובשחוטין. כגון כבשי עצרת ואשם מצורע דכתיב בהו הנאה בעודם חיים בשחוטין כגון חזה ושוק של שלמים ותודה:

נתמעטה בחוברין. שרק אחד מניף בשביל כולם (מנחות צד, א):

תלמוד לומר קרבנו. כצ"ל, ואידך שני 'קרבנו' מיותר (הגר"א). וכן איתא במנחות צד דדרשא זו מחד 'קרבנו' נפקא:

פסקה ג

ג **לא קרבן אביו**. הא דעת ר' יהודא וכדמסיים לקמיה "שר' יהודא אומר וכולי". ובגמרא איתא דרבנן פליגי על זה וסברי דיורש סומך:

לא קרבן אחר. אפילו על ידי שלוחו דסמיכה בבעלים בעינן:

לא קרבן הגר – צ"ל **העכו"ם** (הגר"א). וכן איתא בגמרא דאין סומכין על קרבנן:

שר' יהודא וכו'. אבל באידך דרשא גם רבנן מודו:

פסקה ד

ד **תלמוד לומר קרבנו לא הבכור**. בגמרא מסיק דעיקר מיעוטא דתלתא 'קרבנו' קאי אדרש דלעיל ובכור ומעשר ופסח לא צריך קרא למעוטינהו דמשלמים ליכא למילף דמה לשלמים שכן טעונין מתן ארבע ונסכים ותנופת חזה ושוק. וקראי דמייתי הכא אסמכתא בעלמא היא:

פסקה ח

ח **שהן כשרין לקרב**. לכן מיעטו התורה דהיה אפשר לו להקדישו ולהקריבו:

העופות. שדינן בסימן אחד:

תלמוד לומר ושחטו וכו'. חד בבן בקר וחד בכבש וחד בעז:

פסקה י

י **תלמוד לומר לכלב וגו'**. גבי בשר בשדה טרפה כתיב:

פסקה יא

יא **הלא דין הוא**. היינו דלא צריך קרא להכשיר צפון ואתי לאפוקי מדר"א. ור"א סבירא ליה דצריך קרא, שהיה בדין לומר בהיפוך כדלקמיה:

פסקה יב

יב **הרוח** צ"ל **הרוחות**:

המזבחה צ"ל **מזבח**. והאי מזבח קרא יתירא הוא דהול"ל מהשלמים אלא לרמז אף על פי ששחט מזבח אחר את השלמים – כשר בדיעבד. (ואגב רמוז בזה מה שאמר רבא בריש זבחים דשם 'שלמים' נשאר עליה):

השלמים אף על פי שלא סמך. דקרא יתירא הוא דהוה ליה למכתב "והקריב ממנו" אלא לרמז כיון שנקרא שם קודש של שלמים עליו צריך ליתן ממנו אשה להשם:

לשם אישים. להקטירם ולא לעשותם צלי:

פרשה יד

פסקה ב

ב **מכאן אמרו וכו'**. אף על פי דמזה הפסוק לא נלמד כ"א איזה דברים (ויתר הדברים יליף מקרא בסוף פרק ג' דזבחים) נקט בזה לשון המשנה שם:

לשם זבח. היינו לשם אותו הזבח:

לשם זובח. היינו לשם בעליו:

לשם השם. כמו שאמר מתחלה מקרא דלה':

לשם ריח. לאפוקי אברים שצלאן והעלן דכיון שצלאן מתחלה שוב אין בהם ריח:

לשם ניחוח. לנחת רוח להקב"ה שאמר ונעשה רצונו:

לשם חטא. לשם אותו החטא:

מכל אלו. אלא ששחט סתם:

שהוא תנאי ב"ד. אתנו בית דין דלא לימא לשמו דלמא אתי לומר שלא לשמו:

לאחר העובד. ולא בבעלים בין להקל ובין להחמיר:

פסקה ג

ג **תלמוד לומר את החלב וכו'**. דחמשה פעמים כתיב בתורה – ג' כאן בשלמים בבקר ובצאן ובעז, וחד בפר כהן המשיח, וחד באשם בפרשת צו. להשמיענו דאין חלב אסור באכילה אלא זה בלבד ואין על זה לא עונש ולא אזהרה, לא בחולין ולא במוקדשין, ולמעטו מהקרבה:

אבל יהא בכלל הקרב. שאם רצה להקריב יקריבנו אף על פי שהוא מותר באכילה מידי דהוי איותרת וב' כליות שהם מותרים באכילה ונקרבים על גבי המזבח:

פסקה ד

ד **ולא אוציא את חלב השליל**. ונאמר שגם הוא בכלל חלב:

חלב ושתי כליות. ואם נאסור גם חלב השליל נמצא שאסרנו בבהמה ד' כליות:

תלמוד לומר חלב ושתי כליות. עוד הפעם בקרא למעט גם מאזהרה:

פסקה ה

ה **שאין כל מינן טעון אליה**. דאין אליה אלא מכבש, ושלמים באים מבקר ועז גם כן, אבל אשם אינו בא אלא איל ואיל טעון אליה:

נלמד ממנו. היינו שהוא בא ללמד:

באשם מוציא מכלל השליל. דבאשם לא שייך שליל דאינו בא רק זכר ולא נקבה:

כל זה העתקנו לפי פירוש המפרשים אבל קשה דאם כן לפי המסקנא דילפינן מאשם בגזירה שוה אייתר ליה חלב ושתי כליות. ויותר נכון כפי גירסת הגר"א דמוחק מן "תלמוד לומר" הראשון עד "תלמוד לומר" השלישי, וכמו שציינתי בפנים. (ו) **להביא את החלב שעל הקיבה**. שהוא קרום ונקלף כמו חלב הקרב וכ"ש חלב שעל הדקין:

שעל הדקין. דבעינן גם כן שיהיה תותב (פרוש כשמלה) כמו חלב הקרב אבל חלב שעל הקיבה שאיננו תותב אלא חתיכות חתיכות - לא:

פסקה ז

ז **לא בעל כוליא אחת**. דכתיב "תמים יהיה לרצון" – תמין אין, חסרון לא:

ולא בעל שלש. דכל יתר כנטול דמי:

לא הבשר שעליהן. דהבשר מותרות באכילה ואינם נקרבות:

הפקולקלות. רבו בו הפירושים ועיין בקרבן אהרן:

שעל העוקץ. וזהו תרבא דקליבוסתא האמור בגמרא (חולין צג, א) [הראב"ד]. ומרבי ליה שזהו גם כן בכלל חלב שעל הכסלים [הר"ן]:

קרום נקלף צ"ל **ונקלף**:

אין לי אלא וכו'. ר"ל דלא בעינן רק שיהא קרום ונקלף וקאי לפרושי טעמי דפלוגתייהו דלעיל:

פסקה ח

ח **דבר שקול וכו'**. היינו שאין אנו יודעין אם כונת הכתוב שיחתוך מקצת מן הכבד עם היותרת להקטיר, או להיפך, שיחתוך מעט מן היותרת עם הכבד והשאר יסירנה:

ואת היותרת מן הכבד – כצ"ל:

פסקה ט

ט **אף על פי שאין כליות**. שנחסרו לאחר קבלת הדם (בכורות לט, א):

אפילו כוליא אחת. דהוה אמינא דזה ניכר חסרון יותר שמקריב השנית:

פסקה י

י **והקטירו אותו והקטירו והקטירם**. בבן הבקר ובכבש ובעז, כל אחד בשינוי לשון. ובא ללמד:

אותו כשר. קאי אדלעיל דמיירי בכשר:

חלבים בחלבים. היינו חלבים של קרבן זה בחלבים של קרבן אחר:

כולם כאחד. שלא יפסיק בהקטרתם:

נאמר כאן אשה. בבן בקר:

נאמר למטן לחם. בכבש כתיב גם לחם ללמד שגם אימורין קרויים לחם ונ"מ לבעל מום המקריב שעובר בלאו "את לחם אלהיו לא יגש להקריב":

נאמר למטן ריח ניחוח. היינו בעז כתיב "לחם אשה" וגם "ריח ניחח" אבל לא נאמר בו "להשם" כמו בכולן:

לגזירה שוה. שבין בבקר ובין בכבש ובין בעז בעינן בהקטרת אימורין שיהא לשם אישים לשם ריח לשם ניחוח לשם השם (כמו דדרשינן בזבחים (דף מו:) לענין זביחה, עיי"ש). וגם שכולן קרויים 'לחם':

פרק יח

פסקה א

א **ומה תלמוד לומר שלמים מבן הצאן**. נלמוד אחד מחבירו. ואף דבכבש כתיב אליה נלמוד מפרשת מלואים דכתיב "ואת החלבים מן השור ומן האיל האליה" (הראב"ד):

לפי שיש וכו'. לכך לא הוי ילפינן אחד מחבירו:

נתרבה בנסכין. כמבואר בשלח בפרשת נסכין:

בן הצאן נתרבו בצבור. שבכל יום מביא שני כבשים ובמוסף שבת שני כבשים ובראש חדש ז' כבשים וכן בכל המועדים. והו"א דהם החביבים ולזה מביא מהם שלמים, מה שאין כן בבן הבקר:

פסקה ב

ב **זכר ודאי וכו'**. דאי לאו הכי לשתוק קרא ובמלת 'כבש' משמע תרוייהו:

פסקה ג

ג **כל מין זכרים**. דלא מצינו חטאת זכר אלא שעיר נשיא ופר העדה ופר כהן משיח:

וכל מין נקבות. דחטאת יחיד אינה באה רק כשבה או שעירה:

ולא כשר לבוא וכו'. דילפינן מעשר מבכור, העברה העברה, ובבכור כתיב "הזכרים" למעוטי טומטום ואנדרוגינוס:

שהוא אחד מעשרה. שאינו חייב בו אלא כשיהיה לו עשרה ולזה דין הוא שיקח היותר טוב זכר ודאי ונקבה ודאית, מה שאין כן בשלמים אם נדר להביאו אף שאין לו אלא אחד חייב להביאו ולכן לא נחמיר עליו כ"כ ויכול להביא אף הספק:

פסקה ד

ד **למה נאמר כשב**. דכיון דכתיב לעיל מיניה "ואם מן הצאן קרבנו" ובפרשה שתחתיה כתיב "ואם מן העז קרבנו" – מכלל דעד השתא בכבש מיירי:

לרבות פסח. שבא מן הכבש שתקרב אליתו עם שאר אימורין:

ושלמים הבאין מחמת פסח. כגון תמורת פסח או שנתכפרו בעליו באחד (תוספות בזבחים פ"ק):

ומה אם אביו. היינו פסח שבאין מכחו:

פסח שעבר זמנו ושלמים – כצ"ל
כתחלת הקדשן. דהיינו הפסח:

פסקה ה
ה **הוא**. מלה יתירה היא דהוה ליה למכתב "אם כשב מקריב". ולזה אמר דבא להורות דוקא הוא היחיד מקריב נדבה ולא הציבור:
שכן הוא מביא וכו'. והם שלמי כבשי עצרת, וכיון דמביאין צבור מהן חובה הי"ל שיביאו מהן גם כן נדבה:

פרק יט

פסקה א
א **חלבו האליה**. אי אפשר לפרש חלב האליה דאליה קריבה כולה ולא חלבה לבד. לזה אמר ר"ע חלב הסמוך לאליה:
מה חלב בשני לאוין. "כל חלב וכל דם לא תאכלו" , "וכל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו":
אף אליה וכו'. פי' מאן דאכל אליה של מוקדשין עובר בשני לאוין של אוכל חלב:

פסקה ג
ג **מצות אליה**. ר"ל שיחתוך בצמצום האליה לבד:
ת"ל תמימה. משמע דמה שמחובר להאליה גם כן יחתוך:
עם השדרה. שחוליות השדרה מדובק לאליה:
העצה. היינו נגד מקום שהכליות יועצות:
תלמוד לומר יסירנה. שהוא יתר, דכיון שמקטירו פשיטא שיסירו. אלא בא לרבות הסרה אחרת שיכנס לפנים מן העצה והוא כמו זרת למעלה מן האליה. והראב"ד אמר שחוליה אחת מן השדרה יטול:

פסקה ד
ד **מה תלמוד לומר**. היינו למה לא נלמד בצאן מבן הבקר:
לידון בדבר החדש. היינו באליה:

פסקה ה
ה **לימד על החלבים וכו'**. וכנ"ל סוף פרק יז':

פרק כ

פסקה א
א **הפסיק הענין**. בפרשה בפני עצמו אף שהוא גם כן בכלל צאן:

פסקה ב
ב **מן המחובר**. שיטול את האימורין בהיותם מחוברים לשה לאפוקי שלא ינתח הבשר מקודם:

מה תלמוד לומר. האימורין כאן אחר שכבר אמר בבקר ובצאן:

פסקה ד

ד **כולם כאחת**. שלא יפסיק בהקרבתם:

לחייב על חלב מעילה. פירוש אף על פי שאין מעילה בקדשים קלים דלא קרינן בהו קדשי ה' אבל בחלב מועלין דהא כתיב "כל חלב להשם":

פסקה ו

ו **לבית העולמים**. דקרא דקודם כתיב "לפני אוהל מועד" ואשמועינן דהוא הדין במקדש צריך להקטיר החלב להשם:

לדורותיכם וכו'. השתא מהדר הקרא על איסור חלב דכתיב בתריה:

מה חלב בשני לאוין. חדא הא, ואידך "כל חלב שור וכשב ועז" דכתיב בפרשת צו (ועיין בכריתות דף ד:):

פסקה ז

ז **יכול אף דם וכו'**. סיומא דדברי ר' יהודא היא:

משום שני לאוין. לאו דדם ולאו דזר האוכל קדשים:

אף החלב בלאו אחד. היינו שאין בו רק איסור חלב ולא לאו דזרות:

פסקה ח

ח **מכלל פסולי המוקדשין**. שהוא נאכל במומו ואין לו פדיון:

משום שני לאוין. דהיינו גם משום לאו דזרות:

אף החלב בלאו אחד. היינו לאפוקי לאו דזרות:

ויקרא דבורא דחובה

פרשה א

פסקה א

(א) צ"ל **דבר אל בני ישראל נפש כי תחטא**:

בני נח אין מביאין – כצ"ל:

פסקה ב

ב **ומה אם עכו"ם החמורה**. שהיה בדין שלא ישאר בעונו אלא יבוקש לו תקנה כשעשה תשובה – עם כל זה לא עשה בה את הזדון כשגגה דהא כתיב בפרשה שלח "ואם נפש אחת תחטא בשגגה":

מצות הקלות. והם המצות שחייבין על זדונן כרת דקלות נינהו לגבי עבודה זרה, אינו דין וכו', ואם כן למה הוצרך קרא למעט זדון:

הן. ר"ל אמת שעבודה זרה יש לה חומר אבל בזה גופא יש לסתור קל וחומר שלך:

אם הונח זדונה של ע"ז. שלא התרו בו ליום הכפורים מפני שהיא חמורה וע"כ לא יספיק לכפר עליה קרבן חטאת אלא ימתין עד יוה"כ:

פסקה ג

ג **קל וחומר לעבודת אלילים מעתה**. ר"ל אם כן למה הוצרך הכתוב למעט זדון בע"ז: **הונח זדונן ליוה"כ**. ולא יוכל להתכפר בקרבן:

הן. אמת שעבודה זרה חמורה ולא תוכל להתכפר בקרבן אבל על כל פנים יביא קרבן שיהיה תלוי לו העון עד יום הכפורים. מה שאין כן בשאר מצות אין העון חמור כל כך לירא ממנו ביני וביני שיהיה צריך לתלות:

פסקה ד

ד **בשעיר**. דהיינו שעיר נשיא:

בשעירה. דהיינו שעירת יחיד ור"ל שנלמוד אחד מחבירו:

שעיר נתרבה בצבור. במוספי ר"ח ושל מועדות ושל יום הכפורים ובע"א דמביא בכולם שעיר, מה שאין כן בשעירה ולהכי אילו לא נכתב בשגגה לגבי שעיר למעוטי זדון לא הייתי יכול ללמוד משעירה דמה לשעירה שאין כפרתה מרובה שאין לה כח לכפר בצבור, תאמר בשעיר שכן כפרת הצבור על ידו:

נתרבה בע"ז. ביחיד שכל יחיד שחטא בעבודה זרה מביא שעירה בין נשיא או הדיוט או כהן גדול הכל שוים בהבאת שעירה ולזה אינו יכול ללמוד משעיר דמה לשעיר שאין כחו גדול בע"א שהיא עבירה חמורה ולזה אין לו כח לכפר על הזדון כשאר מצות מה שאין כן בשעירה:

פסקה ה

ה **ולא מצות המלך וכו'**. דאם המלך ציוהו לעשות דבר ועבר בשגגה אינו חייב קרבן אף דהעובר על דבריו חייב מיתה וכן בית דין אף דהעובר על דבריהם חייב מיתה בידי שמים:

פרט לשמיעת קול וכו'. דעל אלו כולם אין מביאין קרבן קבוע אלא קרבן עולה ויורד ומשיח כהדיוט בזה לכל דבריו:

פסקה ו

ו **שומע אני עשה ולא תעשה**. שבין אם עבר על עשה שבתורה שלא עשה אותה או שעבר על לא תעשה. ת"ל אשר לא תעשינה – דוקא על לא תעשה ולא על עשה:

החמורה. כגון "ונתצתם אל מזבחותם" האמור בעבודה זרה החמורה:

תלמוד לומר אשר לא תעשינה וכו'. היינו מדכתיב ארבעה פעמים "אשר לא תעשינה" במשיח ובצבור ובנשיא וביחיד, אתא למעוטי מצות עשה הקלה ומצות עשה החמורה ופסח ומילה:

מצות עשה שבנדה. שצריך לפרוש מן הנדה סמוך לווסתה דכתיב "והזרתם את בני ישראל מטומאתם" וסמיך ליה "והדוה בנדתה" ועבר על זה בשגגה ולא פירש ונטמאה:

שיש בה בלא תעשה. דכתיב "ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב":

פסקה ז

ז **תלמוד לומר תורה אחת וכו'**. בפרשת ע"ז דכתיב שם "כי דבר ה' בזה" וזו דיבור ראשון של אנכי ולא יהיה לך:

מעשה שחייבין על זדונה כרת. דכתיב שם "והנפש אשר תעשה ביד רמה ונכרתה":

ועל שגגתו חטאת. דצבור מביאין שעיר לחטאת (מלבד פר לעולה) ויחיד מביא שם שעירה לחטאת:

אף כל מעשה שחייבין על זדונו כרת. הוא אשר יביא על שגגתו חטאת ולא על מה שאין בו כרת:

פסקה ח

ח **או דבר וכו'**. ר"ל אתה לומדו מע"ז צריך אתה ללמוד בכל הפרטים שיהיה דומה לו:

שמשנאסרה לא הותרה. פי' שאין היתר לאיסורה כמו שתמצא בנדה לאחר נדותה על ידי טבילה ובאשת איש ונערה המאורסה על ידי גט:

ואיסורן נוהג בבני נח. דמצווין על ע"ז כישראל ולאפוקי מקצת עריות שאין נוהגות בבני נח:

אלא שיש בזכור וכו'. כלומר, אף על פי שרבינו את שתיהן מכל מקום אינן דומין זה לזה, ובכל זה כיון שיש בהן הדרכים הללו הנמצאים בעבודה זרה רבינו שתיהן:

הזכור בין במינו וכו'. במינו – ישראל על ישראל, שלא במינו – ישראל על נכרי או נכרי על ישראל:

בהמה במינה. כגון סוס על סוסיא, שלא במינה כגון סוס על חמורה, אף על פי שאינו אדם וכל שכן בהמה עם אדם:

את הקטן כגדול. פי' לא עשו משכב קטן שאינו בן תשע כגדול דמקשינן נשכב לשוכב:

את הקטנה. הנרבעת קטנה כגדולה:

פסקה ט

ט **כשהוא אומר מכל מצות ד' וכו'**. הנה שבעה פעמים דרשו בתורת כהנים קרא ד"מכל מצות השם" ולא תמצא אותו זולת ג' פעמים, והוא במשיח ובצבור ובנשיא. וביחיד לא

כתב "מכל" אלא "אחת ממצות השם". אכן כיון ש"מצות" כתיב ד' פעמים הוו להו ד' ריבוים, ושלשה "מכל" דהוו להו ז'. וראשונה מרבים היותר חמור והיותר דומה לע"ז ואחר כך מרבים היותר קל ובלתי דומה כי כל עוד שמוסיף ברבוי נוסיף היותר קל:

לרבות את האם ואשת אב והכלה. שיש להן כל הפרטים שבעכו"ם אלא שבאשת אב וכלתו אין איסורן נוהג בבני נח. ואם אף על גב דאסורה לב"נ אפשר משום דהותרה לאחרים ולא דמיא לע"ז:

ומוסף עליהם בתו וכו'. ונחית חד דרגא שהיא בשריפה ולא בסקילה כעבודה זרה, ומ"מ נוכל לרבותם מפני ששאר פרטים יש בה כעבודה זרה:

פסקה י

י **שמשנאסרו לא הותרו**. לא בגט ולא במיתת אשתו ואף על פי שאינם שארו כאמו ואשת אב וכלתו ועוד שיש להן היתר אצל אחרים מה שאין כן בע"ז:

מוסף עליהם חמותו ואם חמותו ואם חמיו. אף על גב דאלו שוו בכל מילי ולא נחתי דרגא מבת אשתו ובת בתה – אף על פי כן לא כללן יחד לפי שאלו כתובין בתורה בפירוש ואם חמותו ואם חמיו מדרשא אתו כדאיתא בסנהדרין באלו הן הנשרפין. ונקט חמותו אף דכתיב בקרא משום דהיא המקור אשר ממנו בא האיסור לאם חמותו:

פסקה יא

יא **לרבות נערה המאורסה וכו'**. דאף על גב דאלו בסקילה כעבודה זרה, מכל מקום הם קלות שיש היתר להן; לנערה המאורסה יש לה היתר על ידי גט ומיתת הבעל, ושבת יש לה היתר במקדש:

יש לה היתר. לגמרי על ידי גט ומיתת הבעל אבל שבת אין לה היתר עולמית:

הותרה מכללה. דשבת מותר בהקרבת תמידין ומוספין אבל נערה מאורסה שהוא בחיי בעלה לא הותרה כלל:

פסקה יב

יב **לרבות אשת איש והנדה**. דאלו קילי טפי דאינם בסקילה ועוד דאשת איש אף על גב דאסורה לכל אדם מותרת לבעלה ונערה מאורסה אסורה גם לבעלה עד שתכנס לחופה ושבת נמי אסורה לכל אדם חוץ מעבודת בית המקדש ונדה קילא גם כן מתרוויהו דאין בה מיתת בית דין ויש לה היתר אחר איסורה:

פסקה יג

יג **לרבות אשת אחיו ואשת אחי אביו**. דהני קילי מאשת איש ונדה דאלו מותרות לכל אדם חוץ מן הקרובים:

פסקה יד

יד **לרבות אחותו וכו'**. דקילי טפי מן אשת אחיו ואשת אחי אביו לפי שהם על כל פנים יש בהם מיתת בית דין בחיי אוסרן ונאסרו אז לכל אדם. מה שאין כן באלו:

לרבות אחותו אשתו. דקילי מכל הנך לפי שהיא מותרת אף לו במיתת אשתו:

פרק א

פסקה א

א **אחר שריבינו וכו'**. היינו אחר שריבתה התורה הרבה דברים שאינן דומין לעבודה זרה בפרטיהן ואף על פי כן חייבה להן חטאת בשגגה – אם כן למה כתבה התורה "תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה" אצל שגגת ע"ז? על כרחך לענין זה, דמה עבודה זרה מיוחדת וכו':

פסקה ב

ב **או מה ע"ז וכו'**. ר"ל דמרבינן לעיל אף חייבי כריתות לבד אף שאין בהן מיתת בית דין, אימא דההיקש אתא לרבות רק מיתת בית דין לבד:

פסקה ג

ג **תלמוד לומר תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה ונכרתה** – כצ"ל (הגר"א). והיינו הכתוב שאחר זה "והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' ונכרתה" ובא להורות לנו דמה דמרבינן מ"תורה אחת" היינו דבר שחייבין על זדונו כרת – אז חייבין על שגגתו חטאת. מה שאין כן באלו אין בזדונן כרת, אלא כשהיה בהן התראה חייב מיתת בית דין:

פסקה ד

ד **ועשה אחת**. פי' אילו כתיב "ועשה אחת" יכול וכו'.**תלמוד לומר ועשה אחת** היינו בשאר הפרשיות לבד מכהן המשיח:

פסקה ה

ה **וכי משום כותב וכו'**. ולכן אפילו לא היה על ידי האותיות שם כלל, כגון **א' ס'**, דלא גרע מרושם בעלמא:

פסקה ו

ו **ועשה שני** צריך להגיה **ועשה הנח**, שכן איתא בגמרא. וביאורו שפעמים נחשב הרבה מלאכות כמלאכה אחת ופעמים שהוא חייב על כל מלאכה ומלאכה. ומבואר דיוקו מהמקרא בפרק כלל גדול (דף ע.):

פסקה ז

ז **שאין יודע עיקר שבת**. כסבור שאין שבת בתורה:

שמענין אבות מלאכות עשה. ר"ל מאבות מלאכות חלוקות:

כל ימיו. שחדא שגגה היא:

חייב על כל שבת ושבת. חטאת אחת. שהטעות היה בשבתות אף שעשה בכל שבת ושבת מלאכות הרבה, דחדא שגגה היא בכל שבת:

חייב על כל מלאכה ומלאכה. דכל חדא שגגה בפני עצמה היא:

חייב על כל העלם. דהתולדה והאב נחשב לחדא אלא אם כן היה לו ידיעה בינתיים:

פסקה ח

ח **הבא על אחותו וכו'**. בגמרא (כריתות טו, א) מפרש דשאלתו היתה באחותו שהיא אחות אביו והיא גם אחות אמו (ומשכחת לה ברשיעא בר רשיעא, עיי"ש) ומיבעי ליה אי דיי במה שהם שמות מחולקין דיש על כל אחת לאו בפני עצמו או בעינן שיהא גופין מחולקין:

זו לא שמענו. כלומר זו של גוף אחד וג' לאוין לא שמענו אבל שמענו גופין חלוקין ולאו אחד ומקל וחומר נידון דאזלינן בתר שמות מחולקין אף על גב דאינן גופין מחולקין דס"ל דזה עדיף טפי:

פסקה ט

ט **ועוד שאלם רבי עקיבא** – כצ"ל:

אבר המדולדל. תלוש רובו ומעורה קצת:

מהו. אם נחשוב אותו כאילו כבר נטל לגמרי ומטמא טומאת נבלה משום אבר מן החי:

המדולדל באדם. שגם שם אם היה נתלש לגמרי מטמא כמת ומפני שלא נתלש לגמרי אמרו שהוא טהור וקל וחומר לענין בהמה וכדלקמיה:

מוכי שחין עושין. שהיו רוצין שלא יהיה מאוס ברגל באבר המדולדל אף שהוא עדיין טהור:

כשערה. דאם היה הרופא חותכו לגמרי היה מטמא לרופא:

ותוחבו. החולה בעצמו בסירה המחובר לקרקע או לכותל והחולה נשמט ממנו ואז ממילא נשמט לגמרי ולא יצטרך ליגע בו:

שהדברים קל וחומר. ומה אדם – שמטמא מחיים (כגון זב או מצורע) – אבר המדולדל בו טהור, קל וחומר לבהמה:

פסקה י

י **חמשה זבחים בחוץ**. היינו גם כן גופין מחולקין בשם אחד ולא פשט ליה מה' נידות בהעלם אחד דחייב דאפשר דבהמות לא חשיב כ"כ בשם גופין (הראב"ד). ופשט ליה מקל וחומר דאם ה' תמחויין מזבח אחד חשיב ליה גופין מחולקין כל שכן בהמות חלוקות:

פסקה יא

יא **וכי מאי ראיה מאוכל לשוחט**. דמה לאוכל שכן נהנה מכל תמחוי ותמחוי הנאה מחודשת וחושב לחלק. מה שאין כן בשוחט:

פסקה יב

יב **המאכיל כאוכל**. המאכיל הקדש לחבירו חייב כאוכלו בעצמו:

והמהנה כנהנה. בדבר שאינו בר אכילה:

לזמן מרובה. שאם נהנה בחצי פרוטה היום וחצי פרוטה לאחר זמן מצטרף לענין מעילה:

שאין בו אחת מכל אלו. דבעינן דוקא שיאכל בעצמו ושיהא בו כזית בכדי אכילת פרס:

פסקה יג

יג **בשבתות הרבה מעין מלאכה אחת וכו'**. שעשה הרבה תולדות שמאב אחד בשבת זו וחזר ועשה אותן התולדות עצמן בכל שבת ושבת שאחר כך והכל היה בהעלם אחד מה דינו ותרתי שאל ממנו:

א) אם כל התולדות שעשה בשבת אחת בהעלם א' מחשבו כאילו קצר וקצר בהעלם אחד וחייב רק חטאת אחת או דלמא דתולדות חלוקים הו"ל כאבות מחולקין וחייב על כל אחת ואחת:

ב) שאל ממנו אם ימים שבינתיים בין שבת לשבת הויין כידיעה וחייב על כל שבת ושבת לבד או דלמא מדהיה הכל בהעלם אחד מחייב על כל השבתות רק חטאת אחת:

א"ל חייב על כל אחת. פשט ליה תרוייהו לחומרא דחייב על כל תולדה ותולדה שעשה חטאת לבד וכן לכל שבת ושבת:

ומה אם הנדה. כשבא על ה' נשים נדות בהעלם אחד:

שאין בה תוצאות הרבה. היינו שאין בה ענינים הרבה כשבת שיש בה אבות ותולדות ונדה אין בה רק איסור ביאה:

וחטאות הרבה. היינו שאין בה הרבה מיני חטאת אבל בשבת לבד שיש לכל אב כמה תולדות יש כמה מיני אבות:

אינו דין וכו'. מיהו מהך ק"ו לא מיפשט רק כשעשה מלאכה אחת בשבתות הרבה דחייב על כל שבת ושבת אבל בעשה בשבת אחת תולדות הרבה שמאב אחד לא מיפשיט מנדה דהרי אין בנדה תולדות רק מסברא קאמר שחייב גם בזה חטאת על כל תולדה ותולדה:

והנדה מוזהרת עליו. לפיכך חשובה כל ביאה להיות כחטא אחר:

אזהרה אחת. שהרי הקטנה פטורה כשבעלה בנדתה:

הבא על הבהמה יוכיח. שחייב על כל ביאה וביאה ואף דאין שייך עליה שם אזהרה כלל (ומה דהיא נהרגת הוא רק משום שלא יהא קלון לחוטא שלא יאמר זו היא שנכשל פלוני בה):

בהמה כשבת. שאף בה מיבעי לי כמו לענין שבת:

פרשה ב

פסקה א

א **נפש בני ישראל הרי הצבור וכו'**. היינו מדכתיב "דבר אל בני ישראל לאמר נפש וכו'" האי "נפש" א"בני ישראל" קאי דכולל נמי צבור, דאי לאו הכי לא היה לו להזכיר כלל בני ישראל:

מה יחיד אינו מביא וכו'. כדלעיל בפרשה א' הלכה ז':

אף צבור. שטעו בית דין להורות באיזה דבר וצבור עשו על פיהם:

פסקה ב

ב **צבור שאינו מביא על שגגת מעשה**. לבד דבעינן העלם דבר מבית דין עם שגגת מעשה דצבור:

תאמר בצבור שמביאין חטאת על לא הודע. כגון שעירי הרגלים וראשי חדשים שמכפרין על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף:

משיח יוכיח שהוא מביא וכו'. דהיינו פר יום הכפורים שכהן גדול מביא שהוא מכפר עליו על טומאת מקדש וקדשיו על לא הודע:

ואינו מביא אלא על דבר וכו'. כדלקמן בסמוך ברייתא ה':

פסקה ג

ג **לא אם אמרת במשיח שאינו מביא וכו'**. דפר כהן גדול שהוא מכפר על לא הודע בפנים הוא:

תאמר בצבור שהוא מביא וכו' במזבח החצון. היינו מה שמביאין שעירי הרגלים ור"ח על מזבח החצון וראינו שהתורה מרבה בו להביא חטאות אפשר שמרבה בו התורה לענין העלם דבר אף בדבר שאין בזדונו כרת:

פסקה ד

ד **שאינו מביא על שגגת מעשה** – כצ"ל. ור"ל על שגגת מעשה לחוד כ"א כשהוא שגג מתחלה בהוראה לעצמו ועשה אחר כך בשגגה על פי הוראתו וכדאיתא בריש פרק ב דהוריות:

תאמר במשיח שהוא מביא וכו'. כגון בפר יום הכפורים וכנ"ל:

פסקה ה

ה **בצבור שאין מביא אשם ודאי**. כגון אם טעו ב"ד בהוראה בדין מעילה ועשו הצבור שוגג על פיהם כדאיתא בהוריות דף ט' (דף ט.) ופירש"י שם מדכתיב "באשמת נפש" למעט צבור:

פסקה ו

ו **אי אף** טעות סופר וצריך לומר **אי משיח יכול אף כהן משוח מלחמה**:

יחטא מה תלמוד לומר. פירוש - לכתוב "אם הכהן המשיח חטא" כדכתיב בסיפא דקרא "והקריב על חטאתו אשר חטא":

שיכול יביא על הקודמות. פי' על מה שחטא קודם שנתמנה:

ודין הוא. ר"ל שאין צריך קרא לזה:

אינו מביא על הקודמות. כדתנן ריש פרק ג דהוריות:

בנשיא שאין מביא חטאתו משעבר. היינו כשעבר מגדולתו ואחר כך חטא הרי הוא כהדיוט מה שאין כן משיח שעבר ממשיחותו ואחר כך חטא מביא פר וכדאיתא כל זה במשנה שם:

פסקה ז

ז **ר' שמעון אומר וכו'**. דהוא בעי חטא וידיעה בגוף אחד דוקא:

ואחר כך נתמנה חייב. פי' כהדיוט:

ואם משנתמנה וכו'. פטור מכלום דכהדיוט לא מייתי מפני שלא הודע לו עד שנתמנה וכהן לא מייתי מפני שחטא והוא הדיוט. ולרבנן בתר חטא אזלינן ולא בתר ידיעה ואם חטא והוא הדיוט ואחר כך נתמנה ונודע לו – מביא כהדיוט:

פרק ב

פסקה א

א **מה צבור וכו' העלם דבר ועם שגגת המעשה**. דהיינו שנעלם דבר מבית דין בהוראה ועשו הקהל בשגגה על פיהם:

אף משיח לא יביא אלא על העלם דבר וכו'. דהיינו שהורה מתחלה היתר לעצמו בשגגה ואחר כך עשה מעשה על פי היתר זה:

צבור מוצא וכו'. שאין קרבנם שוה לשל יחיד וכן גם כן במשיח:

פסקה ב

ב **נשיא מוצא מכלל היחיד**. שאין קרבנו שוה לשל יחיד וכן במשיח:

מה נשיא מביא על שגגת המעשה. לחוד:

פסקה ג

ג **ואינו מביא אשם תלוי**. פי' בפרשה אשם תלוי כתיב "על שגגתו אשר שגג" - מי שחטאו בשגגה, יצאו צבור שאין חטאם בשגגה אלא בהוראה:

ומשיח בפר ואינו מביא אשם תלוי. במסכת הוריות (דף ז.) מתרץ אשם תלוי כדי נסבה דהא אכתי לא ברירא לן דין זה עד לבסוף דמסקינן דמשיח לא יביא אלא בהוראה:

פסקה ד

ד **נשיא מביא שעירה לע"ז וכו' ומשיח מביא שעירה לע"ז**. דכתיב בפרשת ע"ז "ואם נפש" - אחד היחיד ואחד הנשיא ואחר המשיח במשמע:

ומביא אשם ודאי. דכתיב באשם גזילות ואשם מעילות "נפש" ונשיא ומשיח בכלל 'נפש' מה שאין כן צבור אינו נפש יחיד:

פסקה ה

ה **ת"ל אשר חטא**. דהוא יתירא דהא כתיב "והקריב על חטאתו":

פסקה ו

ו **והקריב על חטאתו וכו'**. דהוא גם כן יתר דהא כתיב מעיקרא "אם הכהן המשיח יחטא":

מלמד וכו' משעבר. היינו לאחר שהעבירוהו ממשיחתו הורה לעצמו וחטא בהוראתו, מביא פר:

הלא דין הוא. היינו שאם לא גילתה התורה היינו דנין קל וחומר להיפך:

אינו מביא חטאתו משעבר. לאחר שנסתלק מנשיאותו אם חטא דינו כהדיוט:

פסקה ז

ז **יכול חטא עם הצבור יביא פר לעצמו**. פי' שישב עם ב"ד והורה לצבור והלך הוא בעצמו ועשה על פי ההוראה ואחר כך נודע להם שטעו, יכול יביא פר בפני עצמו:

פסקה ח

ח **תאמר במשיח**. שאין מתכפר בכל כפרותיו עם הצבור שהרי טומאת מקדש וקדשיו צבור מתכפרין בשעירים ומשיח בפר ולא הושוו בכפרה אחת כדאיתא בשבועות (דף ב:):

פרק ג

פסקה א

א **פר יכול זקן**. דהכי אשכחן קרא דכתיב ופר השני שבע שנים[?]:

אי בן יכול קטן. פי' בן שנתו או בן שנתים דהוא נמי נקרא עגל בן בקר:

בן שלש כדברי חכמים. קסברי רבנן בעינן פר שהוא סמוך לבן בקר דהיינו שנה שלישית ולא יותר:

ר' מאיר אומר וכו'. קסבר לא בעינן בפר שיהא סמוך לבן בקר דוקא אלא דמאז והלאה כשר אפילו בן ה' שנים:

[והגר"א מהפך הגירסא שצריך לומר בתחלה **בן שלש כדברי רבי מאיר וחכמים אומרים אף בני ארבע וכולי**, ולדבריו מיושב הקושיא שהקשו הראשונים מראש השנה דף י' דר' מאיר אדר' מאיר:

פסקה ב

ב **מה תלמוד לומר ופר שני וכו'**. בפר הלוים בסדר בהעלתך:

ופר שני. היינו שני בשנים:

פסקה ג

ג **יכול תקדום חטאת לעולה בכל מעשיה** - כצ"ל, ותיבת "בכל מקום" מיותר [הגר"א] ופשוט:

פסקה ה

ה **ר' יהודה אומר על ע"ז הביאום**. לא פליגי מידי אלא טעמא קאמר; מה טעם לא נאכלו מפני שהן שעירי ע"ז ושעירי ע"ז ילפינן לקמן שהן בשריפה, אבל האי דלוים הוראת שעה היתה [הראב"ד]:

פסקה ו

ו **כל מקום שנאמר בתורה וכו'**. כתב הראב"ד הא דקאמר כל מקום משום פר לחודיה קנסיב ליה דאי משום עגל סתם ומשום עגל בן בקר לא אשכחן בכל התורה בר מהנך דקמייתי הכא וקמפרש בהו קרא. ואפשר דמשום עגלה ערופה קנסיב דכתיב "עגלת בקר" וקאמר נמי דבעינן שתהא בת שתי שנים כדאיתא בריש מסכת פרה:

עגל סתם. היינו שלא נאמר בו בן בקר:

ואיל לעולה תמימים - כצ"ל [ותיבת "תמים" מיותר. הגר"א וכן מוכח בראב"ד]:

אף בשנים. דמשמע דהקיש הכתוב העגל לאיל שיהיו שוים לגמרי אף בשנים. ואיל בן שתי שנים הוא מדכתיב בעלמא "כבש בן שנתו", מכלל דאיל בן שתים הוא:

פרשה ג

פסקה א

א **והביא אף לאחר יום הכפורים**. קרא יתירא קדריש. דכתיב "והביא את הפר אל פתח אהל מועד", דלא הוי צריך למכתביה אלא ללמד שאין יום הכפורים מכפר על חייבי חטאות ואשמות וודאין כדאיתא בפרק בתרא דכריתות (דף כה:):

ואינו מביא חלופין. פי' יחיד בשאר מצות מביא כשבה ואם רצה להביא שעירה מביא כדכתיב קרא, ומשוח נמי אף על גב דמביא פר יכול אם רצה להביא חליפין שעירה יביא ופר דקאמר רחמנא היא למצוה בעלמא:

פסקה ב

ב **אם היחיד שלא שוה וכו' לקרבנו ליום הכפורים**. שביום הכפורים מביאין שעיר המשתלח לכפר מה שאין כן כל המצות בכל השנה לא יכול להביא שעיר ואפילו הכי נתנה לו התורה רשות להשוות קרבנו לכל המצות להקרבן שצריך להביא על עבודה זרה דהיינו בעבודה זרה צריך היחיד להביא שעירה כדכתיב בפרשה שלח (והיא נקראת מצוה יחידית שנאמרה שם עליה פרשה בפני עצמה) ולכל המצות כשעבר יכול גם כן להביא שעירה ואם כן משיח שהשוה התורה קרבנו לכל מצות לקרבנו ליום הכפורים שבשניהם הדין שמביא פר – אינו דין שיכול להשוות קרבנו דהיינו שיהיה הרשות בידו להביא שעירה כמו למצוה יחידית שהיא עבודה זרה:

נשיא יוכיח ששוה קרבנו וכו'. שעל חטאתו מביא שעיר כמו ביום הכפורים ואפילו הכי לא נתנה לו התורה רשות להביא שעירה כמו לקרבן של מצוה יחידית. ואם כן לפי זה לא צריך קרא למעוטי חליפין אלא לפי שנאמר "והביא" יכול שהוא ריבוי על חליפין. ת"ל "את הפר" דהוא קרא יתירא דהא כתיב מתחלה "והקריב וכו' פר" אלא דשנה הכתוב לעכב וממילא אייתר "והביא" למה שדרש מתחלה אף לאחר יום הכפורים:

פסקה ד

ד **על ראש הפר לרבות וכו'**. ד"על ראשו" הוה ליה לומר ואמר "הפר" לרבות פר אחר שלו שהוא פר יום הכפורים:

שאין טעון שני וידויין. כי אם ווידוי אחד על עונו בשעת סמיכה:

ואינו טעון אנא. שהוא דברי הוידוי שהיה אומר בוידוי יום הכפורים:

שני וידויין. אחד עליו ואחד עליו ועל אחיו הכהנים:

וטעון אנא. דילפינן כפרה כפרה מחורב דכתיב "אולי אכפרה בעד חטאתכם". מה להלן באנא כו' (הכי איתא ביומא (דף לז.)):

שאין בא וכו'. פר יום הכפורים מכפר על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ידיעה בסוף או שאין בה ידיעה בתחלה ובסוף:

לפי ה' בצפון. ככל החטאות דדינן בצפון:

פסקה ה

ה **נאמרה להלן לקיחה**. פי' ויקח משה את הדם וישם באגנות. מה להלן לקיחה בכלי והיינו קבלה:

פסקה ו

ו **המרובה בבגדים מנין**. דאף על פי דאינו מביא פר בהוראה כדמייתינן לעיל מכל מקום כשר הוא לקבל הדם של פר כהן משיח ומן הדין כשר אפילו כהן הדיוט לזה אלא אינו בדין שיכפר הדיוט על כהן גדול אלא כהן גדול שכמותו:

פסקה ז

ז **מדם הפר מדם הנפש**. דהוה ליה למכתב "מדמו" אלא אתא לאורויי שיהא הדם מעצם חיותו של הפר דהיינו כל זמן הקילוח:

מן הפר יקבל. אתא למעוטי כשנשפך על הרצפה ואספו. ועיין בזבחים (דף כה.) דיליף שם מקרא:

והביא אותו כשר ולא פסול. היינו דההולכה צריך להיות גם כן בכהן כשר:

למעט קרבנו למצוה יחידית. היינו השעירה של עבודה זרה שמביאה כהן גדול כשאר יחיד על מזבח החיצון לבד:

פסקה ח

ח **לא המספג**. שלא יקנח באצבעו בדופן המזרק אלא שיעשה דרך טבילה:

על כל הזייה טבילה. ולא טבילה אחת לכל הזיות:

ונאמר להלן. גבי לוג שמן של מצורע:

מה אצבעו וכו' המיומנת שבימין. תרתי קאמר. חדא שיהיה אצבעו המיומן, ר"ל היותר רגיל במלאכות כולם והוא האצבע הסמוכה לגודל שהיא מזומנת לתשמיש האדם יותר משאר אצבעות והשני שיהיה מידו הימנית. וזהו **המיומנת שבימין**, ר"ל האצבע המיומן שביד ימין:

פסקה ט

ט **שיהא בדם כדי טבילה**. היינו כדי שיעור טבילה לכל שבע הזיות (מנחות דף ז: עיי"ש):

והזה לא המטיף. פי' בהתזה ולא שיטיף אצבעו מאליו:

והזה לא הזורק. פי' שלא יזרוק במזרק כדרך שעושה בעולה:

מן הדם שבענין. דהיינו מן הדם שבמזרק ולא מן הדם הנשאר באצבע אחר הזאה:

ולא שבע טיפין. שיהיו שבע הזאות שלמות מן הדם ולא שבע טיפין בלחוד:

לא אחת ושבע. כדרך שמונה ביום הכפורים:

פסקה יא

יא **מן הדם שבענין**. היינו ממה שנשאר בכל ולא ממה שנשאר באצבעו:

על קרן קרנות. פי' הוי ליה למכתב 'קרן' וכתיב 'קרנות' הרי כאן שתים, ולמטן בפר העלם דבר של צבור כתיב גם כן "קרנות" ואיתקוש להדדי כדאיתא לקמן לומר שטעון

מתן דמים על ארבע קרנות ור' יהודה נפקא ליה זה מדרשא אחרינא. ועיין בהראב"ד ובקרבן אהרן מאי בינייהו:

שיתחנך המזבח בקטורת. כדאיתא במנחות (דף נ.) שאין מחנכין מזבח הזהב אלא בקטורת:

שתהא משל צבור. ולאפוקי אם נתחנך בקוטרת של יחיד כאילו לא נתחנך:

שיהא סממניה לתוכה. שאם חסר אחת מהן כאילו לא נתחנך. 'סמים' יתירא קדריש דמצי למכתב "מזבח הקטורת":

יכול אף זה כן. פי' בשעה שהוא מזה על הפרוכת יעמוד לפנים מן המזבח:

תלמוד לומר מזבח וכו' ואין הכהן לפני ה'. אלא עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת באותו מקום שיהיה אחר כך בשעת מתן הקרנות והיינו שמרחוק היה מזה על הפרוכת ואם נגעו נגעו ואם לאו אין בכך כלום אלאל שהיה מכוין כנגד הארון מבחוץ:

פסקה יב

יב **ישפך לרבות וכו'.** דמלת "הפר" יתירה ד"דמו" הוה ליה למכתב, לזה אמרו שבא לרבות פר אחר שיהא שירי דמו נשפכין והוא פר יום הכפורים:

ולא אל יסוד מזבח הפנימי. שלא תאמר במקום מתן הקרנות יהיה שם שפיכת שיריו:

אף מזבח הפנימי וכו'. ר"ל ולזה אתא קרא למעט שלא יותן על מזבח הפנימי:

פסקה יג

יג **מזבח העולה שאין תלמוד לומר.** דהא אתקיש להדדי אלא ללמד שאין יסוד לפנימי עצמו והכי מדריש יסוד יהיה אל מזבח העולה ולא אל מזבח הפנימי:

אם את שיריו וכו'. דהיינו כשהוא זורק מהפר על קרנות מזבח הפנימי אפילו הכי שיריו דוקא על מזבח החצון:

דבר אחר. היינו קושיא אחריתא:

שיהא יסוד למזבח של עולה. כצ"ל. כלומר תן תורת שפיכת שיריים ליסוד להלכות מזבח של עולה שיהיה המזבח טעון בעולה ובכל דמים הניתנין עליו שפיכת שיריים אל היסוד אם נשאר בכלי לאחר שזרק ממנו שתי זריקות לשתי קרנות ישפכנו ליסוד ומשום דבעולה לא כתיבי שפיכת שיריים יצטרך למילף מהכא:

זה יסוד מערבי. של מזבח שהוא כנגד פתח ההיכל:

פרק ד

פסקה א

א **ואת כל חלב הפר.** מלת 'פר' יתירא ד"את כל חלבו" היה לו לכתוב:

לשתי כליות וכו'. דחלבים כתיבי שם וזה לא הוזכר שם:

לכל האמור בענין. היינו לחלבים ולכליות וליותרת. ולענין שיהא טעון הזאה על הפרוכת ועל מזבח הזהב דרשינן ליה לקמן מקרא אחרינא (דכתיב בפר העדה "ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת" ודרשינן כאשר עשה לפר זה פר כהן משיח החטאת לרבות שעירי ע"א ופרש"י (זבחים פד, א) אלו שעירי ע"א להביאן כדין פר העלם דבר לטעון הזאה על הפרוכת ועל מזבח הזהב):

מן המחובר. היינו שלא ינתח הקרבן קודם שיטול אימוריו אלא שיטול אותן בהיותו מחובר כולו:

פסקה ב

ב **מה שלמים לשמן**. כדאיתא בזבחים (דף ד.) דעיקר דינא דלשמה כתיב בשלמים לענין שחיטה ולענין קבלה ולענין זריקה, עיי"ש במסקנא:

פסקה ג

ג **ת"ל משור זבח**. ולא כתיב "כאשר יורם מזבח":

ר' יהודה בן שמעון אומר מה שלמים וכו'. זה כבר נאמר מתחלה ועיקרו לא בא אלא לסיים או מה זבחי וכו':

פסקה ה

ה **והלא דין הוא**. שיקטיר על מזבח הפנימי ולזה אצטריך קרא:

פרק ה

פסקה א

(א) הכי גרסינן **ראשו וכרעיו ונאמר להלן ראש וכרעים** – כצ"ל. והיינו בעולה מה להלן על ידי ניתוח שכן כתוב שם מתחלה "ונתח אותה לנתחיה":

תלמוד לומר וקרבו ופרשו. מפרש ביומא (דף סח.) מה פרשו בקרבו אף בשרו בעורו, כלומר עור הפר ובשרו איתקש לקרבו ופרשו, מה פרשו מוציאו בקרבו ושורפו אף בשרו מוציאו בעורו ושורפו בעורו:

פסקה ה

ה **"אל מקום" שיהא מקום מתוקן להם לכך. "טהור" שיהא מקומו טהור. [כן הוא גירסת הגר"א והוא כסדר המקרא]**:

שיהא מקום מתוקן. פי' מיוחד לכך מדקריה "מקום טהור":

אל שפך הדשן וכו'. תלת מילי נינהו וכולהו ממשמעותיה דקרא קדריש. (א) שיהא שם דשן, היינו שיניח שם דשן של הנשרפין, (ב) ושיקדים את הדשן, שאם אין שם דשן יתן שם מדשן המזבח או מדשן הנשרפין אחרים. (ג) והשלישי שיהא מקום שנותנין שם

את הדשן זה דישון מזבח העולה כדכתיב והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה ונפק זה מדכתיב "אל שפך הדשן" דמשמע מקום ששופכין שם את הדשן האחר:
שיהא מקום משופך. היינו שיהיה מקומו מקום מדרון מדלא כתיב "אל מקום הדשן" וכתיב "שפך הדשן" שמע מינה לשון מדרון קאמר שדשנו משתפך שם:

פסקה ו

ו **ושרף אותו כשר לא הפסול**. פי' הכשר נשרף חוץ לשלש מחנות אבל הפסול נשרף בבית הבירה כדאיתא בזבחים פרק טבול יום (דף קד:):
הואיל ונאמר שריפה בפנים וכו'. היינו חטאת פסולה כדכתיב "וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו' באש תשרף" לימד על חטאת פסולה שתהא שריפתה בקודש וההיא שריפה ודאי בעצים של מערכת היא:
ונאמר שריפה בחוץ. היינו פרים הנשרפים ששריפתן חוץ למחנה:
לרבות כל עצים במשמע. כצ"ל דעצים קרא יתירא הוא דלכתוב "ושרף אותו באש":
אפילו בקש ואפילו בתבן וכו'. דכולהו בכלל עצים נינהו:
ישרף אף על פי שאין שם דשן. דלא תימא הדשן לעיכובא הוא ואם נטל משם הדשן לא ישרפנו שם קמ"ל ישרף מכל מקום:
עד שמצית הוא בגופו. היינו בכולו, שאף על פי שהצית האור ברובו יתעסקו בו עד שתגמר שריפתו (פסחים עה: ורש"י שם):

פרשה ד

פסקה א

א **ואם הרי זה מוסף וכו'**. דכיון שהוא בגדר הוספה הרי הוא רק כמו תוספת על העיקר והעיקר קודם:

פסקה ב

ב **ולהלן נאמר עדה**. "ושפטו העדה.. והצילו העדה":

פסקה ג

ג **אמורה להלן כולן ראויים להוראה**. וכל אלו אין ראוים להיות בסנהדרין כדתנן בסנהדרין דף ל"ב ובדף ל"ג, עיי"ש:

פסקה ד

ד **לא היה מופלא של בית דין שם**. לא היה ממנין הסנהדרין, דאי הוי ממנינא מאי אריא מופלא אפילו אחר נמי ממעטינן כדקתני או שאמר אחד מהם איני יודע אלא כר' יהודה אתיא דאמר (בסנהדרין דף ב) לא היה סנהדרין גדולה אלא של שבעים ואחד ממונה על כולן, דהיינו מופלא שבבית דין, וקמ"ל דבעינן שאף הוא יהיה עמהן בהוראה:

תלמוד לומר כל עדת ישראל – כצ"ל:

פסקה ה

ה **ישגו**. אי כתב "ישגו" ולא כתב "ונעלם":

יהו חייבין. להביא פר:

על שגגת המעשה. שלא טעו בהוראה אלא שנתחלף לבית דין ורוב הקהל חלב בשומן ואכלו. ד"ישגו" שגגת מעשה משמע:

תלמוד לומר ישגו ונעלם דבר. כלומר שבית דין גרמו לשגגת מעשה על ידי העלם דבר:

על העלם דבר עם שגגת המעשה. כצ"ל. ששגגו הקהל או רובן במעשה על ידי שתלו בהוראת בית דין שהורו וטעו אבל אם לא תלו בהוראה כיחידים בעלמא דמו וכל יחיד ויחיד מביא כשבה או שעירה:

פסקה ו

ו **מתוך שיצאת עכו"ם**. מכלל כל המצות:

לידון בעצמה. שאין מביאין בה פר לחטאת אלא פר לעולה ושעיר לחטאת:

יכול יהו חייבין כו'. דהא לא כתיב בה "ונעלם" וכי היכי דחלוקה משאר מצות לענין קרבן חלוקה נמי בדין שגגתה:

תלמוד לומר כאן. גבי עכו"ם. פרשת עכו"ם קרי כאן משום דהשתא בענינא דעכו"ם קאתי:

מעיני. "אם מעיני העדה נעשתה לשגגה" (במדבר טו, כד):

ולהלן נאמר מעיני. "גבי שאר מצות דכתיב "ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו וגו'", דקרא יתירא הוא דהוה ליה למכתב "ונעלם דבר ועשו הקהל וגו'", וכן גבי עכו"ם הוי מצי למכתב "אם מהעדה נעשתה וגו'":

מה מעיני האמור להלן. בשאר מצות:

בית דין. סנהדרי גדולה היושבת בלשכת הגזית דכתיב בהו עדת ישראל וכנ"ל:

אף כאן. בעכו"ם אין חייבין אלא על הוראת בית דין הגדול:

להלן העלם דבר וכו'. דכתיב "ונעלם דבר":

אף מעיני האמור כאן. בעכו"ם בעינן שיהו העלם דבר עם שגגת מעשה שעשו הקהל על ידי שתלו בבית דין:

פסקה ז

ז **לא שתעלם מצוה כולה**. דמשמע ליה דמלת "דבר" מורה על חלק מהמצוה, לא על כולה. ולקמן נבאר היכי משמע זה מקרא:

אין נדה בתורה. כלומר אין איסור נדה מהתורה דעקר כל גוף האיסור לגמרי:

אין שבת בתורה. אין איסור מלאכה בשבת מן התורה:
אין עכו"ם. אין איסור העבודה וההשתחויה לעכו"ם מן התורה:
לא שתעלם וכו'. שכיון שגוף הדבר מפורש בתורה לאיסור שגגתם עולה זדון; שהיה להם ללמוד ולא למדו:

פסקה ח

ח **אבל אמרו וכו'**. מסקנא דמלתא דלעיל היא והכי קאמר לא שהורו בהעלם מצוה כולה שאמרו אין נדה בתורה אלא כך אמרו יש נדה בתורה אבל הבא על שומרת יום כנגד יום (היינו דאחד עשר יום שבין נדה לנדה – ימי זיבה הן, ואם ראתה בהן דם יום אחד או שני ימים – דינה לשמור יום אחד בטהרה וטובלת וטהורה, וביום שאחר ראייתה נקראת "שומרת יום") פטור ולאו דוקא אלא שאמרו דזה מותר:
והנה בגמרא אמרינן דאם ההוראה היה בדבר שהצדוקין מודין בו לאיסור לאו הוראה היא וקפריך הגמרא הא נמי הא כתיב "וספרה לה" מלמד שסופרת אחד לאחד אלא כגון דאמרי זבה לא הויא אלא ביממא דכתיב "כל ימי זובה" (ויקרא טז, כו):
אבל המוציא מרשות לרשות. שאמרו מותר להושיט מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים בדיוטא אחת:
ומרשות היחיד לרשות הרבים. היינו על ידי זריקה, דאי הוצאה ממש הא כתיבה "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". וכן לענין השתחואה, לאו דעקרו לכולה מילתא דהשתחואה דהא כתיב "לא תשתחוה לאל אחר" והוי דבר שהצדוקין מודין בו אלא דאמרו אין השתחויה אלא בפישוט ידים ורגלים, הא השתחואה שלא בפישוט ידים ורגלים שריא:
יכול יהו פטורין. כלומר אימא איפכא, דלא מיחייבו אלא בעקירת כל הגוף אבל בקיום מקצת ובטול מקצת יהו פטורין ד"דבר" כולה מלתא משמע:
ומשני **תלמוד לומר דבר ולא כל הגוף** בגמרא מפרש מאי משמע ומשני יליף דבר דבר בגזירה שוה מזקן ממרא דכתיב שם "כי יפלא ממך דבר וגו' לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", מה להלן מן הדבר ולא כל הדבר אף כאן דבר ולא כל הגוף:

פסקה ט

ט **לידון בעצמה**. להיות חלוקה בקרבנה משאר מצות לידון בפר לעולה ושעיר לחטאת:
מה מעיני אמור כאן. בשאר מצות:
פרט לכל הגוף. דכתיב "ונעלם דבר" כדאמרן:
אף מעיני האמור להלן. בעבודה זרה דכתיב בה "מעיני העדה":

פרט לכל הגוף. והא דקתני לעיל אמרו אין עכו"ם בתורה פטור – אגזירה שוה ד"מעיני מעיני" דהכא סמיך:

פסקה י

י **הורו בית דין ועשו**. הם עצמם על פי הוראתם ולא עשו הקהל:

יכול יהו חייבין. להביא פר:

תלמוד לומר הקהל ועשו. דהוה מצי למכתב "ונעלם דבר מעיניהם", "הקהל" למה לי? **ההוראה תלויה בבית דין**. דכתיב "ונעלם דבר מעיני" דהיינו בית דין שהורו לעבור:

והמעשה תלויה בקהל. ד"הקהל" נדרש לאחריו דבעינן הקהל ועשו, שיעשו רוב צבור על פי בית דין, בין שעשו בית דין עמהן בין לא עשו:

פסקה יא

יא **מצות ה'**. מיעוטא הוא:

לא מצות המלך ולא מצות בית דין. שאף על פי שאסור לעבור על ציווי המלך כדכתיב "שום תשים עליך מצך" שתהא אימתו עליך וכן בבית דין כתיב "לא תסור מכל הדברים אשר יגידו לך" – אפילו הכי אם הורו בית דין לעבור על מצות המלך או על מצות שתקנו וגזרו בית דין שלפניהם שגדולים בחכמה ובמנין ועשו הקהל על פיהם – פטורים להביא קרבן:

מצות האמורות במשיח. דבעינן מעשה שחייבין על זדונו כרת:

הן מצות האמורות כאן. כדילפינן לעיל מדכתב "נפש בני ישראל" דאתקש צבור ליחיד:

פרט לשמיעת הקול וכו'. דכל הני בעולה ויורד נינהו ולא מייתו עלייהו צבור קרבן בהוראה:

ואשמו. יתירא הוא:

כשם שנפרעין מן היחיד. דכתיב ביה "ואשם":

כך נפרעין מן הצבור. אם לא הביאו קרבנם סד"א כיון דעל פי בית דין עשו לא ליענשו. קמ"ל:

פסקה יב

יב **ידעו שהורו וטעו**. אם נודע להם שטעו בהוראה בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת:

ולא ידעו מה הורו. אם בחלב אם בדם. כגון שהורו בית דין היתר באחד מהם ועשו הקהל על פיהם ואכלו שוגגין חלב ודם, חד בשגגת מעשה בלבד וחד בהוראה. ואחר כך ידעו שהורו שלא כראוי אכן לא נודע להם באיזה מהן הוא שהורו היתר, אם על החלב או על הדם:

תלמוד לומר ונודעה החטאת. דצריך שיוודע החטא שידעו על מה הורו, אם על החלב או על הדם:

לא שיוודעו החוטאים. דלא סגי בידיעה דחוטאים. דאף על גב דממה נפשך חטאו בהוראה – אפילו הכי, כיון שלא נתברר להם אותו החטא שעשו בהוראה מה הוא, פטורין. ועיין בהוריות דף ה' בגמרא:

פסקה יג

יג **אשר חטאו**. יתירא הוא דהוה ליה למכתב "ונודעה החטאת" ולשתוק. אלא אדבתריה קאי – אשר חטאו והקריבו – לאשמועינן דכמנין השבטים החוטאים כך מנין הפרים:

או אינו אלא חטאו שני יחידים וכו'. לאו דוקא שני יחידים דהא בעינן הקהל ועשו ושנים ושלשה יחידים לאו קהל הן. אלא כלומר אימא כל יחיד ויחיד מהקהל שחטאו יביא פר בפני עצמו דהא "אשר חטאו והקריבו" שיקריב כל אחד במשמע:

תלמוד לומר הקהל. "והקריבו הקהל":

הקהל חייב. להביא פר אחד לכולן ולא פר לכל אחד ואחד:

וכל קהל וקהל חייבין. דכתיב "אשר חטאו":

פסקה יד

יד **הכיצד**. יתקיימו שתיהן דמשמע מ"אשר חטאו" פר לכל חוטא וחוטא, "והקריבו הקהל" דמשמע פר אחד לכולן:

חטאו שני שבטים וכו'. שאם חטאו הרבה שבטים דהיינו קהלי טובא יקריבו כל קהל וקהל פר לעצמו דהיינו פר לכל שבט ושבט אחד אקרי קהל דכתיב בדברי הימים "ויעמו יהושפט בקהל יהודה וירושלים":

מביאין על ידיהן. על ידי אותן שחטאו על פי הוראת בית דין הגדול נגררין גם שאר השבטים שלא חטאו להביא אף הן:

פר. בברייתא בגמרא גריס "פר פר", כלומר פר לכל שבט ושבט דהוו להו י"ב פרים וקא מפרש טעמא ואזיל מנ"ל גרירה לכך נאמר הקהל בה"א דהוה מצי למכתב "והקריבו קהל" לחייב להביא כפרה על כל קהל וקהל דהיינו אפילו על אותן שלא חטאו. וכי רבינהו קרא דומיא דחוטאין רבינהו דכתיב בהו "אשר חטאו והקריבו ה"נ הנגררין עמהן צריכין להביא פר לכל שבט ושבט:

פסקה טו

טו **מביאין שבעה פרים**. פר לכל שבט ושבט דלית ליה לר' שמעון גרירה וה"א ד"והקריבו הקהל" מוקי לה ר' שמעון לחייב על כל קהל וקהל דשבט אחד אקרי קהל:

ובית דין. הגדול שהורו להם מביאין עליהן פר והוא הדין לשבט אחד שעשה בהוראת בית דין הגדול דמביאין שני פרים פר לאותו שבט ופר לבית דין כדאמרינן בגמרא והא דנקט ז' לרבותא דאפילו בשבעה שבטים אין השאר נגררין על ידיהן לחייבן:

שנאמר כאן. גבי הקרבה קהל:

ולהלן. גבי העלם דבר נאמר קהל דכתיב "ונעלם דבר מעיני הקהל וגו' והקריבו הקהל":

מה קהל אמור להלן בית דין. דהא הוראה תלויה בבית דין דכתיב "ואם כל עדת ישראל ישגו" וע"כ ה"ק קרא ונעלם דבר מעיני בית דין:

אף כאן. והקריבו הקהל בית דין צריכין להקריב ומיהו צבור נמי חייבין דהא דכתיב "אשר חטאו והקריבו" לחיובי לצבור אתי:

פסקה טז

טז **חטאו שבעה שבטים**. דהוו רובא דשבטים:

או רובן. רוב כל אחד ואחד משבעה שבטים דרוב השבט ככל שבט ורוב השבטים ככולן ואקרי כאן "כי לכל העם בשגגה":

וכולן פטורין. אפילו כי עשו כולן על פיהן:

מה קהל אמור להלן בית דין. ולא צבור שאין העלם דבר תלוי בצבור אלא בבית דין:

אף כאן בית דין. חייבין ולא צבור:

פסקה יז

יז **והן רובו**. של צבור בגברי נמי בית דין חייבין דבחדא מינייהו סגי או רובא דשבטים או רובא דגברי ופלגא דשבטים:

פרק ו

פסקה א

א **תלמוד לומר זקני העדה**. והם הסנהדרין:

יכול כל הזקנים. שנמצאים בעדה והם הסנהדרי קטנה:

המיוחדים שבעדה. הם הסנהדרי גדולה היושבים בלשכת הגזית:

פסקה ב

ג **ידי כל יחיד ויחיד**. פי' בשתי ידים של כל יחיד ויחיד והוא מדלא אמר "וסמכו זקני העדה ידם" ואמר "ידיהם" לרבות:

פר טעון וכו'. "הפר" מלה יתירא היא דהיה לו לומר "על ראשו". להכי אמר ר"י שבא למעט שעירי עבודת כוכבים:

אין שעירי עכו"ם טעונין סמיכה בזקנים. אלא בכהן. ובפרק שתי מדות (מנחות צב, א) פריך על הברייתא הזו והא בעינן סמיכה בבעלים והבעלים הם הבית דין שעל ידי

הוראתם בא זה. עיין שם במסקנא דר"ש סבר לה דשעירי עבודה זרה טעון סמיכה בזקנים:

פסקה ג

ד **לפני ה' בצפון**. דילפינן ליה מדכתיב בעולה "לפני השם צפונה":

ונאמר להלן. בפר כהן משיח:

פני פרוכת הקדש. שצריך לכוין בהזאתו כנגד הבדים ולא כנגד הפרוכת כולו:

פסקה ד

ה **ועשה כאשר עשה וכו'**. האי קרא "ועשה לפר כאשר עשה לפר החטאת וכו'" קרא יתירא הוא שהרי כל עבודתו נתפרשו בו חוץ מיותרת הכבד ושתי כליות שהוא צריך ללמוד מפר כהן משיח האמור למעלה הימנו והא ליכא למימר דלהכי הדר ואקשינהו להא מילתא דהאי קרא כתיב ביה כפרה "וכפר עליהם" ואימורין לא מעכבי כפרה אלא כוליה לדרשא אתי וסרסהו ועשה כאשר עשה לכפול באזהרת הזאות שלו והכי משמע כאשר עשה כאשר כתבתי לך כל עשיותיו ושנה עליהם לעכב שאם חיסר וכו':

יכול אין לי אלא מתן שבע. כצ"ל. דהיינו השבע שמזה על הפרוכת:

שכן מתן שבע מעכבת בכל מקום. בפרה דכתיב בה "והזה אל נוכח פני אהל מועד" (במדבר יט, ד), וכתיב "חוקה" לעיכובא. ובלוג שמן של מצורע דכתיב "והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים" (ויקרא יד, טז) וכתיב "זאת תהיה תורת המצורע" וכל הויה עיכובא:

ומנין למתן ארבע. בקרבנות מזבח הפנימי שמעכבות שאין מעכבין בחטאת החצונה כדלקמן בפרק יא:

ת"ל כן יעשה. חזר וכפל, ואם אינו ענין למתן שבע תנהו ענין מתן ארבע:

פסקה ה

ו **ועשה לפר**. "לפר" ריבויא הוא:

לרבות פר יום הכפורים. פרש בגמרא דלעכב לא אצטריך דחוקה כתיב ביה אלא לאת בדם וטבילה. והיינו דבפר יום הכפורים לא כתיב "את" ולא כתיב "בדם" ולא כתיב טבילה. דהכי כתיב "ולקח מדם הפר והזה באצבעו". ואקשינהו ללמד הימנו הלכות ריבויא של את והלכות בדם וטבילה. "את" – להכשיר אמין שבאבצע, שאם עלתה לו אם באצבעו (שקורין פאחיר) לא הויא חציצה דאתרבו מ"את אצבעו". "בדם" – שיהא בדם כדי טבילה. "וטבל" ולא המספג (כדלעיל פרשה ג' פסקא ח' ט'). והכי משמע קרא ועשה לפר יום הכפורים כאשר עשה לפר כהן משיח דכתיב ביה "וטבל הכהן את אצבעו בדם":

כאשר עשה לפר. ה"נ לאו מ"כאשר עשה" קדריש שהרי כבר סרסו ודרשו אלא "לפר" קדריש:

לרבות פר כהן משיח. האמור בפרשה העליונה ולא נכפל שם לכך חזר והקישן יחד שילמד עיכוב חיסור מתנותיו מזה:

החטאת. לרבות שעירי עכו"ם להביאן בדין פר העלם דבר ליטען הזייה על הפרוכת ועל מזבח הזהב ולישרף חוץ לשלש מחנות לפי שבמקומו בפרשת שלח לא נתפרשו הלכותיו:

יכול שאני מרבה את שעירי רגלים. להיות פנימיים ונשרפים:

ת"ל לו. כצ"ל "כן יעשה לו" לזה ולא לאחר:

ופריך **מה ראית כולי** ומשני **אחר שריבה הכתוב החטאת מיעט** דכתיב "לו":

מרבה אני שעירי עכו"ם. לתורת פר העלם דבר שמכפרין על עבירת מצות ידועה כמותו ששניהם באין על חטא הידוע ומוציא אני של רגלים שלא יהיו שוין לו שאין דומין לו בכפרתו שהן באין על טומאת מקדש וקדשיו שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שנטמא ונכנס למקדש ואינו מכיר ולא הודע לו לא טומאתו ולא כניסתו:

פסקה ו

ז **וכפר עליהם**. ד"וכפר" משמע מכל מקום:

אף על פי שלא סמכו. עליו זקנים:

ונסלח להם. אף על פי שלא נתן בשיריים ליסוד מזבח החצון:

שאין מעכבין את הכפרה. בעלמא כדלעיל (בדיבורא דנדבה בפ"ד פסקא ח' ט') וכן שירי הדם לא מעכבא בכל מקום:

שהן מעכבות את הכפרה. בעלמא דמתן ז' אשכחן דמעכבי בפרה ובנגעים ואפילו מתן ד' דמזבח החצון חדא מינייהו מיהא מעכבא בכל מקום. הלכך מסתברא לרבויינהו וכולהו לעיכובא:

פסקה ז

ח **אל מחוץ למחנה חוץ לשלש מחנות**. לעיל פרק ה' פסקא ד' יליף להו שפיר:

הפר הראשון. משמע פר כהן משיח האמור בפרשה שלמעלה הוא יהיה ראשון:

בכל מעשיו. ואפילו בשריפה:

פסקה ח

ט **יכול אף שעירי עכו"ם יקדמוהו**. לפר הבא על שאר מצות:

ודין הוא. שיקדמו שעירי עכו"ם:

אם פר כהן משיח שהוא פר **יחידי** ואין קרבן עולה עמו קודם לפר העדה כדאמרן:

פר ושעיר לא יקדמוהו. בתמיה הא האי שעיר עדיף טפי דאיכא פר לעולה בהדיה. (והגר"א גריס "שעירי עבודה זרה של צבור לא יקדמוהו" ולפי דבריו הקל וחומר הוא מיחיד לצבור וקשה דהא פר העדה גם כן של צבור):

ת"ל פר. דהוה מצי למכתב "כאשר שרף את הראשון", "הפר" למה לי? – למעוטי:

פר ראשון. וקודם לישרף ואין שעירי עכו"ם קודמין ליקרב ולישרף:

פסקה ט

(י) ופריך **או אינו אומר**. "הפר" למעוטי שעירי עכו"ם לענין קדימה אלא לענין שריפה:

ת"ל חטאת הקהל. תלה טעם השריפה לפי שהוא חטאת הקהל:

לכל חטאת הקהל שישרפו. ואתרבי להו שעירי עכו"ם נמי לשרפה וע"כ כי כתיב "הפר" למעטינהו שלא קדמו ולאפוקי מקל וחומר:

פסקה י

יא **מרבה אני שעירי עכו"ם**. בכללא דחטאת הקהל דדמו טפי לפר העלם:

שמכפרין על עבירת מצות ידועה. כמותו:

ומוציא שעירי רגלים שאין באין. וכדפירשנו לעיל בפסקא וי"ו:

פסקה יא

יב **והלא פר יום הכפורים אינו בא על עבירת מצות ידועה**. – כצ"ל. ור"ל שפר יום הכפורים בא לכפר על שיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף וטעון שריפה ואם כן איכא למימר נמי דחטאת הקהל כייל שעירי הרגלים כי היכי דכייל פר יום הכפורים ומיעוטא דהוא לשעירי עכו"ם אתי:

ומשני **מה זה מיוחד שדמו נכנס לפנים אף כל שדמו נכנס לפנים** – כצ"ל [הגר"א]. כלומר לית לן לאתויי בכללא דחטאת הקהל אלא פנימיים דהיינו שעירי עבודה זרה דדמו לפר העלם ולפר יום הכפורים ולאפוקי שעירי רגלים שאין דמן נכנס לפנים דהא מיעט רחמנא לו כנ"ל בפסקא וי"ו:

כל מעשיו. שחיטה וקבלה והולכה וזריקה:

הוא פרט לששרפו שלא לשמו. ולאו למימרא דשרפו שלא לשמו פסול – דמאחר שהוכשר יחזור ויפסל?! ועוד דהוא עצמו שלא נשרף כשר. אלא אירשא קאי דקתני שיהיו כל מעשיו לשם חטאת ואם שחט וזרק שלא לשמו פסול ואהא קאמר דלא תימא הוא הדין לשריפה אלא פרט לששרפו שלא לשמו, פי' אף על פי שכל מעשיו לשמו שריפה לא בעינן לשמו. אבל באמת כל זה דחוק:

והנכון כגירסת הגר"א "פרט לששחטו שלא לשמו", וכן הוא הגירסא בילקוט. ואף דממעיטינן מעיקרא מ"חטאת" אפשר דאי לא ממעטינן מ"הוא" הוה אמינא דמ"חטאת" ממעטינן רק מקבלה ואילך דהקפידה התורה להיות בכהנים, מה שאין כן בשחיטה:

פסקה יב

א **אשר נשיא יחטא**. מדשני קרא בדיבוריה דבכולהו כתיב "אם" – "אם הכהן המשיח" "ואם כל עדת ישראל" "ואם נפש אחת" – והכי נמי היה ליה למכתב "ואם נשיא יחטא" וכתב "אשר":

אשר הדור. "אשר" כמו "אשרי":

צ"ל **על זדונו** בתמיה, כלומר אם על שגגתו מרגיש להביא חטאת כל שכן שמרגיש על זדונו וחוזר בתשובה:

ואם נשיא שלו. היינו כשההדיוט רואה שהנשיא שאין לבו כפוף מרגיש על חטאו ומביא חטאת על שגגתו לוקח מזה מוסר על עצמו:

יכול נשיא שבט כנחשון. שחטא יביא שעיר:

מכל מצות ה' אלהיו. דהוה מצי למכתב "מכל מצות השם" כדכתיב בכולהו אלא לגזירה שוה אצטריך:

ולהלן. בפרשת מלך:

אלא ה' אלהיו. דבמלך משתעי שם קרא דכתיב "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו):

אף נשיא האמור כאן. שאין על גביו שלטון אחר אלא ה' הוא שנדון בשעיר אבל נשיא שבט שהוא כפוף למלך הרי הוא כהדיוט ומייתי כשבה או שעירה:

פרשה ה

פסקה א

ב **מה תלמוד לומר**. דהוה מצי למכתב "אשר נשיא יעשה אחת מכל וגו'", "יחטא" למה לי?

שיכול יביא על הקודמות. אם חטא בעודו הדיוט ולא הספיק להביא כפרתו או שלא נודע לו עד שנתמנה למלך יביא שעיר. קמ"ל "נשיא יחטא" שחטא בעת נשיאותו. יצא זה שאינו מיבא אלא כשבה או שעירה כהדיוט:

ופריך **ודין הוא** ולמה לי קרא:

משעבר. ממשיחותו כדמרבינן לעיל (פ"ב פסקא וי"ו) מדכתיב "על חטאתו":

אינו מביא על הקודמות. פר אלא כהדיוט כדלעיל (פרשתא ב' פסקא וי"ו):

נשיא שאין מביא חטאתו. שעיר:

משעבר. מנשיאותו, שהרי אין כאן נשיאות לא בשעת החטא ולא בשעת הבאה ובמשיח הוא דרבי רחמנא מדכתיב "על חטאתו" אבל נשיא דלא כתיב בו ריבויא אם חטא משעבר לא מייתי אלא כהדיוט:

לא אם אמרת במשיח. שאינו מביא פר על הקודמות:

שאינו מביא על שגגת מעשה. בלחוד אלא על העלם דבר (דהיינו שהורה ע"ז מקודם ותלה עכשיו עצמו בהוראתו) עם שגגת מעשה (כדלעיל פרשתא ב' פרק ב'). הלכך על הקודמות כיון דבשעת החטא הוי דינו בשגגת מעשה לאו בר אתויי פר הוא כיון דלאו על מה שתלה בהוראתו מחייבינן ליה ההיא שעתא לית לן לחיוביה לאתויי פר דהא אלו חטא השתא נמי לא מייתי אי לאו דתלה בהוראתו:

תאמר בנשיא שמביא על שגגת מעשה. כמו קודם שנתמנה. וכיון דאשתני דיניה ממשיח לענין שגגה אימא זיל בתר שעת הקרבה ולייתי שעיר. קמ"ל:

פסקה ב

ג **ר"ש**. פליג אתנא קמא דממעט לקודמות משעיר וסבירא ליה דלעולם מייתי כהדיוט אפילו לא נודע לו חטאו עד שנתמנה ור' שמעון סבירא ליה דחטא וידיעה בעי:

חייב. בכשבה או שעריה:

פטור. לגמרי דכהדיוט לא מייתי כיון שלא נודע לו בעודו הדיוט וכנשיא נמי לא דהא בשעת החטא הדיוט הוי (הוריות י, א):

יכול גזירה. דבר ברור הוא שהכתוב מחליט שעתיד הנשיא לחטוא:

תלמוד לומר יחטא. כלומר דגמרינן הך "יחטא" מ"יחטא" דכתיב גבי כהן משיח והתם כתיב "אם יחטא" דהיינו במקרה (גמרא). והגר"א גריס "תלמוד לומר אשר יחטא – כשיחטא", וגם כן הכונה מגזירה שוה זו אנו למדין ד"אשר יחטא" היינו כשיחטא:

פסקה ג

ד **ועשה אחת**. היה לו למכתב "ועשה מכל מצות השם", "אחת" למה לי?

חלב וחלב. שני זיתי חלב:

משם אחד. חלב הכליות או חלב הדקין:

בשני העלמות. שנודע לו בינתיים דהוו להו שתי שגגות דחטאת בידיעה תלה רחמנא דכתיב "או הודע אליו":

או משני שמות. כזית משל כוליא וכזית משל דקין אפילו אכל שתיהן בהעלם אחד חייב:

שני חטאות. ובפרק קמא דכריתות פריך אמאי חייב שתים הא בעינן העלמות מחולקין וליכא. דאף על גב דזה חלב הכליות וזה חלב הדקין מכל מקום שם חלב אחד הוא

ואזהרתן מ"כל חלב לא תאכלו". ומשני הכא במאי עסקינן כגון שאכלן בשני תמחוין ואליבא דר' יהושע דאמר תמחויין מחלקין:

חלב ודם. כזית מזה וכזית מזה אפילו בתמחוי אחד ובהעלם אחד חייב שני חטאתו דשמות מוחלקין "כל חלב וכל דם לא תאכלו". חייב שני חטאתו ה"ג וכן איתא במשנה בכריתות (דף יא:):

פסקה ד

ה **סקילה וסקילה משם אחד**. כגון קצר וקצר בשבת אך שנודע לו בינתיים:

משני שמות. כגון קצר וטחן, אי נמי בא על אמו שהיא אשת אביו:

סקילה ושריפה. כגון בת אשתו דבשריפה ונעשית כלתו דבסקילה חייב על כל אחת ואחת לפי שחלוקין במיתה:

פסקה ה

ו **לא מצות המלך וכו'**. כדי נקטיה דהכא במלך קיימינן וסירסא דלישנא דגבי משיח ועדה ויחיד נקט:

ולא מצות בית דין. אם שגג ועבר על מצותן שאף המלך מוזהר בלא תסור מן הדבר וגו':

מצות האמורות במשיח וכו'. דהיינו מעשה שחייבין על זדונו כרת:

הן מצות האמורות כאן. דילפינן לעיל (פרשה א' פסקא ז') מהיקישא דכתיב "תורה אחת" והאי הקישא גבי שעירה דעכו"ם כתיב ואחד יחיד ואחד נשיא ואחד משיח שוין בה:

פרט לשמיעת הקול כו'. דכל הני כיון דאין הדיוט מביא עליהן חטאת קבוע אלא בעולה ויורד אין הנשיא מביא עליהן שעיר:

מלמד שמביא על שגגת מעשה. דהוה אמינא נלמוד אותו ממשיח דאינו מביא על שגגת מעשה:

ואשם. יתירא הוא:

מלמד שמביא אשם תלוי. על לא הודע ואשם תלוי זכר הוא איל מן הכבשים:

פסקה ו

ז **שאין מביא על הודעו זכר**. אלא נקיבה כשבה או שעירה:

מביא אשם תלוי. שהוא זכר על לא הודע:

נשיא שמביא על הודעו זכר. שעיר:

משיח יוכיח. היינו דאי לאו קרא הוה אמינא משיח יוכיח שלא כל המתכפר בזכר על הודע מביא אשם תלוי:

שמביא על הודעו זכר. פר:

ואין מביא אשם תלוי. כדילפינן בריש פרק ב' דהוריות מקרא, עיי"ש:

פסקה ז

ח **תלמוד לומר ואשם**. היינו דאצטריך קרא:

פסקה ח

ט **דין אחר**. נהי דקל וחומר ליתא כדאמרינן משיח יוכיח, מיהו מדין מה מצינו איכא למילף ולא צריך קרא:

יחיד מוצא מכלל צבור. דמביא אשם ודאי וצבור אינן מביאין כדתנן בהוריות "אשם ודאי יחיד ונשיא ומשיח חייבין ובית דין פטורין":

פסקה ט

י **משיח מוצא מכלל צבור**. דגם הוא חייב באשם ודאי מה שאין כן צבור כנ"ל:

פסקה י

יא **ממי שמביא וכו'**. דנשיא ויחיד שניהם מביאים בשגגת מעשה:

מי שמביא על הודעו זכר ממי שמביא וכו'. נשיא ומשיח שניהן מביאין זכר, זה פר וזה שעיר. מה שאין כן יחיד – כשבה או שעירה:

פרק ז

פסקה א

(א) הכי גרסינן **הודע אליו ולא שאמרו לו אחרים**. ד"אליו" משמע לו לעצמו נודע לו שחטא, פרט לשהודיעוהו אחרים; שאינו מביא על פיהן. וכשהוא מכחישן קאמר כדמפרש בסיפא וקמפרש ואזיל הי ניהו אחרים דאיצטריך קרא למעטינהו:

וקאמר **אין לי**. אי לאו קרא לא הוי ידענא למעוטי אלא שאמרה לו שפחה, שאינה ראויה לבוא בקהל, וסברא היא דלא מהימנא לחיוביה חטאת ולא צריך קרא:

מנין אפילו אמרה לו אשה. שראויה לבוא בקהל ואיכא להימנוה טפי:

אוציא את שאמרה לו אשה. נמי מסברא ולא צריכא קרא:

שאין אשה כשרה לעדות. הלכך פשיטא דלאו כל כמינה לחיובי חטאת. ובאופן זה צריך לפרש כל הברייתא:

ת"ל הודע אליו [**כצ"ל**] **ולא שיודיעוהו אחרים**. כלומר להכי הוא דאצטריך קרא דהוה מצי למכתב "הודע חטאתו" וכתיב "הודע אליו" לאשמועינן דאפילו שנים אין מחייבין אותו קרבן:

פסקה ב

ב **יכול אף על פי שאינו מכחיש**. אין מחייבין אותו כיון דהוא גופיה לא ברירא ליה שחטא:

ת"ל או הודע. משמע מפי אחרים מדלא כתיב "נודע":

אליו והביא. מיותר [הגר"א]:
שכן מחייבין אותו מיתה. וכל שכן שהן נאמנין לחייב קרבן ולומר לו עמוד והתודה שאנו יודעין שחטאת והוא אינו יודע להכחישן:
אביא את שאמר לו עד אחד. והוא שותק מסברא וגם בזה לא צריך קרא:
מנין אפילו אמרו לו שנים קרובים. שאין מחייבין אותו אפילו שבועה:
להעיד במקום אחר. למי שאינם קרובים, הלכך מתסברא גם בזה דשתיקתו הודאה היא להם:
מנין אפילו אמרה לו אשה. שאינה כשרה להעיד בשום מקום דאפילו הכי אמרינן שתיקתו הודאה היא:
ת"ל או הודע. ולהכי הוא דאצטריך קרא לרבויי דמהימנא:
מתיבת "עליו" עד "קרבנו" - מיותר [הגר"א] ופשוט:

פסקה ג

ג **א"ר מאיר וכו'**. ר' מאיר פליג אהא דקממעט תנא קמא לעיל אפילו אמרו לו שנים והוא מכחישן, והוא סבירא ליה דחייב מקל וחומר:
לידי מיתה חמורה. כגון שהעידו בו שהרג הנפש:
האיך אומרים לו עמוד והתודה. ויתכפר עונך לטוב לך:
והוא אומר לא חטאתי. ואינו רוצה להתכפר. וכיון דמלתיה דנפשיה הוא - הוא נאמן על עצמו יותר ממאה איש. דמה לנו בכך מאחר דלכפרה דידיה קאתי. אם אינו רוצה להתכפר - אל יתכפר:
א"ר שמעון. תשובה לדברי ר' מאיר דיליף מקל וחומר דשנים מחייבין אותו קרבן ואתי ר' שמעון למימר דשאני קרבן אם אמר "מזיד אני" פטור, כלומר ואיכא מיגו דמצי לתרוצי דיבוריה ולמימר מה שאמרתי "לא אכלתי" - לא אכלתי שוגג אלא מזיד, ועדים לא ידעי לאכחושי בהא ומהימן בהך טענה למיפטר נפשיה מקרבן. דמזיד לאו בר אתויי קרבן הוא:
ואיכא בינייהו בין ר' יהודה לר' שמעון היכא דליכא לתרוצי לדיבוריה כגון אמרו לו שנים נטמאת ונכנסת למקדש והוא אומר לא נטמאתי. דלטעמיה דר' יהודה לא שנא טומאה חדשה לא שנא טומאה ישינה - פטור; דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים. ולטעמיה דר' שמעון דלא מיפטר אלא משום מיגו - ליכא למיפטר אלא בטומאה ישנה שאמרו לו "מאתמול נטמאת והיום נכנסת" דמצי לתרוצי דיבוריה מאי "לא נטמאתי"? לא עמדתי בטומאתי אלא טבלתי. אבל בטומאה חדשה דליכא בזה מגו. ד-"טבלתי"

ליכא למימר דהא אמרו לו בשעת טומאה נכנסת ואי נמי טבלת לא העריך שמשך וטבול יום הנכנס במקדש שוגג חייב חטאת:

פסקה ד

ד **רבי מאיר אומר**. לר' שמעון קמהדר, דאמר דמגו דאי בעי אמר "מזיד הייתי" מעיקרא מהימן השתא נמי דאמר "לא אכלתי" מהימן לתרוצי דיבוריה ולמימר דלכך נתכוין ואתי איהו למימר דלא היא:

אם אמר מתחלה וכו'. כשאמרו לו "אכלת חלב" לא הכחישן אלא השיב "כן אכלתי" אבל "מזיד הייתי" בהא מידינא לך דמהימן:

אבל אם היה דן עמהם. לאמור לא אכלתי:

אין שומעין לו. לתרץ דבריו הראשונים:

פסקה ה

ה **נזיר אתה**. ונטמאת ואתה חייב להביא קרבן טומאה:

ואמר תנאי היה בלבי. תנאי התניתי קודם לכן שאם אדור בנזיר ואטמא - תפקע נזירותי ואותו תנאי היה בלבי בשעה שאמרתי "הריני נזיר" לומר על דעת הראשונה נזרתי:

אבל אם היה מיגען כל היום. מתעצם וחולק עמהן לומר "לא נדרתי בנזיר" ובאחרונה הוא בא לתרץ דבריו לומר מה שאמרתי לא נדרתי לפי שהיה על תנאי – תו לא מהימן:

פסקה ו

ו **אשתו נדה ואחותו עמו בבית**. בא על האחת וכסבור זו אשתו וכסבור שטהורה היא ונמצא שאשתו היתה נדה ועוד ספק על איזה מהן בא:

באחד מהם. וכסבר שכבר עבר יום הכפורים והוא לילה:

חלב ונותר לפניו. וכסבור שניהן שומן דהיתרא:

פסקה ז

ז **עד שתתודע לו חטאתו**. היינו שידע באיזה עון חטא:

פסקה ח

ח **ומקצת עשה למחר**. וכתיב "כל העושה בו מלאכה" ודרשינן במכילתין בו ולא בו ובחבירו:

ואיני יודע מעין איזה מלאכה עשה. אם חרש או זרע:

אף מאשם תלוי. היינו דלא נימא שיביא אשם תלוי עד שיתודע לו איזה מלאכה עשה ויביא חטאת:

פסקה ט

ט **לא נחלקו**. ר"א דאמר לא בעינן שידע במה חטא ור' יהושע דאמר בעינן שידע במה חטא:

על דבר שהוא משום שם אחד. כגון שתי אילנות של מין אחד לפניו ולא ידע אם מזה לקט או מזה - שהוא חייב, שהרי ידע במה חטא, איזה מלאכה עשה, שבלקיטת תאנים חטא:

על מה נחלקו על דבר שהוא משום שני שמות. כגון ספק קצר ספק טחן. אי נמי ספק תאנים ספק ענבים. וכן בנתכוין בזו ועשה את זו ד-"בה" דכתיב בקרא - בין אידיעה בין אחטאת היא לר' יהושע, עד שיתכוין לחטוא בה ולעת הידיעה ידע במה חטא:

ולר' אליעזר כיון שנתכוין לדבר שיש בו חטא ולעת הידיעה נודע לו שחטא - סגי:

אף על דבר שהוא משום שם אחד וכו'. סבירא ליה כשמואל דאמר בגמרא דאפילו השני היה מאותו המין כל שלא נתכוין לו פטור דאינה מלאכת מחשבת. והאי דנקט אחר כך תאנים וענבים דהוא שני מינים משום ר"א נקטיה דאפילו בזה מיחייב:

פסקה י

י **שתי נשיו נדות נתכוין לבוא על זו ובא על זו**. הקשה הראב"ד היכי פטר בהו ר' יהושע דומיא דתאנים וענבים דפטר משום דמתעסק שלא בבקשתו והא קיימא לן המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה. ועיי"ש שהאריך ומתקשה בזה מאד:

ויש שאינם גורסים זה כלל שכן במשנה בכריתות ליתא דנדה ואחיות כלל. ודע דדברי ר' יהודה דאף על שם אחד היה ר' יהושע פוטרו גם כן ליתא שם במשנה:

אם פטר בה ר' יהושע. כלומר על מה פטר בה ר' יהושע הלא נתכוין על דבר האסור:

א"כ. דמתעסק כי האי גוונא חייב למה נאמר "בה"?

פרט למתעסק. בהיתרא כגון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר. אבל זה המתעסק באיסור - חייב:

פרשה ו

פסקה א

א **והביא**. "יביא" הוה ליה למכתב דתחלת דבור הוא, ומדכתב "והביא" וי"ו יתירא לרבויי:

אף לאחר יום הכפורים. דאין יום הכפורים פוטרו בשעיר שהביאו אף דחטאו הוא גם כן בשעיר:

קרבנו. גם כן כתיב "קרבנו" גבי חטאת. חד הכא ותרין בשעירה ובכשבה וכולהו יתירא נינהו:

ואינו יוצא בקרבן אביו. על חיוב שלו:

פסקה ב

ב **שהפריש מן הקלה**. כגון אם חטא אביו חטא קל כגון שבועת עדות ושבועת פקדון ושבועת ביטוי:

על החמורה. שחטא הבן חמור כגון שאכל חלב או דם או חילל שבת וכן בהיפך:

פסקה ג

ג **שכן אינו מגלח על בהמת נזירות**. על בהמת אביו שהפריש אביו לנזירותו:

בזמן שהם סתומים. שלא פירש אלו לקרבנות חטאת ואלו לקרבנות עולה:

פסקה ד

ד **יכול לא יצא כו'**. בכאן חסר הרבה, וכך צריך לגרוס

יכול לא יצא בקרבן אביו ואפילו במעות שהפריש אביו ואפילו מן הקלה על הקלה או מן החמורה על החמורה אבל יוצא בקרבן שהפריש לעצמו אפילו מן החמורה על הקלה או מן הקלה על החמורה? תלמוד לומר קרבנו על חטאתו – עד שיהא לשם חטאת. יכול לא יצא בקרבן עצמו בבהמה שהפריש לעצמו אפילו מן הקלה על הקלה או מן החמורה על החמורה שכן אם הפריש בהמה על החלב והביא על הדם או על הדם והביאה על החלב שהרי לא מעל ולא כיפר אבל יוצא במעות שהפריש לעצמו מן הקלה על הקלה או מן החמורה על החמורה שכן אם הפריש מעות לעצמו על החלב והביאן על הדם או על הדם והביאן על החלב שהרי מעל וכיפר? תלמוד לומר קרבנו על חטאתו – עד שיהא קרבנו לשם חטאתו [הגר"א וכן הוא בכריתות דף כז:] ובזה נכלל הלכה ד' וה':

ומאי דקאמר שהרי לא מעל ולא כיפר מפרש שם בגמרא דהכי קאמר כיון דלא מצי מעיל דהקדש שאינו בעל מום לא יצא לעולם לחולין ואינו יכול לשנותה לכן אף דמשני לה בקדושתה קיימא וכפורי נמי לא מכפר אבל מעות דשייכא בהו מעילה ונפקי לחולין וכפר אם עבר אימא בתחלה ניתי ת"ל קרבנו על חטאתו. ואיתא שם במשנה דאפילו הפריש על חלב שאכל היום לא יביאנו על חלב שאכל אתמול:

פסקה ו

ו **שעיר ולא שעירת עזים**. היינו אפילו אם לא מצא שעיר אינו יכול להביא שעירה:

והלא דין. דיביא שעירה ולזה אצטריך קרא למעוטי:

ולא חילופה – לא גרסינן שהוא כתוב אחר כך:

שלא שוה וכו' לקרבן יום הכפורים. שהוא מביא כשבה או שעירה וביום הכפורים מביאין שעיר לה' בשביל כלל ישראל:

שוה על כל המצות לקרבן מצוה יחידות. (יחידות נקרא קרבן שהוא מביא על איסור ע"א שהוא כנגד יחידו של עולם) דבכל המצות מביא שעירה ואף על עבודה זרה מביא שעירה:

נשיא ששוה קרבנו וכו'. דגם הוא מביא שעיר:

אינו דין שישוה קרבנו וכו'. שיהיה יכול להביא שעירה אם לא ימצא שעיר:

ששוה קרבנו לקרבן יום הכפורים. שעל חטאתו מביא פר כמו כהן גדול ביום הכפורים:

ולא שוה קרבנו על כל המצות כו'. דבעבודה זרה מייתי שעירה ובשאר מצות אינו יכול להתכפר בשעירה כדממעטינן לעיל (פרשה ג' פסקא ג'):

פסקה ז

ז **שאין מביא זה וזה מן הצאן**. וכיון שהם חלוקים בסוג דין הוא שלא יוכל להביא אם ירצה שעירה שהשינוי בהם רב שצריך להחליף פר בשעירה. תאמר בנשיא שקרבנו על כל המצות יש בו שיווי אחד ששניהם מן הצאן ואין חילוף ביניהם אלא מזכר לנקבה ולזה הוה אמינא שאם ירצה להביא שעירה על כל המצות יביא. להכי אתי קרא למעט זה:

ולא חלופין. שאם החליף קרבנו דאחר אחר שהפרישו לא יקריב האחר ויליף מאומרו עזים דהוא יתר להורות שהשעיר עזים אשר הפריש לקרבנו הוא אשר יקריב ולא חליפין:

ולא נקבה. דשעיר ולא שעירה הוה אמינא דהוא רק למצוה אבל בדיעבד כשר. קמ"ל לעיכובא. (קרבן אהרן). ודוחק. והגר"א הגיה דצריך לגרוס "ולא טומטום ואנדרוגינוס":

פסקה ח

ח **השעיר**. יתירא הוא דהוי מצי למכתב "על ראשו":

לרבות שעיר נחשון. שעיר חטאת שהביאו נחשון והוא הדין שאר נשיאים לסמיכה דמסתברא קאי בנשיא מרבה נשיא:

לרבות שעירי עכו"ם. של צבור שטעונין סמיכה בזקנים:

פסקה ט

ט **ולא תמורתו**. שאם המיר בו שעיר אחר אינו קרב לא על חטא אחר ולא על אותו חטא:

כשהוא אומר למטה. בכבשה דיחיד:

ושחט אותה. דמייתר נמי למעוטי:

ולא חלופה. שאם הפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ואחר כך נמצאת הראשונה דמתכפר באיזה מהן שירצה והשניה קרויה חלופה של הנקרבת. ולקמן ריש פי"א מפיק זה מקרא אחרינא "יביאנה - אחת ולא שתים". ואפשר דהכא אגב גררא מיתני. והגר"א בהגהותיו לא גריס ליה כלל:

ולא ולדה. שאם הפריש חטאת ונתעברה וילדה אין הולד קרב:

ולא תמורתה לא גרסינן דכבר אמעוט [הגר"א]:
מכאן היה ר' שמעון אומר. לאו דוקא דעיקרן מהלכה למשה מסיני היא:
הן מתות. שמכניסן לכיפה ונועל דלת בפניהן ומתות ברעב:
שמתו בעליה. דאין כפרה למתים:
ושכיפרו בעליה. היינו חלופה דפרישית בסמוך:
ושעברה שנתה. דבת שנתה בעינן דיליף משעירה דעכו"ם כדלקמן (פרק י' פסקא ב):
אי אתה יכול לומר וכו'. ר' שמעון שמעיה לר' יהודה דאמר חטאת צבור מתה (בפרק ב דתמורה דף ט"ו) וקאמר ליה ר' שמעון "אי אתה וכולי":
שאין הצבור מביאין נקבה. כדתנן (שם יד, א) "קרבנות הצבור אין נוהגין אלא בזכרים":
שאין הצבור ממירין. דקרבן צבור אין עושה תמורה כדלקמן בפרשת בחוקותי (פ"ד פסקא ד'):
שכיפרו בעליה ושעברה שנתה. דמצינן לאשכחינהו בצבור:
אמרת לאו. ע"כ אית לן למימר דאינן מתות דילמד סתום מן המפורש:
סתומות. שכיפרו בעליה ושעברה שנתה:
מפורשות. ולד ותמורה ושמתו בעליה שמפורש לנו דאינן בצבור:
אף וכו' ביחיד דברים אמורים ולא בצבור. דמדאורייתא חטאת צבור שכיפרו בעליה מקרב נמי קרבה על חטא אחר וכן בעברה שנתה תרעה עד שתסתאב ויביאו בדמיה חטאת אחרת אלא דרבנן גזור בה משום חטאת יחיד:

פסקה י

י **וכי מכאן**. צריך ללמד לשעיר נשיא בפ"ע והלא כל החטאות בכלל תורת החטאת במקום אשר תשחט העולה וגו':
ולמה יצא מעתה. למכתב ביה צפון:
לקובעו. לשנות עליו לעכב קיבועו בכך:

פסקה יא

יא **אתה אומר לכך יצא**. לעכב:
או לא יצא. לעכב ואם שחטו בדרום יהא כשר ולא איצריך הכא "במקום העולה" אלא למכתביה גבי "אותו" למדרש מניה מיעוטא – אותו טעון צפון למצוה אבל יש לך חטאות אחרות שאין טעונות צפון כלל והקרא דכתיב "במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת" יהיה קאי רק על שעיר נשיא וכן בשעירה וכשבה דיחיד דלא אמעטו מ"אותו" דכתיב בשעיר נשיא דהא גלי בהו קרא בהדיא דטעונות צפון ואפקינהו מהך מיעוטא. והכי גרסינן:

אתה אומר לכך כו' אלא ללמד שאין טעון צפון אלא זו בלבד. ת"ל ושחט את החטאת במקום העולה – לרבות כל וכולי [הגר"א]:

תלמוד לומר ושחט את החטאת במקום וגו'. בשעירה דיחיד דלא צריך למכתב "החטאת" דהוה ליה לכתוב "אותה" אלא ללמד כל ששמו חטאת:

פרק ח

פסקה א

א **אלא כיוצא בזה**. פי' דאהני ריבויא ואהני מיעוטא. אהני ריבויא לרבות כל שהוא דומיא דשעיר ואהני מיעוטא דאותו למעוטי כיוצא בו:

חטאת זכר קבוע. פי' חטאת זה הוא זכר קבוע שאינו בעולה ויורד:

מכפר. שאינו רק מכשיר לאישתרי בקדשים אלא שהוא מכפר על חטא:

חטא ידוע. שנודע לו שחטא. ושעירי הרגלים אין באין על חטא ידוע שהם באים על חטא מקדש וקדשיו שלא היה לו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף:

שעירי עכו"ם. של צבור:

או פרים הנשרפים. כלומר או ארבה גם כן פרים הנשרפים לפי שעם היות שאינם דומים בכל הצדדים הם דומים בכולם חוץ מאחד:

או שעירי הרגלים. שיש להם גם כן כל המעלות וחסר להם רק פרט אחד ושקולים הם שהם שוים במעלות:

פסקה ב

ב **וכשהוא אומר תשחט**. החטאת דהוא יתר דלכתוב "במקום אשר תשחט העולה תשחט", וממילא משמע דאחטאת קאי דהא כתיב ברישא דקרא "זאת תורת החטאת". ואמר "החטאת" לרבות חטאת עכו"ם של יחיד שהיא שעירת עזים או שעיר יום הכפורים שגם כן אינו נבדל אלא בד"א שאינו בא על חטא ידוע ומסיים הברייתא שגם זה שקול הוא ואינו צריך לקרא:

פסקה ג

ג **ואינה באה קבוע**. שהיא בעולה ויורד:

שקול הוא שיבואו שניהם. ר"ל ואף על פי כן אינו צריך לרבות אחרי שבשלשה דברים שהם הרוב הם דומים וע"כ כי אתא קרא לרבות חאת מצורע שאינו דומה לשעיר אלא במה שהוא חטאת הבאה מן הצאן אבל אינו זכר שהיא כבשה בת שנתה ואינו קבוע דאם דל הוא מביא תור או בן יונה לחטאת ואינו בא על חטא ידוע אלא שמכפרת על עונו:

ויש גורסים "ולא מכפרת" ור"ל דקרבנו הוא רק לאשתרויי בקדשים ועל עונו אתכפר ליה בנגעים אלו:

פסקה ד

ד **ולמה יצאת מעתה**. ר"ל אחר שלבסוף רבינו את הכל דטעונות צפון למה אצטריך לכתוב בשעיר נשיא שישחטוהו במקום אשר ישחט את העולה לקובע וכו':

פסקה ו

ו **הוא**. משמע בהוייתו יהא עיכובא ואם לאו פסול:

פרק ט

פסקה א

א **באצבעו ולקח וכו'**. דכתיב "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על קרנות וגו'" – הטילו הכתוב לאצבע בין לקיחה לנתינה וקסבר האי תנא מקרא נדרש לפניו ולאחריו. הלכך דרשינן "באצבעו" אתרוויהו א"ולקח" דהיינו קבלה ומשכחת לה קבלה באצבע כגון דעבד אוזן לשפת מזרק ומקבל בה:

שיקבל בימין. דכל מקום שנאמר "אצבע" אינו אלא ימין דגמרינן ממצורע דכתיב "וטבל הכהן את אצבעו הימנית":

באצבעו ונתן. היינו לאחריו:

שיתן בימין. מתן דמו למזבח:

אמר ר"ש וכי נאמר בו יד. כלומר אילו נאמר יד בקבלה או אצבע כדאמריתו, מודינא דהוי בעינן ימין דאיכא למגמר יד יד מידו הימנית דמצורע (ויקרא יד, יד) אי נמי אצבע אצבע מאצבעו הימנית. אבל השתא שלא נאמר בו יד בקבלה – אין לנו, דהאי "באצבעו" לא דרשינן ליה אקבלה, דסבירא ליה לר' שמעון מקרא נדרש לאחריו ולא לפניו:

הואיל ולא נאמר בו יד. ה"ה דהוה ליה למיתני "הואיל ולא נאמר בו אצבע" אלא דהיא היא ואורחא דמילתא נקט דסתם קבלה ביד היא ולא באצבע:

והלא דין הוא. אי לא אשמעינן קרא סלקא דעתך אמינא דיצטרך ליתן על הפנימי:

משיח מוצא מכלל יחיד. לידון בפר:

ונשיא מוצא מכלל יחיד. לידון בשעיר:

פסקה ב

ב **תן יסוד למזבחה של עולה**. לפי שלא נאמר שפיכת שיריים ליסוד אלא בחטאת אבל בעולה לא שמענו שאם נשאר במזרק כלום מן הדם לאחר שזרק שתי מתנותיו יהא טעון שפיכה ליסוד. קמ"ל "העולה" יתירא לרבויי, ודרוש ביה הכי: אל יסוד ישפך מזבח של עולה דהיינו הנשאר מעיקר מתנותיו:

אמר ר' ישמעאל ק"ו וכו'. בגמרא גרס מקודם "או אינו אלא מזבחה של עולה יהא ליסוד. א"ר ישמעאל קל וחומר וכו'". והכי פירושא: או אינו בא ללמד כלום על שפיכת שיריים

של עולה ושל שאר דמים אלא בא ללמד על הלכות המזבח במתן דמה של עולה שיתן שתי מתנותיה כנגד היסוד ולמעוטי קרן מזרחית דרומית שלא היה לו יסוד כדאמרינן בזבחים (דף נד:). ועל זה משני ר' ישמעאל דלא צריך קרא להכי דאיכא קל וחומר:

אמר רבי עקיבא. ועיין בזבחים (דף נב.) הנ"מ שיש בין ר' ישמעאל לרבי עקיבא:

אל יסוד מזבח העולה זה יסוד דרומי. כצ"ל. ולא גרסינן "אשר פתח אהל מועד" דהאי בחטאות הפנימיות הוא דכתיב שטעונין יסוד שכנגד פתח אהל מועד דהיינו מערבי אבל הכא לא כתיב אלא "אל יסוד מזבח העולה" סתמא ואשמועינן תנא דזהו יסוד דרומי:

פסקה ג

ג **יכול זה יסוד מערבי**. כדאשכחן בפנימים:

ביציאתו מן ההיכל. ושירי דמים הפנימים בידו:

אף בירידתו מן המזבח. בחצונות ושירי הדם בידו:

זה יסוד דרומי. דכי נחית בהאי פגע בו ברישא שהכבש בדרום:

פסקה ד

ד **חלב תותב קרום ונקלף**. דבשלמים כתיב "החלב המכסה את הקרב" ותניא לעיל (דיבורא דנדבה פרשתא י"ד פסקא ז) דזהו תותב קרום ונקלף:

אף כאן. דכתיב סתמא "כל חלבו" דוקא חלב זה לאפוקי חלב הדפנות וחלב הקיבה וסתמא כרבי עקיבא:

ושתי הכליות ויותרת. דגם הם קרבים עמו:

פסקה ה

ה **לשמו**. דהיינו לשם הבעלים שהביאוהו:

שלא יכפר לשנים כאחד. דהיינו שלא יערב דם שני חטאות במזרק אחד ויזרוק לשם שניהם ד"עליו" על אחד משמע:

שיהא כהן מכפר על ידי עצמו. דהוה אמינא כי היכי דבזר גזרה התורה שאחר יביא עליו הקרבן הכי נמי בכהן החוטא בעינן שעל כל פנים כהן אחר יקריב בשבילו. קמ"ל ד"עליו" על עצמו נמי משמע כמו "ונשא השעיר עליו":

אין משיירין לו ליום הכפורים. דלא תימא קרבנו תולה ויום הכפורים מכפר. קמ"ל דלגמרי נמחל לו:

אף על פי שישב ולא הביא. יצא הישראל במה שמסר הקרבן לכהן להקריב, דמה הו"ל למיעבד יותר אם הכהן פושע. ויתכפר לו על ידי יוה"כ או בתשובה בעלמא:

תלמוד לומר לו. לזה שהביא עליו הכפרה ונסלח:

פרשה ז

פסקה א

א **נפש תחטא**. דכתיב "ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשותה אחת וגו'" והוה מצי למכתב "ואם תחטא בשגגה מעם הארץ באחת מכל מצות", למה לי למכתב "נפש אחת בעשותה"? הרי כאן ג' מיעוטים. ובפרק המצניע (דף צג.) מפרש דכולהו צריכי. חד למעוטי זה עוקר וזה מניח, וחד למעוטי שנים אוחזין במלגז ולוגזין דאף דכל חדא מסייע בכולהו אפילו הכי שניהם פטורין, וחד למעוטי תולה בבית דין כדמפרש ואזיל:

העושה על פי עצמו. שנתחלף לו חלב בשומן או שטעה וסבר חלב מותר ואכלו - חייב:

פסקה ב

ב **יכול יהא חייב**. להביא כשבה או שערה, קמ"ל דכאנוס חשבינן ליה ופטור:

תלמוד לומר נפש וכו'. ר"ל כתיב ג' מיעוטים ואשתייר חד מיעוט לדין זה וכנ"ל:

פסקה ג

ג **ור' שמעון מוסיף**. דאפילו עשה אחר שחזרו בהן נמי משכחת לה דתולה בבית דין הוי:

הורו בית דין. ועשו רוב צבור על פיהם:

וחזרו בהן. מהוראתם:

ועשה על פיהם. לאחר שידעו שטעו כי הוא לא היה יודע שחזרו בהן וסובר ר' שמעון דזה מקרי תולה בבית דין:

ור' מאיר מחייב. מאחר שכבר חזרו בהן בית דין - תולה בעצמו מקרי:

ספק. הלכך מביא אשם תלוי:

סומכוס אומר תלוי. דין אוכל ספק חלב לאחר שהביא אשם תלוי יש לו שהוא תלוי מן היסורין אף זה בלא הבאת קרבן תלוי הוא ואין לו לדאוג מן היסורין:

בעשותה התולה וכו'. עד השתא פריש דין התולה בבית דין והשתא פריש דין התולה בעצמו:

וידע אחד מהם. מבית דין:

יושב לפניהם. וידע שטעו:

והלך. אותו אחד או אותו תלמיד:

ועשה על פיהן. דידע שאסור וטעה במצוה לשמוע דברי חכמים דכסבור אפילו למיעבד איסורא הלך אחריהן:

יכול יהא פטור. כיון שעל פי בית דין עשה:

תלמוד לומר בעשותה. כל שחטאו תלוי בעשייתו:

התולה בעצמו חייב. וזה לא תלה בבית דין ממש שהרי ידע שטעו אלא בעצמו תלה כסבור מותר לעשות כטעות בית דין:

פסקה ד

ד **המיעוטין הללו כו'**. למדרש בעשותה תחטא פרט לתולה בבית דין:

או אינו אומר. להך דרשה כלל:

אלא. למעוטי מרובים אתי לאשמועינן:

פטורין. ודרוש ביה הכי "בעשותה" - כשנפש יחידית תחטא חייב, לאפוקי מרובין דפטורין:

ת"ל עם הארץ. קרא יתירא הוא לרבויי דאפילו מרובין שעשו חייבין כל אחד להביא כשבה או שעירה:

פסקה ה

ה **ועדיין אני אומר וכו'**. נהי דלישנא ד"בעשותה" לאו דוקא והוא הדין למרובין, אכתי לא ידענא אי דוקא היכא דלא הוו הנך מרובין רוב צבור הוא דחייבין:

מיעוט הקהל שעשו. בשגגת מעשה:

חייבין. להביא כל אחד כשבה או שעירה:

שאין בין דין מביאין עליהן פר. בהוראה דבהוראה דבית דין בעינן "הקהל ועשו" וליכא, ונידונין כיחיד. הלכך לענין שגגת מעשה נמי כיחיד דיינינן להו לחייב כל אחד מהם קרבן יחיד:

אבל רוב הקהל שעשו. בשגגת מעשה:

יהו פטורין. לגמרי:

שכן בית דין מביאין עליהן פר. בהוראה שאם הורו בית דין ועשו רוב הקהל על פיהם בית דין מביאין עליהן פר והן פטורין (והאי תנא כר' מאיר סבירא ליה דאמר לעיל (פרשה ד' פסקא ג) בית דין מביאין ולא צבור). הלכך לענין שגגת מעשה מהיכא תיתי לחייבינהו:

ת"ל עם הארץ. מדלא כתיב "מאנשי הארץ" אלא "עם" משמע אפילו רוב העם או כולו:

פסקה ו

ו **מעם הארץ**. מ"ם קדריש דמשמע מיעוטא למעוטי נשיא ומשיח ומומר וכולהו מחד קרא נפקי דשקולין הן ויבואו כולן:

הכי גרסינן **עם הארץ פרט לנשיא ופרט למשיח**. שאין מביאין כשבה או שעריה כהדיוט:

אם תאמר כבר יצא. ל"ל מעם הארץ למעוטי הני והלא כבר יצא משיח מכלל יחיד לידון בפר והנשיא יצא מכלל יחיד לידון בשעיר:

שיכול על העלם דבר עם שגגת מעשה. דהיינו ששגג בהוראה ואחר כך עשה מעשה על ידי הוראה זו יביא פר כדכתיב "לאשמת העם" וכדלעיל (פרק ב' פסקא א). אבל על שגגת מעשה גרידא דהיינו שנתחלף לו חלב בשומן ואכלו, נהי דפר לא מייתי דבעינן "לאשמת העם", מיהו יביא כשבה או שעירה כהדיוט:

הכי גרסינן **תלמוד לומר מעם הארץ פרט לנשיא ולמשיח**. שאין משיח מביא בשגגת מעשה לחודה כלום אלא פטור לגמרי. יעוין בהרויות (דף יא.) פריך הגמרא תינח משיח אלא נשיא בשגגת מעשה הוא דמייתי שעיר ובמאי ממעטו דקאמר פרט לנשיא, עיי"ש באורך:

פסקה ז

ז **מעם הארץ**. ולא כל עם הארץ פרט למומר והא נמי ממ"ם ד"מעם" קממעט כנ"ל בהלכה וי"ו:

פרט למומר. לאותה עבירה ששגג בה דאם הביא עליה קרבן אין מקבלין ממנו אבל מומר לאכול חלב והביא קרבן על הדם מקבלין ממנו:

ר' שמעון וכו'. מכאן אתה למד:

מה תלמוד לומר אשר לא תעשינה בשגגה. דסמיך ליה "או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא וגו'" דמשמע אשר לא תעשינה אם היה יודע שהוא אסור אבל שגגה היתה לו וחטא ואשם הוא יביא:

היושב לו מידיעתה. היינו אם היה יודע שהוא עבירה היה יושב ובטל מעבירה זו:

ויצא מומר שאין יושב לו מידיעתה. שאפילו היה יודע שהוא חלב לא היה נמנע מחמת הידיעה מלאכול במזיד:

פסקה ט

ט **בעשותה אחת**. מכל מצות ד' וגו':

העושה כולה. ד"אחת מכל מצות" כולה מצוה משמע:

כיצד שנים אוחזין וכו'. דלמעוטי זה עוקר וזה מניח לא אצטריך דמ"נפש" נפקא, והמיעוט יתירא למעוטי גם זה כיון דבלתו גם כן היה נעשה מקרי דעשה מקצתו:

מלגז. כמו מזלג והוא כלי בת שלש שינים ומהפכין בה תבואה בגורן:

ולוגזין. מאספין השבלים וזהו מעמר:

בכרכר ושובטין. הוא מיסך (שבת עה, ב):

פסקה י

י **בעיגול**. עיגול וקורה גדולים הם ואין אחד יכול להוציאו כיון דאי לא איהו לא היתה המלאכה נעשית אית לן למימר דכל חד מינייהו כולה קעביד:

תלמוד לומר בעשותה וכו'. ס"ל דאופן זה גם כן מקרי עושה מקצתה ונתמעט מקרא:

פסקה יא

יא **לא מצות המלך ולא מצות ב"ד**. פירשתי לעיל פרשה א' פסקא ה':

מצות האמורות במשיח ובעדה ובנשיא. שכולם הם דוקא על דבר שזדונו כרת כדלעיל בכל חדא מינייהו, עיי"ש:

הן מצות האמורות כאן. ביחיד דכתיב בעכו"ם תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה – הוקשה כל התורה לעכו"ם, מה עכו"ם דבר שחייבין על זדונו כרת אף כל דבר שחייבין על זדונו כרת הוא דשגגתו חטאת והא דתלי יחיד במשיח ועדה ונשיא לאו דמינייהו קא יליף אלא משום דאינהו כתיבי ברישא וכבר נתפרשו כל חד בדוכתיה משום הכי כי מטא לפרשת יחיד קתני דהאי נמי הכי דיניה:

ממצות ולא כל המצות פרט לשמיעת הקול וכו'. לכאורה הכונה דהני לא מייתו עלייהו חטאת קבועה אלא הרי הן בעולה ויורד כמפורש בסמוך. והקשה הראב"ד לא ידעתי לאיזה דבר מיעט אותם הרי למטה הכתיב לזה פרשה בפני עצמה שהן בעולה ויורד. עוד הקשה על מה שאמר בסמוך "מלמד שהוא מביא אשם תלוי" למה איצטריך קרא זה הרי יש לזה פרשה בפני עצמה. ואפשר דהא דקאמר פרט לשמיעת הקול וכו' היינו דבאלו אינו מביא אשם תלוי על לא הודע, והיינו דמסיים "ואשם מלמד שהוא מביא אשם תלוי", ר"ל דוקא בענייננו וכדעת חכמים בפ"א דכריתות דאשם תלוי הוא דוקא על דבר שזדונו הוא חטאת קבועה. ואף דשם בגמרא יליף רבא מדרשא אחרת, האי תנא יליף ממצות ולא כל מצות (זית רענן):

פרק י

פסקה א

(א) הכי גרסינן **תלמוד לומר או הודע**. (הגר"א). היינו "הודע" משמע מפי אחרים מדלא כתיב "נודע":

פסקה ב

ב **שיש עמה דמים אחרים**. עולה ושלמים וכן בחטאת מצורע מביא עמה אשם ועולה:

תאמר בזו שאינה קבועה. שהרי יכול לשנותה בכבשים:

מה חטאת עבודה זרה בשעירה אף זו בשעירה. ר"ל דכשם דתנאי בת שנתה בעבודת כוכבים הוא בשעירה אף זו דבענייננו שהיא בשעירה דוקא לאפוקי מי שיהיה שעיר זכר:

כשהוא אומר יהיה. דקרא יתירא הוא דהוה מצי למכתב "תורה אחת לשגגה", "יהיה לכם" למה לי?

לרבות שעירי רגלים. והוא הדין לשעירי ר"ח:

לכם לרבות שעירי עכו"ם. של צבור הפנימיים דזכרים נינהו:

לעושה לרבות שעיר נשיא. ד"לכם" לשון רבים עדיף טפי לרבויי חטאת צבור ו"לעושה" לשון יחיד אתי לשעיר נשיא:

פסקה ג

ג **לרבות וכו'**. ד"על ראשה" הוה מצי למכתב:

חטאת עכו"ם. היינו שעירה דיחיד:

במקום העולה ולקח וכו'. דהוה מצי למכתב "ושחט במקום העולה את החטאת", ומדסמיך "במקום העולה" ל"ולקח" משמע במקום העולה יקח:

פסקה ד

ד **ולמעלן**. בפרשה בשיריים דשעיר נשיא:

מזה אחת ומזה אחת. על ארבע קרנות:

שכולן נשפכין על היסוד. כהלכות שיריים ולא אמרינן מתנה קמייתא עיקר דהא קיימא לן דחטאת שנתן מתנה אחת כיפר וממילא אדחו להו אידך כוסות וישפכו לאמה:

ת"ל ואת כל דמה ישפוך. דלמצוה מיהא ד' כוסות בעינן וכי יהיב מינייהו לקיים מצות נתינה תורת שיריים יש להן ליטען יסוד:

פסקה ה

ה **הוא**. אותו הכוס שנתן ממנו:

והן. שאר הכוסות שלא נתן מהן כלום:

נשפכין לאמה. לאמת המים שבעזרה ככל דמים הפסולים:

פסקה ו

ו **ר' אלעזר בר' שמעון וכו' כולן נשפכין וכו'**. ומה דכתיב "ואת דמו ישפוך" אתי למעוטי רק דם הנשאר בצואר בהמה דכיון שהמתנות נותן מדם שנתקבל בכלי אדחי ליה האי דם (גמרא):

הא כיצד הכתוב בספרים במלתא דר' אלעזר בר' שמעון לא גרסינן וכן הוא בגמרא:

פסקה ז

ז **ואת כל חלבה יסיר וכו'**. פסקא זו ופסקא שלאחריו עד "תלמוד לומר לו" פירשתי לעיל בפרק ט' בסופו:

פסקה ט

ט **בכל מקום**. שהוזכרו דהיינו (ויקרא א, י) (במדבר טו, יא):

יכול מפני שהן מובחרין מהן. ולפי זה אם אמר הרי עלי עולה ויש לו כבש ועז יביא כבש דוקא:

תלמוד לומר אם כבש. ולעיל מניה כתיב "והביא קרבנו שעירת עזים", כאן הקדים עז לכבש:

פסקה י

י **בכל מקום**. בויקרא א' י"ד שם ה' ז':

תלמוד לומר ובן יונה או תור. גבי יולדת עשירה כתיב:

האב קודם לאם בכל מקום. (שמות כ, יא) (שמות כ"א, ט"ז-י"ז) (דברים ה, טז):

תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב:

אבל אמרו חכמים וכו' מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו. ולא משום דכבוד האב עדיף ונפקא מינה להיכא דנתגרשה אמו ואביו אומר השקני ואמו אומרת השקני דאיזה שירצה יקדים (גמרא פרק קמא דקידושין דף ל"א):

פרק יא

פסקה א

א **מה תלמוד לומר יביא יביא**. דכתיב "אם כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה", לכתוב "אם כבש קרבנו לחטאת":

שיביא איזה מהן שירצה. ולא אמרינן מצוה בראשון:

תלמוד לומר יביא יביא. מכל מקום:

יכול יביא שתיהן. אי הוי כתיב נמי בסיפא "נקבה תמימה יביא" ולא הוי כתיב "יביאנה" הוה אמינא דהריבוי הוא שיקריב שתיהן:

ואינו מביא שתים. אלא האחרת תדחה:

ר' יהודה אומר תרעה ר' שמעון אומר תמות (תמורה טו, א):

פסקה ב

ב **על שתי חטאים**. כגון אם הופרשו הראשונות לשם חלב ונתכפר באחת לא תקרב האחרת לשם דם:

אבל יביא שתיהן על חטא אחד. כגון אם הופרשו הראשונות לשם חלב שאכל אמש ונתכפר באחת מהן אימא יביא האחרת על חלב שאכל היום:

ת"ל יביאנה. דהוה מצי למכתב "יביאה" וכתיב "יביאנה" לאלומי מיעוטא דאפילו על חטא אחד לא יביאנה:

פסקה ג

ג **על ראש החטאת**. "על ראשה" הוה מצי למכתב וכתיב "החטאת":

הוליך שלא לשמה. דהולכה היא בכלל קבלה:

פסקה ה

ה **וכפר וכו'**. פי' ג' פעמים כתיב "וכפר" – בשעיר נשיא ובשעירת יחיד ובכבשת יחיד, דיתירא הוא דהא כתיב "ונסלח לו":

מפני הדין. שהייתי סבור לומר שמעכב:

והלא דין הוא. שאינו מעכב ולמה צריך קרא לזה:

למטן. מחוט הסקרא דהיינו עולה ושאר קרבנות:

למעלן. דהיינו חטאת דכתיב ביה "על קרנות המזבח":

מה דמים וכו' במתנה אחת כיפר. כדתניא בריש פרק בית שמאי (דף לו:) מנין לניתנין על מזבח החצון שנתנן במתנה אחת כיפר? תלמוד לומר "ודם זבחיך ישפך". וחטאת מהאי קרא לא מצינן למילף דלא שייך בה לשון 'שפיכה' שהיא במתנה באצבעו:

פסקה ו

ו **בפנים**. בחטאות הפנימיות:

בחוץ. בחטאת החצונות:

לא כיפר. כדלעיל פרק ו פסקא ה':

פסקה ז

ז **מדמים שבחוץ**. דהיינו חטאת מעולה:

תלמוד לומר וכפר עליו. מכל מקום:

אף על פי שלא נתן וכו'. דתלת "וכפר" חד לחיסר אחת מן המתנות וחד דאפילו חיסר שתים וחד דאפילו חיסר שלש ולא נתן אלא אחת כשרה:

פרשה ח

פסקה א

א **אילו אמר ושמעה**. היינו אילו הוי כתיב "נפש כי תחטא ושמעה קול" ולא הוי כתיב "אלה" הוה אמינא דהקרא מיירי כששמע מאחד נלך ונעבוד עכו"ם והוא עד דהיינו שהיה יכול לילך ולהעיד בבית דין על זה או ראה שראה מרחוק שמסית אדם על ידי קריצות ורמיזות או ידע כגון שכתב הסתה לשום אדם והוא מכיר כתב ידו, אם לא יגיד לבית דין ונשא עונו שחייב בקרבן עולה ויורד:

יהא חייב. על שלא הגיד לבית דין:

אם האומר אינו חייב. כדתנן בפרק ד' מיתות העובד עכו"ם ודייקינן שם בגמרא עובד אין אומר לא ולא הוי בכלל מסית דבעינן שיאמר כך אוכלת כך שותה כך מטיבה כך מריעה:

זה יוכיח. היינו שומע קול אלה יוכיח שהמשביע עצמו פטור אפילו אם מכיר בחבירו שיקבל שבועה ויעבור עליה וגרם לו חטא והשומע חייב:

פסקה ב

ב **תלמוד לומר ושמעה קול אלה**. מלמד שאין הכתוב מדבר אלא בשמיעת קול דשבועת העדות:

פסקה ג

ג **אין לי אלא מפי עצמו מזיד**. והגר"א הגיה "אין לי אלא מפי אחרים מזיד" (דעיקר קרא במושבע מפי אחרים כתיב וכ"כ הקרבן אהרן) "מפי אחרים שוגג ומפי עצמו שוגג מנין" (דהיינו שלא השביעו חבירו אלא בעצמו אמר שבועה שאני יודע לך עדות). "תלמוד לומר וכולי":

תלמוד לומר והוא עד או ראה או ידע לרבות את כולן. כצ"ל:

פסקה ד

ד **שלח להן**. התובע ביד בנו שיבוא ויעיד לו עדות:

תלמוד לומר ושמעה קול אלה וכו'. טעות סופר וצריך להגיה **תלמוד לומר אם לא יגיד ונשא עונו** (הגר"א). וכן הוא בגמרא (שבועות לה, א). ומפרש שם דכתיב "אם לא יגיד" מלא (דהיינו "לוא") למדרש היה לו אם לא יגיד ונשא עונו הא לאחר אם לא יגיד פטור:

פסקה ה

ה **יכול יהו חייבין**. כיון דקבלינהו נתבע עליה דאי לאו הכי פשיטא דכפירת דברים בעלמא הוא:

לא בזמן שהן פסולין. דאף על גב דקבלינהו עליה ואיכא כפירת ממון מכל מקום כיון דלא בכח עדות היה מועיל לא קרינן בהו והוא עד ופטורין:

פסקה ו

ו **בבית הכנסת**. בצבור שעדיו ביניהן:

יכול יהו חייבין. עדיו אם כפרו בבית דין:

תלמוד לומר וכו' והוא עד. "הוא" משמע המיוחד שייחדו בשעת שבועה:

פסקה ח

ח **נאמר כאן אואין וכו'**. "או ראה או ידע", דפקדון "או בתשומת יד או בגזל או עשר את עמיתו", דרוצח "או באיבה הכהו או השליך עליו בצדיה", דסוטה "או עבר עליו רוח קנאה.. או איש אשר תעבור עליו":

פסקה י

י **ואל יוכיח אואין דרוצח** - כצ"ל. **ואל יוכיח אואין דסוטה** - כצ"ל:

פרק יב

פסקה א

א **בראיה שלא בידיעה**. כגון שאמר לו מנה מניתי לך בפני פלוני ופלוני שראו זה אבל לא הודעתים אם הם מתנה או הלואה או פקדון ואמר לו הנתבע יבואו פלוני ופלוני ויעידו שמניתם לי בפניהם ואני פורע לך:

בידיעה ושלא בראיה. כגון שאמר לו מנה הודיתה לי בפני פלוני ופלוני והלוה משיב יבואו פלוני ופלוני ויעידו ואני פורע לך:

רבי עקיבא אומר וכו'. רבי עקיבא אינו חולק על דרשת ר"א או ר"י הגלילי רק הוסיף דאפילו בדבר של ממום יש שהוא פטור דהיינו שאינו של ממון רק תביעת קנס (שבועות לד, א). והגר"א גורס בכאן כגירסת הגמרא "תבעו ממון חייב, תבעו דבר אחר פטור":

פסקה ב

ב **חייב כאן**. קרבן בשבועת העדות:

וחייב בפקדון. קרבן על השבועה:

פסקה ג

ג **קרובים כרחוקים פסולים ככשרים**. שאם היה זה שהפקדון אצלו קרוב לבעל הפקדון או שהיה פסול לעדות חייב בשבועת הפקדון דלענין זה ליכא לפלוגי בקרוב ופסול מידי:

וחייב על כל אחת ואחת. כדתנן (שבועות לה, א) השביע עליו ה' פעמים וכפר חייב על כל אחת ואחת:

ושלא בפני בית דין. שאפילו כפר חוץ לבית דין נמי חייב דכתיב "וכחש בעמיתו" - כל דהו:

שלא עשה בו נשים וכו'. כדלעיל פרשה ח' פסקא ה':

ולא חייב אלא אחת. כדלקמן פסקא וי"ו ותנן לה בפרק שבועת העדות "השביע עליהם חמשה פעמים בפני בית דין וכפרו אינן חייבין אלא אחת":

בפני בית דין. שאינן חייבין עד שיכפרו בהן בבית דין דכתיב "אם לא יגיד" - במקום שאילו היה מגיד היה מועיל וזו היא בבית דין דוקא:

לא אם אמרת בפקדון. היינו אי לא כתיב גזירה שוה דמסיים לבסוף ליכא למילף מדינא משום דאיכא למיפרך מה לפקדון:

שלא עשה בו את המושבע. מפי אחרים ולא ענה אמן:

כנשבע. מפי עצמו דגבי שבועת הפקדון "אשר ישבע עליו לשקר" כתיב דמשמע מושבע מפי עצמו אבל מפי אחרים אין לנו:

ואת המזיד כשוגג. דמזיד בשבועת הפקדון פטור דילפינן ממעילה. נאמר שבועת הפקדון "ומעלה מעל" ונאמר במעילה "כי תמעול מעל". מה להלן מזיד פטור אף כאן מזיד פטור:

שעשה בו את המושבע כנשבע. דבהדיא כתיב "ושמעה קול אלה" דהיינו מושבע מפי אחרים וכל שכן מפי עצמו דחייב:

ואת המזיד כשוגג. מדכתבה רחמנא לעדות גבי שבועת ביטוי וטומאת מקדש וקדשיו ובכולן כתיב "ונעלם" ובשבועת העדות לא כתיב "ונעלם" לחייב על המזיד גם כן:

ולהלן. בשבועת הפקדון:

מה נפש כי תחטא אמור להלן. בפקדון ובתשומת יד וגזל ואבידה:

פסקה ד

ד **תובע ממון ויש לו**. זכות עליו לתבעו:

אף נפש וכו' ויש לו. יצא זה שהוא תובע ממון שאין לו בהן מדינה זכות שיכול לחזור בו:

פסקה ה

ה **חוץ לבית דין**. וכפרו על כל שבועה:

לא אמרתי וכו'. דכיון דאהגדה קפיד קרא ע"כ במקום הראוי להגדה קאי:

זה בית דין. שאילו היה מגיד שם היה זה מתחייב ממון בעדותו לאפוקי כפירה שחוץ לבית דין שאפילו היה מגיד שם לא היה מועיל כלום:

פסקה ו

(ו) הכי גרסינן **מכאן אמרו השביעין בחוץ וכפרו ובאו לבית דין והודו פטורין בחוץ כולי בחוץ**. השביעין והודו:

ובאו לבית דין וכפרו חייבין. כיון דכפירה בבית דין הוא:

השביע עליהן ה' פעמים. סיפא אצטריכא ליה:

כפרו. בבית דין:

חייבין על כל אחת ואחת. דכפירה אכולהו קיימא וילפינן מקרא דכתיב "והיה כי יאשם לאחת מאלה" לחייב על כל אחת ואחת:

הכי גריס הגר"א וכן הוא במשנה (דף לא:) **השביע עליהן ה' פעמים בפני בית דין וכפרו אינן חייבין אלא אחת. אמר ר' שמעון מה טעם מפני שאינן יכולין לחזור ולהודות.** וה"פ: אינן חייבין אלא אחת אפילו שתקו וכפרו לבסוף, ולא אמרינן בזה דכפירה קיימא אכולהו כמו ברישא:

שאינן יכולין לחזור ולהודות. אילו כפרו בראשונה הואיל ובבית דין הם שוב לא היו ראוין להעיד שכבר הגידו שאינן יודעין לו עדות ושוב אינו חוזר ומגיד. הלכך אף על

גב דלא כפרו אלא לבסוף כל השבועות היו לבטלה חוץ מן הראשונה שאם שתיקתן בראשונה כפירה היא שוב אינם ראויין להשביעין ואם אינה כפירה הרי מושבעין ועומדין ומה זה שבועה על שבועה:

פסקה ז

ז **כפרו שניהן כאחת**. בתוך כדי דיבור:

הראשון חייב. אבל השני פטור שכיון שכפר הראשון שוב אין עד יחידי ראוי להגיד:

הכופר חייב. עיין שם בגמרא דף ל"ב:

שתיהן חייבות. עיין שם בגמרא:

פרק יג

פסקה א

א **במגע טומאות וכו'**. היינו שנגע בדבר שנגע בטומאה יהא חייב אחר כך כשנכנס למקדש או אכל קדש:

יצא דבר שאין אב הטומאה. ולדידהו אפילו משכב ומושב ומרכב שהם אב הטומאה אבל אינן מצד עצמן רק קיבלו טומאתן מאחרים (הראב"ד) אבל רבי עקיבא מרבה להו כדמפרש ואזיל ואינו ממעט אלא אוכלין ומשקין וכלי חרס לפי שאין נעשין אב הטומאה שהרי מדרס כלי חרס טהור כדנפקא לן במסכת שבת (דף פד:)

פסקה ג

ג **אתה למידו בכל דרכים שיש בו**. כלומר אם בבנין אב אתה למידו אין אתה יכול ללמוד אלא מה שהוא דומה לו לגמרי אבל מסקנא בכלל ופרט אתה למד וכעין הפרט אתה מרבה אף על פי שאינו דומה לפרט לגמרי:

שחלק מגעה ממשאה. שעל ידי מגע אין נטמא הבגדים שעליו, מה שאין כן במשא:

את מיעוט מי חטאת. היינו שאין בהן כדי הזייה. ולפי זה קשה מהו שמסיים שחלק מגעה ממשאה הלא במיעוט מי חטאת אין מטמא במשא כלל. והגורסים כך דחקו עצמן דקאי רק אמרכב והוא דוחק גדול. ויותר נכון כגרסת הגר"א (וכן גרס גם כן הזית רענן) "את רוב מי חטאת" והיינו שיש בהן כדי הזייה דאז על נגיעה אינו מטמא בגדיו שלבוש בהן מה שאין כן כשנושאן. וכן הדין במרכב הזב:

כשהוא אומר בכל לרבות משכב ומושב. כצ"ל. [הגר"א. והשמיט מיעוט מי חטאת שהלא אין שוה מגעו למשאו דאינו מטמא במשא]:

ששוה מגען למשאן. היינו דבשניהן הדין דמטמא אדם לטמא בגדים:

ופרים. פר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור ופר יום הכפורים:

שהן מטמאין במשא. היינו שהן מטמאין בגדים שעליהן כשנושאין אותן ואף על פי שאין מטמאין במגע וקרא מתיבת "טמא" מרבינן להו דהנכנס למקדש או אכל קודש חייב:
והגר"א גריס בהדיא "שלא במגע" [והיינו דכל הדברים מיירי שנגע בהטומאה ונכנס למקדש וזה לא מיירי כשנגע בהן אדם שהן אינן מטמאין אדם]:
וכשהוא אומר בכל דבר טמא [היינו מתיבת "דבר". כן משמע מהגר"א] **לרבות הסככות**. אילן המיסך על הארץ ויש טומאה תחת נוף אחד מהן ואין ידוע לאדם והלך אדם תחתיהן ונכנס למקדש חייב:
והפרעות. אבנים הפרועות והיוצאות מן הגדר הסמוך לבית הקברות ונפל תחת אחת מהן ואם הלך תחתיהן ונכנס למקדש חייב לר' יהודה:
והקרי. היינו שנגע בקרי, דהגם דאינו מטמא רק במגע ולא במשא, מכל מקום ריבה בהו קרא דחייב כשנכנס למקדש:
דברי ר' יהודה. אבל לרבי עקיבא לא מחייב על סככות ופרעות כי אין הנזיר מגלח עליהן ורבי עקיבא סבר לה כר' יהושע דכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין עליה על ביאת מקדש, והכי איתא בנזיר (דף נו:) (הראב"ד):

פסקה ד

ד **בנבלת חיה מה תלמוד לומר טמאה**. דהא אפילו טהורה כיון שנתנבלה מטמאה כדמפרש בקרא:
ת"ל טמאה. שירצה מה שיפול עליו שם טומאה אשר הוא כזית ממנה:

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר טמאה**. ולכזית הלא נילף זה מחיה:
קרנה שערה חיבורה. פי' כשהן מחוברין עמה:

פסקה ו

ו **מה תלמוד לומר טמא**. אי לאשמועינן אתי דדוקא אשמונה שרצים הוא דמיחייב, אשאר שרצים לא מיחייב בביאת מקדש – פשיטא, דאפילו טמויי לא מטמא כלל:
דמו. דדם השרץ כבשרו:
צירופו. חצי עדשה משרץ זה וחצי עדשה משרץ אחר דתנן "כל השרצים מצטרפין זה עם זה":
עירובו. היינו שנתערב ההוא שרץ במיני אחריני:

פסקה ז

ז **או יכול ונעלם ממנו מקדש**. נעלם ממנו שזה מקדש וידע שהוא טמא:

על העלם שרץ הוא חייב. ואמרינן בשבועות (דף יח:) דלר' אליעזר צריך שידע מקודם במה נטמא, אם בשרץ או בנבילה, ואחר כך יתעלם ממנו. ולרבי עקיבא אין צריך רק שידע שנטמא, הגם שלא ידע במה, ואחר כך יהא נעלם ממנו:

שני פעמים. דהיה לו לומר כל הטומאות ביחד ולומר פעם אחת על כולם "ונעלם ממנו". ורבי עקיבא ור"א דרשי ליה להא דלקמן במשנה י"א:

פסקה ח

ח **ימי חומרן**. הן ימי הראיה:

ימי קולן. הן ימי הלבון. ואף שקודם טבילה אין נפקא מינה כלל מיירי שאחר ימים שבעה היו טובלות קודם ספירת שבעה נקיים וכמ"ש ר"ת בשבת (דף יג:) שהיו נוהגות לטבול ב' פעמים (הגהות מהרי"ד):

פסקה ט

ט **אם נאמרו הקלות**. טומאת שרץ ונבילה שהן קלות חייב עליהן קרבן – כל שכן על מת זב וזבה שהן חמורות:

הייתי אומר על הקלות בעולה ויורד ועל החמורות בקבוע. פי' הואיל ומטמא מקדש הוא בכרת ככל חייבי כריתות שבתורה, אם לא היו מפורשין אלא הטומאות הקלות, כיון שקרבן עולה ויורד חידוש הוא בחייבי כריתות, אין לך בו אלא חידושו – קלות שנתפרשו בו, אבל חמורות הן בכלל חייבי כריתות שהן בקרבן קבוע:

ועל הקלות יהא פטור. פי' הואיל ובחמורות עצמן הקל לדונן בעולה ויורד הייתי אומר שעל קלות יהא פטור לגמרי:

פסקה י

י **אלא בטומאת מקדש וקדשיו**. פי' אבל אם נטמא ולא נכנס אחר כך למקדש ולא אכל קדשים אינו חייב:

אמורין להלן. בפרשת אמור:

פסקה יא

יא **שני פעמים**. משמע שידע מקודם וידע בסוף:

רבי אומר וכו'. מ"ונעלם" אחת גם כן יש ללמוד זה דמדכתיב "ונעלם" מכלל שהיה לו ידיעה, "והוא ידע" – הרי שתי ידיעות. ובגמרא מסיים ד"ונעלם" שני הוא לחייבו על העלם טומאה ועל העלם מקדש וכדעת ר' ישמעאל במשנה ז':

פרשה ט

פסקה א

א **יכול הנודר בנזיר וכו'**. פירוש יכול על כל ביטוי שפתים אם לא יקיים יביא קרבן והמחלל נדרו יהא בכלל זה:

לא שנדר וכו'. ואינו עובר אלא בלא יחל דברו:

פסקה ב

ב **את הגומר בלב**. מסיק בגמרא (שבועות כו, ב) דהיינו שנתכוין וגמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת סתם דאשמועינן קרא דאזלינן בתר מחשבתו:

פסקה ג

ג **להרע לאחרים**. דהיינו להכות את פלוני:

מה הטבה רשות. דהיינו אוכל:

פסקה ד

ד **להרע לעצמו**. דהיינו שלא לאכול ואיכא דמפרש לה (בבבא קמא צא:) דהיינו לחבול בעצמו גם זה בכלל להרע לעצמו:

פסקה ה

ה **וכשהוא אומר או להטיב**. "או" רבויא הוא:

פסקה ז

ז **ולא אוציא הנשבע לקיים וכו'**. כגון לאכול מצה בליל פסח וכהאי גוונא:

שכן עשה לאו כהן. שיצוייר בו אוכל ולא אוכל:

שלא עשה בה לאו כהן. דאם נשבע שלא לאכול מצה הרי הוא עובר על המצוה:

פסקה ח

ח **שאין בהן הרעה והטבה**. כגון שאזרוק צרור לים ושלא אזרוק:

תלמוד לומר לבטא. כל שעבר על ביטוי שפתים:

לשעבר מנין. כגון אכלתי ולא אכל:

תלמוד לומר לכל אשר יבטא. הגר"א גריס **תלמוד לומר אשר יבטא** וכונתו דלאו מ"לכל" דריש לרבות הכל אלא מ"אשר יבטא" דהוא ריבוי כמו "לבטא" קמא ובריבוי מיעוט וריבוי דריש כדמוכח בגמרא ומה דאמר שם "תלמוד לומר לכל אשר יבטא" גם כן הכונה מ"אשר יבטא":

פסקה ט

ט **פרט לאנוס**. שהיה סובר שנשבע באמת:

פרט למזיד. ושב, דאינו מביא קרבן:

הכי גרסינן **שנתעלמה ממנו שבועה**. אבל החפץ הוא זכור כגון דאמר שבועה שלא אוכל פת חטין וכסבר שאוכל קאמר:

או יכול ונעלם ממנו החפץ. כגון שאמר שבועה שלא אוכל פת חטין ואכלו מחמת שסבר ששבועתו היה על של שעורין דשבועה היה זוכר אבל החפץ היה נעלם ממנו. ובגמרא מסיק דבזה נמי איכא העלם שבועה כיון שאינו זוכר על מה נשבע (ועיין בריטב"א שדעתו דמ"מ הוא פטור דלא חייבה התורה רק בהעלם שבועה לחוד ולא בהעלם שבועה וחפץ):

פרק יד

פסקה א

א **שהוא חייב על כל אחת ואחת**. פירוש דהוה אמינא שלא יהא חייב אלא אם עשה שלשתן שמיעת הקול וביטוי שפתים וטומאת מקדש וקדשיו:

תלמוד לומר לאחת. "והיה כי יאשם לאחת מאלה":

פסקה ב

ב **שמיעת וכו'**. היינו שעל אלו השתים יהיה חייב אחת ועל טומאת מקדש וקדשיו אחת ת"ל לאחת וכו'. והנה למוד זה וכן כל הפרק דריש להו מחדא תיבה כיון דסתם הקרא "לאחת" כל חדא וחדא הוי בכלל "לאחת" ומחייב עלייהו:

פסקה ג

ג **יכול על טומאת מקדש וקדשיו**. שאם נטמא ונכנס למקדש וגם אכל קודש:

אלא אחת. על שתיהן:

מנין על טומאת מקדש וכו'. מפרש מה שאמר מתחלה "יכול":

אפילו בהעלם אחד שהוא חייב. כצ"ל:

פסקה ד

(ד) מן **יכול** עד **יכול** השני מיותר (הגר"א וכן בילקוט ליתא):

יכול על כל טומאת מקדש. אפילו נכנס וחזר ונכנס ונודע לו בינתיים כדמפרש בסמוך:

פסקה ה

ה **ונכנס למקדש ויצא וידע**. ונעלם ממנו טומאה ונכנס למקדש:

פסקה ו

ו **נטמא וידע**. צריך לומר **כיצד נטמא וידע**:

ואכל את הקודש וידע. ונעלם ממנו טומאה ואכל את הקודש וידע:

פסקה ז

ז **שהן בהכרת חייב על כל אחת**. היינו אם כפל אותן כמה פעמים וכנ"ל:

לא יהא חייב אלא אחת. היינו אפילו כפלן כמה פעמים:

מן **תלמוד לומר** עד סוף - מיותר (הגר"א), שהרי הוא מסיים לבסוף בהלכה א' בפרק ט"ו "תלמוד לומר לאחת וכו'":

פרק טו

פסקה א

א **שאיני יודע לך עדות שיש לך ביד פלוני פקדון ותשומת יד וגזל ואבידה ולא לך ולא לך ולא לך** – כצ"ל. (הגר"א. והדין עמו דלכולי עלמא לכם כללא הוי והיכי קתני דחייב על כל אחת מפני שהם חמשה וכן הוא בילקוט כגירסת הגר"א):

פסקה ב

(**ב - ד**) במשנה ב' החיוב מפני שהוא הרבה מיני תביעות וקאי שבועה על כל חדא וחדא. במשנה ג' מפני שהוא הרבה מינין בעצם. ובמשנה ד' מפני שכל תביעה הוא בזמן אחר:

פסקה ה

ה **שעשה בה את המזיד כשוגג**. דלא כתיב בה "ונעלם":

לא יהא חייב אלא אחת. אפילו היה השבועה על כמה מינים כדלקמיה:

פרק טז

פסקה א

א **על דברים הרבה**. כדמפרש בסמוך:

תלמוד לומר אחת על חטאתו אשר חטא. מוקשה מאוד דזה הכתוב לא נמצא כלל וגירסת הגר"א **תלמוד לומר על אחת**, וכונתו להא דכתיב בשבועת הפקדון "על אחת מכל אשר יעשה". עיין לקמן פרק כ"ג שהוא ממש כענינו והוא הדין לענין שבועת ביטוי ושבועת העדות וכן גמרינן מענינו לשם היכא דפרט בשבועתו לכל אחד בפני עצמו לחייב על כל אחד מתיבת "לאחת". עיין שם בראש הפרק (ובחנם דחקו עצמן שם המפרשים ושבשו הגירסא):

הלכה ה' כולה מיותרת (הגר"א) שכתובה לקמיה:

פסקה ו

ו **שבועה שאיני יודע לך עדות**. מדלא סיים בדבריו את הזמנים שבועה חדא אכולהו קאי וכן בהלכות דלקמיה:

פסקה י

י **אכל את הקודש ולא ידע אכל את הקודש ולא ידע ובאחרונה ידע** – כצ"ל:

פרק יז

פסקה א

א **כלל אינו חייב וכו'**. כגון הני דפרקין דבסמוך:

פרט. כגון הנך דפרק ט"ו:

ר"י אומר לא לך לא לך וכו'. סבירא ליה לר' יהודה דבוי"ו פרטא הוי ובלא וי"ו כללא הוי (קרבן אהרן, עיין שם שהאריך בזה):

עד שיאמר שבועה באחרונה. דאז אמרינן דשבועה אכל חדא קאי:

רבי עקיבא אומר מאלה וכו'. הנה בכתוב כתיב "כי יאשם לאחת מאלה" ועד כה דרשו ובירורו מה דכתיב בתורה "לאחת" ופעמים כתיב "על אחת" ועתה דרשו על תיבת "מאלה":

פסקה ב

ב **ובנבלתם לא תגעו**. שקאי על כל ישראל ברגל שמוזהרין על זה מתוך שצריכין לעלות לעזרה:

פסקה ג

ג **שהן מוזהרין על אבות הטומאה וכו'**. יכול אם עברו על זה חייבין קרבן אף על פי שלא אכל קודש ולא נכנס למקדש:

תלמוד לומר מאלה. כלומר על טומאת מקדש וקדשיו יש בהן כרת מה שאין כן במגעות וכן אתה אומר באכילת מעשר ותרומה בטומאה הואיל ואין בהם כרת שרינן מיעוטא עלייהו ואכילת קדשיו בטומאה ודאי חמור יותר מאכילת תרומה כדאיתא בכמה דוכתי:

פרשה י

פסקה א

א **והיה מיד כו'**. פי' דבקרא כתיב "והיה כי יאשם והתודה אשר חטא והביא", והוה אמינא דברישא יתודה ואחר כך יביא קרבן. קמ"ל דמיד יביא קרבן ואחר כך יתודה עליו:

ונאמר להלן. בשעיר המשתלח:

פסקה ב

ב **תלמוד לומר עליה**. "והתודה אשר חטא עליה" ולהלן בשעיר המשתלח נאמר "והתודה עליו":

טעון סמיכה. כדכתיב שם "וסמך אהרן וגו'":

פסקה ג

ג **אף לאחר יום הכפורים**. שאין יום הכפורים מכפר אלא על עונות שאין נודעים עליו כדאמרן לעיל:

ונאמר להלן אשמו. דכתיב "אשם הוא אשם אשם להשם" דהוא יתר ואתיא לגזירה שוה. מה להלן מותריו נדבה – שאם הפריש מעות ליקח אשם זה ונותר מהמעות המותר נדבה (לקיץ המזבח) כדיליף לקמן מקרא (קרבן אהרן):

ובהגהות הגר"א כתב שהלכה זו מיותרת ונראה טעמו בפשיטות לפי מה דגרס לקמיה "מה אשם מותרו נדבה אף חטאת מותרו נדבה", אם כן לא צריך לענייננו גזירה שוה "אשמו אשמו" ולומר דשם לשאר חטאות וכאן לחטאת. זה הוא דוחק גדול. דמאי נפקא מינה חטאת זו משאר חטאות:

פסקה ד

ד **אף אשם מותרו נדבה** – טעות סופר הוא, דעיקר דין דמותרו נדבה יליף לקמן פרק כ"א באשם עיי"ש וכתב בהגהות הגר"א שצריך לגרוס **מה אשם מותרו נדבה אף חטאת מותרו נדבה**, וכן כתב הקרבן אהרן:

פסקה ה

ה **נקבה**. ודאית לא טומטום וכו' שהוא רק ספק:

כל משמע וכו'. כל דבר שהוא בכלל צאן:

אף החרשת וכו'. דאף במין אדם אין רשאי לעבוד עבודה באלו בבהמה כשר כדתנן בבכורות (דף מה:):

לא הפלגס. דחטאת בת שנתה כדלעיל פ"י פסקא ב'. וכל חודש י"ג קרוי פלגס. וסלקא דעתך אמינא כיון דעדיין לא נכנס חודש שלם קרוי "בת שנתה". קמ"ל:

החטאת הבאה וכו'. ר"ל חטאת קבוע שאיננה בעולה ויורד:

שאין לה חלופין עוף. אפילו בדלות שהרי חטאת קבוע הוא:

יש לה חלופין שעירה. כדכתיב "והביא את קרבנו שעירת עזים וגו' ואם כבש יביא קרבנו":

אין לה וכו'. בתמיה:

פסקה ו

ו **ואין לה חלופין שעירה**. כדכתיב "וכבשה אחת בת שנתה וגו'" (ויקרא יד, י), וכל "תהיה" עכובא כדאמרינן ביומא (דף סב:):

פסקה ז

ז **שהיה בדין וכו'**. ואשמועינן דאין צריך רק חטאת:

פסקה ח

ח **מהשג יד**. בעולה ויורד כפי השגת ידו:

מה מצורע מביא שנים תחת שנים. כצ"ל (הגר"א וקרבן אהרן). ר"ל שמביא בדלות שתי תורים או ב' בני יונה תחת כבש לעולה וכבשה לחטאת:

יהא העשיר שלו מביא שנים. כבש לעולה מלבד כשבה שמביא לחטאת:

פסקה ט

ט **מחטאתו וכו'**. גבי כשבה "מחטאתו" וגבי עוף "מחטאתו" וגבי עשירית האיפה "על חטאתו":

מביאין מהקדש כשבה שעירה. אף שהפריש מעות לקנות כשבה יכול לקנות שעירה:

פסקה י

י **הפריש לכשבה וכו'**. שהפריש מעות לקנות כשבה והעני, יכול לקנות מהן עוף והשאר חולין בידו, וזהו שנאמר "מחטאתו":

העני. עוד, יביא עשירית האיפה והשאר חולין בידו, וע"כ נאמר גם בעוף "מחטאתו":

העשיר יביא עוף. ר"ל יוסיף עוד מעות ויקנה עוף וכן אם העשיר עוד יוסיף עוד ויקנה כשבה או שעירה. וזהו שנאמר בו "על חטאתו":

יביא בדמיה עוף. והשאר חולין בידו וגם זהו בכלל "מחטאתו":

לא בדמיו. אלא יביא מביתו כפי השגת ידו או עוף או עשירית האיפה:

שאין לעוף פדיון. כדילפינן לקמן (בחקותי פרשה ד' פסקא ה') "והעמיד את הבהמה לפני הכהן – בהמה נפדית ואין העוף נפדין":

לכך נאמר. אדלעיל קאי, ולא על 'הפריש עוף ונסתאב', דזה לא ילפינן מקרא זה אלא מסברא:

פרק יח

פסקה א

א **ידו**. משמע מעצמו, ואינו מחוייב ללוות אף על פי שמוצא ממי ללוות:

ולא לעסוק באומנותו. עד שירויח ויביא קרבן עשיר, דחביבה מצוה בשעתה כדלקמן ריש פי"ט:

ואין לו צרכיו. של שה כגון שהוא רחוק מירושלים והוא אין לו אלא דמים שצריך ליתן בעד שה ועדיין צריך הוא למעות להוצאת הדרך ולזון את השה כמה ימים עד שיביאנו לעזרה:

תלמוד לומר די שה. שהיה יכול לכתוב "ואם לא תגיע ידו לשה", "די" משמע כל הצריך לשה עד שיוכל להקריבו:

שתי תורים וכו'. יתירא הוא דהיה לו לכתוב "תורים" ומיעוט תורים שנים. וגם דהא כתיב בתריה "אחד לחטאת ואחד לעולה":

אינו מביא אחד. פירוש לעיכובא (זית רענן):

פסקה ב

ב **מביא אחד תחת אחד**. שאינו מביא יותר בהיותו עני מהיותו עשיר אלא תחת חטאת מביא חטאת ותחת עולה מביא עולה:

מביא אחד. כשבה לחטאת לבד גם בעני לא יביא אלא חטאת תחת חטאת:

פסקה ג

ג **אחד לחטאת ואחד לעולה**. קרא יתירא דהא כתיב בתריה "והקריב את אשר לחטאת ראשונה וגו'", והוה מצי למכתב "והקריב אשר לחטאת ראשונה וגומר":

שתקדים חטאת לעולה. היינו בשעת הקדשה שיקדיש החטאת קודם לעולה:

הכי גרסינן **ד"א שממין חטאת יביא עולה** (הגר"א). שאם הביא חטאתו תור לא יביא עולתו בן יונא אלא תור ממין החטאת. וכן אם הביא חטאתו בן יונה. ונפקא זה מדכתיב "שתי תורים" משמע דתרוייהו יביא ממין התורים או מבני יונה אי מייתי מינייהו:

יביאו יורשים עולתו. ואף על גב דהך עולה לכפרה אתיא ואין כפרה לאחר מיתה – אפילו הכי קרבה לאחר מיתה. ועיין בפרק קמא דקידושין (דף יג:) בפלוגתא דשמואל ור' יוחנן, ומשמע שם דלתרוייהו נפק דין זה מסברא ולא צריך קרא. ולפי זה ברייתא זו אסמך דין זה אקרא דאחר שהביא חטאת יביאו אחר כך עולה אבל לא מיתורא:

הואיל ושנים באים. שתי הפרידות:

תחת חטאת. במקום חטאת בהמה שיש לו להביא בעשירות:

יהא שנים חטאת. והא דכתיב "ואת השני יעשה עולה" – אימא האי למצוה ואי אייתי שניהן לחטאת שפיר דמי:

תלמוד לומר אחד לחטאת. לעיכובא:

פסקה ד

ד **אחד לחטאת ואחד לעולה שיפרישם הבעלים אחד לחטאת ואחד לעולה. ומנין שאם הפרישם הכהן שהפרשו הפרש תלמוד לומר וכולי** – כצ"ל (הגר"א). וכן הוא בילקוט. והנה מה שאמר מתחלה שיפרישם הבעלים היינו בשעת לקיחה. ומה שאמר מנין שאם הפרישם הכהן – היינו שאם הבעלים לא זכרו בשעת לקיחתן איזו לחטאת ואיזו לעולה והביאום לכהן להקריבם, מועיל דיבורו מה שהוא מיחד בשעת עשייה איזו לחטאת ואיזה לעולה. "ת"ל וכו'":

והוא כמו שאמרו חז"ל (יומא מא, א) "אין הקינין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן". אכן לפי זה צריך לסיים תלמוד לומר "ועשה אותם הכהן אחד לחטאת והאחד עולה" האמור לקמן בפרשת זבים דמזה הכתוב מפיק בגמרא הנ"ל דבעשיית כהן מתפרשות. וכן הוא לקמן בפרשת מצורע פרשתא ג' פ"ה פסקא ט"ו:

פסקה ה

ה **והביא אותם אין לעוף פדיון**. דהאי "והביא אותם" יתירא הוא דהא אומר מקודם "והביא". אלא קמ"ל דאותם דוקא יביא ולא אחרים בדמיהם, דהיינו שאם הפריש עוף ונסתאב (ששברו אגפיו וכיוצא) אין יכול לפדותו ולהביא בדמיו עוף אחר:

פסקה ו

ו **בין חטאת העוף עם עולת בהמה**. פירוש ביולדת, ואף על גב דבהמה עדיפא מעוף – מכל מקום מפני שהיא חטאת היא קודמת. הגר"א גריס מתחלה חטאת העוף עם עולת העוף ואחר כך חטאת בהמה עם עולת בהמה ואחר כך חטאת העוף עם עולת בהמה. ונכון הוא:

פסקה ז

ז **מול הרואה את העורף**. העורף ידעינן שהוא מה שיש מן העורף אחורי הפנים דכתיב "כי פנו אלי עורף ולא פנים". ומול הרואה את העורף הוא למטה מזה מה שהוא נגד הצואר:

ממולי. מנגדי:

לא יבדיל. דהיינו שימלוק רק סימן אחד ולא יותר:

פסקה ח

ח **מעצמה של חטאת**. שלא יזה בכלי או באצבע אלא אוחז בעוף עצמו ומזה [רש"י]. והראב"ד פירש עוד דצריך להזות מגוף החטאת דהוא מעכב בהזאה; שלא יזה מדם הראש ודם הגוף יתמצה, אלא בהיפוך, דדם הנפש בעינן בהזאה ודם הראש דם האברים הוא. (והא דאיתא בזבחים פרק ק"ק "אוחז בראש ובגוף ומזה הראש" – לאו לעיכובא אלא לפי ששניהם מחוברים אי אפשר שלא יזה משניהם):

התחתון. ולא על קיר העליון דהיינו למטה מן הסקרא ולא למעלה:

חטאתה למעלה. דקרנות כתיבי בה:

עוף שעולתו למעלן. כדילפינן לעיל (בדיבורא דנדבה פרשתא ח' פסקא ז):

ת"ל והנשאר בדם ימצה. ולא כתיב "תמצה" אלא "ימצה", משמע מאליהן מתמצה מן הקיר אל היסוד וזהו קיר התחתון:

פסקה י

י **כמשפט**. משמע שקצוב המשפט במקום אחר. ואהיכא קאי? אחטאת בהמה דפרשה דלעיל קאי, שהרי עולה זו באה חליפין לה, הלכך לה אקשה. ויליף מינה כדמפרש לקמיה דאינה באה אלא מן החולין וכו':

כמשפט חטאת העוף. שלא תטען הבדלה במליקתה:

כשהוא אומר והקריבו. בעולת העוף של נדבה בויקרא "והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו וגו'". ומדלא כתיב "והקריב" אלא "והקריבו" משמע דחלוקה הקרבתו של זה מהקרבת אחרים. גילה לך הכתוב שלא תלמד מליקת עולה ממליקת חטאת:

כמשפט חטאת בהמה וכו' מן החולין. ולא ממעות מעשר שני. ויליף לה שם בחולין (דף כב.) מדכתיב "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו" – משלו ולא ממעות מעשר שני:

וביום. שאין חטאת קרבה אלא ביום כדכתיב "כי ביום הזה יכפר עליכם וכו'":

ובידו הימנית. שאין עבודותיה כשרות אלא בימין כדכתיב "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו" וקיימא לן במנחות (דף י.) "כל מקום שנאמר אצבע וכהונה אינה אלא ימין":

כמשפט חטאת העוף. דסליק מיניה ולהכי איתקש משום דבחטאת כתיב "ממול ערפו" ובמליקת עולת נדבה לא כתיב אלא "ומלק את ראשו והקטיר":

אוחז בראש ובגוף ומזה. מסיק שם בחולין דהכי קאמר כשהוא אחוז הראש בגוף מזה, דהיינו שמחובר הראש בגוף בשעת הזאה דהא כתיב "ולא יבדיל":

תלמוד לומר והקריבו. שחלקו הכתוב ממליקת אחרים. גילה לך שחלוקה מליקתו ממליקת אחרים והיינו דלא סגי בסימן אחד:

פרק יט

פסקה ב

ב **הוא מביא סלע**. ודוקא נקיט סלע דבבציר מהכי לא מיפטר כדתנן בריש פ"ב דערכין "נתן סלע והעשיר אינו נותן כלום. פחות מסלע והעשיר נותן נ' סלעים":

פסקה ה

ה **אחד מעשרה לג' סאין שהן שבעה רבעים ועוד**. לפי שהאיפה ג' סאין, וכל סאה הוא ששה קבין, וכל קב הוא ד' לוגין שכל לוג הוא רובע הקב. נמצא באיפה יש י"ח קבין שהם ע"ב לוגין. נמצא עשירית האיפה הוא שבעה רביעי הקב מן השבעים לוגין ועוד עשירית משני לוגין הוא חומש הלוג. וזהו מה שאמר "שבעה רבעים ועוד":

להלן. גבי מלואים (שמות כט, ב):

מן החטים. דכתיב "סולת חטים תעשה אותם":

על שיריה. פי' שירי המנחה הנאכלת לכהנים אם ירצו לתת בה שמן יתנו:

תלמוד לומר כי חטאת. ומה חטאת בהמה אינה נפסלת בלבונה אף ה"נ אינה נפסלת בלבונה:

שהוא יכול ללקטה. שאינה נדבקת בהמנחה. ומה שאין כן בשמן:

פסקה ו

ו **או אינו וכו'**. הגר"א גריס **יכול שאינו**, דלשון "או אינו" משמע שבא לסתור הדרשה דלעיל ובאמת הוא ענין בפני עצמו:

שאינו מדבר אלא בשני כהנים. שלא יתחייבו שני הלאוין עד שיהיו שם ב' כהנים, אחד נותן שמן ואחד לבונה. אבל חד כהן לא מיחייב אלא חד לאו על שניהם:

בגופה של מנחה. שהקפידה הוא שעל מנחה כזו לא ינתן בה שמן ולא לבונה, לא שנא חד ולא שני תרין:

פסקה ז

ז **או אינו**. הגר"א גם בזה גריס **יכול שאינה** דזה הוא גם כן ענין בפני עצמו:

שלא יתן כלי על גבי כלי. היינו שלא יתן כלי עם שמן או לבונה על גבי הכלי של המנחה:

תלמוד לומר עליה. שלא יערב שמן בגוף המנחה:

פסקה ח

ח **הא מנחת כה"ג**. עשירית האיפה של מנחת חביתין שכהן גדול מביא בכל יום:

אינה חטאת. אין דינה כחטאת לענין לבונה ואף על גב דאקרייא חטאת כדדרשינן בפרק ואלו מגלחין "וביום בואו יקריב חטאתו (יחזקאל, מד) – זו עשירית האיפה שלו":

פסקה ט

ט **שיהו מקטיר לאשים**. וסיפא ד"על אשי השם" קדריש:

ומתכוין לשם. מדכתיב "על אשי השם" צריך שיתכוין לשם מי שעשה את העולם:

חטאת. סיפא דקרא "חטאת היא":

כל מעשיה לשם חטאת. קמיצתה וקידוש קומצה בכלי שרת והולכתה והקטרתה:

היא. פרט לשנקמצה שלא לשמה והוא הדין לכל עבודותיה:

פסקה י

י **מה תלמוד לומר**. "מאלה":

החמורים שבהם וכו'. שיש בהם ג' מינים של עברות: טומאת מקדש וקדשיו חמורה מכולן שזדונה כרת, ושמיעת הקול קלה ממנה שאין זדונה כרת ומיהו אית בה חומרא שחייב על המזיד כשוגג, ושבועת ביטוי קל מכולן שאין זדונה כרת ולא עשה בה מזיד כשוגג. ושלשה קרבנות כתובים כאן כשבה או שעירה ועוף ומנחה:

החמורים שבהן. דהיינו טומאת מקדש וקדשיו:

יהו בכשבה ושעירה. בעשירות ובדלות לייתי עוף אבל דלי דלות לאתויי מנחה לא. וכי כתיב "ואם לא תשיג ידו לשתי תורים וגו'" אשמיעת קול הוא דכתיב דבדלות לייתי מנחה אבל בטומאת מקדש וקדשיו לא:

הקלים. דהיינו שמיעת הקול יהיו בעוף אפילו בעשירות, כדלות דטומאת מקדש וקדשיו. וכי כתיב "ואם לא תגיע ידו די שה וגו'" – דאלמא דוקא בעניות מייתי עוף ולא בעשירות – אטומאת מקדש וקדשיו הוא דכתיב, אבל שמיעת הקול בעשירות עוף ובדלות עשירית האיפה:

הקלים שבקלים. דהיינו שבועת ביטוי:

יהו בעשירית האיפה. לעולם ואפילו בעשירות כדלות דשמיעת הקול:

לכשבה ושעירה. כשמשיג ידם:

לעשירית האיפה. כשאינו משיג ידם:

פסקה יא

יא **והיתה לכהן שתהא וכו'**. כצ"ל (הגר"א). ותיבת "כמנחה" נדרש לקמיה:

כשרה בו. כצ"ל (הגר"א). והיינו שאם הכהן הוא החוטא יכול בעצמו להקריבה ולכפר בה על עצמו:

להתיר עשירית האיפה של כהן. חוטא שיהיו שיריה נאכלים:

אבל עשירית האיפה שלו. דהיינו מנחת חוטא:

ר' שמעון אומר והיתה לכהן כמנחה. מדלא כתיב "כמנחתו" משמע דלא קאי אמנחה שלו אלא אמנחת חוטא של ישראל שהוזכרה כאן:

אף זו נקמצת אי מה מנחת חוטא של ישראל נקמצת ושיריה נאכלין אף מנחת חוטא של כהן תהא נקמצת ושיריה נאכלין. ת"ל לכהן כמנחה ולא לאישים כמנחה. הא כיצד? **הקומץ וכולי** – כצ"ל (הגר"א). וכן הוא בגמרא ופירושה דלעבודת כהן דהיינו הקמיצה דינה כמנחת ישראל אבל להקטרת האישים אינו כן אלא גם השיריים נקטרין:

פרשה יא

פסקה א

א **לרבות כהן משיח**. דמהו דתימא – "אשר יתן ממנו על זר", והאי לאו זר הוא דאימשח בגויה, קמ"ל. (גמרא):

אלא שינוי. שמשנה מקודש לחול:

וימעלו באלהי אבותיהם. ששינו עצמם מעבודת המקום לעבודת אלהי עמי הארץ. אף כאן אם נתכוין להוציא את ההקדש מרשות שהוא לרשות אחר הרי זו מעילה:

פסקה ב

ב **כי תמעול מעל מקדשי ה'**. הוה מצי למכתב, למה לי למכתב "וחטאה"? ומשני יכול נהנה ולא פגם נמי הוי מעילה ואפילו בדבר שיש בו פגם כגון לבש בחלוק או בקע

בקרדום של הקדש דאורחייהו לאיפגומי על ידי תשמיש והוא לא פגמם אפילו הכי הוי אמינא דהוא חייב כיון שנהנה משל הקדש:
או פגם ולא נהנה. כגון שיבר כלי של הקדש:
במחובר לקרקע. נמי יהא חייב כגון דר במערה של הקדש:
ובשליח וכו'. היינו שיכול לחייב שליח שעשה שליחותו של בעל הבית כמו שחייב בשאר עבירות מטעם דאין שליח לדבר עבירה כדאמרינן בפרק ב' דקידושין (דף מב:):
ונאמר חטא בתרומה. "ולא תשאו עליו חטא" לומר שענין שנוהגת בתרומה באותו ענין נוהגת נמי מעילה:

פסקה ג

ג **מה חטא האמור בתרומה פגם ונהנה**. שפגם התרומה ונהנה ממנה באכילתה:
בתלוש מן הקרקע. שאין התרומה חלה על המחובר שהרי גורן ויקב כתיבי בתרומה:
ובשליח שעשה שליחותו. חל השליחות כמו שעשה בעל הבית בעצמו (ולאפוקי אם תרם שלא מדעת בעל הבית אינו חל):

פסקה ד

ד **פגם ונהנה**. ולאפוקי שבר כלי או קרע שיראין של הקדש דפגם ולא נהנה:
ומי שפגם הוא נהנה. למעוטי מי שנטל קרדום של הקדש ובקע בו עצים של חבירו ונפגם בשוה פרוטה שהמבקיע הוא הפוגם אבל לא נהנה:
ובדבר שפגם בו נהנה. למעוטי בקע בקרדום ונהנה בפרוטה (והוא לא נפחת בפרוטה) וקרע שיריים של הקדש בפרוטה:
ופגמו והנאתו כאחד. למעוטי בקע בשוה פרוטה ולא פגמו ואחר כך פגמו בפרוטה שלא על ידי בקיעה, שאף על פי שהנאה והפגימה בד"א אינו כאחד:
ובתלוש מן הקרקע. למעוטי שנהנה מן אילן של הקדש וכיוצא בזה:
ובשליח שעשה שליחותו. דחל השליחות כמו שעשה בעצמו וחייב המשלח:
[והנה פירשתי את הביאור לפי גירסתנו בהלכה ב' "ובשליח שעשה שליחותו", והוא דוחק קצת, דבין בס"ד ובין במסקנא הלשון אחד ורק דצריך לפרש בתחלה הכונה לענין שיתחייב השליח ובסוף הכונה להתחייב המשלח. והגר"א גריס בהלכה ב' "ובשליח שלא עשה שליחותו", ולדבריו הוא כפשוטו - יכול אף שלא עשה שליחותו יתחייב המשלח (דהוא גרס שיצא ההקדש לחולין). ויליף מתרומה דאין שליחות חל אלא אם כן כשעשה שליחותו כדאמרינן בקידושין (דף מא.) מ"כן תרימו גם אתם - מה אתם לדעתכם אף שלוחכם לדעתכם". ואחר כך מצאתי בביאור ר"ש משנ"ץ שנדחק גם כן בגירסתנו ובאופן אחד כתב: יש לגרוס בתחלה "ובשליח שלא עשה שליחותו":

פסקה ה

ה **אי מה חטא האמור בתרומה אוכל ונהנה**. פי' הוא עצמו אכל התרומה בפרוטה ונהנה ממנה דכתיב "ואיש כי יאכל קודש בשגגה ויסף חמישיתו". ואם האכילה לפועליו ולאורחיו אינו משלם כלום אלא הן משלמין קרן וחומש והוא משלם להם דמי סעודתם (משנה, תרומות ו, ג):

מנין אכילתו ואכילת חבירו. שיצטרפו להדדי לשוה פרוטה:

הנאתו וכו'. כגון שסך מהשמן:

ואפילו לזמן מרובה – מיותר [הגר"א], דזה מקומו במשנה וי"ו:

פסקה ו

ו **לא יצרף שתי אכילות כאחת**. פי' דבעינן אכילת כזית בכדי אכילת פרס ומנין שאפילו בענין הזה מצטרפין ת"ל תמעול וכו':

פסקה ז

ז **מנין לקח קיני זבים**. צ"ל כגון הביא קיני זבים וקיני יולדות חטאתו וכו' (הגר"א):

לא מעל עד שיזרקו דמם. ס"ל דמכיון שהוא מקודש לקודש לא מקרי שינוי כל כך כל זמן שלא עשו מעשה בהבהמה עצמה:

פסקה ח

ח **תאמר במעילה שהוא בעון מיתה**. דאף דכרת חמור ממיתה שגם בניו נענשין על ידו – אבל גם במיתה יש חומרא שעל עון כרת מת בחמשים שנה ובעון מיתה אין ממתינין לו כל כך (הראב"ד):

פסקה י

י **מה שאר אשמות**. כגון אשם גזילות אשם שפחה חרופה:

פסקה יא

יא **מדבר שהיא עון מיתה**. כגון חטאת חלב, דמיתה וכרת שניהם קרויים עון מיתה:

ואל יוכיח שאר חטאות – צריך לגרוס **אשמות**

אשם קשה. דכתיב "איל" והוא לשון קשה דכתיב (יחזקאל יז, יג) "ואת אילי הארץ לקח", והוא כשנתקשה ונתחזק. הגר"א אל גריס "קשה" אלא "זכר", וכן מוכיח לשון הברייתא:

פרק כ

פסקה א

א **שאינן לשם**. דממון בעלים הם הלכך לית בהו מעילה לא בבשר ולא באימורים לפי זריקת דמים:

פסקה ב

ב **מנין לרבות את החלב למעילה**. אימא כיון דאית ביה איסור כרת לא אתי איסור מעילה וחייל:

יכול שאני מרבה את הדם. של ק"ק לפני זריקה דדם נמי בכלל "קדשי השם" המיוחדין לשם:

תלמוד לומר מקדשי השם. מ"ם מיעוטא הוא ללמד שאין מעילה בדם אפילו של קדשי קדשים לפי זריקה ואין צריך לומר לאחר זריקה דאין לך דבר שנעשה מצותו ומועלין בו:

ששוה לבשר וכו'. היינו דאף על חלב שייך שם פיגול ונותר וטומאה, הלכך מרבינן אותו גם למעילה. מה שאין כן בדם. וכדאיתא בזבחים (דף מו.), עיי"ש:

דברים הראויין למזבח. כגון בהמה ותורים וסלתות וכיוצא בזה:

הראויים לבה"ב. כגון אבנים או קירות דאלימא קדושתן כיון דחזו גופן למה שהוקדשו:

הקדיש לבה"ב דברים הראויין למזבח. דאף על פי שהוא בלא תעשה מה שעשה עשו כדאמרינן ריש תמורה (דף ו.) וימכרו לצרכי מזבח ויפלו דמיהן לבדק הבית:

הקדיש למזבח דברים הראויין לבדק הבית. למכרן וליקח בדמיהן קרבנות המזבח:

פסקה ד

ד **תרנגולת למזבח**. לא חזיא אלא לדמי:

מועלין בה ובביצתה. דביצה נמי חזיא לדמיה למזבח והוא הדין בהקדישה לבדק הבית והא דקתני למזבח אפשר דרבותא קמ"ל דאף על גב דקודשת מזבח היא כיון דלא חזו אלא לדמי מועלין בה ובביצתה וכל שכן בהקדישן לבדק הבית דעיקרה אינו אלא לקדושת דמים וה"ה בכל זה לענין חמורתא. והגר"א גרס "הקדיש תרנגולת לבדק הבית וכן לענין חמרותא" וכ"מ במשנה (דף יב:):

תורים לבדק הבית. דוקא לבדק הבית דקדושת דמים היא אבל אי אקדשינהו למזבח מועלין בהן ואין מועלין בביציהן כדקתני סיפא משום דכיון דלקדושת הגוף אקדשינהו אינהו דחזו לגופן למזבח אית בהו מעילה ביצים שלהן דלא חזו לגופן אף על גב דחזו לדמי לית בהו מעילה דלדמי לא אקדיש מה שאין כן בהקדישה לבדק הבית דעיקר הקדישה לדמי היה:

בור מלא מים. דחזו לגבל בהן טיט לבדק הבית:

אשפה מלאה זבל. דלא חזו כלל אלא לדמי:

ומנין שמועלין בהן ובמה שבתוכן. כצ"ל (הגר"א) ופשוט:

פסקה ה

ה **שדה וכו'. יכול יהא מועלין בהמ שבתוכן** – כצ"ל (הגר"א). וסבירא ליה דאין מעילה בגידולין ור' יוסי סבירא ליה דיש מעילה בגידולים:

פסקה ו

ו **והביא אף לאחר יום הכפורים**. לפי שמצינו באשם תלוי שיום הכפורים מכפר כפרתו כדאיתא בכריתות (דף כה.) יכול אף שבאדם כן. לכך הוצרך לומר "והביא" אף לאחר יום הכפורים:

ולא הפלגם. ואף על פי שכבר עברה שנתו כל זמן שלא עבר עליו חדש י"ג עדיין אינו כשר והכי נמי תנן בפרק קמא דפרה "בן י"ג חדש אינו כשר לא לאיל ולא לכבש":

בערכך כסף. אי הוי כתיב הכי ולא כתיב "שקלים":

יכול דינר. שהוא הפחות שבמטבעות של כסף:

תלמוד לומר שקלים. דבעינן שיהא שוה משקל שני שקלים:

יכול שקלי נחושת תלמוד לומר כסף. כצ"ל (הגר"א). דבעינן שיהא שוה משקל שני שקלים מן הכסף:

תלמוד לומר בשקל הקודש. ללמדך דבעינן סלעים של קודש שהיו בימי משה דהיינו סלעים של צורים היוצאים במדינת צור ששם נשארו כל המשקלות של משה:

לשם אשם. פי' ולא לשם חטאת ולא לשם קרבן אחר שאם הפרישן לשם קרבן אחר אינו רשאי לשהותן עוד לאשם אלא על ידי חילול מפני שהמעות גם כן נתפסין בקדושתן כמו הבהמה:

פסקה ז

ז **לאותו הקדש** – כצ"ל. והיינו אם נהנה מקדשי בדק הבית ישלם לבדק הבית ואם מקדשי מזבח ישלם לקדשי מזבח:

שיכול הואיל ואינו חייב משום מעילה. דכתיב "ונתן אותו לכהן" ואין נתינה בפחות משוה פרוטה:

מנין שמשלם חומש ואשם על התשלומין האלו. ר"ל שהתשלומין נעשו קדש גמור וכל מי שנהנה מהן משלם עליהן חומש ואשם כתחלת הקדש. תלמוד לומר הקדש ישלם וחמישתו – מלמד שאף על התשלומין מוסיף חומש ומביא אשם. וכי אמרינן בעלמא "על הקדש ראשון מוסיף חומש, על הקדש שני אין מוסיף חומש" – התם בדרך חילול, אבל הכא בדרך מעילה שאם נהנה זה מן התשלומין מביא עליהם חומש ואשם (הראב"ד וכן משמע מגירסת הגר"א):

פסקה ח

ח **שיהא הוא וחומשו חמשה**. שאם מעל בסלע יוסיף דינר שהוא רביע הקרן מלגאו וחומשו מלבר והוא מדכתיב "יוסף עליו", משמע שהחומש יהא תוספת על הקרן:
ונתן אותו. משמע שיש להן שום דמים פרט לחמש חטאות מתות שאין להם שום דמים שאם נהנה מהן אינו מביא קרבן מעילה ואינו מוסיף חומש:
והמעילה באה ליד כהן. פי' להשלימה ליד הגזבר ואם היא מקדשי מזבח הוא עצמו נעשה עליה גזבר ולוקח בה מאותו המין שמעל בה המועל:
לא יהא הכהן מועל. במוקדשים, תלמוד לומר וכו'

פסקה ט

ט הכי גרסינן **מנין אתה אומר הביא מעילתו ולא הביא אשמו, הביא אשמו ולא הביא מעילתו, לא יצא? תלמוד לומר באיל האשם**. (הגר"א) וכן הוא בגמרא (בבא קמא קיא, א). והכי פירושו: מעילתו היינו הקרן דהקדש שמעל בו:
תלמוד לומר באיל האשם ונסלח. משמע אין סליחה אלא בשניהם: איל – כמשמעו, האשם – קרן, דומיא ד"אשם" דכתיב בגזל הגר דהוא הקרן כדכתיב "והשיב את אשמו בראשו":
ואין החומש מעכב. את הכפרה:
מלמד שאין משיירין וכו' יכול אף על פי שישב. כצ"ל, ופירשתיו לעיל בפרשה וי"ו סוף פ"ט:

פרשה יב

פסקה א

א **מוסיף על ענין ראשון**. דסליק מיניה דאיירי במעילה וילמד עליון מתחתון:
לומר שספק מעילות באשם תלוי. הקדש וחולין לפניו ואינו יודע איזה מהם אכל, מביא אשם תלוי להגן מן היסורים עד שיודע לו ויביא אשם ודאי:
מביא מעילה וחומשה. דאי לאו הכי לא מצי לאתויי אשם ודאי דהא קיימא לן לעיל "הביא אשמו עד שלא הביא מעילתו לא יצא". ובתר הכי מביא אשם בשתי סלעים:
אם ודאי מעלתי. היינו אם יודע לי שמעלתי:
ואם ספק. היינו אם בספקי אעמוד לעולם ואם כן אני חייב בתשלומי קרן וחומש:
מעות לנדבה. היינו אם מעילתו בקדשי מזבח יאמר מעות לנדבה לקדשי מזבח ואם בקדשי בדק הבית לבדק הבית:
ואשם. יהא תלוי להגן מן היסורין עד שיודע:
שממין שמביא על הודע. דהיינו אשם מעילות ודאי:

מביא על לא הודע. דהיינו ספק מעילות:

פסקה ב

ב **במעילה המעוטה**. שאף על פי שעל ידי ריוח זה הוא זקוק להביא עכשיו קרן וחומש על הספק, נוח לו להפסיד עכשיו ספק הפסד של קרן וחומש המועט כדי שאם יוודע לו שמעל לא יצטרך להביא אשם אחר ויהיה הפסדו שתי סלעים:

לא יפה לו. בתמיה:

שיביא אשם. אחר כשיוודע לו שלא יהיה הפסדו במה שלא התנה מתחלה אלא שני סלעים:

ולא יביא ספק מעילה במאה מנה. בשביל להתנות להרויח שני סלעים אם יודע לו:

במעילה מעוטה. דמייתי ומתני ולא אמר ר"ע אלא לקולא במעילה מרוב דבאשם תלוי סגי ליה:

פסקה ג

ג **ועשתה אחת לחייב על כל אחת ואחת שאם בא לפניו ספק חלב ודם וכו'**. והטעם משום שהם שמות מחולקין. ואף דבפרק כ"א יליף זה מקרא אחרינא – אפשר דחד מינייהו הוא אסמכתא:

[ואפשר עוד דמטעם זה גריס הגר"א לקמן בפרק כ"א באופן אחר דהתחלת הברייתא שם הוא מחלב וחלב בהעלם אחד והדרש של שגגתו הוא כשהיה לו ידיעת ספק בינתיים]:

חלב ושומן לפניו וכו'. אחר כך מתחיל הברייתא לבאר דין דאשם תלוי דהוא על דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת בזה מביא על ספיקו אשם תלוי ולא על ספק ל"ת דעלמא:

באחת מהם בין השמשות. לאו דוקא, וכן במשנה בכריתות (דף יז.) ליתא. ואפשר דנקט בין השמשות משום דבלאו הכי אין דרך לטעות:

פסקה ד

ד **ר' אליעזר מחייב חטאת**. דממה נפשך עביד איסורא:

ור' יהושע פוטר. מחטאת דכתיב "אשר חטא בה" - עד שיודע לך במה חטא כדאיתא לעיל. ור' יהודה הביאה הכא משום אשם תלוי:

זה הוא עצמו מביא. היינו דבזה הוא עיקר דין דאשם תלוי הכתוב בפרשה שנאמר ועשתה ולא ידע ומשמע שודאי חטא ולא ידע מה עשה. אבל באיסור והיתר לפניו שהוא ספק אם חטא ספק לא חטא – צא ושאל עליו אם מביא אשם תלוי, כלומר דמהאי קרא לא משמע שמביא והתם בגמרא פשט דבהא ובהא אמר ר' שמעון שמביא אשם תלוי:

ועשה ואינו יודע צריך לומר **שעשה ואינו יודע**:

פסקה ה

ה **ולא ידע פרט להודע**. שאם נתודע לו אחר כך שחטא צריך להביא רק קרבן חטאת שמחוייב עליו:

של קלות. כגון נבילה וכיוצא בה מחייבי לאוין שאין בזדונן כרת:

חמורות. חייבי כריתות:

הכל בכלל. שיביא אשם תלוי עליהן, שאף על פי שאינו מביא על הודע שלהן חטאת אבל על לא הודע שלהן יכול יביא אשם תלוי:

אם את הודע שלהם פטרתי. שהרי כתיב "ולא ידע" פרט להודע שאין בה אשם:

או חילוף וכו'. היינו אימא דהכל בכלל לחייב גם בחייבי לאוין באשם תלוי בלא הודע וקל וחומר לחייבו בזה בהודע ואיזה הודע פטרתו הכתוב הודע של חמורות (חייבי כריתות) שפטרו מאשם משום שיצא לידון בחטאת, אבל חייבי לאוין שאין בהן חטאת מחוייב על כל פנים באשם:

פסקה ו

ו **והלא דין הוא**. המפרשים פירשו דקאי אדלעיל וכלשון הברייתא והלא דין הוא ועלה הפירוש בדוחק גדול כמבואר להמעיין (שאמר במקום שפטר את הודע והלא אנו עומדין בדין שגם הודע חייב בחייבי לאוין כנ"ל). אכן הגר"א לא גריס "והלא דין הוא" אלא כך הוא גירסתו – "דין אחר וכו'". והנראה דמפרש כפשוטו דאין שייך זה כלל לקל וחומר דלעיל אלא דהדר מביא לשון קל וחומר אחר והדר מביא עוד "ודין אחר וכו'" וכל אלו אין חילוק ביניהם אלא בשינוי אופן לשון הקל וחומר בלבד (כמו שכתב הראב"ד) דהיינו מתחלה בברייתא ראשונה של הלכה ה' מביא קל וחומר לפטור לא הודע דחייבי לאוין מהודע דחייבי לאוין עצמו מצד הסברא והדר בהלכה וי"ו הביא קל וחומר שלא בסברא רק בהוכחה מדין חטאת שהודע חמור מלא הודע וכיון דחייבי לאוין בהודע פטור מאשם כל שכן בלא הודע. ודין השלישי עדיף ליה למילף לא הודע מלא הודע אף על פי שהוא קלות מחמורות ואשם מחטאת. ועל זה השיג בכל אלו ואמר "או חילוף", שאפשר לעשות קל וחומר בהיפוך. ועל כולם מסיק לבסוף ואמר "תלמוד לומר אשם אשם לגזירה שוה":

במקום שפטר את הודע של קלות מן האשם. כדכתיב "לא ידע" למעוטי הודע דאין בו אשם:

אינו דין שנחייב וכו'. ומה דכתיב לא ידע למעוטי הודע יהיה קאי רק על חמורות ומשום שיצא לידון בחטאת וכנ"ל בהלכה ה':

ודין אחר וכו' אינו דין שנתחייב וכו'. והפטור דהודע יהיה קאי רק על חמורות וכנ"ל:

תלמוד לומר ואשם ואשם. כתיב הכא "ואשם" וכתיב בחטאת יחיד "ואשם". מה להלן מיירי בדבר שזדונו כרת אף כאן מיירי בדבר שזדונו כרת. אז מחייב על ספיקו אשם תלוי ולא בחייבי לאוין. וכיון דאין לנו קל וחומר ממילא גם בהודע פטור מאשם:

וספיקו אשם תלוי מיותר וכן אחר כך גם כן מיותר (הגר"א ופשוט):

פסקה ז

ז **שיענוש למי שיודע**. ועובר במזיד:

פסקה ח

ח **מביא בשתי סלעים**. כי התורה החמירה עליו כדי שלא יקל הדבר בעיניו ויבקש לעצמו צדדין לומר כי לא חטא כלל:

שישלם שכר לעושה מצוה. היינו גם כן שאינו יודע אם מחוייב הוא לעשות אותה ואף על פי כן מזרז את עצמו לעשותה אולי הוא מחוייב בזה. ודוחק. והגר"א גריס פה ה"אם כך" דסעיף ט', ובסעיף ט' גריס "אם כך" דסעיף ח, ומה שקראו ספק עבירה אפשר דר' מנחם סבר כרבי עקיבא דעל ספק מעילה מביא גם כן אשם תלוי:

פסקה ט

ט **קרוב לאלפים**. עיין בקידושין דף י"ב. בגמרא:

פסקה יא

יא **לעוברי עבירה כעוברי עבירה**. כצ"ל:

שישלם שכר לנטפל לעושי מצוה. כצ"ל:

פסקה יד

יד **אף השוטה וכו'**. וכן הוא לעיל פ"ב ברייתא וי"ו:

האמור להלן. במעילה:

פרק כא

פסקה א

א **וכפר עליו הכהן מה תלמוד לומר**. אסיפא דקרא קאי דכתיב "על שגגתיו אשר שגג" והוא מיותר שהרי בחטאת לא כתיב כן אלא "וכפר עליו ונסלח לו" אלא לרבות שאם בא לידו ספק חלב וכו' בהעלם אחת שהוא חייב על כל אחת אשם תלוי אחד מדלא כתיב שגגותיו שמע מינה על כל אחת צריך כפרה בפ"ע:

בא לפניו וכו'. היינו שבא לפניו ספק חלב ולא נודע לו כלל (לא ידיעה ודאית ולא ידיעת ספק) ובא לפניו עוד פעם אחת ספק חלב ואחר כך נודע לו על שתיהן ידיעת ספק, מנין שאין חייב אלא אחת. תלמוד לומר "אשר שגג", פירוש - ריבויא הוא לכל השגגות שיתכפרו כלום בכפרה אחת ומסתברא לאוקמי הכתוב על אופן זה משום שהוא בשם אחד:

בא לפניו ולא ידע ובא לפניו ולא ידע. כצ"ל:

[ודע דהגר"א גריס ברישא דברייתא "מנין אתה אומר שאם בא לפניו ספק חלב ולא ידע ספק חלב ולא ידע מנין שאין חייב כו' רבי אומר מנין כשם שמביא כו' תלמוד לומר על שגגתו" כצ"ל. וטעמו שחיסר רישא דברייתא וגם מה שגורס בדברי רבי "ת"ל על שגגתו" – כבר כתבתי לעיל בפרשה י"ב משנה ג' דהיכא דהוי שמות מחולקין נפקא שם בברייתא מדכתיב "ועשתה אחת" לחייב על כל אחת ואחת וממילא אייתר ליה לרבי הדרש ד"שגגתו" לחייב על כל אחת היכא דהוי שם אחד וידיעת ספק בינתיים]

כשם שמביא חטאת על כל אחת. מסיק ר' יוחנן בכריתות (דף יח.) דהכי קאמר כשם שאם היתה ידיעה ודאי ביניהם היו חלוקות לחטאות כן על ידיעות ספק שביניהם חלוקות לאשמות:

פסקה ב

ב **והוא לא ידע פרט לשאמרו לו אחרים**. פי' כשנודע לו לעצמו ידיעת ספק אז הוא חייב אשם תלוי אבל אם ידיעת ספק הוא מפי אחרים והוא מכחישן אינו מביא כלום ודיוקא דברייתא הוא מדכתיב "והוא":

תלמוד לומר או הודע אליו חטאתו והביא. זה הפסוק כתיב גבי חיוב חטאת ואם מועיל זה לענין ידיעה ודאית על ידי אחרים לחייבו בחטאת כל שכן שמועיל זה לענין ידיעת ספק לחייבו באשם. והגר"א גריס "תלמוד לומר ולא ידע" ור"ל דהכא לא כתיב "והוא" משמע כל שיש לו ידיעה אפילו מפי אחרים שהעירו לו שהוא ספק חייב. ובאמת גירסתו נכונה מאד למילף מענייננו גופא:

הא אם ידע. ידיעה ודאית לאחר שהביא האשם תלוי אין מתכפר לו וצריך להביא חטאת:

פסקה ג

(ג) הכי גרסינן **אשם מה תלמוד לומר** (הגר"א). דתיבת "אשם אשם" נדרש לקמיה בברייתא וי"ו:

מנין שמותר באכילה. פי' ואין זה כחולין שנשחטו בעזרה:

תלמוד לומר אשם. כצ"ל:

אפילו הדם בכוס וכו'. קסבר כלי שרת מקדשין את הפסול בתחלה ליקרב (כריתות כד, ב):

פסקה ד

ד **יכול אף על פי שלא נשחט תלמוד לומר הוא**. כצ"ל (הגר"א וכן כתב הקרבן אהרן). ופי' יכול ישחטנו לכתחלה אף על פי שאין צריך לו לזרוק דמו:

תלמוד לומר הוא. דוקא אשם שצריך לו, יצא זה שאין צריך:

וירעה בעדר. כאשר בהמות, דחולין גמור הוא. ובגמרא שם קאמר טעמייהו דר' מאיר סבר כיון דלא צריך ליה לא מקדש ליה וכאלו מקדישו על תנאי והשתא הלא א"צ לו ורבנן סברי מתוך שלבו נוקפו גמר ומקדישו:

ירעה עד שיסתאב וכו'. מפני שהוא כמותר אשמות שהם באים נדבה כדלקמיה:

פסקה ה

ה **אשם להשם יכול יפול כולו לבדק הבית**. כצ"ל. פי' מותר אשמות דהא במותרות איירי הכא כדלעיל (הראב"ד) ויכול שיפול כולו לבדק הבית שהוא כולו להשם ואין לכהנים חלק בו:

ת"ל אשם לכהן. פי' דכתיב לעיל "בערכך לאשם אל הכהן" אי אשם לכהן וכו'. והגר"א גרס "תלמוד לומר אשם הוא אי אשם הוא יכול ינתן וכו'", והדין עמו דמלשון "אשם הוא" משמע גם כן דדין שלו כממו אשם ממש כדמייתי לקמיה דרשת יהוידע הכהן, ע"ש:

יכול ינתן כולו לכהן. כדין אשם שהבשר והעור שייך לכהנים:

מותר אשמות. כגון הפריש מעות לאשמו וניתותרו מהן כגון שהוזל בהמות או כגון הנך דאזלי לרעיה דקיימא לן כל שבחטאת מתה באשם רועה:

פסקה ו

ו **ומנין מותר חטאות**. באמת מותר חטאות כבר נפקא לן לעיל בפרשה יו"ד משנה ד' אלא אגב גררא משום שאר דברים שחשב בה וכן המקדיש נכסיו והיו בהן וכו' לא מהאי דרשא נפקא דהא לית בהו חטא ואשמה ובראש הסדר מפיק ליה להאי מילתא מכבשים [הראב"ד] ועיין שם מה שתירץ עוד:

זה הכלל וכו' זה מדרש דרש וכו'. הגר"א מהפך הגירסא וצריך להיות כך:

תלמוד לומר אשם אשם זה מדרש דרש יהוידע כהן גדול אשם הוא אשם אשם להשם, (ור"ל ד"אשם הוא" משמע שהמותר ישאר אשם וכתיב "אשם להשם" משמע שיהיה כולו לה', ועל כרחך דיקח בדמיהן עולות ויקויים תרוויהו כנ"ל).**זה הכלל וכו' הבשר לשם ועורות לכהנים נמצאו שני כתובים קיימים אשם לה' ואשם לכהן**. ובאמת כדבריו כן משמע בזבחים דף ק"ג:

לכהנים יהיו. פי' למותר חטאות ולמותר אשמות לא יפול לבדק הבית אלא חלק יהיה לכהנים ומאי ניהו עורות:

פסקה ז

ז **מנין לאשם שפחה חרופה וכו'**. דלא כתיב בה "כסף שקלים" כמו שכתוב באשם מעילות וגם לא כתיב ביה "בערכך" כמו דכתיב באשם תלוי למילף גזירה שוה מאשם מעילות:

תלמוד לומר אשם אשם. שהשוה כל האשמות שיהיה ערכם אחד והוא כסף שקלים:
אף אשם נזיר ומצורע. אף על פי שהם באים בני שנתן יהא צריך לחזור אחר כבש גדול דישוה דמיו שתי סלעים:
תלמוד לומר הוא. אשם הוא גבי אשם תלוי כתיב למעט שאר שא"צ כסף שקלים:

פרק כב

פסקה א

א **עמיתו פרט לגבוה**. שאין צריך להביא אשם על כפירתו:
פרט לאחרים. לעכו"ם:
וכיחש פרט טעות סופר וצריך לומר **יכול האומר לחבירו** (הגר"א וכן הוא בילקוט) והוא מדכתיב "או מכל אשר ישבע עליו לשקר":
שקדמו חטא. ומאי ניהו שבועת כפירת ממון שאפילו קודם שנשבע לו משעת כפירה נמי קם ליה בחטא:

פסקה ג

ג **להביא את קדשים קלים**. אם כפר בהן ונשבע חייב שהן ממון בעלים:
להביא את השלמים. למעוטי מעשר בהמה דלא חשוב כממונו דתניא "מעשר אינו נמכר לא חי ולא שחוט":
שחייב באחריותן וכו'. דקסבר דבר הגורם לממון כממון דמי:

פסקה ד

ד **אלא שלישי שביניהם**. דהיינו המקום יתברך:

פסקה ה

ה **יכול בדברים**. שאמר ליתן לו חפץ ואינו נותן:

פסקה ו

ו **או מה וכו'**. רצה התורת כהנים לבאר למה פרט התורה כל הני אופני הכחשה:
מלוה שיש לו רשות להוציאו. שיש לו רשות ללוה להוציאה לצרכו שעל מנת כן הלוה לו:
מנין. שאם כפר ונשבע שחייב:
שיש בהם מתנת יד. שנתן המפקיד והמלוה ברצונו:
גזל וכו' מנין. וא"ת מכ"ש שבא לידו בעבירה? ואפשר דבזה הוה אמינא דלא יועיל להתכפר לו אפילו כשיביא אשם:
אבידה שאין דעת שניהם יודעת. אלא המוצאה מנין:
וכחש בה ולא במוצאה. שהוא עצמו מצאה וכחש בה ולא שמצאו אותו אחרים וזה ראה וכחש:

בן עזאי אומר שלש אבדות הן. היינו שיש ג' גווני שבועה לענין אבידה:
היודע בה ולא במוצאה. פי' שראה אותה באותה שכונה ולא ידע מי מצאה ונשבע שלא ראה אותה. וגורם לממון הוי, שאם אמר לו היה שואל באותה שכונה ומוצאה. וכן הכיר במוצאה ולא בה, שלא ראה סימניה היטיב אבל הכיר וראה מי מצאה, ומסתמא אם היה אומר לו מי מצאה היה בא ומוצאה בידו וגרם לו הפסד. הכיר בה ולא במוצאה ונשבע. והתם בבבא קמא (דף קה.) פריך אם כן קושטא אישתבע שלא הכירם. וקאמר אימא בה ובמוצאה, ונשבע שלא הכירם. וע"ש בבבא קמא דאיכא מאן דאמר התם כל שבועות של בן עזאי לפטור דקסבר דבר הגורם לממון לאו כממון דמי:

פסקה ז

ז **המערב מים ביין**. והרויח בכך פרוטה ונשבע שלא עשה:
גלוביא בשמן. שמין עשב הוא ומים העוצרים ממנו דומה לשמן:
מי מעיין בדבש. עשב הוא ס"א מי מעיין:
חלב חמור. דומה הוא לקטף:
חול בפול. הוא מין קטנית ועוקרין אותו והחול מצוי בהם וזה עירב בו מחול אחר:
וקימום. הוא מין גרוע ודומה לו:
עלי גפנים בפילון. יש עלין של פולין שהוא מין בושם דומה לעלי גפנים וזה מערב בהן ומוכרן כמו חומרתא דפילון:

פסקה ח

ח **או מה אלו שאין נזיקים**. שכופר דבר שאין שייך בו נזק:
של ממון מיותר (הגר"א) ונכון:
דברים הנזקים. שכופר דברים שהזיק ונתחייב ונשבע כגון חבלה של אדם באדם:
ושל קנין בקנין. שור בשור:

פסקה ט

ט **תשלומי כפל וכו'**. כל אלו אינו ממין ממון אלא קנס ומפרש בפרק נערה שנתפתתה (דף מב.) כגון שעמד בדין ונתחייב ואחר כך כפר ונשבע, דאי לא עמד בדין כפילא מי אית ליה:

פסקה י

י **אחת בה ובהנה או**. צ"ל **אחת מכל בה ובהנה או מכל** (הגר"א) והיינו "מכל" משמע ולא הכל – הרי זה מיעוט אחת. ("בה" הוא גם כן מיעוט אלא שהוא נדרש מקודם ""בה" ולא במוצאה" והוא כתיב קודם ל"אחת", שתפס סדר שלו באלף בי"ת), ו"בהנה" גם כן

מיעוט – "בהנה" ולא יותר. "או מכל" הוא גם כן מיעוט – "מכל" ולא הכל. הרי אלו ג' מיעוטי למעט ג' דברים שחשב אחר כך:

תלמוד לומר אחת – צ"ל **אחת מכל**:

שנידון עליהם בנפשו. ואינו משלם ממון אפילו אם היה מודה:

פסקה יא

יא **אנסת ופתית את בתי**. בכתובות (דף מב.) מוקי לה כשעמד בדין דומיא דרישא דתני תשלומי כפל וכו' דמיירי כשעמד בדין וכנ"ל ורישא רבנן אף על גב שבאו מקנס כיון שהוא לאחר שעמד בדין חייב. ור' שמעון סובר דאף כשעמד בדין פטור כדקתני הטעם בסיפא מה אלו מיוחדין שהן ממון ולא קנס אף כל וכו' יצאו אלו שהן קנס היינו שעיקרן קנס על כן פטור מקרבן שבועה והפלת את שיני גם כן חירותו קנס הוא שהרי הוא ממונו כשורו וחמורו:

פרשה יג

פסקה א

א **והיה מיד מה יעשה והשיב**. כלומר כשיראה שחטא יש לו מיד להתעסק בחזירתו גזילתו ולא יאחר הגזל בידו:

אי והשיב ת"ל ושלם. אין לו ביאור וגירסת הגר"א "אי והשיב יכול והשיב דוקא. ת"ל ושילם". וביאורו ד"והשיב את הגזילה" משמע כשהגזילה קיימת אבל אם אינה בעין יכול שאין בו דין השבה. ת"ל אחר כך "ושילם אותו בראשו" שצריך לשלם בממון:

יכול יהא משיב. בעין ועל כל זה ישלם דמים אחרים כעין תשלומי כפל:

פסקה ב

(ב) הכי גרסינן **שיכול ישלם אשם על מה שגזל אביו**. **תלמוד לומר אשר גזל – על גזילו הוא משלם ולא על מה שגזל אביו** (הגר"א). וכן הוא בילקוט:

פסקה ג

ג **יכול לא ישיב כל עיקר**. **תלמוד לומר אשר גזל**. כצ"ל (הגר"א). ופי' כל עיקר היינו אפילו אם הגזילה בעין אלא דמיו:

תלמוד לומר אשר גזל. ו"אשר" ריבויא הוא:

את העושק וכו'. הוא ענין אחר:

פסקה ד

ד **יכול לא ישיבנו כל עיקר**. **תלמוד לומר את העושק**. כצ"ל (הגר"א). ור"ל ד"את" ריבויא הוא (ועיין תוס' שאנץ מה שנדחק מאד בפירושו לפי גרסתנו וגרסת הגר"א הוא כפשוט ומאי עינים):

הפיקדון. מיותר:
מה תלמוד לומר אשר הפקד אותו מתחיל ענין אחר:
כל זמן שעמו ישיבנו. ואינו יוצא במה שיחזיר לו דמיו:

פסקה ה

ה **לא הוא ולא בניו**. כדי נסבה שאפילו על גזל עצמו אינו משלם חומש ואשם אם לא נשבע:
הוא ואביו מנין. היינו שנשבעו שניהם על אותו הגזילה:
תלמוד לומר אשר גזל ואשר עשק וכו'. כלומר כל הני למה לי, אי גלי בחד או בתרי מנייהו גם כן הוי ילפינן לאחריני שאינו משלם חומש ואשם על מה שגזל אביו אלא ע"כ דאתי לאגמורי שאפילו נשבע הוא ואביו הואיל דהוא לא גזל ולא עשק אינו משלם חומש ואשם על גזל אביו:

פסקה ו

ו **עד מתי**. צ"ל "אימתי":
תלמוד לומר הגזילה והעושק וכו'. פי' מריבויא ד"את" דכתיב בכולהו והוי סגי בחד למילף שכשיש אתו הוא צריך להחזיר וכנ"ל אלא למילף שצריך להחזירו אפילו לא נשבע לא הוא ולא אביו:

פסקה ז

ז **את האמור למעלה למטה**. פי' על תשומת יד קאמרינן שלא החזירו הכתוב לדין השבה מנין שיהא דינו כדין האחרים לכל דבר:
עליו לשקר עד שיהא מתכוין לו. פי' עד שיתכוין לכפור בפקדון פרט למי ששכח את הפקדון ונשבע לו עליו:
שחייב על זדון שבועה. אם כפר ונשבע מזיד:
ועל שגגתה. שאינו יודע ששבועה זו אסור אבל הוא מזיד על הפקדון:
אשם בכסף שקלים. יליף כערכך כערכך כדאמר בפרק דם שחיטה:

פסקה ח

ח הכי גרסינן **אשר ישבע עליו לשקר ושילם וגו' וחמישיתו אין משלם אלא לאחר שבועה**. (הגר"א) **ואחומש קאי**:
אין משלם אלא לאחר השבועה. ולא בכפירה בלא שבועה:
טוען טענת גנב. דמשלם כפל הוא דוקא לאחר שבועה כדיליף בפרק מרובה (בבא קמא פג, ב):
הכי גרסינן **תלמוד לומר ישבע עליו ושלם**:

פסקה ט

ט **ואינו משלם תשלומי כפל**. דסלקא דעתך דחומש דחייבו הכתוב הוא לבד מן הכפל ואף דכבר יליף לעיל דלא ישלם שניים – התם שניהם בתורת קרן והכא בתורת כפל ממש שהוא קנס כנ"ל:

פסקה י

י **ולא אוציא תשלומי ד' וה'**. כגון ששחטו או מכרו להגזילה ושנה בחטא. ומיהו אגב אורחיה נקט ליה דכיון שאין כאן כפל אין כאן ד' וה' אלא ג' וד' וזה לא חייבתו התורה כדאיתא בפרק מרובה (דף עה:) [ר"ש משנץ ובספר זית רענן מיישבו, עיי"ש]:

פסקה יא

יא **שישלם חומש ואשם**. עם הכפל:

פסקה יב

יב **שמוסיף חומש על חומש**. אם כפר ונשבע על החומש נעשה הוא כמו קרן ומוסיף חומש עליו:

עד שיתמעט. הקרן של חומש:

יוסיף עליו שיהא וכו'. דלשון "עליו" משמע שיהא החומש מלבר ולא מלגאו:

לא יתננו לשלוחו שיוליך לו. דהיינו שאינו יוצא ידי השבה בכך ואם נאנסו מידו עדיין הוא חייב באחריותו אם לא שעשה הנגזל שליח לקבלה דאז הוא כמו שנתן לידו ממש:

תלמוד לומר יתננו. דיתירא הוא דהוי מצי למכתב "ושלם אותו בראשו לאשר הוא לו", ומסתברא דב"ד הוא כמו ידו של המקבל וכן היורש אחר מיתת המורישו:

פסקה יג

יג **בית שמאי אומרים ילקה בחסר ויתר**. פי' ביום אשמתו זהו יום הגזילה שנאשם בו וסברי ב"ש שאם כיחש יתן כשעת הגזילה וכן אם ניתוסף שייך להנגזל:

ובית הלל אומרים כשעת הוצאה. מבית הבעלים (דאז הוא יום גזילתו) בין לחסר שיצטרך להשלים ובין ליתר שהוא שייך להגזלן ולענין פקדון משעה ששלח בה יד דאז נעשה גזלן עליו וחייב באונסין והיא שעת הגזילה שלו לחסר וליתר. וע"כ אם נטענה אצלו אחר כך בגיזות או נתעברה אצלו וגזזה וילדה – הגיזות והולדות שלו ואינו משלם אלא כשעת הגזילה ואם היתה באותה שעה מעוברת ואחר כך נתרוקנה משלם כאותה שעה והיינו ביום אשמתו:

רבי עקיבא אומר כשעת התביעה. ס"ל דהפקדון נחשב כגזילה משעה שיתבענו בבית דין ויכפור בו ואף על פי שלא שלח בו יד וכן אם שלח בו יד עד שלא תבעו אינו נעשה גזלן עד שיתבענו דכתיב "ביום אשמתו". ובי דינא הוא דמחייב ליה אשמה, פי' חיוב תשלומיין. ולענין דינא הלכה כבית הלל:

פסקה יד

יד **ואת אשמו יביא**. כצ"ל. אף אחר יום הכפורים. דאין יום הכפורים מכפר על זה:

צאן לרבות כל צאן משמע. דאינה בכלל בעלת מומין עי"ז:

האמור להלן. דהיינו אשם מעילות:

בכסף שקלים – כצ"ל

פרק כג

פסקה א

א **על אחת וכו' ת"ל לאחת**. הרבה עמלו המפרשים על המשנה הזו ושישבו אותה. ובאמת אין צריך לשבש כלל. והוא, דבענין שבועת העדות כתיב "והיה כי יאשם לאחת מאלה" ומשמע מזה דחיובו על כל אחת ואחת ובענייננו גבי שבועת הפקדון כתיב "וכפר עליו הכהן וכו' על אחת מכל וגו'", ומשמע מזה דאינו חייב אלא אחת. וידוע דדינם אחד וע"כ גמרינן חדא מחבירו דפעמים אף גבי שבועת העדות אינה אלא שבועה אחת ואינו חייב אלא אחת ופעמים אף גבי שבועת הפקדון קרינן בה לאחת וחייב על כל אחת ואחת. ובזה נבין כל הפרק הזה היטיב. כל זה למדתי מתורת רבינו הגר"א ז"ל בפרק ט"ז עיי"ש בביאורינו:

פסקה ב

ב **כיצד היו חמשה וכו'**. ועתה התחיל התורת כהנים לבאר האופנים שמתחייב על כל שבועה בפרט וקרינן בה "לאחת" ואחר כך ממשנה ו' והלאה מבאר האופנים דאינו חייב אלא אחת וקרינן בה "על אחת":

"שבועה שאין לכם בידי" צ"ל **שאין לך בידי** (הגר"א) דהא מסיים אחר כך "לא לך ולא לך":

מנין שחייב על כל אחת ואחת. פי' מחמת שהיו התובעין חמשה וחל שבועתו על כל אחד בפני עצמו ואפילו אם לא תבעו אותו רק אחד מהארבעה דברים:

פסקה ג

ג **מנין אמר לו** אחד:

תן לי פקדון וכו' ואבידה שבועה שאין לך בידי פקדון ותשומת יד וגזל ואבידה. כצ"ל (הגר"א) וכן איתא במשנה (שבועות לו, ב):

מנין שחייב על כל אחת ואחת תלמוד לומר לאחת. כלומר כשם שהוא חייב על כל איש ואשי כך הוא חייב על כל תביעה ותביעה. ודע דהא דקאמר "יכול וכו' תלמוד לומר לאחת" – לאו משום דיש יתורא דקרא על כל ענין בפני עצמו אלא דהברייתא מבאר כל הפרטים שיש לטעות בזה ואחר כך מסיים האמת כאשר הוא דיש דברים שמסברא

האמיתית הוא לחייב על כל אחת בפני עצמו ובזה קרינן "לאחת", ויש דברים ששבועה אחת היא ועל זה כתיב "על אחת". וכעין זה כתב הקרבן אהרן:

פסקה ד

ד **וכוסמין**. צ"ל "שבועה שאין לך בידי חטין ושעורין וכוסמין" (הגר"א) ופשוט:

לאחת. לחייב על כל אחת ואחת, שהשבועה חלה על כל מין בפני עצמו:

פסקה ה

ה **מנין שחייב על כל אחת ואחת**. שהשבועה חלה על כל זמן בפני עצמו:

פסקה ז

ז **שבועה שאין לך בידי כלום**. מדלא פרט בשבועתו את הזמנים. וכן לקמן בהלכה ח' ט' ויו"ד חדא שבועה אכולהו קאי:

צו

פרק א

פסקה א

א **אלא זירוז מיד ולדורות**. זירוז שיהא מהיר וזריז בדבר ונוהג מיד ונוהג לדורות. זירוז דכתיב "צו את יהושע וחזקהו ואמצהו". מיד ולדורות דכתיב (במדבר, טו) "מן היום אשר צוה ה' והלאה לדורותיכם" [(קידושין כט, א)]

חסרון כיס. דכתיב "על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" שיש כאן חסרון ממון בספוק עצים:

פסקה ב

ב **מתוך שנאמר**. (שמות, כט):

כל הנוגע במזבח. אפילו פסולין יקדש ולא ירד

ודברים שאינם ראויים. כגון שאור ודבש ואיל וצבי וחולין [רש"י סנהדרין לד:]:

תלמוד לומר כבשים. סמיך ליה "וזה אשר תעשה על המזבח כבשים וגומר":

פסקה ג

ג **ת"ל עולה**. בההוא פרשתא נמי כתיב עולת תמיד

מה עולה וכולי. ואיכא בין רבי עקיבא לר' יוסי הגלילי עולת העוף פסולה. דלר' יוסי הגלילי דמייתי מכבשים - כבשים או שאר בהמה אין, עולת העוף לא. ולרבי עקיבא דמייתי מעולה אפילו עולת העוף לא ירד (זבחים פג, ב):

פסקה ד

ד **ר"י אומר וכולי**. רבן גמליאל ור' יהושע דרשי לה להא מילתא מ"היא העולה על מוקדה על המזבח" - משמע היא העולה על המזבח - בהוויתה תהא על המזבח, בין

כשרה בין פסולה מ"מ בראויה למזבח – יצא דבר שאין ראוי למזבח. מיהו מר דריש לה מ"על מוקדה" ומר דריש ליה מ"על המזבח". ואיכא בינייהו דם ונסכים פסולין שהן ראויין למזבח ואינן ראויין לאישים כדמפרש ואזיל:

פסקה ז

ז **זאת היא העולה**. הרי אלו ג' מיעוטים וממעטינן להנך תלת. ובגמרא אמרינן דלהכי ממעטינן לאלו ולא מרבינין להו מ"זאת תורת העולה" כשאר פסולין משום דהנך יש להו הכשר במקום אחר כדתניא מפני מה אמרו לן בדם כשר? שהרי לן כשר בבשר [שלמים]. יוצא? שהרי יוצא כשר בבמה. טמא? הואיל והותר בצבור וכולי. ומסתברא דמריבויא מרבינן מאי דאית ליה הכשרא בדוכתא אחריתא והמיעוט לאלו השלשה דלית להו הכשר בשום מקום:

שנשפך דמה. צ"ל "מנין לנשפך דמה וכו' חוץ לקלעים והלן והיוצא וכולי" - כן צריך לומר [הגר"א]. וכן איתא בגמרא:

והנשפך. מיותר [הגר"א]. וטעמו דכבר חשבו מקודם:

והניתנים למטה. מחוט הסקרא כגון עולה ושלמים:

והניתנים למעלה. כגון חטאת:

פסקה ח

ח **והמוקצה**. לעכו"ם לעבדה:

ת"ל זאת היא העולה הרי אלו מיעוטים. הנה מלשון זה משמע דיש על זה ג' מיעוטים. ובאמת לר' שמעון אין צריך לזה רק מיעוט אחד וממעט לכולם מטעם שלא היה פסולן בקודש. וכן בגמרא איתא "תלמוד לומר זאת ומה ראית וכולי". וכן הגיה הגר"א:

שהיה פסולן בקדש. אחר שבאו לעזרה. מה שאין כן כל אלו נפסלו מקודם שבאו לעזרה:

פסקה ט

ט **שתמצא לומר**. כמו נמצאת אומר:

שרבי עקיבא אומר. צריך לומר "שרבי שמעון אומר":

חוץ מבעל מום שבעוף כשר. ור"ל לכך אפילו בבהמה אם עלה לא ירד. והאי דפוסל למעלה בבעל מום מיירי במחוסר אבר שגם בעוף פסול, והכא מיירי בדוקין שבעין או שאר מום שאין מחוסר אבר שכשר בעוף. והגם דזה איתא בגמרא דלכולי עלמא אין להכשיר ??? בדוקין שבעין – מכל מקום קשה דהוה ליה לגמרא להוכיח דבר זה מן ברייתא זו. וע"כ יותר נכון כגירסת הגר"א - "וכל שאין פסולו בקודש אין הקודש מקבלו. רבי עקיבא מכשיר בבעל מום מפני שכשר בעוף":

דוחה היה אבא בעלי מומין. היינו כלאחר יד אבל בידים לא. ופליג אתנא קמא דאמר מורידין בעלי מומין מע"ג המזבח [גמרא]

פסקה י

י **הזבח פסול והנסכים כשרין**. מאחר שהנסכים באין בגלל זבח נפסלו עמו ונתבטלה קדושתן:

תלמוד לומר אל המזבח לא יעלו וגו'. על שאור ודבש קאמר דאם העלה מהם לכבש לוקה דכתיב "ואל המזבח לא יעלו" - זה הכבש שעולין בו למזבח. ומדלענין מלקות כבש כמזבח - לענין קידוש נמי כבש כמזבח, ואם עלו למזבח המזבח מקבלן. [הראב"ד והוא ממנחות דף נז:]. וגירסת הגר"א "תלמוד לומר את המזבח" [והוא מזבחים דף פז.] וטעמו דיותר טוב ללמוד מקרא דמיירי לענין קדוש גופא. ופירש"י "ומשחת את המזבח" לרבות את הכבש

פסקה יב

יב **כלי הלח**. קערות ומזרקות לדם וליין ולשמן:

מדות היבש. שתי מדות של יבש היו שם - עשרון וחצי עשרון. עשרון למדידת כל המנחות וחצי עשרון לחצות בו מנחת חביתי כהן גדול, מחציתה בבקר ומחציתה בערב:

ואין כלי הלח וכו'. עיין בזבחים (דף פח.) בגמרא:

אלא בקודש. בעזרה:

שיהא נותנן מבוא השמש. שמצוה לכתחלה [אם לא הקריבן ביום] ליתנן תיכף אחר שקיעת החמה ויהיו על מוקד של המזבח כל הלילה:

דברים שהם ראוים ליקרב בלילה. כגון אברים ופדרים של העולה ופדרים של שאר קרבנות:

דברים שהם ראוים ליקרב ביום. כגון הקומץ וכולי דנפקא לן מביום צוותו דכל הקרבנות אין קרבין אלא ביום ולא יצא מאותו הכלל אלא איברים של עולה וחלבים של שאר קרבנות:

והעצים. כגון שאחד התנדב קרבן עצים:

ומנחת נסכים. שבאין עם הזבח דהזבח קדשן והרי הם כמוהו דדוקא ביום. לאפוקי בנסכים הבאים בפני עצמן דקרבין אף בלילה (תמורה יד, ב):

שמעלן מבוא השמש. בגמרא פריך והא אמרת דרכו ליקרב ביום?. ומשני לא תימא מבוא השמש אלא עם בוא השמש, דהיינו רגע אחת קודם שקיעה שימשול בו האור ומיד קולטו המזבח שלא יפסל בלינה:

ת"ל זאת תורת העולה. ריבה כל הלילה אכן אלו צריך ליתנן קודם שקיעה:

פסקה יד

יד **או אינו וכו'**. פירוש, שאין כאן מצוה לכתחלה שמניחן אחר השקיעה כדי שיהיו מונחין כל הלילה על המזבח אלא שיהיו יכולים להעלות אותן מן הרצפה למזבח כל הלילה ולא מיפסלי אלא אם נשארו עד שעלה עמוד השחר:

כשהוא אומר לא ילין חלב חגי עד בקר. דמשמע עד בקר לא ילין - הא כל הלילה ילין:

זה הוא האמור לימד וכו'. ר"ל הלא הכתוב הזה אמר ולימד לנו שיהיו מעלים וכולי. והגר"א כתב דתיבות "זה הוא האמור" מיותר:

פסקה טו

טו **הא מה אני מקיים כל הלילה**. היינו הכתוב היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה:

מה תלמוד לומר עד הבקר. דכל הלילה משמע גם כן עד בקר

לתרומת הדשן. דכתיב בתריה "והרים את הדשן" וגילה לנו הכתוב שכל הלילה עד הבקר כשר לתרומת הדשן ומשום הכי אמרינן ביומא (דף כ.) דזמנין דמקדמינן ליה קודם חצות דהיינו ברגלים:

פסקה טז

טז **לאש המזבח הפנימי**. גחלים של קטורת שהם על המזבח הזהב:

אלא ממזבח החצון. ולא יביא מן ההדיוט כמו שמביאין למזבח החצון אם כבתה האש שלו:

ת"ל אש המזבח וגו'. דהאי "המזבח" יתירא הוא דביה קיימינן. אלא לרמז בו דאש של המזבח הפנימי תוקד בו ומניה ילפינן ביומא (דף לג.) דהיו עושין מערכה בכוון בשביל זה על מזבח החצון:

אש מחתה. היינו הגחלים שמביא לפני ולפנים להקטיר עליהן הקטורת ביום הכפורים ואש של מנורה להדליק בהיכל בכל יום:

תן אש במזבח הפנימי. דכתיב "יקטירנה" ואין הקטרה בלא אש:

ממזבח חוצה להם. והוא מזבח הפנימי הסמוך למנורה וחוצה לה שהוא משוך קצת לצד פתח ושולחן ומנורה לפנים הימנו כדמוכח ביומא (דף לג:):

ת"ל אש תמיד תוקד וגו'. יתירא שכבר כתיב "מוקדה" ברישא. אלא ללמד אש שנאמר בה "תמיד" (והוא של מנורה שנאמר בה "להעלות נר תמיד") אף היא מעל המזבח החצון תוקד:

מה להלן בסמוך לו. דהיינו ממזח החצון שהוא סמוך לפנימי:

אף כאן. שהוא נוטל גחלים למחתה להכניס לפני ולפנים יטול ממזבח הפנימי שהוא סמוך לו ולא ממזבח החצון שהוא רחוק ממנו:

הוי אומר זה מזבח החצון. פירוש: איזה מזבח שיש לחלק בו מה ממנו לפני ה' שהוזקק הכתוב לומר "מלפני השם" הוי אומר זה מזבח החצון ויטול ממנו מצד מערבי דאילו הפנימי כולו לפני ה' הוא שעומד בהיכל:

ואין כולו להשם. צ"ל "ואין כולו לפני השם" [הגר"א כלשון הגמרא]:

פרק ב

פסקה א

א **כמדתו**. של הכהן. שלא יחסר ושלא יותיר:

בד שיהו של בוץ וכו'. לאו ממשמעותא ד-'בד' נפקא לן כולהו אלא הכי קאמר - בגדים שנאמר בהן 'בד' צריכין שיהיו של בוץ וצריכין שיהו חדשים וצריכים שיהיו כפולים ושלא ילבש עמהן בגדים אחרים (של קודש או של חול). יש מהן למצוה ויש מהן לעכב, כדמפרש בזבחים (דף יח.) וביומא (דף עא:), עיי"ש:

שיהו חדשים. דבעינן שיהא ל"כבוד ולתפארת":

שיהו כפולים. חוטין כפול ששה:

שלא ילבש עמהן בגדים אחרים. יתור בגדים. ד-'בד' הוא כמו 'לבדו' ומשמע לבדו ילבש:

בגדי פשתן. דמשמע דלא יוסיף עוד של בוץ עמהן:

לא ילבש עמהן בגדי קדש אבל וכולי. דמשמע דמין דידיה קממעט:

ת"ל ומכנסי בד וגו'. הגר"א גריס "תלמוד לומר בד" [וכדבריו איתא בזבחים בדף יח ע"ב] ור"ל ד-'בד' משמע שלא יוסיף דבר עמהן כלל. ויותר נראה דדרש התורת כהנים הוא מדכתיב הכא שני פעמים "בד" ובפרשה אחרי כתיב שם ד' פעמים "בד" – "כתונת בד קודש ילבש ומכנסי בד וגומר" – הרי ששה. ומהני מרבה כל אלו. וכן משמע קצת בראב"ד דכתב מדכתיב "בד" יתירא דרשינן לכל הני. ואחר כך מצאתי בתורת כהנים גופא להלן בפרשה אחרי על הפסוק "כתונת בד קדש ילבש" כעין דברי. [ודע דמה שכתב שם ומה תלמוד לומר ד' פעמים הוא כמו 'דבר אחר'. וכן מוכח בפסיקתא זוטרתי]:

להביא את המצנפת וכו'. קסבר דהרמת הדשן עבודה היא ובעיא ד' בגדים:

ר' דוסא אומר להביא וכו'. סבירא ליה דהרמה לאו עבודה היא ואין צריך ד' בגדים. ור' יוחנן סבירא ליה [ביומא דף כג:] דסברת ר' דוסא דלא צריך קרא לריבויא דודאי עבודה היא אלא האי "ילבש" יתירא להביא שהכהן הדיוט יכול ללבוש לעבודתו הארבעה בגדי

בד שלבשן הכהן הגדול ביום הכפורים, דגמרינן "ילבש" "ילבש" מהתם דכתיב בפרשה אחרי "כתונת בד קדש ילבש" ובהנהו בגדים מיירי הכא:

וכי אבנטו וכו'. והלא של כהן הגדול ביום הכפורים של בוץ לבדו כדכתיב "ובאבנט בד יחגור" ואבנט של כהן הדיוט של כלאים – תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר:

ד"א. צריך לומר "ועוד" [הגר"א ופשוט]:

קדושה חמורה. כהן גדול בפנים:

אפילו הם שחקין. ומאי דאמרינן לעיל בד שיהיו חדשים היינו למצוה (זבחים יח, ב):

פסקה ב

ב **ממשמע שנאמר בד שומעני ד' כלים**. אר' יהודא קאי; דאין צריך 'ילבש' לרבות עוד שני כלים דמגופיה דקרא מוכח. דכיון שנאמר בהן 'בד' שומע אני כל הד' בגדים שנאמר בפרשה אחרי "ולבש את בגדי הבד" והתם הלא היו כל הד' בגדים:

אם כן למה נאמר מדו בד. פירוש, אם כן למה פרט הכתוב "מדו בד" [ומכנסי בד] - יכתוב "ולבש בגדי בד" ויכלול בזה כל הארבע בגדים. ועל זה משני ד-"מדו" לאורויי שיהא כמדתו, ו"מכנסי בד" כבסמוך:

פסקה ג

ג **ולא רטייה על בשרו**. שהיא חוצצת:

להלן. בפרשה אחרי:

ומכנסי בד יהיו על בשרו. משמע יהיו כבר קודם הכתונת. וכן בהרמת הדשן צריך להיות כן. וילבש לא דריש ר"ש. ואפשר דסבירא ליה לרבות שחקים וכנ"ל:

פסקה ד

ד **יכול עצים ת"ל עולה**. פירוש, יכול אפר העצים בלבד - תלמוד לומר "עולה" שאף מן העולה היה מרים [הראב"ד]. והקרבן אהרן פירש שהיה נזהר שלא ליטול מאפר העצים אלא מן גחלים של העולה בלבד:

יכול אברי עולה. היינו אפילו לא נשרפו לגמרי בכלל 'דשן' הם:

תלמוד לומר אשר תאכל האש. לומר שלא ירים אותם עד שיתעכלו ותאכלם האש:

מן המאוכלות הפנימיות. שאותם בודאי נתאכלו לגמרי:

ושמו בנחת. מדלא כתיב "והשליך" כמו במוראה ונוצה:

ושמו כולו. מדלא כתיב "ושם" – אלמא צריך שישים את כולו אצל המזבח:

ושמו שלא יפזר. פירוש, צוברו במקום אחד ולא יתננו בשנים או שלשה מקומות מדכתיב "ושמו" - משמע כולו כאחד:

ומחזירם למערכה ת"ל אשר תאכל האש את העולה על המזבח. כלומר אפילו עיכולי עולה אתה מחזיר על המזבח:

שפקעו מעל המזבח. לארץ. ואשמועינן דאפילו הכי יחזיר מדכתיב "אשר תאכל האש את העולה על המזבח" קרי לה עולה אחר אכילת האש:

קודם לחצות יחזיר וכולי. בגמרא פריך אי דאית בהו ממש (שלא נתאכלו) אפילו לאחר חצות נמי יחזיר, ואי דלית בהו ממש (שנתאכלו לגמרי) אפילו קודם לחצות נמי לא יחזיר? ומשני בשרירי. ופירש"י אברים קשים שנתקשו מחמת האש. ששלטה האש בכולן ונשרפו אלא שלא נעשו פחם, וכעצים יבשים הם מתוכן. ובהם אמר דקודם חצות לא חשיבי כמעוכלין וצריך להחזירן ולאחר חצות חשיבי כמעוכלין ולא יחזיר. ויליף שם בזבחים (דף פו.) זה מקרא:

ומועלין בהן. דעדיין לא נעשית מצותן:

פסקה ו

ו **יכול במצות יוה"כ וכו'**. כלומר יכול שמטיל עליו חובה לשנות בגדיו בין תרומת הדשן להוצאתו אם בא להוציא את הדשן לאחר הרמה מיד כדרך שהוא חובה על כהן גדול בחמש עבודות שביום הכפורים שמשנה בגדיו בכל העבודות בין זו לזו – ראשונה בבגדי זהב, שניה בבגדי לבן, וכן כולם. והכא שהוא כהן הדיוט סלקא דעתך ישנה מבגדי קודש שהרים בהן הדשן ויפשוט אותם וילבש בגדי חול ויוציא את הדשן:

ת"ל בגדיו בגדים. "ופשט את בגדיו ולבד בגדים אחרים":

מקיש בגדים שלובש לבגדים שפושט. כן צריך לומר:

מה בגדים שפושט הראוים למלאכתן. דהיינו בגדי קודש, אף בגדים שלובש הראוים למלאכתן דהיינו בגדי קודש:

והגר"א גריס "מה בגדים שפושט בגדי קודש אף בגדים שלובש בגדי קודש" כלשון הגמרא:

פחותים מהם. ובפרק ב' דיומא (דף כג.) מפרש כדתנא דבי ר' ישמעאל בגדים שבישל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו - פירוש: לפי שנתעשנו ונתלכלכו בבישול הקדרה. אף כאן לענין הוצאת הדשן אין כבוד לשרת בהן שירות אחר:

ר"א אומר אחרים והוציא וכו'. [הגר"א וכן הוא בגמרא] סבירא ליה דהאי אחרים קאי אדלבתריה - אהוצאה - וללמד שכשר בהן כהנים אחרים המרוחקין משאר עבודות. דסבירא ליה דהוצאה לאו עבודה היא ולא בעי בגדי כהונה:

פסקה ז

ז **להצתת האש וכו'**. היינו קיסמין דקין להצית בהן אור מערכה גדולה. ואין לו להציתם על הרצפה ולהעלותם על המזבח כשהן דולקים:

מערכה אחת לקיום האש. שאם אין אש של מערכה גדולה מתגבר - מוסיף עליו מזה:

ת"ל והאש וכו'. והצתה בראש המזבח נפקא ליה לר' יוסי מקרא אחרינא. עיין (יומא מה, א):

פסקה ח

ח **ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר**. בשני גזרי עצים מוקי לה הגמרא (יומא לג, א); שלאחר סידור המערכה גדולה היו מביאין ונותנין שם שני גזרי עצים:

ונאמר בתמיד בבקר. "את הכבש אחד תעשה בבקר" (במדבר כח, ד):

איזה מהן יקדים. אם גזרי עצים ולאחר כן ישחוט התמיד או למפרע:

יקדים דבר שנאמר בו בבקר בבקר. דהיינו שני גזירין; דמשמע בקרו של בקר, שצריך השכמה יותר:

ונאמר בקטרת בבקר בבקר. דכתיב "בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה" (שמות, ל):

עצים מכשירים הקטרת. ובגמרא פריך והא אמרת שני גזרי עצים למערכה גדולה אזלי ובהנהו לא מקטרא קטרת אלא יש לה מערכה אחרת בפני עצמה? ומשני - שום עצים. היינו דאף על גב דהני לאו לקטרת אזלי - שמם עצים ועצים מכשירי קטרת הם:

פסקה ט

ט **ונאמר בנרות בבקר בבקר**. היינו בהטבת נרות דכתיב "והקטיר וגו' בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה" והאי 'בבקר בבקר' קאי אקטרת וקאי אהטבת נרות

סמכו ענין לקטורת. כלומר עשאו יסוד וענין לקטרת באמרו "בהטיבו את הנרות יקטירנה" דמשמע דקטרת בא על הטבת הנרות ואם כן הטבת הנרות קודם:

ובגמרא קאמר בקיצור "אמר קרא בהטיבו את הנרות והדר יקטירנה":

מנין למערכה גדולה שתקבל את כל העולות. פירוש: אף על פי שרבינו מערכה אחת על מזבח החיצון מדכתיב "היא העולה על מוקדה" ואמרו חז"ל (יומא לג, א) דזו היא המערכה גדולה – מנין שיהיו כל העולות, בין עולת מוספין בין עולת נדבה, קריבה על גבי עולה של תמיד?

ת"ל עליה העולה. כן צריך לומר. פירוש: סתם קאמר ומשמע דעל כל העולות:

ומנין לאימורי חטאת וכו'. שיקריבו כולם על המערכה גדולה:

ואימורי ק"ק. של שלמי עצרת:

ת"ל עליה חלבי השלמים. והוא הדין של שאר קרבנות:
מנין הקומץ והלבונה וכו'. שגם הם יהיו נקטרין עליה:
ת"ל "והקטיר. ...עליה" - כל הקטרות יהיו עליה. [ומאי דכתיב לבסוף "השלמים" ידוע מה שאמרו שהוא לשון השלמה - עליה השלם כל הקרבנות]:
יכול אף הקטורת תהא עליה. פירוש: אש שהיה בכל יום מכניס ממזבח העולה לפנימי להקטרת קטורת - יכול יהא נוטלו גם כן מן המערכה זו:
ת"ל ובער עליה וערך עליה וכו'. הרבה נוסחאות יש בברייתא זו, ועמלו עליה המפרשים מאוד. וגירסת הגר"א הוא כך: "תלמוד לומר וערך עליה העולה והקטיר עליה - עשה הבערה אחת למערכה ועשה הבערה אחת לקטורת". ומִשְׁני פעמים "עליה" קדריש. ובאמת כדבריו איתא בירושלמי דיומא (פ"ד ה"ו) בענין מנין המערכות - "וערך עליה העולה" - זו מערכה גדולה, "והקטיר עליה" - זו קטורת. (היינו מערכה שניה של קטורת). והביאו הגר"א באדרת אליהו שלו:

פסקה י

י **עליה העולה**. אמרינן בגמרא (פסחים נח, ב) דהדיוק הוא מדכתיב "העולה" - משמע העולה המיוחדת, והיא התמיד:
ת"ל עליה שלמים. ואמר רבא בגמרא דהוא לשון השלמה - עליה השלם כל הקרבנות כולן, ופירוש הכתוב: והקטיר עליה חלבי השלמים – אותן החלבים שבהן יהיה נשלם כל ההקטרות, ולא תעזוב דבר מהם לאחר תמיד של בין הערבים:
וכתב הקרבן אהרן דלפיכך הוציא הכתוב מפשוטו, דהוקשה לו ה"א ד-"השלמים", דשלמים לא נזכרו כאן עד שיאמר "השלמים" דמשמע השלמים הנזכרים?! ולזה אמר דאין 'שלמים' כפשוטו אלא מלשון השלמה:
תמיד אף בשבת. שעושים מערכה לתמידין ומוספין:
תמיד אפילו בטומאה. פירוש: אף בזמן שהתמיד קרב בטומאה אברים כמו כן יקרבו בטומאה והכהנים הטמאים כמו כן יסדרו המערכה להקטירם עליה:
פסכתר. כלי גדולה של נחושת היא ששמה כך:
אף בשעת מסעות. כן צריך לומר [הגר"א]. והכא איתא בירושלמי סוף פרק טרף בקלפי ובילקוט כאן:
מדשנין אותה. מסירין האש מעל המזבח ונותנין אותה בכלי עד שעת חניתן:
ולשון "אף" קשה. ויש לומר משום דר' יהודא קאמר "אף" - אמר הוא גם כן בלשון "אף" [ר"ש]:

שנאמר ודשנו את המזבח. שהיו מסירים אף הדשן. ובירושלמי איתא ומה מקיים ר"י ודשנו את המזבח? דרוי - כההיא "ואכל ושבע ודשן" – כלומר שהיה שבע ממה שעליו, שהאש היה מכוסה עליו פסכתר:

פסקה יא

יא **ושלש ביום הכפורים**. שמוסיפין מערכה בשביל גחלי אש שנוטל במחתה: וכל הך ברייתא דריש להו מקראי ביומא (דף מה.):

פרשה ב

פסקה א

א **זאת תורת המנחה לבית עולמים**. כלומר תורה אחת נוהגת לבית עולמים כמו במשכן: **זאת אינה נוהגת בבמה**. היינו דממעט במה מ"וזאת" והיא דעת ר' יהודה בזבחים פרק בתרא. ובגמרא שם (דף קיט:) קאמר המיעוט זבחים ולא מנחות, עיי"ש:
לכל המנחות שיהו טעונות שמן ולבונה. היינו אפילו מנחת כהנים ומנחת כהן משיח שהוא כליל:

פסקה ב

ב **וכי מנין יצאו**?. ומה צריך לרבויי:

פסקה ג

ג **אמר ר"ע מה מצינו**. היינו כשם שמצינו שלא חלק הכתוב וכולי:
ללתיתין. צריך לומר "ללא תתן" [הגר"א וכן איתא בילקוט ובפירוש הר"ש]. כלומר בשניהם נאמר "לא ישים עליה שמן ולא יתן עליה לבונה" כי לא מצינו שחילק ביניהם. ועוד שתלה הכתוב בחטאת שנאמר "כי חטאת הוא" ומשמע בין של כהן ובין של ישראל:
לא נחלוק. ר"ל דין הוא גם כן שלא נחלוק בין מנחת נדבה של ישראל לשל כהן לתתן. כצ"ל. היינו למצות נתינה של שמן ולבונה דשניהם צריכין לזה ול"ל הדרש של "תורת" לזה:
וכי מאי ראיה לאו להן. אם השוה אותם הכתוב ל'לא יתן' - ששניהם שוים דנקרא חוטא, כיצד נשוה אותם ל'הן' לומר מאותה הטענה גם במנחת נדבה שיהיו שניהם שוין במצות נתינת שמן?
ת"ל תורת המנחה. כלומר לכך צריך קרא:

פסקה ד

ד **והקריב אותה**. צ"ל "הקרב אותה":

ולא פסולה. פירוש דהוה אמינא כיון שהקדישה – אף שנפסלה ביוצא או בטומאה - יגישה למזבח ויקמוץ אותה ואחר כך ישרפנה ולבית הדשן. קמ"ל דלא; ד"הקרב אותה" משמע הראויה להקרבה:

כולה כאחת. שלא יעשה הגשה לחצאין:

בני אהרן ולא בנות אהרן. היינו שאינן מגישות בעצמן מנחתן אבל גם מנחתן טעון הגשה כדתנן במנחות (דף ס.) [הראב"ד]:

לפני ה' יכול במערב המזבח, ששם הוא לפני ההיכל:

ת"ל אל פני המזבח. זה הדרום שהכבש שם:

בקרן דרומית מערבית. של מזבח ששם מתקיים תרוייהו, והיינו בחודה של קרא. וכן הגירסא בגמרא (דף יט:):

פסקה ה

ה **ר' אליעזר אומר**. מאחר שפרט לך הכתוב בהגשתה שתי רוחות יכול יגישנה באיזה שירצה:

אמרת לאו. היינו אי אפשר לומר כן דשני כתובים וכולי:

קיימת לפני ה' במערב. פריך בגמרא הנ"ל היכן קיימת? ומשני רב אשי קסבר האי תנא כולא מזבח בצפון העזרה קאי ופתח ההיכל היה מכוון נגד אמצע העזרה - נמצא דרומו של מזבח היה כולו לפני ה' נגד פתח ההיכל:

בדרומה של קרן. ולא בחודה כדקאמר תנא קמא:

מן המחובר. שיהא הקומץ מחובר לכל העשרון. ולאפוקי כשחלקו מתחלה - אין הקומץ מחובר לכולו:

שלא יעשה מדה לקומץ. ויקמוץ בו. והוא מדכתיב "בקומצו" - משמע שלא בכלי:

ולא מסלת חבירתה וכו'. והוא כדמפרש ואזיל שלא יביא שתי מנחות בכלי אחד ויתערבו בהדדי דנמצא הקומץ מעורב משתיהן:

שתהא שם לבונה. בכלי בשעת קמיצה. דאף שאינה נקמצת עמה מכל מקום היא צריכה להיות בכלי דאי לאו הכי למה סמכה להרמת הקמיצה:

שילקוט את הלבונה. ולא יקמצנה בקומץ דאילו היתה נקמצת היה לו לומר "מסלת המנחה ומשמנה ומלבונתה". ולפי שלא פירש זה בויקרא אלא באחת מן המנחות הוצרך לאומרו כאן לכלול כל המנחות כמשפט:

ובפרק ב' דסוטה (דף יד:) קאמר ונותנה על גבי קומץ ומקטיר:

פסקה ו

ו **נזכרים בה.** במה שמגיש המנחה כולה לפני ה'. וכן בקומצה ובלבונתה כשמקטירן על המזבח:

פסקה ז

ז **והנותרת ממנה - כשירה.** ולא פסולה, דאין כהן זוכה בה. דסלקא דעתך שיהא שלו דומיא דתרומה טמאה להסיקה תחת תבשילו:

יאכלו תאכל יאכלוה. זכר שם 'אכילה' ג' פעמים והיה די באחד מהם לכתוב "יאכלו אהרן ובניו מצות בחצר אהל מועד". אלא ריבה אכילתה בכל מאכל שירצה – מטוגנת, מבושלת, ואפויה. ובפרק כל התדיר (דף צא.) דורשו מ"למשחה בהם" – כדרך שהמלכים אוכלין:

יאכלו. כן צריך לומר [הגר"א]. פירוש: דקשה ליה לברייתא דמתחלה אמר "יאכלו אהרן ובניו" ובסוף קאמר "בחצר אהל מועד יאכלוה". לכן חילק הברייתא דבזמן שהמנחה מועטת וכדי שתהא נאכלת על השובע יאכלו עמה חולין ותרומה (ולאו ביחד – דהא היא נאכלת בעזרה והם אינם נכנסים לעזרה – אלא הם במקומן מתחלה חוץ לעזרה והיא בעזרה), ובזמן שהמנחה מרובה לא יאכלו עמה חולין ותרומה; כדי שלא יאכלו המנחה אכילה גסה או שמא יביאוה לידי נותר. ובזה אמר הכתוב "יאכלוה" דהיינו היא לבדה. וזהו שסיימה הברייתא בהלכה י"ב יאכלוה שלא יאכל עמה וכולי:

פסקה ח

ח **לאהרן ולבניו וכולי.** פירשתי לעיל בפר' ויקרא בדיבורא דנדבה בריש פי"א:

פסקה ט

ט **מצות תאכל מצוה.** שיאכלנה הכהן המרים והמקריב. ומפרש בגמרא (יבמות מ, א) הכי – לפי שהיתה בכלל היתר בתחלה קודם שהוקדשה, רצה אוכלה רצה אינה אוכלה, ונאסרה משהוקדשה, וחזרה הותרה הנותרת ממנה לאחר קמיצתה - יכול תחזור להיתרה הראשון? רצה הוא יאכלנה, רצה שלא לאכול בעצמו הרשות בידו? (והיינו שכהן אחר יאכלנה, דשלא לאכול כלל אי אפשר דכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם" - מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים). תלמוד לומר "מצות תאכל" - מצוה:

ופירש הראב"ד שמצוה על המקריב בעצמו לאכלה מפני שהוא מקרא יתר, דהא כתיב במנחת המילואים "ואכלוה מצות", ולהכי תנא ביה קרא הכא לומר שמצוה על העובד לאכלה. ודעת הר"ש משנ"ץ דלכל בית אב קורא "הוא עצמו אוכלה", לאפוקי בית אב אחר שאין לו לאכול:

פסקה י

י **יבמה יבא עליה - מצוה**. לייבם יותר מלחלוץ. לפי שבתחלה היתה בכלל היתר – רצה כונסה רצה אינו כונסה – נאסרה וחזרה והותרה, יכול תחזור להיתרה הראשון? רצה מייבם רצה חולץ? תלמוד לומר "יבמה יבוא עליה" - מצוה לייבם:

פסקה יא

יא **מנין אף מקצתה**. ולא שנפסלה אלא אם נאבד מקצת שיריים מצוה על כל פנים שיאכל הנותר:

פסקה יב

יב **יכול במחנה לויה**. שגם שם מקום קדוש הוא דאסור לכנס בו זבין:

תלמוד לומר בחצר אהל מועד. בעזרה:

ופתוחות לקדש. דאזלינן בהו בתר פתחן:

בזמן שהיא מרובה. כדי שלא תהיה נאכלת על הנסה:

פרק ג

פסקה א

א **לא תאפה חמץ ל"ל**. היינו שכבר נאמר זה בפרשה ויקרא "לא תעשה חמץ". ועיין לעיל בויקרא פרשתא י"ב משנה ג' ובביאורנו שם:

פסקה ב

ב **אינן רשאין לחלק אלא מותר**. פי' אין להם לחלק את המנחה ביניהם עד לאחר מתנת קומץ לאישים:

את כל הקדשים. כגון חטאות ואשמות שלא חלקו קודם מתנות האישים:

יכול אף הפסולה במחלוקת. יחלקוה ביניהם וכל אחד ישרוף חלקו [הר"ש]:

תלמוד לומר אותה. כצ"ל (הגר"א), וכן איתא בפסיקתא זוטרתי וגם בפרשתא ב' לעיל ברייתא ד' איתא "אותה – כשירה ולא פסולה":

הכשירה ולא הפסולה. דהאי "אותה" אדלעיל קאי דאיירי הפרשה במנחה כשירה:

יכול אף אם חלקוה תהא פסולה. כצ"ל, ור"ל דהיינו שחלקוה קודם מתנת האישים:

פסקה ג

ג **מן החולין**. ולא ממעשר דכתיב בפר כהן גדול ביום הכפורים "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו" ודרשינן "משלו ולא משל מעשר":

וביום. דכתיב בפר יוה"כ "כי ביום הזה יכפר עליכם" ועיין במנחות בפרק התודה (דף פג.):

ובידו הימנית. דכתיב ביה "ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו" וקיימא לן דכל מקום שנאמר 'אצבע' ו'כהונה' אינו אלא ימין:

פסקה ד

ד **ר' שמעון אומר**. לפיכך כתבה התורה כחטאת וכאשם להורות לנו דפעמים דינו כחטאת ופעמים דינו כאשם:

פסקה ה

ה **כבר אמור**. דכתיב "לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל":

למחלוקת. שחולקין לאכול:

הכי גרסינן **יאכלנה כשירה וכו'**. דהוה ליה למימר "יאכל", "יאכלנה" משמע כמו שהיא. וכתב הר"ש דהוא לחייב על הפסולה גם בלאו הבא מכלל עשה:

חק עולם לבית עולמים. דאכילת זכרי כהונה וחלוקתם נוהגת לבית עולמים:

שינהוג הדבר לדורות. לבית שני ולעתיד:

אין להם אלא אחר מתן אישים. ואף על גב דכבר יליף לעיל ברייתא ב' – הכא אתא לאורויי דאפילו אם עברו וחלקו קודם אסור באכילה [זית רענן]:

פסקה ו

ו **יקדש**. דהיינו שצריכין ליאכל כחומר שבהם וכדלקמיה:

יכוף אף על פי שלא בלע. משמנוניתו ורק נגיעה בעלמא יש לנהוג בה חומרא זו:

יהא כולו פסול. אם היא פסולה:

להיות כמוה. דהיינו אם היא פסולה וכן בשאר קרבנות אם הקרבן פסול יפסל:

כחמור שבו. כחומר שבה – לפנים מן הקלעים, לזכרי כהונה, ליום ולילה. וכן כתוב בחטאת. ובסוף פרק דם חטאת (זבחים צח, א) מצריך להו:

פרשה ג

פסקה א

א **תלמוד לומר בניו אשר יקריבו**. קרא יתירא הוא דהוי מצי למימר "זה קרבן אהרן ובניו ביום המשח":

ובניו מביאין לעצמם. ביום חנוכן לעבודה כדמפרש ואזיל:

פסקה ב

ב **או בניו הרי כהנים גדולים**. פי' או נאמר ד"בניו" דאמר הם הדומים לו בכהונה גדולה והכי קאמר: זה קרבן אהרן ובניו הבאים אחריו להיות כהנים גדולים:

הרי כה"ג אמור. פי' הרי כהן גדול הבא מבניו אחריו אמור, דהכי קאמר קרא: הכהן המשיח שיעמוד מבני אהרן תחתיו לאחר מותו יקריב קרבן זה:

פסקה ג

ג **תחלה לעבודה**. היינו תחלת עבודתו יהיה בקרבן שיביא משלו והיא ביום חנוכו:

ועובדה בידו. הוא בעצמו עובד:

עבודתו פסולה. אפשר דיליף דבר זה מדכתיב "זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו" דמשמע דקרבן זה מועיל אשר על ידו יוכל להקריב עוד ובלתם לא יצוייר דיוכל להקריב:

פסקה ד

ד **עד לעולם**. בכל יום כל זמן שהוא כהן גדול:

אחד מעשרה בשלש סאין. כי איפה הוא שלש סאין:

שהם שבעה רבעים ועוד. הוא שבעה לוגין וביצה וחומש-ביצה. כי סאה הוא ששה קבין וג' סאין הוא י"ח קבין וכל קב הוא ד' לוגין. נמצא עשירית מן ט"ו קבין הוא ששה לוגין. ועוד ג' קבין – הרי י"ב לוגין. וכל לוג הוא ששה ביצים. נמצא מן י"ב לוגין הוא לוג וביצה וחומש ביצה. סך הכל ז' לוגין וביצה וחומש ביצה:

פסקה ה

ה **האמור להלן**. בפרשה תצוה "סלת חטים תעשה אותה":

תמיד אף בטומאה ותמיד אף בשבת. היינו דחביתי כהן גדול שהיו מקריבין בכל יום הוא אפילו בשבת ובטומאה ככל קרבן שזמנו קבוע אף שהוא קרבן יחיד. וקרבן של כהן הדיוט ביום חינוכו לעבודה אינו דוחה שבת וטומאה:

פסקה ו

(ו) הכי גרסינן **אילו נאמר מחצית בבקר ומחצית בערב יכול יביא חצי עשרון בבקר וחצי עשרון בערב. תלמוד לומר מחציתה בבקר מחצה משלם הוא מביא. כיצד הוא עושה וכולי** [הגר"א וכן הוא במנחות דף ח. וכ"כ ש"א] וביאורו: אילו נאמר "מחצית" בלא ה"א הייתי אומר יביא חצי עשרון מביתו שחרית ומקריב וכן יביא חצי עשרון בערב ומקריב אבל כשהוא אומר "מנחת תמיד מחציתה בבקר" משמע מחציתה של שלימה זו שלפניה דהיינו שיביא מנחה שלימה של עשרון דאין מנחה פחותה מעשרון ואחר כך חוצהו לחצאין ומקריב מחצית אחד בבקר ומחצית אחרת בערב:

פסקה ז

ז **תלמוד לומר ומחציתה בערב משלם**. היינו שהמחצית שבערב גם כן צריך להביא דוקא ממנחה שלמה וע"כ מסיים הברייתא "כיצד הוא עושה":

פסקה ח

ח **כהן שהקריב מחצה שחרית**. ומת או שנעשה בעל מום ומינו כהן אחר תחתיו קודם בין הערבים:

יכול יביא חצי עשרון מביתו. כצ"ל [הגר"א וכן הוא במנחות דף נ]

פרק ד

פסקה א

א **מלמד שטעונה כלי**. הגר"א גריס "מלמד שהיא כלי", ועיין לעיל בפרשה ויקרא בדיבורא דנדבה פסקא א' בביאורנו שם איך שהגהתו נכונה מאוד:

בשמן להוסיף לה שמן. דלקבוע לה שמן לא צריך דלא גריעא ממנחת מחבת של ישראל:

מה מנחת נסכים ג' לוגין לעשרון. והם נסכי כבש הפחותים:

פסקה ב

ב **מה נדבה**. אם כה"ג נדב מנחה מביא עשרון ולוג אחד:

פסקה ג

ג **ממנחה שהיא באה תמיד**. מנחת נסכים באה בכל יום עם קרבן התמיד:

פסקה ד

ד **דנים מנחת יחיד**. מנחת מחבת של כה"ג:

ממנחת יחיד. מנחת נדבתו:

הכי גרסינן **ואל תוכיח מנחת נסכים שאינה מנחת יחיד ואינה באה בגלל עצמה וכו'**. שהיא באה עם הזבח. ובגמרא (מנחות נא, א) מקשה אמרת בשמן להוסיף לה שמן (יתר מכפי הרגיל בשאר מנחת נדבה) והדר אמרת נילף ממנחת נדבה שיצטרך רק לוג אחד כשאר מנחת נדבה ואם כן בזמן למה לי? ויש על זה כמה תירוצים בגמרא, עיי"ש:

פסקה ה

ה **רבן שמעון אומר**. לא צריך קרא להכי:

ריבה שמן במנחת חביתים. דכתיב "בשמן" וריבה שבזה יצטרך יותר שמן משאר מנחת מחבת ישראל:

וריבה שמן במנחת כבשים. שבשאר עשרון של מנחת טעון רק לוג אחד שמן ולעשרון של נסכים ג' לוגין:

מנחת אילים שני לוגין לעשרון אחד. דכתיב בפרשת שלח "לאיל תעשה מנחת סלת שני עשרונים בלול בשמן שלישית ההין" דהיינו ד' לוגין:

ממנחה שכולה עשרון. דהיינו מנחת כבשים:

שאין כולה עשרון. ר"ל שצריכה שני עשרונים סלת:

פסקה ו

ו **ברותחין כל צורכה**. בעודה בצק קודם אפייה:

אלא זו. דכתיב בה "מורבכת תביאנה" ובשל תודה דכתיב "סולת מורבכת חלות בלולות בשמן" ושבמילואים שהיה בימי משה דכתיב "לקח חלת מצה אחת וחלת לחם שמן אחת וגו'" ואמרו חז"ל דחלת לחם שמן הוא רבוכה:

יכול לפני וכו'. רבו בזו הנוסחאות, והגר"א גרס "יכול לאחר הנסכים? תלמוד לומר תקריב – לפני הנסכין". והוא כמסקנת הגמרא (יומא לד, א) וכעין זה משמע בגירסת הר"ש, עיי"ש:

תאפה נא. בשעת אפייתה תהא נא כמו (שמות, יב) "אל תאכלו ממנו נא" כך תהא מבושלת קצתו ואינה מבושלת כל צורכה והיינו טיגון מתחלה דבהא מודו כולי עלמא דתרוויהו בעינן כדכתיב "על מחבת בשמן" וכתיב "תופיני", תאפה נאה, בשעת אפייתה בתנור תהא נאה. ולפי זה הטיגון צריך להיות אחר האפייה דאם מטגנה מתחלה הרי היא שחורה מן השמן ומן המחבת:

הכי גרסינן **תאפה רבה** (הגר"א וכלשון ראשון שברש"י) פי' שיהיה בה אפיות רבה וזה שאופה ומטגנה ואחר כך אופה דאית ליה לר"י דדרשינן שניהם – 'תאפה נאה' ולהכי אמר שאופה תחילה, ו'תאפה נא' ולהכי אמר שחוזר ואופה אותה אחר הטגון (רש"י):

שכופל וכו'. (היינו כל חצי חלה) **ושנים לארבעה וכולי** – טעות סופר הוא דלא כמאן (עיין מנחות דף עה:). וגירסת הראב"ד וכן הוא גם כן גירסת הגר"א "שכופל אחד לשנים ואינו מבדיל", והוא כמסקנת הגמרא שם אלא שהגר"א הוסיף "ומנחת כהן הדיוט כופל א' לשנים ושנים לארבעה ואינו מבדיל". ועיין בפירוש הר"ש והוא כדברי המשנה שם. וביאור הלכה זו עיין לעיל בפרשה ויקרא בדיבורא דנדבה פי"ב הלכה ד' בדברינו שם:

אף בניו. משנכנסים לחינוך:

אף בניו. כשנכנסים לחינוך וכן בכולהו:

אף בניו יהיו מביאים חצאים. ותהא מנחת חנוכם קריבים בשתי פעמים:

מה אהרן מביא ג' לוגין ועשרון. כדאמרינן לעיל:

תלמוד לומר זה. דאין מביאין אלא עשרון ולוגה כמו שאר מנחת כהנים:

מה אהרן מביא רבוכה וכו' ת"ל זה. דדוקא הוא בעצמו אבל בניו מנחת חינוכם כסתם מנחת נדבתם:

פרק ה

פסקה א

א **מרובה בגדים מנין**. שמביא מנחת חביתין בכל יום:

ת"ל והכהן. דיתירא הוא דהוה מצי למכתב "והמשוח תחתיו וכו'":

מנין שאין בנו עומד תחתיו. להיות גם כן משוח מלחמה תחתיו:

פסקה ב

ב **יכול אף על פי שאינו ממלא מקום אביו**. בחכמה וביראה:

תלמוד לומר. בויקרא גבי יום הכפורים:

ואשר ימלא את ידו. ודרשינן ידו מקומו ואאביו קאי:

פסקה ג

ג **קריבה משל יורשים**. כ"ז שלא מינו אחר להיות כהן גדול:
תלמוד לומר מבניו יעשה. אף שלא נתמנה להיות כהן גדול:
יכול יביאנה לחצאין. כמו אביהן:
ת"ל אותה כולה. היינו שמקריבה כולה עם תמיד השחר:
חק עולם ממי שהברית שלו. והיינו של צבור שהקב"ה כרת ברית עמהם. ובגמרא הגירסא "חק עולם משל עולם תהא":
כליל להקטרה. שלא יקטירנה לחצאין כ"ז שהיא קריבה משל צבור והאי "אותה" דר' יהודה דריש ליה לדרשא אחרינא עיין בגמרא:

פסקה ד

ד **מנחת חובתו**. כעין מנחת חביתין האמורה למעלה:
אלא כולה. כשהיא כולה עובר עליה בלא תאכל:
מנין אף מקצתה. כגון שאבדה מקצתה שהיא בלא יאכל וגם צריך להקטיר:
אלא עליונה בכליל תקטר. מנחת חביתין הכתובה למעלה שנאמר בה "כליל תקטר":
והתחתונה בלא תאכל. שאר מנחת כהנים הכתובים למטה נאמר בה "לא תאכל" [ואף שנאמר בה גם כן "כליל תהיה" – אפשר שהוא רק לישרף על בית הדשן ולא להקטיר על המזבח. ראב"ד]:
מנין העליונה בלא תאכל. היינו מנחת חביתין שיהיה בלאו העובר ואוכלה:
כל שבכליל. אפילו עולה ואימורין שמצותן להיות כליל על המזבח העובר ואוכלן עובר בלא תאכל דקרי ביה נמי 'כל כליל לא תאכל' (והכי איתא במנחות דף עד:):

פרשה ד

פסקה א

א **זאת אינה נוהגת בבמה**. באמת לא אצטריך קרא להכי דלאו בר נידר ונידב הוא אלא אסמכתא בעלמא הוא ועיקר קרא איצטריך למעט חטאת העוף כדלקמיה בברייתא ב':
לכל חטאות בין נאכלות בין פנימיות. טעון כבוס כדכתיב בענינא "אשר יזה עליה תכבס":
וכי מאין יצאת. מקצת חטאת מדין כבוס דאיצטריך לריבוייא ומשני מכלל שנאמר "הכהן המחטא אותה יאכלנה", אלמא בחטאות הנאכלות לכהנים הכתוב מדבר ועלייהו קאי "ואשר יזה מדמה וגו' תכבס", ומשום הכי יכול וכו':
החיצונות. שהן נאכלות:

הפנימיות. שהן נשרפות:
ודין הוא. כלומר ועוד דאי לאו ריבויא מקל וחומר נמי איכא למעוטי חטאות הפנימיות מכיבוס:
ומה אם קדשי קדשים. אשמות, ששוו לחטאות החיצונות למריקה ושטיפה הכלים שנתבשלו בהן:
לא שוו לכיבוס. שדם אשם אינו טעון כיבוס:
חטאות הפנימיות. שלא שוו למריקה ושטיפה דאין נאכלות ואין מתבשלות:

פסקה ב

ב **יכול אף חטאת העוף**. כשמלקה תהא טעון כיבוס שגם היא נקראת חטאת:
תלמוד לומר זאת. ובגמרא זבחים (דף צב.) פריך ואי תורה אחת לכל חטאות אפילו חטאת העוף נמי. ומשני אמר קרא "תשחט" בנשחטות הכתוב מדבר ולא בנמלקות ומה דדרשינן "תורה אחת" היינו לכל הנשחטות דמיירי בהו קרא בין נאכלות בין פנימיות וע"ש בסוגיא דמאריך בזה:
במקום אשר תשחט וגו'. יתירא הוא:
זהו שאמרנו וכו'. פי' לעיל בפרשת ויקרא (דיבורא דחטאת פ"ח פסקא ג' ד'):
מכאן לעולת חובה וכו'. דעולה דהאי קרא בעולת חובה מיירי דומיא דחטאת דסד"א האי דכתיב צפון בריש ויקרא בעולת נדבה דוקא:
אלא בצפון. והרי הוא בא ללמד על החטאת ונמצאת למידה הימנה:
זבחי שלמי צבור. כבשי עצרת:
אלא בצפון. דהיא נמי קדש קדשים כדכתיב "על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם" ואמרינן בזבחים (דף נה.) "מה עולה ק"ק אף זבחי שלמי צבור קודש קדשים" [ואף דאמרינן התם "מה עולה בצפון אף זה בצפון" – אולי הוי אמרינן דהיקשא אתי רק למצוה. עיין בתוספות שם ד"ה מה. או דהוי ממעטינן זבחי שלמי צבור גם כן מדכתיב "היא"]:
היא פרט לתודה ואיל נזיר. דס"ד הואיל ודמו לשלמי צבור שטעונין לחם ונאכלים ליום ולילה הוה אמינא דליבעי נמי צפון כוותייהו. קמ"ל דלא דמכל מקום קדשים קלים הוא:

פסקה ג

ג **הכהן המחטא וכו' פרט לטבול יום וכו'**. פי' מחטא מכפר ואלו אין ראויין לכפר ומשום הכי אינם אוכלים ממנה:
ולא פסולה. כגון שיצאה או נטמאה:
אותה שיתן וכו' ולא שיתן. צריך לגרוס **שניתן ושלא ניתן**:
למטה. שנעשית שלא כדין:

וכי מאין באתה. לומר שהיא כשרה במתן דמים למטה:
יכול. כמו "שיכול":
ואם נתנם מתנה אחת כיפר. דארבע קרנות אינו אלא למצוה:

פסקה ד

ד **דמים ניתנים למטה**. מחוט הסקרא, והוא בחטאת העוף דכתיב ביה "והזה מדם החטאת על קיר המזבח" ודרשינן לעיל זה קיר התחתון. ונאמרו דמים למעלה מחוט הסקרא בחטאת בהמה דכתיב ביה "קרנות":
אם נתנם למעלה לא כיפר. דכתיב בהזאת דם חטאת העוף "והזה וכו' חטאת היא" לומר שאם שינה בהזאות פסול:
שאין מהם קרב למעלה. פי' שאין סופן לעלות למעלה:
תאמר בעליונים וכו'. ר"ל תאמר מפני זה שאף בעליונים אם נתנם למטה לא הורצו, הרי יש מהן קרב למטה דהיינו שסופן קרב למטה וגם שיריהן נשפכין לכתחלה למטה ואפשר שמפני זה אף אם זרק עיקר הדם למטה על כל פנים בדיעבד הורצה:
שיש מהם קרב לחוץ. והוא שירי הדם שהיה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון ועם כל זה אם עשה הזאותיו בחוץ לא כיפר דמרבינן ביה לעיכובא מ"ועשה..כאשר עשה":
שאין מזבח הפנימי ממרקן. שאין שם גמר מתן דמי שעדיין צריכין עבודה אחרת ומפרש בגמרא (זבחים נב, ב) שאין מזבח הפנימי לבד ממרקן אלא צריך הזאה על הפרוכת תחלה ולכך גם כן חמירי לעכב אם עשאן בחוץ:
שהרי קרנות ממרקות אותם. שאין צריכין לעבודה אחרת:
תלמוד לומר אותה וכו'. קשה הא איצטריך "אותה" למעט פסולה כנ"ל. אכן באמת איכא לדייק אמאי אצטריך למעט פסולה שלא לאכול הלא ידוע דבשר שיצא חוץ למחיצה נאסרה וכן הבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל. ואפשר דהאי דרשא "כשרה ולא פסולה" הוא אסמכתא בעלמא ועיקר המיעוט "אותה" לאשמועינן שיתן דמה למעלה דוקא. ותדע דבזבחים (דף נב:) העתיק הגמרא ברייתא זו ושם לא נזכר כלל "אותה ולא פסולה":

פסקה ה

ה **יכול במחנה לויה**. בהר הבית שגם שם מקום קדוש הוא שטמאים משתלחים משם:
תלמוד לומר במקום קדוש תאכל. וגם הם בכלל זה שעל ידי הפתח גם תוכן קדוש:

פסקה ו

ו **כל אשר יגע וכו'**. פירשתי לעיל פרשתא ב' פ"ג פסקא וי"ו:
בבשרה ולא בעצמות וגידין. אפילו אם התיך לחלוחית שלהן באוכל אחר לית ביה משום [הר"ש]:

יאכל כחמור שבה. אם נבלע בשלמים ממנה יאכל ליום ולילה ובפרק דם חטאת (זבחים צז, ב) יליף גם לשאר קדשים דמקדשין בבליעה דכתיב "זאת התורה לעולה למנחה וגו'":

פרק ו

פסקה א

א **ולא מדם הפסולה**. אין טעון כבוס ואחר כך מבאר הברייתא איזה פסולה מיעט קרא:

שעת הכושר ונפסלה. כגון שלן דמה ונטמא דמה:

טעון כבוס. ולא מיעט קרא אלא שלא היתה לה שעת הכושר כגון שנפסלה בשחיטתה או בקבלת דמה שלא היה לה שעת היתר להזאה:

אין דמה טעון כבוס. דבתר קראי דמריקה ושטיפה כתיב "כל זכר בכהנים יאכל אותה" דמשמע מיעוטא וכתיב "מדמה" חד לשלא היתה לה שעת הכושר וחד להיתה לה שער הכושר. ורבי עקיבא מוקי להאי "אותה" פרט לתרומה שאין טעון מריקה ושטיפה (זבחים צג, א):

פסקה ב

ב **מדמה ולא מדם קדשי קדשים**. כגון דם זבחי שלמי צבור ואשם אם ניתז על הבגד אין טעון כבוס:

והלא דין הוא. להיפך ולכך אצטריך למעוטי:

שלא שוו לחטאות החצונות למריקה ושטיפה. דדבר זה אין שייך אלא בדבר הנאכל:

שוו להם לכבוס. דאתרבו מדכתיב "תורת החטאת" כנ"ל בריש הפרשה:

ק"ק **ששוו כו' למריקה ושטיפה**. כדלקמן בפרק ז':

תלמוד לומר מדמה. לאפוקי מקל וחומר, ואף על גב דאוקימנא לעיל "מדמה" למעוטי פסולה – תרתי שמע מינה:

הכי גרסינן **מדמה ולא מרוטבה**. שאם ניתז רוטבה על הבגד אין טעון כבוס דהוה אמינא תיתי בקל וחומר מדם:

שאין טעון מריקה ושטיפה. דאינו נאכל:

הרוטב שטעון מריקה ושטיפה. דרוטב כבשר שויה רחמנא דכתיב "כל אשר יגע בבשרה יקדש" להיות כמוה:

פסקה ד

ד **ניתז מן הצואר**. עד שלא נתקבל בכלי:

תלמוד לומר ואשר יזה וכו'. דריש לשון הזאה ומתן דמים:

מקום שכשר וכו'. שנתקבל בכלי:

ושאין כשר. מצואר בהמה:

פסקה ה

ה **מידו של מזה**. על הבגד:

עד שלא הזה. ר"ל שלא יצאת הזאה מידו מתחלה על הקרן הזה קודם הזאה זו טעון כבוס:

משהזה. ר"ל שיצאת הזאה מידו וזה ניתז מן השיריים שבאבצעו אין טעון כבוס לפי שהשיריים שבאצבעו אינן ראויין להזאה כדדרשינן בסדר ויקרא בפרשה כהן משוח:

נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו. ומשם ניתז על הבגד טעון כבוס דעדיין ראוי לזריקה הואיל ונתקבל מתחלה בכלי כדתנן בריש פ"ג דזבחים:

מצואר בהמה. היינו שנשפך על הרצפה ואספו ומשם ניתז על הבגד אין טעון כבוס דאין ראוי להזאה הואיל ולא נתקבל מתחלה בכלי:

מן הקרן וכו' אין טעון כבוס. דכתיב "ואשר יזה מדמה" ולא שכבר הוזה:

ומן היסוד. אפילו רק מן הראוי ליסוד דאין בשיריים כיבוס (זבחים לט, א):

פסקה ו

י **תלמוד לומר אשר יזה**. משמע על איזה דבר שיזה צריך כבוס:

פרט לעור עד שלא הופשט. דחסר עדיין מלאכת הפשטה ובעינן ראוי לקבל טומאה בלא חסרון מלאכה אבל משהופשט אף דעדיין אינו מקבל טומאה כ"ז שלא חשב עליה לישאר כך מ"מ ראוי לקבל טומאה מקרי דאין חסר רק מחשבה ואי בעי חשיב עלה:

יכול שאני מרבה את העור משהופשט. כצ"ל [הגר"א וכן גירסת קרבן אהרן בשם ראשונים] ס"ל לר"א דאף משהופשט כל זמן שלא ניתקן להיות כלי אין טעון כבוס דבעינן דבר המקבל טומאה שאין מחוסר אפילו מחשבה:

מה בגד מיוחד לקבל טומאה. היינו שאין חסר לו שום דבר לקבל טומאה (ומיעט בזה מטלית שהוא פחות מג' על ג' דאינו מקבל טומאה כ"ז שלא חישב עליה לתקן חלוקו ומה שאין כן לר' יהודה ג"ז ראוי לקבל טומאה מקרי. גמרא):

וראוי לכבוס. לאפוקי אם ניתז דם על כלי דאין שייך בו כבוס רק גרירה בזה לא איירי קרא ודין זה הוא לכולי עלמא אף לר' יהודה ונקטו רק דרך אגב.ובאמת דוחק הוא. והגר"א מחקו דאין שייך לעיננו:

יצא דבר שאין מקבל טומאה. כצ"ל [הגר"א]. ופשוט:

פסקה ז

ז **הא כיצד**. דאי כמשמעו פשיטא דלמה יוציאנו לחוץ אלא ודאי להשמיענו היכא דיצא איצטריך:

שיצא חוץ לקלעים. לאחר שניתז עליו הדם:

וכלי חרס ישבר. וי"ו מוסיף על ענין ראשון:

הכי גרסינן **מרקיה ושטיפה בכלי נחושת מנין תלמוד לומר ואם בכלי נחושת בושלה.** כצ"ל [הגר"א]. וכן הוא בגמרא והיינו שגם המריקה ושטיפה דוקא במקום קדוש:

פסקה ח

ח **נטמא חוץ לקלעים.** ואין להכניס דבר טמא לעזרה:

קורעו ונכנס וכו'. ופריך בגמרא בגד אמר רחמנא שיהא שם בגד עליו בשעת כביסה ומשני דמשייר בו כדי מעפורת דמטומאה טהור כיון שנקרע רובו וכשמשייר בו כדי מעפורת שהוא רוחב סודר שאינו מבדיל את הקרע ע"פ כולו לחלוק את הקרע לשתים עדיין ראוי לחברו ושמו עליו ו'בגד' קרינן ביה:

נטמא חוץ לקלעים נוקבו וכו'. בגמרא פריך כלי אמר רחמנא והאי לאו כלי הוא. ומשני דנקיב ליה בשורש קטן דעדיין כלי הוא לכמה דברים כדאיתא בשבת (דף צה:):

נכנס ומורקו ושוטפו וכו'. דכתיב "ואם בכלי נחשת בושלה וגו", וי"ו מוסף על ענין ראשון:

הכי גרסינן **נטמא חוץ לקלעים פוחתו ונכנס ומורקו ושוטפו במקום קדוש.** כן הוא במשנה וכן היה גירסת הראב"ד והר"ש והקרבן אהרן, וכן הוא בהגהות הגר"א. והטעם שאמר בזה פוחתו דכלי מתכות אינו נטהר מטומאתו בנקב כל דהו אלא בנקב גדול והכא פריך נמי בגמרא דהא בעינן כלי בשעת מריקה ושטיפה וליכא. ומשני דרציף ליה מרציף, פי' שחוזר ומרדדו עד שיסתם הפחת ואף על פי כן טהור מן התורה:

פרק ז

פסקה א

א **מנין לרבות כלי נתר.** לטעון שבירה:

תלמוד לומר וכלי חרס. וי"ו יתירא לרבות:

עירה וכו' מנין. שטעון שבירה:

תלמוד לומר אשר תבושל בו ישבר. מדסמיך "ישבר" אצל "בו" ולא כתב "אם בכלי חרס תבושל ישבר" למדרש אם נבלע בו מכל מקום ישבר:

הכי גרסינן **אשר תבושל בו ישבר ואם בכלי נחשת.** [הגר"א בקיצור תו"כ שלו] ור"ל דמדסמיך ליה דינם שוה בזה:

פסקה ב

ב **תלמוד לומר ואם בכלי נחשת.** וי"ו יתירא לרבויי שאר כלי מתכות למריקה ושטיפה: **בושלה.** מלה יתירא היא, דכיון דאמר מתחלה "אשר תבושל בו" הוה ליה למימר "ואם בכלי נחשת ומורק וגו'", אלא ללמד שעד שיגיע זמן הנותר יכול לבשל בו כמה פעמים ובאחרונה כשיגיע זמן הנותר מורקו ושוטפו:

תלמוד לומר ישבר ואם בכלי נחשת בושלה. וילמד עליון מתחתון:
ר' טרפון אומר אם בשל בו מתחילת הרגל יבשל בו כל הרגל. בגמרא (זבחים צז, א) מפרש שכל יום נעשה גיעול לחבירו דמתוך שהשלמים מצוין ברגל אין בילוע שלהם נעשה נותר שהרי זמן שלמים לשני ימים וכי מבשל בו שלמים האידנא ביום ראשון והדר מבשל בו שלמים חדשים שנשחטו ביום המחרת פולט ביום שני מה שבלע אתמול ועדיין לא נעשה נותר ובולע מן האחרונים נמצא שאינו בא לידי נותר. וכן בכל יום ויום מימי הרגל שמבשל שלמים חדשים בכל יום. ואם בא לבשל חטאת יזהר לבשל אחריו שלמים שנשחטו בו ביום ופולט את החטאת ובולע את השלמים:
עד זמן אכילה. הרבה ראשונים גרסי "כל זמן אכילה" [רש"י ותוס' והראב"ד] והוא דאם בישל בשר חטאת ממתין עד למחר בעמוד השחר שנעשה נותר וכן כל קרבן ממתין לפי זמן אכילתו כדי שיחול על הבליעה שבתוכו שם נותר והדר מקיים בו מצות מריקה ושטיפה. ודעת הרמב"ם דאין להמתין עד סוף הזמן שמותר לאכלו אלא בכל אכילה ואכילה בכלות אכילתו מצוה לקיים מריקה ושטיפה בכלי מתכות ובכל נחשת שבירה:
מריקה כמריקת הכוס. מבפנים ככוס של ברכה דקיימא לן שטעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ:
ושטיפה כשטיפת הכוס. מבחוץ:
מריקה ושטיפה בצונן. והם שניהם אחר הגעלה שהוא בחמין וזו דעת רבי אבל חכמים אומרים מריקה בחמין ושטיפה בצונן, עיי"ש בדף צ"ז ע"א:
מגעילן בחמין. ואין צריך ליבון ועיין במסכת ע"ז דף ט"ז:

פסקה ג

ג **יכול מה שטיפה האמורה להלן בארבעים סאה**. דכתיב גבי זב "וידיו לא שטף במים" ולקמן ממעטינן מיניה בית הסתרים שאין צריכין ביאת מים בשעת טבילה, אלמא במי מקוה מיירי:
במים. צריך לעשות הכיבוס ולא ביין:
ולא במזוג. מים ויין כאחד:
להכשיר את כל המים. ואפילו אינן מים חיים:
ק"ו **למימי הכיור**. היינו מים חיים שראויין אף למי הכיור כדאיתא בפ"ב דזבחים (דף כב.):

פסקה ד

ד **ומורק ושוטף וגו' יאכל אותה הכשרה ולא הפסולה**. דאינה בת אכילה:

ר' יעקב אומר וכו' ר' שמעון אומר וכו'. ואזלי לטעמייהו דלעיל דגבי כיבוס פליגי נמי כהאי גוונא ולעיל גבי כיבוס מפרש טעמא בגמרא (זבחים צג, א) וי"ל דילפי מריקה ושטיפה מכיבוס:

פסקה ה

ה **קדשים וחולין וקדשי קדשים וק"ק**. "או..או" קאמר, או קדשים וחולין בכלי אחד או קדשי קדשים וקדשי קדשים. וכן הוא במשנה (דף צז.):

אם יש בהן. בקדשים כדי ליתן טעם בחולין א"נ בקדשי קדשים ליתן טעם בקדשים קלים:

הרי אלו הקלים נאכלים כחמורים. לפנים מן הקלעים ליום ולילה וכן חולין שקבלו טעם מן הקדשים נאכלין כקדשים במקום אכילתן ובזמן אכילתן:

וטעונים מריקה ושטיפה. משום הק"ק:

ופסולה במגע. היינו אם היו החמורים פסולין והקלין כשרים נעשו הקלין כחמורים ונפסלו כמוהם לפסול את הנוגעים בהם כמ"ש למעלה אם פסולה תפסל. הגר"א כתב דכולה הך משנה מיותר, דבאמת מקומה סוף פרקין דשם שייך המשך המשנה זו, עיי"ש:

פסקה ו

ו **כל**. ריבויא הוא:

ופריך למה. לענין מאי אצטריך האי ריבויא:

אם לאכילה. שיהא בעל מום מותר לאכול בקדשים:

כבר אמור. "מן הקדשים יאכל" (ויקרא כא, כב):

אם למחלוקת. שיקבל חלק כאחד הכשרים:

כבר אמור. גבי מנחה "כל זכר" לרבות בעלי מומין למחלוקת כדלעיל פרק ג' הלכה ה':

אלא בעל מום עובר. שאף על פי שאינו ראוי לעבוד עכשיו יהיה ראוי לאחר זמן:

בעל מום קבוע. שלא יהיה ראוי לעבודה עולמית מנין שאף הוא חולק? תלמוד לומר וכו':

אותה פרט לתרומה. אבל קדשים קלים ס"ל דבעו מריקה ושטיפה וק"ק לאו דוקא דאי קדשים קדשים דוקא ל"ל דכתב רחמנא "אותה" למעוטי תרומה, השתא קדשים קלים לא בעו מריקה ושטיפה וכל שכן תרומה:

ואין קדשים קלים וכו'. ס"ל דקדשי קדשים דוקא והאי "אותה" מיבעי ליה למעוטי פסולה אפילו היכא דהיתה לו שעת הכושר ונפסלה דהכי סבירא ליה לר"ש לעיל במשנה ה' [גמרא]:

פסקה ז

ז **בישל בו וכו'**. כבר ביארתי מקצתו לעיל במשנה ה':

ואין טעונים מריקה ושטיפה. בגמרא (דף צז.) פריך מאי קאמר הרי יש בהן בנותן טעם ופשיטא דבעינן מריקה ושטיפה. ומתרצינן לה דהך סיפא אאין בהן בנותן טעם קאי והכי קאמר אם יש בהן בנותן טעם הרי הקלין נאכלין כחמורין וטעונין מריקה ושטיפה ופוסלין במגע אין בהן בנותן טעם אין הקלין נאכלין כחמורין ואין טעונין מריקה ושטיפה ואין פוסלין במגע, ור' שמעון היא דאמר קדשים קלים אין טעונין מריקה ושטיפה. ואיכא דמוקי לה התם כר' יהודה והא דקתני קדשי קדשים וקדשי קדשים אין טעונין מריקה ושטיפה כלומר אין טעונין מריקה ושטיפה בזמן אכילת קדשי קדשים אלא בזמן אכילת קדשים קלים:

הכי גרסינן **ואין פוסלים במגע**. [הגר"א] וכן הוא במשנה שם וקאי נמי אשאין בהן בנותן טעם שאם היה החמור שנתבשל עם הקל פסול הואיל ומיעוט הוא ואין בו כדי ליתן טעם בקלין לא נעשו הקלין כמוהו לפסול הבולע מהן שהרי אף הם לא נפסלו ואיידי דקתני רישא פוסלין נקט סיפא אין פוסלין [רש"י]:

פרק ח

פסקה א

א **אין לי אלא חטאת יחיד**. דהא כתיב פסוק זה אצל פרשת אשם ושלמים ותודה שהן של יחידים:

חטאת צבור. כגון שעירי ר"ח ושל רגלים:

חטאת נקבה מנין. בזבחים (דף פב.) מפיק לה להא מילתא דהא כולהו חטאות נקבות נינהו חוץ משעיר נשיא וגם קרא בנקבה קמיירי דהא כתיב "אשר יובא את דמה" אלא הכי קתני אין לי אלא חטאת נקבה חטאת זכר מנין כגון שעיר נשיא ת"ל וכל חטאת:

ר"א אומר אף האשם. גם הוא סבירא ליה כר' יוסי הגלילי דלא נוכל לרבות מהאי קרא כל הקדשים ורק באשם סבירא ליה דדינו כחטאת מהיקשא:

פסקה ב

ב **יצא אחד מהם לחוץ**. חוץ לעזרה:

הפנימי כשר. ונותן ממנו מתנותיו והקרבן עולה לו:

נכנס אחד מהן לפנים. להיכל:

מכשיר בחיצון. לתת ממנו מתנותיו והקרבן כשר:

ומה אם במקום שהמחשבה פוסלת בחוץ. כלומר מה בחוץ שהיא מקום שהמחשבה פוסלת שאם חישב בשחיטה על מנת לזרוק דמה בחוץ פסול:

לא עשה. אצל מוציא מקצת הדם בחוץ את המשוייר בפנים כיוצא כדאמריתו הפנימי כשר:

מקום שאין המחשבה פוסלת בפנים. כלומר היכל שהוא מקום שאין מחשבה פוסלת בפנים, שאם שחט על מנת ליתן את הניתנין בחוץ בפנים כשר כדאמרינן בפ' כל הפסולין:

צ"ל **אמרו לו תלמוד לומר מדמה** [הגר"א]:

פסקה ג

ג **א"ל קל וחומר ליוצא מעתה**. מהשתא דאוקימתון קרא להכי:

צ"ל **אמרו לו ת"ל אשר יובא** [הגר"א וכן הוא בגמרא]:

הנכנס פוסל ואין היוצא פוסל. ד"מדמה" מיעוטא היא, דמה של מובאת ולא דמה של יוצאת:

פסקה ד

(ד) צ"ל **אמר ר"א נאמר כאן לכפר בקודש ונאמר להלן לכפר בקדש**:

האמור להלן. גבי "וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבואו לכפר בקדש" (ויקרא טז, יד) שמזהיר לפרוש מן ההיכל בשעת הקטרה:

בשלא כיפר. ד"בבואו לכפר" משמע מתחלת ביאת המכפר הוזהרו חביריו לפרוש:

אף לכפר האמור כאן. בדם שנכנס נמי מתחלת הבאתה ע"מ לכפר משמע שנפסל:

ונאמר להלן לכפר בקדש. דר' שמעון גמר מקרא "ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת אשר הובא את דמם לכפר בקודש":

מה וכו' שכבר כיפר. הכתוב מדבר דהא שריפה בתר כפרה היא:

אף לכפר בקדש האמור כאן שכבר כיפר. שנתן ממנו על המזבח הוא דמיפסל אבל בהכנסה גרידא לא מיפסל וע"ש בגמרא טעם לכ"א אמאי לא אמר כחבירו:

ואם הכניס שוגג כשר. פי' אף על פי שכיפר [גמרא]:

פסקה ה

ה **בקדש באש תשרף מלמד וכו'**. דלגופיה ללמד דטעונה שריפה לא איצטריך דמדכתיב "דרש דרש משה והנה שורף וגו' הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה" איכא למימשע הא הובא את דמה שפיר עביד דשרפוה אלא ללמד ששריפתה במקום הקדש בעזרה דמ"והנה שורף" לא הוי שמעינן מקום שריפתו היכן הוא:

פסולי כל שאר קדשי קדשים. כגון מנחה ועולה ואשם שנטמאו או שנשפך דמן ואימורי קדשים קלים שנטמאו ולהכי נקט אימורין דאי נטמא בשרן של קדשים קלים דנאכל בכל העיר שריפתן נמי בכל העיר כדתנן גבי פסח (דף פ"א):

כל בקדש וכו'. ד"וכל" דכתיב ברישא דקרא קאי אסיפיה:

פסקה ו

ו **מכן אמרו**. מזה שאמרנו שכל פסולי קדשי קדשים נשרפין בעזרה נולד מחלוקת לענין פסול טומאה כדמפרש ואזיל:

הכל ישרף בפנים. אפילו נטמא באב הטומאה בחוץ דאיכא תרתי לריעותא, חדא שאירעה לה טומאה בחוץ וצריך להכניס טומאה בידים לעזרה ועוד שטומאתה חמורה שנגע באב הטומאה. אפילו הכי סברי בית שמאי שמכניסו לעזרה ושורפו בקודש:

ובית הלל אומרים הכל ישרף בחוץ. מיבעי נטמא באב הטומאה בחוץ אלא אפילו נטמא בולד הטומאה בחוץ, א"נ באב הטומאה בפנים, דחדא לריעותא הוא דאיכא נמי ישרף בחוץ שלא להכניס טומאה בידים לעזרה ואפילו טומאה קלה ושלא להשהות טומאה חמורה בעזרה ואפילו אירעה בפנים:

חוץ שנטמא בולד הטומאה בפנים. דאיכא תרתי למעליותא שבפנים אירעה הטומאה ולא מעייל לה בידים וא"נ משהי לה עד דשרף לה לא משהי אלא טומאה קלה. משום הכי מוטב לשורפה בפנים לקיים "בקדש באש תשרף":

ר' יהודה. ס"ל דבתרתי לריעותא אפילו בית שמאי מודו דישרף בחוץ שלא להכניס טומאה חמורה בידים לעזרה ובחדא לריעותא הוא דפליגי דלבית שמאי ישרף בפנים ולבית הלל בחוץ

פסקה ז

ז **ר' אליעזר**. לא אזיל בתר מקום שאירעה הטומאה כלל אלא בתר הטומאה אי חמורה אי קלה:

ר' עקיבא. ס"ל מקום שאירעה הטומאה לא שנא קלה לא שנא חמורה שם שריפתן:

כל שטעון שריפה וכו'. אין הענין הזה מדבר בפסולי חטאות החיצוניות אלא בפרים הנשרפין, שמצוה להזות דמם לפנים ליתן לא תעשה על אכילתן ולומר על פסוליהן שהן נשרפין לפני הבירה שאותן שהן נשרפין כמצותן שלא נפסלו חוץ לשלש מחנות הן נשרפין וכאן הוא אומר "בקדש באש תשרף" משמע ששריפתן בקדש אלא ודאי בפסוליהן קמיירי שהן נשרפין בבית הבירה:

ליתן לא תעשה על אכילתן. בין כשרין בין פסולין דבמקומן לא נאמר לאו על אכילתן וכתבו כאן:

לפני הבירה. פעמים בעזרה פעמים בהר הבית. עיין בזבחים (דף קד:):

אמרו לו מנין. פי' לדבריך מנין לחטאת חיצונה שנכנס דמה לפנים וכו':

אמר להם מהן לא הובא את דמה וגו'. ומתמה משה על ששרפוה בני אהרן – משמע שאם הובא בדין שרפוה:

פרשה ה

פסקה א

א **לבית עולמים זאת אינה נוהגת בבמה**. עיין זה לעיל ריש פרשה ב' וריש פרשה ג', עיי"ש:

תורה אחת לכל אשמות. היינו אפילו לאשם מצורע:

שיהא דמם ניתן למטה. כדכתיב בהאי ענינא "ואת דמם יזרוק", אלמא דם אשם בזריקה מן המזרק ולא במתנה באצבע וממילא שמעת מינה שמקומו למטה מחוט הסקרא כשאר כל הנזרקין שכולן ניתנין למטה:

פסקה ב

ב **וכי מאין באת**. להוציא מקצת אשמות מכלל דמצרכת תורה לרבויי:

מכלל שנאמר. גבי אשם מצורע "כי כחטאת האשם הוא לכהן" אימא איתקש אשם לחטאת:

מה חטאת דמה ניתן למעלה. על קרנות המזבח באצבע אף אשם כן:

הכי גרסינן **תלמוד לומר תורת האשם ואת דמו יזרק** [וכן הוא בילקוט פרשה מצורע]:

שיהא דמם ניתן למטה. היינו שאף הוא בזריקה מן הכלי מחוט הסיקרא ולמטה:

שנתערב בדם שלמים. דאידי ואידי ניתנין למטה:

יזרק. לשם מה שהוא ושניהם כשרים:

תלמוד לומר קדש קדשים ואת דמו יזרוק. הרי אלו שני מיעוטין – (א) קדש קדשים למעוטי זה שנתערב בו גם דם קדשים קלים, (ב) ואת דמו יזרוק ולא כתיב "ואת הדם" משמע דוקא דמו ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות:

יכול אפילו נתערבו חיים. איל אשם באיל של זבחי שלמים יקרבו:

ת"ל הוא. משמע של המבורר וידוע שהוא אשם יקרב:

שיסתאבו. שיוממו שא"א לחללן בעודן תמימין:

ויביא מדמי היפה וכו'. דשמא היפה אשם היה וכן מדמי היפה שלמים דשמא היפה שלמים היה:

מותר מביתו. היינו אותו מותר שהוא צריך להוסיף מחמת ספק:

ישחטו בצפון. כחומר אשם:

כחמור שבהם. כאשם שדינו ביום ולילה:

ויניף אשם. טעמו כיון דמשום ספיקא קעביד אין כאן בל תוסיף. א"נ יכוין בפירוש דאי אשם הוא הולכה והבאה בעלמא היא ולא לשם מצוה:

לבית הפסול. את השלמים שממעט בזמן אכילתן ושורף הנותר עד בקר שלא כדין וגם ממעט באוכליהן שאינו נאכל לזרים ובאים לידי נותר. הלכך מוטב ירעו ויאכלו כמשפטן. ור"ש ס"ל מוטב להביאן לבית הפסול מלתקן לרעיה:

קדש קדשים הוא הוא קרב ואין תמורתו קרבה – הגר"א מחקה מכאן וקבעה על משנה ח' על הפסוק "אשם הוא" והיינו הפסוק הכתוב אחר הקטרת אימורין והאי קרא (ויקרא ז, ז) כבר דרשינן ליה לעיל במשנה ב' למעט נתערבו חיים:

פסקה ג

ג **ישחטו**. הוה מצי למכתב "ישחט":

ריבה כאן שוחטים הרבה. ואף דלעיל בפרשת ויקרא (פרשה ד') תניא מכלל שנאמר "ואתה ובניך וכו'" מקבלה ואילך מצות כהונה – סד"א כהונה לא בעינן אבל להכשיר בגרים בנשים ועבדים אין לנו. קמ"ל:

אלא משיכה. דבעינן הולכה והבאה שלא יתיז הראש בבת אחת:

שנאמר זהב שחוט. לשון משיכה, זהב רק שנמשך:

רא"א וכו'. היינו דלפיכך נאמר "ישחטו" לשון רבים להורות לעולת צבור שגם היא דוקא בצפון ולפי שבפרשת ויקרא מיירי רק בעולת יחיד הוצרך לרבות כאן:

קדש קדשים לרבות וכו'. הגר"א מחק עד תיבת "והקטיר", כי ברייתא זו ממש כולה הובא לעיל בפרשה ג' בהלכה ב' מן קודש קדשים היא הכתובה בפרשת חטאת. ואיזה מפרשים תירצו דשם למצווה וכאן לעיכובא – אישטמיט להו דבענינו ליכא קרא כלל ד"קדש קדשים הוא" הכתוב בפסוק א' כבר נדרש כאן בהלכה ב' לענין אחר ו"קדש קדשים הוא" הנאמר בפסוק וי"ו הוא רק לענין אכילה ונדרש לענין זה לקמן בהלכה יו"ד ולא לענין צפון כלל:

פסקה ד

ד **יכול אף על פי שלא שחטו בצפון**. ר"ל דנימא דשחיטת צפון באשם הוא רק למצוה ונרבינן אותו מתיבת "אשם" כמו דרבינן לקמיה לענין סמיכה. תלמוד לומר הוא ותיבת "אשם" לרבות הוא רק לענין סמיכה אבל קשה דמדקאמר לקמן ר' אליעזר אומר משמע דרישא רבנן היא ולדידהו הלא ס"ל ד"אשם הוא" הנאמר אחר הקטרת אימורין לא נוכל לומר דהוא לעיכובא אחרי דהקטרת אימורין הוא רק למצוה בעלמא כדאיתא בזבחים (דף י.) וגם הלא צריכינן לתיבת "הוא" להוא קרב ואין תמורתו קריבה וכדלקמיה או כדמסיק במנחות דף ה' לכדרב הונא אמר רב. ואולי מפני זה לא גרסו הגר"א וגרס "אשה להשם ר' אליעזר אומר אשה לשם אישים וכו'". ומ"יכול" עד "ר"א אומר" שבהלכה ה' – טעות סופר:

פסקה ה

ה **אף על פי שלא סמך עליו**. דתיבת "אשם" יתר הוא אלא לרבות דסמיכה הוא רק למצוה:

יכול אף על פי ששחטו שלא לשמו. נרבה אותו מתיבת "אשם" דיהיה כשר בדיעבד כמו שאר קדשים:

תלמוד לומר הוא. דמשמע כשהוא בהוויתו שלא עקר שמו הוא דמיקרי "אשם" ואי לא, לא:

פסקה ו

ו **אמר ר' אליעזר חטאת וכו'**. הברייתא באה לבאר את דבריו הראשונים שלמד פסול שלא לשמו מן "הוא" דמתחלה אמר ר"א דלא צריך קרא להכי דממה מצינו איכא למילף דבר זה עד לבסוף דפריך ליה ר' יהושע את המה מצינו והוצרך למילף מתיבת "הוא":

פסקה ז

ז **תאמר באשם שניתן דמו למטה**. פי' ויש לנו ללמוד אותו מעולה שדמה למטה כמותו ואל יוכיח עליו חטאת שדמה למעלה:

אמר להם הפסח יוכיח. עיין בהראב"ד שברייתא הזו קיצרה הדברים שנאמרו בה בגמרא מה שהשיבו לו ומה שהשיב הוא מפני שכבר הוא מפורש במקום אחר ומפני זה העתיק הגר"א דברי הגמרא כאן. וז"ל אמר ליה מה לפסח שכן זמנו קבוע. אמר להם חטאת פסולה שלא לשמה שנאמר בה "היא" ופסח פסול שלא לשמו שנאמר בו "הוא" אף באשם נאמר בו "הוא". א"ל פסח וחטאת נאמר הוא בשחיטה ואשם נאמר בו הוא לאחר הקטרה והוא עצמו שלא הוקטרו אימוריו כשר אם כן למה נאמר "הוא"? הוא קרב ואין תמורתו קריבה [סוף דברי הגר"א הוא מתמורה דף יז]

נאמר בו הוא לאחר הקטרה. ולא ילפינן מניה דהוא לא נאמר בו אלא לאחר הקטרת אימורין וליכא למימר בו דליבעי לשמו לעכב דהוא עצמו שלא הוקטרו אימוריו כשר דאין כפרה בדם:

פסקה ט

ט **כל זכר וכו'**. ביארתיה לעיל פרשה פ"ג ברייתא ה':

ת"ל בכהנים – צ"ל **כל זכר בכהנים** [הגר"א]:

פסקה י

י **ולא פסול**. אם הקרבן פסול כגון נשחט בלילה או בדרום ואף על גב דיש לאו על אכילת פסול כדאמרינן (פסחים כד, א) כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו סד"א ניתי עשה דאכילת קדשים ונידחי הלא תעשה. קמ"ל המיעוט ד"יאכלנו":

לרבות זבחי שלמי צבור. דקדשי קדשים נינהו כדאמרינן בפרק איזהו מקומן (דף נה.) על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם. מה עולה ק"ק אף זבחי שלמי צבור דהיינו כבשי עצרת קדשי קדשים:

הוא פרט לתודה ואיל נזיר. אף לאשם דנאכלין ליום ולילה מ"מ נמתעטו מהוא:

פרק ט

פסקה א

א **מה חטאת מן החולין וכו'**. ביארתי לעיל פרשתא ב' פ"ג הלכה ג':

תורה אחת לסמיכה. שלא פירש בו בהדיא:

אשר יכפר בו. הראוי לכפרה חולק, פרט לטבול יום וכו' דלאו בני כפרה נינהו:

פרט לעולת הקדש. מפורש בזבחים (דף קג.) פרט לעולה הבאה מן המותרות שהיא לקיץ המזבח ועורה להקדש. עוד מוקי לה פרט למתפיס עולה לבדק הבית ושחטה קודם פדייה דלא קרינן ביה "את עולת איש" ועורה לבדק הבית. עוד מוקי לה במקדיש נכסים וכר' יהושע דאמר כרים יקרבו עולות והנהו עולות הם להקדש ולא לכהן:

אף עולת הגר. היינו גר שמת ואין לו יורשים דעולתו צריכה להקריב דעולה באה אף לאחר מיתה מ"מ הלא אין לו בעלים ולא מקרי "עולת איש" וע"כ עורו לבדק הבית ומאי דקאמר אף אדר' יהודה קאי דאמר פרט לעולת הקדש והוא מוסיף אף עולת הגר למעט דג"ז לאו עולת איש הוא. וכן איתא בתוספתא דקרבנות:

והגר"א גריס "פרט לעולת הגר" כלשון הגמרא וכונתו דלא ניטעי לומר דר' יוסי בר"י סבר דאף עולת הגר צריך להנתן לכהן:

עולת איש וכו'. הוא דעת חכמים דפליגי אר' יוסי ב"ר יהודה וכן אר' יהודה כדאיתא בתוספתא:

עולת גרים. היינו גר שמת ואין לו יורשים ופליגי אר' יוסי בר"י [ראב"ד וכ"מ בתוספתא הנ"ל דבזה הגר איירינן]:

עולה העולה ריבה. קרא יתירא הוא דלא אצטריך למכתב אלא "העור לכהן" אלא לרבות בא:

פרט שנשחטה חוץ למקומה. וחוץ לזמנה ודינן שאין עורותיהן לכהנים אלא נשרפת עם עורן וכדאיתא בזבחים (דף פה.) דפסולה לאו בת הפשט וניתוח היא אלא נשרפת עם עורה:

פסקה ב

ב **יכול אף אם נשחטה**. כצ"ל [הגר"א] דתיבת "שאני מרבה" אין לו ביאור:

הואיל ולא עלתה וכו'. לא יהיה נקרא עולת איש ויהיה שייך העור לבדק הבית:

יצאו קדשים קלים. ודינן לבעלים:

פסקה ד

ד **לא וכו' שלא זכו במקצתן**. לא מצינו בתורה שום זכיה למזבח דהיינו אף בעולה שנתנה התורה זכות למזבח הוא רק בבשר ולא בעור לאפוקי כהנים מצינו שזכו בעור העולה ק"ו שיזכו בעורות שאר קדשי קדשים:

כל עצמו וכו'. אין לנו להביא ראיה לשאר עורות מעולה בק"ו מפני שלא הוצרכנו ללמוד על שאר עורות מה תהא עליהן אלא על של עולה בלבד ולפיכך פרט בה הכתוב:

שבכל המקום העור וכו'. ר"ל ופשיטא דעורות ק"ק לכהנים כמו הבשר:

פרים הנשרפים וכו'. וכן בהלכה ה' סיום דברי רבי היא:

ניתנים מתנה לכהן רצו וכו'. כצ"ל [הגר"א]:

פסקה ה

ה **לפי שנאמר בה והפשיט**. והבשר למזבח ועל העור שהזקיקו להפשיט לא אמרו מה תהא עליו ולמזבח אינך יכול להביאו דבהדיא פרט הקטר באברים מופשטין ולא פרט לך העור עמהם:

הכי גרסינן **אשר הקריב לכהן לו יהיה פרט לטבול יום** – כצ"ל, ותיבת "ינתן לכהן" מיותר [הגר"א וכן בגמרא ליתא]:

לו יהיה. רישיה דקרא "המקריב את עולת איש" ועליה קאי "לו יהיה":

פרט לטבול יום וכו'. דלא חזו להקרבה:

יכול. כמו שיכול לא יזכו בבשר וכלומר אף על פי שנתמעטו מלחלוק בשר מלאכול לערב הוצרכו למעטן מן העורות:

שהוא לאכילה. והן אינן ראוין לאכילת היום:

ת"ל עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה. שגם העור ינתן דוקא למי שראוי להקרבה:

פרק י

פסקה א

א **שיביא** – צ"ל **שלא יביא**:

מה כל וכל וכו'. בילקוט איתא "מה כל" וכ"מ במנחות דף ע"ג דהוי"ו של "וכל" איצטריך לדרשא אחרינא:

האמור למטה ב' מינים. דמרחשת ומחבת שני מינין הם ואם הביא מחצה מזה ומחצה מזה לא יצא וכן בלולה בשמן וחריבה שני מינין הן:

אף כל האמור כאן. דהיינו חלות ורקיקין של מאפה תנור האמור בויקרא – שני מינין הן ואין מצטרפין להדדי:

על שום כליין נקראו וכו'. שיש כלי ששמו "מרחשת" ויש ששמו "מחבת" והוה ליה כאלו אמר קרא מנחה של מרחשת ומנחה של מחבת:

ולא על שום מעשיהן. דמרחשת מעשיהן רוחשין שהיה הכלי עמוק ומתקבץ השמן במקום אחד וכשמניח אדם אצבעו על המנחה רוחש ומנענע. ומחבת מעשיה קשין שאינה עמוקה אלא שוליה צפין אצל אוגניה ולזה היא קשה. ונפקא מינה מכל זה דהאומר "הרי עלי מחבת" אמרינן דכוונתו לא היתה למנחה אלא התנדב להביא כלי ששמו מחבת לבית המקדש. והביא ראיה לזה מקרא דכתיב מתחלה בקרא תנור ואחר כך מחבת ומרחשת וילמד תחתון מעליון, מה תנור כלי וכו'. ובגמרא (דף סג:) הביאו עוד ראיה אחרת מקרא, עיי"ש:

פסקה ב

ב **זה בית אב**. שבאותו מקום:

המקריבים אותה. שמוטל עליהם היום להקריב אף על פי שלא הקריבה אלא אחד מהם:

פסקה ג

ג **כנגד זבחים**. שלא יאמר הכהן לחבירו טול אתה זבחים ואני מנחות:

לכל בני אהרן תהיה. שלא יחלקו זה כנגד זה אלא בין כולם יחלקו המנחות:

פסקה ד

ד **יכול לא יחלקו מנחת מאפה תנור וכו'**. הגר"א ציין עיין במנחות עג. ורצונו לומר דשם ליתא להאי בבא. ובאמת לכל הבבות שאמר יכול וכו' יש שם סברא לזה כדלקמיה מה שאין כן בזה:

פסקה ה

ה **יכול לא יחלקו מנחות כנגד זבחים**. שהרי לא קמו תחתיהן בדלות:

אבל יחלקו עופות כנגד מנחות. שמחוייבין קינין ואין לו יכול להביא מנחה:

תלמוד לומר ועל מחבת וגו'. בגמרא איתא "תלמוד לומר וכל נעשה במרחשת":

פסקה ו

ו **עופות כנגד מנחות**. שהללו מיני קמחין והללו מיני דמים:

אבל יחלקו מנחות כנגד מנחות. בגמרא איתא "אבל יחלקו עופות כנגד זבחים שהללו והללו מיני דמים":

תלמוד לומר וכו'. עיין בגמרא:

פסקה ז

ז **מחבת כנגד מרחשת**. שזו מעשיה קשין וזו מעשיה רכין:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר איש כאחיו** וסמיך ליה "**ואם על תודה**". [גמרא] וכתוב זה בתר "וזאת תורת זבח השלמים" לומר שאין חולקין תודה נגד שלמים:

פסקה ט

ט **איש חולק אף על פי שהוא בעל מום**. זה כבר כתיב למעלה ועיקר אתי למעוטי דאין קטן חולק:

פרשה ו

פסקה א

א **זמן בבמה בזמן אהל מועד**. דהיינו שיהיה זמן לאכילת קדשים בבמה בשעת היתר הבמות כמו שיש זמן באהל מועד שלמים לשני ימים ולילה אחד ותודה ליום ולילה ושייך בזה שם נותר וגם מחשבת פיגול:

הלן. דהיינו שנותר לאחר זמנו:

והיוצא. חוץ למחיצתו ותרוייהו בשריפה כדלקמן (פרשה ט' הלכה ג' ד') ואית לן למילפינהו מהדדי:

מה היוצא וכו'. דבמה לית לה מחיצה כלל:

אף הלן. דהיינו פסול זמן לא ינהוג בבמה:

פסקה ב

ב **והלא דין הוא**. מקל וחומר איכא למילף דגם בבמה איכא פסול זמן:

שאין המום פוסל בו. דקיימא לן תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות:

זמן פוסל בו. דלקמן פי"ג הלכה ד' מרבינן עופות לפגול:

קדשי במה שהמום פוסל בהן. דכתיב "לא תזבח לד' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום" ומוקמינן להאי קרא בפ"ב דבכורות (דף יד:) דאתי לבמת יחיד:

לאו. פי' מהאי דינא לא תילוף להחמיר:

שכן הזר פוסל בו. דכתיב "הכהן..ומלק" ולא זר:

תאמר בקדשים. היינו בקדשי במה:

הואיל ואין הזר פוסל כו'. ר"ל מאי חזית להחמיר מטעם פסול מום אימא להקל בזמן מטעם שכשר בזר כדתניא לקמן (אחרי פ"ט הלכה ז') "וזרק הכהן את הדם על מזבח ה' - זריקת כהן במזבח ואין זריקת כהן בבמה":

תלמוד לומר תורת וכו'. תורת ריבויא היא לרבות תורה אחת לכל הקדשים בין קדשי אהל מועד בין קדשי במה לכל האמור שם בענין דהיינו זמן לתודה זמן לשלמים ומחשבת פגול ונותר נמי מגזירה שוה יליף מפגול עון עון כדאיתא בכריתות (דף ה.):

פסקה ג

ג **לשם תודה ולשם שלמים**. דהכי אמר רחמנא "תודת שלמיו" - שדי על תודה שם שלמים:

תלמוד לומר זאת. מיהו אף דמיעט רחמנא דלא ישחוט לשם תודה משום דהא לא על תודה הביאה, ומכל מקום בדיעבד אם שחטו לשם תודה כשר אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה:

פסקה ד

ד **תורת זבח השלמים אם על תודה**. כלומר תו אהני הא דקרי לתודה שלמים דדינה כשלמים:

מה שלמים טעונים סמיכה וכו'. כמפורש הכל בקרא:

ותנופה וחזה ושוק. משמע דמילי מילי קאמר, תנופה באימורים וחזה ושוק ועוד דחזה ושוק ינתן לכהן ומדברי הרב קרבן אהרן נראה דגרס "ותנופת חזה ושוק":

פסקה ה

ה **דברי ר' ישמעאל אמרו לו מפני וכו'**. אין לו שום ביאור. והגיה הגר"א דצ"ל "משום ר' ישמעאל אמרו מפני וכו'" והיינו דאתי לפרושי למה איצטריך קרא להכי מהיכא תיתי לומר דתודה לאו שלמים היא הרי יש בה לשם ולבעלים ולכהן וכמו גבי שלמים כדתניא לעיל (ויקרא דיבורא דנדבה פט"ז ה"ב) דמה ואימורים למזבח ולחמי התרומה לכהן והעור והבשר לבעלים:

מפני שיצאת תודה לידון בדבר החדש. פי' שטעונה לחם מה שאין כן בשלמים:

יכול אין לה אלא חידושה. שכך היא המדה כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש וכו' כדלעיל בריש מכילתין:

פסקה ו

ו **מה שלמים באים מן המעשר**. פי' בזמן שפירש בשעה שנדר להביא שלמים שיביאם ממעות מעשר שני וכדלקמיה ובמנחות פרק התודה (דף פב.) מפיק לה מקראי דאתו שלמים שם שם ממעשר דכתיב "וזבחת שלמים ואכלת שם" וכתיב במעשר "ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך וגו' ואכלת שם לפני אלהיך", מה להלן מן המעשר וכו':

פסקה ז

ז **אמר הרי עלי**. תודה סתם שלא פירש להביאה ממעות מעשר:

ת"ל תורת זבח השלמים. כלומר עיקר מילתא דתודה באה מן המעשר הרי למדנו משלמים אם כן דינה כשלמים:

אין מביא אלא מן החולין. דהוה ליה דבר שבחובה ואינה באה אלא מן החולין כדבסמוך בהלכה י"א אף תודה כן:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר אשר יקריב**. דקרא יתירא הוא להביא לחמי תודה שאף הן כשלמים להביא מן המעשר:

פסקה ט

ט **יכול יביא היא ולחמה**. פי' אחרי דלחם הוא טפל להתודה יכול שרשאי אף להביא לחם ממעשר:

תלמוד לומר שלמים אשר יקריב וכו'. פי' אשר יקריב הרי אתי ללחם כנ"ל והשוהו הכתוב לשלמים:

יכול יביא. לחמה מן המעשר כמו שפירש:

תלמוד לומר שלמים אשר יקריב. לחם דומיא דשלמים שלא נתחייב להביא מן החולין כלום כשפירש ואמר הרי עלי שלמים מן המעשר אבל בזמן שאמר וכו' שמיד נתחייב בה ובלחמה שאין תודה בלא לחם וכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין, לכן אף על פי שפירש לחמה מן המעשר מיהדר הוא דבעי ולא מצי מיהדר ביה אפילו תוך כדי דיבור דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט:

פסקה י

י **יכול יביא מחטי מעשר שני**. היינו שיביא לחמי תודה מן חטי מעשר שני בעצמם:

פסקה יא

יא **ומנין לאומר הרי עלי שלמים וכו'**. דמהם למדנו לתודה כנ"ל וקאתי לפרושי אנהו גופייהו מנלן:

מה פסח וכו' ואינו בא אלא מן החולין. דילפינן מפסח מצרים שהרי לא היה להם עדיין לא הקדשות ולא מעשר:

הרי עלי תודה וכו'. כלומר לפיכך האומר הרי עלי שלמים ותודה סתם שמיד נתחייב להביא הרי הוא ככל דבר שבחובה שאינו בא אלא מן החולין:

ונסכים בכל מקום. היינו אפילו פירש ואמר הרי עלי שלמים ונסכיהם מן המעשר, לפי שהנסכים לא הוקשו לשלמים כמו שהוקשו לחמי תודה:

פרק יא

פסקה א

א **מהו תודה יקריב**. דבקרא קמא כתיב "יקריב להשם" והדר כתיב "אם על תודה יקריבנו" והוה מצי למכתב "וזאת תורת זבח השלמים אשר לה' אם על תודה והקריב". למה לי "יקריב"? ולמה לי "יקריבנו"? אלא היקריב בא לרבות דאיזה מהן שירצה יקריב עם הלחם:

תלמוד לומר תודה יקריב. מכל מקום איזה תודה שהיא [ומה שכתוב בגירסתנו "ושניה יביא בלא לחם" הוא מיותר (הגר"א) ואגב גררא נקטיה דזה לא נפיק כלל מ"יקריב"]:
תלמוד לומר יקריבנו. מיעוטא הוא לאחד ולא לשנים והואיל וריבה הכתוב ומיעט ריבויא להקרבה ומיעוטא מלחם. הלכך שניה תיקרב בלא לחם. ועיין במנחות דף עט: ובליקוטי הלכות שם:

פסקה ב

ב **ומנין לרבות וכו'**. ואפילו נתכפר בראשונה הויין הני בני הקרבה:
אם על. ריבה דכל אלו קרבין תודה:
תלמוד לומר התודה. דיתירא הוא דהוי מצי למכתב "והקריב על הזבח חלות וגו'":
ולא חילופה. היינו שאבדה והפריש אחרת חילוף תחתיה ונמצאת הראשונה. אם קדם והקריב שוב השניה שהיתה חילופה אינה טעונה לחם:

פסקה ג

ג **והקריב על זבח**. הוה מצי למכתב "והקריב התודה" ואתי 'זבח' לרבויי לחייבו על כל זבח דהיינו שאם הביא שלש בהמות לתודה חייב לחם על כל אחת ואחת:
והלא דין הוא. היינו דאי לאו קרא הוה אמינא למילף מדינא דסגי ליה בהארבעים חלות לכולן:
שמיעט בלחם. בעצרת שאינו מביא אלא שתי לחם:
ריבה בכבשים. שמביא שני כבשים:
כאן שריבה בלחם. ארבעים חלות:
אינו דין שירבה בכבשים. היינו שיהיה דיי בזה הלחם על כמה כבשים:

פסקה ד

ד **מה תלמוד לומר בשמן בשמן ב' פעמים**. היה לו לכתוב "חלות מצות בלולות ורקיקי מצות משוחים בשמן":
ואין ריבוי אחר ריבוי. בגמרא (דף פט.) פריך האי ריבוי אחד הוא דהאחד בשמן צריך לגופיה ומתרץ הכי קאמר אילו לא נאמר בשמן בלול כלל אלא חלות מצות בלולות בלבד גם כן הייתי אומר לוג ככל המנחות והשתא שנאמר ב' פעמים "בשמן" הוו תרי ריבויי ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט:

פסקה ה

ה **יכול**. אי לא כתיב אלא הני תרי "בשמן" הוה אמינא:
ישליש. יחלוק:
חצי הלוג לשלשה מינים. בשוה כביצה לכל מין ומין:

תלמוד לומר סולת מורבכת חלות בלולות בשמן. דהאי "בשמן" יתירא הוא דלא איצטריך דממילא ידעינן שהרבוכה בשמן כדאשכחן בחביתין בשמן תעשה מורבכת:
ריבה. להוסיף שמן לרבוכה:
ואן ריבוי אחר מיעוט. דתרי "בשמן" קמאי מסקינין מעיקרא דהוא למעוטי:

פסקה ו

ו **מחצה לחלות**. לבוללן:
ומחצה לרקיקין. למשיחה ומושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה שמינית הלוג שלה:
כמין כי. כ"ף יוונית קרווין בלשוננו כי. וטובל אצבעו בשמן ומושח על הרקיק:
לתודה. היינו חציו לרבוכה וחציו לחלות ורקיקין [רש"י בפרק שתי מדות]:
ורביעית שמן לנזיר. לחלות ורקיקין שבו:
ואחד עשר יום שבין נדה לנדה. בין סוף נדה לתחלת נדה שמשכלו ימי נדה אינה חוזרת להיות נדה לישב לראיה אחת ששה והוא בין ראתה בהן בין לא ראתה עד שיכלו י"א יום ואותן י"א יום דין אחד להם שהרואה בהן ג' ימים רצופים הרי זו זבה וצריכה שבעה נקיים והרואה בהן יום אחד או ב' ימים שומרת יום אחד:

פסקה ז

ז **למדנו לרבוכה**. חלות מבושלות במים תחלה שבאה סלת ולא קמח:
מנין לכולן. חלות ורקיקין ולחם חמץ:
תלמוד לומר סלת חלות. גבי רבוכה דהכי כתיב "סלת מורבכת חלות" וילפינן חלות חלות לגזירה שוה:
אף חלות האמורות בכולן. "חלות מצות בלולות בשמן" "על חלות לחם חמץ":

פסקה ח

ח **והלא רקיקין לא נאמר בהם חלות**. אימא יכשרו לבוא קמח:
מה מצות האמורות בחלות סלת. דכבר ילפינן ליה מגזירה שוה דרבוכה:

פסקה ט

ט **ואפ נפשך לומר**. דלא ניחא לך לימודנו שהם תחלה בפסוק וסלת מורבכת כתב בסוף ומדשבקיה עד הכא אלמא הוא דהוי סולת אבל הנך לא, להכי אמר וסלת מורבכת, מדכתיב בוי"ו מוסיף על ענין ראשון ללמד עליון מתחתון:
סולת מורבכת צ"ל **וסולת** [הגר"א] ופשוט:
הרי הוא כמוסיף על רבוכה. פי' הרי הוא כמוסיף שאר הנזכרים למעלה על רבוכה. וחלת לחם חמץ דכתיב בסוף ילפינן ליה דהוא סלת מגזירה שוה דחלות חלות:

פסקה י

י **כנגד חמץ**. היינו כפי שיעור שהביא סלת לצורך לחם חמץ כן הבא לצורך מצה:

מה חמץ עשרה עשרונות. כדיליף לקמיה:
מלמד שאין הלחם מתקדש. היינו דלקמיה ילפינן דהלחם מתקדש קדושת הגוף [ליפסל ביוצא ובטבול יום ובמחוסר כפורים ובלינה] בשחיטת הזבח ואשמועינן הכא דאין שם לחם עליו להתקדש על ידי השחיטה כ"ז שלא קרמו פניו בתנור מדכתיב "לחם" ואן לחם אלא האפוי בתנור כדכתיב "ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד":
יקריב קרבנו על זבח מלמד וכו'. קרבנו דהיינו לחם מתקדש על ידי זבח:
שאין הלחם מתקדש. כצ"ל:
על זבח תודת. משמע זבח לשם תודה שצריך לשוחטו לשמו ואז מתקדש הלחם:
הלחם מקודש. דעיקר תלוי בשחיטה מדכתיב "זבח". ועיין בהגהות הגר"א וכדבריו איתא בתוספתא דמנחות פ"ה משנה ג' בגירסת אור הגנוז שם וכ"מ בפסחים דף יג ע"ב בגמרא ע"ש דמדמה תודה לכבשי עצרת.ועיין בראב"ד. ומשמע גם כן דהיה לו הגירסא כמו שכתב הגר"א:
אין הלחם מקודש. כלל ואפילו ביוצא אינו נפסל אבל לדעת רבי נפסל ביוצא. ועיין שם בדף מ"ז דאף לדעת רבי אינו מקודש גמור כיון שנזרק שלא לשמה ולכולי עלמא בין לאביי בין לרבא שם אינו ניתר באכילה דהא ממעות תרומת הלשכה בא וזריקת דם לא הואי לשמה דתשתרייה באכילה:

פסקה יא

יא **שלמיו**. יתירא הוא:
לכל האמור בענין. שיטעון אף רבוכה:
תלמוד לומר בו. באיל נזיר:
מצות. דכתיב מצות סלת חלות בלולות בשמן ורקיקי מצות משוחים בשמן ופריך הגמרא (דף עח.) "מאי תלמודא?" היכי ממעט ממצות, ומשני "דבר שנאמר בו מצות" בתודה דהיינו חלות ורקיקין להההיא אתקש המצות האמורות בנזיר אבל לרבוכה דאין כתיב בה "מצות" לא הוקשו לחם נזיר:
ואינו בא חמץ. צ"ל **ואינו בא רבוכה** [הגר"א], וכן מוכח מגמרא הנ"ל:
לעשרה קבין ירושלמיות. שיטענו שיעור סלת זה להשני מינין חלות ורקיקין דכל השלשה מינין מצה של תודה היו ט"ו קבין ירושלמיות כדאיתא במשנה שם ונזיר דלא היה בו אלא שני מינין, חלות וריקיקין ולא רבוכה, צריך עשרה קבין:
ולרביעית שמן. מפני שהמצה כולה של תודה לא היה לה אלא חצי לוג שמן שהוא שתי רביעיות ונותן רביעית אחד לרבוכה ורביעית השני מתחלק לחלות ורקיקין כנ"ל. נמצא לנזירות, שאין לו רבוכה, אין לו אלא רביעית שמן:

פרשה ז

פסקה א

א **מן המחובר**. דבעינן שיהא כל החלות ביחד בשעת תרומה:

שלא יטול פרוס. שאם נפרס מקצת הלחם אחר זריקת הדם לא יטול מן הפרוס אלא מן השלם משום דכתיב "אחד" אבל אם נפרס קודם הלחם פסול כדאיתא במנחות דף מ"ו:

שיהא כל הקרבנות שוים שלא וכו'. דהיינו שיטול אחד מכל מין ולא יטול ממין אחד שנים וממין השני לא יטול כלום:

איני יודע מכמה. חלות הוא נוטל אחת:

פסקה ב

ב **ונאמר בבכורים תרומה**. דאמר מר "ותרומת ידך" אלו הבכורים:

מה תרומה דבכורים אין להו שיעור. דכמה שירצה מביא כדאיתא בפרק א' דפאה:

פסקה ג

ג **מתרומה שאין אחריה תרומה**. דכיון שנטל תרומת מעשר אין מפרישין שוב ממנה תרומה אחרת:

שיש אחריה תרומה. שהרי עדיין יש לו להפריש כל תרומותיו:

במקום תרומה. אין לו ביאור. והגר"א הגיה "במקום המיוחד" והוא ירושלים "מתרומה הנאכל במקום המיוחד" דהיינו בכורים שגם כן נאכל בירושלים:

ואל תוכיח תרומת מעשר שאינה נאכלת במקום המיוחד. כצ"ל. אלא בכל מקום:

פסקה ד

ד **שהיא אחד מעשרה**. וממילא צריך לעשות מכל מין עשר חלות שלא יטול פרוס כנ"ל:

איני יודע מכמה. קמח הוא עושה החלה של חמץ:

מה חמץ וכו' עשרון לחלה. דכתיב "שתים שני עשרונים":

תודה ושתי הלחם באין מנחת חמץ עם הזבח:

אף לחם האמור כאן עשרון לחלה. נמצא לעשר חלות עשרה עשרונים:

פסקה ה

ה **מה חלות וכו' שני עשרונים לחלה**. כדכתיב "שני עשרונים יהיה החלה האחת":

פסקה ו

ו **ובאה עם הזבח**. כמותה דחמץ בגלל תודה ושתי הלחם בגלל כבשים:

שאינו בא חמץ. כדתנן "כל המנחות באות מצה חוץ מחמץ שבתודה ושתי הלחם" (מנחות נב, ב):

ואינו בא עם הזבח. אלא בגלל עצמו:

פסקה ז

ז **או כלך לדרך זו**. היינו דהדר פריך דאדרבה יותר הו"ל למילף מלחם הפנים:

דנים וכו' ממנחה וכו'. כדתנן "כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ ומחו"ל מן החדש ומן הישן חוץ מן העומר ושתי הלחם":

שאינן באות אלא מן הארץ. דכתיב בהו "ממושבותיכם":

ואין באות אלא מן החדש. דכתיצב "מנחה חדשה" (ויקרא, כג)

שאין ת"ל תביאו. שהרי כבר נאמר "והקרבתם מנחה חדשה" ומצי למימר "ממושבותיכם תנופה" אלא בא לרבות חמץ שבתודה לומר לך שכל מה שאתה מביא ממקום אחר שהוא כעין זה דהיינו חמץ ועם הזבח יהיה דינו גם כן כזה:

פסקה ח

ח **אי מה להלן**. בשתי הלחם שני עשרונים ותו לא אף כאן שתי עשרונים ותו לא:

תלמוד לומר תהיינה. בשני יודין ויו"ד יתירא לרבויי ואף על גב דכתיב בשתי הלחם יליף לתודה באם אינו ענין לשתי הלחם תנהו ענין לחמץ שבתודה דליהוו עשרה עשרונים. [ותיבת "אלו שני עשרונים" מחקו הגר"א וכן בגמרא ובילקוט ליתא]

פסקה ט

ט **יכול וכו'**. יהו כולן קרבן אחד. פי' רצה חלות מביא רצה רקיקין מביא רצה רבוכה מביא כדאשכחן במנחת מאפה רצה זה מביא רצה זה מביא ולעולם רק מין אחד מביא כמו שהחמץ שלו מין אחד:

תלמוד לומר והקריב וכו' חלות בלולות בשמן. הרי כאן ארבעה מינין:

ואומר והקריב ממנו אחד מכל קרבן. שהיא אחד מעשרה כנ"ל הרי כאן ארבעים חלות. שלשמים מהן מצה וע"ז היה עשרה עשרון. נמצא כל מין ומין דהיינו חלות או רקיקין או רבוכה היה בו ג' עשרונים ושליש עשרון. וזהו שסיים נמצא ג' עשרונים וכו':

ונמצא שלש לעשרון. כצ"ל, דהיינו שלש חלות לעשרון:

פרק יב

פסקה א

א **שאכילתן ליום אחד** צ"ל **שאכילתן ליום ולילה** [הגר"א וכן איתא בזבחים לו.]:

תלמוד לומר קרבנו. לרבות לחמי תודה שקרויים קרבן "והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה". ובגמרא איתא דחלות ורקיקין שבנזיר גם כן ילפינן מיניה דזמנו ליום ולילה. ובאמת חלות ורקיקין שבנזיר איתקש לעיל בספי"א ללחמי תודה לענין שיעור הבאת הקמח לזה וה"ה לענין זמן אכילתן:

הולדות והתמורות. ולד תודה ותמורת תודה כולן קרבין כדאמרינן בבכורות (דף יד.) מקרא:

תלמוד לומר ובשר. דהוי ליה למכתב "ותודתו ביומו יאכל" הוי ליה קרא יתירא לדרשא. והנה בגמרא שם מרבינן מזה גם החילופים [דהיינו במפריש תודתו ואבדה והרפיש אחרת תחתיה ונמצאת הראשונה הויא שניה חליפי תודה וקריבה כדילפינן לעיל פי"א] וכן הגיה הגר"א כאן:

תלמוד לומר זבח. ושאר קדשי קדשים הנאכלין ילפינן מנייהו:

שלמי נזיר. לפי שטעון לחם כמותה:

ושלמים הבאים מחמת פסח. היינו מותר הפסח דקיימא לן מותר הפסח קרב שלמים כדלעיל (ויקרא דיבורא דנדבה פרק י"ח הלכה ד') ולפי שבאה מחמת פסח זמן אכילתה כפסח:

פסקה ג

ג **תלמוד לומר וכו'**. (ויקרא כ"ב, כ"ט-ל'):

אם אינו ענין לאכילה. דנפקא לן מקרא קמא:

שלא תהא אלא וכו'. ר"ל שלא יחשב בזביחה מחשבת חוץ לזמנו:

פסקה ה

ה **להרחיק מן העבירה**. שלא יבוא לאכלו אחר עלות השחר ויתחייב כרת:

אבל אין מחשבה פוסלת. שאם חישב לאכול אחר חצות לא נפסלו:

ואין חייבין וכו'. אם עבר ואכלן אחר חצות אינו חייב כ"א מכות מרדות מדרבנן:

עד שיעלה עמוד השחר. שאז נעשה נותר גמור מדאורייתא וחייבים עליו ואם חישב לאכול משיעלה עמוד השחר פיגל:

פסקה ו

ו **אין לי אלא שלמים**. דבשלמים משתעי דכתיב בתריה "ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו":

הבאה בזמנה. ביום טוב ראשון:

מנין חגיגה הבאה תשלומין. כצ"ל [הגר"א. ותיבת "חגיגה הבאה מחמת פסח" (שהוא חגיגת י"ד) מחקו ומקומה בתחלת הלכה ז' לקמיה כגון אם לא חג ביום טוב א' שיש לו תשלומין כל שבעה:

שלמים הבאים בתוך המועד. הם שלמי שמחה שחייב אדם להקריב שלמים נוספים על שלמי חגיגה שנאמר "וזבחת שלמים ואכלת שם":

שלמים הבאים אחר המועד. שהפרישן לשלמי שמחה ונתותרו עד אחר המועד:

תלמוד לומר נדר ואם נדר או נדבה. ר"ל דהוה ליה לומר נדר וכתב "ואם נדר", בא לרבות אלו:

פסקה ז

ז **מתוך שנאמר וכו'**. צ"ל מתחלה "חגיגה הבאה עם הפסח מנין מתוך וכו' אשר תזבח בערב". בחגיגת י"ד מיירי שנשחטת עם הפסח בערב דהא ליכא למימר בערב של יו"ט הראשון עצמו קאמר קרא דאם כן מאי בערב הלא שחיטתן כל היום כולו:

לשני ימים. דהאי "בקר" בקר של ששה עשר הוא:

יכול ליום ולילה אחד. דהאי "בקר" בוקרו של ט"ו קאמר:

תלמוד לומר לבקר. פי' כשהוא אומר ביום ראשון לבקר מכלל דנאכלת כל יום הראשון של יו"ט וקאמר "לבקר" דלא תלין עד בקר שני:

או אינו אלא בקר ראשון. מפרש בגמרא (פסחים עא, ב) דהכי קאמר דלמא בשתצי חגיגות הכתוב מדבר אחת בחגיגת י"ד ואחת בחגיגת ט"ו ולא ילין אתרוייהו קאי והכי משמע קרא: לא ילין מבשר חגיגת י"ד אשר תזבח בערב והיינו עד הבקר דסתם לינה הוא עד בקר וגם אשר תזבח ביום הראשון דהיינו חגיגת ט"ו לא ילין לבקר של ששה עשר:

ומה אני מקיים. פי' דהדר אמר תנא אם נאמר דעל שתי החגיגות אמר קרא דנאכלות ליום ולילה באיזה חגיגה חוץ מזו אקיים מה שאני מוצא בקרא אחרינא דנאכלות לשני ימים הרי השווית את כולן וא"ת היכן אני מוצא זה? תלמוד לומר אם נדר, האי "אם" בא לרבות עוד דבר דנאכל לשני ימים והוא על החגיגה ואם כן ע"כ האי "אם נדר" בא לרבות על חגיגת ט"ו וקרא ד"לא ילין" אתי לחגיגת י"ד דנאכלת לשני ימים והאי "לבקר" היינו בקר שני וכנ"ל:

פסקה ח

ח **התמורות**. של הנאכלות לשני ימים:

תלמוד לומר נדר ואם נדר או נדבה. בקרבן אהרן פירש דהריבוי מן הוי"ו ד"ואם נדר" והגר"א באדרת אליהו פירש מן "או" דלגבי נדבה:

תלמוד לומר אם זבח צ"ל **תלמוד לומר זבח**. דהאי זבח יתירא הוא ואתי לרבות:

פסקה ט

ט **תלמוד לומר וכי תזבחו**. בפרשה קדשים שאין תלמוד לומר שהרי כבר כתב בפרשה צו:

פסקה י

י **תלמוד לומר וכי תזבחו זבח**. כצ"ל. וכן איתא לקמן בפרשת קדשים וכן גרס הגר"א ומתיבת "זבח" קדייק דהוא יתירא:

פסקה יא

יא **ביום וכו' מצוה לאכול ממנו ביום הראשון**. דאי לאו הכי הוה ליה לומר "ביום הקריבו את זבחו וממחרת יאכל" ומשום הכי אמר דלהורות בא דעיקר מצוה היא לאכול ביום הראשון:

יכול לשני ימים. הרבה מפרשים יגעו על הברייתא הזו והגיהו אותה, זה בכה וזה בכה. ולפי הנראה מהגר"א באדרת אליהו שגירסתו "יכול ליום אחד" ויעלה הכל כהוגן. וזהו ביאורו: יכול ליום אחד היינו שלעיכובא הוא יום אחד ואחר כך יהיה עליו שם נותר. תלמוד לומר "וממחרת". אי ממחרת יכול מצוה לאוכלו לשני ימים, היינו דהמ"ע הוא יום שני כמו יום הראשון והאי דכתב "יאכל וממחרת" היינו רק משום דזריזין מקידימין למצות. ת"ל "והנותר" משמע מזה דרק אם הותיר רשות לאכלו גם ביום שני אבל עיקר המצוה הוא ביום הראשון:

פסקה יב

יב **אי והנותר יכול אם הותירו כולו וכו'**. דהוה אמינא "והנותר" היינו הנותר מאכילתו שלא אכלו כולו ביום הראשון כעין מה שכתוב "ותאכל ותשבע ותותר", אבל אם לא אכל כלל ביום הראשון לא מצי לאכלו ביום שני:

תלמוד לומר יאכל ואפילו כולו. דהאי "יאכל" בתרא יתירא הוא דהוה ליה לכתוב "וממחרת הנותר ממנו":

פסקה יג

יג **אף זבחים הנאכלים לשני ימים לילה אחריהם**. כצ"ל:

ת"ל עד יום. בפרשה קדשים דהוה ליה לכתוב "והנותר ליום השלישי":

פסקה יד

יד **תיכף לזמן אכילתן**. כצ"ל:

אף זבחים וכו' תיכף לאכילתן שריפתן. היינו באור שלישי שכבר נגמר אכילתן. והכא לא קאמר הברייתא זמן אכילתן דעצם זבמנו הוא רק ביום הראשון כנ"ל:

תלמוד לומר ביום. היינו בפרשה שלנו:

לא ישרף. אלא יקבר:

תלמוד לומר ישרף אפילו לעולם. פי' הראב"ד מדקרינא "ישרף" ולא קרינא "ישרוף":

פסקה טו

טו **מבשר ולא העצמות וכו'**. דלאו בכלל בשר נינהו ואין בהן משום נותר:

פרט לעובר ולשליא. דשליא פירשא בעלמא הוא ועובר קסבר וולדות קדשים בהווייתן הן קדושים ולא במעי אמן לפיכך אינן בכלל קדשים שניתותרו [הראב"ד]. ועיין בסוף תמורה:

בנה אב לכל הנשרפים וכו'. במה מצינו מנותר וזו היא מדה בתורה:

פרשה ח

פסקה א

א **כוף אזנך לשמוע וכו'**. היינו שלא תפרש המקרא כפשוטו דמיירי במי שעשה העבודה כדין אלא שאחר כך אכל הקרבן שלא בזמנו דזה אי אפשר לומר דאחר שהוכשר בעבודת דמו כתקונו יחזור ויפסל?! אלא הכתוב מיירי במחשב בשעת עבודה לאכול מזבחו ביום השלישי ומאי דנקט שהשוחט לאו דוקא דהוא הדין בכל ד' עבודות הדם. ועיין בהגהות הגר"א דגרס "במחשב לאכול כו'" כגרסת הגמרא משום דלקמן בה"ד קאמר "יכול אין מחשבה פוסלת אלא בזריקה וכו'":

הרי זה בלא ירצה. שנפסל הקרבן לאפוקי אם עשה העבודות כדין ואחר כך קלקל שאכלו שלא בזמנו או שלא אכלו כלל לא נפסל הקרבן:

אמר רבי עקיבא שומע אני וכו'. פי' שכונת הכתוב כפשוטו וכונתו היתה לפרש דבריו כמו שאמר אחר כך הן מצינו אלא שר"א הפסיקו ואמר לו וא"א לומר כן דמאחר שהוכשר יחזור ויפסל בתמיה:

הן מצינו. כצ"ל ופי' השיב ר"ע לפרש דבריו הן מצינו בזב וזבה בשביעי שלהן וכן בשומרת יום כנגד יום באחד עשר יום שבין נדה לנדה בשני שלה:

שהן בחזקת טהרה. שכבר כלה מנינם דמקצת היום ככולו וטבילתן ביום וכשראו אחר טבילתן בו ביום סתרו טהרתן ואדם וכלים שנגעו בהן היום אחר טבילתן טמאים למפרע כדתנן בפרק קמא דזבים משנה ב' גבי זב ראה זוב אפילו יום שביעי סותר שלפניו וה"נ תנן גבי שומרת יום בפרק בתרא דנדה ושוין ברואה תוך אחד עשר יום וטבלה ביום שלאחריו ושמשה מגען ובעילתן תלויין וזהו תלייתן אם תראה היום יהיו טמאין למפרע וחייבין בקרבן, אלמא אשכחן כה"ג דלאחר שהוכשר ונשלמה טהרתו ועלתה לו טבילה אם ראה אחר כך בטלה טהרתו:

אף זה שהיה בחזקת היתר. כשנזרק דמו בהכשר:

יהיה פסול. ויתבטל הכשרו למפרע. והיינו דבכיון שבאכילת בשר גם כן קצת כפרה יש בזה כדכתיב "ואכלו אותם אשר כופר בהם" מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים וכיון שאכלוהו חוץ לזמנו פסלוהו להקרבן [הראב"ד] ומשמע מניה דה"ה בענייננו דאיירינן בשלמים ששייך הבשר להבעלים גם כן יש קצת כפרה באכילתן הואיל דמצוה לאכלן בתוך העיר שהן קדשים:

תלמוד לומר המקריב. בגמרא איתא דהשיב לו כן ר"א ת"ל המקריב אותו לא יחשב לו בשעת הקרבה הוא נפסל כשמחשב שלא כהוגן ואינו נפסל ביום השלישי אם אכל ממנו שלא כהוגן כל שלא חישב ע"מ כן בשעה שהיה מקריב:

פסקה ב

ב **אלא זה כהן המקריב**. ואמר לך הכתוב שלא יהא כשר לכהונה ושמע מינה תרתי שעת הקרבה ופסול כהן:

תלמוד לומר אותו. דאם כן לכתוב "המקריב לא יחשב", השתא דכתיב "אותו" - הזבח ב'לא יחשב' ואין המקריב ב'לא יחשב':

פסקה ג

ג **יכול המאחר נדרו וכו'**. נקט פסול זה דדמי למאחר בשר זבחו ודרש אותו פרט למאחר נדרו:

במחשבה הוא נפסל. מקרא זה מפורש מן הראשון דהמקריב לא משמע להו שעת הקרבה עד דגמר קרא למילתיה ואמר "המקריב אותו לא יחשב" במחשבה זאת, דהאי "לא יחשב" לדרשא הוא דאתי דהא כתיב מתחלה "לא ירצה":

פסקה ד

ד **אלא בזריקה**. דהיינו שחישב בשעת זריקה לאכול חוץ לזמנו דהא ילפינן לעיל מן "המקריב אותו" בשעת הקרבה הוא נפסל והקרבה הוא זריקה:

תלמוד לומר אם האכל יאכל וכו'. בדברים המביאין לידי אכילה הכתוב מדבר [גמרא] שהשחיטה וקבלה הלא הם מהדברים המביאים את הקרבן לידי היתר אכילה:

שירי הדם והקטר חלבים. אם חישב בהן על מנת לאכול הבשר חוץ לזמנו. ובכלל דברים המביאין לידי היתר אכילה הם דהא כן הוא המצוה לכתחלה לשפוך השיריים אל מקומן ולהקטיר החלבים ואחר כך לאכול הבשר:

ואכילת בשר לא גרסינן בגמרא:

תלמוד לומר המקריב. דהוא הזריקה והלא זריקה בכלל דברים המביאין לידי אכילה דנפקא לן מ"ואם האכל יאכל":

שמעכבים את הכפרה. שבלתם לא יוכל לבוא לידי כפרה:

שירי הדם והקטרת חלבים שאין מעכבין. כצ"ל. דאפילו אם לא שפך השיריים ליסוד הורצה הקרבן וכן אם חיסר הקטרת אמורין דכתיב "הדם הוא בנפש יכפר":

פסקה ה

ה **פוסלת בהילוך**. פי' שהמחשבה פוסלת אף אם חישב בשעת הולכת הדם למזבח:

בלא הילוך. הדם מן העזרה למזבח ועל כן חשיבה עבודה:

אבל אפשר לה שלא בהילוך. והלכך לא חשיבה עבודה למיפסל בה:
במקום שהוא צריך להלך. הולכה זו מחשבה פוסלת בה אם חישב בה מחשבת פגול. ואיתא בגמרא "כיצד? קבלו בחוץ והכניסו לפנים" (דהיינו שקבלו להלן מן המזבח והכניסו בפנים לצד המזבח\7d' "זהו הילוך שצריך להלך. קבלו בפנים והוציאו לחוץ" (כלומר ריחקו מן המזבח. הנך חוץ ופנים כולהו בעזרה) "זהו הילוך שאין צריך להלך":
שאין מחשבה וכו'. צ"ל **אין** דהוא מלתא באנפי נפשיה:
בדבר הראוי לעבודה. כגון מנחת חטים אבל מנחת העומר של שעורים הוא אינה ראויה אלא לעבודה זו בלבד להתיר חדש ולא משום קרבן אחיא:
ובמי שראוי לעבודה. לאפוקי אם חשב בה כהן בעל מום אין מחשבתו מועלת לפגל הקרבן:
ובמקום שהוא כשר לעבודה. לאפוקי כשחישב בעת שנפגם המזבח לא נעשה הקרבן פיגול על ידי מחשבתו (כל זה מבואר במנחות דף ה:):

פסקה ו

ו **אלא באכילת בשר**. היינו על אכילת בשר לאכול חוץ לזמנו:
מנין לרבות זריקה וכו'. פי' אם חשב בשעת שחיטה וקבלה לזרוק או להקטיר חלבים או לשפוך שיריים ליסוד חוץ לזמנו מנין דהוי פיגול על ידי זה:
אכילה לאדם ואכילה למזבח. בשתיהן נעשה פיגול אם חישב להאכילן חוץ לזמנו:

פסקה ט

ט **תלמוד לומר אם האכל יאכל לרבות וכו'**. באדרת אליהו משמע דהריבוי הוא מ"ואם" דדרשא הראשונה דהלכה וי"ו הוא מ"האכל יאכל". ובראב"ד משמע דהריבוי כאן מ"ביום" דהוה ליה לכתוב "בשלישי":

פרק יג

פסקה א

א **חוץ למקומו מנין**. שפוסלת בקדשים כגון שמחשב על אימורין להקטירן חוץ למקומן או על בשר קדשי קדשים לאכלן חוץ לקלעים ועל קדשים קלים לאכלן חוץ לחומה:
זמן פוסל. אם נשאר מבשר שלמים עד יום השלישי נפסלו וכן אם יצאו חוץ לחומה:

פסקה ב

ב **שאין מחשבה וכו'**. צ"ל **שאין מחיצה** [הגר"א], דבמה דאינה צריכה מחיצה והכל הוא חוץ:

תלמוד לומר בפרשה קדושים **אם האכל יאכל** והאי קרא גם כן במחשב לאכול ביום השלישי ולא בנותר ממש מדסיים בסיפא דקרא "פגול הוא לא ירצה", ואי בנותר – לאחר שהוכשר יחזור ויופסל?! והשתא כיון דבפגול מיירי אם אינו ענין וכו':

תלמוד לומר בשלמים. בפרשה צו "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא" ועון זה הוא כרת דילפינן לה גזירה שוה דעון עון מנותר. נאמר כאן "עונה תשא" ונאמר להלן גבי נותר "ואוכליו עונו ישא". מה להלן כרת דכתיב שם "כי את קדש ה' חילל ונכרתה", אף כאן כרת. ואמר "והנפש האוכלת ממנו" והאי "ממנו" יתירא הוא ולמעט בא – ממנו ולא מאחר דהיינו ממנו דהוא חוץ לזמנו ודאיירינן בה חייב כרת ולא מאחר דהיינו חוץ למקומו:

וא"ת הא בהאי קרא דחוץ למקומו גם כן כרת כתיב דכתיב "ואוכליו עונו ישא וגו' ונכרתה הנפש ההיא" – על זה תירצו בפרק ב' דזבחים (דף כז.) ובירורו שם דהאי "ואוכליו עונו ישא" דכתיב שם הוא מיירי באוכל נותר ממש [דקרא הקודם מיירי במחשב בשעת עבודה לאכול חוץ לזמנו (ורק באם אינו ענין אמרינן דאתי לרבות חוץ למקומו) וזה המקרא מיירי באוכל ממש הנותר חוץ לזמנו] ולא קאי אאוכל קרבן שחשב עליה תחלה מחשבת חוץ למקומו:

[ודע דלפי פירוש הקרבן אהרן שהעתקנו צריך לגרוס בפנים "תלמוד לומר בשלמים ממנו עונה תשא חוץ וכו'"]:

לערלים ולטמאים. היינו שיאכלוהו או שיקריבו את האימורים:

תלמוד לומר אותו. "לא ירצה המקריב אותו", והאי "אותו" קרא יתירא הוא לדרשא – אותו בלא ירצה, שאם הקטיר אימורים לאחר שנפסלו על ידי חוץ לזמנו וחוץ למקומן קאי בלא תעשה. אבל אין השוחט וכו':

פסקה ג

ג **הלן**. שלן הדם או האימורים:

והיוצא. שיצאו האימורים חוץ לעזרה דאי בדם הא תני מקודם:

והפסח והחטאת וכו'. מנין בכל אלו שאם עבר והקטיר לוקה משום לא ירצה:

תלמוד לומר לא ירצה ולא יחשב. דחד מהני לאוי דלא איצטריך לגופיה לרבויי שאר פסולים הוא דאתי:

תיבת "לאוכל" מיותר [הגר"א. והזית רענן כתב שצ"ל "לאוכלם" והיינו מי שאוכלם יהיה בלא ירצה. ודוחק]. ובעזרת כהנים כתב שצ"ל תיבת "לאוכל" אחר כך – "יכול יהו חייבים עליו כרת לאוכל", והיינו אם אכל בשר מזבח שנפסל באחד מכל הפסולין הללו יהא ענוש כרת כיון דכולהו אתרבי ללא ירצה וכתיב בסיפא דקרא "עונה תשא" דהיינו שהיא

בכרת כנ"ל אימא האי "עונה תשא" על כל הני פסולים קאי ובכולן אני קורא "והנפש האוכלת עונה תשא":

תלמוד לומר אותו הוא ואוכליו. תלתא מיעוטי כתיבי הכא. כתיב "לא ירצה המקריב אותו וגו' עונה תשא" דמשמע אותו דהיינו חוץ לזמנו היא בעונה תשא בכרת, שאר פסולין לא. וכתיב "הוא" יתירא בקדושים תהיו – "פגול הוא". ועוד כתיב שם מיעוט "ואוכליו עונו ישא ונכרתה" ואנותר קאי ומיעט קרא הוא בכרת ולא פסול אחר ואוכליו דהיינו אוכל נותר בכרת לאפוקי אוכל משאר פסולים שאינן בהכרת אלא בלא תעשה דכל שבקדש פסול נתן הכתוב לא תעשה על אכילתו (פסחים כד, א):

פסקה ד

ד **לכך נאמרו**. למעט שאר פסולים מכרת:

לא ירצה ולא יחשב לאוכל - מיותר [הגר"א וכ"כ ש"א]:

או לא נאמרו. המיעוטין אלא ללמד שאין חייבין כרת על הפיגול ועל הנותר אלא בשלמים בלבד:

תלמוד לומר וינזרו מקדשי בני ישראל. בפרשת אמור אל הכהנים לענין טומאה. מה להלן יש בכללן גם שאר קדשים אף כאן נמי שאר קדשים. [והגר"א גריס "תלמוד לומר איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים" דמיירי התם לענין טומאה. והיא היא. וטעמו משום דהתורת כהנים מסיים לבסוף מן המקרא הזה והראב"ד מתרץ דתרוייהו קראי צריכי לענין, עיי"ש]:

או אינו מביא אלא כיוצא בשלמים. פי' אף על גב דמהלימוד "וינזרו" גלי על הנך מיעוטי דפגול ונותר דלאו למעוטי שאר קדשים אתו אלא למעוטי שאר פסולים מכרת, מיהו מנ"ל דבכולהו קדשים מיחייב עלייהו כרת בפיגול ונותר, דלמא לא מרבינן אלא דומיא דשלמים דהיינו בכור ומעשר. ומפרש בזבחים בפרק בית שמאי (דף מד.) דמרבינן להו בכלל ופרט ד"האכל יאכל" הוו להו שני כללות הסמוכות זה לזה והטל "שלמים" דהוא הפרט ביניהם ודינם בכלל ופרט. מה הפרט שהוא נאכל לשני ימים אף בכור ומעשר. אבל שאר קדשים הנאכלים ליום אחד מנין:

תלמוד לומר בשר. פי' "מבשר זבח שלמיו":

מיני זבחים העופות. מפרש הגר"א דהעופות אדלעיל קאי דאף דלאו זבח ממש הוא מכל מקום מין זבח מקרי. ומדברי הראב"ד משמע דכלל העופות עם המנחות משום שאינו בזביחה אלא במליקה:

עד שאני מרבה. כלומר אחרי שאני מרבה ארבה עמהם אף לוג שמן של מצורע אם פיגל בדם האשם נתפגל הלוג:

תלמוד לומר. לענין טומאה "אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל וטומאתו עליו" והתם הלא כלול כל הקדשים ואתי נותר חילול חילול מטומאה [דבטומאה כתיב "וינזרו" ולא "יחללו" ובנותר כתיב בפרשה קדושים "כי את קדש ה' חילל] מה התם כל הקדשים אף בנותר כל הקדשים שייך בהם שם נותר ואחר כך יליף פגול עון עון מנותר דבפגול כתיב "והנפש האוכלת עונה תשא" ובנותר כתיב "ואוכליו עונו ישא", מה נותר שייך בכל הקדשים אף פגול כן (זבחים מד, א). ועיין בראב"ד שהאריך בביאור דברי הברייתא:

פסקה ה

ה **שלמים מיוחדים שיש להם מתירים**. לאדם באכילת בשר וכן אימוריהם למזבח ומתיר שלהם הוא הדם שניתן על המזבח:

חטאת העוף. דמה המזה על המזבח מתיר לכהנים לאכלו:

פרים הנשרפים וכו' יש להם מתיר למזבח. דם הזיית פנים מתיר אימוריהן למזבח:

ומוציא אני את הקומץ והלבונה וכו'. אפילו אם חשב בשעה שקמץ או בשעה שנתן הקומץ בכלי [שהיא נגד קבלה] או בשעת הולכה למזבח להקטיר הקומץ חוץ לזמנו [אף דהשיריים נתפגלו על ידי זה] וכן באינך כולהו – אפילו הכי אין בהן משום פגול:

ומנחת כהנים. שהיא כולה כליל ואינה נקמצת:

מנחת כהן משיח. חביתי כהן גדול שמקריב בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב (ויקרא, ו):

ומנחת נסכים. מוקים לה בזבחים (דף מד:) בנסכין הבאים בפני עצמם קאמר דאין בהן משום פגול ומה דקמרבה למעלה לוג שמן של מצורע לפגל מיירי כשהוא בא עם האשם שדם האשם מתירו [פי' מוציאו מידי מעילה ומתירו לבהונות] וע"כ כשנתפגל האשם נתפגל הלוג גם כן אבל כשהוא בא בפני עצמו – כמו שאמרו "אדם מביא אשמו היום והלוג למחר" – אין בו משום פגול:

והדם. הוא המתיר:

שאין להם מתירין. אחרים כדי להקריבן למזבח על ידי מתיר שלהם. והאי דנקט הכא "לא לאדם" בכדי נקט שהרי לית מינייהו לאדם:

ר' שמעון אומר וכו'. אפרים הנשרפים פליג וסבירא ליה דבעינן שיהא דומה לשלמים גם במקום עבודתן כגון במזבח החצון:

פסקה ו

ו **ר' אלעזר אומר משום ר' יוסי כו'**. כעין מכריע הוא בפרים הנשרפין:

פיגל בדבר הנעשה בחוץ. העבודה שהיה עובד במחשבה והאכילה שחישב עליה אם מעשה עזרה הם - פיגל, ואם מעשה היכל הם - לא פיגל:

הכי גרסינן בפרק בית שמאי (זבחים מד, ב) **הריני שוחט להזות דמו למחר**. ששחיטה היא בעזרה שהיא חוץ דכל חוץ דהכא עזרה היא וחישב על הזאה שנעשה בפנים על הפרוכת או על מזבח הפנימי והיא האכילה שלפנים והכא גרסינן בספרים לשון זריקה והכונה גם כן הזאה. וה"ג "כיצד שחט וקבל":

פסקה ז

ז **זרק את הדם**. גם כן הכונה הזאה וכן איתא בגמרא. והכונה שהזה על הפרוכת או על מזבח הפנימי על מנת להקטיר אימוריו למחר בעזרה:

פסקה ח

(ח) אבל שחט או קיבל ע"מ לשפוך השיריים למחר או להקטיר אימוריו למחר פיגל שהמחשבה היא בעבודת חוץ ובדבר הנעשה בחוץ. ובגמרא יליף לטעמיה מקראי:

פסקה ט

ט **הנפש ולא הצבור**. פי' אף על פי שמצינו מקצת כריתות עונו נפקד בו ובמשפחתו מיעט הכתוב בזה שאין הצבור נענשין עליו [ראב"ד]:

ולא המאכלת. אין חיוב כרת על המאכילו אבל עובר משום לפני עור:

האוכלת אכילת כזית. שהוא שיעור אכילה בכל מקום:

עונו ישא. אמור בפרשה קדשים לענין נותר. ואמרינן גזירה שוה עון עון מה עון האמור להלן בנותר כרת דכתיב ביה "ונכרתה", אף עון זה דפגול הוא כרת:

פרשה ט

פסקה א

א **מטמא בשר הקדש במשא**. כגון שהסיטו במקל והיינו אפילו אותו שבעלמא אינן מטמאין במשא הכא משום חומר הקדש טמא:

שאין טבול יום מטמא במגע. שהרי אף לכתחלה כשר להתעסק בפרה כדאמרינן ביומא (דף מא.) שטבול יום כשר בפרה:

הטמא מטמא במשא. כדתנן בפרה "כל הטעון ביאת מים מטמא את מי חטאת ואפר פרה במשא ומגע":

בשר קדש שטבול יום מטמא במגע. שאפילו טבל והעריב שמשו אסור בקדשים כ"ז שלא הביא כפרתו כדתנן טבל ועלה וכו' הביא כפרתו אוכל בקדשים וכ"ש טבול יום:

פסקה ב

ב **אין לי אלא טומאות קלות**. כגון טמא שרץ או נבילה שאין מטמאין את האדם:

וכל המטמאין את האדם. אלא שאין מטמאין במשא בחולין מנין שאף בקדש אין מטמאין במשא תלמוד לומר "אשר יגע בכל טמא" ואפילו הכי דוקא נגיעה ולא משא.

מיהו באותן שמטמאין בעלמא במשא כגון זב וזבה ונדה ויולדת בודאי מטמאים בשר קדש במשא:

בכל טמא אפילו במחוסר כפורים. אם נגע בו בשר קדש נטמא דכתיב התם עוד קרא אחרינא ביולדת "וכפר עליה הכהן וטהרה" מכלל שעד כאן קרויה טמאה:

שאין פוסל בתרומה. דקיימא לן הערב שמשו אוכל בתרומה:

פוסל בקדשים. בנגיעתו וכנ"ל מדכתיב "וכפר..וטהרה":

לשלישי מן הכתוב. דהיינו מן מה דכתיב בתורה "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל", "מי לא עסקינן דנגע בשני" (ועל ידי זה נעשה שלישי) "וקאמר רחמא לא יאכל" [גמרא]:

ורביעי מקל וחומר. היינו הך ק"ו דאמרן וענינו הוא כך: ומה מחוסר כפורים שאין טומאתו רבה עליו שאין בו שום סרך טומאה לענין תרומה שהתרומה שנגעה בו טהורה היא אפילו הכי לענין קודש קראו הקב"ה 'טמא' ופוסל התרומה, 'שלישי' – שבא מכח שני שיש בו שם טומאה לענין תרומה שתרומה שנעשתה שלישי פסולה היא – כל שכן ששלישי זה יפסול הקודש דהלא חמור הוא ממחוסר כפורים. ומה דלא אמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנדון, ומה שלישי בתרומה אינו עושה רביעי אף הכי נמי לענין קודש – תירץ רש"י (פסחים יח, ב) משום דמיפרך ק"ו דלענין שלישי לא צריכינן לקל וחומר דמן התכוב הוא כנ"ל, וכל היכא דמיפרך קל וחומר לא אמרינן דיו:

פסקה ג

ג **אין לי**. טעון שריפה:

אלא וכו'. היינו אותם שהוזכר בכתוב בהדיא דהיינו בטמא ונותר בשל שלמים ולענין חטאת שנכנס מדמה לפנים ומנין לרבות נותרות של שאר קדשים שיטענו שריפה:

וחטאת העוף הבאה על הספק. כגון אשה שהפילה ספק ולד ספק אינו ולד כיון דחטאת יולדת מן העוף היא כדכתיב "ובן יונה או תור לחטאת" מביאתה על הספק (ואין בזה משום חולין לעזרה דהואיל ואינה נקטרת על המזבח לא איכפת לן מה דזריק דם על הספק) ואינה נאכלת דשמא לא ולד היה וחולין היא זו ונבילה היא דאין חולין נאכלין על ידי מליקה ותשרף דהוי לה כשאר קדשים פסולין:

ואשם תלוי. כגון ששחטו וקודם זריקת דמו נודע לו שלא חטא והשתא הוי כזבח פסול אבל אם לא נודע לו יאכל כשאר אשמות דאשם קרייה רחמנא בפרשת ויקרא לכפר על הספק ולהגין מן היסורים עד שיודע לו אם ודאי חטא ויביא חטאת כדאמרינן בפרק בתרא דכריתות (דף כו:):

תלמוד לומר לא יאכל וכו'. היינו הקרא הנ"ל "ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קדש הם":

פסקה ה

ה **יכול אף שמתו**. אחר שהפרישן או שהפילו שהנפל ישרף גם הוא:

ונטמאו בחוץ. כ"ז הוא בכלל שפסולן שלא בקדש ואינן בשריפה אלא בקבורה ואף דמבואר לעיל בסוף פ"ח דאם נטמא בחוץ ישרף מבחוץ – אפשר דשריפה בחוץ שלא בקודש כקבורה חשיבה. ויש גורסין "שנשחטו בחוץ":

תלמוד לומר הוא. "כי קודש הוא", משמע דוקא אותם שפסולן בקדש לאפוקי אלו:

ר' יהודה אומר יכול חטאת העוף וכו'. טעמו משום דכולהו פסולי הקדש מנותר דמילואים קמרבינן להו דהאי "לא יאכל כי קדש הוא" במילואים כתיב. הלכך דומיא דמילואים בעינן דודאי קדשים נינהו ולמעוטי הנך דעל הספק באו מתחלתן:

וחולין שנשחטו בעזרה. לאו קדש נינהו ותנא קמא סבירא ליה כיון שנשחטו בעזרה בזבח פסול מיחלפי וכדעת ר"ש בתמורה סוף פרק בתרא:

פסקה ו

ו **והבשר**. מלה יתירא היא דהיה לו לומר "כל טהור יאכל בשר" ותו לא:

לרבות בשר הפנימי. פי' שאם יצא מקצת האבר חוץ למחיצתו אף על פי שנפסל מה שבחוץ, מה שבפנים לא נפסל:

אף היוצא אם יצא מקצתו. כצ"ל:

תלמוד לומר והבשר. והכי פירושו: והבשר שיצא - כל טהור יאכל בשר המחובר בו:

פסקה ז

ז **וקולף**. הבשר מן המקום ההוא שאינו רשאי לחתוך בו העצם:

חותך בקופיץ. אפילו במקום העצם:

שאין בו. כצ"ל:

פסקה ח

ח **מה תלמוד לומר**. "כל":

יכול לא יאכלו אלא בעליו. ד"תאכל" הוא לנוכח ואבעלים קאי:

וק"ו **לפסח**. עיין בהר"ש שנדחק מאוד בזה. והגר"א הגיה דצ"ל "מפסח", וכן הוא הגירסא בהראב"ד, והיינו מה פסח שאין טעון סמיכה ונסכים ותנופה וחזה ושוק אינו נאכל אלא לבעלים דהיינו למנוייו ק"ו לשלמים:

לכך נאמר כל טהור. לרבות אפילו מי שלא הזמינו עליו מתחלה:

תלמוד לומר כל טהור יאכל בשר והנפש וכו'. קדריש סמוכין. ואפשר עוד דאף מאן דלא דריש בעלמא סמוכין הכא דריש דאי לאו הכי הוה ליה לכתוב תחלה אזהרה שלא יאכל טמא בשר קודש ואחר כך יכתוב העונש ולא למסמך על דיוקא - כל טהור ולא טמא, אלא ודאי להך דרשא סמכינהו:

ושאינו ניתר לטהורין. דקודם זריקת דם עדיין אינו ניתר לטהורין דזריקה היא המתרת:
או אינו. אלא הכי דרשינן שאינו נאכל לטהורין אין חייבין משום טומאת הגוף אף שכבר ניתר לטהורין ואם כן יוצא לאחר זריקת דמים והוא הדין לן הבשר הואיל שאירע בו פסול שעל ידי זה אינו נאכל לטהורין לא יתחייב האוכלו בטומאת הגוף:
תלמוד לומר אשר לה'. "מזבח השלמים אשר להשם" דיתירא הוא לרבות שכל מי שעלה לה' ונזרק דמו להשם אף על פי שאירע אחר כך בו פסול האוכלו חייב כרת:

פסקה ט

ט **את הפגול ואת הנותר**. בגמרא פריך היינו לן היינו נותר וכבר איתרבי לן ומשני דהכי קאמר: את הפגול כנותר, והוא אם חשב עליו באחת מד' עבודות לאכלו שלא בזמנו כמו שרבית הנותר:
תלמוד לומר מזבח השלמים. "מזבח" ולא כל הזבחים:
אחר שריבה הכתוב מיעט. כלומר הואיל ומצינו ריבוי ומיעוט:
שהיתה להן שעת הכושר. שהרי זריקתו היה בהכשר:
ואת הנותר. לאו דוקא ונקט איידי דרישא:

פסקה י

י **אם תאמר נטמא לפני זריקת דמים**. פי' ואכלו בטומאת הגוף לאחר זריקה:
מפני מה חייבין עליו לאחר זריקת דמים. כצ"ל. ר"ל הא לא היתה לו שעת הכושר ואנן רק פיגול הוא דממעטינן דאין חייבין אבל נטמא אפילו קודם זריקה ואכלו לאחר זריקה חייב:
מפני שהציץ מרצה עליו. למיהוי זריקה מעלייתא וניתר לטהורים קרינא ביה ואף על פי שלא נאכל:

פרק יד

פסקה א

א **ואכלו ממנו זבים וזבות**. ר"ל אף על גב דאסורים לאכול ממנו אפילו אם היה רוב הצבור זבים – דלא הותר למי שהטומאה יוצא עליו מגופו – אפילו הכי אם אכלו אין חייבים:

פסקה ב

ב **יכול יהו חייבים**. כרת על ביאה זו כמו שחייבים כרת על זה בזמן אחר:

פסקה ג

ג **טומאת הגוף**. והאי 'עליו' א'והנפש' קאי דהכי ריהטיה דקרא: כל טהור יאכל בשר, דמשמע - הא גופיה טמא לא יאכל, ועלה קאמר והנפש אשר תאכל בטומאת הגוף ונכרתה:

או יכול בטומאת בשר. ואדלעיל קמהדר דכתיב "אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף" ובא במקרא הזה לחייב כרת על טומאת בשר ו'עליו' אבשר קאי דהא 'עליו' לשון זכר הוא והאוכל הנזכר בלשון נקבה – "והנפש אשר תאכל" ולא כתיב "אשר יאכל":

תלמוד לומר וטומאתו עליו. ועוד כתיב קרא אחרינא בפרשה חקת "עוד טומאתו בו":

הכי גרסינן מה טומאתו האמור להלן בטומאת הגוף מדבר. כדכתיב ברישא דקרא "כל הנוגע במת..מי נדה לא זורק עליו":

ולא בטומאת בשר. כרת אלא מלקות משום לא יאכל באש ישרף:

פסקה ד

ד **רבי אומר ואכל בטומאת הגוף דיבר**. רבי מקרא דבתריה קמייתי והכי פירושו: רבי אומר לא צריך גזירה שוה דבלאו הכי לית לן לפרושי דקאי "עליו" אבשר אלא א"והנפש". ואף על גב ד"והנפש" לשון נקבה ו"עליו" לשון זכר - אין מזה הכרע דכהאי גוונא אשכחן בקרא דבתריה שפתח הכתוב בלשון נקבה וסיים בלשון נקבה – "נפש כי תגע...ונכרתה הנפש ההיא מעמיה" - ואפילו הכי כתב באמצע לשון זכר דכתיב "ואכל" ולא כתיב "ואכלה" – אלמא אורחיה דקרא לאשתעויי הכי. וכיון דלשון זכר דנקט קרא לא מכרע מידי - הדרינן לסברא קמא דכתיבנא לעיל דמסתברא שבטומאת הגוף מדבר שבו הוא עוסק והולך. שכבר פסק מלדבר בטומאת בשר והתחיל לדבר בגופו של אוכל. שאם הוא טהור יאכל בשר והנפש אשר תאכל ואינו טהור אלא טואמתו על גופו - ונכרתה:

ואכל וטומאתו עליו. ה"פ מדכתיב בקרא שני "ואכל" ידעינן ד"וטומאתו עליו" נמשך למטה א"והנפש". ואי קשיא שני כריתות בטומאת הגוף למה? שלש כריתות הן בטומאת הגוף. ולקמן פרק ט"ו מפרש למאי איצטריך:

פסקה ה

ה **ר' חייא אומר**. עוד ראיה אחרת:

נאמרו קדשים על שם רבים. "שלמים" לשון רבים הם:

וטומאתו על שם יחיד. ואי בטומאת שלמים משתעי קרא הוה ליה למכתב "וטומאתם עליהם":

פסקה ו

ו **אחרים אומרים וכו'**. ממקומו הוא מוכרע ד"וטואמתו עליו" משמע שעדיין הטומאה על הטמא שעוד לא נטהר, מכלל שהכתוב מדבר רק במי שהטומאה פורחת ממנו שיש לו טהרה:

יצא בשר שאין הטומאה פורחת ממנו. שאין לו טהרה:

פסקה ז

ז **ולא הצבור**. שאין הצבור נכרתים על ידו. ואפילו היה ביכולתם למחות שנענשים על זה - אבל כרת אין חייבים. ויש מפרשים "ולא הצבור" היינו אם עבר הצבור על זה העון אף שבודאי נענשים, מכל מקום אין נכרתים:

ההוא. משמע שיהא בהווייתו ובישוב דעתו:

ולא מוטעה. היינו 'אומר מותר', דקרוב למזיד הוא, אימא אי לא מייתי קרבן ליהוי בכרת - קמ"ל:

בשלום. ואין עליהם עונש של כלום. והיינו כשאין בידם למחות:

פרק טו

פסקה א

א **מטמא את הטהור לקדש**. פירוש: שאם הסיט טהור את הטמא או טמא את הטהור יהא טהור מביא קרבן אם אכל קודש או נכנס למקדש. ומיירי זו הברייתא דוקא בטמאים שאין מטמאין בעלמא במשא כגון טמא מת ובועל נדה, ורק לענין קדשים - הוה אמינא דחמירי. אבל זב וזבה ונדה ומשכב ומושב הזב דמטמאין בעלמא במשא - בזו לא מייר הברייתא:

ואין מטמא במשא. ואף דכבר ילפינן זה לעיל דאפילו בשר קודש אין נטמא במשא – י"ל דהו"א דהתם הוי דיעבד שלא ישרפו הקדשים אבל הכא לכתחלה לא יאכל אדם ההוא קודש או לא ישתמשו בכלי זה קדשים. קמ"ל קרא זה. [ז"ר]

פסקה ב

ב **ואפילו טומאת מת**. שאינו טמא אלא מפני מגעו ואין הטומאה יוצאה עליו מגופו:

בטומאת אדם או וכולי. שנגע בזב או בנבילה או בשרץ:

אם נאמרו קלות. מגע זב ונבילה ושרץ:

למה נאמרו חמורות. טומאת מת:

הייתי אומר על הקלות יהא חייב על טומאת הגוף וכולי. דהוה אמינא כי ממעטינן בקרא קמא דאינו מדבר בטומאת בשר כדלעיל בפי"ד – הני מילי באותן טומאות קלות דמשתעי בהו הקרא דבתריה דהיינו שנגע הבשר בזב ובנבילה ובשרץ שמגען קל הוא

לגבי מגע מת. אבל בשר שנגע בטומאת מת - לא ממעטינן ובטומאת בשר נמי דיבר הכתוב ועל שניהם הוא אומר בקרא קמא "ונכרתה", בין על זב ובעל קרי האוכל קדש בין על האוכל בשר שנטמא במת:

צריך לומר חמורות. "בכל טמא" דאוקימנא בטמא מת. וכיון דענינא בחמורות נמי משתעי ואיירי הקרא רק בטומאת הגוף ה"ה הקרא קמא נמי איירי רק בכהאי גוונא:

אילו נאמר חמורות. דהוי כתיב "בכל טמא" בטומאת אדם:

ולא נאמרו קלות. נבילה ושרץ:

הייתי אומר. על החמורות יהיה חייב כרת על טומאת הגוף:

ועל הקלות יהא פטור. אם נגע בנבילה או בשרץ ואכל קדש יהא פטור מכרת:

פסקה ג

ג **מה תלמוד לומר לפי וכולי**. הגר"א לא גריס מן "מה תלמוד לומר" עד "יכול":

ת"ל אמור אליהם לדורותיכם. בפרשת אמור (ויקרא כב, ג):

אין לי אלא כיוצא בשלמים. מתחלה בא התנא לומר דלא נרבה אלא כיוצא בשלמים דהיינו בכור ומעשר, ומוסיף והולך עד שלבסוף אמר דהקרא מרבה את כולן דהוא כעין כלל מוסיף על הפרט ומרבה הכל:

ת"ל בשר. היינו הקרא ד"מבשר זבח השלמים" [וכ"מ בזבחים דף מד]:

פסקה ד

ד **על דבר שחייבין עליו משום פגול**. דהיינו דברים הניתרים ולא דברים המתירים:

ודין הוא. לומר כן:

שהוא בקבוע. שצריך להביא על שגגתו חטאת קבוע ולא בטומאה שהוא בעולה ויורד:

ובידיעה אחת. באחרונה אף על גב דקודם שאכלו לא ידע מעולם שזה היה פגול - חייב. ומה שאין כן בטומאה בעינן שיהיה לו ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בינתיים כדאיתא לעיל בויקרא:

ולא הותר מכללו. דפגול אפילו בצבור אסור. מה שאין כן בטומאה שהותר בצבור:

אינו נוהג אלא בדבר שיש לו מתירים. כנ"ל בפרק י"ג:

ומנין הקומץ וכולי. דכל הני אין בהן משום פגול כנ"ל בפרק י"ג:

תלמוד לומר אל הקדשים אשר יקדישו. פירוש: ד"אשר יקדישו" בא לרבות הכל:

פסקה ה

ה **יכול יהיו חייבים עליו**. מיד אם אכלו בשר בטומאה קודם שנזרק הדם:

ת"ל אשר יקרב. ר' אלעזר מפרש לה ואזיל וכי יש נוגע חייב? והלא אינו חייב אלא אם כן אכל כדכתיב "איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל וגו':

שיוכשר ליקרב. ואקדשים קאי והכי קאמר - איש אשר יקרב מתירי קדשים ואחר כך יאכלם וטומאתו עליו כדמפרש אכילה בקרא דבתריה:
יש לו מתירין. כגון אימורים ובשר שהדם מתירן. ושירי מנחה שהקומץ מתירן:
ואת שאין לו מתירין. כגון מנחת כהנים ומנחת כהן משיח:
משקדשו בכלי. שהוא המכשירו לאכילת מזבח האמורה בהן:

פסקה ו

ו **אחר שרבינו וכולי**. השתא מסיק למלתיה לפרושי קרא ד"ואכל מבשר זבח השלמים" דפתח ביה בברייתא ג' למאי איצטריך אחרי דאתרבי מקרא ד"אשר יקרב מכל הקדשים":
דבר שהן כשלמים. כגון בכור ומעשר:
ודברים שאינן כשלמים. חטאות ועולות עופות ומנחות ולוג שמן של מצורע - כולהו איתרבו מכללא דקרא דפרשת אמור:
למה נאמרו שלמים מעתה. דהיינו קרא ד"ואכל" למה נאמר:
פרט לדם. שאין חייבין עליו משום טומאה דדומיא דשלמים בעינן. מה שלמים אין בהם איסור מצד עצמו - יצאדם שיש בו איסור מצד עצמו:
יצאו עצים ולבונה וקטרת. סד"א כיון דקיימא לן (פסחים כד, ב) והבשר לרבות עצים ולבונה, שאם אכלן בטומאת עצמן לוקה – הוה אמינא דהוא הדין אם אכלן בטומאת הגוף חייב כרת. דכיון דקרינן בהן "והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל" קרינין ביה נמי "וטומאתו עליו ונכרתה" דהא גבי הדדי כתיבי. קמ"ל:

פסקה ז

ז **בין טומאות לטומאות**. פירוש: בין טומאת בשר לטומאת דם לתנא קמא, או בין דברים הנאכלים לדברים שאינן נאכלים לדברי ר' שמעון:
על קדשים קלים חייבים עליהם לאחר זריקת דמים. שהם דומיא דשלמים ובהם גילתה התורה דחיובם דוקא לאחר זריקה כדאיתא לעיל (פרשה ט הלכה ח) "הניתר לטהורים חייבין עליהם משום טומאה וכולי":
ועל קדשי קדשים בין לפני זריקה ובין לאחר זריקה. ו"אשר יקרב" לא אתי למעט דוקא משהוכשר אלא לרבות הקרב לאכילת קדשים מ"מ [הראב"ד]:
תלמוד לומר ואכל בשר ואכל זבח ואכל שלמים. דהוה ליה לומר "ואכל שלמים" ואמר 'בשר' ו'זבח' לרבות גם ק"ק דכולם שוים דלא מחייב בהו משום טומאה אלא לאחר זריקת דמים:
ונכרתה הנפש וכולי. פירשתי לעיל ספי"ד:

פרשה י

פסקה א

א **בני ישראל**. היינו מדכתיב "בני ישראל":

והלא דין הוא. שיהיו בני נח מוזהרים על החלב ולזה אתי קרא למעטינהו:

איסורו נוהג בבני נח. דכתיב "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו"

פסקה ב

ב **פרט לבהמה טמאה וכולי**. דהוה ליה לכתוב "כל חלב בהמה", אלא למעוטי אתי

פסקה ג

ג **שאין חייבין עליו משום פגול וכולי**. כדאמרינן בזבחים (דף מו.) מקראי:

פסקה ד

ד **המיוחדים**. שבאין ממין אחד:

את הכלאים. דהיינו הבאים מכשב ועז שעיבורן שוה, דאילו משור ועז אין יכול להולד כלאים שאין עיבורן שוה ואין מתעברין זה מזה:

ואם נפשך לומר. להקשות על מדרש זה דקרא דשור וכשב ועז מצריכין למלתא אחריתא בפרק א דכריתות (דף ד.):

מן הבהמה. דכתיב "כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו" לאתויי כל שהוא מין בהמה:

את הכלאים. שחלבו ענוש כרת. והא דכתיב "אשר יקריבו" לא מין הראוי להקרבה קאמר אלא חלב שכמותו קרב בקרבן כשר קאמר, ולמעוטי חלב דפנות, וכדלקמן (הלכה ט'):

ה"ג כל חלב מה תלמוד לומר. כן הוא גירסת הגר"א וכן מוכח מסוף הענין וקפריך כל לאתויי מאי:

שיכול כל שהיה בכלל עונש. כגון חולין ובעלי מומין וכלאים דאתרבו בכרת הוא דישנן בכלל אזהרה דלא תאכלו

כוי. בריה בפני עצמה היא ולא מכלאי בהמה וחיה הוא בא. דסבירא ליה להאי תנא אין חיה מתעברת מבהמה ולא בהמה ממנה:

שאינו בכלל עונש. דגבי עונש "מן הבהמה" כתיב וכוי בריה בפני עצמה היא ואין מין בהמה ולא מין חיה:

לא יהיו בכלל אזהרה. ויהא מותר:

ת"ל כל חלב. לרבות כוי וחצי שיעור. ומכל מקום אינו לוקה על חצי שיעור והריבוי היא רק לאיסורא בעלמא:

פסקה ה

ה **בנבלת בהמה טהורה הכתוב מדבר**. פירוש: שהחלב טהור מנבלה שאין עליו תורת בשר אבל חלב נבלת בהמה טמאה טמא כבשר שאין חלבה חלוק מבשרה לכל דבר:

יכול נבלת בהמה טמאה במשמע. פירוש ולא בטהורה, כי כמו שנתמעט טמאה מכרת דחלב, לענין טומאה נמי שמא נתמעט מטומאה:

טיהר כאן מכלל חלב. שאין עליו טומאת נבילה כדכתיב "יעשה לכל מלאכה" ואפילו מלאכת הקדש

וטיהר במקום אחר מכלל נבילה. פי' שכל הבשר טיהר במקום אחר ומאי ניהו? נבלת עוף טמא שאין לה שום טומאה בעולם כדנפקא לן מקראי בפרק כסוי הדם (דף פה.):

מה כשטיהר מכלל נבילה. לא טיהר אלא בטמאה (אבל טהורה מטמא את האוכלה מכיון שבלעה), אף כשטיהר מכלל חלב הוא דוקא בבהמה טמאה לבד

וטיהר מכלל שחוטה. טיהר טומאת נבילה על ידי שחיטה. שאם מתה בשחיטה - טהורה. אבל בהמה טמאה אפילו נשחטה - לא מהניא לה שחיטה לטהרה מנבילתה. ולקמן תני כל הנוגע בהם במותם אפילו בשחיטה יטמא:

אף לא טיהר מכלל חלב. הוא גם כן דוקא בבהמה טהורה ולא בטמאה:

כשאתה בא כלך לדרך זו. פירוש כשאתה בא לדון בדרך זו אין כאן אלא בהמה טהורה דחלבה טהור מנבילה

וכשאתה וכולי. ומעתה מדינא לא נפקא דיש פנים לכאן ולכאן

תלמוד לומר טריפה. יצאת בהמה טמאה דלא שייך בה טריפה:

פסקה ו

ו **ומביא את חיה טהורה**. שיש לה מיני טריפה ויהיה חלבה טהור מטומאת נבילה:

ת"ל חלב לא תאכלוהו. סיפא דקרא הוא "ואכל לא תאכלוהו"- חלב שאסרתי לך באכילה דהיינו מבהמה טהורה טיהרת לך מנבילה ולאפוקי חיה דחלבה מותר

פסקה ז

(ז)**לא יאכילנו לאחרים**. לנכרים:

ת"ל ואכל. דיתירא הוא להורות דמותר להאכיל להם:

יכול חלב שמותר בהנאה טהור. פירוש: על זה אמר קרא דיעשה לכל מלאכה אבל חלב של שור הנסקל דאסור בהנאה (כדאיתא בבבא קמא דף מא.) וכן עגלה ערופה שמתה ולא נעשית מצותה דהשתא היא נבילה ואסורה בהנאה שגם קודם עריפתה נאסרה (אבל אם נערפה אפילו בשרה טהורה מטומאת נבילה דכפרה כתיב כקדשים), יכול שלא יהיה חלבה טהור

ת"ל כל חלב. הנה באמת הריבוי דכל חלב כבר נדרש בהלכה ד'. וכן "כל אוכל חלב" נדרש בהלכה ב'. והנכון כגרסת הגר"א "תלמוד לומר וחלב וחלב" - ר"ל דכתיב "וחלב נבילה וחלב טריפה" והיה לו לכתוב "וחלב נבלה וטריפה". לרמז דכל חלב שהוא יעשה לכל מלאכה והיינו רק לענין זה שאין עליה טומאת נבילה, אבל מ"מ אסורה בהנאה [הראב"ד]:

פסקה ח

ח **יכול במלאכת הקדש יהא מותר וכולי**. למשוח בו עורות קדשים כמו שציוה להקריב החלב לשמים, אבל למלאכת חולין לא יהיה מותר. ואף דכתיב "או מכור לנכרי" סבירא ליה דכשהותרה נבילה היא לבדה הותרה אבל חלבה וגידה לא הותרו ולהכי איצטריך קרא למשרי:

רבי עקיבא אומר יכול למלאכת חולין יהיה טהור. כלומר לטומאה ולטהרה איצטריך קרא אבל לאיסור ולהיתר לא צריך קרא למישרייה שכשהותרה נבילה למוכרה לעכו"ם היא וחלבה וגידה הכל הותרו כי איצטריך האי קרא לטהרת מלאכת הקדש כגון למשוח עורות לתוך בכלים ובמשכן למכסה עורות האלים והתחשים:

פסקה ט

ט **חלב בעלי מומין מנין? ת"ל מן הבהמה**. משמע איזה בהמה שהיא **חלב חולין מנין? ת"ל כי כל אוכל חלב**. הנה מתיבת "כל" דרשינן לעיל במשנה ב' לרבויי והכא מריבוי ד"כי". ואף על גב דקרא באוכלין מיירי, כיון דליכא לריבויי עוד מידי באוכלין - תנהו לנאכלין דאפילו חלב חולין חייב (פסחים מג, א)

חלב שכמותו כשר לקרב. דבר העומד להקרבה

יצא חלב דפנות וכולי. שהרי נתפרש בסדר ויקרא "את החלב המכסה את הקרב וכולי"

פסקה י

י **ולא הצבור**. שאין נענשין על ידי היחיד:

להביא את השותה. היינו שהמחה את החלב וגמעו כדאיתא בחולין (דף קב.). ופירש"י שם דנפש דריש - כל דבר המיישב נפשו של אדם:

ולא המאכלת. היינו שתחב בבית הבליעה של חבירו. אף דבודאי עובר בפני עור - מכל מקום אין עליו עונש כרת:

כדי אכילת. הגר"א גריס "שיעור אכילה"

פסקה יא

יא **יכול אף דם מהלכי שתים**. היינו דם האדם שמהלך בשתי רגלים **מיוחדין שיש להם טומאה קלה**. טומאת אוכלין

טומאה חמורה. כשהיא נבלה מטמאה במשא
יש בהם איסור. קודם שחיטה והיתר לאחר שחיטה (הגם דאיסור דם הוא אפילו בטמאין כדתנן בכריתות בפר' דם שחיטה – מכל מקום במין בהמה ועוף איכא איסור והיתר - תוספות שם)
יצא דם מהלכי שתים שאין בהם טומאה קלה. הנוגע במת נטמא בגדים שעליו
שאין בו טומאה חמורה. שאינו מטמא במשא
דם ביצים. פירוש שנתחממו ליצירת אפרוח ונותר בהם דם
שכולו מותר. שאין צריכין שחיטה
לעוף ולבהמה. צריך לומר "אי מה עוף":
שאין בו כלאים. בנוצה שלו
אף בהמה. כגון שור ועז חמור וסוס - מרבינן מניה כעין הפרט של עוף, אבל צאן שיש בצמרו כלאים אין בכלל זה
ת"ל ולבהמה. מרבינן מזה כל מין בהמה:
או מה בהמה. כלומר, אי כתיב 'בהמה' ולא כתיב 'עוף' הוה אמינא מה בהמה שאין בה מצות שילוח אם על הבנים אף עוף (כגון עוף טמא) שאין טעון שילוח חייבין על דמו; לאפוקי עופות טהורין דלא:
ת"ל ולעוף. לרבות כל מיני עוף:

פרשה יא

פסקה א

א **בני ישראל מניפין**. "דבר אל בני ישראל" קדריש דקרא יתירא הוא אלא למעוטי עכו"ם מתנופת חזה ושוק של שלמים שבו הענין מדבר:
ואין הגוים מניפין. שהם נודרים נדרים ונדבות כישראל כדלעיל (אמור פרשה ז' הלכה ב'):
וכי איזה מדה מרובה. לעיל בריש ויקרא פרשה ב' בראשה דריש נמי כה"ג לענין סמיכה "דבר אל בני ישראל וסמך ואין הנכרים סומכין" ואתי תנא לאצרוכי תרוייהו דלא אתיין חד מחבריה והיינו דקאמר "וכי איזה מדה מרובה", כלומר נחזי אנן איזה מדה מרובה ונילף אידך מינה:
שהסמיכה נוהגת בכל החוברין. השותפין שכולן צריכין לסמוך ואין אחר סומך בשביל כולן כדתניא (פי"ז הלכה ב') "קרבנו לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה":

תנופה אינה נוהגת בכל החוברין. אלא אחד מניף בשביל כולם דהיכי ליעבד לינפו כולהו בהדדי הוי חציצה, לינף והדר לינף - תנופה אמר רחמנא ולא תנופות (מנחות צד, א):

סמיכה נוהגת בקרבנות היחיד עד תיבת "**אם**" - לא גרסינן [הגר"א וקרבן אהרן] שהוא נגד משנתנו שם דתנן בהדיא איפכא:

אם מיעטתים מסמיכה מרובה. לעיל בריש ויקרא:

לא אמעטם מתנופה מעוטה. בתמיה הא איכא למילף ק"ו:

אתה אומר בצד זה. וחמירא לך סמיכה וקשיא לך:

או בצד זה. איכא לאשכוחי גוונא אחרינא שתהא תנופה חמירא מסמיכה ואיכא למיפרך:

הכי גרסינן "שהתנופה נוהגת בדבר שיש בו רוח חיים ובדבר שאין בו רוח חיים בחיין ובשחוטין וסמיכה אינה נוהגת אלא בדבר שיש רוח חיים ובחיים בלבד. תנופה נוהגת בקרבנות היחיד ובקרבנות צבור וסמיכה אינה נוהגת אלא בקרבנות יחיד אם מעטתים כו'" [הגר"א והוא ממשנה שם דקחשיב החומר שיש באחד מה שאין בחבירו]. והכי פירושו:

בדבר שאין בו רוח חיים. כגון מנחת העומר ומנחת קנאות שתי הלחם ולוג שמן של מצורע:

בחיין ובשחוטין. כדתנן (שם בדף ס"א) "זבחי שלמי צבור טעונין תנופה חיים ושחוטין":

ובחיים בלבד. היינו דכלפי שאמר שתנופה נוהגת אף בשחוטין קאמר בסמיכה שאינה נוהגת אלא בעודה בחיים אבל כשנשחטה שוב אין סמיכה נוהגת בה:

בקרבנות היחיד. כגון חזה ושוק של שלמי יחיד:

ובקרבנות הצבור. כגון כבשי עצרת:

וסמיכה אינה נוהגת אלא בקרבנות היחיד. כדתנן (דף צב.) "כל קרבנות הצבור אין בהן סמיכה חוץ מפר הבא על כל המצות ושעיר המשתלח". ואפילו הני דאית בהו סמיכה אין כל ישראל סומכין עליהן אלא או זקני העדה או אהרן הכהן:

הא מפני וכו'. וחד מחבריה לא אתי:

הכי גרסינן צ"ל **בני ישראל סומכין ואין הגוים סומכין**. **בני ישראל מניפין ואין הגוים מניפין**:

פסקה ב

ב **בני ישראל מניפין ואין בנות ישראל מניפות**. ממלת "בני" דייק למעוטי בנות וממלת "ישראל" דייק למעוטי עכו"ם:

אם מצינו וכו'. כלומר אין אנו צריכין קרא למעט בנות ישראל מתנופה דכשם שמצינו בסמיכה דלא חלק הכתוב בין קרבנות עכו"ם לקרבנות נשים ומיעט שניהם ממנו:
לא נחלוק וכו'. כלומר כן לא נחלוק בין קרבנות עכו"ם לקרבנות נשים לתנופה אלא ששניהם אין טעונים תנופה דמה מצינו בסמיכה שכשם שמיעט את העכו"ם ממנו כך מיעט את הנשים תנופה גם כן כאשר נמצא שמיעט את העכו"ם נמעט את הנשים ולמה לי קרא ד"בני" למעט בנות?
מה לי כו'. חזר והשיב מה לי כלומר לא נלמוד מהסמיכה דמה לי בסמיכה שלא חלק והשוה אותם ששניהם אינם טעונים סמיכה יש טעם גדול לזה לפי שהסמיכה צריכה לבעלים שדינה בבעלים ונשים ועכו"ם כולם שוים שאינם יכולים לבוא לעזרת נשים לסמוך ולזה מיעט את שניהם ממנה:
לא נחלוק וכו' לתנופה. בתמיה כלומר ומזה האם נלמוד שלא נחלוק בתנופה שהיא בכהן ולא בבעלים ואחר שאחר מניף ולא המה למה לא נחלוק ונאמר דעל של עכו"ם לא יניף הכהן אבל על של נשים יניף הכהן ואם כן כפי זה אף שמיעטתים לנשים מסמיכה לא הייתי ממעט אותם מהתנופה. (וטעם להפרש זה בין קרבן עכו"ם לקרבן נשים כבר אסבר לנו הראב"ד מפני שנתרבו הנשים בענין תנופה במקום אחד במנחת סוטה והנזירה הלכך הייתי סבור שיש הפרש כאן בתנופת כהן בין קרבן עכו"ם לקרבן נשים). לפיכך תלמוד לומר "בני ישראל" בני ישראל מניפין ולא בנות ישראל לומר שקרבן עכו"ם ונשים שוים הם ואין בהם תנופה כלל. ולפי זה לא גרסינן "ומה תלמוד לומר" אלא "תלמוד לומר" (קרבן אהרן בביאורו הראשון כפי פשטות הברייתא. ואף שכתב אחר כך שלפי זה הוא נגד מסקנת המגרא וע"כ בחר לו דרך אחרת מכל מקום בחרתי יותר בביאור הזה שהוא כפשטות הברייתא ואף שהוא שלא כמסקנת הסוגיא דילן דלפי הנראה תרי תנאי הוא ואליבא דר' יוסי כמו שמסיק הראב"ד בביאורו, עי"ש):
אמר רבי צ"ל **ר' יוסי**, דכן הוא במנחות דף ס"א:
התנופה. צ"ל **שהתנופה**:

פסקה ג

ג **הגרים וכו'**. הא לאו מזרע ישראל הם:
תלמוד לומר המקריב. כל דהוא ומסתברא דאית לן לרבויי הני שחייבים בכל המצות כישראל:
או אינו אומר המקריב אלא זה כהן המקריב. אין זה ככל ה"או אינו" שבתורת כהנים דלא קאי כן והכא קאי כן במסקנא. וע"כ הנכון כגרסת הגר"א דגרס "דבר אחר המקריב זה כהן המקריב", דלדרשה קמייתא מפרשינן "המקריב" דהיינו בעלים ותנופת כהן לא

הוזכרה כאן אלא מגזירה שוה יד יד מביכורים נפקא לן כתיב התם "ולקח הכהן הטנא מידיך" וכתיב הכא "ידיו תביאנה". מה התם כהן אף כאן כהן וכדעת ר' אליעזר בן יעקב (במנחות ס"א עיי"ש):

כשהוא אומר ידיו תביאנה. דקרא יתירא הוא לרבות ידי הבעלים לתנופה:

הא כיצד. יתקיימו שני המקראות, "המקריב" דמשמע תנופה בכהן ו"ידיו תביאנה" בבעלים:

כהן מניח תחת יד בעלים. ר"ל שמניח ידיו תחת יד בעלים ומניף:

פסקה ד

ד **יצאו עופות**. שאינן בזביחה אלא במליקה וכן מנחות שאינן זבחים אין טעונין תנופה ואף על גב דשתי הלחם ומנחת העומר ומנחת קנאות טעונין תנופה הני תנופה בהדיא כתיב בהו אבל שאר מנחות דלא כתיב בהו תנופה ממעטינן הכא מ'זבח':

פסקה ה

ה **ולא אוציא את הבכור וכו'**. והאי דכתיב "זבח שלמיו" הוא הדין לכל הקרבנות שהם בכלל 'זבח':

תלמוד לומר מזבח. בסיפא דקרא למעוטי:

פסקה ו

ו **שהם טעונים סמיכה**. כשלמים:

תלמוד לומר שלמיו. דהוא כלל ופרט, שלמים אין וקרבן אחר לא:

שיש למינו תנופה. והוא אשם מצורע שטעון תנופה חי דכתיב "ולקח הכהן את כבש האשם וגו'" ולכן אין להוציא גם שאר אשמות מתנופת חלביהם:

אוציא את כל אשמות. פי' אפילו אם נוציא שאר אשמות על כל פנים לא נוציא את אשם מצורע עצמו שיהא טעון תנופה לאחר שחיטה:

תלמוד לומר שלמיו. עוד זמנא אחריתא כדי שלא תדון ק"ו זה:

פסקה ז

ז **או אינו אומר שלמיו אלא לרבות**. הגר"א לא גריס ליה עד "וכשהוא אומר", וכן בדין דאי ס"ד דשלמים לא אתי למעוטי אלא לרבויי ולא מימעט ליה אשם מצורע דטעון תנופה מקל וחומר כדאמרן, אם כן זבחי שלמי צבור נמי לא צריכי קרא לרבויי דמהאי קל וחומר גופא נפקא כדבסמוך בהלכה ח'. וכן שלמים הבאין מחמת פסח נמי לא צריכי "שלמיו" לרבויי דכבר נפקא ליה לעיל (ויקרא דבורא דנדבה פי"ח הלכה ד) מקרא אחרינא עיי"ש. אלא ודאי לא גרסינן להא מילתא כלל ופשיטא לן ד"שלמיו" למעוטי אתי כנ"ל:

מזבחי שלמיכם. דכתיב "תרומה לכהן מזבחי שלמיכם" דהוא לשון רבים לרבות על שני כבשי עצרת:

פסקה ט

ט **ואין טעון תנופה שחוט**. כדממעטינן לעיל מ"שלמיו":

פסקה י

י **יכול**. אי לא פרט קרא את אשי ה' את החלב על החזה יביאנו יכול כולו זבחא בעי תנופה:

תלמוד לומר חלב. ולא בשר:

הכי גרסינן **תלמוד לומר על החזה** – ללמד שהחלב והחזה שניהם טעונים תנופה:

כשהוא אומר יביא. היינו "יביא את קרבנו". ו"את קרבנו" יתירא קדריש (קרבן אהרן):

לרבות את האליה. של שלמי כבשים דכיון שקרב כמו חלב רבייה קרא דטעון תנופה:

הכי גרסינן **את אשי ה' לרבות שתי הכליות**. ד"אשי" לשון רבים משמע תו שנים הקרבים לגבוה ומאי ניהו כליות:

יביאנו. יתירא ריבויא הוא:

לרבות יותרת הכבד. הרי נתרבו כל האימורים והחזה לתנופה:

פסקה יא

יא **טעונין תנופה**. הולכה והבאה לד' רוחות העולם:

הרמה. מעלה לרום ומוריד:

תלמוד לומר שוק התרומה. לשון הרמה:

שאין תלמוד לומר שיכול לא גרסינן [הגר"א וכן כתבו שארי מפרשים]:

הכי גרסינן "אין לי אלא שוק בהרמה וכולן בתנופה מנין ליתן את של זה בזה וזה בזה, תלמוד לומר וקדשת וגו' שאין תלמוד לומר אשר הונף ואשר הורם אלא זה בנה אב כל שטעון תנופה טעון הרמה וכל שטעון הרמה טעון תנופה" [הגר"א וש"מ], והכי פירושו: כיון דלא כתיבא הרמה גבי אימורים וחזה וגבי שוק לא כתיבא תנופה, אימא לא בעינן למיעבד אלא כדכתיב – שוק בהרמה מעלה ומוריד, וכל האימורים והחזה בתנופה מוליך ומביא, ותו לא:

מנין ליתן וכו'. הרמה דכתיב בשוק ליתן באימורים וחזה ותנופה דכתיב באימורים וחזה ליתן בשוק:

תלמוד לומר וקדשת וגו' (בפרשה תצוה) **שאין תלמוד לומר אשר הונף ואשר הורם**. דאי "אשר הונף" אחזה קאי ו"אשר הורם" אשוק – לשתוק קרא מיניה שהרי כבר נאמר

"חזה התנופה ושוק התרומה", אלא ודאי אתרוויהו קאי וללמד שכל אחד מהם טעון תנופה והרמה:

אלא זה בנה אב. פי' אף על גב דהאי קרא במילואים כתיב זה בנין אב למילף מניה נמי בעלמא דכל שטעון תנופה – דהיינו אימורים וחזה של שלמים – טעון נמי הרמה. וכל שטעון הרמה – דהיינו השוק – טעון נמי תנופה. כיצד הוא עושה? מוליך ומביא, מעלה ומוריד:

פרק טז

פסקה א

א **או אינו מביא**. בהאי בנין אב:

אלא כיוצא בזה. דדמי לאיל המלואים:

איל קשה. 'איל' לשון חוזק כמו "ואת אילי הארץ לקח" (יחזקאל, יז) שהוא חזק וקשה דהיינו בן ב' שנים:

אף אין לי. ללמוד תנופה והרמה כאחד אלא במביא איל לתודה דדמי למלואים:

קשה ואין טעון לחם. איל לשלמים:

רך וטעון לחם. כבש בן שנתו לתודה:

רך ואין טעון לחם. כבש לשלמים:

בכבשים. בכדי נקטיה אלא כלומר מנין לרבות בקר ועזים ככבשים דהיה במלואים ממין זה:

לרבות את כולן. שכולן צריכין תנופה והרמה כאחד וכנ"ל סוף הפרק:

פסקה ב

ב **תלמוד לומר החזה וכו'**. "החלב על החזה יביאנו" - את החזה להניף להכי הדר וכתב "את החזה" לאשמועינן שאין מעכבות זו את זו למצות תנופה ואי ליכא אלא חזה - מניף. והוא הדין לכולהו, דאי נשתייר אחד מהן טעון תנופה:

אותו ואפילו כוליא אחת. דהוה אמינא אף על גב דלא מעכב חלב לכליות ולא חלב וכליות לחזה, דכל חד באפי נפשיה כתיב, אבל כליות אהדדי מעכבי. קמ"ל "אותו" לשון יחיד וא"אשי השם" קאי דהיינו שתי כליות דאפילו "אותו" דהיינו כוליא אחת טעון תנופה אף על פי שנטמאת השנית:

תנופה ולא תנופות. פי' אף דשייך שם תנופה אפילו בכוליא אחת היינו דוקא בנטמאו השאר ונשתייר כוליא אחת אבל בלא נטמאו אין לו רשות להניף מקצת ולחזור ולהניף דתנופה אחת אמר רחמנא ולא שתי תנופות. והגר"א גריס בהדיא "ואפילו כוליא אחת.

או יניף ויחזור ויניף. התנופה ולא תנופות", וכדבריו איתא בהדיא לקמן בפרשת מצורע (פרשה ג' פסקא ז'). ועיין שם בקרבן אהרן דמשמע דהוא רק לכתחלה:

פסקה ג

ג **לפני השם במזרח**. כלומר אפילו במזרחו של מזבח יכול להניף וכל שכן במערבו דקרוב יותר להיכל [רש"י]. ודעת הראב"ד כיון דאפשר למיעבד כלפי חוץ אינו מן הדין שיכנס אדם לפנים שלא לצורך. [ודע דהגר"א כתב "לפני השם במזרח" מיותר, וטעמו דלא היה לו להפסיק במקום ההנפה ואחר כך לבאר כיצד הוא עושה את עצם ההנפה, ומקומו בסוף משנה ג' שאמר שם מתחלה שהתנופה במזרח ומבאר שהיא קודמת להגשה, והטעם דכתיב "והניף את המנחה לפני השם" והדר "והקרבי אותה אל המזבח", ואגב מבאר את סוף הפסוק "לפני השם" במזרח.]:

כיצד הוא עושה. כלומר הא דכתיב "החלב על החזה" לא תימא דאשעת תנופה קאי אלא היינו בשעת הבאה מבית המטבחיים דכי מייתי כהן חלב על החזה מייתי להו אבל כי יהיב להו על יד בעלים להניף והופכן מידיו לידי בעלים נמצאו עליונים למטה ותחתונים למעלה:

החלבים על ידי הבעלים. על פיסת ידיהם ממש:

וחזה ושוק כו'. כדלקמן פרשת שמיני (סוף פ"א) "שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו – מלמד שהחלבים למטה":

אם יש שם לחם. כגון תרומה לחמי תודה ואיל נזיר ומלואים:

לחם נותן למעלה מהם. דכתיב במלואים "ומסל המצות אשר לפני השם לקח חלת מצה אחת וגו' וישם על החלבים ועל שוק הימין" (ויקרא, ח):

תנופות קודמות להגשות. תחלה מניף ואחר כן מגיש. ובמנחת העומר ומנחת קנאות קאמר שיש בהם תנופה והגשה. ומנין שהתנופה קודמת דכתיב במנחת סוטה "והניף את המנחה לפני השם" והדר "והקריב אותה אל המזבח" (במדבר ה, כה):

פסקה ה

ה **תלמוד לומר והיה**. ריבויא הוא דהוה מצי למכתב "והחזה לאהרן ולבניו" ומדכתיב "והיה" משמע מ"מ לרבות נטמאו אימורים או שאבדו:

וכן הוא אומר. אריבא קאי דאם לא נטמאו אימורים אין כהנים זכאין קודם הקטרה כדאשכחן בבני עלי:

גם בטרם יקטירון וגו'. והתם באיתנהו לאימורים הוי דכתיב בתריה "ואמר אליו האיש קטר יקטירון כיום וגו'":

פסקה ו

ו הכי גרסינן **אין לי אלא שוק שהוא ימין זרוע חולין מנין תלמוד לומר תתנו זרוע מוקדשין מנין תלמוד לומר תרומה**. [הגר"א], וכן הוא בחולין דף קל"ד ע"ב:

זרוע חולין מנין. שאינו נוהג אלא בשל ימין:

תלמוד לומר תתנו. תרומה לכהן לרבות נתינה אחרת שהוזכרה בשחוטי חולין שאף הוא של ימין נתנית לכהן:

זרוע מוקדשין. של איל נזיר:

תלמוד לומר תרומה. פי' לרבות תרומה אחרת דהיינו זרוע בשלה של איל נזיר שאף הוא של ימין:

מזבחי שלמיכם זהו שאמרנו. לעיל בפרק ט"ו הלכה ט':

פסקה ז

ז **וטהור בשעת הקטר חלבים**. שהוא כל הלילה כגון שטבל וטהר בהערב שמש:

תלמוד לומר המקריב את דם השלמים. דהיינו שטהור בשעת זריקה שהיה ראוי לזרוק לו תהיה שוק הימין למנה:

פסקה ח

ח **אבא שאול**. הקטר חלבים נמי בעי. ותנא קמא סבר לו תהיה שוק הימין למנה אהמקריב את דם השלמים לבד קאי כדאשכחן קרא אחרינא לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה ולא כתיב מקטיר חלבים והכא דכתיב "את החלב" לא לראוי אתי אלא למודה בעבודות כדדריש ליה ר' שמעון לקמיה שצריך שיהיה מודה בכל עבודות אף בהקטרת חלבים וא"ל אין לו חלק בכהונה. וכן הביא רש"י בשם ר"ש בהדיא בזבחים (דף קב:). ומשמע דהיה לו גירסא אחרת בחולין דף קל"ב ע"ב:

פסקה ט

ט **א"ר שמעון**. ר' שמעון כתנא קמא סבירא ליה דטמא בשעת הקטרה חולק ומשום הכי מוקי לקרא למילתא אחרינא:

(שאינו מודה בעבודה[4]. שאומר בלבו דברי הבל הן ולא ציוה המקום להקריב לו קרבנות אלא משה בדה מלבו (רש"י חולין דף קל"ב):

[4] שאינו מודה בעבודה. עיין פירש"י שהעתקנו בביאורנו דהיינו שכופר שהוא מפי ה' וקשיא דאם כן כופר גמור הוי והוא בכלל האפיקורסים וכידוע שאפילו האומר כל התורה מן השמים חוץ מפסוק אחד או אות אחת שמשה מפי עצמו אמרו אינו בכלל ישראל ומורידין ולא מעלין ומאי אין לו חלק בכהונה דקאמר? ולולא דברי רש"י הייתי מפרש דלאו בכפירה מיירי אלא שאינו מקבל עליו לעסוק בעניני עבודה וכן משמע בבכורות דל ל ע"ש שזה לשון הגמרא שם: "עכו"ם שבא לקבל ד"ת חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו וכן בן לוי שבא לקבל עליו דברי לוויה" (לשורר ולשרת ולהיות שוער) "**וכהן שבא לקבל דברי כהונה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו שנאמר "המקריב את דם השלמים וגו' העבודה מסורה לבני אהרן כל כהן שאינו מודה בה אין לו חלק בכהונה**". **עכ"ל הגמרא**.

אין לו חלק בכהונה. אינו חולק בקדשים דהכי קאמר קרא: המקריב את דם השלמים ואת החלב - המודה בהקרבת הדם והחלב, לו תהיה שוק הימין למנה. שאינו מודה - לא:

לא זו בלבד. הקרבה דהיינו הולכה דשייכא בדם ובחלב בעינן מודה בה אלא הוא הדין לשאר עבודות המסורות לבני אהרן:

יציקות ובלילות. שנותן שמן בכלי קודם לעשייתה ונותן סולת וחוזר ונותן שמן ובולל וחוזר ונותן שמן לקיים מצות יציקה ויצק עליה שמן כדלעיל בפרשה ויקרא ולית ליה לר' שמעון מקמיצה ואילך מצות כהונה דדריש ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה והביאה אל בני אהרן וא"ו ד"והביאה" מוסיף על ענין ראשון. מה קמיצה בכהן אף יציקה ובלילה בכהן. הכי מפרש בהקומץ רבה (דף יט.):

ופתיתות. מנחת מחבת ומרחשת ומנחת מאפה תנור שהיו נקמצות לאחר אפיה פותתן ומחזירן לסלתן וקומץ דכתיב "פתות אותה פתים וגו'":

והמליחות. "במלח תמלח":

והתנופות. בקרבנות הטעונים תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד:

וההגשות. במנחות הטעונות הגשה מגיעה בקרן דרומית מערבית בחודה של קרן:

וההקטרות. של חלבים ואימורים. [והגר"א בהגהותיו כתב "וההקטרות מיותר", וטעמו דהא קאמר מתחלה "לא זו בלבד" וקאי על הפסוק "המקריב את דם השלמים ואת החלב מבני אהרן" ומה דחשיב אחר כך הזאות קסבר האי תנא דהמקריב היינו הולכת הדם כפירש"י אבל את החלב בודאי הקטרה היא דסמיך ליה "והקטיר החלב". אי נמי לדברי הגר"א להכי קחשיב הזאות משום דכלל נמי הזאת שמן של מצורע]:

והקמיצות. של מנחות:

והמליקות. של תורים ובני יונה:

והקבלות. דם במזרק:

וההזאות. מתן דמים של קרבנות והזאות שמן של מצורע:

ועריפה עגלה. בכהנים הוא כדכתיב "ונגשו הכהנים בני לוי":

וטהרת מצורע. הצפרים:

ונ"כ בפנים. במקדש כדכתיב "וישא אהרן את ידיו וגו'" (ויקרא, ט):

ובחוץ. בגבולין בבית הכנסת:

תלמוד לומר מבני אהרן לרבות כל עבודה שהיא מסורה לבני אהרן. כהן שאינו מודה בה אינו חולק בקדשים ולאפוקי שחיטה והפשט וניתוח שהיא אינה מסורה לבני אהרן:

פסקה י

י **וכן היה ר' שמעון אומר**. איידי דאיירי בדרשא דר' שמעון דכל כהן שאינו מודה מייתי נמי אידך דר' שמעון דדריש בקרא דמלאכי שהוכיח את בני דורו וזירזם על עניני עבודה:
המשמשים את הגוף. שהגוף מקבל הנאה מהם:
אינם נמנעים לעשותם. אדם לחבירו:
ואין נוטלים עליהם שכר. אלא עושהו בחנם:
הדלק לי את הנר הזה. מנרך שזה נהנה וזה לא חסר:
ואגף לי את הדלת אחרי. [כצ"ל]. עם יציאתי שהוא דבר שאין בו טורח:
לא עשיתם עמי חנם. כצ"ל [הגר"א] וביאורו הלא הגפת הדלת של בהמ"ק וכן להאיר על המזבח הוא דברים קטנים שעשיתם עתיד אני לשלם שכר ועל אחת כמה וכמה דברים שדרך העולם לשלם שכר בודאי לא יקופח שכרכם ואם כן מנחה בודאי לא ארצה מידכם בחנם וע"כ יש לכם להיות זהיר מאוד בעבודה ומש"כ אין לי חפץ בכם גם כן על בחנם קאי אלא עתיד אני לשלם שכר עבור הכל:

פרק יז

פסקה א

א **ר' אלעזר בר"ש**. אתי למיעבד צריכותא בתלתא קראי. דכתיב במנחה "לכהן המקריב אותה" - פרט לטבול יום ולמחוסר כפורים ואונן, ובחטאת כתיב (פרשה ג' הלכה ג') "הכהן המחטא אותה יאכלנה" - פרט לטבול יום וכולי, וגבי שלמים כתיב "לכהן הזורק את דם השלמים לו יהיה" - פרט לטבול יום וכו'. ואשמועינן ראב"ש דחד מחבריה לא אתי והיינו דקאמר:
בא טבול יום ואמר לכהן. חבירו הטהור של בית אב שלו:
תן לי. חלק מן המנחה של ישראל שאוכל לערב:
אמר לו. טהור לטבול יום, כלומר כן יש להשיבו:
ומה אם במקום שיפה כחך בחטאתך. דכהן המחוייב חטאת מביאו ומקריב אפילו במשמר שאינו שלו ועבודתה ועורה שלו. בפרק הגוזל (דף קט:) מנין לכהן שבא ומקריב קרבנותיו בכל עת ובכל שעה שירצה? תלמוד לומר "ובא בכל אות נפשו ושרת". ומנין שעבודתה ועורה שלו? תלמוד לומר "ואיש את קדשיו לו יהיו":
דחיתיך מחטאת ישראל. דטבול יום אינו חולק בה דכתיב "המחטא":
מקום שהורע כחך במנחתך. שאם התנדבת מנחה והקרבת – אפילו אתה טהור – אי אתה אוכלה, כדכתיב "כל מנחת כהן כליל תהיה וגו'":
אינו דין שאדיחך היום. שאתה טבול יום ואינך ראוי להקריב מנחת ישראל:

לכהן המקריב וגו'. במנחה כתיב:

פסקה ב

ב **אמר לו**. טבול יום לטהור:

אם לאו. אם אי אתה נותן לי מן המנחה שהורע כחי בה:

תן לי מן החטאת. שלא הורע כחי בה:

אמר לו ומה במקום וכו'. טהור קמהדר ליה לטבול יום הכי שלא יחלוק עמו:

אמר לו. טבול יום:

לא אם דיחיתני ממנחת ישראל שהרי הורע כחי במנחתי. כשם שהורע כחך במנחתך:

תדחני מחטאת ישראל. בתמיה:

פסקה ג

ג **תן לי מחזה ושוק**. חלק כמוך ואוכל לערב:

שהרי הורע כחי אצל נשיי ועבדיי. אף כשאני טהור, שאיני רשאי להאכילם להם:

פסקה ד

ד **יצא טבול יום**. בפחי נפש:

בקוליו וחומריו. שהיה דורש קל וחומר להנאתו ואומר למה דחיתני וכולי:

אונן מימינו וכו'. שאף הם נדחים מן מקראות הללו שאינם ראויים לעבודה:

פסקה ה

ה **חזה**. פירוש דכתיב "כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה". והנה "חזה" זה חזה, והוה ליה למכתב "כי את החזה והשוק לקחתי וגומר". מאי "התנופה והתרומה"? ולזה אמר התנופה זו תנופת הסל של איל נזיר דכתיב "ולקח הכהן את הזרוע בשלה מן האיל וחלת מצה אחת מן הסל ורקיק מצה אחד וגו' והניף אותם", ולא נתפרש בלחם שהם מתנה לכהן. וריבה לך הכתוב "תנופה" לרבות דבר המינף באיל נזיר שאף הוא מתנה לכהן:

התרומה זו תרומת תודה. היינו תרומת הארבע חלות שבלחמי תודה. ומפני שהכל מתנה לכהן מן השלמים ומן הבא עמהם ואחר התנופה לכך כלל את כולם:

ראוים היו לישראל. אילו לא עשו את העגל היתה עבודה בבכורות של כל ישראל והם נוטלים חזה ושוק ושאר מתנות כהונה:

יכול כשם שכשנתחייבו וכו'. פירוש, כיון שלא איבדו זכותם אלא משום חטא, כך אם יזכו – דהיינו לעתיד לבא, שימחה חטא העגל לגמרי – יהיו הם חוזרים לעבוד העבודה ולזכות במתנות:

פסקה ו

ו **יכול וכו' במתנות**. זרוע ולחיים וקיבה:

ודין הוא. אף על גב דכי כתיב "ונתן לכהן הזרוע וגומר" - בענינא דחולין הוא דכתיב, דלעיל מיניה כתיב "דגנך...גז צאנך", וראשית הגז אינו נוהג אלא בחולין כדאיתא בפרק ראשית הגז – אפילו הכי הוה אמינא נילף קדשים מחולין בקל וחומר:

חולין שאין חייבין בחזה ושוק. דכתיב "וזה יהיה משפט הכהנים" (דברים יח, ג) – זה אין, מידי אחרינא לא:

ת"ל ואתן אותם לאהרן וגו'. "אותם" מיעוטא הוא, לומר אין לך אלא מה שאמור בענין. חזה ושוק - אין, זרוע ולחיים וקיבה - לא:

מאת בני ישראל מרצון ישראל. דהאי "מאת וגומר" יתירא הוא, דהא כתיב במקרא הקודם. אלא לדרוש שאין הכהנים רשאין ליטול מהן בזרוע אלא כמו מתנה הם משלמים של בני ישראל שהם נותנים אותם לכהן:

פרק יח

פסקה א

א **אר"ש לכך נאמר משחת משחת שני פעמים**. משום דאילו כתיב "משחת אהרן ובניו" הוה אמינא דלא זכו להמשח בשמן המשחה אלא אהרן בזכות בניו עמו ובניו בזכות אביהם עמם:

תלמוד לומר זאת משחת אהרן. לומר דכדאי אהרן בזכות עצמו לבד להמשח בשמן המשחה:

ומשחת בניו. שהבנים בעצמם כדאיי למשיחה:

לעתיד לבוא. בתחיית המתים:

תלמוד לומר זאת. מיעוטא הוא – זאת לאהרן ובניו ואין אחרת להם אלא עומדים בקדושתם ממשיחה הראשונה ואין צריך משיחה אחרת:

הא מה אני מקיים אלה שני בני היצהר. כלומר אם על אהרן ובניו נאמר שמשחתן קיימת הרי שלשה הם אלא זה אהרן ודוד שנמשחו ביצהר וקמ"ל שאף דוד אין צריך משיחה אחרת. יצהר זה השמן והראהו המלאך שתשוב העבודה על ידי זרעו של אהרן ותשוב המלוכה לזרעו של דוד:

מאשי ה' מלמד שאף האישים סייעו. קדושת האש שהיתה עתידה לירד מן השמים על המזבח סייעו לאהרן להיות זוכה להמשח בשמן המשחה וכן לבניו:

ביום הקריב וגו'. יתירא הוא:

מלמד שאף היום סייעו. כי קדוש היום כדאמרינן לקמן בפרשה שמיני אותו היום נטל עשר עטרות:

פסקה ב

ב **לתת להם**. וקרא יתירא הוא דכבר כתיב נתינת חזה ושוק לכהנים וכתיב "זאת משחת אהרן וגו'" אר"ש הא קמ"ל דלא תימא משנמשחו אהרן ובניו הוא שהתחילו להפריש חזה ושוק של שלמיהן ומקמי הכי לא הפרישו כלל:

ומנין שהיו ישראל מפרישין מתנות כהונה. ונותנין אותן לבכורות. ועל שם סופן קרי להו "מתנות כהונה" היינו הניתנות עכשיו לכהן (דאי לאו הכי מהר סיני עד הקמת המשכן היה קרוב לעשרה חדשים ואיך לא הסריח הבשר וגם הלא נעשה נותר):

מהר סיני. שאז התחילו ישראל להקריב שלמים וכדכתיב "ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים":

ולא זכו בהן אהרן ובניו. כלומר לענין זכות אהרן ובניו לחוד הוא דנתחדשה הלכה לאחר משיחתן אבל לא לענין עיקר ההפרשה:

תלמוד לומר אשר צוה ה' לתת להם ביום משחו אותם. פי' אתי קרא לאשמועינן דוקא לענין לתת להם שיהו חזה ושוק ניתנים לאהרן ובניו הוא דתלי ביום שהן היו כהנים באותה שעה וכמ"ד וגם הכהנים ניגשים אל ה' יתקדשו זו פרישת בכורות (זבחים קטו, ב):

מאת בני ישראל מרצון ישראל. היינו הך דרשה גופה דלעיל (סוף פי"ז) ותלתא מאת בני ישראל – חד לגופיה, וחד לכשנתחייבו ניטלו מהם, וחד לרצון ישראל. וכבר פירשנא לעיל, עיי"ש:

לבית עולמים. בבית המקדש דהוה אמינא לא זכו בהן אלא אהרן ובניו שהיו בעת הקמת המשכן:

לדורות. אפילו בבית שני דהוה אמינא לא זכו בחזה ושוק אלא כהנים שנמשחו בשמן המשחה כגון כהנים גדולים שבבית ראשון אבל כהנים הדיוטות לא וכל שכן בבית שני דלא היה שמן המשחה כלל דנגנז השמן, לא. קמ"ל דכיון שנמשחו אהרן ובניו זכו להם ולדורותיהם אחריהם:

פסקה ג

ג **זאת התורה**. היקשא הוא:

ולמילואים. הוקשו כולם למילואים:

מה מילואים נאמרו כללותיהם ודקדוקיהם בסיני. עד שלא הוקם המשכן שכל פרטי דיני המלואים נתפרשו ב"ואתה תצוה":

אף כולם וכו' בסיני. וכל הקרבנות שהקריבו בכורות בסיני כולם קרבו כמשפט המפורש בהן באהל מועד בספר ויקרא וס"ל להאי תנא עולת סיני היתה טעונה הפשט ונתוח

ובפרק בתרא דזבחים (דף קטו:) פליגי בה ר' ישמעאל ורבי עקיבא וס"ל לרבי עקיבא שם כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב והיינו מהאי קרא דהכא דאתקוש כולהו קרבנות למילואים:

פסקה ד

ד **אף אין לי**. להקיש למלואים:

קרבן יחיד מנין. שנאמר בסיני כללותיהן ודקדוקיהן:

תלמוד לומר ולאשם. דהוי קרבן יחיד שאין אשם בצבור ואשמועינן קרא דקרבן יחיד כעין אשם נמי אתקש למלואים:

אין לי אלא קרבן יחיד. דאימא כיון דכתיב אשם לא ילפינן ממלואים אלא אשם וכיוצא בזה שהוא קרבן יחיד:

תלמוד לומר ולמילואים. פי' כיון דממלואים ילפינן כל שכן דאית לן למילף מינייהו קרבנות הצבור דדמו למלואים גופייהו והאי לאשם לרבויי נמי קרבנות יחיד:

כשתמצא לומר. כשתתבונן במה שאמרנו נמצאת אומר לעולה וכו' למנחת יחיד וכו':

לעולה. דכתיב בקרא דאתקש למילואים וכן למנחה ולחטאת דכתיבי וכן לזבח השלמים כולהו בין דצבור ובין דיחיד נאמרו בסיני כללותיהם ודקדוקיהם:

הכי גרסינן **ולחטאת לחטאת יחיד ולחטאת צבור**:

ולזבחי שלמי צבור. כבשי עצרת ואפילו למאן דאמר לא קרבו כבשים במדבר (מנחות מה, ב) נאמרו הלכותיהם מסיני ללמדם על העתיד לכשיבואו לארץ ישראל. אי נמי היינו שלמי סיני דכתיב "וישלח את נערי וגו' ויזבחו זבחים שלמים" והני שלמים שלמי צבור הוו כדאמרינן בסוף פרק דם חטאת (דף צד:):

פסקה ה

(ה) הכי גרסינן **להקריב את קרבניהם להשם**. יתירא הוא:

זה הבכור והמעשר והפסח. דלא כתיבי בקרא קמא ואתי האי לאשמועינן דהני נמי איתקש למילואים:

לרבות את כולן. להגר"א קאי זה אבכור ומעשר ופסח:

שכולן נאמרו וכו'. שהוקשו למילואים:

ביום צוותו. יתירא הוא:

אלא ביום. ולא בלילה חוץ מהקטר חלבים ואברים דכתיב "על מוקדה על המזבח כל הלילה" וחוץ ממנחת נסכים הבאה בפני עצמה דאמר מר ""מנחתם ונסכיהם" - אפילו בלילה" (תמורה יד, א):

פסקה י

י **אשר צוה ה' את משה בהר סיני**. ביום צוותו את בני ישראל וגו' במדבר סיני, ומזה למדני לדברות מדבר סיני וגו'. היינו מה שדיבר עמו הקב"ה שלא בהר סיני וכמו שנאמר "ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה וירד עמוד הענן ועמד פתח האהל ודבר עם משה" ויש דברות שדיבר עמו הש"י על הר סיני והם כל הדברות שדיבר עמו ממתן תורה עד הקמת המשכן ויש דברות שדיבר עמו באהל מועד:

והנה לפי גירסתנו נמצא שדיבר הש"י עם משה בשלשה מקומות. ודעת הגר"א שהר סיני ומדבר סיני ענין אחד והוא והיינו ההר אשר הוא במדבר סיני. וגירסתו הוא כך: "למדנו לדברות מדבר סיני שלא נאמרו אלא ביום ומנין לדברות מצרים שלא נאמרו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' אל משה בארץ מצרים". ופשוט דטעמו שנד מגירסא שלנו – אחד, דאמאי דילג הברייתא הדיבורים שהיה בארץ מצרים. שנית, דהלא איתא לעיל בריש ויקרא פ"ב הלכה ד' "ר' יוסי הגלילי אומר בשלשה מקומות נאמרו בתורה דבור למשה: בארץ מצרים, בהר סיני, באהל מועד". ואם איתא כגירסתנו ארבעה הוו:

מכילתא דמילואים א

פסקה א

א **קח את אהרן ואת בניו מה תלמוד לומר**. פירוש: היה לו לומר "דבר אל אהרן ואל בניו ויעמדו פתח אהל מועד", אלא לפי שישראל היו סבורין שנתרחק אהרן על ידי מעשה העגל לעולם וגם משה היה סבור כן וגם אהרן בעצמו היה סבור כן – לפיכך נאמר "קח את אהרן ואת בניו אתו" – ידעו ישראל שנתקרב וכן משה ידע שנתקרב וכן אהרן בעצמו ידע לו שנתקרב. זהו תוכן דברי הברייתא:

שנתרחק אהרן. מלפני המקום שהרי תלה בו סרחון העגל ומשה במצות הבורא יתברך כתב פסוק זה:

כשהוא אומר קח את אהרן. שהוא לשון קירוב, ידעו הכל שנתקרב עתה ונתרצה לפני המקום. **והכי גרסינן** "כשהוא אומר קח את אהרן ואת בניו אתו ידעו הכל שנתקרב אהרן" [הגר"א]:

מנין שידע משה שנתרחק אהרן. עד שמפני זה הוצרך לומר לו "קח את אהרן":

ולא נאמר בו "וישמע ה' אלי וגו'. פירוש: כי על ישראל נאמר למעלה מזה הפסוק שהועיל תפלתו. מלמד שלא נתקרב עד כאן:

נאמר בסוף הענין קרב אל המזבח. אחר שסידר לפניו בפרשה הקודמת כל העבודות כדי שילמוד אותם ויעשה, ומה היה צריך עוד לציווי הזה?

אלא שלא יהיה לבו לדבר אחר. פירוש: מוכח מזה שהיה אהרן מתפחד שמא לא יהיו מעשיו רצויין לפני המקום ושלא יתקבלו קרבנותיו:

כשהוא אומר קח את אהרן ואת בניו אתו. ועל ידי זה אמר לו משה "קרב אל המזבח" וגילה לו שהקב"ה אמר לו אודותו בלשון 'קיחה' שהוא לשון קירוב – ידע אהרן שנתקרב:

פסקה ב

ב **ולקחת אותם אל אוהל מועד**. כשמינה השבעים זקנים:

אשר נקבו בשמות. תחלת פר' במדבר שיסייעו לפקוד את ישראל:

קח לך את יהושע בן נון. להיות רועה ישראל:

לאחריו. על כתפו:

קחם בדברים שלא יהיה לבם לדבר אחר. לומר "עכשיו אנו נכנסים לכל הטורח הזה", והוא מפייס אותם בדברים ואומר להם "אשריכם שאתם זוכים לעבודת המקום ושאתם קרובים למקום ובחר בכם":

פסקה ג

ג **את הבגדים אלו הבגדים שפקדתיך וכולי**. פירוש: לפי שלא פירש איזה בגדים ואיזה שמן המשחה אלא סתם אמר לו "הבגדים ואת שמן המשחה", אלא לפי שכבר נצטוה עליהם לעשותם לכך נאמר לו סתם וידע משה כי עליהם נאמר לו. וכן בפר החטאת, וכן בשני האילים – על הכל נצטוה בפרשת "ואתה תצוה":

ואת סל המצות שלא כסדר האמורים להלן אמורים כאן. פירוש: אף על פי כן כולם אחד הוא. וביאורו: דלעיל בפר' תצוה (שמות, כט) כתיב "והקרבת אותם בסל ואת הפר ואת שני האילים" – משמע דלענין לקיחה לפתח אוהל מועד הלחם קודם, דאין שוחטין הקרבן עד שיאפה הלחם כדאיתא בפרק התודה. וכאן נאמר "פר החטאת ושני האלים וסל המצות":

פסקה ד

ד **שיהו נוהגים קדושה בכהונה**. כי בראותם רצון האל יתברך עם אהרן ומה שצוה לעשות להקריבו אליו ינהגו כבוד בכהונה אחר שהוא שירות ועבודה אליו יתברך:

כשם שהסדיר וכולי. דקשה ליה למה צריך למכתב "ויעש משה כאשר צוה וגו'", הלא מפרש ואזיל בתר הכי "ויקרב משה את אהרן ואת בניו ויקח משה את שמן המשחה..ויקרב את איל העולה..", וכתיב בכל פרט "כאשר צוה ה' את משה"; "ויעש משה" דכתב רחמנא למה לי? להכי דריש דכשם שהסדיר עבודת המקדש בכל פרטיו כאשר נתפרש בפרשה - כך סידר עבודת כהונה ולויה. כל דבר ששייך לכהן וכל דבר

ששייך בעבודה ללוי. ובעבודת הלוים גופא – יש דבר ששייך לשוערים, ויש דבר ששייך למשוררים. וכבר אמרו משורר ששיער במיתה:

בגדי כל אחד ואחד לפי מה שהוא מקריב. ואכהנים קאי. דלתרומת הדשן היו בגדים יותר חשובים מהוצאת הדשן כדכתיב "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים", ואמרו חז"ל דהיו פחותין מהן. אך הלשון "מקריב" קשה קצת לפי זה. ובאמת הגר"א מחק תיבת "מקריב". והקרבן אהרן פירש הכונה דכהן גדול צריך להיות לו שמנה בגדים בכל השנה לבד מיום הכפורים ד' בגדים ובכהן הדיוט ד' בגדים בכל השנה. [דבאמת יש ספיקות בכל דבר. כגון אם כהן משוח מלחמה צריך ד' בגדים או שמונה - עיין סוף פרק בא לו. וכן איזה אבנט היה לובש הכהן הדיוט, אם של כלאים או לא. ויש בזה פלוגתא בין רבי ובין ראב"ש. והכל סידר משה רבינו ע"ה בפירוש]. ולפי זה היה ניחא קצת הגירסא "לפי מה שהוא מקריב":

פסקה ה

ה **לקידוש ידים ורגלים**. אף על גב דלא הוזכר כאן קידוש ידים ורגלים – מכל מקום קיימא לן דכל טבילה טעון קידוש ידים ורגלים כדאיתא ביומא (פרק ג)

ובאותה שעה זכו בטבילת יום הכפורים. פירוש: התחילו בטבילת פרישת שבעה ליום הכפורים כשהיו מפרישין כהן גדול שבעת ימים קודם יום הכפורים והיו מטבילין אותו – כן עשה לאהרן ולבניו. שהרי מכאן למדנו פרישת שבעה כדאיתא ביומא וכדאיתא לקמן בסוף הפרשה [הראב"ד]. והגר"א גריס "לטבילת יום הכפורים". ואפשר דלדידיה הכונה בזכות מצוה זו זכו אחר כך שנתן להם דין קידוש ידים ורגלים וטבילת יום הכפורים:

פסקה ו

ו **הכי גרסינן מלמד שנעשה משה סגן לאהרן** [**הגר"א**]. כמשנה המשמש למלך:

והוא היה מפשיטו. במותו כבסמוך

והוא היה מלבישו. בימי המלואים:

וכי האיך היה משה יכול להפשיט את הבגדים כסדרן והלא העליונים..תחתונים לעולם. פירוש: לפי שראינו מן המקרא שלא מת אהרן עד שראה אלעזר לבוש בגדי כהונה, וכי אפשר שיהא אהרן עומד ערום עד שלבש אלעזר כל שמונה בגדים?! ואם תאמר ראשון ראשון שהיה אהרן פושט היה אלעזר לובש – נמצא אם כן הבגד שהיה עליון לאהרן היה תחתון לאלעזר. ואי אפשר לעשות כן; שהעליונים צריכין להיות עליונים לעולם. אלא מעשה ניסים עשה לו המקום שבגדי שכינה נלבשים תחתיהם כדמסיים בברייתא:

אלא אלו מעשה נסים שעשה לו הקב"ה. כן צריך לומר. ותיבת "שעשה משה" נמחק. וגם בילקוט ליתא:

וילבש אותם את אלעזר בנו וכי האיך היה יכול משה להלביש את אלעזר בגדים כסדרן. פירוש: הלא מוכרח על ידי זה אהרן להמתין ערום עד שילביש לאלעזר כל השמנה בגדים:

שלבשו. רוצה לומר לאהרן:

בגדי שכינה תחלה למטה. היינו קודם שפשטן לבשו תחלה בבגדי שכינה למטה מבגדיו כדי שלא יעמוד ערום. ובאמת היינו הך דלמעלה בברייתא שמפרש הפסוק של "ויפשט משה" עד "וילבש אותם" והן שתי נוסחאות, ובטעות נכתבו שתיהם. [וביש ספרים לא כתיב רק הנוסחא הראשונה לבד עד "וילבש אותם"]:

אכן יש קצת נפקא מינה בין שתי הנוסחאות. לנוסחא הראשונה לא נזדמן לו בגדי שכינה אלא לאחר שהפשיטו נתלבש תחתם בבגדי שכינה. ולנוסחא השניה נתלבש בבגדי שכינה תחלה למטה מבגדיו קודם שהפשיטן. [כל זה מפירוש הראב"ד. וידע הקורא שיש טעות סופר בסוף דבריו וצריך לומר שם "וכך נראה לי. ומכל מקום לכולי עלמא לא נלבשו וכולי", והתיבות שבינתיים טעות סופר, ומחמת זה נשתבשו איזה אחרונים בדבריו והשיגו עליו] ועיין בהגהת הגר"א דעתו בענין זה:

פסקה ז

ז **נלמדה בשעתה ונלמדה לדורות.** פירוש: מה שהתורה ביארה סדר לבישה היה מזה הלימוד לשעתו וגם לדורות הבאים דהיינו לשירות יום יום (שיהיה לבישת הבגדים על זה הסדר האמור כאן ואם חיסר אחד מהם עבודתו פסולה), ולשירות יום הכפורים (דהיינו לפרישת שבעה לכהן גדול, והוא עובד בידיו בכל ימי הפרישה כדי להיות רגיל בעבודה כמו שעשה אהרן בשבעת ימי המילואים שהיה רואה ומסייע למשה כדי להרגיל את ידיו, ובשמיני עבד אהרן לבד - דוגמת יום הכפורים שאין עבודה כשרה אלא בו) בכל יום משמש בבגדי זהב וכו' פירוש: אלא שבזה יש נ"מ בעיננו בכל יום משמש בבגדי זהב ואפילו אהרן ביום השמיני וביום הכפורים משמש הכהן גדול דוקא בבגדי לבן לפני ולפנים:

פסקה ח

ח **ולא כסדר האמור להלן אמורים כאן.** פירוש: בסדר "ואתה תצוה" מצנפת וציץ קודם לאבנט, וכאן אבנט קודם למצנפת ומעיל ואפוד:

להלן הסדיר את הקרבנות כסידרן וכאן הוא מסרגן כצ"ל. כן הוא בראב"ד וכן הוא בפסיקתא זוטרתי. ופירושו:

להלן ב"ואתה תצוה" איל העולה ניתוחו ורחיצתו ואחר כך כל סדר הקטרתו; וכאן ניתוחו והקטרת נתחיו ואחר כך רחיצתו:

להלן הזאת הדם והשמן על אהרן ובניו לקדשם ואחר כך תנופת האימורין והקטרתם; וכאן תנופת האימורין והקטרתם ואחר כך הזאת הדם והשמן על אהרן ובניו. וזה אינו כסדר. שבתחלה נתקדשו אהרן ובניו בדם ובשמן ואחר כך הניף על ידיהם. ועוד הואיל ופתח בדם דין הוא שיגמור כל מעשה הדם תחלה:

וזהו 'סירוג'. ללמד שאין עיכוב בהקדמה זו:

להלן הסדיר את הקרבנות תחלה ואחר כך הסדיר את הבגדים וכאן הסדיר את הבגדים תחלה ואחר כך את הקרבנות. פירוש: בהגשת הקרבנות והלחם לפתח אוהל מועד קאמר, שבצוואה נצטוה להגיש תחלה הקרבנות לפתח אוהל מועד ואחר כך להגיש אהרן ובניו ולהרחיצם ולהלבישם כדכתיב "לקח פר אחד בן בקר ואילים שנים תמימים"..ולחם מצות וחלות מצות ונתת אותם על סל אחד והקרבת אותם בסל ואת הפר ואת שני האילים". והקרבה זו לפתח אהל מועד. וכאן הקריב אהרן ובניו והרחיצם והלבישם ואחר כך "ויגש את פר החטאת..ויקרב את איל העולה", וזו היא ההגשה אל פתח אהל מועד:

פסקה ט

ט **לסוך בו עצים**. דהיינו עקרי הבשמים שיש בהן רק ריח ואין בו טעם כעץ. ויש גורסין "עקרים":

הכי גרסינן: ממנו נמשח המשכן וכל כליו. ממנו נמשחו אהרן ובניו כל שבעת וכו'. כל שמועה זו בהוריות פרק בתרא (דף יא:):

צריך לומר: ואת יואש מפני מחלוקתו של עתליה ואת יהואחז מפני מחלוקתו וכולי שנאמר שמן וכו' יהיה זה לי לדורותיכם. ו'זה' בגימרטיה י"ב דהיינו י"ב לוגין [גמרא]

פסקה י

י **לא כמשחת אהרן ובניו**. היה משיחת המשכן וכליו. כי שם באהרן ובניו לאחר שמלביש היה מושחם, ר"ל שלא היתה משיחת השמן על הבגדים בפני עצמם אלא משיחה שלהן יורדת מאליה על הבגדים. מה שאין כן במשכן – כל כלי וכלי טעון משיחה בפני עצמו ולא היה מועיל אם ירד מן המשכן על איזו כלי:

יכול שמשחם עד שלא הלבישם. אף על גב דקרא כתיב שמשח אהרן אחר שהלבישו – הכא אבגדים קאי, ורצונו לומר שמשח הבגדים קודם שהלבישן:

על פי מדותיו. מלשון 'מדו בד' – פירוש, שהשמן ירד על בגדיו. "על פי" כמו "והיה פי ראשו בתוכו", כלומר בשעת משיחתו היה השמן יורד מראשו לזקנו ומזקנו לפתח בית הצואר על בגדיו:

אבל משיחת וכו'. פירוש, קודם שנשתמשו בכלי היה כל כלי טעון משיחה בפני עצמו:

פסקה יא

יא **כך נעשה סגן לבניו**. שהלבישם בעצמו ולא על ידי ציוויו:

בגדי קדש וגו'. וסיפא דקרא "ועשו בגדי קדש לאהרן ולבניו":

ואומר "ואת בניו תקריב והלבשתם כתנות". תירץ בזה האיך היה משה רבינו ע"ה רשאי להשפיל כבודו כל כך נגד בני אהרן ולא הספיק עצמו על ידי ציוויו. ולזה אמר דכן ציוה לו ה', שאמר "ואת בניו תקריב" ולא אמר "תלבישם" – משמע שיקריב אותם ויהיה בעצמו המלביש, לא על ידי ציוויו. ולזה סיים הפסוק בענייננו "כאשר צוה ה' את משה":

פסקה יב

יב **מתחלה לא נקרא פר החטאת**. פירוש, בפרשה תצוה לא נקרא מתחלתו 'פר חטאת' עד לאחר שהוא פורט את כל מעשיו היה נקרא פר החטאת שנאמר וכולי', ורצונו לומר אבל בכאן בפרשת צו בתחלתו קראו 'פר החטאת' כדכתיב "קח את אהרן וגו' ואת פר החטאת":

כשהוא אומר "קח את אהרן ואת בניו אתו"... "..ואת פר החטאת"

הוי אומר חטאת אהרן ובניו. שאילו היה חטאת הצבור היה לו להזכירו אחר "ואת כל העדה וגומר" ללמד שהם וקרבנם הקריב כאחד:

פסקה יג

יג **ויסמוך וגו'**. פירוש: וגם נלמוד זה מן הסמיכה שנאמר "ויסמכו אהרן ובניו וגומר" אלא מפני שהן קרבנותיהן סמכו עליו:

מקיש קרבנות צבור וכו'. הנה כל המפרשים נדחקו בפירוש הברייתא והגיהו בה כמה נוסחאות. ואחר כל הנוסחאות אין לה ביאור נכון. והגר"א ז"ל האיר עינינו בהגהותיו על ברייתא זו וזה לשונו: "מקיש קרבנות שותפין לקרבנותיהם. מה קרבנותיהם טעון סמיכה לכל אחד ואחד אף קרבנות שותפין כל אחד ואחד סומך". ואחרי זה צריך לומר "הלכה י"ד", עד כאן לשונו. וביאורו שידוע שפרשה זו של מילואים נלמדה לשעתה ונלמדה לדורות, והקרבן של אהרן ובניו היה כדלעיל, ולכך הוצרך אהרן וגם בניו לסמוך עליו. ומזה נלמוד לדורות בקרבן של שותפין שכל אחד ואחד צריך לסמוך עליו וכדאיתא בויקרא פרק יז:

פסקה יד

יד **הוא היה שוחט**. ולא חשיב קבלה, שבעת השחיטה היה מוכרח משה רבינו ע"ה לקבל גם כן תיכף שעדיין לא היו כהנים בעולם. מה שאין כן ביום השמיני חשיב קבלה:
הוא היה זורק. פירוש: זריקה מדם האילים שנאמר בהם זריקה:
הוא היה מזה. הזאה נאמר בשמן המשחה שנאמר "ויז ממנו על המזבח שבע פעמים"; אי נמי "ויקח משה משמן המשחה ומן הדם וגומר":
הוא היה מחטא. מדם הפר ליתן על קרנות המזבח סביב כמו שנאמר "ויחטא את המזבח":
יוצק. "ואת הדם יצק וגומר":
הוא היה מכפר. נ"ל כי מתנה יתירא היה נותן מן החטאת על המזבח לכפר כפרת המזבח עצמו שמא נעשה בו דבר שלא מדעת המתנדבים וכדלקמיה בברייתא [ראב"ד]:
לכך נאמר וישחט ויקח. כלומר, לכך סידר בפרשה זו בפרט בציווי ובעשייה לומר כי משה היה עושה הכל כדי ללמד את אהרן ובניו ומשלו משל לבת מלכים וכולי:

פסקה טו

טו **מנין אתה אומר שלא וכו'**. הלשון דחוק מאד. והגר"א הגיה שצריך לומר "איני יודע מהו אלא שאמר משה וכולי", וכן איתא בפסיקתא זוטרתי:
שלא בטובתם. אלא מחמת הבושה שלא היו יכולים להשיב פני השואלים מהם ורחמנא אמר "מאת כל איש אשר ידבנו לבו":
תהא כפרה זו. דעת הראב"ד שמתנה יתירה ניתנה על המזבח בשביל זה לכפר עליו. ומרש"י בפרשה תצוה (פסוק לו) משמע דלא היתה מתנה יתירה בשביל זה רק על ידי פר החטאת גופא נתכפר זה
שלא יתנדב אדם. הלשון דחוק, דהכפרה הוא על העבר. והגר"א הגיה "שלא יהי גזל במקדש" והיינו מחמת שהביאו שלא ברצונם יש בזה חשש גזל:

פסקה טז

טז **משתי פרשיות אלו מנהג לדורות**. היינו מן הצוואה שבפרשת תצוה ומן העשייה שבפרשה זו. ואף שכבר נאמר זה בפרשת ויקרא – פרשת המלואים נאמר מקודם. שפרשת ויקרא נאמר אחר שהוקם המשכן וזה נאמר בשבעת ימי המלואים. וכן בענין הסמיכה וזריקה המבואר לקמיה:
יהיו כולם נשרפים וכו'. פירוש כמו שהעולה כולה כליל כך פרים הנשרפים; למקום שהבשר הולך שם יהיו האימורים הולכים:

פסקה יז

יז **כאן למדנו סמיכה וכו' זריקה לעולה**. עיין במה שכתבנו מקודם. ועוד פירש הראב"ד בשם יש מפרשים כי מכאן למדנו מעשה עולת חובה שהיא כמעשה עולת נדבה. שאף על פי שלמדנו שחיטת צפון לעולת חובה בפרשת חטאת בתחלת סדר צו (ר"ל שתלה שם התורה חטאת בעולה) – הזריקה והסמיכה והניתוח וההקטרה לא למדנו בפירוש אלא מכאן שזו ודאי היתה חובה לאהרן:

ויש אומרים אין ניתוח בלא הפשט. פירוש: לא מצינו במוקטרים על המזבח נתוח בלא הפשט. אבל בנשרפים ודאי מצינו כדאיתא בפרק כהן משיח:

פסקה יח

יח **ויקטר משה וגו' כמה שנאמר**. היינו בעולת נדבה "ונתח אותו לנתחיו" מכאן למדו לעולת חובה:

ואת הקרב ואת הכרעים רחץ וכו'. כמו שנאמר להלן בעולת נדבה של בן בקר "וקרבו וכרעיו ירחץ":

מכאן למדו **שכולם נתנים לאישים**. שכל אברי עולה נתונים לאישים שכולה כליל:

פסקה יט

יט **והלא כבר וכו'**. פירוש: למה נאמר "השני"? אם ללמד שיהיו שניהם שוים – הלא כבר זיווג הכתוב שני האילים זה כנגד זה דכתיב לעיל "ואת שני האילים" - משמע שיהיה שניהם שוים:

לא יצא ידי קידושם. פירוש: לפי שקרבנות הללו נעשו לקדש המזבח ולקדש אהרן ובניו לכך הוא לעיכובא:

פסקה כ

כ **שמושלם על הכל**. שממנו היה חלק לאהרן ובניו ולמזבח ולמשה. והוא החזה שניתן למשה, ומדמו היה כמו כן למזבח, ולאהרן ובניו בבהונות. וזהו שסיים מלמד שהמילואים וכולי:

סמכו ידיהם עליו בשמחה. והלא סמיכה בזה אחר זה סגי, ומדכתיב "ויסמכו" משמע שכולם כאחד סמכו, ואין זה אלא מחמת רוב שמחתם לא הספיקו להמתין זה על זה וסמכו כולם כאחד:

עבודת יום וקידושיו. כן צריך לומר [הגר"א]:

וסמכו ידיהם. נראה שצריך לומר "סמכו ידיהם":

ועשו יום טוב. דוגמת יום הכפורים שעשה כהן גדול לאחיו הכהנים יום טוב בשעה שיצא בשלום מן הקודש:

פסקה כא

כא **שלשה דמים האמורים בפרשה וכו'**. מבואר לקמיה בהלכה ל"ג:

לכך נאמר וישחט ויקח משה מדמו. ולא כתיב "את הדם" - משמע שדמו המיוחד שלא כדמו של ראשון:

זה גדר האמצעי. שאינו נותן על אליה של אזן ולא על שפת האזן המקפת כל האוזן שהם רכים. וגם אינו נותן תוך נקב האזן. אלא הקשה של אזן שהוא אמצעי בין המקיף הרך ובין נקב האזן. (פי"ד מהל' נגעים):

זו פרק האמצעי. שהאגודל יש בו ג' פרקים. פרק אחד שבו הצפורן, ופרק אחד שבסוף היד – ואינו נותן לא על זה ולא על זה, אלא על פרק האמצעי שביניהם. ויליף לה מדאתקש לתנוך. ועיין לקמן בפרשת מצורע (פ"ג הלכה ה):

פסקה כג

כג **אין לך דבר ודבר שאין בו מצוה למקום**. כלומר כמו שמצינו בשאר דברים שכל המתנות שהקב"ה נותן לאדם ציוה עליו שיעשה ממנו מצוה למקום - כך השלמים, אף על פי שהן נאכלין לבעלים - הפריש מהם חלק לעצמו שיהיו מקטירין לפניו. ובפסיקתא מסיים "לפיכך צריך אדם שיהא ממנו מצוה למקום בכל יום ויום":

פסקה כו

כו **אשר יחרים וגו'**, **זה קדשי גבולין קדשי מקדש יש בהם מעלות על גבי מעלות**. כן צריך לומר [הגר"א. וכן נראה שהיה גירסת הראב"ד]:

הכי גרסינן: כיצד פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים אמר הכתוב יהי דמם ואימוריהם למזבח והבשר ועורם ישרף. [הגר"א]. פירוש: המקודש שבהם חשב תחלה. כי אלו היו מקודשים מכולם שלא היה מהם כלום לכהנים ולא לבעלים. והעולה אף על פי שכולה כליל – עורה לכהנים:

פסקה כז

כז **שלמים וכו'**. היינו שהיא למטה מהם שכולם נאכלים לבעלים חוץ מן הדם והאימורים שהוא למזבח וחזה ושוק לכהנים:

זו היתה תרומתם למזבח. במילואים. ובשלמים דעלמא היה חזה והשוק לכהנים:

פסקה כח

כח **ויתן את הכל וכו' וכי כל הקרבנות ניתנין לידי הבעלים**. דתיבת "הכל" יתר הוא, דהוה ליה למכתב "ויתן אותם". ואי אפשר לומר דמרבה גם חטאת ועולה הכתובים למעלה – דהא חטאת ועולה בודאי לא בעינן תנופה. וזהו דקמתמה וכי כל הקרבנות היינו חטאת ועולה? וכן לדורות גם כן לא מצינו תנופה כי אם בשלמים ותודה ואיל נזיר שהם גם כן שלמים [הראב"ד]:

ומה שאמר "לידי הבעלים" – שבמילואים היו אהרן ובניו הבעלים ומשה היה כהן:
אלא ללמדך וכו'. היינו שבא לרמז כאן לתנופה אחרת שהיא על כפי בעלים ואינה בשלמים כזו והיא תנופת מנחת סוטה ותנופת אשם מצורע. לכך אמר "ומטהרים את המצורעים". ומה שכתוב "ואת היולדות" הסכימו המפרשים שהוא טעות סופר, שאין לו בכאן שום שורש דבר. ודע, דמה שכתוב בתורה "ועל כפי בניו" הסכים הראב"ד שהוא הוראת שעה, דמדינא בקרבן השותפים אסורים להיות הכל מניפין – לא בבת אחת ולא בזה אחר זה – אלא אחד מן השותפים מניף בשביל כולם כדאיתא במנחות (דף צד.):

פסקה כט

כט **מניפה**. איני יודע. דהא התנופה היה ביחד – האשה עם הכהן. וצריך עיון:

פסקה ל

ל **מלמד שהמילואים קרויים ריח נחוח**. כלומר כל קרבן זה קרוי ריח נחוח אף מה שאכלו אהרן:
ועושה לו יום טוב. לאוהב, אף כאן מפני שקנה לו הקב"ה אוהב (והוא אהרן ובניו) – היה לפניו יום טוב גדול וריח ניחוח במה שאכלו לפניו:

פסקה לא

לא **ויניפהו תנופה לפני ה' מאיל המילואים למשה היה למנה**. מלמד שאין הקב"ה מקפח וכו':
וכן הוא אומר מי גם בכם וגו'. עיין לעיל (פרק ט"ז הלכה י) בביאורנו שם. והכונה דהוא לראיה שהקב"ה נותן שכר אפילו על כל טרחה קלה וכל שכן על עבודה:

פסקה לב

לב **המשמש בכהונה לעולם**. כגון אהרן בעצמו שעשה העבודה כל ימי חייו - כמה חלקו גדול:

פסקה לג

לג **שלשה דמים האמורים בפרשה**. היינו פר החטאת ואיל העולה ואיל המלואים:
טעון שש מתנות וכו'. וכדלקמיה
הראשון. הוא דם הפר וניתן ממנו על גבי המזבח בזריקה. וקשה דהא לא כתיב זריקה בפר? וגם הוא חטאת שאין טעון אלא הנתינה באצבע על הקרנות? וי"ל מדכתיב "סביב" ילפינן מעולה דכתיב גם כן "סביב" והיה בזריקה שתים-שהן-ארבע. אף כאן, מלבד הנתינה על ד' קרנות, צריך גם כן זריקה שתים-שהן-ארבע כמו עולה:
ומתן סביב. הוא על הקרנות ארבעה:
הזאה. הוא מה שכתוב שהזה מן הדם ומן השמן אשר על המזבח על אהרן על בגדיו וכו':

וחיטוי. פירוש: שנתן על גג המזבח מתנה יתירה כדי לטהרו. וכן הוא אומר בפרשת תצוה (שמות כט, לו) "וחטאת על המזבח בכפרך עליו" - משמע דחיטוי לחוד וכפרה לחוד. [ויש מפרשים חיטוי היינו מה שמחטא באצבע על הקרן קרוי 'חיטוי' כדאיתא ביומא "מחטא ויורד". ולא נהירא כל כך בענינו מדחשיב לזה בחשבון המתנות]:

יציקה. היא ליסוד:

וכפרה. דכתיב "ויקדשהו לכפר עליו" והיא כפרה יתירה שניתן על גבי המזבח בשבעת ימי המילואים לכפר עליו שמא בא עליו דבר מן הגזל וכדלעיל בהלכה ט"ו. [כל זה מפירוש הראב"ד]:

והשני. הוא איל העולה:

שתים. זריקה ומתן סביב. היינו שהיה מתן סביב שתים שהן ד' כמו בכל עולה וגם לבד זה היה זורק עוד שתים שהן ד'. והקשה הראב"ד מנין זה? ומסיק דאפשר צריך לומר "הזאה ומתן סביב" – שגם דם העולה היה מעורב עם השמן ומהם היה מזה על אהרן ועל בגדיו וכו':

והשלישי. שהוא איל המלואים:

שלש באהרן. על בהן יד ובהן רגל ותנוך אזנו:

ושלש בבניו. קחשיב לכולהו בניו כחדא:

וי"א תשעה. דחשב שני בני אהרן. דאפשר שלא הזה על הבהונות כי אם הגדולים והחשוב שבבניו והם נדב ואביהוא, וכדכתיב "וימת נדב ואביהוא ויכהן אלעזר ואיתמר" – משמע שקודם לכן לא כיהנו:

וטעון זריקה. לגבי מזבח כמו שנאמר "ויזרוק משה את הדם על המזבח סביב":

והנה עד כאן חשב ששה – מתן בהונות שלו ושל בניו (וכדעת הראשונה), וזריקה אחת על המזבח ושש הזאות שעל אהרן ועל בניו וכדלקמיה בברייתא – הרי י"ג:

פסקה לד

לד **טעון הזאה**. היינו מה דכתיב אצל איל המלואים "ויקח משה משמן השמחה ומן הדם אשר על המזבח ויז וגומר":

שלש באהרן. פירוש: מה דכתיב "ויז על אהרן" סבירא ליה להברייתא דזה היה גם כן נתינתו על בהן יד ובהן רגל ותנוך אוזן כמו הנתינה הראשונה שהיה מן הדם לבד ולכך חשבו בשלשה. והזאת הבגדים לא קחשיב בברייתא:

הא למדת שלא שילם. היינו אף שהתחלת הקידוש היה על ידי יציקת השמן לבד כדכתיב בפסוק י"ב "ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו לקדשו" – מכל מקום לא נשלם הקידוש אלא בהזאת הדם גם כן כדכתיב "ויז על אהרן..ויקדש את אהרן":

פסקה לה

לה **בשלו את הבשר פתח אהל מועד וגו'** (**ויקרא ח לא**). גרסינן. דסיפא דקרא אתי לפרושי דכתיב "כאשר ציויתי לאמור אהרן ובניו יאכלוהו":

כמה שנאמר להלן. בפרשת תצוה "ואכל אהרן וגומר" והיינו שאינן כשאר שלמים שנאכלין לנשיהם ולעבדיהם:

שהמילואים מותרם לשריפה. ר"ל כמו שנאמר שם בפר' תצוה (שמות כט, לד) "ואם יותר עד הבקר ושרפת וגומר" ואינם כשאר שלמים שנאכלין לשני ימים ולילה אחד:

פסקה לו

לו **באחד בניסן שלמו המילואים**. והוא היה השמיני. והנה הא דקתני "מכאן אמרו" – אין לנו ראיה מכן שהשמיני היה באחד בניסן. אלא הראיה לכך מדכתיב בשעיר הנשרף (ויקרא י, יז) "ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה", ושמענו מכאן שהוא היה שעיר של ראש חדש שהוא בא לכפרה כשאר שעירי הרגלים שכתוב בהן "לכפר עליכם" (אבל שעיר החטאת אשר לעם שקרב בשמיני ושעיר נחשון שהקריב לחנוכת המזבח לא מצינו בהם כפרת עון) – אלמא שמיני למילואים ראש חדש היה. ומדכתיב "ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים" שמע מינה בכ"ג באדר התחילו המילואים ובאחד בניסן שהיה שמיני שלמו. ואדר חסר היה. ולקמן בפרשת שמיני מפיק להא מילתא מקרא אחרינא:

כי שבעת ימים וגו' כל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד. ענין זה אינו יוצא לנו מכאן אלא מכיון שראינו שכל המילואים התחילו בכ"ג באדר וכתיב "ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד" – ואי אפשר להקריב שבעת ימי המילואים אלא אם כן הוקם המשכן – ומה תלמוד לומר "ביום החדש הראשון תקים את המשכן"? אלא שהקימו הקמה גמורה, שלא פרקו עד שעה שנסעו משם. מכלל דשבעת ימי המילואים הקמתו לא היתה הקמה גמורה; שהיה מעמידו בכל יום ומפרקו:

ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אף בשמיני וכו'. אי אפשר לומר שר' יוסי סבר שלא נשאר המשכן בנוי ביום שמיני אחר דקרא אמר שבזה היום כלו הקמותיו וכנ"ל. אלא ר' יוסי סבר כר' חייא בר יוסף שאמר בנשא רבה פי"ב (במ"ר, יב) ששני פעמים בכל יום היה מעמידו ומפרקו - אחת לתמיד של שחר ואחת לתמיד של בין הערבים. דלדעת זה המילואים היה מקריבן בעת הקמתו לתמיד של שחר. ולזה אמר ר' יוסי ב"ר יהודה כאן שאף בשמיני העמידו ופרקו - היינו שבבקר העמידו לתמיד של שחר ומילואים - ופרקו. וכשהעמידו לתמיד של בין הערבים - אז הוקם ולא פרקו עוד. [וגם יוכל לסבור כדעת ר' חנינא הגדול שאמר שם ששלשה פעמים בכל יום היה מקימו; אחת לתמיד של שחר

ואחת למילואים ואחת לתמיד של בין הערבים]. וזהו שכוון הגר"א ז"ל בהגהתו "אף בשמיני שחרית העמידו ופרקו ערבית העמידו ולא פרקו":

פסקה לז

לז **כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם** גרסינן **מכאן אמרו שבעת וכולי**. וכונתו כמו שדרשו חז"ל (יומא ג, ב) "לכפר" אלו מעשה יום הכפורים. והכונה כמו במילואים היה אהרן בפתח אהל מועד שבעת ימים והיה מכין עצמו לעבודה וביום השמיני שירת אהרן בעצמו לפני ה' – כן קודם יום הכפורים היו מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פרהדרין להכין עצמו לעבודה ולחנכו בזה, וביום הכפורים ישרת לפני ה' בקדש הקדשים:

כך מפרישין כהן השורף את הפרה. שבעת ימים קודם שריפתה. ועיין ביומא (דף ב) ובב(דף ג) הטעם לזה:

ולמד מפרישין שבעה. במסכת יומא פריך מה שאלתו למה מפרישין?! הרי אמר הטעם מן המקרא "כאשר עשה וגומר"! ומשני: מביתו למה פירש דהיינו מאשתו? ישמש מיטתו ויטבול סמוך לערב ויישן בלשכת פרהדרין ויקיים "ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים":

שמא תמצא אשתו ספק נדה. היינו לאחר שיבוא עליה דהיינו שתמצא דם על הסדין שקנחה בו ואין ידוע אם בשעת ביאה היה דם זה או לאחר שבא עליה, ובועל נדה טמא שבעת ימים, ויהא אסור לבוא במקדש ביום הכפורים. וזה שאמר "וידחה כל שבעת הימים":

כפרה זו תכפר עליכם עד שיחיו המתים. דהאי "עליכם" יתירא הוא, ודרשו מזה דהכפרה זו (דהיינו משיחת השמן המשחה וקרבנות המילואים) יועיל עד שיחיו המתים. והכונה דלא נימא דמכיון שנתבטל המקדש ועבודתו איזה משך רב כגון בבנין הבית שלישי יצטרך כפרה אחרת משיחת השמן וקרבנות המילואים ז' ימים. קמ"ל קרא דהכפרה זו תועיל עד שיחיו המתים:

[וזה אין שייך למה דכתיב ביחזקאל (יחזקאל מג, יח) "אלה חוקת המזבח ביום העשותו ונתת אל הכהנים ואל הלוים פר בן בקר לחטאת וגומר", וכעין זה היה גם כן בימי עזרא. זהו רק כעין חנוכת המזבח]:

והנה לעיל (בפרק י"ח) על הפסוק "זאת משחת אהרן ומשחת בניו" ר' יהודה אומר יכול יהיו אהרן ובניו צריכין לשמן המשחה לעתיד לבא? תלמוד לומר "זאת משחת אהרן ומשחת בניו וכולי – ולא דמו לדרש זה שלמדנו כאן מ"לכפר עליכם". דמכאן לא

היינו למדין רק לדורות הבאים מזרעו של אהרן עד שיחיו המתים אבל אחר התחיה – שכבר נעשים עפר והוא כעין בריאה חדשה – הוה אמינא דאז יוצרך שמן המשחה ומילואים כמקדם ובלא זה לא יהיה עליהם שום קדושת כהונה. קמ"ל קרא דאין צריכין קדושה אחרת:

פסקה לח

לח **ומה אם מקיים דברי בשר ודם**. היינו הדיבורים ששמעו מפי משה שהוא בשר ודם שאמר בשם השם:

המקום מקבלו. כנראה מסמיכת הכתובים שאמר "ולא תמותו כי כן צוותי ויעש אהרן וביניו וגומר" – משמע שבשביל שקיימו דברי משה בשביל זה נשארו בחיים:

המקיים דברי המקום. כגון עשרת הדברות או על כל פנים "אנכי" ו"לא יהיה לך" ששמעו מפי הקב"ה בעצמו – על אחת כמה וכמה שיוסיפו לו חיים בשביל זה:

כשומעים מפי הקב"ה. נראה דדייק ממה דכתיב "אשר צוה השם" – הלא משה ציוה אותם, והיה לו לומר "כאשר צוה משה על פי השם" – אלא היום ששים ושמחים לקבל מפי משה כשומעים מפי הקב"ה. ועל זה אמר "לכך נאמר...אשר צוה השם":

ביד משה. כדאי השליח לשולחיו. זה המקום. ורוצה לומר אף דכל נברא שבעולם אין נחשב לגבי הקב"ה - מכל מקום איש אלהים כזה הגון הוא להיות שלוחו של הקב"ה, כמה דאת אמר "בכל ביתי נאמן הוא":

כדאי המְצוה. בחיריק. ורצונו לומר שאף האיש שנצטווה והוא אהרן קדוש השם כדאי למצות אלו שהוסיפו עליו:

שמיני

מכילתא דמילואים ב

פסקה א

א **אם שלישי לשבת**. הגר"א גריס אם שלישי לחדש, וכן משמע מסוף דברי הברייתא:

אם שלישי למנין. היינו למנין ימי הפרישה:

כשהוא אומר כי ביום השלישי. פירוש, מתחילה כתב "היו נכונים לשלשת ימים...כי ביום השלישי ירד ה' וגו'" מוכח שזה אמר משה ביום שציוה שיפרשו ג' ימים "כי ביום השלישי" – שמע מינה שזהו שלישי למנין. ועל כן מה שכתב אחר כך "ויהי ביום השלישי בהיות הבקר" על כרחך שלישי למנין ימי הפרישה:

שהוא בחודש. טעות סופר וצ"ל "שאינו בחודש" [הגר"א]. ר"ל שאינו לחשבון ימי החודש. ולא רצה להגיה "שהוא ששה בחודש" משום דאית בזה פלוגתא אם היה בששי או בשביעי:

אם שמיני למנין. ימי המילואים:

ראשון למעשה בראשית. באחד בשבת היה ראש חדש ניסן ובניסן נברא העולם:

ראשון לנשיאים. אותו היום התחילו להקריב קרבניהם:

ראשון לכהונה. כי מקודם היה העבודה בבכורות ובשבעת ימי המילואים היה משה עובד עבודה:

ראשון לעבודה. באותו היום התחילו להקריב תמידין וכל קרבנות צבור:

ראשון לאכילת קדשים. רש"י פירש (שבת פז, ב) היינו במקום מיוחד, ועד עכשיו [ר"ל קודם שהוקם המשכן שלא היו אז דין ג' מחנות] היו נאכלים בכל מקום. ולשון "לאכילת קדשים" דחוק דמשמע לעצם אכילה. והראב"ד פירש דהיינו לאכילת קדשי קדשים מבשר חטאות ושירי מנחות דזה לא קרבו בבמות מתחלה:

והגר"א גרס "לשחיטת צפון", דמתחלה כשקרבו בבמות הלא ידוע דאין צפון בבמה (עיין זבחים דף ק"ב). וכן היה גירסא זו לפני התוספות בתורת כהנים (עיין שבת דף פ"ז:) בתוספות שם:

פסקה ב

ב **ולפי שכיבדו וכו'**. דמלשון הכתוב משמע שקרא תחלה לאהרן ואחר כך לזקני ישראל. דאי לאו הכי היה לו לומר "וזקני ישראל", ומדקאמר "ולזקני" משמע שקראם אחר כך. וקאמר הטעם דלאו משום קורבה הוא אלא שלמד כן מהקב"ה:

פסקה ג

ג **ויאמר אל אהרן קח לך וכו' מלמד שאמר וכו'**. ממלת "לך" מדייק דהוא יתירא, משמע לטובתך:

שמא ישנאך וכו'. הרמב"ן בחומש גרס "שמא ישטינך":

ומה שאמר לתוך פיו של שטן – אולי הכונה דאברים ופדרים של חטאת נהנין מהן הסטרא אחרא כדאיתא בזוהר [זית רענן]:

ושמא תאמר אין צריך כפרה אלא אני. בתמיה קאמר:

והלא אף. צריך להגיה "אף", והוא תשובת משה רבינו ע"ה:

יש בידכם בתחלה וישחטו שעיר עזים. היינו עון מכירת יוסף:

פסקה ו

ו **אותו יצר הרע**. של עון עבודה זרה:

עבודתכם מיוחדת לפניו. שכל הפעולות שתעשו בעולם לא תהיה לשום הנאת עצמכם כי אם יהיה הכל מיוחד לשמו. כי באמת כאשר נתבונן היטב נוכל לקיים בכל פעולה גשמיית רצון ה'. לדוגמא כשהולך לאכול יכוין לקיים "ושמרתם את נפשותיכם", כשעושה איזה מסחר להרויח יכוין שיהיה לו במה לשלם שכר למוד בניו שהוא מצות עשה של פעולת שכיר, או לפרנס אשתו שהוא גם כן מן התורה 'שארה כסותה..לא תגרע', או לשלם חובותיו שהוא גם כן מצוה מן התורה, או לפרנס בניו הקטנים שהם גם כן בכלל עניים. כללו של דבר כאשר ירצה האדם באמת יוכל למצוא בכל פעולה שהוא עושה מצוה דאורייתא ממש ויכוין לשמו:

ונוכל לומר שזהו כונת הכתוב "זה הדבר אשר צוה ה' תעשו", והיינו שכל הפעולות שעולה במחשבתו לעשות יתבונן אם הוא רצון ה', וכאשר ימצא שהוא רצון ה' יעשנה וייחד הפעולה לשם ה':

פסקה ז

ז **זהו שאמר הכתוב משה ואהרן בכהניו וגו'**. כלומר על אותה שעה נאמר לפי שבכל שבעת ימי המלואים היה משה לבדו משמש והיה כהן, ועכשיו כשאמר לו "קרב אל המזבח" - גם אהרן כהן. וכיון שהביא אותו פסוק דרש ממנו שגם שמואל היה שקול כאחד מהם:

פסקה ח

ח **למה הדבר דומה וכו'**. כלומר לפי שהיה אהרן מתבייש לעבוד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה כאשה חדשה שמתביישת לשמש את המלך לכך אמר לו משה "קְרב": **ויש אומרים היה אהרן רואה וכו'**. פירוש: היה אהרן מתבייש גם כן מן המזבח ומתייירא ממנו שהיה רואה אותו בקרנותיו כתבנית שור בקרניו (ורצונו לומר שהיה נדמה לו בדעתו), והיה זוכר המזבח שבנה לעגל ולפיכך היה מתירא ממנו ולכן אמר לו משה אל תירא ממנו, קרב [הראב"ד]:

אחי אל תתירא ממנו - כצ"ל:

פסקה ט

ט **תדע שקרבנו מכפר יותר מקרבן העם**. פירוש: תדע שכך היה מדת הדין לעשות שהרי קרבנו מכפר עליו ועל העם כדכתיב "ועשה...בעדך ובעד העם", אבל של העם לא כיפר על הכהנים:

חיטוי. על הקרן באצבע:

מה הראשון טעון ב' מתנות שהן ארבע – טעות סופר, וצריך לומר **מה הראשון טעון ד' מתנות אף זה טעון ד' מתנות** [הגר"א וקרבן אהרן וכן מוכח מפירש"י בחומש פר' שמיני. ועיין בראב"ד]:

מה הראשון. היינו עגל שלו

אף זו עומד בצד המזבח וזורק. למטה מחוט הסקרא. מה שאין כן בחטאת שנותן למעלה על הקרנות ובאצבע ולא בזריקה:

מעל המזבח. לארץ:

פסקה יא

יא **להלן מילוי**. "מלא קומצו" בויקרא:

מה מילוי האמור להלן קמץ ועלה בידו וכו'. פירוש, דהתם כתיב "מלא קומצו" תרי זימני וילפינן מזה דהוא לעיכובא:

פסקה יב

יב **מה זה בא ללמדנו וכו'**. הרבה עמלו המפרשים על זה הברייתא. ואעתיק בזה מה שפירש הרמב"ן בחומש, וזה לשונו: דהוה ליה לומר "ויקרב את העולה מלבד עולת הבקר", ולמה כתוב גבי מנחה "מלבד עולת הבקר"? ואם בא ללמד שאם לא מצא מנחה יביא בהמה, ולכן קאמר במנחה "מלבד עולת הבקר" – כלומר שלא הקריבו מנחה לתמיד של שחר ולא לעולה, רק זו המנחה לבד – הרי כבר נאמר "וכו' ויעשה כמשפט" – משמע שהקריבוה כדינה במנחה ונסכים. אלא בא ללמד ששתי מנחות וכולי, פירוש, שמנחה זו אינה מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישראל[5], עכ"ל:

פסקה יג

יג **זבח השלמים אשר לעם מכאן למדו שלמים לצבור**. אף על גב דשלמי צבור מפורשין במקרא בפרשה אמור – מכל מקום אהרן למד מכאן סדר עבודה כמ"ש סוף פרשת צו [זית רענן]:

[5] ומכל מקום גם לפירוש זה דחוק מאד לשון הברייתא דהכתוב ישמיענו שאם לא מצא מנחה יביא בהמה, דלכאורה הוא מלתא דפשיטא מאוד. ועיין בהגר"א שהגיה ודבריו מאירין העינים וזה לשונו: מה בא זה ללמדנו אם ללמד על מנחת התמיד והרי נאמר "ועשירית האיפה וגו'", אם ללמד על מנחת העולה הרי נאמר "ויקרב את העולה וגו'", אם כן וכו' מלמד ששתי מנחות קריבין זה אחר זה, עד כאן לשונו. וביאורו, אם ללמד על מנחת התמיד היינו מלבד עולת התמיד ומנחתה – הרי נאמר אצל התמיד "ועשירית האיפה סלת וגו" ובודאי כשהקריב עולת התמיד הקריב עם המנחה. ואם ללמד על מנחת העולה דהיינו עולת הבקר קרא הכתוב להעולה שהקריב מקודם וקמ"ל קרא דאותה המנחה היא לבד מנחת העולה שהקריב מקודם הרי נאמר "ויקרב את העולה ויעשה כמשפט" והיינו כמשפט שאר עולה, וידוע שכל עולה צריך להקריב מנחת נסכים. אם כן למה נאמר "ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר"? מלמד ששתי מנחות קריבין זה אחר זה, ורצונו לומר דלעולם כונת הכתוב מלבד עולת התמיד ומנחתה, והכתוב קמ"ל דמנחה זו צריך להקריב אחר מנחת התמיד ולא תימא דצריך להקריב העולה ומנחתה מקודם ואחר כך מנחה זו. קמ"ל שאין שום מנחה אחרת מפסיק בינה לבין מנחת התמיד. כן נראה לפי עניות דעתי ביאור דבריו הקדושים.

אכן קשה דהא שלמי צבור טעונין תנופה חיים וכאן לא היה כי אם לאחר שחיטה תנופת חזה ושוק כשאר שלמי יחיד? ואפשר דהכי קאמר, מכאן למדנו תנופת שחוטים בשלמי צבור, לפי שלא מצינו בכבשי עצרת אלא תנופת חיים וכיון שמצינו באלו שהיו שלמי צבור והוטענו תנופה שחוטים בחזה ושוק – הרי הוא דוגמא לכבשי עצרת ולהטעינם כן (וכדעת רבנן דסברי כן, עיין במנחות דף ס"ב). ואף על פי שאין דינן שוה בתנופת החיים – מכל מקום במה שהשוו מעשיהם למדנו אלו מאלו [הראב"ד]:

להגיד גדולתו וכו'. קשה מה ענין זה למקרא זה? ויש לומר מדכתיב "כאשר ציוה משה" משמע שעשה הכל כאשר ציוה משה:

שבשעה קלה למדו וכו'. ואף שבשבעת ימי המילואים למדו סדר עבודה – מכל מקום לא היה בקי כל כך כיון שלא שימש עדיין במעשה. אבל עתה הורגלו מיד בפעם ראשון ועשו בזריזות ולא פשעו בשום דבר:

שבעה עבודות. שחיטה וקבלה – והוא ממה דכתיב "וישחט..ויקריבו בני אהרן את הדם" דהוא קבלה; זריקה היינו שתים שהן ארבע מאיל העולה ומשלמים; הזאה על ארבע קרנות המזבח; וחיטוי היינו ממה שכתוב "ויחטאהו כראשון" וכפירוש הראב"ד שנתן על המזבח מתנה יתירה כדי לטהרו, או מה שנתן באצבע על הקרן חשיב הדבר לעבודה בפני עצמו; וכפרה – אפשר שגם בשמיני נתן מתנה יתירה על המזבח כמו בהשבעה ימים:

ועיין בראב"ד שהקשה למה לא חשב תנופה הנאמר במקרא זה? והגר"א הגיה במקום 'כפרה' - 'תנופה', ואזיל לשיטתו דסבירא ליה דגם בשבעת ימי המילואים לא ניתן כפרה יתירה בפני עצמו כמו שמוכח מהגהתו במכילתא דמילואים הלכה ל"ג, עיי"ש. אך קשה למה לא חדש הקטרה, וצריך עיון:

פסקה טו

טו **מה ברכה בירכן אמר להם תשרה השכינה במעשה ידיכם**. הביא הענין הזה בכאן לומר שהברכה שבירכן משה נתקיימה בהם שכבר שרתה שכינה עליהם בשמיני כמה דכתיב (שמיני פסוק כ"ג) "וירא כבוד ה' אל כל העם":

רבי מאיר אומר כך בירכך ה' אלקי אבותיכם וגו'. טעמו דכיון שאמר כאן "ויברך אותם משה" ואין אנו רואין שום ברכה למשה על ישראל אלא במקום אחד והוא אותו הפסוק שנאמר "ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו'" שבמשנה תורה (לבד הברכות שבירכן לפני מותו):

שנאמר ולאומי אלי האזינו. ואומה לשון אמי. והגר"א גרס **אל תקרי לאומי אלא לאמי**, ומצאתי כן בילקוט פר' פקודי דהכתיב הוא לאמי:

פסקה טז

טז **ביום ששרתה שכינה בבית**. המקדש:

ביום שירדה אש חדשה ממרום. כל זה היה במקדש וכיוצא בו היה במשכן. ומה שאמר בתחלה על אותה שעה הוא אומר צאינה וראינה וכולי – שלמה המלך אמרו ברוח הקדש על המשכן ועל המקדש:

פסקה יז

יז **זכה במתנות כהונה וזכה בנשיאת כפים וכו'**. פירוש, כדכתיב בסדר שופטים "וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם..ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה..ראשית דגנך תירושך ויצהרך וראשית גז צאנך תתו לו כי בו בחר ה' אלהיך...לשרת בשם ה' הוא ובניו כל הימים". ואמרו חז"ל איזהו שירות שהוא בשם השם? הוי אומר זו ברכת כהנים. נמצא שבשכר אשר מברכים את ישראל זכו במתנותיהם בגבולין:

פסקה יח

יח **משנפנה מקרבנותיו וכו'**. דאי לאו הכי האי פסוק יתירא הוא, דהעליה היתה כדי להקריב, ואחר שגמר פשיטא שירד. אלא השמיענו כיון שנפנה מקרבנותיו והתבונן בכל פעולותיו של החטאת והעולה והשלמים שהיה הכל כדין ולא נכשל בשום דבר – ירד מן המזבח בשמחה:

ועוד נ"ל לפרש לפי מה דאיתא לקמן (באות כ"ט) שמקרא זה מסורס הוא וראוי להכתב "וירד מעשות..וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", ואיתא בשו"ע או"ח (סימן קכח ס' מ"ד) שנשיאת כפים ראוי להיות בשמחה. ועיין שם בביאור הגר"א שכן איתא בזוהר הקדוש בכמה מקומות. וזהו הכונה כאן – משנפנה מקרבנותיו ירד לו מן המזבח בשמחה לברך את ישראל:

פסקה יט

יט **יודע אני שכעס עלי המקום**. על ידי עון העגל, ובשבילי לא נתקיים מה שאמר משה "זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד השם":

פסקה כא

כא **באותה שעה קפצה פורענות וכו'**. על דבר שחטא באותה שעה:

ויש אומרים מסיני נטלו להם. כלומר מסיני חטאו וזהו שהביא להם החטא הגדול שנענשו מיתה עליו:

הן באים אחריהם וכל ישראל אחריהם וכו' עוד שני זקנים הללו מתים וכו'. אנשים גדולים כאלו אי אפשר שיהיה דבריהם כאנשים פחותי ערך. ולפי עניות דעתי הכונה במה שאמרו "מסיני" שבעת שאמר הקב"ה עלה אתה ואהרן עמך והכהנים היינו שהכהנים מחיצה בפני עצמם והעם אל יהרסו לעלות אל השם פן יפרץ בם (שמי שאינו ראוי לאיזה מדרגה גבוה הוא נזוק על ידה). אמר לו נדב לאביהוא עוד שני זקנים הללו – רצה לומר, הנה כבר הזקינו ובמשך קטן בודאי ימותו, ובעל כרחנו אנו נהיה מוכרחים להנהיג הקהל ולשאול במשפט האורים לפני השם כמו שהיה לבסוף על ידי אלעזר הכהן (וכמו דכתיב "וימת נדב ואביהוא...ויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם", ואמרו חז"ל שאם היו הם בחיים היה שייך רק להם). ומי יודע אם נהיה ראוים למדרגה זו. והנה לשון זה עוד שני זקנים הללו מתים הוא לשון גרוע מאד והיה להם לומר פן חס ושלום ימותו, ולכן - אף שמחשבתם היה לטובה - הדיבור לא היה יפה ולכן השיב הקב"ה נראה מי קובר מי:

פסקה כב

כג **דבר אחר כיון שראו בני אהרן שקרבו כל הקרבנות ולא ירדה שכינה וכו'**. פי' – הלשון הראשון אמר כי משירדה שכינה וירדה אש ממרום וליחכה ואחר כך חטאו בני אהרן וקפצה עליהם פורענות; ועכשיו בלשון הזה הוא אומר שקודם שירדה שכינה וקודם שירדה האש חטאו, ובאותה שעה ירדה שכינה וירדה האש וליחכה הקרבנות ושרפה אותם. וזה אינו על סדר המקראות (דבקרא כתיב תחלה "ותצא אש וגו'" ואחר כך "ויקחו בני אהרן"). ועוד איני יודע מאין לו שנכנסו לבית קדשי הקדשים? ושמא משום דכתיב "ויקריבו לפני ה' אש זרה" וכתיב "ותצא אש מלפני השם", שיצא האש מבית קדשי הקדשים – מה זה מבית קדשי הקדשים אף זה כך:

ואם תאמר מהו "ותצא אש", הלא הם היו בפנים? אפשר שלא נשרפו עד שיצאו לאהל מועד. עוד יש סעד לזה הלשון כי בקטורת שהקטירו בני אהרן מה היה? אם ההקטרה שהקטירו בכל יום שהוא קרב על המזבח הזהב – אותו כבר הכניסו אהרן שהרי שנינו קטורת של שחר היתה קריבה בין דם לאברים. אלא ודאי קטורת אחרת היתה שנכנסו בה לפני ולפנים [ראב"ד]:

אכן מכל מקום קשה ששאלו וכי יש לך אדם שמבשל תבשיל בלא אש – מה יועיל לזה מה שיקחו אש עם קטרת להכניסם לפני ולפנים? וכי על ידי זה יתאכלו העולה והחלבים על מזבח החיצון? ואולי חשבו שעל ידי שיכניסו קטורת לפני ולפנים כדרך שעושה הכהן גדול ביום הכפורים – ימשיכו רצון מאת השם להשרות השכינה בישראל ולהוריד

אש מן השמים. והתחכמו המצאה חדשה להשראת השכינה אשר לא נצטוו על זה וזהו שאמר הכתוב "אשר לא צוה אותם". ומשה רבינו ע"ה אמר "זה הדבר אשר צוה השם תעשו וירא אליכם כבוד השם" ואין צריכין לעצה אחרת. [עיין ברמב"ן]:

וללשון הראשון נאמר שאף על פי שירדה האש על האברים שעל מזבח החצון ועל הקטרת שבפנים – אמרו אף על פי כן מצוה להביא מן ההדיוט וחשבו בדעתם להכניס קטורת חדשה עם האש השני ולהקטיר על מזבח הזהב. עכ"ל הראב"ד:

פסקה כג

כג **מבית קדשי הקדשים**. שנאמר "ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם" – 'מלפני השם' זה בית קדשי קדשים:

שנאמר ותצא אש מלפני ה'. אסיפא דקרא סמיך דכתיב "ותאכל אותם", משמע ולא בגדיהם. ועיין לקמיה:

היה אהרן עומד ותוהא וכו'. מרומז דרש מדהשיב לו משה "הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש...וידם אהרן", מכלל דבתחלה לא חשב אהרן כן:

פסקה כו

כו **מכאן אמרו וכו'**. הראב"ד גריס מכאן שאין הכהנים מטמאים למתים, ופירש שנרמז להם מעט מכאן שאין הכהנים מטמאין למתים, מיהו כבר אנו רואין שהכהן הדיוט מטמא לאחיו אבל עתה נמשלו לכהן גדול שאינו מטמא לשום מת:

פסקה כז

כז **מלמד וכו' במיתתן יותר מבחייהן**. פירוש על חייהן לא חס כדי שיקבלו עונשן ויהא להם כפרה אבל אחר פטירתן חס עליהן שלא יתבזו [קרבן אהרן]:

שאילו נשרפו גופן וגם בגדיהן, היו מפורסמים וניכרים לבזיון, אבל השתא שבגדיהם נשארו עליהם – דגופן גם כן נשרף ואך דהיה שלדו קיימת מבפנים להבגדים – אין הבזיון ניכר מלמעלן כל כך:

ומשמע דהאי תנא סבירא ליה דנשמתן וגם גופן נשרף. ויש תנא לקמן (באות ל"ד) דסבירא ליה דרק נשמתן בלבד נשרף ולא גופן כלל:

פסקה כח

כח **מכאן אמרו הרוגי בית דין וכו'**. כל אלה רמזים הם שהם הרוגי בית דין של מעלה. ואין זה דמיון ממש. לפי שהרוגי בית דין לא הקרובים ולא הרחוקים מתאבלין עליהם, אבל אלו רק אהרן ובניו הוזהרו אבל כל ישראל בכו אותם:

שמא תאמרו אנו הולכין לבתינו ומתאבלים וכו'. פירוש נהי דהוזהרו על פריעה ופרימה והכל כדי שלא להראות על אבילות לכל, אבל לילך לבתינו לבכות אנו רשאים. ולזה מסיים הלא פקדנו המקום[6] שלא תצאו:

הן נכסין והוא נגלה. כשהן יוצאין ממבוי זה ונכנסין למבוי אחר ונכסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותן – הוא נגלה ונכנס שם:

הן נגלין והוא נכנס. ר"ל כל זמן שהן נגלין באותו מבוי הוא נכסה משם:

פסקה כט

כט **זה מקרא מסורס**. הוכרחו לזה דקרא אמר "וירד מעשות החטאת וגו'" ואילו בירך אותם קודם שירד היה לו לומר "ומלברך את ישראל", ולזה בהכרח לומר שאחר שירד בירך. ואם כן הרי זה מקרא מסורס:

אתה אומר בעמידה או אינו אלא בעמידה ושלא בעמידה - כצ"ל:

מה שירות בעמידה. דכתיב "לעמוד לשרת בשם השם":

בדורות האחרים - כצ"ל:

פסקה ל

ל **וחזר הכתוב ופירש להלן**. פירוש, גבי כהנים כה תברכו בנוסח זה, אף כאן אהרן שהיה כהן מסתמא בירך בנוסח זה:

ירידה טעונה ברכה. שכאשר ירד בירך אותם כמ"ש למעלה שאחר הירידה בירך אותם:

וביאה. אל אהל מועד טעונה ברכה כדיליף לקמיה:

ה"ג **מה ירידה מעין עבודה**. שהברכה באה אחר עבודה שכן אמר "וירד מעשות החטאת וגו' ויברכם" וכנ"ל, אף הביאה – אחר שטעונה ברכה כמו הירידה – אינה אלא מעין עבודה והיינו עבודת הקטורת. ואם כן לא נכנסו אלא להקטיר קטורת:

אם יציאה שאינה טעונה רחיצה. כאשר יצא מאוהל מועד:

טעונה ברכה. כדכתיב "ויצאו ויברכו את העם"

ביאה שטעונה רחיצה. דכתיב "בבואם אל אהל מועד ירחצו..או בגשתם אל המזבח..ורחצו"

---

[6] ולכאורה דבר זה הוא כר' יהודא דאמר בסנהדרין (דף יח.) אצל כהן גדול אינו יוצא מבית המקדש כל עיקר שנאמר "ומן המקדש לא יצא". ולבסוף מסיים מכאן אמרו הוא דעת ר' מאיר שם? ואולי י"ל דסתם פה כר' מאיר, והיינו לדורות. והאי דקאמר מתחלה אנו פקדנו המקום הוא הוראת שעה להם לבד שלא להתאבל כל עיקר אלא הבכיה יהיה לכלל ישראל כמו שנאמר "ואחיכם כל בית ישראל יבכו וגו'": מכאן אמרו כהן גדול שמת לו מת וכו' הנה לכאורה בפסוק כתיב "לא תצאו" ומסיים דמותרין לצאת. אמנם באמת ניחא עיין לקמן (באות מ"ב) דמשוינן פסוק זה ד"ומפתח אהל מועד לא תצאו" עם הפסוק ד"ומן המקדש לא יצא". ועיין בסנהדרין (דף יט.). וכן הוא לקמן בתורת כהנים בפרשה אמור, דלדעת ר' מאיר "ומן המקדש לא יצא" היינו שלא יצא עמהן בעת שמלוין אותו אבל הוא יוצא אחריהן. והכא נמי "ומפתח אהל מועד לא תצאו" היינו לא תצאו עמהן אבל הוא יוצא אחריהן.

או חלוף. שלא נלמוד הברכה מהרחיצה אלא בהיפך – הרחיצה מהברכה, ונאמר שאין ביאה טעונה ברכה:

ומה אם ביאה שאינה טעונה ברכה. פירוש, שלא מצינו מקום מבואר ללמוד שתהא טעונה ברכה – **טעונה רחיצה**; **יציאה** – שמצינו שטעונה ברכה – **אינו דין שטעונה רחיצה**. ואם כן נלמוד מזה רחיצה ליציאה מהברכה שמצינו בה מפורש אבל לא נלמוד ברכה לביאה ואם כן אין לנו מה מצינו מירידה:

תאמר ביציאה שכן יוצא מקודש לחול. ר"ל ואין סברא להצריך בה רחיצה ואם כן נשאר הקל וחומר הראשון מיציאה לביאה על מקומו להצריך ברכה לביאה ואם כן חזר המה מצינו מירידה וביאה על מקומו. וזהו שסיים הברייתא בטל החילוף וחזרנו לדין וכולי:

פסקה לא

לא **ותצא אש מלפני השם**. סמך אסיפא דקרא דכתיב "ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים וירא כל העם וירונו ויפלו על פניהם", ותרגם אונקלוס "וירונו" ושבחו:

כימי משה. כמו שנאמר בתורה שנתקבל ברצון וירד האש וליחכה על המזבח העולה והחלבים:

כשנות שלמה. שנאמר (דה"ב, ז) "וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים ותאכל העולה והחלבים וגומר":

כימי נח. שנאמר "וירח ה' את ריח הניחח":

כשנות הבל וכו'. שנאמר בו "וישע ה' אל הבל ואל מנחתו":

שלא היתה עבודה זרה בעולם. אשנות הבל קאי, כי רק בימי אנוש כתב "אז הוחל לקרוא בשם השם":

פסקה לב

לב **אהבה על אהבה**. פירוש, תוספת דורון חדש מפני אהבת האל יתברך:

אין קיחה אלא שמחה. אנו למדין "ויקחו בני אהרן" מן "ויקחו את אשר צוה משה ויקרבו כל העדה ויעמדו" האמור למעלה. מה להלן בזריזות ובשמחה אף כאן:

מה ת"ל בני אהרן. וכי אין אנו יודעין שהם בני אהרן? אלא ללמד שלא חלקו כבוד לאהרן והתורה מרמז גנותם בדרך רמז שהם בני אהרן ולא שאלוהו:

נדב ואביהוא וכו'. הברייתא קדריש כל הקרא כסדר. מתחלה על תיבת 'קיחה' ואחר כך על "בני אהרן" ואחר כך על תיבת "נדב ואביהוא" שהוא גם כן יתר דהוה ליה לכתוב סתם כענין שנאמר "אחרי מות שני בני אהרן" וממילא אנו יודעים מדכתיב לקמיה אל אלעזר ואיתמר בניו הנותרים. אלא לרמז שסמכו על דעתם בעצמם ולא שאלו לשום אדם. ובפרט לדעת רבי עקיבא שדרש לקמיה מ"אשר לא צוה אותם" שלא נמלכו במשה רבן:

יכול אש זרה ממש. דהיינו אש של הדיוט:
ת"ל אשר לא צוה אותם. דמשמע שלא היה החטא אלא מצד שלא המתינו עד שיצוה אותם לעשותו אבל הדבר מצד עצמו ראוי והגון היה, דאילו היה אש זרה ממש איך היה מצוה אותם עליה:
מן הכיריים. שהוא אש הדיוט ממש והזרות בה בעצמה:
שלא נמלכו במשה רבן. דאילו נמלכו בו בודאי היה מוחה בם. והאי "אשר לא צוה" קאי על משה דאילו יתר הדברים הנאמרים בפרשה היה הכל מה שציוה משה להם כמה דכתיב "ויאמר משה זה הדבר אשר צוה השם וגו'":
לא נתחייבו אלא על שהורו וכו'. לדברי ר' אליעזר אף על פי שאש של הדיוט היה על המחתה, מה שעשו כדין וכהלכה עשו, אלא שכל חטאתם היה לפי שהורו המה בהלכה ולא המתינו למשה רבם שידרוש להם זה. ומן הפסוק עצמו אין ראיה כל כך דאפשר היכא שיש אש השמיימי מצוה להביא דוקא ממנו. ונפקא ליה לר' אליעזר דבר זה מדכתיב "אשר לא צוה אותם" דמשמע שהעון היה על אשר לא נטלו עצה לזה ממשה רבם אלא הם עשו דבר זה מעצמם:

פסקה לד

לד **ושרף נשמתן**. ולא גופן דכתיב בהן וימותו כעין מיתה (סנהדרין נב, א):
ואכלה אותם ולא בגדיהם כצ"ל, דהוא סובר דגם גופן נשרפו ולא נשאר אלא כתנותם (כן איתא בגמרא בהדיא):
או יכול בכתנות הנושאים. פירוש, אבל הנישאים נשרף אפילו כתנותם
ולא כתנות ללוים. פירוש, לפי שלא הוזקקו לעשות ללוים כתנות אף על פי שנמסרו לעבודת המשכן ואם כן למה הוזכרו כאן כתנות אלא שמע מינה בכתנות של כהנים הכתוב מדבר:

פסקה לה

לה **לא מתו אלא בחוץ**. פירוש, חוץ לאוהל מועד בעזרת ישראל וכהנים:
נגפם המלאך. ודחפן והוציאן לחוץ. ועל שם שקבלו מכת מיתתן בפנים נאמר "וימותו לפני השם" אבל לא מתו לגמרי עד שיצאו לחוץ:

פסקה לו

לו **ולא ידעו וכו'**. מדקאמר "הוא אשר דבר השם":
ונקדש בכבודי. פירוש במכובדי, והיה קדושה על ידם. שכל אדם מתייירא מגשת אליו שלא ברשות שכל אלו היו כהנים ומשוחים ועל שם שקרבו שלא ברשות טעו ונכשלו ומתו – קל וחומר לשאר בני אדם:

שבניו ידועי המקום. כלומר מכובדים היו בעיניו:
וקיבל שכר על שתיקתו. שנתייחד אליו הדיבור בפרשה של "יין ושכר אל תשת":

פסקה לז

לז **אוי לי שמעלתי בשמן המשחה**. שחשש שנשפך יותר מדאי ונהנה ממנו:
שבת אחים גם יחד. היינו כשם שמשה לא מעל כך אהרן לא מעל:
כטל חרמון וגו'. גם הפסוק הזה בשרו שלא מעל - מה טל וכו':

פסקה לח

לח **שלא הרהר אחר המקום**. וכנ"ל באות ל"ו:
כדרך שלא הרהר אברהם. שהבטיחו ליתן לו את הארץ ולבסוף לא מצא מקום לקבור את שרה עד שהשתחוה לבני חת:
ואומר מישרים אהבוך. כלומר וכן הוא משבח במקום אחר מי שמוכיח את הבריות בדברי שלום ונחת כאהרן כדכתיב מישרים אהבוך. בדברי מישרים אדם אוהב את בוראו ומקבל מצותיו יותר ממה שהוא מקבל בדברי זעף:

פסקה מ

מ **יכול לא תפרעו מן הכובע**. כלומר אל תגלו ראשיכם:

פסקה מא

מא **ועל כל העדה יקצוף**. לפני הראב"ד היה הגירסא "זה המקרא מסורס", ופירש הראב"ד 'מסורס' פירושו מהופך, אין ראוי לומר אלא "אחיכם יבכו ועל כל העדה יקצוף". כלומר ואחיכם יבכו את השריפה, ואם לא יבכו – על כל העדה יקצוף המקום. וכתב מהופך הוא שכתב תחלה קצף המקום עד שלא הודיענו למה יקצוף:
ולפי הגר"א לא היה גירסא זו ועל כן כתב בהגהתו "ועל כל העדה יקצוף" מיותר:
ונאמר להלן שריפה. היינו האמורה בבת כהן ובאשה ואמה:
מה שריפה האמורה כאן שריפת נשמה וגוף קיים. כדלעיל באות ל"ד:
שריפה האמורה וכו'. מפרש התנא מה שאמר מעיקרא ונאמר להלן. ודוחק. ויותר טוב לגרוס כמו שכתב הגר"א ונאמר להלן צריך לגרוס ונאמר באשה ואמה ובבת כהן:

פסקה מב

מב **אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה**. כלומר באיזה שעה הייתי סבור שהיה מחלל אם לא יצא שהכתוב אומר שאם לא יצא לא יחלל בעמידתו. הוי אומר בשעת עבודה – שהייתי סבור שאם הקריב אונן שיחלל עבודתו כשאר כהנים והוצרך לומר דכהן גדול מקריב אונן ואינו מחלל:
הוי אומר בשעת עבודה. ר"ל אף לא תצאו האמור כאן בשעת עבודה:

מנין לכהנים של כל הדורות. היינו[7] לכהנים גדולים אף על פי שאינם משוחים שאם יצאו מן המקדש בשעת עבודה שהן במיתה? תלמוד לומר "כי שמן משחת השם" – ר"ל ד'משחת' יתירא קדריש ולשון משחת נופל על ריבוי בגדים ועל משיחה כדכתיב "ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא בם את ידם" [ראב"ד]:

עוד כתב דמאי דנתרבה מרובה בגדים להלן בפרשה אמור מ"כי נזר שמן וכולי" – שם מרבינן להיתר שאם אינו יוצא ועובד אינו מחלל, וכאן לעונש שאם יוצא ואינו עובד שהוא חייב מיתה:

עוד תירץ דשם הוקשו מרובה בגדים למשוח לענין אזהרה שבשניהם הוא עובר על "ומן המקדש לא יצא", וכאן לעונש מיתה אם עבר ויצא בשעת עבודה. (ואולי שמפני זה הוסיף הגר"א על מה דאיתא בברייתא כי שמן משחת השם עליכם תיבות **להגיד מה גרם**, וכונתו כמו דאיתא לקמן בפרשה אמור הלכה וי"ו זה הלשון ממש לבאר הטעם על מה אנו מרבינן מרובה בגדים כמו משוח ת"ל "כי נזר שמן משחת אלהיו עליו", וענין קדושת דבר זה גרם לאסור היציאה עליו וממילא מרובה בגדים נמי בכלל זה שעל ידי זה נמלא ידו להיות כהן גדול וכנ"ל):

פרשה א

פסקה א

א **אלא כדי לשכר.** ששיעורו רביעית דוקא ובן ארבעים יום שעד ארבעים יום מתוק הוא:

אם כן למה נאמר יין. לכתוב שכר לבד ואנא ידענא שהוא יין דוקא ולא שאר משקה המשכר דגמרינן שכר שכר מנזיר [גמרא שם]:

מוזהרים עליו. בלאו בעלמא אבל מיתה דוקא רביעית וכן מ' יום:

פסקה ב

ב **מנין לרבות כל המשכרין.** דהוא לא יליף שכר שכר מנזיר:

אם כן למה נאמר יין. פי' וכי יין אינו בכלל שאר משכרין:

ועל שאר כל המשכרין. ואפילו אם נשתכר על ידי דבש וחלב [גמרא]:

באזהרה. ולמעוטי יין מגיתו וכל שהוא שמעינן לר' יהודה מדכתיב "יין ושכר" - הוקש יין לשכר עד דמשכר [ראב"ד]:

אל תשתהו בדרך שכרותו. היינו ששתהו להרביעית בבת אחת, הא אם הפסיק בה או שנתן לתוכה מים כל שהוא פטור [כן איתא שם] וכתב הראב"ד דאפילו אזהרה אין בו. ואיתא בגמרא דדוקא ברביעית אבל ביותר מרביעית אפילו נתן בו מים חייב:

[7] ודעת הרמב"ם (פ"ב מהל' ביאת מקדש ה"ה) דדין זה שייך לכל הכהנים אפילו הדיוטים מוזהרים שלא לצאת בשעת עבודה וחייבין על זה מיתה בידי שמים.

פסקה ג

ג **יכול חללים תלמוד לומר אתך**. הבאים אתך לחלק בקדשים ויצאו חללים:

ולא אוציא את בעלי מומים. שהם באים גם כן לחלק בקדשים:

תלמוד לומר אתה ובניך. דומיא דאתה שיהיו כשרים ולפי זה אימעטו שניהם וממילא אייתר ליה "אתך" להנך דרשות לקמיה:

פסקה ד

ד **בבואכם אין לי אלא בביאה ביציאה מנין**. פי' בשעת שגמר עבודתו בפנים בהיכל והוא יוצא ובא לו לצד חוץ אפילו הכי אם ישתה יין דרך יציאתו והוא עובד שהיא במיתה:

תלמוד לומר אתה ובניך. ור"ל מ"אתך" דקרא יתירא הוא, ואם אינו ענין לביאה תנהו ענין ליציאה [כ"מ]:

ומנין לעשות את המזבח כאהל מועד. פי' כבר למדנו שאם נכנס לאהל מועד ואז אפילו דרך יציאה אם שתה שהוא במיתה ומנין אפילו לא נכנס לאוהל מועד אלא שהוא רוצה להקריב על מזבח החצון אם שתה ועבד שהוא במיתה. ת"ל אתה ובניך אתך, פי' בדבר שאתה ובניך חלוקין משאר ישראל [סמ"ג]:

אלא בשעת עבודה. כלומר אם שתה ועבד:

תלמוד לומר אתה ובניך. כלומר כי היכי דממעטינן חללין ובעלי מומין מ"אתה ובניך" שאינן בני עבודה הכי נמי ממעטינן שלא בשעת עבודה בכל כהן [ראב"ד] והזית רענן פי' תלמוד לומר אתה ובניך אתך והיינו בשעת עבודה שכולן היו מתעסקין כאחד משום ברוב עם הדרת מלך כדאיתא בפרק ב' דיומא:

ונאמר להלן בבואם. בפרשת כיור בבואם אל אהל מועד:

מה בבואם אל אהל מועד עשה את היציאה כביאה. דכתיב ברישא "בבואם אל אהל מועד" והדר כתיב "בגשתם אל המזבח" משמע דהוא הדין כשיוצא מאהל מועד למזבח [זית רענן]:

ואינו חייב. בלא קידוש:

אלא בשעת עבודה. דלשרת כתיב והיינו עבודה:

פסקה ו

ו **יכול יהא ישראל חייבין על ההוראה**. פי' אם הורו שתויי יין שהרי אף ישראל מוזהרין שלא להורות שתויי יין כדלקמיה:

תלמוד לומר אתה ובניך ולא תמותו. ר"ל מדלא דכתב "ולא תמותו" לבסוף:

פסקה ז

ז **יכול יהא אהרן ובניו חייבין וכו'**. פי' הואיל וחייבין מיתה על ביאת האהל:

ודין הוא. שלא נוכל לומר כן:
יצאו ישראל מן הכתוב. היינו כנ"ל בהלכה וי"ו:
אהרן ובניו מקל וחומר. היינו מה שאמר "ודין הוא":

פסקה ח

ח **חקת עולם לדורותיכם לרבות יציקות ובלילות וכו'**. הנה לכאורה כונת הברייתא לומר שאיסור שתויי יין נוהג בכל ענינים אלו אף לחייב ע"ז מיתה אבל באמת זה אינו כדמוכח בזבחים (דף יח.) דשתוי יין ומחוסר בגדים דינן שוה וכי היכי דמחוסר בגדים אין חייב מיתה ביוצק ובולל ומניף ומגיש וקומץ ומקבל כדתנן בפרק בתרא דזבחים – הוא הדין בשתויי יין. אלא הכונה לענין חילול עבודה ור"ל דאף שאין חיוב מיתה בזה מכל מקום נתחללה עבודתו וכדמסיק שם בגמרא דילפינן גזירה שוה חוקה חוקה ממחוסר בגדים דמחלל עבודה בכל גווני ועל מחוסר בגדים יליף שם בגמרא מקרא אחרינא אכן זה התנא סובר דלא צריכין למילף זה ממחוסר בגדים דמ"חוקת עולם" דכתיב גבי שתויי יין גופא נוכל ללמוד זה דבא לרבות אף אלו דברים דמחלל עבודה והיינו דזו יהיה חוקה לעולם בכל העבודות שלא לעשות בשתויי יין:
והקטרות והזאות – אגב שיטפיה נקט דזו מעבודות שזר חייב ע"ז מיתה והוא הדין שתויי יין וכן כתב הראב"ד דזו אגב שיטפיה נקט:
תלמוד לומר ולהבדיל בין הקדש ובין החול. אלמא אם שתה ועבד לא הבדיל הקודש מן החול שכבר חילל את הקודש:
ומנין למחוסר בגדים וכו'. היינו שגם שם אם עבד חילל:
תלמוד לומר חוקת עולם. בשתויי יין ובבגדי כהונה כתיב (שמות, כט) "וחגרת אותם אבנט וגו' לחוקת עולם" וברחיצת ידים ורגלים כתיב "חק עולם":

פסקה ט

ט **ולהבדיל בין הקודש ובין החול אלו הערכין והדמים והחרמין וההקדשות**. כצ"ל [הגר"א וכן איתא בגמרא]. דוי"ו ד"ולהבדיל" מוסיף על ענין ראשון והכי קאמר: יין ושכר אל תשת בבואכם אל אוהל מועד ובבואכם להבדיל בין קודש לחול נמי אל תשת יין ושכר וכולל כל אלו הדברים דהיינ שאסורים שתויי יין לשום אותן לבעלים לפדותן דדילמא לא שיימי להו שפיר [רש"י]. והראב"ד כתב כדי שידע להפריש בדיניהם איזה ענין הוא קודש ואיזה ענין הוא חול:
אלו ההוראות. איזהו אסור ואיזהו מותר כגון איסור חלב ודם ושאר איסורין:
אלו מדרשות. שדורשין בפרקא אסור לשתויי יין שיש בהן הוראה:

אלו ההלכות. מה שהוא הלכה למשה מסיני אף על פי שהן דברים סדורים בפי החכמים שאין משיבין על ההלכה ואין דנין מהם קל וחומר ולא בנין אב – אפילו הכי אסור להורות בהן. ונפקא לן זה מ"אשר דבר השם" היינו שדיבר ה' אלינו ביד משה ולא כתבם בתורה: הכי גרסינן **ביד משה זה גמרא**. והיינו ללמוד ברבים כשהוא שתוי יין דאי אפשר שלא יבין ויורנו משם:

יכול אף המשנה תלמוד לומר ולהורות. כצ"ל [הגר"א] וכן איתא בגמרא. לאפוקי משנה שאין מורין הלכה מתוך משנה הלכך מותר לשתויי יין לשנות. וגירסתנו "ביד משה – זה המקרא" טעות הוא דזה לכולי עלמא שרי כדאיתא בגמרא. ודע דבגמרא איתא דר' יוסי ב"ר יהודה מיקל אף בגמרא ואיפסקא כותיה:

פרק ב

פסקה א

א **שעיר זה וכולי**. דהוה ליה למכתב "ואת החטאת דרש משה" וכתב "ואת שעיר", לכך דרשו דשעיר הוא שעיר נחשון של יום חנוכת המזבח שהיה ראש חדש ניסן:

חטאת זה חטאת של יום השמיני. והוא מה שנאמר "קחו שעיר עזים לחטאת":

פסקה ב

ב **דרש דרש משה זה שעיר של ראש חדש**. דמדכתב "דרש דרש" משמע שעוד דרישה אחרת היתה שם גם כן והיא שעיר של ראש חדש, ונמצא דקרא משתעי בשלשה שעירים:

מפני מה נשרף זה ומפני מה נאכלו אלו. פירוש: אם אתם חוששים לאנינות היה לכם לשרוף כולם, ואם אינכם חוששים היה לכם לאכול כולם:

זה שעיר ראש חדש. שהוא מכפר על טומאת מקדש כדאמר בסמכת שבועות:

פסקה ג

ג **וכעס כנגד אהרן**. מדכתב "בני אהרן" דהוא יתר משמע שחשב שבניו עשו מדעת אביהם או שלא מיחה בהם אך מפני הכבוד הפך פניו כנגד בניו:

הנותרים לא היה פנחס עמהם. ר"ל שרק הם נותרו אז בכהונה, לא זולתם מבני אהרן. שלא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי. או ר"ל שעליו לא היה יכול לדרוש מפני מה נשרף זה ומפני מה נאכלו אלו וכנ"ל שהוא בודאי לא היה יכול לאכול ממנחה ומחטאת שהוא היה עדיין בבחינת זר:

לאמר השיבוני על דברי. דהיינו שנתן להם רשות להשיב לבל יראו כמשיבים על דברי משה רבם:

פסקה ד

ד **אמר להם וכו'**. ר"ל כך אמר להם מדוע לא אכלתם את החטאת הואיל ובמקום קודש היתה ולא יצאת לחוץ:

כהנים אוכלים. שירי הקדשים:

פסקה ה

ה **אמר להם שמא וכו'**. דמדהוכיח להם שלא הובא בודאי ששאל מהם על זה והשיבו לו שלא הובא ועל זה תמה ואמר "הן לא הובא" - ומדוע לא אכלתם?

שחטאת שנכנס דמה לפנים פסולה. נקט לפנים מפני המסקנא דילף ר"י הגלילי לקמיה מ"ואל הקדש" שאפילו אם הכניס בהיכל נפסלה:

שנכנס דמה לפני ולפנים וכו'. דתיבת "פנימה" משמע לפני ולפנים (עיין זבחים דף פב:):

ואין חטאת פסולה עד שיכנס כל דמה לפנים. [כן גירסת הראב"ד וכן איתא ביילקוט]. והא דקתני לכתחלה מדמה הוא דעת רבנן דילפי עצם איסור הכנסת דם חטאת החצונה לפנים ממה דכתיב "וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל", והתם הלא "מדמה" כתיב:

מנין שאף שריפתה בפנים. אם נפסלה על ידי טומאה וכיוצא בה. תלמוד לומר אכול תאכלו אותה בקדש – אחד לאכילת אדם ואחד לאכילת אש אם נפסלה שתהא גם כן בקודש:

מה זו מיוחדת טומאתה בפנים. פירוש דמה שריבה הכתוב להחטאת זו שלא יצאת חוץ לקלעים שאם היתה טמאה היתה נשרפת בפנים הלא לא מצינו רק בנטמאה בפנים כי לא יצאת לחוץ:

יצאת שנטמאת בחוץ כצ"ל [הגר"א]:

פסקה ח

ח **מפני אנינות נשרפה**. ואף על פי שנצטוה משה באנינות יאכלוה א"ל אהרן שמא לא שמעת אלא בקדשי שעה כגון מותרי המנחות ושעיר של נחשון ושעיר של יום השמיני שהן לשעה, אבל בקדשי דורות כגון בשעיר של ראש חדש - לא. קל וחומר ממעשר הקל דכתיב "לא אכלתי באוני ממנו". ומפני כך לא שרפו אלא זו בלבד:

פסקה ט

ט **אלא בנים**. כמעשה אהרן:

כל האמור בפרשה. היינו שהכהן מטמא להם:

מוסיף עליהם וכו' ואחותו הנשואה. ריבה בזה לאסמכתא אף אלו שהוא אונן עליהם מדבריהם:

יכול יהיו הלוים וכו' בשיר. פירוש: הואיל ושיר שהלוים משוררים נקרא 'עבודה' כדכתיב "לעבוד עבודת עבודה" ואמרו חז"ל איזהו עבודה לעבודה הוי אומר זה השיר: **ת"ל אותי אני וכו'**. פירוש: אותי ולא אותך שאתה לוי:

פסקה י

י **וכי מפני אנינות נשרפה**. דהם סברי דקדשי שעה וקדשי דורות שוין ובשניהם לא הותר לאכול ביום המיתה מפני האנינות אלא שהרשה להם הקב"ה הוראת שעה במנחה ושארי הקרבנות לאכול בלילה שאחר יום המיתה וגם זה החטאת היה דעתם להשהותו עד הלילה ולאכלו אלא שבינתיים נטמא באונס:

היה להם לשלשלתם לישרף. דלדידהו קדשי שעה וקדשי דורות שוין:

דבר אחר והלא מותרים לאוכלם לערב. ור' נחמיה סבר אנינות לילה דאורייתא דהיום תופס לילו עמו ופנחס לא נתכהן עד שהרג לזמרי ולא היה לו רשות לאכול בשר חטאת. ור' יהודה לאו דסבירא ליה דאנינות לילה מותר מן התורה – דהא איהו גופיה סבירא ליה לקמיה דלדורות אסור ביום ובלילה – אלא דבזה היה הוראת שעה דבלילה מותר מדכתיב "ואכלתי חטאת היום" - היום אסור והלילה מותר. ור"נ סבר דלא שנא לשעה ולא שנא לדורות בקדשי שעה הותרה להם אנינות לגמרי אבל בקדשי דורות לא הותר להם כלל:

מה ת"ל אלה. כלומר למה הזכיר המקרה שקרה אותו הואיל ומפני טומאה נשרף אלא כך אמר להם משה שמא מתוך טרדותיכם פשעיתו בו וטמאיתו ליה. אמה ליה אהרן כך אני בעיניך שאני מבזה קדשי שמים ופושע בשמירתם? וכי לא היה לי להסתכל באלו הבנים שכשעשו דבר שלא בעצה נשטפו בפשיעתם. אלא טומאה באונס הוא כגון שנפל עליו שרץ מת:

ובזבחים (דף קא.) מפרש מאי הן היום הקריבו את חטאתם וכולי שאמר להם משה שמא באנינות הקרבתם ופסלתם ואמר לו אהרן הן היום הקריבו את חטאתם (בתמיה) דפסלה בהו אנינות אני שאני כה"ג הקרבתי דמותר להקריב אונן ואפילו הכי לא היינו יכולים לאכלה ושרפנו לתנא קמא כדאית ליה מפני אנינות של קדשי שעה לא הותר ולר' יהודה מפני הטומאה שנגעה בו וזהו שמסיים ואכלתי חטאת היום הייטב בעיני ה':

פסקה יא

יא **ולדורות אסור ביום ובלילה**. קסבר יום מיתה תופס לילו מדאורייתא לדורות ובזבחים מפרש לה ר' יהודה במה תפס אהרן על משה ובמה טעה משה דקאמר ליה משה למה לא אכלתם אותה אף על פי שאתם אוננים שכך שמעתי באנינות יאכלוה ואמר לו אהרן ואכלתי חטאת היום כלומר שמא לא שמעת אלא באנינות לילה אבל באנינות יום קל

וחומר ממעשר הקל ועל כן הוכרחתי להניח אותו עד הלילה ובינתיים אירע טומאה באונס וכנ"ל ועל כן נשרף:

ר' אומר אין האונן אסור. מן התורה בשום מקום ותדע שכן הוא שהרי אמרו אונן טובל ואוכל פסחו לערב ואי אמרת בשלמא דרבנן הוא משום הכי גבי פסח דבכרת לא העמידו דבריהם אלא אי אמרת אנינות לילה דאורייתא מאי שנא פסח ומאי שנא שאר קדשים:

פסקה יב

יב **ולא בוש לומר לא שמעתי**. אלא שמעתי ושכחתי:

וכי מי גרם לו שהקפיד. פירוש: מכח שטעה וסבר דהיה להם לאכול החטאת לפיכך כעס ואם כן איך אמר מתוך כעס בא לכלל טעות?!

פרשה ב

פסקה א

א **הא למה אני מקיים וכו' לאמור לבנים לאלעזר ואיתמר**. ללמדך שנוהגין בהם כבוד שהם לומדים תחלה ואחר כך ישראל:

פסקה ב

ב **מלמד שהיה משה תופס בחיה ומראה להם**. וכן בדגים וכן בעופות וכן בשרצים:

פסקה ג

ג **משמע מוציא מיד משמע**. משום דנראה דקראי סתרי אהדדי, דבראשונה התירה התורה לאכול הכל, שכן אמר "כירק עשב נתתי לכם את כל", ועכשיו אמר "את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו". לזה אמר דאינם דברים סותרים אלא משום דפרשה זו נאמרה לישראל ביארה בפירוש להוציא מכלל הפרשה שנאמרה לבני נח:

ת"ל זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה וכו' ותאו וזמר. באמת היה לו לסיים "תלמוד לומר זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה וכולי", אלא משום שבפה עדיין אין מבורר היטב שמות בהמה וחיה המותרים רק שהתורה ביארה לנו הסימנים של דברים המותרים – לכן נקטה הברייתא הפסוק של שמות בהמות וחיה המותרים דהני לישראל ותו לא:

פסקה ד

ד **יכול וכולי**. חשב עוד כמה דברים שמקרא אחד בא לאסור ולהוציא ממשמעות היתרו של מקרא ראשון:

ושלא בזביחה. ר"ל בחניקה:

פסקה ה

ה **אין לי**. מותר באכילה:

אלא שור שה כבשים ועזים המיוחדים. פירוש, ד"שה כבשים ושה עזים" משמע שה הבא משני כבשים וזה הבא משני עזים משמע:

מנין לרבות את הכלאים. הוא שה הבא מכבש ועז או מתאו וזמר:

תלמוד לומר חיה ובהמה. פירוש, להכי כתב הכא סתם חיה ובהמה בלא שם פרט מיוחד, לרבות דכל שיש לה שם 'חיה' או 'בהמה' עם סימני הטורה הרי זו מותרת לאכול:

אין לי אלא חיה ובהמה. האמור למעלה אלא שהחיה נולד מן חיה דהיינו שאביו ואמו הוו שניהם מין חיה ובהמה מן בהמה שאביו ואמו היו שניהם מין בהמה:

הכי גרסינן **מנין בהמה מן חיה**. כגון צבי הבא על התיישה ונולד תיישה שהיא בהמה אבל אביה הוא צבי שהוא חיה. (ונקט הברייתא דבר זה לדעת ר"א ומחלקותו בבכורות (דף ז.) שבהמה וחיה מתעברים זה מזה):

וחיה מן בהמה. כגון תייש הבא על הצביה וילדה צביה שהיא חיה אבל אביה היה בהמה, מנין שאפילו כלאים כזו מותר באכילה?

ת"ל חיה מכל מקום וכולי. דמשמע כל ששם 'חיה' עליו או שם 'בהמה' עליו. אי נמי מדכתיב "זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה" – משמע חיה הבא מן בהמה והוא הדין להיפך:

פסקה ו

ו **יכול אף חיה ובהמת הים**. פירוש,[8] יכול אף הבהמה הטהורה שילדה דמות בהמת הים או חית הים יהא מותר? תלמוד לומר על הארץ. וכן אמרו השוחט בהמה ומצא בתוכה דמות יונה - אסורה. מאי טעמא? בעינן פרסה וליכא. והנה שם אסרו דמות עוף ואפילו במעי בהמה, וכל שכן אם נולדה. וכן כאן אסור דמות חית הים במעי חיה וכל שכן אם נולדה כגון עיזא דימא או תורא דימא וכיוצא בזה. [הראב"ד]:

ת"ל על הארץ להוציא את מה שבים. ומשמע דאין נפקא מינה בין אם יש לה סימנים או לא, דאפילו אם יהיה לה סימנים של מפריס פרסה או סימני טהרה של דגים – לא, דבעינן אותה שעל הארץ תלד את מה שעל הארץ ולא מה שבים:

פסקה ז

ז **או אינו ממעט אלא שעל הארץ מותרת בסימנים**. פירוש מפרסת פרסה ומעלת גרה. אבל אם ילדה חית הים אינה צריכה סימנים הללו. תלמוד לומר "זאת אשר על הארץ"

[8] והנה סבור הייתי לפרש כפשטי לפי מה שיש בידושה יש בים, ואתי לאפוקי שור הנמצא בים או צבי הנמצא בים דאפילו יש לו סימנים האמורים בתורה גם כן אסור. והוא כעין מה שאמרו בע"ז (דף לט.) תורא דימא אסור. אבל באמת זה אינו. דהתוספות הוכיחו שם דרק תורא דימא אסור אבל עז הים שרי, והכא קאמר סתמא דבהמת הים אסור. אם לא שנאמר דמה שאסרו הכא היינו דאינו מועיל להן הסימנים של מפריס פרסה אבל הסימנים של סנפיר וקשקשת מועיל. ורבא דאכל השיבוטא – היה לה הסימנים. ועדיין צריך עיון.

אין לך וכולי – ר"ל ד"אשר על הארץ" הדר ל"זאת אשר תאכלו" ואם כן "אשר על הארץ" הוא תנאי לאכילה, לא לסימנים:

פסקה ח

ח **מלמד שהבהמה בכלל חיה**. אמרינן בחולין (דף עא.) נ"מ ליצירה דתנן המפלת כמין בהמה חיה ועוף ר' מאיר אומר תשב לזכר ולנקבה, וטעמו הואיל ונאמר בו יצירה כאדם דכתיב "ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה וגומר", ומהאי קרא שמעינן דגם בהמה בכלל זה:

מנין שאף חיה בכלל בהמה וכולי. נפקא מינה לסימנים דהיינו מפרסת פרסה ומעלת גרה שאם נמצא זה בחיה היא טהורה:

פסקה ט

ט **וכל בהמה מפרסת וכו'**. האי קרא בפרשת ראה אנכי ומלת "בבהמה" יתר הוא שם, דהא אמר "כל בהמה מפרסת פרסה". ולזה דרשו דכוונת הכתוב לומר כל בהמה בבהמה, דשדי 'בהמה' דרישא דקרא א"בבהמה" דסיפא דקרא ודרוש הכי – בהמה הנמצאת בבהמה אותה תאכלו. וזהו שאמרו לרבות את השליל - אף על פי שהוא כעין נבילה. אי נמי לענין להתירו בשחיטת אמו ואף על פי שהוא חי דהאי "בבהמה" הכי משמע במעי בהמה:

מותר באכילה. פירוש מותר בשחיטת אמו (והיינו רק הולד אבל ידו אסור משום בשר שיצא חוץ למחיצה). אבל אם הוציא ראשו והחזירו – אינו מותר עוד בשחיטת אמו מפני שהוא כילוד:

ת"ל אף את זה לא תאכלו, ומקרא נדרש לפניו דכתיב לעיל מיניה "מעלה גרה בבהמה אותה תאכלו אך את זה וגומר":

פסקה י

י **בין אברים לאברים**. בין הוציא ראשו להוציא ידו:

אלא בין עוברים לעוברים. היינו אף על פי שלא הוציא לא יד ולא ראש, שיש שליל שאינו ניתר בשחיטת אמו כגון בן תשעה מת או בן שמנה חי או מת, שהרי אם נולד אסור הוא משום נבילה. ומה שנקט בחולין משום דבקדשים לפעמים אפילו בן ט' חי נמי יהא אסור כגון ולד חטאת דבזה אפילו אם היה נולד גם כן אסור כידוע דולד חטאת למיתה אזיל, אכן בשאר קדשים כגון שלמים אם ימצא בן ט' חי בודאי יהיה מותר דהא אם היה נולד היה גם כן נקרב בקודש כמוהו. אכן בן ט' מת או בן שמנה חי או מת דאפילו אם נולד היה אסור משום נבילה – אפשר דאפילו אם ימצא בתוכו גם כן אסור:

ולד מעושרת. היינו אם יצאת בעשירי מעוברת דהעובר קדוש עם אמו ומצאו בה כששחטוה בן ט' חי או בן שמנה חי או מת:

ת"ל כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע וכו' בבהמה אותה תאכלו. וזה גם כן בא לרבות שליל היינו אפילו אותן שאם נולד היה אסור גם כן מותר כשנמצא בתוכו. ומהגהות הגר"א משמע דהכל מקרא דפרשה ראה דהתם כתיב "בהמה בבהמה" דהוא מרמז על שליל ודרשא דהכא מתיבת "כל":

פרק ג

פסקה א

(**א**) הכי גרסינן **כל בבהמה תאכלו** (הגר"א והכי איתא בחולין דף עז):

לרבות את השליא. הנמצאת בבהמה דאין בה משום אבר מן החי וניתרת בשחיטת האם:

יכול אפילו יצאת מקצתה ת"ל אך [**הגר"א**]. ר"ל מהא דכתיב בתריה "אך את זה לא תאכלו" ומקרא נדרש אלפניו וכנ"ל בהלכה ט' לענין אם יצא ראשו והוא הדין הכא לענין שליא דאין שליא בלא ולד וחיישינן שמא באותה מקצת יצא ראשו. ושם בהלה ט' נלמד מן "אך" דכתיב בפרשת ראה והכא מן "אך" דכתיב בההוא פרשה:

אותה באכילה. פירוש אותה שיש לה סימני טהרה:

פסקה ב

ב **בלא תעשה מנין ת"ל הגמל וכולי**. פירוש מרישא דקרא דכתיב "אך את זה לא תאכלו וגומר את הגמל וגו'". [כן מוכח מהגר"א בספרו אדרת אליהו]:

ומה אלו שיש בהם סימני טהרה. פירוש שיש בהם מקצת סימני טהרה:

ומצות לא תעשה שלהם מקל וחומר. ועיין ברמב"ן בפרשה זו ובהרב המגיד ריש פ"ב ממאכלות אסורות ובקרבן אהרן:

פסקה ג

(**ג**) הכי גרסינן **את זה לא תאכלו ממעלי הגרה** – דהוא יתר, דהוה ליה לכתוב "אך את זה לא תאכלו את הגמל וכולי", אלא לרבות דיש לך דברים שיש לו סימני טהרה כגון טלה שנולד מן חזירה ואף על פי כן אי אתה אוכלו:

יכול אף טמא שנולד מן הטהור. כגון קלוט בן פרה ונפרש ממעלה גרה היינו שהוא בא ממעלי גרה ואף על פי כן אסור מפני שאין לו בעצמו סימן טהרה:

ת"ל גמל טמא הוא. פירוש וסתם גמל נולדים מן הגמלה וכתב "הוא" דמשמע זה הוא טמא ואין אחר שהוא גמל טמא וכגון שנולד מן הפרה:

שני פעמים. אחד כאן ואחד במשנה תורה:

פסקה ה

(ה) הכי גרסינן **אך את זה לא תאכלו ממפריסי הפרסה** – כצ"ל [הגר"א]. פירוש, דבהלכה ג' דרשו מתיבת "מעלי גרה" והכא דרשו מתיבת "מפריסי פרסה" דהוא גם כן יתר:

הכי גרסינן **יש לך במפריסי הפרסה שאי אתה אוכל וכולי** ואלו הן הטרפות שמנו חכמים אף על פי שהן חיות זמן ארוך שיכול לא אסר הכתוב את הטרפה אלא אותה שהיא מת בשעתה שהיא סמוכה לנבלה אבל אלו הטרפות שמנו חכמים פעמים שהן חיות כל ימי הקיץ עד שתפגע בהן צינה והן מתות – יכול לא יהיו אסורות. לכך הוצרכו לרבות. ונראה כי כל זה הוא אסמכתא דרבנן שהרי י"ח טרפות הלכה למשה מסיני הם והכי איתא במסכת חולין [הראב"ד]:

פסקה ו

ו **נקובת הוושט**. כל נקב במשהו:

ופסוקת הגרגרת. דהיינו שנפסק לרחבה ברובה:

נפסק חוט השדרה. עיין בהגהות הגר"א דצריך לומר "נשברה השדרה ונפסק החוט", וכן הוא בריש פרק אלו טרפות במשנה. וחדא היא וטרפות דידה משום חוט הוא ונשברה השדרה דקתני אורחא דמילתא נקט דפסיקת החוט על ידי שבירת שדרה היא [רש"י שם]. ופירושו כמין חוט לבן יוצן מן המוח ועובר על פני אורך השדרה כולה וקרום מקיף את החוט. ואם נפסק רובו הקיפו של קרום זה ברחבו – טרפה, ואפילו לא נשברה השדרה כלל וכדפירש"י לעיל דעיקר טרפות משום החוט הוא ולזה לא גרסינן לקמן "נשברה השדרה":

לבית חללו. ואם לא הגיע לחללו קתני לקמיה דכשרה:

או שחסרה. כגון שחסר אחד מחמשה אונות שיש להריאה:

סמפונות. קנוקנות קטנות המתפשטות בתוך הריאה שהדם נובע בה כשחותכים אותה:

נקבה הקיבה. נקב מפולש לתוך חללה בכל שהוא:

הדקין. בני מעיים:

אף נקבה המרה. הכיס שלה:

פסקה ז

ז **שניקב**. במשהו:

או שנקרע רוב החצונה. בגמרא מפרש דהוא בשר החופה את רוב הכרס ופירש"י זהו קרום עב העובר על כל החלל וישנו מן החזה עד הירכים והכרס מיעוטו נחבא בצלעות החזה ורובו תחת אותו קרום. ורוב החצונה דקאמר מתניתין רואין כמה יש מן הקרום כנגד אותו רוב הכרס ואם נקרע שם רוב מה שיש מן הקרום כנגד הכרס - טרפה:

בגדולה טפח. בשור הגדול אם נקרע טפח אף דלא הוי רוב ובקטנה רוב אף על גב דלא הוי טפח:

פסקה ח

ח **המסס ובית הכוסות**. סוף הכרס עשוי ככובע וקרוי 'בית הכוסות' והמסס מחובר בו וסביב וסביב לחבורן כשאתה מבדילן יש דופן לזה ודופן לזה ובאמצע הם שופכין זה לתוך זה והמאכל נכנס מבית הכוסות להמסס ומהמסס להקיבה ומקיבה לדקין:

שניקבו לחוץ. שהנקב נראה מבחוץ וכגון שניקבו זה או זה שלא במקום חיבורן לאפוקי כשניקבו במקום חיבורן בשתי דפנותיהן והנקב הולך מחללו של זה לחללו של זה:

נפלה מן הגג. ושחטה מיד – טרפה, אף על פי שאין שבר נראה בה חוששין שנתרסקו ונתפרקו אבריה. ואין טעם לטרפות דהלכה למשה מסיני הם. ובגמרא (חולין נא, א) איתא שאם שהתה מעת לעת ושחטה – כשרה, ואף על פי שלא עמדה:

נשבתרו רוב צלעותיה. בלא שום נפילה שיש לבהמה בשתי צלעות גדולות שיש בהם מוח, י"א מכאן וי"א מכאן, ואם נשתברו ששה מכאן וששה מכאן או י"א מכאן ואחת מכאן זהו נשתברו רוב צלעותיה וטרפה:

ודרוסת הזאב. שמכה בציפורניו בבהמה ומטיל ארס בה ושורפה:

בדקה. דבגסה לא אלים זיהריה למקלייה. ותנא קמא סבר דאלים זיהריה למקלייה אף בגסה [רש"י]. ויש מפרשים דר"י לפרושי מילתיה דתנא קמא אתי:

בעוף הדק. כגון יונים וצפרים:

בעוף הגס. אווזים ותרנגולים:

ניקב הלב ולא לבית חללו – כצ"ל:

פסקה ט

ט **ניטל הלחי התחתון**. מעל הבשר והסימנים מחוברים בבשר:

ניטלה האם שלה. היינו השלחופית שהעובר מונח בה:

וחרותה. דהיינו שצמקה הריאה שלה ויבשה כחריות של דקל:

בידי שמים. כגון מקול רעם. אבל בידי אדם כגון שהבעיתה אדם או שאר כל הבריות כגון שאגת אריה וקול שחל – טרפה:

פסקה י

י **הרדופני**. עשב מר והוא סם המות לבהמה:

צואת תרנגולים. הבהמות האוכלות ממנה מתות:

מים הרעים. מים מגולים:

יצאת זו שהיא בת חיים. מצד עצמה רק המאכל עתיד להמיתה והיא בכלל מסוכנת. והראב"ד כתב דאי מבדרא לה סמא חיי:
הגלודה. שהופשט עורה מעליה:
עור כסלע. על פי השדרה כולה שנמצאו כל חוליות השדרה מכוסין:

פרק ד

פסקה א

א **מנין לרבות חמש חטאות מתות**. וולד חטאת ותמורת חטאת וחטאת שמתו בעליה ושנתכפרו בעליה באחרת ושעברה שנתה – דכל הני למיתה אזלי ולא מתאכלי:
ת"ל ממעלי הגרה טמא. פי' הגם שהוא ממעלי הגרה ומפריסי הפרסה אף על פי כן טמא הוא וכעין דדריש לעיל בפ"ג הלכה ג' לענין טהור הנולד מן הטמא אך שם דריש מההוא דכתיב בפרשה שמיני והכא דריש ממעלי הגרה דכתוב בפרשה ראה:
מנין לרבות פסולי המוקדשין. בגמרא (בכורות טז, א) גרס "מנין לתמורת פסולי המוקדשין" [קרבן אהרן וכן העתיק באדרת אליהו] ופירושו כגון דלאחר שנפדו הקדשים התפיסו בתמורה דלא מצי למקריבה:
ת"ל וממפריסי הפרסה טמא. ופי' יש לך מפריסי הפרסה טמא הוא אף על פי שיש לו סימני טהרה:
מנין לרבות חלב וכולי ת"ל ממעלי הגרה. דהוה ליה למכתב "את זה לא תאכלו מעלה גרה" וכתב "ממעלי גרה" והיינו דבר היוצא ונמשך ממעלה גרה והוא החלב שגם זה טמא ואסור באכילה:
הכי גרסינן **תלמוד לומר ממפריסי הפרסה השסועה** [**הגר"א**], וגם זהו מן המ"ם ד"ממפריסי" דריש, דמשמע דבר הנמשך ויוצא מהם והוא החלב:

פסקה ב

ב **שהוא בגופן**. דיין היוצא מן הענבים הלא הוא גופן של הענבים בעצמן וראיה שכאשר יסחוט היין מהם לא ישאר בהם אלא חרצנים וזגים לבד ותתבטל צורתם ומהותם. מה שאין כן חלב בהמה דאינה גופה אלא מחמת אכילה ושתיה של הבהמה קאתי ואינו דבר המתמצה מגופה:
שאסור בפסולתם. דאסור לנזיר אף פסולתן של הענבים דהיינו חרצנים וזגים:
שאין אסור בפסולתם. דפרשה מותר וכן מי רגלים שלה:
תרומה תוכיח שאין אסור בפסולתה. שאם סחט ענבים או רמונים דתרומה לעשות מהם משקים אין חרצנים שלהם אסורים באכילה לזרים דלאו בני אכילה נינהו (וכמו דתנן

בתרומות פרק יא גרעיני תרומה בזמן שמכנסן אסורות ואם השליכן מותרות) ואפילו הכי עשה את היין היוצא מן הענבים כמותן וכדאיתא בפרק העור והרוטב:

פסקה ג

ג **באיסור חמור**. דאית ביה חיוב מיתה לזה אשר יאכלנה דכתיב "ומתו בו כי יחללוהו":

נחמיר באיסור הקל. שאינו אלא בלאו דלא תאכל:

גמל גמל. חד כאן וחד בפרשה ראה:

פסקה ד

ד **בשר מהלכי שתים**. אדם שמהלך על שתי רגלים:

וחלב מהלכי שתים. חלב של אשה:

שהקלת במגעה. שאינה מטמאה מחיים:

מהלכי שתים שהחמיר במגען. נדה:

ת"ל זה. אך את זה לא תאכלו:

שאינו נוהג בכל. שאינו נוהג בזכרים:

ת"ל זה טמא הוא. פי' תרי מיעוטי – זה והוא – דכתיב "טמא הוא לכם". חד למעוטי בשר וחד למעוטי חלב:

פסקה ה

ה **מה ת"ל**. פי' למה צריך להזכיר שמותיהן הוה ליה לכתוב בקיצור "את זה לא תאכלו את שהיא מעלה גרה ואינה מפריס פרסה או מפרסת פרסה ואינה מעלת גרה":

ואם לתקון המקרא:[9] כדי שיהא בקי בהן ובשמותיהן, הרי כבר נאמר במשנה תורה שמותיהן וטעמיהן לאיסור:

לרבות הריבוים שאמרנו. לעיל בהלכה ג' גמל גמל חד לאסור בשרה וחד לאסור חלבה, וכן הדרשה נשנה בהלכה ד' מתיבת "זה" ו"הוא", וכן הדרש שנשנה בפ"ג הלכה ג' לענין טהור הנולד מן הטמא שהוא אסור, וארנבת ושפן דכתיבי שני פעמים איתא בגמרא דכל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה:

פסקה ו

ו **מה תלמוד לומר וכו'**. פי' אי לא היה כתוב בפירוש לאסור את הגמל אף שיש בו סימן טהרה אחד הייתי מכשירו. ומה דכתיב בתחלה "כל מפרסת פרסה וגומר מעלת גרה בבהמה" הייתי אומר דאו או קאמר:

ודין הוא. ר"ל האיך יכול לטעות בזה ויכתוב חזיר לאיסור וילמוד זה בקל וחומר:

[9] הגר"א לא גריס "אם לתקון המקרא" ולדידיה הברייתא כפשטה מה תלמוד לומר הרי כבר נאמר הגמל וכולי במשנה תורה ולמה נאמר כאן. ומשני לרבות הריבוים שאמרנו היינו גמל גמל וכנ"ל בהלכה ג' וכן כל יתר הדרשות.

פסקה ח

ח **ולא מן העצמות ולא מן הגידים וכולי**. פירוש שאינו עובר עליהם באכילתם. הגידים שאמרנו הן הגידים הקשים כמו גידי הצואר שאינן ראוים לאכילה:

פסקה ט

ט **לא תגעו ברגל**. מפני שהם חייבים בראיה ונכנסים לעזרה ולפיכך צריך אדם לטהר עצמו ברגל:

פסקה י

י **הא כיצד הוי אומר רשות**. היינו שכל פסוק מלמד על חבירו ואם כן יהיה כונת הכתוב "ובנבלתם לא תגעו" היינו אם תרצו להיות טהורים הוו זהירין שלא תגעו בנבלתם כי לאלה תטמאו תהיו מקבלים טומאה:

פסקה יא

יא **מלמד שמצטרפין זה עם זה**. כל המינים יחד, בין לענין טומאה בין לענין איסור אכילה:

בשר בחלב. לפי שהחלב של בהמה טמאה הרי היא כבשר בין לענין טומאה בין לענין איסור אכילה דמשום טומאה אית ביה משום איסור חלב לית ביה כדאיתא בחולין פרק כל הבשר (דף קיז.):

בין בחייהן. לענין אבר מן החי:

ובין במיתתן. לענין איסור נבלות:

פסקה יב

יב **טמאים לאסור וכולי**. היינו טמאים הכתוב בפרשה ראה (כן מוכח באדרת אליהו):

צירן ורוטבן וקיפה. תבלין והכי איתא בחולין (דף קכ.). וכל אלו אסורים מפני תערובת איסור שבהן (ראב"ד):

הן צריך לומר **הם**:

פרט שאין בהם בנותן טעם. דהם משמע כפי מה שהם לאפוקי אם נכנס מהם באיזה דבר מעט מן המעט שאין בהם בנותן טעם לא חשיבי ובטלי:

לכם מותרים הם בהנאה. ר"ל דיעבד אם נזדמנו כגון צייד שצד טמאים וטהורים או שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה. אבל לכתחלה אסור לעשות בהם סחורה והכי איתא בפסחים פ"ב:

פרשה ג

פסקה א

א **למה נשנו ליתן עליהם עשה וכו'**. דכתיב "כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים...אותם תאכלו", "אותם" משמע מיעוטא; הא אם אין לו – לא תאכלו, ולאו הבא מכלל עשה – עשה. ולא תעשה היינו קרא דבתריה "וכל אשר אין לו סנפיר...מבשרם לא תאכלו":

שיכול הואיל וכו'. חסר כאן תחלת הברייתא המובאה בגמרא: "תאכלו אשר במים" מה תלמוד לומר? שיכול הואיל וכולי. ופירושו, והא מ"אותם תאכלו" דסיפא דקרא נפקא לן היתרא ביש לו סימנים ואיסור עשה באין לו, ו"תאכלו" קמא למאי אתא? [רש"י]:

שיכול הואיל והותר במפורש והותר בסתום וכולי. הברייתא הזו קשה מאוד לבארה בקיצור, ואבארה בעזה"י על פי מסקנת הגמרא. והוא, דיש שני מקראות המורות לנו להתיר הנמצאים במים שבכלים אפילו אין לו סימני טהרה. אחד יותר מפורש בו להתיר והשני סתום קצת. והוא דכתיב "כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אותם תאכלו", ומשמע הנמצאים בימים ובנחלים צריכים סימני טהרה אבל הנמצאים במים שבכלים אין צריך סימני טהרה. ועוד קרא אחרינא בתריה "וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים..שקץ הוא לכם". ומוכח מזה גם כן דדוקא הנמצאים בימים ובנחלים אסור כשאין לו סימנים אבל במים שבכלים מותר אפילו בלא סימנים. וקרא הראשון נקראהו 'מפורש' להתיר במים שבכלים והשני 'סתום' קצת. (ויש אמורא דסבירא ליה בגמרא להיפך, שמקרא השני יותר מבורר להתיר, עי"ש.)

וזהו מה דקאמרה הברייתא הואיל והותר במפורש והותר בסתום (היינו שני מקראות הנ"ל שבאו להתיר במים שבכלים), מה כשהתיר במפורש לא נוכל ללמוד הימנו היתר אלא במים שבכלים (שאינו דומה כלל למים שבנחלים) אבל לא במים שבבורות (שדומה קצת לימים ונחלים שגדלים על גבי קרקע כמותם), אף כשהתיר בסתום לא נוכל ללמוד הימנו היתר אלא לכלים. כי שני המקראות צריכים לזה להורות שיש היתר בכלים כדאיתא בגמרא. ואם כן מנין שאפילו נמצאים במים שבבורות להתיר בלא סימני טהרה? לזה תלמוד לומר "תאכלו מכל אשר במים" יתירא, שאפילו בלא סימנים, וכגון בשארי מימות שאינן בימים ונחלים:

וכתב הראב"ד דוקא לשחות ולשתות מן הבור מותר אבל לשאוב בכלי ולשתות אסור. דדלמא אגב דדלה להו קפריש אגבא דמנא ואסור, וכעין זה מוכח מגמרא, עכ"ל:

פסקה ב

ב **ימים זה ים הגדול שנאמר ולמקוה המים קרא ימים**. פירוש למקוה אחד קרא ימים, ואיזהו? זה ים אוקינוס שרוב מי העולם נכנסים לתוכו. אכן באמת מאי שנא שאר ימים

מים הגדול והלא אף הנחלים שוים לו. אלא הכי קאמר, אילו לא נאמר אלא "בימים" לבד הייתי אומר זה ים הגדול כענין שנאמר וכולי, והשתא דכתיב "בנחלים" שהם הנהרות כענין שנאמר "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן" – שמעינן שכל הימים שוים לו לענין זה שמותרין על ידי סנפיר וקשקשת:

שמושכים בימות החמה ובימות הגשמים. כלומר כעין ים הגדול שנקרא "ימים" וכעין נהר גדול מארבע נהרות היוצאים מעדן שאינם פוסקים:

ואינם מושכין בימות החמה. שמתייבשין:

עד שאתה מרבה מים שבביברין. כצ"ל (וכן איתא בילקוט וכן איתא באדרת אליהו ובק"א), הם חפירות שעושין הציידין שמאספין בהם דגים והם זוחלין אבל אינם נובעין:

תלמוד לומר במים. היינו דכתיב "במים" "במים" תרי זמני לרבות כל אלו המקומות שמותרין על ידי סימני סנפיר וקשקשת. (ומה דאיתא לעיל דבבורות ומערות מותר אפילו בלא סנפיר וקשקשת – התם מפני שהם מים מכונסים במקום אחד ואינן זוחלין):

ודע עוד דאיתא בגמרא דהוא הדין הנמצאים במים שבחריצין ונעיצין שהם מים נובעין ואינם זוחלין – דינם כמו ימים ונחלים שמותרים על ידי סנפיר וקשקשת (ובלא זה אסורים). וכתב הראב"ד דהוא הדין הנמצאים בבאר מים חיים אף על פי שהוא עמוק ואין מימיו הולכין – דינו כימים ונחלים מפני שמימיו נובעין:

פסקה ג

ג **יכול לענין היתר עשה כל המים וכולי**. פירוש זהו המקרא הראשון שאמר את שיש לו סנפיר וקשקשת אכול, וכבר ריבינו לענין זה כל הימים ואפילו מי ביברין, ומנין לענין איסור זהו המקרא השני שאמר את שאין לו לא תאכל, שיהו כל המים כימים ונחלים. והנה לענין איסורא מקרא קמא גופיה שמעינן ליה – דאית ליה סנפיר וקשקשת אכול ודלית ליה לא תיכול. אלא לענין לאיחיובי בלאו קמהדר הברייתא, דמקרא קמא עשה הוא דאיכא, לאו ליכא [ראב"ד]

פסקה ד

ד הכי גרסינן: **אתה אומר לכך נאמר בימים במים וכולי**. ופירושו: אתה אומר לכך באתה גזירה שוה זו דימים ימים מהיתרא לאיסורא; או לא בא לזה אלא להראות מה הם המינים הנאסרים. לומר, מה המינים המותרים הם מי שהוא בסנפיר וקשקשת (אשר זה לא ימצא אלא בבעל עצמות ופרה ורבה) – **גם המינים הנאסרים באשר אין להם סנפיר וקשקשת לא יהיה אסור אלא באופן זה שיהיה בעל עצמות ופרה ורבה. מנין לבעל עצמות ואין פרה ורבה וכולי דהכי נמי אסורי משום דלית בהו סנפיר וקשקשת: ואין בעל עצמות ופרה ורבה**. "ואין בעל עצמות **ואין** פרה ורבה" – כצ"ל [הגר"א]

תלמוד לומר כל אשר אין לו וכולי. "כל" קדריש לרבות כל המינין הללו ואף על פי שאין דומין כלל למי שהתרנו, לא בגדלים ולא בבעלי עצמות ופרה ורבה שהם בלאו:

פסקה ה

ה **ת"ל קשקשת**. צריך לומר תלמוד לומר "כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת" [הגר"א], דמשמע אפילו סנפיר וקשקשת אחת אין לו:

ר' יהודה אומר שני קשקשים. כצ"ל, דמצריך דוקא שני קשקשים:

ושריון קשקשים הוא לבוש. דגָלית. ורצונו לומר ונלמוד קשקשת מקשקשים שהם שתים. ואף על פי שהם דברי תורה מדברי סופרים – מכל מקום זכר לדבר איכא:

פסקה ו

ו **הטהור שבמעי הטמא**. היינו דג טהור שנמצא במעי דג טמא:

תלמוד לומר אותם תאכלו, והיינו אותם שיש להם סימנים לבד תאכלו, ולא דגים טמאים הנבלע בהם:

מה ראית לומר בבהמה שבמעי הטמא טמא. היינו טהור שנולד מן הטמא - טמא, ולהיפך טהור. וכנ"ל בפרק ג הלכה ג' וד':

לפי שאין גידוליו. אלא שהוא בולע אותו:

לרבות את הטהור שנכבש עם הטמא. כתב הראב"ד כבישה זו אינה במי מלח דהא קיימא לן כבוש הרי הוא כמבושל; אלא או ביין או בחומץ, עיי"ש שהאריך בזה. אבל דעת הפוסקים בטור יו"ד (סימן פד) אינו כן אלא דאפילו במלת מותר מן התורה [זית רענן]:

יכול אף על פי שנימוק. הטמא לתוך הכבישה יהא הטהור מותר?

ת"ל אותם. משמע מזה דדוקא אותם לבדם מתירים הסימנים, ולא האיסור הנבלע עמם:

פסקה ז

ז **חיה זו חית הים**. כגון עיזא דימא וכהאי גוונא דכל מה שיש ביבשה יש בים. ולפי שאמר "מכל שרץ המים" הוה אמינא לא אסרה תורה בלא סימני טהרה אלא שרצי המים אבל אלה הנמצאים בים שכיוצא בהן נקראות חיות או בהמות ביבשה – הייתי אומר שהן טהורות אפילו בלא סימני טהרה. תלמוד לומר "מכל נפש החיה" לרבות אותם לאיסורא. ובסימנא של סנפיר וקשקשת שרי:

[כן מוכח מראב"ד. ובהא ניחא מה דאמרינן בקידושין (דף מא.) רבא מלח שיבוטא, והוא עז של ים כדאמרינן בבבא קמא (דף נה.) הנהיג בעיזא ושיבוטא מהו, דמיירי בסימנים]:

להביא את הסילונית. בראב"ד הגירסא "הסירונית", ובהגהת הגר"א הסרני, והיא מחציה ולמעלה כצורת אשה ומחציה ולמטה בצורת דג. ומסתברא דאסרתו התורה אפילו אם יש לו סנפיר וקשקשת דאי לאו הכי פשיטא:

תהא מטמא באוהל כדברי וכולי. ושמא מפני שהוא נקרא 'אדם שבים' קרינא ביה "לכל נפש אדם":

תלמוד לומר "ואת" טעות סופר וצריך לומר **זאת** [כן הוא הגירסא בראב"ד]. וביאורו תלמוד לומר זאת בפרשה "זאת חוקת התורה" כתיב "זאת התורה אדם כי ימות באהל" בא למעט את הסירוני אף על פי שהוא נקרא 'בן אדם' [ראב"ד]. והגר"א גריס **תלמוד לומר** "**ושקץ**" – משמע דסוף סוף שקץ הוא ולא אדם. וכן הוא גם כן בקרבן אהרן:

פסקה ח

ח **ושקץ, צ"ל שקץ לאסור וכולי** [הגר"א]. דברייתא זו דרש הקרא כסדר, דבאמת יתר הוא דכיון דכתיב "מבשרם לא תאכלו" – ידוע דשקץ הם. ודרש תחלה תיבת "שקץ" ואחר כך תיבת "הם" ואחר כך תיבת "לכם". ופסוק דבתריה "ושקץ יהיו לכם" דרש אחר כך בהלכה ט':

פסקה ט

ט **קיפה**. דק דק של בשר ותבלין המתאסף בשולי הקדירה:

ואם – צ"ל **הם**

פרט לשאין בהם בנותן טעם. דאחר דאין שם לא הם ולא טעמם אינם הם כלל:

ט **לאסור את עירובן**. אם נתערב דג טמא בתוך דגים טהורים ואינו ניכר:

כמה יהיה בו ויהא אסור. פירוש, כמה יהיה בטמא שיאסור את הטהורים:

הכי גרסינן **משקל עשר זוז ביהודה שהן חמש סלעים בגליל** – שזוזי יהודה היו כבדים הרבה משל גליל:

בגרב שמחזיק סאתים. פירוש, בחבית של דגים טהורים שמחזיק סאתים נמצא שם דגים טמאים כמשקל עשרה זוז שהוא לפי החשבון אחד מתתק"ס[10] – הכל אסור. אבל אם הוא פחות משיעור זה מותר דהא דסבירא ליה דבריה אינה בטלה היינו עד שיעור תתק"ס אבל בפחות מזה אף בריה בטלה. [זהו מפירוש הר"ש במשנה דתרומות פ"י הלכה ח, והסכים עמו הקרבן אהרן]:

דגם טמא צירו אסור. כנ"ל במשנה ח', וחזר לפרש כמה יהיה מהטמא בטהורים שיהיה אוסר הציר דהיינו שהיה ציר טמא עם ציר דגים טהורים. ועל זה אמר ר' יהודה רביעית בסאתיים – רביעית הלוג מציר של דג טמא בתוך סאתים של ציר דג טהור. ושיעור זה

[10] כיצד? סאה עבדה כ"ד לוגים, וכל לוג ב' ליטרות, וכל ליטרא מאה זוז. נמצא דסאתים עולים לצ"ו מאות זוז. וצ' מאות הם עשרה פעמים ט' מאות, ות"ר הם עשרה פעמים ששים – אלמא איכא לעשרה זוזי בסאתים עשרה פעמים תתק"ס. נמצא כל עשרה זוז אחד מתתק"ס.

קרוב למאתים שהוא אחד מן קצ"ב (דסאה הוא ששה קבין וכל קב ד' לוגין, נמצא כל קב ט"ז פעמים[11] וממילא בכל סאה צ"ו רביעית הלוג, וסאתים הוא קצ"ב רביעית הלוג):
ובפרק גיד הנשה פריך: והא ר' יהודה סבירא ליה דמין במינו לא בטיל? ומשני: שאני ציר דזיעה בעלמא הוא. פירוש, ולא אסור בדגים אלא מדרבנן ולכן בטל בשיעור זה. ור' יוסי מיקל יותר וסבירא ליה דבטל בט"ז:
והנה הך ברייתא לכאורה סותר להא דלעיל דאמר פרט לשאין בהם בנותן טעם. והנה הבעל גור אריה תירץ דבזה גופא פליגי, כמה הוא נותן טעם בציר. זה סבירא ליה בקרוב למאתיים וזה סבירא ליה בט"ז. והקרבן אהרן מסכים לתירוץ הרא"ם דרישא איירי במין בשאינו מינו והכא איירי במין במינו:

פסקה י

(י) הכי גרסינן **להביא היבחושים שסיננן** [הגר"א] והוא כמין יתושים דקים הנמצאים בבורות ושיחין או במרתף של יין הגדלים במים וביין. דאף על גב דשרו בלא סימנין כדלעיל – אין זה אלא כשלא פירשו. אבל אם פירשו כגון שסיננן – הוו כשרץ השורץ על הארץ ואסירי. ויליף זה מדכתיב "ואת נבלתם תשקצו" דהוא יתר, דכבר כתיב "שקץ הם", ולזה אמרינן דפירושו הכי "כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מבשרם לא תאכלו" – הא בבורות ושיחין או בכלים מותרים. ופעמים יש ד"את נבלתם תשקצו" אפילו הגדלים בבורות, והיינו כשפרשו:
ואין אלו יתושין. ממה שהמין הזה הוא פורח תמיד באויר ופורש מן היין ונח על הארץ וקרינן בהו "השרץ השורץ על הארץ". אלא היינו תולעים הגדלים במים וביין [קרבן אהרן בשם הרמב"ן]

פסקה יא

יא **מה תלמוד לומר**. דהא אמר זה כבר:
ת"ל במים. לומר דלא קפיד בסימנין אלא בעוד היותם במים; שאם היה להם במים – אף על גב דנשרו – מותרים:
שקץ הוא לכם שלא יעשה בהם סחורה. דרש זה מיתורא, דכבר ידענו דשקץ הם ולא בא אלא דאפילו לסחור בהם אסור. והא דאיתא לעיל בהלכה ח' דמותרים הם בהנאה – הקרבן אהרן תירץ דקאי רק אצירן ורוטבן וקיפה. ויותר נראה כמו שתירץ הראב"ד בפרשתא ב' סוף פ"ד דשם איירי בדיעבד אם נזדמנו כגון בצייד שנזדמנו לו טמאים וטהורים או שנפלו לו בירושה או שנתנו לו במתנה, אבל לכתחלה אסור לעשות בהן סחורה:

[11] נלע"ד דצ"ל כל קב ט"ז רביעיות – ויקיעורך.

פסקה יב

יב **תשקצו**. קאי על הפסוק דכתיב "ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם". והאי "תשקצו" ו"שקץ" יתר הוא, דהיה לו לומר "ואת אלה מהעוף לא יאכלו". ולזה אמרו שבא להוסיף בהם איסור לאסור צירן וכולי. ונראה שקאי הכל אקראי דלעיל מיניה דכתיב (בפסוק י) "שקץ הם לכם ושקץ יהיו לכם" ואמרינן בהלכה ח' וט' דבא לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן ולאסור עירוביהן, ולזה בא הכתוב לומר "ואת אלה תשקצו" גם מן העוף שקץ הם וכללו נמי ביצים ועורות דגם שם אסור הכל. ונראה דבשביל זה סנפו ברייתא זו לכאן ולא לפרק ה' משום דשייכא לדלעיל כמו שכתבנו:

הם ומן. "הם" דכתיב "שקץ הם", ו"מן" דכתיב "מן העוף" דמשמע מן העוף גופא פרט לאלו:

פרט לחרטום. פירוש, פיו של עוף ושל בהמה נקרא חרטום [ערוך ערך חרטום]:

ולצפרניים ולכנפיים. פירוש, נוצה שעל הכנפיים:

ולנוצה שלהם. היינו שעל שאר העוף:

פרק ה

פסקה א

א **לא יאכלו לחייב את המאכיל כאוכל**. דמלת "יאכלו" יוצא לאחרים. והכי משמע מינה: לא יאכלו על ידיך לאחרים:

תלמוד לומר לא תאכלו. במשנה תורה. ועיין בראב"ד ובקרבן אהרן שהאריכו בברייתא זו:

פסקה ב

ב **מה נשר האמור כאן וכו' בל תאכיל כבל תאכל וכולי**. פירוש, דבענייננו הוזהר אף להאכיל לאחרים כאוכל עצמו, מה שאין כן במשנה תורה לא כתיב אלא "לא תאכל":

אף נשר האמור להלן נעשה את כל האמורים עם הנשר. היינו אף ראה ודיה שנאמרו שם שלא נאמרו בתורת כהנים – גם בדידהו חייב המאכיל כאוכל:

פסקה ג

ג **עשה את הראה מין איה**. פירוש: כעין איה לאסור בבל תאכלו, אף כאן נעשה את הראה כעין איה לאסור בבל תאכיל. והוא הדין שנלמוד דיה שנאמרה במשנה תורה ולא נאמרה כאן לאסור בבל תאכיל אלא שתפס הראה שהיא ראשונה. והני תנאי לית להו מאי דאמרינן בחולין "ראה ואיה ודיה ודאה אחת היא" [ראב"ד]:

פסקה ד

ד **עורב זו עורב**. פירוש: עורב שחור. וכן הוא אומר (שה"ש, ה) "שחורות כעורב":

הכי גרסינן בגמרא (חולין סג, א) "ואת כל עורב וכולי", פירוש: 'את' 'כל' שני ריבויין. לרבות עורב העמק שהוא לבן ולכן נקרא עמק כמה דכתיב אצל בהרת "ומראהו עמוק". וחד לרבות הבא בראש יונים והיינו דדמי רישיה ליונה. [גמרא שם]:

למינו להביא את הזרזירין וכולי. ר' אליעזר קתני לה בברייתא בגמרא (חולין סב, א). וטעמו משום דהוא שוכן אצלו לפיכך מחזיק אותו ממינו אף על פי שאינו דומה לו במראיתו. ואיתא בגמרא דרבנן פליגי עליה וסברי דבעינן שיהא שוכן אצלו ונדמה לו במראיתו וע"כ לדידהו תרוויהו שרי:

ואיתא בגמרא בסנונית ירוקתא כולי עלמא לא פליגי דאסירא, כי פליגי בחיוורתא; ולרבנן שרי מפני שקרקרבנה נקלף ולא ראו אותה דורסת. ולרבנן יהיה הריבוי דלימני סנונית ירוקתא:

פסקה ה

ה **נץ זה הנץ**. פירוש זה הנץ הידוע שקורין אותו נץ:

להביא בר חריא. בגמרא בעי מאי בר חריא? ומפרש שורינקא והוא מין עוף מהטמאין:

הכי גרסינן **מה תלמוד לומר למינה למינה למינו למינהו ד' פעמים שיכול וכולי** – כלומר אילו לא כתב 'למינהו' ד' פעמים הייתי יכול לומר שאלו שמנה הכתוב הם האסורים אבל השאר (והם אותם שלא מנה) כולם טהורים. להכי כתב "למינה וגומר" ללמד שיש אחרים הדומים לאלו שהם גם כן טמאים. ואיני יודע מי הם אלו. אלא שעזב הכתוב מלפרש אותם מפני שנוכל ללמוד סתום (שהם הכלולים במה שכתוב "למינה וגומר") מהמפורש (שהוא הנשר), כדמפרש ואזיל:

פסקה ו

ו **מה הנשר וכולי**. נשר יתר הוא בקרא. דהשתא, כל המנוים בקראי –שיש בהם סימני טהרה– עם כל זאת הם אסורים, הנשר –שיש לו ד' סימני טומאה ואין בו סימן טהרה– כל לא כל שכן?! ולזה על כרחך נשר שהוזכר בטמאים לא הוזכר אלא כדי שנלמוד ממנו בנין אב; דמה נשר מיוחד דאין לו אחד מכל הסימנין הללו וטמא – אף כל שאין לו אחד מארבעה סימנין הללו הוא טמא, דמין נשר הוא. אבל העוף אשר יהיה בו אחד מכל אלו – הוא טהור. וכל שכן שנים או שלשה או כולם. חוץ מעופות אלו המפורשים בתורה שהם כ"ד – עשרים דכתיבי בהדיא וארבעה שרמזה התורה במה דכתיב ד' פעמים "למינה למינה למינו למינהו". שגזירת הכתוב הוא שאף על פי שיש בהם סימן טהרה – טמאים. דעשרים מהם יש להם ג' סימני טהרה, ובעורב שתים, ובפרס ועזניה אחד, והוה ליה כאילו אמר הכתוב אלו שאמרתי לך טמאים אף על פי שיש בהם סימני טהרה אבל כל

האחרים כולם אינם טמאים אלא אם כן כשיהיו דומים לנשר שאין בו סימן טהרה כלל אבל אם יהיה בו סימן טהרה – טהור:

וכל זה דוקא אם הוא מכיר המינים המפורשים בתורה ויודע שאינו מהם. אבל אם אינו מכירם – אפילו אם יש בו ג' סימנים – חיישינן שמא הוא מהמינים הטמאים. וכן שתים – שמא הוא מהמין עורב. וכן אחד – שמא הוא פרס ועזניה. ויש עוד שיטות בענין זה אך אנכי לקצר באתי:

ואין לו אצבע יתירה. רש"י ז"ל פירש שהוא אצבע שאחורי הרגל והוא אצבע הגבוה שאחורי האצבעות. והקשו עליו שהרי אצבע זו יש גם בנשר. ולזה פירשו דאצבע יתירא היא אצבע שלפניו שהיא גדולה ויתירה מחברותיה ואצבע זו ליכא בנשר:

ואין קורקבנו נקלף. מוכח בגמרא דסימן של קורקבן נקלף דוקא כשנקלף ביד ואינו צריך לסכין. אבל אם לא נקלף אלא בסכין - ספיקא הוי:

ודורס ואוכל. רש"י פירש שאוחז בצפרניו בשעה שהוא אוכל ומגביה מן הקרקע מה שאוכל כדי שלא ינטל כולו לתוך פיו. והקשו עליו דהא אפילו התרנגלות עושה כן. ופירש רבינו תם דדורס ואוכל הוא שבדריסה אוכל מהרה מחיים ואינו ממתין שתמות:

מה תורים וכולי. בגמרא פריך "ואלא תורים למה לי?" – פירוש, הואיל דלא ילפינן מתורים אלא מנשר דאפילו אין לו אלא סימן אחד טהור, למה כתבה רחמנא תורים? ולגופייהו להתירם לא אצטריך דהא אפילו בסימן אחד טהור. משני, "לקרבן" – שהם לבדם כשרים לקרבן ולא עוף אחר:

ובזה נתיישבו דברי הברייתא דנראה לכאורה שהם סותרים זה את זה. דמתחלה מכשיר אפילו בסימן אחד ובסיפא עד דאיכא כולהו. אכן באמת ניחא דרישא דוקא וסיפא סימנא בעלמא. אורי לן שאלו הם סימני טהרה, אותם שהנשר והתורין חלוקין בהם והתורה לא כתבה אותם אלא להראות שהם לבדם כשרים לקרבן ולא עוף אחר:

פסקה ז

ז **כל שרץ העוף וגו'**. עכשיו מדבר במיני חגבים שהן נקראים "שרץ העוף" אודות סימני טהרתם:

יכול הכל יהא מותר. ונפרש לקרא הכי: אך את זה תאכלו וגו' כל אשר לו כרעים ממעל לרגליו וגומר, דבזה הסימן לבד יהא מותר:

אין לי אלא אלו בלבד. דהוה ליה כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט:

הא כיצד?. פירוש: מנין נדע איזה הוא הטהור מהם, הריני למד הסתום מהמפורש:

פסקה ח

ח **מה ארבה**. וסלעם וכולי המפורשים יש להם ארבע וכולי:

וקרסולין. הם שני רגלים ארוכים לבד הארבעה. והם סמוך לצוארו ממעל לרגליו לנתר בהם; כשהוא רוצה לקפוץ מתעצם בהם וקופץ:

והנה ארבע סימנים אלו – שנים מהם מפורשין בתורה, והם רגלים וקרסולין דכתיב "אשר לו כרעים ממעל לרגליו לנתר בהם" (והכרעים הם הקרסולין). וד' כנפים וחופים את רובו ילפינן לה בגמרא מכלל ופרט וכלל, שהפרטות האמור בתורה דהיינו ארבה וסלעם ואינך כולם יש בהם ד' סימנים אלו. וכאן יליף לה מלמינהו שהוא יורה לנו שנלמוד מהמפורש עוד דברים כשיש ד' סימנים האלו אצלם:

ר' יוסי אומר ושמו חגב. יש דעות בראשונים אי ר' יוסי מפרש דברי תנא קמא; דעוד יש תנאי אחר שצריך שיהיה שמו חגב ותנא קמא גם כן מודה לו בזה. ויש אומרים דר' יוסי פליג אתנא קמא, דלתנא קמא לא בעי שיהיה שמו 'חגב' ודי בארבע סימנין אלו (עיין בר"ן סוף פרק אלו טרפות):

אף על פי שאין לו עכשיו. ד"אשר לא כרעים" כתיב באל"ף וקרינן בוי"ו. שירצה – אף על פי שאין לו עכשיו ועתיד להיות אחר זמן גם כן מהני:

פסקה ט

ט **ארבה זה גובאי**. איתא בגמרא דמי ששנה ברייתא זו לא שנה ברייתא הקודמת. דלברייתא הקודמת בעינן רק שיהיה לו ד' סימנין הנ"ל ואפילו אם הוא ראשו ארוך גם כן מותר. ולברייתא זו בעינן דוקא שלא יהיה ראשו ארוך לבד ד' סימנים הנ"ל והיינו דקאמר הכא ארבה זה גובאי למעוטי ראשו ארוך:

חרגול זה נפול וכולי. כולן מיני חגבים הם:

צפורת כרמים. מין ארבה דאין לו גבחת כמו לארבה:

יוחנא. מין סלעם דיש לו גבחת:

והצדיא. מיותר [הגר"א] דהתנא לא חשב רק ד' דברים. וגם בגמרא ליתא:

ואת הערצוביא. מין חרגול שיש לו זנב. ולשנים הראשונים אין זנב:

ואת הארזבונית. מין חגב:

פסקה י

י **אשר לו ארבע רגלים וגומר**. קרא יתירא הוא דהא אמר זה לעיל. ולזה דרש דאינו טמא במיני חגבים אלא אם יש לו ד' בלא סימנים, הא יותר הוא טהור. ועיין בראב"ד שמסיק דלתנא דבי רב המובא בגמרא הכל אסור בלא סימנים:

שקץ הוא פרט לעירוביו. ד"הוא" מיעוטא, דמשמע הוא טמא כשיהיה הוא לבדו אבל אינו מטמא ואוסר הדברים המתערבים בו:

לא פסלו את צירן. והכל מותר. אבל ציר חגבים טמאים בפני עצמם אסור. ורבי צדוק העיד דאפילו הוא בפני עצמו שהוא טהור. לפי שהחגבים אינם מהבעלי חיים שיש בהם דם, ומה ששותת מהם אינו אלא לחלוחית בלבד. ועיין בראב"ד שהאריך בזה:

פרשה ד

פסקה א

א **יכול כל האמור בענין**. פירוש דהנה לקמן בהלכה ב' ובהלכה ה' מוכיח הברייתא דהפסוקים האלה קאי גם על אבר מן החי שיהא מטמא ולזה אמר דיכול שאלו הפסוקים קאי לכל האמור בענין למעלה שיהא אבר מן החי מהם מטמא:

ת"ל בהמה. הוא מה שכתב לקמיה "לכל הבהמה וגומר"

שאין מקבלין טומאה. כדאיתא לקמן או בגד או עור יכול אף עורות של ים יהיו טמאים ת"ל וכולי. והוא הדין שאין מטמאין אחרים כדאמרינן לקמן גבי שרצים "על הארץ" – להוציא עכבר של ים, ולכך אין אבר מן החי ממנו גם כן מטמא:

ויותר נראה לפרש שהמקום שבים אינו עשוי לקבל טומאה, שהדגים שגדלים באותו מקום אינם מקבלים טומאה ולאפוקי חגבים הגדלים בארץ שארץ הוא מקום לקבל טומאה:

אוציא את החגבים שאין למינן טומאה. פירוש, שאין טומאה מפורשת בהן:

שיש למינן טומאה. היינו שעוף טהור מטמא בגדים אבית הבליעה:

ת"ל פרסה. דהיא מלה יתירא אלא דאתי לאפוקי עוף שאין לו פרסה:

אם בהמה שאינה מטמאה בגדים אבית הבליעה. פירוש אם תחב לו חבירו נבילה בבית בליעתו ובלעה – אינו נטמא על ידי זה:

ת"ל שסע. דלא שייך בעוף:

חיה טהורה מנין ת"ל מפרסת. מעיקרא דריש מלות אלו מעוטין מדיוקא; דדייקינן מפרסת - אין, שאינה מפרסת - לא; ולזה אמעיטו כל מאי דלא שייכי ביה. ועכשיו דריש להו ריבויא מהמלות בעצמם שמרבים כל מאי דשייכא בהו אלו סימנים, וידוע דחיה בכלל בהמה:

לשסועים מנין. שסועים נקרא כשהיא סדוקת הפרסה ומובדלת מלמעלה ומלמטה בשתי צפרנים:

ת"ל ושסע. דמלה יתירא היא דהיה לו לומר "ואינה שוסעת". ולזה אמרו דתרי מילי קאמר – "ושסע" אמר על השסועים, ו"איננה שוסעת" אמר על אינה שסועה שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינם שסועות ומובדלות לגמרי שמלמטה הם מחוברות. וכן דרשו

באומרו "וגרה איננה מעלה". דלא היה לו לומר אלא "ואיננה מעלה גרה". ולזה אמרו ד'גרה' - שהיא מעלת גרה, ו'אינה גרה' - שאיננה מעלת גרה. וכונת התנא לומר דאין סימנים אלו בבהמה אחת אלא כל חד נדרש לעצמו ור"ל בין שתהיה שוסעת, בין אינה שוסעת, בין מעלת גרה או לא – בכולם אבר מן החי מהן מטמא:

והלא חזיר מפריס ומשוסע וכולי. קשה דהא קאמר מתחלה לשאין מעלה גרה מנין וכולי. ובאמת הגר"א בהגהותיו מחקו עד הלכה ב'. ועל פי הדחק יש לפרש דחוזר לבאר דמה שכתוב בתורה "וגרה איננה מעלה" הוא בשביל חזיר דהוא מפריס ומשוסע יכול וכולי:

פסקה ב

ב **אם במיתתן הרי מיתתן אמורה**. פירוש, בפרשת "וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה" ומרבינן התם גם בהמה טמאה מדכתיב "לכם" וגם לעיל כתיב "ובנבלתם לא תגעו" [קרבן אהרן]:

הרי אבר מן המת אמור למטה. בסוף פרשה זו פ"ו הלכה ו' דאיתא התם תלמוד לומר הנוגע והנושא לרבות אבר מן המת:

הא במה זה מדבר באבר מן החי. ומה דכתיב "כל הנוגע בנבלתם" כלול נמי האבר הניפול מן הבהמה כשהיא חיה דזה האבר כלה ממנו חיותו דומיא מה שכתוב בשרץ "וכי יפול מנבלתם עליו" מדבר באברים הנושרים מן השרץ:

מה אדם אבר מן החי מטמא הימנו. כדאיתא בספרי בפרשת פרה על הפסוק "או בעצם אדם" ודרשינן ממנו בספרי זה אבר מן החי:

פסקה ד

ד **אם החמיר באדם בטומאה חמורה**. שטמא על ידו שבעה ימים:

בטומאה קלה. אותו היום עד הערב:

טימא בשרץ. הם שמונה שרצים המטמאים אדם וכלים וכדכתיב בפרשת אמור "או אשר יגע בכל שרץ אשר יטמא לו":

שרץ אבר מן החי ממנו מטמא. כדיליף לקמן:

פסקה ה

ה **שעשה דמו כבשרו**. כדיליף לקמן מדכתיב "וזה לכם הטמא":

אני אדיננו מן אבר מן המת. אני אדין שיהא אבר מן החי מן הבהמה מטמא מאבר מן המת ממנה דהיינו אבר שנחתך ממנה כאשר היא מתה:

אבר מן המת שאין איסורו נוהג בבני נח. שהרי לא נצטוו על השחיטה אלא נוחר ואוכל:

אבר מן החי איסורו נוהג בבני נח. שנצטוו עליו דכתיב "אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו":

שהבשר הפורש ממנו טמא. דהא איכא כזית נבילה:
אבר לא נקרא בבשר בעלמא אלא אם כן יש בו גידים ועצמות:
תאמר באבר מן החי שהבשר הפורש ממנו. מן החי, והוא הדין מן האבר, ואפילו אם יש בו כזית טהור כדיליף לקמיה:
והואיל והבשר הפורש ממנו טהור. נראה שאין חלק הנפרד ממנו חשוב כמת והוה אמינא דהוא הדין לאבר הפורש ממנו שלא יהא מטמא:

פסקה ו

ו **יכול אף בשר וכולי ת"ל נבילה**. ר"ל דאין לנו להרבות טומאה יותר ממה שנמצא בתורה:
מה נבילה שאין לה חלופין. שהרי מתה:
אף אבר מן החי וכולי. ר"ל שאין לנו לרבות מפסוק "כל הנוגע בם יטמא" רק דבר שאין לו חלופים ולאפוקי בשר מן החי שיש לו חלופין שהבשר חוזר וגדל במקומו:
רבי עקיבא אומר מה נבילה וכולי. הראב"ד גריס "לכל הבהמה...מה בהמה גידים ועצמות וכולי":
ואיתא בגמרא הנפקא מינה בין ר' יוסי הגלילי ורבי עקיבא – כוליא וניב שפתים הנחתכין מן החי שאין חוזרין וגדלין ואין בהם גידין ועצמות; דלר' יוסי הלילי מטמאין, ולרבי עקיבא דבעי דוקא גידים ועצמות - טהורין:
רבי אומר וכולי. הוא מוסיף דבעינן שיהא על האבר גם כן בשר ואי לאו הכי אין שם 'אבר' עליו. ואיכא בינייהו ארכובה הנמכרת עם הראש שאין עליה בשר כראוי אלא גידים ועצמות; דלרבי עקיבא אבר היא אף על גב דלית בה בשר ולרבי אין שם 'אבר' עליה:

פסקה ז

ז **משא מועט**. שאינה נוהגת בכל הטומאות; דלא כל הטומאות המטמאות במגע מטמאות במשא:
מגע מרובה. דכל טומאות שמטמאות במשא מטמאות גם כן במגע, ועודף עליהם המגע שיש מקומות דמטמאות במגע ולא במשא:

פסקה ט

ט **יכול אף הציפה**. אי גרסינן "ציפי" הוא המחצלת שיושב או שוכב עליו. ואית דמפרשי ציפי צמר והיינו צמר שאינו טווי כדתניא בתוספתא דכלאים הפוקרין והציפין אין בה משום כלאים [קרבן אהרן]:
ת"ל בגד. וזה לא מיקרי בגד:

אי בגד יכול בגד גדול לבן שמטמא בזב [**כצ"ל**] **ומטמא בנגעים**. פירוש בגד גדול של ג' על ג' טפחים שהוא ראוי למדרס הזב ושיהא לבן כדי שיהא ראוי ליטמא בנגעים (כדדרשינן במסכת נגעים "בבגד צמר או בבגד פשתים" מה בגד פשתים כברייתו אף צמר כברייתו). אבל בגד גדול צבוע (שהוא מטמא בזב ואינו מטמא בנגעים), או בגד קטן שהוא מטמא בנגעים (אם יש בו שלש על שלש אצבעות) ואינו מטמא במדרס הזב, או בגד קטן צבוע שאינו מטמא בזב ולא בנגעים:

עד שאתה מרבה שביס כצ"ל:

שביס של סבכה. כדכתיב השביסים והסהרונים. והוא שעל הסבכה עושים ציור ועומד על מצחה ומקיף מאוזן אל אוזן ועליו מניחין טסי זהב וחוליות של מרגליות כמה דכתיב "את תפארת העכסים והשביסים":

סבכה. שמונח שם שער ראשה כשהיא מתקשטת:

והגילגלין. והוא גילגילין הנזכר בפרק י"א ממסכת נגעים שהיא צלצול קטן מצמר או מפשתים:

ת"ל בגד בגדיו. פירוש, דהיה יכול לכתוב "בגד" וכתב "בגדיו" לשון רבים – כל מיני בגדים, גדולים וקטנים, לבנים וצבועים:

שאר כלים. אף על פי שאינו ??? בהן אלא שנוגע בהן בשעה שהוא נושא את אבר מן החי או הנבילה כי היכי דמטמא בגדיו:

הכי גרסינן **תלמוד לומר וטמא**. דמילה יתירה היא דהרי בנוגע אמר "יטמא עד הערב" ולא היה לו לכתוב בנושא אלא מה שניתוסף עליו שהוא טומאת בגדים:

יכול יטמא אדם וכלי חרס. פירוש כלי חרס הרי הוא כאדם מפני שהוא רחוק לקבל טומאה כאדם הואיל ואינו מטמא מגבו וניצול בצמיד פתיל באהל המת ומציל כל מה שבתוכו:

מנין לרבות הציב וכולי. משנה היא בפרק העור והרוטב (דף קכד.) עור שיש עליו כזית בשר (במקום אחד) הנוגע בציב היוצא ממנו ובשערה שכנגדו טמא. ופירש"י ציב - רצועה ותלתל היוצא מאותו בשר ותלוי ובאותו ציב ליכא כזית אבל מעורה הוא לכזית:

ובשערה שכנגדו. היינו שער על העור שכנגד אותו בשר:

טמא. דשער והעור הוי שומר לאותו בשר ועביד מעשה יד להכניס ולהוציא הטומאה ומפיק זה בגמרא (דף קיח.) מדכתיב "יטמא" (היינו הפסוק ל"ט – "הנוגע בנבלתה יטמא") וזהו ששנינו בברייתא כאן מנין לרבות הציב היוצא היינו בציב היוצא מכזית

בשר נבילה או בשער שכנגדו ואנוגע קאי ולא אנושא וצריך לומר "תלמוד לומר יטמא", וכן איתא בראב"ד:

פרק ו

פסקה א

א **להביא את השליל וכולי**. היינו שתחב ידו במעי בהמה בחייה וחתך אבר מן הולד – מטמא משום אבר מן החי, ולא אמרינן דאין שם אבר מן החי כל זמן שלא נולד:
מלמד שמצטרפין זה עם זה. פירוש, חצי אבר מבהמה זו וחצי אבר מבהמה זו בין טמאים עם טמאים ובין טמאים עם טהורים (ראב"ד ועיין שם שמאריך בזה):
יכול יצטרפו למתים. פירוש חצי אבר מן החי מן הבהמה עם חצי זית מן המת לטמא על כל פנים טומאת אבר. תלמוד לומר "הם" דמשמע הם בעצמם ולא עם אחרים:
למתים החמורים. ר"ל דבעלמא הם חמורים שמטמאים טומאת שבעה:
עם הנבילות הקלות. שהרי שוה טומאתן ליום אחד ונאמר דיצטרף חצי אבר מן החי וחצי אבר מן הנבילה לשיעור שלם:
ת"ל הם. עוד הפעם בקרא ד"הולך על כפיו" דמירי באבר מן המת כדלקמיה למעט דדוקא הם בעצמם ולא יצטרף חצי אבר מן החי עם חצי אבר מן הנבילה:
שלא תהא שחיטתה טהרתה. מטומאת נבילות דמקראי דלעיל הוה אמינא דרק שהשחיטה לא מהני להתירה לאכילה משום דאין לה סימני טהרה אבל על כל פנים מהני להתירה מטומאת נבילות:

פסקה ב

ב **מה שרץ אין שחיטתו מטהרתו**. כדדרשינן לקמן בפ"ז הלכה ה' מקרא:

פסקה ד

ד **דנין דבר שהוא מטמא במשא**. פירוש, טריפה ראויה לטמא במשא כשתמות ובהמה טמאה מטמאה במשא כשמתה ואל יוכיח שרץ שאינו מטמא במשא לעולם:

פסקה ה

ה **וכל הולך על כפיו**. הנה למעלה אמר לכל הבהמה אשר היא מפרסת פרסה וגומר ואף שהיא אינה מעלת גרה על כל פנים פרסה איתה לה כגון חמור וחמורה וסוס וחזיר. אבל חיה שאין לה פרסה כלל כגון הכלב והארי והדוב והנמר והקוף והקפוד שאין להם פרסה כלל אלא צפרנים ואצבעות אדם והם דורסין על פס ידיהם ורגליהם כאדם – עדיין לא שמענו שהם בכלל כל הטומאות הללו. תלמוד לומר "וכל הולך על כפיו":
והנה בברייתא זו דרש כל הכתוב הזה כסדר הולך על כפיו זה הקוף ורבותא קאמר שאף על פי שדומה בצורתו לאדם ובאצבעות ידיו ורגליו כאדם אף על פי כן טומאתו כבהמה:

וכל הולך להביא את הקפוד. חיה קטנה מאוד ומפני שדומה לשרצים כגון החולד והעכבר לכך הוצרך לומר כי מין חיה הוא:
וחולדת הסנאים. פירוש חולדה הגדלה בין הסנה והיא גדולה מן החולד אלא שהיא דומה לה בצורתה ולכך הוצרך לומר כאן שהיא מין חיה:
ואת אדני השדה. בירושלמי מפרש בר נש דטוריי והוא חי מטיבורו וכשנפסק טיבורו לא חיי:
ואת כלב הים. פירוש אף על גב דכל מה שבים טהור – כלב הים שאני מפני שכשרוצין לתפסו בורח ליבשה. ועיין (משנה, כלים יז, יג). הכי גרסינן **החיה זו חיה טהורה**:
הכי גרסינן בכל חיה להביא את הפיל:' מפני שהוא בריה משונה שמברכין עליו "משנה הבריות" הוה אמינא דאינו בכלל שאר חיה:

פסקה ו

ו **למה נאמרו למטה**. פירוש "כל הנוגע בנבלתם יטמא והנושא את נבלתם יכבס" – למה החזירן הכתוב פעם אחרת כיון דאמר "טמאים הם לכם" ממילא ידעינן דבטומאה האמורה בפרשה זו קאמר שהרי פירש תחלה מגע ומשא ומפרש ואזיל דנוהגות אותן הטומאות על מפרסת פרסה ועל הולך כל כפיו:
והתחתונים באבר מן המת. ר"ל ואפילו אין בו כזית בשר דאי אית ביה כזית בלאו הכי טמא משום כזית מן הנבילה דמטמא במגע ומשא:
ת"ל הנוגע והנושא. פעם אחרת:

פסקה ז

ז **ומה במקום שלא נטמאו מחמת עצמם במשא**. פירוש, שאם היו הבגדים בכף מאזנים והנבילה בכף שניה והכריעו הבגדים את הנבילה, לא נטמאו הבגדים במשאם את הנבילה, מכל מקום נטמאו הבגדים המחוברים על האדם בשעה שנושא את הנבילה:
מקום שיטמאו מחמת עצמן במגע. אם נגעו הבגדים מאליהן בנבילה נטמאו – אינו דין שיטמאו הבגדים המחוברים על האדם בעת שנוגע בנבילה?!

פסקה ט

ט **ת"ל כל הנוגע וכולי**. והאי "כל" יתירא הוא לרבות שכלים שנגעו בנבילה נטמאו מחמת עצמם.[12]

[12] וקצת קשה מה שציין הברייתא תלמוד לומר כל הנוגע בהם דהא דרשינן לעיל להביא בהמה טמאה שאין שחיטה מטהרתה שתירצו דזה נפקא מעצם הכתוב המובא לעיל "הנוגע בהם יטמא" והכא מריבויא ד"כל". אכן זה דוחק דמהמשך לשון הברייתא משמע דקאי על הכתוב "הנוגע בנבלתם יטמא עד הערב". ועל כן נלענ"ד דצריך לומר "כל הנוגע בנבלתם יטמא" בין אדם ובין כלים. והנה זה הענין מיירי באבר מן המת וכן צריך לומר בפסוק כ"ד "כל הנוגע בנבלתם" ששם מיירי באבר מן החי התם נמי "כל" לרבויי שנטמאו כלים במגע באבר מן החי מחמת עצמם וכדאמרינן לעיל בהלכה ו' דהוצרך הכתוב לומר תרוויהו, עיי"ש. ונ"ל ברור שמטעם זה הגיה הגר"א

פסקה י

י **תלמוד לומר לכם**. שאחר אומרו "והנושא את נבלתם יכבס בגדיו" אמר "טמאים המה לכם", והוא יתר, דאחר שטעונים כבוס – פשיטא דהם טמאים. וגם לא היה צריך לומר למי הם טמאים. ולזה אמר שבא למעט שאם הם נשאו הנבילה לא יקבלו טומאה ופירוש הפסוק טמאים המה בעבורכם, שעל ידי עצמכם הם טמאים במשא; אבל אם הם נשאו את הנבילה - לא:

ואין מטמאים. היינו שאין מתטמאים אם הם נושאים כגון אם בכף שהם מונחים הכריעו הם את הנבילה. והוא הדין להיפך אם הנבילה הכריע אותם דהוו הם נישאים:

פרשה ה

פסקה א

א **מה תלמוד לומר**. דהיה לו לכתוב "מכל השרץ השורץ על הארץ אלה הם טמאים לכם":

שומע אני טומת הגויות. כגון שאכל אוכלין טמאים ראשון לטומאה או שני דעל זה רמז הכתוב שנטמא גופו על ידי אכילתן וטומאת הקדשות היינו מעלות שעשו חז"ל בהקדש כדאיתא (סוף פרק ב דחגיגה). וכל הני אסמכינהו רבנן אלאו ד"לא תטמאו בהם" ואם כן הוה אמינא דכל זה הוא מדאורייתא. תלמוד לומר "וזה לכם הטמא החולד והעכבר וגומר" – דוקא אם נגע באלו טמא מדאורייתא, וקרא ד"לא תטמאו בהם ונטמתם בם" לאו לאכילה אתה שאין לך דבר שמטמא אדם על ידי אכילה אלא נבלת עוף טהור ועיקר קרא דרשינן (יומא לט, א) אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה [זית רענן]:

ואלו . פירוש, טומאת גויות והקדשות יהיו מטמאים אדם ולא כלים וכולי:

או אינו מוציא אלא אלו כל שאינו כעין הפרט כצ"ל:

כל שאינו בעל עצמות ופרה ורבה. הך תיבות "שאינו" קאי גם על "ופרה ורבה" ופירושו שאינו בעל עצמות ואין פרה ורבה:

מנין בעל עצמות אין פרה ורבה. ר"ל שגם אותו נמעטנו מלטמא:

עד שאתה מרבה את בעל עצמות שהם פרים ורבים. ר"ל שגם הם יהיו בכלל המיעוט מלטמא, תלמוד לומר אלה וכולי. [ועיין בהגהות הגר"א שגירסתו מכוונת מאד בלי שום דוחק]:

פסקה ב

ב **זה**. צריך לומר "**וזה**" [הגר"א]:

בפרשה ד' הלכה ה' שצריך לומר תלמוד לומר הנוגע וכולי, ומחק תיבת "כל" משום דאיצטריך תיבת "כל" לרבות בנגעו מחמת עצמן באבר מן החי.

להביא את דמו שיטמא כבשרו. בכעדשה. ועיין בבראשית רבה דפליגי פה רשב"י ור' אליעזר בר' יוסי, דרשב"י יליף לה מן ה' ד"הטמא" דאמר 'טמא הטמא', כלומר היה לו לכתוב "טמא" ואמר "הטמא". ור' אלעזר בר' יוסי יליף לה מן ו' יתירא ד"וזה" דהיה לו לכתוב "זה" ואמר "וזה":

לא עשה דמה כבשרה. דבשרה מטמא בכזית כדאיתא בתוספתא דשביעית פרק קמא ודמה ברביעית:

הכי גרסינן **תלמוד לומר וזה**:

פסקה ג

ג **יכול יכשיר הזרעים**. לקבל טומאה כמו בדם בהמה:

שאינו מטמא טומאה חמורה. לטמא אדם וכלים רק אוכלין ומשקין ועל כל זה מכשיר הזרעים לקבל טומאה כדמייתי לקמן מקרא דם השרץ שמטמא טומאה חמורה אינו דין שיכשיר הזרעים:

ת"ל לכם. דמשמע לכם הוא מטמא אבל אינו מכשיר הזרעים ליטמא דבדם הכתוב מדבר כמ"ש:

פסקה ד

ד **עכבר שבים**. דג הוא דומה לעכבר ועכבר שמו:

ודין הוא. דלא מטמא ואין צריך קרא:

טימא בחולדה עם העכבר. שחיברן יחד, החולד והעכבר, להשוות אותם:

מה חולדה מין הגדל על הארץ. ולא שבים שאין בים חולדה כדתניא בפרק ט דחולין כל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מן החולדה:

אף עכבר. אף על פי שיש ממנו בים לא טימא אלא מין הארץ:

אי מה חולדה. כלומר, או נאמר שהשיווי אינו אלא לומר דהעכבר יהיה כולל כל מה שיקרא עכבר כי לא נשגיח למקומות אלא לשם כמו שבחולדה כל מה שיקרא חולדה הוא טמא:

ת"ל על הארץ. שהוא יתר דהיה לו לכתוב "בשרץ השורץ" ובאמרו "על הארץ" אין זה אלא תנאי דמה שעל הארץ טמא ומה שבים לא:

פסקה ה

ה **או אינו אומר**. כלומר, או אומר אני דאמרו "על הארץ" אינו למעט מין העכבר אלא המקום אשר בו יהיה בשעה שיטמא דהיינו שצריך שיהיה בארץ כאשר יטמא הנוגע בו. והכי קאמר: על הארץ ונגע בטהור איזה עכבר שהוא – יטמאנו, נפל בים ושם נגע בטהור – לא יטמאנו:

ת"ל השורץ וכולי. דהוה ליה למכתב "בשרץ שעל הארץ" וכתב "השורץ" אייתר ליה לומר כל מקום שהוא שורץ, פירוש כל מקום שהוא יכול לרחוב ולנענע והרי גם בהיותו בים הוא שט, הלכך על כרחך "על הארץ" לא אתי אלא להראות המין:

פסקה ו

ו **או אינו**. כלומר או אינו אומר "השורץ" לדרשא זו אלא למעוטי עכבר הנוצר מאדמה ומלת "השורץ" מלשון 'פריה ורביה' כמו "פרו וישרצו" ורצונו לומר השורך (והוא הפרה ורבה) - יטמא, שאינו שורץ - לא יטמא; ו"על הארץ" נדרוש לרמז דאם ירד לים לא יטמאנו:

ודין הוא. דלא נמעט חציו עכבר וחציו אדמה מכלל טומאה הואיל ששמו עכבר כמו חולדה:

אי מה חולדה פרה ורבה וכולי. וממילא נדרוש "השורץ" לרמוז דעכבר שחציו בשר שאינו שורץ לא יטמא, ו"על הארץ" למעט שכשירד לים לא יטמא:

ת"ל בשרץ. דקרא יתירא הוא דהא כתיב בתריה "אלה הטמאים לכם בכל השרץ" וע"כ אמרינן דאתי לרבויא דאפילו שרץ זו יטמא וממילא השורץ אתי לרבויי דעכבר היבשה אפילו ירד לים יטמא ועל הארץ אתי למעוטי עכבר של ים שאינו מטמא:

שכנגד הבשר מאחוריו טמא. אפשר שטעמו דומיא דהנוגע בעור שכנגד הבשר מאחוריו שהוא טמא וכנ"ל:

פסקה ז

ז **צב זה הצב**. הידוע:

חברבר. בגמרא גריס הערוד והוא בא מן הצב והנחש:

הנפילים. שרץ מין צב:

וסלמנדרא. פירש"י שרץ הבא מן האור מעצי הדס על ידי מכשפות וקים להו דמין צב הוא:

לפסוק זה. משום דמיירי בסלמנדרא:

פרק ז

פסקה א

א **טמאים וכולי**. כלומר טמאים היה לו לכתוב ואמר "הטמאים" לרבות עורות השרצים הרכין שיהיו מטמאין כבשרן. ומהאי ה' יתר מרבינן נמי צירן ורוטבן וקיפה שלהן ועור הרך נמי איתא בהדייהו דאיהו נמי אוכל הוא והוה אמינא מרבה כל מה שהוא אוכל יחד:

ת"ל אלה. "אלה הטמאים" והוא מיעוטא דלא לרבות כל מי שהוא טמא ומסתברא דאתי לרבות רק מי שעורו דק כבשר והוא אלו דקחשיב בברייתא:

הלטאה כחולדה. סבירא ליה דעור של הלטאה יש לו ממש כעור של חולדה:
יש להם עורות. דסבר הטמאים הוקשו זה לזה, מה חולד ועכבר וצב ותנשמת יש להם עורות - אף הנך נמי אית להו עורות אף על גב דהאי קליש והאי עב. וה' ד"הטמאים" אתי לרבות רק צירן ורוטבן וקיפה שלהן:

פסקה ב

ב **טמאים**. ה' יתירה ד"הטמאים" נדרש לכמה דרשות לאסור צירן ורוטבן וקיפה ולעורות כבשרן ועכשיו דריש לה לביצתן, דהה' מרבה להם טומאה לכל מה שיהיה אוכל ויוצא מהם:
ביצת השרץ. יש שרץ שמטיל ביצים – צב והלטאה והחומט:
וקליפת השרץ. בראב"ד גרס "וקילית השרץ":
אף ביצה משריקמה. פירוש "ריקמה" כמו 'שפיר מרוקם'; שיש עליו צורת שרץ. והכי מפרש בתוספתא דחולין כמה הוא ריקמה? כדי שיראה שרץ מתוכה:
יכול אף על פי שהיא סתומה. פירוש, בין בביצה בין בקולית:
ת"ל הנוגע יטמא. הקולית אינה מטמאה אלא מפני המוח שבה וכן הביצה מפני השרץ ומשום הכי בעינן שיהיה אפשר לו ליגע בהם. מיהו אף על פי שלא נגע אלא במה שבחוץ - טמא מפני שהם שומרים למה שבפנים, דשומר מכניס ומוציא טומאה והוא שיש בפנים מוח כעדשה:
שכן אפשר לו ליגע בכשערה. דהיינו שער ראשו וזקנו אם יכניסנו לתוכו הרי נגע וטמא שהשער המחובר הרי הוא כבשר; בין שער טהור הנוגע בטומאה, בין שער טמא שנגע בו הטהור – נטמא:

פסקה ג

ג **הטמאים מלמד שמצטרפין וכולי**. היינו מדחברן כולם כאחד וקראן 'טמאים' הנה הוא לומר דמצטרפין זה לזה:
דם בבשר ובשר בדם. פירוש, בין שהוא רוב השיעור מן הדם ומיעוט מן הבשר ובין להיפך:
בין במין אחד וכולי. כגון בשר עכבר זה או דמו עם של עכבר אחר ובין שהוא חצי שיעור מעכבר וחצי שיעור מחולד. מפרש במעילה פרק קדשי מזבח (דף יז.) דוקא בכולן אבל במקצתן לא, פירוש, כשיהיה כל דם השרץ משלים לכעדשה מן הבשר אז הוא מצטרף אפילו עם מין אחר אבל מקצת דמו אין מצטרף אלא עם בשרו ממש [ראב"ד]. ועיין שם ברש"י ותוספות עוד ביאורים על זה:

פסקה ד

ד **ידות הכלים**. שאם נגעו בשרץ תטמא הכלי כולו ודריש ליה מדאמר "כל הנוגע" דהיינו כל הנוגע מהכלי – או הוא הוא ידו – יטמא הכלי:

יכול שאני מרבה יתר מהשיעור. היינו שהיה היד יותר מהשיעור שצריך להכלי להשתמש בו:

הכי גרסינן **תלמוד לומר "בהם" לכל שהוא לצרכיכם**. פירוש, נוגע שהוא היד שאתם משתמשים בהם יהיה לצרכיכם ואז חשוב כמו הכלי בעצמו ומקרי שנגע בהם השרץ. אבל מה שהוא יותר משיעור זה לא יקרא 'יד' ואם נגע שרץ בזה המקום אין הכלי נטמא:

הכתוב אומר במטמא. שהוא השרץ ד"בהם" הדר לשרצים האמורין מקודם שהם המטמאין ואת דרשת אותו על הלכים המיטמאין:

אף אני אומר וכולי. ר"ל גם אני מודה לדבריך דמה דכתיב "בהם" מיירי במי שנוגע בדבר המטמא דהיינו בשרץ ועל ידי זה מיעטנו להאוכל אוכלין טמאים שאינו מתטמא על ידם. ומה שאמרתי ד"בהם" אתי למעט בנגיעת השרץ ביותר מכשיעור – הוא אסמכתא בעלמא מקרא ועיקר הדין הוא מסברא דאין על זה שם 'יד':

אין האוכל וכולי. קמשמע לן הכא דטומאת גויה לאו דאורייתא ומשום הכי לא בעי הערב שמש ואפילו בתרומה וקדשים [ראב"ד]. וכן איתא ביומא (דף פ:). וטומאת גויה נקרא מה דקיימא לן דהאוכל אוכלין טמאין נפסל גופו מלאכול בתרומה:

פסקה ה

ה **אף על פי שהם שחוטים**. לומר שאין שחיטתן מטהרתן:

פסקה ו

ו **יכול בכולם**. היינו בשרץ שלם ולא כשנגע בחתיכה ממנו:

ת"ל מהם. "וכי יפול עליו מהם" דמשמע אפילו בחתיכה מהם:

שיגע במקצתו שהוא ככולו. פירוש דלפעמים כל השרץ אינו מחזיק יותר משיעור הזה:

כזנב הלטאה. שהיא מפרכסת לאחר שנחתכה והיינו מקצתו שהוא חי ככולו והלכך בדידיה משערינן:

פרשה ו

פסקה א

א **הרי מיתתן אמור**. דכתיב "כל הנוגע בהם במותם" וריבינו לעיל דאפילו כלים בכלל:

הרי אמור למטן. באמצע הפרשה דכתיב "וכל אשר יפול מנבלתם עליו יטמא, תנור וכירים וגומר":

אלא באבר מן החי. ומאי "במותם" – במיתת האבר:

פסקה ב

ב **יכול אפילו תלוי בו בשערה**. היינו שלא נחתך האבר מן השרץ החי לגמרי אלא תלוי בו עדיין כחוט השערה גם כן יטמא במגע:

פסקה ג

ג **שאין לה חליפים**. שאינו יכול לחזור ולחיות:

אף אבר מן החי וכולי. פירוש, מה דריבינו מהכתוב "אשר יפול עליו מהם במותם" היינו דוקא אבר שאין יכול לשוב ולחיות, לאפוקי בשר, שישוב ויתגדל באותו מקום ויש לו חליפין:

אף אבר המן החי גידים ועצמות. ואיכא בינייהו ניב שפתים הנחתך דאין חוזרין וגדלין ואין לו גידים ועצמות. דלר' יוסי הגלילי מטמא ולרבי עקיבא לא מטמא:

רבי אומר מה השרץ וכולי. הוא מוסיף עליהם דבעינן שיהיה על האבר גם כן בשר ואי לאו הכי אף אבר לא מטמא:

פסקה ד

ד **והקולב**. הוא עמוד רחב מלמטה ודק מלמעלה ומיטלטל ומעמידין אותו לפני פתח חנות ותולין עליו חפצים [רש"י שבת דף ס]:

והנחותא. הוא פשוטי כלי עץ כדאיתא במשנה דטבול יום פרק ד:

ת"ל מכלי עץ. "מכל כלי עץ" דמשמע מקצתם ולא כולם:

הכי גרסינן **או יכול שאני מוציא** – (הגר"א וכן הגירסא בראב"ד):

והדולפקי. הוא כלי עץ שמניחין עליו צלוחית וכלים כדאיתא במשנה דכלים (ריש פרק כב):

ת"ל כל כלי עץ ריבה. והגר"א גרס "תלמוד לומר כל עץ ריבה", דתיבת "כלי" איצטריך למה דדרשינן לקמיה בהלכה ה':

מה שק מיוחד שהוא משמש את האדם. שלפעמים מתכסה בו:

ואת משמשי האדם. פירוש שנותן לתוכו כליו:

אף אני מרבה השולחן והדולפקי שהם וכולי ואת משמשי האדם. שלבד שמניחין עליהם כלים לפעמים סומכין את עצמן גם כן עליהם:

ומוציא אני את הסולם שהוא משמש את האדם ואינו משמש משמשי האדם. פירוש, שדרך לעלות בעצמו עליו אבל אין דרך להשים עליו כליו:

הכי גרסינן **ואת הקולב ואת המנורה ואת הנחותה שהם משמשין משמשי האדם ואין משמשין את האדם**. (הגר"א וכן הוא בראב"ד ובסמ"ג עשין רמ"ה וכן כתב הזית רענן). פירוש קולב וכולי דרך להשים עליהן כליו וכל צרכיו אבל אינו רגיל בעצמו לסמוך

עליהן שיקראו "משמשי האדם" ולא הוי דומיא דשק. ובאותן כלים שיש להם בית קיבול אין מחלקין בכך אלא כולם טמאים חוץ מן אותם שאין דרך לטלטלן כשהם מלאים וכדמפרש לקמיה:

פסקה ה

ה **ובור ספינה אלכסנדרית**. היא ספינה גדולה שפורשין בה לים הגדול וקרויה "ספינה אלכסנדרית" שפורשין בה מארץ ישראל לאלכסנדריה ומפני שמי הים מלוחים ואין ראויים לשתיה עושים בספינה כמו בור של עץ וממלאין בו מים מתוקים הראויים לשתיה:

והם מחזיקים ארבעים סאה. שזהו השיעור שאין אדם יכול לטלטל הדבר כשהוא מלא:

שהם כוריים ביבש. שביבש נוכל להוסיף גודש מלמעלה, שליש יותר, וכוריים הם ששים סאה:

דרדור עגלה. מלשון דרי אכתפיה. והיא גדולה שאין מוליכין אותה אלא בעגלה. מכל מקום אינה מחזקת ארבעים סאה בלח ואדם מוליכה ממקום למקום כשהיא מלאה. וכן קסטות מלכים לגינים גדולים שמוליכין אותם על הגמלים בשיירות:

פסקה ו

ו **רבי מאיר אומר כל שמנו חכמים בטהרה**. דהיינו שידה תיבה ומגדל וכוורת הקש והקנים וכל אותן שפירשנו למעלה לענין טהרה:

כל שמנו חכמים בטומאה. דרדור עגלה וקסטות מלכים ועריבת העבדן ובור ספינה קטנה וארון:

אלא עריבת בעל הבית. דלדברי רבי מאיר שאמר דלבד מה שמנו במשנה הקודמת לטהרה הכל טמא – ממילא עריבה של בעל הבית שלא מנו אותה לטהרה - טמאה מפני שאינה מחזקת ארבעים סאה (ראב"ד):

ודעת הר"מ בפירוש במשנה פרק טו דכלים דאפילו מחזקת ארבעים סאה גם כן טמאה אחרי שלא נמנית עם הכלים הטהורים. ולדברי ר' יהודה שסבר דאין לך לטמא אלא מה שמנו לעיל לטומאה - טהורה, מפני שהיא עבה וכבדה ואינה מטלטלת במילואה. כן כתב הראב"ד. ודעת הרמב"ם שם דאינה טהורה אלא אם כן מחזקת ארבעים סאה בלח:

פסקה ז

ז **קופות הגדולות והסאים הגדולים**. פירוש שהן עשויות מן הזמורות והן קלות:

הכי גרסינן **שיש להן שוליים והן מקבלין מ' סאה בלח שהם כוריים ביבש טמאים שאף על פי שאין מטלטלין במלואן מטלטלין במה שנשאר בהן**. ומה שאמרו 'מטלטל מלא וריקן' – לאו דוקא מלא אלא אפילו מקצתו. ודוקא הנך שמפני שהם קלים וחזקים אדם

יכול לטלטלן עם מקצת מה שבתוכן, מה שאין כן בשידה תיבה ומגדל והדומה להן שמפני שהם כבדים אין דרך לטלטלם בזמן שיש בהם שום דבר. וכוורת הקש והקנים אף על פי שהם קלים – חלשים הם, ואינם יכולים לקבל טורח הטלטול בזמן שיש בתוכן כלים [ראב"ד]:

פסקה ח

ח **יכבס יכול וכולי**. הברייתא הזו שנויה לעיל גבי בהמה טמאה פרשתה ד' הלכה ט' ושם ביארנוה:

מנין לעשות שאר כלים וכולי יכול יטמא אדם וכלי חרס – לא גרסינן לה דהא בהדיא כתיב דשרץ מטמא אדם וכלי חרס ושאר כלים והמדפיס טעה מברייתא לעיל. [קרבן אהרן וכן הגר"א מחקו]:

ת"ל או בגד. דמלת "או" מורה על חלוקה אחרת קודמת אליה ואין זה אלא מה שאינו בגד ממש והם הלבדין. ואף דבריש הברייתא מרבה גם כן מ"או בגד" – אפשר דתרתי שמע מינה:

ויותר נכון כהגר"א דגריס "דבר אחר: או בגד לרבות את הלבדין" ודינא דרישא סבירא ליה דילפינן מהא דגילתה התורה לעיל גבי בהמה טמאה בפרשתא ד':

פסקה ט

ט **יהו טמאים**. רצונו לומר יקבלו טומאה:

טימא בנגעים. טימא הכלים בנגעים והוא נגעי בגדים וטימא אותם בשרצים. מה נגעים פטר את של ים דכתיב "לפשתים ולצמר או בעור" ודרשינן מה צמר ופשתים מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ:

פסקה י

י **קל וחומר**. פירוש, ועוד נלמוד דבר זה דשרצים שאין עור של ים מטמא בהם מקל וחומר מנגעים:

שטימא בהם שתי וערב. כדכתיב בקרא:

שלא טימא בהם צבועים. כדילפינן לקמן מדכתיב "לפשתים ולצמר" מה פשתים לבן אף צמר לבן:

הואיל וטימא בהם צבועים. הרי חזינן שהחמיר בהם הכתוב:

שאני מוציא את שחיבר לו מן הגדל בארץ. כגון אם עשה כלים מעור הגדל בים וחבר לעור הים חלק קטן מעור הגדל בארץ:

הכי גרסינן **תלמוד לומר או עור** דמלת "או עור" ריבה לחלק קטן מהגדל בארץ אם יהיה מחובר לכלי שנעשה מעור הים:

ובלבד שיחברנו. חיבור שלם:
כדרך חיבורו לטומאה. כחבור אשר יצטרך לשני בגדים שיטמא האחד בהטמא האחר והוא בשתי תכיפות:

פסקה יא

יא **יכול אף עור מצה ועור החיפה**. כצ"ל. במסכת שבת (דף עט.) מפרש מצה דלא מליח ודלא קמיח, שלא נעשה לו שום תיקון כמו מצה שלא נתקנה כלל, דלא מליח - שלא נמלח, ולא קמיח - שלא השהו אותו במים וקמח. ועור החיפה דמליח אבל לא קמיח:
הכי גרסינן **תלמוד לומר אשר יעשה מלאכה** [**הגר"א**] ובעינן שיעשה בו ממלאכות הנעשים בעור, יצאו אלו דלא נעשה בהם גמר מלאכה הנעשים בעור:
והנה שם בגמרא איתא עוד עור שלא תקנו אותו בשחיקת עפיץ – כתב הראב"ד דזה לא נעשה אלא בקלף אבל סתם עורות במלח וקמח היא גמר מלאכתן:
ולא אוציא עורות רצועות וסנדלים. פירוש, עור העומד לעשות ממנו רצועות או סנדלים אבל עדיין לא עשאום. ועל זה מסיק דאינן מקבלין טומאה דאם עשאן כבר והם רצועות מתוקנות הא תנן במסכת נגעים (משנה, נגעים יא) דרצועות מנעלים וסנדלים מטמאין (קרבן אהרן ועיין בראב"ד וברמב"ם פכ"ז מכלים דין י"א (פכ"ז מהל' כלים הי"א) ובפירוש המשניות פכ"ד דכלים משנה י"א (משנה, כלים כד, יא):
עורות אוהלים. שהן מתוקנים לעשות מהם אוהלים:
שכן כלי- צ"ל שאינן כלים.
תלמוד לומר כל כלי אשר וכולי. והריבוי הוא מתיבת "כל". ודוקא בזמן שאינם קבועים אהלים אלא שהן מתוקנים לצורך אהלים. אי נמי שהם פרוסים לאהל ואינם קבועים לקרקע. אבל בשעת קביעותן ודאי טהורים מפני שנעשים כבנין. והכי איתא (בכלים פרק א) [ראב"ד]:

פרק ח

פסקה א

א **קלקלים**. מסרק של סוס:
חבק. פירש"י צינבלא של סרג ואוכף ועושין אותה מנוצה של עזים טווי וארוג:
יכול. שאני מרבה חבלים ומשיחות שעושים למדוד וקולעים ועושים אותם מן הנוצה כמו שנתלשה ואינו טווי:

פסקה ב

ב **והלא הוא אומר** צ"ל וכן הגר"א. ר"ל דכן הוא במת וכל מעשה עזים לרבות הקלקלי והחבק דהוא נעשה מנוצה של עזים:

יכול. שאני מרבה במת חבלים ומשיחות דיטמא כיון דכתיב ביה "כל":
ודין הוא. שלא נרבה ולא איצטריך קרא למעוטי:

פסקה ג

ג **הן**. בתמיה. כלומר וכי דברים אמתיים ומכוונים הם אלו?!
אם היקל בשרץ הקל. שטומאתו רק טומאת ערב - נקל גם אנחנו בבנין אב זה במת שטומאתו חמורה טומאת שבעה?! ואם כן בודאי הוה אמינא דבמת מטמו חבלים ומשיחות ולזה הוצרך גזירה שוה למעט:

פסקה ד

ד **העשוי מן העזים**. דסתם שק משער עזים הוא עשוי:
הכי גרסינן **תלמוד לומר או שק**. ואף דכבר דרשנו אותו לרבות קלקלי וחבק - אכן זהו מקמי דאתי גזירה שוה, אבל אחרי דידענו אותה והוקש בה שרץ ומת אין אנו צריכים לקרא ד"או" לקילקלי וחבק, דכי היכי דיליף מת משרץ בגזירה שוה למעט חבלים ומשיחות - הכי נמי יליף שרץ ממת לכל מעשה עזים לרבות קלקלי וחבק:
אין לי אלא השרץ. ד"או שק" בשרץ כתיב:

פסקה ה

ה **אם ריבה**. לטמא דבר הבא מזנב פרה ומחזיר:
בטומאת ערב. הוא דריבה שהוא מרובה שכל המגעות טומאת ערב הן בין דשרץ ונבלה ושכבת זרע ומגע הזב ומגע טמא מת. ארבה אנכי בטומאת ז' שמועטת היא - שאינה בכל המגעות אלא במגע המת בלבד?!

פסקה ו

ו **כל כלי לרבות הקלע**. שזורקין בו אבנים ובית קיבול שלה של עור שהוא טמא ואף על פי שאינו משמש שום תשמיש אלא כמעשה מקל בעלמא ואף על פי שאין בעור ד' על ד':
קמיע ותפלה. גם כן מחופין בעור וקמ"ל דבכלל כלים הם ולא צריכי ארבעה על ארבעה. ואף על פי שאין עושין בהן שום מלאכה:
את העץ צ"ל העין [**הגר"א**]. עין ועבות תשמישי העול הם שעושים מעור או של בגד בעגול הדומה לעין ונותנין אותו בצואר הבהמה ותחת העול שלא יכביד קושי העול על הצואר ואינם כלים משום שנאמר "אשר יעשה מלאכה בהם" - ולא באחרים, ואלו מלאכות נעשים על ידי הסוסים והם באים רק להקל. והכי תנן בכלים (משנה, כלים כא) הנוגע בעול בעין ובעבות אפילו בשעת מלאכה - טהור:

פסקה ז

ז **חפוי כלים**. כסוי כלים:

ת"ל בהם. ובכיסוי אינו נעשה מלאכה שאינו אלא לכסות:

פסקה ח

ח **יכול מקצתו**. דהיינו שלא יהיה כולו כאחת אלא חלק אחר חלק:

ת"ל ובא השמש וטהר. פירוש בפרשת אמור כתיב "כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר" – מקיש רחיצתו במים לביאת שמשו:

ביאת שמש כולו כאחת. שלא יראה ממנו כלום, אף כאן ביאת כלי כולו כאחת, פרט לטובל לחצאין; שבשעה שטובל חציו החצי השני נראה על המים:

פסקה ט

ט **יכול לכל דבר**. היינו אפילו להשתמש בכלי מעשר שני צריך להמתין עד הערב:

ת"ל וטהר. דהוא לישנא יתירא אלא לאשמועינן דתיכף אחר טבילה נטהר:

הא כיצד. יהיה טהור וטמא בשעה אחת:

טהור לחולין – טעות סופר, וצ"ל למעשר [הגר"א וכן הוא ביבמות (דף עד.), דלחולין לא צריך ביאת מים כלל]

פרשה ז

פסקה א

א **ת"ל וכלי חרס**. פירוש, הוי"ו ד"וכל" דריש לרבות כלי נתר:

מנין לרבות את האהלים. פירוש, שעשה אהל מכלי חרס דאית ליה בית קבול כגון שכפאו על השרץ והטומאה בתוכו, ודין הוא שיטהר אהל זה, ולזה צריך אני לקרא לרבות אותו שיטמא:

ומה כלי עץ שטימא פשוטים. היינו אותן דחזי למדרס הזב דכתיב ביה "כל המשכב אשר ישכב עליו" והיינו כל העשוי למשכב כגון שולחן וטבלא וכיוצא בו:

טיהר אהליו. שאינוו מטמא מאוירו כדלקמן:

כלי חרס שטיהר פשוטים. שאינו מטמא אלא אם יהיה לו תוך ד"אל תוכו" בעינן כדלקמן, ומדרס כלי חרס טהור כדיליף מקראי בפרק רבי עקיבא:

ת"ל כלי חרס. והוא כמו וגומר אשר יפול מהם אל תוכו, וזה נמי באויר שבתוכו מונח השרץ. ועיין בביאורנו להגהות הגר"א[13]

[13] הנה לכאורה מוקשה הגהתו מאוד, דכל המפרשים פירשו כפשטות הברייתא שבא לרבות האהלים והוא בא להוציא. אכן כאשר נתבונן אין חולק כלל על כל המפרשים. והוא, דהנה על מימרא דהברייתא זו יש לנו שני ביעורים. אחד מה שהעתקתי בביאורנו מקרבן אהרן והוא מרמב"ם בפי"ג מהלכות כלים הלכה ה' (פי"ג מהל' כלים ה"ה), או ביאור הראב"ד שם שמרבה מ"כל כלי חרס" שידה תיבה ומגדל של חרס אשר השרץ באוירו לטמא כל מה שבתוכה אם לא שהם מוקפים בצמיד פתיל, דאף על פי שהיא כבית לענין הצלה באוהל שאין צריכין צמיד פתיל ומצלת על מה שבתוכה בכיסוי העלמא – אפילו הכי אם השרץ באוירן נחשבין ככלי ולא נחשב אוירן כאויר בית:

והגר"א לא רצה לפרש כפירוש הרמב"ם דתוכו של כלי נקרא ולא אוהל וכקושית הראב"ד שם, וגם כפירוש הראב"ד לא רצה דקאי על שידה תיבה ומגדל דלעיל בפרשה וי"ו משנה ה' קורא אותן שידה תיבה ומגדל וכאן משנה שמותן וקראן בשם "אוהלים". עוד דחוק הוא דלעיל ממעטינן להו שאלו אין נכנסין בכלל כלי דבעינן דומיא דשק דוקא וכאן מרבינן להו מדכתיב "כל כלי" ובאמת איצטריך "וכל כלי" לרבות שברי כלי חרס כדמסיים בברייתא. גם עצם דינו הוא דבר חדש כיון דלענין הצלה נחשב שידה תיבה ומגדל כבית בפני עצמו שאין צריכין צמיד פתיל וכנ"ל ומנא לן לחדש דלענין אויר שרץ יהיה נחשב ככלי בעלמא ולא כבית:

לכן הגיה הגר"א דהתנא בא להשמיענו באהל חרס ממש. וזה ביאורו: יכול שאני מרבה את האהלים (מריבוי זה), ודין הוא ומה כלי עץ שטימא פשוטין (היינו היכא דחזו למדרס הזב) טיהר אוהלים (אוהל ממש של עץ לא נטמאו הכלים שבתוכו על ידי השרץ שיש בתוכו), כלי חרס שטיהר פשוטין (דכלי חרס טהור ממדרס הזב) – אינו דין שנטהר אוהלים. לא. אם טיהר אוהלים בכלי עץ – שכן אוירו טהור, יטהר אוהלים בכלי חרס שכן אוירו טמא?! (כדאמרינן בחולין (דף כד:) אויר כלי חרס טמא אויר' כל הכלים טהור). תלמוד לומר כלי להוציא את האוהלים:

והנה לפי מה שביארנו דינו מוסכם לכולי עלמא אשר אוהל של חרס אינו נטמא אוירו על ידי שרץ וכדאיתא בכלים (משנה, כלים א, ד) חמור מכולם המת שהוא מטמא באוהל מה שאין כולם מטמאין, ולא מפליג בין אוהל לאוהל. ולענ"ד דין המשנה נובע מברייתא זו.:

ת"ל וכל כלי חרס. ד"כל" מרבה אף השברים אם יהיה עדיין שם כלי עליו והוא שיהיה עושין מעין מלאכתו ויש לו תוך לקבל:

פסקה ב

ב **ויש מהם שלא לטמא**. ד"מהם" משמע מקצת מהם, לומר שלא כל הנופלים מטמאים:

ונפל לאויר התנור טהור. דטומאה בלועה אינה מטמא:

ואם מת. כשבלעו, שלא שהה שיעור עיכול משעה שבלעו עד שמת – התנור טמא:

פסקה ג

ג **מכאן אמרו וכולי**. משנה זו שייכה לסוף משנה א' ואחר כך צריך להיות המשנה ב' (הגר"א וכן הוא בילקוט וכן נראה מהראב"ד). וזהו שאמרו מכאן אמרו ז"ל אחרי שאמר מתחלה לרבות שברי כלי חרס אמר שמכאן למדו לטמא שברי כלי חרס כשהם עדיין ראויין לקבל:

הדקין שבכלי חרס. כלי חרס הדקין וקטנים:

הם וקרקרותיהן. פירוש, בין שהן עצמן אין מחזיקין אלא כדי סיכת קטן, בין שנשברו ונשארו קרקרותיהן (פירוש: כמו קרקעותיהן, דהיינו שוליים כלפי הקרקע), או נשארו דפנותיהן ויכולין לבדן לישב בלא סמיכה – עדיין כלים הם ואם מחזיקין שמן כדי סיכת קטן (כלומר כדי סיכת אצבע קטנה של קטן בן יומו) – טמאין. והכי מפרש הגמרא במסכת שבת (דף עח:):

עד לוג. שיעור זה של סיכת קטן לשברי כלים שלא היה מתחלתו אלא לוג. דאם היה מתחילתו יותר מלוג – בעינן שיעור גדול לשבריו יותר מכדי סיכת קטן:

מלוג עד סאה. כלי שהיה מתחלתו מחזיק מלוג ויותר מלוג עד סאה – שיעור שבריו ברביעית הלוג. וליתר מסאה עד סאתיים שיעור שבריו בחצי לוג. וכן כולם:

אני איני נותן בהם מדה. לפי גודל הכלי וקטנו אלא לפי המקומות שרגילין לעשותן ולפי צורת הכלים:

אלא הדקין שבכלי חרס וכולי. שאין להם צורת קדרות והן קטנים ביותר – שיעור שבריהן כדי סיכת קטן. ומשהגיעו להיות כתבנית קדרות קטנות – שיעורן ברביעית:

חביות לודיות. שנעשות בלוד:

לחמיות. שנעשות בבית לחם והן גדולות מאותן שנעשות בלוד:

חצבין גדולים. כדות גדולות כל מה שאפשר:

נשתקע הדבר וכולי. פירוש, ר' נחמיה וראב"י הם היו שאמרו לו נשתקע הדבר ולא אנרמ כמו שמצינו שהם חולקין עליו:

הפכין הגלילים. שנעשו בארץ הגליל:

והחביונות. חביות קטנות והיינו דקין שבכלי חרס:

ואין להן דפנות. לפי שצדיהן שוה השטח וכל מה שנשבר מהן נשאר דומה ללוח פשוט וע"כ הדפנות טהורות:

פסקה ד

ד **ואת שאין לו תוך**. אלא שהוא פשוט – אינו מקבל טומאה:

פרט למיטה וכולי. דכל אלו אף על פי שיש להם בית קבול אינם עשויים לקבלה. ותרי מילתי איצטריך לשיהיו מקבלין טומאה: שיהיו ראויין לקבל ועשויים לקבלה. וגם במדרס אינם טמאים לפי שאין מדרס בכלי חרס, שאינו ראוי לישיבה, שאם ישב עליו ישבר:

והספינה. לא מהאי קרא מפיק ספינה שהספינה יש לה בית קיבול והיא עשויה לקבלה, אלא בשבת בפרק רבי עקיבא תנינא "מנין לספינה שהיא טהורה וכולי":

אין לו אחוריים. דהנה חכמים גזרו על משקין טמאים שיטמאו כלי ואף על פי שלא נטמאו המשקין אלא מחמת שרץ דהשתא הם ראשון לטומאה – מטמאים כלים מדברי סופרים, ואם נגעו באחורי הכלי נטמא אחוריו ולא נטמא תוכו. והשתא קמ"ל דאין טומאת אחוריים נוהגת אלא כשיש לו תוך אבל כל שאין תוך – אין לו טומאת אחוריים ואם נגעו משקין טמאים מאחוריו (דהיינו באותו צד שאין רגילין להשתמש בו) – לא נטמא אחורי הכלי:

פסקה ה

ה **אל תוכו מתוכו הוא מטמא**. פירוש: מאוירו, ואף על פי שלא נגע ויליף במסכת חולין (דף כה.) בגזירה שוה נאמר תוכו לטמא ונאמר תוכו ליטמא דכתיב "כל אשר בתוכו יטמא" וזהו ליטמא מה התם אף על פי שלא נגע בכל מה שבתוכו הרי הוא טמא שהתורה העידה על כלי חרס אפילו מלא חרדל, אף תוכו האמור לטמא דהיינו כל אשר יפול אל תוכו אף על פי שלא נגע בו:

ה **מה כלי שטף**. פירוש כלי עץ וכלי מתכות דיש להם טהרה בשטיפת מים דכתיב "וכל כלי עץ ישטף במים":

שאינו מטמא מתוכו. פירוש: מאוירו דהיינו כשנתלה השרץ באוירו, לא נטמא הכלי על ידי זה וכדלקמיה, וכן כל מתוכו היינו מאוירו:

מטמא מאחוריו. אם נגע השרץ בגבו נטמא דכתיב "וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ וגומר":

הכי גרסינן **תלמוד לומר אל תוכו**:

פסקה ו

ו קל **וחומר לכלי שטף שיטמא מאוירו**. ר"ל שנתלה באוירו ולא נגע בו:

ת"ל כלי חרס אל תוכו. דתנאי אל תוכו התנהו בכלי חרס לומר דבכלי חרס לחוד תוכו מטמא ולא כלי שטף:

פסקה ז

ז **ופיה למעלה מן התנור**. דאי למטה מן התנור מקרי זה תוכו של אויר התנור:

השרץ בחבית. ואפילו היא של עץ:

מידת לטמא. אחרים:

או מדת ליטמא. היינו לקבל טומאה מאחרים:

שהוא מטמא את אחרים מאחוריו. פירוש, כשנטמא התנור מתוכו ונגעו אוכלין ומשקין אפילו מאחוריו הרי הם טמאין שהרי כולו טמא והוא עצמו אינו מיטמא מאחוריו כדאמרן לעיל:

ומה מקום שמטמא מאחוריו. שהיא מדת לטמא, אף על פי כן לא טימא את תוך תוכו (פירוש: שאם השרץ בתנור והאוכלין בחבית שבתוכו טהורים כדבעינן למימר קמן) מקום שאין נטמא מאחוריו (דהיינו מדת ליטמא שהיא מעוטה) אינו דין שלא יתטמא התנור מן השרץ שבחבית שהוא מתוך תוכו. ואם כן למה לי קרא להכי? ועל זה משני "או מרובה ליטמא מלטמא" - כלומר פעמים מצינו להיפך דמדת ליטמא הוא יותר מרובה ממדת לטמא:

הכי גרסינן **שהוא מיטמא מתוך בית שאור** ולבאר זה צריך להקדים שני שרשים. והוא:

א דמוקף צמיד פתיל כשם שהוא מציל באהל המת ככתוב בתורה כך מציל בשרץ דהיינו תנור שנמצא שרץ בתוכו ובאותו תנור היה כלי מוקף צמיד פתיל - מציל על אוכלין שבתוכו שיהו טהורין:

ב מוקף צמיד פתיל אינו מועיל רק על אוכלין משקין שבתוך אותו הכלי שלא יתטמא, אבל אם היה שרץ בכלי ומוקף צמיד פתיל והוא מונח בתוך כלי גדול - אינו מועיל ההיקף כלל ונטמא על ידו כל מה שנמצא בכלי גדול:

ועתה נבוא לבאר הברייתא דהיינו אם הבית שאור היה מונח בתנור (שכן היה דרכן), והיה מוקף צמיד פתיל, ובאותו בית שאור נמצא שרץ בתוכו - נטמא על ידו כל מה שבתנור, שההיקף אינו חוצץ כנ"ל. (גם אינו נידון משום תוך תוכו אחרי שכל אותו בית שאור נתון בתוך התנור ולא אמרו למעלה תוך תוכו אלא כשכל פי החבית למעלה מן התנור). וזה שאמרה הברייתא שהוא מיטמא מתוך בית שאור:

ואינו מטמא את השאור. פירוש אם השרץ בתנור ובאותו תנור היה מונח בית שאור עם שאור והיה מוקף צמיד פתיל - אין בכח השרץ לטמא את השאור אף שתוכו הוא כמו שאמרנו אף על פי כן טהור הוא מפני שמוקף צמיד פתיל. וכיון שמצינו מדת ליטמא מרובה מלטמא בצד זה - דין הוא שיתטמא מתוך תוכו אף על פי שלא טימא את תוך תוכו. תלמוד לומר "אל תוכו כולי":

פסקה ח

(ח). הברייתא הזאת מבוארת ממה שביארנו בברייתא הקודמת והכונה בשניהם לומר שהוצרך הכתוב ללמד דין מה שבתוך תוכו בין במדת לטמא ובין במדת ליטמא לפי שאי אפשר ללמוד זה מזה אחר שמצד אחד מרובה מדת לטמא ממידת ליטמא ומצד אחר מרובה מידת ליטמא ממידת לטמא:

פסקה ט

ט **יכול אף על פי שניקבה.** החבית והאוכלין בתוכה לא יתטמאו האוכלין, דאף על פי שניקב נאמר שהוא תוך תוכו. או כשהשרץ בתוך החבית והאוכלין בתנור וניקבה החבית לא יתטמאו האוכלין:

תלמוד לומר כל. מלת "כל" מרבה מה שבתוך תוכו, דכיון דניקב הוה ליה מה שבחבית תוכו:

בכונס משקה. דכיון שניקב בשיעור הזה אין דרך בני אדם לתקנו עוד למשקה אלא שמייחדו לפירות ולדבר ישב. נמצא שלענין משקה לעולם הוא פחות אבל כלי עץ במוציא זיתים כי עד כאן דרך בני אדם לתקנו ולקיימו לתשמישו הראשון:

פסקה י

י **מכאן אמרו כורת פחותה.** להכי נקט פחותה דלאו כלי היא, דאי היא שלמה מצלת על מה שבתוכה ואפילו כלי שטף מציל. אבל השתא דלאו כלי היא הויא כמחיצה בעלמא:

ופקוקה בקש. לרבותא נקט, דאף על גב דפקוקה בקש לאו כלי היא ואפילו פיה למעלה מפי התנור אינה מצלת על מה שבתוכה:

ומשולשלת. תלויה:

התנור טמא. דכיון דהכורת פחותה הוה ליה כאילו מונח השרץ בתוך התנור:

אם הצילה במת החמור. שהוא מטמא אדם וכלים טומאת שבעה ומצלת כגון שהציגה על פי ארובה – הרי הפקק חוצץ, שכל דבר שאינו מקבל טומאה חוצץ בפני הטומאה:

בכלי חרס הקל. שהוא מטמא רק אוכלין ומשקין:

מקום שמחיצה מצלת. פירוש מפני שכוורת זו נידונית כמחיצה והמחיצה במת מצלת מן המטומאה ולזה מצלת אמנם בכלי חרס לא נאמר זה לפי שאין המחיצה מצלת בו דהכי תנן בפ"ז תנור שחצצו בנסרים או ביריעות ונמצא שרץ במקום אחד – הכל טמא אפילו אוכלין שבעבר השני של מחיצה:

פסקה יא

יא **אם הצילו אהלים מיד אהלים במת החמור.** פירוש, היא הכורת הפקוקה בקש הנתונה על פי הארובה שנעשית אהל לעצמה ומצלת מן המת שבאוהל התחתון מפני שמצינו בו קולא אחרת:

שכן חולקים אוהלים. ר"ל שמועלת חלוקת מחיצה באהלים שכן אמרו במסכת אהלות "בית שחצצו בנסרים או ביריעות וטומאה בבית – כלים שבתוך המחיצה טהורים", ואם כן דין הוא שתציל במת החמור:

יצילו אהלים מיד אהלים בכלי חרס. פירוש, לר"א קאמר שהוא מחשיב לכוורת המשולשל בתנור כאילו היה אוהל בפני עצמו ולזה אמר שאין כוורת זו יכולה להציל בכלי חרס לפי שאין חלוקת הכלי חרס במחיצה מועלת כמו ששנינו התנור שחצצו וכולי וכנ"ל:

אמר ר' יוסי וכולי מפני שהוא הנידון. כלומר ועליה אני דן אם הצילה מחיצה במת החמור לא תציל בשרץ הקל ויכול הוא להעמידו על המקרא דכיון שיש שם מחיצה אין זה תוכו:

אלא התשובה לדבריו **לא אם הצילו אהלים מיד אהלים במת החמור שכן העושה טפח על טפח ברום טפח בבית טהור** שהוא הלכה למשה מסיני שהכלים שבאותו טפח טהורים אבל יצילו בשרץ שכן העושה טפח על טפח ברום טפח בכלי חרס טמא ואפילו כולו סתום שהרי תוכו של כלי חרס הוא:

אמר לו הוא הנידון. כלומר גם על זה יכול ר' אליעזר לדון קל וחומר אם הציל במת החמור לא יציל בשרץ הקל מלטמא אוכלין שבתוכו מן השרץ שבתנור. ועיין בפירוש הראב"ד שמאריך בזה:

פסקה יב

יב **וללמד על ככר השני**. להכי נקט ככר לפי שהוא מצוי בתנור שהוא כלי חרס:

שיטמא השלישי. בתרומה ואפילו בחולין דקרא סתמא כתיב:

עתיד דור אחר. מן העתידין לבוא שיטהר את השלישי אף בתרומה שאין לו מקרא מן התורה ואנן הוא דמטמינן ליה בתרומה מקל וחומר כדמפרש בגמרא (ומה טבול יום שמותר בחולין ובמעשר שני פסול בתרומה, ככר שני שפסול בחולין כדכתיב "כל אשר בתוכו יטמא" שכולל גם חולין והרי אוכלין ומשקין שם הם רק שני לטומאה שתנור ראשון והאוכלין שם שניים וקראו הכתוב טמא – אינו דין שפוסל בתרומה). ודור אחר פריך ליה לקל וחומר כדמפרש שם בגמרא:

הביא מקרא מן התורה שהוא טמא. אף בחולין:

פסקה יג

יג **יכול ישברנו ודאי**. שהוא מצוה לשברו כמו שהוא בנותר דכתיב "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר" דהתם ודאי מצוה ששבירתו הוא כמו שרפת הנותר שהוא מצוה, והכא נמי אפשר שנאמר כן. ועל זה משיב דהנה בזב גם כן נאמר "וכלי חרס אשר יגע בו הזב ישבר" ושם גם כן יכול ישברנו ודאי דהיינו שהוא מצוה לשברו מדכתיב "ישבר" – תלמוד לומר "אותו תשבורו" דהיינו שלפיכך דקדק הכתוב בענייננו וכתב "אותו תשבורו" למעט בשל זב שאינו מצוה. ומעתה יש לדון בענייננו בקל וחומר שאינו מצוה. ומה אם הנוגע

וכולי – אלא ודאי בין בשרץ ובין בזב אינו טעון שבירה ומאי "תשבורו" דקאמר - מלמד שאין לו וכולי:

אלא שבירתו. כלומר אם אתה רוצה לטהרו שברהו שאין לו טהרה אחרת אלא שבירה אבל אם רצה לקיימו בטומאתו - מקיימו. וכן ישבר דכתיב גבי זב נמי להכי אתא. ומעתה דהפסוק מיירי לענין טהרה יש לנו לדעת דהאי "אותו" בא למעט אותו אתה שובר לטהרתו (דהיינו שהוא נטהר על ידי שבירה), ואין אתה שובר אוכלין לטהרתן (שאף על פי שפיררן לפירורים דקים נשארו בטומאתן). [העתקתי מהראב"ד וכזה ממש איתא בשבת בשה"ג סביב המרדכי בפרק ג' בהגהות בשם רבינו תם ולדידהו מה שכתוב בפנים **דבר אחר אותו** – האי דבר אחר אינו מדוקדק ואולי לא גריס הראב"ד "דבר אחר". גם הגר"א בהגהותיו לא גריס "דבר אחר":

פרק ט

פסקה א

א **יכול אף הכלים מטמאים מאויר**. פירוש משום דנחזייה להאי תנור כמלא טומאה שהרי הוא מטמא מאוירו כאילו נגע בו:

ואין כלים. בין כלים של עץ או של חרס:

ת"ל האוכל. בה"א, משמע אוכל המיוחד שהוא לאדם ולא כל אוכל:

יכול כל אוכל. היינו אף אוכל סרוח וממילא לא יהיה לנו ריבוי לאוכלי בהמה שחישב לאכילת אדם. ויותר טוב כגירסת הגר"א "יכול אף אוכל סרוח":

פרט לאוכל סרוח. שנפסל מאכילת כלב:

אוכל יטמא מלמד שהוא מטמא בכל שהוא. ר"ל שלקבל טומאה מן השרץ אין צריך שיעור כלל אלא אפילו כל שהוא, דסתם אוכל מונח אפילו אכל שהוא:

ת"ל אשר יאכל. ומשמע אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת (יומא ה, א):

פסקה ב

ב **יהא טמא**. ר"ל יהא מה שבתוכו טמא הואיל ואין פיו נתון למעלה מן התנור:

אם כלי חרס שלא הציל עצמו בלא צמיד פתיל וכולי. כדכתיב בקרא "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא", דהוא קאי על כלי חרס:

כלי שטף שהציל עצמו בלא צמיד פתיל באויר כלי חרס. כדלעיל בהלכה א' דדוקא אוכלים מיטמאים ולא כלים:

הכי גרסינן **תלמוד לומר כל האוכל להביא את המוקף צמיד פתיל בכלי שטף וכולי**. דבתיבת "מכל" יש גם כן ריבוי, דהוה ליה למכתב "מהאוכל", ושדינן מיעוטא אכלי

חרס וריבוי אכלי שטף. ואם תאמר מה ראית לומר כן, אימא להיפך? וי"ל מפני שמצינו שכלי חרס ניצול באהל המת בצמיד פתיל וכלי שטף אינו ניצול ולפיכך מרבינן כלי שטף ושדינן מיעוטא אכלי חרס. [ראב"ד]:

הכי גרסינן **ת"ל האוכל אוכל מיטמא וכולי** – [הגר"א]:

תלמוד לומר וכל כלי פתוח וכולי. ואף שאין כלי חרס מפורש דייקינן ליה מדכתיב "פתוח", איזהו כלי שהטומאה קודמת לפתחו, כלומר שעיקר טומאתו כתובה בו דרך פתחו, הוי אומר זה כלי חרס דכתיב ביה "אל תוכו" – אלמא שהרגילה התורה לבוא הטומאה לתוכו דרך פתחו (חולין כה, א):

הא יש צמיד פתיל עליו טהור. היינו אפילו מה שבתוכו דהא דייקה התורה "כלי פתוח", משמע דעיקר הטומאה מה שנטמא הכלי וכל אשר בו הוא מפני שהוא פתוח ונכנס הטומאה דרך פתחו וכנ"ל, ואם כן כשהוא מוקף צמיד פתיל טהור לגמרי:

פרשה ח

פסקה א

א **מנין הטל וכולי**. בתוספתא שבת (פרק ח) מפיק להו להנך ז' משקין מקראי שכולם קרויין משקין. מנין לדם שהוא משקה שנאמר "ודם חללים ישתה" ומנין ליין שהוא משקה שנאמר "ודם ענב תשתה חמר". דבש דכתיב "וינקהו דבש מסלע". שמן דכתיב (ישעיהו כה, ו) "משתה שמנים". חלב דכתיב (שופטים ד, יט) "ותפתח את נאד החלב ותשקהו". טל דכתיב (שופטים ו, לח) "וימץ טל מן הגזה מלא הספל מים":

ת"ל וכל משקה. סתם כאן ופירש קרא כר"א דלקמן דאין משקין לטומאה כלל מן התורה אפילו לעצמן. ופירש קרא דאמר "וכל משקה" דהוא מחובר עם אמרו "מים", וירצה – מים, וכל מה שיהיה משקה, אם יבוא על האוכל - יטמא האוכל על ידי הכשר זה. ופירוש "וכל משקה" - כל מה שיקרא משקה:

משנה ב-ג:[14] **יכול אפילו הם בבורות שיחין ומערות יהיו מכשירין? ת"ל אשר ישתה. אין לי אלא שמלאן לשתיה, מנין שמלאן לגבל בהם את הטיט ולכבס בהם את הכלים? ת"ל אשר יבא עליו מים. יכול אפילו הם בבורות שיחין ומערות יהיו מכשירים? ת"ל אשר ישתה. מה שתיה מיוחדת שיש עמה מחשבה אף אני מרבה את שמלאן לגבל בהם את הטיט ולכבס בהם את הכלים שיש עמהם מחשבה ומוציא אני את שהם בבורות ובשיחין ובמערות שאין עמהם מחשבה. יכול אפילו חישב שירדו לבורות**

[14] כל זה מפירוש קרבן אהרן על פי גירסת הילקוט שהסכים עמו והעתקתי בפנים. ויש עוד גירסא אחרת והעתקתיה תחת הקו.

שיחין ומערות יהיו מכשירין? ת"ל בכלי יטמא. אין לי אלא שמלאו בכלים, מנין מלאן להדיח בהם עצים ואבנים? ת"ל בכל יטמא. אי בכל יטמא אפילו חשב שירדו לבורות לשיחין ולמערות יהיו מכשירין? ת"ל בכלי יטמא. מה כלי מיוחד שתלוש מן הקרקע אף אני מרבה את שמלאן להדיח בהם עצים ואבנים שהם תלושים מן הקרקע ומוציא אני את שירדו לבורות שיחין ומערות שאינם תלושים מן הקרקע.

פסקה ב

ב **יכול אפילו הם בבורות וכולי.** פירוש: שאם נפלו הפירות בבורות ומערות יהיו מוכשרין לקבל טומאה:

ת"ל אשר ישתה בכל כלי. והשתא סלקא דעתן דהכי קאמר שיהיו מוכנים לשתיה דהיינו שמלאן כבר לשתיה מה שאין כן במים אשר יהיו עדיין בבורות שאינם מוכנים כלל לשתיה:

ת"ל אשר יבוא עליו מים. שהוא כלל לומר דלא חיישינן אלא למים ולכל דבר שמלאן נקראו מים:

יכול אפילו וכולי. הוא חוזר ומבאר את דבריו דאילו הוי כתיב הריבוי דמים לחוד הייתי יכול לרבות גם אם יהיו בבורות וכולי דגם מים שבבור נקראו מים - לכך הוצרך לומר המיעוט ד"אשר ישתה". והשתא דכתיב תרוויהו חזינן דאין הכונה שיהיו מוכנים לשתיה דוקא אלא שיהיו מים דומים למים אשר ישתה האדם, שקודם שישתה מלאן וחשב עליהם לדבר זה. כיוצא בזה יהיו כל מים המכשירין שהם המים שקדם להם מחשבה. ולזה מרבה אני כשמלאן לגבל, שהרי קדם להם מחשבת הגיבול שמלאן לגבל או לכבס. ומוציא אני את שבבורות שאין בהם מחשבה כלל, שאין אדם חושב עליהם בהיותם בבור לשום דבר מיוחד:

פסקה ג

ג **יכול וכולי.** כיון דמחשבה אנו צריכים שתוקדם אליהם. שאם חשב על הגשמים קודם שירדו לבורות להורידן לבורות - שיהיו מכשירין גם כאשר הם בבורות; שמה לי אם חשב לגבל או אם חשב להוריד לבור?

ת"ל בכלי יטמא. דמשמע שאינו מכשיר אלא בהיותו בכלי ולא כאשר הוא בבורות. והשתא סלקא דעתן שהכונה שמילאן מן הבור והשימם בכלי ולהכי אמר שאם כן אין לרבות אלא כשיהיו בכלי מנין אם להדיח וגומר שאינם בכלי כלל אלא מדיח העצים והכלים, מנין שגם אז יוכשרו? ת"ל בכל. והיינו מה שכתוב "בכל כלי" ולא כתב "בכלי", רבויא הוא דמשמע דבכל מקום שיהיו יכשירו:

אי בכל יטמא וכולי. הוא חוזר ומבאר את דבריו דאילו היה לנו הריבוי ד"בכל" לבד הייתי מרבה גם מי בורות אם קידם להם מחשבה שירדו לבורות ולזה הוצרך לנו המיעוט דבכלי. ואילו הוי כתיב המיעוט ד"בכלי" לחוד הייתי אומר דבעינן להכשר שיהיו בהיותם בכלי ולא כששפכן מן הכלי על עצים ואבנים. והשתא דכתיב תרוויהו חזינן ד"בכלי" הוא לאו שיהיו בכלי אלא שיחשוב עליהם לדבר שהוא ככלי והוא לדבר אשר יהיו תלושים מן הקרקע. ובזה אוציא את אשר חשב עליהם להורידן לבורות; שחשב לחברן לקרקע ולא לתלוש אותה ממנו:

פסקה ד

ד **וכן הוא אומר מנחל בדרך ישתה**. למעלה מזה הוא אומר "ידין בגוים מלא גויות..מנחל בדרך ישתה" כלומר שפך דם אויביו והיה יכול לשתות מהם בדרך כמו מן הנחל – אלמא כמים משוה ליה לדם:

הכי גרסינן **אין משקים יוצאים לא מידי עופות ולא מידי פרה**. כלומר הרי אין העופות והפרות נמנעות מלשתות מהן הלכך כיון שלא נפסלו מן הבהמות ומן העופות אין נפסלין מהכשר כדאמרינן באוכלין עד שיפסל מאכילת כלב [הראב"ד]:

פסקה ה

ה **שהמשקים מטמאים את הכלים דברי ר"י**. ר"י לא דריש ליה להכשר כדאמרינן לעיל אלא לטומאה ממש ומוקי להאי "טמא" אכלי עצמו:

אין טומאת משקין לכלים מן התורה. שאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה:

אלא מדברי סופרים. גזירה משום משקה זב וזבה שהם מטמאים מן התורה:

שאין וכולי. הוא כמו תדע, ורצונו לומר דכל טומאה מן התורה צריכה הערב שמש וקודם הערב שמש לא נטהר לגמרי מטומאתו:

עולין מידי טומאתן – כצ"ל:

וכלים שנטמאו במשקין עולין מידי טומאתם בו ביום. היינו תיכף אחר טבילה:

שאין וכולי שאין תוכו טמא. ור"ל כשנטמא מאחוריו ממילא נטמא גם תוכו והאוכל שנגע בו נטמא:

תוכו טהור. דחכמים עשאו היכר בטומאת משקין לכלים להודיע שטומאת כלים מהמשקין הוא רק מדבריהם כי היכי דלא לשרפו עלייהו תרומה וקדשים:

מלמד שהכלים מטמאים את המשקין. האי תנא נמי בטומאה ממש מוקים ליה לקרא אלא דקמפרש ליה על המשקה כלומר יטמא המשקה מחמת הכלי שנטמא בשרץ:

כל עיקר. ר"א דריש האי "יטמא" אהכשר כדלעיל בהלכה ב':

על בי מטבחיא שהם דכיון. היינו הדם והמים הנמצאים בבית המטבח [היינו בעזרה] שהם טהורים שאינם מקבלים טומאה והיינו משום שמן התורה אין משקים מקבלים טומאה אלא מדברי סופרים והכא לא גזרו משום הפסד קדשים:

רבי עקיבא אומר השרץ מטמא את המשקין והמשקין מטמאים את הכלים. בסוף פרק קמא דפסחים (דף כ.) מסיק דהכי איבעי ליה למיתני: השרץ מטמא את הכלים והכלים מטמאין את האוכלים והאוכלין מטמאין את המשקין:

הא למדנו ששלשה טמאים בשרץ. היינו מטמאין, ורבי עקיבא לטעמיה דאמר שני עושה שלישי בחולין:

הערה 1: זו היא נוסחת הקרבן אהרן על פי גירסת הילקוט שהסכים עמה עד סוף משנה ג'. ויש עוד נוסחא והיא נוסחת הראב"ד ורש"י בחולין (דף טז:) וז"ל: **יכול אפילו הם בבורות שיחין ומערות יהו מכשירין? ת"ל בכלי יטמא. אין לי אלא שמלאן בכלים [לשתות - זו היא נוסחת רש"י], מנין אם מילאן לגבל בהם את הטיט ולכבס בהן את הכלים? ת"ל בכל יטמא. אי בכל יטמא יכול אפילו בבורות ובשיחין ובמערות? ת"ל כלי. מה כלי מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע אף כל תלוש מן הקרקע. מרבה אני את שמלאן לגבל בהן ולהדיח בהם את הכלים שהם תלושים מן הקרקע ומוציא את שבבורות ובשיחים ובמערות שאין תלוש מן הקרקע. יכול אפילו חישב עליהם שירדו לבורות ולשיחים ולמערות יהיו מכשירים? ת"ל אשר ישתה. אין לי אלא שמלאן לשתיה, מנין שאם חישב עליהן להדיח עצים ואבנים? ת"ל מים. אי מים יכול אפילו חישב שירדו לבורות ולשיחים ולמערות יהו מכשירים? ת"ל אשר ישתה. מה שתיה מיוחדת שיש עמה מחשבה אף אני ארבה את שחישב להדיח בהם עצים ואבנים שיש עמהם מחשבה ומוציא אני שחישב עליהם שירדו לבורות ולשיחים ולמערות שאין עמהם מחשבה**, עכ"ל הברייתא. וביאורה. **ת"ל בכלי יטמא** היינו מה שכתוב "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי" ובעינן שיהו מקבלין אותם בכלי ומאי "יטמא" – הכשר כדאיתא בפסחים (דף טז.). **אין לי אלא שמלאן בכלים** כלומר כלי הראוי לשתיה מדכתב "אשר ישתה", **ומנין אם מלאן לגבל בהם את הטיט או לכבס בהם את הכלים** ואפילו בכלי שאינו ראוי לשתיה [ראב"ד. ולפי גירסת רש"י "לשתות" אין צריך לכל זה]. **ת"ל בכל יטמא** היינו מה שכתוב "בכל כלי אשר ישתה יטמא" והא "בכל" יתירא הוא לרבות. **אי בכל יכול אפילו בבורות וכולי ת"ל כלי** פירוש לא חזר כל זה אלא שרצה לפרש מה הפרש יש בין זה לזה ולומר שאלו תלושין ואלו מחוברין. **יכול אפילו חישב עליהן שירדו לבורות וכולי** כלומר הגשמים הללו חישב עליהן בעוד שהם תלושים ויורדים

מן העבים קודם שירדו לבורות וכיון שחשב עליהם בתלושים בכל מקום שהם יהו מכשירים ואפילו במחוברין **תלמוד לומר אשר ישתה** כלומר את שחשב עליהן לשתיה ולא שחשב עליהן למחובר. **או אשר ישתה אין לי אלא שמלאן לשתיה** פירוש שחשב עליהם לשתיה, ומנין כשחשב עליהם בעוד שהם יורדים להדיח בהם עצים או אבנים שהן מכשירין ואף על פי שנגעו בארץ קודם שנגעו לפירות, **תלמוד לומר מים** מכל מקום. **מה שתיה מיוחדת שיש עמה מחשבה** פירוש היינו שמחשב לצורך דבר תלוש דהיינו שתיה **אף אני ארבה את שחישב להדיח בהם עצים ואבנים** שהוא גם כן לצורך דבר תלוש. **ומוציא אני את שחישב עליהם שירדו לבורות שאין עמהם מחשבה** פירוש לצורך דבר תלוש אלא לצורך דבר מחובר. [כל זה הוא תמצית פירוש הראב"ד ורש"י בחולין (דף טז.). ומדברי הרמב"ם (פרק ד ממכשירין משנה ו') בפירושו שם משמע גם כן שהיה לו נוסחא זו בתורת כהנים]:

פרק י

פסקה א

א **הרי מיתתן אמור**. למעלה בתחלה הפרשה "כל הנוגע בהם במותם יטמא":

הרי אבר מן החי אמור למעלן. "כל אשר יפול עליו מהם במותם" ואוקימנא לעיל בריש פרק ו דקאי על אבר מן החי:

אלא באבר מן המת. מפני שהוא נבילה ממש וכתיב "מנבלתם" משמע אבר אחד מנבלתם. אבל "אשר יפול עליו מהם במותם" – "מהם" משמש שהם בחיים אלא שהאבר מהם מת:

פסקה ב

ב **יטמא תנור וכולי**. הוא קאי על לשון התורה יטמא תנור וכיריים יותץ ומתחיל לבאר דכל זמן שהוא שלם הוא טמא ואין מועיל לו טבילה כמו לכלי שטף. תנור שבימיהם היה עשוי כמין קדרה ומיטלטל וכשבא לקובעו מעמידו בארץ ומדבק טיט ומעביהו בסביביו כדי שישמור חומו ולזה הטיט קרי "טפילה" שמטפלו ומחברו בו:

אם חתכו טהור. פירוש דסתם תנור האמור במקרא שלם משמע וכשחותכו באופן שמסיים הוא בכלל 'נתיצה':

חולקו לשלשה. דאם יחלקנו לשנים שניהם טמאים כדלקמן בהלכה ג':

וגורר את הטפילה. סבירא ליה דכל זמן שהטפילה עומדת היא מחברתו:

עד שיהא בארץ. פירוש כשחולקו צריך לחלקו מלמעלה עד למטה לארץ שאף על פי שחתכו רובו לאו כלום הוא ועדיין כלי הוא:

ר' מאיר אומר אין צריך לגרור את הטפילה ולא עד שיהא בארץ אלא ממעטו מבפנים מד' טפחים. פירוש מבפנים מפני שהטפילה נשאר מבחוץ ואין צריך לחלקה ולא עד שיהא בארץ שאפילו מבפנים אין צריך לחלקה עד למטה אלא עד רובו או עד שלא יהא מן החתוך ולמטה שלם כדי ארבעה טפחים [ראב"ד ועיין בפרק ה' דכלים משנה א' ברא"ש שם]:

הכי גרסינן **ממעטו מבפנים מארבעה טפחים**, וכן איתא בגמרא:

צריך להסיעו. כלומר אפילו חתכו כולו מלמעלה עד למטה אפילו הכי טמא עד שיסיענו ממקומו ויפריד השברים זה מזה ואחר כך אם ירצה יוכל לחבר אותם זה בצד זה והוא טהור:

פסקה ג

(ג)**הגדול טמא**. לפי שנשאר רובו ועדיין שם 'תנור' עליו:

ואחד גדול כשנים הגדול טמא. לפי שאי אפשר לצמצם ושמא הגדול מרובה מעט מן השנים הקטנים והוא רוב:

שאי אפשר. לצמצם, וכל אחד חיישינן שהוא הוא הגדול:

פסקה ד

(ד) הכי גרסינן **יטמא תנור** [ראב"ד והגר"א]: פירוש התנור מקבל טומאה אימתי אם הוא שלם דוקא ואם חותכו פירוש שבא מבית האומן כשהוא מחותך אינו מקבל טומאה. והגר"א גריס "ואם מחותך" והיינו הך:

שבא מחותך מבית האומן. היינו שעשאו האומן דפים דפים מתחלתו לעשות מהן תנור ולחברן יחד על ידי לימודים – הם מסגרות כדרך שעושים לחביות של עץ העשויות מנסרים:

נראה שצריך לגרוס **עשה לו לימודים ונתנן עליו והוא טהור נטמא** לאחר שנתן עליו הלימודים והיה התנור טהור מתחלה לפי שהיה דפים דפים ולא היה מחובר, חזר להיות מקבל טומאה על ידי הלימודים הללו שמחברים אותו:

סילק את הלימודים. ונתפרקו הדפין זה מזה – אין לך נתיצה גדולה מזו ונטהר התנור. ואף על פי שהחזיר הלימודים פעם שניה – שוב אינו מקבל טומאה שאין הלימודים מביאין לו הטומאה אלא בפעם ראשונה בלבד כשבא מחותך מבית האומן:

מרחו בטיט. תנור זה לאחר שהחזיר הלימודים – טמא על ידי מריחת הטיט ואין צריך להסיקו כשאר כל תנורים שאין מקבלין טומאה עד שיסיקם לפי שכבר הוסק בפעם ראשונה כשבא מחותך מבית האומן. [זה מפירוש הרמב"ם בפרק ה דכלים משנה ט'.

והראב"ד בעיננו פירש בפנים אחרים, עיי"ש. ואופן אחד פירש על פי התוספתא וכעין זה פירש הגר"א בא"ר, עיי"ש:

פסקה ה

ה **בין חדש ובין ישן**. יהא טמא. פירוש "חדש" שלא הוסק אך שנתייבש כל צרכו בחמה. ו"ישן" משהוסק אחר כך באור:

ודין הוא. שכן צריך להיות:

אף תנור משתגמר מלאכתו. פירוש משנתייבש כל צרכו שהוא ראוי להשתמש בו את תשמישו אף על פי שלא הוסק בו אחר כך:

דנים אפשר משאי אפשר. פירוש הכלי חרס עשוי הוא לכל דבר, ללח וליבש, ואין דרך להסיק בו אור אחר כך. אבל התנור שאינו עשוי אלא לאפות בו את הפת ולא לתשמיש אחר ולאותו תשמיש אינו ראוי עד שיוסק בתוכו אור – מסתברא דאינו מקבל טומאה עד שיוסק:

הכי גרסינן **אמר לו ר"א אף על פי שאי אפשר** [ראב"ד וכן הוא גירסת הילקוט]:

אף על פי שאי אפשר. ר"ל שאין דרך להסיק אור בכלי חרס:

פסקה ו

ו **חזר רבי עקיבא וחילף את הדין**. היינו דחזר בו רבי עקיבא מדבריו הראשונים שפשיטא ליה דכלי חרס נקרא כלי לקבל טומאה משתגמר מלאכתו ולא דנו רק אי נוכל ללמוד תנור ממנו, ועכשיו סבירא ליה להיפך – דכלי חרס נקרא רק משתגמר מלאכתו באור דהיינו משיוצרף בכבשן דמקודם שיוסק באור רק כלי יוצר נקרא ולא כלי חרס. (וכן הוא אומר באגדה "ככלי יוצר תנפצם" - ככלי חרס אין כתיב כאן אלא ככלי יוצר. מה כלי יוצר אף על פי שנשבר יש לו תקנה שחוזר וכותשו ועושה אותו כלי אף אדם שמת יש לו תקנה. מכאן לתחית המתים). אף תנור משתגמר מלאכתו באור דהיינו שיוסק בתוכו כדרכו:

אי מה וכולי. ר"ל או שמא לא הושוו אלא לשם כלי חרס מה כלי חרס כשמו אף תנור כשמו ותנור שלא הוסק שמו תנור אבל כלי חרס מיהת בעינן שיוסק באור כדאמר שאין שמו כלי חרס עד שיוסק והקיש שם התנור לשם הכלי חרס זה משהוסק בשמו וזה בשמו:

ת"ל אך. מעיין ובור מקוה מים מדסמיך תיבת "אך" לכאן הוא מיעוט לומר דלא לטמא לתנור אף ששמו עליו עד שיוסק:

והנה מה מאד דחק הקרבן אהרן איך נדרש מתיבת "אך". ולפי עניות דעתי אפשר לומר לפי מה שידוע דמעין מטהר בכל שהוא ובור מקוה מים הוא עד שיהיה בו שיעור מקוה

והוא מ"ם סאה. והטעם דמעין אפילו כל שהוא שם מעין עליו. וזהו שסמך הכתוב "אך מעין" אצל תנור וכירים לומר דרק במעין אמרינן כל ששם מעין עליו יש לו דין מעין ולאפוקי תנור אף ששם תנור עליו, דתיכף משנגמר מלאכתו תנור שמו מכל מקום אין לו עדיין דין תנור עד שיוסק בו:

סופגנים. פירוש דלא בעי היסק גדול כדי לאפות בו פת אלא סופגנים, פת שבלילתה רכה העשויה כספוג דבהיסק מועט סגי ליה:

משיסיק את החדש כדי לאפות בישן. דחדש כדי לאפות בו סופגנים בעי היסק מרובה מן הישן, ואם הוסק החדש היסק מועט דבהיסק כזה היה ישן ראוי לאפות בו סופגנים היינו גמר מלאתכו:

פסקה ז

ז **תנור של אבן ושל מתכת טהור**. של אבן טהור לגמרי ושל מתכות טהור מדין כלי חרס שאינו מטמא מאוירו ויש לו טהרה במקוה:

וטמא משום כלי מתכות. שמטמא מגבו ונעשה אב הטומאה כאשר נגעה בו כזית מן המת ואם הוא מחובר לקרקע אינו מטמא דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע חוץ מתנור וכירים של חרס דכתיב בהו "תנור וכירים יותץ" - את שיש בו נתיצה:

ניקב נפגם נסדק. ועשה טיפול של סיד לסתום הנקב והפגם והסדק:

או שעשה על פיו. תוספת של טיט:

טמא. כדין תנור של חרס:

וכמה יהיה בנקב. שיעור גדלו שישיה חשוב הטפילה של טיט שעליו להקרא תנור של חרס:

וכן בכירה. וכן שיעור נקב של כירה כדי שיצא ממנו האור:

פסקה ח

ח עשה לה פטפוטין. של חרס. הכא לא תני "ועשה לה טפילה" שאין עושין טפלה לכירה שנקבה או נפגמה כמו שעושין לתנור אלא כשנקבה או נפגמה הכירה במקום מושבה רגילין במקום הנקב לעשות פטפוטין הן רגלי הכירה (כמין דרייפוס) **שהכירה יושבת עליהן**:

מרחה בטיט וכולי טהורה. שאין מירוח של טיט מועיל אלא בתנור שאופין הלחם בתוכו אבל לא בכירה לפי שאין אופין ומבשלין בתוך הכירה עצמה אלא מניחין בתוכה או על גבה הקדירה:

מבפנים טמאה. שהטיט מועיל לה:

פסקה ט

ט **עליה ועל התנור**. והאבן מחוברת בטיט:

ועל הכופח. היא גם כן כעין כירה אלא שכירה היא מקום שפיתת שתי קדרות וכופח מקום שפיתת קדרה אחת:

עליה ועל האבן. היינו אחת בטיט ואחת שלא בטיט. [ר"ש. ומפירוש הרמב"ם משמע דשתיהן שלא בטיט]:

ועל הסלע. המחובר משׁשׁת ימי בראשׁית:

ועל הזיז. היוצא מן הכותל:

והוא עומד בפני עצמו טמא. דנחשׁב כאילו הוא תלוש מן הכותל:

פסקה י

י **יכול יתצם ודאי**. היינו שׁהוא מצות עשׂה שׁיתצם ואינו רשׁאי לקיימם:

ת"ל וטמאים יהיו. דהוא קרא יתירא דכבר אמר "טמאים הם" אלא לרמז דאם רצה יכול לקיימם בטומאתם אלא שׁאם רוצה שׁיטהרו אין לו עצה אחרת כי אם בנתיצה ולא בטבילה כשׁאר כלים. וכעין זה לעיל סוף פרשׁה ז, עיי"ש:

כל שׁהוא לצורכיכם. מתיבת "לכם" דייק:

לרבות ידות הכלים. שׁהן צורך לכם לאחוז בהן את הכלים:

האבן היוצא. רגילים לחבר אבן בתנור שׁבולטת ממנו לחוץ כדי שׁיהיה לו לבית אחיזה וכתנור דמיא ואם נטמא התנור נטמא האבן ונטמאת הפת שׁנגע בה מפני שׁהוא יד לתנור:

טפח. אבל מה שׁיוסיף על טפח טהור תפני שׁאין התנור צריך אליו.הכופח\7d\'7d חומו רב מחום התנור ופעמים שׁנעשׂה לאפות בו הפת:

לא אמרו. דיותר מטפח בתנור ומשׁלשׁה אצבעות בכירה לא הוי חיבור אלא כשׁהאבן בין התנור ולכותל מפני שׁמעכבת אין יכולין לקרב התנור לכותל ודוחק את הבית, הלכך יותר מטפח עומדת לינטל היא. אבל לצד הבית אפילו גדולה הרבה – יד היא לתנור:

סמוכים זה לזה. ואבן אחת היה מחברן:

והשׁאר טהור. ואתאן לתנא קמא [תוי"ט בשׁם מהר"ם]:

ת"ל הם. טמאים הם דמשׁמע הם בעצמם ולא היוצא מהם. ואם הכתוב ריבה באומרו "לכם" נרבה רק מה שׁהוא צורך להכלי ונמעט מה שׁהוא יותר מכשׁיעור:

פרשה ט

פסקה א

א **יצא המניח קנקנים בראש הגג וכולי**. שהתחלת הפעולה היה על ידי אדם והוה אמינא שאף אם נשברו הקנקנים ונתמלאו בבור יתחשבו המים כשאובים ויפסלו:

ת"ל בור. ויש בו תפיסת ידי אדם מתחלה שהרי חפר את הבור:

בור שבספינה. בספינה עושים בתוכה בור וממלאין אותה מים מתוקין לשתיה שמי הים מלוחין. יכול אם נתמלאו מים שם מאליהן יקרא עליה שם "מקוה מים" ויהיה טהור מלקבל טומאה:

ת"ל אך מעין. ייחד המעין והבדילו מן בור מקוה מים לומר שדינו משונה ממנו וזה במה שהוא מטהר בכל שהוא דהיינו שאין צריך שיעור. ומכל מקום בעינן שדבר הנטבל בו יהא יכול לעלות בו בבת אחת ולא לחצאין:

פסקה ב

ב **מנין אם טמא יטהרנו**. פירוש, אי לית ליה ארבעים סאה (שהוא טמא דלא מטהר) – ימשיך בו מן המעין עד שיתחברו יחד ויהיה טהור:

הכי גרסינן **מעין ומקוה יהיה טהור**. דהיה לו לומר "ומקוה מים טהור" אלא הכונה לומר דמקוה מים יהיה טהור אחר שלא היה טהור מתחלה שלא היה בו כשיעור ארבעים סאה, שעל ידי המשכת המים מן המעין יטהר:

אין לי אלא מעין. שהוא מטהר את המקוה, מנין שהמקוה יטהר את המקוה דהיינו שימשיך מן המקוה השלמה לתוך החסרה עד שיתחברו יחד ויטהר:

תלמוד לומר מעין יהיה טהור ובור יהיה טהור וכולי. פירוש שכולם יהיו טהורים זה מזה אחר שלא היו טהורים מתחלה, ד"יהיה טהור" חוזר לכל אחד ואחד מהם:

פסקה ג

ג **אי מה מעין וכולי**. חוזר לדלעיל להלכה א' שהקיש מקוה למעין שיהא בידי שמים ואמר אולי נקיש גם לזה. ויותר נכון כמו שכתב הקרבן אהרן וכן הסכים הגר"א בהגהתו שהלכה זו של אות ג' צריך להיות קודם אות ב':

בזוחלין. פירוש מים מהלכין כגון "זוחלי עפר". אף מי מקוה יטהרו בזוחלים. תלמוד לומר "אך מעין" – "אך" מיעוטא הוא לומר דמעין מטהר אף בזוחלין ולא מקוה:

והמקוה באשבורן. הם המים הנקוים במקום אחד ואינם נמשכים:

פסקה ד

ד **לא מקוה כל משקים**. דאין נעשין מקוה אלא ממים:

פרט לשנפל וכולי. הוסיף עוד דין אחר דאפילו היה מקוה ממים ונפל לתוכו מי כבשים דהיינו מים שנכבשו בהם ירקות ופירות או מי צבעים ושינו את מראיו. והיינו שאפילו פחות משלשה לוגין שאין ג' לוגין לשינוי מראה:

כל הפוסלו בג' לוגין. היינו מי כבשים ומי צבעים ומי שלקות והתמד (השנוי בפרק ז דמקואות משנה ב) ורבותא קאמר אף דפוסלו בשלשה לוגין שאובין – אלמא דמיא מיקרי – אפילו הכי פוסל אם היה שינוי מראה על ידן:

פוסלים אותו בשינוי מראה. ר"ל אף בשינוי מראה:

כל הפוסלו בשלשה לוגין אין פוסלין וכולי. דכיון שהן כמים אין פוסלין בשינוי מראה פחות משלשה לוגין והרי הן כמים ששרה בהן סימנים או שהדיח בהן סלי זיתים וענבים ונשתנו מראיהן שהן כשרים. הלכך מי צבעים פוסלים בשלשה לוגין שאובין, דמיא דציבעא מקרו, ואין פוסלין בשינוי מראה בפחות מג' לוגין. (אבל ג' לוגין לא עדיפי משלשה לוגין שאובין דעלמא). [ראב"ד]:

פסקה ה

ה **ונוגע בנבלתם יטמא הלל אומר אפילו הן בתוך המים**. פירוש דקרא יתירא הוא דהא אמר לעיל "כל הנוגע במותם יטמא". ולזה אמר דבא לרבות אפילו יהיה הנוגע והשרץ בתוך המקוה – מטמא אותו. שהייתי אומר הואיל והארץ היה מעלה טמאים מטומאתם (פירוש בזריעה, כדאיתא לקמן "אשר יזרע..טהור הוא"), ומקוה גם כן מעלה האדם מטומאה לטהרה – מה הארץ מעלה וכולי (שכל דבר המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה) – אף מקוה כל דבר שהוא בתוכו לא יקבל טומאה וכולי:

פסקה ז

ז **לרבות כלי עצם**. הנוגע בהנבילה יטמא:

ומה אם העץ שאביו טהור. כלומר עד שלא נעשה כלי העץ טהור ואף על פי כן כשנעשה כלי מטמא. עצם מן הבהמה – שאביו טמא (שהרי הבשר שהוא אביו של עצם מקבל טומאה) – אינו דין שהכלים הנעשים ממנו יקבלו טומאה:

שהוא מכשיר בבית המנוגע. פירוש כגון עץ הארז. וכיון שיש לו שייכות בענין טומאה דין הוא שיהו הכלים הנעשין ממנו מקבלין טומאה:

ר' ישמעאל אומר. דאינו צריך, הרי הוא אומר "כל מעשה עזים תתחטאו" אפילו מן הקרנים שהוא עצמות:

פרט לעופות. היינו לעצמות העוף, שכל הכלים הנעשים מהן טהורים לפי שלא ריבה אלא מין בהמה כעזים:

פרק יא

פסקה א

א **וכי יפול מנבלתם**. דמ"ם יורה שאין כולם מטמאין:

שאין יכולה להשרות. שהשרייה אינה מועיל לה להשיבה ללחותה. ובפרק דם הנדה במשנה בעי "וכמה שרייתן? בפושרין מעת לעת", והיינו דכל מאי דהדרא בהיותה במים פושרין מעת לעת עדיין היא לחה אבל אי בעי מים חמין או זמן יותר ממעת לעת, אף על גב דהדרא בזה – יבשה היא ואינה מטמאה:

פסקה ב

ב **תלמוד לומר אשר יזרע טהור**. דהוא יתר בקרא דהזרוע פשיטא שנזרע, לזה אמרו שהוא סמוך למלת "טהור" והכי קאמר הטמא אשר יזריע טהור הוא מטומאתו, דחבורו לקרקע בטל ליה מתורת אוכל:

או יכול אף על פי שלא השרישו תלמוד לומר הוא. בהוויתו יהא כבתחלה והיינו כשלא השרישו בקרקע לא נבטלו אגבו:

וכי יפול מנבלתם וכו' וכי יותן וכו' יש לי בענין הזה זרעים טמאים וזרעים טהורים. כתב הראב"ד נראה כי על הפסוק השני עצמו דורש ולפי שהפסוק הראשון הוא מדבר בטהרתו כשאין הזרע מוכשר (דכן הוא פשטיה דקרא) ולפיכך הוא טהור כתיב בו "כל זרע זרוע אשר יזרע טהור הוא" שלא חלק בשום זרע לטהרה בפירות שאינם מוכשרין אבל בפירות המוכשרין שכתב בהם טומאה לא פירש בהם "כל זרע זרוע" ומשמע שיש חילוק בפירות המוכשרין שיש מהן טמאים ויש מהן טהורים ויש בזרעים שני מינים מחוברין ותלושין מתן (מים) בידי שמים ומתן מים בידי אדם פי' הוכשר בידי שמים והוכשר בידי אדם אוכלי אדם ואוכלי בהמה ויש לך לחלק בין הזרעים הללו כמו שאמרנו למעלה שלא כלל הכתוב כל הזרעים לטומאה בהכשר כמו שכלל יותר לטהרה בלא הכשר. ומעתה יש לך לדעת ולהבחין איזה מהם לטומאה ואיזה מהם לטהרה:

אם אומר אתה מחוברין וכו' טמאת את הכל. פי' שכל הזרעים שבעולם מחוברים הם בתחלתן ומי ישמור אותן כל זמן שהן מחוברין וכמה שרצים מתים נמצאים בין הזרעים והירקות ואם כן אין לך פירות בעולם שלא יהו טמאים או ספק טמאים אלא על כרחך מכיון שטיהר הכתוב בזרעים מקצת שמע מינה על המחוברים טיהר. וכן אתה אומר במוכשרין בידי שמים וכדמסיים:

פסקה ד

ד **אם אתה אומר בידי שמים טמאים וכו' טמאת הכל**. פי' אם כל המוכשרין בידי שמים מקבלין טומאה - טמאת הכל שאי אפשר שלא נשאר עליהן כשנתלשו משקה טופח מן

העת שהיו מחוברין או שירד עליהן הטל בעוד שהיו מונחין על פני השדה ליבש וכיון שאמר הכתוב "וכי יותן מים על זרע" – מכלל שיש זרע שלא נתן עליו מים ועל כרחך מה שטיהר הוא המוכשר בידי שמים בלא שום מחשבת אדם [דאם היה שם מחשבת אדם דהיה ניחא ליה בההכשר הרי הוא כמו שהוכשר בידי אדם כדלקמן]. וכן הוא לענין אוכלי בהמה ואוכלי אדם:

דאם אומר אתה אוכלי בהמה טמאים ואוכלי אדם טהורים טמאת את הכל. דכולהו זרעים חזו לבהמה ואין חלוק כלל ועל כרחך כשטיהר, אוכלי בהמה טיהר:

פסקה ה

ה **והלא דין הוא**. פי' ולמה איצטריך קרא:

מה כלי חרס וכו' אלא לאחר הכשר. כדכתיב קרא "מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים":

הן. בתמיה:

אם הקל בכלי חרס הקל. דהוא רק ראשון לטומאה דשרץ הוי אב והכלי הוא ראשון, נקל בשרץ החמור דהוי אב הטומאה ואם כן הוה אמינא דשרץ החמור יטמא הזרעים אף על פי שלא הוכשרו. להכי אתי קרא:

פסקה ו

ו **מנין לרבות לעשות שאר משקים כמים**. פי' על שבעת משקין האמורים למעלה קאמר ולא על שאר מי פירות:

או כלך לדרך זו. ותמצא טומאה חמורה בכלי חרס ולא תוכל ללמוד שרץ הימנו:

שהוא מטמא מאוירו. למה שיהיה באוירו תלוי מבלי שיגע בו, מה שאין כן בשרץ שאינו מטמא את האוכל בשאר כלים מאוירו עד שיגע בו:

הכי גרסינן **תלמוד לומר מים מים**. לגזירה שוה. נאמר "מים" למעלה – "מכל האוכל אשר יבוא עליו מים", ומים אמורים למטה – "וכי יותן מים". מה מים וכו' עשה בו שאר משקין כמים דכתיב "וכל משקה" וכנ"ל:

פסקה ז

ז **דין אחר**. לעשות שאר משקין כמים ולא הוצרכנו ללמוד זה מגזירה שוה:

שהם חוזרין לידי אביהם ליטהר. שהמים טמאים נטהרין במים שהוא אביהם על ידי השקה כדתנן במסכת יום טוב "ושוין שמשיקין את המים בכלי אבן לטהרם" – ועם כל זה הם מכשירים לאוכל ליטמא, שאר משקין כגון היין והשמן והדבש והחלב – שאין חוזרין ליטהר, דאוכלין ומשקין לית להו טהרה במקוה – אינו דין וכו':

לא אם אמרת במים. שיכינו את הזרעים לקבל טומאה שהם עלולים לקבל טומאה חמורה שנעשים אב הטומאה והם מי הזייה שהנושאן מטמא אדם לטמא בגדים שעליו:

פסקה ח

ח **ומה אם כלי חרס הקל עשה בה את המחשבה כמתנה**. דהא לא כתיב ביה 'נתינה' אלא "אשר יבוא עליו מים יטמא" – מכל מקום, ומוכח מזה דאם רצה במים הרי הוא כמי שנתן כדכתיבנא לעיל:

פסקה ט

ט **אין לי אלא שנתן מים וכו' זרע על גבי מים מנין תלמוד לומר ונפל מנבלתם עליו טמא** [כן הוא גירסת הילקוט], ופי' דהאי "עליו" יתירא הוא דהיה לו לכתוב "ונפל מנבלתם" ואנא ידענא דעל זרע קאי [דהא כתיב מקודם "וכי יפול מנבלתם על כל זרע זרוע וגו'], אלא להורות דכיון שנפל נבלתם עליו טמא בין מים על גבי זרע ובין זרע על גבי מים, בכל אופן הוכשר הזרע ונטמא על ידי נפילת הנבילה:

טמא הוא לכם. כל שהוא לצורכיכם. דהאי "לכם" יתירא הוא לרבות שכל שהוא לצורכיכם לאחוז בו האוכל מיטמא על ידו וכן אם נטמא היד מיטמא כל האוכל:

יד הפרכיל. כמו פרכילי ענבים (שבת כב, א) כשהענבים כרותים עם הזמורה נקראים כך:

טפח מכאן וטפח מכאן. הזמורה שנקצצה והאשכולות תלוים בה טפח מן הזמורה מימין האשכול וטפח משמאל חשוב יד. טפי לא:

יד האשכול כל שהוא. אשכול תלוי בחתיכה אחת של זמורה ודי לו ביד כל דהוא, ויד שלו הוא העוקץ שתלוי בזמורה:

וזנב של אשכול שריקנה. מן הגרגרים גם כן בכל שהוא [ראב"ד ור"ש בפרק א' דעוקצים משנה ג' והרמב"ם פירש שם דאלמטה קאי שצריך בו ד' טפחים, עיי"ש טעמו]:

ויד מכבד של תמרה. הוא אשכול שבו השרביטין של תמרים תלויין בעינן לידו ד' טפחים וע"ש בפירוש הרמב"ם:

ושאין דרכן להקצר. כגון הקטניות:

ומלעין של שבולין. סאתא דשבולתא הוא זקן השבולת שיוצא כמין שערות של הזקן גם כן בכל שהוא:

שבסמן בגורן. שדשן לידות ברגלי בהמה או במקלות מלשון "והוא יבוס קמינו":

תלמוד לומר הוא. "טמא הוא לכם" דמשמע הוא לבדו ולא הדבוק עמו, דכיון שדשן ודרכן תו לא חזו למיהוי ידות לאוכל ואין לגורן צורך לידות:

כתב הראב"ד: כל השיעורין שאמרו חכמים "כל שהוא" – כמה שהם קאמרי, שאם נאמר "כל שהוא" ממש – מאי שיעורא קיהיב, ותנא לשיעורא קמכוין, וכל שהוא לאו שיעורא הוא, שאם מוסיף על כל שהוא אפילו חוט השערה בטל השיעור:

פרשה י

פסקה א

א **זו היא מיתה ודאי**. לפי שמדבר למעלה באבר מן החי וכאן הוא מדבר בנבילה ממש:

מן הבהמה. דתיבת "מן" יתר הוא להראות דיש מן הנבילה שמתה שהיא מטמאה ויש מן המתה שאינה מטמאה ואיזו זו טרפה ששחטה שאף על פי שהיא מתה אינה מטמאה שהשחיטה טיהרה:

והלא דין הוא. ולא צריך קרא:

שלא השם פוסלה וכו'. פי' כמו בבהמה טמאה אין השם הפוסלה מידי אכילה מביאה לידי טומאה אלא מיתתה, כי כל הטמאים אף על פי שנקראו טמאים בחייהם אינם מטמאים עד שימותו. אף טרפה – אף על פי שנפסלת מן האכילה בשביל טרפות – אין לה טומאה עד שתמות וממילא אם שחטה טהורה:

וטרפה אסורה קודם למיתתה. ר"ל דעל ידי שנטרפה קודם למיתתה נאסרה ואינו מועיל לה השחיטה להתירה באכילה:

מה בהמה וכו' אף וכו'. ר"ל כמו שאין השחיטה מועלת לה להטרפה להיתר אכילה כך לא תועיל לה לטהרה ותשוה הטרפה לבהמה טמאה בשני הדרכים – לאכילה ולטומאה. תלמוד לומר "מן הבהמה וכולי":

פסקה ג

ג **שלא היתה לה שעת הכושר**. שאסורה מעולם ולכך דין הוא שלא תועיל לה השחיטה לטהרה:

שהיתה לה שעת הכושר. קודם שנטרפה:

הרי שנולדה טרפה מן הבטן מנין. שאף באופן זה תהיה השחיטה מטהרתה ואי לא אשמועינן קרא לא הוי ידעינן:

שיש למינה שחיטה. ואם כן דין הוא שיטהרנה השחיטה בכל גווני:

בן שמנה יוכיח. ר"ל שנולד לשמנה חדשים חי שאף על פי שיש למינו שחיטה, דהיינו אם לא היה נולד היה מועיל לו שחיטת אמו אף להתירו באכילה, מכל מקום השתא שיצא ממעילה אין מועיל לו השחיטה כלל לטהרו מידי נבילה. אף אתה וכו':

אשר היא וכו'. דתיבת "היא" יתירא דהוה ליה לומר "אשר לכם לאכלה" ולזה דרשו שהוא מיעוט למה שלמעלה דמיירי בשרץ:

שלא עשה דמה כבשרה. דשיעור נבילה בכזית ודמה שיעורו ברביעית קודם שיקרוש:
השרץ שעשה דמו כבשרו. לטמא בכעדשה וכדאיתא לעיל בפרשתא ה':

פסקה ד

ד **לכם להביא וכו'**. דמלת "לכם" יתירא דהוה ליה לכתוב "אשר היא לאכלה" ודרשו דהוא ריבוי לבהמה טמאה ואף דכתיב "לאכלה" אשמועינן קרא דלא נימא להיפך והוי דרשינן "מן הבהמה" מקצת מ הבהמות דהייו דוקא טמאה אבל טהורה אינה מטמאה כלל [זית רענן]:
שתטמא במשא. פי' למעלה ריבינו בהמה וחיה טמאה וטהורה לטומאת אברים וכאן ריבה לטומאת שאר בשר נבילה. ומה דאמר במשא משום דמגע נבילה של בהמה טמאה כתיב קרא בהדיא – "כל הנוגע בהם יטמא" ואמרינן לעיל בריש פ"ו דאתא קרא לאשמועינן דאפילו שחיטה אין מועיל לה לטהרה:

פסקה ה

ה **לאכלה להביא וכו'**. סבירא ליה לתנא קמא דהוה ליה לכתוב "אשר תאכלו אותו", ובאמרו "לאכלה" משמע העומד לאכילה ואינו נאכל, ר"ל שהיה מוכן לאכלו אילו נשחטה אמו:
ר' יוסי ב"ר יהודה וכו' שחיטתו מטהרתו. אינהו מדמו ליה לטרפה ותנא קמא מדמה ליה למת ממש (שבת קלו, א):
או יכול אפילו בשעת חיבורן. לבשר:
תלמוד לומר יטמא. יו"ד יתירא קדריש דהוה ליה לומר "טמא" ואמר "יטמא" לרבות בשעת חיבורן:
בנבלתה ולא בקולית סתומה. פי' אף על פי שיש בה כזית מוח ואף על פי שהוא שומר למוח. והטעם מפני שאינה מטמאה משום שומר אלא אם כן יכול ליגע בנבילה עצמה דהיינו נקובה כל שהוא משום דכתיב "הנוגע בנבלתה" – את שאפשר לו ליגע טמא:

פסקה ו

ו **ולא באלל המפוזר**. פי' בשר שפלטתו סכין ויש כאן מעט שהעור מבטלו אף על פי שיש בכולו יותר מכזית:
תלמוד לומר טמא צריך לומר **יטמא**, וכן בכל הענין:
בנבלתה ולא בעור. ר"ל עור שהפשיטו דאם נגע בו אינו טמא:
מפשיט לשטיח. הוא ענין בפני עצמו ור"ל דאם הפשיטו לעשות מן העור שטיח לצורך מטה ושולחן דמפשיטו פשוט כדרך שאנו עושין אז כשהפשיט כדי אחיזה הוי חבור יד להוציא טומאה מן הנבילה אם נוגע בו ולהכניס טומאה לבשר אם טהורה היא וטפי

מהכי לא הוי יד להכניס ולהוציא טומאה ושיעור כדי אחיזה מפרש בגמרא (חולין קכג, א) דהוא טפחיים:

ולחמת. אם מפשיטו כפול לצורך חמת כעין אותן שעושין לדבש ומתחיל מפיה והופכו כלפי זנבה:

עד שיוציא את כל החזה. הוי חבור והנוגע בעור כנוגע בבשר, בין ליטמא בין לטמא, מפני שהחזה קשה להפשיט מכל האברים לפיכך קודם שיוציאנו מקרי העור מחובר לבשר:

פחות מכשיעור. דהיינו פחות מכדי אחיזה הוה אמינא דלא חשוב יד [כל זה ביארנו לפי דעת רש"י וראב"ד וכפי גירסתנו בגמרא שם דף קכג ע"ב ועיין בהגהות הגר"א]:

ולא בעור שאין עליו כזית בשר. בין כשנוגע בעור ובין כשנוגע בבשר דבנבילה בעינן שיהיה בה שיעור נבילה והוא כזית ופחות מכזית לא הוי נבילה אף שהעור משלימה לכזית ואשמועינן דאין שומר מצטרף לטומאה חמורה של טומאת נבילות:

או יכול שאני מוציא וכו'. ומסיק בגמרא דהיינו אפילו יש בבשר גופא כזית הוה אמינא דכיון שאין נוגע בבשר אלא בעור שכנגדו מאחוריו יהיה טהור. תלמוד לומר "יטמא", דכיון שיש בבשר שיעורא העור הוי שומר לו ומכניס ומוציא טומאה:

לא בכשני חצאי זיתים שעל גבי העור. היינו אפילו אם נגע בהבשר והטעם דלא קרינא ביה "והנוגע בנבלתם" (ויקרא, יא) דאין בכל נגיעה כשיעור נבילה ושתי נגיעות אין מצטרפות:

תלמוד לומר והנושא יטמא. והרי זה נושא את הנבילה:

הנוגע והנושא. קראי גבי הדדי כתיבי בההיא נבילה דכתיב בה הנוגע יטמא אההיא קאי והנושא יטמא:

הכי גרסינן **ומודה רבי עקיבא בשני חצאי זיתים שתחבן בקיסם והסיטן וכולי**, דאף על גב דלא הוי כזית מעורה במקום אחד מכל מקום כיון דלאו עור הוא הוי חבור שהמסיט שני חצאי זיתים ביחד טמא:

פסקה ז

ז **יכול תהא נבלת בהמה וכו'**. דנפרש קרא כפשטיה דעל האכילה טעון כיבוס בגדים שכן אמר "והאוכל מנבלתה יכבס בגדיו":

בבית הבליעה. שתחב לו חבירו בבית בליעתו שלא נגע ונשאה מתחלה:

תלמוד לומר. בפרשה אמור:

נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה. ועל כרחך בנבלת עוף טהור מיירי שאינה מטמאה אלא באכילה דאי בנבלת בהמה למה הזהירם על האכילה משום טומאה, הא במגע

ובמשע נמי מטמאה. אלא לאו בנבלת עוף טהור מיירי וממילא שמעת מיהנ שאין לך דבר שמטמא בבית הבליעה אלא נבלת עוף טהור בלבד שהרי לא דיבר הכתוב אלא במי שאין לו טומאה רק אכילה ואינו מדבר בנבלת בהמה שמטמאה מקודם:

תלמוד לומר בה. בה בגדים טמאים בבית הבליעה ולא באחרת:

פסקה ח

ח **יכבס יכול וכו'**. האי ברייתא איתא כולה לעיל בסוף פ"ה דמיירי שם לענין נושא אבר מן החי וכאן מיירי לענין נושא נבילה ופירשנוה שם עיי"ש:

תלמוד לומר בגד בגדים צ"ל **בגד בגדיו**:

הכי גרסינן **תלמוד לומר בגד בגד הוא מטמא**:

פרק יב

פסקה א

א **להוציא את היתושין שבכליסין**. כלמר שהן מותרין דלאו שורץ על הארץ נינהו ומוקים לה בחולין (דף סז:) דאיתלע פרי לאחר תלישה אבל בעוד שהיא מחוברת אסורה מן התורה וכדלקמיה בסוף הלכה ב':

את המאכיל. הקטן כאוכל הוא עצמו [ראב"ד]. וכן משמע ביבמות (דף קיד.) אלא דשם נפקא ליה מ"לא תאכלום" - קרי ביה לא תאכילום, ועי"ש ברש"י:

פסקה ב

ב **השלשולין**. אותם התולעים הארוכין שיוצאין מן הארץ שאין להם לא יד ולא רגל:

ואת הדומה לדומה. שיש מינין שאין הולכין על גחון ממש אלא שהם מתגלגלין על מעיהן כעין נחש והשלשולין:

עקרב והחיפושית הולכים על ארבע רגלים ארוכים וחזקים והחיפושית יש לה יותר מארבע רגלים אלא שהעליונים אין משמשין כ"כ ויש מינין אחרים דומי להם אלא שאין רגליהם ניכרין כל כך:

מרבה רגלים זה נדל. שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן:

עד כל מרבה להביא את הדומה וכו'. כי יש מינין שהן מרבה רגלים קרובים לנדל ויש אחרים מועטים מהם אבל מכל מקום יש להם יותר מארבעה ומשום הכי תנא "את הדומה ואת הדומה לדומה":

להביא את התולעים שבעיקרי זיתים. פי' שהתליע הפרי בעוד שהוא בעיקרו במחובר:

תלמוד לומר לא יאכלו. הוא הפסוק שרמז עליו בראש הפרק:

פסקה ג

ג **להביא את שפירשו לארץ וחזרו**. פי' אפילו נוצרו בתוך הפרי אחר תלישה כיון שיצאו ממנו ויצאו חוץ לפרי אף על פי שחזרו לתוכו כבר נאסרו, ד"שורץ על הארץ" קרינא בהו:

יכול טומאה חמורה. אם אכלן דהיינו שיטמא אדם וכלים:

תלמוד לומר ולא תטמאו בהם. ר"ל שאינו נטמא על ידם:

יכול לא יהו פוסלים את הגוף. פי' שאף גופו לא יפסל על ידי שיאכלן ויהיה רשאי לאכול בתרומה. תלמוד לומר "ונטמתם בם" וכדי שלא יהא סתירה בפסוק שתחלה כתב "ולא תטמאו בהם" ואחר כך כתב "ונטמתם בם" לכך אמרינן ד"ולא תטמאו בהם" היינו שאינו נטמא טומאה חמורה , "ונטמתם בם" היינו שעל כל פנים נפסל גופו מלאכול בתרומה. וביומא (דף פ.) מסיק דהוא אסמכתא בעלמא ועיקר קרא לכדלקמיה:

יכול אף דמם וחלבם וכו'. אף על גב דבעלמא קיימא לן דם שרץ כבשרו, הכא לענין טומאת גויה שהוא דרבנן דמדאורייתא אין אוכל מטמא את הגוף, אפשר שהקילו לענין דם וחלב <החי"ת קמוצה> ומיירי שתחב לו חבירו בבית הבליעה דאי לאו הכי הלא נטמא בנגיעה:

ובאדרת אליהו ראיתי שהוא מפרש דעיקר קרא ד"אל תטמאו בהם" כולל גם אכילת נבלת בהמה ו"בם" מיעט רחמנא דאין על חלב ודם טומאת נבילה וממילא אוכלין הנוגעין בהן טהורין ואדם האוכל אינו נפסל גופו. ולפי דבריו משמע דלא קאי כלל אשרצים ואדם האוכל דמו יהא נפסל גופו מלאכול בתרומה:

סופכם ליטמא בם. היינו להיות נמאסים וטמאים לפני הקב"ה. אי נמי משום דעבירה גוררת עבירה וכמו שאמרו ביומא (דף לח.) "אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה" ופירש"י "מניחין אותו ליטמא". ופירוש הפסוק אל תטמאו בהם משום דאם תטמאו נטמאתם תמיד בם:

כשם שאני קדוש וכו'. הוא ביאור על מה שכתוב "כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם" דהיינו כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם - קדשו עצמכם למטה:

כשם שאני פרוש ומובדל מגשמיות כך אתם תהיו פרושים מהנאות גשמיות אלא הוראת השכל לבד שזהו גדר הקדושה [קרבן אהרן]:

פסקה ד

(ד) הכי גרסינן **כי קדוש אני** : **כשם שאני קדוש וכולי** אף שכבר אמר הש"י זה למעלה בפסוק הקודם – חזר לומר כאן להורות להם שהיציאה מארץ מצרים היה בשביל זה לקדש אותם ולפרוש אותם מכל טומאה ותאות העולם כשם שהוא קדוש:

פסקה ה

ה **והעוף אינו מטמא במגע ובמשא.** כדילפינן לעיל מקרא דנבילה וטרפה לא יאכל לטמאה בה – אין לך אלא מה שכתוב בה לא יאכל לטמאה בה:

בהמה אינה מטמאה בגדים אבית הבליעה. אם תחב לו חבירו בבית הבליעה [דאילו אם בעצמו אכל הרי נושאה] כדתניא לעיל:

מה בהמה בשחיטה. יוצאה מידי נבילה כדכתיב "ושחט את בן הבקר" וקרא הכי קאמר אחר שביאר ענין נבילות אמר זאת התורה המוציאה לבהמה מידי נבלות שוה לבהמה ולעוף:

אי מה בהמה בשנים. בפרק ב' דחולין (דף כז.) ילפינן שם מקרא דדוקא בשנים והיינו לכתחלה ובדיעבד סגי ברוב שנים:

תלמוד לומר זאת. מיעוטא הוא לומר דנשתוה רק דבעינן שחיטה ובזה יצא מכלל נבילה ולא בשיעור השחיטה אלא בעוף סגי בסימן אחד או ברובו:

העוף הכשרו מן הצואר. דהיינו מליקתו אף בהמה הכשרה דהיינו שחיטתה מן הצואר:

תלמוד לומר ראשו. "ומלק את ראשו ממול ערפו" דהיה לו לומר "ומלק את הראש" ואמר "ראשו" למעוטי בהמה:

פסקה ו

ו **להביא את הדגים.** שגם בהם צריך להבדיל וכן בחגבים:

ולמה בא להבדיל. פי' בשלמא תורת הבהמה והעוף נכתב לכדאמרן לעיל בברייתא אבל אלו למה נכתבו כאן. לא נכתבו אלא להבדלה בלבד שחייב אדם להכיר אותם ולהבדיל בין הטהורים והטמאים שלא לשנות בפיו בלבד אלא שידע ויכיר אותם איזה טמא ואיזה טהור וכל זה כדי שלא יטעה כשיבוא לידי מעשה:

פסקה ז

ז **והלא כבר הם מפורשים.** סימניהם בתורה ולמה אמר "להבדיל" דמשמע שאנו הם המבדילים:

בין טמאה לך. פי' שאינה טמאה מצד עצמה אלא טמאה לך בסיבתך שלא נשחט כראוי או טהורה ללך בסיבתך שנשחט רובה ובזה טיהרת אותה ובזה צריך הכרה והתבוננות ולפיכך נאמר "להבדיל":

רובו של קנה. אחר שנשחט הוושט:

לשנשחט חציו. אחר שחיטת הוושט שבזה היא נבלה:

פסקה ח

ח **בין טרפה כשרה לטרפה פסולה**. פי' טרפה כשרה מוכה היא בגופה אלא שהיא כשרה כגון נקובת הגרגרת נפחתה הגולגולת ולא ניקב קרום של מוח וכיוצא בהן ששנו חכמים כשרות בבהמה ובעוף:

ליתן אזהרה לחיה. פי' לחיה טמאה אף על פי שחיה בכלל בהמה לסימנים בא הכתוב ליתן אזהרת לאו מיוחד לאכילתה:

תזריע פרשת יולדת

פרשה א

פסקה א

א **ואין העכו"ם בענין הזה**. היינו אפילו נתגיירה תיכף אחר הלידה בתוך ז' לזכר ושבועיים לנקיבה אין עליה טומאת לידה:

תלמוד לומר אשה. דשם 'אשה' כולל לכל אשה מאיזה מין שיהיה, בין בת ישראל ובין גיורת ושפחה, דכולהו שייכי במצות:

אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים מה תלמוד לומר. פי' למה לו לכתוב אחר כך כאן פרטי דיני הטומאה "ואל המקדש לא תבוא" כיון שכתב "וטמאה שבעת ימים" ממילא ידעינן דאסורה לבוא למקדש:

בין מאחוריו. ר"ל הנודע במקדש מאחוריו:

תלמוד לומר ואל המקדש לא תבוא. משמע דוקא מתוכו היא מוזהרת ולא מאחוריו:

פסקה ב

ב **יכול יולדת הקלה**. שהקיל בה הכתוב בדם טוהר מה שאין כן בשארי רואי דם כגון זבה ונדה:

פסקה ג

ג **הבא מידי טומאה חמורה כיולדת**. וכן נדה וזב וזבה שטומאה יוצאת מגופן ועושין משכב ומושב עליהן הזהיר הכתוב בביאת מקדש:

טמא מת וכו'. פי' כגון טמא מת ואף על גב דבפרשת חוקת כתיב בהדיא "ואיש אשר יטמא ולא יתחטא את משכן ה' טמא" – התם לעונש והכא לאזהרה [זית רענן]:

וכל המטמא את האדם מנין. היינו כגון אדם שנטמא על ידי שרץ ונבלה מנין שאף הוא הוזהר על ביאת מקדש:

תלמוד לומר ולא ימותו וכו' לרבות את כולם. ר"ל וכן הושוו לאזהרת "והזרתם" האמור בתחלת המקרא וכן לאזהרת "ואל המקדש לא תבוא" האמור ביולדת:

פסקה ד

ד **וילדה פרט לשילדה וכו'**. דתיבת "וילדה" יתר הוא דהא כתיב "כי תזריע" אלא להורות דבר אל בני ישראל וידלה, ר"ל מעת שתדבר ויצטוו על זה אבל מי שילדה מקודם איננה טמאה למפרע:

או יכול שאני מוציא את שעיברה לפני הדבור. דהייתי דורש דבר אל בני ישראל אשה כי תזריע - שהזריעה גופא דהיינו תחלת היצירה צריך להיות אחר הדבור דוקא ואז היא טמאה:

ממקום שמזרעת. מדכתיב "אשה כי תזריע וילדה":

פרט ליוצא דופן. שעל ידי סם נפתחו מעיה ונתרפאת:

הרי הוא כילוד. לענין טומאת לידה והקרא ד"כי תזריע" לדידיה אתא לאורויי דאפילו הולד נימוק כעין זריעה אמו טמאה לידה:

שהוא פטור מחמש סלעים של בן. דפטר רחם אמר רחמנא:

פסקה ה

ה **אשה וכו' זכר מה תלמוד לומר**. פי' דאפילו אי לא כתב זכר הוי ידעינן דאזכר קאי מדכתיב בתריה "וביום השמיני וגו'":

מנין ליוצא מת וכו'. פי' להכי כתב "זכר", כל שהוא זכר, בין חי בין מת:

הריני דן. פי' מקל וחומר ידעינן זה ולא איצטריך קרא להכי:

שאינו מטמא את אמו וכו' טומאת שבעה. פי' כי היא עצמה אף על פי שטמאה שבעה אינה צריכה הזאת שלישי ושביעי וכל שכן האדם והכלים שעמה באוהל ואף על פי כן מטמא את אמו טומאת לידה למשכב ולמושב ולקרבן:

היוצא מת שהוא מטמא את אמו ואת הבא עם אמו אל האהל. כמאמר הכתוב "כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים":

כל דין שאתה דן וכו'. ודין זה יש בו להקל שאם אתה נותן לו ימי טומאה מן הולד מת כמו כן תתן לו ימי טהרה ממנו:

פסקה ו

ו **אין לי אלא בן תשעה**. כזמן לידה של רוב נשים:

תלמוד לומר וילדה זכר כל שתלד. היינו כל מין לידה שתלד טמאה:

סנדל. מפרש בגמרא חתיכת בשר עשויה כמין לשון של שור ומפני שיש לו צורת סנדל קרי ליה סנדל והוא רגיל לבוא עם הולד:

שליא. כמין קרום שהולד מונח בתוכו וקבלו חז"ל שאין שליא בלא ולד:

ושפיר מרוקם. שתראה בו צורת אדם אם יבדקוהו כפי מה שאפשר ואמרו בגמרא מאי מרוקם? אבא שאול אומר תחלת ברייתו מראשו והוא כעדשה ושתי עיניו כשני טיפין של עיני זבוב ומרוחקין זה מזה ושני חוטמין כשני טיפי זבוב ופיו מתוח כחוט השערה וגופו כעדשה וחתוך ידים ורגלים אין לו:

מחותך. אברים אברים:

תלמוד לומר כי תזריע וילדה. שסמך "וילדה" ל"כי תזריע" לומר כל זרע שתלד:

פסקה ז

ז **שיש בו מצורת אדם**. בגמרא איתא דחכמים סברי דאפילו רק מקצת צורתו כגון חצי פרצופו דומה לצורת אדם גם כן בכלל ולד הוא וטמא:

פסקה ח

ח **בריית ראש שאינה חתוכה**. אלא כלו שלם כעין דף ואין בו חתוך אברים וצורה:

וטמאה היא טמאה ואין הולד טמא. דהיה לו לומר "יטמאו שבעת ימים" ד"יהיה" קאי גם אולד דוגמת "וביום השמיני" דקאי אולד ומדכתיב "וטמאה" להורות דדוקא האם שהולידה היא שטמאה ולא הולד:

והלא דין הוא. שיהא הולד טמא ולזה אצטריך למעוטי:

שהולד גרם לה טומאה. שהוא הביא לה הטומאה ולא מעצמותה:

שגרם לטומאה. כדכתיב "והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו":

שאין לו טומאה. פי' שאין טומאה יוצאה מגופו בעוד שהוא חי, תאמר בולד שטומאה יוצאה מגופו שהרי אמרו תינוק בן יומו מטמא בזיבה ומטמא בנגעים ומטמא בטמא מת הואיל ויש לו טומאה יהא טמא טומאת לידה כאמו:

תלמוד לומר היא. היינו מה שדקדק בלשון "וטמאה":

פסקה ט

ט **שתספור שבעה לולד האחרון**. שאם ילדה תאומים ויצא האחד ביום ראשון והשני למחר מן השני מונה בין לטומאה בין לטהרה:

הלא דין הוא. ולמה לן קרא לזה:

אלא לטומאה האחרונה. שנטמאה על ידי המת:

פסקה י

י **כשהיא מיטמאה בדמים**. דהיינו בנדה דמדאורייתא אינה סופרת שבעה אלא לראיה הראשונה:

פסקה יא

יא **שהיא ממקום אחר**. שבא לה על ידי הולד מטומאת המת שהוא גם כן על ידי מקום אחר:

תלמוד לומר וילדה וטמאה וכו'. היינו דהיה לו לומר "ותלד זכר" דומיא ד"תזריע" שהוא לשון עתיד אלא כתיב "וילדה" שהוא לשון עבר אלא שהוי"ו הופכו לעתיד להורות שכבר ילדה הכל ואחר כך תספור שבעת ימים. ואף על גב דאמרינן דמולד שני מונה ימי טומאה וימי טהרה – לאו משום דולד ראשון בטל לגמרי, שאם ילדה נקבה בתחלה וביום שני ילדה זכר נותנתין לה ימי טומאה וימי טהרה של נקבה והכי מוכח בפרק המפלת (דף כה:) בשמעתא דסנדל [ראב"ד. ועיין שם שהאריך בזה מסוגיא דכריתות (דף ט.)]:

פסקה יב

יב **יכול בין סמוכים וכו'**. דסלקא דעתך אלו ז' ימים לנקיים וקאמר יכול בין סמוכים שעשתה נקיים כל שבעה זה אחר זה ובין מפוזרים פי' לאחר שפסקה עשתה שלשה ימים נקיים ושוב ראתה ושוב עשתה ד' ימים נקיים שבין כולם הפרישה ז' ימים נקיים ולאחר כן תטבול לישב על דמי טהרה. תלמוד לומר "כימי נדת דותה תטמא". מה ימי נדתה סמוכין דנדה משראתה ראיה ראשונה מונה ז' ימים סמוכין בין ראתה ובין לא ראתה והכי נמי יולדת ולא מיירי בנקיים:

פסקה יג

יג **מה ימי נדתה אין ראוין לזיבה**. שאין זיבה אלא לאחר נדה כדכתיב בזבה "בלא עת נדתה", כך ימי לידתה אינן ראוין לזיבה שאפילו ילדה בתוך י"א יום שבין נדה לנדה וראתה כל ז' לא נעשית בהם זבה ומשבעה ואילך הרי היא בימי טהור בליל ז' וטהורה לבעלה:

ומה ימי נדתה אין ספירת שבעה. של נקיים עולה בהן כי לעולם ספירת שבעה נקיים של זיבה אינן יכולין לבוא בימי נדה כי ימי נדה אין חלין עליה עד שתסתלק מזיבות ומספירת ז' נקיים, אם כן אין ספירת ז' נקיים של זיבות עולה בימי נדתה דלא אפשר לימי נדה להיות כל זמן שלא כלו ימי ז' נקיים של זיבות. אף ימי לידתה אין ספירת שבעה מהם, דהיינו אם היתה זבה קודם לידה וצריכה לספור ז' נקיים לזיבות וילדה ואינה שופעת דם בימי לידה – אפילו הכי אותן הימים אין עולין לה לז' נקיים לזיבתה דחשבינן לימי לידה כיון שהכתוב טימאן כאילו היתה שופעת דם כל הזמן ההוא אפילו אם היתה לידה יבישתא:

פסקה יד

יד **דותה תטמא**. קרא יתירא דהוה ליה לומר "כימי נדה" ולשתוק:

לרבות בועלה. בימי נדה דטמא ז' כבועל נדה והיינו אפילו היתה לידה יבשתא וגם לרבות כל הלילות שטמאה כנגד דאף על גב דכתיב "וטמאה שבעת ימים" הרי הוקשה לנדה ובנדה דרשינן "תהא בנדתה" לרבות הלילות:

היולדת בזוב. שראתה ג' ימים רצופים מתוך י"א יום ואחר כך ילדה:
עד שתשב שבעה נקיים. אחר ז' ימי הלידה דאין ימי הלידה עולין לה לספירת שבעה ואפילו לא ראתה דם בהן כדלעיל בברייתא הקודמת. [ומכל מקום איצטריך היקשא דלעיל דאי לאו הכי הוי אמרינן דיצטרך ימי לידה לספירת ז' נקיים אם לא ראתה בהן דם ומה דאמרינן נקיים היינו נקיים מדם סגי]:

פרק א

פסקה א

א **בשמיני**. פי' היה לו להכתוב לכתוב "ובשמיני ימול וגומר" וכתב "וביום" להורות דדוקא ביום:
מנין לתשעה ולעשרה וכו'. כגון אם נולד בין השמשות נימול לתשעה שהרי מונין יום שמיני ממחרת ושמא בין השמשות היה יום נמצא נימול לט':
ולעשרה. כגון שנולד בין השמשות של ערב שבת ואי אפשר למולו בשבת הבא דשמא ט' הוא והוי מילה שלא בזמנה ואינה דוחה שבת וצריך להמתין עד אחר שבת שהוא עשירי:
לי"א. אם חל יום טוב אחר השבת ומילה שלא בזמנה אין דוחה יום טוב וצריך להמתין על יום ב' שהוא ספק אחד עשר:
ושאר כל הנימולים. שלא בזמנן כיון שהיה חולה ביום ח' וצריך להמתין עד שיבריא:
תלמוד לומר וביום. ר"ל מוי"ו יתירה:

פסקה ב

ב **צריך לאומרו**. האי "וביום" ואיינו מיותר לדרשא:
הכי גרסינן **וטמאה שבעת ימים ובשמיני ימול**. פי' אילו היה נאמר "ובשמיני ימול" הייתי אומר שאין שמיני זה לימים האמורים אלא לשמונה ימים אחרים ואם כן זמן מילה ליום ט"ו. תלמוד לומר "וביום" דאחר דאמר "ימים", "וביום" משמע דשמיני הוא לימים האמורים מקודם:

פסקה ד

ד **הא מה אני מקיים השמר בנגע הצרעת**. שהוא לאו לקציצת בהרת, דכל השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה, וקאמר קרא דהשמר שלא לקוצו כי אם לשמור מאוד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים וגו':
בשר. ריבויא הוא ולדרשא:

פסקה ה

ה **ואין הספק דוחה את השבת**. דהאי "ימול ערלתו" על "ביום השמיני" קאי דמרבינן מניה לעיל אפילו בשבת וקאמר דדוקא אם הוא ודאי מצוה למול ערלתו אבל אם הוא

ספק כגון שאין אנו יודעין אם הוא בן ז' חדשים או בן ח' דהרי הוא כמת ואין מילתו מצוה, אינו דוחה:

אנדרוגינוס. ספק הוא ונולד בין השמשות נמי ספק זמנו הוא ספק אינו זמנו וכן נולד מהול ספק שמא ערלה כבושה היא העור דבוק בבשר:

אנדרוגינוס דוחה. דערל זכר קרינא ביה:

וחייבים עליו כרת. אינו מדוקדק דעל האב אינו רק חיוב מצות עשה. ובגמרא איתא וענוש כרת ועל עצמו קאי כשיגדיל ולא מל את עצמו:

הכי גרסינן **ולא נולד בין השמשות וכולי**

שבית שמאי אומרים צריך להטיף כו'. דחיישינן שמא ערלה כבושה היא ואפילו הכי מודו דשבת לא דחי:

פסקה ו

אמר ר' שמעון ב"א לא נחלקו בית שמאי ובית הלל וכו' שהוא צריך להטיף. היינו בחול ומפני שהיא ערלה כבושה ר"ל חיישינן שמא ערלה כבושה היא ובשבת לכולי עלמא אין צריך להטיף [כן הוא דעת רבה ור"נ שבת דף קל"ה בגמרא]:

על גר. דליכא שום ספק ערלה כגון ערבי מהול:

פסקה ז

ושלשים יום יכול בין סמוכין בין מפוזרין. פי' שאם הפילה תאומים האחד תחלה והשני הפילה משהתחילה ימי טהרה של הראשון ונמצא שהפסיק ביניהם ימי הטומאה של ולד השני ולר' יהודה דאמר בכריתות (דף ט.) דולד ראשון הוא העיקר לקרבן יכול דלאחר השלמת ימי הטהרה של הראשון ימנה להשלים עוד לימי טהרה אותן הימים שהפסיקה בטומאה על ידי לידה השניה ונמצא שיהיה ימי טוהר שלה מפוזרין תלמוד לומר יום. מה יום כולו אחד אף שלשים כולן רצופין בעינן וכיון דנפסק אין צריך להשלים עבור הימים שהפסיקה ביניהם כ"ז פירשתי לדעת רש"י בכריתות (דף ט.) אולם דעת הראב"ד בענינו לפרש לדעת ר' יהודה דהברייתא אזלא כוותיה כדאמר שם בגמרא] דכיון שהפסיקה ימי טוהר של הראשונה מפני ימי טומאת לידה שניה שוב אין מונין לה ימי טוהר לראשונה כלל דבעינן דוקא רצופים וליכא ובפרט לידה שניה לדעת ר' יהודה אין מונין דכמאן דליתא דמיא:

וג' בין סמוכים בין מפוזרים. היינו שאם ספרה השלשים ונשארו השלשה וילדה ולד שני בתוך אותם השלשה יכול תחזור ותשלים ימי הטומאה אשר הפיקה מחמת לידה השניה לימי טוהר שלה תלמוד לומר ושלשים יום ושלשת ימים הוקשו שלשה לשלשים שאין צריך להשלים:

ושלשים יום ושלשת ימים מה תלמוד לומר. פי' כיון שמצינו בנקבה שכפל בה ימי טומאה מן הזכר וס"ו יום לימי טהרה ממילא ידעינן דימי טהרה של זכר חצי ימי טוהר של נקבה הם ודרשה של סמוכין נילף גם כן משם כדלקמן פ"ב הלכה ג' ועל זה משני שיכול וכו':

תשב להביא וכו'. דהאי "תשב" יתירא, דהיה לו לומר "ול"ג יום בדמי טהרה":

המקשה . היינו דמים הבאים מפני חבלי לידה והיה הקישוי נמשך ג' ימים בתוך י"א יום שבין נדה לנדה כיון שבקושי ראתה אין זו יולדת בזוב ובתוך הקושי טהורה לבעלה:

יכול תהא טהורה מן הנדה. כלומר אפילו קשתה בימי נדה:

תלמוד לומר דותה תטמא. דמלת "דותה" יתירא דהוה ליה לומר "כימי נדתה תטמא" ואמר "דותה" שכל מה שתהא דוה בימי נדה הכל טמא משום נדות:

אף על פי שהיא רואה. דם דאי לאו כן הוה ליה לומר "תשב בטהרה" ואמר "בדמי" להורות שהדמים בעצמם שהיא שופעת טהורים והוא שטבלה לסוף טומאת לידתה:

פסקה ח

ח **יכול אף למעשר** שני דאקרי נמי קודש דכתיב בסוף בחוקותי "וכל מעשר הארץ וגו' קודש הוא להשם":

מה מקדש וכו' נשמה. שהטמא הנכנס למקדש חייב כרת אף אזהרת הקודש הוא בתרומה שהאוכלה בטומאה חייב מיתה בידי שמים שנאמר "ומתו בו כי יחללוהו":

אי מה מקדש וכו' אף קודש. ר"ל דלמא כונת הכתוב לאסור עליה דוקא מין קודש שעונשו כרת כמקדש והוא בשר קודש לאפוקי תרומה שהוא רק במיתה בידי שמים:

אף מקדש משמע נגיעה. היינו דוקא בנגיעה לאפוקי הנכנס בארון שאין רגליו נוגעות ברצפה ולא בכותלים:

תלמוד לומר ואל המקדש לא תבא. והרי בא:

עד מלאת ימי טהרה. ד"טהרה" יתירא הוא דהוה ליה לומר "עד מלאת הימים" אלא לרבות יולדת נקבה שהיא כמו כן מוזהרת על ביאת מקדש ואכילת קדשים כיולדת זכר אף שלא נזכר בה:

פרק ב

פסקה א

א **נקבה אין לי אלא נקבה**. ר"ל נקבה ודאית והוא הדין זכר ודאי, מנין לרבות טומטום ואנדרוגינוס לימי טומאה וטהרה:

תלמוד לומר ואם נקבה תלד. ופי' דהאי "תלד" יתירא דהיה לו לומר "ואם נקבה וטמאה שבועים", אלא להורות שאין הדבר תלוי אלא בלידה ואפילו טומטום ואנדרוגינוס ומחמת שהוא ספק נותנין לה ימי טוהר דזכר וימי טומאה דנקבה:

פסקה ב

ב **שומעים אנחנו שבעים**. מפני שהוא חסר ויש אם למסורת:

לא הייתי צריך להזקק לכם. פי' לזה הטעם מפני שיש אם למקרא ושבועיים קרינן:

אלא זו תשובה לדבר. פי' ולא עוד אלא שיש תשובה על הטעם שאמרתי לכם טימא וטיהר בזכר וכו':

או כלך לדרך זו וכו'. פי' אם אנו באין לדון אחר דעתנו יש קל וחומר שאין צריך אלא שבעה ימים לימי טומאה ורק שגילתה לנו התורה ואם כן אין אנו יודעין כונת התורה וע"כ אמיתת הדבר דהקריאה הוא שבועיים ואזלינן בתר המקרא:

פסקה ג

ג **וששים יום יכול בין סמוכין וכו'**. כולה כדפרשינן לעיל בפרק הקודם בהלכה ז', עיי"ש:

וששים יום וששת ימים מה תלמוד לומר. פי' מעצמנו אנו יודעין זה כשם שטומאתה כפלים בזכר כך טהרתה כפלים בזכר ומשני שהייתי דן ק"ו בהיפך:

פסקה ד

ד **תשב**. על דמי טהרה:

המקשה בתוך שמונים. שנשתהה הולד אחר חבירו שני חדשים וחצי; אחד נגמרה צורתו באמצע שביעי, ואחד נגמרה לסוף תשיעי:

טהורין. דכל תוך מלאת הוי דם טוהר:

עד שיצא הולד. יצא הולד טמאה לידה:

ומה אם במקום שהחמיר. בשאר יולדת בדם שופי שלפני הולד דהיינו כשעומדת בימי זיבות ושפעה בשופי [היינו שלא בקושי] כרגילתה ושפעה ג' ימים קודם שילדה הויא זבה:

היקל בשופי שלאחר הולד. בשופעת בימי טהרתה ואפילו עומדת בימי זיבות הקיל עליה שהדמים טהורין:

מקום שהיקל בקושי שלפני הולד. אם עומדת בימי זיבות וקשתה ושפעה דמים מחמת ולד היקל עליה שאינה זבה:

אינו דין שנקל בקושי שלאחר הולד. שאם קשתה מחמת לידה שניה ושפעה דמים שהן טהורין:

דיו לבא מן הדין. כגון קושי של תוך מלאת שאנו למדים מקושי שלפני הלידה:

להיות כנדון. כקושי שלפני הלידה:

אבל טמאה טומאת נדה. פי' אם קשתה בימי נדה נדה:

הרי אנו משיבים אותך בלשון אחרת. שלא נלמוד קושי שלאחר הולד מקושי שלפני הולד דהכא הוא דאיכא למימר דיו בקושי שלאחריו להיות כקושי שלפניו שהרי ממנו אנו למדים. אלא הכי גמרינן: מקום שהיקל בשופי שלאחריו אינו דין שנקל בקושי שעמו, שעם השופי דהשתא יליף בקושי שלאחריו דטהור לגמרי וליכא למימר ממה היקל מטומאת זיבה כדקאמר:

דיו לבא וכו'. שהרי סוף סוף הקל וחומר אינו נידון אלא מכח קושי שלפניו כדקתני ומה במקום שהחמיר בשופי שלפני הולד היקל בקושי שעמו:

פרק ג

פסקה א

א **אינה מביאה בתוך מלאת**. פי' כמו שיש מחוסר זמן בגופו של קרבן כגון בתוך שמונה, כך בבעלים כשהם מחוסרי זמן אינם ראוים להביא קרבנם:

יכול לא תביא על הולדות הראשונים. פי' שכבר ילדה ונתחייבה אלא ששהתה קרבנותיה שעברה כבר שנה ולא הביאה ועתה תרצה לשלחו בתוך מלאת של ולד אחרון, יכול לא תביא? תלמוד לומר תביא. ר"ל כיון שהוא לאחר מלאת של ולד ראשון קרינן בה ובמלאת תביא. והרמב"ם בפ"א ממחוסרי כפרה נראה שהיה לו גירסא אחרת בברייתא זו:

לבן לחייב וכו'. פי' הוה ליה למכתב רק "ובמלאת ימי טהרתן" וזכר או נקבה כבר כתוב למעלה:

על כל בן ובן. היינו שאם ילדה עכשיו ולאחר השלמת ימי טהרתה הפילה או ילדה הרי היא חייבת קרבן על כל ולד וולד. ועיין לקמן הלכה ו':

אור לשמונים ואחד. פי' ליל שמונים ואחר שכבר יצאו כל שמונים של נקבה אלא שעדיין לא הגיע ליום של אחד ושמונים ואינה ראויה להביא קרבנה וקסברי לילה אין מקרי מחוסר זמן. אי נמי משום דקרבייה רחמנא דכתיב "או לבת":

שבית שמאי פוטרים מן הקרבן. מלידה שניה אף על גב דלאחר מלאת היא הואיל ולילה היא ולא יצתה שעה ראויה לקרבן דכתיב (ויקרא, ז) "ביום צוותו", הלכך לענין קרבן כתוך מלאת דמי:

אי אתם מודים ברואה אור לשמונים ואחד שהיא טמאה. נדה, מפני שכבר כלו ימי טוהר שלה ואם כן אחר מלאת היא:

אמרו להן בית שמאי אי אתם מודים במפלת לשמונים ואחד שהיא חייבת בקרבן. הנה כל המפרשים נדחקו בפירוש ברייתא זו ורבינו שמשון משאנ"ץ גורס "אמרו להן בית שמאי אבל" (והוא לשון אמת וקבלת דברים כמו "אבל שרה אשתך"), וכל שאר הלשון אינו גורס:

אמרו להן בית הלל מ"ש אור לשמונים ואחד מיום שמונים ואחד. פי' כמו ביום שמונים ואחד לכולי עלמא מקרי זה 'אחר מלאת', והוא הדין אור ליום זה גם כן ויחייב להביא קרבן שני:

אם שוה לו לטומאה לא ישוה לו לקרבן. פי' כאילו אמר ועוד אם שיוה לו לטומאה, ושתי קושיות הקשו בית הלל לבית שמאי וגם הם השיבו על שתיהן וכדלקמיה. ופירושו אם שיוה לו דהיינו שדומה אור של שמונים ואחד ליום שמונים ואחד שהדמים שראתה בהן נטמאה על ידן, לא ישוה לו לקרבן בתמיה:

שכן יצאה לשעה שהיא ראויה להביא בה קרבן. דהיום הוא ראוי להקרבת קרבן ולא לילה וכל זמן שילדה ועדיין לא הגיע זמן הקרבת קרבן הכל בכלל ולד ראשון:

שלא יצאה לשעה שהיא ראויה [להביא] בה קרבן. שאין קרבן יחיד קרב בו ומכל מקום אתם מודים בזה שחייבת קרבן:

ראוי לקרבן צבור. ומקרי זה שעה הראויה להביא קרבן:

פסקה ב

ב **הרואה דם אינה מוכחת**. פי' לקושיא שאמרתם למה לא נלמוד קרבן מן הטומאה תשובתכם דאין ללמוד זה מזה שהמפלת תוך מלאת לכולי עלמא דמיה טמאין ופטורה מן הקרבן:

כשהוא אומר או לבת להביא וכו'. ומה דאמרי לעיל טעם אחר לדבריהם דבית שמאי קאמרי לדידכו דלא סברי האי ריבויא אודו לן מיהת מצד הסברא ודחו את דבריהם:

פסקה ג

ג **שנתו שלו וכו'**. דהיינו מיום אל יום מעת לעת ולא שנה למנין עולם שלא תאמר נולד לו יום אחד לפני ראש השנה תעלה לו לשנה וכשנכנס בו יום אחד אחר ראש השנה תחשוב אותו לשנה שניה:

או זה או זה. דכונת הכתוב לתת לו רשות באחד משתי אלו איזה שירצה אבל לא בהמה כלל:

והלא דין הוא. שיוכל להביא חטאת בהמה:

ומה אם במקום שלא כשרה וכו'. פי' כגון במצורע עשיר ובנזיר טהור או כהן גדול ביום הכפורים שמביאין חטאת ועולה של בהמה:

כאן שכשרה חטאת העוף וכו'. אינו דין שאם תרצה להביא הכל בהמה חטאת ועולה שיהא כשרה תלמוד לומר וכו':
או זה או זה. אבל לא באופן אחר:

פסקה ד

ה **והקריבו מה תלמוד לומר**. דהיה לו לומר "והקריבם":
מעכבין אותה. פי' מלאכול בזבחים:

פסקה ה

ו **לאכול בזבחים**. פי' אבל בתרומה מותרת לאכול מהעריב שמשה אתמול וביבמות (דף עד:) מייתי לה מקראי:
שכל דמים שהיא רואה אינן אלא מן המקור. פי' כל דמים שהיא טמאה מהם בשאר הימים אינה טמאה מהם אלא אם כן באים מן המקור למעט דם המכה שבצדדין ודם העליה וכן אמרו (נדה יז, ב) משלו משל חכמים באשה החדר והפרוזדור והעליה דם החדר טמא שהוא דם המקור שהוא בא מבית הרחם:
והשחור. גם כן אדום הוא אלא שלקה והתם בגמרא מפרש להו להנך כולהו ומקראי:
וכמזוג. מים ביין:
כמימי תלתן. מים השורין בהם תלתן:
וכמימי בשר צלי. מוהל היוצא ממנו:
הכי גרסינן **תורת היולדת מלמד שהיא מביאה קרבן אחד על ולדות הרבה כיצד האשה שילדה ולדות הרבה**. דכל היכא דכתיב "תורת" משמע רבים:
הכי גרסינן **הפילה בתוך שמונים לנקבה וכו'**. הוא חוזר ומפרש מה שאמר מתחלה ולדות הרבה וכגון שילדה נקבה ובתוך שמונים שלה חזרה והפילה נקבה ובתוך שמונים של השניה חזרה עוד והפילה ויצויר כל זה כגון שטבלה לאחר שבועיים דטומאה ושמשה ונתעברה והפילה נקבה לאחר ארבעים של יצירת הולד דהיינו נ"ד ללידה ראשונה וחזרה והפילה לסוף נ"ד של זו ולהכי נקט נקבה דבעינן דוקא כשהפילה הולד בתוך מלאת של לידה הקודמת (דלאחר מלאת חייב על כל לידה ולידה) ובזכרים ליכא למימר הכי דמלאת דזכר הוא רק ארבעים יום ואם הפילה בתוך ארבעים שלו מיא בעלמא הוא האי שני דאין הולד נוצר עד יום ארבעים ולא נחשב לולד:
וכן המפלת תאומים. אפילו זכרים כגון שנתעברה ג' והפילה אחד לאחר ארבעים יום והשני נשתהא ויצא בתוך ימי טוהר הראשון ושלישי בתוך ימי טוהר דשני – על כולם מביאה קרבן אחד על האחרון ופטורה:

ר' יהודה אומר וכו'. פליג בין אולדות בין אתאומין ואמר מביאה קרבן אחד על הראשון על הולד הראשון ולא על השני מפני שנולד בתוך מלאת של ראשון ומביאה על השלישי משום דהוא לא נולד תוך מלאת דלא חשבינן מלאת לשני דכמאן דליתיה דמי הואיל ונולד תוך מלאת של ראשון, ושלישי הוי תחלת לידה ואינה מביאה קרבן על הרביעי הואיל ונולד תוך מלאת של שלישי אבל שלישי לא נולד תוך מלאת דראשון דהא עברו ימי טומאה דראשון ויצירת שני וטומאתו ויצירת שלישי דהוי טפי משמונים לראשון וגבי תאומים נמי דקפליג ר' יהודה כגון שנולד שלישי לאחר מלאת דראשון ועל מלאת דשני לא איכפת ליה דכמאן דליתיה דמי:

פסקה 1

ז **זאת תורת היולדת האשה וכו'**. פי' תורת היולדת דמשמע קרבן אחד על ולדות הרבה להביא האשה וכו' דמביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים וכן חמש לידות ודאות או חמש זיבות ודאות שמביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים דלהכי רבייה רחמנא 'תורת' לקרבן אחד להתירה בזבחים אבל לא לפטרו ידי חובתו דכיון שהן ודאות חייבות להביאן כדאמרן לעיל "לבן לחייב על כל בן ובן" [ראב"ד]. ואף דבמשנה שלפניה הביא מתורת היולדת לדרשה אחרת – הוא כמו 'דבר אחר' על הכתוב הזה. ולפי הנראה זהו כונת הגר"א שהגיה "דבר אחר תורת היולדת". אכן מדברי רש"י בכריתות (דף ח.) ונעתיקה לקמיה משמע דאכילת זבחים שמותרת על ידי קרבן אחד אפילו בודאות הוא מצד הסברא:

ספק זיבה. כגון טועה שראתה ג' ימים ואינה יודעת אם בימי נדותה או בימי זיבה מביאה קרבן ואינו נאכל:

ספק לידה. כגון שהפילה ואין ידוע מה:

האשה שיש עליה ה' ספיקות של לידה או חמשה של ספק זיבה מביאה קרבן אחד. חטאת העוף הבאה על הספק:

ואוכלת בזבחים. שהרי הקרבן הזה לטהרה בא והרי הוא כטבילה אם נטמאת האשה כמה טומאות טבילה אחת עולה לכולן אף קרבן זה כן:

ואין השאר עליה חובה. לא הצריכוה חכמים להביאן שאף האחת בקושי התירו להקריבה ספק מליקת חולין למזבח ומשום שאי לאו כן אין לה תקנה ליטהר בקדשים:

ה' לידות ודאות או ה' זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים. כמו שפירשתי:

והשאר עליה חובה. כדאמרינן בפרק ב' דכריתות (דף ט.) "יכול תביא על הלידה שלפני מלאת ועל הלידה שלאחר מלאת קרבן אחד לשניהם תלמוד לומר זאת":

קינין. שני קינין ד' תורין:

בדינרי זהב. בשני זהובין, קן לדינר זהב:
המעון הזה. שבועה:
נכנס לבית דין ולימד וכו'. אף על פי שהיקל על ד"ת – עת לעשות לה' הוא שאלמלא לא ימצאו יחדלו מלהביא אפילו אחד ויאכלו בקדשים בטומאת הגוף:
קינין בריבעתים. שני קינין בשני רביעית דינר כסף לא'. ריבעתים לשון חצי הוא:

פרק ד

פסקה א

א הכי גרסינן **יכול אף ללידה ולזיבה תביא וכו'**. ובפרק ב' דכריתות פריך "אלא מעתה אכלה חלב וילדה הכי נמי דאינה מביאה אלא קרבן אחד?!" (פי' היכי סלקא דעתך שיהיה לשניהן קרבן אחד הלא ענין אחר הוא) "**אלא אימא הכי יכול אף על הלידה שלפני מלאת ועל הלידה שלאחר מלאת תלמוד לומר זאת**". **ופירושו, אחר שאמרנו למעלה תורת היולדת ריבויא הוא – ליולדת כמה ולדות דסגי בקרבן אחד יכול שנרבה להצטרף גם אלו שני הלידות לקרבן אחד. תלמוד לומר זאת דהוא מיעוט למעט באופן זה ואף דדרשו כבר לעיל בריש פרק ג' לבן לחייב על כל בן ובן, אתא חד לריבויא דאפילו היה זה בחד עיבור שנתעברה בתאומים אלא שנשתהה הולד שני ונולד לאחר מלאת וסלקא דעתך דכחד דמי**. קמ"ל. (**גמרא דף י**.):
לזכר או לנקבה להביא וכו'. דהאי "או" יתירא הוא דהוה ליה לומר "לזכר ולנקבה" ואתא לרבות לידה אחרת שאינו לא זכר ולא נקבה:
סנדל וכו'. עיין לעיל בריש הפרשה הלכה ו':
אין אומרים לה ללוות. ד"ידה" כתיב:
ולא לעסוק באומנותה. שתרויח כדי שתביא הקרבן בעשירות ד"לא תמצא ידה" משמע דכיון שעתה אינה יכולה להביא קרבן עשיר, תביא קרבן עני:
צורכין. היינו נסכים שלו:
תלמוד לומר די שה. דהוה ליה לכתוב "לשה" וכתב "די שה" משמע כל הענינים הצריכין לשה:

פסקה ב

ב **ואינה מביאה שלשה**. דהיינו שתים שתי תורים אחד לחטאת ואחד לעולה תחת החטאת והעולה שמביאה כשהיא עשירה ועוד א' לעולה תחת הכבש בן שנתו שמביאה עשירה:
והלא דין הוא. ולמה לי קרא לזה:
זו מביאה מהשג יד. פי' אם לא השיגה ידו:

מה מצורע מביא א' תחת א'. שבעשירות מביא כבש לעולה וכבשה לחטאת ובהשג יד מביא תורים אחד תחת אחד – אחד לחטאת ואחד לעולה. אף זו וכו':

טמא מקדש מביא שתים תחת אחד. עשיר – כשבה לחטאת, ועני – שתי תורים, אחד לחטאת ואחד לעולה:

מחוסר כפורים ממחוסר כפורים. יולדת ממצורע דתרוייהו אסירי בקדשים קודם הבאת קרבן כי לא גמרה טהרתם עדיין:

שאינו מחוסר כפורים. פי' שאף על פי שהוא חייב קרבן לכפרתו מכל מקום אינו מעוכב לאכול זבחים בשביל זה:

מי שאין העני שלו מביא בהמה. לאשם דהיינו יולדת וכן מטמא מקדש ולאפוקי מצורע דהוא מביא כבש לאשם אף בעניותו ולהכי הוה אמינא דטוב יותר ללמוד יולדת ממטמא מקדש:

תלמוד לומר ולקחה שתי תורים וגו'. דהוה ליה לכתוב "ולקחה תורים" ומיעוט "תורים" שנים, אלא דהוה אמינא דתביא שלשה, ולהכי אצטריך קרא למעוטי:

פסקה ג

ג **כל מקום שנתחלפה חטאת**. כגון מטמא מקדש:

הקדים חטאת לעולה. דכתיב ביה "אחד לחטאת ואחד לעולה" משום דעיקר חטאת היא:

וכאן. ביולדת שנתחלפה עולת בהמה לעוף כתיב בה "אחד לעולה ואחד לחטאת":

כל שהיא באה על חטא. מטמא מקדש:

כאן. ביולדת שאין באין על חטא ב"א לטהרה כמו שכתוב בקרא:

ששנים באים תחת חטאת. במטמא מקדש ואנו שוקלים זה כנגד זה חטאת קודמת שהיא העיקר:

וכאן. ביולדת שאין בא תחת הבהמה אלא עוף העולה דאילו בעשירות נמי היה באה עוף לחטאת עם עולת בהמה עולה קודמת. וכל זה נתן הברייתא טעם למה כתב שם חטאת קודם וכאן כתב עולה קודם. ובפרק כל התדיר (דף צ.) מסיק דרק למקראה הקדימה הכתוב כלומר שכתוב בפסוק קודם אבל ודאי חטאת קריבה קודם ויש מפרשים "למקראה" – לקרות שם לעולה קודם לחטאת כשמקדישה:

דבר אחר מה תלמוד לומר אחד לעולה. פי' והלא בכל מקום נאמר "אחד לחטאת ואחד לעולה":

לפי שנאמר וכו'. כלומר דקיימא לן שצריך להביא שניהם החטאת והעולה ממין אחד, או תורים או בני יונה, כדתנן בפרק ב' דקנים, והשמיענו הכתוב במה שהקדים בכל מקום

לכתוב "אחד לחטאת ואחד לעולה" שאם עבר ושינה (שהביא תור לחטאת ואחר כך בן יונה לעולה) שצריך לחזור ולהביא תור לעולה. ובענינו שהקדים עולה לחטאת ללמדנו שכן אם עשה הדבר בהיפך – שהביא תחלה בן יונה לעולה ואחר כך שינה והביא תור לחטאת – צריך לחזור ולהביא ממין העולה לחטאת. וזהו מה שסיים הברייתא "תלמוד לומר אחד לעולה ואחד לחטאת":

הכי גרסינן **דבר אחר הביאה חטאתה וכולי**, וכן איתא בילקוט:

עולתה תור וחטאתה בן יונה תכפול ותביא עולתה בן יונה. פליג אתנא קמא וסבירא ליה דבכל גווני מקדמינן לחטאת וטעמו דכתיב "אחד לעולה ואחד לחטאת וכפר עליה" כלומר אחר הכפרה הכל הולך והיא החטאת, בין מוקדמת בין מאוחרת [כן פירש הראב"ד טעם לברייתא זו]:

הולכים אחר הראשונה. סבירא ליה כתנא קמא:

ואחד לחטאת וכפר. דחטאת מכשירה לאכול בזבחים:

תזריע פרשת נגעים

פרק א

פסקה א

א **אדם כי יהיה בעור בשרו מה תלמוד לומר**. פי' דהיה לו לכתוב "אדם אשר בעור בשרו":

לפי שנאמר ואיש או אשה. דאמר קרא שבהרות אלו הם טהורות שנאמר שם "פרח בעור טהור הוא" ואין צריך לומר זה כאשר היו אלו הבהרות כהות שאינם מד' מראות שהנגעים מיטמאין בהם, שאלו לא באו לכלל טומאה מעולם, אלא הוצרך הכתוב ללמדנו דאפילו בהרות שיש בהן מראות נגעים עם כל זה הויין טהורות כדמפרש ואזיל:

בעכו"ם ונתגייר. דכיון דהוה ליה הנגע מקמי דנתגייר דאז לא הוי מיטמא בנגעים אף על גב דנשאר הנגע במראיתו אחר שנתגייר טהור:

בקטן. בעובר במעי אמו דאינו מיטמא בנגעים משום דלא חזי להי כהן לטמויי וצריך שיהיה במקום שיכול הכהן לראות נגעו אם אחר כך נולד ונשאר הנגע בו במראה שלו טהור כיון שנולד בשעה שלא היה מיטמא:

בקמט ונגלה. הם הקמטים אשר יעשו בבשר האדם בהיותו שמן שהנגעים שנולדו שם אינם מיטמאים מפני שאינם נראים לעיני הכהן. אם אחר כך כחש הבשר ונראה הנגע במראה שלו – עם כל זה אינו מטמא כיון דבשעה שנתהוה לא היה מטמא:

בראש ובזקן. פי' ואחר כך נקרחו כדאיתא במשנה פרק ז דנגעים והיינו שאין סימני נגע המטמאים בעור ובשר מטמא בראש וזהו דכתיב כי "נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא" לומר שהנתק הוא צרעת הראש והזקן ואין בהרת מטמא בהם בהיות השער בהם ולזה אם נולדו בראש או בזקן בהיות השער בהם ואחר כך נקרחו אף על גב דאז מטמא בהם הוא טהור כיון שנולד בשעה שאין הנגע מטמא בהם:

בשחין ובמכוה. שחין באה בכל מה שיוכה האדם בין בעץ או באבן, בין בברזל וזולת זה. ומכוה הוא הנכוה באש או בתולדות האש כגון בברזל שנתחמם באש והדומה לו. ובקדח הוא הנגע ההוה מליחה שרופה נלהבת בגוף והם המורסות אשר ינקבו העור והוא נגזר מ"אש קדחה באפי", ר"ל התלהבות:

המורדים. אשחין ואמכוה ואקדח קאי, ופי' המורדים שהיה עדיין הנגע לח שלא העלה צרבת שלא נתקשה הבשר אלא עדיין הוא בשר לח ויכאיב אותו לפי שאין לו עור (ולזה הושאל לו שם מורד שיזיק לו המישוש) וכל זה אינו מטמא בנגעים אם לא העלה מקודם עור כקליפת השום אף על גב דאית בהו בהרות שיש בהם מראה נגעים ולזה אם נולד הנגע באחד מאלו ואחרי זה העלו צרבת על גבן כקליפת השום שראייתן לטמא בהם אף על גב דעדיין הנגע במראהו – טהור, כיון דבשעה שנולד לא היה מטמא בהם:

וכולהו הנך איתנהו בכלל בהק טהור דלהכי כתיב התם "בהרות בהרות לבנות" ולבסוף כתיב "בהרות כהות לבנות", כהות הם למטה מארבע מראות נגעים ובהרות לבנות היינו שהיה בהם מראות נגעים רק שנולדו במקום טהרה ואחר כך באו לכלל טומאה וככל הני שציירנו ואפילו הכי טהורים [ראב"ד]. וזה רמז הכתוב גם כן בענייננו "כי יהיה בעור בשרו ספחת וגו'" היינו בעת הוייתו ולידתו של הנגע יהיה במקום הראוי ליטמא לאפוקי בקטן ונולד או בעכו"ם ונתגייר וכל הנ"ל [הר"ש ושארי מפרשים]. והראב"ד פירש באופן אחר:

נשתנו מראיהן. קאי אדלעיל שנולדו בפטור ובאו לכלל חיוב וטיהרנום ושוב נשתנו מראיהם:

בין להקל. שנשתנה הנגע להקל, שהיתה כשלג ונעשה כסיד ההיכל או שהיתה כצמר לבן ונעשה כקרום ביצה:

ולהחמיר. כגון שהיתה כקרום ביצה ונעשית כצמן לבן. היתה כסיד ונעשית כשלג:

ר' אלעזר בן עזריה מטהר. דאף על גב דשינה להקל או להחמיר הכל מכח הנגע הראשון בא:

להקל טהור. שהוא מן הנגע הראשון שמכהה והולך לו:

להחמיר. דשינתה מסיד לשלג:
תראה בתחלה. להכהן דכיון דנשתנית הוי לה נגע חדש:
לכך נאמר אדם כי יהיה. לראב"ע למעוטי לכל הנ"ל גם בנשתנו מראיהן דבכולהו מטהר ולר"א חסמא למעוטי כשהוא להקל, ולר"ע למעוטי רק בלשא נשתנו מראיהן אבל בנשתנו מראיהן נגע חשיבי.וק"ק הלא בלא נשתנו מראיהן נפקא לן זה מקרא ד"כי יהיה בעור בשרו בהרות לבנות" הנ"ל. ואולי רבי עקיבא לא סבירא ליה הך דרשא:

פסקה ב

ב **מן הדבור ואילך**. ממתן תורה ולא קודם, דלא כתיב "אדם אשר בעור בשרו שאת", וזהו ממש כעכו"ם ונתגייר הנ"ל שגם ישראל קודם מתן תורה היו כבני נח [הר"ש]:
זבין פטר בהם לפני הדבור. לקמן דרש מ"כי יהיה זב":

פסקה ג

ג **זבין טומאתן וטהרתן בכל אדם**. טמא כשרואה וטהור כשמנה נקיים וטבל ומטומאתן הוא דאתא למידן אבל מטהרתן קולא היא שטהרתן בכל אדם ולא בכהן:
שלא טימא בהם אנוסים. כדדרשינן "מבשרו ולא מחמת דבר אחר", ממאכל ומשתה או הרהור וכיוצא בזה:
שטימא בהם אנוסים. כגון שנכוה באש או בתולדתו וכהאי גוונא:

פסקה ד

ד **מה תלמוד לומר**. היה לו לכתוב "כי יהיה בו":
מקום שאין ראוי לגדל שער לבן. כגון בכף ידו שאינו ראוי לגדל שער כלל וממילא לא יצוייר להיות שער הפך לבן:
זו שאת זו בהרת. כלומר הם בעצמם שמות מיוחדים לנגעים ואמר זה לפי שרצה לומר דספחת אינו שם לנגע אלא הוא נגזר מלשון "ספחני נא" שהוא על החבור:
הכי גרסינן **ספחת זו שני לשאת ומראהו עמוק שני לבהרת**. ופי', דלמה לי לכתוב "ומראה הנגע", לכתוב "ומראהו עמוק"? אלא לרבות תולדה לבהרת והכי איתא במסכת שבועות (דף ו.) דספחת טפילה לשאת. מיהו התם מייתי טפילה לבהרת בגזירה שוה דנאמר לבנה בשאת וכו' במתניתא תנא הטיל הכתוב ספחת בין שאת לבהרת טפילה לזו וטפילה לזו והכא מייתי טפילה לבהרת ממראה עמוק ותנאי נינהו, איכא דמייתי לה מהכא ואיכא מהכא [ראב"ד]:
מובהקת. צ"ל **מוגבהת** [הגר"א וכן מצדד בקרבן אהרן] דשאת הוא לשון גובה כדכתיב "על הגבעות הנשאות":

כמראה הצל שהם גבוהים ממראה החמה. דדבר השחור נראה גבוה יותר ואף דשאת לבנה היא ונראה עמוקה מעור הבשר – מכל מקום נגד הבהרת היא שחורה קצת ונראית גבוה:

מה לשון עמוק עמוקה וכו'. אתולדה דבהרת קאי, שהיא לבנה ביותר ונראית עמוקה מן הבשר:

והיה - מלמד שהם מצטרפים זה עם זה. ד"והיה" אכולהו קאי, דאיבעי למימר "והיו", ומדכתב "והיה" משמע אפילו נגע אחד יהיה משניהם דהיינו חצי גריס מזה וחצי גריס מזה – מצטרפין. ומפרש בריש מסכת שבועות שאין תולדתו של זה מצטרפת לא עם אביו של זה ולא עם תולדתו של זה אבל האבות שניהן מצטרפות ותולדה מצטרפת עם אביה:

לפטור ולהחליט ולהסגיר. פי' לפטור – שאם היה כגריס בהרת וכגריס שאת זו בצד זו, והסגירו, וכשחוזר ורואהו בסוף שבוע נתמעטה אחת מהם מכגריס פוטרו והוא טהור ולא נאמר שנחשוב אותו כשני נגעים ואם כן אף על פי שנתמעטה האחת עדיין השנית במקומה ויסגירנה אלא מטהרו מיד כאלו הוא נגע אחת שנתמעט:

ולהחליט. בפשיון, שאם היה הנגע בהרת ובסוף השבוע פשה ממראה שאת או מסיד ההיכל, מחליטו:

ולהסגיר. שאם היה כחצי גריס בהרת וכחצי גריס שאת מסגירו:

בעור בשרו של נראה. מדלא כתיב "בעור הבשר":

בגרומני. הוא אדם לבן (תרגום עצם גרמא ועצם לבן הוא) והיינו באדם לבן נראית כהה לפעמים למטה מארבעה מראות שעור בשרו מסביב מכהה אותה ואין צריך להסגירו.והכהה באדם כושי שהוא שחור נראית עזה ולהחמיר שמסגירו מכאן נראה שהשחרורית מסביב נותן כח ללבנונית שנראית כשלג וכצמר א"נ כקרום ביצה ואם היה בשאר בשר לא היה הנגע לבן כ"כ וכן לבנונית הבשר שמסביב מכהה ליבון הנגע עד שנראה בוהק:

פסקה ה

ה **ר' ישמעאל אומר וכו' הרי הן כאשכרוע**. עץ הוא שאינו לא שחור ולא לבן אלא בינוני ותמונת בני ישראל כמוהו. ופי' דפליג ואומר שאין הגרמוני והכושי טמאין כלל מפני שאין אנו יכולין לעמוד בהם על תוכם למראה הנגע ורק הבינונים מטמיאן בנגעים ובהם מיירי התורה ואיהו קדריש "בעור בשרו" לכבסמוך [ראב"ד ור"ש]:

הכי גרסינן **שהם צרים צורות** כצ"ל [הגר"א]. קסבר רואין נגעים בכולן בענין זה שמביא סממנים בינונים ומצייר סביב הנגע ורואה הנגע מתוך הסממנים:

מצינו שמראות נגעים להקל. כדאיתא בפרשת שחין "וטימא אותו" – את הודאי, ואין מטמא את הספק, עד שלא נזקק לטומאה. וכן מצינו שנותנין לו כל ימי הרגל וכל ימי המשתה כדאיתא לקמן והכי נמי בעניננו:

והכושי בבינונית. היינו שאף שבבשרו היה נראה עזה לא יראה בעורו אבל מציירין לו מבחוץ סם בינוני כדי לעמוד על מתכונתו של נגע וזהו בעור בשרו להקל:

זה וזה בבינוני. קשה – חכמים היינו רבי עקיבא?! וי"ל אומד מדעת איכא בינייהו דלדידהו אין צריך ציור סממנים רק באומד:

פסקה ו

ו **והיה בעור בשרו נגע מלמד וכו'**. דהוי מצי למכתב "והיה בעור בשרו צרעת", אלא מדכתיב "נגע" אלמא חולי שמכאיבו ומצערו הוא ואיננו מראה בעלמא:

ומנין שאף אחרים רואין אותו שהוא מצטער (כן הוא גירסת ר"ש) ופי' שגונח ממכאובו עד שאחרים יודעים ואינו יכול להתאפק ולפי גירסתנו פירושו שצערו ממכאובו גדול כל כך עד שאחרים הרואין את צערו הגדול מצטערים הם גם כן:

תלמוד לומר לנגע. מלמ"ד יתירא קדריש. והראב"ד מסתפק דאפשר שהוא סימן לטומאה שאם אינו מרגיש בה אינו מין צרעת:

צרעת כגריס. דצרעת יתירא הוא דדי במה שכתוב לנגע אלא ללמד על שיעורו שהוא כגריס דילפינן צרעת מצרעת האמור בנגע מחיה שהוא כגריס כדאיתא לקמן בפרשת שאת:

הלא דין הוא. ולמה לי קרא לזה:

פסקה ז

ז **שהיא צריכה כעדשה**. פי' שצריכה להיות באמצע כעדשה לכן צריך הנגע להיות כגריס כדאיתא בפרק ו דנגעים:

תאמר בשער לבן. היינו בהרת שסימן טומאה שלה שער לבן שאין צריך לזה שיעור מקום כלל ולזה הוה אמינא דמטמאו אפילו בנגע כל שהוא:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר הכהן**. דהוא יתירא שידענו שהוא כהן אלא לרבות כל מי שיקרא כהן:

תלמוד לומר מבניו. דהוא יתירא דכבר רבינו כל כהן אלא אפילו בעל מום דאף על פי שאינו כהן לעבודה מכל מקום בנו הוא:

יצאו חללים. דהוא כזר ממש:

תלמוד לומר או אל אחד. דהאי "אחד" יתירא, דהוה ליה לכתוב "או אל בניו". מאי "אחד"? לומר אחד אף על פי שלא יהיה כהן:

פסקה ט

ט **רואה את הנגעים**. ומתבונן בדינו אם הוא טמא או טהור ואומר לכהן אף על פי שהוא שוטה, פי' שהוא סכל שלא ידע להבדיל בין הטמא והטהור אלא על פי חכם שיודיענו, עם כל זה יובא אל החכם שיודיענו אבל הגוזר עליה על הטומאה והטהרה הוא הכהן. והא דאמרינן בפרק קמא דשבועות כל כהן שאינו בקי בהן ובשמותיהן אינו רואה הנגעים – היינו בפני עצמו להורות ולהבדיל בין הטומאה והטהרה אבל אחר שיורנו חכם ישראל אומר הכהן אף על פי שאינו בקי בהם ובשמותיהם [קרבן אהרן]:

ד"א מה תלמוד לומר או אל אחד. האי דבר אחר סבירא ליה דאי לרבות כל ישראל די במלת "או" לחוד ומאי "אחד":

מה נגעים ביום. דכתיב "וביום הראות בו בשר חי":

פסקה י

י **אי מה ריבים בשלשה**. פי' יכול הייתי לטעות וללמוד מהיקש דבעינן גם שלשה לרבות הנגע וכו' תלמוד לומר או אל אחד:

פרק ב

פסקה א

א **שיהא עיניו בו**. פי' שיהיה מסתכל בו כשהוא רואה אותו ולא יראנו דרך העברה כדי שיבחין המראה היטיב ונפקא לן דבר זה מדכתיב "את הנגע" דהוא יתירא:

בעור בעור הבשר הבינוני. פי' אפילו הוא כושי רואין אותו כבינוני, עיין לעיל בפ"א הלכה ה' ונפקא לן דבר זה מדכתיב "בעור הבשר" ולא כתיב "בשרו" וכנ"ל:

בעור הבשר שיהא רואה כל הבשר וכו'. דרש דהאי "וראה" קאי גם על עור הבשר שסביבו שיתבונן בו היטיב עד איזה מקום הגיע הנגע כדי שיוכל להכיר אם פשה:

הכי גרסינן **שיהא חוצה לו עור הבשר וכו'** [**הגר"א**] ופי' דהאי בעור הבשר קאי אתנאי הנגע דאימתי הנגע מטמא כשיש עור הבשר סמוך לו כדי שיהא ראוי לפשיון לאפוקי אם הוא סמוך לראש וכו' אינו מטמא והר"מ בפירושו מבאר שצריך שיהיה כל סביבו עור הבשר ולמעוטי אם במקום אחד סמוך לראש וכו':

ולקרח המורדין. עיין פירושו לעיל ריש פ"א והיינו אפילו קרמו השחין והמכוה והקרח כקליפת השום מכל מקום אין דיניהם שוה לעור הבשר ולכך אין פסיון שם [הר"ש]:

פסקה ב

ב **ושער מיעוט שער שתי שערות**. לכל הפחות כדכתיב "את שער ראש נזרו", אבל לאחת קורין 'שערה' כמו "קולע אל השערה ולא יחטיא" [הר"ש]:

בנגע להביא את שבתוכו וכו'. פי' מדכתיב "בנגע" משמע שעיקר השער צריך שישיה בתוך הנגע ואף על פי שראש השער שוכב חוץ לנגע הוא טמא ופרט לשחוצה לו וכו' היינו שעיקרו עומד חוץ להנגע אף שכל השער הוא על הנגע הוא טהור:

בנגע הפך לבן. משמע בעת שהיה כבר הבהרת נתהפך השער ללבן ולאפוקי אם נתהפך מקודם ואחר כך נעשה הבהרת סביבו טהור:

מכאן אמרו. חכמים הראשונים [והוא אצלנו בפרק ד דנגעים]:

ר' יהושע אומר כהה. ופרכינן במסכת נזיר (דף סה.) מאי כהה אמר רבא כהה טהור, כלומר סימנא דטהרה נקט שלא יחליטנו באותו שער אלא יסגירנו ושמא יהיה טהור ומפרש התם טעמא משום דספק נגעים להקל מדכתיב "לטהרו או לטמאו" - פתח בו הכתוב לטהרה. ובכתובות (דף עה:) מפרש טעמא משום דאוקי גופיה אחזקתו:

פסקה ג

ג **מכאן אמרו וכו'**. ד"שער בנגע" משמע דהשער שהוא בנגע והוא הסמוך לנגע שהוא העיקר היוצא מן הנגע הוא אשר הפך ללבן ואז יהיה טמא:

בלבנונית. היינו מן השער בלובן סמוך לעיקרו:

כשיעור. היינו כדי שיקרוץ הזוג וכדעת ר"ש בפרק ד' דנגעים והיינו שיהיה לו שיעור לאחוז בהם כשירצה ליטלו בזוג של מספרים [הראב"ד]:

שבגולם הם נידונים. כלומר שצריך שיהיה כל גולמו של השער לבן אלא העיקר הוא בחודו דהוא עיקרו שאם העיקר הוא לבן טמא ואם העיקר אינו לבן אף על פי שנהפך כל הנשאר ללבן אינו טמא. והגר"א גרס "שבכולם הם נידונין", ר"ל שבכל השער אלא תלוי בחוד דהוא עקרו והיינו הך וכן גרס הזית רענן:

פסקה ד

ד **לבן ולא צהוב**. הרבה פעמים כתיב לבן ואין להקשות אם כן הוה ליה מיעוט אחר מיעוט ולרבות, י"ל דאצטריך למעט אדום וירוק ושחור [הר"ש]:

פסקה ה

ה **אין ממשו עמוק**. בעצם אלא לעין הרואה נראה כעמוק מצד לבנוניתו כמראה חמה העמוקה מן הצל:

מראה הנגע עמוק אין מראה וכו'. השתא קמדייק תיבת "הנגע" דהוא יתר דהוה ליה לכתוב "ומראהו עמוק":

שער לבן עמוק. דשער לבן מטמא בכל מראות לובן אפילו מראה שלמטה מד' מראות כדתנן בפרק ד' דנגעים:

הכי גרסינן **ומראה הנגע עמוק לרבות וכו'**, וכן איתא בילקוט:

לרבות לו מראה רביעי. שבתורה כתיב "שאת או ספחת או בהרת" וכאן מרבה רביעית ומהכא נפקא לן טפילה לבהרת כדלעיל פ"א הלכה ד' עיי"ש:

הוא. "נגע צרעת הוא", דסלקא דעתך אמינא ד"מראה הנגע עמוק" בא לרבות כל המראות להכי איצטריך "הוא":

פסקה ו

(ו) הכי גרסינן **נגע צרעת הוא וראהו מה תלמוד לומר**. פי' היה לו לכתוב "נגע הוא וראהו וכולי" או "צרעת הוא וראהו וכולי" וכדמסיק בהלכ החד' עי"ש. ומה שנדפס בפנים "ומראה הנגע עמוק מעור בשרו" – יתר הוא וכן הגיה הגר"א:

לפי שנאמר בשאת. והוא הדין בכל מראות נגעים:

שאין מסגירין את המוחלט. פי' דאי לנגע זה פשיטא דלמה יסגירנו הרי טמא מוחלט הוא אלא דאתי להורות שאם החליטו לנגע שיש בו שער לבן ואחר כך נולד בו נגע אחר בלא שער לבן אין מסגירו באותו הנגע ואם נרפא מן הנגע הראשון מיד לאלתר הוא מטהרו בצפרים ואינו נמנע ואחר כך יסגירנו בנגע השנית:

פסקה ז

ז **שאין מחליטין את המוסגר**. תוך ימי הסגרו אינו יכול להחליטו אף על פי שנולדו לו סימני טומאה לא לאותו נגע ולא לנגע אחר ואם הלכו סימני טומאה תוך הסגרו אין עליו תורת טהור מתוך החלט אלא תורת טהור מתוך הסגר ואינו טעון צפרים ואינו טעון עכשיו פריעה ופרימה:

ואין מסגירין את המוסגר. שלא יעלה לו הסגר לנגע שני מתוך הסגרו הראשון כדפרשינן לעיל:

ואין מחליטין את המוחלט. שאם הוחלט על נגע אחד ואחר כך נולד בו נגע אחר שראוי להחליטו, אין טומאת החלט שני חלה עליו ואין נזקקין לו עד שיתרפא ויביא צפרים על הראשון ונפקא מינה לביני וביני שבין כך ובין כך טהור כדין מוחלט הנרפא ליכנס לפנים מן המחנה ומלטמא בביאה ומלטמא במשכב ומושב וגזירת מלך היא שאין טומאה חלה על טומאה. [הראב"ד ועיין שם מה שכתב עוד בזה]:

כל שנקרא עליו טמא. והעיקר אצלנו שמוסגר גם כן טמא הוא:

פסקה ח

ח **יכול**. שהוא הדין אם נולדו שניהם יחד כגון שנולד הנגע השני קודם שהסגירו על הראשון שגם בזה לא יהיה זקוק אלא לאחד מהם ולא יאמר לו הרי אתה מוסגר על זה ומוחלט על זה דהיינו שנגע אחד ראוי להסגר והשני ראוי להחלט או בהיפך שנולד לו

מתחלה אותו שראוי להחליטו ועד שלא החליטו נולד לו אותו שראוי להסגר או שניהם ראוים להחלט לא ידין אותו אלא על אחד מהם:

תלמוד לומר נגע וראהו צרעת וראהו. פי' דכתיב "נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטימא אותו" ואמרינן דהאי "וראהו" קאי על שניהם, אנגע ואצרעת, דהיינו נגע וראהו ואם עם הנגע היה צרעת וראהו גם כן יהיה נזקק לשניהם. והטעם בכל זה לפי שלא נקרא עליו טומאה בתחלה. ואגב דאיירינן בהאי פסוקא ד"וראהו" העתיקה הברייתא עוד הלכה דילפינן מ"וראהו" דהיה ליה למכתב "וראה הכהן", ואמר "וראהו" לומר שבראיה אחת יראה כולו, שיהיה הנגע בשטח אחד עד שיכלול כולו בראיה אחת, לאפוקי אם היה בראש חוטמו וכו' שהוא שופע הילך והילך וצריך לשתי ראיות לראותו – אינו טמא:

פסקה ט

ט **שאינן מטמאין משום מחיה**. הא דנקט משום מחיה ולא נקט משום שער לבן מפני שמקומות אלו אינן מקום גידול שער כלל:

היבולות. לשון או חרוץ או יבלת (ויקרא, כג):

והדלדולים. בשר שפירש ונדלדל:

והמסמרות. חתיכת בשר הבולטת כמו מסמר:

אינן מטמאין משום מחיה. סבירא ליה שגם בהן אין יכול לראות הנגע כאחת:

פסקה י

י **אותו הוא מטמא וכו'**. דהוה ליה למכתב "וטמאו", מאי "אותו"? למעוטי:

עד שלא בא. ולא קנסינן ליה הואיל ולא ראהו ולא טמאהו:

לנדבת. שם מקום:

תוך הסגרו מהו. פי' שנולדו לו סימני טומאה בתוך הסגרו ותלשן עד שלא חזר לפני כהן ביום השמיני מי אמרינן כיון דנזקק לטומאה קנסינן ליה או דלמא הרי לא ראהו ולא טמאהו עדיין:

לישנא אחרינא אחד עומד לפני כהן. היינו שבא לפניו וראה הכהן סימני טומאה אך שלא אמר לו טמא אתה ובתוך כך תלש את סימני טומאה שלו ואחד עמד בתוך הסגרו ותלשן, בשניהם טהור כיון שלא טמאו הכהן עדיין. והנה בלישנא אחרינא זה הוסיף דאפילו כבר עמד לפני הכהן וראה אצלו סימן טומאה מכל מקום טהור כיון שלא טמאו הכהן:

מאימתי הוא טהרתו. פי' מי שתלש לאחר חלוטו דאמרינן שהוא טמא:

כשיולד לו נגע אחר ויטהר ממנו. ואז טהור גם מן הראשונה דאיגלאי מילתא דאי הוי קמייתא מתסי נמי כי האי:

עד שתפרח בכולו. נגע האחרון דליכא למיחש למידי דהא אי הוי קמא ביה השתא נמי הואי טהור כדכתיב "וכסתה הצרעת את כל עור הנגע וגו' טהור הוא":
או עד שתמעט בהרתו מכגריס. קודם שקצצה דלא נשתייר בו שיעור נגע וממילא היה טהור מתחלה ולא אהני מעשיו אבל אי בשעה שקצצה הוי ביה שיעור נגע אין לו טהרה עולמית דקנסינן ליה לעולם:

פרשה ב

פסקה א

א **מנין לרבות השאת**. שהיא לבנה:
תלמוד לומר למטן. היינו בפרשה שלמטה:
שאר המראות. שהם לבנות:
תלמוד לומר ואם בהרת. "ואם" ריבויא הוא:

פסקה ב

ב **שהוא שלישי לכתוב**. שאת או ספחת או בהרת:

פסקה ג

ג **ושאר כל המראות יהיו טהורים**. דאף דרבינן לעיל עוד תולדה לבהרת ותולדה לשאת, הוה אמינא דוקא שיהיו כולן קרוב למראה שלג:
בהק טהור. ושאר כל המראות ממנו ולמעלה טמאות. פי' בהק הוא בהרות כהות לבנות כלומר הכהות הם טהורות אבל כל הלבנות שאינם כהות טמאות וכל הטמאות הללו אפילו אותם שהיא כקרום ביצה לבנות הם במזגן ואינן כהות:

פסקה ד

ד **השאת כקרום ביצה שניה לה כצמר לבן**. אף על גב דבלובן הצמר לבן עזה לבנוניתה יותר מקרום ביצה אפשר דקרא ר"מ לקרום ביצה בגדר אב משום דתניא בשבועות דף ו' "שאת, אין שאת אלא גבוה, וכן הוא אומר על הגבעות הנישאות", וכיון שהוא גבוה כמראה הצל שהוא גבוה מן החמה משמע שבלבנינותה היא נמוכה מכולן [ר"ש]:
הכי גרסינן **השאת כצמר לבן**. שהוא לבן יותר מקרום ביצה תולדתה:

פסקה ה

ה **הפתוך**. הוא מעורב לובן עם אודם והוא מה שכתוב בתורה "בהרת לבנה אדמדמת" והוא גם כן ממראה נגעים:
שבשלג. המעורב בלובן ואודם שבבהרת העזרה כשלג נראה:
כיין המזוג בשלג. שלבנוניתו מרובה ואמומית שבו מועט:
והפתוך שבסיד. והמעורב שבנגע שהוא כסיד ההיכל נראה:

כדם המזוג בחלב. שאדמימות שבו מרובה ואף על גב דלא תני פתוך אלא בבהרת ותולדתו – הוא הדין דיש פתוך נמי בשאת ותולדתו כדלקמן פ"ז משנה ה':
שבזה ושבזה. שבשלג ושבסיד:
כיין המזוג במים. שסביבותיו לבן אבל דם בחלב מראהו לא אדום ולא לבן:
דיהה הימנה. חסרה מן הלובן שאינה צחה בלבנינות כמותה. וכן בשאת ותולדתו כל שאינו לובן כל כך ניכר האדמימות בו יותר והליבון אינה צחה כל כך:

פסקה ו

ו **מראות נגעים ששה עשר**. ארבעה מראות חלוקות וארבע מראות פתוחות דעור ובשר וכנגדן בשחין ומכוה ששחין ומכוה אחד הן ולא חלקן הכתוב אלא לומר לך שאין מצטרפין:
שלשים וששה. ששה עשר דהנ"ל והוסיף עוד כנגדן בנתקים – הרי כ"ד. וכנגדן בקרחת וגבחת עוד שמנה, שקרחת וגבחת אחד הן – הרי ל"ב מראות. וירקרק ואדמדם דנגעי בגדים וירקרק ואדמדם דנגעי בתים – הרי שלשים וששה:
שבעים ושנים. הנ"ל ל"ו הנ"ל בתחלה כשהובא אל הכהן ול"ו אחריני כנגדן בסוף שבוע ראשון או בסוף שבוע שני של הסגר או בסוף שבוע ג' לנגעי בתים להבחין בין מראה שלכתחלה למראה שבסוף – הרי ע"ב. ועיין בתוספות יום טוב פ"א דנגעים משנה ד':
אמר ר' יוסי שאל וכו' עד אמר ר' יוסי השני – כולה יתר [הגר"א וכן בילקוט אינו וכ"כ ש"א]:
ויאמרו מקרום ביצה ולמעלה טמא. פי' למה הוצרכו לומר שיש אבות ותולדות:
לומר לך שמצטרפין זה עם זה. כלומר כיון שלמדנו שהם אבות ותולדות למדנו שהאב והתולדה מצטרפין לשיעור נגע שהוא כגריס שאלמלא כך הייתי אומר דכל מראה שהוא מקרום ביצה ולמעלה בעינן כגריס שלם דוקא:
ויאמרו כל שהוא וכו' ומצטרפין זה עם זה. וקשה אי אמר הכי הוי משמע דכולהו מצטרפי בהדי הדדי ואנן סבירא לן דתולדה דהאי לא מצטרף בהדי אב דהאיך ולא בהדי תולדה דאידך וי"ל משום דאכתי הוי מצי לאקשויי ליה ויאמרו מקרום ביצה ולמעלה שלג וסיד וצמר וקרום ביצה ולמה הוצרכו לומר מי הוא אב ומי הוא תולדה שלו [הראב"ד]:
כל כהן שאינו בקי בהם ובשמותיהם. לידע מאיזה נגע הוא מטמאה לא יראה את הנגעים ואם לא ידע האב ותולדתו לא ידע אם בהרת מטמאתו או בשאת:

פסקה ז

ז **לא שער מחייתה**. ר' שמעון הוא דדריש לה כדמפרש ואזיל:

בהרת כגריס. בלא מקום מחיה דהיינו תשע עדשות בהרת ועדשה אחת מחיה והוא עשר עדשות בין הכל דגריס הן תשעה עדשות ומחיה אין פחות מכעדשה:

הלכה המחיה. שהוסרה המחיה ונתפשט נגע הבהרת על מקומה ונמצא שכעת שער לבן הוא בתוך הבהרת טמאה מפני שער לבן:

הלך שער לבן. שנשר או נהפך לשחור:

טמאה מפני המחיה. וכידוע דכל אחד הוא סימן טומאה:

שלא הפכתו הבהרת. ששער לבן קדם לבהרת של אותו מקום המחיה וזהו שדקדק מתחלה ושערה דהיינו שער של בהרת צריך להתהפך ללבן ולא מה שהמחיה הפכתה ללבן:

והלא כבר נאמר ושער בנגע הפך לבן. והאי "בנגע" יתר הוא אלא דאתי להורות באיזה מקום שהוא אם הנגע הפכתה ללבן מועיל זה לטמאותה אף שהוסרה הנגע כיון שהיא עתה בתוך הבהרת:

פסקה ח

ח **ולא שער מקצתה**. גם זה ר' שמעון דריש לה ד"ושערה" בכינוי משמע שער הבהרת האמור שהוא כגריס אבל אם בשעת ההיפוך לא היה בה כגריס – שהיה בה מחיה שהיא ממעטת אותו – אין השער מטמא דנמצא שאין כל שער הבהרת הפכתה:

ר' שמעון מטהר. בהלכה המחיה שאינו טמא משום שער לבן:

שלא הפכתו בהרת כגריס. שהשער קדם לבהרת כגריס שבשעה שנהפך השער המחיה מיעטה הבהרת מכגריס:

שאם יש במקום שער לבן כגריס. היינו לבד המחיה:

שהוא טמא. הוא מלתא דפשיטא, ועיין בתוספות יום טוב דקמ"ל אף על גב דלא ידעינן אם קדם הבהרת או השער וכתנא קמא דר' יהושע לעיל בפ"ב משנה ב':

פסקה ט

ט **ושערה לא הפך לבן**. משמע שהיה שם שער אלא שלא הפך לבן עדיין, ואמר "ושערה" בכינוי דהדר לבהרת הנזכר שהוא כגריס ואמר שעם היות בה שער שחור והסגיר למדנו דשער שחור אינו ממעט את שיעור הבהרת דאילו היה ממעט אותו לא הי בעי הסגר:

בהרת ובשער לבן חיישינן וכו'. בתמיה, כלומר וכי אם היה בהרת כגריס ובה שער לבן מי אמרינן שהשער לבן מיעט את הגריס ונטהרנו וכשם דלא ימעט השער לבן כך לא ימעט השחור:

שהוא סימן טומאה. וצריך להחמיר לחשוב שמקום השער הוא בכלל הנגע מה שאין כן בשחור שעדיין אינו מוחזק לטמא:

אלא שתים. ופשו לה עוד שמנה שאינם סימן טומאה וכי אנו חוששין שממעטין את הבהרת וכשם שאין אנו חוששין לאלו כך אין אנו חוששין לשחור:
שהוא מין טומאה. ואף על גב שאין אנו צריכין אליהם לטמא זה הנגע – עם כל זה חלק מהטומאה הם:
אף שער שחור וכו'. כלומר שחור נמי מתהפך ללבן דהוי מין טומאה:
ואומר ושערה וכו'. כלומר ואם לא יספיק זה לכם להשיב אתכם הרי קרא אמר זה בהדיא וכמו שמסיים:
תחלה. כלומר זה ההתחלה למה שיעשה אחר כך [קרבן אהרן], ועיין בראב"ד מה שמבאר כפשוטו דהיינו רק בתחלה צריך הסגר פעם אחת או שני פעמים אבל לאחר שהחליטו בשער לבן או בפשיון והלך השער לבן והפשיון וחזר – אין צריך עוד הסגר שני וכך צריך לפרש לקמן פרשתא ה' סוף פ"ח:

פרק ב*

פסקה ב

ב **תלמוד לומר לכל מראה עיני הכהן ומה כהן וכו'**. ר"ל דכיון שהקפיד הכתוב שעיני הרואה יהיה בשלימות דאפילו אם הוא רק סומא בעין אחת לא יוכל לראות הנגעים כדלקמן בפ"ד הלכה ד' והוא הדין אם חשך קצת מאור היום דאין המובט נראה בשלימות אם לא באור העין ובאור היום:

פסקה ג

ג **בשחרית**. שעדיין אין אור היום בשלימות:
לפי שכהה נראית עזה וכו'. דהנה כל מראה לובן תראה לבנינותו כפי ההצטרפות אל לובן אחר ואם יחשך היום יראה הכהה עזה בערך שחרות היום שלובן מעט יראה בו גדול ולהיפך בצהרים שהאור גדול יאיר הדבר כ"כ עד שכל לובן אף על פי שיהיה עזה יראה כהה:
בשלש וכו'. שקודם שלש על היום עדיין אין האור בשלמות וכן אחר תשע מתחיל להעריב ונתמעט האור ודילג שש מפני שאז הוא שעת הצהרים:
ר"י אומר בארבע וכו'. סבירא ליה דעד ארבע לא נשלם עדיין האור ומוסיף שש ופליג אתנא קמא דאמר ולא בצהרים והוא דוחק גדול דכיון שר' יהודה השמיט שבע אלמא סבירא ליה דגם בשבע האור גדול ודומה לצהרים וכל שכן שש גופא ונכון דברי הגר"א שמוחק תיבת "בשש". אחר כך מצאתי בילקוט שגם הוא לא גריס אצל ר' יהודה שש:
ר' יוסי אומר וכו' בעשר. סבירא ליה דעשר לענין אור שוה תשע:
רואה אני את דברי רבי. צ"ל ברבי [הגר"א וכן גירסת הר"ש] וביאורו אדם גדול:

פסקה ד

ד **שאם העז והכהה**. היינו שאם היתה עזה כשלג כשהסגירו והכהה בסוף שבוע ראשון שנעשית כסיד או כקרום או להיפך שהיתה כקרום בשעת הסגר ונעשית עזה כשלג בסוף שבוע ראשון [הר"ש והקרבן אהרן]:

כאילו לא כהה. וטעונה הסגר שני דכל זה הוא בכלל עמד בעיניו כל זמן שלא ירד למטה מארבע מראות כדאיתא בפרק ד' דנגעים משנה ז':

שאם כנס ופשה. פי' דהסגירה בבהרת כגריס ובתוך השבוע כנס ונתמעט מכגריס ואחר כך פשתה את מקום הכינוס ולא יותר כאילו לא פשה שאין אנו חוששין למה שהיה באמצע ההסגר אחרי שבעת שראהו הכהן בסוף שבוע לא היה בשיעורו יותר מעת ההסגר ודרשו זה מאומרו "וראהו הכהן והנה עמד בעיניו ולא פשה" משמע שתלוי בעת ראיתו וכן להיפך אם באמצע השבוע פשה מכגריס ואחר כך כנס מה שפשה ונתמעט ונשאר בשיעורו הראשון בעת שראהו הכהן בסוף שבוע הרי הוא כאילו מתחלה ועד סוף נשאר בשיעורו ויסגירנו הכהן פעם שנית:

בין מלפניו בין מלאחריו. היינו שאם הסגירו ביום שני וראהו אחר כך ביום א' שהוא השביעי מסגירו באותו היום ונחשב לו ליום אחד נמצא שזה היום עולה לו לפניו ולאחריו ודרשו זה מדכתיב "שנית" משמע שזה ההסגר שוה להסגר ראשון ששם בודאי נחשב יום ההסגר ליום אף זה הוא כן:

כהן שרואהו בראשונה רואה בשניה. דהאי "שנית" יתר הוא ודרשו דהכהן רואהו פעם שניה:

פסקה ה

ה **תלמוד לומר הנגע**. דעדיין שם נגע עליו:

אי הנגע. פי' אי לא כתב רק "והנה הנגע לא פשה" הוה אמינא דעדיין עומד במראהו הראשונה בזה הוא דאמרינן שנפטור אותו אבל אם נשתנה למראה אחרת אימא נגע אחר הוא:

לא למטה מארבעה מראות. ואפילו הכי פוטרין אותו:

פסקה ו

ו **שם העז וכהה**. כלומר שאם היה עזה כשראהו הכהן מתחלה והדרא למראה היותר כהה מהמראות דיינינן לה כאילו לא היתה עזה מעולם אלא כהה תמיד מתחלה ועד סוף:

הנגע. השתא דרש מתיבת "הנגע" עוד ענין אחר דהיינו אם היתה כהה מתחילה דהיינו מקרום ביצה והדרא להיות עזה אפילו כשלג דיינינן לה כאילו לא היתה כהה מעולם

אלא עזה מתחלה ועד סוף וה"פ והנה כהה היינו אותה שהיתה כהה חזרה להיות הנגע דהיינו בהרת שהפרשה מדבר בה ובשתי החלוקות האלו קרינן ליה עומד בעיניו וטהור:

פסקה ז

ז **לא פשה שאם כנס ופשה וכו'**. היינו בתוך זמן ההסגר נתמעט משיעור כגריס ואחר כך פשה וחזר לשיעורו הראשון לא מקרי זה פשה והוי כאילו לא נתמעט מתחלה אחרי דבעת שראהו הכהן בסוף שבוע שניה לא היה יותר ממה שהיה בעת ההסגר:

הנגע שאם פשה וכנס וכו'. הכל כמו למעלה בהלכה ד' דאין אנו דנין על מה שהיה בתוך ימי הסגרו ומתיבת "הנגע" דריש זה דמשמע דתלוי הדבר בעת ראית הכהן הנגע:

פסקה ח

ח **אם נאמרו בשבוע ראשון למה וכו'**. פי' אחרי שאמרנו שבשבוע שני גם כן מה דכתיב "והנה כהה הנגע" הוא הדין אם עמד בעיניו הוה ליה לומר בקיצור "וראה הכהן אותו ביום השביעי שנית וטיהרו" ואנא ידענא דא"לא פשה" קאי מדכתיב בתריה "ואם פשה תפשה":

שבבגד העומד בראשון. פי' בשבוע ראשון כשעמד בלא שינוי:

ובשני. אם היה גם כן בלי שינוי שורפו להבגד:

ובאדם העומד. בלי שינוי בראשון מסגיר ובשני פוטרו:

צריך לומר בשבוע ראשון וכו'. פי' כדי שלא נטעה ללמוד אדם מבגדים מה בגדים בשבוע שני שורפו אף באדם בשבוע שני מחליטו היכא דעמד ומה שנאמר "וטיהרו" הוה אמינא דמיירי היכא דנרפא הנגע:

פסקה ט

ט **אף על פי שלא נשתנו מראיה**. פי' שלא נשתנו לירד מארבעה מראות רק נשתנה ממראה שלה למראה אחר מד' מראות:

או יכול אף על פי שהלכה. מקצת הגריס לאחר הפטור וחזר למקומו יהיה טהור תלמוד לומר היא:

תראה בתחלה. פי' כאלו הוא נגע חדש:

וחכמים מטהרין. קסברי רבנן כיון שעדיין מקצת הגריס עמד במקומו כשחזר הגריס למקומו חזר ואינו נגע בתחלה אלא אם כן הלך כולו וחזר דבזה לכולי עלמא תראה בתחלה כדמוכח במשנה נגעים פרק ד [ראב"ד]. עוד כתב דהוא הדין אם כהה למטה מארבעה מראות ואחר כך חזרה למקומה הרי הוא כמו שהלכה לגמרי וחזרה:

פסקה י

י **מלטמא משכב ומלטמא בביאה**. משמע מזה דקודם לזה בעודנו מוסגר הוא מטמא משכב ומושב ומטמא בביאתו לבית כל אשר בבית אפילו כלים ובגדים שלא לבש אותן ד"וכבס בגדיו" כולל כל בגדיו וכל שכן אם הוא מצורע מוחלט. זו היא דעת הרמב"ם (בפרק י"א מהלכות טומאת צרעת). והראב"ד לקמן בפ' מצורע פרשה ב' הלכה ו' והר"ש שם כתבו דאף מצורע מוחלט אינו מטמא משכב ומושב כדאיתא בפסחים (דף סז.) ומפרשים דמה דמשמע הכא דמקודם הוא מטמא משכב ומושב היינו רק לענין לטמא אוכלין ומשקין לחוד אבל לא לטמא אדם כדין משכב ומושב דעלמא:

וטהר מן הפריעה ומן הפרימה. היינו דבמצורע מוחלט כתיב "בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע" אבל במצורע מוסגר אף בימי הסגרו אין טעון פריעה ופרימה וילפינן זה (במגילה דף ח) מדכתיב "והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וגו' מי שצרעתו תלויה בגופו" (שכל זמן שלא נתרפא מנגעו אינו נטהר) "יצא מצורע מוסגר שטומאתו תלויה בימי הסגר" שאם לא ימצא ביום השביעי סימן טומאה עליו, שער לבן או פסיון, יטהרנו ואף על פי שנגעו עומד עליו:

ומן התגלחת ומן הצפרים. היינו שאין צריך להתגלח ולהביא צפרים כשמטהרו הכהן לאחר הסגרו ונפקא לזה בגמרא שם מדכתיב "וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת" (וכתיב בתריה "שתי צפרים חיות טהורות וגלח את כל שערו" מי שצרעתו תלויה ברפואות, יצא זה שאין צרעתו תלויה ברפואות אלא בימים:

מסולק. אותו מקום מן הטומאה לגמרי דאף על גב דיראו בו סימני טומאה של פסיון אחר כך יהיה טהור מן הנגע כל זמן שלא ימצא פסיון לבדו שיעור גריס:

תלמוד לומר תפשה טמא. דמשמע דאפילו אין בו לבדו שיעור גריס מצטרף עם הנגע שנטהר ונטמא:

פסקה יא

יא **אין לי אלא כמראה**. כגון שאם היה כשלג יהיה הפשיון נמי כשלג ואז מצטרף עם הנגע שמכבר. שלא כמראה דהיינו שהיה לו מראה אחרת מהד' מראות, מנין שאף בזה מצטרף ולא בעינן בו בעצמו שיעור גריס:

הכי גרסינן **תלמוד לומר פשה תפשה**. לרבות בכל גווני:

פסקה יב

יב **הלך שער לבן**. שהוחלט בעבורו:

וחזר שער לבן. אחר תחתיו:

וכן המחיה והפשיון. פי' שלא חזר שער לבן אלא שנולדה בו מחיה שהיא גם כן סימן טומאה או שפשה הנגע:

בתחלה בסוף שבוע ראשון או בסוף שבוע שני לאחר הפטור. כלומר בין שההחלט היה מתחלה כשהובא אל הכהן, בין בסוף שבוע ראשון בין בסוף שבוע שני, בין לאחר הפטור כגון שעמד בעיניו שני שבועות ופטרו ואחר הפטור בא שער לבן והחליטו. בכל הני גווני אם הלך לו שער לבן וחזר שער לבן או מחיה או פשיון:

הרי הוא כמות שהוא. כלומר נשאר בטומאתו הראשונה כמו שהיה בתחלה וכשיטהר אינו מביא אלא קרבן אחד (ולא אמרינן דהוא נגע אחר וכשיטהר יביא שני קרבנות) ואף על פי שאין זה אותו סימן שהיה בשעת החלט:

החליטו במחיה וכו'. פי' ה"ה אם החליטו במחיה מתחלה והלכה המחיה וחזרה המחיה וכן אם חזר על אותו מקום שער לבן או פשיון:

הרי הוא כמות שהוא. כמו שביארנו למעלה:

הכי גרסינן **תלמוד לומר אם פשה תפשה**. פי' ריבוי הוא שחזר ופשה אף על פי שהלך הפשיון הראשון והוא הדין במחיה ובשער לבן כשחזר הרי היא בטומאתו הראשונה וכן אם נתחלפו סימני הטומאה סבירא ליה לתנא מצד הסברא דלא אמרינן נגע חדש הוא:

פסקה יג

יג **יכול יהיה הפסיון מטמא בתחלה**. פי' קודם הסגר כמו שמטמא שער לבן או מחיה שאם בא לפני כהן ובתחלה נגעו היה כגריס ועד שלא בא לפני כהן חזר להיות כסלע יכול יהא הכהן מחליטו מיד, תלמוד לומר "אחרי הראותו אל הכהן". ועדיין אני אומר אם ראהו הכהן מתחלה שהוא כגריס ועד שלא הסגירו ראהו שפשה וחזר להיות כסלע הריני קורא בו 'אחרי הראותו אל הכהן' ויחליטנו, תלמוד לומר "לטהרתו" – אינו נזקק להחליטו אלא משעה שהוא רואהו מתוך ימי טומאה לטהרה דהיינו לאחר הסגר שהכהן בא לראותו אם יטהרנו מטומאתו, אבל קודם הסגר אין ראייתו מטומאה לטהרה אלא מטהרה לטומאה וע"כ ימתין לו עד שיפשה לגמרי ואז יסגירנו:

פסקה יד

יד **וראה הכהן והנה פשתה המספחת בעור**. פי' מסיפא דקרא דכתיב "צרעת" וכמו שמסיים בסוף ברייתא:

אלא בארבע מראות. היינו שהפשיון יהיה עליו אחד מד' מראות דוקא אבל לא למטה מזה והיינו מדכתיב "צרעת היא" משמע שיהיה עליו מראה צרעת:

ובהם המראות וכו'. פי' וכמו שהאום דהוא עצם הנגע מטמא בכמה מראות דהיינו פתוך וירקרק ואדמדם, כן הפסיון מטמא במראות הללו. ומה שאמר "ובהם" ר"ל באלו

הארבעה מראות, שלג וצמר לבן וסיד וקרום ביצה, אם כל אחד מהם פתוך, דהיינו מעורב לובן ואודם או ירוק, נקרא נגע, כן הוא הדין בפשיון:

פסקה טו

טו **הלא דין הוא**. ולמה צריך קרא לזה:

פסקה טז

טז **מטמא בכל מראה לובן**. היינו אפילו מראית לובן שלהם שהוא למטה מד' מראות:

פסקה יז

יז **דנים דבר שהוא מטמא בכל נגעים**. דהיינו ששייך פשיון בנגעי בתים ובגדים ואדם:

מדבר שהוא וכו'. דהיינו האום ששם נגע שייך בכל דבר:

שאין מטמא בכל נגעים. כי אם בעור הבשר:

היא פרט לשפשה לבוהק. פי' אם היה לו בהרת הנקרא בוהק והיינו בהרת לבנות, ופשתה בהן, לא הוי טמא אפילו אם בפשיון היה מראה נגע. ונפקא זה מדכתיב "צרעת היא" - משמע שהפשיון יהיה דבוק דוקא לצרעת ולא לבוהק, אם לא שיהיה בפשיון בעצמו שיעור נגע שהוא כגריס:

פרשה ג

פסקה א

א **נגע צרעת וגו'**. פי' למה צריך לומר "נגע צרעת"? לכתוב "וכי יראה הכהן מחית בשר חי בשאת"? והוא מפני שלא למדנו רק לשאת שהוא מטמא במחיה ומנין וכו' תלמוד לומר נגע צרעת כמו שמסיים בסוף:

ודין הוא. ואין צריך קרא לזה:

ליטמא בשער לבן. דשער לבן כתיב גבי כולהו:

קל וחומר. ר"ל ועוד קל וחומר לזה שהמחיה יטמא בכל המראות:

שאין שער לבן מטמא בקרחת וגבחת. כדמייתי לקמן:

לא אם שוו. פי' בבחינה אחרת השער לבן כולל יותר שהוא כולל השחין והמכוה מה שאין כן במחיה שאינו מטמא בשחין ומכוה כדאיתא לעיל בריש הספר בברייתא דר' ישמעאל עיין שם:

תלמוד לומר נגע צרעת. לרבות כולם בכלל זה:

ומה השאת אום אף בהרת אום. פי' בתחלה מרבה לזה בהרת דהוא אב כמו השאת:

ומנין לרבות שאר המראות. דהוא התולדות:

הוא הדין והיא תשובה. ר"ל דגם בזה שייך ודין הוא כנ"ל וגם התשובה כנ"ל:

תלמוד לומר נגע צרעת. דסגי למכתב נגע, וצרעת לרבות תולדות:

פסקה ב

ב **כי תהיה מן הדבור ואילך**. משעה שנאמרה הפרשה זו ד"כי תהיה" לשון עתיד:

באדם. מלה יתירא היא דהיה לו לומר "כי תהיה בו":

בכולו לבן. שפרח הנגע בכולו וזה משמע מאומרו "באדם" שמשמע בכל גוף האדם דאף על גב דטהור הוא כדכתיב "כולו הפך לבן טהור הוא", אי הוי ביה מחיה טמא משום מחיה:

והלא דין הוא. ולא צריך קרא לזה:

בהרת קטנה. כגריס:

שאינו סימן טומאה. דאי הפך כולו לבן טהור הוא ואם כן מן הבהרת לא ילפינן ולהכי אתא קרא:

פסקה ג

ג **וצמח בו נגע אחר**. קודם שהסגירו או החליטו:

מנין שזקוק לו. לומר לו מה דינו דהא כתיב "נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן" משמע שהיתה בו קודם שהובא אל הכהן אבל צמח בו לפני כהן מנין שזקוק לו – תלמוד לומר וכו':

תלמוד לומר וראה הכהן והנה שאת. מתיבת "והנה" משמע שנתהוה דבר חדש לעיניו:

והיא הפכה שהפכתו היא וכו'. פי' שהפכתו השאת לשער לבן והוא שבהיות עדיין השאת בו הפכה זו השאת לשער לבן:

ולא שהפכתו חברתה. שאם הלכה השאת דהוי ביה השער לבן ונשאר השער לבן לבד ובאה שאת אחרת בההוא מקום דאיכא שער לבן לא הוי טמא:

פסקה ד

ד **זהו שער פקודה וכו'**. מלשון פקדון, שהפקידה הבהרת את השער לבן בעור הבשר והלכה לה וזהו טעם עקביא שמטמא אותו לפי שלכך נקרא 'שער פקודה' שהבהרת הפקידה אותו והלכה לה עד שתחזור ולדעתו מה שאמר "והיא הפכה" לא הדר לזה הבהרת הפרטי אלא לבהרת בכלל וירצה שבהרת הפכה אותו ולזה כאשר בא זה השני הוא טמא לפי שגם הראשון בהרת היה ובהרת הפכה אותו:

וחכמים מטהרין. שהם סוברין שמלת "היא" קאי על הבהרת שאנו עוסקין בו עתה לטמאו על ידו:

שהוא טהור. כיון שהבהרת הראשון הלך לו לגמרי וכשבא השני כבר היה שער לבן מקודם ולא מהני לטמאו:

כחצי גריס וכו'. סבירא ליה דבזה כיון שלא נסתלק לגמרי מוכח שהניחה שם בפקדון השער לבן בעור הבשר עד שתחזור למקומה והיא הבהרת הראשון וקרינן בה "והיא הפכה":

אף כך דבריך אינן מקוימין. דכיון שנתמעט הנגע משיעורו כמאן דליתא דמיא וזהו נגע חדש שקדמתו שער לבן:

פסקה ה

ה **והיא הפכה וכו'**. דלשון "והיא" משמע שהיא כולה הפכה השער ללבן ולא מקצתה:

ובה שתי שערות. שהחצי גריס קדם לשתי השערות ונמצא דרק מקצת הנגע הפך לשער לבן ואפילו אם נולד לה בהרת עוד כחצי גריס ובה עוד שער אחת, מכל מקום יסגיר ולא יחליטו, ואין מצטרפין השערות דשערות הראשונות כמאן דליתא דמיא שהרי הפכן מקצת הנגע:

פסקה ו

ו **והיא הפכה כו' ולא שהפך כולו את מקצתו**. דקרא הכי קאמר והיא שהיא כולה הפכה השער שהם שנים דמיעוט שער שנים אבל לא שהיא הפכה מקצת השער והוא אחד כדמפרש ואזיל:

הרי זו להסגיר. ואף על פי שעכשיו נשלם שיעור הבהרת והפכה לשער האחרון לא מהני דבעינן שיוקדם שיעור הנגע לשתי שערות דוקא ולא חזי לאצטרופי השער הראשון דהוא נולד קודם שנשלם שיעור הנגע:

פסקה ז

ז **תלמוד לומר שער לבן ומחית**. דהוקשו להדדי לומר דשער לבן ומחיה שוים בשעור מקומם. מה שער מקום שתי שערות, דמיעוט שער שנים, אף מחיה:

פסקה ח

ח **יכול**. פי' ועדיין יכול אני לומר דלא אתי קרא לאקושי להדדי אלא לומר שלא יהיה טמא עד שיהיו בה שניהם שער לבן וגם מחיה ואף על גב שכבר טמאו הכתוב בשער לבן לבדו בפרשה הראשונה וכן במחיה לבדה דכתיב "וביום הראות בו בשר חי יטמא", הוה אמינא דאין זה אלא בבהרת שהיא עזה אבל שאת שהיא למטה ממנה צריך לשתי סימנים:

תלמוד לומר צרעת נושנת היא. אמחיה לבדה קאי דאי אתרוויהו הוה ליה לומר "הם" ואמר "היא" לומר שהיא לבדה יטמאנו ואין צריך לסיוע אחר:

פסקה ט

ט **ואם כן למה נאמר שער לבן ומחית**. ולא אמר "או מחית". ללמדך שלא תהא טומאת השאת או שאר המראות עד שיהא בה מקום לקבל את שניהם ופי' הפסוק: המרחק אשר יצטרך לשער לבן ומחית בשר חי צריך שיהיה בשיעור השאת:

פסקה י

י **שער לבן מצד זה**. היינו שיהיה מקום ד' שערות זה בצד זה דהכי משמע מאומר שיהיה בה מקום לקבל כו':

תלמוד לומר בשאת. שיראה שיהיה היינו בשר חי בלא נגע באמצע השאת באופן שתהיה מבוצרת כמבצר שעומד באמצע העיר ולזה בכל צד מצידיה מעלה ומטה וימין ושמאל צריך שיהיה מקום שתי שערות שמכל צד שניקח אותה יהיה בה שיעור מקום צמיחת שתי שערות ושיעור המחיה:

הכי גרסינן **הא כיצד מקום ב' שערות מימינה ומשמאלה וכו'**

מרובעות. היינו כל מקום ומקום הוא שתי שערות על שתי שערות:

ונמצאו ל"ו שערות. דריבוע המחיה שבאמצע הבהרת הוא ב' שערות על ב' שערות וכן מכל צד מעלה ומטה ימין ושמאל מקום שתי שערות על ב' שערות וכן בארבע קרנותיה. נמצא דכי מרבעת לה כולה הוי שש שערות על שש שערות דהוו להו ל"ו שערות והיא על צורה זו:

<כאן יש ציור של 36 נקודות מסודרות בריבוע של שש על שש>

נמצא גופה של בהרת. היינו עם המחיה שבתוכה:

כגריס. חצי פול:

הקיללקי. שם מקום שהיו גריסיה גדולות:

מרובע. דגריס הוא כתשעה עדשים וכל עדשה הוא כשתי שערות על שתי שערות ובסך הכל הוא ל"ו. ושיעור המחיה שבאמצעה הוא כעדשה אחת והיקפה מכל צד הוא כשמנה עדשים [עיין ריש פרק ו דנגעים]:

בשר חי לא השחין בשר חי לא בוהק. שאם נולד לו שחין כעדשה בתוך השאת או כעדשה בהק שהיא למטה מד' מראות אינו מטמא ואף על פי שאינו שאת ובהרת וע"כ אם יש בשאת לבדו כשיעור גריס יסגירנו ואם לאו יפטרנו שאין אותו מקום האמצעי עולה מן החשבון כלל:

הכי גרסינן **בשאת לא בשחין בשאת לא בבהק** [כן הוא גירסת הראב"ד וכן משמע מהגהות הגר"א]. פי' שאין המחיה מטמא בשחין ומכוה ולא בבהק שהוא למטה מארבעה מראות דאף על פי שיש לו מחיה באמצע אינו טמא. והקרבן אהרן הוסיף עוד

דאפילו אם המחיה עומד בתוך השאת והבהרת והם עומדים בתוך השחין אינו טמא. ולא אדע מנין לו זה:

פרק ג

פסקה א

א **בנין אב לכל הצרעת**. וכל מקום שנאמר בו "צרעת" נלמוד אותו מזה לשיעור גריס: **נושנת וכו'**. נושנת משמע שהיא קדמה לשאת וכל דבר המוקדם מחבירו נקרא ישן ממנו:

הלא דין הוא. שיהיה צריך שיקדם לה הבהרת ואחר כך נתהפך ונעשה באמצע בשר חי ולזה אתא קרא למעוטי:

פסקה ב

ב **היא מלמד שהיא מטמאה הפוכה**. ואף דבעלמא "היא" מיעוטא וכאן הוא ריבוי – אפשר דנושנת הוא גם כן מיעוטא דהיינו שהמחיה קדמה לבהרת ו"היא" גם כן מיעוטא ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות:

הלא דין הוא הוא. ולמה צריך קרא לזה:

תלמוד לומר היא וכו'. והנה ניכר שחסר באמצע, ועיין בר"ש מה שכתב בזה. ואפשר עוד לומר דאף דיש לנו קל וחומר הוי ממעטינן מדכתיב "נושנת" דדוקא בשאינה הפוכה, ולזה מסיים "תלמוד לומר היא וכו'", ואף דבברייתא חסר באמצע דכוותה אשכחן טובא בקידושין (דף ד.) ובתמורה (דף כח.) ובחולין (דף קיד.) ועיין בביאור הגר"א:

פסקה ג

ג **לא יסגירנו מלמד וכו'**. עיין לעיל פרשה א' פרק ב' הלכה ו' בביאורנו:

הכי גרסינן **מנין שאין מסגירין את המוסגר ואין מחליטין את המוחלט ולא מחליטין את המוסגר תלמוד לומר כו' כל שנקרא שמו טמא אין זקוק לו** [הגר"א] וכן הוא לעיל שם בברייתא ועיין שם בביאורנו:

פסקה ד

ד **או אינו אלא וכו'**. כלומר אילו אמר הכתוב "כי טמא" ולא אמר "הוא" הייתי אומר דקאי זה על כהן המסגירו ונאמר שהכונה שאם נטמא הכהן אין לו רשות אפילו להסגירו וכל שכן לטמאו, אבל האיש המוחלט יסגירנו על נגע אחר אם נולד בו:

תלמוד לומר כי טמא הוא וכו'. מוכח דלא קפיד הכתוב על הכהן הרואה אלא על המוחלט הנראה:

פסקה ה

ה **פורחת וחוזרת וכו'**. ר"ל וחוזרת מלפרוח והיינו שפורחת רק מעט מעט עד שהלבין כולו ולא בבת אחת מנין שאף בזה נטהר ולא נימא דהוא בכלל פשיון:

תלמוד לומר פרוח תפרח. משמע שפורח וחוזר ופורח. ומדברי הגר"א בהגהתו ובספרו אדרת אליהו משמע דהוא מדהוה ליה לכתוב "ואם תפרח" וכתיב "פרוח תפרח", הוא ריבוי מכל מקום. וכן מבאר דכל הני דרשות לקמיה הוא הכל מריבוי "פרוח תפרח" - מכל מקום:

פסקה ו

ו **מלמטה למעלה**. כדרך הפריחה:

תלמוד לומר תפרח. היינו דהיה לו לומר "תפרח" וכתיב "ואם פרוח תפרח" הוא ריבוי מכל מקום:

פסקה ז

ז **מטמאה לטהורה**. שהתחלת הפריחה היה מנגע טמא דהיינו באחד מד' מראות עד שנתכסה גם הנגע הטהור דהיינו בהק במראות הנגע וגם על כל גופו:

מטהורה לטמאה מנין. פי' כי העיקר אצלנו שהפורח מן הטמא כגון בנגע שהיה בו אחד מסימני טומאה ואחר כך פרחה בכולו - טהור. והפרוח מן הטהור כגון מראה בוהק שנתכסה במראה הנגע כל עור בשרו - טמא כדלקמן בפ"ד. ואמר בכאן אם הפריחה היה מן הטהורה לטמאה כגון שהיו לו שתי בהרות, אחת מד' מראות ואחת למטה מד' מראות שזה הכל בכלל מראה בהק, ופרחה הטהורה במראות הנגע טמא עד שהגיע לטמאה ואחר כך פרחה הטמאה משם ולהלן עד שנתפשטת על כל עורו במראית הנגע מנין שהוא טהור שלא תאמר תפרח הצרעת אמרה והבהק אינו מראה צרעת. תלמוד לומר אם פרוח תפרח מכל מקום. ואינו דומה זה למאי דקיימא לן הפורח מן הטהור טמא כיון שפרחה מן הטהורה לטמאה נעשית כולו כאחת ונטהר:

רבי נחמיה וכו' מטהורה לטמאה טמא. סבירא ליה דכיון דהתחלת הפריחה היה מן הטהורה הרי הוא בכלל פורח מן הטהור וטמא:

פרק ד

פסקה א

א **צרעת מה תלמוד לומר**. דבצרעת משתעי קרא ולא הוי צ"ל אלא "ואם פרח תפרח בעור":

אלא בשאת בלבד. דביה משתעי קרא:

מנין לרבות שאר המראות. בנגע הבהרת וכה"ג דבהם גם כן אם פרחו בכולם טהור:

ולא הבוהק. שאם פרחה בכולו במראה בוהק שהוא מראה לובן למטה מד' מראות טמא דלא קרינן ביה פרחה בכולו אחר שאין זה ממראה נגע:

הואיל והוא סימן טהרה בסוף. פי' שאם החליטו באחד מסימני טומאה ופרח בכולו ואחר כך חזרה בו מחיה טמא ואם חזרה המחיה ונהפכה אפילו למראה בוהק טהור כאילו פרח בכולו פעם אחרת נגע שהיא מד' מראות כדאיתא לקמן בפ"ו הלכה ב':

תלמוד לומר וכו' לא הבהק. שאף על פי שבפריחה שניה נחשב מראה בהק לפריחה בפריחה ראשונה לא נחשב בהק לפריחה:

פסקה ב

ב **עור הראוי וכו'**. ר"ל דאף על גב דבעינן שיהא מכסה את כל עור גופו הוא דוקא במקום הראוי לקבל נגע לאפוקי מקום שחין ומכוה כשעדיין לא נרפאו דשם אין מטמאין משום נגע כדכתיב בם ונרפא לא בעינן שיכסה הפורחת באלו המקומות:

פרט לשחין המורד וכו'. היינו שלא נרפאו ועדיין הם במרדן:

או אינו וכו'. פי' דלמא כונת הכתוב לא בא למעט שחין המורד רק בא לאשמועינן שלא ישייר הפורחת בעורו שיעור גריס שהוא שיעור נגע אבל אם שייר פחות מזה אינו מעכב ודינו כאילו פרח כולו:

יכול תוך ראשו. היינו שבעינן שיפרח הנגע גם על ראשו ותוך רגליו הוא פרסת הרגל [דבין אצבעות רגליו יתרבה לקמן]:

תלמוד לומר מראשו ולא תוך ראשו. דתוך ראשו אינו מטמא בנגע אלא אם כן נקרח דכתיב "וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן וכו'" וממילא לא בעינן שיפרח על אותו מקום וכנ"ל:

ומה דקאמר תוך ראשו למעוטי עור הפנים דמעכב מפני שהוא נידון כעור הבשר:

להוציא תוך רגליו. דעד ולא עד בכלל:

פסקה ג

ג **פרט לבית הסתרים**. ד"לכל מראה" משמע שצריך שיראהו להדיא ולא שיעמיק לראות:

כעודר לבית הסתרים. עודר שוחה ומה שנראה ממנו באותו מקום הוא ראוי לקבל נגע:

מוסק. זיתים הוא המרים זרועו ומלקט זיתים ולפי שהזית אינו גבוה כשאר אילנות ואדם מלקט אותן מן הקרקע בהרמת זרועותיו, לפיכך שיער בזית תחת השחי מה שאין כן בשאר אילנות שאדם עולה בהם ומלקט אותם בלי הרמת זרועותיו:

כעורכת. העיסה שהיא שוחה ומה שנתגלה אז לא נחשב לבית הסתרים וראוי לקבל נגע:

תחת הדד. היינו לענין מה שיהיה לה מהנגע תחת הדד דמה שנראה בהיותה מניקה את בנה אינו בית הסתרים:

כאורגת בעומדים לשחי וכו'. במגבהת ידה הימנית לארוג בעמידה ומגלה בית השחי שלה:

כטוה פשתן. שדרך הטוה להגביה ידה השמאלית:

כך נראה להתגלחתו. ביום טהרתו שצריך לגלח את כל שערו דמה שאינו מטמא בנגעים משום בית הסתרים אין צריך גילוח כדדריש לקמן מגבות עיניו. מה גבות עיניו נראה אף כל שערו הנראה, פרט לבית הסתרים:

פסקה ד

ד **פרט לכהן שחשך מאור עיניו**. שהחליש ראיתו ד"לכל מראה" משמע שכח ראיתו הוא בשלימות:

באחת מעיניו. ד"עיני הכהן" כתיב והם שתי עיניו:

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר**. הצרעת:

אלא מן השאת בלבד. ר"ל שמראית הפריחה היה כמראה השאת בעצמה מנין לרבות כשהיתה מראית הפריחה משאר ד' מראות:

הכי גרסינן **תלמוד לומר וכסתה הצרעת**. משמע דלא בעינן רק שיהיה בכיסוי מראה צרעת:

להביא בין האצבעות וכו'. ואשמועינן דלא נימא דהוא בכלל בית הסתרים:

מנין אתה אומר פרחה בכולו וכו'. כדי להבין ענין הברייתא אקדים לזה איזה פרטים:

א) שהפריחה שאינו בכולו אפילו כחצי עדשה מעכבת:

ב) למעלה מבואר שהפריחה אין צריך להיות על ראש וזקן כ"ז שלא נקרחו ואם נקרחו אחר הפריחה אינו מעכב את הפריחה:

ג) אם נקרחו קודם הפריחה דינם כעור הבשר ומעכבים את הפריחה אם לא נמשך הפריחה גם עליהם:

ד) אפילו אם היתה הפריחה קודם שנקרחו אלא שחסר ממנה חצי עדשה ואחר כך נקרחו הראש והזקן ואחר שנקרחו נמשך הפריחה במראות הנגע גם על החצי עדשה - לא מהני הפריחה ולא מידי כל זמן שלא ימשך הפריחה גם על הראש והזקן דכיון שלא נגמר הפריחה בשלמות קודם שנקרחו מעכבים גם הם את הפריחה כשאר עור הבשר:

ועתה נבוא לבאר הברייתא:

אבל לא כחצי עדשה. פי' וזה מעכב את הפריחה מליטהר:

חזר תוך הראש והזקן ונקרחו וכו' ונעשו צרבת. היינו שנמשך כקרום עליהן ונרפאו קצת דמאז והלאה דינם כעור הבשר ומעכבין את הפריחה:

יכול יהיה טהור. היינו אם בינתיים נמשך הפריחה במראית נגע גם על החצי עדשה – תלמוד לומר "את כל בשרו", עד שתפרח בכולו, וכיון שלא נגמר הפריחה קודם שנקרח נחשב כמו שנקרח קודם הפריחה:

פסקה ו

ו **טהור מה תלמוד לומר**. היינו דכתיב אחר כך "כולו הפך לבן טהור הוא", דכיון דאמר "וטהר את הנגע" פשיטא דטהור הוא:

אלא לאחר החלט מחיה בתחלה. שבזה הכתוב מדבר דכתיב "והובא אל הכהן וראה הכהן ומחית בשר חי וגו'", דמשמע דבתחלה כשראהו היה בו מחיה והחליטו ועל זה אמר קרא "ואם פרוח תפרח":

מנין וכו' בסוף שבוע ראשון וכו'. כלומר מנין דפריחה מטהרת גם אם פרח אחר החלט מחיה שנמצאת בסוף שבוע ראשון או בהחלט מחיה בסוף שבוע שני שנמצאת בו מחיה או החלט מחיה אחר הפטור דפטרו בסוף שבוע שני מפני שעמד בעיניו ואחר הפטור נולד בו מחיה והחליטו ופרח מתוך החלט אחר הפטור:

הכי גרסינן **בסוף שביעי שני לאחר הפטור**:

לאחר החלט שער לבן בתחלה וכו'. פי' או שהיה הפריחה לאחר החלט שער לבן שהיה בו בתחלה או שהיה לאחר החלט שער לבן שנמצאת בו בסוף שבוע ראשון או בסוף שבוע שני או לאחר החלט שער לבן שנמצאת בו אחר הפטור. וכן כה"ג לענין פסיון. ורק לענין פסיון לא צייר בתחלה, דפסיון לא משכחת בתחלה:

הכי גרסינן **אחר החלט הפסיון וכו' בסוף שבוע שני לאחר הפטור**:

ופריחת הסגר. הפורח מן ההסגר דאחר ההסגר לא פשה אלא שמצאו שפרח בכולו דגם זה פורח מן הטמא יקרא דמוסגר טמא הוא כמ"ש לעיל:

לרבות את כולן. כל מיני פריחות אשר יהיו אחר טומאה בכל זמן שתהיה:

פסקה ז

ז **יכול הפורח מן הטהור**. כגון שלאחר הפטור פרח בכולו או שהיה בו מראה בהק ואחר זה פרח בכולו מראה נגע וכה"ג:

תלמוד לומר הוא. דמיעוטא הוא, זה ולא אחר, ולא מיעט אלא הפריחה אחר טהרה שאינו דומה לפריחה הכתובה כאן שהיא לאחר החלט טומאה:

פרק ה

פסקה א

א **ללמד על ראשי אברים שנתגלו**. בתוך הפריחה דהיינו שסר מהם הנגע הרי הם כמחיה בבהרת שהיא טמאה ואף על פי שראשי אברים אינם מטמאין משום מחיה כדלעיל

בפרשה א' פ"ב הלכה ט' – עכשיו מטמאין וגזירת מלך היא. ובדואי בראשי אברים קאמר רחמנא דאי בשאר הגוף קאמר למה לי למיהדר ביה קרא, פשיטא דבשר חי מטמא ליה דמחיה החוזרת ופשיון החוזר ושער לבן החוזר כולהו נפקי מ"פשה תפשה" כדדרשינן לעיל, אלא ודאי בראשי אברים קאמר דכי היכי דמעכבי מעיקרא בפריחה הכי נמי אם פרח בהם וחזר הנגע וסר מעליהן ונתגלו הרי זה טמא מוחלט:

וכי משום מחיה הוא מטמא. בראשי אברים המתגלים בתוך הפריחה והלא שאר מחיה אין מטמא וכו':

אמר ר' יוסי וכי משום ראשי אברים וכו'. פי' וכי כונת הכתוב "וביום הראות בו בשר חי" דוקא על ראשי אברים שתאמר גזירת מלך הוא, והלא הכתוב כולל נמי אם חזר הבשר חי לאמצעיתו [דהיינו שאינו על ראש האבר] לטמאו והתם ודאי אתה מודה דבעינן כעדשה מאי טעמא דילפינן בשר חי דהכא מבשר חי דהתם. הלכך כי חזר ה"הבשר חי" לראשי אברים נמי בעינן כעדשה דהקרא כולל תרי גווני:

אלא נאמר כאן וכו'. פי' אלא ע"כ אתה צריך לילף בשר חי דהכא מבשר חי דהתם לכעדשה ואם כן הכא נמי לראשי אברים:

פסקה ב

ב **וביום מלמד וכו'**. דהוה ליה למכתב "ובהראות בו בשר חי וכו'", מאי "ביום", להורות דיש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה דהיינו לחתן בשבעת ימי המשתה וברגל שהוא זמן שמחיה אין הכהן נזקק לו. וזהו שאמר ר' יהודה "נותנים לו שני ימים" היינו תרי גווני ימים, יום המשתה ויום הרגל, וזה נותנים לו דהיינו לנגעי גופו וכן לנגעי ביתו וכן לנגעי כסותו:

ר' אומר וכו'. ס"ל דאין צריך קרא לזה דהרי הוא אומר "וצוה הכהן ופנו את הבית וגו'", אם ממתינים לדבר הרשות וכו' דהיינו הפסד ממום שלא יטמא כל אשר בבית:

פסקה ג

ג **מנין אתה אומר וכו' המורדים**. דכל הני כולהו ודאי לא מעכבי בפריחה בתחלה שהרי אינן ראוין ליטמא בנגעי בהרת כדלעיל בפ"ד הלכה ב' ומנין אתה אומר שאם חזר הראש והזקן ונקרחו והשחין והמכוה והקדח (הוא גם כן כעין שחין) ונעשו צרבת שנרפא העור שעליהן ונמשך כקרום שהם ראוים עכשיו ליטמא בנגע בהרת יכול יהא טמא כאילו נראה בו שאר בשר חי שהרי הם עכשיו בענין שאילו היו כן בתחלה קודם הפריחה היו מעכבין בפריחה ונאמר גם עתה אחרי שאין עליהן מראות נגע כאילו חזר בו בשר חי ויהא טמא:

תלמוד לומר בו בהופך. פי' אותו העור שהפך ללבן מתחלה וטיהרו הוא שאם חזר והפך בו בשר חי יטמא. אבל ראש וזקן ושחין וכו' שלא הפכו מתחלה ללבן ולא עיכבו בפריחה כנ"ל, אף על פי שבאו אחר כן לכלל עור הנגע, אינן מטמאין:

פסקה ד

ד **ואין שער לבן החוזר**. אם אחר שפרח בכולו ונטהר נולד בו שער לבן אינו מטמא אותו דקרא דוקא אמר בשר חי ולא שער לבן:

ור"י מטמא. סבר דבשר חי לאו דוקא אלא חד מסימני טומאה נקט:

הכי גרסינן **אף שער לבן החוזר יטמא**:

יפה כחו. פי' כח טומאתו:

בזמן ששימש החלט. ששימש להחליט את האדם כאשר היה בו הנגע ונהפך בו שער לבן והחליטו הכהן ואחר כך פרח בכולו ותאמר גם בשער לבן זה שאם נמצא בו עדיין מטמאו:

או בזמן שלא שימש החלט. שנולד אחר הפריחה:

א"ל מה בזמן וכו' אינו מעכב את הפריחה. אף שיפה כחו שמתחלה נטמא על ידו מ"מ הפריחה מתשת כחו ונטהר אף שעדיין הוא בו:

בזמן שלא שימש החלט. שבא רק אחר הפריחה אינו דין שהפריחה דוחה אותו שלא יטמא:

ועוד. אפילו אם תדחה ק"ו שלי הרי פשטיה דקרא מוכח דדוקא בשר חי ולא שער לבן:

פסקה ה

ה **ולא הבהק החוזר**. ר"ל הנולד וקרי ליה חוזר שחזר להיות במקום בשר חי ואין לו מראה צרעת ולא בשר חי וכיון דאינו בשר חי אינו טמא:

בהק מעכב. בפריחה תחלה שאם היה בו מקום בהק טמא כאילו נשאר בו בשר חי:

תלמוד לומר בשר חי וכו'. שאף על פי שבפריחה מעכב בחוזר אינו מעכב:

פסקה ו

ו **ראשי אברים שנתגלו שיהו טמאין**. פי' שנתגלה הנגע מעליהם ונראה בהם בשר חי שיהו טמא:

אלא לאחר פריחת החלט מחיה בתחלה. פי' שהחליטו במחיה בתחלה קודם הסגר ופרחה בכולו ונטהר ואחר כך חזרו בו ראשי אברים לבשר חי וטימאהו שכך הוא סדר המקראות:

מנין וכו' בסוף שבוע ראשון. היינו שבסוף שבוע ראשון הוחלט על ידי מחיה ואחר כך פרחה בכולו ונטהר ואחר כך נתגלו בו ראשי אברים וכן אם היה באופן זה החלט

בסוף שבוע שני או לאחר הפטור ואחר כך נתגלו בו ראשי אברים וכן כה"ג אחר פריחת החלט שער לבן או אחר פריחת החלט הפסיון בכל הני גווני או אחר פריחת הסגר ור"ל שלאחר הסגר פרח בכולו ואחר כך נתגלו בו ראשי אברים מנין שיהא טמא שאף על פי שנתרבו כולם לעיל בפרק ד' לפריחת טהרה מ"וטהר את הנגע" טהור מ"מ אפשר לענין טהרה נתרבו לענין טומאה לא נתרבו:

פסקה ז

ז **יכול וכו' יהא טמא.** פי' שהסגירו ועמד בעיניו בסוף שבוע שני ופטרו ואחר כך נתגלה הנגע מעל ראשי אבריו יכול יהא טמא:

תלמוד לומר הוא. "טמא הוא", למעט אופן זה:

שחזרו בו ראשי אברים בין מתוך החלט וכו'. פי' שהחליטו בשער לבן ובעוד שהוא נחלט נתגלו בו ראשי אברים ואחר כך הלך השער לבן שהשחירו והראשי אברים נשארו במקומן. ואם בסוף שבוע ראשון או בסוף שבוע שני נתגלו ראשי אברים היינו חזרו בו ראשי אברים מתוך הסגר ובכולן טהור:

אלא טהור. ר"ל שנשאר באופן הראשון או להסגר או להפטר:

פרק ו

פסקה א

א **הרי בא ללמד על ראשי אברים וכו'.** דהא קאי אדלעיל דמיירי בראשי אברים:

תלמוד לומר ישוב או כי ישוב. פי' היה לו לומר "וכי ישוב" וכתב "או". הוא לרבות:

פסקה ב

ב **אפילו למראה בהק.** פי' אף שמתחלה אם היה מראה בוהק אינו חשוב כפריחה בכולו לבן כדדרשינן לעיל ""וכסתה הצרעת" ולא הבהק", אבל אם נעשה זה בחזרת ראשי אברים, שנתגלו מן הנגע וחזרו ונתכסו, אפילו במראה בהק טהור כמו שפרחה צרעת בכולו. והוא הדין לשאר הגוף:

תלמוד לומר ונהפך ללבן וכו'. דהיה צ"ל "ונהפך לנגע", מאי "ללבן"? לרבות כל שיש בו מראה לובן אף שהוא למטה מד' מראות והוא הבוהק:

פסקה ג

ג **וראהו הכהן וכו' טהור הוא מה תלמוד לומר.** דאם טיהרו הכהן פשיטא שהוא טהור:

אלא לאחר חזרת פריחת וכו'. הכל מבואר ממש"כ בפרק ה':

פסקה ד

ד **יהא טהור.** כמו שפרח אחר החלט או הסגר:

אלא טמא. ר"ל דבעינן הסגר:

פסקה ה

ה **שחין יכול מורד**. שלא נקרם העור כלל:

עד שיעשה צלקת. שנתקשה העור הרבה ונעשה במקדם:

תלמוד לומר שחין. דהוה ליה למכתב "ובשר אשר יהיה בעורו שחין נרפא" ומדכתיב "כי יהיה בעורו שחין ונרפא" משמע שעדיין שחין הוא:

צרבת השחין הוא. רושם השחין הוא, משמע שעדיין לא נרפא לגמרי:

עד שתקרום כקליפת השום. היינו קרום דק מאוד, הא אם נעשה צלקת נדון כעור הבשר והכי איתא במשנת נגעים:

פסקה ו

ו **ובגפת**. פסולת זיתים שהוא חם מאוד:

שלפני הדבור מנין. דבקרא כתיב "כי יהיה בעורו שחין", משמע כי יהיה מכאן ולהבא:

עד שלא נתגייר מנין. דהוא דומיא לפני הדיבור:

תלמוד לומר שחין ריבה. וכתב הראב"ד הא דגמרינן אפילו לפני הדבור הוא דוקא לענין שחין לבד אבל השאת והבהרת שנתהוו בשחין דוקא כשנתהוו אחר הדבור וכדלעיל בריש הפרשה:

אלא שחין שיש לו להיכן שיפשה. דמדכתיב בתריה "ואם פשה תפשה" משמע דמיירי קרא בבהרת שלא נתפשט על כל מקום השחין ויכול הנגע להפשות בזה אמר קרא שצריך להסגירו:

שחין שאין לו להיכן שיפשה. היינו שכל השחין נתמלא בבהרת באופן שלא נשאר בשחין מקום שיפשה בו הבהרת [אם לא שיצא הבהרת חוץ למקום השחין על עור הבשר וקיימא לן דאין הבהרת פושה לעור הבשר] מנין דאף בזה צריך להסגירו:

תלמוד לומר כי יהיה בו אפילו בכולו. היינו שכיסתה הבהרת כל השחין [כן איתא בר"ש פ"ט משנה ג']:

הכי גרסינן **אין לי אלא בזמן שמקצת שחין ומקצת בהרת, מקצת בהרת וכולו שחין, מקצת שחין וכולו בהרת, כולו שחין וכולו בהרת מנין. תלמוד לומר וכולי** [כן הוא גירסת הראב"ד והגר"א]:

שמקצת שחין ומקצת בהרת. היינו שמקצת הגוף שחין ומקצת מזה מכוסה בבהרת:

ומקצת בהרת וכולו שחין. היינו שכל גופו לקה בשחין ומקצתו מכוסה בבהרת ובשתי אלו האופנים יוכל להיות בבהרת פשיון בפשיטות:

מקצת שחין וכולו בהרת. היינו שנתמלא כל מקום השחין בבהרת ואף גם בזה יוכל להיות לפעמים פשיון בבהרת כגון שיולד לו שחין אחר חוצה לו ויתחבר עם שחין זה ואחר כך יפשה הבהרת לתוכו:

כולו שחין וכולו בהרת. היכא שכל גופו לקה בשחין וגם מכוסה כולו בבהרת שלא יצוייר שום פשיון כלל בבהרת זה [אם לא שיכניס לתוכו וכדלקמיה] מנין שאף בזה צריך הסגר:

תלמוד לומר כי יהיה בו אפילו בכולו. היינו מקצת שחין וכולו בהרת הנ"ל:

בעורו אפילו בכולו. היינו כולו שחין וכולו בהרת הנ"ל שגם בזה צריך הסגר ותועלת ההסגר שמא יולד בו שער לבן:

פסקה ז

ז **לתוך ידו**. לכף ידו שהוא מקום שאינו ראוי לגדל שער:

ומקומה צרבת השחין. פי' שנתפשט הבהרת על כל מקום הצרבת:

אמרו לו למה. מה תועלת יבוא מזה ההסגר כיון דכל הסגר הוא רק עד שיראו אם יולד בו סימני טומאה וכאן אי אפשר:

לפסיון אינו פוסה. דהרי מילא הבהרת כל מקום השחין. ולומר שמא יפשה הבהרת חוץ למקום השחין זה אי אפשר דהא קיימא לן דאין הבהרת פושה לעור הבשר ומטעם זה אין לחשוב גם כן שמא יפשה צרבת השחין ואחר כך יפשה הבהרת לתוכה דהא קיימא לן דאין השחין יכול להפיש לעור הבשר כמו הבהרת:

ולמחיה אינה מטמאה. דהא קיימא לן דאין בשחין ומכוה משום מחיה:

שמא תכנס. ביום השביעי ותשוב כגריס ונמצא שבכינוס פנה מקום מן השחין לפסיון ופוטרו הכהן ולאחר הפטור יחזור ויפשה הבהרת ויוחלט בזה דהא קיימא לן דיש פשיון אחר הפטור. והא דאמרינן לעיל "כנסה ופשתה הרי היא כמו שהיתה" – התם מיירי שכנסה ופשתה בתוך ז' אבל הכא מיירי שפשתה אחר הפטור:

והלא מקומה כגריס. פי' הא תינח אם היה הבהרת כסלע כמו ששאלנו אבל אם היה הבהרת כגריס וכן הצרבת שתחתיה שאין לה מקום לכנוס ולפוש מה איך לך למימר, למה יסגיר. ולחשוב שמא יוגרע משיעור גריס ואחר כך יחזור ויפשה – זה אינו דכיון דנגרע משיעור נגע פוטרו לגמרי ואחר כך אף אם יחזור ויפשה לשיעור גריס אין שם פשיון על זה דיוחלט בשביל זה אלא הרי הוא כמו נגע בתחלה:

כך שמעתי יסגיר. ר"ל שאף בזה יסגיר אבל הטעם לא אדע:

אלמדנו. פי' אם רוצה שאומר דברי טעם על זה:

אם לקיים וכו'. פי' אם הטעם שיאמר יהיה לקיים דבריהם - אמור, ואם לחלוק עליהם ולומר שאינו טעון הסגר - לא אקבל ממך, שאני שמעתי שאף בזה יסגיר:
חוצה לו. ויתחבר אצל זה ויהיה כאחד ואחר כך יפשה הבהרת לתוכו:
חכם אתה וכו'. פי' שלא בלבלוך הקושיות לסתור דבריהם:

פרשה ד

פסקה א

א **שיקדום השחין וכו'**. פי' מאומרו "והיה במקום השחין" משמע שהשחין היה קודם לבהרת ובשביל זה נקרא זה המקום "מקום השחין":
הכי גרסינן **קרוי הוא מקומו וכולי** ס"ל דאין ראיה מ"מקום השחין" דהכונה במקום אשר נראה עתה השחין לעינינו היה מתחלה שאת וכו':

פסקה ב

ב **עד שלא נעשה שחין והיה**. פי' והיה אחר כך השחין ויש גורסין "וחיה", ועיין בהגהות הגר"א:

פסקה ג

ג **חלקה**. לובן מבלי עירוב אדמימות:
בפתוך. שמעורב אדמימות בהלובן:
תלמוד לומר נגע צרעת. דהדר אחר כך וכלל את שניהם בשם אחד לומר שהם שוות ובשניהם מטמא חלק ופתוך:

פסקה ד

ד **את השוה**. לעור הבשר בגובה שאין מראה שפל מן העור ואת הגבוה שמראה עור הבשר נראה עמוק ממנה קצת:
תלמוד לומר ושפלה וכו'. פי' דכתיב "אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור", משמע הא אם יש בה שער לבן אף אם איננה שפלה - טמא, וכיון שגילה לנו הכתוב דשפלה לאו דוקא (ומה דנקט בקרא הקודם שפלה נקט דבר המצוי דברוב פעמים היא שפלה) משמע דהוא הדין אם אתרמי דגבוה מעור הבשר מעט. ויש ספרים שאינן גורסין "ואת הגבוה" וגורסין "את השוה לגבוה", היינו ששוה לעור הבשר שהוא גבוה:
בשחין פרחה ולא בעור הבשר. פי' אם בשחין בעצמו פרחה הנגע ופשתה אבל לא נקרא פשיון אם פשתה בעור הבשר חוץ לשחין:
אבל תפשה בעור המכוה. פי' אם היה המכוה סמוך לה ופשתה הבהרת לתוכה:
תלמוד לומר ואם תחתיה תעמוד וכו'. דהוה ליה למכתב "ואם תעמוד הבהרת ולא תפשה", ואמר "תחתיה" להורות דאינו פושה אלא תחתיה לבד בשחין ולא חוצה לה:

פסקה ה

ה **ואם יראנה**. דהוה ליה למכתב "ואם יראה", מאי "יראנה", כולה כאחת, שאם היתה בראש אצבעו או בראש חוטמו שופעת אילך ואילך טהורה כדדרשינן בעור הבשר "וראהו – כולו כאחת":

והנה אין בה ולא בחוט היוצא ממנה. "בה" משמע דוקא בה אבל אם היה השער לבן בחוט היוצא ממנה אינו טמא:

יכול אפילו אם היה החוט רחב שתי שערות. גם כן לא יהא נידון כגופה של בהרת:

תלמוד לומר. במכוה:

והנה אין בבהרת שער לבן. ולא כתיב "בה" לרבות דאם יש בבהרת באיזה מקום שהוא טמא והיינו כשהחוט רחב שתי שערות דהוא שיעור חשוב אי נמי כדי שיהו יכולין לעמוד ברחבו זו אצל זו:

פסקה ו

ו **אם פשה תפשה בעור מה תלמוד לומר**. פי' דהוה ליה למכתב "ואם תפשה":

אלא בשביעי בלבד. ר"ל קודם שפטרו ראהו הכהן שפשה אבל אם פטרו בשביעי ובשמיני או לאחר כך פשה הוה אמינא דאין נחשב זה לפשיון קמ"ל הריבוי ד"פשה תפשה":

פסקה ז

ז **החליטו בשער לבן**. אפילו אחר הפטור הלך שער לבן שהשחיר השער ופטרו ואחר כך חזר השער לבן שחזרו ונתלבנו וכן בפסיון היינו הסימן דטומאה דשער לא חזר וחזר סימן טומאה אחרת דהיינו שפשה הנגע ואחר כך מבאר הברייתא אימתי החליטו בשער לבן בין בתחלה כשראהו הכהן מצאו שנהפך השער ללבן והחליטו או שמצאו בשער לבן בסוף שבוע לאחר ההסגר והחליטו או שפטרו ואחר כך נמצא בו השער לבן והחליטו. והוא על הדרך שפירשנו למעלה בפרשה ב' פ"ב הלכה י"ב בעור הבשר אלא שחסרה מכאן מחיה סימן טומאה שאינה מטמאה בשחין ומכוה וחסר מכאן בסוף שבוע שני שאין בשחין ומכוה יותר משבוע אחד שאם עמד בעיניו בסוף שבוע פוטרו מיד:

החליטו בפסיון והלך הפסיון. שכנס בתוך הנגע ופטרו ואחר כך חזר הפסיון:

וכן בשער לבן. היינו שלא חזר הפסיון אלא שנמצא שער לבן בתוך הנגע:

הכי גרסינן **בסוף שבוע לאחר הפטור** (ולא גרסינן "בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני" כי אין שייך זה בשחין וכן איתא לקמן בהדיא גבי מכוה כמו שכתבנו) דהיינו שהתחילה הברייתא לבאר אימתי החליטו בפסיון בסוף שבוע או לאחר הפטור. ועל

כל אלו הפרטים מסיים הברייתא לכך נאמר פשה תפשה דבכל גווני הפסיון מטמאו ונלמוד מזה לשער לבן דהוא גם כן סימן טומאה דאם הלך וחזר מחליטו:

פסקה ח

ח **בין באיש אחד**. שהיה לו שני נגעים בשני מקומות בגופו אחד בהרת כגריס ואחר בהרת כסלע ובסוף שבוע היו שניהם כסלע ואיני יודע איזה מהם פשה ואף על גב דממה נפשך יש לו נגע אחד שפשה אפילו הכי גזירת הכתוב הוא שידע הכהן באיזה נגע הוא מחליטו:

באיש אחד טמא. דממה נפשך נגע וקרא מוקים ליה בשני אנשים:

א"ל והלא נאמר נגע הוא. משמע שיהיה נגע ודאי ולא מטמאינן מספקא אם כן למה לי למכתב וטמא אותו לרבות דאפילו באיש אחד לא מטמאין עד שידע בבירור על איזה נגע הוא מטמאו:

שיהא מקומה צרוב. רשום והוא מה שחזר לומר ושיהא מקומה ניכר כדפרשינן לעיל שיהא עדיין מכח השחין ניכר בו שאם נרפא לגמרי ונעשה מקומו צלקת הרי הוא נידון כעור הבשר:

הכי גרסינן **ויהא מקומה ניכר** [הגר"א בהגהותיו וכן משמע מהראב"ד], והוא פירוש על מה שאמר שיהא מקומה צרוב:

וטיהרו את הודאי וכו'. דהוה ליה למכתב "וטהר הכהן, "וטהרו" משמע אותו שידוע לו שהוא טהור ולא מספיקא אף על פי שחזרו להיות כסלע וכסלע ואם כן אותו שהיה בתחלה כסלע הלך לו הפשיון ואם כן הוה ליה לטהרו מ"מ כיון דלא ידעינן איזהו לא נוכל לטהרו ושניהם טמאים והטעם בעניננו דמשנזקק לטומאה הרי יש לו חזקת טומאה ולא מטהרינן מספיקא ואינו דומה להנ"ל:

עד שיחזרו להיות כגריס. והלך הפשיון משניהם:

פרק ז

פסקה א

א **ובשר וכו' או בשר וכו' מלמד שאין שחין ומכוה מצטרפין זה עם זה**. פי' מדחלקן הכתוב לשתי פרשיות ופירש משפט כל אחת ולא צירפם יחד שהרי משפטן שוה והיה לו לכתוב "כי יהיה בו בעורו שחין או מכוה":

פסקה ב

ב **לא שבאו וכו'**. פי' ולא תימא דהאי שחלקן ואשמועינן דאין ענינם אחד רק להכי הוא דאתא שאם בא עליו ולא ידע אם היה שחין או מכוה כגון שנכוה במים חמין ולא ידע אם בחמי האור או בחמי טבריה, אינו יכול הכהן לטמאו (ואינו דומה לשאת ובהרת

שאם היה ספק לו אם הוא מראה זו או זו מטמאו ממ"נ דהתם ענינם אחד) עד שיתודע לו בבירור מה הוא אלא למעוטי כחצי גריס וכו':

פסקה ג

ג **יכול מורדת**. פי' שהמכה מורד בו ומכאיבו שלא נתרפא כלל:

תלמוד לומר והיתה מחית המכוה. משמע שחיתה ונתרפא המכה:

צלקת. היינו שנתרפאה לגמרי ובשרה קשה שם:

תלמוד לומר מכות אש. משמע שעדיין יש היכר שהוא מכות אש:

צרבת המכוה. היינו שיש רושם שם באותו מקום:

פסקה ד

ד **אין לי אלא וכו'**. עד סוף הברייתא כולה מבוארת לעיל בפ"ו הלכה ו' גבי שחין והוא הדין בזה גבי מכוה:

פסקה ה

ה **מנין לרבות שאר המראות**. שאת וכה"ג שגם הם יטמאו בחלקה ובפתוך:

תלמוד לומר או לבנה. וא"ו לרבות הוא:

הלכה ו' ז' ח' ט' עד "מה תלמוד לומר" – כולה מבוארת לעיל בפרשה ד' גבי שחין והוא הדין הכא:

פסקה ט

ט **מה תלמוד לומר צרעת ג' פעמים**. גבי מכוה יכתוב חדא כדכתיב בשחין:

צרעת כגריס. בנין אב הוא מצרעת דכתיב גבי מחיה וכדאמרינן בכולהו נגעים:

צרעת ליתן את האמור בשאת בבהרת. פי' דגבי שחין כתיב "שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת" ואין לי אלא דשאת מטמא חלקה ובהרת בפתוך, מנין ליתן את האמור של זה בזה וזה בזה, ילפינן זה מיתורא ד"נגע צרעת" דבין פתוך ובין חלק בכל אחד בכלל "נגע צרעת" הוא ואף על גב דיתורא דנגע צרעת גבי מכוה כתיב, כיון דילפינן לקמיה שחין ומכוה בגזירה שוה למילף מהדדי כחדא ענינא חשיב להו ולכן האי "צרעת" דמכוה דמייתר אתי לאגמורי לשחין למילף שאת ובהרת חדא מאידך:

(וזהו דדרשינן לעיל בפרשה ד' בהלכה ג' "ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת" מדכתיב "נגע צרעת" מהאי "נגע צרעת" יתירא דכתיב גבי מכוה הוא דדרשינן הכי):

צרעת. שלישי:

ליתן את האמור בשחין במכוה. היינו דבשחין כתיב "שאת" ולמידין מגזירה שוה "צרעת צרעת" דגבי מכוה נמי מטמא בשאת (דמאי דאמרינן לעיל בהלכה ה' "מנין לרבות שאר המראות" הוה אמינא דלא אתי לשאת רק לתולדות בהרת):

ואת האמור במכוה בשחין. פי' דיש דינים שמבוארין רק במכוה היינו מה שכתוב שם והנה אין בבהרת שער לבן ודרשינן בהלכה ו' לרבות חוט היוצא וכו' וכן מה דממעטינן לקמיה מדכתיב "היא היא" גבי מכוה למידין מגזירה שוה דגבי שחין נמי דינא הכי:

מה תלמוד לומר היא היא היא. היינו גבי מכוה – "צרעת היא..נגע צרעת היא..נגע צרעת היא":

ג' פעמים. באיזה ספרים הגירסא "ד' פעמים" וכן מוכח בסוף ברייתא:

היא אינה מטמאה במחיה. דאחר שזכר הכתוב תרי סימנין, שער לבן ופשיון, אמר דהיא היא הטמא ולא אחרת, ואיזה היא הבאה במחיה דמכוה אינה מטמאה במחיה:

בתחלה וכו'. כלומר בשום זמן מהזמנים שהמחיה מטמא בעור בשר הכא אינה מטמאה:

היא פרט לשפשתה לבוהק. דהכי קאמר היא אשר פשתה במכוה ושחין טמאה, ולא אותה שפשתה לבוהק. ולא מיירי שהבהק עומד חוץ לשחין ומכוה דזה פשיטא דהא ילפינן לעיל בפ"ו הלכה ט' דדוקא מקום שתחתיה היא פושה אלא מיירי שהבהק עומד בתוך השחין:

בסוף השבוע לאחר הפטור. דאז הוא זמן הפשיון:

היא אין לה מראה חמישית. והכי קאמר נגע צרעת היא שדינה כשארי נגעים שמטמאין רק בארבעה מראות ולא יותר:

היא אין השחין והמכוה מצטרפין וכו'. כתב הקרבן אהרן זאת החלוקה יתירה דכבר למדנו זה למעלה בראש הפרק ועוד הקשה דאיה עוד תיבת "היא" ד"היא" דכתיב גבי טהרה לא נוכל לחשוב בחשבון וע"כ הסכים דיש לגרוס "שלש פעמים". אכן בראב"ד משמע ד"והיא כהה" גם כן מצטרף לחשבון דהוא כתיב גבי הסגר ומוסגר גם כן טמא הוא ולפי זה צריך לגרוס בברייתא "מה תלמוד לומר היא היא היא ד' פעמים". ומה שהקשה דכבר למדנו זה למעלה בראש הפרק – תירץ הראב"ד דמהתם הוה אמינא דקרא לא אתי רק למעוטי כשבאו ואינו ידוע אם שחין הוא או מכוה אבל לא לענין צירוף. וע"ש דעתו בגירסת הברייתא ופירושו:

פרשה ה

פסקה א

(א) הכי גרסינן **ואיש להביא וכו'**. נגעים שבראש או בזקן קרויים נתקים על שם שהשער ניתק ונופל ונושר. ואין קרוי נתק אלא אלא כל שיש לו קרחה באמצע ראשו ושער בכל סביבותיה אבל אם נשר כל שער ראשו או שנשר ממול פניו או מאחוריו - טהור הוא כדכתיבי קראי בהדאי "ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא" ודרשינן לקמן ימרט ראשו שניתק כל ראשו אי נמי קרח הוא טהור הוא וכן גבח טהור ומפרש לקמן קרחת כשהקדקוד שופע לאחוריו גבחת מקדקוד שופע לפניו שכל אלו אין בכלל נתק. ודרש בברייתא מדכתיב "ואיש", וי"ו יתירא להביא את שניתק נתק בתוך נתק דהיינו שהיה לו נתק ושיטה של שער מקיפו מכל סביבו וחוץ לאותו השיטה מקיף עוד נתק וחוץ לאותו הנתק מקיף עוד שער מבחוץ:

תלמוד לומר או. דהוה מצי למכתב "ואיש ואשה" וה"או" לרבות הוא אותם שיש בהם ספק אם הוא בכלל "איש או אשה" (ואפשר שזהו שאמר הכתוב "ואיש או אשה"):

מלמד שאין הראש והזקן מצטרפים וכו'. והאי "או" לחלק הוא:

זה עם זה. שאם היה כחצי גריס בראש וחצי בזקן אין מצטרפים לכשיעור:

פסקה ב

ב **כך אין פוסין מזה לזה**. שאם יש לו נתק כגריס בראשו סמיך לזקן ולאחר הסגרו פשה בזקן לא חשיב פשיון:

פסקה ג

(ג) "לא בראש ולא בזקן" לא גרסינן דאם כן במאי יטמא [קרבן אהרן וגם הגר"א מחקו]:

תלמוד לומר ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן. עיין בהגהות הגר"א דהדרש הוא מתיבת "בו" (דהוא יתירא ואתי לרבות כל שיש בו נגע אפילו מראש או מזקן לחוד). דתיבת "או" כבר דרש מקודם להורות שאין מצטרפין זה עם זה:

פסקה ד

ד **תלמוד לומר והנה אין מראהו עמוק**. פי' ועל זה מסיים התורה לבסוף דוקא כשלא היה בו שער צהוב ומשמע דאם היה בו שער צהוב אף בזה טמא:

אין לי אלא בידי שמים. אבל בידי אדם לא מקרי נתק וטהור אף כשיש בו שער צהוב:

פסקה ה

ה **ובו להביא את שבתוכו וכו'**. דעקרו בתוך הנתק אף שכל השער שוכב חוצה לו ולאפוקי אם הוא להיפך:

תלמוד לומר צהוב. פי' דכמה פעמים כתיב צהוב למעוטי כל שאינו צהוב:

פסקה ו

ו **דק לקוי קצר דברי רבי עקיבא**. שאם היה ארוך כשאר שערות ראשו אינו סימן טומאה בנתק עד שיהא נקטף כשער הנלקה וכן אם היה עבה כשאר שערות ראשו אין זו סימן טומאה אלא שיהא דק בעובי וגם קצר וזהו לקותו [ראב"ד]:

אפילו ארוך. כיון שהוא דק זהו לקותו. וטעמא דר' יוחנן בן נורי מפיק ליה לקמן בפ"ט מ"ולא היה בו שער צהוב" ולא כתיב "דק", שמע מינה אפילו ארוך ואף על גב דלכולי עלמא דק בעינן אפילו הכי מדלא כתיב ביה כי האיך שמע מינה לאגמורי דאפילו ארוך מטמא כיון שהוא דק בעובי שם "דק" עליו:

או דק לקוי ארוך. בודאי אפילו הוא ארוך כיון שהוא דק בעובי שם "דק" עליו והכי נמי בענינו:

פסקה ז

ז **יכול יהא מוסף וכו'**. פי' יכול יהא נגע זה האמור בראש ובזקן מוסיף על ענין ארבע מראות שבעור הבשר כדאמרינן בעלמא וי"ו מוסיף על ענין ראשון ואם כן לא יהא הנתק מטמא על ידי שער צהוב אלא אם כן יש בו גם כן מארבע מראות האמורים בעור הבשר:

תלמוד לומר וטימא אותו הכהן נתק הוא. הרי פירש מהו הנגע שהוא נתק ולשון נתק אינו אלא נשירת השער כאדם הניתק ממקומו:

פסקה ח

ח **יכול לא יהיה מוסיף כו' אבל יהא מטמא מקום הבהרת**. כלומר כיון שלמדנו לראש ולזקן דנשירת השער לבד אף אם אותו המקום אין לה מארבעה מראות הוא גם כן סימן טומאה מעתה אף בכל מקום כינוס שער שבגוף יהיה נתק מטמא. ושאר הגוף נקרא מקום הבהרת מפני שהבהרת מטמאה בו:

תלמוד לומר נתק הוא. וסומך התנא על סיפיה דקרא דכתיב "צרעת הראש או הזקן הוא" ותיבת "הוא" מיעוט הוא – בראש ובזקן הוא מטמא ואינו מטמא הנתק על מקום הבהרת דהיינו על כל הגוף:

פסקה ט

ט **יכול לא יטמא מקום הבהרת**. פי' הנתק לא יטמא בשאר הגוף שהוא מקום הבהרת אבל תהא הבהרת מטמאה בראש וזקן אפילו במקום שער, נמצאו ראש וזקן יתרים על שאר הגוף שמטמאים בארבע מראות כשאר עור בשר וגם מוספים על הגוף טומאת נתקים. תלמוד לומר "נתק הוא צרעת הראש או הזקן הוא" - אין לראש וזקן אלא טומאת נתקים בלבד כי "הוא" האמור בקרא מיעוטי נינהו:

אלא מטומאת נתקים בלבד. דע דדעת הראב"ד דטומאת נתקים האמור בתורה הוא שאף על פי שאין בראש ובזקן שום נגע אחר אלא נשירת השער באמצע ראשו דהוא בא מחמת חולי ובו שער צהוב או פשיון שהוא טמא ודעת הרמב"ן דאף על פי דלא בעינן שיהיה על אותו מקום דנשירת השער אחד מארבעה מראות האמורים בעור הבשר כדמפרש בברייתא, אבל שיהיה על כל פנים נגע באותו מקום דאז נקרא "נגע הנתק":

פרק ח

פסקה א

א **מה תלמוד לומר נגע נתק**. דהיה לו לכתוב "וכי יראה הכהן והנה וגו'":

אלא הפוך. מחמת הנגע שהנגע קדם לשער לבן דכתיב שם "והיא הפכה שער לבן" וזהו שמסיים שער צהוב דק היינו שעל ידי הנגע נתהפך לשער צהוב דק:

פסקה ב

ב **קל וחומר**. כלומר אי להא לא צריך קרא דמקל וחומר נלמוד אותו:

שאין שער אחר מציל מידו. שאם יש בו שתי שערות לבנות אפילו אם במקום הנגע יש עוד כמה שערות שחורות אף על פי כן טמא הוא:

שיש שער אחר מציל. שאם יש בו שער שחור וצהוב - טהור כדדרשינן לקמן מן "ושער שחור צמח בו":

שלא יפה כחו במקומו ליטמא בכל מראה. דבעינן שיהיה מקום הנגע אחד מן ד' מראות:

ליטמא בכל מראה. כדאיתא בפרק הקודם בהלכה ז':

פסקה ג

ג **ר' יהודה אומר כל מקום שצ"ל הפוך**. פי' דכל מקום שצריך להתנות בהפוך אמר הכתוב בהדיא ולא בהיקש שכן אמר "ושער בנגע הפך לבן" והדר אמר "והיא הפכה שער לבן" ובשחין ובמכוה אמר "ושערה הפך לבן" ואחר שאמרו בכל המקומות ובמקום אחד לא אמרו בהדיא אין זה אלא שאין ההפוך תנאי בו:

פסקה ד

ד **מה נתק שאין הפסיון לתוכו**. מדכתיב "והתגלח ואת הנתק לא יגלח" ואיתא לקמן דהיינו שמשייר סביבות הנתק שיטה אחת שער כדי שיהא ניכר אם יפשה הנתק דהיינו שינתק עוד שער הרי שהפשיון מבחוץ הוא:

אף נגע שאין הפשיון לתוכו. דאי הוי מחיה בתוך הבהרת ונתמעטה המחיה ופשתה הבהרת לתוך המחיה לא מקרי פשיון וכדתנן בפרק ו' דנגעים משנה ג' דעת חכמים שם:

פסקה ה

(ה) הכי גרסינן **מנין לרבות את הירוק ואת האדום ואת הלבן תלמוד לומר ושער** [ר"ש וכן איתא בילקוט]. ו' ריבויא הוא:

והצהוב אינו מציל. וכגון שקדם שתי שערות צהובות קודם הנתק דלמדנו לעיל בהלכה ב' דאינם סימן טומאה וקמ"ל הכא דאף על פי שהוא טהור אינו מציל מיד הצהוב הטמא. אבל שחור ושאר מראות מצילות אף אם קדמו קודם הנתק ["והאדום" לא גרסינן וכן בילקוט ובר"ש ליתא]:

פסקה ו

(ו) הכי גרסינן **איזהו צהוב שאינו מציל הרי שקדם את הנתק טמא לדברי ר' יהודה** פי' הציור שציירנו כגון שקדם את הנתק לא משכחת לה אלא לתנא קמא דר' יהודה בהלכה ב' דאמר דאם קדם הצהוב להנתק אינו מטמא אבל לדברי ר' יהודה דאמר שם דטמא היכי משכחת לה צהוב שהוא טהור דאצטריך למעוטי דאינו מציל:

אלא. להכי אצטריך למעוטי כגון וכו':

הואיל ואינן מצטרפים לטומאה. דשער צהוב אחד אינו סימן טומאה והוה אמינא דהוא כשאר מראות של שער ויצטרף לטהרה. ונקט אחת צהובה ואחת לבנה דבשתיהם לבנות אמר לעיל דמצילות. תלמוד לומר שחור וכו' למעוטי צהוב דאינו מצילו מן החלטתו שהיו לו על ידי הפסיון:

לא מטמא. דסבירא ליה כתנא קמא דר' יהודה:

ולא מציל. דנתמעט משחור וכנ"ל:

הרי סימן טהרה בנתק. ומצילות אחר כך:

פסקה ז

ז **אין בו**. פי' דכתיב "ושער שחור אין בו" ו"בו" משמע בתוכו דהיינו ששער שחור יהיה בתוך הנתק והנתק מקיפו כמבצר אבל אם עומד בתוך הנתק מן הצד אינן מצילות עד שיהא רחוק מן מקום השער המקיף את הנתק מקום שתי שערות דאז נחשבות כמבוצרות בתוך הנגע כדתנן בנגעים פרק י משנה ג':

ושיטה של שער. שחור מפסקת ביניהם שנשארו מקודם והם אינם יכולים להציל את הנתקים דהרי בעינן שיהיו מבוצרות דהיינו שהנתק יקיפו מכל צד ובזה אין הנתק מקיפו מכל צד:

נפרץ. זה אל תוך זה ממקום אחד טמא שעדיין אין השער שחור מבוצר:

משני מקומות טהור. שהרי נשאר שער שחור בין שתי הפרצות והרי הן כנתק אחד והשחור מבוצר בו:

מקום שתי שערות. בכל פרצה וקמסיים הברייתא דדוקא כשיש שתי פרצות בשיטה אף שהם פרצות קטנות כשתי שערות אבל אם נפרץ במקום אחד אפילו פרצה גדולה כגריס טמא מפני וכו':

פסקה ח

ח **ושיטה של שער מפסקת ביניהם**. פירוש שהם כמו כיגול בתוך עיגול:

נפרץ ממקום אחד טמא. הפנימי שהרי שער שחור בצדו ואינו מבוצר לתוכו אבל החיצון טהור דהא שערות שחורות מבוצרות לתוכו:

משני מקומות טהור. הפנימי וכל שכן החצון שנעשו שניהם על ידי הפרצות נתק אחד ובתוכן שתי שערות שחורות מבוצרות:

כמה תהא הפרצה. משני מקומות ויהא טהור:

מקום שתצי שערות. אבל אם נפרץ במקום אחד כגריס שהוא שיעור גדול טהור והא דאמרן מקודם נפרץ במקום אחד טמא היינו בפחות מכגריס אבל מאחר דנפרצה כגריס אפילו ממקום אחד נעשו שתי הנתקים אחד ושערות הנשארים הרי הן מבוצרות. ולעיל בשתי נתקים זה בצד זה דאמרן אפילו נפרץ כגריס במקום אחד טמא דלא חשיבי מבוצרות כיון דבקצה השיטה דבוקות לשערות שבראש שחוץ לנגע:

פסקה ט

ט **ואם יש בו מטמא**. והאי דכתיב בסוף פרשה אם שער שחור צמח בו נרפא הנתק וטהור הוא – התם הלא איירי בצמח השחור אחר שבא הנתק והשחור היא לאות שנרפא הנגע אבל הכא איירי בשער שחור שנשאר בו מקודם אפשר דבזה החמירה התורה שיטמא על ידם:

הרי זה בא ללמד וכו'. פי' דבזה מוכח שהשער שחור סימן טהרה וע"כ אין סברא לומר דשערות שחורות שנשארות מקודם יהיה על ידם סימן טומאה ואם כן הא מה אני מקיים וכו' ע"כ דלהקל הוא בא:

שבעת ימים תחלה. עיין לעיל פרשה א' סוף פ"א מה שכתבנו בשם הראב"ד:

פרק ט

פסקה א

א **יכול בין ביום ובין בלילה**. שלפניו דגם הוא בכל "שביעי":

פסקה ב

ב **יכול**. פי' שיכול:

מטמא בארבע מראות וכו'. וצריך להבחין אם הוא מכללם:

שאין מטמאין בד' מראות. אלא בכל מראה שהיא:

לא יהו צריכים יום. וע"כ לא היינו יכולים ללמוד זה במה מצינו מהתם:

פסקה ג

ג **אינו אומר לא הפך וכו'**. ד"ולא הפך" משמע דעל ידי הנתק שנתהוה בו נהפך השער להיות צהוב אלא נאמר "לא היה בו" מכלל דאם היה בו אפילו קודם לנתק גם כן טמא:

ר' יוחנן בן נורי אומר וכו'. התנא מביא עוד דרש שדרש ר' יוחנן בן נורי על האי קרא ולא אתי למפלג אדלעיל:

לא היה בו שער צהוב דק. היה משמע דשער צהוב דוקא כשהוא דק אלא נאמר סתם "לא היה בו שער צהוב" משמע דאם היה בו אפילו אינו דק אלא ארוך גם כן בכלל שער צהוב הוא וטמא. ועיין לעיל פרשה ה' הלכה ו':

ומראה הנתקן וכו' לא ממשו. פי' מדכתיב "ומראה" ולא כתיב "והנתק" משמע דלענין ממשו לא איירי קרא כלל:

פסקה ד

ד **והתגלח בכל אדם**. ר"ל מדלא כתיב "וגילחו" והיה משמע דאכהן דאיירי ביה קרא לעיל קאי אלא "והתגלח" משמע דכל שהוא מגולח שפיר דמי ואצטריך ללמדנו זה לפי שמצינו וכו':

שתגלחת האחרונה. דהיינו ביום טהרתו שהוא בכהן דוקא כדלקמן בפרשה מצורע פ"א הלכה ג':

פסקה ה

ה **בכל דבר**. דלשון "והתגלח" משמע דמשמיענו הכתוב דבכל אופן שנתגלח על ידי איזה דבר שהוא (וכן על ידי איזה אדם שהוא וכנ"ל) שפיר דמי:

שתגלחת אחרונה בתער. כדיליף לה במסכת נזיר פרק ג' מינין (דף מ.):

פסקה ו

ו **אף על פי שהוא נזיר**. דלשון "והתגלח" משמע שלא יהא להמצורע שום עיכוב מלהתגלח דהיינו אפילו אם הוא עומד באמצע ימי נזירותו:

לפי שנאמר תער לא יעבור על ראשו. וקיימא לן דחייב בין בתער ובין במספרים וכל דבר מדכתיב "לא יעבור" לרבות כל המעבירים ואם כן בענייננו אפילו אם יתגלח על ידי מספרים יהא חייב.:

פסקה ז

ז **בזמן שהוא ודאי**. פי' בזמן שהנגע ודאי וגילתה התורה דמצות גילוח המצורע דוחה לאיסור תגלחת הנזיר:

הכי גרסינן **כך תהא תגלחת הנזיר דוחה לתגלחת הנתק בזמן שהוא ודאי** [הגר"א וכן הראב"ד מסכים על גירסא זו עי"ש] ופירושו בזמן שהוא ודאי בזמן שהנזיר ודאי ופירוש

הברייתא כן הוא: יכול דבעת שהנזיר השלים ימי נזירותו וצריך לגלח אי איתרמי שהוא מנוגע ידחה מצות תגלחתו את איסור תגלחת הנגע היינו מה דכתיב "ואת הנתק לא יגלח" וזהו שיטה של שער שמניח סביבות הנגע וכדלקמיה בברייתא:

תלמוד לומר ואת הנתק לא יגלח. והיינו אפילו אם הוא נזיר מדרישא דקרא "והתגלח" איירי אפילו בנזיר כך סיפא דקרא "ואת הנתק לא יגלח" הוא אפילו בנזיר:

וכי מה יש בו. פי' הלא נתק הוא שניתקו כל השער משם ומה הצריך הכתוב שלא לגלחו:

מגלח חוצה לו. הוא מה דכתיב "והתגלח":

ומניח שתי שערות סמוך. היינו כל סביבות הנתק מניח שיטה של רוחב שתי שערות:

כדי שיהא ניכר אם פשה. הנתק והיינו שיהא ניתק עוד שתי שערות מן השיטה מבפנים ואפילו רק במקום אחד כי אין שיעור לפשיון:

ומנין וכו'. פי' אם את הנתק הוא סמוך לנתק למה לא אמר כך בהדיא אלא ללמדנו אגב אורחיה דבר אחר והוא שהתולש סימני טומאה והוא התולש שער צהוב מתוך נתקו שעובר בלא תעשה "ואת הנתק לא יגלח" והוא כל מה שבנתק:

מלטמא משכב ומושב ומלטמא בביאה. דקודם לזה בעודנו מוסגר הוא מטמא משכב ומושב ומטמא בביאתו לבית כל אשר בבית ועיין לעיל בפרשה ב' פרק ב' הלכה י' מה שכתבנו שם:

וטהר מן הפריעה וכו'. עיין לעיל בפרשה ב' פרק ב' הנ"ל שבירנו הכל:

וכבס בגדיו וטבל. הברייתא מבאר מה הוא הכיבוס - טבילה. וכן מוכח בפסיקתא:

יכול הרי הוא מסולק וכו'. עיין לעיל שם:

פסקה ט

ט **ומנין אף בסוף שבוע ראשון**. דאף דשם כתיב והנה לא פשה ולא היה בו שער צהוב צריך הסגר לא הוי ידעינן דאם פשה הוי מוחלט אלא הוי מפרשינן דאו או קאמר והיינו דאחר הסגר לא נטמא על ידי שער צהוב לחוד או פשיון לחוד אלא על ידי שניהם דוקא:

ובסוף שבוע שני. היינו שכבר הכהן לראותו ואף דשם כתיב גם כן "לא פשה" הוי אמרינן דאם פשה אינו מטהרו אלא מסגירו עוד אבל להחליטו לא הוי ידעינן:

תלמוד לומר יפשה וכו'. ר"ל דהוי מצי למכתב "יפשה" וכתיב "פשה יפשה" לרבות:

פסקה י

י **החליטו בשער צהוב והלך וכו'**. ונפטר ואחר כך חזר שער צהוב:

וכן בפסיון. דהיינו אם מה שחזר הוא הפסיון אף על פי שלא חזר הצהוב שבו הוחלט:

בתחלה וכו'. ר"ל אימתי החליטו בשער צהוב בתחלה כשבא אל הכהן להראות או בסוף שבוע ראשון לאחר הסגר או בסוף שבוע שני או לאחר הפטור:

אחר החליטו. פי' אחר שהחליטו בכל אלו הזמנים הלך וחזר עוד. [ובילקוט לא גרס כלל "אחר החליטו" ונכון הוא דהיינו רישא]:
הרי הוא כמות שהיה. כלומר הרי הוא בהחליטו כמו שהיה:
לכך נאמר יפשה. הגר"א לא גרס זה דלענין שער צהוב החוזר יליף לקמיה בהלכה י"א:
החליטו בפסיון הלך הפסיון וכו'. כלמר שחזרו וצמחו שערות במקום שפשה וחזר הפסיון שלאחר שצמחו חזרו וניתקו:
וכן שער צהוב. דהיינו או שבא הסימן האחר והוא השער הצהוב:
בסוף שבוע ראשון. ר"ל אימתי החליטו בפסיון בסוף שבוע ראשון וכו' דבתחלה לא שייך פסיון דאינו אלא לאחר הסגר:

פסקה יא

יא **ומנין לשער צהוב החוזר אחר הפטור**. דקרא לא ביאר אחרי טהרתו אלא בפסיון לחוד. תלמוד לומר לא יבקר הכהן לשער הצהוב, משמע לא יבקרו אם חזר דדלמא אית ביה טהרה משום דהלך מתחלה אלא כיון דחזר טמא הוא [וממילא ילפינן אחר כך דהוא הדין אם הלך עוד הפעם וחזר גם כן טמא הוא וכמו לענין פסיון דמרבינן מ"אם פשה יפשה" אם החליטו בפסיון אחר הפטור והלך וחזר עוד הפעם כן הוא הדין לענין שער צהוב] ויהיה פירושא דקרא הכי "וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור" הוא טמא אף שהוא אחר טהרתו והוא הדין לענין שער צהוב אם הוא לאחר טהרתו גם כן טמא ולא יבקרנו הכהן להקל בו משום דהוא לאחר טהרתו:

פסקה יב

יב **ומנין לשער צהוב שיטמא שלא בפסיון**. אף דכתיב בראש הפרשה דשער צהוב לחוד מטמא וכן בפסוק ל"ד מוכח דפשיון לחוד מטמא אפשר דהוא דוקא קודם טהרתו אבל לאחר שטיהרו הכהן וחזר אפשר דבעינן דוקא תרוויהו לטמאו ויהיה פירוש פסוק (ל"ט) כך: וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור וגם היה בו שער צהוב שחזר לאחר טהתרו לא יבקר לשער הצהוב לומר שלאחר טהרתו כשחוזר שוב אינו סימן טמא וישאר פשיון לחוד ולא יטמא על ידו אלא טמא הוא אבל לעולם תרוויהו בעינן:
תלמוד לומר לא יבקר הכהן לשער הצהוב טמא. משמע פשטיה דקרא דכיון שיש בו פשיון אין צריך לבקר ולחפש אחר שער צהוב אלא דבפשיון לבד נטמא ומדכתב טמא אחר שער צהוב משמע דשער צהוב הוא גם כן סימן טומאה בענין דמיירי ביה דהוא לאחר טהרתו והוקשו להדדי לענין טומאה:

פסקה יג

יג **ומנין אין מסגירין וכו'**. כבר מבואר זה לעיל בפרשה א' פ"ב ברייתא ז' אלא דשם איירי לענין נגע בעור הבשר וכאן מיירי לענין נתקים. ועיין שם בביאורנו:

תלמוד לומר לא יבקר טמא הוא. הנה הפסוק לא יבקר מדסתם התורה מוכח שכלול בו כמה ענינים וכולהו בכלל "לא יבקר" נינהו והוא מה שדרשנו בהלכות הקודמות וגם בהלכה זו:

אין מסגירין את המוסגר. היינו אם נסגר פ"א על ידי נגע נתק ונראה בו נתק אחר לימדנו התורה שלא יסגירו לבקרו שמא יוולד לו שער צהוב וכן אין מחליטין את המוחלט אם נחלט על ידי נתק ונולד לו נתק במקום אחר עם שער צהוב אין מחליטין אותו על ידו וזהו שכתב "לא יבקר הכהן לשער הצהוב" החדש כי "טמא הוא" מכבר. וכן אין מחליטין להמוסגר ואין מסגירין להמוחלט הכל בכלל "לא יבקר" הוא שכבר טמא הוא:

פסקה יד

יד **ואם בעיניו**. אף דפשטיה דקרא קאי על הנתק מכל מקום דרשוהו על הכהן גם כן שבעיני הכהן יראה שעומד על שיעורו הראשון מדלא כתיב "לא פשה" כמו בפסוקים הקודמים:

בעיני עצמו. פי' אם הכהן הראשון יכול לראות בעצמו ולהתבונן שלא פשה הנגע:

בעיני בנו וכו'. היינו שהכהן הראשון מסופק בפשיונו בסוף שבוע ראשון כשבא לראותו וראהו בנו ותלמידו עמו מתחלה והם אומרים שלא פשה אלא שעמד בעיניו – יסגיר ולא יחוש לספיקו להעמידו בספק מוחלט לחומרותיו:

תלמוד לומר ואם בעיניו עמד וכו'. היינו מדלא כתיב "בעינו" אשמועינן קרא דרך אגב דאפילו אחר שמכיר שלא פשה משיעורו הראשון גם כן סמכינן עליו. והנה האי קרא אסוף שבוע ראשון קאי דאמר לעיל שאם עמד בעיניו שמגלחו ומסגירו שבוע שני וקאמר הכא דההיא עמד בעיניו דאמרינן לעיל שהוא מגלח ומסגיר דוקא שלא צמח בו שער שחור אבל אם צמח בו שער שחור כבר נתרפא ואין זקוק לא לתגלחת ולא להסגר והוא הדין שאם פשה בסוף שבוע או שהיה בו שער צהוב וצמח בו שער שחור שהוא טהור. ובאמת לאו דוקא כשצמח בתוך הנתק שער שחור מחדש דהוא הדין אם נשארו מתחלה בתוך הנתק איזה שערות שחורות גם כן מטהרים אותו כמו דכתיב (בפסוק ל"א) ושער שחור אין בו לדיוקא דאם יש בו טהור ואפילו אם יש בו גם כן שער צהוב או שפשה אחר כך וזהו הנקרא משואר היינו שנשארו מתחלה בתוך הנתק וכל זה שנינו במשנה "הצומח מציל מיד הצהוב ומיד הפשיון וכו' המשואר מציל מיד הצהוב ומיד הפשיון וכו'":

תלמוד לומר ושער שחור. הוי"ו אתי לרבות:

צמח בו אף על פי שאינו מבוצר בו. פי' אף דלגבי משואר[15] אמרינן לעיל בפ"ח הלכה ז' דדוקא כשהוא מבוצר בו אבל כשצמח בו שער שחור אפילו אינו מבוצר דהיינו שמצד אחד אינו מקיף אותו הנתק גם כן טהור הוא:

הכי גרסינן **אין לי אלא צומח בסוף והמשואר בתחלה ומנין למשואר בסוף וצומח בתחלה תלמוד לומר וכו**' [כן גירסת הקרבן אהרן במסקנתו וכן הוא גם כן דעת הגר"א בהגהתו]. ופי' תרי קראי כתיבי הכא בפרשה זו לענין שער שחור. חד קודם הסגר וחד לאחר הסגר. קודם הסגר כתיב "ושער שחור אין בו" והמובן מזה הוא שלא נשאר שער שחור בתוך הנתק הא אם הוא משואר טהור ובסוף הסגר כתיב "ושער שחור צמח בו" דמשמע שער חדש והיינו צומח וזהו שקאמר "אין לי אלא צומח בסוף" דהיינו לאחר הסגר בסוף שבוע ראשון או בסוף שבוע שני והמשואר בתחלה דהיינו בעת ביאתו לכהן ומנין למשואר בסוף כגון שהנתק היה כגריס והסגירו ובסוף שבוע שני פשה עד כסלע ובאותו פשיון נשארו שתי שערות בתוך הנתק וזהו משואר בסוף. וצומח בתחלה היינו קודם הסגר ראה הכהן שצמח שער שחור בנתק:

תלמוד לומר שער שער ריבה. דהוה ליה לכתוב "ושחור אין בו" [קרבן אהרן] וקשה דהא בעינן למיעוט שער שתים. ויותר נראה כגירסת הגר"א "תלמוד לומר ושער ושער לגזירה שוה" והיינו דילפינן חדא מאידך לתחלה וסוף:

פסקה טו

טו **כל נתק שטיהר שעה אחת**. כגון שצמח בו שחור אין לו טומאה לעולם אף על פי שנשר הצומח כיון שטיהרוהו שעה אחת:

פסקה טז

(יז) הכי גרסינן **לא שניתק נתק בתוך נתק** [כן הוא גירסת הילקוט והפסיקתא והראב"ד והגר"א]. בא הלל להוציא מן הדרך שאמר ר"ש ואמר כי יש נתק שטהור שעה אחת שיחזור ויטמא כגון שצמח בו קבוצה של שער שחור ואחר כך ניתק אותו שער מתוכו ונעשה נתק בתוך נתק וזה חידוש גדול שאם הלך אותו שער כולו עדיין הוא טהור כי הנתק הראשון חזר למקומו וכיון שטהר שוב לא יטמא אבל כשניתק מאמצעיתו הוא טמא מה טעם מפני שהוא נתק אחר ואינו אותו שטיהר:

[15] הקשו המפרשים מ"ש דלגבי משואר אמרינן מדכתיב "ושער שחור אין בו דדוקא כשהוא מבוצר בתוך הנתק והכא הלא גם כן כתיב "בו" ואמרינן אפילו אינו מבוצר. אפשר לומר דהתם היה צריך לכתוב "ושער שחור אין לו" ומדכתיב "בו" היינו בתוכו והנתק מקיפו. אבל הכא הלא כתיב "ושער שחור צמח בו" – מוכרח לכתוב "בו" דהיינו בנתק באיזה מקום שהוא:

לא טיהרתי אלא הרפוי. פי' ר"ע לא להוסיף ולא לחלוק אלא לפרש הטעם לדברי הלל מ"ט נתק בתוך נתק טמא כי התורה אמרה נרפא הנתק טהור הוא לא טיהרה אלא הרפוי וזה השער הואיל וניתק מתוכו לא היה רפוי אלא נתק אחר הוא. ואל תתמה האיך בא הלל ורבי עקיבא להוציא מדברי ר' שמעון והלא הוא היה תלמידו, דכולה מלתא המסדר התורת כהנים קאמר לה דהלל ורבי עקיבא קמפקי מהאי כללא דר' שמעון:

יכול יפטור וילך לו. שלא ימתין לטהרת הכהן. תלמוד לומר וטיהרו הכהן – עד שיטהרנו הכהן:

על דבר זה עלה הילל מבבל לארץ ישראל. לשאול מפי שמעיה ואבטליון את מדרש הפסוק הזה:

פרק י

פסקה א

א **מלמד שבוהק טהור**. ואין צריך שום הסגר:

יכול לא יטמא משום אום. אום נקרא עיקר הנגע ואינה מטמאה שהיא בהק ואף הסגר אין צריך:

אבל יטמא משום פסיון. אם פשתה הבהק תהא מטמאה ואפילו אם הפשיון גם כן אין לה רק מראה בהק [שהוא למטה מארבע מראות] כמו שאר נגעים שהפשיון סימן טומאה אפילו אחר טהרתו שעל ידי הפשיון נתברר שהוא נגע ואף בזה כן:

תלמוד לומר פרח בעור. דיתירא הוא ללמד שאף אם פשה טהור:

יכול יטהר את הבהרת שיצאה ממנה. שאם קדם במראה בוהק ונתחזק הלובן עד שעלה למראה בהרת יכול יהיה טהור מפני שקדם לו הבוהק:

תלמוד לומר הוא. בוהק הוא. ר"ל הוא בהק אבל לא הבהרת שיצתה ממנו:

יכול לא יטהר את הבהרת שיצתה ממנו. כי הלא נשתנה לבהרת ואין עליו עתה שם בהק כלל:

אבל יטהר את הבהרת שנסמך לה. ר"ל אם הבהק לא נשתנה למראה אחרת רק פשתה ממנה פשיון שהוא מארבעה מראות ושם בהרת על הפשיון הוה אמינא כיון דלעיל אמרינן דפשיון של בוהק הוא טהור הוא בכל גווני ואף אם יש לו שיעור נגע ומראהו בהרת:

תלמוד לומר בהק הוא טהור הוא. תרי מיעוטי למעט גם את הפשיון אם יש לו מראה בהרת ולעיל דממעטינן מיירי שהפשיון היה לה גם כן מראה בוהק:

פסקה ב

ב **שאם היה בו נתק כגריס וניתק כל ראשו טהור**. פי' אף שמתחלה היה בו רק נתק כגריס ויש עליו שם נגע שבראש אפילו הכי כיון שאחר כך ניתק השער מכל הראש מפניו ומאחוריו - טהור כדין פרח בכולו בצרעת עור בשר:

הכי גרסינן **תלמוד לומר ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא**. דפירוש הכתוב "כי ימרט ראשו" משמע כל ראשו אי נמי קרח הוא מאחוריו לבד טהור הוא וראשו דקרא אי לטהרו מטומאת נתקים בלבד אתא למה ליה למימר השתא קרחת דלאו אורחיה טהור כוליה רישיה מבעיא אלא שמע מינה להציל מטומאת נתק שבא עליו מתחלה קאמר רחמנא טהור:

שיש דבר אחר מפסיק ביניהם. היינו שער הזקן מפסיק בין עור הפנים לשאר עור הבשר:

מעכבים זה את זה. לענין כולו הפך לבן:

אינו דין שיעכבו זה את זה. דנימא דראש וזקן כחדא חשיב וליבעי עד שיקרח הראש וגם הזקן:

תלמוד לומר ואיש כי ימרט ראשו. פשטיה דקרא מורה שבראשו לבד נטהר:

פסקה ג

ג **או אינו וכו'**. היינו מדבריך משמע דבא הכתוב להשמיענו דראשו וזקנו כל חד באנפיה נפשיה הוא ולפיכך אם נמרט ראשו לבד טהור והוא הדין אם נמרט זקנו לבד גם כן טהור או אינו כן אלא דבא הכתוב להורות דדין נמרט כולו טהור הוא רק בראש ולא בזקן וממילא נשמע דין שלמעלה דהזקן אינו מעכב לראש לענין מריטה אחרי דביה אין שייך מריטה כלל:

תלמוד לומר ואיש. וי"ו יתירא:

להביא את הזקן. דביה שייך גם כן אם ימעט זקנו טהור הוא וממילא מקשינן חדא לאידך דכי היכי דשם אשמועינן קרא דראש לבד אם נמרט טהור והוא הדין גם כן בזקן:

פסקה ד

ד **או אינו אומר איש**. פי' או נאמר דאינו אומר איש להביא את הזקן אלא למעט איש ואשה מתורת נגעי עור בשר בקרחת וגבחת:

הכי גרסינן **תלמוד לומר צרוע**. פי' דכתיב איש צרוע הוא ודרשינן לקמיה בפרק שאחר זה דבין איש ובין אשה ובין קטן בכלל זה:

פסקה ה

ה **ר' שמעון אומר ודין הוא וכו'**. ר' שמעון פליג אר' יהודה וסבירא ליה דמעכבין זה את זה מפני דין קל וחומר:

דבר אחר. היינו דנוכל ללמוד דבר זה במה מצינו שכמו שבנגעי עור בשר שהפריחה מטהרת בהן כל הראוי ליטמא בנגע הצרעת מעכב את הפריחה שלא נקרא פרח בכולו כך בנתק דהמירוט מועיל בהן ליטהר כל שהוא מטמא בנתק מעכב וא"כ הזקן מעכב להראש:

תלמוד לומר לא גרסינן ליה [הגר"א]. ואי גרסינן ליה ע"כ דהתנא מסיים אף דר' שמעון קאמר בקל וחומר או במה מצינו מכל מקום האמת עם ר' יהודה דקרא מסייע ליה:

פסקה ו

(ו) הכי גרסינן "תלמוד לומר קרחת וגבחת מה קרחת שאינה ראויה לגדל שער אף גבחת שאינה ראויה לגדל שער. אי מה קרחת בידי שמים אף גבחת בידי שמים, מנין אכל נשם סך נשם. תלמוד לומר קרחה קרחה ריבה". [זו היא גירסת הילקוט הראב"ד והר"ש בפ"י דנגעים וכן גרס הגר"א] וכן העתקתיה בפנים:

והנה לזו הברייתא אקדים הקדמה קצרה. והוא: התורה אמרה דבמקום שער נטמא בטומאת נתק ובכל הגוף נטמא בנגעי עור בשר ואם נמרט שער ראשו שוב אינו נטמא בטומאת נתק ונטמא בטומאת נגעי עור בשר ואתי הברייתא לאשמועינן דדוקא אם אינו ראוי לגדל שער לעולם אבל אם ראוי לגדל עוד שער כגון שנמרט מחמת חולי דאז דרכו לגדל עוד שער נקרא מקום זה מקום שער ואינו נטמא בנגעי עור בשר. ועתה אבוא לפרש הברייתא:

יכול אפילו נמרט ראשו מחמת חולי. אף על פי שסופו לגדל שער יהא טמא בנגע לבן אדמדם:

תלמוד לומר קרחת וגבחת כו'. קרחת הוא השופע קרחתו מן הקדקוד לאחוריו עד העורף וענין זו דקרחה אין דרכה לבוא מחמת חולי הגוף שכל החליים המשירים שער ראשו של אדם לעולם לא ישירו אותו מאחוריו ושלפניו יהא עומד אלא או ימרט מלפניו דהיינו גבחת או ימרט כולו. ומי שנמרט ראשו מאחוריו בידוע שלא בא עליו מחמת חולי הגוף שדרכו לגדל אחר כך השער אלא שמא נשר שערו מפני פחדו שראה את הנחש השרף ונמרט והדומה לו ומריטה זו אין דרכה לגדל שער לעולם. הלכך גבחת גופיה או שנמרט כל שער ראשו אף על פי שאפשר להיות מחמת חולי והיא ראויה לגדל שער ילפינן לה מקרחת לענין זה שאם נמרטו מחמת חולי לא יהא מטמא בנגע לבן אדמדם מפני שראויה לגדל שער וכל מקום שראוי לגדל שער בראש הרי הוא במקום שער בראש ואינו מטמא בנגע. ואי קשיא לך הא דתנן בנגעים פ"ו "הראש והזקן שלא העלו שער בעור הבשר" אלמא ראש וזקן אף על פי שסופן לגדל שער השתא מיהת נידון בעור הבשר – איכא

למימר שאני היכא דלא העלה שער כלל ממי שהעלה שער ונמרט שכיון שתחלתו לא היה ראוי לנגעי עור בשר ועדיין הוא ראוי לגדל שער הרי הוא כתחלתו ואינו מטמא בנגע עור בשר:

אי מה קרחת בידי שמים אף גבחת בידי שמים. פי' שהרי הקרחת דרכה שאינה מגדלת שער כדאמרן והיא קרחה הבאה בידי שמים על ידי פחד פתאום וכנ"ל:

ומנין אכל נשם וסך נשם. שהוא דבר שהאוכלו או סך ממנו אין דרכו לגדל שער לעולם והוא בידי אדם. מנין שמטמא בנגעי עור בשר:

תלמוד לומר קרחת קרחת ריבה. [והוא הדין לגבחת שאם אכל הסם נשם ונמרט ראשו או סך ונמרט מקום שסך בקרחתו או בגבחתו מטמא בנגעי עור בשר]. כל זה העתקתי מפירוש הראב"ד. [ועיין בפ"י דנגעים משנה י' בר"מ ובר"ש שם ובתוספות יום טוב ובקרבן אהרן. ויש גירסות מחולפות ואריכות דברים מאוד ואני לקצר באתי]:

פסקה ז

ז **ואם מפאת פניו ימרט ראשו וגו' אין לי אלא פאת פניו**. היינו מלפניו כל כנגד המצח והעינים נקרא פאת פניו והוא נקרא גבח:

תלמוד לומר ואם מפאת פניו. וי"ו ריבויא הוא דגם זה הוא בכלל פאת פניו:

פסקה ח

ח **מלמד שאין מצטרפין**. דהאי "או" לחלק ולומר שאין מצטרפין לכגריס:

אבל יפסו מזה לזה. שאם היה על אחד מהם נגע עור הבשר כגריס ופשה לתוך חבירו יכול נחשב לפשיון:

תלמוד לומר וכו'. עוד הפעם או לחלק ביניהם שגם אין פוסות מזו לזו:

פרק יא

פסקה א

א **בפתוך**. שמעורב לובן ואודם:

צרעת מלמד שהיא מטמאה במחיה. דמחיה נקראת גם כן צרעת דכתיב בה "צרעת נושנת היא":

אין מטמאים במחיה. כדלעיל בפרשה ד' סוף פ"ז:

פסקה ב

ב **היא אינה מטמאה בשער לבן**. דלמחיה ליכא למעוטי דכבר נתרבה מצרעת:

הלא דין הוא. להיפך ולכך צריך קרא:

פסקה ג

ג **ומנין לרבות שאר המראות**. שהם מטמאות גם כן בפתוך ת"ל בקרא הקודם "נגע לבן אדמדם" כולל שאר מראות נגעים שהם מטמאות גם כן בענייננו בפתוך:

פסקה ד

ד **הלא דין הוא**. דיש לנו מה מצינו ולמה צריך היקשא:

פסקה ו

ו **דנין דבר שהוא בשני סימנים**. קרחת וגבחת נטמאים במחיה ופשיון ושחין ומכוה גם כן בשני סימנים פשיון ושער לבן:

שהוא מטמא בשלשה סימנים. שער לבן ומחיה ופשיון:

תלמוד לומר כמראה צרעת עור בשר בשני שבועות הרי עור הבשר כו'. פי' דכיון שהקישה התורה ענייננו לעור הבשר ממילא הוקש עור הבשר גם כן לענייננו שמטמאה בפתוך:

רבי אומר. דרש "כמראה" להורות שמטמאה בקרחת וגבחת במראה חלקה כעור הבשר:

צרעת כגריס. דהיה לו לכתוב "כמראה עור בשר" וכתב "צרעת" להורות דשיעור נגע בקרחת הוא גם כן כגריס כמו דכתיב צרעת לענין מחיה דשיעורה כגריס כמבואר לעיל סוף פרשה ג':

מה שחין ומכוה כגריס. כמבואר לעיל פרשה ד' סוף פ"ז:

פסקה ז

(ז). ואין מקום שער לבן צריך כלום:

ומחיה צריכה כעדשה. ועל ידי זה נתמעט הנגע ולפיכך צריכה הנגע להיות יותר מכגריס נגד המחיה:

פסקה ח

ח **שאין מטמאות אלא בשנים**. הרי שהקילה בהן התורה ואפשר דצריך דוקא יותר מכגריס:

פרק יב

פסקה א

א **לענין שלמטן**. היינו למה שכתוב בפסוק שלאחריו:

פסקה ב

ב **מלמד שטומאתו בכהן**. שכל זמן שאינו אומר לו שהוא טמא אינו טמא:

פסקה ג

ג **שבראשו נגעו**. בקרחת ובגבחת:

את הנתקים שבראשם נגעם. היינו טומאת נתק האמור בפרשה הקודם:

הכי גרסינן **תלמוד לומר טמא הוא טמא יטמאנו** [**הגר"א**]. ומרבינן לכולהו קרחת וגבחת ושאר נתקים ושאר המנוגעים:

פסקה ד

ד **אף שאר הטמאים**. כגון טמא מת ושרץ יהיה תלי באמירת הכהן:

שטומאתם מגופו. ודומה למצורע שגם כן טומאתו מגופו:

תלמוד לומר טמא הוא טמא יטמאנו. פי' מדכתיב "יטמאנו" ולא כתיב "יטמא" משמע לזה ולא לאחר ובא להוציא אפילו זב וזבה:

פסקה ה

ה **והצרוע אף על פי שהוא כה"ג**. מדכתיב בתריה "אשר בו הנגע" שהוא מיותר להורות דכיון שבו הנגע אפילו כה"ג בגדיו וגו' וכדמסיים הברייתא בסוף:

פסקה ו

ו **אף הוויה האמורה בראש**. ראשו יהיה פרוע משמע מגולה כעין דכתיב "ופרע ראש האשה" (במדבר, ה) דבר שהוא חוץ מגופו דהיינו שיהיה מגולה ממצנפת שרגיל ללבוש בראשו אלא יהיה ראשו ושפמו מכוסה כאבל וכדמסיים לקמיה:

פסקה ז

ז **אומר פרוש**. משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו:

תלמוד לומר טמא טמא יקרא. אף דכבר דרש ליה בהלכה ז' אלא כיון דדרשינן לעיל מן "יטמאנו" דאתי לרבות שאר נגעים וע"ז מסיים הקרא "טמא טמא יקרא":

פסקה ט

ט **מנין לרבות שאר הטמאים**. שגם הם צריכין לומר פרוש:

תלמוד לומר וטמא טמא יקרא. פי' שגם זה סמך אדלעיל דכתיב מקודם "טמא יטמאנו" מרבינן מזה שאר הטמאים הקרא "וטמא טמא יקרא":

ארבה את הטמאים החמורים. כגון זב וזבה שטומאה יוצאה עליו מגופו:

תלמוד לומר טמא טמא יקרא. פי' דכתיב לעיל עוד ריבוי שלישי "טמא הוא טמא יטמאנו" ועל זה מסיים הקרא "וטמא טמא יקרא" לרבות דאפילו טמאים הקלים צריכין להזהיר לאנשים שיפרשו מהם כיון שמטמאים את האדם. [ביאור זה למדתי מתורתו של הגר"א ז"ל בהגהתו]:

פסקה י

י **לא ימים וכו' ונקצצה**. מדכתיב "אשר הנגע בו", ולמעוטי כשנרפא הנגע – פשיטא, אלא למעט היכא שנקצצה:

תלמוד לומר כל ימי. כתבו הר"ש והראב"ד דאף על גב דנסיב לה קרא אסמכתא בעלמא היא ומדרבנן הוא דקנסוהו כדי שלא יהנה בקציצתו והכי מפורש בבכורות (דף לד.):

לכשיולד לו נגע אחר ויטהר הימנו. אז אמרינן אי הוי קמייתא מתסי נמי כי האי: **עד שתפרח בכולו**. אבל כשיוולד לו נגע אחר לא מהני דכיון דאיכוין ליטהר בהאי קציצה קנסוהו רבנן דלא ליהני מעשיו אבל כי פרח בכולו נגע אחר אז ליכא למיחש למידי דהא אי הוי ביה קמא השתא נמי הוי טהור:

וקצץ עמה בשר חי. היינו שקצץ בשר חי אשר סביבות הנגע:

שאין לו טהרה עולמית. ולא מהני פריחה בכולו ולא כשיולד נגע אחר דקנסוהו רבנן מאחר דנתכוין לשרש אחריה:

ושייר ממנה כל שהוא. לא קנסינן כולי האי וסגי בפריחה לכולי עלמא:

מובאות. היינו מצומצמות שלא שייר ממנה וגם לא נגע בבשר חי שסביבותיה:

כשיוולד לו נגע אחר. פי' ופריחה לא מהני בזה לדידיה כיון דנתכוין לקצצה כולה [דבשייר מקצתה מודה ר"א דסגי בפריחה]:

וחכמים אומרים עד שתפרח בכולו. ולא סגי במה שיוולד לו נגע אחר[16] סבירא להו דיותר טוב לקנסו בפריחה בכולו ור"א ס"ל דיותר טוב לקנסו כשיוולד לו נגע אחר:

פסקה יב

(**יב**) הכי גרסינן **תלמוד לומר טמא הוא בדד ישב**. פי' מאחר דכתיב מעיקרא יטמא וחזר ואמר טמא הוא בדד ישב משמע דכל טמא מנגע בדד ישב:

פסקה יג

(**יג**) **תלמוד לומר יטמא טמא בדד ישב** [**הגר"א**]. פי' דאתי לרבות שאר מנוגעים: **יכול יהיו שנים טמאים עמו**. פי' יכול יהו שנים טמאים היינו זב וטמא נפש המיוחדים עמו במקום אחר דכתיב "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", יהו משתלחים למחנה שלו. תלמוד לומר הוא בדד ישב שלא יהו שנים טמאים עמו:

פסקה יד

יד **חוץ לשלש מחנות**. דנמצא משתלח חוץ למחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל: **מושבו טמא**. פי' שיהא מושבו טמא כלומר שאינו מטמא באהל אלא כם כן ישב או עמד אבל דרך העברתו אינו מטמא. ומצורע דמטמא באהל מדוכתא אחרינא נפקא לן מדכתיב "אל נא תהי כמת", מה מת מטמא באהל וכו'. והכי איתא בספרי:

וכן באבן המנוגעת טהור. פי' דאיהו נמי מטמא באהל מדכתיב "והשליכו אתהן וכו'" ומשמע דבהשלכה הן מטמאות ולא בהעברה בעלמא וע"כ אם אדם נושאן ועובר תחת האילן לא נטמא היושב שם ואם עמד שם טמא אפילו העובר:

[16] ועיין בפ"ז דנגעים משנה ה' בחידושי רבי עקיבא איגר שכתב דר"א מודה בפריחה בכולו דמהני דבריו הוא רק על המשנה דהוא רישא דברייתא דידן בהלכה יו"ד אבל לדברי ר' אלעזר שאמר לא נחלקו וכו' דבשייר כל שהוא מודה ר"א דמהני פריחה ע"כ דבמכוין לא מהני פריחה לדידיה.

ואם הסיט. פי' שהאבן הסיט את האדם. נטמא. אכן באמת אין הדין כן כדאיתא בשבת (דף פג:) כל הטומאות המסיטות טהורות וכו' וכ"פ הרמב"ם בפרק ח' ממשכב ומושב (פ"ח מהל' משכב ומושב) וע"כ גרס הגר"א בהגהתו "ואם הניח" כלשון המשנה פי"ג דנגעים משנה ז' (משנה, נגעים יג, ז):

והבגד לימד וכו'. דוי"ו של "והבגד" מוסיף על ענין ראשון לומר דבגד שהוא מנוגע טעון גם כן שילוח:

פרק יג

פסקה א

א **תלמוד לומר בבגד צמר או בבגד פשתים**. ואין קרוי צמר סתם אלא של רחלים דכתיב (מלכים ב ג, ד) "ומישע מלך מואב היה נוקד וגו' ומאה אלף אילים צמר":

פסקה ב

ב **המיוחדים**. כלומר צמר בפני עצמו ופשתן בפני עצמו:

הכי גרסינן "מנין לרבות הכלאים הבא במקצתו ואחד מן שאר המינים הבא במקצתו, כלאים שבא בכולו ואחד מן המינים הבא בכולו תלמוד לומר בגד". והכי פירושו:

הכלאים. בגד של צמר ופשתים יחדיו:

הבא במקצתו. שהיה כלאים רק במקצת הבגד:

ואחד מן שאר המינים הבא במקצתו. פי' שנתערב צמר ארנבים או צמר גמלים במקצת הבגד של צמר ופשתים:

כלאים שבא בכולו. היינו שכל הבגד היה של כלאים שאין ראוי ללבוש ולהתכסות בו:

ואחד מן המינים הבא בכולו. כגון שטרפן זה בזה ועשה מהן בגד:

תלמוד לומר בגד. וריבה כל הני דלא נפקי מכלל בגד ונטמאו בנגעים:

בגד ולא ארג בו שלש על שלש מנין ת"ל בגד. קשיא דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (דף כז.) דדוקא כשארג בו שלש על שלש וכן תנן בנגעים פרק יב'. ואפשר דתנאי נינהו והני תנאי סברי כר' ישמעאל דפליג על ר"א. והגר"א גריס בסוגיין "אין לי אלא בגד שארג בו שלשה על שלשה" [היינו טפחים] "שלש על שלש מנין תלמוד לומר הבגד":

בגד שאין לו להיכן שיפשה. כגון שעלה הנגע בכולו וליכא לקיומי ביה "כי פשה וגו'":

תלמוד לומר והבגד. וי"ו יתירא לרבות:

שתוק עד שאדרוש. כלומר המתן אותי עד שאדרוש כל צרכי ומנין לך לדרוש כל אלו הדרשות:

דקל הרים אתה. בילקוט גריס "עוקר הרים אתה" ועיין בהגהות הגר"א:

פסקה ג

ג **מה פשתן כברייתו**. שפשתן אין דרכו לצביעה אלא להשתמש ממנו כדרך ברייתו:

פסקה ד

ד **ולא אוציא את הצבוע בידי שמים**. שיש צמר שמברייתו הוא שחור:

תלמוד לומר לפשתים ולצמר. השוה אותם פעם שני שיהיו שוות בלובן:

פסקה ה

ה **של נפה וכברה**. פי' שעושין אותו מזנב הסוס והפרה ואף דממעטינן לעיל שאר מינים הוה אמינא דהיינו דוקא בבגד:

ולא אוציא את של שער. אדם:

שלא הוכשר וכו'. פי' שלא מצינו שיצטרך צמר להשרף בשביל שנטמא, מכל מקום בעניננו מצינו ששתי וערב שלו שנטמא על ידי נגע צריך אחר כך שרפה כדכתיב "ושרף את הבגד או את השתי וגו'":

פסקה ו

ו **שער שהוכשר וכו'**. כגון שער של נזיר טמא אפילו גילח במקדש משלחו תחת הדוד של אשם ואליבא דר"מ כדאיתא בנזיר (דף מה:) אינו דין ששתי וערב שלו דהיינו של שער יקבל טומאה וישרפנו גם כן לבסוף:

פסקה ז

ז **מיד**. כלומר יכול יהיו שתי וערב של צמר ופשתים יטמאו מיד אחר שנטוו דאז אקרו שתי וערב אפילו לא נתלבן הפשתן ונשלק הצמר:

תלמוד לומר בגד. פי' דסמיך בגד צמר ובגד פשתן לשתי שכן אמר "בבגד או בשתי" להקישם להדדי:

השתי משישלק. ששורין אותו במים חמין שישים אותו רך ונמשך:

והאונין של פשתן. הוא מטוה של פשתן והוא גם כן שתי וערב אלא דקרא להו אונין מפני שאין ניכר בהם שתי מהערב מה שאין כן בצמר ניכר ההבדל שהשתי החוט בו הוא דק מאוד והערב החוט עבה:

משיתלבנו. נותנין היו האונין של פשתן לתוך התנור כדי שיהבלו ויתלבנו:

בכל שהוא. כיון דלא פירש השיעור:

משיארג בו שלש על שלש. דפחות מזה אינו חזי לא לעניים ולא לעשירים [ומזה סייעתא לגירסת הגר"א הנ"ל]:

אף כולו. דהיינו שתי וערב אינו מטמא עד שיהיה שיעור בפקעת לארוג בו שיעור זה:

אפילו כולה שתי וכו'. פי' שיהא בפקעת שיעור לעשות הכל ממנה, גם שתי גם ערב. וכן אם היא כולה ערב לחלק ממנה גם לשתי:

היתה פסיקות וכו'. פי' פקעת זו יש בה כדי לארוג שלש על שלש אלא שהחוטין שבה מופסקין אינה מטמאה בנגעים לפי שאין ראוי לעשות מזה בגד אבל אם היו קשורים הוי חיבור ור' יהודה סבר דאפילו פסיקה אחת וקשרה שכל הפקעת לא נפסקה אלא במקום אחד וקשרה לא הוי חיבור:

פסקה ח

ח **ודין הוא**. ואין צריך קרא לזה:

מה שרצים וכו'. כדילפינן בשמיני בפרשת שרצים:

פסקה ט

ט **קל וחומר**. ר"ל ועוד ק"ו:

שלא טימא בהם שתי וערב. דרק בגד או עור או שק כתיב שם:

תאמר בנגעים שטימא בהם שתי וערב. ר"ל הואיל ומצינו בהם חומרא זו יש להחמיר גם לענין זה שלא יפטור עורות שבים:

יפטור בהם עורות שבים. בתמיה:

תלמוד לומר בגד. פי' דכתיב "בבגד או בעור" ומקשינן עור לבגד:

הכי גרסינן תלמוד לומר או בעור [**הגר"א**]. ור"ל ד"או" ריבויא הוא:

כדרך חיבורו לטומאה. כדרך חיבורי שני בגדים אשר ישיבם אחת לענין טומאה שאם נטמא זה יטמא האחר והיא בשתי תכיפות:

פסקה י

י **יכול אף עור המצה**. שלא נעשה לו עדיין שום תקון דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ (שלא נמלח ובלא קמח ובלא שחיקת עפצים):

ועור האיפה. צ"ל החיפה. דהיינו שמליח וקמיח ולא עפיץ:

תלמוד לומר מלאכת עור. ומשמע עור אשר נגמר לו כל מלאכתו העשוי לו:

פסקה יא

יא **עורות רצועות**. עור העומד לעשות ממנו רצועות ועדיין לא עשאם והא דתנן בנגעים פי"א משנה י"א (משנה, נגעים יא, יא) כל הראוי ליטמא טמא מת מטמא בנגעים כגון רצועות מנעל וסנדל – התם מיירי ברצועות מתוקנתו כבר אבל הכא בעור העומד לכך שעדיין מחוסר מלאכה הצריכה לענינה:

פסקה יב

יב **עורות אוהלים**. המתוקנים למלאכת אוהלין:

שאינם כלים. פי' שאינם עשויים לקבל כדרך הכלים:

לרבות עורות אוהלים. וכ"ש עור שנעשה בהם כלי או עור האיצבא:

פרק יד

פסקה א

א **אי מה צמר וכו'**. פי' כיון דהקיש עור לבגד צמר יכול אני לומר שיוקש לכל דבר, מה צמר הוא צמר רחלים שהוא הנקרא צמר סתם והוא מן הבהמה דקה הנאכל, אם כן אף עור לא יטמא בנגעים אלא אם כן יהיה של בהמה דקה ומן המותר באכילה:

תלמוד לומר בעור בעור ריבה. דכתיב "בעור" שני פעמים לרבות כל מין עור:

תלמוד לומר בגד. הוא מה דכתיב "בבגד או בעור" וקרא יתירא הוא דהא אדכרינהו לכולהו בקרא קמא והוי ליה למכתב "והיה הנגע ירקרק או אדמדם והראה אל הכהן" ולמה ליה למכתב "בבגד או בעור וגו'", שמע מינה לאקושי עור לבגד:

או בעור לרבות את הצבועין. היינו דהוה ליה למכתב "או עור" וכתיב "בעור" לרבות [כ"מ מהגהות הגר"א וכעין מה דדריש בשבת (דף כז.) עי"ש, אלא דשם דרש מזה לרבות את הטמאים והכא כבר דרש זה בהלכה א' מן בעור בעור]:

ר"ש אומר וכו'. הכריע ואמר תרוויהו לדרשא "בבגד" לאקושי לעור ולמעוטי מצבוע בידי אדם "או בעור" לרבות צבוע בידי שמים:

פסקה ב

ב **מלמד שאין מטמאים בפתוך**. דהיינו מעורב ירוק ואדום ודרש זה מדכתיב "או" לחלק:

יכול לא יצטרפו. לשיעור גריס:

ת"ל והיה הנגע, משמע דשניהם מצטרפים לשיעור נגע:

פסקה ג

ג **בבגד ולא בנימין**. שאם נראה הנגע בנימי הבגד אשר נשארים בסופו הנימין טמאים, מידי דהוי אשתי וערב. אבל הבגד טהור. והכי איתא בנגעים פרק יא:

בבגד או בשתי או בערב או בכל כלי עור מה תלמוד לומר. פי' דהכתוב מסיים על כולם "נגע צרעת הוא" מה תלמוד לומר:

שיש בו לעשיר ולעני. דסתמא דקרא מיירי בבגד הבינוני שראוי להשתמש בו עשיר ועני. ומנין כשיש בו לעשיר ולא לעני, כגון שהוא בגד דק יותר מדאי שאינו לעני להשתמש בו מפני שהוא עסוק בטרחו ובמשאו. אי נמי יש בו לעני ולא לעשיר, כגון שהוא עב מאוד ואין דרכו של עשיר ללבשו כלל [ראב"ד]:

לא לעני ולא לעשיר. כגון שהוא בלוי כ"כ שאינו חזי אף לעניים:

פסקה ד

ד **צרעת כגריס**. פי' דהוה ליה למכתב "נגע הוא" וכתב "צרעת" ללמוד ממחית בשר חי דכתיב שם "צרעת נושנת היא" והתם שיעורו כגריס:

הלא דין הוא. ולמה צריך קרא לזה:

פסקה ה

ה **מה בבתים כשני גריסים**. כדלקמן בפרשה מצורע ריש פ"ו:

פסקה ז

ז **תחלה**. עיין לעיל בפרשה ה' סוף פ"ח:

פסקה ט

ט **זה פשיון הסמוך כל שהוא**. שאם הנגע עצמו ניתוסף בשיעורו אפילו כל שהוא נטמא:

את הרחוק. דהיינו שנתהוה עוד נגע בבגד אף על פי שבשאר נגעים נידון כנגע אחר וצריך רק הסגר עבורו אבל בענייננו נידון כפשיון ונטמא על ידי זה:

תלמוד לומר בבגד. דמשמע בכל שטח הבגד אפילו ברחוק:

פסקה י

י **והחוזר כגריס**. פי' לאחר שקרע הנגע מן הבגד ואם תראה עוד באותו הבגד נגע כגריס שורף לאלתר:

פסקה יא

יא **מוסגר מנין שאסור בהנאה**. בעת הסגרו:

הכי גרסינן אי מה מוחלט עשאו מוכין. כצ"ל. ור"ל דאפילו אם הכהו וטרפו ונעשו כעין מוכין לא הועילו מעשיו ואסור בהנאה:

יכול אף מוסגר כן. יהא אסור בהנאה אפילו לאחר שקצצו מחתיכת בגד ועשאו מוכין:

הכי גרסינן תלמוד לומר כי צרעת ממארת טמא הוא. משמע הוא טמא ולא המוסגר והיינו באופן זה:

פרק טו

פסקה א

א **ת"ל היא באש תשרף**. ד"באש תשרף" יתר שכבר אמר "ושרף את הבגד" אלא דהדר לומר להסמיכו למלת "היא" לומר שהיא לבדה תשרף מבלי לערב דבר אחר:

פסקה ב

ב **להוציא את האמריות**. פי' עדי שאדם נותן על בית הצואר או על בתי ידים שאינן נשרפות עם הבגד:

פסקה ג

ג **שמינן מטמא בנגעים**. פי' אף שארגמן הוא צמר צבוע עכ"פ מינן מטמא בנגעים:

אשר בו הנגע הראוי לקבל נגע. יצאו אלו שהן צבועים הלכך אינן נשרפות עמה:

פסקה ד

ד **זה העומד**. שעמד בשיעורו הראשון ולא ניתוסף בו כלום וכונת הברייתא שלא לפרש פשיון בבגד היינו שניתוסף בו עוד נגע שגם זה הוא בבגד בכלל פשיון כנ"ל בפי"ד הלכה ט':

פסקה ה

(ה) הכי גרסינן **תלמוד לומר את אשר בו הנגע**. דמשמע המקום אשר בו הנגע והמקום הוא המקיף לנגע, לא הנגע לחוד:

פסקה ו

ו **בין מלפניו בין מלאחריו**. פי' יום השביעי שרואה בו הוא יום ז' להסגר ראשון שהוא מלאחריו ויום א' להסגר שני שהוא לפניו דמקצת היום ככולו וע"כ החלק ממנו אשר היה לו קודם ראיה עולה לו ליום ז', החלק אשר יהיה אחר ההסגר שניה עולה לו ליום א'. ונמצא ההסגר רק י"ג יום. ויליף ליה מדכתיב שנית שאם הוא לומר שאלו ז' ימים שניים לא צריך לזה דפשוט הוא. לזה אמרו דהדר הוא ליום השביעי שיחשב לו פעם שנית:

פסקה ז

ז **הא אם וכו'**. כמו הרי אם לא הפך ולא פשה כלומר שלא נתהפך המראה כלל בודאי טמא ואם נתהפך מירקרק לאדמדם:

תלמוד לומר והסגירו שבעת ימים שנית. מדאמר קרא "שנית" משמע דצריך עוד פעם הסגר והגר"א גורס כאן "יראה בתחלה דברי ר' יהודה" והוא לשון המשנה פי"א דנגעים (משנה, נגעים יא) והכונה דנחשב כנגע חדש דצריך להראות לכהן [ולפי זה לדברי ר' יהודה יצטרך שני הסגרים לזה]:

אינו טמא אלא משום עומד. פי' אינו כמו שאמרת שצריך רק הסגר אלא טמא משום עומד כעומד בסוף שבוע שני שצריך שריפה הא מה אני מקיים "והנה לא הפך" דמשמע הא אם הפך הוא דין אחר:

בכל מין שהוא מטמא לו. אף דנשתנה מירוק לאדום כיון דהוא מין המטמא מקרי לא הפך אם לא דנשתנה למראה שאינו מטמא לו [כ"ז ביארתי לפי גירסת הראב"ד וביאורו וכן משמע מהגהות הגר"א ועיין ברמב"ם פי"ב מהלכות טומאת צרעת הלכה א']:

פסקה ח

ח **פחתת**. שיהו כל מראיה שוקעין. זהו עזה ועי"ז נראה כמראה עמוקה שאילו כהה כלום ממראה עזה אינו שורף אלא קורע הנגע מן הבגד ושורפו:

או אינו פחתת אלא כמראה שני. פי' שנפחתו מראיו מעזה לכהה ואפילו הכי שורף ומאי דכתיב בתריה "והנה כהה" היינו למראה שלישית:

כשהוא אומר היא. פי' הרי היא כמו שהיתה:

פסקה ט

ט **בקרחתו אלו השחקים**. כי קרחת משמע כל דבר שנמרט שערו והבגדים השחקים כמו כן נמרט המוך שלהן מפני רוב תשמישן:

ט **בגבחתו אלו החדשים**. כאילו כתיב "בגבהתו" (כי אותיות אחה"ע מתחלפין) שבגד החדש השער שלו גבוה [פסיקתא זוטרתי]:

סגוס. בגד עב מאוד והוא כאדרת שער:

באריג ובמוכין. בגוף האדרת ובשערות הבולטין ממנה:

פסקה י

י **שכהה למראה שני**. מירוק-שבירוקים לירוקים או מאדום-שבאדומים לאדום:

או כהה למראה שלישי. כלומר דבעינן שיכהה לגמרי שלא יהא בו מראה אדום וירוק כלל:

תלמוד לומר הנגע. "והנה כהה הנגע", דמשמע אף על פי שהיא כהה - מראה נגע עליה:

יכול במראיו. שעומד במראהו הראשון והאי דהקילה לקרוע ולא לשרוף אפשר דמיירי בהפך הנגע את עינו מירוק לאדום ובזה גילה לנו הכתוב שדי בקריעה:

פרק טז

פסקה א

א **יכול ישספנו ויניחנו במקומו**. ישספנו לשון ניתוח כמו וישסף שמואל את אגג. יכול ינתחנו משם ויניחנו במקומו שיהא דבוק במשהו ויהא תלוי בו:

תלמוד לומר מן הבגד ינתקנו. לגמרי:

פסקה ב

ב **תלמוד לומר באש תשרפנו את אשר בו הנגע לימד וכו'**. דלשון זר "בו הנגע" יתר הוא וגם דהלא כל הבגד צריך לשרפו וע"כ דקרא זה קאי גם אלמעלה שצריך לקרוע את מקום הנגע וקמ"ל דטעונין שריפה:

פסקה ג

ג **שהוא מכבסו**. פי' מכבסו ומסגירו כאילו עמד בעיניו:

נאמר כאן נגע. והנה כהה הנגע:

ונאמר להלן. בסוף שבוע ראשון "וצוה הכהן וכבסו את אשר בו הנגע":

מה הנגע האמור כאן כהה למראה שני ולא למראה שלישי אף נגע האמור להלן וכו'. כלומר מה כאן דיבר בכהה למראה שני אף להלן דיבר בכהה למראה שני וקאמרה התורה דיכבס ויסגיר וכיון שלמדנו מכאן וכאן לענין קריעה הוא דוקא במראה שני ממילא אף שם לענין כיבוס והסגר הוא רק דוקא במראה שני:

פסקה ד

ד **ומנין שהוא טולה עליו מטלית.** פי' במקום הקרע:

אלא מקומו. שאז יצדק לומר עוד דמשמע פעם אחרת ולא יאמר זה אלא אם בא למקומו ואם ישאר קרוע לא יתכן זה:

פסקה ה

ה **א"צ מטלית.** ולדעתו הא דכתיב "עוד" הדר ל"בגד אשר היה בו הנגע" אף על גב דלא חזר למקום הנגע:

חזר הנגע לבגד. אם לאחר שטלה את הקרע במטלית מבגד טהור חזר הנגע ובא בבגד במקום אחר:

מציל על המטלית. פי' הבגד ישרף והמטלית מותר לפי שאינו מעיקר הבגד אלא כדי לראות אם ישוב בו הנגע:

חזר הנגע על המטלית. שורף את הבגד ואת המטלית עמו שהרי עשאו הכתוב כאילו חזר על הבגד לאחרים גורם טומאה לעצמו לא כל שכן:

הטולה. לשון טלאי שחתך חתיכה מן הבגד המוסגר וחיברו בבגד טהור:

חזר נגע על הבגד. קרוי חוזר מפני שהמטלית ההוא שהיה מתחלה מוסגר כל מקום שהוא הנגע הולך אחריו וכיון שבא נגע לבגד השני שנתחבר בו הרי הוא לו פשיון וכל פשיון שבא על הסגר שורף בין בשבוע ראשון ובין בשבוע שני והבגד יסגר. וכן אם חזר הנגע עוד לבגד הראשון לאחר קריעת מקום הנגע ממנו כמו ששורף הבגד הראשון כך שורף את המטלית שעדיין טומאת הבגד הראשון עליו ומשום הכי קתני סתם "וחזר נגע" ולא פירש אם בבגד ראשון או בשני[17] לפי שדינם שוה אצל שריפת המטלית:

חזר על המטלית הבגד הראשון ישרף. מפני שעדיין טומאת בגד הראשון ונחשב כאילו הוא עומד עדיין בתוך הבגד. וכתב הראב"ד והוא שיהיה הנגע כגריס מפני שהוא בכלל פשיון הרחוק. עוד כתב הבגד השני נראה שהוא טהור שכיון שהמטלית מיד הוא נשרף מה יעשה עוד לבגד השני? אם להסגיר, הרי אין בו כלום. ואפילו נראה בו נגע מכאן ולהבא יראה בתחלה לפי שזה הבגד לא הוסגר מעולם משבא עליו נגע:

והמטלית תשמש את הבגד השני בסימנים. הוא ענין בפני עצמו ור"ל כאשר תולין הטלאי מן המוסגר בבגד שני להשתמש בו צריך לעשות בו סימנים להיכרא שלא יתחלף

[17] ואי קשיא לך היכי אמרינן הכא שאם חזר הנגע לבגד השני שורף את המטלית אלמא מניה חשבינן והא אמרינן לעיל חזר נגע לבגד מציל את המטלית אלמא לא חשיב כגופיה. לא קשיא מידי דהתם אמטלית לא הוי ביה נגע מעיקרא ולא בא עליו הסגר מעולם ולא אמרה תורה לשרוף בגד בתחלה אפילו בבגד שבא עליו נגע אלא או לאחר שבוע בפסיון או לשני שבועות בעומד וזה המטלית אין בו אחת הלכך כשישרף הבגד שנתחבר עמו נמצא המטלית ניצל שאינו ראוי לא להסגר ולא לשריפה שהרי אין בו נגע. אבל כאן שהמטלית מוסגר היה כיון שבא נגע לבגד השני שנתחבר בו הרי הוא לו פשיון וכל פשיון שבא על הסגר שורף בין בשבוע ראשון בין בשני [ראב"ד]:

באחר כי המטלית הזה יש עליו חומר כאילו הוא מחובר עדיין בבגד הראשון וכשיהיה עוד נגע בבגד הראשון הוא נשרף עליו משום פשיון וכן בשביל השני הוא נשרף שלא ניצל בפרידתו מן הטמא ועדיין הסגרו עליו לכך צריך לעשות בו סימנים להיכרא. והאי דקתני תשמש משמע שמותר להשתמש בו לאחר שעברו ימי הסגרו קאמר כגון שכהה הנגע מן הבגד הראשון למראה השני (בסוף שבוע ראשונה) וקרע ממנו מקום הנגע ועד שלא חזר בו הנגע עומד בחזקת היתר אבל בתוך ימי הסגרו אסור בהנאה כדלעיל בסוף פרק י"ד הלכה י"א:

פסקה ו

י **אלא מקומו**. שחזר למקומו הראשון מנין אם חזר שלא במקומו שטעון שריפה ולא אמרינן ה"ז נגע חדש ותראה כבתחילה:

אף שניה כגריס. מאחר שהיא מרחוק:

פסקה ז

ז **שלא במראה מנין**. דהיינו מירקרק לאדמדם או להיפך:

פסקה ח

ח **עד שתחזור ותפשה**. יותר משיעורו הראשון:

פסקה ט

ט **קיטא**. וילון של בוץ:

פספסין. כמין טבלאות של צבע ושל לבן:

פוסין זה לזה. פי' מלבנים ללבנים ופסיון רחוק הוא וצריך כגריס:

והרי הוא פספס יחידי. פי' שאין בו פספס אחר לבן והוא כגריס שאין בו להיכן יפשה והשאר כולם צבועים וקיימא לן לעיל דצבועים אין מטמא בנגעים מה תאמר בזה אי צריך הסגר כלומר מאחר שאין תועלת להסגרו:

לא שמעתי. כלומר יסגיר אבל לא שמעתי טעם לזה:

אלמד בו. אתבונן בזה:

אם לקיים דברי חכמים. דהיינו לחפש טעם על דבריהם אבל לא לסתרם:

שמא יעמוד וכו'. ולא יהיה כהה והעומד בבגדים שני שבועות אפילו לא פשה כלל טמא:

פסקה י

י **הכי גרסינן יכול לקיים בו מצות כיבוס**. פי' אי לא אמר וסר מהם הנגע הייתי אומר מה שאמר הכתוב וצוה הכהן וכבסו את אשר בו הנגע יקיים בו מצות כיבוס לחוד מבלי שישפשף היטיב:

תלמוד לומר וסר. והיינו שישפשף וידקדק היטיב כדי שיסור מהם הנגע לגמרי או שיכהה למראה שלישי ואם יראה שלא סר יסגירו שבעת ימים שנית:

פסקה יא

יא **השניה לטהרו**. מענין טומאה והיינו טבילה כפירש"י בחומש:

והראשונה. היינו מה שאמר הכתוב בפסוק נ"ד וצוה הכהן וכבסו וגו' להסגיר את נגעו ור"ל שיראו אם לא יסור הנגע יסגירנו כמו שמסיים הקרא והסגירו וגו' ומה דאמר בקרא אשר תכבס וסם מהם הנגע הוא קאי על כבוס הראשון הזה וכמו שפירש"י בחומש:

פסקה יב

יב **מקישם לבית**. היינו מה דכתיב בפרשת מצורע בסוף פרשת נגעי בתים דכתיב שם "זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק, ולצרעת הבגד ולבית", הוקשו כולם לבית, מה בית מטמא בביאה דכתיב "והבא אל הבית וגו'" אף הבגד המנוגע אם הובא אל הבית או האדם המנוגע מטמא כל אשר בבית ואף על פי שהם שני פסוקים שהרי הפסיק המקרא בסוף פסוק בין נגעי אדם לנגעי בגדים ובתים לא נחשוב אותם הפסק ונלמוד אותם זה מזה:

אי מה בית טעון צפרים. כדכתיב בפרשת מצורע:

רבי אומר הרי הוא אומר כו'. פי' חשש להפסק זה שזכרנו ואמר כי הבגד נלמד מן הבית שהוקש עמו בפסוק אחד ושאר נגעים נלמד מן הבגד שהוקשו עמו בזה הפסוק הראשון "זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר וכו'":

בכל הטומאות. כגון טומאת שרצים ושכבת זרע ושאר הטומאות:

אף כולן. דהיינו שתי וערב דכתיב בחד קרא:

תלמוד לומר זאת. דממעט לשתי וערב דאינו מטמא אלא בנגעים לחוד ורבנן נמי מודו בהאי מיעוטא וכן רבי מודה במיעוטא דצפרים וכולהו ממעטינן להו ממלת "זאת":

פסקה יג

יג **כך מצוה בחוץ לארץ**. דלא ייחד להו מקום:

כך מצוה לטמאו. דהוקשו להדדי והכל לטובת האדם כדי שיקח מוסר כמו שכתבו הסה"ק:

מצורע

פרשה א

פסקה א

א **לבית עולמים**. פי' בבית המקדש ששם נוהג כל ענין הקרבנות האמורות בפרשה לענין מצורע:

זאת אינה נוהגת בבמה. פי' על הבאת קרבנות קאמר שאינן נוהגות בבמה לפי שאינן נידר ונידב ואפילו בבמה גדולה נמי לא נהיג דחובות שאין להם זמן קבוע הכא והכא לא קריב אבל טומאתו וטהרתו מפי כהן והבאת צפורים והזאתו ותגלחתו נוהגין בזמן הזה וכל שכן בבמה כדדרשינן בסמוך תהיה בזמן הזה וממעשה דר' טרפון לקמן בהלכה י"ג נמי שמעינן לה:

וכי מנין יצאו. שאיצטריך לרבות:

בטומאותיהן. בין סימני טומאה שלהן, דאיכא דמטמא בשער לבן ואיכא בצהוב וכיו"ב:

ובשבועותיהן. דאיכא בשבוע אחת ואיכא בשתי שבועות:

פסקה ג

ג **ביום** צ"ל **ביום טהרתו מלמד וכו'**. שתהא טומאתו וטהרתו ביום. טומאתו נקט דרך אגב דכבר למדנו אותו מ"וביום הראות בו וגו'":

מנין שחיטת וכו' תלמוד לומר תורת המצורע ביום. יכול אף לקיחת צפוריו ושילוח צפוריו וכבוש בגדיו ורחיצתו יהו צריכים ביום תלמוד לומר זאת- כצ"ל. וה"נ דרשינן לקמן לענין כהן ומסתברא דכיבוס בגדיו ורחיצתו היינו טעמא דלא צריכי יום וכהן משום דבעלמא נמי הא לא בעינן. ושילוח צפרים נמי משום דלא מעכבא טהרה כדאיתא לקמן. ולקיחת צפרים נמי משום דאכתי לא מתסרי עד שעת שחיטה וכיון דאי בעי מחליף להו ועביד להו מאי דבעי לא בעי יום וכהן. ובשחיטת צפוריו פליג ר' יהודה לקמן משום דכתיב וצוה הכהן ושחט:

תלמוד לומר תורת המצורע בכהן. היינו הקרא "והובא אל הכהן" וקאי זה אמאי דכתיב מעיקרא תורת המצורע דריבה כמה דברים:

שלא ישהה. כלומר שאין צריך לשהות כלום משיתרפא אלא מיד הוא מטהרו ומגלח וסופר ומגלח שניה ומביא קרבנותיו ואינו ממתין שבעת ימים בחלטו כמו שהיה שוהה בהסגרו לפי שהיה מונבז דן לפני רבי עקיבא להיפך כו':

פסקה ד

ד **ומה מי שפטרתו בעמידתו וכו'**. פי' עמידתו היא טהרתו בעומד לפנים מן המחנה הליכתו היא טומאתו שמשלחין אותו חוץ למחנה והיה דן ק"ו שהמוחלט כשיתרפא יהיה צריך לעמוד בחלוטו שלא יתחיל הכהן לטהרו עד שבעה ימים מקל וחומר: ומה מצורע מוסגר, כשהוא טהור מתוך הסגר, טהור מיד לגמרי ואין צריך ספירת שבעה והיינו מי שפטרתיו בעמידתו אפילו הכי אחזתיו בהליכתו (דהיינו שאחזתיו בטומאתו) שבעה ימים. מצורע מוחלט שאחזתיו בטהרתו שבעה, דהיינו שבעה ימים שסופר לאחר

תגלחתו הראשונה והם עמידתו שהוא נכנס לפנים מן החומה, אינו דין שאחזתיו בחלוטו שבעה דהיינו הליכתו:

בימי גמר או בימי ספר. ימי גמר הם ימי חלוטו. ימי ספר הם ימי ספרו שבין תגלחת לתגלחת:

ואינו מטמא בביאה. דהיינו כשבא אל הבית:

כל שכן שהוספת. שאין בין רבי עקיבא למונבז אלא שרבי עקיבא היה דן ק"ו מן המוחלט עצמו ומונבז היה דן מוחלט מן מוסגר וא"ל מונבז כ"ש שסייעת את דברי והוספת לי ראיות על כך:

א"ל רבי עקיבא. כשנתת לימי גמר שבעה והבאת אותם מקל וחמר מימי ספר אף הם עצמם נעשין ימי ספר דדיו לבא מן הדין להיות כנדון ואי אתה רשאי לחשבן ולהחמיר עליהן יותר מימי סיפורו ואם כן ע"כ מיד הוא מביא צפוריו ומגלח ומטהר מן הטומאה החמורה ואחר כך סופר שבעה לגמור ימי החלטתו ושבעה לספר, הרי שנוספו עוד שבעה על ימי הספר ונמצאו י"ד יום מבין שניהם. והם הכל ימי הספר שאין אמצעי בין ימי גמר לימי ספר אלא תיכף שסר ממנו הנגע אם ימנה שבעת ימים ימי ספר הם לו עם היות שלא טבל ואם כן יתחברו אלו עם אלו ותקרא אותם ימי ספר ואם כן תחזור עוד לדון ק"ו, אם לימי ספר הקלים נתת י"ד יום, על אחת כמה וכמה שניתן לימי גמר החמורים עוד י"ד ולא נתחיל למנות הי"ד עד שתוסיף עוד י"ד יום לימי גמר החמורים ובזה נמצאת עוד מרבה והולך עד עולם [אחר שכל מה שתדון להוסיף על ימי גמר יתחבר לימי ספר ויעשה הכל ימי ספר ותרצה לדון ממנו לידי גמר] שלא יגלח תגלחת שניה ולא יביא קרבנותיו עד עולם. הא מפני הדין הזה צריך הכתוב לומר "ביום טהרתו והובא" שלא ישהא:

פסקה ה

ה **ויצא הכהן וראה הכהן מה תלמוד לומר**. פי' מה תלמוד לומר וראה הכהן, לכתוב ויצא הכהן וראה והנה וגו':

אלא כהן שהיה לפנים מן המחנה. ויצא אל מחוץ למחנה והכי מסתבר שהוא מיושב בדעתו:

היה בימים וכו'. שאינו מיושב בדעתו כ"כ מנין שיהיה מטהר את המצורע:

תלמוד לומר וראה הכהן. דהדר אמר "הכהן" לומר שאינו מדבר בכהן הנזכר שהוא היוצא אלא בכהן אחר שלא הוצרך לצאת מן העיר שיהיה חוץ:

כהן שאפשר לו ליכנס וכו'. ויוכל להתקיים בו "ויצא אל מחוץ למחנה" מטהר את המצורע וכו':

פסקה ו

ו **והנה נרפא שהלך לו נגעו**. היינו אפילו השער לבן לא הוסר ממנו, כיון שסר עצם הנגע: **נגע וכו'**. דאלו ד' תיבות "נגע הצרעת מן הצרוע" יתירים דהו"ל לכתוב "והנה נרפא" לחוד. לכן דרש מכל תיבה בפני עצמה:

שהלך לו שער לבן וכו'. אפילו עצם הנגע לא סר כיון שהלכו ממנו סימני טומאה שער לבן או מחיה:

תלמוד לומר מן הנגע. אף ד"מן" כתוב בסוף – "מן הצרוע", כיון דתיבת "מן" יתר הוא דהו"ל לכתוב "והנה נרפא צרעת הצרוע", שדייה לתיבת "מן" א"נגע" וא"צרעת" להורות דאפילו לא הלכו כל הסימני טומאה רק מקצתם כגון שנשר שער אחד מן השתי שערות או שנתקטן המחיה מכגריס גם כן דיי:

הצרוע להביא את שפרחה. היינו שפרח הנגע בכל גופו דגם זה בכלל "נרפא" הוא שנרפא מטומאת הנגע ודייקו זה מתיבת "הצרוע" דהוא יתר להורות דאפילו לאחר שנרפא עדיין צרוע הוא דהיינו כשפרח בכולו:

פסקה ז

ז **והלא דין הוא**. ולמה צריך קרא לזה:

ואין סימנים מיטמים עמו. היינו שגם סימני טומאה סר ממנו:

מי שטיהר וסימנים מיטמים עמו. היינו מי שפרח הצרעת בכולו דהוא טהור אף שיהיה סימני טומאה בו:

הרי שעמד בו שני שבועות יוכיח וכו'. היינו כשנטהר מתוך הסגר, שהוסגר שני שבועות ועמד הנגע בלא סימני טומאה, שטהור. ועם היות שעדיין נשאר לו סימני טומאה אשר בעבורו היה מוסגר כגון שאת או ספחת או בהרת, ולא ניטהר אלא משום דלא פשה אבל הנגע עמד בעיניו, ועם כל זה אינו צריך לטהרתו צפרין כדתנן בפ"ב דכריתות:

פסקה י

י **ולקח למיטהר לשם מטהר**. פי' שא"צ שיקח אותם לשם זה הפרטי המטהר אלא לשם מצורע המטהר ולזה בין איש בין אשה בין קטן ניטהר בהם דכולן צריכין לטהרה זו:

מכאן אמרו לקח לאיש כשרות לאשה וכו'. כדכתיב "ולקח למיטהר" ולא כתיב "ולקח המטהר", דאי כתב הכי הוי משמע שהמטהר יקח לעצמו ולשמו והשתא דכתיב "למיטהר" משמע לכל מי שהוא מטהר אפילו מזה לזה וקמ"ל דאין בהן קפידא בשינוי בעלים:

פסקה יא

יא **שיהו שוות**. במראה ובקומה ובדמים (יומא סב, ב):

צפור צפור. דהדר אמר "את הצפור החיה יקח אותה" והו"ל לומר "את החיה" אלא דהוא לרבות:

פסקה יב

יב **חיות לא שחוטות**. פי' אפילו אותה השחוטה שבמצורע לא יביא אותה כך שחוטה אלא יביא את שתיהן חיות:

ולא טריפות. שאסורות ולא נטהר לישראל לאכלה:

יכול טרף. עלה של ארז:

ובראשה טרף. כדי לקיים עץ וגם ארז:

פסקה יג

יג **שבתי היתה וכו'**. פי' שבת הראויה לי לדרוש כי היו דורשים לשבתות והלך ליטול רשות מר"ט רבו:

שהיא של ברות. ברות הוא מין ארז כדאמרינן בפרק המוכר את הספינה עשרה מיני ארזים הן ואחד מהם ברוש ותרגום ברוש ברותא:

ובראשה טרף. כדעת ר' חנניה בן גמליאל הנ"ל:

וארכה אמה וכו'. מדכתיב עץ משמע שהוא למלאכה ושיערו בפחות ממשמשי כלים והוא יד הקרדום וכדכתיב אם בכלי עץ יד וגו':

ועביה כרביע כרע המטה. דהיינו שחולקין עוביה לשנים ואח"כ חולקין השנים לארבעה:

ומזים ושונים ומשלשים. הוא מה שאמר לעיל טיהרתי ג' מצורעים:

פסקה יד

יד **ושני יכול פיקס**. הוא צבע אדום הבא מן העץ שחותכין קיסמין ומרתיחין אותן והוא אדום. יכול שיצבע בו הצמר:

ת"ל תולעת. צבע הבא מתולעת:

יכול אחד מן הצבעים. שבתולעת כגון תכלת הצבוע בדם חלזון:

תלמוד לומר ושני. המשונה שבצבעים לחשיבות שאין אחר כיוצא בו וזו היא זהורית טובה:

שני שבתולעת. אפילו אם כבר צבע באותו יורה שאר בגדים עתה יכול לצבוע בה צמר לטהרת מצורע אף על פי שאינו מן הכח החזק שבו:

פסקה טו

טו **ומנין שאם טעמה פסלה**. פי' טעימה היא נסיון שלוקח אדם מעט צמר ומכניס לתוך הצבע לראות אם נתבשל כל צרכו ואותו הנסיון נקרא טעימה כמו טעימת התבשיל:

תלמוד לומר ושני תולעת. עיין בראב"ד ור"ש דהיה להם הגירסא "ושני תולעת ואזוב מה אזוב בתחלתו אף שני תולעת בתחלתו שלא טעם" וכתבו דהא סיפא אתאן לת"ק וקאמר דאפילו לא נצבע באותו הצבע שום דבר ורק לנסיון בעלמא פסול:

פסקה טז

טז **אזוב ולא אזוב יון כו'**. מדכתיב בתורה אזוב סתם משמע דדוקא אזוב שאין לו שם לוויי:

פרק א

פסקה א

א **ציווי בכהן ושחיטה בכל אדם**. מדכתיב הכהן אצל הציווי ודעת רבי משום דכתיב תורת המצורע והובא אל הכהן משמע דעניני המצורע הוא שייך רק אל הכהן וכנ"ל בריש הפרשה בהלכה ג':

פסקה ב

ב **הברורה שבשתים**. היינו המובחרת מדכתיב "האחת" ולא כתיב "אחת" משמע המיוחדת:

האחת שאם מתה וכו'. זה דרשו מעצם תיבת אחת דהוא יתר לאשמועינן דאפילו היכא שנשארה אחת שהשני אליו מת או שנעשה טרפה, אינה נדחית ויקח זוג אליה וא"צ ליקח שתי צפורים אחרים:

או שנעשה טרפה. פי' ר"ש לאחר לקיחה אבל אם נמצאת טריפה דהיינו שמקודם לקיחה היתה טריפה לא אצטריך למיתני יקח זוג לשניה דפשיטא כיון דלקיחתן בפסול אין מעכבות זו לזו אבל היכא דלקיחתן בכשרות ס"ד דקבעה הלקיחה ומעכבות זו לזו קמ"ל:

פסקה ג

ג **ואין שתיהם אל כלי חרס**. פי' שאין שוחטין שתי צפרים לשני מצורעים בכלי חרס אחד ואם נתערבו דמים בדמים פסולין:

והלא דין הוא. שיהיו כשרים:

ומה במקום שלא כשרו משם לשם. שאם שחט חטאת זה לשם בעלים אחרים פסול ואם נתערבו דמים בדמים כשר דתנן (זבחים פ, א) מתן ארבע במתן ארבע ינתנו מתן ארבע:

כאן שכשרו משם לשם. כדאמרינן בפירקין דלעיל בהלכה י', אינו דין שיוכשרו לערובי דם בדם. ת"ל האחת וכו':

פסקה ד

ד **אי חרס יכול מקידה**. שהיא גסתרא, פי' שברי כלי חרס:

זו פיילי. מזרק דתרגום "השותים במזרקי יין" (עמוס ו, ו) - בפיילין:
ולא מים מלוחים ולא מים פושרים. דמים חיים משמע שהם בריאים ולאפוקי אלו. והראב"ד כתב דמים פושרים היינו שכבר נתבשלו ולא מקרי חי כדכתיב (שמואל א ב, טו) "ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי":
ולא מים מכזבין. הפוסקין כדכתיב (ישעיהו נח, יא) "ולא יכזבו מימיו" ופסולין משום דאינן מים חיים:
המנטפין. שיוצאין מן המעיין טיפין טיפין ואינם נמשכין שגם אלו אינם חיים:
מה מים שלא נעשה בהם מלאכה. דאם נעשה אינם בכלל מים חיים:
הברורים שבמינן. שהם מים חיים:
זו קיפל. פי' הר"ש שהיא תואר למקום שנקרא שמו כך שהצפורים שיש שם הם הברורין שבמינם וראית ר"ש הוא מקרא דבתריה דכתיב "הצפור השחוטה על המים החיים" והקיש צפור למים:

פסקה ה

ה **ושני תולעת**. לשון של צמר צבוע שני:
וכורכן בשירי לשון. בזנב הלשון דבעינן שיהו באגודה כדכתיב "את הצפור החיה יקח אותה ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב וטבל אותם ואת הצפור החיה בדם הצפור וגו'", הרי לקיחה לצפור בפני עצמה ולקיחה לעץ ארז ואזוב ושני תולעת לעצמה, "וטבל אותם ואת הצפור וגו'" – טבילה אחת לכולן, אלמא שלשתן היו באגודה וצפור לבדה:
ומקיף להם. סומך אותה להן [כדאמרינן מצוה לתרום מן המוקף]:
ראשי כנפים וראש הזנב משל שניה. של צפור החיה:
וטובל ומזה. אבל לא היתה באגודה עמהן:
בדם יכול בדם ודאי. היינו שהטבילה יהיה בדם גרידא מבלי מים כלל:
אי מים. כלומר ומקרא דאמר על המים שומע אני דיהיה כולו מים שיהיה הרבה מים שיהיה הדם בלוע בו ובלתי ניכר בו כלל:
תלמוד לומר בדם. דמשמע שהטבילה יהיה בדם:
שיערו חכמים רביעית. מים ניכר בהם דם הצפור ואף דמראית דם ניכר אפילו ביותר מרביעית כדמוכח לקמן בפ"ז ניכר דקאמרינן הכא אינו מראה לחוד אלא ממשות הדם כדמשמע פשטיה דקרא "וטבל אותם בדם" (קרבן אהרן ובשם התוספות):

פסקה ו

ו **תמות המשתלחת**. ולא נאמר דיביא אחרת וישחוט אותה והמשתלחת תשאר במקומה אלא יביא תרי אחריני וישחוט אחת וישלח השניה וזאת שהיה לו מניחין אותה שתמות:

ישפך הדם. היינו שיביא תרי אחריני והדם ישפך:

הכי גרסינן **תלמוד לומר את הצפור החיה וגו'**. וטבל אותם בדם הצפור השחוטה [הגר"א וזית רענן]. ופי' מלמד שמעכבין זה את זה:

ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב. פי' הם שלשתן גם כן לעצמן באגודה אחת:

וטבל מה תלמוד לומר. פי' מה הוסיף עוד לומר אותם ואת הצפור החיה, היה לו לומר וטבל בדם הצפור השחוטה ואנא ידענא דאכולהו קאי:

פסקה ז

ז **השחוטה ולא המלוקה**. דהשחוטה מלה יתירה דכבר אמר "ושחט את הצפור" אלא לאשמועינן דבמליקה פסולה:

והלא דין הוא. להכשירה במליקה ולהכי אצטריך קרא:

הואיל ודרך הכשרו. של מצורע בפנים הוא בעוף כאשר יהיה דל ורק והכשרו בחוץ הוא גם כן בעוף בצפרים ואם כן היה לנו לומר שיהיה אופן בהם שוים:

אין כלי חרס על מים חיים. פי' משום דכתיב לעיל ושחט את הצפור האחת אל כלי חרס על מים חיים מהאי קרא הוה אמינא שישחט את הצפור לכלי חרס ואותו הכלי חרס יעמידנו על מים חיים ואין כאן תערובת דם ומים כלל. משום הכי כתב רחמנא האי קרא אחרינא בדם הצפור על המים החיים ולא כלי חרס על מים חיים דבעינן לערבו דוקא:

פרשה ב

פסקה א

א **לאחר ידו**. היינו על גב ידו לפי שמצינו טהרתו של מצורע על היד בבהן יד ורגל אף כאן על היד:

ויש אומרים על מצחו. מפני שהוא מקום מועד לצרעת כדכתיב "והצרעת זרחה במצחו":

המטהר מן הצרעת טעון וכו'. ד"מן הצרעת" יתר הוא, דביה משתעי קרא, ולזה אמרו שבא למעט ז' הזיות מטמא מת:

פסקה ב

ב **הלא דין הוא**. שיהא טעון שבע ולזה איצטריך קרא למעטו:

פסקה ג

ג **תלמוד לומר שבע פעמים וטיהרו**. דמלת "וטיהרו" יתירא דכבר אמר למטהר ז' פעמים, לזה אמרו דלא אתי לומר אלא שדי בו בזה לטהרו ואינו טעון שלישי ושביעי:

פסקה ד

ד **וטיהרו בדברים הנעשים בגופו**. כגון הזאת דם ומים שבא על גופו:

מסולק. בהזאה לחוד ולא יצטרך עוד:

אף טהרה וכו'. היינו גילוח ורחיצת גופו במים ולאפוקי שילוח הצפור וכיבוס בגדים דאינן מעכבין:

פסקה ה

ה **שלא יעמוד וכו' וישלחנה לים וכו' ולמדבר וכו' כלפי העיר**. פי' דעל פני השדה משמע למקום זרע ולא לים ולא למדבר ולא לצידי העיר:

גבת. חומתה למדבר ויפו חומתה לים:

אל פני השדה הא אם וכו'. ר"ל דלא הקפידה התורה רק בשלוח אבל לאח"כ מותרת באכילה, דלא אמרה תורה שלח לתקלה, שהצודה אותה לא ידע שהיא מצפרי מצורע וכיון שהיא מותרת לאחרים שאין מכירין בה אף הוא עצמו אשר שלחה מותר בה:

פסקה ו

ו **אם ללמוד**. שהיה מטמא בגדים במגע ועל אותם בגדים שנגע אמר הכתוב שיכבס:

אם בימי סיפורו. היינו מה שסופר השבעה ימים אחר הבאת צפרים:

שאינו מטמא בביאה. כאשר בא אל הבית אינו מטמא את אשר בה:

מטמא בגדים במגע. דהא כתיב ביה נמי "וכבס בגדיו":

מלטמא משכב ומושב. כלומר על בגדיו שהיו מונחין תחת משכבו קאמר אף על פי שלא נגע. והא דאמרינן הכא שמטמא משכב ומושב בימי גמרו – לא לטמא אדם כדאמרינן בפסחים (דף סז.) אלא לטמא אוכלין ומשקין:

מפני שהם שני כיבוסי בגדים וכו'. רצה לומר שיש שני מיני כיבוסין וכיבוס האמור בענייננו לענין משכב ומושב א"צ לימי סיפורו שאינו מטמא משכב ומושב כלל וכיבוס שני האמור שם הוא לטהר בגדיו ממגע:

פסקה ז

ז **מה תגלחת האמור בימי סיפורו פרט לבית הסתרים**. דהא כתיב ביה ראשו וזקנו ודרשינן ביה כלל ופרט וכלל שיהא דוקא בנראה אל תגלחת וכו' והא דאמרינן לקמן בפרק ב' הלכה ג' דאף בתגלחת אחרונה מגלח אף בית הסתרים חוץ מתוך החוטם – עיין בסוטה (דף טז.) דמתרץ לה רב אשי שם דתלי זה בפלוגתא דר' ישמעאל ורבי עקיבא (ראב"ד). אי נמי האי בית הסתרים היינו רק השער שבתוך החוטם דזה לכולי עלמא נתמעט, ע"ש בסוגיא:

פסקה ט

ט **הכי גרסינן ורחץ במים אפילו במי מקוה**. דהאי "במים" יתר הוא להורות דכל מיני מים כשר לזה:

טעון ביאת מים חיים. כדכתיב שם בהדיא:

פסקה י

י **ואין צפרים מעכבים וכו'**. היינו שילוח צפרים אבל עצם הבאת צפרים בודאי מעכב דהא בעינן לטהרו בהזאת הדם כדלעיל וה"ה דאין כבוס בגדים מעכב כדלעיל בהלכה ד' ואף דכל זה ילפינן לעיל שם דרק דבר שבגופו מעכב – אפשר דלעיל לבוא לפנים מן המחנה צריך עוד לימוד אחר:

פסקה יא

יא **וישב מחוץ לאהלו יהא כמנודה**. הברייתא מפרש סדר המקרא דמה שהצריכו לישב לחוץ היינו שיהא כמנודה שנבדל מן האנשים כן יהיה נבדל מביתו ומה שאמר לאהלו להורות שבאותן שבעת ימים אסור בתשמיש שנאמר אהלו וכו':

ולא ימי החלטו. דקרא דוקא אמר אלו ז' ימים ולא יותר:

קל וחומר לימי חלוטו. ולא הוצרך הכתוב לומר לימי חלוטו דמק"ו נלמוד אותו ורבי סבר דאסור חה"מ למצורע חדוש הוא ואין לך בו אלא חדושו:

שלא היה יותם לעוזיהו וגו'. כלומר לא נתעברה אמו ממנו אלא בימי חלוטו דעוזיהו מצורע היה עד יום מותו כדכתיב בקרא. ועיין החשבון ברש"י בפירוש הכתוב במלכים שם. ומקשה ר"? מזה על דברי ר' יוסי בר' יהודה ור' יוסי סבר מאן לימא לן דכדין עבד או אפשר דנתעברה אמו קודם שהוחלט כי לא נולדו לו סימני טומאה תיכף. עיין בראב"ד:

פרק ב

פסקה ב

ב **מה גבות עיניו בנראה וכו'**. ומה דלא אמר כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט, ראשו וזקנו וגבות עיניו אין, מידי אחרינא לא – מסיק בסוטה (דף טז.) דהאי תנא רבי עקיבא הוא דדריש כל התורה בריבה ומיעט ולא בכלל ופרט:

פסקה ג

ג **אף אין לי אלא מקום כינוס שער ונראה**. דהיינו מקום בית הערוה (רש"י בסוטה שם והראב"ד בביאורו ס"ל דהוא בכלל בית הסתרים ומפרש מה דאמר שם מקום הרגלים בענין אחר. וכן לענין שוק וחזה ס"ל דהוא בכלל כינוס שער ונראה ומה דאמר בענינו פזור שער ונראה היינו בצלעות ובכרס):

שאינו נראה. דהיינו מקום בית השחי:

פיזור שער בנראה. דהיינו על השוק וחזה וכוליה גופיה:
פזור שער ואינו נראה. כגון שבבית הקמטים שבכרס ושבבין פרקי שוקיים. והנה אחרי דמרבינן הכל ע"כ מה דממעטינן לעיל בית הסתרים היינו שער שנמצא בחוטם לאיזה אנשים וכדאמרינן בסוטה דזה לכולי עלמא נתמעט והטעם דנתמעט זה לפי שאינו מצוי זה השער בכל אדם (ראב"ד). ועיין בהגהות הגר"א:

פסקה ד

ד **ראשו מה תלמוד לומר**. פי' דדי הריבה ומיעט וריבה בגבות עיניו לחוד:
לפי שנאמר. בנזיר תער וגו':
הכי גרסינן **יכול אף מנוגע** וכן לקמיה:
מה תלמוד לומר ראשו ומה תלמוד לומר זקנו. פי' הואיל וגילתה התורה דמצות גילוח המצורע דוחה הלאו דנזיר או הלאו ד"ופאת זקנם" ממילא נדע דהוא הדין באידך:
הראש אסור במספרים ובתער. פי' הראש שבנזיר אסור בכל דבר דכתיב לא יעבור לרבות כל המעבירים:
והזקן. פי' השחתת הזקן אינו אסור במספרים ובתער כ"א בתער לחוד. (והגר"א לא גריס "ובתער" ונכון הוא). וע"כ אי לא כתב אלא זקן לחוד הוה אמינא דבנזיר כיון דהחמירה בו התורה כ"כ בעלמא דאפילו במספריים אסור לא ניתן לדחות איסורו אף במצורע:
הראש מותר בכל אדם. שאינו נוהג אלא בנזיר:

פסקה ה

ה **ולא ריסי עינים**. דאי לאו הכי לכתוב "ואת שער עיניו" ויכלול תרוויהו:
מה תלמוד לומר יגלח. דהא בראשו דקרא כתיב "יגלח את כל שערו את ראשו וגו' ואת כל שערו" ומה תלמוד לומר עוד הפעם "יגלח":

פסקה ו

ו **ותגלחתן מצוה**. בגמרא מקשה פשיטא דהא קראי כתיב ומשני מהו דתימא משום עבורי שער הוא ואפילו סך נשא (סם המשיר השער) קמ"ל דעצם הגילוח הוא מצוה:
הנזיר. דכתיב "וגילח את ראש שער נזרו":
והמצורע. דכתיב "וגלח את כל שערו":
והלוים. דכתיב "והעבירו תער על כל בשרם":
וכולן שגלחו שלא בתער וכו'. בנזיר (דף מ.) מייתי לה ודריש התם מקראי דבעי תער ולעכב בשתים:

פסקה ז

ז **מביא קרבנותיו**. הר"ש בפי"ד משנה ז' גרס "לא יביא" וכן גם דעת הרמב"ם בפ"ו דנזיר בפירושו למשנה וכן הוא דעת התוספות שם בדף מ"ד ע"ב ד"ה ומגלח, שאם גילח

המצורע בשמיני יביא קרבנו בתשיעי וכן הוא גם כן דעת הגר"א בהגהותיו. ועתה נבאר דברי הברייתא לא יביא קרבנותיו בו ביום אלא למחר בתשיעי כמו שאם גילח בשביעי קרבנותיו למחר:

מה בין זה. לנזיר טמא ששמעתי ממך שאם גילח בשמיני יביא קרבנותיו בו ביום כדאיתא בנזיר פ"ו במשנה (דף מד:):

טהרתו תלויה בימים. פי' שאם היזה בשלישי ובשביעי על טומאתו וטבל והעריב שמשו נטהר לגמרי מדכתיב "וגילח ראשו ביום טהרתו" משמע שטהרתו תלוייה בימיו והגילוח אף דלכתחלה מצוה לגלח בשביעי אין הטהרה תלויה בכך ויכול לגלח בדיעבד ליום מחר וא"צ טבילה אחר תגלחתו וע"כ יביא תיכף קרבנותיו:

ומצורע טהרתו תלויה בתגלחתו. שקודם שגילח הטבילה כמאן דליתא דמיא מדכתיב "והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו" והדר "ורחץ את בשרו במים וטהר", ולכן אם גילח בשמיני צריך לחזור ולטבול ולהעריב שמשו וע"כ אינו יכול להביא קרבנותיו בו ביום אלא בתשיעי:

פסקה ח

ח **שיהו שוים**. במראה ובקומה ובדמים וכמו גבי צפורי מצורע בפי"ד דנגעים משנה ה':

פסקה ט

ט **וכבשה אחת**. היינו דאותה שלישית שהוא מביא לחטאת תהא ברורה שתהיה מובחרת מאותם השנים:

מלמד שהוא מביא אחת וכו'. אף דהאי קרא רק גבי חטאת כתיב באמת הוא רק אסמכתא בעלמא דעיקר אחת לאורויי שתהא ברורה ודין זה שמביא אחת על נגעים הרבה ילפינן בכריתות פ"ב מדכתיב "זאת תהיה תורת המצורע" תורה אחת לצרעת הרבה:

לבהמה. פירוש מנחת נסכים הבאה עם הזבח שקרבנותיו של מצורע טעון נסכים ולזה מביא שלשה עשרונים לשלשה כבשים:

הכי גרסינן יכול למנחה. פי' שהצריך הכתוב למצורע מנחה בפ"ע של ג' עשרון והיא נקמצת כשאר מנחה אבל קרבנותיו של מצורע לא בעו נסכים:

כשהוא אומר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה. משמע דהעלאה דמנחה כהעלאה דעולה שהיא כולה כליל ולא יתכן להיות זה במנחה הבאה לעצמה שהיא נקמצת ושיריה נאכלין ואין זה אלא בבאה עם הזבח שהיא כולה כליל:

פסקה י

י **ועדיין הדבר צריך תלמוד**. כלומר דלמא האי "ואת המנחה" על מנחה הבאה בפני עצמה קאמר ולא נאמר דהוא דומיא דעולה:

כשהוא אומר. בפרשת נסכים:

תעשה על העולה או לזבח. ותיבות אלו יתירים דהא לעיל איירי קרא בהם אלא הני ג' ריבויים על מצורע קאי וכדמסיים:

פרשה ג

פסקה א

א **הרי הוא אומר וכו'**. אף הוא מביא ראיה על המנחה שהיא מנחת נסכים לבהמות של מצורע:

הא מה אני מקיים וכו'. ומשום הכי כי מייתי בדלות ולא מייתי אלא חד כבש לא מייתי נמי אלא חד עשרון דאי מנחה הבאה מחמת עצמה היא לא מצינו מנחה מתמעטת בדלות:

פסקה ב

ב **ולוג אחד שמן שהיה בדין וכו'**. פי' דלהכי כתב "אחד" ולא כתב "ולוג שמן" משום דהיינו סוברין דלוג שמן היינו לכל עשרון ועשרון כמו שמצינו גבי עני שלעשרון אחד שהוא מביא צריך לוג שמן:

פסקה ג

ג **כך יטענו תנופה**. ר"ל מה דכתיב אח"כ "והניף אותם" יהיה גם כן קאי אכולם:

תלמוד לומר האיש. דהוא יתירא דהוה מצי למכתב "את המיטהר", ואתי למעוטי חטאת ועולה, ואם אינו ענין לעמידה דהא כתיב "ואותם" - תניהו ענין למעטם מתנופה:

פסקה ה

ה **אם כן למה נאמר אשם**. פי' דכתיב "אותו לאשם" למעט קרבנות אחרים מתנופה הא כבר מיעט אותם:

ואשם בא להכשיר. שמזה עליו מדמו והאיש בא לקבל ההכשר ולאכול אח"כ בקדשים:

פסקה ו

ו **מעמידו בשער נקנור**. ולא בתוכו שמחוסר קרבנות עדיין ומעמידו שם כדי להכניס ידיו לבהונות להזות עליהן:

פסקה ז

ז **למדנו שהם טעונים תנופה כאחת**. היינו מדכתיב "לאשם ואת לוג השמן והניף אותם" אתרוויהו קאי:

תלמוד לומר אותו לאשם. והוא כמו "וגו' ואת לוג השמן והניף", דמשמע והניף אלוג לחודיה קאי:

יכול יניף ויחזור ויניף. פי' דיניף שתיהן כאחד ויחזור ויניף כל אחד לעצמו לקיים מה שנאמר "ואת לוג השמן והניף" (רש"י במנחות סא.):

תלמוד לומר והניף תנופה. דהאי "תנופה" יתירא להורות דתנופה ולא תנופות:

לפני ד' במזרח. לפי שהשכינה במערב:

פסקה ח

ח **מה תלמוד לומר**. והלא כבר כתיב בפרשת אשם שהאשם מקומו בצפון:

פסקה ט

ט **יכול על טבעתו**. פי' על אותו טבעת ששחט החטאת והעולה ישחט האשם שבבית המטבחיים היו ששה סדרים של ארבע טבעות כדאיתא בתמיד:

תלמוד לומר במקום הקודש להכשיר את כל הרוח. של הצפון דכולו אקרי מקום הקודש:

פסקה י

י **מנין אף חטאת ועולה במקום הקודש**. שהרי אף הן עמידתן לפני העזרה ואם כן הוה אמינא שישחט שם:

תלמוד לומר את החטאת ואת העולה. דאי אחטאת ועולה דעלמא לחוד קאי יכתוב חטאת לחוד:

פרק ג

פסקה א

א **מה חטאת מן החולין**. דכתיב בפר יום הכפורים "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו" ודרשינן אשר לו ולא משל מעשר שני:

וביום. דכתיב שם "כי ביום הזה יכפר עליכם":

ובידו הימנית. דכתיב "והזה באצבעו אל פני וגו'" וידוע דכל מקום שנאמר אצבע וכהונה אינה אלא ימין:

מה חטאת טעונה כלי. דכתיב "ולקח הכהן מדם החטאת" ולקיחה הוא בכלי דכתיב "ויקח משה חצי הדם וישם באגנות":

מה חטאת דם מזבח. היינו דם הנזרק על המזבח מתיר הבשר לאכילה להכהן דכתיב "לכהן המחטא וגו'" אף האשם דם הנזרק ממנו על המזבח מתירו להכהנים לאכילה דלא תימא דסגי בדם הניתן על הבהונות להתירו להכהנים:

דמה ניתן למעלה. מחוט הסקרא דכתיב ביה קרנות:

אף אשם. ר"ל אשם זה ישתנה משאר אשם בזה אחרי דהקישו הכתוב לחטאת ונימא דדמו יהיה נזרק על המזבח למעלה מחוט הסקרא:

תלמוד לומר קודש קדשים ואת דמו יזרוק לרבות וכו'. פי' בפרשת צו את אהרן כתיב "וזאת תורת האשם קודש קדשים הוא" וכתיב התם "ואת דמו יזרוק על המזבח סביב" שירצה שתורה אחת לכל האשמות שבכולם יזרוק דמו על המזבח סביב שהוא למטה מחוט הסקרא:

פסקה ב

ב **איזה יקדום**. אם צריך לזרוק על המזבח קודם או מתן בהונות קודם:

הכהן יקדום. פי' דבר המכשירו לכהן הוא יקדום. ומאי ניהו? דם הניתן על גבי המזבח, שבכל מקום הוא מכשיר הבשר לכהנים:

הוא פרט לששחטו שלא לשמו. דלא עלו לבעלים לשם חובה ד"הוא" משמע שיהיה בהוייתו ולא ישנהו:

קדש קדשים לרבות לוג שמן של מצורע. שגם הוא שייך לכהן לאחר מתנות הראש כחטאת ואשם:

הוא פרט לשחסר וכו'. ד"הוא" משמע כשהוא בהוייתו:

פסקה ד

ד **נמצאת אומר שני כהנים וכו'**. דבשני ידים בכהן אחד א"א דכל קבלה צריך להיות דוקא בימין:

ומצורע טובל וכו'. אף דכבר טבל בשביעי והעריב שמשו אפילו הכי צריך ביום השמיני לחזור ולטבול משום דמצורע דייש בטומאה ואימור דנגע בטומאה אחר שטבל בשביעי:

פסקה ה

ה **יכול על תוך ודאי**. האוזן יש בו ג' חלקים: א) מחוץ לה יש לה בשר רך מקיף בסביב האוזן כולו, ב) והפנימי הוא אשר הוא תוך האוזן, ג) ובאמצע אלו השנים ימצא שטח שכאשר יגע בו האדם ימצאהו חזק דומה לעצם ולזה אמר דאילו אמר קרא על תוך אוזן היה משמע שיהיה במקום הפנימי מהאוזן:

תלמוד לומר נוך. לא ידעתי פי' מלת נוך האיך מורה על החצון (קרבן אהרן):

אי על נוך. פי' אילו היה כתוב נוך בלי תי"ו הייתי אומר שהוא בגובה האוזן והוא הבשר החצון הרך שהוא מקיף:

זה גדר האמצעי. שהוא למעלה מן הפנימי ותוך של החצון:

פסקה ו

ו **חסר הלוג עד שלא יצק ימלאנו**. פי' כיון דדרשינן לעיל הוא פרט לשחסר כל שהוא לא סגי דלא ממלא ליה אכן אימתי הוא ממלא עליו עד שלא יצק ממנו על כפו השמאלית אבל משיצק על כפו לצורך הזאה הוא כהתחלת עבודה ואם נשפך קצת ממנו נדחה לגמרי ויביא לוג אחר מחדש:

חסר הלוג עד שלא נתן וכו'. קסבר יציקה לא הוי התחלה עד דיהיב מניה הזאות:

משנתן. היינו מה דכתיב "וטבל הכהן את אצבעו והזה וגו'":

פסקה ז

ז **מצוה שיצוק לתוך כפו של חבירו**. מדכתיב על כף הכהן משמע דהוא כהן אחר:

יצא. דהרי הדר אמר "מן השמן אשר על כפו השמאלית":

ולא מספג. מקנח מן הכף אלא צריך מעט יותר שיוכל לטבול אצבעו שם:

פסקה ח

ח **על כל הזייה טבילה**. שבכל פעם שיזה צריך לטבול אצבעו בשמן ויליף לה מדכתיב "והזה מן השמן באצבעו שבע פעמים" דהאי "מן השמן" יתר הוא שהרי אמר "וטבל הכהן את אצבעו מן השמן" והוה ליה לומר "והזה באצבעו ז' פעמים", אלא ה"ק מן השמן האמור בענין מקודם בענין טבילה יזה דהיינו שצריך לחזור ולטבול אבל לא יזה מן השמן שנשאר באצבעו:

ונאמר להלן אצבעו. בפר כהן משיח "וטבל הכהן את אצבעו":

המיומנת שבימין. המיומנת שביד ימין דהיינו אצבע הסמוכה לגודל דהויא מיומנת מכל שאר אצבעות דאי לאו הכי הימנית יתירא הוא דהא בלאו הכי מוכח בקרא דאיד ימין קאי:

פסקה ט

ט **שבע פעמים לפני ה' מלמד וכו'**. היינו שעומד בעזרה והופך פניו כנגד בית קדשי הקדשים ומזה על קרקע העזרה:

פסקה י

י **על דם האשם שיקדום הדם לשמן**. שמתחלה נתן הדם והשמן אחריו ולאו דוקא על הדם ממש דאפילו נתקנח הדם נותן השמן:

או אינו. שהתורה משמיענו דין קדימה לחוד אלא לעיכובא קאמר שיתן דוקא על הדם:

אין שם דם. כגון שנתקנח הדם לא יתן השמן:

תלמוד לומר. אצל עני מצורע "אל מקום דם האשם" ומשמע דאינו חושש לדם אלא למקום אשר היתה בו קודם:

פסקה יא

יא **אין לו טהרה עולמית**. דסבר בעינן קרא כדכתיב:

נותן הוא על מקומו. דסבר לא בעינן קרא כדכתיב לעיכובא אלא למצוה:

אם נתן על שמאל יצא. הוא סבר גם כן כר' אליעזר דלא בעינן קרא כדכתיב, אלא בהא פליגי – ר"א סבר על מקומו עדיף דהא ידו הימנית הוא ואף על גב דליכא בהן, ור"ש סבר שמאל עדיף דהיא נעשה עכשיו אצלו ימין ומקיים בה מצות בהן (ראב"ד):

פסקה יב

יב **אם לא נתן לא כיפר**. דכפרה אמתנת הראש כתיבא:

בין שלא נתן כיפר. דשירי מצוה הם דכתיב "ומיתר השמן", הלכך הו"ל כשפיכת שירי הדם דחטאת דלא מעכבי:

ומעלים עליו כאלו לא כיפר. שלא קיים מצות קונו מן המובחר:

פסקה יג

יג **שיהא כל מעשיה**. היינו כל ארבע עבודות לשם חטאת ואם אינו ענין למצוה, דהא נפקא לן משאר חטאות, תניהו ענין לעיכובא (זבחים ח, א):

מה תלמוד לומר. פי' דהא כתיב בסוף הענין וכפר וטהר:

יכול יהיו כולם מעכבים אותו. מלאכול בקדשים עד שיקריב כולם:

תלמוד לומר ועשה הכהן את החטאת וכפר. חלקו לענין כפרה בפני עצמו לומר דכיון שהקריב חטאת נתכפר ונטהר לאכול בקדשים:

מטומאתו ולא מזובו. פי' שאם היה זב ומנוגע והיום גם כן יום ח' לטהרת זיבתו, אין קרבן זה עולה לו לטהרו גם כן מזובו (קרבן אהרן). וכתב הזית רענן וצ"ע דהא כאן מיירי במצורע עשיר שמביא בהמות וזב מביא עופות? וי"ל שבא ללמוד על מצורע עני אף על פי שמביא עופות אין עולה לו לזיבו:

אחר המעשה הזה. של זריקת דם חטאת:

פסקה יד

יד **והעלה הכהן את העולה אף על פי שקדמה לחטאת**. היינו דהו"ל למכתב "ואת העולה יעלה" וכתיב "והעלה", משמע אפילו הביא העולה קודם לחטאת יכפר, והיינו לענין דיעבד דהא כתיב מתחלה "ואחר ישחט את העולה":

והעלה הכהן את העולה מלמד שאברי עולה וכו'. פי' אף דלענין זריקה בודאי החטאת קודם אבל לענין הקטרה אברי עולה קודמין מפני שכולה כליל ונפקא לן זה מדכתיב בה כפרה בהעלאה דכתיב "והעלה את העולה ואת המנחה וכפר", משמע כי היכי דכתיב

כפרה בחטאת ה"נ כתיב כפרה בעולה והיינו לענין לומר שאינו גומר מעשה חטאת עד שיגמור מתחלה מעשה עולה (ראב"ד):

אמר ר"ש למה חטאת דומה וכו'. הלכך הדורון הגדול יכנס ראשון אחר הריצוי מיד ומאי ניהו אברי עולה והריצוי כבר נעשה קודם בחטאת שהוא מכפר:

פרשה ד

פסקה א

א **ואם דל הוא וכו'**. הוקשה לו למה כתב דל וגם אין ידו משגת? לכתוב אחד מהם. לזה השיב דאם כתב "אם דל הוא" לחוד הו"א שנתדלדל מעט ממה שהיה קודם מביא קרבן עני, תלמוד לומר "ואין ידו משגת" - משמע שנתדלדל לגמרי דאין לו במה לקנות:

הכי גרסינן "אי ואין ידו משגת שומע אני יש לו וכו'"

ואינו מוצא ליקח. הכבשים הצריכים לו דגם בזה יכול להביא קרבן עני:

פסקה ב

ב **הוא ולא נודריו**. שהנודר להביא קרבן מצורע שהוא עשיר והנודר הוא עני מחויב להביא קרבן עשיר:

פסקה ג

ג **שאין העשיר חייב כלום**. אלא החיוב בא עליו ע"י אמירתו והרי הוא עני:

ושמע עני ואמר מה שאמר זה עלי. הרי נדר להביא קרבן עשיר ורבנן סברי אפילו הכי כי האי גונא נמי נותן ערך עני דכתיב "על פי אשר תשיג יד הנודר" והאי נמי נודר הוא:

אף זה הואיל וכו'. ר"ל שדין הערכין ודינינו שוין הם ושלא כדברי ת"ק שמחלק ביניהם:

היה עשיר והעני או עני והעשיר. דין זה לגבי ערכין שנינו בפרק השג יד ולא שייכא לגבי מצורע כלל אלא הביא כל לשון המשנה שם ויש דלא גרסי אותה כלל:

פסקה ד

ד **זה מביא מהשג יד**. פי' בדלות ומטמא מקדש מביא בדלות:

מה מטמא מקדש מביא שנים תחת אחת. שתי תורים חטאת ועולה תחת חטאת כבשה אחת, אף זה שהוא עני יביא שתי תורים תחת חטאת של כבשה ויהיה אחד חטאת ואחד עולה:

והעולה תעלה חובה. פי' העולה שהעשיר מביא ע"ז כבש לעולה יהיה חוב גם להעני להביאו ויהיה אם כן צריך להביא שני כבשים אחד לאשם ואחד לעולה לפיכך צריך הכתוב לומר כבש אחד לאשם ולא יותר:

ממקום שבאת. כלומר ממקום שאתה מביא שיביא שנים אביא אני שאינו מביא אלא אחד:

תחת כפרתו. תחת חטאת שהוא כפרתו ויותר אינו צריך להביא כלל אף מצורע עני לא יצטרך להביא כ"א אלו השתי תורים לכפרתו ולא יותר:

הכי גרסינן ואם לאו מה אתה מקיימו. פי' אם לא כמה שאני אומר לך מה תתרץ להפסוק הזה:

ובערכין מביא מהשג יד. דגם שם כתיב "על פי אשר תשיג יד הנודר וגו'":

מה שם מביא כל השג ידו. דכך משמע מאומרו "על פי אשר תשיג" שהוא כפי מה שישיג, אף מצורע יביא כל השג ידו, דאי משיג להביא ב' עופות ושני כבשים, יביא. תלמוד לומר "אחד", דאף על גב דמשיג ידו להביא שני כבשים לא יביא אלא כבש אחד לאשם ושתי עופות אחד לעולה ואחד לחטאת:

פסקה ה

ה **לתנופה לכפר וכי וכו'**. והלא אין כפרה אלא בדם:

שירי מצוה. דהיינו שלא הניף:

כאילו לא כיפר. אף דנתכפר ע"י זריקה על החטא שבידו מכל מקום לא קיים מצות קונו כראוי:

הכי גרסינן ועשרון ולוג שמן. מלמד וכו'. דלגופיה לא צריך מדגלי רחמנא גבי מצורע עשיר ג' קרבנות וג' עשרונות, הכא דחד קרבן חד עשרון, וכי איצטריך קרא ללמד על כל עשרון שיהא טעון לוג:

שנאמר למנחה וכו'. והאי למנחה יתירא היא ללמד כמה שתהא המנחה גדולה א"צ אלא לוג שמן והאי דנקט ששים דבהכי יוכל לקיים בהן מצות בלילה ולא יותר:

פסקה ו

ו **ולוג מה תלמוד לומר**. כיון דאמר בעשיר דמביא לוג נלמוד מניה גם לעני כ"ז דלא פטריה בהדיא. ואף דדרשו אותו מקודם הת"ק וראב"י מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו ללמד שצריך להביא לוג שלם כמו שמסיים ולעיל דרשו מדסמכיה להעשרון והמנחה להלוג שמן:

פסקה ז

ז **ושתי תורים וכו' ואינו מביא ארבעה**. דאי לאו הכי לכתוב "ותורים או בני יונה" ומיעוט "תורים" שנים, אלא דאי לאו דפרט בהדיא "שנים" הוי אתי למטעי דיביא ארבעה כדלקמיה:

פסקה ח

ח **הלא דין הוא**. דיביא רק שנים ולמה צריך קרא לזה:

מה יולדת מביאה אחד תחת אחד. דבעשירה מביאה כבש לעולה ובעניה מביאה תור או בן יונה תחת הכבש:

אף זה יביא אחד תחת אחד. היינו תחת שני כבשים יביא שתי תורים או שני בני יונה:

פסקה ט

ט **מה מטמא מקדש מביא שנים תחת אחת כצ"ל**. שתי תורים, חטאת ועולה, תחת חטאת כבשה שהוא בעשירות:

אף זה יביא שנים תחת א'. היינו שתי תורים תחת חטאת ושתי תורים תחת עולה:

פסקה י

י **מן מחוסר כפורים**. שהיא יולדת:

שאינו מחוסר כפורים. שאין הקרבן בא לטהר אותו אלא כיון שנטהר מטומאתו אוכל בקדשים ואפילו לא הביא הקרבן:

דנים קרבן שנוהג באיש כבאשה. מצורע שהוא נוהג בשתיהם וכן מטמא מקדש נוהג בשתיהם:

פסקה יא

יא **אשר תשיג ידו, מאשר תשיג ידו, את אשר תשיג ידו**. ר"ל כי יש ג' פסוקים נכתב בתורה בזה בשינוי לשון ומבארם אחת לאחת:

פסקה יב

יב **בזמן שהוא עני מתחילתו**. דלשון "ואם דל הוא" משמע שתמיד הוא דל:

תלמוד לומר אשר תשיג ידו. דזה הלשון מורה שאיננו דל (דעל דל כתיב בסוף הפרשה "אשר לא תשיג ידו") והיינו כשהיה עשיר מתחלתו והעני דיכול להביא קרבן עני:

פסקה יג

יג **הביא את אשמו עשיר והעני**. עד שלא גמר להביא שאר הקרבנות מנין שיוכל לגמור שאר הקרבנות בעני. תלמוד לומר "ועשה את האחד מן התורים וגו' מאשר תשיג ידו" דמשמע דרק למקצת השיגה ידו דהיינו שהתחיל להביא האשם כשעדיין היה עשיר ואחר כך העני שיכול לגמור קרבנו בתורים:

בזמן שהתחיל בעשיר. פי' בזמן שהתחיל כמו כן בעשיר כלומר שיהא עשיר מתחלתו ועד סופו אבל הביא אשמו עני ואחר כך העשיר מנין שיביא בעשיר. תלמוד לומר "את אשר תשיג ידו את האחד חטאת ואת האחד עולה", כלומר כל מה שתשיג ידו חייב להביא החטאת והעולה כדין והאי סתמא כולה ר"ש היא דאמר אשם לא קבע אלא חטאת קבעה בעשירות ודלות ופלוגתייהו בכריתות (דף ט.):

פסקה יד

יד **יכול אפילו הביא קרבנו וכו'**. פי' עיקר קרבנו דהיינו חטאת הביא כשהוא עני והעשיר:

יגמור בעשיר כצ"ל. דהיינו שיביא עולת עשיר:

תלמוד לומר וכו'. כיון שהחטאת עוף עולה נמי הויא עוף:

שתקדים מנחה לחטאת העוף. האי קרא בסוף פרשת דלות הוא דכתיב "ועשה הכהן את האחד חטאת ואת האחד עולה על המנחה", שמע מינה שכבר קדמה:

פסקה טו

טו **תלמוד לומר זאת**. לא תשיג ידו מיעט ליולדת שאף על פי שהביאה חטאתה בשעת עניה כיון שהעשירה בשעת הבאת עולתה תביא אותה בעשירות:

פסקה טז

טז **מלמד שעני שהביא קרבן עשיר יצא**. האי דבעינן ריבוי לזה משום דכתיב מיעוט "זאת" להכי איצטריך "תורת" לרבות והשתא דכיב ריבוי ומיעוט מסתברא דהריבוי אתי לעני שהביא קרבן עשיר ומיעוט לעשיר שהביא קרבן עני דמעלין בקודש ואין מורידין:

תלמוד לומר זאת תורת. פי' דמסיים קרא "אשר לא תשיג ידו" משמע הא אם משיג ידו אינו יכול להביא קרבן של דל:

אשר בו נגע צרעת מלמד וכו'. מדכתיב "אשר בו נגע צרעת" משמע דדוקא באופן זה שבעצמו יש נגע צרעת אינו יכול להביא קרבן עני כשהוא עשיר אבל אם הצרעת הוא בבנו ובתו וכו' שהם עניים יכול להביא קרבן עני שבשבילם אף על פי שהם ברשותו:

תלמוד לומר זאת. ומסתברא דלא מיעט אלא אשתו מפני שהיא כגופו:

אם פטרה. פי' אם פטרה בגט קודם הבאת קרבנותיה אינו חייב להביא עליה אף שכבר נתחייב בהן קודם שגירשה שכך כותבת לו בשובר כתובתה "ואחראין דאית לי עלך מקדמת דנא יהא תביר וחליף מינך". ומאי דקאמר "לפיכך" – אפשר דהכי קאמר, אם פרטה אינו חייב וע"כ אם ירצה אח"כ להביא בשבילה יכול להביא קרבן עני אם היא ענייה. ויש דלא גרסי האי "לפיכך":

פרשה ה

פסקה א

א **יכול משבאו לעבר הירדן**. תחלת ביאתכם לארץ סיחון ועוג יהא בתיהם מיטמאים בנגעים:

אל הארץ המיוחדת. החשובה מכל הארצות וזו היא ארץ ישראל שהיא ארץ זבת חלב ודבש:

פסקה ב

ב **יכול משבאו לעמון ומואב**. שאף היא היתה זבת חלב ודבש:

פסקה ג

ג **לאחוזה עד שיכבשו**. כלומר "לאחוזה" משמע עד שיכבשו שאינו מקפיד אלא על הכיבוש לפי שכיון שכבשוה מיד היתה אחוזתם:

פסקה ד

ד **בשורה היא להם וכו'**. דאיתא בויקרא רבה פי"ז (ויק"ר יז, ו) תני רשב"י כיון ששמעו כנענים שישראל באים הטמינו מטמונות בקירות הבית. מה הקב"ה עושה? מגרה בהם נגעים לבתים וניתוצים:

פרט לנגעי אנסין. מפרש בהוריות פרט לנגעי רוחות ולנגעי כשפים אבל אונסין אחרים כגון מחמת מלחת או מחמת דברים אחרים המזיקין את האבנים מטמאין כדאמרינן לעיל בתחלת נגעים לא אם אמרת בזבים שלא טימא בהם אונסים תאמר בנגעים שטמא בהם אונסים:

ובאסדיא. רפסודות והן חבילות של קורות ובאות ע"פ המים:

על ארבע קורות. ר"ל או על ארבעה קורות היוצאים מן הכתלים הואיל שהקורות עומדין באויר:

הבנוי על העצים. שמוטים על צידיהם על הארץ:

ועל העמודים. היינו שיש ארבעה עמודים תחובים בארץ כנגד ד' זויות הבית ועליהם הבית בנוי דהוי מחובר לארץ הואיל ובנה ע"ג העמודים הנעוצים בארץ:

פסקה ה

ה **ואין ירושלים מטמאה בנגעים**. סבר האי תנא דלא נתחלקה ירושלים לשבטים ולא מקרי אחוזתכם:

בלבד. סבר דנתחלקה לשבטים:

פסקה ז

ז **תלמוד לומר ובא**. דהיה לו לכתוב "ואשר לו הבית יגיד וגו'":

והגיד לכהן ידקדק הכהן כיצד בא הנגע לביתו. מדלא כתיב "ואמר" כי אם "והגיד" היינו בביאור הדברים כמו שכתוב "הגדתי היום לה' אלהיך" בפרשה תבוא:

לאמר יאמר לו הכהן וכו'. דהאי לאמר יתירא הוא אלא שבא להורות דלפיכך הצריכו הכתוב לבוא בעצמו ולספר לפניו ענין נגעו כדי שיאמר לו הכהן[18] ונוכל להתבונן

[18] תניא בתוספתא (תוספתא נגעים, ו הלכה ו) כיצד ראית הנגע וכו' היה בא אצל כהן אומר לו הכהן בני צא ופשפש במעשיך וחזור בך שאין הנגעים באים אלא על לשון הרע ואין המקום דן את האדם אלא בדיינים [גירסת הגר"א "בהתראה"] הרי הן באין על ביתו חזר בו טעון חליצה ואם לאו טעון נתיצה הרי הן באין על בגדיו [ר"ל כשלא

מטומאתו גודל העון שיש בזה שמשכבו ומושבו הן אב הטומאה ומטמאין את האדם וגם הבגדים שהוא לבוש וכל מעינותיו טמאין כגון רוקו ומימי רגליו כי דומה לזב ויותר ממנו שמטמא באוהל דהיינו כל הבא אל אהלו נטמא וגם הוא מרוחק מכל השלש מחנות דהיינו אפילו ממחנה ישראל מה שאין כן בזב. מכל זה יוכל האדם להתבונן שהטומאה מקיף אותו מכל עבריו מפנים ומבחוץ ואשרי מי שנותן ללבו להשמר מזה העון החמור. סיבת הדבר שבא הנגע לביתו:

שנאמר השמר בנגע הצרעת וגו'. היינו השמר מעון המביא לידי צרעת:

פסקה יא

יא **אין פותחים בו**. היינו שאינו זקוק לפתוח דנראה לי משמע שיכול לראות בלא שום תחבולה לזה ואם אינו נראה כמו שהוא טהור:

בבית. יתירא הוא דהא בבית מיירי אלא דבא לרבות איזה בית שהוא אפילו צבוע אף דלענין נגעי בגדים ממעטינן לעיל כשהוא צבוע, לענין בית מטמא:

בבית להביא העליה. והיינו דאף דאיתא בתוספתא פ"ו דיציע אינו מיטמא בנגעים אבל עליה בכלל בית הוא ואם נראה נגע בתוכו נטמא:

בבית מתוכו וכו'. דהוה מצי למכתב כנגע נראה לי בביתי, ומה דכתיב "בבית" לשון בפנים הוא:

ואינו מטמא מאחוריו. היינו כל זה שלא נעשה הבית מוחלט עיין ביבמות דף ק"ג (זית רענן):

פסקה יב

יב **אפילו חבילי עצים וכו'**. שאין מקבלין טומאה:

הכי גרסינן ר"ש אומר עסק הוא לפנוי. ר"ש כר' יהודה ס"ל ולפרושי טעמא דר' יהודה אתי כלומר שלא אמרה תורה "ופנו את הבית" אלא להתעסק בפינוי ושמא בין כך ובין כך ילך לו הנגע מן הבית או יכהה מירקרק או מאדמדם לשאר מראה ירוק ואדום על ידי תשובתו של בעל הבית:

א"ר מאיר וכי מה מיטמי ליה וכו'. ר"מ לית ליה דר' יהודה ודר"ש ולא ימתין לו הכהן לחבילי עצים וחבילי קנים ולא לכל דבר שאינו מקבל טומאה אלא לכלים המקבלים טומאה:

אם כן חסה התורה על ממון הבזוי. פי' שלא לאבדו מיד כי כלי חרס כיון שנטמא מיד הוא אבוד לטהרות שאין לו טבילה במקוה. וא"ת הרי ביתו ממון החביב ולא חסה עליו

חזר בו אף על ידי נתיצת ביתו] חזר בו טעון קריעה ואם לאו טעון שריפה הרי הן באין על גופו [ר"ל כשלא עשה תשובה אף לאחר שנשרף בגדו] חזר בו חוזר הנגע מעליו ואם לאו בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, עכ"ל התוספתא:

התורה לנתצו – התם לאחר ג' שבועות הוא וכיון שהיה לו לחזור בתשובה ולא חזר ינתץ את ביתו אבל טומאת כלי חרס אם אינו ממתין לפנוי מיד יהא אבוד והתורה חסה עליו שמא יחזור בו:

פסקה יג

יג **ולא לראות את הפינוי**. כצ"ל וכן הוא בילקוט וכ"מ מהגר"א. והכונה מדכתיב "את הנגע" דהוא יתר להורות שלא יבוא לראות בעת שמפנין את הבית כ"א אחר כך:

ולא יטמא כל אשר בבית מה תלמוד לומר. פי' דהיה לו לכתוב "ולא יטמאו" ואנא ידענא דהפינוי כדי שלא יטמאו מה תלמוד לומר "כל אשר בבית":

עד שישהא וכו'. כדילפינן לקמן מקרא דכתיב "והאוכל בבית יכבס את בגדיו" דהיינו שישהא כדי שיעור אכילה:

יכול לא יהיו טמאים עד ששהו וכו'. כמו הבגדים אשר הוא לבוש בהן:

תלמוד לומר ולא יטמא כל אשר בבית מיד. פי' הנמצאים בבית שאין לבוש בהן נטמא מיד כשהכהן יאמר שהבית טמא:

ואחר כן אחרים ביוצא בהן. פי' דבקרא כתיב "ואחר כן יבוא הכהן לראות את הבית"והו"ל למכתב "ויבוא הכהן לראות את הבית", מאי "ואחר כן"? אלא בא לרבות דיש עוד אופנים אחרים כיוצא בהם שצריך הכהן להמתין עבורם ואחר כן יבוא לראות דהיינו כשם שממתין הכהן עד שיפנו הבית לטובתו כן ימתין הכהן לחתן שבעת ימי המשתה מלראות את הבית וכן ברגל עד שיעברו ימי הרגל:

ר' אומר. א"צ קרא לזה דאם ממתינים לדבר הרשות וכו':

בחתן נותנים לו וכו'. כדי שלא לערבב את שמחתו:

ולכסותו. פי' כשהנגע בבגדו דילפינן נגעי בגדים מנגעי ביתו:

פרשה ו

פסקה ב

ב **בקירות הרי שנים**. דהול"ל "בקיר הבית" ואמר "קירות" מיעוט רבים שתים:

ולמטה הוא אומר. במקום שהיה לו לומר "בקיר" אמר "קירות" הם שתים אחרים שכן אמר "והנה פשה הנגע בקירות הבית":

אלא בד' כותלים. שיהיה מרובע ובעל ד' זוית:

פסקה ג

ג **עגול**. היינו דלית ליה זוית כלל דכולו קיר אחד:

טריגון. בר ג' זוית ועיין בריש פ' גט פשוט דהוא הדין בר ב' זוית ובר ה' דארבעה בעינן לא פחות ולא יותר:

פסקה ד

ד **יכול עד שיראה בשני כתלים**. פי' דלמא האי דאמר קרא "והנה הנגע נראה בקירות הבית" אינו קאי על מנין הקירות אלא על מקום הנגע אמר זה שיהיה בשתי הקירות אבל בקיר אחד טהור:

יכול אפילו על אבן אחת. דאבן אחת קיר יקרא:

דברי רבי עקיבא. ולזה אמר בפרק י"ב דנגעים במשנה רבי עקיבא אמר ח' שיהיו שמנה אבנים, שתים בכל קיר מהארבע קירות שצריך שיהיה בבית וזה לפי שלדעתו צריך שיהיה הנגעים בשתי אבנים:

הכי גרסינן ר' ישמעאל אומר וחלצו את האבנים שתי אבנים [**הגר"א**]. ופי' נהי דמלת "אבנים" יורה על שתי אבנים אמנם להראות שאפילו על אבן אחת לזה הדר לומר "ומראיהן שפל מן הקיר" והקיר יובן אפילו על אבן אחת ולזה אמר ר' ישמעאל שם במשנה שהבית שיטמא בנגעים צריך שיהיה בו רק ארבעה אבנים לחוד שהם אבן אחת בכל קיר שבזה די ליטמא:

ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס. פי' דשיעור נגע כגריס באורך וברוחב וצריך שני גריסין על שני אבנים בקרן זוית אחת בכותל זה ואחד בכותל זה ומחוברים. נמצא שהוא נגע ארכו שני גריסין ורחבו גריס אחד דכשהוא מוטל לרחבו של שני אבנים נמצא בכל אבן גריס על גריס ולזה אורך הנגע ב' גריסין ורחבו גריס. ובמסכת סנהדרין (דף עא.) אמרינן טעמא דר"א בר"ש כתיב "קיר" וכתיב "קירות" איזהו קיר שהוא כקירות הוי אומר זה קרן זוית ואם כן צריך שיהיה אם יהיה למשל בקרן דרומית מזרחית בדרום גריס ובמזרח גריס על ב' אבנים והנגע כולו מחובר כאחד:

פסקה ה

ה **שוקעות במראיהן**. פי' מלת "שקע" מלשון שקיעה ואמר שפירוש הפסוק שיהיו שוקעות ולא בממשן אלא במראה לחוד לא שיהיו בעצם שוקעות וזה למדו אותו ממה שכתיב "ומראיהן שפל" וזה לפי שאמר מתחלה "שקערורות" דהיינו שיהיו שוקעין והוי משמע שוקעין בעצם לזה הדר הכתוב ואמר "ומראיהן שפל" דהיינו מראיהן לא ממשן כמו דדריש לקמיה:

פסקה ו

ו **יכול ילך לביתו**. דהיינו שיהיה לו רשות לילך לביתו ולחזור ולסגור:

תלמוד לומר אל פתח הבית. דמשמע שצריך לעמוד על הפתח:

יכול יעמוד תחת השקוף ויסגיר. פי' אילו אמר "על פתח הבית" ולא אמר "מן הבית" הייתי אומר שיעמוד תחת המשקוף והוא המפתן העליון ויסגיר:

תלמוד לומר מן הבית. דמשמע על[19] שיעקור מן הבית לגמרי:

פסקה ט

ט **כל שהוא**. ד"פשה" משמע שיפשה הנגע בעצמו:

תלמוד לומר בבית. היינו מה שכתוב "בקירות הבית" דמשמע כל שיהיה הפשיון בבית אף על גב דלא הוי סמוך לנגע טמא:

יכול כל שהוא. דהיינו שפשיון הרחוק יהיה גם כן דיי בכל שהוא כמו הסמוך:

מה נגע האמור להלן כגריס. דסתם נגעים כגריס חוץ מנגעי בתים בתחלתן שיעורו כשני גריסין:

פסקה י

י **והחוזר כשני גריסין**. היינו מה שכתוב "אם ישוב הנגע ופרח בבית" וזה אין נלמד מכאן אלא ממקום אחר כדלקמן בריש פרשה יו"ד וע"כ כתב הקרבן אהרן וכן הגר"א דלא גרסינן הכא:

פסקה יא

יא **ולא בקירות היציע**. היינו דאי הוה הנגע בבית והיה יציע סמוך לבית והיה שם הפשיון לא חל שם פשיון על ידי זה והוא הדין דאם היה לכתחלה הנגע ביציע אין עליו דין נגע כדאיתא בפרק י"ב דנגעים משנה ד':

אבוס. של בהמה דלאו בית מקרי:

בקירות המחיצה. של גנות ופרדסים:

המגורה. פי' מגורה מלאה פירות והוא מלשון "נהרסו ממגורות" (יואל א, יז):

פרק ד

פסקה ב

ב **וחלצו**. לשון רבים ובעה"ב אינו אלא אחד שנאמר "אשר לו הבית" לזה אמרו שהוא שכנו דאם כותל מפסיק בין שני בתים ונראה נגע בכותל לצד בית זה בעל הבית אחר מטפל עמו:

אוי לרשע. לזה שהנגע כלפי ביתו הוי רשע שהוא הבעל לשון הרע:

שניהם קוצעין. דכתיב "אשר הקצו":

שניהם מביאים את האבנים. דכתיב "ולקחו אבנים אחרות וגו'":

יכול הכותל הסמוך לאויר. היינו שהיה כותל מפסיק בין בית לחצר חבירו ומה דאמר אויר היינו אויר של חצר חבירו דגם זה שכנו אקרי:

[19] אולי צ"ל עד. ויקיעורך.

תלמוד לומר ואחר חלץ. לשון יחיד שאחד חולץ ואין אחר מסייעו ומסתברא שזה קאי רק כשהכותל סמוך לאויר לבד:

פסקה ג

ג **יכול אפילו קרמודים**. רעפים:

פסקה ד

ד **אתהן חוץ לכל עיר**. דהאי "אתהן" יתירא הוא לזה אמרו שבא למעוטי אדם מצורע שכתוב בו "מחוץ למחנה מושבו" והיינו חוץ למחנה ישראל ואינו נוהג דבר זה בכל עיירות אלא בעיירות המוקפות חומה בלבד שקידשם יהושע בן נון ומצורעין משתלחין מהן:

אל מקום טמא שיהא מקומו טמא. דקשיא להו מאי שייך על מקום שהוא טמא והלא קרקע עולם היא ולזה דרשו שיהא מקומו טמא דהיינו שהם מטמאות באוהל כדדרשו באדם מחוץ למחנה מושבו שיהא מושבו טמא:

אל מקום טמא לרבות את הניטל. כלומר דאפילו ניטלו האבנים משם עדיין מקומו טמא וגזירת הכתוב הוא (ראב"ד):

פסקה ה

ה **יכול מבפנים ומבחוץ**. דהכל הוא בכלל "בית":

אי מבית. פי' אם אמר "מבית" ולא אמר "סביב" הייתי אומר שכל מה שבבית יקציע אף הקרקע וכל הקירות:

אלא סביב לנגע. והוא שאחר שישליך האבנים אשר בהם הנגע יקלוף את טיחת הבית מבפנים מסביב הנגע:

פסקה ו

ו **ושפכו אשר הקצו**. פי' הו"ל לכתוב כן ואנן ידעינן שהוא עפר אלא דבכלל זה היה גם כן צרורות הנושרים מן האבנים בעת ההקצאה:

יכול אף הנושר. מאליו כגון שהוא מכה במקום זה ועפר נושר מאליו במקום אחר:

תלמוד לומר את אשר הקצו. כלומר אותו בלבד הנופל מתחת הקרדום:

פסקה ז

ז **ואין מביא אחת תחת שתים**. היינו אפילו אחת גדולה תחת שתים קטנים שהיו בכותל ולא שתים קטנות תחת אחת גדולה שהיה בכותל דהתורה הקפידה בין על הלקיחה ובין על החליצה שיהיה לא פחות משתים אבל משתים ולמעלה לא הקפידה ויכול להיות שתים גדולות תחת שלש קטנות או ארבע. והוא הדין להיפך - ארבע קטנות תחת שתים או שלש גדולות:

פסקה ח

ח **קרמודים**. עשויין כעין טבלאות והן של חרס:

פסקה ט

ט **הכי גרסינן ועפר משמע כל עפר אפילו לבנים וכו'**. דלשון "עפר" משמע כל מין עפר:

אפילו מדד. פי' בערוך קווזות אדמה:

אי אחר. פי' אילו כתיב "ואחר יקח וטח וגו'" ולא כתיב "ועפר":

סיד וגבסיס. שנעשה משרפת אבנים:

פסקה י

י **אין חבירו**. היינו אפילו שכנו שחייבו התורה בלקיחת אבנים אבל בטיחה אינו חייב:

פרשה ז

פסקה א

א **מה נגע האמור להלן כשני גריסין**. כדלעיל ריש פרשה ו':

פסקה ב

ב **נמצאת אומר הפסיון סמוך וכו'**. לאו מהכא נפקא כולהו ואגב גררא נקט כולהו:

פסקה ג

ג **אין לי אלא כמראיו**. דכתיב "ואם ישוב" משמע ששב למראהו הראשון:

שלא כמראיו. כגון מירקרק לאדמדם:

פסקה ד

ד **מה בבגדים וכו' עף אל פי שאינו פושה**. כדלעיל בפרשה תזריע פט"ז:

פסקה ה

ה **שהעומד בהם בסוף שני שבועות שורף**. שם בפרשה תזריע פט"ו הלכה ז':

אינו נותץ. כדלקמן בהלכה ח':

פסקה ו

ו **אם סופנו לרבות את החוזר**. אף על פי שאינו פושה:

הנח לו. פי' אין זה מקומו דהיינו שאינו מדבר אחר חליצה וקיצוע כמו שנראה מפשטיות המקרא אלא בפושה בסוף שבוע שני הוא מדבר וכדלקמיה בהלכה זיי"ן:

או שומע אני וכו'. ר"ל אחר שלמדנו דהחוזר אף על פי שלא פשה טמא מסתברא דאם ראינו שחוזר הנגע בו ביום אחר הטוח נטמא אותו מיד ולנתוץ את הבית דלאיזה תועלת נמתין אחרי דאפילו לא יפשה כלל יותר בסוף שבוע גם כן נטמאנו:

פסקה ז

ז **תלמוד לומר ובא הכהן וראה והנה פשה**. היינו מה דאמרינן לעיל בהלכה ו' הנח לו:

הן אם היקל בפושה בראשון. פי' ודי לו בחליצה וקצוע, שהרי היקל בעומד בו ודיי לו בהסגר, נקל בפושה בשני שיהיה דיי לו גם כן בחולץ וקוצה וטח שהרי החמיר בעומד בו שאפילו עומד צריך חליצה וקיצוע:

ויהיה הפושה כעומד. בתמיה:

תלמוד לומר ושב הכהן ובא הכהן. היינו בסוף שבוע ראשון כתיב ושב הכהן וכאן הוא אומר ובא הכהן:

זו היא שיבה זו היא ביאה. ר"ל אף דהוא תיבה אחרת מכל מקום ילפינן גזירה שוה דחד כונה היא:

ונותן לו שבוע. היינו לראות בסוף שבוע אם חזר הנגע ונתץ את הבית ואם לא יחזור מטהרו בצפרים:

אף ביאה זו וכו' ונותן לו שבוע. היינו גם כן דינו כמו בסוף שבוע ראשון בפשה וכנ"ל:

פסקה ח

ח **מנין אם עמד בזה ובזה**. היינו שבא בסוף שבוע ראשון וגם בסוף שבוע שני וראה שלא פשה כלל:

תלמוד לומר ובא ואם בא יבוא. פי' היה לו לכתוב "ובא" וכתיב "ואם בא יבוא":

הרי כאן שתי ביאות. שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני:

אם בפושה בראשון וכו'. סירכא דמלתא נקט ואתא דבלאו הכי בפושה לא אפשר לאוקמי כלל דהא כתיב בהדיא "ואם בא יבוא וראה והנה לא פשה הנגע" (ראב"ד):

הכי גרסינן מה יעשה לו יכול יפטר וילך לו תלמוד לומר וטהר הכהן את הבית כי נרפא הנגע וכו'

פסקה ט

ט **מה יעשה לו**. פי' אחרי דהכריח שלא יוכל הכהן לפטור ולילך לו חזר ושאל עוד מה יעשה לו:

פסקה י

י **שהרי היקל בעומד בראשון**. שא"צ רק הסגר:

ויהיה עומד כפושה בשני. בתמיה:

ביאה האמורה למעלה. ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע ושם הלא למדנו מן "ושב הכהן" שחילץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע. והרוצה לידע סדר המקראות לפי מדרש חז"ל יעיין ברש"י בפרשת מצורע:

פסקה יא

יא **אחרי הקצות וכו'**. קאי על הפסוק "ואם ישוב":

מה תלמוד לומר. ר"ל הלא ידוע שאין חליצה בלא קיצוע וטיחה ודיי במה שכתוב אחר חילץ לבד וכדמסיים לקמיה:

אחר פושה בשני ואחר העומד בשני. שהדין בשניהם שצריך חליצה וקיצוע וטח ואם חזר אח"כ הנגע שיטעון נתיצה:

פסקה יב

יב **מנין לכהה בשני והולך לו**. פי' שעמד בעיניו בסוף שבוע ראשון והוסגר שבוע שני ובסוף השבוע נמצא שכהה הנגע או שהלך לגמרי:

תלמוד לומר ולקח לחטא את הבית הרי כאן בית אחר. פי' דהו"ל למכתב "ולקח לחטאתו" אלא לרבות בית אחר שלא נעשו בו כל הדינין האמורין למעלה (דהיינו פושה בראשון ופושה בשני ועומד בסוף שבוע שני דבכולם חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם לא חזר טעון צפרים) וקאמר טעון צפרים וכיון דכתביה רחמנא בתר תרי שבועות שמעינן דכהה והולך לו בשני הוא דטעון צפרים אבל כהה והולך לו בראשון אין טעון צפרים אלא קולפו למקום הנגע והולך לו (ראב"ד):

עשרה בתים הן. פי' בתים שנגמר דינם או לטומאה או לטהרה קא חשיב הלכך כהה והולך לו דשבוע ראשון ושבוע שני הרי כאן ארבעה שנגמרין בטהרה. השלש זוגות האחרונות יש בכל אחת מהן אחת שנגמרה לטומאה והיינו חזר נותץ ואחת שנגמרה לטהרה והיינו לא חזר טעון צפרים אבל חולץ וקוצה וטח שהן קודם הנתיצה אינם מן החשבון לפי שלא נגמר דינם לא לטומאה ולא לטהרה:

פסקה יג

יג **הכי גרסינן טמא הוא מה תלמוד לומר**. פי' וכי טהור היה עד עכשיו שאמר שעכשיו הוא טמא והלא טמא הוא מהיותו מוסגר בלא חזרה:

שאינו מטמא אלא מתוכו. דכתיב "והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו יטמא":

בין מאחוריו. הנוגע בו נטמא:

פרק ה

פסקה א

א **עד שיהא בו אבנים ועצים ועפר**. ר"ל בכל רוח כדי שיהא כל ארבע קירות ראויין לנגע וכדמוכח לקמיה:

פסקה ב

ב **ר' ישמעאל אומר ארבע**. אחת לכל פיאה ופיאה:

רבי עקיבא אומר שמונה. ולטעמייהו אזלי דפליגי לעיל בפרשה וי"ו הלכה ד' בנגע דר' ישמעאל סבר שם אפילו על אבן אחת טמא ורבי עקיבא סבר בעינן על שתי אבנים

ולתרוויהו בעינן שיהא כל ארבע קירות ראויין לנגע הלכך לר"י צריך שיהא בבית ארבע אבנים ולרבי עקיבא צריך שמונה אבנים:

עד שיראה כשני גריסים וכו'. עיין לעיל שם בביאורינו ולפלא קצת אמאי כפל מסדר הספרא לאתויי הכא:

פסקה ג

ג **אבניו שלו וכו'**. מדלא כתב "את האבנים" וכתב "אבניו" למעוטי של שכנו דאם היה כותל של שותפות אינו נותץ אלא שלו היינו הצד שהנגע בו:

מלמד שגורר ומוציא. פי' גורר במגירה לפי שאינו נותץ אלא חלקו ומניח חלק חבירו:

את אבניו כל אבניו שנבנו עמו. פי' מדלא כתיב "ונתץ את האבנים" כדכתיב בחליצה ש"מ כל אבניו קאמר ומה דקאמר שנבנו עמו לאפוקי מה שהכניס משנבנה וכדלקמיה:

אבניו ולא אבני העלייה. מדכתיב "את הבית את אבניו" משמע דוקא אבניו של הבית ולא של העלייה:

הכי גרסינן עציו ולא כו' עפר הבית ולא כו'

ולא אבנים שהכניס לו משנבנה. אף דהיו בו בעת הנגע ובודאי נטמאו גם כן מכל מקום לענין נתיצה אינו מחוייב לנתצם והטעם מדכתיב "ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו" - אבני הבית משמע אותם שהם עיקרו של בנין שנבנו עמו (ראב"ד):

ולא עפר המתכות שלו. פי' מתכות לשון התכה והיינו העפר שניתק ממנו מאליו כבר קודם נתיצה אלא אותם שנשר בשעת נתיצה עליהם נאמר "והוציא אל מחוץ לעיר וגו'":

אם נאמר בחליצה וכו'. פי' למה צריך הכתוב למכתב בחליצה "וחלצו את האבנים" וכן "העפר יקציע" וכן כתוב בנתיצה – לילף חד מחבריה, אבל על עציו לא שאל דעצים ליתנהו בחליצה רק בנתיצה:

האבן שבזוית. כל רוח נקרא זוית:

חולץ את כולה. אפילו של שכנו כדלעיל סוף פרשה וי"ו בפרק ד' הלכה ב':

נותץ את שלו וכו'. כדלעיל בריש הפרק וה"ה לענין עפר בנתיצה הוא דוקא שלו כדלעיל:

ובחליצה אינו חולץ וכו'. וה"ה לענין עפר אינו משליך אלא העפר אשר הקצו סביב הנגע מה שאין כן בנתיצה כתיב "כל עפר הבית":

פסקה ד

ד **והבא אל הבית כשיכנס ראשו ורובו**. דבציר מהכי לא מקרי ביאה:

לא ימים שקלף את נגעו. פי' שאם קלף את נגעו בתוך ימי הסגרו והשליכו לחוץ אף על פי שעבר עליו בלאו כדאיתא בספרי בפרשת השמר בנגע הצרעת אפילו הכי הבא אל תוכו לא נטמא בו:

יכול שאני מוציא את המוחלט שקלף נגעו. מוחלט הוא הנגמר דינו לחליצה אם קלף אותם האבנים והשליך מקום הנגע בחוץ עדיין הבית טמא שהרי כל אותם האבנים שהיה בהם הנגע טמאות והעפר שבסביבותיהם טמא (הראב"ד) ועי"ש שהאריך הרבה בזה:

פסקה ה

ה **תלמוד לומר והאוכל בבית יכבס**. ר"ל דמניה ילפינן בסוף ברייתא דהשוהא כדי שיעור אכילה מטמא בגדיו וכדמסיים והולך לפרש דבריו:

פסקה ז

ז **הכי גרסינן אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מנין תלמוד לומר יכבס יכבס ריבה**. (כן הוא גירסת רש"י בחומש וכן העתיק הגר"א באדרת אליהו):

אלא אוכל ושוכב. היינו אוכל או שוכב:

יכבס יכבס ריבה. דכתיב "והאוכל בבית יכבס והשוכב בבית" דהו"מ למכתב "והאוכל והשוכב יכבס בגדיו":

פסקה ח

ח **הכי גרסינן אם סופינו לרבות את הכל**. (כן הוא גירסת הילקוט והר"ש והגר"א):

כדי שיאכל. היינו שישהא כדי שיעור אכילה:

אכילת פרס. חצי ככר ששיערו בו חכמים את העירוב שהוא כולו מזון ב' סעודות וחציו הוא מזון סעודה אחת:

פת חטין. נאכלת מהר:

מיסב ואוכל. דרך הסיבה נאכלת מהר שאינו פונה אנה ואנה:

בליפתן. ממהר באכילתו שלא יצטרך ללעוס אותו שיעור רב:

פסקה ט

ט **כל כיבוס בגדים וכו' להחמיר וזה להקל**. פי' הנושא את הנבלה ואוכל את נבלת עוף טהור וכיו"ב שטעון כבוס בגדים נאמרו להחמיר על הבגדים לומר שמקבלין טומאה להיות ראשונים מפני שמחוברין לגופו וכאן נאמרו להקל מפני חבוריהן שאם לא היה לובשן אלא שמכניסן על כתפו יהיו טמאין מיד וכשהוא לובשן אינן מיטמאין עד שישהא כדי אכילת פרס:

אפילו לבוש וכו' כולם טהורים וכו'. פי' כי הייתי סבור לומר כיון שאינן צורך לבישתו אותם שהם יתירים עליו נחשוב אותם כאילו הן על כתפו ויהיו טמאים מיד אפילו הכי אינם טמאין עד שישהא השיעור כנ"ל:

פסקה י

י **יכול הבהמה**. באוכף שעליה:

והעכו"ם. שלבוש בגדים:

יהו מצילים בגדים בבית המנוגע. מליטמא מיד:
תלמוד לומר יכבס בגדיו ריבה וכו'. ר"ל דכתיב בפסוק הקודם יטמא עד הערב ובתריה "והאוכל בבית יכבס בגדיו", כל מי שמיטמא מציל בגדים והבהמה והעכו"ם הואיל שאינם מיטמאין אינם מצילין בגדים ונחשבו הבגדים שעליהן כאילו בא אל הבית ונטמא מיד ומה דנקט הברייתא בגדים – לאו דוקא ושיגרא דלישנא הוא איידי דמסיים מציל בגדיו נקט מתחלה המטמא בגדיו וכן מוכח מהלכה י"ג לקמיה דהעיקר תלוי בקבלת טומאה:

פסקה יא

יא **מכאן אמרו וכו'**. על ר' יהודה קאמר דיליף טעמא בסוף מבהמה ועכו"ם:
היה עומד בפנים. תוך בית המנוגע. ואאדם דעלמא קאי ולא אבהמה ועכו"ם:
וטבעותיו בידו. היינו כשהיו על אצבעותיו דרך מלבוש וע"כ בעינן שישהא שם כדי אכילת פרס ואז יהיה טמא גם הטבעת, דידו בתר גופו גרירא, והוי כאילו ידו בפנים. ובשביל שהוא דרך מלבוש ע"כ בעינן שישהא כדי אכילת פרס, דאם היה הטבעת בפס ידו דרך משאוי הוא טמא מיד:
היה עומד בחוץ וכו' ר' יהודה מטמא מיד. הטבעות. ס"ל דכיון דהוא לא נכנס לבית המנוגע ולא נטמא אין הבגדים בטלין לגבי גופו ודינם כשאר כלים הבאין אל הבית שנטמאין מיד:
וחכמים אומרים עד שישהא וכו'. ס"ל דכיון דהוא דרך מלבוש בעינן עד שישהא השיעור:

פסקה יב

יב **בזמן שאין כל גופו טמא**. כגון הכא דהוא עומד בחוץ ולא נטמא כל זמן שלא הכניס ראשו ורובו:

פסקה יד

יד **על השקוף**. המשקוף שכן כתיב בפסח "על הבתים אשר יאכלו אותו בהם" והוא על המשקוף שנאמר "והגעתם אל המשקוף" ואם כן בית יאמר על משקוף הבית:
וי"א על כולו. דהיכא דגלי גלי והיכא דלא גלי לא גלי:
ושילח את הצפור החיה ר' יוסי הגלילי אומר וכו'. סמך על סוף הפסוק "אל מחוץ לעיר" וכן איתא ברמב"ן על החומש וכ"כ הגר"א:

פסקה טו

טו **וכפר על הבית וטהר אם נאמר במצורע**. סדר הטהרה שע"י צפרים, למה נאמר בבתים? ואם נאמר וכו' היינו שיכתוב רק במקום אחד ובשני יכתוב וכפר עליו וטהר ונילף במה מצינו דמטמא בנגעים ומייתי צפרים דבזה נתכפר ונטהר אף השני כן:

מצורע יש לו טהרה. דאם הוסר הנגע או כהה או כולו הפך לבן נטהר אבל הבית אם הוחלט אין לו טהרה אלא צריך נתיצה כדכתיב בקרא:

פסקה טז

טז **כהן שבקי בנגעים**. היינו בשאת וספחת ובהרת:

בקרחת אבל לא באדם. קשה דכולהו הני דקחשיב עד כה הלא באדם נינהו ואולי דר"ל בשאר נגעי אדם היינו שחין ומכוה. והגר"א גריס בהדיא "אבל לא בשחין ומכוה":

הכי גרסינן בבגדים אבל לא בבתים. וכן איתא בילקוט:

תלמוד לומר זאת התורה וגו' להורות. ללמד שלא יורה לאחרים עד שיהיה בקי בכל זה:

ולמה בא להורות ביום. הוא דרש הסמיכות של "ביום" לתיבת "להורות":

עד שיורנו רבו. היינו שאף על פי שהוא תלמיד ותיק ויודע ומבין את הכל מדעתו אינו רשאי להורות ולעשות מעשה עד שיורנו רבו ומפיק זה גם כן מדכתיב "זאת התורה וגו'" היינו אף על פי שהוא בקי בכל זה לא יעשה עד שיורנו רבו וזהו מה דכתיב "להורות" (ראב"ד):

מצורע פרשת זבים

פרשה א

פסקה א

א **ואף על פי שאינן מיטמאין בזיבה**. מן התורה:

הכי גרסינן מטמאין כזבים. את אחרים מדרבנן דגזרו על העכו"ם שיהא כזבין לכל דבריהם כדי שלא יהא תינוק ישראל רגיל אצלו במשכב זכור:

ושורפים עליהן את התרומה. היינו אם נגעו הן עצמן בתרומה אבל על זובן וקריין אין שורפין כדאמרינן בפרק בנות כותים (דף לד.) דעבדו בהו רבנן היכרא כי היכא דלא לישרוף עליהן תרומה וקדשים ולכך טיהרו קריו של עכו"ם (הר"ש משנ"ץ והסמ"ג עשין ר"כ):

הכי גרסינן ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש. היינו אם נגע באדם ונכנס למקדש בשוגג אינו חייב קרבן על ביאתו דטומאתו לאו דאורייתא (כן גרס הר"ש והגר"א וכ"כ הקרבן אהרן וכן איתא בילקוט):

ואת העבדים. אפילו אינם משוחררים כדאיתא במשנה ריש פ"ב דזבים (הגהות מהרי"ד):

איש אין לי אלא איש. פי' אילו לא כתיב אלא פעם אחד "איש" היינו ממעטינן קטן:

הכי גרסינן מנין לרבות את הקטן. ולא גרסינן "את האשה" דאשה בהדיא כתיב בה דמטמאה בזיבתה וכן בפרק בנות כותים לא גרס אלא קטן (קרבן אהרן והגר"א בהגהותיו). ויש דמתרצין גירסא זו מפני שיש הרבה דינים שלא נתפרשו בה כגון הסיטות מגופה ומשכבה ומושבה ורוקה ומימי רגליה וזובה ומרכבה גם כן אינו מפורש בה (ראב"ד ור"ש):

תלמוד לומר איש איש. ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות:

הכי גרסינן ולנקבה בין גדולה וכו':

פסקה ב

ב **כי יהיה מן הדבור ואילך**. מדלא כתיב "כי יזוב" וכתב "יהיה" לשון עתיד משמע מעת שדיבר אל בני ישראל אבל הראיות שראה מקודם כמאן דליתא דמיא:

ק"ו. כמו ועוד ק"ו:

שטימא בהם אנסים. כגון מחמת מלחת או דברים אחרים המזיקין את האבנים:

פטר בהם לפני הדיבור. כדלעיל בפרשת נגעים פ"א הלכה ב':

זבים שלא טימא בהם אנסים. כדלקמן בהלכה ז':

אלא בכהן. שצריך לזה אמירת כהן כדלעיל שם בפ"א הלכה ט':

בכל אדם. היינו מעצמם ע"פ הדין שיאמר לו מי שהוא:

פסקה ג

ג **אפילו זב מ"מ**. מחוטמו או מפיו:

טימא בזב וטימא בזבה. ששניהם מענין אחד מענין זיבות:

מה זבה מקום שמטמאה. כלומר המקום אשר ממנו בא אליה טומאה קלה והוא דם נדות וקרא לה טומאה קלה בערך הזיבה לפי שאינה טעונה ז' נקיים ולא קרבן הוא מקום אשר ממנו לצא לה טומאה חמורה והיא טומאת זיבות שהיא חמורה שממנו צריכה ז' נקיים לטהרתה וקרבן:

אף הזב מקום אשר ממנו מיטמא טומאה קלה. והיא טומאת קרי מהמקום ההוא יטמא טומאה חמורה ולא אם זב ממקום אחר:

פסקה ד

ד **אלא בשלשה**. ראיות לג' ימים. שעל ידי זה נעשית זבה גדולה להזקק לז' נקיים ולקרבן:

בג' ראיות ליום אחד. כדלקמן והואיל דמחמרינן ביה כל כך נחמיר ביה גם כן דיטמא מכל מקום:

פסקה ה

ה **אחר שחילק הכתוב**. וגילה לנו שמקצת בשרו מטמא ולא מכולו בזה זכינו לדין שאמרנו שמהמקום אשר יצא ממנו טומאה קלה ממנו יצא החמורה כמו הזבה כי בזה בודאי יש לסמוך על הדין ואהני קרא ואהני דינא:

פסקה ו

ו **עד שתצא טומאתו חוץ לבשרו**. אבל כל זמן שלא יצא אף על פי שעומד לצאת לא נטמא האדם:

והלא דין הוא. שיטמא אף על פי שלא יצא חוץ לבשרו ולזה צריך קרא:

מטמאה בפנים כבחוץ. דמדאתא דם לבית החצון אף על גב דהעמידוהו כותלי הרחם טמאה כדדרשינן ליה לקמן בפרשתא ד' הלכה ד':

פסקה ז

ז **ולא מחמת ד"א**. ד"מבשרו" משמע שיזוב בהיות בשרו שלם מבלי שום אונס כלל:

עד שלא נזקק לזיבה. היינו בראיה ראשונה וראיה שניה, דמשניה ואילך אין בודקין אותו, דאף על גב דראה שלישית באונס – מטמא והוא זב גמור אף לקרבן:

במאכל ובמשתה. שמא אכל הרבה או שתה הרבה שלפעמים גורם זה לזיבה וכן כל הני דקחשיב:

ובמראה ובהרהור. מראה אשה אף על פי שלא הרהר והרהור אף על פי שלא ראה:

משנזקק לזיבה אין בודקין אותו. פי' משראה שתים שלא מחמת אונס בשלישית אין בודקין אותו לקרבן הואיל ויש עליו כל טומאת זב למשכבות ומושבות ולספירת שבעה:

אונסו. היינו אפילו ראה באונסו לאחר שנעשה זב בשתים וכנ"ל:

וספיקו ושכבת זרעו. איתא בגמרא דאין הכונה ספק חזי זיבה או לא דבזה אין להחמיר אלא ודאי חזי וספיקו היינו ספיקו מחמת שכבת זרעו כגון אם ראה שכבת זרע תחלה וטיפת זיבה הבאה אחר כך אינה מטמאה שהרואה קרי אינו מטמא בזיבה מעת לעת ועד שלא נזקק לטומאה הקרי מטהר את הזיבה משום דהוי אונס ולאחר שנזקק לטומאה אין הקרי מטהר את הזיבה שאין תולין שמחמת הקרי באה הזיבה (רע"ב ועיין בפירוש הר"ש):

כי רגלים לדבר. שאין אותה ראיה מחמת אונס כיון שכבר נעשה זב:

פסקה ח

ח **זובו טמא לימד וכו'**. דתיבת זובו יתר הוא:

על הזוב שהוא טמא. היינו למשא דלמגע לא צריך קרא דלא גרע משכבת זרע דהוא מטמא במגע (נדה נה, א):

שגרם לטומאה. דכתיב "והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס בגדיו:

והרי הוא טהור. שאין בע"ח מקבלין טומאה מחיים:

פסקה י

י **יכול הדם וכו' יהיה טמא**. פי' הדם עצמו יכול יהא טמא כזובו ורוקו ומימי רגליו. תלמוד לומר הוא. ולקמן בפ"א הלכה ו' קבעי על הדם היוצא מן האמה יהא טמא כמי שראה זיבה דמק"ו הוי אמרינן דאודם מטמאינן כמו לובן וקממעט ליה שם מקרא, וא"ת למה צריכין למיעוטא דידן תיפוק ליה מהתם. י"ל דהתם ממעט שאינו נעשה זב על פי ראיות דם מפי האמה ומיעוט דהכא דאחר שנעשה זב הדם היוצא מפי האמה אינו טמא כמו רוקו, דהוה אמינא דליהוי כרוקו ואפילו אם הוא יוצא מפיו יהא טמא וכדאיתא בגמרא, להכי איצטריך קרא (תוספות ד' נ"ו):

פסקה יא

יא **שהם יוצאים ממקום טומאה**. ממקום הזיבה:

פסקה יב

יב **תלמוד לומר וזאת לרבות וכו'**. דכתיב "זובו טמא הוא וזאת וגו'" ודרשי האי "וזאת" אקרא דלעיל – זובו טמא וזאת, כלומר ד"א נמי כזוב (רש"י בגמרא):

פסקה יג

יג **והליחה**. היוצאה מן המורסה:

והראי. מנקבים גדולים:

תלמוד לומר הוא. והנה בגמרא מקשינן מה ראית לרבות מי רגלים מ"וזאת" וממעטינן דם מזובו טמא הוא, איפוך. ומשני דומיא דרוק, מה רוק שהוא מתעגל ויוצא וחוזר ונבלע (פי' שהן מתאספין הרבה ביחד סמוך לבית יציאתן בשעה שהן צריכין לצאת וכשהוא רוצה להעמיד את עצמו ולשהות את נקביו חוזרין ונבלעין במקומן) ולאפוקי דם האמה שאינו מתעגל אלא ראשון ראשון מטפטף ויוצא. ובגמרא איתא לאפוקי נמי חלב האשה זבה שאף על פי שהוא מתעגל אינו חוזר ונבלע וממילא אימעט נמי זיעה וליחה וראי שאין מתעגל וחוזר ונבלע (ומכל מקום איצטריך עוד מיעוט להלן למעט חלב האשה וכה"ג משום דיש להם יתרון שהם מטמאים טומאת משקים):

מגפתו. מכתו:

וחלב האשה. זבה:

שהם מטמאים טומאת משקים. לטמא אוכלין ומשקין כשאר משקין טמאים דכולהו אקרו משקה. דמעת עינו דכתיב (תהלים פ, ו) "ותשקמו בדמעות שליש", ודם מגפתו דכתיב (במדבר כג, כד) "ודם חללים ישתה" - אלמא דם חלל איקרי משקה ודם מגפתו נמי דם חללים הוא דמה לי קטליה כוליה ומה לי קטליה פלגא, חלב האשה דכתיב (שופטים ד, יט) "ותפתח את נאד החלב ותשקהו":

תלמוד לומר זאת. דמיעוטא הוא דלא דרשינן לריבויא אלא הוי"ו ד"וזאת" אבל מלת "זאת" מיעוטא הוא:

טהורים מכלום. אפילו מטומאת משקין דלא אקרו משקה:

מטמאים טומאת משקים. כנ"ל אבל אינם מטמאים אדם וכלים:

מטמאים טומאה חמורה. כדילפינן להו מקראי ולזה הם מטמאים אדם וכלים כמו הזב ודם היוצא מפי האמה דנתמעט למעלה אפשר דהוא בכלל דם מגפתו שהוא נקרא משקה וכי אימעיט מטומאה חמורה אבל לא מטומאת משקה:

פרק א

פסקה א

א **בזובו**. מלה יתירה הוא דהרי ביה משתעי קרא ולא היה צ"ל אלא "וזאת תהיה טומאתו":

בזובו תלויה. פי' בראיות הזיבה שיהיה ב' לטומאה וג' לקרבן ולא בימים שאפילו ראה אותם ביום א' טמא בשתים וחיוב קרבן בג':

פסקה ב

ב **והלא דין הוא**. ולזה צריך קרא:

ומה אם הזבה. דטומאתה חמורה שהיא מטמאה את בועלה להיות כמוה דכתיב "כל ימי זוב טומאתה כימי נדתה תהיה" ודרשינן מלמד שהיא מטמאה את בועלה כנדה דכתיב בה "ותהי נדתה עליו" ואם כן היה מן הראוי שטומאה חמורה כזו לא תצטרך לימים לקנות אותה ועכ"ז אינה מטמאה אלא אם ראתה ג' ראיות דג' ימים כדילפינן לקמן מ"ימים רבים":

פסקה ג

ג **הכי גרסינן זוב רר מזובו**. כלומר זכרה התורה ג' פעמים זוב – חד "טומאתו בזובו", וחד "רר בשרו את זובו", וחד "החתים בשרו מזובו" ללמד שצריך לשלשה ראיות להיות זב גמור לטומאה ולקרבן:

אין לי אלא גדולות. דאפילו זב כמה שעות ולא הפסיק הוי ראיה אחת שכן משמע לשון זוב דדבר שזב מאליו יש בו הרבה שהמשהו אינו זב אלא עומד כמשקה טופח:

תלמוד לומר תהיה. דמשמע מה שתהיה הוי טומאתו:
החתים כל שהוא. דפירושו כל שהחתים ועשה סימן ניכר בבשרו אף על פי שלא יהיה גדול:
בשרו. היינו רר בשרו ואמר שלשה ריבויים לשלשה ראיות שאף על פי שיהיו כולם קטנות יטמאו. ויש מהראשונים דגרסי סתמא "תלמוד לומר תהיה אפילו כל שהוא", ועיין בראב"ד:
הכי גרסינן אם נאמרו קטנות למה נאמרו גדולות. (קרבן אהרן והגר"א):
אלא ליתן שיעור וכו'. פי' לא הוזכרו גדולות לגופן אלא לומר שאפילו אחת גדולה מטמאה כשלש קטנות וההפסקה שביניהן שהן כשיעור שתי טבילות ושתי סיפוגין ר"ל שיטבול אדם ויקנח את גופו אחר כל טבילה וטבילה שדרך אדם להיות מסתפג באלונטית אחר טבילה והטעם לזה שצריך להיות בין ראיה לראיה כדי שתחשב לשתי ראיות כדי טבילה וסיפוג ופחות משיעור זה לא חשיבה הפסק ולא נחשב אלא לראיה אחת והנה בענייננו שצריך הגדולה להיות כשיעור ג' ראיות קטנות ע"כ צריכה להיות המשך הזמן של הגרת הזיבה כשתי טבילות ושתי סיפוגין דהיינו להפסקות בין הראיות (ולא הוצרך לתת הזמן לזיבה בעצמה לפי ששיעורה כל שהוא ולכל שהוא אין זמן) ונתן לנו התנא סימן לשהיית הראיה גדולה שהוא כשיעור הולך מגדיון לנהר שילוח הידוע:

פסקה ד

ד **ר' אומר למה הדבר דומה וכו'**. פי' לא בא אלא לפרש על הקטנות עצמן שאמרנו שהם מטמאות עם הפסקן ואמר שצריך לאותם שיהו משולשין שלא תאמר אם שהה מתחלת הראשונה עד סוף השלישית כמגדיון לשילוח שיהא טמא ואף על פי שלא הפסיק בין הראשונה לשניה או בין השניה לשלישית כדי טבילה וסיפוג אלא אינו טמא אלא אם כן היתה ההפסקה שוה ביניהם ולא נתמעטה מכדי טבילה וסיפוגה:

פסקה ה

ה **מזובו אף מקצת זובו וכו'**. מלבד שדייקו שהמ"ם מקצתית ותורה על הקצת דייקו גם כן אומרו "טומאתו היא" דהוא יתר כיון דכבר אמר "וזאת תהיה טומאתו" ולזה דרשו שפי' הפסוק 'מקצת זובו טומאתו היא':
להביא את שראה שתי ראיות וכו'. אף דשתי ראיות לא נזכר בפסוק סמך על מה דאמרינן בעלמא מנה הכתוב שתים וקראו טמא שלש וקראו טמא הא כצד שתים לטומאה ושלש לקרבן ואי לא דגלה לן הכא דאפילו מקצת מטמא לא הוי דרשינן זה:

פסקה ו

ו **הזבה אינה סופרת שבעה לשתי ראיות**. כדילפינן לקמן בפרשה זבה:

מטמאה משכב ומושב בשתי ראיות. כדיליף לקמן מאומרו "כל ימי זובה כמשכב נדתה":

זב שהוא סופר שבעה לשתי ראיות. כדילפינן לקמן בריש פרק ה':

פסקה ז

ז **ואינו מטמא בדם**. אם היה טהור ויצא ממנו דם מפי האמה:

פסקה ח

ח **ק"ו לזבה**. פי' אחרי דבירנו שהזב אינו מטמא באדם ואף על פי כן מטמא בלובן – קל וחומר לזבה וכו':

תלמוד לומר מטומאתו היא. דמלת "היא" יתירה אלא בא ללמד דטומאתו של איש הוא הלובן הזה ולא טומאתו של אשה:

פרק ב

פסקה א

א **אשר ישכב עליו**. פי' אילו לא אמר קרא אלא "כל אשר ישכב עליו" ולא אמר המשכב הוי אמינא שאין צריך שיהיה הוא משכב בעצמו קודם שישכב עליו אלא אם הוא עשאו משכב ושכב עליו יהיה טמא אף על פי שאינו ראוי למשכב ולזה יכול אני לומר שאם שכב על הדלת או על העדינה, שהוא כסוי הבור, יטמא:

תלמוד לומר משכב. דמשמע שצריך שיהיה משכב בעצמו ר"ל ראוי לשכיבה קודם שישכב עליו:

פסקה ב

ב **אוציא את אלו**. שאינם ראוים כלל לשכיבה אבל לא אוציא מחצלת של קנים ושל חלף שהם ראויים לשכיבה. חלף הוא מין עשב ועושים ממנו חבלים ומחצלאות:

הכי גרסינן תלמוד לומר המשכב המיוחד [**הגר"א**]. פי' מדכתיב בה"א משמע שיהיה מיוחד לשכיבה אבל אלו קשים הם ואינם ראוים לשכיבה. והכא איירי בשעשאה לסיכוך אי נמי בגדולה שסתמא לסיכוך ולזה אף על גב דהיא ראויה לשכיבה כיון דלא עשאה לשכיבה לא תקרא 'משכב' אבל אם עשאה לשכיבה טמאה כדתנן פ"ק דסוכה (קרבן אהרן):

פסקה ג

ג **אין לי אלא מטה וכו'**. כלומר כיון דאמרת ד"המשכב" משמע המיוחד לשכיבה אם כן אין לי לרבות אלא המטה וכו' שהם דברים מיוחדים ועשויים תמיד למשכב ומנין דברים שהם ראוים לשכיבה ולמלאכה אחרת כגון הסגוס שהוא מלבוש עב מאוד והוא כאדרת שער ורדיד הוא בגד דק קורין אותו בלשון ישמעאל רדא:

והקלסטר. כלי של עור והוא כמין סל או כיס שנותנין בפי הבהמה ותולין אותה ונותנין בה מספוא לבהמה לאכילתה וכשהיא מחזקת ד' קבין שהם שני שלישי סאה ראויה לשכיבה:

תורמל. כיס גדול של עור שהרועה נותן בה חפציו והוא ילקוט:

כריתית. גדול מתורמל שמחזיק סאה וחמת גדול מכריתית דמחזיק ז' קבין:

הכי גרסינן תלמוד לומר כל המשכב ריבה. לומר שאם הם כזה השיעור שכל אחד מחזיק זה השיעור הנה הוא ראוי למשכב ואפשר לשכוב עליו (דכשהוא מגיע למלון או בדרך כשהוא רוצה לישן נוטלן ומניח תחתיו וישן עליהם אף כשהם מלאים) דמלשון כל ריבה גם מה שהוא לדבר אחר אם הוא ראוי למשכב:

או יכול וכו'. דכיון דמלת "כל" ריבה כל הראוי לשכיבה אף על גב שלא יהיה תמיד:

הסרוד. הוא כלי שעורכין עליו הפת:

והדף של נחתומין. היינו נסר גדול דמנחי ביה הנחתומין ככרות של לחם עד שיחמיצו:

שהנדות שוכבות. ר"ל שרוחצות בה:

תלמוד לומר אשר ישכב. מדלא כתיב "אשר שכב" אלא "אשר ישכב" משמע שיכול לשכב בה כל עת שירצה ולא שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו כלומר שאם נרצה לשכב עליו בעת אשר הוא משמש למלאכתו אומרים לו עמוד (קרבן אהרן):

פסקה ד

ד **שהם משמשים שכיבה עם מלאכתן**. שכאשר הם עושין בהן יוכלו לשכב עליהם מבלי שיאמרו לו קום כו' ומוציא את אלו שבשעה שירצו לעשות בהם מלאכתם צריך להקימו מלשכב עליהם:

אשר ישב וכו'. ר"ל אילו אמר קרא "וכל אשר ישב עליו" ולא אמר "כלי" הייתי אומר שאפילו ישב על האבן ועל הקורה שאינם כלי:

תלמוד לומר כלי. שיהיה כלי לאפוקי אלו:

של גללים. הם כלים עשויים מרפת בקר:

וכלי אדמה. עשויים מאדמה שמייבשים אותם בחמה ואינם נצרפים בכבשן וכיון שהם כלים אף על פי שאינם מקבלים טומאה הייתי אומר דבכלל כלים הם:

הכי גרסינן תלמוד לומר הכלי המיוחד [**הגר"א**]. ר"ל המיוחד לקבל טומאה:

פסקה ה

ה **המיוחדים**. לישיבה:

הבלנים. ארגז שבעלי המרחץ נותנין תיבה בבית של פני המרחץ ונוקבין בה נקב אחד מלמעלה ודרך הנקב כל הבא למרחץ נותן שם פרוטות והיא עשויה לישב בה מלמעלה:

ותיבה שפתחה מצידה. אדם יושב עליה מלמעלה ומשתמשין בה מן הצד ואינו מעכב זה את ישיבתה:

משני לוגין עד תשעה קבין שנסדקה. פי' שנסדקה ואינה ראויה לרחיצה כ"א ללישה וכדלקמן, כופה אותה על פיה ומיחדה לישיבה ואם היתה פחותה משני לוגין אינה ראויה לישיבה ואם היתה גדולה יותר מתשעה קבין אינו מיחדה לשיבה אלא ממעטה ומתקנה לתשמיש:

שאינו יכול לרחוץ בה רגלו אחת. פי' שהמים ממהרים לצאת ממנה ואין שהות אפילו לרחוץ בה רגלו אחת:

תלמוד לומר אשר ישב עליו. דהוא לעתיד ולא כתיב "אשר ישב", משמע שמיוחד לישיבה ולא בזה שיאמרו לו עמוד ונעשה מלאכתנו:

פסקה ו

ו **שהם משמשים ישיבה עם מלאכתן**. פי' תיבת הבלנים ותיבה שפתחה מצידה משמשים ישיבה עם מלאכתן ואין אומרים לו עמוד וכו', וכן עריבה שנסדקה משמשת ישיבה עם מלאכתה דחזיא ללישת העיסה שמתערבין המים עם הקמח דאין המים יוצאין מתוך הסדק (ר"ש בפרק י"ט דכלים משנה י'). [והנה לכאורה משמע מזה דלא בעינן שישמש הישיבה עם מלאכתן בבת אחת ודלא כקרבן אהרן]:

פסקה ז

ז **ונתלה**. כגון שהזב בכף אחד והמשכב והמושב בכף שניה והכריעו הם את הזב דהשתא הזב נתלה וכאילו יושב עליהן:

תלמוד לומר יטמא יטמא ריבה. דהוה ליה לומר "כל המשכב וגו' וכל המושב וגו' יטמא", ואמר עוד "יטמא" לרבות שיטמאו בכל אופן שיהיה הזב בהם:

פסקה ח

ח **הזב ולא בעל קרי וכו'**. ד"הזב" מלה יתירא הוא דביה משתעי קרא ולזה דרשו שבא למעט כל הטמאים אשר היינו יכולים ללמוד שיטמאו משכב ומושב לטמא אדם ולא יהא ראשון לטומאה אלא אב הטומאה לטמא בגדים:

והלא דין הוא. שבעל קרי יטמא משכב ולזה צריך קרא למעטו:

הזב מטמא משכב ומושב. ר"ל לטמא אדם לטמא בגדים:

פסקה ט

ט **הזב אינו מטמא בביאה**. אדם הנכנס עם הזב בבית אינו ט מא אף שהבית מאהיל על שניהם:

אבן המנוגעת שהיא מטמאה בביאה. אדם הנכנס לבית שיש בה אבן מנוגע דכתיב "והבא אל הבית וגו'" וכן אם הביאוהו לבית ונכנס שם אדם נטמא:

פסקה י

י **טמא מת שטעון הזייה וכו'**. ובלא זה לא נטהר אלמא שטומאתו חמורה אינו דין וכו':

פסקה יא

יא **ומה הזב שאינו מטמא טומאת שבעה**. להנוגע בו:

פסקה יב

יב **אשר ישכב ואשר ישב**. משמע מעצמו ולא על ידי אחרים שישכיבוהו ויושיבוהו:

ואין זב שמת וכו'. דכיון שמת בטל ממנו טומאת זיבתו:

פסקה יג

יג **מטמא במשא וכו'**. האי משא לאו משא ממש שמזיזו ממקום למקום כמו בשאר מקומות דזה הלא כל מת מטמא במשא מן התורה ואפילו משנימוק הבשר אלא הכונה במשכב ומושב שהזב נישא עליו מלמעלה ואין המשכב והמושב זז ממקומו ומשמיענו דאף ששאר מתים אין מטמאין משכב ומושב הכא כיון שהיה זב והזב מטמא בחיים מן התורה גזרו רבנן שמא יתעלף שדומה למת ועדיין חי הוא ולזה אמרו עד שימוק הבשר שאז הוא מת ודאי ולא יתחלף להם במתעלף ועיין בנדה דף ס"ט ע"ב בגמרא ובר"ש פ"ה דזבים משנה ג':

אשר ישכב עליו וכו' עד שינשא רובו עליו. דאי לאו הכי לא מקרי ששוכב ויושב עליו. ועיין לעיל בברייתא דר' ישמעאל בפירוש הראב"ד וז"ל הא דאמרינן עד שינשא רובו עליו לא רוב גופו אמרינן אלא רוב משענתו אמרינן דאם כן סנדל לא משכחת לה שיהא טמא מדרס דהא רוב גופו אינו נושא אלא ודאי רוב משענתו קאמר ואפשר שעומד לפרקים על רגל אחת או כשהולך מרים רגל אחת ונשען על אחרת וע"ש עוד מה שהאריך בזה:

פרשה ב

פסקה א

א **ואין המשכב וכו'**. פי' דאי נגע משכב הזב במשכב אחרינא והיו מונחים בגדים עליו לא נטמאו הבגדים אלא הרי הוא ראשון לטומאה ככלים הנוגעים באב הטומאה דאינם מטמאים אדם וכלים:

והלא דין הוא. שיהיה המשכב מטמא משכב לטמא בגדים אלולי קרא דמיעטו:

אם במקום שלא נטמא אדם וכו'. פי' שהרי אדם אינו עלול כ"כ לקבל טומאה שהרי אם היה מונח תחת הזב לא נעשה אב הטומאה כשאר משכב הזב שיהא יכול לטמא אדם לטמא בגדים ואף על פי כן משכב הזב מקבל טומאה לטמא אדם לטמא בגדים:

מקום וכו'. מקום שהאדם מקבל טומאה לטמא בגדים דהיינו כשנגע במשכב הזב, אינו דין שהמשכב יש לו כח זה שאם נגע במשכב הזב שיטמא בגדים:

תלמוד לומר ואיש. דלא אמר "ואשר יגע" אלא "ואיש", ללמד דאיש מיטמא ממשכב לטמא בגדיו ולא משכב:

פסקה ב

ב **קל וחומר שיטמא וכו'**. פי' עכשיו שהוכחת מקרא דאין משכב עושה משכב לטמא בגדים אדין[20] הקל וחומר לומר דזב מטמא אדם אם ישכב עליו כדין משכב:

ומה במקום שלא נטמא משכב וכו'. פי' שאין המשכב עלול לקבל טומאה כ"כ דהרי אם נגע במשכב הזב אינו נטמא לטמא בגדים ובאדם אמרינן דאם נגע במשכב הזב מטמא בגדים:

מקום שנטמא משכב וכו'. ר"ל מקום שאנו רואין שהמשכב יש לו כח זה לטמא אדם לטמא בגדים, אינו דין אם היה אדם תחת הזב שיהיה לו דין משכב לטמא אדם לטמא בגדים:

הכי גרסינן תלמוד לומר כל המשכב אשר ישכב עליו הזב יטמא ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו משכב מיטמא מתחת הזב וכו'. וכן איתא בילקוט:

פסקה ג

ג **משכב במשכבו ואם נשבר טהור**. פי' הוה ליה למכתב "משכב", מאי "משכבו"? אלא להורות דוקא כשהוא כעין משכבו, הא אם נשבר אחר שכיבתו שאינו ראוי לשכיבה נטהר על ידי זה:

שאין נעשה אב הטומאה. פי' שאין טומאתו חמורה כ"כ לפיכך תספיק השבירה לטהרו תאמר במשכב וכו':

פסקה ד

ד **בחבל היוצא מן המטה**. לאחר שנגמר הסירוג של החבלים משאירין מהחבל ופחות מחמשה טפחים לא חזי לצורך מטה ולא חשיב יד אבל מחמשה ועד עשרה חשיב יד שבו משלשלין את המטות כשבאין להורידה מלמעלה למטה ויותר מעשרה לא צריך לכך ולא חשיב יד:

הכי גרסינן תלמוד לומר וטמא [הגר"א וכ"כ הקרבן אהרן]. פי' דהוה ליה למכתב "ואיש כי יגע וכו' ורחץ במים" ואנא ידענא דיטמא עד הערב וכתיב "וטמא" לרבות להוסיף טומאה על הנוגע בחבל או בנימין המבואר לקמיה:

[20] אולי צ"ל אדון - ויקיעורך.

פסקה ה

ה **ולא בנימין היוצאין מן הקשר**. פי' ראש החבל היוצא מן הקשרים של המטה שמשאירין אותו כדי להדקו ולהתירו באותו היוצא עד שלש אצבעות הוא צורך הקשר אבל חוץ לשלש אינו צורך:

הכי גרסינן תלמוד לומר וטמא. וכנ"ל:

פסקה ו

ו **במשכבו ולא הגזול**. כגון שגזל הזב משכב של חבירו ושכב עליו מדכתיב "במשכבו" ולא כתיב "במשכב" משמע במשכב של זב אם נגע הוי טמא לטמא בגדים ולא הגזול דלאו דידיה הוא ואינו מטמא אדם לטמא בגדים דגזרת רחמנא היא (רש"י ב"ק דף ס"ז וע"ש בתוספות):

תלמוד לומר וטמא. ס"ל דגנוב קנייה ביאוש בעלים דמתייאשי הבעלים מניה דלא ידע מאן גנביה ולזה דרשי רבנן המיעוט בגזלן והריבוי בגנב:

פסקה ז

ז **ר"ש אומר במשכבו ולא הגנוב וכו'**. ס"ל להיפוך וכדמפרש לקמיה דבגנוב לא מתייאשי הבעלים דמהדר בתר הגנב למשכחיה ולמתבעיה בדינא ולא קרינא ביה משכבו של זה והריבוי ד"וטמא" מרבה הגזול דבגזלה מתייאשי דכיון דלעיניה גזלו גברא אלמא הוא ולא יכול למתבעיה בדינא וקרינא ביה משכבו של זב:

פסקה ט

ט **בשעת מגעו מטמא בגדים פירש וכו'**. דרש לה מדכתיב "אשר יגע" ולא כתיב "אשר נגע" כיון דאינו מטמא משום דיגע לעתיד אלא משום דנגע כבר ולזה דרשו ד"אשר יגע" היינו בהיותו נוגע אז יכבס בגדיו ולא כאשר נגע לשעבר ועכשיו אינו נוגע שנגע ופירש שאז אינו מטמא בגדים והוא הדין שאר כלים דכיון שפירש הוא רק ראשון לטומאה ואין כלים מקבלין טומאה אלא מאב הטומאה (קרבן אהרן):

פסקה י

י **יכול הציפה**. עיין בשמיני פרשה ד' פרק ה' הלכה ט' ששם ביארנו היטיב בעז"ה ורק דשם מיירי לענין נושא אבר מן החי וכאן מיירי לענין נוגע במשכב הזב:

הכי גרסינן תלמוד לומר וטמא. וכמו שפירשנו למעלה דכמה פעמים כתיב בפרשה "וטמא עד הערב":

פסקה יא

יא **כל המטמא בגדים בשעת מגעו**. והוא הנוגע בזב ובזבה וביולדת ובמשכבן ובמושבן מטמא אוכלין להיות תחלה והם יטמאו ב' בחולין ושלישי בתרומה ורביעי בקודש מפני שהוא נחשב כאב הטומאה בשעת מגעו:

והידים להיות שניות. היינו הידים שנגעו באדם זה נעשים שניות והם יטמאו שלישי בתרומה ורביעי בקודש אבל לא חולין. אבל גופו של אדם אינו מיטמא כלל כדאמרן שאינו מטמא לא אדם ולא כלי חרס והאי דמטמא ידים הוא מדרבנן:

ומטמא שאר כלים. כנ"ל במשנה הקודמת:

לאחר פרישתן. ר"ל שכבר פירש מן המשכב והמושב אינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא בגדים וכלים שנגע אחר כך ומכל מקום את המשקין מטמאין להיות תחלה משום דמשקין עלולין לקבל טומאה שאינם צריכין הכשר וגזרו חכמים עליהם להיות תחלה לעולם אבל אוכלים שנגעו בו לאחר פרישתן אינם אלא שניים דהוא ראשון ולפיכך אוכלים שניים וכן הידים שנגעו בו לאחר פרישתן הם שניים:

פרק ג

פסקה א

א **אין לי וכו'**. כלומר מקרא דהיושב על הכלי לא משמע אלא שיושב עליו ממש ונוגע בו: **זה על זה**. פי' שישב על עשרה מושבות שמושב הזב תחת כולם כגון אם היו בינו ובין מושב הזב עשר מושבות מבדילות ולא מיבעיא אם המבדיל יהיה דבר המקבל טומאה אלא אפילו ישב על גבי אבן מסמא שהמושב תחתיו והוא ישב על האבן מנין דהוי טמא אף על גב דלא נגע במושב:

אבן מסמא. מלשון (דניאל ו, יח עיי"ש) "ואייתון אבן חדא ושומת על פום גובא", דירצה דהאבן שומה ע"ג המושב:

תלמוד לומר כו' אשר ישב וגו'. ד"אשר ישב" יתר, דהיה לו לומר "והיושב על משכבו" כמ"ש "והנוגע במשכבו" ואמר "אשר ישב" להקיש הטהור היושב לזב אשר ישב לומר דכמו שהזב מטמא כך הטהור מיטמא מה הזב טומאתו בוקעת ויורדת למושב התחתון אפילו עשר מצעות מבדילות בינו לתחתון ואפילו אבן מסמא כולן טמאין אפילו תחתון משום מושב הזב כדלקמן, אף הטהור המקבל טומאה עולה לו ממושב הזב אפילו יהיו עשר מצעות מבדילות והוא יושב על העליון דכשם שיורד הטומאה מהזב למושב כך עולה הטומאה מהמושב לטהור:

פסקה ב

ב **והזב שם**. פי' שגם הזב[21] יושב שם:

[21] ואף דרבינן לעיל אפילו עשר מושבות זו ע"ג זו ומושב הזב למטה והטהור יושב על העליון ואם כן היכי מצוייר שהזב שם. י"ל כגון שמושב התחתון רחב הרבה והזב יושב על קצה אחד ועל קצה השני יש עשר מושבות זו ע"ג זו והטהור יושב מלמעלה ואם כן מצוייר בזמן שהוא יושב עליו והזב גם כן שם.

ריקם כמלא. פי' אף על פי שנתרוקן שקם הזב משם אפ"ה חשבינן כאילו היה אותו מקום מלא מהזב:

תלמוד לומר כלי. מדלא אמר "והיושב על אשר ישב עליו הזב" אלא אמר "על הכלי" משמע דלא קפיד אלא על הכלי בעצמו, לא לישיבת הזב, ואם כן מלא וריקם הכל אחד: [ובר"ש פ"א דכלים גרס "ת"ל כל כלי לעשות ריקן כמלא", והכונה דילפינן כלי הכתוב בזה ממה דכתיב מתחלה "כל כלי אשר ישב עליו הזב יטמא" ולרבות לעשותו ריקן כמלא כמו שם דהכלי טמא אפילו בשכבר קם הזב משם כן בענייננו]:

פסקה ג

ג **אין לי אלא משכב**. לכאורה הלא במושב עסקינן אלא האמת דאגב אורחיה אשמועינן דמשכב ומושב הכל דבר אחד ואין חילוק זה מזה. והר"ש בפ"א דכלים משנה ג' גרס "אין לי אלא משכב ומושב", וה"פ אין לי אלא משכב דבו מצינו שהיושב עליו נטמא לטמא בגדים וזהו שקראו התנא בעניננו נישא שהטהור נישא על גביהן מרכב מנין שהנישא ע"ג יהיה גם כן טמא לטמא בגדים:

ודין הוא. שיהא שוה מרכב למשכב בזה ולא צריך קרא:

אם מצינו. כמו מה מצינו:

שלא חלק הכתוב בין נושא לנישא. דשניהן טמאין לטמא בגדים הנושא את המשכב והנישא ע"ג המשכב דכתיב "והנושא אותם יכבס בגדיו" ואף דכתיב זה גבי מרכב קאי גם על משכב ומושב כדתניא לקמן והנישא על המשכב הא כתיב בהדיא גבי מושב וה"ה גבי משכב:

כך לא נחלוק בין נישא לנושא במרכב. דכשם שהמרכב מטמא את הנושא כן הוא מטמא להנישא על גביו:

מה לי. פי' מה לי ההיקש הזה והיינו מה שלא חלק בין נושא לנישא במשכב מפני שמצינו בו עוד חומרא שלא חלק מגעו ממשאו שבשניהן מיטמאין לטמא בגדים כדכתיב בקרא מה שאין כן במרכב האם בזה גם כן לא נחלוק בין נישא לנושא שהרי מצינו בו עוד קולא שחלק מגעו ממשאו שהנוגע בו כתוב בו רק יטמא עד הערב ולא מטמא בגדים והנושאו מטמא בגדים ואם כן אפשר שנחלוק בו בין נישא לנושא שהנישא לא יטמא בגדים:

תלמוד לומר כלי. פי' דכתיב מתחלה "והיושב על הכלי" וכלי סתם כולל משכב ומושב ומרכב:

פסקה ד

ד **אם בדרך וכו'**. כלומר ממקום אחר נוכל ללמוד לטהור הנישא על המרכב של הזב שיהיה טעון כבוס בגדים ואם כן למה לי קרא:

אם בדרך שלא ירדה עליו טומאה. פי' בזב הנושא את המרכב אין על המרכב הנישא רק טומאת מגע:

יצאת ממנו. אם טהור נושא את מרכב הזב טמא כדכתיב "והנושא אותם יכבס בגדיו":

בדרך שירדה עליו טומאה. אם הזב ישב עליו הגם שלא נגע בו נטמא לטמא אדם:

אינו דין שתצא ממנו. שאם ישב עליו הטהור נטמא:

מה לי שהחמיר במרכב הנישא. פי' לטמא הנושאו לטמא בגדים שהרי מצינו שהחמיר הכתוב בזב הנישא על הבגד שהבגד מטמא אדם לטמא בגדים וכמו דכתיב בקרא "והיושב על הכלי וגו'" ופי' שכמו שיורד הטומאה מהזב להבגד היושב עליו כן מרכב הזב נותן טומאה לטהור הנושא אותו:

הכי גרסינן נחמיר במרכב הנושא שהרי היקל בזב הנושא. ופי' האם נחמיר במרכב הנושא את האדם הטהור דהיינו שהטהור ישב עליו [ובלי נגיעה]. שהרי היקל בזב הנושא. פי' שמשאו של זב אין מטמא אדם וכיון שמצינו שהיקל במשאו הוא הדין במרכבו שגם כן לא יטמא אלא אם כן נגע בו:

פסקה ה

ה **ולא בצואה שעליו**. הדבוקה על גופו:

ולא בקלקין שעליו. היינו שער תלוש המתקשה ונאסף בהשערות (רש"י חולין קכ"ו):

אף על פי שאין יוצאין. שהם מהודקים היטיב בבשר:

פסקה ו

ו **ולא בעצם הפורש וכו'**. דכיון שנפרש בטל ממנו טומאת זיבה ודוקא עצם בלא בשר או בשר בלא עצם, הא שניהם ביחד הוא בכלל אבר מן החי:

הא מה אני מקיים או בעצם אדם. האמור בפרשה חוקת:

בין פרק לפרק. כלומר אבר שלם עם הבשר שלו:

פסקה ז

ז **אם נאמר בזב וכו'**. פי' אם נאמר בזב שהפורש ממנו הוא טהור למה נאמר (לעיל פרשתא ב' ברייתא ג') במשכב שאם נשבר הוא טהור ואם נאמר משכב וכו' ואין המשכב עושה משכב (כן גירסת הילקוט והר"ש בפ"א דכלים משנה ג'):

חבורי הזב טהורים. כבסמוך ברייתא ה' ולא בנזמים:

חבורי המשכב טמאים. כדלעיל פרשתא ג' ברייתא ד' בחבל מחמשה ועד עשרה:

פסקה ח

ח **יכול אפילו רקק ולא נגע בו**. דס"ד שנילף מיבמה דלא בעינן שם רק שיראה לפניו לעיני הזקנים (נדה נה, ב):

תלמוד לומר וכי ירוק. וי"ו דריש לרבות כל אלו דבכלל רוק הן:

פסקה ט

ט **יכול אפילו רכב וכו'**. פי' אילו לא כתיב "וכל המרכב" אלא "וכל אשר ירכב" הו"א דאפילו רכב על המשכב והמושב יהיה שם מרכב עליו שדינו חלוק מגעו ממשאו. תלמוד לומר מרכב להוציא דאם רכב על המשכב ומושב דין משכב ומושב יש לו:

פסקה י

י **אוציא את אלו**. מתורת מרכב:

תלמוד לומר המרכב מרכב המיוחד. הידוע לרכיבה יצא האוכף והוא המרדעת הקטן שנותנין תחת העץ שנקרא תופית של חמור והוא כעין מלבוש לחמור והוא ראוי לישיבה ואם רכב עליו טמא מחמת מושב:

פסקה יא

יא **זרז האשקלוני**. הוא חגורה רחבה שבה חובשין את הבהמה ויחבוש את חמורו תרגם וזריז את חמריה ובאשקלון עושין אותה של עץ ועל זה נקרא האשקלוני:

ומדוכה המדית. מכתשת העשויה במדי שלוקחין חתיכת עץ גדולה עבה וארוכה וחוקקין כמין מכתשת באמצעה ורוכבין עליה מכאן ומכאן וכותשין ולפיכך יש עליה תורת מרכב:

ועביט של גמל. "בכר הגמל" מתרגם בעביטא דגמלא:

וטפיטו של סוס. הוא האוכף של סוס בלשון משנה טפיטן שמו ושל גמל עביט שמו ושל נאקה אוכף שמו וכולן מרכב הן אלא שיש מהן שפעמים עשויין לישב עליהן:

טפיטן של סוס טמא מושב. ואין טמא מרכב אלא המיוחד לרכיבה בפיסוק רגלים ואינו עשוי לישיבה כלל:

בקומפון. שדה ששוחקין שם המלכים ורגילים לשבת על הטפיטן של סוס לראות בשחוק המלך הלכך טמא מושב:

אבל אוכף של נאקה טמא. פי' טמא מושב ות"ק קאמר לה דפליג אטפיטן של סוס ומודה באוכף של נאקה שהוא טמא מושב:

פסקה יב

יב **ונוגע עליו**. לאו דוקא אלא ר"ל שאין דבר מפסיק בינו להמרכב ומנין לעשרה מרכבות דטמא התחתון אף על פי שאינו נוגע בו ואפילו יהיה על גביהן אבן מסמא (דהוא אבן גדולה) והוא עליה ור"ל אף דמפסיק ביניהן דבר שאינה מקבלת טומאה:

ת"ל וכל המרכב. ריבוי הוא שמטמא כולם ובכל גווני:
עד שינשא רובו עליו. דאי רובו לחוץ רובו ככולו ולא מקרי שרוכב עליו ואפשר דאף מחצה על מחצה גם כן לא מהני דירכב עליו משמע דעצם משענתו הוא עליו. ודוגמתו מצינו לעיל סוף פ"ב גבי משכב ומושב:

פרק ד

פסקה א

א **תחתיו של זב**. פי' שנגע במרכב:
יכול תחתיו של מרכב. פי' שהמרכב גם הוא מטמא אחרים (דהיינו מה שתחתיו) לטמא אדם או כלים:
ודין הוא. שלא נאמר כן:
אם הזב החמור לא טימא כלי שטף אלא במגע. פי' אינו טמא אותם אלא במגע עצמו וכדכתיב "וכל כלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר וכל כלי עץ ישטף במים" אבל מגעו אינו מטמא כלי שטף, תולדת מרכב הקל אינו דין שלא יהא מגעו מטמא כלי שטף אלא במגע עצמו. וא"א לומר שכונת הכתוב באוכלין ומשקין ואפילו מגעו של מרכב יטמא אותם דהא כתיב ביה יטמא עד הערב ואי באוכלין ומשקין אינן יוצאין מידי טומאה לעולם (ראב"ד):

פסקה ב

ב **והנושא אותם מה תלמוד לומר**. יכתוב "והנושא":
ודין הוא. פי' הלא אי אפשר לומר כן ולא צריך קרא לזה:
שאין מגעו מטמא בגדים. דלא כתיב ביה כיבוס בגדים כמו בנושא:
גולל ודופק יוכיחו. דכתיב "וכל אשר יגע על פני השדה" ואמרו בספרי דהוא לרבות גולל ודופק:
[דופק הוא מה שמשימין בצדדין וגולל הוא הכיסוי שמכסין הקבר וכדכתיב "וגללו את האבן"]:
ואין משאם מטמא. ד"אשר יגע" כתיב ולא הנושא:

פסקה ד

ד **לרבות כל האמור בענין**. למעלה זובו ורוקו ומימי רגליו. ושכבת זרע ילפינן שם בבא קמא סוף פ"ב מרוקו מקל וחומר, עי"ש. ודם הנדה ילפינן בנדה (דף נה:) מקרא עי"ש. ואגב גררא נקטיה בהדי הנך דלעיל:

פסקה ה

ה **בו ולא בצואה שעליו**. כפול לעיל פ"ג ברייתא ה' אך דשם מיירי בטהור שנגע בצואת הזב הדבוק בו וכאן מיירי בזב שנגע בדבר הדבוק בטהור (זית רענן). וכל הברייתא פירשתיה לעיל שם, עי"ש:

מה תלמוד לומר. פי' דהא כונת הכתוב שלא טבל עדיין הזב מטומאתו (דהא אפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו) ושטיפת הידים אין מועיל לזה ולמה הוציא זה הכתוב בלשון שטיפת ידים:

אף כל בנראה וכו'. ר"ל ללמדך שאין בית הסתירה טעון ביאת מים אלא אברים הגלוים מגופו כמו הידים:

פסקה ו

ו **מנין לעשות אחר ספרו של זב וכו'**. היינו כשכלה לספור השבעת ימים כל עוד שלא טבל:

כימי גמרו. פי' שדינם כמו בעת שנגמר והוסר ממנו הנגע קודם שמתחיל לספור השבעה ימים:

תלמוד לומר וידיו לא שטף במים. דר"ל כל עוד שלא שטף דהיינו הטבילה על אשר יגע בו טעון כבוס בגדים:

אפילו לאחר ק' שנים. שאין הזמן מטהרו אלא הטבילה ולהא אתי קרא דאי ללמד שמטמאה במגע הרי כבר אמר למעלה "והנוגע בבשר הזב וגו'":

מכאן סמכו. כלומר מדהוציא הטבילה שהיא בכל גופו בשטיפת ידים סמכו חכמים לומר דידים שניות הן ומטמאות בלא טהרה והיא הרחיצה וה"ק קרא: והנוגע וגם כל אדם שלא שטף ידיו במים הם טמאות מפני שסתם ידים טעונים נטילה (גמרא חולין דף קו):

פרשה ג

פסקה א

א **כלי נתר**. מין אדמה לבנה:

ודין הוא. שלא יטמא ולא צריך קרא לזה:

ומה אם מת החמור. שטעון הזאת שלישי ושביעי:

ולהלן הוא אומר. בפרשה צו פסוק כ"א:

פסקה ב

ב **מאחר וכו' מאוירו מה תלמוד לומר אשר יגע בו**. דמלשון זה משמע דעל ידי הנגיעה נטמא ולא מחמת אוירו דמאוירו ודאי אפילו לא נגע בו הזב כלל כי אם הושיט אצבעו באוירו נטמא הכלי:

מגע שהוא ככולו הוי אומר זה היסטו. שהוא נדנודו דאין היסט למקצתו אלא אם נתנדנד והוסט מכח הזב - הוסט כולו, ובזה מטמאו אף על גב דלא נגע בו ולא נשאו:

פסקה ג

ג **אם ללמד שמטמא כלי שטף במגע**. ואיירי התורה שהזב נגע בכלי שטף והוא קאי אריש המקרא דכתיב "אשר יגע בו הזב" והלא כבר נאמר "והנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו" וכלול בזה גם שאר כלים שנוגע בהן כדלעיל סוף פרשה ב':

אלא אלו אוכלים ומשקים וכלים שע"ג הזב. פי' כאשר היה עליו למעלה ממנו אוכלים ומשקין נטמאו ואפילו אם היה בינו וביניהם חציצות רבות וכן כאשר יש למעלה מן הזב כלים מונחים זה על זה הרי הכלי העליון טמא טומאת מדף ואף שבינו ובין הזב חציצות רבות ואין חילוק בין הבגד הדבק בגופו מלמעלה ובין הבגד העליון אשר כנגד הרקיע – הכל טמא טומאת מדף. (ולשון מדף הוא מלשון ריחו נודף, שריח טומאתו של הזב נודף למרחוק ואפילו היה ביניהם חציצות רבות לא יועיל):

אמנם יש חילוק בין הכלים שע"ג הזב ובין הכלים שתחת הזב דאלו שהם תחת הזב אם הם ראויין למשכב ומושב הם נעשים אב הטומאה ומטמאים אדם וכלים ואלו שע"ג הזב למעלה ממנו הם יש להם רק טומאה קלה שאינו אב הטומאה אלא דינו כדין כלים שנגעו בזב שאינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלים ומשקים בלבד (רמב"ם בפ"ד ממסכת זבים משנה ו"ו, עי"ש):

וזהו פירוש הברייתא כאן: אלו אוכלים ומשקין וכלים שע"ג הזב שכולן הם ראשון לטומאה כאילו נגעו דמדאמר כל כלי עץ ולא אצטריך ללמד שמטמו במגע לזה נאמר דאתא לעליוני של זב ואף על פי שלא נגעו. ועיין לקמן במשנה ה' דאפילו אם הכלים ההם ראוים למשכב ומושב מ"מ אין עליהם שם זה להיות אב הטומאה אלא ראשון לבד:

פסקה ד

ד **והלא דין הוא**. הוא נמשך למעלה לבאר דצריך קרא לזה להשמיענו שיטמא ע"ג אף על פי שלא נגעו בו דאי לאו הכי נוכל לדון שלא לטמא:

אם במקום שעשה משכב תחתיו. כגון דברים הראוים לשכיבה הם מטמאים אדם לטמא בגדים ונטמא אפילו התחתון שתחת משכבו שלא נגע בו. **לא עשה תחתיו מדף**, שאם שכב על כלים שאינם ראוים לשכיבה לא נטמאו כלל היכא דלא נגע בהן:

מקום שלא עשה ע"ג משכב. כגון שהיו למעלה מעל ראשון אפילו דברים הראוים לשכיבה אין עליהם שם משכב כדלקמן במשנה ה', אינו דין שלא יהיה לו כח לעשות ע"ג מדף והוא לטמא אוכלין ומשקין אף על פי שלא יהיו נוגעין בו. תלמודל ומר וכל כלי עץ וכו':

פסקה ה

ה ק"ו **שיעשה על גביו משכב**. היכא שמונחים על ראשו דברים הראוים לשכיבה תחתיו: **ומה אם במקום וכו'**. פי' הלא ראינו שכח המשכב עלול מאוד לקבל טומאה שאפילו במקום שהמדף אין לו כח כלל להיטמא שם המשכב נעשה אב הטומאה, מקום שעשה ע"ג מדף וכו':

תלמוד לומר וכל המשכב אשר ישכב עליו. ד"עליו" משמע שהוא תחת הזב ולא מלמעלה ע"ג הזב:

פסקה ו

ו ק"ו **שיעשה וכו'**. פי' אחר שביררנו שאין עושה ע"ג משכב נעשה ק"ו שיעשה תחתיו מדף, והוא דנעשה ק"ו ממקום למקום, דהרי חזינן דלמעלה אין להכח הטומאה לטמא כ"כ דהרי אין עושה משכב ומכל מקום עושה טומאה קלה לענין מדף, מקום מתחתיו שיש לו כח לעשות משכב, אינו דין שיעשה בכלים שאינם ראוים לשכיבה להיות עליהן על כל פנים טומאה קלה כמו למעלה במדף:

פסקה ז

ז ק"ו **שלא יעשה תחתיו משכב**. היינו היכא דלא נגע כגון בכמה מצעות תחתיו דהריבוי בסוף פ"ג הוא רק לענין מרכב:

תלמוד לומר כל המשכב. היינו ד'כל' אתא לרבות כמו למעלה לענין מרכב:

פרק ה

פסקה א

א **כשיפסוק מזובו**. פי' דאין טהרה מהטומאה כמו שאר טהרה דהא כתיב אחר כך "וספר וגו' ורחץ במים וגו'", אלא להפסקת הזוב קרי טהרה והוא מלשון נקיות וזיכוך מהעפוש היורד ממנו והוא מלשון "ורוח עברה ותטהרם":

ולא מזובו ומנגעו. דמלת "מזובו" יתירא היא וע"כ דרשו להורות דאם היה גם כן מנוגע אין צריך להמתין עד שיתרפא גם כן מנגעו אלא מונה והולך מיד הז' ימים ואף שעדיין לא נטהר בזה לאכול בקדשים עד שיספור ז' אחרים לצרעת כשיתרפא ממנו ויטבול עוד טבילה אחרת כדכתיב שם "ורחץ במים וטהר ואחר יבוא אל המחנה וגו' והיה ביום השביעי יגלח וגו' ורחץ את בשרו", עם כל זה אהני ליה לזב טבילתו שעולה לו לטבילת

זובו שבה נטהר מלטמא משכב ומושב ומלטמא כלי חרס בהיסט שזו טומאה שבאה לו מן הזיבות לחוד:

מזובו וספר אף מקצת זובו וכו'. דרשו זה מדסמך ספירה אצל זובו ללמדך שאפילו אם לא היה עליו אלא מקצת טומאת זוב וכדלקמיה גם כן טעון ספירת שבעה ימים:

פסקה ב

ב **להביא את שראה שתי ראיות**. דבעל ראיה אחת לא יקרא אב לשום דבר וקרא אמר שיטהר מי שנקרא זוב ממקצת זובו:

והלא דין הוא. ואין צריך קרא לזה:

אם מטמא וכו'. בתמיה:

משכב ומושב בשתי ראיות וכו'. ר"ל דכיון שמטמא משכב ומושב בשתי ראיות לכל חומר טומאת זב מהיכן יתמעט מספירה:

זבה תוכיח. דאין טומאת משכב ומושב סיבה לספירת שבעה:

שהיא מטמא וכו'. הרואה יום אחד או שתים בתוך י"א יום שבין נדה לנדה דאף שהיא מטמאה משכב ומושב באותו העת כדלקמן בפ"ח הלכה וי"ו – אפילו הכי אינה סופרת שבעה אלא שהיא מונה יום אחד ובאותו יום תטבול:

פסקה ד

ד **וספר לו לעצמו**. היינו הגם דאיתחזק איסורא דטומאה אף על פי כן הוא נאמן על עצמו לספור הימים ולומר שלא הרגיש כלל בזיבה באלו הימים (ראב"ד). והנה אופן הספירה מבואר לקמיה בהלכה וי"ו דבעינן דוקא שבעת ימים רצופים ולא בסירוגין ומוסיף עוד לומר דאם אמר שבדק עצמו ביום ראשון ומצא עצמו טהור היינו שלא הרגיש כלל זיבה, וכן ביום השביעי, ובימים שבינתיים לא נתן דעתו לזה, ר"א אומר דאף בזה הוא בחזקת טהרה הואיל ותחלתן וסופן בטהרה וטובל לערב של שביעי:

אלא יום ראשון ויום השביעי. וצריך למנות עוד חמשה ימיה בבדיקה דחוששין שמא ראו בינתיים ואילו הוי ידע ודאי דראה בינתיים לא היה עולה לו מה שספר כלל דסותר הימים שראה וכדלקמיה, אכן משום דמספקא לן ואינו אלא חששא בעלמא, לזה מונה ראשון ושביעי אף על גב דמני להו בסירוגין:

אין להם אלא יום הז' בלבד. דחוששין שמא ראה וסתר אפילו יום ראשון:

פסקה ה

ה **נראין דברי ר"א**. שהוא השוה מידותיו וסבר דכיון דתחלתן וסופן הוי בטהרה מחזקינן ליה לאמצעיים שהיו גם כן בטהרה:

מדברי ר' יהושע. דכיון דחייש ליה לטומאה באמצעיים היה לו לסתור גם טהרת יום ראשון:

ודברי ר"ע מדברי שניהם. דמן הסברא נראה שיש לחוש לזה אבל בעצם הדין הלכה כדברי ר"א דמחזקינן לאלו האמצעיים שהיו בטהרה:

פסקה ו

ו **תלמוד לומר לטהרתו**. דמשמע שיהיו אלו השבעת ימים כולם לטהרה אחת וזה כשלא יהיה טומאה מפסקת ביניהם:

פסקה ז

ז **הקיש כבוס בגדים וכו'**. מדכתיב חד במים לכיבוס הבגדים ולרחיצת בשרו:

מה רחיצת גופו בנקיות. שלא יהיה דבר חוצץ בין בשרו למים:

אף. בגדיו כשיטבלם צריכים שיהיו נקיים ולא יהיה דבר חוצץ בינם למים:

הא למדנו וכו'. ר"ל מכאן למדנו בעלמא דיש חציצה בכלים:

פסקה ח

ח **ורחץ בשרו וגו'**. דמלת "בשרו" מיותר, דהוה ליה למימר "ורחץ במים חיים", ולזה אמרו דבא למעט דוקא בשרו של זב:

פסקה ט

ט **מצורע שהוא טעון הזיית מים חיים**. דכתיב "וטבל אותם ואת הצפור וגו' על המים החיים והזה על המיטהר", דנראה דמים חיים הם המטהרין אותו ואם כן אינו דין שגם טבילתו תהיה במים חיים:

פסקה י

י **יכול אף כליו**. כבוס בגדיו דכיון דאמר במים חד אכולהו הוי אמרינן דשניהם טעונין מים חיים:

תלמוד לומר בשרו. דאי למעט מצורע לחוד הול"ל "ורחץ הזב", ואמר "בשרו" לומר בשרו טעון מים חיים ולא בגדיו:

פסקה יא

יא **מלטמא כ"ח במשא**. ובפרק קמא דמגילה (דף ח:) איתא בהיסט והיא היא ופי' שהזב נשא אותם או הסיט אותם דהיינו שמונחים על איזה דף ארוך והזב הכריע את קצה השני. ואיתא התם בגמרא דהרבותא הוא דאף על גב דהדר חזי לא מטמא למפרע ופירש"י דאף על גב שטבילתו ביום ואם ראה אחר טבילה בו ביום סתר את הכל ומטמא למפרע משכב ומושב וכל שכן אדם – אפילו הכי מהניא ליה טבילה מלטמא כלי חרס אשר הסיט אותם בין טבילה לראיה. ומה דתלו דוקא הטהרה לענין היסט כלי חרס משום דקראי דלעיל מניה איירי לענין היסט כלי חרס עי"ש ברש"י:

בן עזאי אומר ומה וכו'. פי' ולקרא אנו צריכין לזה משום דמדינא הוא דמטמא למפרע כלי חרס בהיסט כמו שהוא מטמא משכב ומושב ואדם:

הכי גרסינן **ומה אם במקום שלא עשה ולד הטומאה קל בולד הטומאה קל ליטמא באב הטומאה הקל, עשה ולד הטומאה הקל כולד הטומאה הקל ליטמא באב הטומאה, מקום שעשה ולד הטומאה חמור בולד הטומאה ליטמא באב הטומאה חמור, אינו דין וכו'** [גירסת הקרבן אהרן וכעין זה גירסת הגר"א וש"א]. ואקדים לזה הקדמה קצרה, והוא: שרץ, אף שהוא אב הטומאה, נקרא 'טומאה קלה' לגבי זב שהוא חמור ממנו שצריך ספירה ז' ימים ליטהר. ואדם שנגע בשרץ נקרא 'ולד הטומאה קלה' וכל שכן הבגדים שלבוש בהן בודאי אין נקראים רק 'ולד הטומאה קלה'. והנה אם אדם נגע בשרץ והוא לבוש בגדים אף שהבגדים נוגעין בגופו, לא עשה אותם כאילו נגעו בשרץ והם טהורין. עוד צריך שתדע דולד הטומאה של הזב והוא האדם שנוגע בו מיטמאין בגדיו גם כן כדכתיב בקרא "והנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו":

ועתה נבאר הברייתא. ומה אם במקום שלא עשה ולד הטומאה קל בולד הטומאה קל בולד הטומאה קל ליטמא באב הטומאה,]פי' אדם שנגע בשרץ שהוא ולד הטומאה קלה ובגדיו שהוא לבוש בהן ונוגעין בו לא עשה אותם הכתוב כאילו נוגעין בשרץ שהוא אב הטומאה (והאי "ליטמא" פירושו כאילו נטמא), עשה ולד הטומאה הקל כולד הטומאה הקל ליטמא באב הטומאה, פי' שכלי חרס שהוא ולד הטומאה מקבל טומאה מן השרץ כדרך שאדם מקבל טומאה מן השרץ שהוא אב, מקום שעשה כו' פי' שאדם הנוגע בזב מטמא בגדים כמו שמטמא אותן הזב עצמו, על אחת כמה וכמה שהזב יטמא כלי חרס בהיסט כדרך שמטמא אדם אף על פי שטבל:

והתוכן בקיצור הוא כך, אם במקום שלא החמירה התורה לעשות הבגדים שנגעו באדם שנגע באב הטומאה להיותם טמאין כהאדם אף על פי כן החמירה התורה שם לענין כלי חרס שנגעו בשרץ שנטמאו כאדם שנגע בשרץ, מקום שהחמירה התורה דהיינו בזב לעשות בגדים של הנוגעין בזב כאילו נגעו הן עצמן בזב על אחת כמה וכמה שהוא יטמא כלי חרס בהיסט אף על פי שטבל כדרך שמטמא אדם. וזהו בעצמו הקל וחומר דר' יוסי הגלילי:

א"ל ר' יוסי הגלילי פרשהו. פרש לי דבריך:

א"ל שנהו. אמור לי עוד הפעם ואבין מעצמי:

פסקה יג

יג **לו לעצמו**. כלומר לעצמה של ראיה זו דהיינו שההפרשה תהיה לזיבה שהוא עכשיו בה שאם הפרישו וכו':

חלופי תורים ובני יונה. שאם הפריש מעות לקנות תורים ולא מצאן יכול לקנות בני יונה או להיפך כנ"ל:

ואין חלופיהן עשירית האיפה. כמו בסוטה והמצורע:

פסקה יד

יד **שהוא טובל מבעוד יום**. פי' ביום השביעי ולא משחשיכה:

אלא אם כן היה מעורב שמש. מאתמול ואי יטבול היום צריך להמתין על ביאת שמשו דטבול יום אסור לכנוס לעזרה:

פסקה טו

טו **שיפרישם הכהן וכו'**. ר"ל שיברר דבריו בשעת הקרבה איזו לחטאת ואיזו לעולה והיינו אם הבעה"ב לא בירר דבריו בשעת לקיחה:

שאם הפרישם הוא. היינו הבעלים בשעת לקיחה אמרו איזו לחטאת ואיזה לעולה:

הכי גרסינן תלמוד לומר אחד לחטאת ואחד לעולה והביא אותם אל הכהן (ראב"ד והגר"א). והוא בויקרא ה' פסוק ח' (ויקרא ה', ז'-ח') ולמדנו מזה שבשעת הבאה להכהן היו כבר אחד חטאת ואחד עולה והיינו שבשעת לקיחה הפרישו הבעלים לזה וכן מצינו לעיל בויקרא פ' י"ח הלכה ד' שדרש שם כן מהאי קרא ומשם למדנו גם לענייננו שהפרשת בעלים הויא הפרשה ואין הכהן יכול לשנותם:

פסקה טז

טז **והלא מי שראה שלש ראה שתים**. וכבר נתחייב בקרבן ואיך יפטר על ידי שיוסיף לראות:

פרק ו

פסקה א

א **ואיש פרט לקטן**. דשכבת זרע שלו אינו מטמא:

תלמוד לומר ואיש. וי"ו ריבויא הוא אף על פי שלא הגיע עדיין לכלל איש. ובמסכת נדה (דף לב:) מסיק דהלכתא גמירא לה דאינו מטמא עד שיהיה בן ט' שנים ויום אחד ואסמכינהו רבנן אקראי:

פסקה ב

ב **עד שתצא וכו'**. וכן לענין זיבה דכתיב "כי יהיה זב מבשרו" - עד שיצא זובו מבשרו (גמרא):

והרגישו. פי' שהיו אוכלים בתרומה כי היו טהורים והרגישו שנעקר שכבת זרע או זוב מגופן:

אוחזים באמה. שלא יצא מגופן עד שיבלעו את התרומה:

פסקה ג

ג **שכבת זרע פרט למערה**. הראב"ד תמה אמאי ממעטינן העראה כיון שהוציא שכבת זרע הרי בעל קרי אפילו אינו משמש כלל טמא וכל שכן אם הערה באשה וראה קרי שהוא טמא. וכתב שנ"ל שעיקרו למטה בענין משמשת דכתיב "ואיש אשר ישכב איש אותה שכבת זרע ורחצו במים וטמאו עד הערב" והתם ודאי אצטריך שלא תאמר משמשת טמאה ואף על פי שלא הזריע בה, קמ"ל שכבת זרע פרט למערה. ונעתקה לכאן ע"י שיבוש המעתיקים, עכ"ל. וכן הוא גם כן דעת הגר"א שכתב בענייננו[22] שהוא מיותר: **אמה על אמה ברום שלש אמות**. והא דקיימא לן דגבהו של אדם ארבע אמות – ההיא בפישוט ידים ורגלים כשהוא פושט זרועו למעלה מראשו ופושט כמו כן אצבעות רגליו למטה, אז הם ד' אמות [הראב"ד]:

שיעור המקוה ארבעים סאה. שבשיעור זה ימצא אמה על אמה ברום ג' אמות:

פסקה ד

ד **ואם נפשך לומר**. פי' שמא תאמר דמ"וכל בגד" מרבינן שאר מיני בגד שאינן צמר ופשתים ומ"וכל עור" מרבינן כל מיני עור אבל שאר כלים לא [זית רענן]:

האמור בשרץ ובמת עשה כו'. דבמת כתיב "וכל מעשה עזים וכל כלי עץ" ובשרץ כתיב "כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם וגו'":

פסקה ה

ה **אף על מקצתו**. גם כן טמא כולו דהיל"ל "בו", ד'בו' משמע על כולו, אבל "עליו" כאשר יהיה על מקצתו הוא עליו כמו כאשר יהיה בכולו:

מה שכבת זרע האמור למטה כברייתה. היינו מה דכתיב "ואיש אשר ישכב את אשה שכבת זרע" כברייתה, שלא נשתנית מכמות שהיתה ולא נסרחה שכן משמע "אשר ישכב שכבת זרע" שהוא שכבת זרע בשעת השכיבה שלא היה בו עדיין שינוי, אף שכבת זרע דמטמא הבגדים כברייתו:

[22] ומדעת הרמב"ם פ"ה מאבות הטומאה דין יו"ד (פ"ה מהל' אבות הטומאה ה"י) משמע שהוא גרס בענייננו "פרט למערה" אך שמיירי שלא הוציא שכבת זרע וז"ל שם: הבועל את האשה ולא הוציא שכבת זרע - טהור אף על פי שהערה. וכן האשה טהורה עד שיוציא האיש. וכתב שם הכסף משנה מקורו מברייתא זו. אכן קשה מאי שנא העראה דנקט ואולי דמפני שלא הוציא שכבת זרע קרי לה בלשון העראה ודוחק או אפשר שאינו מצוי בגמר ביאה בלא הוצאת שכבת זרע.

פרט לשכבת זרע שנסרחה. בשבת פרק רבי עקיבא מוקי לה בשפרשה מן האשה כגון פולטת שכבת זרע שקבלה מן הזכר דמסרחה מפני שמחממת בגופה אבל פירשה מן האיש מטמאה תמיד כל זמן שהיא לחה:

מכאן אמרו וכו'. ממאי דאמרינן שכבת זרע שנסרח אינו מטמא אמרו וכו':

הפולטת שכבת זרע וכו'. הנה השכבת זרע אם תפלטנו ולא תשתנה הנה היא כמו רואה שכבת זרע וטמאה ופליגי הני תנאי בכמה מן הזמן תצא ממנה השכבת זרע ותהיה טהורה לפי שבזה הזמן נפסד מגדר הזרע שאינו ראוי שוב להזריע. ודע שעונה הוא עת מהזמן, או יום שלם או לילה שלמה:

ביום השלישי טהורה. כגון ששמשה ביום החמישי ופלטה בשבת, ל"ש אם שמשה בתחלת ליל ה' דאישתהי ד' עונות שלמות – ליל ה' ויום ה', ליל ו"ו ויום ו"ו, לא שנא אם שמשה יום ה' קודם שחשכה דלא אשתהי בגופה אלא מקצת יום ה' וליל ששי ושבת, דליכא אלא ב' עונות שלמות, אם פלטתו ביום שבת טהורה דבתר ימים אזילנן ולא בתר עונות ומקצת היום ככולו והרי אית לה מקצת יום ה' ויום ו"ו כולו ומקצת יום שבת והו"ל שבת יום ג' וטהורה:

ר' ישמעאל אומר פעמים שהם ד' עונות וכו'. בא לחלוק ולומר דפולטת בג' לשימוש טמאה אבל פולטת בד' טהורה ולזה אמר פעמים שהם ד' עונות שלימות כגון אם שימשה יום ד' עם חשיכה, פליטתה טמאה, עד תחלת ליל שבת דהוו להו ד' עונות שלימות – ליל ה' ויום ה', ליל ו"ו ויום ו"ו, והם ד' ימים – יום ד' ויום ה' ויום ו"ו ויום שבת הרביעי, דמקצת היום ככולו. ופעמים שהם ה' עונות כגון אם שימשה תחלת יום ד'. ופעמים שהם ו"ו עונות כגון אם שמשה בתחלת ליל ד' בין השמשות:

רבי עקיבא אומר לעולם ה'. רבי עקיבא פליג אתרוויהו וסבירא ליה דלא אזלינן בתר ימים אלא בתר עונות:

פסקה ו

ו **ואם יצאת מקצת עונה ראשונה**. כגון שלא פירש מתחילת היום נותנין לו מקצת עונה ששית להשלים החמש עונות שיהיו שלימות דכל הפולטת בתוך ה' עונות טמאות ועיין בשבת דף פ"ו טעמייהו דכולהו תנאי:

פסקה ז

ז **או יכול שאני מוציא וכו'**. דגם זו קטנה היא ואינה בכלל אשה, תלמוד לומר ואשה, באת לרבות דאף זו בת ביאה היא ומקבל טומאה על ידי השכיבה. ובפרק בנות כותים מסיק דהלכה למשה מסיני היא ואסמכוה רבנן אקראי:

פסקה ח

ח **פרט לקטן**. פחות מבן תשע דאין ביאתו ביאה לטמא אותה:

אותה פרט לכלה דברי ר"י. מפרש ביבמות (דף לז.) קסבר לפי שאין אשה מתעברת מביאה ראשונה ובעינן שכבת זרע הראוי להזריע, לפיכך היא פטורה מטבילה על טומאת ביאה ראשונה:

וכי מאי ראיה לכלה. כמו מה ענינו לכלה:

אלא אותה פרט לדבר אחר. היינו לשלא כדרכה ד"שכב אותה" משמע השכיבה המיוחדת לה דהיינו כדרכה:

פרט למערה. דעל ידי הראה בודאי אינו מזריע ולא נטמאה ור' יהודא סבירא ליה דשלא כדרכה והראה מ"שכבת זרע" נפקא ו"אותה" פרט לכלה:

פסקה ט

ט **הקיש רחיצתה לרחיצתו**. מדכתיב "ורחצו" דזכרן יחד ולרחיצה דידיה לא אצטריך דהא אמר למעלה "ואיש כי תצא ממנו וכו'" ולזה לא אתא אלא להקשה:

מה רחיצתו בנקיות. היינו בלא חציצה כדדרשינן מ"את כל בשרו" שלא יהיה דבר חוצץ בין מים לבשרו:

מה רחיצתו בארבעים סאה. כדדרשינן לעיל בהלכה ג':

הכי גרסינן ומה רחיצתו פרט לבית הסתרים. כדילפינן לעיל פ"ד הלכה ה' אף רחיצתה פרט לבית הסתרים דא"צ שיבואו בהן המים:

פסקה י

י **מה תלמוד לומר ורחצו וכו'**. פי' מה בא ללמדנו בטבילה זו דמשום טבילה דידיה לא אצטריך קרא וכמו שכתבנו למעלה, ואם ללמד עליה שהיא צריכה טבילה, טבילה זו למה?

אם לענין הנוגע. פי' אי טבילה זו משום דנגע הוא בא ללמדנו דאם נגע בשרה מבחוץ בהשכבת זרע שלו כאשר יצתה ממנו טעונה טבילה, הרי כבר אמור למטן בפרשת אמור "או איש אשר תצא ממנו שכבת זרע" ודרשינן שם ד"או איש" מרבה הנוגע בשכבת זרע:

הכי גרסינן אלא מפני שהוא בית הסתרים. פי' אלא מה בא זה ללמדנו דאשה זו טעונה טבילה הוא אף על פי שלא נגע בשרה מבחוץ והוצרך להשמעינו זה מפני שהיא טומאת בית הסתרים ובכל מקום טומאת בית הסתרים אינה מיטמאה וכאן מיטמאה מפני שגזירת מלך היא דבהא מיטמאה:

פרשה ד

פסקה א

א **אין לי אלא אשה גמורה**. גדולה דכך משמע "אשה":

בת יום אחד מנין. דאם ראתה דם הויא טמאה:

תלמוד לומר ואשה. דוי"ו מרבה הכל:

מכאן אמרו. מה שאמר "מכאן" אינו אלא לבת יום אחד לנדה, דבת י' ימים לזיבה מקרא ד"ואשה כי תזוב זוב דמה" דריש לה דמשתעי בזיבה והכא בנדה משתעי:

בת י' ימים לזיבה. דבתר דחזיא ז' ימים דנדה אי חזיא דם בתר הכי ג' ימים הויא זבה דאין זיבה אלא לאחר נדות כדמפרש לקמן:

פסקה ב

ב **מן הדיבור ואילך**. דאי לאו כן "אשר היא זבה" היה לו לכתוב:

אפילו זבה מכל מקום. דאפילו יהיה הדם זב מפיה או מחוטמה יהא טמא:

תלמוד לומר. בויקרא כ' "והיא גלתה את מקור דמיה", ד"את דמיה" הילי"ל, ואמר "מקור" להורות דאין הדם מטמא אלא הבא מן המקור:

פסקה ג

ג **תלמוד לומר דם**. דסתם דם הוא אדום וכן הוא אומר במואב (מ"ב ג, כב) "ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם":

כשהוא אומר. בפרשה תזריע "וטהרה ממקור דמיה" ללמד שדמים הרבה טמאין בה דכל הני דקחשיב הם בכלל אדומים ושחור דקחשיב הוא גם כן אדום אלא שלקה דלא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר הוא משחיר [גמרא]:

האדים וכו'. ביארנוה למעלה בריש פרשה תזריע בפ"ב הלכה ו' עיי"ש:

פסקה ד

ד **בבשרה וכו' בפנים כבחוץ**. פי' מאחר שיצא מן המקור לפרוזדור והעמידוהו כותלי בית הרחם מיד היא טמאה ד"בבשרה" משמע בהיותו תוך בשרה:

והלא דין הוא. שלא תטמא בפנים ולהכי אצטריך קרא:

אין מטאמ בפנים כבחוץ. כדדרשינן לעיל "מבשרו - עד שתצא טומאתו לחוץ":

תלמוד לומר זובה. "דם יהיה זוב בבשרה" דמשמע דזובה מטמא בבשרה ואף על גב דהאי קרא גבי נדה כתיב מדאפקיה בלשון זביה ילפינן לזיבה:

פולטת שכבת זרע מנין. שאף היא מטמאה אף בעודם בפנים כבחוץ. תלמוד לומר "יהיה" דמלה יתירא היא דהול"ל "דם זובה בבשרה" וכתב "יהיה" דמשמע כל מה דיהיה

זב מאותו מקום מטמאה בבשרה דהיינו בפנים לרבות פולטת שכבת זרע דכיון דהיא מטמאה בפליטתו משפלטה לבית החצון טמאה:

דיה כבועלה. דיה לפולטת שכבת זרע שתהיה כבועלה דבעל קרי אינו מטמא עד שתצא טומאתו לחוץ וכנ"ל בפרק וי"ו הלכה ב':

פסקה ה

ה **לא בזיבתה כל שבעה**. שכל שבעת ימים אלו כל דם שרואה הם דם נדות ולא יחשב לה לדם זיבות כל מה שתראה באלו הימים מהדם:

יכול עד שתהא רואה דם כל שבעה תלמוד לומר תהיה. פי' דהתורה לא אמרה רק שטומאתה ימשך עליה עד שבעה ימים אבל לא שתמשך ראיתה שבעת ימים:

פסקה ו

ו **אין לי אלא ימים**. פי' אף דהחמירה התורה אף על פי שאינה רואה אפשר דבאופן זה לא החמירה עליה להיות עליה טומאת נדתה רק בימים ולא בלילות וטובלת מטומאתה וטהורה לבעלה ואפשר עוד דהכי קאמר אין לי אלא ימים דבזה גילה הכתוב אף על פי שאינה רואה בו לילות מנין דסגי אף על פי שאינה רואה כלל לא בימים ולא בלילות. תלמוד לומר תהיה לרבות את הלילות היינו דאף שלא ראתה כלל חוץ מפעם ראשונה הצריכה הכתוב לישב שבעת ימים בנדתה:

פסקה ז

ז **יכול בין סמוכים וכו'**. פי' ס"ד אלו ז' לנקיים לאחר שפסקה מלראות ויהיו בין סמוכין כולם נקיים זה אחר זה בין מפוזרין שראתה בינתיים ויעלו ראשונים ואחרונים לשבעה נקיים (שהרי כך מצינו לומר גבי נקיים דזבה אלא שכתב שם "ואחר תטהר" (נדה לג, ב) אחר אחר לכולם שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם):

תלמוד לומר תהיה תהא הווייתן אחת. פי' כל השבעה ימים הן במדרגה אחת בין ראתה כל שבעה ובין לא ראתה אלא ראיה ראשונה ובין שראתה בהפסק א"צ אלא שבעת ימים ואח"כ טובלת וטהורה דלא בעינן נקיים (מפירוש הר"ש משנ"ץ בפ' תזריע):

פסקה ח

ח **מבעוד עוד**. של יום השביעי כמו שאר חייבי טבילתן שטבילתן ביום:

פסקה ט

ט **הן אם מטמאה משכב וכו'**. כדכתיב "וכל הנוגע במשכבה יכבס בגדיו":

לא תטמא בגדים במגע. פי' אדם הנוגע בה בעצמה ק"ו שיטמא בגדים:

יכול יהיה נוגע מטמא אדם וכלי חרס. פי' להכי כתב רחמנא "יטמא עד הערב" להורות דהא לבדו יטמא אבל אדם וכלי חרס הנוגעין בו אין מיטמאין כלל:

ודין הוא. חזר התנא להקשות באמצע דבריו דהלא גם לזה אין צריך קרא:

מה הנוגע בזב אינו מטמא אדם וכלי חרס. כדלעיל סוף פרשה ב' הלכה י"א:

פסקה י

י **לא אם אמרת בזב וכו'**. פי' לא תוכל ללמוד זה מדינא דזב לנדה דבזב דין הוא להקל בזה אחרי שיש לו עוד קולא והוא שאינו מטמא אדם לטמא אדם ממקום אחר דהיינו הנבעלת לזב אין בכחה לטמא עוד אדם וכלי חרס מה שאין כן בנדה שמטמא את בועלה ונותנת לו טומאה שגם הוא יטמא אדם וכלי חרס דכתיב "ותהי נדתה עליו":

יהא הנוגע בה וכו'. פי' האדם הנוגע בה יהיה גם כן בכחו לטמא עוד אדם וכלי חרס:

הכי גרסינן תלמוד לומר כל הנוגע בה וכו'. וכן איתא בילקוט:

פסקה יא

יא **תלמוד לומר**. למטה:

כל הנוגע במשכבה. שלא אמר "במשכב" אלא "במשכבה", משמע משכב המיוחד לה לשכיבה וכל הנוגע כלומר וכן במושב כתיב כלי דמשמע כלי המיוחד לישיבה:

פסקה יג

יג **שהרבה מיטמאין ואינן מטמין**. פי' מיטמאין ואינן מטמאין אחרים כגון אוכל פחות מכביצה או שני בחולין שמקבלין טומאה ואינן מטמאין את אחרים:

פסקה יד

יד **ואם וכו'**. האי קרא משתעי בטהור הנישא על משכב הנדה או על מושבה דמלת "הוא" אדלעיל מניה קאי והוא לטהור דביה איירי דכתיב "וכל הנוגע במשכבה וגו'" ועליו אמר "ואם על המשכב" היינו דאם זה הטהור לא נגע במשכב ולא במושב אלא נישא על המשכב ועל המושב שגם הוא יהיה לו דין האמור מקודם שיכבס בגדיו ולזה אמר כאן שאינו טמא עד שינשא רובו עליו שכן אמר הכתוב "אם על המשכב הוא", ו'הוא' אינו נקרא אלא כשנישא כולו או רובו עליו, אז הוא מקבל טומאה מן התחתון. וכן אם הוא להוריד הטומאה ממנו על התחתון בין אם העליון הוא זב או נדה דאיירינן בה בכל זה בעינן שינשא רובו עליו. וכ"ז לענין עליון אבל לענין תחתון דהיינו משכב ומושב של הזב והנדה, אפילו אם נישא הטהור על מקצתו גם כן נטמא מדכתיב "או על הכלי" מרבינן אפילו על מקצתו:

ודע עוד דכל זה לענין טומאת משכב ומושב ע"י הזב בעינן שינשא רובו של זב עליו ואי לאו הכי לא נטמאו אבל אם מקצתו של זב נישא על האדם אפילו באצבע קטנה – נטמא האדם. והוא הדין אם הזב למטה והאדם נישא עליו אפילו באצבע קטנה נטמא. ועתה נבוא לבאר הברייתא:

או על מקצתו. פי' אפילו על מקצתו:

רוב טמא. והוא הזב או הנדה על האדם הטהור או על המשכב הטהור ואפילו רק על מקצתן וזה הוא לענין להוריד טומאה והוא הדין שמהני זה לענין לקבל טומאה כגון שרוב טהור על הזב או על המשכב הטמא ואפילו על מקצתן:

אחד זב ואחד משכב. ר"ל בענין זה שהיה רוב אין חילוק בין זב למשכב:

מקצת טמא. והוא הזב או הנדה על אדם טהור או על מקצתו או מקצת טהור והוא האדם על הזב או על מקצתו:

בזב טמא. ר"ל אם הוא בזב עם האדם וכנ"ל דבזה בין טמא על הטהור או להיפך לא בעינן שינשא רובו עליו:

ובמשכב טהור. ר"ל אם היה מקצת הזב על המשכב הטהור לא נטמא המשכב וכן אם היה מקצת האדם הטהור על המשכב הטמא לא נטמא האדם. כללא דמלתא, זב לגבי אדם טהור, בין מסיט בין ניסט, לא בעינן רוב. אבל לגבי משכב בעינן רוב. עוד כלל – אין צריכין רוב אלא בעליון ולא בתחתון:

ר' שמעון אומר אף מקצת טמא וכו'. ר"ל כמו ברישא זב ומשכב שוה, כן בסיפא זב ומשכב שוין דגם בעינן שינשא רובו עליו אכן באמת בזבים פרק ה' במשנה שם איתא דר' שמעון סבר מקצת טמא על הטהור טמא, מקצת טהור על הטמא טהור, וכתב הראב"ד דכן נכון להיות וגירסא זו שלפנינו משבשתא היא:

פסקה טו

טו **הכי גרסינן על הכלי זה המרכב שנאמר בנגעו בו**. פי' שנאמר בנגעו יטמא עד הערב, משמע שאין טעון כבוס בגדים ואם כן ע"כ איירי במרכב דהנוגע במשכב טעון כיבוס בגדים (כדכתב לעיל מזה) כמו בנושא ורק במרכב חלק הכתוב בין נוגע לנושא:

פרק ז

פסקה א

א **הכי גרסינן שכב ישכב לרבות שתי שכיבות**. כדרכה ושלא כדרכה שבאיזה אופן שבא עליה תהי נדתה עליו:

אם שכב ישכב לרבות הראה. היינו דאם בא לרבות דאף שלא גמר ביאתו נטמא בטומאת הנדה:

תלמוד לומר ואם. היינו דוי"ו אתי לרבות ומרבינן בן ט' דכיון שהוא ראוי אז לשכיבה דביאתו ביאה קרינא ביה "ואם שכב ישכב":

פסקה ב

ב **אותה פרט למצורעת**. דלא מטמאה את בועלה דליהוי כמותה כנדה דלזה אמר "אותה" ולא אמר "ואם שכב ישכבנה":

והלא דין הוא. דתטמא ולזה הוצרך קרא למעטה:
מצורעת שמטמאה בביאה. בבואה אל הבית שכל שבבית טמא ואפילו אדם:

פסקה ג

ג **יכול יעלה לרגלה**. פי' אם שכב אותה ביום ג' לנדתה יכול ישלים עוד ד' ימים כמותה ויטבול ויטהר:
תלמוד לומר וטמא ז' ימים. ואפילו בא עליה בשביעי שלה:
מה היא מטמאה אדם. לטמא בגדים שעליו דאתי בקל וחומר ממשכבה, אף הוא מטמא אדם לטמא בגדים שעליו:
וכלי חרס. דשאר כלים פשיטא דכיון שהוא מטמא בגדים כולל בזה כל הכלים כדאיתא לעיל בתורת כהנים על מה שכתוב בתורה "יכבס בגדיו", אלא הרבותא הוא על כלי חרס דאף על גב דאין כלי חרס בעלמא מקבל טומאה אלא מאוירו, על ידי היסט זב וזבה מיהא מיטמא, ונדה שוה לזה וילפינן לבועל נדה בהיקשא מנדה לענין זה (רש"י בנדה לג.):
שאין תלמוד לומר. וכל המשכב וכו', שהרי כבר נאמר "ותהי נדתה עליו" ובדידה כתיב "וכל הנוגע במשכב יכבס בגדיו":
מטומאה חמורה. שלא יהא משכבו חמור כמשכבה לטמא אדם ובגדים שעליו:
אלא אוכלין ומשקין. ואפילו אדם אינו יכול לטמא דמשכבו הוא רק ראשון לטומאה לבד ד'יטמא' טומאה קלה משמע (גמרא שם). ומה דכתיב "ותהי נדתה עליו" אינו אלא לומר שיהא גופו כמו גופה לטמא אדם לטמא בגדים אבל לא לענין המשכב:

פסקה ד

ד **משכבו כמגעו**. פי' כנוגע בבועל נדה, מה נוגע בו דינו כראשון לטומאה (לאחר שפירש ממטמאיו) דאינו יכול לטמא רק לאחד ואותו האחד הוא שני ופוסל בתרומה, אף משכבו כן - מטמא אחד ופוסל אחד:

פסקה ה

ה **נמצאת וכו'**. מזה שאמר שמשכבו אין לו טומאה רק מטעם שנגע בבועל נדה ולזה אינו מטמא אלא אחד ופוסל אחד אתה למד דין זה:
ככר של תרומה כרוך במפה ונתון בין כר לחבירו. במטה שבועל נדה שוכב עליה, אם המפה בככר הוא נתון כנגדו של בועל נדה באופן שהוא שוכב עליה הרי המפה טמאה משום משכב ומטמא הככר דמשכבו מטמא אוכלין ומשקין כנ"ל, ואף על פי שהכר מפסיק בינו למפה לית לן בה שזהו העיקר בטומאת משכב שטומאה יורדת לתחתון כעליון. אבל אם המפה שכרוך בה הככר היא שלא כנגדו הככר והמפה טהורין שהרי עכשיו אין המפה משכב לו ואם תבא להם שום טומאה הוא מן הכר שהוא משכבו

של בועל נדה וזה אי אפשר שהרי המפה אינה מיטמאה מהכר שאין משכב בועל נדה מטמא בגדיו והככר לא יטמא מפני שאין המשכב נוגע בו שהמפה מפסקת בינו לכר ומצלת אותו:

שאין מגעו. כלומר שאין מגעו של משכב:

מטמא בגדים. שיתטמא המפה על ידי זה:

פסקה ו

ו **שיספור שבעה לביאה אחרונה**. שאם בא עליה היום והדר בא למחרתו וכן אחר כך לא יספור הז' ימים אלא לביאה אחרונה. דמתחלה אמר "שכב ישכב" דמשמע שכיבות רבות ואח"כ אמר "וטמא שבעת ימים" ומשמע דלאחר כל השכיבות יטמא ז' ימים:

והלא דין הוא. ולמה צריך קרא:

פסקה ז

ז **אלא לראיה ראשונה**. שאפילו ראתה אחר כך כל שבעה טובלת בשביעי לערב:

פסקה ח

(ח) הכי גרסינן **או כלך**:

פסקה יא

יא **תלמוד לומר משכב**. פי' דהול"ל "וכל אשר ישכב עליו", מאי "המשכב"? שמע מינה המיוחד לישיבה דאי לאו הכי טהור לגמרי:

אלא משכב. והוא הדין למושב דדינם שוה:

מרכב מנין. ולא יוכל ללמוד ממשכב שהוא חלוק מהם בדינו שחלוק מגעו ממשאו, מנין שמטמא אותו בועל נידה לטומאה קלה:

תלמוד לומר וכל. דוי"ו ד"וכל" מרבה אף המרכב:

אין לי אלא בזמן וכו'. כלומר כיון דהקלנו במשכבו של בועל נדה שאינו מטמא אלא טומאה קלה, נקל בו גם כן שלא יטמא אלא מה שנוגע בו שכן משמע מאומר אשר ישכב עליו שהוא עליו ממש:

תלמוד לומר וכל המשכב. אשר ישכב. דמשמע כל המשכבות שיהיה הוא עליהם הכל טמאים אפילו עשר וכו' ומרכב הנ"ל לא ממלת "כל" מרבינן ליה אלא מהוי"ו שמרבה דבר אחר על המשכב:

עד שינשא רובו עליו. דאי לאו הכי אפילו טומאה קלה לא יטמא. ואין להקשות למה לי קרא ומי עדיף מזב ונדה עצמה דגם שם בעינן עד שינשא רובו על המשכב. יש לומר דגם שם הוה אמינא דאימעטו רק מטומאה חמורה וכמו שתירץ הברייתא מקודם בהלכה יו"ד:

פרשה ה

פסקה א

א **ואשה בין גיורת וכו'**. עיקר הרבותא משום שפחה שאינה משוחררת:

מחמת עצמה. מדכתיב "דמה" בה"א, משמע שהדם הוא מחמת עצמה והיינו מטבעה ולא דם היוצא מחמת ולד, והיינו דאי מקשה לילד בימי זיבה דהוא באחד עשר יום שבין נדה לנדה, ורואה דם כמה ימים, לא נעשית זבה על ידי זה משום דקושי הסמוך ללידה, כל דם שהיא רואה – מחמת ולד היא, ולא מחמת זיבה. ודוקא אם לא שפתה מצערה קודם לידה. הא אם שפתה לילה ויום קודם לידה, שלא היה לה צער – איגלאי למפרע שהדם לא היה מחמת לידה ונקראת יולדת בזוב:

ולא דמה מחמת אונס. כמו שטיהר בזב הזיבה הבאה מחמת אונס אבל אין כונת הכתוב למעט דם הבא מחמת ולד:

כשהוא אומר זוב. דהוא יתר, דהו"ל לומר "כי יזוב דמה", מאי "זוב דמה"? לרבות כל מה שתזוב ואפילו מחמת אונס:

ולא דמה מחמת ולד. ומתבאר שם בגמרא דדוקא מקשה בתוך האחר עשר יום, הא אי מקשה בימי נדה דהיינו בשבעה ימים הראשונים, לא מיעטו הכתוב ואפילו על ידי יום אחד נעשית נדה על ידי זה:

פסקה ב

ב **כמה יהיה וכו'**. פי' כמה הוא הזמן קודם הלידה שאם תראה בהם בקושי תהא תולה בולד ויהיו הדמים שתראה טהורים מן הזיבה:

דיה חדשה. דיה אם נטהר את דם הקושי מזיבות חדשה דהיינו חודש ט' אבל אם קשתה ג' ימים בתוך י"א ימי זיבה בחודש השמיני, אפילו מקשה והולכת כל החודש ט', הרי זו יולדת בזוב מחמת ג' ימים של חודש ח':

פסקה ג

ג **ויש מקשה עשרים וחמשה יום**. היינו מן הקושי ומן השופי יהיהי בס"ה כ"ה יום:

שנים בלא עת. דהיינו בי"א שבין נדה לנדה דהכי קרינהו רחמנא בלא עת נדתה וכגון שראתה יום עשירי ויום י"א ועדיין לא נעשית זבה בהם דאין זבה אלא בג' ימים ואם ראתה שתים בסופן כשתראה למחר הוי פתח של נדותה ואינו מצטרף לו לזיבה אלא תחלת נדה הויא ואחר כך שבעה שהיא נדה ושנים לאחר הנדה הרי י"א וכל זה היה בלא קישוי ואח"כ י"ד יום של קישוי לדעת ר' יוסי ור"ש הרי בסך הכל כ"ה:

הכי גרסינן וי"ד יום שהולד מטהר. ר"ל הבאין על ידי קישוי הולד וכן איתא בגמרא:

אבל א"א שתקשה כו'. לפי כאשר בצרת לה הי"ד יום נשאר י"ב יום וכאשר תחשוב השני מים שקודם ימי נדה וימי נדה נשארו לאחר זה שלשה ימים והויא זבה:

מקום שאין ולד ולא ילדה בזב. הא מלתא מקשה ע"ז בגמרא (דף לח.) מקום שאין ולד בתמיה אפילו בתלתא לאחר הנדה נמי הויא זב ותו מאי יולדת בזוב איכא הכא והרי לא ילדה כלום. ומשני הכי קאמר א"א שתתקשה כ"ו יום אפילו במקום שיש ולד ומקום שאין ולד אלא נפל אפילו בבציר מהכי נמי הוי יולדת בזוב דאין קישוי לנפלים והיינו דאין הנפל מטהר קישויו:

פסקה ד

ד **ויש רואה וכו'**. היינו דראתה בלא קישוי מאה ימים רצופין ואפילו הכי לא נעשית זבה, דאי הלידה היתה בקישוי אפילו לדעת ר' יוסי ור' שמעון היינו יכולין לחשוב עוד י"ד יום והויא קי"ד:

ושמונים של נקבה. דאפילו ראתה כל השמונים לא נעשית זבה:

פסקה ה

ה **ימים שנים**. פי' דאי הוי כתיב "ימים" לבד ולא כתיב "רבים" הוי משמע שנים, והשתא דכתיב "ימים רבים" לרבות עוד אחד והוא שלשה, וכדלקמיה בהלכה ט':

יכול לימים הרבה. היינו יותר משנים ומה דכתיב "רבים" היינו עוד יותר:

תפסת מרובה לא תפסת וכו'. פי' אם אתה תופס את המועט אין מוציאין אותו מידך שהמועט בכלל המרובה הוא, ואם באת לתפוס את המרובה יאמרו לך הבא ראיה וטול:

פסקה ו

ו **רבי יהודא ב"ב אומר שתי מדות וכו'**. הא לתת טעם ממנהג העולם מה מצינו בנוהג שבעולם שתופשין את המדה כלה ומניחין את שאינה כלה, אף כאן תופסין את החשבון המועט שיש לו סוף:

פסקה ז

ז **וכי למה בא הכתוב לפתוח וכו'**. ר"נ בא לתת טעם מדרך המקראות שלא באו לסתום אלא לפרש:

פסקה ח

ח **רבי מונא אומר וכו'**. סברתו דאין אנו צריכין לכל אלו הדמיונים דמגופה דקרא משמע דאחר דאמר רבים אחר אומרו ימים בודאי כי לא יובן מן ימים אלא שנים:

והלא כבר נאמר רבים. פי' הלא לזה ביאר הכתוב ואמר "רבים" מכלל דבתיבת "ימים" לא משמע ריבוי:

פרק ח

פסקה א

א **יכול הרואה שלשה בתחלה**. היינו בתחלת נדה ראתה ג' ימים רצופים תהא זבה לספירת ז' נקיים ולקרבן דכתיב (ויקרא, טו) ימים רבים וקמצריך לה ספירה וקרבן:

ומה אני מקיים ואשה כי תהיה זבה דם. האמור בפרשה ראשונה שלא הצריכה ספירת נקיים וקרבן:

תלמוד לומר בפרשה שנייה **על נדתה**. משמע מזה דמיירי קרא בזובה דם בזמן הנוסף על נדתה:

אחר נדתה היא מטמאה. על ידי ראית ג' ימים להיותה זבה עי"ז ולא בתחלה:

פסקה ב

ב **סמוך לנדתה**. שראתה יום ראשון אחר ז' ימים נדתה וראתה שמיני ותשיעי ועשירי:

או כי תזוב. לרבות ראתה ט' ויו"ד וי"א:

מנין שנים שלשה כו'. שכולן יש להן דין אחד שיהו ראויין לזיבה:

אמרת מה מצינו ברביעי. לימים שאחר הנדה:

שהוא ראוי. לספירת נקיים אם ראתה אב"ג ופסקה:

ראוי לזיבה. להצטרף עם ב"ג אם לא ראתה ביום א' דהא אתרבי מופלג יום אחד מקרא ד"או כי תזוב" דהיינו בג"ד. אף אני מרבה כל אלו עד יו"ד ויו"ד בכלל שהן ראויין לספירה אם ראתה ג' ראשונים דמשכי ז' נקיים עד יו"ד שיהו נמי נראין לזיבה באיזה מהן שתראה ג' רצופין:

פסקה ג

ג **מנין לרבות י"א**. שיצטרף עם הראשונים לזיבה לג' רצופין ואף על גב שאינו ראוי לספירת נקיים של זיבת ג' ראשונים:

תלמוד לומר בלא עת נדתה. ואפילו מופלג לימים הרבה:

או יכול. כיון דכתיב "בלא עת נדתה":

שאני מרבה אף י"ב. שאם ראתה יו"ד י"א י"ב תהא זבה גמורה ולא תהא תחלת נדה בראיה י"ב אלא מצטרף לזיבה:

אחר שריבה הכתוב מיעט. יש דלא גרסי לה, וגם בגמרא ליתא. ועל פי הדחק נוכל ליישבו דהכתוב "בלא עת נדתה" משמע אפילו מופלג הרבה והכתוב "על נדתה" משמע סמוך לנדתה, וע"כ צריך למעט איזה מהם מאי עדיפא זה מזה:

מרבה אני את אחד עשר. שהוא ראוי לספירת זיבה או כי תזוב דזיבה רביעית מתרבי מן "או כי תזוב" ולאותה זיבה משכי ימי ספירה עד י"א:

פסקה ד

ד **אין לי אלא הרואה שלשה וכו'**. ברייתא זו מיירי לענין טומאה שתהיה עכ"פ טמאה אפילו בפחות מג' ימים אף דלענין קרבן אינה חייבת:

תלמוד לומר ימי. דהו"ל לכתוב "כל זוב טומאתה" וכתיב "כל ימי" ומיעוט ימים שנים:

תלמוד לומר כל זוב וכו'. היינו דממלת "כל" מרבינן לה דהוה ליה לכתוב "ימי זוב טומאתה" וכתב "כל" לרבות ובגמרא (דף עג.) הגירסא "תלמוד לומר כל ימי", והוא הנכון:

פסקה ה

ה **שהיא משמרת להם יום אחד**. של טהרה מלבד היום שראתה בו כגון אם ראתה יום אחד תשמור יום ב':

תלמוד לומר טמא יהיה. הנה זה הפסוק נזכר אצל מושב נדה ולא נזכר שם כלל ימים ובגמרא הגירסא "תלמוד לומר יהיה לה" ופירש"י הוסיף לה הויה של שימור והכונה שאחר שלמד ראיה אחת וב' ראיות לטומאה מ"כל ימי" אמר שיהיה לה עוד יום אחד לספירה:

הזב שאינו סופר אחד לאחד. דזב בעל ראיה אחת דינו כבעל קרי וטובל בו ביום ומ"מ לשני ראיות סופר שבעה ימים:

זבה שהיא סופרת אחד לאחד אינו דין שתספור שבעה לשנים. כן הוא הגירסא בגמרא וכתב הקרבן אהרן דהיא הגירסא האמיתית:

תלמוד לומר יהיה לה. היינו מדלא כתציב "יהיו לה" אלא "יהיה לה" לשון יחיד להורות דבכל גווני אין להוסיף אלא הויה אחת:

פסקה ו

ו **תלמוד לומר ימי זובה כמשכב נדתה**. דמשמע שימי זובה שהם שתים גם בהם משכבה כמשכב נדתה:

פסקה ח

ח **תהיה וכו'**. אף שזה הפסוק מוזכר מקודם איידי דדרש מתחלה לרבות יום אחד לטומאת זיבה מסיים לנו דבמשכב ומושב גם כן דינא הכי ואחר כך חוזר לענינו הראשון ואמר ש"תהיה טמאה" דהוא יתר, דדי במה דכתיב "ימי זוב טומאתה כימי נדתה", לרבות שהזבה מטמא' את בועלה וזהו שאמר הכתוב כימי נדתה תהיה טמאה ובנדה הלא כתיב בהדיא:

היא מטמאה. ד"היא" יתירא דהו"ל לכתוב "כימי נדתה תהיה טמאה", ואתי להורות דדוקא היא מטמאה את בועלה כשהיא זבה אבל אין הזב מטמא את מי שהוא בועל:

פסקה ט

ט **הלא דין הוא**. שיטמא את מי שהוא בועל ולזה איצטריך קרא:
אלא בשלש ראיות לשלשה ימים. דזבה תלה הכתוב טומאתה בימים:
אלא שדברו חכמים בלשון נקיה. ר"ל דהו"ל לחכמים לומר אין הזב מטמא את בועלו דהיינו הזכר הבועל דומיא דאמרינן הזבה את מי שהוא בועלה אלא שדברו בלשון נקיה ואמרו "את שהוא בועל":

פסקה י

י **כטומאת נדתה ולא כימי נדתה**. היינו מה דכתיב "וכל הכלי אשר תשב עליו טמא יהיה כטומאת נדתה", והל"ל "כמושב נדתה יהיה", ולזה אמרו שהכונה דדוקא לענין טומאה השוה הכתוב למשכב ומושב לנדה עצמה שמטמא טומאה חמורה לטמא אדם לטמא בגדים אבל לא ישוה לה במנין הימים של טומאה להיות טמא ז' ימים כנדה:
והלא דין הוא. להיפך ולזה איצטריך קרא:
ומה במקום שלא עשה טומאת המיטמא כמטמא. היינו בועל נדה שלא עשה טומאת המיטמא ממנה כטומאתה הטמא אותו. שטומאתה חמור, שמשכבה ומושבה מטמא אדם לטמא בגדים מה שאין כן הבועל, משכבו ומושבו אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין ואף על פי כן עשה ימי המיטמא כמטמא ור"ל לענין זמן השוה אותו לנדה עצמה שטמא ז' ימים כדכתיב בקרא:
כאן שעשה טומאת המיטמא כמטמא. פי' שמשכבה ומושבה של זבה יש עליה כל חומר טומאה חמורה כזבה עצמה, אינו דין שנעשה ימי המיטמא גם כן כמטמא, והיינו שימשך ז' ימים. להכי כתיב למעוטי:
כל הנוגע בהם יטמא על ידי חיבוריהם. פי' דאי ללמד שהמשכב ומושב מטמא ואדם לטמא בגדים – הרי כבר למדנו אותו מאומרו "כטומאת נדתה". אלא להורות דאף מי שנוגע בחיבוריהם טמא כגון הנוגע בשער וצפורן של זבה המחוברין בהם או בחבורי המשכב והמושב כגון החבל היוצה מהמטה מחמשה ועד עשרה כדאמרינן לגבי זב (ראב"ד):

פרק ט

פסקה א

א **ואם טהרה מזובה כשתפסוק מזובה**. פי' האי "ואם טהרה" אינו ר"ל שתטבול מקודם אלא האי "ואם טהרה" ר"ל לשון נקיות והפסקת טומאה ותיכף שתפסוק תספור לאלתר:
הכי גרסינן ולא מזובה ומנגעה. ועיין לעיל בריש פ"ה לגבי זב בביאורנו והוא הדין לגבי זבה:

ולא מלידתה וזיבתה. היינו דאם חל ימי לידתה כשפסקה מזיבתה אפילו הכי תספור הנקיים שלה דימי לידתה כשלא תראה בהם דם גם הם משלימין לספירתה ועיין בנדה (דף לז.) דפליגי בזה אביי ורבא ואביי לא גריס דבר זה בברייתא אלא מזובה ולא מנגעה בלחוד:

וספרה לה לעצמה. פי' מדכתיב "לה" משמע שהיא בעצמה נאמנת על זה כשאומרת שאינה רואה בהן דם:

בין מפוזרים. פי' דאם ראתה בינתיים תשוב להשלים ספירתה אחר שתטהר מראיה זו:

ואחר תטהר אחר אחר לכולם. פי' האי "אחר" משמע אחר לכל השבעת ימים ביחד שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם:

פסקה ב

ב **אחר המעשה**. של הטבילה ביום השביעי אחר שספרה מקצת היום תטהר דכיון שטבלה וכו':

להתעסק בטהרות. וגם לשמש עם בעלה:

לידי ספק. שמא תראה באותו היום ונמצא שסתרה כל מנינה דהא לא הוי נקיים כל שבעה ונמצא משמשת זבה וגם תטמא כל הטהרות למפרע:

פסקה ג

ג **תקח לה וכו'**. כל אלו הברייתות ג' ד' ה' מבוארות למעלה בפ"ה בזב עיי"ש בביאורנו ונאמר בשניהם לפי שיש בזב מה שאין בזבה שהזב מטמא בראיות כבימים וזבה לא ויש בזבה מה שאין בזב דזבה מיטמאה באונס וזב לא:

פסקה ו

ו **אלא הפרשה**. שיפרשו מן הטומאות. אי נמי רמז למה שאמרו שיפרשו מן הנשים סמוך לווסתן:

פסקה ז

ז **הרי זו אזהרה**. שיפרשו מן הקדשים ומן המקדש בימי טומאתן:

זו עונש. מיתה האמור כאן הוא כרת הבא על מטמא מקדש (רש"י בחומש):

פסקה ח

ח **זה שראה ראיה אחת וכו'**. שאם היה בעל שתי ראיות לא היה הכתוב מקישו לבעל קרי שהלא טעון ז' נקיים אלא אראיה אחת דקאי שזה דינו כבעל קרי בעלמא:

פסקה ט

ט **והדוה בנדתה והזב וכו'**. דהוא קשה דאחר דכבר אמר הזב למה הדר להזכירו? לזה אמר שזהו מין זב אחר שידמה לנדה שהוא מי שראה שתי ראיות מטמא משכב ומושב וכו' והוא הדין שטעון ספירת שבעה כנדה:

וצריך ביאת מים חיים. שבזה עוד חמור מן הנדה:

תורת הזב והזב את זובו. הוא אסמכתא אקרא דכתיב ג' פעמים זיבה דבאמת תורת הזב כבר נדרש מקודם ועיקר הדין ומקורו מקרא החילוק בין בעל שתי ראיות לשלש מבואר לעיל בפרק ה':

פסקה י

י **מה וכו'**. דהוקשו להדדי:

מה הזוב סותר. דזב שפסק והתחיל למנות ז' נקיים וראה זוב סותר מה שמנה וחוזר לספור כך אם ראה שכבת זרע בימי סיפורו סותר. ובגמרא אמר הטעם דסותר לפי שאי אפשר לשכבת זרע בלא צחצוחי זיבה, כלומר לשכבת זרע מזב:

תסתור את הכל. ר"ל כל השבעה ימים:

תלמוד לומר לטמאה בה. דהוא יתר דכבר ידענו שהמוציא שכבת זרע נטמא אלא להורות דאם אירע שכבת זרע בימי הספירה הוא מוסיף על עצמו רק טומאה בעלמא והוא עוד יום אחד שהיום שראה בו שכבת זרע נתקלקל וצריך ליתן יום אחר תחתיו. וגזירת הכתוב הוא דדוקא אם ראה זיבה גמורה דלא נתערב בו שכבת זרע סותר כל השבעה נקיים אבל זיבה דערבה עם שכבת זרע אינו סותר אלא אותו היום (גמרא):

פסקה יא

יא **יכול אף מימי רגליו וכו'**. דנחוש גם כן בהם שמא מעורב צחצוחי זיבה:

פסקה יב

יב **והדוה בנדתה**. דתיבת "בנדתה" יתירא שאם היא דוה ע"כ היא בנדתה וע"כ החסידים הראשונים מתוך חסידותן היו דורשים לקרא לומר שתראה עצמה שהיא בנדתה לא תכחול וכו':

תהא בנדתה עד וכו'. פי' שלא אמר זה אלא על הימים והיינו שלא נחשוב שהוסר ממנה טומאת הנדה כאשר פסק הנדות ולזה אמר שהיא בנדתה עד שתטבול:

פסקה יג

יג **והזב את זובו וכו'**. דהקיש הכתוב זובו של הזב להזב בעצמו:

לרבות את המצורע. שהוא מוקש לזב להיות מעינותיו אב הטומאה לטמא אדם וכלים כמו בזב דכתיב "וכי ירוק הזב וגו'":

ולנקבה לרבות את היולדת. שמעינותיה טמאים לטמא אדם וכלים. והקשה הראב"ד יולדת בהדיא כתיב – "כימי נדת דותה תטמא" ומהתם דרשינן שהוקשה לידה לנדה ולזבה. ותירץ דהאי יולדת דקתני יולדת מצורע קאמר, ולטפויי לה מעינות אתא לטמא

דם טהרה שלה שיהא מטמא כרוקה וכמימי רגליה כדמפרש במסכת נדה אליבא דב"ה (עיי"ש בדף לד):

הרי הוא אומר. הלשון דחוק והקרבן אהרן מיישבו דהוא קאי אדלעיל דרבינו שם בן יום אחד וכן לבת מקרא דכתיב באיש או וכן באשה לזה אמר ר' ישמעאל דאין אנו צריכין ללמוד זב דהרי אמר כאן קרא "לזכר ולנקבה" שהם שמות אשר יאמרו על קטן וגדול בשוה:

הבא על שומרת יום כנגד יום. דנטמא משום בועל זבה:

אחרי מות

פרשה א

פסקה א

א **מה תלמוד לומר**. פי' דהי"ל לכתוב "אחרי מות בני אהרן", מאי "שני" דנקט? אלא למדרש שמיתת שניהן היה שוה כדמסיים לבסוף:

בני אהרן וכו'. לעיל פרשה שמיני מכילתא דמילואים הלכה ל"ב ע"ש בביאורנו:

שעבירת שניהם שוה. פי' שלא הקדים בפעולה זו אחד לחבירו דנימא שהוא היה המתחיל בעבירה והשני נגרר אחריו אלא צמצמו שניהן בזמן אחד כך מיתת שניהן היה ברגע אחת:

פסקה ב

ב **על הקריבה מתו**. מפני שנתקרבו ונכנסו לפני ולפנים בלא רשות ולא מתו על ההקרבה של הקטורת שבזה לא היה העונש כדאי למות:

רבי עקיבא אומר כו' הוי על ההקרבה מתו ולא מתו על הקריבה [כן הוא גירסת הראב"ד וכן הוא בילקוט וכן גרס הגר"א באדרת אליהו]:

כדאיי ההקרבה לעצמה. פי' שכל חטא לבדו גרם להם העונש וע"כ שני הכתובים מדוקדקים:

פסקה ג

ג **ואין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון**. פי' דכתיב "וידבר ה' אל משה אחרי מות וגו' ויאמר ה' אל משה דבר וגו'", ובדבור הראשון לא כתיב ביה מה דיבור עמו:

לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן. פי' שהדבור האחרון והוא מה שנאמר "ויאמר ד' אל משה דבר וגו'" נאמר קודם מיתת בני אהרן והדבור הראשון נאמר אחרי מיתתם וזרזו יותר [זית רענן]. ונראה שבפעם הראשון אף אם נאמר שהזכיר עונש מיתה לא הזכיר

שימות כדרך שמת פלוני אבל אחרי פטירת שני בני אהרן זרזו ביותר שלא ימות כדרך שמתו בניו:

הכי גרסינן ואל יבוא בכל עת ואם בא מת הוא כאשר מתו בניו שנאמר ואל יבוא ואת ימות הא אם בא מת הוא [הגר"א]. ונכון מאוד ורעיון אחד הוא בברייתא מן תיבת "לכך נאמר" עד סוף (והמדפיס הראשון שהעמיד אות ד' באמצע ענין היה בטעות):

פסקה ה

ה **זה בצד זה**. כמו שכתבתי למעלה:

אחד פתוח. היינו דיבור האחרון שפירש מה דיבר עמו:

ואחד סתום. דיבור ראשון לא פירש מה דיבר עמו:

ואיזה זה דיבור של יין. פי' הא דכתיב כאן "וידבר ה' אל משה אחרי מות וגו'" היינו שציוהו שיאמר לאהרן "יין ושכר אל תשת וגו'":

שנאמר ואחיכם כל בית ישראל יבכו וגו'. ואחר כך כתיב מיד "יין ושכר אל תשת" אם כן משמע שנאמרה מיד אחר מיתתם ואף על גב דכתיב התם "וידבר ה' אל אהרן" הו"ל כאילו כתיב אל משה שיאמר לאהרן כמו שאמרו חז"ל:

פסקה ו

ו **הכי גרסינן אהרן באל יבוא** [הגר"א וכן הוא גם כן גירסת הראב"ד] **ואין משה בבל יבוא**. שמותר לו לכנוס בכל עת:

הכי גרסינן או אהרן בבל יבוא ואין הבנים בלא יבוא [הראב"ד והגר"א]. פי' או אינו שבא המיעוט למשה דאחר שאהרן ומשה שקולים היו ונצטוה אהרן הוא הדין משה אלא המיעוט הוא לבני אהרן:

שנצטוה לבוא. כה"ג שנצטוה לבוא ביוה"כ לפני ולפנים נצטוה שלא לבוא בכל עת מי שלא נצטוה כהן הדיוט וכו':

תמימים יוכיחו וכו'. ר"ל יש סברא להיפך שהאנשים שלא נצטוו לבוא בשום פעם אינן כלל בסוג זה של הבאה לפנים ולא שייך עליהן ציווי לומר שלא יבוא וכעין זה אשכחן אצל איסור שתויי יין שלא לכנס למקדש ולא הוזהרו על זה אלא תמימים ולא בעלי מומין:

לרבות את הבנים. וכן הוא אומר "וישמע אברם כי נשבה אחיו" ולוט הוא בן אחיו:

פסקה ח

ח **ואל יבוא בכל עת זה יוה"כ**. פי' מדלא כתיב "בכל יום" אלא "בכל עת" שמע מינה בעתות היום הקפיד הכתוב שאף על פי שיש עת שהוא רשאי לבוא, לא כל עתות היום ראויין לו לבוא ושמע מינה ביום הכפורים הכתוב מדבר:

אל הקודש לרבות שאר ימות השנה. דקרא יתירא דהא כתיב "מבית לפרכת אל פני וגו'":

ודין הוא. ולא צריך קרא לזה:
על יום שנצטוה לבוא. כגון ביום הכפורים:
נצטוה שלא לבוא. בשאר עתות היום:
ישראל יוכיחו. פי' אין ראיה דיחול הציווי יותר על מי שלא נצטוה דאפשר כיון שלא נצטוה כלל אינו בסוג ציווי ולא שייך כלל ציווי עליה:
שלא לבוא ריקנים. כדכתיב "ולא יראו פני ריקם":
אף כאן על יום שנצטוה נצטוה. ותו לא:

פסקה י

י **מבית לפרכת להזהיר על כל הבית**. פי' דבקרא כתיב "אל הקדש מבית לפרכת", ו'קודש' זו ההיכל דאקרי "קדש", ו"מבית לפרכת" זו קדש הקדשים דהוא מבית לפרכת, וקאמר האי תנא דהפסוק "אל יבוא" דהוא אזהרה, קאי על שניהם:
יכול על כל הבית במיתה. פי' דהאי "ולא ימות" יהיה קאי על כל הקרא:
תלמוד לומר אל פני הכפרת וכו'. פי' אי ס"ד דהאי "ולא ימות" קאי אכולהו, לא לכתוב "אל פני הכפורת" כלל (אל פני הכפרת מיקרי נגד הארון ממש) וממילא ידענא דיש על הנכנס חיוב מיתה דהרי נתחייב תיכף מקודם משבא אל הקדש קודם שנתקרב נגד הארון. אלא מדכתיב "אל פני הכפרת" שמע מינה דהאי "ולא ימות" קאי רק על "פני הכפרת" ולא על "מבית לפכרת" (כן איתא במנחות כז:):

פסקה יא

יא **מה תלמוד לומר**. "אשר על הארון":
לפי שנאמר כפורת. ר"ל על פי שנאמר כפורת אילו לא היה נאמר "אשר על הארון" היינו אומרים שנעשה תחתיו כסוי על הארון:
כסוי לארון. היינו כיסוי של עץ ממין עצי שיטים שנעשה ממנו הארון (הראב"ד):

פסקה יב

יב **דבר חוצץ בין כפורת לעדות**. היינו כמו בגד שש ורקמה ומשי לכבוד הלוחות לכסותם מלמעלה:

פסקה יג

יג **הרי זה עונש**. פי' אם בא ביאה ריקנית דבהכי מיירי קרא:
כי בענן אראה כו' הרי זו אזהרה. קאי א"ואל יבוא" דהוא אזהרה והא דנקט "כי בענן אראה" משום דלא מתפרש "ואל יבוא" עד דאמר "כי בענן", כלומר אל יבוא בכל עת אלא בעת שמכניס הקטרת שיש בה מעלה עשן דהיינו ענן (הראב"ד):

תלמוד לומר כי בענן אראה. מפרש בגמרא (יומא נג, א) מדקאמר "כי בענן אראה" משמע דעדיין לא נראה ואם איתא דאחר מיתת בני אהרן נאמרו שניהם הרי נראה ביום שמיני למילואים קודם מיתתם כדכתיב "וירא כבוד ה' אל כל העם", אלא ש"מ "אל יבוא וכו' כי כענן אראה" שהיא אזהרה נאמר קודם מיתת בני אהרן ו"לא ימות" שהוא עונש נאמר אחר מיתתם. ובמסכת יומא מפרש דלר"א שלא נאמר העונש עד אחר פטירתם מפני מה נענשו וקאמר שם דעונש היה עליהם העיקר מפני שהורו הלכה בפני משה רבן עי"ש:

פרק א

פסקה ב

ב **אתה אומר לכך נאמר אל הקדש שהוא לעשות קודש שאין בו וכו' בפר זה**. שגם שם יכנס בפר זה:

או אינו אומר. אל הקדש אלא לתת לו ביאה אחרת אל הקודש בפר אחר שאינו כזה דהוא פר הבא על כל המצות גם כן מקומו בקודש זו דהוא לפני ולפנים:

פסקה ג

ג **והלא דין הוא**. שיכנס בדם פרו זה בשאר ימות השנה לפני ולפנים:

פרו הבא על לא הודע. הוא פר יוה"כ דכה"ג שהוא בא לכהנים על טומאת מקדש וקדשיו שלא נודע להם, נכנס בו לפני ולפנים ואין לחוש שמא לא נטמא. פרו הבא על כל המצות שהוא בא על חטא ידוע לו אינו דין וכו':

תלמוד לומר בזאת וכו'. דמשמע בזאת שהוא בפר בן בקר של יוה"כ יבוא, ולא בפר אחר:

פסקה ד

ד **שם מתן דמו של איל**. דהכי משמע מאומרו "בזאת יבוא אהרן אל הקודש בפר בן בקר ואיל", דמשמע שבמקום אחד ינתן דמם:

אמר ר"י מה אני מקיים. ר"ל אם כן מה אני מקיים הפסוק "לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה וגו'" היינו דסתם עולה הלא מקומה על מזבח החצון ופשיטא שלא יקטירוה על הפנימי אלא פשיטא דקאי על איל העולה דסד"א שיזרקו דמה במקום הפר שנזרק דמו על הפנימי קמ"ל קרא דאפילו איל העולה לא יעלוה:

פסקה ה

ה **בד שיהו של בוץ וכו'**. עיין לעיל בפרשה צו פ"ב הלכה א' בביאורנו:

פסקה ו

ו **ומה תלמוד לומר וכו'**. הוא כמו 'דבר אחר', וכן מוכח בפסיקתא זוטרתי:

ד' פעמים. כתונת בד קודש ילבש ומכנסי בד וגו' ובאבנט בד יחגור ובמצנפת בד יצנוף וגו':

שנאמר בהן לפני ה'. ואפילו הכי אינו נכנס בהן לפני ולפנים:

תלמוד לומר בד ולא בחושן. ד"בד" משמע הן לבדן דוקא:

פסקה י

י **שיהו משל קודש**. דהיינו מתרומת הלשכה:

תלמוד לומר בגדי קודש. ד"בגדי" ריבויא הוא:

פסקה יא

יא **מנין שהוא טעון טבילה**. פי' אף על פי שהטביל את עצמו מקודם לעבודת שחרית:

תלמוד לומר ורחץ וגו' ולבשם. משמע שהטבילה היא לא משום טומאה אלא משום לבישת בגדים אחרים לעבודת היום:

פסקה יב

יב **מבגדי לבן לבגדי זהב**. היינו כשפושט בגדי לבן שכלה בהן עבודת היום לעשות אילו ואיל העם שהם היו בבגדי זהב אף שקדושתם אינם כ"כ כמו הבגדי לבן:

מבגדי זהב לבגדי לבן וכו'. ואף שכבר הביא ראיה דבשחרית היכא שהכין עצמו לעבודת היום בבגדי לבן אף שמתחלה היה עובד עבודת שחרית בבגדי זהב שטעון טבילה – אפשר שהוא רק בלבישה ראשונה אבל לא כל פעם שמשנה:

תלמוד לומר בגדי קודש ורחץ וגו' ולבשם. לומר דכל בגדי קודש שלובש בזה היום טעון טבילה, בין כשפושט בגדי זהב ולובש בגדי לבן לעבודת היום, ובין להיפך:

פסקה יג

יג **יכול המשנה מבגדי זהב לבגדי זהב וכו'**. כגון אם עשה אילו בבגדי הזהב ופשט להנהו בגדי זהב ולבש בגדי זהב אחריני לעשות איל העם. וכן לענין בגדי לבן שבהם הוא עושה פר ושעיר וקטרת בפנים, ששינה בבגדי לבן כשהשלים עבודת הפר ולבש בגדי לבן אחרים לעשות הקטורת. הייתי אומר דבשינוי הלבוש יטעון טבילה:

תלמוד לומר הם. "בגדי קודש הם", השוה הכתוב כל הבגדי קודש ביחד להטעין טבילה אחת. ולשני מינים כגון זהב ולבן – אי אפשר, דכבר למדנו דצריך ב' טבילות. וע"כ דקאי זה על הרבה בגדים ממין אחד דצריך רק טבילה אחת:

בין מכנסים לכתונת. היינו לכל בגד בפעם ראשון יטעון טבילה חדשה וע"כ יפשוט המכנסים ויטבול לשם כתונת וכן כולם:

פסקה יד

יד **ומה תלמוד לומר ילבש יחגור ויצנוף**. דאחר ששם 'לבישה' כולל הכל הול"ל "כתונת בד קדש ומכנסי בד ומצנפת ואבנט ילבש":

בין הערבים. כשהיה נכנס לפני ולפנים פעם אחרת להוציא כף ומחתה כדתניא לקמן בפ"ח הלכה ז':

יכול לא ילבש בשחרית. שיהיו כלים של בין הערבים מעכבין של שחרית ואם אין לו של בין הערבים לא ילבש של שחרית בשחרית. אי נמי לא ילבש בין הערבים של שחרית, דכלים של בין הערבים צריכין להיות פחותין משל שחרית כדאיתא ביומא פ"ג (דף לה.), ולזה הו"א שלא ילבש היקרים להוציא כף ומחתה אלא לשבקינהו לפנים עד דעביד בגדי לבן אחריתא והדר לעייל לאפוקינהו (קרבן אהרן וכן איתא פי' ראשון בביאור ר"ש משנ"ץ. ומהגהות הגר"א משמע שמפרש כפירוש השני וכ"כ בהדיא באדרת אליהו שלו):

תלמוד לומר ילבש ויחגור ויצנוף. לרבות להם לבישה אחרת והוא בערבית בבגדים של שחרית. ולפירוש הראשון בא לרבות דבכל גווני ילבש בשחרית:

פרשה ב

פסקה א

א **שיהו משל צבור**. לאפוקי שלא יתנדב יחיד ע"ז:

שיהיו שוים. במראה ובקומה ובדמים דכתיב תלתא זימני "שני" (גמרא):

שעיר שעיר. "**השעיר** אשר עלה עליו הגורל לה' **והשעיר** אשר עלה עליו הגורל לעזאזל":

ריבה. דאף על פי שאין שוים כלל - כשר:

פסקה ב

ב **ר' אומר איל אחד הוא וכו'**. פי' מדכתיב "אחד" להראות דאיל אחד היה לבד לפי שזה האיל האמור כאן הוא איל המוספין הכתוב בחומש הפקודים בפרשת פנחס. וקרי ליה "חומש הפקודים" לספר במדבר סיני דכתיב ביה פקודי בני ישראל:

שני אילים הם. ומאי דכתיב "אחד" לא בא אלא להורות דצריך ליקח המיוחד שבעדרו. ואף על גב דזה נפקא לן מ"מבחר נדריך" – סבר ר"א דחד לחובה וחד לנדבה (גמרא):

אשר לו שלא יביא משל צבור. דהאי "אשר לו" יתר הוא:

מתכפרים בו. דכתיב "וכפר בעדו ובעד ביתו" ובכלל ביתו הוא אחיו הכהנים דכתיב "בית אהרן ברכו את ה'" וכיון דמתכפרין בו הול"ל דיתנו חלק בו:

תלמוד לומר אשר לו. פעם שנית דכתיב "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו":

תלמוד לומר שוב אשר לו. פעם שלישי דכתיב "ושחט את פר החטאת אשר לו":

זה וידוי דברים. דכפרה זו בוידוי דברים היה:

יכול כפרה בדמים. אשר יזרוק, דסתם כפרה בדמים הוא:

ונאמר כפרה בשעיר. המשתלח:

מה כפרה האמור בשעיר וידוי דברים. שלא היה שם דם:

פסקה ג

ג **ואם נפשך לומר**. שלא תלמוד האי כפרה בגזירה שוה משעיר המשתלח אלא משעיר הנעשה בפנים דכתיב ביה "וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל", וההיא במתן דמים כתיב, דבתר מתן דמים נכתב – להכי אצטריך ללמוד מיניה וביה (גמרא):

והקריב וכו'. ר"ל דהרי כתיב "והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר" ואחר זה אמר "ושחט אהרן את פר וגו'" ואם כן ע"כ לומר דכפרה ראשונה בוידוי דברים הוא כיון דעדיין לא שחט:

פסקה ד

ד **ואומר והתודה**. פי' וכן בשעיר המשתלח הוא אומר בוידויו סדר זה:

עונות אלו הזדונות. שכן מצינו "הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה" ואין כרת בא אלא על המזיד:

המרדים. העושה להכעיס כמה דאת אמר "מלך מואב פשע בי":

אלו השגגות. כמו שנאמר "נפש כי תחטא בשגגה":

חוזר ומתודה כו'. בתמיה. אם על זדונות ימחלו לו איך צריך תו לבקש על השגגות:

לטהר אתכם וגו' והן עונין אחריו וכו'. דכתיב "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו", אמר להם משה לישראל בשעה שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל (גמרא):

פסקה ה

ה **וכן מצינו וכו'**. הוסיף להביא ראיה לדברי רבנן:

פרק ב

פסקה א

א **ולקח את שני השעירים מלמד וכו'**. מדלא אמר "והעמיד את שני השעירים" אלא "ולקח" בא ללמד שצריך ליקח את שניהם שהם מעכבין זה את זה:

מעמידן בשער ניקנור. הוא שער המזרחי שהיה מכוון כנגד בית קדשי הקדשים והוא נגד האויר שבין מזבח לכותל צפוני:

פסקה ב

ב **גורלות של כל דבר**. היינו שיעשם מכל דבר שירצה:

יכול שנים על זה ושנים על זה. והכי קאמר קרא – ונתן על כל אחד משניהם גורלות, דמשמע שנים, והיינו מתחלה יתן אחד על זה ואחד על זה כדי שעל ידי זה יוקבע מי לה' ומי לעזאזל, ואחר כך יניח אצל השם גורל של עזאזל ואצל גורל של עזאזל יניח הגורל להשם (ר"ש משנ"ץ):

תלמוד לומר גורל וכו'. מוכח מדכתיב "גורל" ולא "גורלות" דאין כתיב שם אלא על אחד מהם ואין כתיב עזאזל אלא על אחד מהם:

יכול של שם ושל עזאזל ע"ז וכו'. דהיינו לאחר שנתן של שם על של שם ושל עזאזל על של עזאזל יחליף ויתן של זה על של זה לקיים מה שנאמר "גורלות "דמשמע גורלות על כל אחד (תוספות בשם הירושלמי):

תלמוד לומר גורל אחד. ממשמע שנאמר "גורל לשם" יודע אני שהוא אחד, וכי כתיב "אחד" לדרשא כתביה:

פסקה ד

ד **יכול יהא נותנו על גביו**. פי' אילו לא היה כתיב "עלה" הוה אמינא דלא יהיה קודש עד שיטול מן הקלפי ויתן על גביו והגורל שנכתב עליו לה' יהיה השעיר לה':

תלמוד לומר אשר עלה. ללמד כיון שעלה לשמו מתוך קלפי נקבע בכך דגורל שנטל בימינו הוא להשעיר שעומד נגדו לימינו וכן הגורל שנטל בשמאל הוא להשעיר שעומד לשמאלו. ועיין ביומא (דף מ:) דלמצוה צריך להניחו על גביו זמן מועט:

פסקה ה

ה **ועשהו וכו'**. פי' דהאי "ועשהו" יתירא הוא דהול"ל "והקריב וגו' חטאת" אלא לרבות עשיה אחרת כגון אם מת אחד מהם:

ואומר אם של שם מת וכו'. אין זה מכלל מה שיאמר, דכיון דאחר שהגריל מת לא נשאר לו ספק איזה מת כי ידוע אצלו איזה לשם ואיזה לעזאזל, אלא הכי מיפרשא אם של שם מת יאמר זה שעלה עליו הגורל לשם יתקיים תחתיו ואם של עזאזל מת יאמר וכו':

יתקיים תחתיו. אותו שמת. ונמצא שיהיה לו שנים של עזאזל – אחד שנשאר מזוג ראשון ואחד משני. ואחד מהם ישתלח, ובשני פליגי ר' יהודה וחכמים מה יעשה בו וכדלקמיה:

זה שעלה עליו הגורל לעזאזל יתקיים תחתיו. תחת הראשון לעזאזל:

והשני ימות. שהלא נשאר שנים לשם, אחד מזוג ראשון ואחד משני, ודעת ר"י דהשני מזוג ראשון ימות דס"ל לר"י דבע"ח נידחין (פי' שכיון שנדחה פעם אחת השני מזוג ראשון מלהקריב קודם שהגרילו פעם שניה נדחה לעולם) ומקריבין השני מזוג שני, וממילא הו"ל השעיר לשם מזוג ראשון 'חטאת שכיפרו בעליה באחרת' דקי"ל דמתה. ואף דהוא חטאת צבור – סבירא ליה לר"י דאין חילוק בזה. וה"ה במת של שם ונשארו שנים לעזאזל – לדעת ר' יהודה השעיר שמזוג הראשון ימות כיון שנדחה פעם אחת ומשתלח לעזאזל השעיר שמזוג השני:

ירעה עד שיסתאב. לפי מה דמסיק הגמרא (לרב דקיימא לן כוותיה בזה) לא קאי דינא דחכמים על שני שבזוג ראשון דמיירי ביה ר' יהודה, דלדידהו השני שבזוג ראשון יקרב,

דס"ל בעלי חיים אינם נידחים, אלא קאי דבריהם על שני שבזוג שני. דלדעת ר' יהודה יקרב, והם ס"ל דירעה עד שיסתאב. ואף דהוא חטאת שכיפרו בעליה באחרת – כיון דהוא חטאת צבור סבירא להו דאינה מתה אלא ירעה. והוא הדין לדידהו לענין אם של שם מת והוגרל ונשאר עכשיו שני לעזאזל – השני שבזוג ראשון ישתלח והשני ירעה. (כל זה מתבאר מסוגית הגמרא יומא דף סד):

שיאמר לה' חטאת. היינו שאינו מדבר קרא בעשיית החטאת במעשה אלא הכונה לומר, שיאמר בפה "לה' חטאת":

אינו אומר אלא לשם. דהכי משמע ליה לישנא דקרא, אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו, שלא יזכיר יותר (תו"י בדף לט):

פסקה ו

ו **והשעיר אשר עלה וכו'**. ביארתי לעיל בהלכה ד' והאי דשנה קרא בזה איתא בגמרא (דף לט.) לדעת ר' יהודה להורות דעליית גורל מתוך קלפי מעכב:

מה תלמוד לומר. "יעמד חי", הוי ליה למכתב "ישלח אותו לעזאזל". ולזה משני דאילו אמר כך הייתי אומר דשילוחו שם הוא לחיים והיינו כדי שישאר חי, אחרי דלא פירש הפסוק מה יעשו בו אם ישאר חי או ימיתוהו:

תלמוד לומר יעמד חי לפני ה'. הכונה לומר שהוא חי בעודנו עומד לפני ה' קודם שישולח אבל אחר שישולח ימות בצוק כדתנן "הגיע לצוק דוחפו לאחריו ומתגלגל ויורד ולא היה מגיע לחצי ההר עד שנעשה אברים אברים":

צוק. שם ההר שאליו משלחו:

פסקה ז

ז **עד מתי הוא זקוק להיות חי**. שאם מת אתה צריך להביא אחר:

עד מתן דמו של חבירו. דכתיב "לכפר" - עד שיכפר בדמו של חבירו. אבל משעת מתן דמים ואילך, אף על פי שעדיין לא התודה לפי סדר המקראות וכלה מכפר וגו' (ויקרא, טז) וסמך אהרן וגו', אם מת א"צ להביא אחר דוידוי לא מעכב:

ר"ש אומר עד עת וידויו. ואם מת מקודם צריך להביא אחר דסבר ד"לכפר עליו" היינו וידוי דברים כדלקמיה:

לכפר עד שיכפר שנאמר וכו'. עכשיו מבאר במאי קמיפלגי דר' יהודה סבר דהאי "לכפר" הוא כפרת דמים דיליף מן "וכילה מכפר וכו'" - מה להלן כפרת דמים אף כאן כפרת דמים. ור' שמעון ס"ל ד"לכפר עליו" משמע כפרת דברים שהוא על גופו של שעיר:

לשלח אותו שאם נשפך וכו'. הוא דעת ר' יהודה כדאיתא שם במשנה (דף סב.). והטעם דהא צריך להביא דם אחר לזריקה וא"א בלא הגרלה וכיון דאית ליה לר' יהודה בעלי

חיים נידחין – ימות המשתלח הראשון. ואסמיך זה גם כן אקרא דכתיב "לכפר עליו לשלח אותו", ומשמע דאימתי יכול לשלח אותו שעלה עליו הגורל לעזאזל - בשעה שנוכל לקיים לכפר במי שעלה עליו הגורל לשם, וכמו דסבר ר' יהודה לעיל דהאי "וכפר" הוא בכפרת דמים ולאפוקי אם נשפך וכיון דנדחה ידחה לעולם וכנ"ל:

מת המשתלח ישפך הדם. והטעם איתא בגמרא דכתיב "יעמד חי לפני ה' לכפר עליו", ומשמע שזקוק להיות חי עד שעת מתן דמים של חבירו, הא אם מת קודם לכן אין כפרת הדם כלום, לכך צריך תשלומין, ובלא הגרלה אי אפשר, וזקוק לשנים וראשון ידחה דהכל מודים בשחוטין שנדחין:

פסקה ח

ח **לעזאזל למקום הקשה שבהרים**. דעז הוא לשון קשה וכן איל דכתיב "ואת אילי הארץ לקח" (גמרא):

שיהיה בצוק. דהיינו הר זקוף מקום אבנים וצורים ומשופע כמדרון:

תלמוד לומר אל ארץ גזירה. משמע דמתגזר ויחנק עי"ז:

(ט) **שלא יביא משל צבור**. ואפילו משל אחיו דלהאי דרשינן ליה לעיל:

זהו וידוי דברים. ר"ל זהו וידוי שני שמתודה עליו ועל אחיו הכהנים שהם כולם קרוים ביתו כדכתיב "בית אהרן ברכו את ה'". ועוד יש לפרש זהו וידוי דברים לא כפרה ממש בזריקת השם דהא כתיב אח"כ "ושחט":

ובני אהרן עם קדושך ככתוב בתורת משה. אין שום ביאור לדברים אלו וניכר שחסר כאן תיבת "אנא השם כפר נא וכו'" וכדלעיל בפרשה ב' הלכה ד' עי"ש וע"ז שייך לומר "ככתוב בתורת משה וכו'". והנכון שחסר בפנים אחר תיבת "קדושך" תיבת "וגו'". והגר"א רמז לזה בהגהותיו:

כי ביום הזה. גם כאן חסר תיבת "וגו'":

פרק ג

פסקה א

א **ולקח מלא המחתה ומביא אותו שם**. היינו תיכף לאחר ששחט ונתקבל הדם לקח מלא המחתה גחלי אש עם קטורת והביא אותו מבית לפרוכת להקטירן וקמפרש הברייתא אם כן כיון שהלך להקטיר הקטורת הלא בתוך כך יוכל הדם להיות נקרש ואיתא במנחות (דף כא.) דם שנקרש בחטאות הפנימיות פסול דאין ראוי להזאה ולזה אמר דהכהן הגדול נותנו לכהן אחר למרס (היינו להניע ולהגיס) את דמו כדי שלא יקרש בתוך כך:

על הרובד הרביעי שבהיכל. כל הרצפה עשויה שורות שורות של אבני שיש וכל שורה ושורה קרויה 'רובד', ועשויה מעלות מעלות לעלות להיכל וקמסיק בגמרא דהרובד הרביעי שבהיכל דקאמר היינו מן ההיכל ולמטה לצד העזרה דבהיכל גופא אסור לכהן לכנס בשעת הקטרת הקטורת:

פסקה ב

ב **בכל יום**. כשהיה חותה הגחלים ממערכה שניה של קטורת להכניסן למזבח הפנימי להקטיר היה חותה במחתה של כסף כדמפרש בגמרא שהתורה חסה על ממונם של ישראל דחתיית גחלים שוחקת את הכלי ומחסרת אותו:

והיום החיתוי גם כן בשל זהב ובה מכניס. משום חולשא דכה"ג דטורח הוא לערות מכלי אל כלי וכן לקמיה גם כן משום חולשא דכהן גדול:

פסקה ד

ד **גחלי יכול עוממות**. היינו אם היה כתוב "גחלים" יכול עוממות כהות שעלה האפר עליהם אבל לא לוחשות דזה בכלל אש הוא:

אי אש יכול שלהבת. היינו דגם שלהבת שפיר הוא, והיינו באוד, גחלת שעוד השלהבת בוער בו. ועיין פסחים (דף עה:) בגמרא וברש"י שם:

תלמוד לומר גחלי אש. היינו דלקיחה מעל המזבח יהיה גחלי אש בלא שלהבת הבוער בו. הא כיצד? שיקח מן הגחלים הלוחשות, לא שלהבת ולא עוממות דלא אקרו "גחלי אש":

ומנין שתהא האש בטילה ע"ג הגחלים תלמוד לומר גחלי אש. כצ"ל. על ברייתא זו עמלו כל המפרשים ולא מצאו בה ביאור נכון וחפשתי בירושלמי שהובא שם ביומא סוף פ"ד ברייתא הזו ולמד שם מגחלי אש שעושין מערכה חדשה ביוה"כ בשביל הקטורת שמכניסין לפני ולפנים וז"ל הירושלמי (פ"ד ה"ו): "מנין שתהא האש בטילה ע"ג גחלים ת"ל גחלי אש". ופירש הפני משה מנין שאלו הגחלים שלוקחין בשביל אלו הקטורת שמכניסין לפני ולפנים הוא מערכה חדשה שניתוספה היום רק בשביל כך וכשנוטלין ממנה עכשיו הגחלים יהיה בטלה כל מערכת האש הזאת (דאי מערכה שניה של קטורת הלא אינה בטלה וצריך ליטול ממנה להקטיר קטורת של בין הערבים כמו בכל יום). ת"ל גחלי אש. ונראה פירושו פשוט דבפסוק י"ג כתיב "את הקטורת על האש" והכא כתיב "גחלי אש" להורות דמערכה זו של האש תלוי בגחלים וכשניקח הגחלים בטל כל מערכת האש הזו:

פסקה ה

ה **הסמוך למערב**. כלומר מצד שלפני הפתח של ההיכל שהוא צד מערבי, משם יטול את הגחלים:

פסקה ו

ו **כל הניטל בחוץ וכו'**. מפרש בזבחים (דף נח.) דכלל בזה גחלים דכל יומא ויומא הניטלים ממערכה שניה של קטורת לינתן על מזבח הפנימי שניטלין גם כן מן הסמוך לפנים דגמרינן מגחלים של יוה"כ דקבע להן לנטילתן ממקום הסמוך לפנים:

פסקה ז

ז **וכל היוצא מבפנים להנתן בחוץ וכו'**. כלל בזה שני בזיכי לבונה של לחם הפנים הניטלין בשבת מן השולחן לינתן על מזבח החצון להקטירן שניתנין שם גם כן על המערכה במקום הסמוך לפנים דגמרינן משיורי הדם של חטאות הפנימיות דכתיב בהו בהדיא דניתנין ביסוד שכנגד הפתח דכתיב "אל יסוד מזבח העולה אשר פתח אוהל מועד":

ניתן על הסמוך לפנים. כצ"ל:

פסקה ח

ח **הגדול וכו'**. היינו שיהא כמדת חפני הכהן גדול מדלא כתיב "חפנים":

וכך היתה המדה. מלא חפניו מצומצמין שלא יחסר ושלא יותיר ע"ש בגמרא (ריש פרק הוציאו לו):

משל צבור. כשאר קטורת:

סמים שיהו סממניה לתוכה. דהיינו שלא יחסר מן הסמנים ולא יתן בה סימנים אחרים:

פסקה י

י **שהרי הצדוקים וכו'**. פי' אף דדבר פשוט הוא מ"מ הוצרך ללמדנו לאפוקי מטעות הצדוקים:

מלמד שהיה נותן בה מעלה עשן. היינו שאינו עשן הקטורת כאשר פירשו הם אלא הוא מעלה עשן שהיה צריך ליתן בקטרת והוא עשב שמעלה עשן הקטורת זקוף כמקל. והאי דאמר "כי בענן" - לא הדר למאמרו "ולא יבוא", שביאה זו היא אזהרה לביאה ריקנית שלא יבא, ואחר כך אמר שגם כאשר הורשה לבוא שהוא בקטרת לא ירצה לפני ה' אלא בקטרת שיהיה מתמר ועולה כענן:

ומנין שהיה נותן וכו'. בגמרא פריך תרי קראי בעשן למה לי, ומשני חד לאזהרה וחד לעונש. היינו "כי בענן אראה" לאזהרה (דהאי "ולא ימות" דכתיב שם קאי רק אביאה ריקנית), דהיינו אל יבוא בכל עת אל הקודש כי אם בעת שמכניס שם קטורת שיש בה

מעלה עשן דהיינו ענן. וחד לעונש, היינו הפסוק דכתיב "וכסה ענן הקטורת" דכתיב שם "ולא ימות":

תלמוד לומר וכסה ענן הקטורת. והוא על ידי מעלה עשן שהעשן שעולה מן העשב מעלה עשן הוא מתמר ועולה כמקל ומכסה את הכפורת אבל אם לא היה נותן בה מעלה עשן היה מתפזר עשן הקטורת לצדדין:

פסקה יא

יא **ולקח מדם הפר נוטלו וכו'**. היינו דהכא אינו כמו בעלמא דקאי אקבלת הדם שהרי כבר נשחט הפר ונתקבל הדם קודם הקטרת הקטורת אלא הלקיחה קאי שנוטלו ממי שהוא ממרס בו:

והזה ולא המטיף. פי' בהתזה ולא שיטיף אצבעו מאליו:

והזה ולא הזורק. פי' שלא יזרוק במזרק כדרך שעושה בעולה:

אצבעו נאמר וכו'. עיין לעיל בויקרא דיבורא דחובה פרשתא ג' הלכה ח' בביאורנו:

פסקה יב

יב **כל מקום שנאמר פני כפורת וכו'**. פי' הוא מלמד לכל פני הכפורת הכתוב בכל התורה שהוא הפנים הפונים למזרח ובגמרא גריס "כל מקום שנאמר פני":

זה הפנים למזרח. לאו אפני אדם קאי אלא פני הכפורת קרוי רוח מזרחית אבל הכהן פניו למערב:

פסקה יג

יג **דבר אחר**[23] **על פני הכפורת כו'**. פי' דמפשטיה דקרא מוכח דהיה צריך להזות אחת למעלה על הכפורת ושבע למטה דכתיב "והזה באצבעו על פני הכפורת קדמה ולפני הכפורת יזה שבע פעמים", אכן בגמרא מוכיח דעל נמי לאו ממש הוא דלא היה נוגע בכפורת כלום אלא היה מזב מכנגד וזהו שאמר בברייתא "אינו מתכוין להזות לא למעלה וכו'", ור"ל שתהא אחת למעלה בחודה העליון של הכפורת והשבע למטה מאמצעה בעוביה (שהכפורת היה עוביו טפח) שהרי לא על הכפורת נוגעים אלא בארץ נופלות:

אלא כמצליף. בשורה זו תחת זו כל שמונה הזאות (ומפרש בגמרא כמנגדנא ופירש"י כמכה ברצועות שמתחיל מן הכתפיים ומכה והולך למטה. ויש עוד פירושים עיין ברא"ש) אלא שיש נ"מ ביניהם כדאיתא בגמרא דבאחת של מעלה מצדד גב ידו למטה ואצבעותיו כלפי מעלה וההזאה שהוא מזה באצבעו עולה נגד ראש העליון של הכפורת וכשהוא מזה השבע שלמטה מצדד גב ידו למעלה ואצבעותיו למטה ומזה באצבעו כנגד

[23] קשה לי דמלישנא "דבר אחר" משמע דלפ"ז אינו מוכרח דעל פני אתי ללמד ממנו בנין אב לכל מקום והמעיין בסוגיא (יומא נה, א) יראה להיפך, דאימתי אנו אומרין דאינו מתכוין להזות וכו' כשנסבור דעל פני אתי ללמד לבנין אב לכל מקום שנאמר על פני, ע"ש בסוגיא אם לא דלא נגרוס "דבר אחר", וצ"ע:

עוביה של כפורת ולכן כתיב בהזאה של מעלה "על הכפורת" ובהזאה של מטה כתיב "ולפני הכפורת". אבל לא היו נוגעות כלל בכפורת אלא כל השמונה הזאות נופלות לארץ:

פסקה יד

יד **ולא שבע טיפין**. דיזה ז' פעמים משמע שבכל פעם צריך שיהיה שיעור הזאה ולא טיפה:

שבע פעמים שיהא מונה שבע פעמים. פי' מדלא כתיב "שבע הזאות" אלא "פעמים" הוא לשון מנין וש"מ דצריך למנות:

הרי אחת ושבע. פי' דבענינו צריך הזאות, אחת למעלה ושבע למטה ולא כמו בפר כהן משיח דצריך רק שבע לחוד, וכדאיתא לעיל בויקרא דחובה פרשה ג' הלכה ט', והכא לעיכובא כל אלו הזאות (ועיין ברש"י בחומש משמע קצת גם כן שהוא מפרש כדברינו) ולענין דצריך למנות האחת שלמעלה עם כל אחת לא נזכר בברייתא ואפשר דס"ל כדעת ר' אלעזר בגמרא דהוא רק תקנת חז"ל:

פרשה ג

פסקה א

א **אשר לעם שלא יהיו וכו'**. דאי לאשמועינן דמדעם ליהוי, שיהיו משל צבור, הרי כבר נאמר "ומאת עדת בני ישראל יקח וגו', וע"כ דלכפרה קאתי והיינו שיועיל רק לכפרת העם בלבד ולא לכהנים שאינם בכלל עם:

ובמה הם מתכפרים. שידוע לנו שהם מתכפרים כמו שנאמר לקמיה:

שכן מצינו שחלק מכללו. פי' דאף שאמר "אשר לו" שלא יהיה משלהם, כבר הותר מזה הכלל לזולתו והוא לביתו, וכיון שלביתו אין אנו יכולין לומר שלו לבד תהיה הכפרה נאמר דהותר גם כן לאחיו הכהנים ואל יתכפרו בשל צבור שמה שסתם קרא ואמר "אשר לעם" דמשמע שאין כפרה אלא לעם – לא מצינו שהותר לאחר כלל:

ואם נפשך לומר. מרש בשבועות (דף יד.) דה"ק ואם נפשך לומר הרי כתיב והקריב אהרן וגו' וכפר בעדו ובעד ביתו דמשמע רק בעדם לבד וע"ז משני ביתו של אהרן הם דכתיב בית אהרן ברכו את ה':

פסקה ב

ב **מלמד שהוא נכנס וכו'**. היינו שמכניס שם הדם ושם טובל אצבעו בדם ולא שיטבול אצבעו בחוץ ויכנס לפנים ויזה:

מנין לדם הפר שיכנס וכו'. דביה לא כתיב "והביא" אלא "ולקח". הוה אמינא דלא היה מכניסו אלא בחוץ טובל אצבעו ונכנס ומזה:

פסקה ג

ג **מלמד שהיה נותן אחת למעלה**. דלהכי אמר "אותו", ד"אותו" לא יובן אלא הזאה אחת:

פסקה ה

ה **מה מתן דמים האמורים בשעיר למעלה אחת**. דכתיב "והזה אותו" ואחת משמע:

פסקה ז

ז **שאין תלמוד לומר כאשר עשה**. דהיה לו לכתוב "ועשה את דמו כדם הפר":

פרק ד

פסקה א

א **להביא שלש טומאות**. ובאופן דלא אתחייב מיתה ולא קרבן כגון במזיד ובלי התראה ובשוגג ולא נודע וסד"א דבקרבן הזה יתלה לו עד שיודע לו ויביא קרבן (גמרא):

פסקה ב

ב **מטומאות ולא כל טומאות**. והואיל ולא פירש לך על איזה מהם, לא מסרו אלא לחכמים לפרש על איזו מדבר. צא ולמד בבנין אב:

מה מצינו שחלק כו'. כלומר איזהו טומאה מצינו חלוקה במקום אחר טומאת מקדש וקדשיו ומפרש שם (שבועות דף ח') בגמרא דחלק לה במה שהקיל עליה שדי לה בקרבן עולה ויורד אף שהיא מחייבי כריתות:

אף כאן לא נחלוק וכו'. פי' מה שחלק להיות בכפרה ואין שאר טומאות עמה דע שבטומאת מקדש וקדשיו הכתוב מדבר:

ממקומו הוא מוכרע. אין אתה צריך להכריעו ממקום אחר כי בו עצמו הכריע הכתוב שאינו מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו:

פסקה ג

ג **יכול על כל טומאה שבקודש וכו'**. בין שיש בה ידיעה בין שאין בה ידיעה:

הכי גרסינן **וחטאים דומיא דפשעים דלאו בני קרבן מכאן אמרו כל שיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף תולה לו עד שיתוודע לו ויביא בעולה ויורד שכן הוא אומר לכל חטאתם במחוייבי חטאות** (והנחתי נוסחא הישנה כפי מה שהיא רק תיקנתי קצת כדי שיהיה שווה עם נוסחת הגמרא). וזה ביאורו: וחטאים דומיא דפשעים, מה פשעים שהם במזיד ואינם בני קרבן אף חטאים שאינן בני קרבן, יצא שיש בה ידיעה בתחלה וידיעה בסוף והעלם בינתים שהיא בת קרבן:

שכן הוא אומר לכל חטאתם וכו'. מייתי ראיה מקרא זה דלא ניתא דקרא אתא לשאין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף דהיא אינה בת קרבן לעולם. לזה מסיים דלכל חטאתם מחוייבי חטאת במשמע דהיינו הראוי לבוא לכלל חטאת כשיתודע לו. יצא שאין בה ידיעה בתחלה שאינה באה לכלל חטאת עוד לעולם:

פסקה ה

ה **כך הוא עושה בהיכל וכו'**. דהיינו על הפרוכת ולא ממש אלא נגדו אחת למעלה ושבע למטה וכנ"ל לענין לפני ולפנים:

פסקה ו

ו **אלא בשעה שנכנס לכפר בקטרת**:[24] מאי דפשיטא ליה בקטרת טפי מדמים מפרש ביומא (דף מד.) מדכתיב בתריה "וכיפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל" איזהו כפרה שהיא שוה לכולם הוי אומר זה קטורת דאילו מתן דמים אינו שוה לכולם דהפר מכפר בנתינת דמו עליו ועל אחריו הכהנים שהם כולם בכלל 'ביתו' והשעיר הפנימי מכפר על ישראל:

ביציאתו מנין. בשעה שהוא יוצא:

תלמוד לומר בצאתו עד צאתו. פי' דהיל"ל "ובצאתו" ואז היינו מבינים כאשר נעתק לצאת. ואמר "עד צאתו" דמשמע עד שיצא לגמרי:

כפרתו קודם לכפרת ביתו וכו'. הקשו בת"י הלא הקטורת רק פ"א היה מקטיר ומה שייך קודם ואפשר דהכונה שמתחלה יכוין לכפר בשביל עצמו ואח"כ בשביל ביתו ואח"כ בשביל קהל ישראל והוא כענין שאמרו קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים:

פסקה ז

ז **מה תלמוד לומר**. היה לו לכתוב "וכפר על המזבח אשר לפני ה'", מה תלמוד לומר "ויצא":

שהוא עומד חוץ למזבח כו'. ואינו עומד בין המזבח ולפרכת וכדלעיל בפרשת ויקרא בדיבורא דחובה פרשתא ג' הלכה י"א:

הכי גרסינן תלמוד לומר ויצא אל המזבח למדנו שעד עכשיו היה עומד לפנים מן המזבח:

פסקה ח

ח **או אינו מדבר אלא במזבח החצון**. ובשביל זה כתיב "ויצא" דהיינו שיצא מן ההיכל לשם להזות עליו אבל בהזאות שעל הפרוכת אימא לך דדינו שוה לפר הבא על כל המצות:

[24] וקפריך הגמרא וקטורת מי מכפרת ומתרץ אין דהקטורת היה מכפר על עון לשה"ר דיבוא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי דסתם לשון הרע בחשאי, ומייתי ראיה על זה מקרא. מזה יוכל האדם להתבונן את חומר העון דלשון הרע דכהן גדול שהוא נכנס לפני ולפנים הוא פעם אחת בשנה ובתחלת הכל היה עסקו לכפר על חטא הלשון והטעם בפשיטות דעון לשון הרע הוא עולה עד כנגד כסא הכבוד כדאיתא בתנא דבי אליהו והנה הוא עומד נגד ארון ברית ה' לכפר על ישראל וחטא הלשון עומד נגדו לקטרג וע"כ תחלת הכל בא בקטורת לכפר על חטא זה ואחר כך על טומאת מקדש וקדשיו ולבסוף בשעיר המשתלח לכפר על שאר עונות של חייבי לאוין וכריתות ומיתת ב"ד כדאיתא בגמרא].

פסקה ט

ט **וכפר עליו**. כפרה שהיא בגופו. פי' כפרת הדם שהיא על קרנותיו ולא כפרת דברים שהיא וידוי דלא היה מתודה אלא הוידוים האמורים למעלה:

הכי גרסינן ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבים. היינו שיערבם יחד:

יכול מזה בפני עצמו וכו'. כמו או יכול לומר דמדם הפר ומדם השעיר אינו אלא כל אחד בפני עצמו ולא מעורבין:

תלמוד לומר מדם חטאת הכיפורים אחת. בשנה יכפר עליו ומשמע דרק פעם אחת בשנה יכפר עליו ואי אמרת דלא יערב הרי יזה שתי פעמים:

פסקה י

י **מתחיל מקרן מזרחית צפונית וכו'**. סבר לה כר' יוסי דאמר לא היתה שם אלא פרוכת אחת ופרופה מן הצפון, ר"ל שאצל הכותל הצפוני היה ראשה כפול ופרוסה כלפי חוץ וכשגמר מתנות פנים ויצא דרך צפון פגע תחלה בצפונית מערבית דמזבח ושם לא נתן עד שיצא ובא לו למזרחית צפונית ונתן שם דכתיב "ויצא אל המזבח" עד דנפיק מכוליה מזבח ואח"כ חוזר לצפונית מערבית דרך ימין:

מקום שהוא מתחיל וכו'. שהוא קרן דרומית מזרחית כדתנן בפרק איזהו מקומן:

במקומו היה עומד ומחטא. פי' במקום שממנו התחיל להזות עומד ומחטא כל הקרנות דבידו היה מקיף ולא ברגליו שהרי כלו אינו אלא אמה על אמה ומקום המזבח הפנימי כולו כמקום חדא קרן דמזבח החצון וכיון שאין שלשת הקרנות סמוכות לו יכול ליתן מלמטה למעלה חוץ מזו שהיתה לפניו דכיון דהיא סמוכה לו אם היה נותן מלמטה למעלה היה הדם זב לתוך בית יד כתונת שלו אלא צריך לצדד ראשי אצבעותיו למעלה ולמשוך המתנה ממעלה למטה:

פסקה יא

יא **ונאמר להלן סביב**. במזבח החצון בעולה ושלמים ואשם "וזרקו על המזבח סביב":

מה סביב האמור כאן הפסק ד' מתנות. דנפסקות זו מזו דהא על ארבע קרנות היה נותן אף סביב האמור להלן אף על גב שהיה נותן שתי מתנות שהם ד' בעינן פיסוק דהיינו דנותן וחוזר ונותן, ר"ל זורק מן הכלי ברוח זו של קרן וכן ברוח השניה וכן בקרן שכנגדה באלכסון ונמצא שנותן ד' מתנות לארבע רוחות של מזבח ולאפוקי ממ"ד שזורק זריקה אחת מן הכלי נגד פינת המזבח ושם מתפשט לשתי רוחות הפינה ועוד זריקה אחת באלכסון נגד הפינה שכנגדה:

פסקה יב

יב **והזה עליו על טהרו של מזבח**. מפרש בגמרא על גילויו של מזבח כדכתיב כעצם השמים לטוהר", דהיינו שהיה מוציא ממנו בכל יום מותר הגחלים והדשן מן הקטרת שהיה נקטר עליו והיה נזהר שיזה הדם כל מקום שלא יהיה בו דשן ולא גחלים אלא על עצם המזבח והיינו דכתיב "עליו" פי' עליו ממש:

הכי גרסינן מן הדם מן הדם שבענין. פי' מן הדם האמור בענין והוא הדם שבמזרק לאפוקי שיורי אצבע אלא צריך לקנח אצבעו בשפת מזרק על כל הזאה וכנ"ל בפרשת כהן משיח עי"ש:

לא שבע טיפים. עיין לעיל בפ"ג הלכה י"ד בביאורנו:

לא אחת ושבע. ר"ל שלא ללמוד מהזאת פרוכת ומבפנים שיהא צריך גם כן עוד אחת למעלה בראש המזבח:

פסקה יג

יג **טיהרו לשעבר וקידשו לעתיד לבא**. פי' טיהרו ממה שהיה בו מהטומאה ובזה יהא מקודש מכאן ולהבא:

פרשה ד

פסקה א

א **אם כיפר**. פי' אם כיפר מה שאמור בענין כילה דכתיב חוקה לעיכובא אבל שיריים שאינה אמור בענין לא מעכבי:

מפני מה לא נאמר. היינו מפני מה לא נדרשנו כסדר מכתבו:

אם כילה כיפר. היינו אם כילה כל צרכי עבודותיו ואף שיריים בכלל (דאף ששיריים אינם אמורים בפירוש בענינו הרי נלמדין לו מפר יוה"כ) הוא דכיפר ואם לא כילה לא כיפר שאם חיסר אחת מכל המתנות וכו' וגם מתן יסוד בכלל זה:

זה לפני ולפנים. הזאות שבין הבדים:

זה היכל. הזאות שעל הפרוכת:

פסקה ב

ב **מכאן אמרו**. לאו אנתן מקצת מתנות קאי אלא אגמר מתנות שבפנים ונשפך הדם דאמר מכאן למדנו שא"צ לחזור ולעשות את זו שגמר שהרי כפרה בפני עצמה היא:

נתן מקצת מתנות וכו'. מקומות היו של מתן דמים על בין הבדים ועל הפרוכת ועל מזבח הזהב ושיריים ביסוד מזבח החצון וכל אחת חשיבה כפרה בפ"ע ולכך אם נתן מקצת מתנות ונשפך הדם יביא דם פר או דם שעיר אחר שישחוט בהמות אחרות ויתחיל בתחלה במתנות שבפנים שעל בין הבדים ומתנות הראשונות נפסלו וכן בשאר מקומות

וטעמו דכתיב "מדם חטאת הכפורים אחת בשנה", חטאת אחת נאמר ולא שתי חטאות, שאין לו לעשות כפרה אחת משתי חטאות:

אינו מתחיל אלא ממקום שפסק. וטעמם דמה דכתיב "חטאת הכפורים אחת" היינו חיטוי ואמר הכתוב חיטוי אחד ולא שני חיטויין שלא לעשות הזאות שני פעמים:

פסקה ג

ג **וכולם מטמאים בגדים ונשרפין וכו'**. פי' כל פרים שנשחטו לכל כפרה מחמת שנשפך הדם מטמאים בגדים להשורפם כדכתיב "והשורף אותם יכבס בגדיו" ומקום השריפה בבית הדשן ולא בעזרה מפני שכל אחת כפרה בפני עצמה:

הכי גרסינן דברי ר"א ור"ש וחכמים אומרים וכו' (**כן איתא בגמרא**):

והקריב את השעיר החי עד כאן הוא זקוק לו להיות חי. כרבי יהודא דלעיל פ"ב ברייתא ח' שזקוק להיות חי עד שיכלו המתנות של שעיר הפנימי:

פסקה ה

ה **החי טעון וכו'**. דתיבת "החי" יתר הוא, דהא כתיב מעיקרא "והקריב את השעיר החי" ואתי למעוטי דדוקא שעיר זה טעון סמיכה אבל יש עוד שעיר והוא צבור שעבדו עכו"ם בשגגה שצריכין להביא שעיר ככתוב בפרשה שלח, אותו השעיר אין טעון סמיכה ואיצטריך קרא למעוטי דלא נילף מפר העלם דבר של צבור שהצריכה התורה שם סמיכה כדכתיב בפרשת ויקרא "וסמכו זקני העדה את ידיהם":

ר"ש אומר חי טעון סמיכה באהרן וכו'. ס"ל דהמיעוט אתי רק למעוטי דאין טעון בשעיר עכו"ם סמיכה באהרן ובניו אלא בזקנים אבל סמיכה מיהו בעי דס"ל מאי דכתיב בשעיר נשיא "וסמך ידו על ראש השעיר" לרבות שעיר עכו"ם לסמיכה:

כל חטאת צבור וכו'. היינו פר העלם דבר של צבור ושעיר עכו"ם של צבור:

פסקה ז

ז **אין לי אלא ודאיהם כצ"ל**. פי' אין לי שמתודה אלא ודאיהם דפשעים ועונות וחטאות דהיינו דידע שפשע ועוה ברצון או שגג וידע ודאי שחטא:

ספיקותיהם. דהיינו שספק לו אם חטא בכל זה:

ואנסיהם. שעבר עבירה ע"פ עדי שקר שהעידו היתר על דבר איסור או שאנסוהו לעבור עבירה:

ושגגותיהם. כגון ספק שגג או לא שגג:

תלמוד לומר עונות. פי' דהול"ל "לעונות" וכתב "את כל עונות", וכן בכולם, ואתו לרבות כל הני דברים לכל חד מאי דשייך ביה:

יכול אף חייבי חטאות וכו'. היינו דמלת "כל" ירבה אפילו הני דבר קרבן נינהו:

תלמוד לומר אותם. "ונתן אותם", דהאי "אותם" יתירא הוא ואתי למעוטי הני דבר קרבן ומאי דכתיב "לכל חטאתם" מיירי בחייבי לאוין כגון ששגג כסבור שחוטה והיתה נבילה:

פסקה ח

ח **וחייבי אשמות תלויין**. כגון דהיו לפניו ב' חתיכות, אחת של שומן ואחת של חלב, ולא ידע איזה אכל, דחייב להביא אשם תלוי, ועבר עליהן יוה"כ – פטור להביאו דכתיב "מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו", ודרשינן חטא שאין מכיר בו אלא ה' תטהרו על ידי יום זה (גמרא):

עתי שיהא מזומן. מאתמול ד"עתי" משמע שקבעו לו עת לבוא לעשות דבר זה:

עתי אף בשבת. ד"עתי" כמו "בעתו" דהיינו שיהיה בעתו ובזמנו שלא ידחה אפילו מפני השבת ובגמרא מבאר מה חלול שבת יש בשילוח דאצטריך לרבות דהיינו כגון שחלה השעיר ואצטריך לשאת אותו על כתפו בשבת ואפילו הכי שרי:

עתי אף בטומאה. היינו דנטמא האיש המוכן לזה מאתמול ואפילו הכי נכנס לעזרה לקבלו מיד כהן המוסרו לו שם:

פסקה ט

ט **עליו הוא נושא וכו'**. "עליו" מלה יתירה היא ולזה אמר שבא לומר שעליו לבדו הוא כל עונות ואין שאר שעירים דהיינו שעיר הפנימי וכן שעיר החצון, הם אינם מועילים לו בעונותיו:

ועל מה שאר שעירים מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו. דהיינו שעיר הפנימי מכפר על מזידים ועל יש בה ידיעה בתחלה ולא בסוף הוא תולה עד שיודע לו ויביא בעולה ויורד, ועל אין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה בסוף שעיר חטאת הנעשה בחוץ מכפר:

מזידים וכו'. באמת לאו דוקא מזידים דהוא הדין כל הני דלקמיה בפרק הסמוך וכמו שכתבנו מקודם אלא משום דקאי על מיעוטא ד"עליו" דמבואר בהדיא בקרא דכתיב "ונשא השעיר עליו את כל עונותם", ו"עון" משמע מזיד ובא לומר דכעין זה מצינו בשאר שעירים גם כן דמכפר על המזיד והוא בטומאת מקדש וקדשיו:

פרק ה

פסקה א

א **מכאן אמרו וכו'**. משנה בפ"ק דשבועות. והנה הלשון "מכאן אמרו" אינו קאי על ראש הפרק הזה אלא המאמר שהולך ומבאר אח"כ דיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף, וכן מה שאמר אח"כ בהלכה ב' וכו' הוא הכל ביאור על מה שאמר בסוף פרק דלעיל ששאר שעירים מכפרין על טומאת מקדש וקדשיו:

ידיעה בתחלה. שידע שנטמא. וידיעה בסוף – משאכל את הקודש בהעלם או נכנס למקדש ויצא ונודע לו שבטומאה אכל או בטומאה נכנס:

והעלם בינתים. כשאכל את הקודש או נכנס למקדש נעלמה ממנו טומאה או קודש:

הרי זה בעולה ויורד. בקרבן המפורש בפרשת ויקרא – לעשיר בהמה ולעני חטאת העוף ולדל שבדלים עשירית האיפה. והיא מנחת חוטא האמורה בכל מקום. ובשבועות דף ז' מבאר שם הגמרא מנין שהכתוב מדבר שם בטומאת מקדש וקדשיו. גם מבאר שם מקרא דמיירי בידיעה בתחלה ובסוף והעלם בינתים:

תולה. להגין עליו מן היסורים עד שיודע לו וכו'. וכבר ביארתי לעיל בפ"ד הלכה ד' מקרא:

פסקה ב

ב **שנאמר מלבד וכו'**. בפרשה פנחס אצל חטאת המוספין – "מלבד חטאת הכפורים" והיינו שעיר הפנימי:

אלא על דבר שיש בה ידיעה. וכדלעיל בהלכה א':

פסקה ג

ג **שעירי הרגלים ושעירי ר"ח מכפרין**. היינו שעירי המוספין שהביאו בהן לחטאת לה' ואמרינן חטא שאין מכיר בו אלא ה' דהיינו שאין לאדם שום ידיעה בהן לא בתחלה ולא בסוף יהא שעיר זה מכפר ושעירי הרגלים ילפינן שם משער ראש חדש, עי"ש:

ר' שמעון אומר וכו'. בגמרא מפרש טעמו:

על טהור שאכל את הטמא. אדם טהור שאכל את הקודש טמא ואף על פי שאין בה חיוב כרת ניתנה כפרה זו על כך:

כל השעירים כפרתן שוה. כל שעירי מוספין בין שעיר הנעשה בחוץ דיום הכפורים, בין של רגלים, בין של ראש חדש – כפרתן שוה, כולם מכפרים על כל, בין על שאין בה ידיעה בתחלה ויש בה ידיעה לבסוף, בין על שאין בה ידיעה לא בתחלה ולא בסוף, בין על טהור שאכל את הטמא. ונפקא מינה לטומאה שאירעה בין זה לזה. אבל בשעיר הנעשה בפנים לא נחלקו עליו שאינו מכפר עם אלו ולא אלו תולין את תלייתו כשיש בה ידיעה בתחלה ואין בה ידיעה בסוף כדאמר בגמרא (דף ח:):

פסקה ד

ד **היה ר' שמעון אומר**. האי נקט לה משום דבעי למימר א"ל מהו שיקרבו זה בזה אם אבד שעיר שהופרש ליוה"כ ונתכפרו באחר ונמצא זה ברגל או בראש חדש, מהו שיקריב לשם שעירו של יום:

פסקה ה

ה **האיך הם קריבין**. והלא כשהופרש לא לכפר על כפרה זו הופרש:

כולן באין על טומאת מקדש וקדשיו לכפר. כל דהו וכיון דבכך שוין ואף על פי שכפרתן חלוקות יכול הוא ליקרב דהא לכפר על טומאת מקדש וקדשיו הופרש ועל טומאת מקדש וקדשיו הוא קרב:

פסקה ו

ו **משמו**. של ר' שמעון וסתם ר' שמעון הוא ר' שמעון בן יוחאי:

פסקה ז

ז **אם כן של יוה"כ קריבין בראש חדש**. דהא של יוה"כ מכפר גם על טהור שאכל את הטמא:

פסקה ח

ח **ועל זדון טומאת וכו'**. סתמא היא:

שעיר הנעשה בפנים וכו'. דכתיב ביה "וכפר על הקודש מטומאות בני ישראל ומפשעיהם וגו'", ו'פשע' היינו זדון:

הקלות. היינו עשה ולא תעשה חוץ מלא תשא את שם וגו' שהוא בכלל חמורות:

והחמורות. היינו כריתות ומיתות בית דין ולא תשא:

והשגגות. במידי דלאו בר קרבן, דאי בר קרבן לא נתכפר על ידו:

הודע. שידע ועשה דהיינו מזיד. 'לא הודע' – היינו שבשגגה עשה:

עשה ולא תעשה. היינו קלות:

כריתות ומיתות בית דין. היינו חמורות. וכולה פירושא דרישא הוא:

פרק ו

פסקה א

א **המדברה המדברה במדבר**. תלתא זימני כתיב בפרשה 'מדבר' – "לשלח אותו לעזאזל המדברה", "ושילח ביד איש עתי המדברה", "ושילח את השעיר במדבר":

לרבות מדבר נוב וגבעון וכו'. דבכולהו צריך שילוח לצוק שבהם אף דבנוב וגבעון לא היה משכן קבוע:

פסקה ב

ב **כל הפרשה כולה אמורה על הסדר**. פי' שכל הפפרשה נאמרו המקראות על סדר העבודות במתחלפות, שכסידרן בפרשה כך סדר עבודתם חוץ ממקרא זה שכתב הוצאת כף ומחתה עם עבודות הפנימיות ולא הפסיק עבודת אילו ואיל העם בינתים שהיה לו לכתוב בתחלה "ויצא ועשה את עולתו וגו'" ואחר כך "ובא אהרן" להוציא כף ומחתה,

ואח"כ "ופשט את בגדי הבד והניחם שם ורחץ את בשרו במים ולבש את בגדיו" שמונה של כל השנה ועשה המוספין ותמיד של בין הערבים (רש"י ביומא דף לב.):

פסקה ג

ג **ולבש את בגדיו**. היינו שמונה בגדים המיוחדים לו כל ימות השנה לעבודה והיה לובשן עתה לעבודת חוץ:

מעבודה לעבודה. היינו מעבודת פנים לעבודת חוץ והוא הדין מחוץ לפנים:

מלמד שחמש טבילות ועשרה קידושין כו'. וכדמסיים לקמיה בהלכה ה' דחמש עבודות היה עושה בשינוי מחוץ לפנים ומפנים לחוץ, הרי דצריך ה' טבילות. וכל טבילה צריך שני קידושין כדיליף ר"א בר' שמעון לקמיה:

פסקה ד

ד **רבי אומר וכי מכאן אני למד**. פי' והלא מכאן אין ללמוד רק מפנים לחוץ ולא מחוץ לפנים. וגם אין לנו ראיה דצריך עשרה קידושין אלא ממאי דכתיב "בגדי קודש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם", הרי דמבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה והכתוב אומר "בגדי קודש הם" והוקשו כל הבגדים זה לזה וזהו שמסיים "מלמד שהמשנה מבגדי זהב לבגדי לבן וכן מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה. וחמש עבודות היה" וכדמסיק לקמיה:

פסקה ה

ה **הכי גרסינן וחמש עבודות היה עושה**. ואף דהברייתא מזכיר זה בסיום דברי רבי – גם ר' יהודה מודה בזה וכמו שכתבנו למעלה:

תמיד של שחר בבגדי זהב. והיה נצרך לטבול קודם שלובשן:

את עולתו ואת עולת העם אילו ואיל העם. פי' דהוא אילו ואיל העם:

ושבעת כבשים תמימים. דהם המוספין האמורים בפ' פנחס:

ואומר בגדי קודש הם. השתא חוזר ר' ומפרש דבריו הראשונים דנאמר "בגדי קודש הם" והוקשו הבגדים זה לזה דכל היכא דמשנה צריך טבילה:

פסקה ו

ו **אם כן למה נאמר וכו'**. רבי קמסיים דבריו, אם כן דגמרינן מ"בגדי קודש הם" דהוקשו כל הבגדים זה לזה אם כן למה צריך לכתוב "ורחץ וגו'", וע"כ אם אינו ענין קרא זה לטבילה תנהו ענין לקידוש ידים ורגלים דגם זה 'רחיצה' מקרי כדכתיב בפרשת כיור:

תלמוד לומר ופשט ורחץ ורחץ ולבש. פי' הטיל הכתוב "ורחץ" בין "ופשט" ו"לבש" ליתן רחיצה לפשיטה ורחיצה ללבישה:

במקום שאין טעון טבילה. כל ימות השנה הבא לעבוד אין טעון טבילה מן התורה אלא מדברי סופרים:

טעון קידוש. דכתיב (שמות, מ) "בבואם אל אהל מועד ובקרבתם אל המזבח ירחצו":
מקום שטעון טבילה. ביום הכפורים לכל חליפות בגדים:
טול לך מה שהבאת. קח לך מה שהבאת ואמור דיו לבא מן הדין להיות כנידון, מה להלן קידוש אחד וכו':
מה לבישה וכו'. דנפקא לן מקל וחומר מטבילה כדאמרן:

פסקה ז

ז **שהם טעונים גניזה**. ארבעה בגדי לבן שכהן גדול נכנס בהן לפני ולפנים טעונים גניזה דאינם ראויים לא לכהן הדיוט בשאר ימות השנה ולא לכהן גדול ביום הכפורים הבא, ד"והניחם שם" משמע שיניח אותם שם גנוזים שלא ישמשו בשום צד פעם אחרת בהם:
ואינם כשרים ביום הכפורים הבא – לא גרסינן ליה בדברי תנא קמא כדמוכח בגמרא:
כשרים לכהן הדיוט. כל השנה וקרא ד"והניחם שם" אינו אלא לגבי כהן גדול ביום הכפורים:
בלשכת בית הפרוה. בדרום עזרה היתה כדתנן במדות פ"ב:
חוץ מן הראשונה. שהיה עושה לשחיטת התמיד שאותה היה עושה בחול:
וכפרתו קודמת לכפרת העם. כדי שיבוא זכאי ויכפר על החייב:

פסקה ח

ח **יקטיר אף בשבת וכו'**. ד"יקטיר" משמע מכל מקום:

פרשה ה

פסקה א

א **לא המשלח וכו'**. היינו המלוין את המשלח אינן מטמאין בגדים:
תלמוד לומר לעזאזל יכבס בגדיו. דמלת "לעזאזל" יתירא היא, דכבר כתיב למי נשלח אלא להסמיכו לתיבת "יכבס" דהיינו רק משהגיע לעזאזל:
תלמוד לומר והמשלח. משמע תיכף אחר שילוח:
הא כיצד. יתקיימו שני תיבות הללו:
כיון שיצא מחומת ירושלים. שאז הוא דורך לעזאזל שנשלח מן העיר למדבר:

פסקה ב

ב **הזורקו בבת ראש מטמא בגדים**. קסבר דחיפתו וזריקתו היא שילוחו ואז מטמא בגדים, לא קודם:

פסקה ג

ג **יכול גזירת מלך**. שיהא מחוייב לטבול כדרך שכה"ג טובל:
תלמוד לומר ואחר יבוא אל המחנה. ר"ל ובפרה אדומה גם כן כתיב "ואחר יבוא אל המחנה":

מה ואחר האמור להלן. הוא מפני טומאה דהתם כתיב "וטמא הכהן עד הערב", ואם ירצה לשהות בטומאה ולא לטבול הרשות בידו – הכא נמי כן הוא (זית רענן):

פסקה ד

ד **יוציא**. כמו "וגו' אל מחוץ למחנה ושרפו באש וגו' והשורף אותם יכבס בגדיו". נמצא דהנשרפין מחוץ למחנה והיינו בבית הדשן מטמאין בגדים להשורפן:

מה תלמוד לומר. פי' למה לו למכתב חטאת חטאת שתי פעמים, דהו"ל למכתב "ואת פר החטאת ואת שעירו":

אלא אלו בלבד. פי' ציותה התורה אצלם שתי הדברים, שריפה בבית הדשן וטומאת בגדים:

מנין לרבות פר כהן משיח וכו'. שנזכר בהם שריפה בבית הדשן דכתיב בפר כהן משיח "אל שפך הדשן ישרף" ובפר העלם דבר של צבור כתיב "ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון". מנין שגם בהם השורפן מטמא בגדים כמו בפר ושעיר יום הכפורים. תלמוד לומר 'חטאת חטאת' לרבות כל חטאת שהובא דמם לפנים שהשורפן מטמא בגדים:

ממקומו הוא מוכרע אשר הובא וגו'. שלא היה לו לכתוב "אשר הובא וגו'" אלא "ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת יוציא וגו'", משמע דתלי טעמא דטומאת בגדים משום דהובא את דמה לכפר, למדנו שכל הפנימים השורפן מטמא בגדים:

לכפר בקודש. וסמיך ליה "יוציא אל מחוץ למחנה ושרפו וגו' והשורף אותם יכבס בגדיו", משמע דכל זה דוקא אם כיפר בקודש:

אם לא כפרו כמצותן. שנפסלו וטעונין שרפה כשאר פסולי המוקדשין:

נשרפין בבית הבירה. מקום בהר הבית נקרא "בירה":

פסקה ה

ה **להלן וכו' וכאן אתה נותן מחנה אחת**. התנא קמתמה ואמר להלן בפר העדה וכהן משיח אתה נותן להם לשריפתן חוץ לשלש מחנות – עזרה והר הבית וירושלים, כדילפינן לעיל (בויקרא דיבורא דחובה פרשה ג' פ"ה), וכאן אתה אומר "אל מחוץ למחנה ושרפו" דמשמע דשורפן חוץ למחנה שכינה מיד במחנה לויה, והלא אף אלו פנימיים ואתקשו להדדי לשריפה ולטומאת בגדים כדאמרינן לעיל 'חטאת חטאת' – אלמא כי הדדי נינהו, ואם כן למה נאמר כאן מחנה אחת? וע"כ לא נאמרה אלא על טומאת בגדים הכתובה אחריה "והשורף אותם יכבס בגדיו" ולומר לך כיון שיצא חוץ למחנה אחת מטמא בגדים ואף שלשריפת פר כהן משיח מכאן למד שהרי לא נכתב בו טומאת בגדים ומריבויא דחטאת חטאת אתיא כדפרישית:

פסקה ו

ו **מכאן אמרו וכו'**. פי' דהראשונים מטמאין בגדים כיון שיצאו חוץ לעזרה:

היו סובלין אותם במוטות. להוציאן לחוץ ויצאו הראשונים האנשים ההולכים לפניהם חוץ לחומת העזרה והאחרונים עדיין לא יצאו:

פסקה ז

ז **נאמר כאן וכו'**. דכתיב "ושרפו באש את עורותם ואת בשרם ואת פרשם":

ונאמר להלן. בפר כהן משיח דכתיב "ואת עור הפר ואת כל בשרו על ראשו ועל כרעיו וקרבו ופרשו":

מה וכו' ע"י ניתוח. כדאמרינן ביומא (דף סח.) דילפינן גזירה שוה ראשו וכרעיו מראש וכרעים דכתיב גבי עולה דהתם היה על ידי ניתוח כדכתיב בקרא:

אף כאן ע"י ניתוח. ואופן הניתוח מבואר שם בגמרא דלא הפשיט את העור מתחלה כמו בעולה אלא היה מנתח את העור ע"ג הבשר קודם שריפתן וגם זה ילפינן מפר כהן משיח דהיה באופן זה וכמבואר לעיל בויקרא דיבורא דחובה בפרק ה':

פסקה ח

ח **לא המצית את האור ולא וכו'**. ד"השורף אותם" משמע המתעסק בשריפת עצמם לא במה שהוא חוץ מגופן:

המסייע בשעת שריפה. כגון המהפך בבשר והמשליך עצים והחותה בגחלים כדי שתבער האש (רמב"ם):

יכול יטמא בגדים משיעשה אפר. פי' אף ההופך בהם או המשליך גחלים אחר שנעשו אפר:

תלמוד לומר אותם. דמשמע שיש בהן עדיין קצת קיום:

ר"ש וכו'. פליג בתרתי אר' יהודה דקאמר המסייע בשעת שריפה דמשמע כל אימת דסייע אפילו רק בתחלתו, ועוד ס"ל דעד שיעשה אפר אפילו ניתך הבשר אם סייע אז מטמא בגדים והוא ס"ל דאינו מטמא בגדים עד שיוצת האור ברובן דאז יקרא 'שורף' אבל כל עוד שלא הוצת האור ברוב גופן לא יקרא בשם 'שורף'. ועוד ס"ל דמאי דכתיב "אותם" ממעט משניתך הבשר דתו לא מקרי "אותם":

הכי גרסינן **אותם מטמא בגדים ניתך הבשר וכו'** (כן איתא בזבחים קו.):

פרק ז

פסקה א

א **ולא לאחרים**. היינו עכו"ם שאינם מתכפרים בו:

לחוקת עולם לבית עולמים. לבהמ"ק ששם קריבין אלו הקרבנות לאפוקי בבמה שאין להקריבן:

תלמוד לומר וכל מלאכה לא תעשו. אצל "תענו את נפשותיכם" והוקשו להדדי, מה מלאכה דבר שהוא אסור במקום אחר כגון בשבת אסר אותה הכתוב גם ביום הכפורים, אף עינוי שאסר הכתוב הוא דוקא מה שאסר במקום אחר ובחיוב כרת כגון פיגול ונותר אסר לנו הכתוב ביום הכפורים ולחייבו שתי חטאות לאפוקי ישיבה בחמה או בצונן לא מצינו חיוב לזה בשום מקום:

פסקה ב

ב **מנין לרבות הטבלים**. שאין עליהם חיוב כרת במקום אחר וא"כ לא הוי דומיא דמלאכה:

תלמוד לומר תענו את נפשותיכם ריבה. פי' דהוי מצי למכתב "תתענו", ומה דכתיב "נפשותיכם" ריבה. ובגמרא הגירסא "תלמוד לומר תענו ועניתם ריבה":

פסקה ג

ג **ולא ארבה את החולין וכו' תלמוד לומר תענו את נפשותיכם ריבה**. פי' דגבי יוה"כ כתיב כמה פעמים עינוי נפש בפרשה אחרי ובפרשה אמור לרבות כל הני:

שהם בעמוד ואכול. ואם כן אפשר שלא אסרה התורה אכילה בהם ביום הכפורים:

בבית נפשותיכם. פי' שהמזון הוא להעמיד הנפש ולכן העינוי בו הוא לפנים הנפש בעצמה:

פסקה ה

ה **לא יקנב את הירק**. לנתק העלים מן הקלחים כדי שיהיו מוכנים לחתכם לערב:

את הכוסות. כל זה מדכתיב "וכל" משמע אפילו דבר שיש בו טרחה כל דהו:

ודין הוא. שלא לומר כן:

שיש עמה מחשבה. היינו מחשבה ועיון שכן קראה הכתוב מלאכת מחשבת:

פסקה ו

ו **אי מה וכו' מלאכה גמורה**. דכתיבה "מלאכה" סתמא והא דמחייב אדם בשבת אפילו על מקצתה – ההוא מקרא אחרינא דכתיב "ועשה מאחת מהנה" וכדלעיל בפרשת ויקרא בדיבורא דחובה פ"א עי"ש:

הכי גרסינן **שלא יכתוב את הספר**

ולא יעשה שני בתים. שנותן ב' חוטין של שתי בנירה שקורין לי"ס שכל זה רק חלק ממלאכה ולא שלמה:

פסקה ז

ז **במכנסים**. בבגדי כהונה והזכיר לבוש ראשון שלובש בתחלה לכסות בשר ערוה:

ובפרוכת. קדושים יותר:

תלמוד לומר מלאכה וכל מלאכה ריבה. דכתיב כמה פעמים "כל מלאכה" בפרשת אמור:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר מלאכה וכל מלאכה ריבה**. פי' אף על גב דאינה מלאכה גמורה לחייב עליה כרת ובשוגג חטאת על כל פנים איסור דאורייתא יש בזה וכענין שאמר ר' יוחנן ביומא (דף עד:) חצי שיעור אסור מן התורה ולדעת ר"ל שם הוא אסמכתא בעלמא:

פסקה ט

ט **שלא יעלה באילן**. וכן כל הני דקחשיב לקמיה מדרבנן הוא ואסמכינהו אקרא שלא יעלה באילן שמא יתלוש:

ושלא ירכב. שמא יחתוך זמורה:

ולא ישוט על המים. שמא יעשה חבית של שייטין:

ולא יספוק. בירושלמי שהוא עושה מכעסו כמו ויספוק את כפיו":

ולא יטפח. טיפוח לרצונו:

ולא ירקד. שמא יעשה כלי שיר:

לא יקדיש. קרבן:

ולא יעריך. משום דדמי למקח וממכר:

ולא יגביה. חלה. ויש דלא גרסי משום דהיינו "ולא יתרום":

ולא יתרום. תרומות ומעשרות ואפילו ליתנם לכהן בו ביום:

ולא יקדש ולא יגרש וכו'. וכולהו משום גזירה שמא יכתוב:

האזרח לרבות נשי אזרח. היינו מה"א ד"האזרח" ומקשה הגמרא (סוכה כח, א) פשיטא דהא השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. ומשני דנצרכה לתוספת עינוי שגם בזה אף דאין על זה לאו וכרת רק מצוה בעלמא אפילו הכי נשים חייבות:

הערת שוליים[25] – ואף דעכשיו אינו דומיא דמלאכה כלל ואפילו הכי נתרבה אם כן נרבה גם שישב בחמה ויצטער – י"ל דאפילו הכי אכילה מקרי דומיא דמלאכה מפני שמצינו שחייב על ענין אכילה במקום אחר כגון פגול ונותר מה שאין כן לענין ישיבה בחמה לא מצינו כלל. ועיין ביומא דף ע"ד ע"ב ברש"י ד"ה מה מלאכה דבר וכו':

[25] הערה זו של החפץ חיים מוסבת על הטקסט של הספרא על המילים "ארבה את הטבלים שהן במיתה ולא ארבה את הנבילות שאינן במיתה. תלמוד לומר תענו את נפשותיכם ריבה" - ויקיעורך

פרק ח

פסקה א

א **בקרבנות**. דלכתחלה חייבה התורה להביא כפרה על ידי קרבנות:

תלמוד לומר כי ביום הזה יכפר. פי' מדאמר "כי" משמע דקאי טעם אלמעלה דלפיכך תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו משום דהיום יום כפורים הוא:

פסקה ג

ג **ומנין שיוה"כ אסור באכילה ושתיה**. ואף דענוש כרת הוא נקט לשון אסור משום שארא (גמרא):

תלמוד לומר שבתון שבות. גבי עינוי כתיב, ואלו הד' דברים מביא הגמרא בפרק יוה"כ דאקרי גם כן עינוי ואף על גב דלאו עינוי גמור הוא כמו אכילה ושתיה מרבינן להו מדכתיב "שבתון" וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן הכי נמי שבתון דגבי עינוי דכתיב "שבתון הוא לכם ועניתם" להוסיף על עינוי אכילה ושתיה קאתי:

פסקה ד

ד **מרובה בגדים מנין**. והן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה:

תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו. ומילוי ידים נאמר על הבגדים כדכתיב בפרשה תצוה "והלבשתם וחגרת אותם וגו' ומלאת את ידם":

מנין לרבות לו כהן אחר המתמנה תלמוד לומר וכפר הכהן. פי' מנין שצריכים אנו להתקין לו כהן אחר שמא יארע בו פסול קרי או שאר ד"א המעכבין מלבוא למקדש וזו התקנה תהא במקום משיחה או ריבוי בגדים שצריך להיות בכה"ג קודם יוה"כ ולפי שא"א לו למשחו קודם לכן או להלבישו ח' בגדים לפי שאין ממנין שני כהנים גדולים כאחד משום איבה ההתקנה הזו היא במקום משיחה וריבוי בגדים (ראב"ד ור"ש):

פסקה ה

ה **תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו**. דמדאפקיה לריבוי בגדים בלשון מילוי ידים אגב אורחיה לימדנו שצריך שהבן ימלא ידו ומקומו של אביו:

אם כן. דחיישת למיתה אין לדבר סוף שמא גם זו תמות:

פסקה ז

ז **מנין לרבות כלים אחרים בין הערבים**. פי' להוצאת כף ומחתה היה לובש בגדי הבד אחרים:

תלמוד לומר ולבש את בגדי הבד. וקרא יתירא הוא לדרשה:

לכל בגדי בוץ. היינו אפילו דערביים היו נעשין מתרומת הלשכה:

פסקה ח

ח **וכפר את מקדש הקודש זה לפני ולפנים**. היינו מתנות של לפני ולפנים:

זה ההיכל. מתנות שבהיכל:

המזבח זה מזבח. המתנות שעל מזבח הזהב:

יכפר אף לעזרות. היינו שיריים שנשפכין ליסוד של מזבח החצון ור' יהודא לטעמיה דאית ליה שיריים מעכבין. והנה עד כאן מדבר בפר ושעיר מכאן ואילך בשעיר המשתלח בשאר עברות שכולן שוין בכפרתו כדקא מפרש ואזיל:

מלמד וכו' בשעיר המשתלח. שא"א לפרש הקרא בפר ושעיר הפנימי דהם לא הושוו בכפרה אחת על כולם שהפר מכפר על הכהנים והשעיר על ישראל:

ר' שמעון אומר וכו'. לחלוק בא על שאומר ר' יהודה השוה כולם בכפרה אחת על שאר עבירות בשעיר המשתלח וקאמר ר' שמעון כשם שאתה מודה בדם השעיר הפנימי שמכפר על ישראל כפרתו בלא שום וידוי אלא כפרת הזיית הדם שאין וידוי בשעיר הפנימי אלא במשתלח – כך דם הפר מכפר בלא שום וידוי על הכהנים על טומאת מקדש וקדשיו אייתר ליה ווידויו של פר במקום וידויו של שעיר המשתלח לכפר על הכהנים בשאר עבירות ואין להם כפרה בשעיר המשתלח:

פסקה ט

ט **מה תלמוד לומר**. "אחת בשנה", דמקודם כתיב "בעשור לחודש השביעי":

שלא בשעיריו. כמו שלמדנו מדכתיב "כי ביום הזה" דעצם היום מכפר אף שלא הביאו השעירים כלל:

יכול אף שאר הימים. כגון שעיר ר"ח ושעירי הרגלים שמכפרים על טומאת מקדש וקדשיו כשאין להם ידיעה לא בתחלה ולא בסוף יכפרו גם הם בדיעבד אף אם לא הביאו שעיריהם:

תלמוד לומר אחת בשנה. פי' שכפרת היום בעיצומו של יום אינו אלא פעם אחת בשנה והוא יום הכפורים:

שהם שבעת ימים. ולא הוי דומיא דיוה"כ שזה אחד וזה שבעה:

תלמוד לומר אחת בשנה. בפרשה תצוה:

שהוא רגל ברגלים. ולא נוכל לחלקו משארי רגלים:

הכי גרסינן תלמוד לומר זאת אחת בשנה (**כן גריס רבינו הלל המובא בקרבן אהרן וכן איתא בילקוט**). והוי מיעוטי דרק יום זה מכפר שלא בשעיריו ואין שאר ימים וכו':

פסקה י

י **על הסדר**. ואין לשנות מזה הסדר:

תלמוד לומר ויעש כאשר ציוה ה'. משמע כסדר שציוהו:
כמקיים גזירת מלך. ולא לכבודו מדכתיב "כאשר ציוה" משמע שאם היה דבר הרשות בזה לא היה לובשו:
כשומע מפי הקודש תלמוד לומר ויעש כאשר ציוה ה'. דאי לאו הכי יכתוב "כאשר ציוהו משה", וכדכתיב בראש הפרשה "דבר אל אהרן אחיך וגו'":
בריתי היתה אתו תורת אמת וגו'. פי' שהמאמר ששמע מפי משה בשם ה' היתה בפיהו כאילו הקב"ה כרת עמו בעצמו ברית:
ורבים השיב מעון שהשיב פושעים לתורה. משמע דבלא תורה לא נוכל להשיב מעון ובתורה נוכל להשיב אפילו אותם שהיו עד כה במדרגת פושעים וזה הוראה בזמננו שהעיקר לחזק רבים בלמוד התורה וכמו שאמרו "המאור שבה מחזירן למוטב":

פרשה ו

פסקה א

א **בני ישראל וכו'**. ר"ל מדכתיב "בני ישראל":
מנין לרבות את הגרים וכו'. פי' מדפרט הכתוב גרים בהעלאה ולא הזכירם בשחיטה:
יכול ישראל שחייבים וכו'. פי' שהישראל שהתורה אסרה להם העבודה לה' בפנים כדכתיב "וזר לא יקרב אליכם", אסרה להם לעשות במה לחוץ להקטיר לה' ובזה אסרה להם גם השחיטה ולאפוקי אהרן ובניו שהם מותרים בהעבודה בפנים מותרים גם בחוץ:
מנין לרבות ראשי המטות. בנדרים (דף עח:) מפרש דלהכי מרבינן כאן ראשי המטות לומר דיש שאלה בהקדש כמו בנדרים ועל ידי שאלה שהחכם מתירו נעקר ההקדש למפרע ופטור מן הכרת והקרבן:
ולהלן נאמר זה הדבר. בפרשת נדרים:
ומה זה וכו' ובני ישראל וכו'. גם זה מפרשינן בגמרא דאתי לרבות ששלשה הדיוטות מתירין הנדרים. ופי' כמו בשחוטי חוץ דכתיב "וכל ישראל" אף בנדרים כן ולא נאמר ראשי המטות אלא להתיר במומחים ביחיד:

פסקה ב

ב **הכי גרסינן שהפרשה נאמרה בכה אמור** (**הגר"א**). פי' זה הוראה שהפרשה ששמע מפי הקב"ה היה אומר מלה במלה לישראל ולא שנאמר לו הכלל והוא היה מסדר הסגנון מפי עצמו אלא הדברים כולם כאשר היה שומע אותם היה אומרם (ואח"כ היה מבאר אותם ע"פ התורה שבעל פה):
תלמוד לומר וכו' בנין אב לכל הפרשיות. פי' שהתורה גילתה זה במקום זה וכתבה זה הדבר דמשמע מילה במילה והוא הדין לכל הפרשיות (קרבן אהרן):

פסקה ג

ג **השוחט חטאת בדרום וכו'**. פי' דהוה אמינא דאף בעזרה שהיא מחנה שכינה אם שינה מקומו דהיינו חטאת שראוי להיות בצפון ושחטו בדרום יתחייב:

תלמוד לומר מחוץ למחנה. דהוא יתר דמק"ו הוא אלא להורות דדוקא חוץ למחנה שכינה:

אי מחוץ למחנה. פי' אילו נאמר "מחוץ למחנה" לחוד הייתי אומר חוץ לג' מחנות:

תלמוד לומר מחוץ למחנה. פי' לגלויי דבמחנה יהיה דומה למחוץ למחנה לענין שאינו כשר לשום זבח כלל:

אף מחנה שאינו כשר לשחיטת כל זבח. דהיינו הר הבית שהוא מחנה לויה וכל שכן מחנה ישראל:

פסקה ד

ד **אלא השוחט את הבהמה**. מדכתיב "שור או כשב וכו'":

תלמוד לומר או אשר ישחט. ד"אשר ישחט" יתירא, דהוי מצי למכתב "או מחוץ למחנה", לרבות כל אשר ישחט:

שאין דרך הכשירה בכך בפנים. שאם נשחט עוף קרבן בפנים פסול:

תלמוד לומר אשר ישחט. בגמרא גרסינן "תלמוד לומר זה הדבר" ופי' וסמיך ליה "אשר ישחט" ומשמע דדוקא באופן זה כדכתיב הוא דחייב ונראה דאף לפי גירסתנו בברייתא זו "תלמוד לומר אשר ישחט" סמך גם כן על "זה הדבר" דכתיב מעיקרא דמשמע דוקא זה כדכתיב (ואף דלעיל בהלכה א' מפיק הברייתא "זה הדבר" לגזירה שוה לראשי המטות ס"ל דתרתי שמעת מינה ועיין בנדה דף כ"ג דר' ישמעאל ס"ל דמופנה מצד אחד גם כן למידין והאי ברייתא אתיא כוותיה כדאיתא בזבחים דף ק"ז):

פסקה ה

ה **שהיה להם שעת היתר בחוץ**. פי' קודם שהוקדשו:

פסקה ו

ו **אי קרבן יכול יהו חייבים על קדשי בדק הבית**. פי' דכתיב "ונקרב את קרבן ה' אצעדה וצמיד", הרי שנקרא 'קרבן'. אבל לא בא למעוטי שחיטת חולין בפנים:

תלמוד לומר ואל פתח אוהל מועד לא הביאו. משמע מי שהועתד לבוא אל אהל מועד:

פסקה ז

ז **ולא אוציא את הרובע וכו'**. בזבחים (דף קיג:) מקשה הא אלו כולם נמי אינם ראוים לבוא אל פתח אוהל מועד ומשני לה עי"ש:

והמוקצה. שהקצהו לעכו"ם:

ולא אוציא פרת חטאת ושעיר המשתלח. שהשעיר מקרי ראוי לבוא אל פתח אהל מועד משום הגרלה ווידוי ופרת חטאת מחקו הגר"א וכן רש"י בפרק קמא דתמורה כתב דלא גרסינן משום דהיא אינה ראויה לבוא אל פתח אוהל מועד:

פסקה ח

ח **עולה ומחוסר זמן**. פי' עולה שהיא מחוסר זמן בגופה בתוך שמנה ימי לידתה. וחטאת יצוייר מחוסר זמן אף בבעלים כגון חטאת של זב וזבה ויולדת קודם שנטהרו:

ותורים שלא הגיע זמנם. שעדיין קטנים הם:

ובעלי מומין עוברים. שראויין להקריב כשיעבור מומן ומקרי מיוחדים לשם:

תלמוד לומר לפני משכן ה'. היינו שיהיו ראויים עכשיו לבוא לפני משכן ה' דאי לאח"כ הרי מ"להקריב" נפקא:

הואיל והם כשירים לאחר זמן. אף שאין בו כרת – ל"ת יש בזה. ובזבחים דף קי"ד מפרש שם בגמרא טעמו:

פרק ט

פסקה א

א **עולה מחוסר זמן בבעלים**. כגון דזב וזבה דעוף ודיולדת בהמה וקמסיים ע"ז "תלמוד לומר שור וכו'" והטעם דעדיף עולה מחטאת אף דגם עולה אין מתקבל בפנים לשם חוב כשהבעלים מחוסרי זמן מכל מקום כגון שראויין הבעלים להקריבן בפנים לשם נדבה חשיב מתקבל בפנים וחייב ככשוחטן בחוף אף כששוחטן לשם חוב:

ואשם נזיר וכו' ששחטן שלא לשמן. פי' שהיו גם כן מחוסרי זמן בבעלים ואילו היה שוחטן לשמן בחוץ פטור דאינו מתקבל בפנים כשבעליו מחוסר זמן אבל כששחטן בחוץ שלא לשמן מרבינן מקרא לחיובא דאילו היה שוחטן בפנים שלא לשמן כשרים כדתנן כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים (ואפילו כשהם מחוסרי זמן בבעלים דבלאו הכי לא עלו לבעלים) הלכך מקרי מתקבל בפנים (זבחים קיד, ב):

ולא לשולחיו. דאין שליח לדבר עבירה:

דם שפך וכו'. דהוא יתירא לומר שהשופך חייב אם הוא אחד אבל שנים שאחזו בסכין ושחטו פטורין:

פסקה ב

ב **והלא דין הוא**. שיהיו חייבין ולהכי אצטריך קרא למעטם:

ומה במקום וכו'. פי' במעלה שיש בו קולא שהמעלה להדיוט פטור משום העלאת חוץ דכתיב "לעשות אותו לה'" למעט העלאה להדיוט ועכ"ז החמיר בו הכתוב דחייב

שנים שהעלו לה' כדלקמן אם כן השוחט דאחמיר ביה דהשוחט להדיוט חייב כדאיתא בזבחים (דף קח.) אינו דין שנחמיר וכו':

ולא אנוס. ד"ההוא" משמע שהוא בהוייתו בדעתו ולא אנוס או שוגג מאליו או מוטעה מאחרים:

פסקה ג

ג **עד כאן הוא מדבר וכו'**. כלומר עד המקרא הזה דלמען יביאו מדבר הענין העליון שענש כרת על שחיטת חוץ ועל העלאה בקדשים שהקדישן בשעת איסור הבמות שהוא משהוקם המשכן דאילו הך שהוקדשו מעיקרא אי לא מרבה להו קרא בהדיא לאיסורא לא שמעינן להו:

שהרי ענשן אמור. פי' מסתמא בהו משתעי והרי ענשן אמור כאן שענשן כרת:

פן תעלה עולותיך וגו'. וזביחה ילפינן מהעלאה בגזירה שוה הבאה הבאה דבשחיטה כתיב "לא הביאו" ובהעלאה "לא יביאנו" (תוספות שם):

פסקה ד

ד **בשעת היתר הבמות**. קודם שהוקם המשכן והזהיר הכתוב שאף על פי שהיו מוקדשין כבר לא יקריבום בבמה לגבוה:

אשר הם זובחים. משמע שהיו מוכנים לבוא בבמה ואמר הכתוב שמעתה יביאום לה':

מלמד שכל הזובח בבמה. בשעת איסור הבמות:

פסקה ה

ה **מצות לא תעשה מנין**. בהנך דהוקדשו בשעת היתר הבמות:

תלמוד לומר ולא יזבחו עוד. דמשמע מעכשיו אסורין ועד עכשיו מותרין (ואף על גב דקרא מסיים לשעירים אשר הם זונים אחריהם הוה מצי למכתב "ולא עוד את זבחיהם לשעירים" והוי קאי אריש דקרא "והביאום לה' ולא עוד את זבחיהם לשעירים" ומדכתב "לא יזבחו"לאזהרת שחוטי חוץ אתי דסמיך להיא פרשתא). ובגמרא מסיים הכי: "יכול יהיו חייבין כרת. תלמוד לומר חוקת עולם תהיה זאת להם, זאת להם ולא אחרת להם". פי' זאת העונש להם והוא עשה ולא תעשה שעוברים עליו, ואין אחרת שהוא עונש כרת עליהם. (ובענינו הובאה זו המימרא בסוף הפרק בהלכה ט' ושייך לכאן וכ"כ הגר"א שם. ונראה דמשום זה העתיקו זה בסוף משום דדרש הדרשות כסדר על כל תיבה ותיבה):

הכי גרסינן ואיני יודע איזו קדשים (**הגר"א**). פי' איני יודע הי נינהו קדשים דקרבין בבמה בשעת היתר הבמות דאסר הכתוב למקרבינהו בשעת הבמות:

תלמוד לומר שלמים. דהוא יתר אלא שבא להודיענו איזו היו קרבים בשעת היתר הבמות:

תלמוד לומר זבחי. ולא אמר "זבח שלמים" לרבות עולה דהוא נמי זבח הוא:

פסקה ו

ו **תלמוד לומר אותם**. דמשמע אותם ולא אחרים:

אחר שריבה הכתוב מיעט. לא נדע איזה מרבה ואיזה ממעט:

תלמוד לומר שלמים. ממנו נדע איזה דבר הדומה לשלמים לרבות:

אף המנחות והנזירות. דמנחות גם הם באים בנדר ונדבה ונזירות אף על גב דבמלאת נזרו הוו קרבנותיו עליו חובה מכל מקום קרינן להו נדר ונדבה כיון דעל ידי נדר בא החובה עליו:

עולה ושלמים בלבד. דמנחה ממעטי רבנן מדכתיב "זבחי" – זבחים ולא מנחות, ונזירות חובה הוא לדעתייהו דהוא לא התנדב אלו הקרבנות אלא אסר עצמו ביין ובתגלחת ומאיסור זה ממילא נתחייב בקרבנות אלו:

פסקה ז

ז **זריקת כהן וכו'**. דלא היה צריך עכשיו ללמדנו שצריך כהן לזריקה ולא שהמזבח פתח אוהל מועד ולא היותו לריח ניחוח שכל זה נתבאר בפרשת ויקרא אלא לשלול כל זה מהבמה כדמסיים:

אלא אפילו וכו' חייב. בגמרא פריך יצא מיבעי ליה והיינו דיצא ידי חובתו בבמה בשעת היתר אפילו על הסלע ומשני דהכי קאמר לפיכך הואיל דבבמה בשעת היתר הבמות הויא הקטרה אפילו על הסלע אם כן בשעת איסורו אם העלה על הסלע חייב:

עד שיבנה כמין מזבח וכו'. טעמו מפרש בגמרא משום דכתיב "ויבן נח מזבח לה'", אלמא אפילו במת יחיד שהיא בחוץ אינה העלאה בלא מזבח. ור"מ דעתו דההוא לא היה אלא גובהה בעלמא שיהיה נוח להשתמש עליו ואינה לחובת מזבח:

ואין ריח ניחוח בבמה. כדתנן (זבחים מו, א) לשם ו' דברים הזבח נזבח וקחשיב אחד מהם לשם ריח ולאפוקי אברים שצלאן ואח"כ העלן דאין בהם משום ריח ולזה אמר דבבמה לא חיישינן לזה:

פסקה ח

ח **לבית עולמים**. לאפוקי דלא נימא דאסר הכתוב במה דוקא בזמן שיש אוהל מועד:

פסקה ט

ט **תהיה בזמן הזה**. כר' יוחנן דאמר המעלה בחוץ בזה"ז חייב דסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא והויא לה ירושלים בית הבחירה ולפיכך גם עכשיו שעת איסור הבמות הוא:

זאת להם וכו'. עיין לעיל בביאורנו בהלכה ה' בד"ה תלמוד לומר:

שינהוג הדבר לדורות. ואף דמרבינן מקודם אף בזמן הזה אי לא היה כתוב "לדורותיכם" הוה אמינא "תהיה" לרבות לדורות ולא הוי ידעינן בזמן הזה:

פרק י

פסקה א

א **ככל האמור בענין**. צ"ל "על האמור בענין" (הגר"א). ופי' דבגמרא מבאר מנלן דאפילו בשחוטי חוץ חייב אח"כ על העלאתן בחוץ ומסקנא "ואליהם תאמר" לערב פרשיות והיינו דוי"ו מוסיף על ענין ראשון דמיירי שם בשחוטי חוץ וקאמר דאם עבר אח"כ והעלן בחוץ חייב כרת:

פסקה ב

ב **וא"כ למה נאמר איש איש**. אחר שמתחלה ריבה הכל:

לרבות שנים שהעלו. ופי' הכתוב שנים שנשתתפו והעלו:

רבי יוסי אומר ההוא. פ' דכתיב "ונכרת האיש ההוא" ובגמרא מסיים אם כן למה נאמר איש איש דסברה תורה כלשון בני אדם:

פסקה ג

ג **ואימורי קדשי קדשים**. כבשי עצרת:

את הדם. שזרק הדם בחוץ:

פסקה ד

ד **מנחת כהנים**. שהיא כלול וראויה להעלאה כקומץ מנחת ישראל אבל שירי מנחת ישראל אינו חייב על העלאתם בחוץ דאינו ראוי לבוא לפנים:

ומנחת כהן משיח. עשירית האיפה שהוא מביא בכל יום:

ושלש לוגין מים. בחג קאמר ובמוקדשין לחג שאין העלאת חוץ נוהגת בחולין:

ושלשת לוגין יין. שהוא פחות שבנסכים:

פסקה ה

ה **פסולין מנין**. הנך דאם עלו לא ירדו דלא מתרבו מ"לא יביאנו" דהא אינם ראוים להביא לכתחלה:

הלן. בין דם ובין אימורים:

והיוצא. שיצא לחוץ ונפסל ואף דכל העלאת חוץ יוצא נינהו וריבתה התורה זריקת הדם וכדלעיל – התם בשהוציא לכתחלה את הדם מבפנים כדי לזרקו לחוץ וכיון שקודם שהוציאן היה הדם ראוי ליזרק לפנים חייביה רחמנא אבל הכא מיירי בשכבר יצא הדם לחוץ ונפסל ואח"כ נטלן וזרקן לחוץ הוה אמינא דהכא מיגרע גרע:

ושקיבלו הפסולין וזרקו את דמו. ועכשיו מעלה את האימורין לחוץ:

ששחטן שלא לשמן. והעלה הדם או אימוריהן לחוץ:

תלמוד לומר לעשות. משמע הראוין לעשות אפילו אינו ראוי לבוא מחוץ לפנים והני נמי כיון דאם עלו לא ירדו וכהן נזקק להעלותן מראש המזבח למערכה ראויין ליעשות קרינא ביה:

פסקה ו

ו **חייב על השחיטה וחייב על העלייה**. אם שחט בחוץ והעלה בחוץ בהעלם אחד חייב על שניהם דהם תרי גופי עבירה דתרוייהו כתיבי – "אשר ישחט ואשר יעלה":

פטור. על העלאה דכיון דשחטו בחוץ נפסל ואינו מתקבל בפנים ולא קרינא ביה "ואל פתח אהל מועד לא יביאנו":

כיון שהוציאו פסלו. ואפילו הכי חייביה רחמנא וה"ה לשוחט ומעלה בחוץ:

פסקה ז

ז **רבי אומר וכו'**. בא לומר דקושית חכמים לר' יוסי הגלילי לאו קושיא היא דמה לשוחט בפנים וכו':

שהיתה לו שעת הכושר. ליקרב בפנים לאחר שחיטה:

ר"א בר' שמעון אומר וכו'. בא להשיב גם כן על קושית חכמים מה לשוחט וכו':

שכן המזבח מקבלו. דאף על פי שהוציאו אם חזר והכניסו והעלהו לא ירד כדאמרן בהמזבח מקדש (דף פד.) הלן והיוצא וכו':

הטמא שאכל וכו'. משום דדמו להדדי ופליגי בתרוייהו להכי תננהו גבי הדדי:

כיון שנגע בו טימאהו. ואפילו הכי כי הדר אכיל ליה מיחייב כרת ומה לי נטמא הבשר על ידו מה לי נטמא על ידי אחרים:

שאינו חייב אלא על טומאת הגוף. כדכתיב "וטומאתו עליו ונכרתה" ודרשינן בפרק בית שמאי (דף מג.) בטומאת הגוף הכתוב מדבר מי שטומאה פורחת ממנו:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר אותו**. "לעשות אותו לה'":

על השלם. על הקטרה השלמה דהיינו שיעור הקטרה דהוא כזית חייב ולא על החסר דהוא פחות מזה:

פסקה ט

ט **ומותר העומר**. לאחר קמיצה:

פסקה י

י **היוצק**. שמן על המנחה כדכתיב "ויצקת עליה שמן":

והמגיש. מנחה בקרן מערבית דרומית כמשפטה:

והמטיב את הנרות. מדשן את המנורה:

הכי גרסינן תלמוד לומר אשר יעלה מה העלאה שהיא גמר עבודה יצאו אלו שאינם גמר עבודה (**ראב"ד וקרבן אהרן והגר"א וכן איתא בגמרא**). ופירושו מה העלאה שהוא גמר עבודה שאין אחריה עבודה אחרת ויצאו כל אלו שעדיין יש אחריהם עבודה אחרת. ובגמרא גריס "אף כל מה שהוא גמר עבודה" ופירש"י דאתרבו מ"אף כל" כגון המנסך והמקטיר את הקטורת ומקטיר קמצים ומקטיר מנחת כהנים:

פסקה יא

יא **ולא הצבור**. מ"האיש" דריש ליה דהול"ל "ונכרת מעמיו" וכמו לעיל בפ"ט הלכה ב':

העלה וחזר והעלה וכו'. ונודע לו בין כל העלאה והעלאה. ולפי מסקנת הגמרא אליבא דר' יוחנן מיירי באבר אחד והקטיר כמה זיתים ונודע לו בין כל זית וזית אבל בכמה אברים אפילו לר' יוסי חייב על כל אבר ואבר:

ראש המזבח וכו'. כבר ביארתי לעיל בפ"ט הלכה זיי"ן ע"ש:

פרשה ז

פסקה א

א **אלו ישראל**. ר"ל אילו לא כתב "גר" הו"א דדוקא ישראל, להכי כתב "גר". ודוחק. ויותר נכון כגרסת "מבית ישראל - אלו נשים". (ומה דאיתא אח"כ לרבות נשים ועבדים – האי נשים שיטפא דלישנא הוא על כרחך דמאי גריעה נשי ישראל מנשי הגר דאיתרבו מקודם):

פסקה ב

ב **למה נאמר איש איש**. שכבר נתרבו כל המדרגות:

מן העכו"ם ומן העבד. והיינו עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל ואשמועינן דלא נימא דאזלינן בתר אביו אלא בתר אמו והוא בכלל ישראל ומוזהר על הדם (והאי דנקט עבד על כרחך שיגרא דלישנא הוא דעבדים כבר נתרבו מקודם דהוא בכלל ישראל לענין דם):

פסקה ג

ג **אשר יאכל כל דם מה תלמוד לומר**. "כל":

כי נפש הבשר בדם. "ואני נתתיו על המזבח" דמשמע דאיסורו הוא משום דהוא דם הנפש וגם דהוא שייך רק למזבח. ודם הנפש מקרי דם המקלח בשעת שחיטה ודם התמצית מה שמתמצה אחר כך:

אינן חייבין. ר"ל כרת אבל לאו יש בזה כדאיתא בכריתות דף ד':

פסקה ד

ד **ולא המאכלת**. שהמאכיל לאחרים אף דהוא עובר בלאו כדלקמיה בהלכה וי"ו אינו חייב כרת:

האוכלת את הדם. ד"את הדם" יתירא הוא אלא להורות שאם אכל חצי זית מדם וחצי מחלב אין מצטרפין:

ועמה שלום. היינו שאפילו בדין הקל אין נענשים (זית רענן). והיינו כשאין בידם למחות:

פסקה ה

ה **להגיד מה גרם**. כלומר ללמוד מאיזה טעם הוא נאסר:

הכי גרסינן ואני נתתיו אם נתנם וכו'. דמשמע דבנתינה בעלמא אף בחטאת סגי בדיעבד ואסמכתא בעלמא דבזבחים (דף לח.) מייתי שם קראי אחריני על זה וכך דרך התורת כהנים דאגב אורחיה מסמיך מאי דנפק ממקום אחר (ר"ש משנ"ץ):

לכם ולא לאחרים. פי' שאין העכו"ם מביאין חטאות ואשמות:

על המזבח. כל מקום וכו'. ד"על המזבח" יתר הוא דידוע דכפרת הדם במזבח הוא אלא להורות שכל מקומות המזבח שוים הם אצל כפרה בדיעבד שאם נתן הדם ע"ג הכבש שאינו מקום מתן דמים או הניתנין למעלה שנתנן למטה או הניתנין למטה שנתנן למעלה – אף דהקרבן נפסל בזה – מכל מקום בעלים נתכפרו. ועיין בזבחים דף כ"ו ע"ב:

ולא על קרקעו. דהיל"ל "במזבח" ואמר "על" למעוטי קרקע העזרה:

לא עשה כלום. שאין בעליו מתכפרין בכך:

פסקה ו

ו **להזהיר וכו'**. דבאומרו "כל נפש" משמע כל שיהיה מכם אפלו קטנים לא תעשה אותו שיאכל דם. ועיין ביבמות דף קי"ד:

פסקה ז

ז **אבל יהיה נכרתין ע"י גדולים**. אם הוא מאכילן:

תלמוד לומר. בפרשה שאחר זה:

פרק יא

פסקה א

א **אלו ישראל**. עיין ריש פ"ד ועוד אפשר דהכונה לאפוקי עכו"ם:

תלמוד לומר איש איש. וה"ק קרא – איש אשר לקח או ניתן לו ואיש אשר יצוד מכל מקום וכסהו:

פסקה ב

ב **נצוד וכו'**. פי' דבר הניצוד מאליו:

אלא בהזמנה זאת. פי' שלא יאכל בשר תדיר שלא יעני אלא כמי שהוא צריך לצוד שאינו אוכל עד שתזדמן לו מה יצוד (ומזה נידון ק"ו ומה אם הבשר שהוא מחזק כחותיו של האדם צריך האדם לדקדק שלא להרבות בו עאכ"ו יש לאדם ליזהר שלא להוציא מעותיו לשאר דברים שאינם הכרחים ובפרט בדברים שאינם רק לכבוד מדומה ובעונותינו הרבים זהו דבר המכלה את העולם):

פסקה ג

ג **עוף יאכל וכו'**. הולך ומפרש דאצטריך ליה "אשר יאכל" ולא נלמוד בהיקש מחיה דבנאכלת מיירי:

תלמוד לומר חיה. דסמיכי להדדי ובאופן אחד מיירי:

מה חיה שהיא מטמאה בגדים. כשהיא נבלה:

יצא עוף טמא וכו'. דהאוכל נבלת עוף טמא אינו מטמא בגדים כדלקמן בפי"ב הלכה ז' ור"ל ואם כן לא איצטריך למכתב "אשר יאכל" ועל זה משני דהו"א ההיקש בענין אחר דדוקא בעוף טמא מיירי:

שאינה באם על הבנים. אין בה משום "לא תקח אם על הבנים", אף העוף דוקא עוף טמא שאינו מוזהר עליה ב'אם על הבנים' כדאיתא בפרק שילוח הקן:

פסקה ד

ד **חיה נאכלת מנין**. דדלמא "אשר יאכל" קאי רק אעוף לבד מדלא כתיב "אשר יאכלו":

תלמוד לומר חיה או עוף. ומקשינן חיה לעוף:

שנאמר חיה או עוף אשר יאכל. במלת "או" הפרידם להטעין כיסוי לכל אחד בפני עצמו:

והלא כבר נאמר וכו'. בגמרא פריך מאי קמהדרי ליה ומשני דאו מיבעי לחלק דהו"א דאינו חייב כיסוי אלא אם כן שחט שניהם. ור' יהודה ס"ל דלחלק מ"ושפך את דמו" נפקא ולא כתיב "דמם". ורבנן ס"ל ד"דמו" טובא משמע שהרי אמר "כי נפש כל בשר" דמיירי ברבים וקמסיים "דמו" וע"כ מיבעי "או" לחלק:

פסקה ה

ה **הכי גרסינן אשר יאכל ושפך פרט וכו'**. ר"ל דבעינן שחיטה ראויה לאכילה מדכתב "אשר יאכל" ומדכתב "ושפך" משמע דאפילו אין כונתו לאכול בעצמו רק להאכיל לכלבים כיון שעל כל פנים ראויה לאכול:

ולנוחר. היינו דנוקר הסימנין בחודו של סכין:
מעקר. היינו דמעקר הסימנין:
להביא צריך לגרוס **ולהביא** – והיינו דמ"ושפך" מרבינן זה. והגר"א גריס כן בפנים – "ושפך להביא כו'":

פסקה ו

ו **חיה ועוף הנסקלים**. שעומדים ליסקל ושחטן שכל אלו הוא שחיטה שאינה ראויה לאכילה:
שנאמר ושפך וכיסה. פי' וגמר ר"מ שפיכה שפיכה משחוטי חוץ דכתיב שם "דם שפך", מה שפיכה דשם שחיטה שאינה ראויה דהא שוחט קדשים בחוץ והוא שחיטה דחייב עליה משום שוחט בחוץ, אף כאן שמה שחיטה וחייב לכסות. ובשוחט ונתנבלה השנויה לעיל גם ר"מ מודה דהא התם לית שחיטה כלל:
אשר יאכל ושפך וכיסה וכו'. ור'מ ס"ל ד"אשר יאכל" למעט עוף טמא לחוד משום דלאו בר מינו דאכילה הוא:
במה ששפך בו יכסה. בידו או בסכין שבידו:
ולא יקפיד אם אחר יכסה. פי' אף על פי שמצוה שיכסה הוא בעצמו אף על פי כן אם אחר כיסה לא יקפיד על זה האחר שהמצוה הוא גם על האחר (קרבן אהרן). והוא דחוק. אכן בר"ש משאנ"ץ הגירסא "אם לא הקפיד" - שלא חשש, פי' אז מחויבין אחרים לכסותו כיון שלא כיסה הוא והיא גירסא נכונה. ויותר נכון כהגר"א שלא גרס כלל תיבות אלו אלא גרס "מנין שאף אחרים מוזהרים עליו תלמוד לומר וכו'" (והוא ממש כגירסת הש"ס חולין דף פ"ז):
דמו בנפשו הוא. מסיפא דקרא דריש דכתיב "ואומר לבני ישראל" וסבר דהוא חוזר נמי למצות הכיסוי דהכל חייבים לכסותו:

פסקה ח

ח **מצוה שיכסנו**. פי' אין מוטל על האדם לראות שלא יהיה הדם מגולה דאי נימא הכי היה מחוייב לעולם לכסות אלא מצוה בעלמא לכסות ולהכי כיון דכיסהו פעם אחת הרי יצא ידי כיסוי אף שחזר ונתגלה פטור מלכסות:
כיסהו הרוח חייב לכסות. כי חזר ונתגלה אבל מקודם פטור (גמרא):

פסקה ט

ט **את דמו וכיסה מלמד שכל דמו כו'**. ס"ל ד"דמו" כל דמו משמע:
דם הניתז. מעל הגומא:
א"ר יהודה אימתי וכו'. ס"ל ד"דמו" ואפילו מקצת דמו משמע (גמרא):

פסקה י

י **בנעורת של פשתן**. מה המנערין מן הפשתן:

בנסורת של חרשים. דבזמן שנוסר במגרה החרש דהיינו הנגר נופל מהן נסורת דקה כעפר:

ובחרסית. פירש הרע"ב בפרק ה' דמעשר שני שהוא מין אדמה שעושה ממנה היוצר כלי חרס:

שכתשן. שם אלבנה קאי:

תלמוד לומר וכסהו. פירש"י מדלא כתיב "ובעפר יכסנו" דהוי משמע עפר ולא דבר אחר כיון דלא כתיב כיסוי אלא לבתר עפר אבל השתא דכתיב "וכסהו" קודם דרשינן ליה באנפי נפשיה ונרבה כל הדברים האלו:

אי וכסהו. פי' כיון ד"וכסהו" הוא ריבוי נרבה בו גם אלו הדברים ונמעט רק כפיית כלי ואבנים שאינם דומין לכיסוי עפר כלל:

תלמוד לומר עפר. שאין לנו לרבות אלא דומיא דעפר ממש:

מרבה אני את אלו שהן מין עפר. ר"ל שהן ממינו שמגדלין צמחים כיוצא בו כדמסיים בשם רשב"ג דהוא אתי לפרושי דברי תנא קמא ולאו לאפלוגי כדמוכח בסוגית הגמרא ע"ש וכל הנך קים להו לרבנן דמגדל צמחין (רש"י):

פסקה יא

יא **שתמצא אומר כלל וכו'**. פי' כאשר נדייק בזה נמצא שאנו צריכין לכלל שהיה רשב"ג אומר:

פסקה יב

יב **להגיד מה גרם**. ללמד מאיזה טעם הדם נאסר ושצריך כיסוי:

ואומר לבני ישראל וכו' להזהיר גדולים על הקטנים. פי' מדכתיב "ואומר לבני ישראל" שכבר כתיב "ואיש איש מבני ישראל" אלא בא להזהיר לכלל ישראל על הקטנים שלהם. והנה אף דלעיל בסוף פ"י הלכה ו' כבר הוזכר זה – שם מיירי בדם בהמה וכאן מיירי בדם עוף הצריך כיסוי וכיסהו ונתגלה וקמ"ל דאף בזה מוזהרין גדולים על הקטנים דבכלל דם הוא ולזה כתיב הכא "דם כל בשר":

יכול יהו נכרתים על ידיהם וכו'. הברייתא קיצרה כאן וסמכה אדלעיל בסוף פ"י "תלמוד לומר האוכלת ולא המאכיל. יכול לא יהיו נכרתים גדולים על ידי הקטנים שאין הקטנים נכתרין על ידי עצמן אבל נכרתין על ידי גדולים. תלמוד לומר כל אוכליו וכו'", וכן משמע באדרת אליהו על הפסוק. ועיקר מה ששנה הברייתא זו בכאן משום דהפסוק "כל אוכליו" נזכר בפרשה זו:

פרק יב

פסקה א

א **יכול אף העכו"ם**. יהיה מטמא בגדים בנבלת עוף:

תלמוד לומר אזרח. "באזרח ובגר" הקיש גם לאזרח:

פסקה ב

ב **פרט לחרטום**. חוטם העוף שאינו בר אכילה:

ולביצים. שלל של ביצים הקבועים וכבושים בשדרה וקמ"ל דאין זה בכלל נבילה דאי ביצים גמורים פשיטא. עיין ביצה דף ז':

פסקה ג

ג **יכול יהא וכו'**. פי' שהבגדים שלבש אחר אכילה גם כן יטמאו כיון שעדיין קימים בתוך המעיים ולא נתעכלו:

תלמוד לומר וכבס בגדיו וכו' וטהר. ומשמע מזה דלאחר הערב שמש אם יגע בבגדים שוב לא יטמאו ומי לא עסקינן דאכל סמוך לשקיעת החמה דעדיין לא נתעכלה הנבילה בתוך כך ואפילו הכי טהריה רחמנא:

הכי גרסינן הא אינו מטמא וכו'. ור"ל דמזה מוכח דאינו מטמא כיון שנבלע:

יכול לא יטמא בתוך המעיים. דשוב לא מקרי אכילה אבל תטמא בגדים שהיה לבוש בשעה שהיה הנבילה בתוך פיו דהיה לו הנאת החיך אפשר דזהו בכלל אכילה:

תלמוד לומר נפש. "וכל נפש אשר תאכל" ועיקר הנאת הנפש הוא בעת הבליעה ואז נקרא אכילת הנפש:

פסקה ד

ד **יכול אם הקיאה וכו'**. משום דהנבילה יוצאה דרך בית הבליעה ותטמא כשעדיין לא נתעכלה:

פסקה ה

ה **יכול תהא נבלת בהמה וכו'**. כיון דכתיב סתם נבילה והכל במשמע:

אבית הבליעה. ר"ל שלא נתן הנבילה בעצמו לתוך פיו דאם כן נטמאו בגדיו על ידי משא אלא כגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה:

תלמוד לומר. בפרשה אמור "נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה" – הרי דלא מיירי הכתוב רק בעוף שאין לה טומאה אחרת:

פסקה ו

ו **יכול נבלת עוף וכו'**. אף דהכתוב ע"כ לא מיירי רק באכילת נבילת עוף אפשר דהכתוב קמ"ל דגם היא מטמאה באכילתה אף שאינה מטמאה במגע ומשא וק"ו בנבילת בהמה שמטמאה במגע ומשא בודאי תטמא גם באכילתה:

תלמוד לומר בה. דהוא יתירא דהוה ליה למכתב "לא יאכל לטמאו" אלא דקמ"ל דרק בה נטמא על ידי אכילתה ולא בנבילת בהמה:

פסקה ז

ז **שאין איסורו**. וה"ק קרא נבלה לא יאכל היינו הנבילה אשר מפני היותה נבילה לא יאכל אותה אמרתי לך לטמאה בה בבית הבליעה ולא אותה שאסורה משום טומאה:

וחכמים אומרים נבילה וטריפה. פי' מה שהוסיף לומר טריפה שע"פ אמת אין מטמא באכילתה בא למעט עוף טמא ופי' הכתוב הנבילה שיש במינו איסור טרפה והוא עוף הטהור יצא עוף טמא שאין במינו איסור טרפה:

פסקה ח

ח **מה תלמוד לומר טרפה**. לר' יהודה בעי דאילו לרבנן איצטריך טרפה לאפוקי נבילת עוף טמא:

אם טרפה חיה והלא כבר נאמר נבילה. פי' אם על הטרפה כשהיא בחיים דיבר הכתוב כי האוכל ממנה כזית מטמא בגדים בבית הבליעה והלא כבר נאמר נבילה אלמא לאחר מיתה היא שמטמאה אבל בחיים לא מטמאה (שאם היא מטמאה מחיים ק"ו לאחר מיתה ולא היה צריך למכתב נבילה כלל):

ואם טרפה מתה. פי' ואם על טרפה לאחר שמתה דיבר הכתוב הרי היא בכלל נבילה [פירוש זה העתקתי מהראב"ד והוא הפירוש השני שהובא בתוספות דף ס"ט ע"ב בזבחים עי"ש]:

הכי גרסינן וא"כ מה תלמוד לומר טרפה להביא טרפה ששחטה (כן הגירסא בגמרא וכעין זה הוא גם כן גירסת הילקוט וכן גרס הראב"ד והקרבן אהרן במסקנתו עי"ש). פי' שלא מתה מאליה אלא שנשחטה וקמ"ל דמטמאה כנבילה שאין שחיטתה מטהרתה וה"ה מליקת קדשים בפנים כשנמצאת טרפה מטמא בבית הבליעה וה"מ בעוף אבל בבהמה לכולי עלמא שחיטה מטהרת טרפה מטומאתה כדאיתא בזבחים דף ס"ט ע"ב עי"ש):

פסקה ט

ט **שחיטתה מטהרת**. כדילפינן בגמרא מקרא דכתיב "וכי ימות מן הבהמה" – מקצת בהמה מטמאה ומקצת אינה מטמאה, ואיזה זו טרפה ששחטה:

דיה כנבלת בהמה וכו'. כיון דמ"מ תחלת הלימוד מנבלת בהמה לא נוכל להקל יותר ממנה:

פסקה י

י **יכול המלוקה שבפנים תהא וכו'**. נהי דהותרה מליקת חטאת העוף לכהנים מגזירת הכתוב מ"לכל חטאתם" כדאמרן בפרק בית שמאי (זבחים מד, א), עולה שלא הותרה להם אם אכל ממנה תהא מטמא כנבילה דבאמת על ידי מליקה נעשית נבילה:

תלמוד לומר נבילה וטרפה. והאי "טרפה" יתר הוא דלא נוכל לפרשו כפשוטו וכנ"ל בברייתא בהלכה ח' והדרש דדרש ר' יהודה להביא טרפה ששחיטה לא ס"ל דהאי ברייתא ר' יוסי מסיים לה דס"ל שחיטתה מטהרת טרפתה מטומאה:

הכי גרסינן מה טרפה שאינה מתרת את האיסור אף נבילה שאינה מתרת את האיסור יצא וכו'. ומשמע קרא הכי נבילה שהיא כטרפה היא דמטמאה מה טריפה אין טרפות המאורע בה מתיר שום איסור שהיה בה מתחילה אף נבילה שאין נבילות המאורעת בה מתיר את האיסור יצא נבילות הבא לה ע"י מליקת פנים בהכשר הואיל ומתיר את האיסור שבחייה לא היתה ראויה ליקרב לגבוה והותרה במליקה זו אין מטמא וכו':

ובא המולק וכו'. ר"ל ממילא נתרבה אם מלק עוף קדשים בחוץ ואח"כ אכל ממנה או חולין אפילו מלקה בפנים דנבילה גמורה היא דלא הותרה מליקה רק בקדשים מטמא בבית הבליעה. ומליקת קדשים בפנים שנעשה בפסולין עיין בזבחים דף ס"ח במשנה וגמרא שם:

פסקה יא

יא **באזרח ובגר וכו'**. דהו"ל למכתב "וכל נפש באזרח ובגר אשר תאכל וכו'" משמע דכונת הכתוב להראות באיזה נבילה מדבר בזו שאיסורה שוה לכל האזרחים ולגרים, יצאת מלוקה שבפנים שאין איסורו שוה באזרח ובגר, דיש אזרחים שנבילה זו מותרת להם כגון כהנים בחטאת העוף:

פסקה יב

יב **יכול השוחט חולין וכו'**. פי' כיון דשחיטתן אין מתירתן לאכילה יהיו נחשבין כנבילה:

הכי גרסינן תלמוד לומר נבילה וטרפה מה טרפה ששוותה בפנים כבחוץ אף נבילה ששוותה בפנים כבחוץ יצא וכו'. פי' תלמוד לומר "נבילה וטרפה" והאי "טרפה" יתר הוא וכנ"ל אלא לאשמועינן באיזה נבילה מיירי קרא באותה ששותה כטרפה, מה טרפה דשוה איסורה בפנים כבחוץ, דבשני מקומות היא אסורה, אף נבילה וכו', יצא השוחט חולין בפנים שאין השחיטה שוה בהם בפנים כבחוץ שהרי עופות חולין ששחטן בחוץ אין מיטמאין (ובגמרא פריך בשלמא חולין לא שוו בפנים כבחוץ כדאמרן אבל בקדשים שוו דהא אידי ואידי בין בפנים ובין בחוץ שוה בהם דאין כאן תורת שחיטה ופסולים נינהו. ומשני הגמרא דעופות קדשים שחוטין בחוץ לא איצטריך להו קרא לאשמועינן

דלא מטמאו בבית הבליעה דאם הועילן שחיטת חוץ לחייב עליו כרת משום שחוטי חוץ אלמא שמה שחיטה מכ"ש שתועיל לו לטהרו מידי נבילה. ופריך אשכחן חוץ, פנים מנלן. ומשני אם כן לא שוו בפנים כבחוץ. פי' אם תאמר שהשוחט קדשים בפנים ליטמו נמצא שלא השוה טואמאתם בפנים כבחוץ דומיא דטרפה והלכך כיון דבחוץ לא מיטמו בפנים נמי לא מיטמאו):

וכיבס יכול אף הציפה וכו'. עיין לעיל סדר שמיני סוף פרשתא ד' ופרשתא וי"ו הלכה ח' שם פירשנוהו:

פסקה יג

יג **שניהם טהורים**. שאינו מטמא אלא בגדים וכלים ולא תנור שהוא כלי חרס ולא אדם:

יכול על כבוס בגדים. פי' שהוא עצמו כבר טבל ונטהר אלא שבגדיו היו טמאים ונכנס בהן למקדש:

תלמוד לומר ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. פי' דמלת "בשרו" יתירא דהרי באזהרה כתיצב "וכבס בגדיו ורחץ" ולא כתיב "בשרו" וכך היה לו לכתוב הכא, ומאי "בשרו", אלא בא למעט שאין הכרת אלא על בשרו אם לא רחץ ונכנס למקדש אבל איכא מלקות משום "ולא יטמאו את מחניהם", דבגדים נמי טעונין שילוח:

פסקה יד

יד **מנין שאינו מדבר אלא וכו'**. דלא נזכר כאן טומאת מקדש וקדשיו ודלמא הקב"ה מקפיד על ישראל על חסרון רחיצה לבד מפני שעם קדוש הוא לה':

הזהיר וענש על ידי טומאה. "ולא יטמאו את מחניהם" – אזהרה, "כי את מקדש ה' טימא" – עונש, וכן לגבי אכילת קדשים בטומאה איכא אזהרה ועונש בפרשה אמור:

וחייב קרבן על הטומאה. כשהיה בשגגה כדכתיב בפרשה ויקרא "או נפש אשר תגע בכל דבר טמא וגו'":

מה קרבן שחייב להלן וכו'. באמת היה יכול לומר מה עונש ואזהרה האמורים להלן בטומאת מקדש וקדשיו אף עונש ואזהרה האמורים כאן וכו', וכן היה יכול ללמוד מקרבן לבד ולומר מה קרבן שחייב להלן הוא בטומאת מקדש וקדשיו אף עונש ואזהרה האמורים כאן בטומאת מקדש וקדשיו וכה"ג איתא לעיל בויקרא דיבורא דחובה פי"ב הלכה יו"ש עי"ש. אלא דנקט תרוייהו לאלומי מילתיה:

פסקה טו

טו **ונשא עונו ונשא עונו לגז"ש**. היינו מה דכתיב בנותר "ואוכליו עונו ישא וגו' ונכרתה הנפש" וממילא ילפינן גם כן משם דמיירי בטומאת מקדש וקדשיו:

פרשה ח

פסקה א

א **אני ה' שאמרתי וכו'**. הקדשים הכתוב בזה מפני שגלוי לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא והזהיר עליה כמה אזהרות שלא יהיו נכשלין בהן:

והיה העולם אני מלא רחמים כצ"ל [**הגר"א**]. ושניהם כלולים בשם הוי"ה שהיוה את העולם והוא מלא רחמים ובודאי כונתן בזה לטובתן:

אני דיין להפרע ונאמן לשלם שכר. זה נכלל במה שאמר "אלהיכם" שהוא אלהים אמת ושופט צדק:

פסקה ב

ב **אני הוא שפרעתי וכו' ומן המצריים**. זה רמז במה שאמר "כמעשה ארץ מצרים וגו' וכמעשה ארץ כנען":

פסקה ג

ג **מנין שלא היתה אומה וכו' תלמוד לומר כמעשה ארץ מצרים**. מדפרט מצרים מוכח שתועבתן יותר מכולם:

הכי גרסינן מנין לדור אחרון וכו' יותר מכולם תלמוד לומר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם [**ראב"ד והגר"א**]. והיינו אותו הזמן אשר ישבתם:

ומנין למקום שישבו בו ישראל. שמצרים מדינה גדולה היתה מאוד:

תלמוד לומר אשר ישבתם בה. מתיבת "בה" דייק לרמז שאותו המקום היה מקולקל ביותר (הגר"א באדרת אליהו):

ומנין שישיבתן של ישראל וכו'. פי' מאותו עון ששעבדו בישראל באו לידי עברות הללו כדי שיתחייבו ויפלו לפניהם שעבירה גוררת עבירה (ראב"ד):

תלמוד לומר אשר ישבתם וכו'. דרש "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם" היינו שהישיבה גרמה למעשיהם:

פסקה ד

ד **ומנין שלא היתה אומה באומות וכו'**. פי' חוץ מצרים שהיא היתה שוה להן במדרגת התיעוב (קרבן אהרן):

הכי גרסינן ומנין לדור אחרון וכו' תלמוד לומר וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם. ומנין וכו' תלמוד לומר אשר אני מביא אתכם שמה. ומתיבת "שמה" דייק דמשמע דאותו המקום היה מקולקל ביותר:

ומנין שביאתם של ישראל גרמה להם וכו'. נ"ל ביאורו לפי שמצינו כמה פעמים דרחמי ה' הוא על כל ברואיו ואפילו על עכו"ם וכמו שמצינו בנינוה ששלח אליהם יונה בן

אמיתי לעוררם לתשובה כדי שלא יכלו כמה שהשיב הקב"ה ליונה "ואני לא אחוס וגו'", ולענין כנענים עזבם במעשיהם הרעים עד אשר קאה אותם הארץ אלא מפני שהיתה הארץ מוכנת לישראל לבוא שמה:

פסקה ו

י **שנאמר וחברון שבע שנים נבנתה וגו'**. ר"ל ועוד ארבעים שנה שנשתהו בעת שהיו ישראל במדבר:

פסקה ח

ח **האיש נושא לאיש**. למשכב זכור:

והאשה לאשה. מסוללות זו בזו (זית רענן):

פסקה ט

ט **לא המשנה נגוד אלא המעשה נגוד**. תרגום "וימשכו" – ונגידו. ופירושו, מעשים טובים שאדם עושה בעוה"ז הם הממשיכים אותו ומביאין אותו לחיי העולם הבא אבל אינו יוצא בלמוד לבד:

פסקה י

י **ושמירה ועשייה למשפטים**. פי' לפי שבפסוק הקודם נזכר רק עשייה למשפטים ושמירה לחוקים:

פרק יג

פסקה א

א **להביא את העכו"ם שיהיו מוזהרים וכו'**. בפ"ז דסנהדרין (דף נז:) מסיק דהיינו לעריות דישראל, שבא על אשת איש של ישראל, דאילו לעריות דעכו"ם, שבא על א"א דעכו"ם, נפקא שם מקרא אחרינא עי"ש:

לא תקרבו מה תלמוד לומר. דאחר דאמר "איש איש" לשון יחיד הי"ל "לא יקרב":

שיכול אין לי אלא איש וכו'. אף על גב דבעלמא קיימא לן דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, הכא הוה אמינא דמיעטה הכתוב מפני דהיא לא עבדה מעשה:

פסקה ב

ב **הוא שנאמר להלן אנכי ה' אלהיך וגו'**. הוקשה לו לרשב"י למה הוצרך לומר כאן "אני ה' אלהיכם" אחר שזה המאמר כבר נאמר להם בסיני ולזה אמר דהדבר בעצמו שאמר להם שם והביאם במסורת הברית לקבל עליהם עול המצות ואמר להם תחלה קבלת עול מלכותו ית' מה שקבלו עליהם בעצמם מקודם כי לא יוכל לזרזם לקבל עליהם עול המצות בלתי קבלת עול מלכותו מקודם (ולזה אמר רשב"י שאמירת אנכי ה' אלהיך בסיני אינו הוראת מציאותו ית' אלא כשואל מהם קודם שגוזר קבלת עול המצות אני

ה' שקבלתם מלכותי עליכם במצרים וכמו דכתיב בפרשת אמור "ונקדשתי בתוך בני ישראל וגו' המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים" ואיתא לקמן בתורת כהנים על הכתוב הזה שעל תנאי הוצאתי אתכם מארץ מצרים שתמסרו עצמכם לקדש את שמי והוא קבלת מלכות שמים שלמה וע"ז השיבו הן והן שקבלנו עלינו בעת היציאה להיות לנו לאלהים ואחר שהשיבו הן אמר להם קבלתם מלכותי קבלו גזרותי – לא יהיה לך אלהים אחרים, וכן כל הדברות) הוא שנאמר כאן גם כן באופן זה שמתחלה אמר להם "אני ה' אלהיכם" – אני הוא שקבלתם מלכותי בסיני שענו כולם "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" וקבלו עליהם הברית והשיבו הן ואמר להם קבלתם מלכותי, קבלו גזרותי:

שהוא פותח בהם ביו"ד ה"א וכו'. כאומר אנכי היודע ועד נאום ה' ולהטיל אימה עליהם והלואי ואולי יפרשו מהם:

פסקה ג

ג **שסופן לינתק בעריות**. בימי עזרא:

בוכה למשפחותיו. על עסקי משפחותיו שנאסרו להם:

אין זו תחלה לכם וכו'. זה מבואר ממה שאמר וזאת שני תעשו:

ושאר רוח לו. פי' גם שארי הרוחות הלא הם שייכים לו:

ומה האחד מבקש זרע אלהים. פי' אף שכל הרוחות הם שלו העיקר מבקש זרע קדוש שהם זרע אלהים וכמו שכתוב "ועמך כולם צדיקים..נצר מטעי וגו'":

ענו כולם ואמרו. הגר"א גריס "ענה ואמר":

ואם היה כהן ומגיש מנחה לה'. ו"מגיש מנחה" לישנא דקרא הוא וקאי על ראש המקרא "יכרת ה'" וזהו שאמרו (סנהדרין פב, א) "ואם היה כהן לא יהיה לו בן מגיש מנחה":

וכן הוא אומר ומבני יוידע וגו' חתן לסנבלט החרני. אסיפא דקרא סמיך דכתיב שם "ואבריחם מעלי" שהבריחם מהכהונה מפני שנתחתנו לשאר אומות:

פסקה ד

ד **אמור להן אף אני מוזהר**. פי' דס"ל שהקב"ה אמר למשה שיפרוש מן האשה כדאיתא סוף פרשת בהעלותך ואם כן ק"ו להם שיפרשו מן העריות (זית רענן):

ואמרת וכו'. הוא כמו "דבר אחר":

אזהרה לבית דין. שיפרשו את ישראל מן העריות:

[**אות** (ה - ז) **כולם ביארנו למעלה**].

פסקה ז

ז **ואם כן למה קידמו מצרים וכו'**. ר"ל היה לו להקב"ה להעניש גם את כנענים באותו הזמן:

האדם הגדול בענקים. ומרמז על אברהם אבינו ועיין לעיל פרשה ח' הלכה זיי"ן שמסיים שם הראיה:

פסקה ח

ח **נימוסות שלהם**. היינו המנהגים שלהם:

תיטראות. היינו בתי עכו"ם הקבועים להם:

קרקסיאות. היינו בתי משתאות שלהם הקבועים לאנשי לצון ונגינות שותי שכר:

שמנו חכמים. כמו שפירש בשבת (דף סז.) עי"ש:

ושלא יגדל ציצית. היינו בלורית:

ושלא יספר קומי. פי' כגון אותם שהם קוצצים שער ראשיהם מלפנים עד האוזן כלפי מצח והיו מניחין השער שכנגד העורף ומטה ומתפזר לאחוריהם [ערוך]:

פסקה ט

ט **ואלו שיצר הרע משיב עליהם**. קאי על סוף פסול "ואת חוקותי תשמורו":

פסקה י

י **שלא משאך ומתנך אלא בהם**. מתיבת "בהם" דייק:

שלא תאמר למדתי חכמת ישראל וכו' תלמוד לומר ללכת בהם. בדרשה ראשונה דרש שלא תערב בשעת לימוד ד"א ועכשיו דרש לאיסור אפילו שלא בבת אחת וכן הוא אומר "יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך":

וכן הוא אומר הקיצו ורננו שוכני עפר. סמיך אסיפא דקרא "כי טל אורות טליך" ואמרו חז"ל "כל מי שיש בידו אור תורה היא מחייהו":

שמא תאמר אבד סברי וכו'. פי' כיון שכל עסקי הוא תמיד רק בתורה מאין אתפרנס:

תלמוד לומר וכו'. ועלי בטחונך:

פסקה יא

יא **תלמוד לומר ושמרתם את חוקותי וגו'**. פי' "את" ריבויא הוא:

פסקה יב

יב **אשר יעשה אותם האדם וחי בהם**. פי' כהנים לוים וישראל לא נאמר אלא "אדם" וזה כולל אפילו נכרי (בבא קמא לח, א):

אלא צדיקים יבואו בו. רמז לחסידי אומות העולם שיש להם חלק לעולם הבא:

פסקה יג

יג **אף אני אקדש את שמי על ידיכם**. הוא שמסיים הכתוב "אני ה' מקדשכם":

היום אני נפרע להן משונאיהן. כמו שאמרו חז"ל שנשרפו אז כמה אומות על ידי הכבשן:

היום אני מחיה להם את המתים. כמו שאמרו חז"ל בפרק חלק (דף צב.) שבאותו היום החיה יחזקאל מתים בבקעת דורא:

פסקה יד

יד **אין בכלל אלא מה שבפרט**. פי' ויותר אין לכללם בעריות אף דנוכל ללמוד אותם במה מצינו לאסור גם בהם והברייתא מפרש והולך איך ס"ד להביא עוד עריות מדין לאסור בהם שהיה בדין לומר הואיל ומותר וכו':

בבת אחי אביו וכו'. פי' שהייתי דן מסברא שכמו שההיתר מתהפך שהוא מותר בבת אחי אביו ואחי אביו מותר בבתו, כן יתהפך גם האיסור ויהיה אחי אביו אסור באשתו כמו שהוא אסור באשת אחי אביו. וכן מצינו עוד דבר שההיתר מתהפך דהיינו שהוא מותר באשת חורגו וחורגו מותר באשתו, וכן נידון לאיסור גם כן באופן זה שחורגו יהא אסור בבתו אחר שהוא אסור בבת חורגו דהיא אשה ובת בנה:

פסקה טו

טו **מנין שלא תקרב**. היינו קירוב בשר בעלמא:

תלמוד לומר לא תקרב. דהוא יתר אלא מילי מילי קאמר ומלת "לא" משמש לשנים והכי קאמר – לא תקרב בקירוב בשר ולא לגלות ערותה, ותרי אזהרות נינהו, חד בקירוב בשר וחד בגילוי ערוה:

תלמוד לומר לא תקרבו לגלות. היינו מה שכתוב בריש הפרשה "איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה" גלה הכתוב בכל העריות לאסור הקירוב גם כן:

אני נאמן לשלם שכר. גם על הזהירות מהקירוב:

פסקה יז

יז **אתם נאים שומרים**. פי' נאים וראוים לשמור אותם:

שאתם פתחתם. תחלה במצרים לשמור אותם קודם שהזהרתי אתכם וכן הוא אומר "גן נעול וגו'", שזה נדרש על שנשמרו מעריות כמו דאיתא במכילתא פרשה בא ובויקרא רבה פרשה לב:

פסקה יט

יט **חייבת גלות**. פי' מחייבת גלות ליושבי הארץ:

פסקה כ

כ **בין מכולן בין מקצתן**. לעיל בהלכה י"ח איירי לענין לאו וכאן לענין חיוב כרת:

אין לי אלא איש. שהוא עיקר הפועל והאשה רק מקבלת הפעולה:

פסקה כא

כא **העושות מה תלמוד לומר**. שכבר אמר "כי כל אשר יעשה":

פסקה כב

כב **שמרו לי משמרת**. כענין שאמרו (יבמות כב, א) "עשו משמרת למשמרתי לרבות שניות לעריות", וזה דריש מריבוי הכתוב. ואח"כ דרש הברייתא מתיבה "ושמרתם" גופא להזהיר בית דין על כך:

לבלתי עשות מחוקות התועבות וגו'. פי' שהם יזרזו את העם וישגיחו שלא יעשה עוד מחוקות התועבות וגו':

ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. חזר להביא הפסוק דסוף שמיני כדי לבאר הסמיכות דסוף פסוק "אני ה' אלהיכם" ופירוש הפסוק כך הוא: ולא תטמאו בהם שאילו תטמאו הלא ידוע שהטומאה מטמטם הלב ונטמתם בם ונפסלים אתם מאחרי ואיני מקושר בכם וכביכול איני אלהיכם. אבל אם תשמרו משמרתי לבלתי עשות מחוקות וגו' ולא תטמאו בהם אז אני ה' אלהיכם:

פסקה כג

כג **ה' אלהי ישראל צדיק אתה**. פי' אם נשוב לקיים תורתיך הלא צדיק אתה ותתנהג עמנו במדת הרחמים וזהו שאמר בסוף פרשה "אני ה'", שכתוב בשם הוי"ה שהוא רחמים. אבל אם ח"ו נשוב להפר מצותיו ולהתחתן בהם – "אלהיכם"; אתנהג עמכם בדין ותתחייבו כליה ח"ו. וע"כ הביאה הברייתא הפסוק דעזרא:

קדושים

פרשה א

פסקה א

א **פרושים היו**. מן העריות שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (רש"י. ועיין ברמב"ן):

לומר אם מקדישים וכו'. הוקשה להם איך תלה קדושתנו בקדושתו ית' דמשמע שנדמה אליו ית' בקדושה מה שלא יתכן. לזה אמרו שלא תלה קדושתנו בקדושתו אלא כביכול תלה קדושתו בקדושתנו ופי' הפסוק קדושים תהיו כי בזה קדוש אני ה' אלהיכם (קרבן אהרן). ועוד נראה לפרש משום דבפרשה זו כתיב "קדושים תהיו", משמע שרצונו שאנחנו נהיה קדושים ובפרשה אמור כתיב "ונקדשתי בתוך בני ישראל" – הרי שרצון הש"י שהוא יתקדש על ידינו, ולזה פירשו דהכונה אחת ולזה אמר או אינו כן אלא מה שאמר "ונקדשתי" הוא כפשטיה דהוא צריך לקדושתנו דעל ידינו הוא נתקדש:

פמליא למלך וכו' מחקה למלך. בילקוט איתא "מחכה למלך" ופירושו החיל של מלך מה לו לשאול איזה דרך ילך לו המלך אם למלחמה אם לשלום אלא שילכו עמו. כך ישראל שהם חילו, מה להם לעשות אלא לשמוע בקולו ולדבקה בו ולהיות קדושים:

פסקה ג

ג **והאשה וכו' מפני שרשות אחרים עליה**. הגם דהך עניני מורא המוזכרים בסמוך ברייתא יו"ד גם האשה יכולה לקיים – מכל מקום יש עניני מורא שמצוה אביה עליה שתלך לאיזה מקום וזה אין רשות בידה לעשות (מהר"ל בספר גור אריה):

פסקה ח

ח **כבשים קודמים לעזים בכל מקום**. ר"ל דברוב מקומות כתיב כבשים קודם:

יכול מפני שהם מובחרים. נ"מ שאם אמר "הרי עלי עולה מן הצאן" יביא כבש:

תלמוד לומר אם כבש גו'. והקדים העז שם שנאמר "והביא את קרבנו שעירת עזים", הדר אמר "אם כבש" שהוקדם עז לחטאת:

פסקה ט

ט **מפני שהוא ואמו וכו'**. וע"כ במקום דליכא טעם זה, כגון שנתגרשה – שניהם שקולים:

פסקה י

י **אל תפנו לעובדם**. פי' במחשבה לעובדם דאי לעבודה ממש הרי כבר כתיב "לא תעבדם":

לראותם ודי. הגר"א גריס "ודאי". ופי' ראיה ודאית, ר"ל בעיון ובהסתכלות היטיב לאפוקי ראיה דרך עראי:

פסקה יא

יא **עצבים על שם שנעשים פרקים**. מלשון "אין מעצבין את הקטן" (שבת קלז, א):

שמרקיבין. בפרק לא יחפור (דף יט:) "גרוגרות שהתריפו":

שהם מתאשרים מאחרים. פי' מתחזקים מאחרים שצריכים לסמוך ולהעמידן מלשון "אשרו חמוץ":

פסקה יב

יב **יכול יעשו להם אחרים וכו'**. אם נעזוב קרא כפשטיה דמלת "לא" אינה משמשת אלא למלת "תעשו" יובן לנו ב' היתרים מקרא שלא אסרה התורה בזה אלא שלא יעשו להם, ר"ל שלא יהיה אדם עושה לעצמו אל אם עושה לאחרים או אחרים עושין לו מותר וזה א"א לפרשו דהרי אמר קרא אחרינא "לא יהיה לך אלהים אחרים" – מכל מקום. ולזה הוכרחו חז"ל לפרש דמלת "לא" תשמש לשנים והו"ל כאילו אמר "ולא תעשו ולא לכם", פי' לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם:

פרק א

פסקה א

א **שאין תלמוד לומר**. פי' שאם בא ללמדנו זמן אכילתו אין צריך לזה שהרי אמר כבר בפרשה צו "ביום זבחכם יאכל וממחרת וגו'":
לאכילה. כלומר לזמן אכלו בפועל תנהו למחשבה בזביחה, שצריך לזבוח הזבח על מנת שביום זבחכם יאכל וממחרת:
לא יהיה אלא ע"מ וכו'. לאו דוקא שיחשוב כן אלא בא לאפוקי שלא יחשוב בזביחה ע"מ לאכול חוץ לזמנו דאז לא ירצה:

פסקה ג

ג **תזבח תזבחוהו**. פי' היה צריך לכתוב "תזבחו" וכתב "תזבחהו" – משמע דוקא אחד ולא שנים:

פסקה ד

ד **שאין תלמוד לומר**. דכפשוטו, והוא באוכל בפועל, אין אנו יכולין לפרשו, דהא כתיב "לא ירצה" ואמרינן בזבחים "וכי מאחר שהוכשר לאחר זריקת הדם יחזור ויפסל?", אלא ודאי במחשב איירי. ואי במחשב על אכילת חוץ לזמנו ואשמועינן שלא ירצה – כבר כתיב בפרשה צו "ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה" ודרשוהו גם כן שקאי על המחשב לאכול ביום השלישי. ואם כן קרא דא מה תלמוד לומר. אלא אם וכו':
לחוץ למקומו. שאם שחט את הזבח על מנת שיאכלנו חוץ למקומו דהיינו בשלמים חוץ לירושלים לא ירצה:

פסקה ה

ה **ואוכליו עונו ישא**. האי קרא איירי בנותר ליום השלישי ואכלו דיליף קודש קודש מנותר דמלואים דכתיב שם "ושרפת את הנותר באש לא יאכל כי קודש הוא", מה להלן באיסור נותר אף כאן באיסור נותר. [ואי מחשב חוץ למקומו ואכלו אין חייב עליו כרת דממעטינן ליה מדכתיב "ואוכליו" ולא כתיצב "והאוכל" להורות דדוקא מי שאוכל הנותר ליום השלישי ולא המחשב לאכול חוץ למקומו ואכלו. גמרא]:
זה בנין אב. פי' מדנתן הכתוב טעם על החיוב כרת משום שחילל קודש ה' דהיינו שאכל הנותר בנין אב הוא לחייב כרת על כל הקדשים שנתותרו ואכלן ולאפוקי דלא תימא דדין נותר הוא דוקא בשלמים דמיירי בהו קרא:

פסקה ו

ו **ובקוצרכם וכו'**. מדלא כתיב "ובהקצר קציר ארצכם" אלא "ובקוצרכם" פרט לשקצרוהו לסטים שאינו חייב בפאה לפי שאין חיוב פאה אלא במחובר וזה כבר נקצר ולא קצרוהו בעליו להתחייב בפאה:

קירסמוה נמלים. דהכריחתו הנמלים קנה השיבולת מלמטה והוא מלשון "יכרסמנה", ומתחלף כ"ף בקו"ף שהם ממוצא אחד:

שברתה הרוח. שאין כאן קצירה כלל:

ובקוצרכם פרט לשקצרוהו עכו"ם. זה גם כן נתמעט ממילת "ובקוצרכם" דמשמע דאתם הקוצרים לעצמכם ולא נכרי הקוצר לעצמו אפילו נתן אחר כך התבואה לישראל במתנה, הואיל דבעת הקצירה לא הוטל עליה חיוב פאה. וכן לקט דכתיב "ולקט קצירך" דמשמע דוקא מקצירך:

מכאן אמרו עכו"ם שקצר שדהו וכו'. דהיינו הך דלעיל הואיל דבעת הקצירה עכו"ם היה – לא הוטל עליה החיוב. וגבי שכחה כתיב גם כן "כי תקצור קצירך" – פרט לשקצרה עכו"ם:

אלא בשעת העימור. כשמוליכין העמרים ממקום למקום כדכתיב "ושכחת עומר בשדה" וזה בשעת שכחה גר היה. ובירושלמי מפרש טעמא דרבנן דפליגי אר' יהודה דכתיב "ושכחת עומר בשדה" לרבות שכחת קמה וכיון שחיברן הכתוב יחד למדנו שלא יתחייב בשכחת עמרין אלא מי שנתחייב בשכחת קמה וזה שבשעת קמה היה עכו"ם ולא נתחייב בשכחה גם משכחת עמרין פטור אף על פי שהיה אז גר:

פסקה ז

ז **אין לי אלא קוצר**. בכלי, תולש ביד, וקוטף הוא העוקר עם השרשים:

תלמוד לומר לקצור. "לא תכלה פאת שדך לקצור", והאי "לקצור" הוא מלה יתירה לרבות תולש:

תלמוד לומר קצירך. "ולקט קצירך" דהו"ל למכתב "ולקט לא תלקט":

תלמוד לומר ארצכם. שמורה כל מה שבארץ:

אילנות. שפרים אינם בארץ מנין:

תלמוד לומר שדך. דשם 'שדה' יאמר על שדה אילנות גם כן:

שהוא אוכל. למעוטי ספיחי סטיס וקוצה שהם מיני צבעים ואינן בכלל אוכל:

ונשמר. למעוטי הפקר מי שזכה בהן אינו חייב בפאה:

וגידולו מן הארץ. למעוטי כמהין ופטריות דהן גדלים מן האויר:

ולקיטתו כאחת. דהיינו בזמן אחד למעוטי תאנה שאינם נגמרין בזמן אחד:

ומכניסו לקיום. למעוטי ירק שאין מכניסן לאוצר שיתקיימו:
והתבואה והקיטניות בכלל הזה. פי' שיש בהם כל החמשה דברים הנ"ל לחיוב:

פסקה ח

ח **ובאילן וכו'**. מפני שכל אלו יש בהן כל החמשה דברים הנ"ל:

פסקה ט

ט **אין פאה אלא מחמת הכילוי**. כשמכלה הקצירה אפילו באמצע השדה דהתורה לא הקפידה אלא שלא יכלה הקצירה:
ואין פיאה אלא שיש לה שם. היינו שיקרא לה שם פיאה אבל כל עוד שלא קרא לה שם פיאה אין דין פיאה עליה וחייבת במעשר:
אין פיאה אלא בסוף מכאן אמרו וכו'. כתבו הר"ש והראב"ד שהוא לדעת ר"ש דמצריך ליתן פאה בסוף שדהו והאי דאמר "מכאן אמרו" היינו מה שמסיים "ובלבד", ר"ל אף דבודאי אם נתן בתחלה פי' שקרא שם בתחלת הקצירה או באמצע הרי זו פאה [וכדיליף בירושלמי מקרא דכתיב "לא תכלה פאת שדך לקצור" משמע אף שיש לו עדיין לקצור אפילו הכי נקרא פאה] מכל מקום צריך ליתן בסוף כשיעור דפאה נקרא מה שהוא בסוף שדה:

פסקה י

י **שעה פנויה**. בזמן שאין העניים מצויים שם:
ומשום שאמרה תורה לא תכלה. ופריך בגמרא מה חידש בזה הלא כל הטעמים שאמר מקודם הוא רק לפרש מפני מה בשעה שמכלה השדה ומשני הגמרא דהכי קאמר מפני הרמאים שעוברים על לא תכלה ואומרים כבר הנחנוה ולא הניחו כלום אמנם אם יהיה מקום מסויים לזה לא יוכלו לומר זה:

פסקה יא

יא **שדך ולא שדה אחרים**. פי' אם קבל עליו לקצור קמתו של נכרי פטור מן הפאה ומכולן:
שדך ולא שותף. שאפילו יש לו חלק בקרקע כיון שידו של עכו"ם בשותפות – פטור:
לחייב על כל שדה ושדה. שאם יש לו שתי שדות ויש הפסק ביניהן וכדלקמיה, חייב להניח פאה בכל אחת, ד"שדך" יתירא הוא להורות דיש על כל שדה של ישראל חיוב בפני עצמו, וממילא אין לו להניח משדה אחת על חברתה:

פרק ב

פסקה א

א **מכאן אמרו וכו'**. פי' אחר שלמדנו מ"שדך" לחייב על כל שדה בפני עצמה בא ללמדנו ענין ההפסק שיהיה נחשב על ידי זה לשתי שדות:

הנחל. נחל מים:

והשלולית. מפרש בפרק הכונס, מקום שמי גשמים שוללין שם, פירוש: מושכין ועוברין דרך שם:

דרך היחיד. ארבע אמות:

ודרך הרבים. ט"ז אמה ולכך נאמר דרך הרבים אף דהוא כל שכן לאשמועינן דאפילו הכי אינו מפסיק רק לזרעים ולא לאילן כדמסיים לבסוף [ירושלמי]:

שביל. זוטרא כי היכי דשקיל כרעא ומנח כרעא:

הקבוע. אתרוויהו קאי דאפילו שביל הרבים דוקא כשהוא קבוע תמיד ולהכי תנא שביל הרבים לאשמועינן דאפילו ביה בעינן שיהא קבוע תמיד ולא דמי לדרך היחיד והרבים דשם לא בעינן שיהא קבוע תמיד:

הבור. שדה בור שאינה חרושה ונשארה שממה. תרגום "והאדמה לא תשם" – לא תבור:

והניר. הוא שדה שחרשו אותו והפכו אותו בחרישה ולא זרעו שם:

וזרע אחר. כגון שזרע עדשים בין שתי ערוכות של חטים:

והקוצר לשחת. למאכל בהמה קצר תבואה שלא הביאה שליש באמצע השדה:

מפסיק. דסבר ר' מאיר דכל לשחת לאו קצירה היא ולא חשבינן ליה אתחלתא דקצירה:

אלא א"כ חרש. מקום הקרחה והו"ל שדה ניר, אבל לא חרש - לא, דקוצר לשחת הוי קצירה ותחלת קצירה היא, וכי גמיר בישולייהו וקצר ליה לכולא שדה כגומר קצירתו דמי ואינו נותן אלא פאה אחת על שניהם:

פסקה ב

ב **אמת המים**. היינו שלולית דלעיל וקאמר תנא קמא דבכל ענין מפסיק ואתא ר' יהודה לומר דדוקא כשאינה יכולה להקצר כאחת והיינו שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן, אבל אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן אינה מפסקת:

אשר במעדר יעדרון אף על פי וכו' הוא נותן פאה לכל. פי' הרים שהם טרשים טרשים סלעים סלעים שאינו יכול לחרוש בם בבקרים אלא עודר בו במעדר ביד כאן מעט וכאן מעט, המקומות שבין הסלעים ונראה בינתיים כשדה בור – אף על פי כן אינו כשתים ושלש שדות אלא כולן כשדה אחת ונותן פאה אחת לכל (ראב"ד ור"ש). ולישנא דברייתא "אף על פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו" הכי פירושו: אף על פי שאין וכו' ועל ידי

זה נשאר כמה מקומות בורות בינתיים, אף על פי כן אינו נחשב אותו מקום כשדה בור להפסיק:

פסקה ג

ג **ואינו מפסיק לאילן**. דדרך אילנות להיות מפוזרין:

שער כותש. ענפי האילן נקראין 'שער' ואמר שאם היו הענפים כותשין זה את זה על גבי הגדר, שבזה מתערב אילן זה עם אילן זה, נותנין פאה אחת לשניהם:

פסקה ד

ד **לחרובים וכו'**. פי' מה שאמרנו למעלה שהגדר הוא הפסק בין האלנות הוא חוץ מחרובים וזיתים דהיינו לחרובים כל זמן שהעומד אצל אחד מהאלנות יוכל לראות האילן האחר אף על פי שיש ביניהם גדר המפסיק אינו מפסיק ונותן פאה מאחד לחבירו:

לזיתים שהיה להם בכל רוח. פאה אחת היו נותנים על כל הזיתים שהיה להם לצד מזרחה של עיר ופאה אחרת על כל הזיתים של צד מערבה של עיר וכן לארבע רוחות:

אף לחרובין שהיו להם בכל העיר. גם כן אין נותנין כ"א פאה אחת על כולן:

פסקה ה

ה **לא לקט קיטוף**. שאם היה הולך בתוך שדהו וקוטף מלילות בידו ונושר מידו אין זה לקט דסתם קציר לא הוי אלא במגל והכי קאמר קרא: ולקט הנושר בשעה שאתה קוצר:

אלא מחמת הקציר. ולא באונס כדמפרש ואזיל:

קצר מלא ידו. בדברים שדרכן בקצירה:

תלש מלא קומצו. בדברים שדרכן ליתלש ביד כגון עדשים ואפונין שתלישתן ביד היא קצירתן. אבל דבר שדרכו ליקצר בכלי הרי אמר ברישא "לקט קצירך, לא לקט קיטוף", והוא הדין תלישה, ואם כן אפילו נפל בלי אונס גם כן לא הוי לקט:

תוך היד וכו'. הוא ענין בפני עצמו ואנשר קאי. כלומר – תוך היד ונשר, תוך המגל ונשר, דהנושר מתוך היד ומתוך המגל לעניים, אבל הנושר מאחר היד מנדנוד ידו ומאחר המגל מכח תנועת המגל לבעל הבית, דאין זה דרך קצירה:

ראש היד. כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו. הנושר מהן. וכן הנושר מראש המגל:

ר' ישמעאל אומר לעניים. דדמי לתוך היד ותוך המגל:

ורבי עיקבא אומר לבעל הבית. דמדמי ליה לאחר היד ולאחר המגל:

פסקה ו

ו **לא תלקט לעני וכו'**. דרשו זה מדאסמיך מילתא לעני ל"לא תלקט" [דהו"ל למכתב "לא תלקט פרט כרמך"] דכתיב "ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם" ודרשו לא

תלקט לעני דהיינו אם היו עניים מלקטים לא תסייע אתה את אחד מהם מפני שהוא גוזל עניים אחרים:

לא תלקט הזהיר וכו'. הוא כמו 'דבר אחר'. לא תלקט לעני הזהיר את העני בשלו שאם היה לו שדה וקצרה לא ילקט לקט שדהו והכי קאמר: ולקט קצירך לא תלקט ולעני גם כן אני מזהיר דבר זה. ועיין בקרבן אהרן שמביא מהגמרא דמאן דדרש זה לא דרש לאסור הסיוע לעני ולפיכך דרש האי קרא להזהיר לעני:

פרק ג

פסקה א

א **וכרמך לא תעולל**. פי' לא תקח העוללות, ומדסתם הכתוב משמע דאפילו כל הכרם עוללות גם כן אסור ליקחם:

מכאן אמרו. אסוף דברי רבי עקיבא קאי:

אר"א וכי תבצור וכו'. פי' הלא כתיב בפרשת תצא "וכי תבצור", משמע דיש בציר ואז ציוהו על העוללות להשאיר לעניים אבל אם אין בציר מנין לחייבו להניח עוללות:

פסקה ב

ב **אין פרט אלא מחמת הבציר**. שנופל ממה שהוא בוצר ולא על ידי דבר אחר מאונס:

עקץ. פי' חתך את האשכולות והוסבך האשכול בעלים ועל ידי כך נפל לארץ ונפרט:

הרי הוא של בעה"ב. שלא נפל מחמת בצירה אלא מההסתבכות:

כלכלה תחת הגפן. שהניח סל תחת הענבים כדי שיפול בו הפרט ולא יפול לארץ כדי שלא יזכו בו עניים:

ע"ז נאמר אל תשיג וכו'. עיין בפירוש המשנה להרמב"ם בפרק ה':

פסקה ג

ג **איזהו עוללות**. האמורה בתורה "וכרמך לא תעולל":

כתף. השרביט האמצעי של האשכול מחוברים בו אשכולות קטנות הרבה, וכשהן שוכבין זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם הוא נקרא 'כתף'. וכשהן מחוברין בשרביט, אחד לכאן ואחד לכאן, אין כאן כתף:

נטף. הן גרגרים של ענבים המחוברים בסוף השרביט שרגילים להיות תלוים שם ענבים הרבה ועל שם שענביו נוטפות למטה נקרא 'נטף'. ולשון המקרא קורא לאשכול שאין לו כתף ולא נטף 'עולל' לפי שהוא לפני שאר אשכולות כעולל לפני איש:

אם ספק. שנראים האשכולות הקטנות התלויות בשרביט כאילו שוכבות זו על גבי זו ואין שוכבות יפה דהשתא הוי ספק אם יש לה כתף אם לאו:

שבארכובה. יחור של זמורה שתלויין בה אשכולות הרבה והבוצר קוצצה והיא נקראת 'ארכובה'. ופעמים שיש בה עוללות עם האשכולות:
נקרצת. נקצצת ונחתכת מלשון "קרץ מצפון בא" (ירמיהו מו, כ):
עם האשכול. כשחותך האשכול מן הארכובה נחתך גם העולל עם האשכול דאינו רחוק ממנו – היא של בעה"ב:
גרגר יחידי. כגון אשכול שאין לו אשכולות קטנות שוכבות זו על זו אלא הגרגרים מחוברים בשרביט עצמו:
רבי יהודה אומר אשכול. דכתיב (ישעיה, יז) "ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים ושלשה גרגרים", שנים שלשה גרגרים עוללות, יותר מכאן אשכול:
וחכמים אומרים עוללות. דלא חשיבי הגרגרים השוכבים זה על זה להקרא כתף:

פסקה ד

ד **יכול לעני מאחרים**. דהיינו עכו"ם דגם הוא בכלל 'עני':
תלמוד לומר לגר. לאפוקי עכו"ם כיון דהוצרך לומר לגר אשר יתגייר מהם:
תלמוד לומר ללוי. ואף על גב דהכא לא כתיב "ללוי", כיון דכתיב גבי מעשר עני "ללוי ולגר" אקשינהו להדדי:

פסקה ה

ה **הנח לפניהם**. פי' מדאמר "תעזוב" ולא אמר "תתן לפניהם", שמע מינה שאין לחלק אלא לעזוב אותם בידם והם יטלו כל אחד מה שיכול ליטול:
אפילו ידיו יפות. פי' שהוא בריא וחזק ואם כן יש לתלות שאמר לטובת עצמו:
יכול אפילו בדלית. גפן המודלית ונשואה על גבי עצים או על גבי אילנות אחרות:
תלמוד לומר אותם. דהוי מיעוטא, דהיינו אותם שאין בהם טורח וחשש סכנה – תעזוב, ויבזבזו כל אחד. אבל אותם שיש בהם טורח וחשש סכנה שלא ידחפו זה את זה במהירותם – לא:

פסקה ו

ו **שהקטן מושל בו כגדול**. ד"קציר" הוא על הארץ:
יצאו הדלית והדקל שאין הקטן וכו'. מצד גבהו של הדקל. ובדלית מפני חלישותו, שאם יעלו בו שנים או שלשה תשבר ויבואו לידי סכנה. הלכך אחד מלקט ואח"כ חולקין ביניהן:
חלוקי אגוזים. אילן של אגוזים. ונקרא "חלוקי" מפני שקליפתן חלקה ואין אדם יכול לעלות בהן כשאר אילנות, לכך דינם כדלית וכדקל:

פסקה ז

ז **תעזוב לפניהם**. הנח תבואה בקשה. פי' כשם שזכו בהם כך זכו בעציהם ולא יעכבן בעה"ב לעצמו:

תלתן. הוא קטניות יניח לפניהם בעמרים אשר עם התלתן:

יכול אפילו אם השירה. דהיינו שהרוח השיר הקש וכיו"ב:

תלמוד לומר אותם. מיעוטא הוא ומשמע אותם שהם כמו שגדלו תעזוב אותם כמו שהם אבל אם נשר הרוח מה שעליהם מן הקש וכיו"ב אין לעניים זכות בהם:

הפרישן. לעניים כדין התבואה בקשיה וכו':

ואח"כ השירה אותם הרוח. לפירות מפסוליהן:

כשם שזכו. העניים בפירות משעה שהפרישן להם כך זכו בעציהן כלומר בפסולת שלהם:

מנין שספק לקט. כגון שאינו יודע אם נפל מחמת הקצירה או לאו:

תלמוד לומר תעזוב אותם. יתירא, אחד כאן ואחד בפרשה אמור:

איני גובה מכם אלא נפשות. "אלהים" לשון דיין הוא וגביית נפשות מן המקרא האחר יוצא (ראב"ד):

שנאמר אל תגזל דל וגו'. ומה יש לגזול לדל אם לא הדברים שזיכתו התורה:

פרשה ב

פסקה א

א **מה תלמוד לומר**. דכבר נאמר בפרשה משפטים איסור גנבה:

אזהרה מנין. ובגונב ממון הכתוב מדבר דדבר הלמד מענינו וקראי דילן למעלה ולמטה בממון משתעי וקרא דעשרת הדברות בגונב נפשות דבדבר שיש בו מיתה הכתוב מדבר שם דאמר "לא תרצח":

פסקה ב

ב **על מנת למיקט**. להקניט ולצער את בעליו ואח"כ להחזיר לו ואף על גב דכבר דרשנו אותו לאזהרה אמר בבבא מציעא דף ס"א דבמקום שיש חסרון ממון לחבירו לא צריכנא דיליף זה מריבית ואונאה דאסר הכתוב ואמרו שם דאם אינו ענין למקום שיש ע"י הגנבה חסרון ממון תנהו ענין לגנבה שאין בה חסרון ממון ואפילו הכי אסר הכתוב לגנבה בכל צד:

ע"מ לשלם וכו'. דאף שכונתו להטיב בזה לחבירו אפילו הכי אסור:

לא תגנוב את שלך וכו'. אם אדם גנב לך ומצאת את שלך במקום שתוכל לגנוב אותו תבע את שלך ולא תגנוב אותו אלא בעל כרחו הוציאו מידו וטול את שלך:

פסקה ג

ג **מה תלמוד לומר**. והרי כבר נאמר "וכחש בה ונשבע על שקר" דמחייב קרבן ומדמחייב קרבן שמעינן מינה דאסור לכחש:

למדנו עונש. דמחייב קרבן על השבועה וגם נתחייב באונס עי"ז:

הכי גרסינן אזהרה מנין תלמוד לומר ולא תכחשו [**הגר"א והראב"ד וכן איתא בב"ק דף ק"ה**:]. ופירושו שנענש גם על ההכחשה בצרוף השבועה (כן פירש בשיטה מקובצת ב"ק דף קו ע"ש) ובספר המצות להרמב"ם מצוה רמ"ח כתב שמשעה שכפר בפקדון שהופקד אצלו או בהחובות שנתחייב בהם תיכף עובר בלאו זה ואף על פי שלא בא עדיין לידי שבועה:

פסקה ד

ד **אין לי אלא איש באיש**. ד"איש בעמיתו" משמע הדומה לו דהיינו איש באיש והראב"ד גריס "איש לאשה ואשה לאיש ואשה לאשה מנין":

תלמוד לומר בעמיתו מכל מקום. פי' מדלא כתיב "איש ברעהו" משמע אפילו אששה ומדרבי רחמנא אשה לענין גזילות הוא הדין לאשה באשה וכל שכן אשה לאיש (ראב"ד):

פסקה ה

ה **אם גנבת סופך לכחש וכו'**. פי' שהגונב כשיתבע אדם אותו אף על פי שהוא רוצה להחזיר הגנבה מכל מקום מכחיש הגנבה כדי שלא יתפס כגנב ואומר לא גנבתי אלא במציאה בא לידי ואם חזר וגנב סופו לשקר שיהא לבו משוך אחרי הממון וחומדו וכופר בו לגמרי ואם יחזור ויגנוב סופו לישבע לשקר. נמצא שהגונב ממון מכחש ומשקר ונשבע לשקר ומחלל השם:

פסקה ו

ו **לא תשבעו בשמי לשקר מה תלמוד לומר**. אין הכונה שלא יכתוב כלל דהא אמרינן בשבועות "אכלתי ולא אכל או לא אכלתי ואכל הרי זה עובר משום לא תשבעו. נשבע לשנות את הידוע כגון על עץ שהוא אבן הרי זה שבועת שוא", אלא ר"ל בשמי מה תלמוד לומר דהו"ל למכתב "ולא תשבעו לשקר" ולזה כוון הגר"א בהגהתו:

פסקה ז

ז **נעשה אתה חולין לחי' ולבהמה**. דאף על גב דכתיב "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית השדה", כיון שנשבעת לשקר נעשה אתה חולין להם שלא יהא מוראך עליהם אבל יהיה מוראם עליך ויאכלו אותך:

פסקה ח

ח **על כן אלה שהיא שבועת שוא אכלה הארץ וגו' ונשאר אנוש מזער**. שהם מתמעטין והולכין שנעשו חולין לחיה ולבהמה:

פסקה ט

ט **איש פלוני גבור הוא והוא אינו גבור**. רבים נתקשו בזה דמאי עשק שייך בזה כשמשבחו בדבר שאין בו. והר"ש משנ"ץ תירץ קצת כגון שמתבייש בדבר שאומרין עליו ואין בו. וכן כה"ג בחכמה ועושר שהוא איש עני ואומר עליו שהוא העשיר שבעיר. ויצוייר עוד כגון שמקלקלו במה שהוא משבחו וכידוע שאדם מחוייב להטיב לחבירו במה שחננו ה', הן בחכמה והן בגבורה והן בעושר, אבל מכל מקום רק לפי מה שיש ביכולתו ולא יותר. בעושר לענין צדקה וכן לצרכי העיר אינו מחוייב ליתן האדם שדחוק לו בפרנסתו כמו העשיר וכשהוא מפרסמו לעשיר ממילא מתבזה על ידי זה ובא על ידי זה לידי חירופין וגם לפעמים להפסד ממון ויצוייר גם כן לענין גבורה שהרבה טוב לאדם יותר בין האומות כשהוא איש חלש מכשהוא גבור. וכן לענין חכמה יצוייר גם כן ואין כאן מקום להאריך:

אף עושק דבר של ממון ואיזה וכו'. פי' מה הדבר שיהיה זולת גזילה כובש ממון חבירו:

הכובש שכר שכיר. שאינו גודל ממנו דבר אלא כובש על ממונו שבידו:

אין לי אלא שכר האדם. פי' אילו אמר קרא "לא תלין שכר שכיר" לא היה לו לומר דעובר על לאו זה אלא שכירות האדם כאשר שכר עצמו שהוא יקרא 'שכיר':

מנין שכר הבהמות והכלים. אם השכיר לו בהמתו וכליו שאם הלין השכירות אצלו עובר על לאו זה:

שכר הקרקעות. אם השכיר לו קרקע והלין שכרו:

תלמוד לומר פעולת. כל שפעולתו אתך אפילו בהמה וכלים:

פסקה י

י **אינו עובר עליו**. פי' בלאו זה של "לא תלין" אלא עד בקר ראשון (דעד בקר קרא יתירא הוא דממשמע שנאמר "לא תלין" יודע אני שהוא עד בקר דכל לינה שבמקרא לינת לילה הוא) אבל עובר משום בל תשהה והוא מה שאמר הכתוב (משלי ג, כח) "אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך":

תלמוד לומר אתך וכו'. דאי אפשר לפרש "אתך" כפשטיה דאינו עובר אלא אם הלינה אתו דבאמת כל עוד שלא נתנה לשכיר עובר בכל מקום שתלין ולזה דרשוהו "אתך" - לדעתך ומפאת רצונך, שהוא בא ותבעו ואתה לא נתת לו:

פסקה יא

יא **יכול אפילו המחהו**. נתקו מאצלו והעמידו אצל חנוני כגון שהיה הפועל צריך לפירות ואמר בעה"ב תן לו בדינר פירות ועלי לשלם:

הכי גרסינן תלמוד לומר אתך לא ילין אתך. ולאפוקי זה שלא לנה אצלו שכבר נמסר לחנוני ואין תביעתו עוד עליו אלא על החנוני ליקח ממנו הפירות או על השולחני ליקח ממנו המעות:

פסקה יב

יב **שהוא גובה כל הלילה**. שנתנה התורה רשות לבעה"ב כל הלילה לבקש מעות כי ביום פעולתו לא היה שום חיוב עליו כי שכירות אין משתלמת אלא בסוף ומתחיל החיוב אחר גמר היום:

פסקה יג

יג **תלמוד לומר ונשיא בעמך לא תאור**. דמלת "בעמך" יתירא אלא הכי קאמר ונשיא וכל מי שבעמך לא תאור אותו:

מה חרש מיוחד שהוא בחיים. שאינו חסר לו כי אם חוש השמיעה לבד:

פסקה יד

יד **היה נוטל ממך עצה**. כי הוא סומא בדבר:

ואתה עוקף עליו. בחובך שיש לך עליו:

והרי הדבר מסור ללב. והקב"ה יודע שכונתך לא לטובתו:

פרק ד

פסקה א

א **קרוי עול וכו'**. שהעול קרוי תועבה שנאמר (דברים, כה) "כי תועבת ה' וגו' כל עושה עול" והתועבה קרויה שקץ וחרם שנאמר (דברים, ז) "ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו'":

מטמא את הארץ וכו'. שכיון שהעול נקרא תועבה הרי הוא כעובד כוכבים שגורמת לכל הדברים הללו כמו שמפורש בתורה ובנביאים בכמה מקומות (הראב"ד):

פסקה ב

ב **לא תשא פני דל וכו'**. קראי יתירי נינהו דבכלל "לא תעשו עול" הוא העני והעשיר שלא יעול המשפט להעני מפני העשיר ולא להעשיר מפני העני. לזה אמרו שהוצרך לומר זה מפני צד ההתרות שיכול האדם להטעות עצמו בזה:

פסקה ג

ג **עד כמה שאני** צריך לגרוס **עד כמה אני** (הגר"א) וכן הוא בילקוט:

פסקה ד

ד **שלא יהיה כו' ושלא יהיה כו'**. שלא יראה את חבירו שמכבדין אותו יותר ממנו ויסתתמו טענותיו:

אמר ר' יהודה שמעתי וכו'. בגמרא (שבועות ל, א) איתא זה על מה שאמר שם בתחלה "ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דין שיעמדו. אמר ר' יהודה וכו'":
הוי דן וכו'. ולא בבעלי דינים איירי אלא ברואה את חבירו עושה דבר שאתה יכול להכריעו לצד עבירה ולצד זכות, הכריעו לזכות ולא תחשדהו בעבירה:

פסקה ה

ה **שלא תהא רך לזה וקשה לזה**. לפי שנכתב לאו זה אצל לאוי הדיינים הוצרכו חז"ל לדרשו גם כן על הדיין ורכיל הוא נוטריקון רך לי תהיה:
דבר אחר. לפי שכפי פי' הראשון לא יתיישב מלת "לא תלך" לזה חזרו ודרשו אותו על רכילות ממש:
הכי גרסינן שהוא מטעין דברים והולך. פי' שהרוכל המחזר בעיירות עם מיני תכשיטין מוליך חדושין מעיר לעיר כדאמרינן ממהדורי מילי שהוא מספר בעיר הזו מה שראה באחרת וכן מספר בעיר אחרת מה שרואה בזו ולפיכך דומה הרכילות לרוכל כי המוליך רכילות מגיד לזה מה ששמע מזה:

פסקה ו

ו **ומוציאים אותם לחוץ**. כדי שלא ישאו פנים לבעלי דינין וגם כדי שלא ידעו הבעלי דינים מי הוא המחייב ומי המזכה:

פסקה ז

ז **ומנין שכיצא אחד מן הדיינים**. פי' שכשיצא לחוץ לא יאמר לבעל הדין (והוא הדין לאחרים עיין בחפץ חיים כלל ג' הלכה ג') אני הייתי רוצה לזכות אבל מה אעשה וכו':

פסקה ח

ח **שאם אתה יודע לו עדות וכו'**. לפי שבתחלה אמר שלא יגלה סוד חבירו לשום אדם ולזה הוצרך לומר שאם הוא עדות שיודע לשכנגדו שהוא חייב לגלות העדות ולהגידו:
תלמוד לומר לא תעמוד וכו'. דריש לשון שתיקה מדכתיב "ובפתחו עמדו כל העם":
שחייב אתה להצילו תלמוד לומר לא תעמוד. לא תעמיד עצמך על דמו אלא הצילהו:
להצילו בנפשו. של הרודף כי ניתן ליהרג בכל אדם כדי להצילו מן העבירה ההיא שמוטב שימות ואל יעבור העבירה:
תלמוד לומר לא תעמוד וגו'. והכי קאמר קרא לא תעמוד מהציל רעך בשביל הדם כלומר בשביל שאתה צריך לשפוך דמו אלא שפוך והציל ובגמרא שם מקשה דהא קרא דא צריך לדרשא דלעיל לרואה חבירו טובע בנהר וכו' ומשני דאין הכי נמי ומה שאמר שחייב להציל הרודף בנפשו יליף מהיקשא דכתיב בקרא בנערה המאורסה כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה, בא רוצח ללמד לנערה ונמצא למד הימנה

מה נערה הרודף אחריה ניתן להצילה בנפשו דכתיב "ואין מושיע לה" משמע דהמושיע לה יכול להושיעה בכל דבר שיכול להושיעה אף רוצח כן ורודף אחר הזכור והוא הדין אחר שאר כל העריות שחייבין עליהן מיתת בית דין או כרת יליף שם בגמרא מקרא אחרינא דניתן להצילן בנפשו של רודף להרגו עי"ש. ודע דכל אשה אפילו פנויה כל זמן שלא טבלה היא בכלל חייבי כריתות וניתן להצילה בנפשו של הרודף אחריה ומזה יוכל האדם להבין את חומר העבירה ואפילו אם היא מתרצה גם כן לעון זה הרי עון זה של איסור נדה הוא בכלל כל העריות שהדין בהן שאפילו אם יאנסוהו לעבור עבירה זו יהרג ואל יעבור ומזה ימלאו רתת ופחד האנשים הפושעים ומזנים ברצון עם נדות. וכל בתולה בחזקת נדה היא כדאיתא ביורה דעה:

יכול אפילו וכו' תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא. והיינו שיוכיחנו בנחת ובלשון רכה ובסתר כדי שלא יתבייש ועיין בחינוך:

פסקה ט

ט **יכול להוכיח**. לפי שכולם חוטאים ואם יאמר למוכח טול קיסם מבין עיניך שהיא עבירה קלה יאמר למוכיח טול קורה שהיא עבירה חמורה:

יכול לקבל תוכחה. היינו שיקבלנו לשוב מחטאו ואם כן כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו' חוץ מדבר המפורש בקרא שבכל גווני צריך לומר לו כדאיתא בשו"ע או"ח סימן תר"ח עי"ש בהג"ה:

יודע האיך מוכיחים. דרך כבוד שלא יהו פניו משתנין:

שהייתי קובל לו עליו. אם ראיתי בו שום דבר שאינו הגון:

וכל כך הייתי יודע. ר"ל וכל כך עשיתי מפני שהייתי יודע וכו' ומינה שאם נדע שישנא אין להוכיחו שכן אמר שלמה המלך ע"ה "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך":

פסקה י

י **לכך נאמר לא תקום**. תימה שלא כתב לאו על ראשון שהתחיל בתקלה ולא השאילו י"ל משום שלא עשה מחמת שנאה אלא שלא יאבד חפצו או יפגום אבל השני גילה שהוא מחמת נקימה אבל אם גם הראשון מנעו מלהשאיל מחמת איבה כל שכן שעובר משום "לא תשנא את אחיך" ומשום נקימה ואף על פי שלא הזכיר הנקימה בפיו כי הקב"ה בוחן לב חוקר כליות:

פסקה יא

יא **איני כמותך וכו'**. שמשאיל לו אלא שמורה לו שיש לו שנאה קבועה ונטורה בלבו:

פסקה יב

יב **ונוטר לאחרים**. לעכו"ם:

זה כלל גדול בתורה. דכל מה דעלך סני לחברך לא תעביד:
זה כלל גדול מזה. דאי מקרא קמא הוה אמינא הרי אדם שהוא בזוי יכול לומר גם אני אבזה את חבירי שאיני מקפיד גם אם מבזים אותו אבל מפסוק "זה ספר תולדות אדם" שמוזכר בו בדמות אלהים עשה אותו כלל גדול מזה כי את מי אתה מבזה? דמות דיוקנו של מקום:

פסקה יג

יג **ויעמידנה לפני הזכר**. אפילו מינה משום שמא יבוא לידי הרהור:
תלמוד לומר כלאים. דהיינו מין בשאינו מינו אבל במינו בעבידתיה טריד ולא יבוא לידי הרהור (גמרא):

פסקה יד

יד **מנין בהמתך על בהמת אחרים**. פי' עכו"ם ודריש הכא שאפילו בהמת עכו"ם על בהמת עכו"ם אסור להרביע מין בשאינו מינו. וכתב הראב"ד נ"ל שאף בהרכבת אילן שלא במינו שייך זה הדין שלא ירכיב ישראל מין בשאינו מינו אפילו לעכו"ם דכתיב "את חוקותי תשמורו" ודוקא בהני תרתי שהעכו"ם מוזהרין עליהם כישראל מימות אדם הראשון דכתיב "תוצא הארץ נפש חיה למינה" וכתיב "ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי אשר זרעו בו למינהו", והיינו דדרשינן "את חוקותי תשמורו - חוקים שחקקתי לך כבר", אבל לבישת שעטנז וכיוצא בו שאין העכו"ם מוזהרים עליהם אין ישראל נמנע מלעשות להם ומזמינים אותו להם:
תלמוד לומר את חוקותי תשמורו. חוקי טבע הבריאה אשר חקק בתחלת היצירה כל דבר למינו:

פסקה טז

טז **שלא יקיים מנין**. אם זרען אחר ובא זה ועשה להם סייג וגדר כדי לקיימן מנין שעובר על לאו זה. תלמוד לומר לא כלאים. פי' דאם האיסור הוא משום הזריעה לחוד מלת "שדך" יתירא אחר דבכל מקום שיזרע עובר לא יצטרך לומר מקום הזריעה והוי ליה לומר "לא תזרע כלאים" אבל באומרו "שדך" בזה הראה דאין האיסור בכלאים מפני הזריעה אלא מפני היות לו כלאים בשדה דהאיסור הוא מפני קיומם וזהו שאמר "לא כלאים" - שלא ימצא בשדך כלאים:

פסקה יז

יז **ולא עץ מאכל ע"ג עץ מאכל**. כשהם שני מינים:

פסקה יח

יח **מה תלמוד לומר**. שהרי בפרשה תצא אמר "לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו", אם כן מה תלמוד לומר "בגד" והיה די שיאמר "וכלאים שעטנז לא יעלה עליך" – להוסיף איסור על העלאה:

תלמוד לומר בגד. לומר שאינו אסור אלא אם כן בגד עשוי מהם והוא לובשן:

שוע טווי ונוז. שוע – חלק, נוז – ארוג. ומשמע דהכי דריש ליה: או שוע או טווי או נוז. ולבדים הרי הן שוע דסורקין אותן במסרק להחליקן ובמכסת נדה (דף סא.) אמרינן והלכתא כמר זוטרא דאמר מדאורייתא שוע וטווי ונוז בעינן מדאפקיה רחמנא בחד לישנא ואפשר דהכא מדרבנן קאמר וקרא אסמכתא בעלמא (ראב"ד):

וכתב עוד: מיהו היכא דהוי שוע וטווי חד חד לחודיה וקטר ליה בהדי הדדי – ההוא קוטרא עביד להו כאלו הוי שוע טווי ונוז בהדי הדדי מעיקרא והא מילתא גמרינן לה מדאיצטריך רחמנא למישרי כלאים בציצית דהתם ליכא חיבור לא בשועם ולא בטווייהם אלא בנוזם לחוד והוא הקשר וטעמא דציצית הוא דשרי אבל בעלמא הוי אסור מן התורה ושמע מינה דקשר חמור יותר מן הארוג. ועיין בפירוש הר"ש ובתוספות שם בנדה שהאריכו הרבה בזה:

נלוז. כמו "אל יליזו מעיניך" ופי' נטוי ומוסר מן האמת ומסיר רחמי הש"י ממנו והסיבה בזה כמו שכתב הרמב"ם בפי' המשנה לפי שהוא מונע עצמו ממה שציוה הש"י בדבר שאין בו תאוה שתכריחהו לעשות כן:

מכלל שנאמר לא וכו'. עכשיו חוזר ומפרש צריכות תרי קראי:

את הקופה לאחוריו. פי' קופה שיש בה כלאים לאחריו שאין מתכוין ליהנות ממנה כלל, אסור, דהרי הכלאים עולה עליו. תלמוד לומר בפרשה תצא "לא תלבש" דמשמע שאינו אסור אלא דרך לבישה:

אין לי אלא שלא ילבש. דהנאתו מרובה ותמידי אבל כיסוי שאין הנאתו כל כך, לא. תלמוד לומר לא יעלה עליך דאפילו עלייה שאינה מלבוש אסור ואיך יתיישבו שני כתובים אלו. אלא אם נאמר שצריך שיהיה עלייה שיהיה לה סגולת המלבוש והוא דאית ליה מניה הנאה אף על פי שהיא הנאה מועטת:

להציעו תחתיך. מדכתיב "עליך" משמע דוקא עליך:

שמא תכרך לו נימא. ויש נימין גדולים וגסים כגון של גלופקרין ומחממת. ואף דהוא אינו מתכוין ליהנות – פסיק רישא הוא:

פרק ה

פסקה א

א **שאני מוציא בן ט' שנים ויום אחד**. דגם הוא קטן:

תלמוד לומר ואיש. דהוי"ו מרבה לרבות בן ט' ויום אחד דביאתו ביאה ואם בא עליה היא חייבת אף על גב דלא מיחייב איהו דאכתי לא אתי לכלל עונשין:

פסקה ב

ב **פרט לקטנה**. דאז גם הגדול הבא עליה פטור מלהביא קרבן:

פרט למערה. ד"שכבת זרע" משמע עד שיפלוט הזרע והמערה, בין אם היא נשיקה או הכנסת עטרה, אינו פולט זרע:

יכול בשפחה כנענית וכו'. ואפילו הכי הוה אמינא שיתחייב אביאה דידה הואיל ונתייחדה לעבד עברי שמותר בשפחה:

תלמוד לומר והפדה. דהיה די שיאמר "ולא נפדית", "והפדה" משמע שהיה בה פדייה:

הא כיצד. יפול בה שהיא פדויה ולא נפדית:

שחציה שפחה וחציה בת חורין. כגון שהיא של שני שותפין ואחד שחררה:

המאורסת לעבד עברי. פי' דמדמחייב בה קרא בהכרח אנו צריכין לומר שהיא מאורסת למי שקדושין תופסין לו בה ולישראל בן חורין אי אפשר שהשפחה אסורה לבן חורין ולעבד כנעני אי אפשר שהרי חציה בת חורין ואסורה לו ואם כן אין זה אלא שמאורסת לעבד עברי שרבו מוסרה לו בעל כרחו אפילו כולה שפחה כנענית וכל שכן חציה שפחה וחציה בת חורין:

בשפחה כנענית המאורסת לעבד עברי. דרבו מוסרה לו בעל כרחו והאי "מאורסת" – מיוחדת, דקידושין לא תפסי בשפחה כנענית. והאי דכתיב "והפדה לא נפדתה" – דברה תורה כלשון בני אדם והאי דמוקי לה במיוחדת לעבד עברי ולא מוקי לה במיוחדת לעבד כנענית משום דכתיב "לא יומתו כי לא חופשה", מכלל דהוא חפשי, אלמא עבד עברי הוא שאין עבודתו רק עד שש:

כל עריות כבר אמורות. פי' מפורשות לנו שהם בנות חורין וזו שייר לנו והוציא מהם בודאי מיירי בחציה שפחה וחציה בת חורין ואיתא בגמרא דטעמו דלא סבר כר' ישמעאל דמיירי בשפחה גמורה דמכדי כתיב "כי לא חופשה", "והפדה לא נפדתה" למה לי? שמע מינה לחציה שפחה וחציה בת חורין כרבי עקיבא:

בשפחה כנענית וכו'. דסבירא ליה מה דכתיב "והפדה לא נפדתה" – דברה תורה כלשון בני אדם:

המאורסת לעבד כנעני. דסבירה ליה מה דכתיב "כי לא חופשה" אם אינו ענין לדידה דהא כתיב "והפדה לא נפדתה", תנהו ענין לדידיה שגם הוא אינו מחופש:

פסקה ג

ג **אלא בכסף**. דסתם פדייה בכסף ושוה כסף ואם כן אין לי דיוצאה לחירות אלא בזה:
אף כאן בשטר. ושיעור הכתוב או חופשה לא ניתן לה במה דינתן לה והוא שטר שחרור שהוא דבר הניתן לה דאילו כסף לא ניתן לה אלא היא נותנת לו:
כסף בחציה. וכנ"ל מדכתיב "והפדה לא נפדתה":
ובשטר בכולה. דהא גמרינן מגט דהתם אינה מגורשת כלל לחצאין:
מנין אף שטר בחציה. דאם שחרר חציה בשטר דהיא משוחררת חציה:
תלמוד לומר או חופשה וכו'. דהוקשו להדדי:

פסקה ד

ד **בקורת תהיה מכות**. פי' שהיא לוקה ומפרש בכריתות פ"ב "בקריאה תהא כדתנן האחד מונה והשני קורא והשלישי אומר הכהו", פי' קורא עליו המקרא "והפלא ה' את מכותך וגו'":

פסקה ה

ה **הא אם חופשה הרי אלו חייבים מיתה**. מפרש בגיטין פרק השולח (דף לט:) הא חופשו ואח"כ נתקדשה לו יומתו דסד"א כיון דקידושי קמאי קידושי טעות הוו קידושי בתראי נמי לאו כלום הוא דדעתיה אקדושי קמאי קמ"ל:
יכול יהיה הכסף גומר בה וכו'. פי' גומר שחרורה לגמרי אף להפקיע מידי אסור ולהתירה בבן חורין:
עירה כל הפרשה כולה. "עירה" כמו "המערה מכלי אל כלי", פי' שעירה הכתוב כל כח השחרור שנאמר בפרשת שפחה חרופה לכי לא חופשה המדבר בשטר, והיינו מדלא כתיב בסיפא "לא ימותו כי לא נפדתה או חופשה" אלא "כי לא חופשה", שמע מינה כי נפדתה נמי לא יומתו דאין בקידושין משום אשת איש הואיל ולא נכתב לה גט שחרור. והאי דהוזכר פדויה בקרא – דאי לא נפדתה כלל אין כאן אפילו אשם. והא דכתיב "לא נפדתה" – רבותא אשמועינן דאף על גב דלא נפדתה כולה אלא חציה איכא אשם:

פסקה ו

ו **ונאמר להלן**. באשם מעילות "והכהן יכפר עליו באיל האשם":
מה איל האמור להלן בכסף שקלים. דכתיב "בערכך כסף שקלים":

פסקה ז

ז **אשר חטא מלמד וכו'**. ד"אשר חטא" יתר הוא להורות דעל כמה חטאות מביא רק קרבן אחד:

אשר חטא. דזה גם כן יתר הוא לרבות דיכול להביא קרבן על המזיד ובמסכת כריתות פריך והא עיקר קרא במזיד כתיב דהא בקורת כתיב והיינו מלקות כנ"ל בהלכה ד' ואין מלקות אלא מזיד ועליה קאמר "והביא את אשמו". ומשני אימא לעשות שוגג כמזיד דסד"א דדוקא מזיד מביא קרבן אבל שוגג אין צריך קרבן. קמ"ל הריבוי ד"אשר חטא" לרבות שוגג:

פסקה ח

ח **הכי גרסינן כל העריות עשה בהם את הקטן כגדול והשפחה לא עשה הקטנה כגדולה** (**כן הוא גירסת הראב"ד וכן הסכים הקרבן אהרן**). והכי פירושו כל העריות הראוי מהם לעונשין נענש אפילו על ידי קטן או קטנה ובלבד שיהא הקטן מבן תשעה ולמעלה או הקטנה מבת שלש שנים ולמעלה אבל בשפחה לא עשה בה קטנה כגדולה, שאם אינה בת עונשין אף הוא אינו נענש עליה דבדידה תלה רחמנא וכדלעיל בהלכה ב' אבל היא נענשת על ידי קטן בן תשעה וכדלעיל בהלכה א':

פסקה ט

ט **עשה בהם המערה כגומר**. וכדאיתא בפרק הבא על יבמתו מקרא:
ושפחה לא עשה. וכדלעיל בהלכה ב':

פסקה י

י **שוים במכות ובקרבן**. אם במזיד שניהם לוקין כדקיימא לן "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם - השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה", ואם שוגגין שניהם מביאין קרבן. דבתרוייהו כתיב במזיד כרת דכתיב "ונכרתו הנפשות העושות", וכל מי שחייב על זדונו כרת חייב על שגגתו חטאת:
כל העריות בנקבה. שהחטאת באה נקבה:
ושפחה זכר. איל אשם:

פרשה ג

פסקה א

א **יכול משבאו לעבר הירדן**. שכבר היה להם מקום לנטוע בו:
אל הארץ. בה"א הידיעה שהיא הארץ המיוחדת שלא יתחייבו בערלה עד שיבואו לארץ ישראל:

פסקה ב

ב **או יכול שאני מוציא וכו'**. דנדייק מלת "ונטעתם" דוקא אתם ולא עכו"ם:
תלמוד לומר כל עץ. והאי "כל" יתר הוא דהא כתיב "עץ מאכל" וכולל כל המינים ואם אינו ענין להנטועים תנהו ענין להנוטעים דכל מי שנוטע חייב בערלה:

מכאן אמרו עד שבאו וכו'. כלומר מה שנטעו עד שבאו אבותינו:
נטעו. העכו"ם משבאו לארץ אף על פי שלא כיבשו חייב דבביאה תלה רחמנא מדכתיב "כי תבואו":
פרט לעולה מאליו. איתא בירושלמי דדוקא ברשות הרבים אבל העולה מאליו ברשות היחיד חייב:
ונטעתם פרט למבריך. מנהג עובדי אדמה שחופרים גומא ולוקחים יחור אחד מן האילן וטומנין אותו באותו גומא ויוצא ראש היחור מצד אחר ונעשה שם אילן וראשו השני נשאר מחובר באילן. אין דין ערלה נוהג בו בעודו מחובר לאילן ויונק ממנו:
ומרכיב. שהרכיב זמורה באילן זקן אינה נחשבת נטיעה חדשה לאסור עליה משום ערלה דהא קיימא לן ילדה שסיבכה בזקנה בטלה דיניקתה הוא מכח אילן זקן:
מכאן אמרו סיפוק גפנים וסיפוק ע"ג סיפוק וכו'. פי' סיפוק גפנים כמו סיבוך גפנים והוא הרכבה שהרכיב זמורה תלושה במחוברת שכבר נפטרה מערלה ובראש אותה הזמורה הרכיב אחרת ע"ג ובראש האחרת הרכיב אחרת עד שנעשית ארוכה ולאחר שקלטו ההרכבות כולן אף על פי שאחר כך הבריך אותם בארץ גם כן ויצא אילן מראשו השני – מותר, ולא נחשוב אותם כאילו נטעם עכשיו בקרקע הואיל וכבר קלטה הרכבתם וכל יניקתם מן האילן הזקן הוא וכ"ז בשלא נפסקה מן האילן הזקן אבל משיפסיקנה מעיקרא אז ודאי נחשב לה ערלה משעת פסיקה ואם נפסקה אחר שצמחו בה פירות עיין בערלה פרק א' משנה ה':
מקום שכחה יפה מותר וכו'. כלומר אם הבריך בארץ הרכבה שכחה יפה פי' שכבר קלטה יפה יפה ונעשית כזמורה אחת מותר אבל אם הבריך בארץ הרכבה שכחה רע שהיא דקה ועדיין לא נקלטה יפה יפה אז אמרינן דמה שהבריכה בקרקע באותו מקום הרי הוא כנוטע אותה הזמורה מתחלתה ואסורה משום ערלה:
שנטע אגוז ושקד. דסתם נטיעה הוא נטיעת הזרע:
נטע יחור. והוא ענף מן האילן מנין:
תלמוד לומר כל עץ. משמע שנטע העץ בעצמו והוא יחור ממנו:
פרט לנוטע לסייג. דלא בעי למיכל ממנו אלא נטיעתו היה כדי שיעשה גדר לכרם:
ולקורות ולעצים. שיגדל הנטיעה ויקח ממנו קורות לבנין או עצים לשרפה:
הפנימי למאכל. כגון שנטע אילן וכונתו היה שיהיו הענפים החצונים הנוטים לרשות הרבים סייג וגדר לכרמו והצד הנוטה לפנים יהיו למאכל, הנה אז רק הפנימי חייב בערלה והחצון פטור אף שהוא אילן אחד:

פסקה ג

ג **במה דברים אמורים**. שהנוטע לסייג ולקורות ולעצים פטור בזמן שהוא ראוי להם, ור"ל יש עצים שהם ראויים לסייג ולקורות שיש להם ענפים מרובים ועולה קורותם יפה ישרים וגבוהים ויש שאינם ראויים אלא לעצים בלבד שאין להם לא קורה ולא ענפים מרובים שיהיו ראויים לסייג ולא פירותיו יפין:

שאין ראוי להם מנין. דהיינו שנטע אילן לסייג שאין ראוי לסייג מחשבתו בטלה והוי כעולה מאליו וחייב בערלה וכדכתבינן לעילח דברשות היחיד העולה מאליו חייב בערלה:

וחישב עליו לאכילה מנין תלמוד לומר כל עץ מאכל. דמשמע אפילו חישב עליו רק לבסוף לאכילה גם כן חייב:

משעת נטיעתו. ולא משעת שמוציא פרי שנאמר "ונטעתם וגו'" וסמיך ליה "שלש שנים":

ולולבים. הם הענפים הרכים היוצאים בראש הבדים והם רכים מאוד:

ומי גפנים. הם המים היוצאים מהגפנים כשחותכין ופוצעין אותם בימי ניסן או שכותש עץ הגפן כשהוא רך ומוציא ממנו מים:

סמדר. הוא הפרח שממנו יהיה הפרי הנאכל:

עקנקלות. פי' בירושלמי שהם הענבים שלא הבשילו כל צרכן והפסיד אותם הרוח המפסיד האלנות:

תלמוד לומר פריו פריו. שני פעמים כתיב לרבות אף הפרי המקולקל:

לרבות את כולם. שכולם אסורים בשנות הערלה:

פסקה ד

ד **ולאחר ג' שנים יהיה מותר**. אם הצפינה שלש שנים:

תלמוד לומר יהיה. פי' דאותה ההויה של איסור שהוא בתוך השלש שנים יהיה לעולם:

להביא הנטוע לרבים. כגון דנטע ברה"י בתוך שלו אלא שכונתו שיאכלו כל בני אדם את פריו וכאילו הפקיר את הפירות הצומחים ולא פליגי כשנטע בר"ה דבהא אפילו ר"י מודה דחייב ומפרש בפרק כל שעה (פסחים כג, א) דבהא קמיפלגי, ת"ק סבר "ונטעתם" איבעי ליה למכתב וקאי אכל חד וחד מי שהוא נוטע, כתב רחמנא "לכם" להביא הנטוע לרבים. ור' יהודה סבר "ונטעתם" בין ליחיד בין למאה, משמע הדר כתב רחמנא "לכם" להביא דמשמע נמי רבים הוי ריבוי אחר ריבוי ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט הנטוע לרבים:

פסקה ה

ה **והעולה מאליו לרבים פטור**. מדכתיב "ונטעתם" והאי תנא הוא דקתני לעיל "ונטעתם פרט לעולה מאליו", ועולה מאליו בר"ה הוא דקממעט כדכתבינן לעיל:

פסקה ו

ו **שלא יצבע**. בפרי הראוי לצבוע כגון קליפות דשומר לפרי אסור כפרי:

ושלא יהנה בו. פי' שלא יחליפנו באוכל אחר ויאכל את חלופיו:

פסקה ז

ז **הרי הם ככל השנה**. וע"כ אם הגיע ר"ה שהוא יום אחד בתשרי עלתה לו שנה למנין שני ערלה ומונה עוד רק שתי שנים ותו לא:

תלמוד לומר ובשנה הרביעית. פי' דמלת "ובשנה" יתירה דהו"ל למכתב "וברביעית" אלא אמר שנה ללמוד שנה שנה בגזירה שוה מתשרי דכתיב "מראשית השנה", אלמא דשנות הערלה מתשרי מנינן ואחר שידענו דתשרי ראש השנה לנטיעה – ממילא שלשים יום בשנה חשוב שנה כמו שלמדו בראש השנה דף י' מקרא וע"כ אם נטע שלשים יום קודם כיון שהגיע ראש חדש תשרי מונה לו שנה שניה:

להביא את הפרט. הנושר בשעת הבצירה. וכן העוללות ששניהם קודש הלולים וצריך הבעל הבית לאכלן בירושלים והוא מדכתיב "כל פריו" משמע דלא יוסר ממנו כלל:

יש לו פרט וכו'. ס"ל דכרמך קרינא ביה וחשיב להו כחולין לענין שצריך לעזוב ממנו פרט ועוללות אבל העניים אוכלים אותו בירושלים או פודין אותו ומעלין את דמיו לירושלים:

כולו לגת. דורכין גם את הפרט והעוללות דסבר בית הלל דלא קרינן ביה כרמך, דממון גבוה הוא וחשיב כמעשר שני דיליף קודש קודש ממעשר שני וכדלקמיה:

פסקה ח

ח **קודש מה קודש אמור להלן**. במעשר שני טעון חומש אם חילל פירותיו להעלות דמיהן לירושלים צריך ליתן קרן וחומש כדכתיב "ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו":

וביעור. בערב יו"ט הראשון של פסח של שנה רביעית כמו דכתיב "בערתי הקדש מן הבית":

אף כאן. בנטע רבעי אם רוצה לאכלו חוץ לירושלים פודהו ומוסיף חומש משלו, וצריך להבעירו בשנים שמבער המעשר:

פסקה ט

ט **הלולים מלמד וכו'**. דדרשינן קדש שטעון שני הלולים באכילתו כאשר תאכלנו בשנה הרביעית שהוא מותר באכילה:

מכאן אמר רבי עקיבא וכו'. ובברכות דף ל"ו מסיק דעצם הדין סברא הוא דאסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה דצריך להודות למי שבראם וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא ועיקר קרא לדרשא אחרינא עי"ש:

מנין לשלשים יום לפני ר"ה וכו'. פי' מנין שכשם לענין שנות הערלה מנינן מתשרי שהוא שנות העולם כן הוא הדין לענין נטע רבעי ועל כן אם נטע ל' יום לפני ראש השנה יחשב שנה ולא יחשוב עוד רק שלש שנים ואח"כ יהיה נחשב לשנה החמישית:

תלמוד לומר ובשנה החמישית. פי' דגמרינן גם כן שנה בגזירה שוה מתשרי דכתיב שם "מראשית השנה":

[ודע עוד דמהווי"ם ד"ובשנה הרביעית ובשנה החמישית" ילפי בפרק קמא דראש השנה עוד לימוד דאף דאשלימו השנים בראש השנה ושלשים יום קודם ראש השנה חשיב שנה – עם כל זה הפירות שחנטו מראש השנה עד ט"ו בשבט אסורים דכתיב "ובשנה", הוי"ו מוסיף על ענין ראשון והכי קאמר: שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית גם כן שאינם מותרים עד ט"ו בשבט וכן בחמישית אינם יוצאים מידי רבעי עד ט"ו בשבט דחמישית, והפירות שחנטו בה קודם שבט טעונים חלול דוי"ו ד"ובשנה החמישית" מוסיף על ענין ראשון והכי קאמר: ובשנה החמישית גם כן קודש הלולים והוא לפירות שחנטו קודם ט"ו בשבט שטעונים חלול אבל אם אחרה חניטתם עד לאחר ט"ו בשבט מותרים ואין בהם איסור ולהכי אהני השלשים יום קודם ראש השנה להתירם מט"ו בשבט עד ראש השנה]:

הרי אתה כמוסיף כו'. פי' מדכתיב "להוסיף" משמע שתבואת שנה זו ושל רבעי דינם אחד:

אף פירות רביעית לבעלים. אף שרבעי כתיב בה "קודש" ודינה כמעשר שני, ס"ל דגם מעשר שני ממון הדיוט הוא (ירושלמי פ"ז דפאה) ורבי עקיבא ס"ל כרבי מאיר דמעשר שני ממון גבוה הוא ולכך דרש תיבת "להוסיף" לענין אחר:

פסקה י

י **אלא תבואה**. פי' שלא ילקט קודם שנגמר ונתבשל כל צרכו:

לעונת המעשרות. ואף על גב דבשנה חמישית קאי – הרי הוא מוסיף על שנה רביעית מוכח שגם שם צריך להיות פירות גמורים:

פרק ו

פסקה א

א **עד שלא תצא נפשה**. פי' שחטוה ועדיין מפרכסת:

לא תאכלו על הדם. פי' לא תאכלו הבשר בעוד הדם בו שהוא הנפש. והנה דעת רש"י בחולין דף קכ"א דהוא מדרבנן, דמדאורייתא בשחיטה בעלמא משתרי לישראל, וקרא אסמכתא בעלמא. ודעת רמב"ם בפ"א מהלכות שחיטה (פ"א מהל' שחיטה) דהוא מדאורייתא אלא שאין לוקין על לאו זה, ולדידיה השחיטה מהניא רק להוציאה מידי נבלה ואבר מן החי:

במזרק. שאסור לכהנים לאכול הזבח עד שיזרק הדם על גבי המזבח:

שאין מברין וכו'. פי' סעודת הבראה לקרוביו האבלים:

לא תאכלו על הדם. פי' על המתחייב דם ליהרג. ומסברא מוקמינן על הרוגי בית דין שנהרגין על עונש שלא ינהגו בהם כבוד כדי שיתכפרו:

אזהרה לבן סורר ומורה. דלא ענש אלא אם כן הזהיר:

תלמוד לומר לא תאכלו על הדם. פי' לא תאכלו אכילה שתהרגו עליה:

פסקה ב

ב **מנחשים בחולדה וכו'**. שהיו נותנים בהם סימנים לנחש בהם:

אלו אוחזי עינים. האוחזים וסוגרים עיני הרואים ומראים להם כאילו עושים דברים של פלא והם אינם עושים מאומה. ופי' "תעוננו" לשון עין, והכונה שלא תאחוז את העין:

המעביר על העינים. שכבת זרע משבעה מיני בריות ומעביר על עיניו ועושה כשפים:

אלו נותני עתים. רבי עקיבא דורשו מלשון עונה:

למודי ערב שביעית. פי' למודים ורגילים הם ערבי שביעית להיות החיטים שנזרעות בהן יפות אבל הקטניות שנזרעו אז עקורות הן מן הטובות להיותן רעות ונמצא שאינו בוטח בהקב"ה ואומר שהעולם כמנהגו נוהג ואין בו כח לשנות:

פסקה ג

ג **לא תקיפו וכו'**. פי' דבזקן אמר "לא תשחית את פאה זקנך" לשון יחיד, ובהשחתה אמר "לא תקיפו" לשון רבים, משמע דאתרי קמהדר, אמקיף ואניקף:

הצדעים מכאן ומכאן. פי' ב' פירקי דרישא, מקום שמתחבר עצם הגולגולת עם עצם הלחיים ולמטה, משם פיאות הזקן:

פסקה ד

ד **מה תלמוד לומר**. פי' למה שינה הכתוב ואמר כאן "לא תשחית" ולא אמר "לא תגלח" כדרך שאמר גבי כהנים בפרשת אמור "ופאת זקנם לא יגלחו":

תלמוד לומר לא תשחית. ומספרים אינם משחיתים שאין חותכין שער בצד עיקר כתער:

גילוח שיש בו השחתה. דרך לגלח בו ומשחית. והיינו תער. אבל רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו, ומספרים מגלחין ואין משחיתים. וממשמעות הברייתא משמע דלמידין

אלו מאלו, ואף על גב דהאי גבי כהנים כתיב והאי גבי ישראלים כתיב – ילפינן בפרק קמא דקדושין בגזירה שוה מפאה פאה האי מהאי:

פסקה ה

ה **אחת מכאן ואחת מכאן**. כמבואר לעיל אלו הם הצדעים:

ועל הזקן שתים מיכן וכו'. פי' פרק ראשון של זקן היינו תחת האזן מקום שלחי התחתון יוצא משם ושם נקרא פיאה בחודו של לחי שבולט לחוץ ושתי השיבולת שבסנטר מקום חיבור שני הלחיים יש עצם קטן שמחבר הלחיים יחד שמכאן ושמכאן גם כן נקרא פיאה שכל אחד מהם לסוף הלחי הרי שתים מכאן ושתים מכאן ואחת מלמטה והוא השער שבין ב' השיבולת שבסנטר ופרק הוא בפני עצמו:

אינו חייב אלא אחת. קסבר חד לאו הוא כתיב על כל חמשה פאות הזקן. ותנא קמא סבר דגמרינן לענין פאה מקרחה ושריטה, דשם חייב על כל קרחה וקרחה ועל כל שריטה ושריטה, מדכתיב בהו "לא יקרחו קרחה בראשם ולא ישרטו שרטת", הכי נמי חייב על כל פאה ופאה:

פסקה ו

ו **אפילו לקטו וכו'**. קסבר דדרך לגלח בהן והוי כמו גילוח בתער:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר ושרט**. דמצי למיכתב "לנפש לא תשרטו" במקום "ושרט לנפש לא תתנו", משמע דאתי לאורויי לחייב על כל שריטה ושריטה:

פסקה ט

ט **על חמש מתים**. כגון שהיו כולם מונחים לפניו ושרט שריטה אחת על כולם:

פסקה י

י **וכתובת קעקע**. כותבין תחלה על בשרו בסם או בסיקרא ואחר כך מקעקע הבשר במחט ונכנס הצבע בעור ובבשרו, ונראה בו לעולם:

שם השם. שם עכו"ם על בשרו שנאמר "וכתובת קעקע לא תתנו וכו'", פי' לא תתנו בכם שום כתובת קעקע שאני ה', ואסורין אתם לכתוב שם אחר על בשרכם:

פרק ז

פסקה א

א **יכול וכו'**. דהיינו כהן לא יתן בתו ללוי ולישראל ונקרא חילול שפוסלה על ידי זה מתרומה:

פסקה ג

ג **מזנים הם הפירות**. מדיין זה ממילת "הארץ" שגם היא מזנה ולא תוציא הזרע כראוי כגון שזורעין חיטים וגדל הזונין שהוא מין פרי והאוכל ממנה משתעמם בראשו ובלבו [ר"ש]:

פסקה ד

ד **הרי הוא אומר וכו'**. דמשמע מיניה בהדיא דבעונש ריבוי הזנות לא תוליד הארץ דכתיב "וימנעו רביבים", ואם אין רביבים לא תוליד הארץ:

פסקה ז

ז **יכול יהיה בנין בהמ"ק וכו'**. רצה לבאר למה הסמיך שמירת שבת למורא מקדש ולזה אמר אילו לא כתב קרא שמירת שבת קודם הייתי יכול לומר דבנין בהמ"ק דוחה שבת, דאתי עשה ד"ועשו לי מקדש" ודחי לא תעשה ועשה דשבת, כמו דאשכחן בקרבנות דדחי שבת – הכי נמי, כיון דמקדש צורך גבוה הוא, הוי אמינא דאתי עשה דידיה ודחי לא תעשה ועשה דשבת:

תלמוד לומר את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו. לומר לך שלא תהא מורא בהמ"ק אלא אחר שיהיה שמירת שבת שנשמור שבת ולא נבנה בהמ"ק ביה:

אמר שבת וכו'. פי' כיון דקרא לא אמר במקדש מה שאמר בשבת אלא שבשבת אמר שמירה ובמקדש מורא, יכול אני לומר שמורא המקדש הוא מגוף המקדש בעצמו: \'7b\'7bדה מפרש|תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו\'7d הוקשו להדדי:

מה שבת וכו'. לא מן השבת אתה מתירא, שהרי לא נאמר ביה יראה:

פסקה ח

ח **בזמן שאין בית המקדש קיים מניין**. שצריך לנהוג מורא האמורה להלן בהלכה ט':

פסקה ט

ט **איזה מורא**. שצוה המקום להתנהג בו:

אפונדתו. ארנקי שאוזר במתניו:

קפנדריא. לקצר הלוכו שלא יכנוס בפתח זה ויצא בפתח אחר שכנגדו:

מקל וחומר. מה מנעל שאין בו דרך בזיון – אמרה תורה 'של נעליך', רקיקה לא כל שכן?!

פסקה י

י **פיתום**. שם המכשף:

המדבר משחיו. מעלה את המת מן הארץ ומושיבו בשחיו תחת זרועותיו מבין אצילי ידיו:

[26](דף ס"ה. ברש"י)

וידעוני המדבר מפיו. "ידוע" שם חיה, כדמפרש בפרק ד' מיתות[26] "חיה אחת יש ששמה ידוע ומכניס ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאליו על ידי כשפים":

בסקילה. כדכתיב "מות יומתו דמיהם בם באבן ירגמו גו'":

והנשאל בהם. שבא ושואל בהם להגיד לו דבר העתיד כגון שאול:

באזהרה. ד"אל תפנו אל האובות". ואזהרה דמכשפות גופה היינו מי שעושה דבר הכישוף של אוב וידעוני מ"לא ימצא בך וגו' ושואל אוב וידעוני" (רש"י בסנהדרין דף ס"ה, ועיין בתוספות שם):

פסקה יא

יא **הפנה דעתו להם**. פי' שנתן דעתו להתדבק להם. ועתה מבאר מה שסיים הכ' "אני ה' אלהיכם", פי' כיון דלאיזה צורך שאתה מכוין ליהנות שישיבוך לא יפנו אליך אלא אם כן תפנה דעתך ומחשבתך אליהם להתדבק להם אם כן הרבה טוב היה לך יותר אם היית מתדבק לה' אלהים. [וכענין שאמרו בסנהדרין ס"ה \'7b\'צ7b|ומה המרעיב עצמו והולך ולן בבה"ק כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה, המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה]. ולזה מסיים דע מה אתה מחליף וכו':

מה במה. קדושה וטהרה בטומאה והבל:

פסקה יב

יב **אפילו אשמאי**. רש"י פי' רשע ועם הארץ. ותופות פירוש שהוא לשון שממה כלומר בור ועם הארץ:

מזקני ישראל. גמר זקן מזקני, מה להלן גדולים וחכמים דכתיב (במדבר, יא) "אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו":

זה שקנה חכמה. נוטריקון דיבר הכתוב ובגמרא מפרש דפליגי ביניק וחכים, דלתנא קמא זקן דוקא ולר"י הגלילי אפילו יניק וחכים:

פסקה יג

יג **תלמוד לומר והדרת פני זקן**. פי' אצל "תקום" כתיב "והדרת", משמע דבעינן קימה במקום שיש הידור בעמידתו, דהיינו תוך ד' אמות דמוכח מלתא שמפניו הוא עומד:

יכול יהדרנו בממון. יכול יהא הידור זה הידור ממון לכבדו בממון:

פסקה יד

יד **יכול אם ראהו יעצים עיניו**. בגמרא פריך היכי ס"ד דשרי הרי עובר על מצות קימה ומשני יכול יעצים עיניו מקמי דלמטי זמן חיובא דהיינו קודם שיגיע לד' אמותיו דכי מטי לד' אמותיו הא לא חזי ליה. ועל זה מסיים "הרי הדבר מסור ללב שנאמר ויראת", פי', יש לך לירא מן היוצר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותיו:

פסקה טו

טו **מנין לזקן שלא יטריח**. פי' אם יכול לילך על דרך אחרת ילך ולא יעבור בפני הצבור שלא יטריח אותם לקום מפניו:

תלמוד לומר זקן ויראת. מדאסמיך "זקן" ל"ויראת" לומר שגם הזקן יש לו לירא:

פרק ח

פסקה א

א **יכול יקבלנו**. להשיאו בת ישראל:

תלמוד לומר אתך. דהוא יתירא:

את שבאו עדים מנין. במסכת יבמות פריך פשיטא שתקבלהו ולמה לקרא בזה? ומסיק דהעדים אינם עדי ראייה שראוהו שנתגייר אלא עדי שמיעה שאומרים שמענו שנתגייר בבית דין פלוני. סד"א לא נהימנינהו:

תלמוד לומר וכי יגור. משמע כי יגור מכל מקום:

אין לי אלא בארץ. שמקבלים גרים דמשום חשיבותא דארץ ישראל לא מהדרי:

בחוץ לארץ מנין. דלמא הדר ביה:

תלמוד לומר אתכם. "הגר הגר אתכם":

צריך להביא ראיה. שנתגייר דחיישינן שמא גבעוני מהול ומשום שבחא דארץ ישראל קאמר הכי ומשקר אבל בחוץ לארץ אין צריך להביא ראיה שבודאי לא בא אלא אם כן מהול בבית דין:

פסקה ה

ה **כבר הדין אמור**. בריש קדושים בפ' ט"ו:

שהמודד נקרא דיין. פי' כשם שהדיין צריך ליזהר שלא יוותר ממון מאחר לחבירו כך המודד צריך ליזהר שלא יגע מממון חבירו:

שאם שקר במידה קרוי עוול שנאוי וכו'. וכמו שמבואר לעיל פרק ד' הלכה א' גבי דיין, עיי"ש:

פסקה ו

ו **במידה**. זו מידת הארץ כגון שותפים שרוצים לחלוק, לא ימדוד לזה חלקו בחבל בימות הגשמים שאז החבל לח ונמשך ביותר ולזה בימות החמה שאז החבל קשה ואינו נמשך:

במשקל זו טריטני. מאזנים של כסף וזהב וטריטני על שם הצורף שהוא נקרא כן:

זיר הגדול וקוטית קטנה. שמות מידות הלח והיבש הן:

ויש אומרים זו המחק גרסינן. והוא העץ שמוחקין בו את המידה שמוליך ומביא על המידה להשוותן והעוול בו פירשו בגמרא שלא יעשה צדו אחד עבה וצדו אחד קצר, שהקצר נכנס בתוך התבואה והעב אינו נכנס כל כך:

פסקה ז

ז **צדק את האיפות וכו'**. איפה הוא מדת יבש והין זו מידת הלח:

והלא בכלל איפה הוא. שנודע מידת הלח ממידת היבש:

שיהא לאו שלך צדק. שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב:

פסקה ח

ח **יהיה לך מנה אגרדמים**. קרא יתירא קדריש דהיה לו לומר "לא תעשו עוול במשפט כי אם מאזני צדק וכו'" והדר אמר "יהיה לך" לומר דכך יהיה בהכרח למנות אגרדמים, פי' ממונים להלקות ולייסר למעוות המדות:

מכאן אמרו. ממה שאמרו "צדק את המאזניים וכו'":

הסיטון. הוא חנוני גדול שקונה הרבה יחד מקנח מידותיו בשביל שנקרש בהם היין והשמן ומתמעטת המידה ובכלי הלח מוקי לה בגמרא ובעל הבית שאינו מוכר תמיד כסיטון די ליה פעם אחת לי"ב חדש:

חילוף הדברים. סיטון פעם אחת בשנה כיון שמודד תמיד אין המשקה נקרש בתוכו אבל בעל הבית שאינו מוכר תמיד היין נתייבש בתוכו לפיכך מקנח אחד לשלשים יום:

החנוני מקנח וכו'. יש מפרשים שהם דברי תנא קמא ורשב"ם פי' דהוא אליבא דכולי עלמא דאפילו רשב"ג מודה דחנוני אף על פי שהוא מוכר תמיד כיון שהוא אינו חייב להטיף ג' טיפין נקרש בתוכו יותר:

וממחה. מקנח:

משקלותיו. הוא אבני משקל ששוקל בהם דבר לח או בשר:

על כל משקל ומשקל. בכל פעם ששוקל בהן שנדבק בהם יותר מן המשקולת לפי שיש בהם בית קבול לפיכך צריך לקנח בכל פעם ופעם:

פסקה ט

ט **במה דברים אמורים**. שצריך לקנח:

בלח. כגון בשר יין ושמן אבל בדבר יבש כגון פירות ופלפלין וכהאי גוונא אין צריך לקנח שאין דבר נדבק מהן מאומה:

טפח. היינו שיהיה דבר הנשקל שוקל יותר מהליטרא שבו ישקל, ובגמרא מוקי לה במקום שנהגו להכריע אבל במקום שלא נהגו ישקול עין בעין. וטפח דאמר היינו

לליטרא והוא הדין לעשרה ליטרים, אין צריך להכריע אלא טפח, אבל בפחות מליטרא אין צריך להכריע טפח דנפיש יותר מדי:

עין בעין. בצמצום:

נותן לו גירומיו. פי' במקום שאין נוהגין להכריע נותן לבד המשקל את גרומיו והוא התוספת שמוסיף לו כדמפרש ואזיל. ובגמרא יליף לה מקרא:

א' מעשרה בלח. בגמרא מבואר דהאי א' מעשרה היינו לכל עשרה קבים נותן אחד מעשירית מקב. וביבש בעי לה בגמרא עי"ש (בבא בתרא פח, א):

פסקה י

י **על תנאי כך וכו'**. שאם לא כן למה הזכיר יציאת מצרים אלא לומר צַדקו המדות שעל מנת כן הוצאתי אתכם וכו' שהוא על מנת שתרדפו הצדק:

שכל המודה וכו'. היינו שמודה שהבורא משגיח על עולמו על כל פרט ופרט מודה ביציאת מצרים ששם הראה השגחה פרטיות כמה שנאמר "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ":

וכל הכופר במצות מדות. שמרמה את חבירו במדות ודומה בנפשו כאילו אין עין רואה עליו מלמעלה – כופר ביציאת מצרים:

פסקה יא

יא **ליתן שמירה ועשייה וכו'**. דשמירה הוא הלימוד כמה דכתיב בפרשה אמור "ושמרתם" ואמרו חז"ל "זו המשנה", "ועשיתם זו מעשה", והיינו דבין החוקים ובין המשפטים החיוב ללמדם ולקיימם:

פרשה ד

פסקה א

א **ואל בני ישראל תאמר וכו'**. הקדים לומר שיש כמה לשונות שמשתנים בענין האמירה לבני ישראל:

ר' יוסי אומר וכו' בלשונות הרבה וכולם צריכים להדרש. פי' לפי פשוטו הוא משום שדברה תורה כלשון בני אדם אך באמת כולם צריכין להדרש אלא שאין בנו כח לדרוש [מפירוש הר"ש משאנ"ץ]:

פסקה ב

ב **אם כן**. פי' כיון שכבר רבינו הכל מה יש לנו עוד לרבות וע"כ דרשו שבהכרח נאמר שלא ריבה אלא במה שהם חוץ מישראל שהם העכו"ם:

שבאו על עריות האומות. שיש עריות שנאסרו על האומות מן התורה כגון אשת איש ואמו דכתיב "יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" ודייקינן דוקא באשתו ולא באשת חבירו. ויש עוד כגון אשת אביו ואמו אליבא דרבי עקיבא (עיין בסנהדרין דף נ"ח):

שידונו בדיני האומות. דהיינו בסייף, דכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף:

ושבאו על עריות ישראל. פי' אבל אם באו על עריות ישראל מרבינן מריבויא ד"איש איש" שידונו בדיני ישראל. ופירשו בסנהדרין (דף נז:) דהני מילי שידונו אותם בדיני ישראל ולא בדיני עכו"ם הוא לענין שני דברים: אחד לענין נערה המאורסה דלדידהו לית להו מיתה בנערה המאורסה אלא בבעולת בעל דכתיב "והיא בעולת בעל", אבל כשבא על נערה המאורסה של ישראל נידון משום ריבוי הכתוב בדינא דידן דהוא בסקילה. ועוד נפקא מינה לענין אשת איש כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה ובא עליה עכו"ם, דלדידהו לית להו מיתה בזה דכל זמן שלא נבעלה אין עליה שם אשת איש ודייניין ליה בדינא דידן דהוא בחנק:

והנה התנא דרש הריבוי ד"איש איש" לגבי עריות דכתיב בתר הכי בההיא פרשה משום דעל ע"ז מולך בלאו הכי בן נח מוזהר כשאר עבודה זרה (זית רענן):

שידונו בדיני ישראל. ואף על גב דלעיל בפרשה אחרי פי"ג הלכה א' אמרינן התם "איש מה תלמוד לומר איש איש לרבות את העכו"ם שמוזהרין על עריות כישראל", ומוקמינן בסנהדרין (דף נז:) דקאי על עריות ישראל כגון בארוסה וכנ"ל – אפשר דמהתם לא הוי ידעינן באיזה מיתה דנין אותו דאפשר שדנין אותו בדינא דידיה דהוא בסייף והכא מרבינן דדנין ליה בדינא דידן דבסקילה וכנ"ל:

פסקה ג

ג **אשר יתן מזרעו למולך לא שיתן מזרעו מכך וכך**. הקרבן אהרן פירש דר"ל דוקא למולך ולא לשאר עבודה זרה ור"ל "מכך וכך" – אפילו הוא בזה האופן שהוא עושה למולך:

אשר יתן מזרעו למולך מה תלמוד לומר. פי' והלא כבר כתיב לעיל "ומזרעך לא תתן". ועל זה משני יכול אפילו העביר ולא מסר יהיה חייב. פי' שלא מסר את בנו לכומרים להעבירו באש שזו היה דרך עבודתן אלא העבירו בעצמו גם כן עיינו אומרים שהוא חייב, ומה שאמר "לא תתן להעביר" לרבותא דאפילו המסירה על ידי אחר חייב. תלמוד לומר "אשר יתן מזרעו", ר"ל שחזר ושנה וכתב "אשר יתן מזרעו" לאשמועינן דדוקא על ידי נתינה לכומרים אבל שלא על ידי נתינה פטור:

תלמוד לומר לא תתן להעביר. ומשמע ליה לתנא נתינה הבאה לכלל העברה ולא משמע ליה נתינה על מנת להעביר לחייבו על ידי נתינה לחוד:

שלא באש. אלא שיהיה מוליך ומביא לחוד גם כן יהיה חייב:

פסקה ד

ד **מות יומת בבית דין**. כשאר "מות יומת" האמור בכל מקום:

ד"א עם הארץ שבגינו וכו'. הוסיף דרש זה דאי לאו הכי הול"ל "העם ירגמוהו":

על ידי הדברים הללו. פי' שבשביל קיום כל הדברים הללו עתידים לירש את הארץ כדכתיב בקרא "כי כל אלה עשו ואקוץ בם ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם":

ירגמוהו ולא בכסותו. שיהיה ערום בשעת הרגימה:

באיש ולא בצבור. שאין כל הציבור נכרתין:

ולא שוגג ולא מוטעה. דשוגג ומוטעה כשעושה אינו הוא הוא העושה כי אילו ידע מהו עושה לא יעשנו:

ועמו שלום. כי לא ילכדו עמו כשאין בידם למחות:

פסקה ו

ו **מה תלמוד לומר**. הלא ידוע על מה הענישו הכתוב:

פסקה ז

ז **זרע פסול**. כגון שהיה לו ממזר והעבירו:

תלמוד לומר. עוד קרא אחרינא "בתתו מזרעו למולך", דיתירא הוא להך דרשא לרבות כל המתהוה מזרעו בין זרע כשר ובין זרע פסול:

פסקה ח

ח **ומסלק את השכינה וכו'**. דעל ידי חילול השם נסתלק השכינה ובסילוק השכינה מפיל ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם:

פסקה ט

ט **מנין אם העלימו בדבר אחד וכו'**. פי' דכיון דלא יסרו העם על דבר אחד לא יוכלו עוד ליסר על דברים אחרים:

פסקה י

י **סוף שבבתי דינים הרבה מעלימים**. דיחשוב כל אחד "מה אני מחוייב להעמיד הדבר על זו הדין יותר מחבירי שבב"ד פלוני":

פסקה יא

יא **שסוף שסנהדרי גדולה וכו'**. וכל זה גורם היות ישראל כגוף אחד שאם יחלה החלק יחלה הכל:

פסקה יב

יב **בכל מיתה שירצו**. היינו אם אין יכולת בידם להמיתו במיתה הכתובה בו:

פסקה טו

טו **לרבות שאר ע"ז בכרת.** פי' אם עבדה באותה עבודה שעושין למולך והיינו אפילו אם עבודה ההיא היתה שלא כדרכה (ר"ש וראב"ד). והאי תנא לא סבירא ליה מה דאמר לעיל בריש הפרק "לא שיתן מזרעו מכך וכך", לפי מה שפירשנו שם:

פרק ט

פסקה א

א **אביו ודאי ולא הספק.** כגון ששהתה שני חדשים אחר שנתגרשה מבעלה ונשאת לאחר וילדה לשבעה חדשים ואין ידוע אם הוא בן ט' לראשון או בן שבעה לאחרון:
אמו ודאית ולא הספק. כגון נשים שילדו ונתערבו ולדותיהן זה בזה:

פסקה ב

ב **מה תלמוד לומר.** והלא כבר אמר "אשר יקלל את אביו וגו'":
תלמוד לומר אביו קילל אמו קילל. פי' דברישא דקרא סמך קללה לאביו ובסיפא סמך קללה לאמו לומר לך שאפילו קילל לאחד מהם חייב:
והלא גר. פי' עכשיו שאמרנו שעל אחד מהם חייב, מכאן נוליד שהגר, אף על פי שאינו חייב על אביו, שאין אבות לעכו"ם – עם כל זה חייב על קללת אמו. והגר"א גרס "נמצא הגר וכו'". והנה הברייתא מיירי במי שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, דאי לידתו היתה גם כן שלא בקדושה ונתגיירה אחר כך היה פטור לכולי עלמא אף אאמו. וכן אם היתה הורתו ולידתו בקדושה שנתגיירו אביו ואמו קודם שנתעברה – ישראל מעליא הוא וחייב לכולי עלמא באביו ואמו (ירושלמי פי"א דיבמות הלכה ב, ועי"ש בק"ע):
ר"ע אומר וכו' את שהוא חייב וכו'. ולית ליה דרשא דרישא דס"ל כר' יונתן לקמן בפ"י:
בשתוקי. שקורא אביו, ואמו משתקו, דלא ידעינן מי הוא:
שהוא חייב על אמו. דהא יש לו אב אלא דלא ידעינן ליה:
אביו ואמו קילל אפילו לאחר מיתה. בגמרא (סנהדרין פה, א) מוקי לה כר' יונתן דס"ל דאביו ואמו קילל לא צריכנא להוא דרשא דדרשינן מעיקרא לרבות אפילו אחד מהם וכדלקמיה בפרק יו"ד הלכה ה'. לפיכך אייתר ליה קרא לרבות אפילו אחר מיתה, וגם לית ליה להוא דרשא דר"ע וההוא תנא דרישא ור"ע ילפי להו לאחר מיתה מפסוק "ומקלל אביו ואמו" דפרשת משפטים:
והלא דין הוא. שאינו חייב לאחר מיתה ולכך צריך קרא:
מה המכה אינו חייב אלא מחיים. דהא אינו חייב עד שיעשה חבורה ואין חבורה שייך אלא מחיים:
דמיו בו בסקילה. דילפינן ממה דכתיב "באבן ירגמו אותם דמיהם בם":

פסקה ד

ד **לשבת בה ואני וכו'**. דייק תיבת "לשבת בה" דהיינו שאתם תהיו קבועים שם:

פסקה ה

ה **בחוקות הגוי אלו המצריים וכו'**. דאם יהיה הכונה על הכנענים יהיה "אשר אני משלח" יתר, דידוע הוא שהוא הגוי המשתלח:

פסקה ו

ו **אתם נאים יורשים**. פי' אתם ראוים להיות יורשים ודייק זה מתיבת "אתם":

שאתם פותחים תחלה. פי' שישראל היו גדורים מן העריות במצרים כמו שאמרו זונה אחת היתה במצרים שלומית בת דברי ופרסמה הכתוב:

פסקה ז

ז **ירושת עולם**. דייק מתיבת "אתננה לרשת" וגם דייק תיבת "לכם" דהיינו משלכם היא:

פסקה ח

ח **מקשט את עצמו**. למשכב זכור:

ונמסר לאחר. ואני הבדלתי אתכם ואמרתי לא יהיה קדש:

פסקה י

י **הבדלתי אתכם לטמא לאסור**. דאינו טמא ממש דהרי אמרנו שאינו מדבר מטמא אלא באיסור:

פסקה יב

יב **פורש מן העבירה**. ר"ל לפיכך פורש מן העבירה:

ומקבל. ר"ל מפני שמקבל מלכות שמים:

פסקה יג

יג **איש ואשה**. פי' אילו אמר איש ואשה הייתי אומר דוקא איש ואשה ודאית, טומטום ואדרוגינוס מנין. תלמוד לומר "או אשה" ד"או" לרבות:

הרי אלו. פי' המכשף העושה המעשה:

פסקה יד

יד **זה בנין אב**. דמילת "דמיהם בם" יתירא הוא ללמד לכל מי שנאמר "דמיהם בם":

פרק י

פסקה א

א **והנפש אשר תפנה וגו' למה נאמר כו'**. מביא ג' פסוקים, חד למיתת ב"ד כשיש עדים והתראה, וחד לאזהרה דאין עונשין אלא אם כן מזהירין, וחד לכרת כשהוא במזיד בלי התראה:

פסקה ב

ב **קדושת פרישת עכו"ם**. היינו לפרוש לגמרי מעכו"ם אפילו מן אביזרייהו וכן שלא ליהנות ממנה כלל:

אלא קדושת כל המצות. היינו שעל ידי המצות מתקדש האדם לה' כמו שכתוב "ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם":

פסקה ג

ג **שאר דקדוקי הפרשה**. דברים שדקדקו בהם מיתורים או במדה מן י"ג מדות דברים שאינם כתובים בהדיא:

פסקה ד

ד **כשם שאני קדוש**. ופרוש ונבדל מחומר – כך אתם אחר שאתם עבדי ומשמשים לפני, כי א"א לעבוד לקדוש ית' אלא בדברים שיש בהם קדושה ופרישות מהחומר בכל מה שיוכל:

תלמוד לומר אביו ואמו קילל מכל מקום. כמ"ש למעלה בריש פ"ט:

ר' יונתן אומר. אין צריך קרא לזה:

עד שיאמר לך הכתוב יחדיו. כמו בכלאים ואי לאו כן גם שם הייתי אוסר זה לעצמו וזה לעצמו בין בשעטנז ובין בחרישת כלאים, ומאי דכתיב "אביו ואמו קילל" איצטריך לדידיה לרבות לאחר מיתה. ור' יאשיה דורש ל"יחדיו" בענין אחר, כי לא כתב יחדיו הו"א אסור להנהיג שור וחמור יחד אף על פי שאין קשורים יחד. וגם גבי שעטנז אי לא כתב "יחדיו" הוה אמינא דאסור ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן (ר"ש משאנ"ץ):

פסקה ו

ו **בשם**. היינו בשם גמור שאינו כינוי והיינו בשם בן ד' אותיות כמו שנקרא באלף דלת:

או אינו אלא בכינוי. והיינו שדי צבאות חנון ורחום וכדעת ר"מ בשבועות (דף לה.):

שאין תלמוד לומר שם. ד"בנקבו יומת" היה לו לומר דממילא ידעינן דהדר לשם דהרי אמר "ונוקב שם ה'", ואם אינו ענין לו תנהו למקלל אביו ואמו שצריך שיהיה בשם:

הואיל ואמרה תורה השבע. "שבועת ה' תהיה בין שניהם":

ואל תשבע. לשקר (ויקרא, יט):

קלל. "יתן ה' אותך לאלה":

ואל תקלל. "אביו ואמו":

מה השבע בשם. כדאיתא במכילתא על פסוק "שבועת ה' וגו'" דהיינו ביו"ד ה"א:

מה קילל בשם אף לא תקלל בשם. כצ"ל [הגר"א] וכן איתא בגמרא. ומה דכתיב "בנקבו שם" איצטריך ליה לכדדרשינן בסנהדרין (דף נו.) עד שיברך שם בשם:

פסקה ז

ז **שנאמר להלן בסקילה**. דכתיב "באבן ירגמו אותם" **הכי גרסינן: תלמוד לומר אלהים לא תקלל אם דיין הוא הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם נשיא הוא אביו הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור. לא הרי דיין כהרי נשיא ולא הרי נשיא וכו'**. שיש בכל אחד מעלה מה שאין בשני שהדיין אתה מצווה וחייב מיתה על הוראתו כדכתיב "ושמרת לעשות ככל אשר יורוך והאיש אשר יעשה בזדון וגו'" ובנשיא יש גם כן מעלה שחייבין מיתה על המראתו שלא למרוד בצוויו כדכתיב ביהושע "כל איש אשר ימרה את פיך יומת", ואם כן אין אנו יכולין לומר שבדיין מעלתו גרמה לו שלא לקללו שהרי חבירו הנשיא אין לו מעלה זו ואפילו הכי הזהירה התורה עליו וכן ה"ה לענין נשיא וע"כ יש שום דבר בשניהן בשוה שזהו הגורם והיינו שהן בעמך ואם כן הוא הדין לענין אב וכן שאר כל אדם שהוא גם כן מעמך ואתה מוזהר על קללתו:

שהן גדולים. פי' חשובין, זה מפני שהוא דיין וזה מפני נשיאותו ואם כן במה מצינו זה אין יכול לרבות סתם אביו שאינו לא דיין ולא נשיא אם לא שהוא גם כן גדול וזהו מה שמסיים "אף אביו שהוא גדול וכו'", ר"ל כשהוא גדול - נשיא או דיין, אבל סתם מעלת אביו מנין שאתה מוזהר על קללתו:

באומללין. פי' שפלים, ואם כן הרי אנו רואין דאינו תלוי הדבר מפני הגדלות:

שכן חרשיותו גרמה לו. שמתוך שהוא שפל הזהיר עליו הכתוב שלא תבזהו ולא תצערהו מפני שנותן צערו על לבו:

אף אביך שהוא בעמך. והוא הדין לכל אדם:

שכן משונין. משאר בני אדם זה מפני חרישותו וזה שהוא יוצא מהכלל להיות דיין וזה להיות נשיא שחשיבותו גרם להשתנות משאר אדם. מה שאין כן אב ושאר אדם מנין:

אם כן נכתוב אלהים וחרש או נשיא וחרש. פי' לא אתיא אביו בבנין אב אלא באם אינו ענין, נכתוב אלהים וחרש וניתי בהצד השוה, לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו, ולא ראי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין שאין שפלותו גרמה לו. הצד השוה שבהן שהן בעמך. אף אני אביא נשיא. והכא ליכא למיפרך שכן משונין דהא נשיא נמי משונה הוא:

או נשיא וחרש. וניתי דיין מינייהו:

תנהו ענין לאביו. ומקלל חבירו גרמינן או מאב ונשיא או מאב וחרש (תוספות סנהדרין ס"ו ע"ב, עי"ש):

פסקה ח

ח **להוציא את הקטן**. כל זמן שלא הגיע לכלל מצות אבל אשה מתה על ידו משהגיע לט' שנים ויום אחד שאז ביאתו ביאה:

אשת קטן. דקטן שלא הגיע לכלל מצות אין קידושיו קידושין:

את אשת אחרים. עכו"ם. ומכל מקום איסור נכרית גדול מאוד, ואפילו היא פנויה, ועונשו מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת שנאמר "כי חילל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ולא יהיה לו ער ועונה":

אלא להקל עליה. וחנק היא הקלה מכל הארבע מיתות:

לא מפני שהיא קלה. דס"ל כר"ש דאמר חנק חמור מהרג:

רבי אומר נאמרה מיתה בידי שמים וכו'. רבי לפרושי דברי ר' יונתן אתי ולזה אמר דהטעם במיתה בידי שמים שהוא חנק משום דנאמר מיתה בידי שמים דכתיב "וימת":

אין בם רושם. אין בה זכירה וסימן אלא דהנפש יוצאה והגוף קיים:

היו משקעין אותו בזבל וכו'. מפני ריח רע של זבל שכשיפתח את פיו ימות במהרה מפני הריח רע (ראב"ד):

הכי גרסינן עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר לא תנאף וכו'. [הגר"א וכן איתא בילקוט]:

אחד האיש ואחד האשה. דתרווייהו בכלל לא תנאף:

פסקה ט

ט **משמע היא אשת אביו שהיא אמו אשת אביו שאינו אמו**. פי' דכתיב סתם אשת אביו וכולל בכל גווני:

אמו שאינה אשת אביו. כגון דאנס אביו אשה והוליד ממנה בן, מנין דחייב עליה משום אמו ואעונש קבעי דאילו אזהרה הרי כתציב "ערות אמך לא תגלה":

תלמוד לומר ערות אביו גילה מופנה וכו'. פי' דפשיטא דהוא ערות אביו אלא דהוא מופנה להקיש ולדון גזירה שוה לרבות אמו שאינה אשת אביו כדמסיים בסוף ברייתא אלא דבראשונה מפרש קרא עד דאתי לפרש הגזירה שוה:

הכי גרסינן תלמוד לומר ערות אמך לא תגלה. [הגר"א וכן איתא בגמרא]:

נאמר כאן ערות אביו. בפרשה קדושים:

ונאמר להלן ערות אביו. אצל האזהרות בפרשת אחרי:

אף כאן עשה אמו כו'. וזו היא הגזירה שוה האמור למעלה:

אמך היא משום אמו וכו'. פי' אפילו אם היא אשת אב אינו חייב אלא חטאת אחת משום אמו בלבד דסבירא ליה דארישא דקרא קאי דכתיב ערות אביך דמיירי באשת

אביך וכלול בזה בין אשת אביו שהיא אמו ובין שאינה אמו וכנ"ל ועל זה מסיים הקרא דאפילו אם היא אשת אביו שהיא אמו אינו חייב אלא משום אם בלבד:
וזו היא דעת ר' יהודה במשנה פרק ארבע מיתות אבל רבנן פליגי עליה שם וסברי דהבא על האם שהיא אשת אב חייב משום אם ומשום אשת אב וטעמם עיי"ש בגמרא:

פסקה י

י **שתיבל את החוט**. כלומר שעירבו חוט של שלשלת כיון דבא הוא ובנו על אשה אחת:
שחיתו את החטא. לשון נבילה ומיאוס שעשו חטא כדאמרינן במכות (דף כג.) "ומה אם הדם שנפשו של אדם חותה ממנו":
אפילו שפחה אפילו נכרית. אם נשא הבן אותן יהא חייב האב הבא עליה משום כלתו:
יצאו השפחה והנכרית שאין לו אישות בה. פי' שאין הקידושין תופסין בם ולא נקראת אשתו:

פסקה יא

יא **אף הקטן במשמע**. מדלא כתיב איש לא חילק בנשכבים בין גדול בין קטן להתחייב השוכב עליו:
ששני משכבות באשה. ושוין זה בזה לחייב בכל עריות כדרכה ושלא כדרכה:
הרי זה בא ללמד. על הזכר שחייב אפילו שלא כדרכה:
ונמצא למד. דלמשכב זכור לא איצטריך קרא דפשיטא לן דכל משכב זכור שלא כדרכה היא אלא האי משכבי לאשמועינן אתא דהבא על אשה בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב:
וגם קדש היה בארץ. מה קדש האמור כאן יש בו תועבה אף ב"לא יהיה קדש" יש בו תועבה. והדר גמרינן תועבה האמור ב"לא יהיה קדש" מתועבה האמור במשכב זכור דכתיב "אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם דמיהם בם", מה תועבה האמור שם אף נשכב במשמע אף בלא יהיה קדש גם כן הכי:
קרי ביה תשכב. היינו מבנין נפעל תִּשָּׁכֵב:
היו בכלל כל העריות. דכלל כל עריות אקרי תועבה דכתיב "כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ" ומשכב זכור והבהמה איתנהו בכללן דבהדייהו כתיבי והרי הכתוב הוציאן מכללן וקראן תועבה בפ"ע דכתיב בפרשת אחרי מות "ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא" וסמיך ליה "ובכל בהמה לא תתן שכבתך ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה תבל הוא", וזה הוא גם כן כמו תעבה לומר לך מה אלו וכו':
אף כל וכו'. לכאורה הלא כתיב בהדיא בסוף פרשת אחרי על כל עריות "אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים וגו' ואפקוד עונה עליה וגו' כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וגו'", וי"ל דהוה אמינא דוקא עבור כל התועבות נגלו ממקומם

ולא עבור אחד מהם וממילא גם כן לכלל ישראל דוקא אם ח"ו יעברו על הכל, לכן אמר דהלא משכב זכור ובהמה הם בכלל כל עריות, שעל כולן כתיב "תועבה", והוציאן הכתוב מכללן שכתוב עליהן "תועבה" בפרט ללמדך שבשיל אלו בלבד שעברו מחובים היו לגלות ממקומם. וזו מדה בתורה כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא על עצמו בלבד יצא אלא למד על הכלל כולו יצא, שעל כל אחד מהעריות מחוייבים היו לגלות ממקומם ומה שכתוב בפרשה "אל תטאמו בכל אלה ולא תעשו מכל התועבות האלו" היינו בין כולן ובין במקצתן וכדאיתא לעיל בסוף פרשת אחרי:

פסקה יב

יב **בכולן הוא אומר שכיבה**. בכל העריות שבפרשה זו, בכלתו ודודתו בזכור ובבהמה:

וכאן. באשה אמה בקרובות הנאסרות לו מחמת אשתו נאמר קיחה ואיש כי יקח את אשה ואת אמה, ואשה אל אחותה לא תקח:

דרך ליקוחין. כשהיתה ראשונה לקוחה לו חייב על השניה כשבא עליה דבשנייה ליכא ליקוחין דהא לא תפסי בה קידושין:

מכאן אמרו. במסכת יבמות פרק י"א:

נושאין על האנוסה. אם אנס אשה מותר ליקח בתה ואמה ואחותה:

והאונס והמפתה על הנשואה. כגון דנשא אשה ואנס או פתה את בתה חייב עליה ובגמרא דיבמות פריך אלא מעתה גבי אחותו דכתיב "ואיש אשר יקח את אחותו בת אביו וכו'" הכא נמי דרך קיחה אסור דרך שכיבה שרי? ומשני ליקוחין כתיבי בתורה סתם, הראוי לקיחה קיחה, הראוי לשכיבה שכיבה. וע"כ בזה דליכא למימר לקיחה ממש אסור שכיבה:

פסקה יג

יג **אין לי אלא אשה ואמה**. אמה היינו חמותו בתה אפילו שנולדה לה מאיש אחר דאיננה בכלל בתו:

בתה ובת בתה ובת בנה מנין. שבשריפה:

כאן זימה. לעונש שריפה שנאמר ישרפו אותו ואתהן ולא תהיה זימה:

ונאמר להלן. באזהרת דבתה ובת בתה ובת בנה זימה דכתיב "ערות אשה ובתה לא תגלה וגו' שארה הנה זימה היא":

אף זימה שנאמר כאן. לענין שריפה בתה ובת בתה ובת בנה גם כן בכלל זה:

פסקה יד

יד **מנין לעשות זכרים כנקבות**. דהיינו שיהא הבעל כאשתו דמה אלו הקרובות לאשתו והם בתה ובת בתה ובת בנה, נענש עליהם בשריפה – אף הבאים אליו מעצמו והם בתו

ובת בתו ובת בנו הוא נענש עליהם בשריפה. והיינו בבתו ובת בתו ובת בנו מאנוסתו דאינם בכלל אשה ובתה דקרא דאשה ובתה דקרא באשתו על ידי קידושין דרשי לה ביבמות מקרא והקרא דערות בת בנך או בת בתך לא תגלה מוקמי לה שם כשבאים מאנוסתו וכאן בברייתא שאל מנין דנענש עליהם בשריפה:

נאמר כאן זימה. לענין שריפה ונאמר להלן בלאו דבת בנך ובת בתך זימה, ופריך הגמרא והא לא כתיב שם זימה, ומשני הגמרא אתיא הנה הנה, פי' בשאר דידיה כתיב ערות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה, והיינו כשבאים מאנוסתו ובשאר דידה דהיינו כשבאים על ידי נישואין כתיב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה וגו' שארה הנה זימה היא, הרי דבשניהם כתיב הנה ובקרא דנישואין כתיב נמי זימה ואמרינן מה התם הנה וזימה עמו אף בקרא דאנוסה הנה וזימה עמו, והשתא דאתינן זימה בשאר דידיה ילפינן ליה דהוא גם כן בשריפה בגזירה שוה דזימה זימה והיינו דקאמר נאמר כאן זימה וכו' דהיינו לענין שריפה ונאמר להלן לענין אזהרה דמאנוסתו:

אף זימה האמורה כאן. לענין שריפה כלל בזה גם כן הזכרים כנקבות:

מנין לעשות למטה כלמעלה. היינו שאם חמותו ואם חמיו יהיו אסורין ונענשין בשריפה כחמותו וקרא אם חמותו אם חמיו למטה שהן למטה בגדר התקרבות אצלו וחמותו קרא למעלה שהיא למעלה בהתקרבות אצלו שהיא אם אשתו:

נאמר כאן זימה. היינו בחמותו ונאמר להלן זימה היינו בבת אשתו, מה להלן עשה הכתוב למטה באיסור כלמעלה באיסור, שחייב הכתוב על בת בתה ובת בנה כבתה, שהיא יותר קרובה אצלו ונקראת למעלה, אף כאן נעשה אם חמיו ואם חמותו כחמותו והיינו למטה באסור כלמעלה באיסור:

פסקה טו

טו **אותו ואתהן את אחת מהן**. דלא יתכן לשרוף רק אותה שעשתה האיסור. ולשון יוני היא 'הן' - אחת:

עד שיהיו שתיהן. והוא כדעת רבא (סנהדרין עו, ב) דאמר שם חמותו לאחר מיתת אשתו איכא בינייהו, ר' ישמעאל סבר אף על גב שכבר מתה אשתו ובא על חמותו חייב וה"ק קרא אפילו אין מתקיימת אלא אחת מהן תשרף, והא ודאי אאשתו לא קאמר קרא דתשרף אלא אחמותו כשמתה אשתו.ור"ע אתהן שתיהן משמע. וה"ק קרא אם אשתו קיימת תשרף חמותו, ואם לאו אין כאן עונש שריפה, וה"ה לענין אשה ובתה, אם אשתו קיימת אז חייב שריפה על בתה, ולזה קאמר הכא דאם היה נשוי אשה ובא על בתה

בעוד אשתו קיימת חייב, אבל אם אשתו מתה ובא על בתה פטור. וכן אם נשא בתה ובא על אמה שהיא חמותו בעוד אשתו קיימת חייב. ואם לאו פטור:

[ועיין בפירוש הר"ש דכתב דהפטור הוא רק משריפה אבל חיוב כרת יש בזה וכן דעת הרמב"ם בפרק ב' מהלכות איסורי ביאה, וכן כתבו התוספות ביבמות דף צ"ד ע"ב. ודעת רש"י ועוד פוסקים דהוא רק איסורא דאורייתא משום ארור שוכב עם חותנתו]:

עונש שמענו אזהרה לא שמענו. השתא מפרש מאי דקאמר לעיל בהלכה י"ג זימה זימה לגזירה שוה דאף על אשה ובתה וכו' חייב שריפה כעל אשה ואמה דילפינן העונש מאזהרה דכתבה בהדיא וקאמר הכא אזהרה זו היכן נאמרה וגם זימה היכן נכתבה באזהרה, וקאמר ת"ל ערות אשה ובתה לא תגלה וכונת הברייתא על כל הפסוק דשם נזכר בתה ובת בתה ובת בנה, זימה היא, וה"ה דילפינן זימה זימה דיכלול האזהרה גם על אשה ואמה כמו על אשה ובתה [מפירוש ר"ש]:

פרק יא

פסקה א

א **ונאמר להלן**. במסית דכתיב כי הרג תהרגנו:

האמורה להלן סקילה. דכתיב וסקלתו באבנים:

פסקה ב

ב **נשכב מנין**. זכר שנרבע לבהמה דלא כתיב בהדיא:

אם אינו ענין לשוכב. דהא כתיב קרא אחרינא "ואיש אשר יתן שכבתו וגו'":

הכי גרסינן **תלמוד לומר לא יהיה קדש מבני ישראל ואומר וגם קדש היה בארץ עשו כתועבות הגוים** – פירוש מה קדש זה יש בו תועבה אף בלא יהיה קדש נמי דבר שיש בו תועבה הוזהרנו על זה בלא יהיה קדש ושכיבת בהמה נמי בכלל תועבותיהם הוא דכתיב בפרשת עריות "כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ וגו'":

לא תתך שכבתך. וכלול נמי בזה הנשכב לבהמה:

פסקה ה

ה **ק"ו ומה אם בהמה וכו'**. אין הכונה ליסר את הבהמה מפני שבאת תקלה על ידה אלא כדי שילמוד האדם מזה ויתרחק מלגרום לחבירו לחטוא וכן בכל הדמיונים שהביא לזה:

פסקה ו

ו **ומה אם כך חס הקב"ה על הרשעים וכו'**. אף על גב שציוה הקב"ה לאבדן מן העולם כדאמרינן לקמן לענין רשעים הוא אומר רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל וגו' אפילו הכי כיון שאבדו מן העולם וקבלו הדין שיש להם לקבל הקב"ה מקפיד למי שמספר בגנותן (מפי' הר"ש):

פסקה ט

ט **הברזל נברא לקצר וכו'**. דהיינו החרב:

פסקה י

י **תלמוד לומר אחותו מכל מקום**. דהדר אמר ערות אחותו גילה:

פסקה יא

יא **עד שיהיו שניהן מזידין**. פי' על זה מסיים הכתוב ונכרתו, הא אם אחד יודע את חומר האיסור והשני שוגג, המזיד חייב כרת והשוגג פטור וחייב קרבן:

ושמא תאמר קין נשא אחותו. פי' למה לא נאסרה לו מתחלה. על זה תירץ שחסד עשה הקב"ה כדי שיבנה עולמו:

פסקה יב

יב **תלמוד לומר אחותך מכל מקום**. פי' דכתיב אחותך היא לא תגלה ערותה דמשמע מכל מקום. [והא דכתיב "היא" דרש ר' יוסי ב"ר יהודה מזה דרשא אחרת עיי"ש בגמרא דההיא ברייתא אתיא כוותיה כדמוכח ביבמות דף כ"ב וכ"ג עיי"ש]:

פסקה יג

יג **אי אחותך**. פי' אי דרשינן אחותך מכל מקום נרבה אפילו אחותו מן השפחה דבא אביו על שפחה ונכרית והוליד ממנה בת ליהוי חייב אחיה הבא עליה בכרת:

תלמוד לומר בת אשת אביך. היינו כשיש לו אישות לאביך בה, פרט לשפחה ונכרית דלא תפסי בה קידושין כדאמרינן בקידושין (דף סז.):

ואם כן למה נאמר וכו' או מולדת חוץ. דמשמע אפילו לא נולדה בבית אביו אלא מאיש אחר ועל זה משני דכונת הכתוב בין שנולדה מאשה כשרה דאומרים לו לאדם קיים את אמה ובין שנולדה מאותה שאומרים לו הוצא את אמה ולא תקיימנה כגון מחייבי לאוין או חייבי כריתות – אפילו הכי אחותו היא:

פרק יב

פסקה א

א **אין דוה אלא נדה**. פי' דאף על גב דמלת "דוה" משמע כל דבר המחליאה, אין דוה סתם אלא נדה:

שנאמר והדוה בנדתה והזב את זובו מכל מקום. הוא כמו "וגו'", דכתיב שם "והזב את זובו לזכר ולנקבה" ופי' דהקיש שם נדה וזבה בהדדי לומר דעל תרוייהו יש עונש ואזהרה להבא עליהן וזהו שאמר "מכל מקום":

פסקה ב

ב **שעשה בה את המערה**. נשיקה או הכנסת עטרה כגומר ביאתו:

שיש בה טומאה. שמטמאה את בועלה לפיכך החמיר בה לענין העראה:

תלמוד לומר כי את שארו הערה. באחות ואחות אם הרי דגם שם אף על פי שאינה מטמאה את בועלה מכל מקום החמירה בהן התורה לענין הראה ומכל מקום אינם בכלל שני כתובים הבאין כאחד דאין מלמדין דיש בכל אחד מעלה מה שאין בחבירו ולפיכך יכול ללמוד בנין אב מבין שניהן לעלמא ולזה קאמר הרי את למד בנין אב מבין שניהן:

לא ראי נדה. שיש בה טומאה כראי אחות אב שאין בה טומאה ולא ראי אחות אב שהוא איסור הבא משום שאר ותוכל לפשוט כל עריות הבאות משום שאר אבל אשת איש שאין איסורו משום שאר מהיכא תיתי לן כהרי נדה שאין איסורה משום שאר ואפילו הכי השוה בה הכתוב להראה שיהא כגומר, הצד השוה שבהן וכו':

פסקה ד

ד **מה אשת אחי אביו מן האב**. כדיליף לקמיה בהלכה וי"ו:

תלמוד לומר ערות אחות אמך וגו'. ר"ל וכבר כתיב לעיל בפרשה אחרי ערות אחות אביך וגו' ערות אחות אמך וגו', ולמה שנה כאן עוד הפעם לרבות דאפילו רק מן האם:

לענין שאמרנו. לעיל בהלכה ב' דאפילו המערה חייב:

פסקה ה

ה **עונם ישאו עונש שמענו**. דכל היכא דכתיב "עונו ישא" הוא מרמז על עונש כרת, עיין לעיל בפרשה צו פרק י"ג הלכה ב':

תלמוד לומר ערות אחות אביך וגו'. הכתוב בפרשת אחרי והא דלא הביא מקרא זה גופא דכתיב "ערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה" משום דעיקרו דההוא קרא אתי כדי לסיים העונש עונו ישא:

פסקה ו

ו **אסר מכלל אשת אחיו מאמו**. דיבום לא שייך אלא באשת אחיו מאביו, ר"ל ואם כן הלא ראינו דהחמירה התורה יותר באחי אמו מאחיו מאביו, ואם כן בזה שהחמירה התורה באשת אחי אביו מאביו כל שכן שיש לנו להחמיר באשת אחי אביו מאמו:

תלמוד לומר דודו. ערות דודו גילה:

ונאמר להלן דודו. גבי גאולה "או דודו או בן דודו יגאלנו":

מה דודו שנאמר להלן במשפחת אביו. דכתיב "ממשפחתו יגאלנו" ומשפחת אם אינם קרויה 'משפחה':

פסקה ז

ז **אם יש וכו'**. דבאשת אחיו אמר "ערירים יהיו" ומפרש מה שכתב ערירים יהיו הוא שאם יש להם בנים ימותו בניהם והם יהיו ערירים, ומה שכתב "ערירים ימותו" היינו אם אין להם בנים ישארו כך עד מותם ולכן כפל המאמר הזה בברייתא ט' שנית:

גבר לא יצלח בימיו וגו'. היינו דבסוף פסוק כתיב "לא יצלח איש מזרעו וגו'" ויש זכר לדבר דערירי הוא בענין זרע האדם:

תלמוד לומר ערות אחי אביך לא תגלה. היינו מה שכתוב בסוף "אל אשתו לא תקרב":

פסקה ח

ח **מה אחות וכו' בין מן האב בין מן האם**. כדלעיל בברייתא ד':

יש לה איסור. קודם שטובלת:

אף אשת אח. מיירי באותה שיש לה איסור ויש לה היתר אבל לא מיירי באשת אחיו מאמו. והנה משמע לכאורה מזה דאשת אחיו מאמו אין בה כרת, ותמהו התוספות בריש יבמות דמוכח שם במשנה דיש בה כרת מדחשיב שם במשנה אשת אחיו מאמו בט"ו נשים שפוטרות צרותיהן וחייבין לאוין אין פוטרות צרותיהן, וכן לקמן חשיב גם כן ט"ו נשים שפוטרות צרותיהן ומסתמא אשת אחיו מאמו גם כן בכלל זה כמו במשנה. ולבד זה איתא בהדיא ביבמות (דף נד.) דמרבינן מקרא האמור בפרשת אחרי ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך היא, בין מן האב בין מן האם, ומחמת זה דעת הקרבן אהרן דמשבשתא היא והעתיק כאן תחת ברייתא זו הברייתא שהובאה ביבמות (דף נ"ד) דהקרא מיירי בין באשת אחיו מן האב ובין מן האם, וכן הוא גם כן דעת הגר"א בהגהותיו:

והראב"ד בביאורו מתרץ קצת דהך ברייתא נמי מודה להההיא דרשא דדרשינן מאזהרה דפרשת אחרי לרבות אף באשת אחיו מאמו דרחמנא אזהר עלה. דהיא נכללת גם כן באשת אחיו והכא הכי קאמר, אי לאו קרא יתירא דכתיב שם גבי אזהרה מהאי קרא דעונשין לא הוי ידעינן זה דהוי אמרינן דמיירי דוקא במן האב ולא מן האם מדכתיב ביה "נדה היא", לא אמרתי אלא באשת אח שהיא כנדה שיש לה היתר ביבום, והשתא דכתיב קרא יתירא גבי אזהרה שמעינן דאשת אחיו בין מן האב ובין מן האם ו"נדה היא" דכתב רחמנא גבי אשת אחיו לדרשא אחריתא אתי למימרא דרב הונא עיי"ש (יבמות נד, א):

פסקה י

י **על אחת מכל עריות**. פי' שאם אחיו נשא בתו וכדומה אותן שאסורות עליו משום ערוה, ומת, יכול שיבוא מצות יבום וידחה האיסורים:

אף עליה שנאמר כאן ביבמה הכתוב מדבר. פי' שאחיו נשא אחות אשתו ומת ואמר רחמנא לא תקח:

צרתה מנין. פי' שאחיו נשא עוד אשה לבד אחות אשתו מנין שגם היא אסורה להתייבם:

פסקה יא

יא **תלמוד לומר לצרור**. דהוא יתר להורות דאפילו הצרה לא יקח:

וצרות צרותיהן. כגון שהלכה צרתה ונשאת לאחיו השני ולו אשה אחרת ומת. כשם שצרתה פטורה כך צרת צרתה פטורה, ומפיק לה בגמרא מדכתיב "לצרור" ולא כתיב "לצור" – משמע צרות הרבה. והנך ט"ו נשים מנויות במשנה ביבמות ריש פ"א:

פסקה יב

יב **או אף וכו'**. פי' יכול שאני מרבה שש עריות חמורות דמנו שם במשנה ואלו הם אמו, ואשת אביו, ואחות אביו, ואחותו מאביו, ואשת אחי אביו, ואשת אחיו מאביו. וקרי להו חמורות לפי שאינם נשואות לאחיו כי היכי דנשואות ט"ו נשים אלא אסורין הן לכולהו אחין ואמר יכול שאני מרבה את אלו אם נישאו שש עריות אלו לעלמא והוו להו נשים אחרים ומתו בעליהם, יכול כי היכי דהנך ט"ו נשים דנשואות לאחים - צרותיהן אסורות, אף אלו השש עריות דנשאו לעלמא אם מתו בעליהן או נתגרשו יהיו צרותהן אסורות גם כן:

אמרת. כלומר אתה יכול להשיב דאי אפשר לפי דתאמר מה אחות אשתו וכו':

הכי גרסינן **אף כל ערוה וכו'** ומותרת לינשא לאחיו צרתה אסורה:

שאין צרה אלא מאח. פי' הואיל ופטרה הכתוב מזיקתו ממילא הרי היא עליו באיסור אשת אח שיש לו בנים דהיא בכרת אבל בעלמא הלא לא רמי איסור אשת אח עליה ושריא:

פסקה יג

יג **עונש לא שמענו**. שהיא לא נשנה בפרשת קדושים לגבי עונשין, תלמוד לומר "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלו ונכרתו", וממילא כלול בזה נמי אם ייבם ערוה או צרתה:

אמור

פרשה א

פסקה א

א **בני אהרן אין מיטמים וכו'**. דיתר הוא דידוע שהכהנים הם בני אהרן:

מטמאות הן בנות אהרן. ואיצטריך למעוטי דשם "הכהנים" היה אפשר לומר גם כהנת בכלל זה (וכדעת עולה בחולין דף קלא:):
יצאו חללים. שאין עליהם שום קדושת כהונה שמותרים לישא כל הפסולות לכהונה מה שאין כן בעלי מומין:
ומנין לרבות בעלי מומין. דדלמא כונת הכתוב אותן הראויין לעבודת כהונה:
בני אהרן. אף הקטנים דהיינו שלא יטמאו אותם ויש מראשונים דס"ל דמוזהרין הגדולים להפרישם מן הטומאה:

פסקה ב

ב **מנין לרבות את הדם**. של מת שמוזהר עליו וטומאתו ברביעית:
תלמוד לומר לנפש. ולא תכיב "למת", לרבות שמוזהרות מלהטמא בדם המת:

פסקה ג

ג **כל הטומאות**. כגון כזית בשר ועצם כשעורה וכל הני דקתני באהלות פ"ד (משנה, אהלות ד):
תלמוד לומר ואמרת אליהם לרבות וכו'. היינו מריבוי הכתוב שיאמר אליהם עוד אמירות לפרוש מעניני טומאת המת. והגירסא הנכונה כגירסת הגר"א "תלמוד לומר לנפש" (וכן הוא גירסת הרמב"ן בספר תורת האדם), והיינו מן למ"ד של "לנפש", דהו"ל למיכתב "על נפש לא יטמא בעמיו" כמו דכתיב לקמהי אצל כהן גדול, וממילא הוה ידעינן לפרוש מדם המת. ומדכתיב "לנפש" מרבינן כל המצטרף לנפש המת:
בזמן שעמיו שם. שיש שם בני ישראל שיתעסקו עמו לקברו:

פסקה ד

ד **אלא אשתו שנאמר שאר אביך היא**. פי' דאחות אביו מקרי שאר אביו משום שהיא בשר אחד עם אביו, וכן אשתו היא בשר אחד עם בעלה כדכתיב "והיו לבשר אחד" (זית רענן):
הקרוב לא את הארוסה. אם הכהן אירס אשה ומת אינו מטמא לה שעדיין לא נתקרב לה:
אליו לא את הגרושה. ד"אליו" משמע שהיא מיוחדת אליו, לאפוקי זו שגירשה:
מה תלמדו לומר לאביו. הלא בק"ו אנו למידין שיטמא לו דמה אמו שאין קדושתה גדולה, שאם בא עליה פסול נתחללה מכהונה לעולם, ואפילו הכי מטמא לה – קל וחומר לאביו שקדושתו דבקה אליו, שאינו מחלל כהונתו על ידי ביאת פסולים כדדרשינן לקמן "ולא יחלל זרעו" – את זרעו הוא דמחלל אבל הוא עצמו אינו מתחלל, אינו דין שיטמא לו בנו:
אילו כן הייתי אומר. כיון דמקל וחומר אנו למידין בעינן שיהא ידוע לכל שהוא אביו כגון שהיו חבושין אביו ואמו בבית האסורין עד שנתעברה:

אביו חזקה. סתם אביו שהוא על ידי חזקה שהוחזק לכל שהוא אביו:

פסקה ה

ה **או אילו נאמר וכו'**. קושיא היא ופירוש או אולי יש להקשות איפכא, שיכתוב לאביו ולא יכתוב לאמו והייתי דן מק"ו שיטמא לה מה אביו וכו':

אלו כן וכו'. פי' אלו לא נאמר אמו בפירוש לא היינו למידין שמותר לטמא לה רק באמו שלא נתחללה אבל אמו שנתחללה כגון שאחר שנולד ממנה מת אביו שהיה כהן והיא נבעלה לפסול לה:

פסקה ז

ז **ומה תלמוד לומר לבנו ומה ת"ל לבתו**. נלמוד אחר מחבירו, ומשני "לפי וכו'":

הבת אביה זכאי וכו'. פירוש וע"כ הוא מקורב עמה יותר:

פסקה ח

ח **באחיו ובאחותו**. פי' מה באחיו ואחותו:

פסקה ט

ט **הקטנה ולא הגדולה**. לכאורה גדולה היינו בוגרת שאינו מטמא לה, ולקמיה בהלכה י"ב מרבינן בוגרת. ומצאתי בר"ש שפירש מה אחיו בין גדול בין קטן, היינו בין בעל דהיינו שהוא נשוי, בין לא בעל שאינו נשוי, אף אחותו בין קטנה ובין גדולה, היינו בין בתולה ובין בעולה. תלמוד לומר ולאחותו הבתולה וכו'. והאי דנקט 'גדול וקטן וקטנה וגדולה' – לישנא מעליא נקט, עכ"ל הר"ש. והגר"א גריס להדיא כן "מה אחיו בין נשוי ובין שאינו נשוי אף אחותו בין בתולה בין בעולה ת"ל ולאחותו הבתולה ולא הבעולה". וכעין זה איתא בפסיקתא זוטרתי עיי"ש:

פסקה י

י **שהיא קטנה ולא גדולה**. לפי' הר"ש הנ"ל היינו שהיא בתולה ולא בעולה, אף אחיו דוקא כשאינו נשוי. והגר"א גריס בהדיא כן עיין בהגהתו:

פסקה יא

יא **פרט לאנוסה ומפותה**. שאינה בתולה:

תלמוד לומר אשר לא היתה לאיש. והויה זו אינה על ידי קידושין אלא אשר לא היתה למשכב האיש:

פסקה יב

יב **הקרובה לרבות את הארוסה**. שלא תאמר אשר לא היתה לאיש לשון הויה דקדושין, וארוסה מקודשת היא, ולזה אמר הקרובה כ"ז שתהיה קרובה אליו ולא נתרחקה:

אליו לרבות את הבוגרת. אף שכלו מקצת בתוליה או דהוה אמינא נילף בתולה בתולה מקרא ד"כי ימצא נערה בתולה", מה להלן נערה אף כאן נערה, קמ"ל מיתורא דקרא לרבות:

לה יטמא מצוה. פי' אינו לרשות לבד דאם לרשות באמרו "לא יטמא כי אם וכו'" הרי נתן רשות להטמא לאלו, אלא לאו דהיא למצוה לטמא לשבעה קרובים הנזכרים בפסוק:

פסקה יג

יג **מטמא הוא על הודאי וכו'**. תיבת "לה" יתירא קדריש דהו"ל לומר "יטמא" ולזה אמר שר"ל לה לאחותו שהיא אצלו אחותו ודאי דוקא יטמא, ואינו מטמא על הספק כגון שנתערב לאמו ולדה בולד חברתה או ספק בן ט' לראשון או בן ז' לאחרון:

לה יטמא אינו מטמא על איבריה. פי' דכתיב "לנפש לא יטמא כי אם לשארו", משמע דרק לנפש של שארו ולא לאבר מן החי שלו:

מאביו. נקט אביו לרבותא וכל שכן על שאר קרובים:

אבל מטמא הוא על עצם כשעורה. מן אביו המת לקברו (ראב"ד). ולפי זה פשוט דכל שכן דעל אבר שלם שלו דמטמא וכן הוא באמת דעת ר' יהודה בנזיר (דף מג:) וסתם ספרא ר' יהודה:

ר' יוסי אומר אין אדם מטמא על עצם כשעורה מאביו. הנה לפי גירסתינו נוכל לומר בפשיטות דסבר כרב דאמר שם דאף על אביו כשהוא שלם הוא דמטמא לו ולא בזמן שהוא חסר. והראב"ד היה לו גירסא "אבל חוזר הוא על עצם כשעורה מאביו", וז"ל אינו מטמא לעצם כשעורה לכתחלה דנפש בעינן אבל חוזר הוא על עצם כשעורה מאביו דלא קפיד רחמנא על נפש אלא על הבא ליטמא לכתחלה אבל אם נטמא כבר ושכח ממנו עצם מותר לחזור עליו ולקברו (וטעות סופר יש שם שכתוב ר' יהודה אומר וצ"ל ר' יוסי כמו בגירסתנו). ויש בסוגיא זו כמה ביאורים. ועיין ברא"ש הלכות טומאה:

פסקה יד

יד **מעשה ביוסף בן פסכס**. כהן היה:

נומא. היה מכה והוצרך לחתוך רגלו שלא יכלה הגוף:

צא לך. דאבר מן החי מאדם מטמא באהל כאבר מן המת דנפקא לן בספרי "או בעצם אדם - זה אבר מן החי", ואיתקש בהאי קרא למת לטומאת שבעה ולאוהל:

הצדיק אבד וצדקו עמו. דליכא למימר כפשטיה שהצדקות גורם לצדיק שיאבד הא כתיב "דרכיה דרכי נועם" אלא הכי קאמר הצדיק באבידתו עומד בצדקו כגון יוסי שסבל היסורים בשהיית חיתוך אברו שלא יטמא בנו:

פסקה טו

טו **לא יטמא בעל בעמיו מה תלמוד לומר.** פי' והלא כבר נאמר למעלה שהוא מטמא לאשתו דכתיב כי אם לשארו וע"כ איירי הך קרא באשה פסולה שהיא מחללת אותו ופשיטא שאינו מטמא לה:

בין פסולים. כגון כהן שהיה לו אח ממזר מיטמא לו כדלעיל בהלכה ה' לענין אמו והוא הדין לשאר קרובים:

תלמוד לומר לא יטמא בעל בעמיו. והיינו לאשה שהיא מחללת את זרעו כגון אלמנה לכה"ג גרושה לכהן הדיוט, וזהו מה דמסיים הכתוב "להחלו", באשה שהיא מחללת אותו:

פסקה טז

טז **בעמיו בזמן שעושים כמעשה עמו.** פי' דכל הדין שאמרנו דמטמא לאשה כשרה ולשאר קרובים דוקא כשעושים מעשה עמיו ושיעור הכתוב: לא יטמא הבעל לאשתו אף כשהיא עושה מעשה עמך אם הוא להחלו, לא כשפירשו מדרכי ציבור, היינו כגון שפירשו מדרכי צבור ונעשה מומר אפילו לעבירה אחת (ראב"ד):

נהג מנהג בזה. שנשא אשה פסולה הרי הוא חולים. ר"ל שנעשה חולין ואסור לעבוד עבודה כדתנן כהן שנשא נשים בעבירה פסול עד שידור הנייה ואף דהוא מדרבנן אסמכינהו אקרא:

פרק א

פסקה א

א **בראשם מה ת"ל.** פי' מה לימדנו במה שאמר כאן בראשם ולא אמר כמה שאמר בישראל "בין עיניכם":

פסקה ה

ה **ומה קרחה האמורה בישראל אין חייבים אלא על המת.** דכתיב "לנפש":

קדשים יהיו לאלהיהם על כרחם. מדלא כתב "והם" ואמר "יהיו" משמע שבית דין יכריחום על זה שישארו קדשים והיינו שאם רצה להטמא למתים ויחשוב בנפשו הלא הקב"ה עשה זה לטובתי להקדישני אני איני מקפיד על זה לפיכך גילה הכתוב שע"כ יקדישום בית דין בכך ולא יניחום:

להגיד מה גרם. דמשמעות הכתוב דעל ידי שפורק מעליו מצות כהונה מסיר מעצמו הקדושה:

לרבות בעלי מומין. דאף שהוא פסול לעבודה מכל מקום גם הוא קודש ובית דין מכריחים אותו לקיים מצות כהונה:

פסקה ז

ז **זו איילונית**. פי' דגם איילונית היא בכלל זונה ואסורה לכהן וסימני איילונית מבואר ביבמות (דף פ:) כל שהיא בת עשרים ולא הביאה שתי שערות או שאין לה דדין כאשה ועוד איזה סימנים, עיי"ש. וטעמו דר' יהודה מדכתיב "אכלו ולא ישבעו הזנו ולא יפרוצו" (הושע ד, י) כל ביאה שאין בה פרצה (מלשון ויפרוץ לרוב) דהיינו שאינה ראויה לילד קרי לה הכתוב "הזני" שהיא בעילת זנות ולא ממעט מכאן קטנה משום דקטנה אתיא לכלל פירצה לכשתגדל מה שאין כן זו דלא אתיא לעולם לכלל פרצה.[27]

אלא גיורת וכו'. דביאת עכו"ם ועבד פסלה וסתמן הן בכלל זונה:

ושנבעלה בעילת זנות. דהיינו שנבעלה לפסול לה כגון חייבי כריתות או לעכו"ם ועבד שאין קידושין תופסין בהן. ואם נבעלה לחייבי לאוין יש דיעות בין ראשונים אם נפסלה לכהונה:

פסקה ח

ח **זו שנולדה מאחד מכל הפסולים**. לכהונה דהיינו כהן שנשא גרושה או אלמנה לכה"ג ואף על גב דאיכא עוד מיני חללה דלא נולדה מפסולי כהונה ואפילו הכי שם חללה עלה דהיינו כהן שנשא גרושה וזונה נתחללה בביאתו ויש עליה גם שם חללה, אכן משנתינו הכי קאמר איזה היא חללה שעיקרה ממשמעות המקרא שכתב "חללה לא יקחו" ואין צריכה לפירוש מדברי סופרים? זו שנולדה מאחר מכל הפסולים לכהונה, דסתם חלל היינו ולד פסול דכתיב "ולא יחלל זרעו" אבל חללה שנעשית חללה על ידי ביאה שהיתה כשרה ונתחללה הוצרכו לדרוש בה ממקראות:

פסקה ט

ט **ודין הוא**. שתהא פסולה ולא צריך קרא, שהיא אסורה לחזור לחולץ, מדכתיב "אשר לא יבנה" ולא כתיב "אשר לא בנה", ודרשו כיון שלא בנה שוב לא יבנה:

צרה תוכיח. והיא צרת חלוצתו שאם היתה לו צרה ונפטרה בחליצתו של זו דכתיב בית חלוץ הנעל – בית אחד הוא חולץ ואינו חולץ ב' בתים, ואותה גם כן אסורה עליו ד"אשר לא יבנה - כיון שלא בנה שוב לא יבנה" גם עלה קאי, ועל כל זאת מותרת לכהונה, אף אני אביא חלוצה וכו':

פסקה י

י **הפרש**. כלומר הפרש גדול יש בין הגרושה ובין צרת החלוצה, ולא תלמוד ממנה, דחליצה וגרושה עשה בהם מעשה בגט כריתות או בחליצת החולץ ואם כן זו דומה

[27] (יבמות סא, ב) – ויקיעורך

לזו ותלמוד חלוצה מגרושה. אבל לא תלמוד מצרת חלוצה שלא נפטרה במעשה אלא ממילא נפטרה בחליצה צרתה וע"כ כשרה לכהונה:

ואם נפשך לומר. היינו להשיב על זה דגם בחליצה אינו עושה מעשה, דהשטר חליצה שניתן לה הוא רק לראיה וההפטר ממנו הוא על ידי שחלצה את נעלו ואם כן היא עשתה מעשה בו ולא הוא בה ואם כן דומה חלוצה לצרת חליצה שתהא מותר לכהונה – לזה אתא קרא וריבה אותה לאסור באומרו "ואשה", דוי"ו מרבה אשה אחרת והיא החלוצה דדומה בצד מה לגרושה שנתרחקה מהחולץ ואסורה לכהונה. ובגמרא פ"ג דיבמות דחלוצה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא:

שגירושיה ביד אישה. בעלה ולא הצרה שאין גירושיה על ידי האיש אלא על ידי אשה שהיא צרתה שמחליצת צרתה הותרה היא:

פסקה יא

יא **שאף על פי שנתן לה האחרון גט וכו'**. דמן הדין לא היתה צריכה גט כלל אפילו מדרבנן דאין קידושין תופסין בא"א, וע"כ אף על פי שנתן לא מהני לאוסרה:

לא יקחו לא יקחו. תרי זימני למה לי שהאשה מוזהרת על ידי האיש, שהאשה הפסולה לכהונה כגון גרושה וחללה היא מוזהרת מלינשא לכהן כשם שהוא מוזהר עליה ודוקא באופן זה שהוא מוזהר אבל אם הוא חלל לא הוזהרו כשרות ואפילו כהנות מלינשא לו (גמרא):

פסקה יג

יג **דפנו**. הכהו ויסרהו בע"כ להפריש עצמו:

ת"ל וקדשתו. דלא אמר "ויתקדש" אלא "וקידשתו", משמע על ידי אחרים שהם יכריחוהו לזה. ומה דאמר למעלה "קדושים יהיו - בע"כ" – ההוא להכריחו בדברים והכא על ידי עונשין (רא"ם וקרבן אהרן):

להגיד מה גרם. פי' שלפיכך הזהירה התורה לקדשו בע"כ משום דלחם אלהיך הוא מקריב:

לרבות בע"מ. שאף הם מוזהרים אף שאסורים להקריב:

להזהיר ב"ד על כך. ואף דאמר לעיל וקדשתו בעל כרחו – אפשר דאתי לרבות דאף בבעלי מומים יכריחוהו בית דין להיות קדוש:

פסקה טו

טו **ונאמר להלן אביה**. בנערה המאורסה "אל פתח בית אביה":

אלא להוציא את כל האדם. וביאור הכתוב לזנות את אביה היינו שהיא זינתה עם אביה. ואפילו כשהיא פנויה ואשמועינן האי קרא דדוקא בבת כהן שזינתה עם אביה היא מחויבת שריפה אבל בעלמא כשבא על בתו אינה בשריפה:

כשהוא אומר היא מחללת וכו'. פי' משמע שהיא מחללת אותו ואי הוא בא עליה הרי הוא מחללה:

אי מה וכו'. פי' כיון דאביה אתי לגז"ש ניבעי נערה ארוסה כמו התם:

תלמוד לומר ובת כהן מכל מקום. מוי"ו ד"ובת" קדריש ליה:

פסקה יז

יז **אלא בת כהן לכהן וכו'**. פי' דמשמעות הכתוב כי תחל לזנות היינו שהיא מתחללת עתה על ידי הזנות לאפוקי כשהיא היתה נשואה מתחלה לנתין ולממזר שכבר נתחללה על ידן אם זינתה אח"כ לא תדין בשריפה ואפילו אם נישאת ללוי ולישראל גם כן ירדה ממדרגתה שהיא בת כהן דכיון שנשאת להן אסורה לאכול בתרומה וע"כ הו"א דהכתוב שדנה בשריפה משום שהיא בת כהן דוקא כשנשאת לכהן וזהו שאמר אין לי אלא בת כהן לכהן וכו':

תלמוד לומר ובת איש כהן וכו'. מ"איש" קדריש דהל"ל "ובת כהן":

פסקה יח

יח **עם אביה בשריפה וכו'**. מסיק בגמרא דצ"ל בהיפך – עם אביה בסקילה ועם חמיה בשריפה, ופירושו עם אביה היינו כשזינתה בעודה ברשות אביה דהיינו כשהיא ארוסה בסקילה, דס"ל כרבנן דסקילה חמורה, ובארוסה בת ישראל בסקילה, ולא בא הכתוב להקל עליה משום שהיא בת כהן, ומה שאמר הכתוב בשריפה אנשואה קאי, דבת ישראל שזינתה מיתתה בחנק והיא בשריפה. וזה שמסיים הברייתא "עם חמיה", דהיינו כשזינתה לאחר נשואין כשהיא בבית חמיה "בשריפה":

ואין בועלה בשריפה. אלא בחנק:

ואין זוממיה בשריפה. פי' כשבאו עדים עליה שזינתה ואח"כ הוזמו אף שבעדותן רצו לחייבה שריפה מכל מקום מיתתן בחנק כמו הבועל. ובגמרא (פרק הנחנקין דף צ:) מסיק עיקר הלימוד מדכתיב "כאשר זמם לעשות לאחיו" ולא לאחותו:

פרשה ב

פסקה א

א **שיהא גדול וכו'**. דמילת "גדול" כולל כל מיני שלמות:

חוצב. בהר אבנים:

את המחצב. פי' מקום שהסיעו ממנו האבן דנשארה גומא ומלאוה דינרי זהב:

והלא חתניני היה. פי' ואנו בקיאין בו יותר מכם:

פסקה ב

ב **מה תלמוד לומר**. פי' שכבר ידענו שכהן גדול על ידי משיחה ובגדים הוא:

שנמשח שבעה ונתרבה שבעה. בגמרא יליף משיחה שבעה מדכתיב "ובגדי הקודש אשר לאהרן יהיה לבניו למשחה בהם ולמלא בם את ידם". איתקש משיחה לריבוי, מה ריבוי שבעה אף משיחה שבעה:

נמשח יום אחד ונתרבה יום אחד. "או" קאמר, כדמוכח בסוף הפרק:

של סוטה. דכתיב "ופרע את ראש האשה" ותנן במסכת סוטה (דף ז.) "הכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו", והזהיר הכתוב שהכהן גדול מפני כבודו לא יעשה זאת:

ר"מ אומר וכו'. בא לאפוקי מדעת ר' יהודה המובא בגמרא (הוריות יב, ב) שסובר שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר:

פורם מלמטה. היינו בשפת חלוקו:

וההדיוט מלמעלה. היינו בצואר בשפה במפתח חלוקו (כן הוא דעת רב שם):

ומת אחד. היינו שיעור מת אחד והוא רביעית:

לא יבוא ולא יטמא. היינו אהל ונגיעה:

חייב בלא יבוא וחייב בלא יטמא. היינו כגון שנכנס לאהלו כשהוא גוסס ונפק נשמתא, דטומאה וביאה בהדדי קאתיין, ואף על גב דהיא ענין אחד – אפילו הכי לוקה שתים משום שני שמות. אבל נטמא קודם על ידי ביאה מקצתו שהכניס רגליו – תו לא מיחייב משום ביאה כיון שמחולל ועומד (נזיר מג, א):

אין לי אלא כה"ג. דביה כתיב ביאה וטומאה דכתיב "על כל נפשות מת לא יבוא לאביו ולאמו לא יטמא", מנין לכהן הדיוט דלא כתיב ביה "לא יבוא" כי אם "לא יטמא", אפשר דאינו מחוייב שתים:

לאביו ולאמו לא יטמא. דיתירא הוא דכבר כתיב "על כל נפשות מת לא יבוא", אלא דהוא מיעוטא – דוקא להם אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה אפילו אינו קרובו כלל:

פסקה ה

ה **יוצא הוא אחריהם הן נכסין והוא נגלה**. כשהן יוצאין במבוי זה ונכנסין למבוי אחר ונכסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותן – הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון, והן נכסין ממבוי השני והוא נגלה ונכנס לתוכו:

אינו יוצא כל עיקר. בגמרא פריך שפיר קאמר ר' יהודה דהא כתיב "לא יצא". אמר לך ר' מאיר אי הכי לביתו נמי לא, אלא ה"ק ממקדש לא יצא מקדושתו לא יצא (יעשה חיזוק

לדבריו ולא יגרום לצאת ממקדש וליטמא), וכיון דאית ליה הכירא לא אתי למינגע. ור' יהודה ס"ל דאגב מרירות לבו דלמא מקרי ואתי ונגע:

פסקה ו

ו **ומנין אם עבד כה"ג בהיותו אונן עבודתו כשרה.**
תלמוד לומר ולא יחלל. דאם ר"ל דביציאתו מן המקדש הוא מחלל והכונה שלא יצא כי יחלל – היה לו לומר "לא יצא כי יחלל", אלא לאו דהוא מילתא באנפי נפשיה וה"ק – מן המקדש לא יצא אחר המת כלל ובהיותו במקדש אם רצה לעבוד רשאי לפי שהוא לא יחלל העבודה אם יעבוד בהיותו אונן. ומדהוצרך להתיר זה בכה"ג משמע דכהן הדיוט אם עבד אונן חילל ועבודתו פסולה (קרבן אהרן):
מרובה בגדים מנין. שגם עליה יש אזהרה "ומן המקדש לא יצא" (והוא הדין שעובד כשהוא אונן):
הכי גרסינן **תלמוד לומר כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני ה' להגיד מה גרם.** [וכן איתא בילקוט]. והיינו שענין קדושת דבר זה גרם לאסור היציאה עליו ומרובה בגדים נמי בכלל זה דהא כתיב "כי נזר" והיינו ציץ שהיא אחד משמונה בגדים (הר"ש משנץ). וראב"ד פירש לעיל בפרשת שמיני דמשחת כולל נמי מרובה בגדים כדכתיב "ובגדי הקודש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה בהם ולמלא בם את ידם":

פסקה ז

ז **הוא ולא המלך הוא ולא הנזיר.** קאי אמאי דכתיב "והוא אשה בבתוליה יקח", ומלת "והוא" יתירא, ואתי למעוטי מלך ונזיר, והיינו אף על פי שיש נזר על ראש המלך וכן בנזיר כתיב ביה "כי נזר אלהיו על ראשו" – אפילו הכי מותרין בבעולה וגרושה וכדומה:
הוא לרבות כהן משוח מלחמה. דרש ליה מן וי"ו ד"והוא", דאתי לרבות (קרבן אהרן):
פרט לבוגרת שכלו בתוליה. איתא ביבמות (דף נט.) דבקראי פליגי, ת"ק סבר אי הוי כתיב "בתולה יקח" מקצת בתולה משמע ומישתרי בוגרת, השתא דכתיב "בתוליה" מתסרא בוגרת דבעינן כל בתוליה. ור"א ור"ש סברי אי הוי כתיב "בתולה" שלימה משמע ומתסרא בוגרת, השתא דכתיב "בתוליה" אפילו מקצת מבתוליה ומתרבי בוגרת:

פרק ב

פסקה א

א **ת"ל גרושה ולא יחלל.** חלולין הא עושה ואין עושה ממזרין:

פסקה ב

ב **או אלו נאמר גרושה ולא נאמר אלמנה.** אין הכונה שלא יאמר אלמנה כלל דאם כן מנין היינו יודעין שכה"ג אסור באלמנה אלא ר"ל דמדכתב הכתוב בפסוק אחד אלמנה

וגרושה ולא כתב לאלמנה בפני עצמה משמע דכונת הכתוב כדי לכתוב על שניהם ולא יחלל, דרק חלולין הוא עושה והלא זה היינו יודעין מק"ו, דבאלמנה אין עושה ממזרין. ועל זה משני דאלו לא נאמר אלמנה שם היינו אומרים דבאלמנה כשר הזרע לגמרי:

פסקה ג

ג **מאחר מכל הפסולים שבכהונה**. כגון אלמנה לכה"ג, זונה וגרושה לכהן הדיוט:

פסקה ד

ד **זונה מה ת"ל**. פי' דמק"ו דכהן הדיוט ילפינן לה ואין לומר דהו"א דעושה ממזרין דגרושה תוכיח:

מנין לכהן הדיוט וכו'. דביה לא כתיב "ולא יחלל":

תלמוד לומר זונה. דלא איצטריך לעצמה אלא לאפנויי ללמוד ממנה גז"ש לכהן הדיוט שגם זרעו מן הפסולות לא יעשו חלולין:

פסקה ה

ה **את אלה וכו'**. פי' דתיבת "את אלה" יתר הוא, אלא להורות דרק על ידי אלה נעשו חללים ולא על ידי נדה:

פסקה ו

ו **מלמד שהוא מצוה על הבתולה**. דפסוק "והוא אשה בבתוליה יקח" הוא להורות דלא יקח אלא בתולה, ומאי דהדר כתביה להורות דמצווה על זה במצות עשה:

מעמיו להביא בת גיורת עמונית וכו'. דהאי מעמיו יתר הוא, דפשיטא שלא יקח אלא מעמו, אלא להורות דין זה, וריבוי דמעמיו דריש דהיינו בתולה הבאה משני עממין והוא ישראל שנשא עמונית בתו כשרה לכהונה ודוקא באופן זה דהיה מותר לישא אותה דדרשינן עמוני ולא עמונית אבל עמוני שנשא בת ישראל בתו פסולה שביאתו בעבירה:

יקח אשה מה תלמוד לומר. הי"ל לכתוב כי אם בתולה מעמיו יקח:

תלמוד לומר יקח אשה. אף על פי שאינה בתולה כיון שקיחה באירוסין היתה בהיתר:

יכול אפילו עשה מאמר וכו'. לאו דוקא ממעט ליה מהאי קרא דמאמר קונה רק מדרבנן ואם כן אין כאן אפילו אירוסין, אלא אסמכתא בעלמא הוא:

פסקה ז

ז **היא עצמה מנין**. שמתחללת והבא עליה כגון כהן הדיוט הבא עליה אחריו חייב משום חללה:

שעבר עבירה ואינו מתחלל. דכתיב "ולא יחלל זרעו" – זרעו מתחלל והוא אינו מתחלל (סוטה כג, א):

פסקה ח

ח **תאמר באשה שהיא מתחללת בכל מקום**. כדאמרינן ביבמות (דף סח.) על הפסוק כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול (דהיינו גר עמוני מצרי ואדומי) פסלה. ואם תאמר מההוא קרא תיפוק לן גם הכא שהרי נבעלה לפסול לה. יש לומר דזה הפסול הוא רק משום זרות והכא איירינן לענין שילקה עליה משום חללה:

ואם נפשך לומר. מפרש (בקידושין דף ע"ז) מאי אם נפשך לומר משום דאיכא למיפרך מהיכן קמייתת לה מזרעה מה לזרעה שכן יצירתו בעבירה:

ת"ל לא יחלל ולא יחלל. משמע דמריבויא דוי"ו קדריש, וכן הגירסא בקידושין דף ע"ז. אבל בראב"ד ובר"ש הגירסא "תלמוד לומר לא יחל ולא יחלל", משמע דכפל הלמ"ד יורה על שני חילולין:

פסקה ט

ט **שתהא פסולה מן הכהונה**. כגון שיש לו לכה"ג בן חלל ואותו חלל נשא ישראלית והוליד בת, אותה בת אסורה לכהונה, והיינו בעמיו שמתייחסת על שם אביה והוא פסול. אבל אם היא בת חללה נקבה כשרה לכהונה דלא קרינן בה "בעמיו" של כה"ג דאינה מתייחסת אלא על אביה ישראל. ובפרק עשרה יוחסין (קידושין עז, א) יליף זה הדבר בגז"ש נאמר כאן בעמיו נאמר להלן לא יטמא בעל בעמיו, מה להלן זכרים ולא נקבות דכתיב "בני אהרן" ולא בנות אהרן, אף כאן דוקא זכרים:

בת גר זכר. אפילו מישראלית פסולה לכהונה. ועי"ש בדף ע"ז בגמרא טעמו:

פרשה ג

פסקה א

א **הא תינוק פסול**. מדכתיב "איש":

לאחר הדבור. שנאמר להם הפרשה דכן משמע מלת "יהיה":

כזיבה וכנגעים. פי' כאשר פירשנו לעיל ב"כי יהיה" בזיבה ובנגעים שאמרנו ש"יהיה" אחר הדיבור:

הכי גרסינן **תלמוד לומר אשר בו מום** [הגר"א בהגהותיו וכן הוא גם כן גירסת הילקוט והסמ"ג לאוין ש"ח] והיינו בפסוק השני, ומשמע מזה דאפילו היה בו המום ההוא מקדם לכן גם כן לא נפיק מכלל בעל מום:

אלא שנולד תמים ונעשה בעל מום. בין שהיה דבר זה לאחר הדיבור או קודם הדבור:

ממעי אמו מנין. דאפשר כיון דבפסוק הראשון כתיב "אשר יהיה בו מום" משמע דנתהוה אחר שנולד אבל ממעי אמו כיון דתחלת ברייתו כך אין זה בכלל בעל מום:

הכי גרסינן **תלמוד לומר אשר בו מום** [הגר"א וכן הוא גירסת הילקוט], והיינו מה דכתיב עוד הפעם "אשר בו מום" להורות דבכל גווני בכלל בעל מום הוא:

פסקה ג

ג **ושאר כל הקרבנות מנין**. כגון מוספין ושעירי הרגלים:

ומנין אמורי חטאת ואשם. דאי מלחם אימא עולה דכולה כליל דומיא דתמיד אבל אימורין אימא נשתרו בבעל מום. תלמוד לומר "לא יגש להקריב", ד"לא יקריב" היל"ל, ואמר "לא יגש להקריב" לרבות כל דבר הנקרב:

מנין היציקות והבלילות. וא"ת והא אמרינן בהקומץ (מנחות כ, א) לא יצק כהן אלא זר כשר, ומשמע דהוא הדין לכתחלה יכול לעשות, והכא פסלינן בעל מום לכתחלה. וי"ל דהכא ר' שמעון הוא דחשיב להו להני גבי עבודות המסורות לבני אהרן אבל לרבנן אין הכי נמי דכשר זר והוא הדין בעל מום:

והקמיצות והקטרות. כתב הראב"ד שיגרא דלישנא הוא דהא קתני לעיל הקומץ והקטורת, והקטרת אימורין נמי תנינהי לעיל:

והזיות. היינו בהזאת לוג שמן של מצורע, דאי בהזאת הדם כבר איתרבי למעלה. והגר"א מחקו:

שהוא עבודה. דהיינו הקטרת אימורין כדכתיב "לחמי לאישי", אי נמי "לחם אשה":

אף כל שהיא עבודה יצאו היציקות והבלילות התנופות וההגשות שאינן עבודה. שהרי אם לא יצק ולא בלל ולא הניף ולא הגיש - כשר, כדאיתא במנחות (דף יח.):

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר**. פי' מה תלמוד לומר כל איש אחר שאמר מקודם איש מזרעך:

הכי גרסינן **תלמוד לומר כל איש אשר בו מום** פי' בין איש אשר יש לו מום קבוע ובין אשר יש לו מום עובר:

חורור. שיש טיפין לבנות בעין. אי נמי חורור שנתלבנו עיניו וכהה מאורו לגמרי (ראב"ד):

והמים הקבועין. שעיניו נוטפות מים תמיד:

פסקה ז

ז **רגלו חלולה**. בתוספתא תני פרסתו חלולה. ה"ג ת"ל או פסח ואו ריבויא הוא:

שקוע. למעלה בין עיניו:

חוטמו בלום. נסתמו נקביו:

סולד. שקצר באורכו:

חוטמו נוטף. אריך ותלוי למטה משפתו:

פסקה ח

ח **הכוחל שתי עיניו כאחת**. שאין לו חוטם בין שתי עיניו, וכשהוא כוחל במכחול יכול למשוך מעין לעין ואין החוטם מעכבו:

הפלגתה יותר מדאי. שאין צריך כל זה להקרא חרום, שאף על פי שאין חוטמו שקוע כל כך נקרא חרום:

פיקה יוצא מגודלו. חתיכת בשר עגילה כפיקה יוצא מגודלו:

עקבו יוצא לאחוריו. פירשו בגמרא ששוקו עומד באמצע רגלו שחצי הרגל עומד לפנים וחצי לאחור:

\'7b\'7bדה מפרש|כשל אווז שקלושות הן כשל אווז ואין ארכן יתר על רחבן:

פסקה י

י **הקשן**. שמקיש בקרסולין שארכובותיו הם עקומות לחוץ וקרסוליו לפנים ונוקשים זו לזו כשהוא הולך:

והעיקלן. פירשו בגמרא כל שהוא מקיף פרסותיו כשהוא יושב ומחבר פרסות רגליו זו לזו ואין ארכובותיו נוקשות זו לזו שעקומות כלפי חוץ:

והקולבן. רש"י פירש שהוא פיקה היוצאת מגודלו וכאן בתו"כ משמע דהוא בכלל שרוע. והקרבן אהרן פירש מי שרגליו מהופכות והוא הולך על צידי רגליו (ועיין בראב"ד ובר"ש ובמה שכתבנו בליקוטינו על בכורות):

תלמוד לומר איש – טעות סופר, וצ"ל **תלמוד לומר או איש וגו'** (וכן משמע בילקוט), והיינו דאו לרבות היא וכן מוכח בגמרא:

פסקה יא

יא **עד הפרק**. שהיו קלוטות עד הפרק האמצעי:

למטה מן הפרק. לצד הצפורן שמחוברין כולן:

חתכה כשר. דלא גרע זה משאר מום עובר כשעבר מומו:

מנין ת"ל או שבר יד. לפי מסקנת הגמרא (בכורות מה, א) האי מנין אדלעיל קאי וה"ק מנין דבעינן דוקא חתכה ואי לא"ה פסול דכתיב או שבר יד ואו לרבות הוא:

פסקה יב

יב **שיש לו שני גבינים**. היינו ששני גבות עיניו מצטרפות זו לזו ואין הפרש חלק ביניהם (רש"י):

הכי גרסינן **או אין לו אלא גבין אחד ת"ל או גבין** (הגר"א) וכן איתא בגמרא, ופי' דמרבינן זה מ"או". וגבין האמור בתורה הוא שיש לו שני גבינין ומאי דמסיים "זהו גבן האמור התורה" פי' זה הדרש מן "או גבן" האמור בתורה (גמרא שם):

שגביניו שוכבין. ששערות גביניו גדולים ומוטלים על עיניו:

ושתי שדראות. מסקינן בגמרא דלאו שתי שדראות ממש דבאופן זה לאו חיי, אלא שהיה לו שדרה עקומה ומחזי כשתי גבים ושתי שדראות:

זה הדוק. שיש לו בעיניו דוק שקורין טיל"א כמו (ישעיהו, מ) "הנוטה כדוק":

חלזון נחש עינב. מפרש בבכורות (דף לח.) חלזון זהו נחש והוא בדוק שבעין ויש לה צורת חלזון ולפעמים הוא עגול כעובה של אשכול וקמרבה ליה מן "או דק":

פסקה יג

יג **איזהו תבלול**. ר' יוסי מסיים לדבריו:

לבן הפוסק בסירא. סירא היינו שורה שבעין סביב לשחור, שחור הוא העיגול שמשם מראית העין באה. ואם חוט של לבן יוצא מן הלבן ופוסק אותה שורה ונכנס בשחור הוי מום:

פסקה יד

יד **להביא את שבעינו**. היינו כל המומין שבעיניו וכדמסיים:

שתי עיניו למעלה. בגובה המצח שלא כשאר בני אדם:

למטה. מן המקום הראוי להם:

עינו אחת למעלה. דקיימא עינו אחת למעלה מן המקום הראוי:

ולמטה. מן המקום הראוי:

ורואה את החדר ואת העלייה כאחת. פי' שעיניו עומדות במקומן הראוי אבל רואה באחת למטה ובאחת למעלה, היינו החדר למטה והעלייה למעלה ורואה אותן כאחת:

סני שמש. ששונא את השמש ואינו יכול לראות מקום שחמה זורחת שם (רש"י):

זוגדום. פי' כל האברים שיש בגוף זוגות הם שווים כגון הב' עינים והאזנים ואם יש שינוי כגון אחד לבן ואחד שחור או אחד גדול ואחד קטן זה הוי מום ומרבה מ"בעינו" כל שינוי שיש באבריו:

פסקה טו

טו **גרב זה החרס**. שחין יבש כחרס שאין לו רפואה:

וילפת זה חזזית המצרית. שחין שהובא על המצריים זה יבש מבפנים ולח מבחוץ:

כל שנמרחו אשכיו. פי' שנמחו בציו:

רבי עקיבא אומר כל שרוח באשכיו. פי' שרוח בתוכם והם נפוחים:

כל שמראיו חשוכים. פי' שמראיו שחור ככושי ולא בבצים משתעי כלל:

פרק ג

פסקה א

א **שאר המומין**. היינו המומין הכשרין בבהמה ופסולין באדם מפני שאינו שוה בזרעו של אהרן וקחשיב להו בריש פ"ז דבכורות כגון הכליון עי"ש ובהם אינו מחלל עבודה בדיעבד (גמרא שם):

ת"ל מום מום. היינו מה שחזר ושנה בפרשה "כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן". והגר"א גריס כן בהדיא וכן הוא בגמרא (בכורות מג, א):

פסקה ב

ב **מנין הכושי**. ור"ח בן אנטיגנוס דסבירא ליה לעיל דזהו מרוח אשך לא תני כושי (גמרא):

והגיחור. אדום ביותר:

והלבקן. לבן ביותר:

והקיפח. גבוה וארוך ומיירי שהוא דק ביותר דאי לאו הכי אינו מום כלל:

ובעלי נגעים טהורים. דאלו טמאים טמא הוא ומחלל עבודה גם כן וחייב כרת בביאתו למקדש:

ת"ל איש איש ריבה. שהרבה פעמים כתיב "איש" בפרשה (זית רענן). והגר"א הגיע "תלמוד לומר כל איש":

פסקה ג

ג **הכשיר בו הכושי וכו'**. דלא כתב בהו קרא לפסול:

ובעלי נגעים טהורים. נקט טהורים משום הרישא דאלו בבמה לא שייך נגעים כלל:

פסקה ד

ד **אדם שהכשיר בו אותו ואת בנו**. כהן ובנו כשרים שניהם לעבודה:

וטריפה. שנקבו מעיו ואינו בגלוי:

הכי גרסינן **מום בו פרט לאותו וכו'** (הגר"א), ומה דדרשינן לקמן "מום בו פרט לשעבר מומו" הוא ממה שכתוב אח"כ בפסוק כ"ג (כן כתב באדרת אליהו):

קדשי קדשים שהותרו לזר. לאו בחטאת ואשם קאמר, דאין נאכל לזרים, ובבמה לא קרבו. אלא במנחה וכמאן דאמר יש מנחה בבמה קטנה ומנחה קדשי קדשים היא ואוכלים שיריה זרים שהיו עובדין בבמה קטנה שהזר עובד שם. ולכך הוה אמינא כשם שהזר מותר כך בעל מום מותר. אבל קדשים קלים לא יאכל הבעל מום בחזה ושוק של כהנים שהרי לא הותרו לזר, דלא אשכחן זר חולק במורם מן שלמי יחיד דבמקדש הלא

היה נאכל לכהנים ובבמה קטנה לא היה חזה ושוק כדתניא בפרק בתרא דזבחים "חזה ושוק בבמה גדולה ואין חזה ושוק בבמה קטנה":

פסקה ט

ט **יאכל אף במחלוקת**. דהיינו לא מיבעי שמותר לאכול אם יזמנוהו שארי הכהנים אלא שגם חולק עם בית אב שלו:

אינן אוכלין במחלוקת. כדדרשינן בפרק טבול יום (זבחים צט, א) כהן המחטא יאכל שאינו מחטא לא יאכל:

ת"ל יאכל אף במחלוקת. פי' דלענין היתר אכילה יש עוד קרא בפרשת צו כל זכר בבני אהרן יאכלנה, ובזבחים (דף קב.) איתא להיפך דהאי קרא אתצי לענין היתר אכילה וההוא קרא דפרשת צו אתי לענין חלוקה:

פסקה י

י **אל המזבח שהוא כשר לעבודה**. פי' לעבודת הקרבנות אבל הפרוכת אינה כשרה לעבודת הקרבנות אלא לזריקת דמים בלבד:

פסקה יא

יא **רקועות**. טסין של זהב שמחפין בהם כתלי ההיכל שלא יכנס בעל מום לרקעם בכתלי ההיכל:

ת"ל אך. מיעוטא היא, דלצורך תיקון מותר:

ומנין אם עבד וכו'. אדלעיל קאי על בעל מום שעבד במזבח:

ונאמר להלן חילול. בטמא שאכל תרומה נאמר בו "ומתו בו כי יחללוהו":

אין בעל מום במיתה. דכתיב "ומתו בו" ולא בבעל מום:

אלא באזהרה. דכתיב "איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום לא יגש להקריב":

פסקה יב

יב **הזהיר את אהרן על ידי הבנים**. שיזהיר הבנים:

ואת הבנים על ידי ישראל ואת הבנים זה על זה. שיזהירו זה את זה מלהכנס לשם בעלי מומין לפנים ממחיצתן וישראל לפנים ממחיצתן (ראב"ד). ועיין בהגהות הגר"א:

פרשה ד

פסקה א

א **אלא הפרשה**. שיפרשו מקדשים בימי טומאתן:

על קדשי בני ישראל חייבים וכו'. מדכתיב "מקדשי בני ישראל" ולא כתיב "מן הקדשים" אתי למעט דדוקא על קדשי בני ישראל חייב כשאוכלן בטומאה, לאפוקי קדשי עכו"ם דקיימא לן שמקבלין מהם נדרים ונדבות כישראל, אין חייב כשיאכלן בטומאה ופגול

ונותר כדלקמן דיליף נותר חלול חלול מטומאה, כתיב כאן "ולא יחללו" וכתיב גבי נותר "כי את קודש ה' חלל". ופגול יליף עון עון מנותר דכתיב גבי נותר "ואוכליו עונו ישא" וגבי פיגול כתיב "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא":

קדשי עצמן. דאהרן ובניו:

תלמוד לומר אשר הם מקדישים לי. דאי לאו הכי הו"ל למכתב "וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי", אלא ודאי דהוא ענין בפני עצמו וקאי על אהרן ובניו על קדשי עצמן:

לרבות את כולה. דמקדשי כולם צריך ליזהר:

פסקה ב

ב **מנין שאין מדבר אלא בזמן**. הנה כל המפרשים נדחקו בברייתא זו וכולם הגיהו אותה. והגר"א גם כן הגיה אותה שצ"ל "בטומאה", והכי גרסינן: "מנין שאינו מדבר אלא בטומאה וכו' מה חילול שנאמר להלן בטומאה אף כאן בטומאה". ופירוש הברייתא היא דהפסוק "וינזרו" מיירי בכהן שהוא טמא שיפרוש עצמו אז מלעבוד עבודה (והפסוק דלקמיה "אמור אליהם לדורותם כל איש" אזהר שלא לאכול קדשים בימי טומאה כפירש"י). נאמר כאן חילול ונאמר להלן חילול בתרומה דכתיב "ומתו בו כי יחללוהו". מה להלן בטומאה דכתיב שם בהדיא, אף חילול זה מיירי בטומאה. ומה חילול שנאמר להלן מיתה, אף כאן אם עבר על זה ועבד בימי טומאה עונשו הוא במיתה בידי שמים. וכן הוא בהדיא בסנהדרין (דף פג.) דהקרא מיירי בעבודה בטומאה וגזירה שוה מתרומה דהיא במיתה, וכן גם כן בריש פ"ב דזבחים דפשטיה דקרא ד"וינזרו" מיירי בטמא ששימש:

ומה חילול שנאמר להלן בהרצייה וכו'. גם בזה נדחקו הרבה מאוד. ולענ"ד דפירושו מה להלן לענין תרומה אם אכלו בטומאה בודאי אין לזה ריצוי, דציץ אין שייך לגבי תרומה, אף בזה אם שימש בטומאה בקרבן יחיד אפילו בטומאת מת – הקרבן מחולל ואין הציץ מרצה, וכמסקנת הגמרא בזבחים (דף כב:) וזהו שאמר "אף כאן הרצייה", פי' דבקרבן כתיב "ונרצה לו לכפר" מה שאין כן כששימש בטומאה הוא מחלל ואין לו ריצוי:

ונאמן להלן אני ה'. היינו בפסוק דלקמיה:

אף אני ה' האמור כאן מכרית. ולפי זה הוא יסבור דטמא ששימש בכרת, וכן כתב בקרבן אהרן:

פסקה ג

ג **אלו העומדים לפני הר סיני**. שהם אהרן ובניו וכל בני ישראל של הדור ההוא:

באבות מהו אומר וכל בת יורשת נחלה וכו'. דלא הותרו שבטים לבוא זה בזה וזהו רק ליוצאי מצרים נאמר ולא לדורות הבאים אחריהם כמו שדרשו בפרק בתרא דתענית מקרא, עיי"ש:

והרבה מצות בבנים מה שאין באבות. דהיינו מצות התלויות בארץ דהוא שייך רק לבנים שנכנסו לארץ:

פסקה ד

ד **מנין לרבות כל ישראל**. שאינם מזרע אהרן:

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר**. פי' הלא מבואר לקמיה דהאי "אשר יקרב" אינו נגיעה אלא אכילה, דהיינו שאוכל קדשים בטומאה, לכן בעי מה תלמוד לומר, והלא כבר בשלמים נאמר זה: **או אינו וכו'**. פי' עכשיו שאמרת שאל הקדשים הוא כלל, אם כן לא נאמר דבא לרבות כל הקדשים דאם כן שלמים למה לי, אלא נאמר דהי ליה שלמים דבר שהיה בכלל כל הקדשים, ולא יצא מן הכלל אלא ללמד על הכלל כולו, שלא נרבה בו אלא הדומה לשלמים שנאכלים לשני ימים ולילה אחד כגון בכור ומעשר:

ת"ל בשר. והנפש אשר תאכל בשר, דהו"ל למכתב "אשר תאכל מזבח השלמים" ואמר "בשר" לרבות כל בשר שאכלו בטומאה חייב:

פסקה ו

ו **יכול כל שחייבים וכו'**. פי' לאפוקי דבר שאין חייבן עליו משום פגול כגון הקומץ והלבונה וכו' לא יהיו חייבין עליו משום טומאה. ופירוש הברייתא כולה כתבתי לעיל בפרשת צו פט"ו הלכה ד', עיי"ש:

פסקה ז

ז **יכול יהיו חייבים עליו מיד**. משהוקדשו מתחייב עליו מיד אם אכלו בטומאה:

ת"ל אשר יקרב. מכל זרעכם, ור"א קמפרש לה ואזיל:

וכי יש נוגע חייב. והלא אינו חייב אלא אם כן אכלו כדכתיב (ויקרא, כב) "איש איש וכו' בקדשים לא יאכל". אלא מה תלמוד לומר יקרב. פי' והלא ע"כ קריבה זו אכילה היא ולמה הוציאו בלשון קריבה:

בהוכשר ליקרב. ואקדשים קאי וה"ק ואשר יקריב קדשים ואח"כ יאכלנו וטומאה עליו כדמפרש אכילה בקרא דבתריה:

ושאין לו מתירין. כגון מנחת כהנים ומנחת כהן משיח ונסכים משיקדשו בכלי שהוא המכשירן לאכילה האמורה בהן:

פסקה ח
(ח) הכי גרסינן **תלמוד לומר טומאתו טומאתו לגזירה שוה, מה טומאתו נאמר להלן** (קרבן אהרן והגר"א וכגירסת הש"ס זבחים מ"ג:):

פסקה ט
(**ט**) הכי גרסינן **רבי אומר ואכל בטומאת הגוף דיבר** (הגר"א וכגירסת הש"ס שם). ושתי הברייתות אלו של אות ח' וטי"ת כבר הובאו לעיל בפרשת צו פי"ד אות ג' ואות ד' על הפסוק "והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים וגו'", ונכתב כאן אגב שיטפא דגירסא. וכן הסכימו הר"ש והראב"ד שאלו הברייתות אין עיקרם כאן וביאורם כבר כתבנו שם עי"ש:

פסקה י
י **מצד זה לצד זה**. היינו שיהיה עונשו כמו קין נע ונד תהיה בארץ. ת"ל וכו' בכל מקום אני וע"כ כרת ממש שיכרת וימות:

פרק ד

פסקה א
א **אהרן עצמו מנין**. כל כה"ג בכלל (ר"ש):

תלמוד לומר והוא. דהאי "והוא" יתר הוא, דהו"ל לומר "איש איש מזרע אהרן צרוע או זב", אלא ד"והוא" אתי לרבות על אהרן עצמו:

בקדשים לא יאכל וכו'. פי' דהאי "מזרע אהרן" יתר הוא, דהא בזרע אהרן הכתוב מדבר, אלא ללמד דזרע אהרן הוא דלא יאכלו מקדשים הראוים להן, דהיינו תרומה, עד יערב השמש עליהם, דהאי "אשר יטהר" בהערב השמש קאמר כדלקמיה. אבל ישראל אוכלין במעשר שני הראוין להן לאכילה אפילו טבולי יום אבל טמאים ממש לא דהוא גם כן קודש ועל זה כתיב "ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים" וכדאמרינן ביבמות דף ע"ד:

אין טמא נפש אלא במגע. פי' אין טמא נפש מטמא אלא במגע אם נגע בו אדם וכלים אבל לא במשא לפיכך כתב "הנוגע בו":

ת"ל או איש. דהאי "או" ריבויא הוא לרבות שהנוגע דומה לרואה שאם נגע במשהו טמא:

פסקה ב
ב **ת"ל בכל שרץ**. "בכל" הוא לרבות כל דבר:

לרבות השיעורים. ד"אשר יטמא" בא ללמד דלא בעינן שרץ שלם אלא כל הראוי לטמא כל אחד כפי דינו; השרץ בכעדשה, והנבילה בכזית. והיינו "אשר יטמא לו" - הראוי לטמא על ידו:

אדם זה המת. ואף דכתיב אח"כ "נפש אשר תגע בו וטמאה עד הערב" ובמת הלא טמא ז' ימים – יש לומר דהאי "נפש אשר תגע בו" היינו במי אשר נגע במת וזה קאי על מה דסליק הקרא "או באדם". ואף דכבר כתב "והנוגע בכל טמא נפש" יש לומר משום דרצה לרבות השיעורים:

הכי גרסינן **אין לי אלא ימי חומרן וכו'** פי' אין לי דנוגע אסור לאכול בתרומה אלא דנגע בימי חומרן והם ימי הראיה בזבים ונדות ויולדות וימי ההסגר וההחלט במצורע:

ימי כולן. והם ימי ספירתן מנין דאם נגע בהן דאסור לאכול בתרומה. ת"ל לכל טומאתו - לכל הימים אשר עדיין טומאתו בו:

לרבות בועל נדה. ועל זה קאי קרא "או איש אשר יגע" דבועל נדה כנדה ומטמא אדם וכלים:

לרבות בולע נבלת עוף הטהור. דגם הוא אסור בתרומה. והגר"א מחקו. ואפשר דטעמו דאין שייך על זה הכתוב "או איש אשר יגע", דאין אדם מטמא אדם אלא אם כן הוא אב הטומאה והכא הוא רק ראשון לטומאה:

פסקה ה

ה **ולא המסיט**. דאי הוי הטומאה בקצה הדף והטהור בסוף הדף והסיטו והניעו כאשר ישב הטהור בדף זה קרוי היסט. ומדכתיב "אשר תגע" אתי למעוטי היסט, והיינו דהקרא תפס נגיעה ששוה בכולן ולא היסט דאינו בכולן והיינו טמא מת ושרץ. אבל זב וזבה נדה ויולדת וכ"ש מת מטמאין בהיסט:

והנה כדי לבאר ברייתא ה' וברייתא וי"ו וברייתא ט' ויו"ד אקדים הקדמה קצרה:

קיימא לן דתרומה שנתערב בחולין ושניהם טהורין, אף דמן התורה חד בתרי בטל – מכל מקום מדרבנן אסורה עד שיעלו באחד ומאה, ואסמכו זה אקרא. ואז בטל התרומה ומותר לכהן טמא ולזר לאכול אותה. ואפילו היתה התרומה טמאה גם כן מותר כיון שנתבטלה. וכן להיפך, אם נתערב סאה חולין טמאין במאה תרומה טהורה נבטלה וכהן טהור יכול לאכול אותה. וכן אם נתערב תרומה טמאה בטהורה באחד ומאה מותר לכהן טהור לאכול אותה אבל בפחות ממאה אינה בטלה. וכן אם נתערב תרומה טמאה בקודש באחד ומאה מותר לאכול אותה. וכן להיפך אם נתערב קודש טמא בתרומה טהורה גם כן באחד ומאה נבטלה ומותר לכהן טהור לאכול. וכן הוא הדין בכל זה לענין משקה במשקה בפחות ממאה אינה נבטלה וביתר ממאה נבטלה:

ועתה נבאר הברייתות:

ולא יאכל מן הקדשים יש לך קדשים שהוא אוכל בהם. פי' דהכא כתיב "לא יאכל מן הקדשים" ובתר הכי כתיב "ואחר יאכל מן הקדשים", ואסמכו רבנן אקרא זה דקאי

על תערובות היכי שנתערב קדשים עם עוד מינים דפעמים מותר לאכול ופעמים אסור, והיינו אם התערובות היה באחד ומאה – מותר, ובפחות ממאה אסור. וזהו שקאמר פרט לעירובין פחות ממאה וקמפרש והולך אין לי אלא אוכלי תרומה באוכלי תרומה, פי' אם נתערב סאה תרומה טמאה בפחות ממאה תרומה טהורה - אסור לכהן לאכול משום תרומה טמאה שבו. מנין אוכלי תרומה, פי' שנתערב סאה תרומה בפחות ממאה חולין שאסור לזר ולכהן טמא לאוכלה:

אוכלי חולין באוכלי תרומה. פי' שנתערב סאה חולין טמאה בפחות ממאה תרומה טהורה, מנין שאסור לאכול התרומה משום חולין טמאה שבו:

אוכלי תרומה באוכלי קודש. פי' שנתערב סאה אוכל תרומה טמאה בפחות ממאה סאה אוכלי קודש, מנין שגם זה אסור לאכול משום תרומה טמאה שבו. וכן להיפך, אם נתערב סאה אוכל קדש טמא בפחות ממאה סאה אוכל תרומה טהורה דאסור לאכול התרומה משום קדוש טמא שבו [והוא הדין כעין זה אם נתערב אוכל קודש באוכל קודש ואיתא בילקוט]:

משקה תרומה. פי' אם נתערב משקה במשקה בכל אלו האופנים האמורים לגבי תערובת אוכלין דפחות ממאה לא נתבטל:

ת"ל מן הקדשים ריבה. פי' דכל אלו האופנים פחות ממאה לא נתבטל ולא יאכל: [ותמצית ביאורינו לקחתי מפירוש הר"ש משאנץ]:

פסקה ז

ז **מה ביאת שמשו כולו כאחת**. דעד שלא שקע כל עיגול השמש למטה אין שם שקיעה עלה:

אף במים. ר"ל ביאתו במים:

פסקה ח

ח **ואין כפרתו מעכבתו וכו'**. כמו שאמר הכתוב "ואחר יאכל":

פסקה ט

ט **ואחר יאכל מן הקדשים**. הכי גרסינן "יש לך קדשים שאוכל בהם לרבות עירובן יותר ממאה" (הגר"א), וכמו שמפרש והולך שנתערב סאה תרומה טמאה במאה סאין תרומה טהורה מותר לכהן טהור לאוכלן:

פסקה י

י **מנין אוכלי תרומה באוכלי חולין**. פי' אם נתערב סאה אוכלי תרומה במאה סאה אוכלי חולין מנין שנתבטל:

אוכלי חולין באוכלי תרומה. פי' אם נתערב סאה אוכלי חולין טמאה במאה סאין אוכלי תרומה טהורה, מנין שנתבטל ומותר לכהן טהור לאוכלן [משקי תרומה טמאה במאה קדש טהור אם נתערב בטלה טומאתן ואף על פי שטומאת משקין בכל שהן ומטמאין זה לזה אפילו הן מאה – מכל מקום כיון שנתערב במאה טהורין כאחת בטלה טומאתן] (ראב"ד). וכן בכולן שנתבטל במאה אם נתערב:

ת"ל מן הקדשים. פי' "ואחר יאכל מן הקדשים", דבאופן זה מותר לאכול:

פסקה יא

יא **כי לחם כי לחמו**. פי' דהי"ל למכתב "מן לחם הקדשים" וכתב "לחמו" להורות שהוא ברשותו שיעשה ממנו כאשר יערב לו ולזה מסלת את החטים ומוציא ממנו הסולת לאכלו:

מקנב את הירק. מנקב:

יכול תהיה קניבת ירק חול. פי' הפסולת שמנקה יהיה חול ולא יהיה בזה קדושת תרומה. ועיין בפי"א דתרומות משנה ה':

יכול תהיה נבלת בהמה כו'. פי' אלו לא אמר קרא לטמאה הייתי אומר כי בכלל נבילה האמורה כאן היא גם כן נבילת בהמה שתחב לו חבירו בבית הבליעה אף שלא נשאה מקודם שיהא מטמא הבגדים שעליו:

אלא אכילתה. היינו שבלעה:

שהוא מטמא עד שלא יאכלנה. שהרי היא מטמאה במגע ובמשא:

מק"ו. ומה נבילת העוף שאינה מטמאה במגע ומשא – מטמאה בבית הבליעה, נבילת בהמה שמטמאה במגע ומשא – אינו דין שמטמא בבית הבליעה:

ת"ל בה. לטמאה בה, משמע דוקא בה דהיינו בנבילת עוף טהור:

פסקה יד

יד **ישמרו לי משמרת**. כמו שאחז"ל עשו משמרת למשמרת, דהיינו לעשות סייגים שלא לבוא לידי טומאה:

להזהיר ב"ד על כך. מדכתיב "ושמרו" לשון רבים, דאי אכהנים מהדר היה לו לכתוב לשון יחיד כמו כל הפרשה, אלא קאי אב"ד שהם יזהירו לכהנים שלא יבוא תרומתו לידי טומאה:

יכול בנבילה. פי' וקאי אקרא שלמעלה "נבילה וטריפה לא יאכל":

ת"ל עליו. דאי אנבילה היה לו למכתב "עליה" דהיינו על ידה או שלא יכתוב כלל ומאי "עליו" דהיינו על הקודש שלא יאכלנו בטומאת הגוף:

פסקה טו

טו **ולא במעשר**. היינו במעשר שני אף שיש עליו לא תעשה לאוכלו בטומאה דעל זה כתיב "ולא יאכל מן הקודש כי אם רחץ בשרו במים" כדאמרינן ביבמות (דף עג:) מיעטו רחמנא ממיתה:

פרט לטהור שאכל את הטמא. ד"כי יחללוהו" משמע שמחולל על ידי אכילתו, יצאת זו שמחוללת מקודם על ידי הטומאה:

פסקה טז

טז **אם נאמרו הקלות**. פי' דבפסוק זה נזכר נגיעה בשרץ ונגיעה במת, ושרץ נקרא קלות ומת נקרא חמורות, ובשניהם אסרה התורה לאכול מעשר והוא קלות ויש על זה לא תעשה ד"לא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים" (וא"נ הערב שמש), ואם אכל תרומה שהיא חמור יש על זה מיתה בידי שמים. ושאל הברייתא אם נאמרו הקלות דהיינו על ידי שרץ אסור לאכול מעשר למה נאמר מת החמור והלא בק"ו היינו יודעין ועל זה משני דאלו לא נאמר הייתי אומר דבנגיעה במת שהוא חמור אף במעשר יש מיתה (כי היינו אומרים כשם שבנגיעה בשרץ שהוא קל יש, על תרומה שהוא חמור מיתה ה"ה דבנגיעה במת שהוא חמיר יש על מעשר הקל מיתה). או אלו נאמרו חמורות, דהיינו נגיעה במת יש על מעשר רק ל"ת וכ"ש דבנגיעה בשרץ שהוא קל בודאי אין על מעשר כ"א ל"ת. ועל זה משני דאלו לא נאמר שרץ הקל הייתי אומר דעל ידי נגיעת שרץ שהוא קל יהיה פטור על המעשר לגמרי:

אין אכילה פחותה מכזית. ובפחות מזה הוא רק איסורא בעלמא:

מה קודש אמור להלן בקדשי הגבול. היינו מה דכתיב "בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר" דהאי קרא איירי בתרומה כדאיתא ביבמות (דף עד.) ונקראת קדשי הגבול שנאכלת בכל הגבול:

פסקה יז

יז **זה קנוי קנין עולם**. עבד עברי הנרצע היושב אצלו עד היובל ואפילו הכי אין גופו קנוי כעבד כנעני להאכילו בתרומה:

שהוא קנוי קנין עולם. ואפילו הכי אינו אוכל:

פסקה יח

יח **פסל בו את הערל**. כדכתיב "וכל ערל לא יאכל בו":

איש איש. דהוה מצי למכתב "איש צרוע או זב בקדשים לא יאכל", וכתב "איש איש", לרבות דיש עוד מין איש שאינו טמא ואפילו הכי חשבינן אותו כטמא ואיזהו - זה ערל:

פרשה ה

פסקה א

א **ת"ל כי יקנה נפש קנין כספו וגו'**. ואלו שניהם הלא נקנין בכסף:

אף קנינו שקנה קנין אוכל. דאי לאו הכי הו"ל למכתב "וכהן כי יקנה בכספו הוא יאכל בו":

פסקה ב

ב **יצא עבד עברי**. שאין כסף, שכשנשלם השש יצא לחפשי חנם בלא כסף:

ולא אוציא את של שותפין. פי' עבד כנעני שהוא שותף עם רבו, חציו עבד לרבו וחציו בן חורין לעצמו, שהרי יש לו בו כסף, אף על פי שאינו בכולו. ויש מפרשים שותפין ממש של כהן ושל ישראל:

ת"ל כספו הוא. דמלת "הוא" יתר, דהו"מ למכתב "קנין כספו יאכל בו". מאי "הוא"? ולזה אמרו דמלת "הוא" דבק עם כספו ור"ל כספו הוא כולו אז יאכל בו, ולאפוקי אם אין לו בו אלא חציו:

אף יליד בית שיש בו כסף. היינו שהוא שוה כסף ואז נחשב כמו קנין כסף, ולאפוקי אם הוא מוכה שחין שאין שוה כלום:

ת"ל ויליד בית. דבתר לידה אזלינן אף על פי שאין שוה כלום:

פסקה ה

ה **אבל קנין כסף וכו' אם אין בו כסף**. כגון שנעשה מוכה שחין אחר קנייתו לא יאכל:

ת"ל קנין כספו ויליד ביתו. שיתף הכתוב לשניהן כחדא מדכתיב "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו", לומר ששניהן שוין בדין:

פסקה ו

ו **שיאכיל את אמו בתרומה**. כגון בת ישראל שניסת לכהן ומת ולה הימנו בן שאוכלת בתרומה על ידי בנה:

אם עשה זרע כאב לפסול. כגון בת כהן שנשאת לישראל ומת ולה הימנו בן שאינה אוכלת בתרומה כדכתיב "וזרע אין לה ושבה אל בית אביה", מכלל דכי יש לה לא אכלה:

הן. פי' וכי אתה יכול למילף אכילה מהפסול:

שמדת הפסול מרובה. דיש רבים פוסלין ולא מאכילין כדתנן בפרק אלמנה לכה"ג שהעובר והיבם והאירוסין החרש ובן ט' שנים פוסלין את אמם מלאכול אם היתה בת כהן לישראל ואין מאכילין אם היתה בת ישראל לכהן:

שמידת מאכיל מעוטה. שמעט הם המאכילין ולכן נאמר גם כן שהזרע פוסל ולא מאכיל:

ת"ל ויליד ביתו יאכיל. פי' יליד ביתו נקרא הבן הנולד בביתו, יאכיל דקרי ביה יאכילו, וא"א לומר כשאביו הכהן חי דאז אין צריך לדידיה, אלא אפילו כשאביו מת הוא מאכיל את אמו:

הם יאכלו אם אוכלים ואין הבהמה אוכלת. שלא יאכילנה חטים ולחם הראוי לאדם:

יכול לא תאכל בכרשינין. אסמכתא היא דאין תרומה לכרשינין מן התורה (ר"ש):

ת"ל נפש. וכהן כי יקנה נפש, וגם בהמה בכלל כדדרשינן בפ"ב דביצה דקרא ד"אך אשר יאכל לכל נפש":

בלחמו יצא המת וכו'. פי' אם מת הכהן ואין יורשיו כהנים אין עבדיו אוכלין בתרומה אפילו לא זכו בהן עדיין היורשים (זית רענן):

פסקה ז

ז **אלמנה לכה"ג**. אלמנה בת כהן שנשאת לכה"ג או גרושה לכהן הדיוט שעשאום חללה, מנין שהם פוסלים אותם מן התרומה ולא תאכל תרומה עם היות שבעלה אוכל:

ת"ל לאיש לאיש המאכיל. פי' אפילו המאכיל בעלמא כגון כה"ג באלמנה כיון שהוא זר אצלה פוסל:

פסקה ח

ח **והלא דין הוא**. ולמה צריך קרא לזה:

ומה אם ישראל. שלא בא עליה בעבירה – אין פוסלה מן הכהונה שאלמנת ישראל מותרת לכהן:

ביאתו פוסלתה מן התרומה. כדכתיב "ובת כהן כי תהיה לאיש זר וגו'":

כה"ג שביאתו פוסלתה מן הכהן. שנעשית חללה על ידו:

תאמר בכה"ג שמאכיל אחרות. ואפילו לאחר שפוסלה מן הכהונה הוא נשאר בכהונתו ויש בכחו להאכיל נשים אחרות בתרומה:

פסקה ט

ט **היא בתרומת הקדשים לא תאכל**. היינו במורם מקדשים והוא חזה ושוק כיון דנשאת לזר או שנבעלה לזר אצלה לא תאכל:

הכי גרסינן **מאכלת היא את אמה**:

שניסת לכהן. ומת הכהן:

והלכה הבת ונשאת לישראל. הר"ש גורס "וניסת לעבד או לנכרי", דאפילו בכי האי גווני אף שנפסלה בעצמה מכל מקום מאכלת היא את אמה:

הכי גרסינן **אבל מאכלת היא לאמה**:

פרשה ו

פסקה א

א **אם נאמר וכו' ואם נאמר וכו'**. פי' הרי למדנו למעלה בתרומה שהבן מאכיל לאמו דכתיב "ויליד ביתו הם יאכלו", וקרי ביה הם יאכילו, וכאן למדנו בחזה ושוק שהיא קדשים שהיא מאכלת אמה, ומה הוצרכו שניהם לומר:

קדשים הותרו לזר. קדשים קלים:

ותרומות אין חייבין עליהם משום פיגול נותר וטמא. אף דבתרומה יש גם כן איסור טומאה אבל אין חייבין עליה קרבן חטאת כמו בקדשים (קרבן אהרן). והזית רענן פירש עוד שבקודש שלישי עושה רביעי מה שאין כן בתרומה:

פרק ה

פסקה א

א **יאמר גרושה וכו'**. קאי אקרא דכתיב "ואשה כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה", ושאל התנא יאמר גרושה שהיא חוזרת וכל שכן אלמנה:

פסקה ב

ב **אלמנה להחמיר עליה וכו'**. דביש לה זרע לא תחזור וגרושה להקל עליה דבאין לה זרע תחזור:

פסקה ג

ג **ת"ל וזרע אין לה**. פי' מדכתיב אין ביו"ד דהוא יתר, דמצינו "מאן יבמי" דכתיב בלא יו"ד, והכא כתיב ביו"ד – שמע מינה דאתי למדרש "אין" בשלימות, שאפילו זכר מזרע אין לה, דהיינו אם יש לה זרע זרעה גם כן מעכב אותה מלאכול בתרומה:

בת כהן שניסת לישראל. והישראל מת:

והלכה הבת ונשאת לכהן וכו'. דרך אגב משמיענו דאף זרע זרעה כזו שהוא כה"ג אפילו הכי פוסל את אם אמו שיש לה זרע זרעה מישראל:

פסקה ד

ד **זרע פסול מנין ת"ל וזרע אין לה**. ואף דאפקתיה לעיל לזרע זרעה מסיק בגמרא (קידושין ד, א) דלזרע זרעה לא איצטריך קרא דבני בנים הרי הן כבנים, כי איצטריך קרא לזרע פסול:

כיצד בת ישראל לכהן ובת כהן לישראל. ובשניהם מיירי שהבעל מת. והנה באמת הו"ל לתנא למינקט בציורו רק בת כהן לישראל ואגב נקט בת ישראל לכהן, להשמיענו דכשם שזרע זרעה פסול מהני לפסול אותה מן התרומה כן בבת ישראל לכהן מהני זרע זרעה פסול להאכילה תרומה:

והלכה הבת וניסת וכו'. וגם היא מתה:
בת ישראל לכהן תאכל בתרומה. דהא יש לה ממנו זרע זרעה, אף על גב דהוא פסול. וכן להיפך בבת כהן לישראל:

פסקה ה

ה **וילדה ממנו בן**. והבן מת:
יכול יפסול. אצל בת כהן לישראל או יאכיל אצל בת ישראל לכהן:
תלמוד לומר אין לה. דמשמע דהזרע נחשב על שמה, יצא הזרע מן השפחה ומן הנכרית דבשפחה כתיב "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" – אלמא דהזרע נחשב על שמה. וגם בישראל שבא על הנכרית מוכיח הגמרא ביבמות דף כ"ג מקרא דאין קרוי "בנך" אלא "בנה":

פרק ו

פסקה א

א **פרט לשומרת יבם**. שאינה אוכלת בתרומה בעודה שומרת לו אף שהיא בת כהן דהא אגודה ביבם ולא שבה אל בית אביה:
כנעוריה פרט למעוברת. דיתר הוא, אלא להורות כנעוריה - מה נעוריה ריקנית אף עכשיו תהיה ריקנית:
והלא דין הוא. ולא צריך קרא לזה:
ומה במקום כו' כולד מן האחרון. פי' אם היו בנים מן הראשון ומת ונישאת לאחר ומת בלא בנים, בנה שיש לה מבעל ראשון אינו פוטרה מן היבום:
עשה את העובר כולד. אם יש לה עובר פטור מן היבום:
כאן עשה ולד מן הראשון וכו'. לפוסלה מן התרומה, שהרי יש לה זרע:
אינו דין שנעשה את העובר. של בת כהן מישראל לחשבו כיולד ולפסלה מן התרומה:
שכן עשה את המתים כחיים. שאם היה לו בן ומת אחר מיתת אביו - פטורה היא מן היבום, ר"ל וע"כ הקיל הכתוב עוד קולא לפוטרה מיבום על ידי עובר:
נעשה וכו'. שלא עשה את המתים כחיים. שרק בנה חי פוסלה מתרומת אביה ולא בנה מת שהיה לה מישראל:
אלא בקדשי הגבול. שהיא התרומה לומר דחוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק, ויליף דבר זה מקרא מדאמר "לחם" ולא "בשר". אי נמי מדקרייה "לחם אביה" וזה לא יאמר אלא על התרומה שהיא קנויה לו שאינה משיורי שולחן המלך, מה שאין כן בקדשים שאינם אלא משאת פני האלהים משלו ומשולחן גבוה קזכו (שם בגמרא דף פ"ז):

פסקה ב

ב **הכי גרסינן תלמוד לומר וכל זר לא יאכל בו ואיש כו'**. [וכן איתא בילקוט], פי' מדסמיך "ואיש" אצל "וכל זר" - שמע מינה דהאי איש גם כן זר הוא:

פרט לקטן. קשה, פשיטא דקטן לאו בר חיובא הוא. וי"ל דאשמועינן דאפילו המאכיל לבניו קטנים פטור מחומש כדאיתא שם פ"ז מ"ג [זית רענן]:

או יכול שאני מוציא בן ט' ויום אחד ת"ל ואיש. הוי"ו בא לרבות. קשה מה ענין בן ט' שנים ויום אחד לכאן. זה שייך רק דביאתו ביאה ואשת איש חייב מיתה על ידו והוא פטור אבל לענין אכילה מה חילוק בין בן ט' לפחות מן ט'? [זית רענן. עיי"ש שהאריך וגרס באופן אחר. והגר"א כתב בהגהותיו דכל זה מיותר, וכן באדרת אליהו שלו השמיט מאמר זה לגמרי.]:

פסקה ג

ג **אין אכילה פחותה מכזית**. לחייבו חומש:

מה קודש האמור להלן. "וכל זר לא יאכל קודש:

בקדשי הגבול. דכל הפרשה שם איירי בזה:

פסקה ד

ד **פרט למזיד**. שאינו משלם חומש ומיירי בשלא התרו בו, דאי התרו ביה מחייב מלקות משום "וכל זר לא יאכל קודש" וקיי"ל דאינו לוקה ומשלם ופטור אפילו מקרן (קרבן אהרן):

מבשר ק"ק. כגון חטאת ואשם לאחר זריקת דמים דאין בו מעילה דגבי מעילה כתיב "וחטאה בשגגה מקדשי ה'" – קדשים המיוחדים לה' יש בו מעילה ומשלם חומש ואשם. ולא שאינן מיוחדים, דהיינו לאחר זריקה, דאינו משלם אלא קרן ולא חומש אף שהיה בשגגה:

לוקחים בדמו שלמים. שלא להוציא דמי קדשים לחולין. וכתב הראב"ד שאין זה אלא מעלה בעלמא שהרי התשלומין חולין גמורים הן, עיי"ש:

הוא וחומשו חמשה. היינו חומש מלבר שהוא רביע של קרן ודייק זה מדכתיב "עליו" - משמע שהחמישית יהיה עליו של קרן, נמצא שעם חומשו יהיה הקרן וחומשו חמשה, והוא רביעית מה שאכל שהוא חומש הכל (קרבן אהרן):

פסקה ה

ה **מנין שאין משלמים**. מה שאכל מן התרומה:

הכי גרסינן מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר. דהיינו לאחר שזכו בההפקר. והטעם בכל זה שאנן בעינן שהתשלומין יהיה ראוי לעשות קודש כדכתיב "ונתן לכהן את

הקודש", שהתשלומין נעשין תרומה, וכיון דכל אלו פטורין מן התרומות ומן המעשרות - לא מקרי זה ראוי לעשות קודש. ולא דמי לחולין מתוקנים שמשלמין בהן דהנהו היו ראויין לעשות קודש קודם שנתקנו אבל לקט שכחה ופאה מעולם נראו להיות קודש:

ולא ממעשר ראשון שנטלה תרומתו ולא וכו' שנפדו. והטעם כדמסיים לקמיה שאין הקדש פודה וכו' דענין אלו התשלומין הוא כמין פדיה לקודש הראשון וחל ההקדש על אלו התשלומין וקאמר דאף על גב דנטלו תרומתן וההקדש נפדה כיון דקודם שנטלו תרומתן וההקדש קודם שנפדה לא היו חזו לתשלומין שאין הקדש פודה הקדש - השתא נמי לא חזו:

משלמים מכולם. דכיון שנטלו תרומתן וכן מעשר שני והקדש שנפדו הן כחולין לכל דבר:

פסקה ו

ו **תלמוד לומר ונתן לכהן את הקודש**. הוה אמינא ד"הקודש" משמע הקודש שאכל וזה אי אפשר שכבר אכלו, אלא הכונה ממינו שאין משלמין רק ממינו:

לפיכך וכו'. פי' מפני שאינו יכול לשלם ממין על שאינו מינו אם אכל בשנה השביעית קישואין של תרומה של ערב שביעית ואין קישואין של ששית מצויין לשלם מהן דכבר נתקשו ולא חזו לאכילה ומין אחר אין יכול לשלם ומשל שביעית בעצמו אינו יכול לשלם דאסור לפרוע חובו מפירות שביעית כדאמרינן בפרק בתרא דעכו"ם מפני שהן הפקר לכל, ולפיכך צריך להמתין עד מוצאי שביעית וישלם:

משלמין ממין על שאינו מינו. דהוא מוכיח מן המקרא להיפך "ונתן לכהן את הקודש" - כל שהוא ראוי להיות קודש, וגם זה ראוי להיות קודש (שם בפ"ו דתרומות):

פסקה ז

ז **יכול תהא הפרשתו וכו'**. היינו שמשעה שהפריש הזר התבואה להתשלומין עבור התרומה שאכל יהיה חייב על זה קרן וחומש כשאוכלה:

מתנתו מקדשתו. היינו משעה שנתן ולא קודם:

אף הפרשתו מקדשתו. טעמו ד"את הקדש" כתיב, שהיה כבר קודם נתינה (ראב"ד. וכתב דבתרומה עצמה כולי עלמא לא פליגי דמשעת הפרשה חייב עליה קרן וחומש כדמוכח בפ"ו דתרומות במשנה ועוד ראיות עיי"ש):

ולא יחללו להביא את הסך ואת השותה. סך בשמן של תרומה או שותה יין של תרומה והיינו ד"ולא יחללו" יתירא הוא דכבר כתיב "ומתו בו כי יחללוהו", אלא לרבות אלו. ובגמרא (נדה לב, א) מפרש שהוא להביא את הסך כשותה, דשתיה גופא לא אצטריך לרבויא דשתיה בכלל אכילה:

פסקה ט

ט **יכול יהיו חייבים**. קרן וחומש על התרומה שבטבל אם אכל טבל קודם שהפרישו התרומה ממנה בשגגה:

תלמוד לומר אשר ירימו לה'. דמשמע מה שהרימו הוא דחייבין עליו ולא מה שירימו עדיין לעתיד:

פסקה י

י **והשיאו אותם וכו' חייבין מיתה**. קרא יתירא קדריש דכיון דכתיב "ולא יחללו את קדשי בני ישראל" דהוא קאי שלא להאכיל תרומה לזרים, ויש על זה חיוב מיתה דילפינן חלול חלול מטמא שאכל תרומה דכתיב "ומתו בו כי יחללוהו" – למה לי למכתב "והשיאו אותם עון אשמה"? אלא ודאי להביא הטבל עצמו שהתרומה באה ממנו שהכל זרים אצלו קודם שהופרש התרומה ממנו שהוא בעון אשמה האמור בתרומה כשאוכלה זר, ומאי ניהו? מיתה כנ"ל:

באכלם את קדשיהם פרט לזורע ולמטמא. פי' קרא קדריש באכלם קדשיהם דהיינו הם עצמם ולאפוקי אם זרעם ואכלם גידוליהן, שהזורע התרומה והטבל גידוליהן חולין וזר האוכל מהן פטור אלא שאסורין לזרים כדאיתא במשנת תרומות. וקדריש נמי "באכלם" - על אכילתם בטומאה יש נשיאת עון מיתה אבל המטמא הטבל והתרומה אין בו עון מיתה, ואף על פי שהזהיר הכתוב על שמירת התרומה שלא תטמא התרומה כדכתיב "ושמרו את משמרת ולא ישאו עליו חטא" – אפילו הכי לא חייב מיתה אלא על אכילתה ולא על טומאתה:

ואי קשיא לך הא אוקימנא להאי קרא בטבל וטומאת תרומה מאי עבידתא הכא? הא לא קשיא, דפשטיה דקרא בתרומה קעסיק ואתי דהא כתיב לעיל מינה "ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה'", והכא נמי כתיב "באכלם את קדשיהם" ותרומה ודאי אקרי קודש (כל זה מראב"ד):

כי אני ה' מקדשם להגיד מה גרם. פי' מאיזה טעם חייב מיתה שפגם בכבוד הקב"ה:

פרשה ז

פסקה א

א **ישראל אלו ישראל**. פי' אלו נאמר "מבית ישראל" לבד הייתי אומר דרק לישראל נאמר זו המצוה:

פסקה ב

ב **אם כן מה תלמוד לומר איש איש**. פי' מאחר שרבינו הכל, מה יש לנו עוד לרבות. וע"כ דאתי לרבות גם עכו"ם:

מנין לרבות את השלמים. שמקבלין מן העכו"ם:
ת"ל נדריהם. ושלמים הם מדברים הבאים בנדר:
מנין לרבות את התודה ת"ל נדבותם. פי' מדכתיב תרי ריבוי מרבינן גם תודה, דאי לאו הכי לא היו מרבינן אלא שלמים שמצויים יותר, דתודה באה רק על ארבעה דברים שצריכין להודות כדאמרינן בברכות (דף נד.):
מנין לרבות את העופות וכו'. דבפסוק זה לא נזכר רק בקר וכשבים ועזים:
והיין והלבונה והעצים. שיוכל העכו"ם להתנדב כל אלו:
ת"ל נדריהם לכל נדריהם. פי' דהיה לו לומר "נדריהם" ואמר "לכל" לרבות גם אלו:
אם כן למה נאמר וכו' לעולה. דמשמע שאין מביאין אלא עולה:
פרט לנזירות. כלומר עולה סתם יכולין להביא ולא עולה נזירות, שאם נדר בנזיר אין נזירות חלה עליו:
דברי ר"ע אמר לו ר"י הגלילי. ובמנחות (מנחות עג, ב) הגירסא להיפך "דברי ר"י הגלילי אמר לו ר"ע":
אין כאן אלא עולה בלבד. ומפרש שם בגמרא דה"ק, אפילו הוא מביא שלמים יהיו עולות:
לרצונכם אין כופין את הצבור על כרחם. פי' לפי מה שידוע שקרבנות באין בשותפות ובנדבת צבור דהיינו קיץ המזבח כשהוא בטל, וסד"א שהבית דין יכופו את הצבור על כך כשם שכופין אותן על התמידין כדאיתא בספרי פרשת פנחס – קמ"ל דאין כופין (זית רענן):
ומיהו על שקלים להביא לתרומת הלשכה כדי ליקח מהן קרבנות צבור ודאי דכופין כדתנן פרק קמא דשקלים שממשכנין על זה עי"ש:
ואין תמות וזכרות בעופות. ר"ל דאפילו בעל מום כשר וגם אין חילוק בין זכר לנקבה:
ושנסמית עינה. היינו שנחטטה והוא בכלל מחוסר אבר, דאילו סימוי עין בלבד הוא בכלל בעל מום וכשר:

פסקה ג

ג **ת"ל כל אשר בו מום**. פי' "כל" אתי לרבות מום עובר:

פסקה ד

ד **הרי בל תשחט אמור למטה**. מפרש בפרק קמא דתמורה תרי לא תקריבו אמרו בפרשה, חד "כל אשר בו מום לא תקריבו" והשני עורת וגו' לא תקריבו, ותרתי למה לי, אלא הראשון על המקדיש בעל מום והשני על השחיטה הבא אחר ההקדש. ואם כן המקדיש בעל מום ושוחטו עובר על שני לאוין - בל תקדיש ובל תשחט:

פסקה ה

ה **ובל תזרק את הדם**. היינו מלא תקריבו דגבי מעוך וכתות, ובל תקטיר את כל החלב מן הפסוק "ואשה לא תתנו מהם". ובל תקטיר מקצתו מדכתיב "מהם" (תמורה ה, א):

אף משום בל תקבל את הדם. טעמו דכתיב "ומיד בן נכר לא תקריבו" דלא איצטריך דמאי שנא קרבן זה משאר קרבנות, אלא לרבות קבלת הדם. ורבנן ס"ל דאצטריך לגופיה דסד"א הואיל ובני נח אין מצווין על המומין כשהם מקריבים לשמים על במתם - אנן נמי נקבל מינהון במומין, ורק שלא יהא מחוסר אבר. קמ"ל לא תקריבו מכל אלה דלא מקבלינן:

מלמד שאין מרצין. פי' אין דם בעלי מום מרצה כלל שאפילו עלה למזבח ירד (זבחים פד, א):

פסקה ו

ו **הכי גרסינן איש היחיד מביא וכו' או אינו אומר איש וכו' כשהוא אומר ואיש לרבות השותפין. הא מה אני מקיים איש וכו'**. [קרבן אהרן והגר"א]. ושורש הדבר דיש כאן מיעוט וריבוי. איש הוא מיעוט (דהוי מצי למיכתב וכי יקריב). והוי"ו של "ואיש" היא ריבוי. ומסבתרא יותר שהמיעוט קאי על צבור שהוא רבים ורחוק יותר מן יחיד, מה שאין כן שותפין אינו רחוק כל כך מן יחיד:

ועתה נבאר הברייתא. איש היינו הפסוק "ואיש כי יקריב זבח שלמים לפלא נדר או נדבה. תיבת "איש" בא למעט דוקא איש דהוא היחיד מביא שלמה נדבה ולא הצבור דאין יכולין לנדב שלמים רק שלמי חובה והוא כבשי עצרת:

פסקה ז

ז **אלא להוציא את השותפים**. פי' וכל שכן צבור דבודאי אינו בכלל יחיד כשהוא אומר ואיש לרבות השותפין דגם הם בכלל יחידים. הא מה אני מקיים איש, ר"ל המיעוט, דאיש ע"כ אתי למעט רק צבור לבד:

פסקה ח

ח **מנין לרבות העולה**. אין הכוונה שיהא פסול במומין דהרי כתיב בריש הפרשה בהדיא, אלא שיהא גם בו נוהג מה דמסיים הכתוב במ"ע ול"ת "כל מום לא יהיה בו" דהיינו שלא יעשה בו מום:

תלמוד לומר נדר. ועולה באה נדר:

מנין לרבות התודה ת"ל נדבה. דשני אלו באים בנדר ונדבה, ומה דנקט נדר גבי עולה משום דהיא באה על דרישת סליחת עון ההרהור ולזה היה באה על נדר שהוא הרי עלי

שהוא כמין חובה, ותודה באה על הודאת טובו ועל שמחה ולזה היא נדבת הלב פשוטה מבלי מכריח, ולזה מרבה לה ממילת "נדבה" [קרבן אהרן]:

לרבות את היולדת ואת הנזירות. קרבן יולדת דמביא כבש לעולה וקרבן נזירות דגם הם צריך שיהיו תמימים:

ת"ל לפלא. וכתיב בנזירות "כי יפליא לנדור", מה כאן תמימים אף התם תמימים. ויולדת אתיא מקרבן נזירות משום דשניהם אתו להפריש מהטומאה אשר היתה לו:

ת"ל בצאן. דחטאת ואשם דיחיד לא אתי אלא מן הצאן חוץ מפר כה"ג והכא ביחיד קמישתעי דכתיב "ואיש כי יקריב":

מנין לרבות את המעשר ת"ל בבקר. דבכור ומעשה באין גם מן הבקר:

ת"ל בבקר או בבקר. פי' דהוה מצי למכתב "בקר" וכתב "או בבקר" (דהיינו מה דכתיב או לנדבה דשם לא מרבי מידי ושדי ליה גבי בקר), וכן הוה מצי למכתב "בצאן" וכתב "או בצאן" לרבות. ועיין בהגהות הגר"א:

פסקה ט

ט **תמים יהיה לרצון מצוה עשה**. היינו שישאר כן בלא מום ופירושו דאם עבר ועשה בו מום הרי זה עובר בעשה זו מלבד הלא תעשה דלקמיה:

ת"ל כל מום לא יהיה בו. שהוא יתר, דיש כמה לאוין על ההקדש בע"מ ועל שחיטתו ועל זריקתו וכנ"ל, אלא דבא להורות שלא יעשה בו מום ודרשו "לא יהיה" כמו לא יהיה בו מום:

ונשתבר. היינו שנעשה בו מום:

יכול יהיה עובר עליו. דהוה ליה לאסוקי אדעתיה ולשמרו שלא יפול מן הגג:

ת"ל כל מום לא יהיה בו. ולא כתיב "לא יפול בו מום", אכן אם הניחו שם כדי שיפול בו מום זהו נמי לא יהיה כיון שמתחלה כונתו לכך:

פסקה י

י **מכאן אמרו**. פי' מקרא זה נולד הפלוגתא בין החכמים:

שאחזו דם. חולי הבא מחמת ריבוי הדם:

את הדם. היינו אפילו במקום שאין עושין בו מום דמתוך שאדם בהול על ממונו אי שרית ליה במקום שאין עושין בו מום אתי למעבד במקום שעושין בו מום ואף על פי שהמום יעשה מאיליו ואינו מתכוין אליו סבר ר' יהודה דבר שאינו מתכוין אסור:

יקיז. בין מת בין שלא מת:

ובלבד שלא יעשה בו מום. דסברי רבנן דלא גזרינן מקום שאין עושין בו מום אטו מקום שעושין בו מום, אכן צריך להזהר בהקיזו שלא יבוא לידי מום שאם מקיז סמוך לאוזן או לניב שפתיים או לחוטם צריך ליזהר שלא יפגום את אזנו או את נבי שפתיו:

ואם עשה בו מום. על ידי ההקזה הרי זה לא ישחוט עליו אע"ג שעשאו שלא בכוונה ס"ל דבר שאין מתכוין אסור והוי כמו שהטיל בכונה:

יקיז אף על פי שעושה בו מום. פי' אף על פי שאפשר שעל ידי ההקזה יעשה בו מום סבר ר"ש דדבר שאין מתכוין מותר, ולא שיקיז במקום שודאי עושה בו מום דהא מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. ולר' שמעון אם נעשה בו מום נשחט עליו (בכורות לז, א):

פסקה יא

יא **אפילו בעינו אחת**. דעורת שם דבר של עורון וכונת הכתוב שלא יהיה בו עורון:

מה ת"ל. שפשיטא ששבר הוא מום:

לפי שנאמר. באדם ולקמן ילפינן ליתן מה שנכתב באדם בבהמה:

שבר זנב. אם נשבר עצם מהזנב:

ת"ל או שבור. בכל מקום:

ת"ל שבר יד. פי' להכי נתייחד באדם השבר ליד או לרגל ללמד שכל שבר שלא יהיה בגלוי כשברם אינו מום ולזה שבר הצלע אינו מום שהוא שבר נסתר:

פסקה יב

יב **חרוץ**. כמו חריצין ונעוצין שנראה מקומו חסר:

ריס של עיניו. היינו עפעף של עין אחת:

שניקב ושנפגם. תרוויהו יש על ידם חסרון ונסדק אין בו חסרון. ושיעור הפגימה כדי חגירת צפורן:

חוטיו החיצונית. רמב"ם פירש שהם שני החוטין הבולטין בגופו של חיך קרוב לשיפוי כובע והם נראים לעין בשעה שפותח את פיו והפנימיות הן הפיקות ולהן קרא ר' חנינא מתאימות מפני שהן מזדווגות ורש"י פירש חיטיו החצונית הם שיניו שבאמצע הפה:

ושנגממו. נימוקו ולא נשאר מהם אלא רושם מעט ואינם בולטות כמו שרגילים להיות. והפנימיות שינים הגדולים שקורין משיליי"ש שנעקרו לגמרי ואז הוי מום:

המתאימות. לרש"י הם שינים הגדולים שאחת נראית כשתים המתאימות כתאומות ומשם ולפנים אינו נחשב מום אליבא דכולי עלמא והמחלוקת הוא במתאימות עצמן שלתנא קמא אם נעקרו לגמרי הוי מום, ור"ח אמר שהן עצמן כלפנים והוי מום שבסתר ואינו מום אפילו נעקרו:

פסקה יג

יג **יבלת זה בעל יבלת**. עיין בקרבן אהרן שנדחק מאוד למה קראו "בעל", והגר"א מחק תיבת "בעל" מדלא הזכירו בשארי דברים. והאי יבלת פירשו בגמרא שהוא ביבלת שבעין, שיבלת שבגוף תלתול בעלמא הוא ואינו מום לפסול אלא קרא מיירי ביבלת שבשחור העין ואית ביה שער:

גרב זה החרס. שחין שקשה כחרס:

חזזית מצרית. שהובא על המצריים:

ולהלן. גבי אדם:

ת"ל גרב גרב לגז"ש ילפת ילפת לגז"ש. בגמרא אמר דהוא מופנה, דאי לאו הכי איכא למפרך דאדם מבהמה לא יליף שכן היא עצמה קריבה ע"ג המזבח ולכך החמיר בה התורה, ובהמה מאדם לא יליף שכן נתרבה במצות. ואיזה מהן הוא מופנה? איתא בגמרא דגרב מופנה דהוי מייתינן ליה בק"ו, דמה ילפת דלא מאוסה הוי מומא, גרב דמאיסא לא כל שכן. ואם כן גרב דכתיב בבהמה ולמעלה באדם שניהם יתירים ולא נכתבו אלא לגזירה שוה:

פרק ז

פסקה א

א **אמור למעלה**. דהראשון דרשנו אותו לפועל ראשון שהוא ההקדש:

הא. אינו אומר פעם שניה לא תקריבו אלא לפועל השני אשר יעשה אחר ההקדש שהיא השחיטה וכאילו אמר לא תשחטו:

פסקה ב

ב **אלה אין וכו'**. דמלת "אלה" מיעוטא הוא למעט אלו שנעשו בהם שום מלאכה דהיה נראה לנו דגם הם לאו בר הקרבה הוא, קמ"ל:

פסקה ג

ג **העגלה**. ערופה שאין המום פוסלה, דלא כתיב בה תמימה, העבודה פוסלת בה דהא כתוב "אשר לא עובד בה", ומשמע שהעבודה יותר חסרון מן מום קדשים וכו':

אבל אתה מקריב וכו'. דאע"ג דעל ידי העבודה עבר על לאו דלא תעבוד בבכור שורך, מכל מקום לא מיפסל בזה להקרבה:

פסקה ד

ד **על המזבח זה הדם**. דהיינו הזורק מהם הדם על המזבח גם כן עובר בלאו:

לה' לרבות שעיר המשתלח. דמום פוסל בו דכתיב לה', דהוא יתר דכל אשה לה' הוא, אלא הכונה כל הנעשה לה' ושעיר הזה אף דהוא משתלח לעזאזל אפילו הכי לשם השם

הוא נשלח לעזאזל. וצריך לריבוייה משום דכתיב ואשה לא תתנו מהם, והאי אינו עולה לאשים, קמ"ל כיון דמרצה כאשים הוא עובר נמי בלאו:

פסקה ה

ה **כל הפסולים**. כגון מחוסר זמן ואותו ואת בנו דהוא גם כן כמחוסר זמן:

ת"ל ושור ושה. דיתירא הוא, דהוה ליה למכתב ושרוע וקלוט, אלא למסמכיה למעלה דעובר בזה גם בחמשה לאוין האמור מקודם. ובחולין (דף פא.) מסיק דהכתוב נתקו לעשה דכתיב ומיום השמיני והלאה ירצה, אבל לא קודם, ולאו הבא מכלל עשה - עשה. וכתב הר"ש דלאו זה הוי כלאו שבכללות דכלל נמי פגול וטמא שלא לזרקם ושלא להקטירם:

פסקה ו

ו **שרוע**. שנשמטה יריכו:

דומה לשל חמור. שהיתה פרסתו עגולה ואף על גב דאין דומה מכל וכל לחמור דהיתה פרסתו סדוקה מכל מקום הוי מום דפרסות בהמה טהורה אינם עגולין. ונראה דכל שכן אם לא היתה סדוקה אע"ג דלא היתה עגולה, בודאי הוי מום. וזהו קלוט האמור בתורה:

לבדק הבית. פי' לקדשי בדק הבית יוכל לנדב בעל מום, דלמזבח לא אפשר לאקרוביה דהא כתיב "לא תתנו מהם":

ומנין אף לנדר. נדבה נקרא כשאמר הרי זו, ונדר כשאמר הרי עלי, וקאמר התנא מנין כשאומר הרי עלי בהמה לקדשי בה"ב שיכול להפריש בהמת בעלת מום:

ת"ל ולנדר. דאי מלת "ולנדר" לא קאי אלא על לא ירצה הול"ל ולא ירצה לנדר, או יאמר על כל פנים לנדר לא ירצה, כיון דהוא דבר בפני עצמו, אלא ע"כ דמלת "ולנדר" קאי גם כן על תעשה אותו, והכי קאמר קרא נדבה תעשה אותו ולנדר גם כן תעשה אותו לבדק הבית:

ת"ל לא ירצה. ואין הרצאה אלא בקדשי מזבח דשייך בהו הרצאה כדכתיב ונרצה לו לכפר עליו, וה"ק נדבה תעשה אותו לבדק הבית ולנדר גם כן רשאי לבדק הבית אבל לא ירצה למזבח:

אין לי אלא נדר. דפשטיה דקרא לא ירצה אנדר קאי, דהיינו האומר הרי עלי בהמה זו לקרבן, אם הוא בעל מום לא ירצה למזבח. ומנין להאומר הרי זו למזבח דאסור גם כן מבעלי מום:

ת"ל ולנדר ולנדבה לא ירצה. והוא כמו שאמר מקודם דהאי "ולנדר" אלמעלה קאי והכי קאמר נדבה תעשה אותו (לבה"ב) ולנדר גם כן תעשה אותו ושניהם בין נדר ובין נדבה לא ירצה למזבח. ופשטיה דקרא הוא כמו שכתב הרמב"ן בפירושו דרוב הנותנים דבר

מה להקדש בדק הבית הוא בנדבה, והנותנים למזבח הוא בתורת נדר, עיי"ש שהוכיח כן מסברא ומקרא. ולכך תפס הכתוב לשון נדבה אצל בדק הבית ולשון נדר אצל הנותנים למזבח:

ועיקר הוכחת חכמים דלא יתכן לומר שיחלק התכוב אצל שרוע וקלוט, דלנדבה מותר להקריבו ע"ג המזבח ולנדר לא, מה שלא חלק הכתוב בשום מום אחר. ועוד אי לנדבה מותר להקריבו על המזבח המל"ל נדבה תקריב אותו לשון הקרבה. אלא לאו דעל בדק הבית קאי:

ממקומו הוא מוכרע. דאיירי הכתוב בקדשי מזבח:

ה"ג שנאמר ונרצה לו. בתמורה (תמורה ז, א) פריך רבי היינו ת"ק דגם ת"ק מלא ירצה יליף ליה. ומשני דאיכא בינייהו אם הקדיש הבעל מום שיקנו מדמיו נסכים למזבח, דלת"ק חייב דהא נסכים נמי מקריבין לגבי מזבח, ולרבי פטור דהאי לא ירצה אינו מדבר אלא בהרצאת גופיה אבל לנסכין פטור:

פסקה ז

ז **אותו אתה עושה**. דהאי "אותו" מיעוטא הוא להורות דדוקא לבעל מום אתה עושה נדבה לקדשי בדק הבית ולא לתמימים:

פסקה ח

ח **ומנין אף בל"ת וכו' לאמור**. והוא כמו דכתיב לא אמור, פי' אמור להם לישראל שיש בזה לאו. ודוקא כל היכי דאיכא בפרשה לאו הבא מכלל עשה כי הכא ונאמר בתחלת הפרשה לאמור – אז ס"ל לר' יהודה דהוי כמו לאו גמור ולוקין עליו אבל אשר לאמור שבשאר הפרשיות לא דרשינן כן:

פסקה ט

ט **ומעוך וכתות**. כתות כתוש יותר ממעוך:

נתוק. תלוש ביד וכרות הוא על ידי כלי:

כולן בביצים. פי' שהיו הביצים מעוכין או כתושין או נתוקין (דהיינו שהיו תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויין בהן אבל נתונים המה בתוך הכיס והכיס לא נתלש), או כרותין בכלי ועודן בכיס ומפרש בבכורות (דף לט:) דהאי בביצים היינו אף בביצים נקרא מום שבגלוי וכל שכן בגיד. ור"א אומר כולן בגיד, היינו דוקא בגיד אבל בביצים לא הוי מום שבגלוי דהא הם בתוך הכיס. ור' יוסי סבר מעוך וכתות אף בבצים הוי מום דהא ליתנהו, נתוק וכרות בגיד ולא בבצים דהא איתנהו אלא שהם בתוך הכיס ולא הוי מום שבגלוי:

פסקה י

י **זו היא שאמר ר' יוסי בר' יהודה**. פי' מזה הכתוב הוכיח דאף המקבל את הדם של בעל מום כדי לזרוק גם כן עובר בלאו. והנה מסגנון סדר הברייתא על פסוקי התורה משמע דקאי על "ולא תקריבו" האמור אצל מעוך וכתות אבל מסקנת הגמרא דזה מיבעי לזריקת הדם ור' יוסי ברבי יהודא נפיק ליה מ"לא תקריבו" האמור אח"כ "ומיד בן נכר לא תקריבו וכו'":

פסקה יא

יא **אלא שלא יקריב**. המעוך וכתות כבר:

שלא יעשו. שלא יהיו מסרסים הבהמות:

ת"ל לא תעשו. דעשייה זו להקרבה לא איצטריכא דהא כבר אמר לא תקריבו אלא להורות שלא יעשה המעיכה והכתיתה:

אלא תמימים. דעל ידי זה יפסלם להקרבה בעלי מומים מנין דבלאו הכי לא חזו להקרבה:

ת"ל לא תעשו. דסתמא כתיב ובכל גוונא אסור:

אין לי אלא בהמה. דרישיה דקרא בבהמה הראויה ליקרב משתעי:

ת"ל בארצכם. שמשמעו כל שבארצכם לא תעשו זה וחיה ועוף וכן בהמה טמאה בכלל מה שבארצכם הוא:

בכל מקום שאתם. מדלא כתיב "ובארצכם לא יעשה" דהיה דבר התלוי בארץ אלא "לא תעשו" הטיל הכתוב דבר זה על האדם והוא חובת הגוף ונוהגת אף בחוץ לארץ:

ת"ל ובכם. היינו מדלא דכתיב "ובארץ לא תעשו" צרף אות ו' ב' מהתחלת התיבה עם אות כ' ם' מסוף התיבה, דגורעין ומוסיפין ודורשין הוי תיבת **ובכם**:

פסקה יב

יב **מנין שאין מקבלים שקלים מן העכו"ם וכו'**. הוא כונה שניה בפסוק דלא מיירי כלל לענין מומין:

ת"ל מכל אלה. והוא קאי על כל הפרשה דמיירי גם בתמימים וא"א לומר שלא נקבל מהם כלל דהא מרבינן לעיל מאיש איש וע"כ דשם הוא לבד מקרבנות צבור:

ומנין שהנקיבות בסירוס. דהיינו שלא יחתוך האם שלה כדי שלא תלד:

ת"ל כי משחתם בהם. וקאי זה גם על מה שכתב "בארצכם לא תעשו" דהיינו לסרס אותם כי על ידי זה היא משחית אותם וחיתוך האם גם כן בכלל השחתה הוא:

ר"י אומר בהם אין נקיבות בסירוס. ד"בהם" משמע דיהיה מינכר השחתה בהם לאפוקי בנקיבות על ידי חיתוך האם אין מינכר כלל מלמעלה:

פרשה ח

פסקה א

א **לא אדם**. דכהן יוצא דופן כשר לעבודה:

בחולים. כמו בחולין:

לא עשה בה את המקריבים כקריבים. דכהן טריפה כשר לעבודה ובהמה טריפה פסולה לקרבן כדאמרינן במנחות (דף ה:):

פסקה ג

ג **פרט לכלאים**. הבא משור וכשב ביחד:

או עז פרט לנדמה. שהוא רחל ודומה לעז:

פרט ליתום. שמתה אמו או נשחטה קודם שנגמר לידתה:

ונאמר להלן תחת. במעשר "תחת השבט":

אף תחת האמור להלן פרט לכלאים וכו'. שאינו נכנס לדיר להתעשר:

ומה להלן פרט לטריפה. דכתיב "כל אשר יעבור תחת השבט" פרט לטרפה שאינה עוברת שהרי אחת מן הטריפה כשנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה כדאמרינן בחולין (דף עה.):

אף תחת האמור כאן פרט לטריפה. בפרק כל האסורין (תמורה כט, ב) מצריך להו להני תרי קראי דממעט בהו טריפה האי קרא וקרא דמן הבקר:

פסקה ד

ד **מה ת"ל והיה שבעת ימים תחת אמו**. פי' מפני מה שינה הכתוב לכתוב תחת:

לפי שנאמר וכו'. בבכור:

ת"ל תחת אמו. פי' שיתקיים כל שבעה:

שעה אחת. דבעינן שיהיה גמר לידה כשהיא חיה ואח"כ גם כן כאיזה רגעים ור"י הגלילי בא לפרש קראי למה הכא כתיב תחת אמו וגבי בכור אומר עם אמו, וגם שתחת אמו לא ממש תחתה דבעינן שהיא גם כן תתקיים איזה רגעים אחר יציאת הולד:

פסקה ה

ה **ובשמיני עצמו יהיה אסור**. דהכי משמע מתיבת "והלאה" דלא התיר אלא הלאה ליום השמיני:

ת"ל בבכור וכו'. ולמידין אנו משם לכאן:

ת"ל במוקדשים וכו'. ולמידין אנו מן המוקדשין לבכור:

אדון אני וכו'. פי' נאמר דדיניהם חלוקין ולא נלמוד זה מזה וע"כ נאמר דבכור מותר רק בח' ולאחר ח' יהיה אסור ובמוקדשים להיפך:

ת"ל אמו אמו לגז"ש. ליתן האמור של זה בזה:

פסקה ו

ו **ירצה אשה לאישים**. היינו להעלות אותו לאישים:

מנין אף להקדש. שלא יקדישנו בעודו מחוסר זמן:

ת"ל לקרבן. שלא יאמר עליו לקרבן בעודו מחוסר זמן:

לרבות שעיר המשתלח. אף שאינו עולה לאישים מכל מקום כל ענינו לשם השם הוא:

פסקה ז

ז **ת"ל ירצה לקרבן אשה לה' ושור או שה וכו'**. וי"ו מוסיף על ענין ראשון דמיירי בקדשים ולהורות דאף בקדשים נוהג דין זה והוא בתנאי אימתי ירצה מיום השמיני והלאה כשלא תשחטו אותם ביום אחד:

פסקה ח

ח **והלא דין הוא**. שתהא נוהגת ולזה איצטריך קרא למעוטי:

חיה שהוא במצות כיסוי. כדכתיב קרא "כי יצוד ציד חיה או עוף וגו' וכסהו בעפר":

פסקה ט

ט **עוף שהוא באם על הבנים**. ומצוה זו קרובה למצות אותו ואת בנו דנראה דטעם אחד יש להם ולהכי היה מן הראוי לומר אחר שהיא נוהגת בבהמה אשר לא הראה הכתוב רחנות זה מכל שכן שתהיה נוהגת בעוף דהראה הכתוב רחמנות זה:

פסקה יא

יא **נוהג בזכרים כבנקיבות**. דהיינו יהיה נוהג באב ובנו כאם ובנה דקרא "אותו" אמר דהוא מורה על זכר ובאומרו "ובנו" משמע לאמו דהוא כרוך אחריה:

ודין הוא. שלא נעשה אב כאם ואין צריך קרא לזה:

מה אם על הבנים לא עשה וכו'. דכתיב "והאם רובצת" ולא האב רובץ. אי נמי מדהדר כתב "שלח תשלח את האם" משמע דהאם דוקא:

פסקה יב

יב **שלא עשה בו את המזומן וכו'**. ר"ל שיש בהם גם כן קולא אחרת שאינו נוהג במזומן, היינו בעוף שהוא תחת ידו אינו נוהג דין זה כלל, לכך הקיל גם בזה שלא יהיה חייב אלא באם, תאמר באותו ואת בנו דהחמיר בו וכו', והואיל וחמור הוא דין הוא שינהוג בשניהם:

ת"ל אותו. פי' מקרא זה ידעינן דאינו נוהג רק באחד ולא בשנים, אכן עדיין לא ידענו באיזה מהם אם באב או באם:

פרק ח

פסקה א

א **אחר שחלק הכתוב**. כצ"ל. [וכן איתא בגמרא חולין ע"ח], פירוש: אחר דחלק הכתוב וגילה לנו דעל אחד חייב ולא על שנים, זכית לדין שדנת בראשונה ללמוד ממנו שאין חייב אלא על האם (ולא נוכל עתה לפרוך פירכא מה לאם על הבנים שלא עשה בו את המזומן כאינו מזומן תאמר כאן וכו' – שזה לא שייך אלא בעת שרצינו בענינינו לחייב בשניהם):

פסקה ב

ב **ואם נפשך לומר**. להשיב תשובה על דברינו דהיינו מדכתב "אותו" משמע דיורה על זכר ולא נקיבה (גמרא):

אותו ואת בנו את שבנו כרוך אחריו וכו'. פי' הרי מלת "בנו" מורה דוקא על האם וע"כ נחזור למה מצינו הראשון מאם על הבנים:

פסקה ג

ג **אותו ואת אמו מנין**. שהקדים הבן לאם מנין:

ת"ל לא תשחטו הרי כאן שנים. דמשמע דאשנים קמזהר ולא משכחת לה שיהיו שניהם עוברים אלא בשלשה בהמות ובקדימת הבן לאם והאם לבת וכדמפרש ואזיל:

פסקה ד

ד **שנים האחרונים חייבים**. דמי ששחט את אמה הרי שחטה ביום שנשחטה הבת וחייב וזה הקדים הבן לאם והשני ששחט את בנה הרי שחטה ביום שנשחטה אמה וחייב, וזה שחט האם ואח"כ הבת ונמצא דחייב השוחט את האם והשוחט את הבת ולזה בא מלת "תשחטו" - הרי כאן שנים:

אינו חייב אלא אחת. דאין כאן אלא איסור אחד שהוא שחיטת האם דהו"ל התראה אחת דכולהו בהיתר שחטינהו:

חייב על כל אחת ואחת. דעל כל חד וחד ששחט יקרא "אותו ואת בנו" ולזה חייב על כל אחת ואחת דהוו להו חמש התראות בחמשה אחים:

פסקה ה

ה **ולא אותו ואת אם אמה**. דכבר ריבה הכתוב בנו ואותו וע"ז אמר שצריך שיהיה בנו ואח"כ אמו אבל אם שחט אם אמו אחר שחיטת בנו לא עשה איסור עדיין:

כיצד וכו'. נקט התנא רבותא בציורו דאפילו באופן זה לא עבר כ"א פעם אחד על הלאו דלא תשחטו:

ואחר כך שחט את האמצעית. והיא אם של הבת ששחט תחלה, הרי יש כאן שתי איסורין ועובר על שני לאוין בעת אשר שחט האחד משום בתה ששחט בתחלה דהו"ל

בנו ואותו וגם עובר על ידי זה ממילא משום אם אמו ששחט מקודם דהו"ל אותו ואת בנו, ועם כל זה לתנא קמא אינו חייב אלא אחת לפי שחדא התראה הוא על הלאו דלא תשחטו וחד מעשה שהוא בשחיטת האמצעית דאי לא שחט האמצעית לא מיחייב ולא מודי:

סופג שמונים. דסבר סומכוס דמחייב על לאו אחד ובהתראה אחת שתי מלקיות ולידיה ה"ה דאם אכל שני זיתי חלב בהעלם אחד חייב שתי חטאות (קרבן אהרן):

שחטה ואת אמה וכו' סופג שמונים. זהו לכולי עלמא דעבר בכל פעם על בנו ואותו:

פסקה ו

(ו)**ולא אותה ואת בת בתה**. דבת בתה לא הוי בכלל בנו ואפילו גבי עריות צריך למכתב "את בת בנה ואת בת בתה", ואם לא כתב לא הוי בכלל בתה:

סופג ארבעים. הטעם במשנה זו הכל כנ"ל:

פסקה ז

ז **ונתנבלה בידו וכו'**. דכל זה אינו בכלל שחיטה וע"כ מותר לשחוט אח"כ את בנו:

והנוחר. תוחב סכין בנחיריו וחותך:

והמעקר. שעקר הסימנין:

הכי גרסינן ולהביא וכו'. דכל זה שחיטה ראויה היא אף על גב דדעתו שלא לאכלה כלל:

פסקה ח

ח **השוחט ונמצאת טריפה וכו'**. דכל אלו שחיטה שאינה ראויה היא לאכילה וסבר ר"מ שמה שחיטה, ור"ש סבר לאו שמה שחיטה:

פרת חטאת. פרה אדומה היא דלאו לאכילה:

ושור הנסקל. לאחר שנגמר דינו דקיימא לן דאסור בהנאה אפילו שחט אותו:

ועגלה ערופה. דס"ל שנאסרה מחיים ואפילו שחטה אסורה. ובגמרא אסיק דפרת חטאת ועגלה ערופה אינה משנה דשתיהן הוי שחיטתן שחיטה ראויה:

השוחט ונתנבלה בידו. היינו ששהה או שדרס והאי דהדר ואמרם אע"ג דכבר שנינהו לעיל לומר דר"מ מודה בהאי דלאו שם שחוטה עליה כלל ודרך אגב תני גם כן נוחר ומעקר:

פסקה ט

ט **הכי גרסינן יום מיוחד טעון כרוז** [**הגר"א וכן הוא בגמרא דף פג.**]. פי' יום המיוחד בשנה שהוא יו"ט שהכל שוחטין בהמה לכבוד יו"ט והלוקח בודאי כדי לשחוט הוא לוקחו רמז הכתוב שבזה צריך אתה לומר ללוקח אותו ואת בנו לא תשחטו דהאי יום א' דקאמר ע"כ להטעינן כרוז קאמר דאי לאו הכי מאי אריא יום אחד אפילו כל השנה נמי אסור לשחוט שור ושה ביום אחד:

פסקה י

י **מכאן אמרו בארבעה פרקים בשנה וכו'**. שבאלו הפרקים רגילים לשחוט בו ביום:

אמה מכרתי. לשחוט. או בתה מכרתי לשחוט:

ערב יו"ט האחרון של חג. היו מרבין בשמחה מפני שרגל בפנ"ע הוא וחביב עליהם ומה שאין כן עיו"ט האחרון של פסח דלאו רגל בפני עצמו הוא ולאו כו"ע שוחטין והאי דלא חשיב יו"ט הראשון של חג משום דכולי עלמא טרידי בסוכה ולולב ואין להם פנאי להרבות בשחוטה:

וערב יו"ט הראשון של פסח. דכולם שוחטין פסחים ושלמים כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע:

בזמן שאין לו ריוח. כלומר הפסק שמכר האם היום ורוצה למכור הבת אבל יש לו ריוח שמכר האם אתמול והשניה היום א"צ להודיע שאני אומר אתמול שחט הראשון:

פסקה יא

יא **כופין את הטבח לשחוט**. שאם קבל דינר מלוקח ליתן לו בשר אפילו היה השאר שוה אלף דינרים ואין ללוקח בו אלא דינר שנתן לו כופין אותו ושוחטו בעל כרחו כדי לתת לו עבור הדינר בשר והאי מתניתין ע"כ מיירי בשלא משך כדקתני בסיפא ואע"ג דבעלמא מעות אינן קונות – בארבעה פרקים אלו העמידו חכמים דבריהם על דין תורה דמן התורה מעות קונות (אלא שחכמים אמרו דמשוכה קונה דשמא יזדמן שריפה או סיבה אחרת ולא יטרח להצילם ויאמר לו כבר נשרפו חיטיך בעלייה). לפיכך אם מת - מת ללוקח, דברשותו מת ומפסיד הדינר שנתן לו כדי להיות לו חלק בו על ערך דינר שלו אבל בשאר ימות השנה שהדין מעות אינם קונות, אם מת מת למוכר, כיון דלא משך:

פסקה יב

יב **היום הולך אחר הלילה**. שאם שחט ביום ד' בערב אחר שמשכה – לא ישחוט הבת לא ליל ה' ולא יום ה'. אבל שחט האם ביום ה' – ישחט הבת ליל ו"ו דאין הלילה הולך ונגרר אחר היום:

זו דרש ר"ש בן זומא. פי' הגז"ש האמור לקמיה ומבאר הדבר למה הוצרך לגז"ש:

שלמעלן ושלמטן. היינו מה דכתיב בפסוק שלפניו "לא ירצה לקרבן אשה לה'" וכן הפסוק שאחריו "וכי תזבחו וגו'":

ובמוקדשים הלילה הולך אחר היום. דכתיב "ביום קרבנו יאכל.. לא יניח ממנו עד בקר" דמשמע דלילה שלאחר יום ההקרבה קרי לה גם כן "יום קרבנו" עד בקר:

מה יום אחד וכו' היום הולך אחר הלילה. דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד:

פרק ט

פסקה א

א **שאין תלמוד לומר**. פי' שכבר נאמר בפרשת צו "ובשר זבח תודת שלמיו וגו'":
תנהו ענין לזביחה. ר"ל לעת הזביחה שיזבחנו במחשבה שביום א' יאכל, ופי' הפסוק "וכי תזבחו" היינו כאשר תזבחו "זבח תודה" אז "לרצונכם" ומחשבתכם תהיה ש"ביום ההוא יאכל":

פסקה ב

ב **ת"ל וכי תזבחו זבח**. דהאי זבח יתירא הוא דהול"ל וכי תזבחו תודה, אלא דאתי לרבות שאר זבחים הנאכלים ליום אחד שיהיה גם כן באופן זה:

פסקה ג

ג **וכל שאינו במשנה וכו'**. דלא עם הארץ חסיד:
ליתן שמירה ועשיה במצות. היינו בלבד שהלימוד הוא תועלת כדי שיבוא מזה לידי מעשה אלא שהלימוד שלהם הוא גם כן מצוה בפ"ע:
אני נאמן לשלם שכר. עבור הלימוד ועבור המעשה:

פסקה ד

ד **ממשמע שנאמר ולא תחללו אמור קדש**. היינו שאמר בזה קדש את שם ה' שאם לא יקדש הרי הוא מחלל (והגר"א גרס "שומע אני שיקדשו"), ולמה אם כן נאמר ונקדשתי מסור את עצמך וקדש שמי, ופי' היינו שימסור עצמו עצמו במחשבתו ע"מ שלא לעשות לו נס אלא שיתקדש שמו יתברך על ידי זה וכדמסיים והיינו כשיאנסוהו לעבוד בעכו"ם או אפילו על שאר עבירות אם הוא להעביר על דת:
יכול ביחידי. ר"ל אף ביחיד אם יאמרו בינם לבינו לעבור ימסור נפשו:
ת"ל בתוך בני ישראל. היינו אם הוא בפרהסיא אז מחוייב למסור נפשו. עיין ביו"ד סימן קנ"ז:
המרובים. היינו בעשרה מישראל דיליף תוך תוך ממרגלים דאמור שם הבדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה אף כאן עשרה:

פסקה ו

ו **על תנאי הוצאתי וכו'**. דאי לאו הכי מאי שייך היציאה לזה:
על תנאי שתמסרו עצמיכם. והענין כידוע שבמצרים היו הרבה עובדי עכו"ם ובשגגה כדי שיקילו מהם את עבודתם וכדאיתא בתנא דבי אליהו (אליהו רבא, כג) שהיו אומרים להם מפני מה לא תעבדו את אלהי מצרים ויקיל עבודתו מכם ובודאי היה משה רבינו ע"ה מוכיחם על זה וקבלו על עצמם על להבא שאם יבואו פעם שנית לזה ימסרו את נפשם לזה ויקדשו את שמו ולא יחללוהו ח"ו, וזה שאמרו בשירה זה אלי ואנוהו והיינו

שאכבד את שמו ואקדשו היפך מה שעשיתי בתחילה, וזהו שאמר כאן על תנאי הוצאתי אתכם:

על כרחכם. כמו שנאמר חי אני נאום ה' אם לא ביד חזקה וגו' אמלוך עליכם:

פרשה ט

פסקה א

א **על הגליות שגלו**. היינו שנעקרו ממקומן לעלות לרגל לעשות פסחיהן ועדיין לא הגיעו שאם לא יעברו השנה לא ירגילו לבוא בפסח דהנך דיתבי בא"י א"צ לעבר בשבילם דאפילו האחרון יכול להגיע מראש חדש ניסן עד הפסח כדמוכח בפרק קמא דתענית:

ת"ל בני ישראל מועדי ה'. הוא כמו "גו' אשר תקראו אותם מקראי קודש", משמע שיהא באופן שכל ישראל יקראו אותם מקראי קודש ואם לא הגיעו כל הגליות לא יקראו אותם כולם:

פסקה ב

ב **צריכה להתעבר**. שהיה שם אחד מהסבות אשר בשבילם מעברין השנה וגם ישבו ב"ד ונשאו ונתנו בדבר וגמרו ביניהם שצריכה להתעבר:

עד שאירע ניסן. פי' שאירע איזה דבר שעבר יום כ"ט של אדר דאין מעברין אותה יותר:

יכול תהא מעוברת. כיון שהסכימו לעבר אך מפני איזה אונס לא יצא לפועל:

ת"ל אשר תקראו אותם מועדי. פי' אשר תקראו אותם וגו' אלה הם מועדי – קראתם אתם בפה הרי הם מועדי, ואם לאו אינם מועדי:

פסקה ג

ג **ועיברוה אנוסים**. שאנסים ע"ז או שוגגים מעצמן בחשבם שיש שם סיבה המחייבת לעבר ושגגו בזה או מוטעים מאחרים:

ת"ל אשר תקראו אותם וכו'. והנה "אותם" כתיב בתורה חסר וי"ו וקרי ביה "אתם" וכתיב לשון זה ג' פעמים, בפסוק א' ופסוק ד' ופסוק ל"ז – לרמז על אלו ג' דברים, שוגגים, ואנוסים, ומוטעין:

פסקה ד

ד **עיברוה בלילה**. דאין מעברין אלא ביום דהוקש עיבור השנה לקידוש החודש וקידוש החודש ביום ילפי לה בגמרא מקראי דהוא ביום:

עברוה משנה לחברתה. בפרק קמא דסנהדרין "ת"ר אין מעברין את השנה משנה לחברתה", ופרש"י אם שנה הבאה צריכה להתעבר אין מעברין שנה זו בשביל צרכי שנה הבאה אלא הצריכה תתעבר. והרמב"ם פי' שאין אומרים לפני ר"ה שנה זו הבאה מעוברת:

פחות חודש או יתר חודש. פי' שלא עיברו את השנה בהוספת חודש אלא בפחות מזה או ביתר מזה, שעל פי דין אין לעשות כן דכתיב "לחדשי השנה", חדשים אתה מונה לשנה ואי אתה מונה ימים לשנה. יכול אם שגגו באחד מאלו הדברים יהא בדיעבד אם עיברוה מעוברת – ת"ל אותם אלה הם מועדי, ופי' מדכתיב "אלה" מיעוטא הוא וקאי אדלעיל "אשר תקראו אותם מקראי קודש", מכל מקום דוקא אלה שנעשו כדין אז הם מועדי ואם לאו לא יהיו מועדי:

פסקה ה

ה **מפני הצורך**. כגון מפני הדרכים שאינם מתוקנים ואין העם יכולין לעלות, מעברין השנה עד שיפסקו הגשמים ויתקנו הדרכים. ועוד כמה דברים המבוארים בפרק קמא דסנהדרין:

הכי גרסינן ת"ל אשר תקראו אותם במועדם [**ראב"ד ור"ש והגר"א**] . פי' "אשר" ריבויא הוא:

פסקה ו

ו **כך יעברוה מפני הטומאה**. שהיו רוב הצבור טמאי מתים וכלתה אפר הפרה ואינם יכולים למצוא עכשיו פרה אדומה:

אל יצא חדש הראשון בלא פסח. פי' שלא יעשהו בחודש שני על ידי עיבור דאין הטומאה אונס כמו אחרים דקסבר (סנהדרין יב, א) טומאה היתר הוא בצבור:

פסקה ז

ז **ומה ענין שבת וכו'**. והלא שבת א"צ לקידוש ב"ד כדאמרינן במסכת בבא בתרא דף קכ"א (בבא בתרא קכא, א):

פסקה ח

ח **ת"ל שבת הוא יום הכפורים הוא**. דמשמע שכל אחת קדושתו בפני עצמו וחייב עליו, ואם בא איסור אחר עמה יתחייב עליו גם כן. ועיין בחולין דף ק"א (חולין קא, ב):

פרק י

פסקה א

א **למעלן וכו'**. פי' למעלה שאמר מועדי ה' אשר תקראו אותם מדבר בעיבור שנה, כלומר בקריאת ב"ד לעבור השנה לסיבות המחייבות לזה מכאן דהדר לומר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מדבר בקריאת ב"ד לקדש החודש וקרי ליה מועדי ה' לפי שהמועדים תלויים בקביעות החודש:

נראה בעליל. בגלוי כמו "כסף צרוף בעליל לארץ", והיינו שנראה הלבנה בגלוי ביום שלשים לב"ד וכל ישראל:

והעידו לפניהם. שראוה ביום ל' וקבלו עדותן:
הכי גרסינן מנין שהוא מעובר. פי' החודש שעבר ולא מהני מה שראו בעצמן או מה שקבלו לו עדותן ולא יתקדש ר"ח זה עד יום ל"א:
ת"ל אשר תקראו אותם. פי' וריש המקרא הוא אלה מועדי ה' אם קריתם אתם מועדיי פי' נקראו מועדי ה':
ואם לאו אינם מועדיי. דדינו הוא כמו עיבור שנה לעיל בפרשה ט' הלכה ב':

פסקה ב

ב **קידשוהו שלא בעדים**. שטעו ב"ד וחשבו שבקריאתם שהוא קודש די והנה זו המשנה חלוקה בענינה היפך מן הראשונה שהראשונה היא אם לא קידשוה ביום שהיה ראוי לקדש אינו מקודש, וזו אם קידשוה ביום שלא היה ראוי לקדש שהוא מקודש. והשני חלוקות באמרו "אשר תקראו אותם" דדרשינן אשר תקראו אותם הם מועדי:
או שבאו עדים והעידו. וקבלו עדותן וקידשו החודש על פיהן:
ת"ל אשר תקראו אותם אם קריתם אתם מועדי. ופירושו כמו שמסיים אח"כ במשנה שאחריה אתם אפילו מוטעין וכו' ולפלא למה חלק דבר זה לשני בבות. והגר"א בהגהותיו גרס "ונמצאו זוממין קדשוהו אונסים וכו'" והוא בבא אחת ונכון מאוד:

פסקה ד

ד **קדשוהו קודם זמנן**. דהיינו ביום כ"ט:
או לאחר עיבורו יום אחד. דעיבור החודש הוא כשמקדשין ביום ל"א דעל ידי זה נעשה החודש שעבר מעובר, והם קידשו יום אחד לאחר עיבורו דהיינו ביום ל"ב. והטעם דאין מקדשין קודם זמנו דכתיב "החדש הזה לכם" קדשהו בשעת חידושו, דהיינו ביום שלשים. ואין מקדשים ביום ל"ב דהיינו שיתחיל החודש מיום זה ונמצא שהוסיפו על החודש שני ימים וקי"ל דאין מוסיפין על החודש יותר מיום אחד דנפקא לן במכילתא מדכתיב "ובחשמה עשר יום לחודש" דהאי "יום" יתר הוא ובא להורות דיום לחודש אתה מעבר ואי אתה מעבר יותר מן יום אחד (וכן איתא לקמיה בברייתא וי"ו). והכא קמ"ל דאפילו אם עברו והוסיפו יותר מיום אחד או שפתחו יום אחד לא עשו ולא כלום:
הכי גרסינן ת"ל אותם אלה מועדי [**ראב"ד**] . פי', דבריש ענינא כתיב אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדם וקאמר אלה היא למעוטי אם קראתם להחדשים במועדם הם מועדי ה' ואם לאו אין אלו מועדי. והכלל דאין מקדשין את החודש אלא ביום ל' או ביום ל"א:

פסקה ה

ה **יכול כשם שמעברין השנה מפני הצורך**. פי' שמוסיפין בה חודש לצורך מפני האביב ופירות האילן ותקופה כדאיתא בפרק קמא דסנהדרין:

כך יקדשו וכו'. הנה לפי מסקנת הגמרא מעברין את החודש לצורך דהיינו לפעמים אפילו הלבנה נראית ביום שלשים מצי ב"ד לעבר את החודש ולעשותו מלא ולקבוע את החודש ביום ל"א כגון שרואין דמקלע יוה"כ באחד בשבת חיישינן דלמא מיית אינש בשבת ולא מצו לקברו עד יום ב' ואתי למסרח יכולין בית דין לעבר ליה לאלול בעבור המת כי היכי דליחול יוה"כ ביום שבת.[28]

אכן להיפך לעשות מן מלא חסר דהייו שהלבנה לא נראית ביום ל' וראוי לעשות החודש מלא וירצו לעשות אותו חסר מפני הצורך ויקדשו את החודש בו ביום אין רשאין. והכא הכי קאמר יכול כשם שמעברין את השנה ואת החודש מפני הצורך כך יקדשו את החודש מפני הצורך (דהיינו לעשות מן מלא חסר) ת"ל החודש (דהיינו מה דכתיב החודש הזה לכם] אחר החודש הם הולכים, ר"ל אחר שאתה רואה חידושה של לבנה אתה יכול לקדש ולא מקודם:

פסקה ו

ו **יכול אם הוצרך שני ימים וכו'**. פי' אחר שלא שללת אלא שאין מקדשין אבל מעברין לעשות החסר מלא לצורך, יכול שאם חסרו לו שני ימים לצורך שמוסיפין בו שני ימים: **ת"ל יום**. פי' ובחמשה עשר יום לחודש, דמלת "יום" בא להורות יום אתה נותן לחודש למלאו ולעברו ולא שני ימים:

שמחללין את השבת. עדים שראו את החודש מחללין את השבת לבוא לב"ד ולהעיד:

הכי גרסינן ת"ל אלה מועדי ה' וגו'. ומסיפא דקרא יליף לה דכתיב "אשר תקראו אותם במועדם" דהזהיר שלא יעבור זמן מועדים דמקראי קודש היינו קידוש ב"ד. ובזמן שבהמ"ק היה קיים היו מחללין על כל החדשים משום תקנת קרבן של ר"ח דכתיב ביה "עולת חודש בחדשו" דאם עבר יומו בטל קרבנו ואחר שנחרב שנינו במשנה דעל שני חדשים בלבד מחללין והם ניסן ותשרי ומן התורה על כולן מחללין אלא שחכמים אסרו לפי שאין תיקון המועדות תלוי בהם ושני חדשים אלו העמידום על דין תורה שכל המועדות תלויין בהם:

פסקה ז

ז **להעיד עליו**. כדי שיתקדשו החדשים בזמנן:

[28] אולי צריך להגיה כאן ביום שני... – ויקיעורך

כך יחללו להודיע עליהם שנתקיימו. פי' יחללו השלוחין אשר ישלחו להודיע לגולה יום קביעותם כדי שיתקיימו המועדים בזמנן כיון דעילת הקידוש הוא קביעת המועדים בזמנן:

על קריאתם אתה מחלל. דהיינו קידוש החודש:

פרק יא

פסקה א

א **יכול משתחשך**. בירושלמי פרק תמיד נשחט קאמר יכול עם דמדומי חמה ת"ל יום. פירוש, יכול עם שקיעת החמה ת"ל יום, והיינו מה שכתוב בפרשת פנחס "ובחודש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח" דמשמע דיום הוי פסח:

יכול משתי שעות. היינו משתי שעות מהיום שהוא תחלת עליית האור היה נשחט הפסח. והזית רענן פי' שבשעה ראשונה יקריבו התמיד ובשעה שניה הפסח:

ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר. כי דברי תורה מדברי קבלה לא ילפינן אפילו הכי זכר לדבר דכתיב אוי לנו כי פנה היום כי נטו צללי ערב, אלמא מכי ינטו הצללים ערב מיקרי, הלכך משש שעות ומחצה ולמעלה שכבר נטו הצללים בין הערבים הוא:

פסקה ב

ב **יום זה טעון מצה וכו'**. ד"הזה" יתר, דהיל"ל ובט"ו לחודש ופשיטא דעל חודש הזה הוא מדבר, ולזה אמרו דחג המצות הוא סמוך לחודש הזה ולאשמועינן דדוקא יום זה שהוא בחודש הזה טעון מצה ולא י"ד שבחודש תשרי טעון מצה:

זה שטעון סוכה וכו'. ששניהם הלא הם זכר לייאת מצרים:

פסקה ג

ג **חג המצות לה' שבעת ימים מצות תאכלו מה תלמוד לומר**. פי' שאם בא לחייב אותנו באכילת מצה הרי כבר אמר בפרשת בא שבעת ימים תאכל מצות, וגם יש לנו ראיה מקרא אחר שהם כולם רשות לבד מלילה ראשונה כמו שמסיים יכף, ואם כן ע"כ מקרא זה בא ללמד שאין יוצאים רק במצה הנאכלת כל שבעה כמו שמסיים בהלכה ד' וזהו מה שמסיים לפי שנאמר וכו', והוא הכל מאמר אחד עד אם כן למה נאמר וכו' בהלכה ד':

שביעי בכלל היה. בכלל מה שאמר הכתוב שבעת ימים תוכל מצות, ויצא מן הכלל בהאי קרא דששת ימים כתיב, ללמד שהשביעי היא רשות ולא ללמד על עצמו לבדו יצא אלא על הכלל כולו דכל הששת ימים הם גם כן רשות ואינו מצוה אלא שלא לאכול חמץ ויכול לאכול בשר וירקות. וזו אחת מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן (רשב"ם בפרק ערבי פסחים):

תלמוד לומר עליו תאכלו מצות. בפרשת ראה והאי עליו היינו על הפסח והתם בודאי הוזקק לאכול מצה דכן הוא מצות הפסח. ובגמרא הנ"ל יליף לה מדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והיינו הך:

פסקה ד

ד **יצאו חלות תודה ורקיקי נזיר**. פי' שאף על פי שהן מצה כהלכתה אם רצה לצאת בם ידי חובת מצה של לילה ראשונה לא יצא לפי שאינם נאכלים אלא ליום ולילה ולא יוכל לאכול מהם כל שבעה. ופירוש הפסוק "שבעת ימים", כלומר המצה אשר תוכלו לאכול ממנה שבעת ימים הם המצות אשר הוא חובה עליכם שתאכלו שהיא מצת לילה ראשונה:

פסקה ה

ה **והקרבתם וגו' מנין וכו'**. דקרא יתירא הוא דהא כתיב בפרשת פנחס קרבן המוספין: **אם אין לך פרים**. דשם נאמר פרים שנים ואיל אחד ושבעה כבשים וקרא דא בא לומר שאין מעכבין זה את זה:

ת"ל והקרבתם וכו'. דהיינו מ"מ יקריבו ולא יהיה עיכוב משום צד:

פרשה י

פסקה א

א **הכי גרסינן תלמוד לומר אל הארץ המיוחדת**. והיא ארץ ישראל שהיא זבח חלב ודבש אבל עבר הירדן אינו זבת חלב ודבש כדאיתא בספרי בפרשת בכורים:

פסקה ב

ב **יכול משבאו לעמון ומואב**. היינו ארץ סיחון שנטל מעמון ומואב כדכתיב והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו, ואף היא היתה זבת חלב ודבש ואם היו שם בפסח קודם שעברו הירדן יכול יהו חייבין בעומר:

ולא עמון ומואב. כי הסיבה שבאה לישראל הוא על ידי שבקשו ישראל מאתם לשבור להם אוכל בכסף ולא רצו ויצאו כנגדם ללחום עמהם:

פסקה ג

ג **וקצרתם את קצירה**. הכונה על סוף הפסוק והבאתם את עומר ראשית קצירכם וכן גרס הגר"א בהדיא:

שתהא תחלה וכו'. דאסור לקצור קודם העומר:

יכול אף של בית השלחים וכו'. יהא גם כן אסור לקצור קודם העומר:

קצירכם של כולכם. היינו סתם תבואה שהאנשים רגילים לקצרם שהם טובים וראוי להביא מהם עומר לאפוקי אלו שהם רעות ואין העומר בא מהם וכדתנן בפרק כל

הקרבנות שאין העומר בא מהם ובפרק ר' ישמעאל (מנחות עא, א) מפיק מוקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם דדוקא ממקום שאתה מביא אי אתה קוצר לפני העומר:

פסקה ד

ד **ולא הקטניות.** שאין קוצרין אותן אלא עוקרין אותן ובלאו האי טעמא אין אסור לקצור לפני העומר רק חמשת המינין דגמיר ראשית ראשית מחלה (מנחות ע, א):

לא השחת. דקצירת השחת לבהמה אינה בכלל קצירה:

אם התחיל. לקצור לשחת:

קוצר ומאכיל לבהמה. אף לאחר שהביאה שליש:

ופטור מלקט וכו'. דהנהו לא מחייבי אלא בקצירה מעליא ולא בקצירת השחת:

וחייב במעשרות. לאחר שהביאה שליש כשקצר לבהמה ונמלך לאכילה חייב במעשר דלא שייכי מעשרות אצל קצירה אלא כשהיא תבואה הראויה להזריע דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך תבואה שזורעין אותה ומצמחת והיינו לאחר שהביאה הפרי שליש אבל אם התחיל בה לאחר שהביאה שליש אסור דקצירה היא וחייב בלקט שכחה ופאה וכ"ש במעשר:

אף משהביאה שליש וכו'. קסבר כל לשחת לאו קצירה היא וכל זמן שלא נתבשלה לגמרי קרי לה שחת:

אין מצות קצירה בכהן. מדלא כתיב כהונה רק גבי הבאה ולא גבי קצירה:

פסקה ה

ה **שלשה שמות יש לו.** פי' בלשון זה יש במשמע ג' ענינים כי עומר השבלים נקרא עומר כדכתיב ושכחת עומר בשדה, וגם זה נקרא עומר התנופה, ועומר שמו על שם מדה וימודו בעומר:

לרצונכם אין כופין וכו'. אין באין עליהן ב"ד לקיים מצות אלא ברשות וברצון כי גנאי הוא לקרבן צבור להיות קרבן בהכרח אפילו אמרו רוצין אנו (ר"ש משאנץ). ובזית רענן מיאן בזה דהא איתא בספרי פרשה פנחס דכופין על התמידין. אלא לפי שהוא מתיר חדש בודאי לא יתרשלו בזה:

ממחרת השבת מחרת יו"ט. פי' דהאי מחרת שבת מחרת יו"ט קאמר (והיינו מחרת יו"ט ראשון והוא יום י"ו), דיו"ט קרוי "שבת" דכתיב "ביום הראשון שבתון", ובפרקין דלקמן מביא כמה ראיות על זה:

בנין אב לכל התנופות וכו'. דהאי יניפנו מלה יתירה דכבר אמר והניף והיה לו לומר והניף הכהן אלא להורות לכל התנופות שלא נתפרש בם בהדיא שיהיו גם כן בכהן:

פסקה ו

ו **ועשיתם וכו' אף על פי שאין עומר**. דאי לאו הכי הול"ל ביום אשר הנפתם את העומר וקאמר ביום הניפכם היינו יום שראוי להניף בו העומר:

עומר אף על פי שאין כבש. מדכתיב העומר כבש הוקשו להדדי (כן משמע באדרת אליהו):

לא שנה למנין עולם. מדלא כתיב בן שנה, דאילו אמר הכי אלו נולד באלול היה נחשב שנה שניה כשנכנס תשרי והיה נפסל אבל בן שנתו חשבינן ליה שנה מיום שנולד מעת לעת לשנה הבאה באלול:

פסקה ח

ח **כשם שנכפל סולתו**. דכל הכבשים אין להם אלא עשרון סולת לכבש:

ת"ל ונסכו וכו'. במנחות (דף פט.) בעי הגמרא מאי תלמודא אמר ר' אלעזר ונסכה כתיב וקרינן ונסכו, הא כיצד, נסכה דמנחה (שהוא השמן שנבלל עם הסולת) כנסכו דיין, מה יין רביעית אף שמן רביעית:

פסקה ט

ט **יכול אף הקטניות בכלל**. שאף מהם עושים קליות:

שנאמר ממושבותיכם תביאו לחם תנופה. וכתיב שם סלת וסולת באה מן החטים שנאמר וסלת חטים תעשה אותם:

ת"ל וקלי וכרמל. וגם ממינים אלו עושים קלי וכרמל ומסתברא יותר לרבות מינים אלו שעל כל פנים עושים מהם לחם וכדכתיב (בשמואל) לחם שעורים וכן שאר המינים אף שאינינו לחם חטים אבל קטניות אין עושין מהם לחם כלל. והר"ש משאנץ כתב דעיקר דרשא היא כדאמרינן במנחות (דף ע:) דילפינן לחם לחם ממצה דקאי על חמשת המינים:

פסקה י

י **מה אמור למטן הבאת עומר**. דכתיב מיום הביאכם את עומר התנופה אף הבאה האמור כאן הוא הבאת עומר דגמרינן הבאה הבאה:

הכי גרסינן משקרב העומר יוצאין ומוצאין [כן הוא לשון המשנה מנחות ס"ז] . ור"ל מיד כשיוצאין מוצאין שוקי ירושלים מלאות קמח וקלי מתבואה חדשה ולא שקצרו דהא קצירה אסורה לפני העומר, אלא קטוף ביד ולא במגל וזהו איננו בכלל קצירה, דקצירה הוא בחרמש, וכדכתיב וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף וגו' או שהיה משדה בית השלחין דמותר לקצור קודם העומר וכנ"ל:

שלא ברצון חכמים. דגזרינן שמא יאכל בעת שיקצור ויאכל חדש קודם העומר וזה שכבר הוא קמח ודאי נקצר קודם העומר:

ברצון חכמים היו עושים. דלא גזרינן דלמא אתי למיכל מיניה:
והרחוקים. שאין יודעין אם עדיין קרב, מותרין מחצות היום ולהלן כדקתני טעמא לקמן:
שיהא יום הנף. יום י"ו שבו מניפין את העומר כולו אסור לאכול חדש:
א"ר יהודה. להתנא קמא וכי רבן יוחנן התקין והלא מן התורה אסור שנאמר עד עצם היום הזה, וקסבר עד ועד בכלל ובזמן שאין בהמ"ק קים משתעי קרא:
מפני מה הרחוקים וכו'. בין לת"ק ובין לר' יהודה, דאפילו ר"י מודה דבזמן שיש עומר עומר מתיר דכתיב עד הביאכם את עומר:

פסקה יא

יא **חוקת עולם לבית עולמים**. דבקרא כתיב עד הביאכם את קרבן אלהיכם חוקת עולם לדורותיכם, ומבאר דהאי חוקת עולם היינו שקרבן העומר הוא אף בבהמ"ק ולא דוקא במשכן. והר"ש מפרש דאתי לאפוקי במה שבבמה אינו נוהג עומר ואפילו למ"ד יש מנחה בבמה אין עומר בבמה:
שינהוג הדבר לדורות. לא לדור המדבר בלבד, ור"ש פירש דרבותא היא דנוהג אפילו בשביעית ולא תימא לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה עיין בכורות י"ב (בכורות יב, א):
ג' דברים תלוים בארץ. פי' שהוא חובת קרקע ובעלמא דבר שהוא חובת קרקע אינה נוהגת אלא בארץ, ואף על פי כן אלו ג' דברים נוהגים אף בחו"ל:
בכל מקום. מדכתיב בכל מושבותיכם, ומשמע כל מקום שאתם יושבים:
הערלה הלכה. למשה מסיני:
והכלאים מדברי סופרים. דוקא כלאי הכרם כיון דבארץ חמירי ואסירי בהנאה מן התורה - בחו"ל גזרו בהו רבנן, אבל כלאי זרעים דבארץ שרו בהנאה - בחו"ל לא גזרו בהו רבנן, והרכבת האילן אסורה בחו"ל מן התורה דכתיב "בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים", מה בהמתך בהרבעה אף שדך בהרכבה, ומה בהמתך בין בארץ ובין בחו"ל, דחובת הגוף היא, אף שדך בהרכבה בין בארץ ובין בחו"ל (קידושין לט, א):

פרק יב

פסקה א

א **כל אחד ואחד**. מדכתיב וספרתם לשון רבים:
כל ספירתם וכו'. פי' כל ספירות שאתה סופר לעולם יהיו שוות שלא יהא בכולן אלא חמישים כשם שאם חל פסח בשבת שלדברי הכל אתה מונה מיום המחרת שהוא יו"ט שני של פסח חמישים יום אף לעולם לא תספור ימים מיום שני של פסח אלא חמישים. וא"ת שבת בראשית פעמים שאתה מונה לפי החשבון של אשתקד שהתחלת למנות מיום ב' יהא עכשיו נ"א כגון חל פסח בערב שבת ואתה מונה מאחד בשבת ופעמים נ"ב

כגון אם חל בחמישי בשבת, נ"ג כגון אם חל ברביעי בשבת, נ"ד בשלישי, נ"ה בשני, נ"ו באחד בשבת מיום ראשון עד יום עצרת:

פסקה ג

ג **תספר לך**. מדנקט לשון יחיד הוא לב"ד שלהם ציוה לספור ואין זה אלא ספירה התלויה בב"ד והמועדות הם התלוים בב"ד, שב"ד תובעין המועדות ולהם צריך לשאול אימתי חל יו"ט ראשון של פסח כדי למנות הספירה ממחרת:

בכל אדם. שא"צ אדם לישאל לב"ד אימתי חל אלא מיו"ט ראשון ימתין עד שבת שבתוך הפסח וימנה:

פסקה ד

ד **וכי נאמר ממחרת שבת בפסח**. דתדע שבשבת של פסח התחיל לימנות:

והלא כל השנה מליאה שבתות. וא"ת שבת ממש צא ובדוק איזה שבת והתורה לא באת לנעול אלא לפתוח, אלא ודאי יו"ט של פסח הוא:

נאמר כאן. ר"ל ועוד נאמר כאן:

ונאמר למטה. עד ממחרת השבת השביעית:

מה ממחרת שבת האמור למטן. בשתי הלחם:

רגל. ותחלת רגל הוא והוא סמוך לאותה שבת דהיינו עצרת המתחלת למחרת של שבת שביעית לאחר שעברה השבוע דאותה שבת:

אף שבת שלמעלה. האמור בעומר, רגל ותחלת רגל הוי סמוך לה, דהיינו יום ראשון של פסח שיהא סמוך לעומר וממחרת השבת מחרת יו"ט קאמר, דיו"ט קרוי שבת דכתיב ביום הראשון שבתון:

פסקה ה

ה **אתה אוכל ששה מן החדש**. שהחדש מותר עם הבאת העומר שהביאוהו ביום י"ו, ואם תמתין עד לאחר השבת נמצאת מבטל מקרא זה כגון חל פסח בשני בשבת ולא תביא העומר עד לאחר השבת נמצא שלא תאכל מצה אלא אותו היום לבדו:

פסקה ו

ו **מיום הביאכם תספרו יכול יקצור וכו'**. פי' מקרא זה לא ידעינן אלא דהבאה והספירה צריך להם זמן אחד, אבל הקצירה יכול להיות מקודם והספירה והבאה יעשה אימת שירצה:

ת"ל מהחל חרמש בקמה תחל לספור. הרי דהקצירה והספירה צ"ל בזמן אחד:

יכול יקצור וכו'. פי' ומהאי קרא לחוד הו"א דהקצירה והספירה בזמן אחד אבל הבאת העומר יכול להביא אימתי שירצה:

ת"ל מיום הביאכם. הרי קבע זמן אחד לכולן לקצירה ולספירה ולהבאה, וספירה מפורשת היא מתי סופר דכתיב וספרתם לכם ממחרת השבת:
יכול יקצור ויספור ויביא ביום. דהשתא זמן אחד לכולן:
בזמן שמתחיל. לספור בערב דהוא התחלת היום וממילא צריך אז גם כן לקצור:
אין הבאה. של מנחת העומר אלא ביום:
קצירה וספירה בלילה והבאה ביום. ומ"מ נקרא זה זמן אחד לכולן דכולם עכ"פ ביום אחד הוא:

פסקה ח

ח **ויקדש חמשים ואחד**. פי' שיעשה חג שבועות וכן הקרבת מנחה חדשה ביום זה:

פסקה ט

ט **שתהיה חדשה לכל המנחות**. פי' שאין מביאין מן החדש מנחות במקדש עד שיביאו שתי הלחם בעצרת:
מנחת שעורים מנין. פי' מנחת סוטה הבאה מן השעורים שהרי כבר הביאו מנחת העומר מן השעורים:

פרק יג

פסקה א

א **אף מן העליה**. שא"צ כאן קצירה לשמה כמו בעומר, א"נ שיכול להביא אפילו מן הישן אע"ג דכתיב כאן קרבן ראשית בפרשת ויקרא ההוא למצוה. ובפרק כל הקרבנות (מנחות פג, ב) דריש מן תביאו יתירא:
תביאו מה וכו'. דתביאו יתירא הוא דהרי כבר נאמר והקרבתם מנחה חדשה ומצי למימר ממושבותיכם לחם תנופה, אלא להורות שכל מה שאתה מביא ממקום אחר כעין זה (דהיינו בעניננו יש חמץ עם הזבח וכן בלחמי תודה יש חמץ עם הזבח) יהיה גם כן בשיעורו כעין זה, מה זה עשרון לחלה דהא כתיב שתים שני עשרונים, אף שם עשרון לחלה בכל החלות של לחם חמץ:
אף הללו. ר"ל בכל העשרה חלות של לחם חמץ שבתורה יהיו שני עשרונות ולא יותר:
ת"ל תהיינה. יתירא הוא, ואתי למעוטי אלו שני עשרונות ואין הללו שני עשרונות, וממילא נשאר הלימוד של תביאו כפשטיה כל מה שאתה מביא הוא כזה ממש כזה עשרון לכל חלה וכיון דבעניני תודה קי"ל דבעינן עשרה חלות ממילא צריך עשרה עשרונות להלחמי חמץ:

(כן הוא לפי גירסת התו"כ, אכן ממנחות (דף עז.) משמע דתהיינה ריבויא הוא דכתיב בשני יודין, וחד יו"ד אתי לרבות דבעינן בתודה עשרה חלות ואע"ג דתהיינה כתיב בשתי הלחם, אם אינו ענין לשתי הלחם תניהו ענין לתודה, וכדפי' רש"י שם):

פסקה ב

ב **שתים שיהו שוות**. בתמונתן וצורתן:

שני עשרונים שיהו שוות. פי' בשיעורן א"נ שלא ימדוד אחד גדוש ואחד מחוק ושוב יערבם ויחלקם לשתי חלות אלא מדת שניהם במחוק וכדאמרינן בפרק שתי מדות דמדידת עשרון במחוק (ראב"ד):

שאור בודה להן מתוכו. מתוך עשרון דתודה ושתי הלחם היה מוציא שאור שהיה לש מן הסולת מעט לאחר שנמדד וטומנו בסולת ומתחמץ מאליו וממנו מחמץ את השאור:

אף היא אינה מן המובחר. שאינה מחמצת יפה לפי שאין לה שאור מחומץ יפה:

אלא מביא שאור. המחומץ יפה מתוך ביתו ונותן לתוך העשרון ומוסיף וממלא סולת:

אף היא היתה יתירה או חסירה. כגון אם השאור עבה ומגובל בקושי במעט מים אינו מחזיק נפח גדול כאילו היה קמח ונמצא העשרון יתר לפי שאם לא היה שאור מגובל היה נפחו גדול מעכשיו ואם אינו מגובל יפה שנתן בו מים הרבה נמצא נפחו גדול משאילו היה קמח ונמצא העשרון חסר שאם לא בשביל המים לא היה מלא:

פסקה ג

ג **ביכורים לה' וכו'**. ברייתא זו כפולה לעיל בפרשה ויקרא דיבורא דנדבה פט"ו ועיין שם בביאורינו ובהגהות הגר"א:

פסקה ד

ד **חובה ללחם**. כלומר מפני חדוש הלחם הם באים אבל אינם אותם של מוספין האמורין בסדר פנחס אלא אותם למוספין כשאר מוספי המועדות ואלו האמורים כאן מפני חידוש הלחם הן והכי מפרש לקמן:

כבשים אף על פי שאין לחם דברי ר"ט. דאי לאו הכי היה לו למכתב והקרבתם שבעת כבשים על הלחם (קרבן אהרן):

פסקה ה

ה **דיבר הכתוב בקצרה**. שלא פירש כמה עשרונים וכמה בלילות שמן שלהם כמו שמפורש בפרשת פנחס ומיהו דין אחד לכולן:

פסקה ו

ו **כשאתה מגיע לפרים ואילים אינם הן**. דהכא כתיב פר ושני אילים ובפרשת פנחס כתיב פרים בני בקר שנים ואיל אחד:

פסקה ז

ז **אמר ר' שמעון על מה שני כבשי עצרת מכפרים**. בפ"א דזבחים (דף ו.) פריך כבשי עצרת שלמים הם ואין באין כלל לכפר אלא החדש במקדש למנחות אלא שני שעירים (דהיינו חד דתורת כהנים וחד דמוספין בפרשת פנחס) למה הן באין. ולפי תירוץ הגמרא גם הקרא דקמייתי בברייתא גם כן בשיבוש הביא וצ"ל ועשיתם שעיר עזים אחד וגו' א"ר שמעון:

על טומאה שאירעה בין זה לזה. היינו אחר שנזרק דמו של ראשון:

אלא שחיסך הכתוב. חס הקב"ה על חסרונן:

פסקה ח

ח **עדיין הדבר צריך**. פי' לחפש ראיה ממקום אחר כיון דמפסוק זה יש פנים לכאן ולכאן:

להוציא שבעה. שלא נטעה לומר ד"והניף הכהן" קאי גם על שבעה כבשים האמורים למעלה דהם גם כן באין חובה ליום זה:

בין ירכותיהם. שמשכיב הכבשים על ירכותיהן על ידו ונותן הלחם על ירך התחתון:

לחם ע"ג כבשים. על ירך התחתון וכבשים על הלחם ירך העליון מוטל על הלחם ובעודן חיין קמיירי:

אין עושין כן. לתת לחם בין יריכים:

פסקה ט

ט **אף על פי שאין כבשים**. הנך ב' כבשים דשלמים שהוזקקו לתנופה עם הלחם, לר"ע הלחם מעכב את הכבשים, דבלא לחם לא יביא כבשים, אבל הכבשים אין מעכב את הלחם דאפילו אם אין לו כבשים יביא לחם. וטעמו ד"יהיו" עיכובא הוא ואלחם קאי דאיזהו דבר שכולו לכהן הוי אומר זה לחם (גמרא מה:). וטעמא דבן ננס שאומר כבשים עיקר ועליה קאי תיבת "יהיו" דמשמע עיכובא משום דכתיב האי קרא לה' לכהן, משמע שמקצתו לה' ומקצתו לכהן וזהו כבשים:

אמר רבי שקול. הדבר שקול, דיכולין לומר דיהיו קאי אלחם ויהיו קאי אכבשים, דתרוויהו נזכר בקרא אחד:

בלא לחם. דשתי הלחם הוא דוקא מארץ ישראל ולא מחוץ לארץ כדלעיל בריש הפרק:

אף כאן בלא לחם. ואם כן עיקר הוא הכבשים וממילא לא יוכל להקריב לחם להניף אותו בלא כבשים:

פסקה י

י **הלכה כדברי ב"נ**. שיכולין להקריב כבשים בלא לחם אבל אין הטעם כדבריו שאמר מפני שבמדבר הקריבו כבשים בלא לחם שבאמת כל מה שאמור בתו"כ לא הקריבו אלא

הטעם כמו שמסיים מפני שהכבשים מתירין את עצמן בזריקת דמן והקרבת אימוריהן אבל הלחם אין לו מי שיתירנו, שאין הלחם מותר באכילה עד שיקרבו הכבשים:

שאין לו מי יתירנו. ור"ע נמי סבירא ליה דבשחיטת כבשים נתקדש הלחם אלא דס"ל דזהו דוקא ביש לו כבשים אבל באין לו כבשים קדוש הלחם אף בלא כבשים:

פסקה יא

יא **וקראתם בעצם היום הזה וכו'**

פסקה יב

יב **ובקוצרכם**. כלומר מה ענין זה לזה, ולזה הביא דברי ר' אוורדימס:

מעלים וכו'. והוא אפילו בזה"ז:

פרשה יא

פסקה א

א **ואין העכו"ם מקרא קודש**. דס"ד אמינא כיון שכולם נידונין בו יהיו חייבין כולם לקדשו קמ"ל ומטעם זה צריך גם גרים לרבויי דלא נימא דוקא ישראל כמו שממעט עכו"ם אף על גב דשייכי בה:

ת"ל יהיה לכם. דמלת "לכם" יתירא, דהלא הוא מדבר עם בני ישראל אלא הכונה לנלוים אליכם:

שבתון זו קדושת היום. והוא אתה בחרתנו שחותם בה מקדש ישראל ויום הזכרון וגם הוא מודה שזכרון אלו הזכרונות ותרועה אלו השופרות:

מקרא קודש קדשיהו. מעשיית מלאכה שקדושה תורה על הבדל מעשיית מלאכה:

אלא שבות. דתיבת "שבתון" מורה על שביתה מעשיית מלאכה:

שכן הוא פותח בשביתה ראשון. פי' שכך יפה לדרוש על השביתה ממלאכה שהיא העיקר הואיל והוא ראשון במקרא שנזכר זה מקודם והשביתה ראשונה לכולם ומשמעות דורשין איכא בינייהו, וליכא למימר דר"ע אית ליה קדושת היום לבסוף שהרי קאמר כולל מלכיות עם קדושת היום והדר זכרונות ושופרות:

הכי גרסינן תלמוד לומר אני ה' אלהיכם בחודש השביעי. ופירש"י לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלהיכם וסמיך ליה בחודש השביעי שהוא ר"ה:

פסקה ב

ב **הכי גרסינן ר' יוסי בר' יהודא אומר א"צ כתיב והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין ת"ל וכו'**. פי' א"צ לבקש מלכיות מן אני ה' אלהיכם הכתוב בפרשה הקודמת דהרי בגופה של פרשה (במדבר, י) כתיב אני ה' אלהיכם שאין תלמוד לומר דכתיב והיה לכם לזכרון לפני אלהיכם אני ה' אלהיכם שהוא יתר אחרי דאמר מתחלה לפני אלהיכם, אלא הכי

קאמר והיה לכם פי' כל יום אשר יהיה לכם חיובא לזכרון, כלומר לומר זכרונות לפני אלהיכם צריך שתזכירו גם כן שאני ה' אלהיכם אדון ומלך עליכם ואלו הם המלכיות וזהו שאמר כל יום שאתה אומר זכרונות אתה סומך לו מלכיות:

פסקה ג

ג **אבות**. מגן אברהם:

וגבורות. אתה גבור:

וקדושת השם. אתה קדוש:

וכולל מלכיות עמהן. היינו כל הברכה של מלכיות כוללה קודם החתימה של המלך הקדוש:

קדושת היום. אתה בחרתנו:

הכי גרסינן זכרונות ותוקע שופרות ותוקע. [כן איתא במשנת ראש השנה ל"ב.]:

פסקה ד

ד **למה הוא מזכיר**. פי' דקיימא לן אין פוחתין מעשרה פסוקים למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות, וקאמר ליה ר"ע אם כדבריך שאישתני מלכיות מן זכרונות ושופרות שאינו תוקע בו ישתנה נמי לענין שלא יזכירו בו כל עשרה פסוקים אלא יפחתו בו פסוק אחד (גמרא):

פסקה ה

ה **מה מצינו בכל יום**. מימי יו"ט אומר אתה בחרתנו בברכה הרביעית:

מה מצינו בכל יום באמצע. שביו"ט יש במוסף שבע ברכות וממילא הברכה הרביעית היא באמצע ובראש השנה יש במוסף ט' ברכות ואמצעה היא ברכה חמישית שהיא זכרונות ואומר שם גם קדושת היום:

ואמר כדברי ר' יוחנן ב"נ. שאין תוקעין למלכיות:

ביום השני. מפרש בגמרא שהוא יום השני לשנה הבא דא"א שיהיו ב' ימים של ר"ה ועברוה לאלול דהא אמר ר"ח מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר:

כך היינו נוהגין ביבנה. היינו לענין זה שתוקעין למלכיות אבל לא ס"ל כר"ע דאמר שקדושת היום עם המלכיות אלא עם הזכרונות:

פסקה ו

ו **שאין תלמוד לומר בחודש השביעי**. דידוע דיוה"כ הוא בשביעי:

הרי תריעת שביעית. פי' תרועה שכתוב לענין ר"ה שהוא בחודש שביעי:

פסקה ז

ז **ת"ל והעברת**. דהעברה פשוטה משמע העברת קול אחד מבלי תנועה בה:

ת"ל. ביוה"כ תעבירו הרי העברה תחלה וסוף ותרועה כתיב בינתיים:

פסקה ח

ח **מנין שלש של שלש שלש**. שמריע ג' פעמים ועל כל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה:

תלמוד לומר והעברת וגו' זכרון וכו' מקרא קודש וכו'. שהם ג' פסוקים של ג' תרועות ולכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה:

פסקה ט

ט **ומנין ליתן את האמור ביובל וכו'**. דבאמת ביובל כתיב רק פעם אחד דכתיב והעברת שופר תרועה, ובר"ה כתיב שתי פעמים דהכא נאמר זכרון תרועה ובפרשת פנחס כתיב יום תרועה יהיה לכם:

פסקה י

י **שלש תקיעות שהם תשע**. פי' שלש פעמים שהם תשע ולשון תקיעות לאו דוקא:

שיעור תקיעה. דצריך למשוך התקיעה כשיעור תרועה:

ושיעור תרועה שלשה שברים. האי תנא סבר דתרועה הוא מה שאנו עושין ג' שברים (ר"ש וכן מוכח בגמרא לג:):

שיעור שופר. בארכו כדי שיהא תוקע והיינו כדי שיאחזנו בידו ותוקע והוא שיעור טפח כדאיתא בדנה דף כ"ז:

פרק יד

פסקה א

א **מקרא קודש יום כיפורים הוא וכו' כי כפורים וכל מלאכה לא תעשו כי כפורים**. פי' דפעם ראשון שכתוב בקרא יום הכיפורים הוא קאי אמקרא קודש וגם על ועניתם את נפשותיכם, והוי כאילו כתוב ב' פעמים. ועוד כתיב יוה"כ אצל מלאכה – הרי ג' פעמים. ולמה כתב כ"ז משום שיכול:

עשאו מקרא קודש. היינו בברכות שאמר מקדש ישראל ויוה"כ (רש"י ותוספות השיגו דלא מצינו דברכות יוה"כ יהיה דאורייתא ובכריתות דף ז' פירשו שם בת"י שקידשו בכסות נקיה):

שיכול וכו'. פי' לזה לבד היה די שיסיים הפסוק בסוף הענין כי יום כפורים הוא פעם אחד, ולמה צריך עוד ב' פעמים? לרבות דאפילו לא הביא הקרבנות השייכים ליום זה וגם לא הביא השעירים, השעיר פנימי והשעיר החיצון – אפילו הכי עיצומו של יום מכפר:

מה חטאת וכו' על השבים. דכתציב והתודו את חטאתם וגו' והתודה אשר חטא עליה (רש"י). והר"ש פירש מדכתיב "או הודע אליו" - השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו לא שב וכו:

פסקה ב

ב **שאין מכפרים על הזדון**. פירש"י דרוב חטאות ואשמות אין מכפרין על המזיד אלא חטאת דשבועת העדות ואשם שפחה חרופה ואשם נזיר טמא ואשם שבועת הפקדון:

ת"ל אך. בעשור לחודש השביעי הזה יוה"כ הוא למעט דאינו מכפר אא"כ עשה תשובה. ומקשה בגמרא (שבועות יג, א) רישא לסיפא דהא קאמר לעיל אפילו לא התענה בו ועשה בו מלאכה - ומשמע דאפילו עשה זה בסוף היום ומשני הגמרא הא רבי הא ר' יהודה, דרבי ס"ל דיוה"כ מכפר אפילו בשלא שב (וכתבו הספרים דכ"ז אפילו לדעת רבי דעיצומו של יום הוא מכפר בכל גווני הוא דוקא בשנזהר עכ"פ על להבא שלא לעשות כן). ועוד יש תירוץ אחר בגמרא עי"ש:

פסקה ד

ד **הרי זו עונש עינוי**. ואזהרה לעינוי יליף התנא לקמן בסוף הפרק:

והאבדתי מה תלמוד לומר. כלומר מה למדנו במה שאמר הכרת בשם אבידה:

שאינו אלא אבדן. דלשון כרת משמע רק שיהיה נכרת בקוצר שנים והוא על הכרתת הנפש מהגוף, ועל זה מורה לשון אבדן שהוא אבידת הנפש שלא יהיה לה השארות כדבר הנאבד שלא ימצא עוד (קרבן אהרן):

ת"ל שבתון שבות. גבי עינוי כתיב וכי היכי דשבתון האמור בשבת אסמכו ביה רבנן שאר מלאכות שלא היו במשכן ואינם מלאכה גמורה – ה"נ שבתון דגבי עינוי דכתיב שבתון הוא לכם ועיניתם להוסיף על עינוי דאכילה ושתייה קאתי, וכל אלו הדברים כשהוא שובת מהם מוסיף בזה על עינוי שלו:

יכול תהא שבת בראשית וכו'. דגם בה כתיב שבת שבתון ונילף מהאי שבתון דהכא:

פסקה ה

ה **מתחיל ומתענה מבעוד יום**. היינו בעוד יום כאשר יקרב לערב:

פסקה ו

ו **תלמוד לומר מערב עד ערב**. ערב לילה הוא וערב בכלל דעד ועד בכלל:

ת"ל תשבתו. דאי לשביתת יוה"כ כבר אמר שבת שבתון הוא לכם, ולמה הדר אמר תשבתו, אלא לומר דכן צריכים אתם להוסיף כאשר תשבתו:

פסקה ט

ט **אבל יהיו מוזהרים על תוספות עינוי**. ר"ל בלאו גמור:

פרשה יב

פסקה א

א **מה תלמוד לומר**. פי' שהרי כתיב למטה אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום

השמיני שבתון, ואיני יודע אם ז' ימים ראשונים או ז' ימים אחרונים, שהרי כתיב בחודש השביעי תחוגו אותו וסמיך ליה בסוכות תשבו ז' ימים, ואיני יודע אם ז' ראשונים דלולב היינו מה שכתוב ושמחתם וגו' שבעת ימים הן ז' ימי הסוכה. או ז' אחרונים דז' ראשונים ללולב כדאמר למעלה וביום השמיני יהיה עצרת ולאחר אלו שמנה יהיו שבעה אחרות למצות סוכה. לכך נאמר כאן בט"ו יום חג הסוכות הא למדת שהם ז' ראשונים וסוכה ולולב חג אחד הוא:

פסקה ג

ג **לגבוה**. פי' שיעשה סוכה בהר הבית ויקדשנה לשמים מלבד סוכה לישב בה כמו שכתוב בסוכות תשבו:

יכול תהא חגיגה וסוכה להדיוט. פי' שישחטנה בחג ויאכל בשר ולא יקדשנה:

ת"ל חג הסוכות שבעת וגו'. ופי' דכתיב בתריה שבעת ימים תקריבו אשה וגו' ואם כן החגיגה ע"כ לה':

הא כיצד חגיגה לגבוה. ונפרש הקרא החג שעושין בה הסוכות יהיה החג לה':

פסקה ד

ד **במה אתה מקדשו**. דא"א לומר ממלאכה דהרי כתוב אח"כ בהדיא:

פסקה ה

ה **הכי גרסינן וכל מלאכת עבודה וכו'**. [קרבן אהרן וכן איתא בגמרא וילקוט]:

הרי זה בא ללמד על ימי וכו'. דסמיך ליה שבעת ימים תקריבו אשה ודריש סמוכין לא תעשו שבעת ימים:

פסקה ו

ו **יכול יהיו אסורים במלאכת עבודה**. והוא מלאכה חשובה שיש לך עבודה וצורך ממנה כגון דבר האבד (רש"י בחומש):

ת"ל הוא. עצרת הוא כל מלאכת עבודה לא תעשו, ומשמע דוקא הוא אסור במלאכת עבודה אבל הימים שקודם ימי השמיני אין אסור במלאכת עבודה:

פסקה ז

ז **הכי גרסינן שנאמר ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון**. [גמרא וילקוט]:

אלא אלו ימי מועד. שכל השבעת ימים גם כן תקראו אותם מקראי קודש דהיינו שהוא קדוש בעשיית מלאכה:

פסקה ח

ח **תלמוד לומר הוא**. עצרת הוא כנ"ל:

פסקה ט

ט **אם אין עולה אין מנחה**. דהאי מנחה מכח העולה הקודמת היא באה שהצריך הכתוב להעולה להביא אח"כ מנחתה השייך לה:

פסולה. שהרי דם הזבח מתירה וקודם דם הזבח אינה קדושה ליקרב. ודוקא כשקדמה המנחה לזריקת דם העולה אבל אם קדמה להקטרת האיברים של העולה – כשרה בדיעבד (כן מוכח ביומא (דף לג:) דהטעם שם רק שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר וזהו רק לכתחלה כדאיתא במנחות דף מ"ט):

אם אין זבח אין נסכים. הטעם גם כן כנ"ל:

שאם קדמו נסכים לזבחים פסולין. דאין נסכין מתקדשין אלא בזביחה:

אינו חייב באחריותו. ר"ל שעבר זמנו ואינו יכול להביא קרבן אחר בשבילו:

יכול לא יהיו חייבים באחריות נסכים. דהיינו שגם זה לא יוכל להביא למחר כיון שהם באים בגלל הזבח:

הכי גרסינן ת"ל ומנחתם ונסכיהם בלילה ומנחתם ונסכיהם למחר. [קרבן אהרן והגר"א וכן הוא בגמרא] ומנחתם ונסכיהם יתירא דקרבנות החג קדריש ללמד שאין לנסכים זמן קבוע שיכול להביאן אף בלילה ואף למחר:

פסקה י

י **מנין למוספי שבת שיקרבו עם אימורי הרגל**. ולא נאמר כיון שבמוספי הרגל הם ז' כבשים יעלו גם לשבת ולא יביאו ברגל שני כבשים של שבת:

קרבנות הרגל. מה שהם לצורך הרגל:

מנין קרבנות היחיד. כגון של נזיר ומצורע או שאר נדרים ונדבות:

וקרבנות הצבור. כגון שהקדישום לקיץ המזבח וכל זה מיירי שהקדישום לפני הרגל:

ושהוקדשו ברגל. פי' קרבנות היחיד והצבור שהקדישום ברגל שעבר מנין לכל הני שמחוייב להביאם ברגל זה:

ת"ל מלבד וכו'. דמשמע דמייתי נמי נדרים ונדבות וכו' מלבד קרבנות הרגל. לכל הני איכא ריבויא שיבואו ברגל ועיין ביצה י"ט לענין נדרים ונדבות אי קריבין ביו"ט ובחוה"מ בודאי שרי:

לרבות העופות והמנחות. דקרא משמע דכל מה שתתנו לה' כולם יבואו ברגל:

פרק טו

פסקה א

א **יכול רשות**. היינו כל הדברים הנזכרים בפרק הקודם הוא רק רשות שהרשה הכתוב להקריבם ברגל:

ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם. הוא כמו וגו' שכתוב שם בפרשת פנחס אלה וגו' לבד מנדריכם ונדבותיכם, ואם בא הכתוב להתיר כבר התיר בפרשת אמור, אם כן למה נאמר עוד הפעם אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם, אלא לקבעם בחובה שמחוייב להביאן ברגל:

פסקה ב

ב **יכול באיזה רגל שירצה**. פי' אי לא הוי לן אלא האי קרא הוה אמינא דנהי דחייב להקריבן ברגל אבל הרשות בידו להקריבן באיזה רגל שירצה ולא ברגל הראשון שאחר נדריו:

תלמוד לומר. פסוק אחר בפרשת ראה ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וגו' ונדריכם ונדבותיכם, ואם בא הכתוב הזה להתיר ולקבוע חובה כבר אמור בפרשת ראה ולא בא אלא לומר כאשר באת שמה ברגל ראשון למקום אשר יבחר ה' והבאתם שמה וגו' כלומר אז אתה חייב להביא:

פסקה ג

ג **תלמוד לומר אלה תעשו לה' במועדיכם**. ומיעוט מועדים הוא שנים, בא ולימד שאינו עובר ברגל אחד ועדיין אני אומר שעובר בשני רגלים. לכך חזר וכתב ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו' בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות, אף דכבר זכרם מקודם, היה לו למכתב שלש פעמים האלה בשנה יראה כל זכורך, אלא ללמד אם יעברו עליו ג' רגלים ולא יביא עובר בבל תאחר לשלמו והכי קאמר היו נראין לפניו לשלם נדריכם ולא תבואו ריקם [הר"ש ומגמרא דראש השנה דף ד'] ועיין באדרת אליהו מה שכתב בביאור ברייתא זו:

אינו עובר עליו משום בל תאחר. אבל העשה דובאת שמה והבאתם שמה עובר ברגל ראשון:

שלש רגלים כסדרן. הכתוב בתורה דוקא. וטעמו דחג הסוכות א"צ הכתוב להזכיר שבו דיבר בפרשה בתחלה ולמה החזירו הכתוב אלא לומר דאף לענין בל תאחר אינו עובר אלא אם יהיה זה האחרון ולזה לדידיה אינו עובר עד שיהיו השלשה רגלים כסדרן:

פסקה ה

ה **הכי גרסינן ב"ש אומרים יכול יחוג אדם ביו"ט**. ר"ל שיביא עולת ראיה ויקריבם ביו"ט כמו שמביא שלמי חגיגה ומקריב ביו"ט:

תלמוד לומר אך. דהוא מיעוט דכתיב אך בחמשה וגו' תחוגו את חג ה', ואך מיעט את החמשה עשר מהחג מהביא עולת ראיה, והאי דכתיב תחוגו את חג ה' שבעת ימים אוקמיה בשלמי חגיגה:

ובית הלל אומרים. דיו"ט עולת ראיה דוחה אותו ולא בא מיעוט "אך" אלא למעט שבת דאינו דוחה אותה כיון דיש לה תשלומין, ובהכי יתיישב קרא עדיף דכתיב תחוגו את חג ה' שבעת ימים וכתיב אך לומר דאין לך שבעת ימים שלימים דצריך אתה למעט מהם שבת:

פסקה ו

ו **שתיעשה החג באסיפת הפירות**. מדקבע הכתוב ואמר שיהיה באספכם את תבואת הארץ - בזה אמר לנו דאם היתה השנה באופן דאין חג הסוכות בא בה באספכם עבר את השנה והוא אדר השני כדי שתעשה חג הסוכות באספך, והוא אחד מן ג' סיבות שמעברין עבורם השנה כדאיתא בסנהדרין פ"ק על ג' דברים מעברין השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה:

פסקה ז

ז **ולא כל גרנך ולא כל יקבך**. פי' שכל הפירות יש להן גורן ויש מהן שיש להן יקב והם אותן פירות שעושין מהן משקה:

יכול מקצתם. פי' אפילו מיעוטו:

ברוב אסיפת כל הפירות. פי' ברוב אסיפת המינין. כיצד? אם הם עשרים מיני פירות ונאספו מהן י"ג קודם החג כבר בא החג בזמנו. ונ"ל שאין הולכין אלא אחר המינין המצויין בישוב ועיקריהן למאכל אדם או למשקה אדם (ראב"ד ור"ש, והוא דלא כפירוש הקרבן אהרן):

פסקה ח

ח **בתשלומים כל שבעה**. כמו שמוכיח לקמן בריש פי"ז:

שבות. ממלאכה:

פרק טז

פסקה א

א **ונאמר להלן לקיחה**. ולקחתם אגודת אזוב:

כשר. דלא יליף להו ג"ש דלקיחה ואין אדם דן גז"ש מעצמו אא"כ קבלה מרבו ומ"מ מודו דלכתחלה מצוה לאגדו משום זה אלי ואנוהו (גמרא):

פסקה ב

ב **כל אחד ואחד**. מקשים הלא זהו מצוה המוטלת על הגוף כמו ציצית ותפילין ובודאי יש חיוב על כל אחד ואפשר דעל "לכם" קאי והיינו דהשמיענו דכל אחד יש עליו חיוב ליטול הלולב משלו ואינו יוצא בשאול (וכגירסת הגר"א "ולא את השאול ולא את הגזול"):

פסקה ג

ג **ביום הראשון ואפילו בשבת**. לפי מסקנת הגמרא בדף מ"ב ברייתא זו אתיא לר' אליעזר דאמר מכשירי מצוה דוחין את השבת ולשיטתיה מותר לקצוץ לכתחלה לולב בשבת אם לא היה לו מאתמול וע"ז אתיא האי קרא דלמישרי טלטול בעלמא לא אצטריך קרא ועיקר לימודו מתיבת "ביום" דיתירא הוא אלא להורות דאיזה יום שיזדמן מותר, ומה שאמר מקודם ביום ולא בלילה אתיא אליבא דרבנן דס"ל מכשירי מילה אין דוחין השבת והאי "ביום" אתיא לאפוקי דביום ולא בלילה עי"ש:

פסקה ד

ד **הדר באילנו משנה לחברתה**. פי' מלת "הדר" מלשון דירה, והיינו שבהיות קטנים של שנה זו באילן עדיין יש בו גידולים של שנה שעברה לפי שהאתרוג דר וגדל באילנו שנים ושלשה שנים וכשבאים וחונטין של שנה זו עדיין של אשתקד קיימין בו:

פסקה ה

ה **כפות ואם פרוד יכפתנו**. כפות לשון אסירה וקשירה היא, ופי' ר"ט דבר אשר אם יהיה נפרד העלין יוכל לכפותו שיהי כולם מחוברים אצל אביהם שהם מחוברים בו ובזה מיעט חרותא שהוא ענף הדקל משנתקשה שתי שנים ושלש ויוצאין בו לולבין הרבה ונתקשו גם הם ונעשו עץ, זה פונה לכאן וזה פונה לכאן כענפי שאר אילנות שזה פירוד שאי אתה יכול לכפותו:

פסקה ו

ו **דומה לקלייעה**. ד"עבות" לשון קליעה הוא:

של בעל. קרקע שאינה צריכה להשקות דסגי ליה במטר השמים:

ושל הרים. שגדילה על ההרים:

תלמוד לומר וערבי. לשון רבים:

אבא שאול אומר. ערבי דאמר קרא לא להכשיר של בעל אתי אלא ללמדך שצריך שתי מצות של ערבה, אחת לאגדה בלולב ואחת למקדש להקיף את המזבח כדאיתא בפרק לולב וערבה:

פסקה ז

ז **כפת תמרים אחד**. ד"כפת" כתיב בלא וי"ו, ויש אם למסורת:

שלשה. דתלתא תיבת הוא:

וערבי נחל שתים. ד"ערבי" לשון רבים הוא:

שתי דליות. ענפי הדס והיינו אפילו קטומים:

ואחד שאינו קטום. בגמרא מקשה דמתחלה קאמר ג' והשתא קאמר דסגי בשנים קטומים ואחד אינו קטום ממ"נ היה לו להצריך דכל השלשה לא יהיו קטומות דקטום כמאן

דליתא דמיא, ואם סובר דקטום הוי גם כן הדר היה לו לומר דסגי בכולהו קטומים. ומשני דחזר בו ר' ישמעאל מדבריו הראשונים וס"ל דבחד סגי והא דקאמר שנים קטומים הוא הדין דאפילו ליתנהו כלל כשר והא דנקט שנים קטומים היינו דאפילו אם יש לו שנים קטומים לא סגי אא"כ יש לו עוד אחד שאינו קטום:

אפילו שלשתן קטומים. דלא בעי הדר בהדס. אי נמי, ס"ל דקטום הוי גם כן הדר:

פסקה ח

ח **שנאמר ולקחתם לכם**. היינו לקיחה תמה מדלא כתיב "וקחו לכם":

פסקה ט

ט **ושמחתם לפני ה' אלהיכם וגו'**. היינו במקדש שם צריך ליטול הד' מינים כל השבעה ימים:

ולא בגבולין כל שבעה. היינו רק ביום הראשון בלבד כדכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון:

זכר למקדש. דבעינן למיעבד זכר מדכתיב "ציון היא דורש אין לה", מכלל דבעי דרישה (גמרא):

ושיהא יום הנף. יום שמניפין בו העומר כולו אסור לאכול חדש. וטעמו דמהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכילנן בהאיר המזרח, השתא נמי ניכול. ולא ידעי דאישתקד לא הוי עומר והאיר המזרח מתיר והשתא דאיכא עומר - עומר מתיר (גמרא):

פרק יז

פסקה א

א **וחגותם אותו חג וגו'**. קרא יתירא הוא. דכבר אמר תחוגו את חג ה' שבעת ימים, לזה אמר דאיצטריך כדי להוסיף בו ולומר אותו למיעוט:

תלמוד לומר אותו. בלשון יחיד דהדר איום ראשון דאמר מעיקרא "ולקחתם לכם ביום הראשון" ועליה הדר "וחגותם אותו" לזה היום ראשון:

פסקה ב

ב **בתשלומין כל שבעה**. שאם לא חג ביום הראשון חוגג ומשלים בשאר ימי החג:

פסקה ג

ג **תלמוד לומר בחודש השביעי וכו'**. וגם הוא בחודש השביעי:

תלמוד לומר תחוגו אותו. בסיפיה דקרא תחוגו אותו דתרי "אותו" כתיב ביה ומלת "אותו" הדר לרגל, ור"ל אותו והוא ימי החג תחוגו ולא חוצה לו:

פסקה ד

ד **בסוכות ולא בסוכה שבתוך הבית**. שכפי זה הוא יושב בסוכה ובבית וקרא אמר "בסוכות":

ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שתחת סוכה. דכתיב "בסוכת" חסר ובזה הוא יושב תחת שתי סככות:

אם אין דיורין בעליונה. היינו שאין התחתונה יכולה לקבל כרים וכסתות של עליונה אז העליונה כמאן דליתא דמיא וכשרה התחתונה ובזה גם רבנן מודו וקמיפלגי ביכולה לקבל ע"פ הדחק, דלרבנן פסולה התחתונה דסוכה תחת סוכה קרינן בה, ולר' יהודה כשרה:

פסקה ה

ה **ונאמר שבעה באהל מועד**. "ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים":

פסקה ו

ו **בלולב ולא עשה וכו'**. דכתיב "ביום הראשון" ודרשינן ביום ולא בלילה:

פסקה ז

ז **שהם תדירים כל היום**. דהיינו סוכה שצריך להיות כעין דירה. מאוהל מועד שצריך להיות שם תמיד שכן כתיב שם "לא תצאון פן תמותון":

שבעה שבלולב שאינן תדירין. דמדאגביה נפיק ביה:

פסקה ט

ט **אזרח זה אזרח**. פי' אי כתיב "האזרח" בה"א היינו המיוחד שבאזרחים והוא רק גברי ולהוציא נשים. ובגמרא מסיק דלהוציא נשים לא איצטריך קרא דיש על זה הלכה למשה מסיני, והא דקאמרה הברייתא האזרח להוציא הוא אסמכתא בעלמא אקרא אבל באמת הה"א לרבות הוא ואתי לרבות גרים דלא נימא למעטיה מדכתיב "כל האזרח בישראל":

כל האזרח לרבות קטנים. היינו קטן שהגיע לחינוך. ואף על גב דגם זה הוא רק מדרבנן - אסמכיה אקרא:

בישראל לרבות גרים. לאו דוקא, דמן "בישראל" ממעטינן להו, וה"א ד"האזרח" מרבה להו כדאיתא בגמרא:

פסקה י

י **ישבו בסוכות בסוכות של כל דבר**. דקרא יתירא הוא דהרי כבר אמר בסוכות תשבו שבעת ימים, ולזה דרשו דאתי למימר בכל דבר המסכך אף על פי שאינו מארבעה מינים:

וסופו להקל אינו דין. כי הלא הק"ו הוא כדי להחמיר עליו אבל לא שתצא קולא על ידו, והכא הלא יצא קולא על ידי הק"ו:

פסקה יא

יא **ועלי עץ זית וגו'**. והלא הוא אינו מד' מינים ור' יהודה סבר דעלי עץ זית ועלי עץ שמן הוא לדפנות (גמרא):

פסקה יב

יב **מלמד שהיה משה וכו'**. מדהוצרך לומר בזה שאמר משה מה שנצטוה לומר להם כמו שאמר בראש הפרשה, מה שלא נאמר כן בפירוש בכל המצות, אלא בא לומר שהיה משה מדבר כל אחד בזמנו:

בלשון שהיה שומע וכו'. פי' שהיה משה אומר להם לשון הפרשה ממש כמה שהקב"ה אמר לו ואח"כ אמר ביאור הפרשה שהוא תורה שבע"פ כפי מה שקבל מאת הקב"ה:

וכל פרשיות וכו'. פי' לאו דוקא בזה, דהוא הדין בכל הפרשיות שבתורה ששמע מהקב"ה היה אומר להם מתחלה לשון הפרשה ממש ואח"כ הביאור על זה:

ר' יוסי הגלילי אומר מועדי ה' נאמרו ולא נאמר שבת בראשית עמהם בן עזאי אומר וכו'. בבבא בתרא דף קכ"א (בבא בתרא קכא, א) ביארו הברייתא מועדי ה' צריכין קידוש בית דין, שבת בראשית א"צ קידוש ב"ד, סד"א הואיל וכתיבה גבי מועדות תבעי קידוש בית דין כמועדות, קמ"ל:

והנה הראשונים פירשו דדרשא דידהו קאי על מה דכתיב "אלה מעדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש", ד"מועדי ה'" יתר הוא, דהוה מצי למכתב "אלה אשר תקראו אותם מקראי קודש", ואמר "מועדי ה'" למדרש מועדי ה' תקראו אתם ב"ד אבל לא שבת בראשית (קרי לה 'שבת בראשית' דהיא היתה בעת בריאת עולה כדכתיב בקרא), דלעולם יום שביעי קדוש בלא קידוש בית דין, דסד"א דכיון דשבת נאמרה בפרשה אחת עם מועדות תבעי קידוש בית דין בכל ערב שבת כמועדות, קמ"ל. ובן עזאי אומר דאתי למעוטי פרשת נדרים. והוא משום דסמוכה לפרשת המועדות ומשום הכי הוי אמינא דכמו שלקידוש בית דין צריכה ג' מומחין דכתיב "אשר תקראו אתם", ואם משה ואהרן מדבר, ואין בית דין שקול מוסיפין עליהם עוד אחד כדאיתא בראש השנה – הוא הדין לענין הפרת נדרים. להכי כתיב מועדי ה' אשר תקראו אתם היינו שעל ידיכם שאתם מומחין נתקדש החודש ונעשו מועדים אבל להפרת נדרים סגי אפילו בשלשה הדיוטות:

פסקה יג

יג **מה תלמוד לומר וידבר משה**. דר' יוסי הגלילי ובן עזאי הלא נפקא להו מאלה מועדי ה' אשר תקראו אותם וכנ"ל:

שנאמר בהן במועדו. ומשמע שלא יאחר המועד:

ושאר כל קרבנות הצבור. כגון קרבנות המוספין:

אלה תעשו לה' במועדיכם. בפרשה פנחס אחר כל קרבנות המוספין, ו"מועדיכם" משמע שיעשה כל אחד בזמנו ולא ידחה מפני השבת והטומאה:

לעומר והקרב עמו. ועשיתם ביום הניפכם וגו' (ויקרא, כג):

ולשתי הלחם ולקרב עמהם. היינו הכבשים הקריבים עמהם דכל זה אמור בתורת כהנים ואינו אמור בפרשת פנחס:

וכשהוא אומר. בשלהי פרשתא באמור וידבר משה את מועדי ה' וגו' כלל הפסוק הכל ביחד ועל כולם לשון מועד דקבע להם זמן. ובפסחים דף ע"ז (פסחים עז, א) בגמרא משוה שם צריכותא לכולהו דלא נוכל למילף כל חד מחבריה ולהכי כתב רחמנא לכל חד בפני עצמו:

פרשה יג

פסקה א

א **אתה גיזבר**. שקשה לו הלא הלקיחה הוא לאהרן ומתרץ שהוא הגיזבר על זה:

שמן זית מזיתו. שיתבשל כל צרכו על הזית שהוא האילן ולא יצטרך להוציא ממנו שמן על ידי הדחק בכתישה ובשליקה:

שלשה זיתים. בשלשה פעמים מלקטין זיתים:

ובו שלשה שמנים. בכל לקיטה יש ג' שמנים וכל אחרון גרוע מן הראשון:

מגרגרו בראש הזית. בפרק כל הקרבנות (מנחות פו, א) מסיק דמגלגלו תנן, והיינו שמניחן להיות מגולגלין ומבושלים כל צרכן בראש הזית:

וכונסו לתוך הבד. שיש שם כלים מזומנים לשמן:

וטוחנם בריחיים. במנחות במשנה לא גרסינן שם "וטוחנם בריחיים", אולם ממה שאמר אח"כ "פורקם וטוחנם שנייה" משמע דס"ל להתורת כהנים שגם בפעם ראשון היה טחינה, ולפי גירסת המשנה היה רק טעינה בקורה בפעם שניה ובפעם שלישי היה טחינה וטעינה:

ונותנם בסלים. להגרגרים כדי שיזוב הצליל שבשמן חוץ לסל והפסולת והשמרים שבשמן נשארים בסל:

וטוענם בקורה. גם זה לא גרסינן שם במשנה (ראב"ד):

והיוצא מהם ראשון. פי' זהו ראשון:

פורקם. מן הסל או מן הקורה:

וטוחנן שניה. היינו שחוזר ונותן לתוך הריחיים:

היוצא מהם שני. פי' השמן שמתמצה עכשיו אחר הטחינה בריחיים או לפי גירסת המשנה אחר הטעינה בקורה - זהו שמן שני:

הכי גרסינן חזר וטחן וטען זהו שלישי. פי' שהיה בו טחינה וגם טעינה בקורה:

פסקה ב

ב **הזית השני מגרגרו בראש הגג**. פי' מלקט גרגרים בעמדו על הגג שהם זיתים בענפים נמוכים ולא נתבשלו כראשונים שהם למעלה בראש הזית כנגד השמש ומלקטן בזמן שני:

פסקה ג

ג **הזית השלישי**. ליקט זיתים התחתונות ולפי שאין החמה זורחת עליהם תדיר אין מתבשלין יפה ומאחר בלקיטתן ומשום הכי עטונו בבית הבד, פי' מניחן במעטן (הוא גומא שם מלשון הכתוב (איוב כא, כד) "עטיניו מלאו חלב") עד שילקה שיתרכך קליפתן וישתנו מראיהן ומניחן בראש הגג ועושה אותו כתמרים עד שינגבו שכשהיו במעטן בדוחק נתעפשו ויצא מהן מוהל שאינו יפה לפיכך צריך לנגבן ואח"כ כונסן לבית:

פסקה ד

ד **ר' יהודה וכו' בריחיים**. לגרגרים אלא כותשן כדי שלא יתערבו שמרים בשמן הזב ממנו ומשום הכי גם כן סבירא ליה דלא היו טוענין בקורה שהוא מכביד הרבה ולא היה נותן הגרגרים בתוך הסל, כלומר בשולי הסל, מפני שמתערב שמן ושמרים יחד ויוצאים ונמצא שמן עכור ולא זך, אלא סביבות דופני הסל נותן הגרגרים ושמנם זב דרך הדפנות ונופל לשולי הסל ומשם מסתנן ויוצא ונמצא מזוקק שהפסולת נשאר מדובק בדופני הסל:

פסקה ה

ה **שוין**. לאו לכל מילי שוין דהא בכולהו הראשון למנורה והשאר למנחות אלא שוין למנחות קאמר, ומשום דקיימא לן בכל מקום מבחר נדריך שיביא מן המובחר קמ"ל השתא שאלו שניהם שוין, שאם צריך להביא מנחה ויש לו משניהם יכול להביא מאיזה שירצה אבל אם יש לו משלישי שבראשון ומראשון שבשני יביא מנחתו מראשון שבשני שהוא מובחר, ועל אופן זה תדין בכל השיוויים דקאמר:

פסקה ו

ו **שיהא נקי**. בלי שמרים ולרבנן אפילו נטחנו הזיתים בריחיים הוא נקי שלא הקפידה תורה אלא שיהיה בלא שמרים וכיון שיוצא בלא שמרים מה לי כתית מה לי טחון. וסברי דשם "כתית" נופל על שתיהם. ור' יהודה סבר דשם "כתית" אינו נופל אלא על כתישה ולא על טחינה בריחיים:

יכול לא יהא כתית כשר למנחות. פי' דהא כתיב כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות, ת"ל ועשרון וכו':

לא כתית למנחות. פי' שא"צ להביא כתית למנחות וכשר אף שלישי שבשלישי, ואיתא במנחות הטעם על זה מפני שהתורה חסה על ממונן של ישראל כי למנחות צריך הרבה שמן ואלו היה נצרך לכתית כמו במנורה היו לוקחין אותו בדמים הרבה:

פסקה ז

ז **להעלות נר שתהא שלהבת עולה**. שלא ידליק הפתילה ויניחנה שתהיה היא מדלקת מאליה אלא צריך להדליקה עד שתהא שלהבת עולה עד שיתלכד האש בכל חלקי הפתילה ותתחיל השלהבת להיות עולה מאיליה. ודריש לה מדלא כתיב "להדליק נר" וכתב "להעלות נר":

שתהא נר המערבי דולק. מדלא כתיב להעלות נרות וכתיב "להעלות נר" משמע דהוקבע אחד, דאע"ג דכתיב בנרות "מערב עד בוקר" - הני מילי שאר נרות אבל נר אחד הוקבע שיהיה דולק תמיד שממנו מתחיל להדליק שאר נרות בין הערבים ובו היע מסיים הטבת הנרות שהשאר היה מטיב שחרית וזה מטיב בין הערבים, ואוחז הפתילה הישנה בידו או מניחה בכלי עד שמטיב נר מערבי ונותן לתוכו שמן ופתילה חדשה ומדליקה (בפתילה הישנה) ומדליק השאר ממנה, כך פי' רש"י בפרק במה מדליקין. והתוספות פירשו ובה היה מסיים בהדלקה, וזהו שאחר שהיה דולק ממנו בפתילה הישנה נרות בין הערבים היה מטיבה ונותן בה פתילה חדשה ונותן בו שמן למדת שאר נרות לאלתר ומדליקה:

הוא היה מקדים לפניהם. הכהן שזכה בפייס בענין הטבת הנרות בשעה שאחיו הכהנים נכנסין להשתחוות הוא היה מקדים לפניהם להטיב הנרות:

נכנס. בבקר:

ומצא שתי נרות מזרחיים דולקים. האי תנא סבר דמזרח ומערב מונחים סדר הקנים, וקרי נר מערבי נר שני שבצד החיצון שהוא השני מהשלשה שהיו במזרח:

מדשן את המזרחי. את הראשון מכבה אותו ומתקנו, שמסיר הפתילה הישינה והשמן שבו, ומניח בו פתילה חדשה ושמן אחר כדי שיהיה מוכן להדליקו בערב עם שאר הנרות, ומניח את השני הסמוך לו והוא נר מערבי דולק עד הערב שמדליק ממנו הנרות ואח"כ מטיבו ומדליק אותו. ומאי דאמר רבנן קביעותא בנר שני כתב רש"י בפרק במה מדליקין משום דאין מעבירין על המצות וכי עייל בהיכל בקמא פגע ברישא והוא הראשון שבשלשה המזרחיים וביה לא מצי לאתחולי דכתיב "יערוך אותו לפני ה'" דמשמע שצריך שיהא אחר חוצה לו, דאי לא לא קרינן ביה "לפני ה'":

ומדליקו ממזבח העולה. שאין מדליקין נר מערבי לעולם אלא ממזבח העולה דכתיב "אש תמיד תוקד על המזבח" ודרשינן ביה אש אותו שנאמר בו להעלות נר תמיד תוקד מעל המזבח:

תמיד אף בשבת. שמדליק בשבת למוצאי שבת:

אף בטומאה. דאם נטמאו השמנים שבבית המקדש או שנטמאו כל הכהנים שנמצאו אז מדליקין אף בטומאה:

פסקה ח

ח **מה תלמוד לומר**. שהרי כבר כתיב "ושמת את השולחן מחוץ לפרוכת ואת המנורה נוכח השולחן":

ואיני יודע וכו' ואם סמוכה לפתח. פי' דשמא נוכח השולחן בארכו ואם כן היא סמוכה לפתח:

פסקה ט

ט **העדות עדות וכו'**. סמיך אמאי דמסיים בסוף ומבאר דבריו:

וכי צריכים לנר. פי' אהרן ובניו הכהנים ששמשו בו והלא וכו' לא צרכו לנר שנאמר כי וכו' וכדאיתא בברייתא דמלאכת המשכן מסתכל בטפיח ורואה מה שבו בחבית ורואה מה שבתוכה:

עדות היא וכו' שהשכינה שורה בישראל. שהרי היו נותנין בנר מערבי שמן כמדת חברותיה והיא היתה דולקת עד הערב וכלומר לא הצריכם הכתוב נרות אלא להראות בהם הנס ומפני כך צוה עליהם שיעמדו מחוץ לפרוכת כדי שיראו הכל הנס:

פסקה י

י **יערוך אותו אהרן ובניו מה תלמוד לומר**. בפרשה ואתה תצוה כתיב ושואל למה כתיב שם אהרן ובניו ובענינו כתיב רק אהרן:

לפי שנאמר. בפרשה בהעלותך "דבר אל אהרן בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות", יכול יהיה כהן אחד דהיינו אהרן והוא הדין שאר כהן יהיה נכנס ומדליק ז' נרות בבת אחת כגון בשבעה קינסות וראשי קינסות בידו ביחד וראשיהן מפוצלין ומדליק ז' נרות ביחד – תלמוד לומר "להעלות נר" משמע שנר אחד מדליק. והדר קאמר יכול לא יהא רשות ביד כהן אחד להדליק כולן בידו כי אם בזה אחרי זה דכתיב "להעלות נר" וזהו מאי דכתיב בענינו "יערוך אותו אהרן" אבל רשות לשבעה כהנים ליכנס ביחד ומדליקין כל אחד ואחד את שלו דאז נמצא שנתקיימו שני המקראות – גם להעלות נר וגם יאיר שבעת הנרות (וכן מוכח בספרי זוטא בפרשה בהעלותך דזה לשונו שם: יאירו שבעת הנרות - יכול שיהא מעלה כולן כאחד, תלמוד לומר להעלות

נר - אחד. יכול אהרן לא היה מעלה כולן כאחד ובניו יהיו מעלין כולן כאחד, והכונה על ידי שיכנסו כולן ביחד וידליק כל אחד ואחד את שלו):

תלמוד לומר יערוך אותו אהרן ובניו. פי' הקיש בניו לו, מה הוא אינו רשאי להדליק כולן כאחת, אף בניו אינן רשאין להדליק כולן כאחת, אלא דוקא בזה אחר זה:

הא אהרן ובניו וכו'. "הא" כמו 'הרי', ופי' שבין אהרן בעצמו ובין בניו אינן יכולין לערוך אלא אחד, ור"ל אחד אחד בזה אחר זה:

פסקה יא

יא **מערב עד בוקר תן להם מידתן שיהא דולקים מערב עד בוקר**. והוא חצי לוג לכל נר כדאיתא במנחות פ"ט (מנחות פט, א), ואפילו בקיץ היה נותן שיעור זה, ואם יוותר יוותר. ובירושלמי סוכה פרק החליל מפרש שהממונה על הפתילות היה מזווב הפתילות לפי הלילות:

שלא תהא עבודה מערב עד בוקר אלא הם. זה ילפינן בפסחים (דף נט.) מדכתיב "יערוך אותו" מיעט שלא תהא עבודה אחרת אחר הנרות, ואפילו פסח שנאמר בו בערב ובין הערבים:

פסקה יב

יב **על המנורה הטהורה**. הוקשה לו דידעינן מכבר שהמנורה היה מזהב טהור, ולכך דרש על טהרה של מנורה, על גילויה כדאמרינן יומא (יומא נח, א) על טיהרו של מזבח, והיינו שיניח הנרות על ראשי הקנים וקני המנורה היו רחבים מלמעלה להושיב עליהם הנרות וזהו דקמסיים שלא יסמכם בקיסמים ובצרורות דהיינו שלא יסמוך את הנרות בקיסמין בין קנה לנר דהוי חציצה ואין זה על גלויה של מנורה:

שלא יתקן מבחוץ ויכניס. פי' שלא ידליק נרות מבחוץ ויכניס ויושיבם על הקנים וס"ל שהנרות לא היו קבועין ואפילו למ"ד קבועין היו מ"מ היו נשמטין שהיו מטין אותן לערות שירי שמן ופתילה בשעת הטבת הנרות וגם שם היה יכול לסמכם בקוסם ולהיות חציצה בין קנה לנר ולהכי איצטריך התנא מעיקרא למעט דבר זה מקרא אחרינא:

תמיד אף בשבת וכו'. שלשה תמיד כתיבי, אחד שיהא תדיר ושנים לשבת ולטומאה:

פרק יח

פסקה א

א **מנין אף חטים יקח ת"ל ולקחת סולת**. פי' מלת "ולקחת" יתירה, דהיה לו לומר "ואפית סולת", ובודאי שלא יאפה עד שיקחנו, ולזה אמר דבא לרבות שיכול ליקח חטים כדי לעשות סולת:

ת"ל אותה. "ואפית אותה", הוא מיעוטא – אותה תוכל ליקח חטים כדי לעשות סולת ולא שאר מנחות, מי שצריך להביא מנחה אין לו רשות ליקח חטים ולעשות סולת אלא דוקא סולת יקח ומפרש שם בגמרא הטעם לפי שחסה התורה על ממון של ישראל לפי שלחם הפנים הם כ"ד עשרונות והם בכל שבת ושבת ועולים לחשבון גדול, לזה הותר לקנות חטים כדי שיביא להם בזול ולא שיהיו לוקחים אותו מן חנוני התגר ביוקר, אבל שאר מנחות שהם דבר מועט לא הותר לקנותם אלא סלת:

פסקה ב

ב **שיהו שוות**. בתמונתן וצורתן:

שני עשרונים שיהו שוים. היינו במדת הקמח שיהיה כל חלה וחלה עשויה משני עשרונים וכן משמע מהגהות הגר"א:

החלה האחת כל וכו'. דמלת "האחת" יתירא, ולזה אמר שבא לומר שכל חלה יהיה לישתה לבדה באופן שיהיו נילושות אחת אחת:

הכי גרסינן מנין שאף שתי הלחם וכו' ת"ל יהיה החלה האחת. דהאי "יהיה" יתירא לרבות דכל מה שיהיה כזו דהיינו שתי עשרונים ויהיה עשוי מהם חלות יהיו גם כן נילוש אחת אחת:

ומנין שירדו לתנור וכו'. דהיינו האפייה יוכל להנתן שתים שתים:

תלמוד לומר ושמת אותם. שימה ראשונה שאתה עשוה מהם דהיינו בתנור תהא בלשון "אותם" דהיינו שיהיה נותן שתים בשני דפוסים, כל אחד בדפוס בפני עצמו יחד בתנור:

יכול אף שתי הלחם. שכמו שהושוו ללחם הפנים בלישה ישוו באפיה וגם הוא יאפה שתיהם יחד:

ת"ל אותם. מיעוטא הוא, דדוקא אותם נאפו שתים שתים ולא שתי הלחם. ובגמרא פריך האי "אותם" הא אפיקתיה לדרשא קמייתא, ומשני דלדרשא קמייתא היה די שיכתוב "ושמתם" דהוא גם כן לשון רבים, ומיעוט רבים שנים, מאי "ושמת אותם" – שמע מינה תרתי:

ושמת אותם לטפוס. היינו שישימם בטפוס דאי לדרשא שישימם שתים שתים היה די לכתוב ונתת אותם וגו' על השולחן וגו', אבל "ושמת" משמע שימה בדפוס. תוספות:

נותנם לטפוס כשהם בצק. פי' מתקן הבצק בתוך הדפוס שיהא עשוי כעין הדפוס שהלחם היה לו דפנות ותוך:

ובתנור היה להם טפוס. ר"ל כמין דפוס היה בתנור שהיו מסיקין אותו עם התנור ואופה את הלחם:

שלא יתקלקל. שישבר. ובגמרא פריך ליהדר אותה לדפוס קמא שתיקן הבצק שם, ומשני כיון דאפי לה נפחה רב וצריכה דפוס גדול מן הראשון:

פסקה ג

ג **שתים מערכות**. פי' אי לא כתב רק שתים עשרה ושתים מערכות ולא כתיב "שש המערכת":

אי שש המערכת. פי' דלכתוב שתים מערכות ושש המערכת ולא לכתוב שתי עשרה. ומשני דהייתי אומר שתים מערכות וגם שש המערכת ונמצא שלש של שש שש:

אי שתים עשרה. פי' דלכתוב שתים עשרה חלות ומערכות ולא לכתוב שתים ושש:

פסקה ד

ד **על טהרו של שולחן**. פי' על גילויו שלא יהיה דבר מפסיק בינתיים:

שלא יהא הסניפים. ר"ל הקנים שתחובים בהסניפים להפסיק בין החלות כלדקמיה והודיענו הכתוב שזהו דוקא בשאר החלות אבל התחתונות היו מונחים על עצם השולחן בלי הפסק:

סניפים של זהב. כמין יתדות זהב רחבים עומדים בארץ וגבוהים עד למעלה מן השולחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם שהיו עומדים בארץ בשני צידי אורך השולחן השנים מהם סמוכים לכתלי מערכת הלחם האחד מכאן ומכאן, והשנים האחרים סמוכים לכתלי מערכת הלחם השנית מכאן ומכאן, והיו הסניפים גבוהים מן הארץ עד השטח העליון של כתלי המערכות:

מפוצלים מראשיהם. דבכל סניף היו פיצולים כדמות חריצין זו למעלה מזו כדי לסמוך בהן ראשי הקנים המונחים על ראשי כתלי הלחם מכאן ומכאן כדי שלא יכבד משא החלות העליונות על התחתונות ותשברנה. ואלו הסניפים היה רחבם כרוחב שיעור מה שצריך מן הקנה הראשון עד הקנה השלישי מן השלשה קנים כדי שיספיק החריץ שבסניף להסמך בו כל הג' קנים יחד:

הכי גרסינן כחצי קנה חלול. ר"ל כל קנה היה עשוי חצי קנה חלול ומונח על הלחם וחלול היה כדי שתהא רוח מנשבת בהם:

י"ד לסדר זה וכו'. שש חלות שהיה בסדר כל מערכת לארבעה מהן לכל אחת ג' קנים הרי י"ב קנים, והעליונה אינה צריכה אלא שנים לפי שאין עליה משאוי, הרי י"ד. והחלה התחתונה א"צ כל עיקר לפי שמונחת על טהרו של שולחן כנ"ל. והאי דאמר מעיקרא מכאן אמרו אינו מבואר במפרשים. ואפשר דאמסקנא סמוך דמסיים דדי י"ד קנים לסדר זה וע"כ מטעם דחלה התחתונה אינה צריכה לקנים תחתיה שהיתה מונחת על טהרו של שולחן:

פסקה ה

ה **יכול מערכת אחת**. היה נותן עליה לבונה ולא על שתיהם, ד"מערכת" חדא משמע:

ונאמר להלן מערכת. "ושמת אותם שתים מערכות שש המערכת":

מה וכו' תופס שתים מערכות. דמה דכתיב שש המערכת ר"ל כל אחת מחזיק שש, אף מערכת האמור כאן הכונה על כל אחת מן המערכת תתן לבונה:

פסקה ו

ו **שתהא ברורה**. שתהא ברור ובהיר:

חובה ללחם. שלא יוצא ידי חובת הלחם אלא בהבאת הלבונה כיון דהלבונה היא הנקטרת במקום הקומץ דשאר מנחות:

והיתה ללחם מלמד שהיא מעכבת. כצ"ל. ור"ל דכל היכא דכתיב הויה היא לעיכובא וכדאיתא במנחות דף כ"ז, וע"כ אם אין לבונה לא יביא לחם ובמנחות דריש מדכתיב "חוקה" עי"ש:

ומפגלת ופוסלת את הלחם. שמחשבת פגול או פסול אשר יהיה בלבונה כגון שחשב להקטיר הלבונה חוץ לזמנה או חוץ למקומה מתפגל הלחם ונפסל גם כן:

אינה ע"ג לחם אלא נותנה לשני בזיכין. פי' אינה על הלחם ממש אלא לתוך בזיכין מדלא כתיב "והיתה על הלחם":

שיש להם שוליים. אבל עגולים למטה לא כדי שלא יתגלגלו על דופני הלחם ויבצעהו (מנחות צח, א) (ר"ש משאנ"ץ):

פסקה ז

ז **ונאמר להלן אזכרה**. במנחה:

מלמד שטעונה שתי קמצים. דאזכרתה לכל מערכה קאי שהם שתי אזכרות:

פסקה ח

ח **ביום השבת וכו'**. דחד ביום השבת יתירא, דאי לאורויי על כל שבתות אין צריך דהא כתיב "תמיד", אלא לאורויי דההקטרה צריך להיות גם כן בשבת:

אין עורך עמו קנים בשבת. דאין עלייהו שם כלי ומוקצה הם ע"כ לא עריכתן ולא נטילתן דוחה שבת ואע"ג דאיסור טלטול שבות הוא ואין שבות במקדש - הכא לא צריך לדחות השבות דטעמא מאי צריכין הקנים כדי שלא יתעפשו החלות ובהאי פורתא לא מיתעפשא וע"כ נכנס מע"ש כשבא להדליק הנרות ושומטם מבין החלות ונותנם לאורכו של שולחן:

אורכן לאורך של בית. וס"ל דשולחן ומנורה מזרח ומערב הם מונחין:

חוץ מן הארון. שהיה ארכו לרוחב של בית והבדים נתונים בהם ובולטין בפרוכת לארכו של בית שנאמר "ויאריכו הבדים" (מנחות צח, א עיי"ש):

פסקה ט

ט **ואחר שבת**. היינו במוצאי שבת כדאיתא בגמרא:

וסודר שלשה. מגביה החלה ונותן קנים שלשה תחת כל אחת מארבע האמצעיות:

ושנים תחת העליונה. בין ראשונה לשניה לפי שאין משוי עליה שיכבדנה על שלמטה הימנה ותחת התחתונה א"צ כלום כנ"ל:

פסקה י

י **מלמד שאכילתה במקום קדוש**. פי' מזה הכתוב אין אנו יודעין רק שאכילתה במקום קדוש, מנין אף לישתה וכו':

ת"ל והיתה. כל הוייתה צריכה להיות במקום קדוש והוא כדעת ר' יהודה דלקמן:

הכי גרסינן ומנין שאף שתי הלחם וכו' [**הגר"א בהגהותיו**].

ת"ל כי קודש קדשים. ושתי הלחם גם כן קודש קדשים וכי היכי דמרבינן לישה ועריכה לענין לחם הפנים הוא הדין לענין שתי הלחם:

בבית פאגי. היא אפי' חוץ לחומת ירושלים דלא ס"ל הדרש ד"והיתה":

פסקה יא

יא **היא שאם נפרסה וכו'**. ד"היא" משמע בהויתו יהא וה"ק קודש קדשים כאשר היא שלם בהויתו. ובפרק א' במנחות (ח.ט.) (מנחות ח, א) מפרש בין שנפרסה משנפרקה מעל השולחן קודם שהקטירו הבזיכין ובין שנפרסה בעודנה על השולחן. מיהו אם משפרקה נפרסה אף דהלחם פסול מכל מקום מקטיר הבזיכין:

ת"ל לאהרן הא כיצד וכו'. הנה יש כאן כמה גרסאות וכולן דחוקות. והנכון שבכולם גירסת הגר"א "**תלמוד לומר לאהרן ולבניו, אי לאהרן ולבניו יכול לכולם, ת"ל לו, הא כיצד וכו**'". והכי פירושו: אי היה כתיב לאהרן ולבניו לחוד ולא כתוב "לו" הוה אמינא שיחלקו לכולם בשוה, ת"ל לו, הרי דגילתה התורה שהוא העיקר. הא כיצד? ר"ל וע"כ מההכרח שכונת התורה שהוא שקול כנגד כל בניו, וע"כ יטול הוא מחציתו שלא על ידי חלוקה ובניו מחצית השנית על ידי חלוקה:

מה אהרן כה"ג וכו'. דמה שזיכתה התורה לאהרן ליטול מחצה הוא מפני היותו כה"ג, ואם כן הוא הדין למי מזרעו שיהיה כה"ג:

אלא לאחר מתנות האישים. לאחר שנקטר קומץ לבונה:

לבית עולמים. ולא בבמה דאין מנחה בבמה (ר"ש):

פרשה יד

פסקה א

א **אף על פי שלא היו ממזרים באותו השעה הוא היה ממזר**. כן הוא גירסת הילקוט והראב"ד, וכן גרס הגר"א באדרת אליהו וביאורו נראה פשוט אף על פי שלא וכו' מפני שכל ישראל היו מיוחסים וכשרים, שהקב"ה העיד עליהם וחתם שמו כמו שכתב רש"י בפרשת פנחס, אך זה האחד היה ממזר. וכתב הראב"ד דס"ל עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר. ויש גורסים "כממזר", דמדינא עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר אך דחשבוהו בני ישראל כממזר מפני שאמו היתה זונה:

מלמד שנתגייר. אע"ג דלא היה צריך גיור, דבין אם הוא ממזר ובין כשר עכ"פ ישראל הוא – תירץ הרמב"ן דמה שאמרו שנתגייר הוא שנכנס לברית מילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה ככל ישראל והוצרכו לומר בזה שנתגייר לומר שהיה בתוך בני ישראל בקבלת הברית ולא נמשך אחר אביו:

פסקה ב

ב **אינו אומר ויברך וכו'**. פי' דהיה ראוי לכותב התורה לכתוב בלשון כבוד שלא ליחס שם קללה בשם, אלא שהוצרך לומר כן ללמדינו שלא לחייב המקלל עד שיקלל בהדיא, אבל אם כינה הקללה בשם ברכה, אף דבודאי כונתו לקללה, והוא הדין אם אמר קללתו על כינוי השם, אף דבודאי כונתו לשם – אינו חייב כל זמן שלא העידו העדים שקילל השם המיוחד:

פסקה ג

ג **בכל יום**. כל זמן שהיו נושאים ונותנים בבדיקת עדים דנין עמהם ובודקים אותם בכינוי:

יכה יוסי את יוסי. הוא מרמז על השם שהוא גימטריא פ"ו כמנין אלהים, ולהכי נקט יכה זה את זה משום דילפינן התם דאינו חייב עד שיקלל שם בשם:

לא היו הורגים בכינוי. שהרי לא שמעו מפיהם אלא קללת כינוי:

לחוץ. דגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים:

ולא מאחין. שנשארו קרועים תמיד:

פסקה ד

ד **ולא הביאו המקושש עמו**. מדכתיב "אותו" משמע שהיה אז עוד אחד שראוי להביאו ע"ד משפטו והוא המקושש ששניהם היו בפרק אחד כדלקמיה, דענין ההבאה כדי להניחו במשמר עד שיתברר להם משפטו ואין חובשין שנים ביחד כדלקמיה:

פסקה ה

ה **ולא הניחו המקושש עמו**. מדכתיב "ויניחוהו" משמע אותו לבדו אף על פי שהיה עוד אחר עמו, והטעם דגזירת הכתוב שאין חובשין שנים ביחד (ר"ש). והראב"ד כתב הטעם שלא היה ספיקו כספיקו של מברך את השם:

באיזה מיתה ימות. אם בחנק כסתם שאר מיתה הנזכרת בתורה או בסקילה דע"א ושבת שקולים הם, דכל אחד מהם שקול כנגד כל המצות, ועל זה אמר כי לא פורש מה יעשה לו, ר"ל מה מיתה יעשה לו:

וכאן הוא אומר לפרוש להם ע"פ ה'. אם ימות או לא:

פרק יט

פסקה א

א **מלמד שב"ד מבפנים וכו'**. עיין מה שכתבנו בסוף הסדרא:

פסקה ב

ב **סומכים ידיהם**. וזה לא היה אלא במברך השם (ר"ש):

דמך בראשך. ואין אנו נענשין במיתתך:

פסקה ג

ג **אותו ולא כסותו**. דלא הוו רגמי ליה והוא לבוש אלא ערום:

יכול הוראת שעה היתה. פי' דאי לא הוי כתוב פרשה בפ"ע למברך השם לא הוי גמרינן ממעשה זו דבאמת במעשה זו היתה רק הוראת שעה, דהא קי"ל דצריך להתרותו שהוא חייב מיתה ועדיין לא נאמרה פרשת מקלל:

יהי מנהג לדורות. במקלל השם שיסקלוהו:

פסקה ד

ד **אלא דין הרג בלבד**. דכתיב בהו שופך דם האדם דמו ישפך, ומיתה אחרת לא נזכרה בהם:

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר**. מאחר שעתיד לכתוב ונוקב שם ה' יומת, לכתוב איש איש כי יקוב שם ה' ונשא חטאו ויומת:

שם המיוחד. הוא שם בן ד' אותיות דיו"ד ה"א, והיינו שם המיוחד דעליה כתיב "זה שמי לעולם":

ת"ל כי יקלל אלהיו. דהיינו כינוי וסמיך ליה מיתה - ונוקב שם ה' יומת, ופי' הכתוב כי יקלל אלהיו ונוקב שם ה' שניהם מות יומת, ר"ל כל אחד משניהם:

על שם המיוחד במיתה. ד"מות ימות" לא קאי אלא א"ונוקב שם ה'":

ועל הכינויין באזהרה. ד"אלהים לא תקלל" שהוא קודש וקרא ד"איש איש כי יקלל אלהיו" שהוא כינוי על זה אמר "ונשא חטאו" שהוא כרת כדאמרינן דאיכא כרת בכינויין והא דאמרינן באזהרה למעוטי מיתה ולא מכרת:

פסקה ו

ו **ונאמר להלן**. חטאו ישא האיש ההוא בפרשה בהעלותך במי שחדל לעשות הפסח: **מה נשיאת וכו' כרת**. דכתיב שם ונכרתה:

פסקה ז

ז **כבעלי דבב לו**. אויבים לו ומסכימים במיתתו דא"א לומר שכל העדה ירגמוהו אלא בהיותם אויביו ורוצים בזה אז הוי להו הרוגמים שלוחם ושלוחו של אדם כמותו: **בנקבו שם יומת**. תיבת "שם" יתירא, דהא כתיב מתחלה "ונוקב שם וגו'" – תנהו ענין למקלל אביו ואמו דגם בזה בעינן שם המיוחד דוקא:

פרק כ

פסקה א

א **אין לי וכו'**. תרי קראי כתיבי בענין זה, חד בפרשה משפטים דכתיב מכה איש ומת מות יומת, והכא ואיש כי יכה כל נפש אדם. ולזה אמר דתרוויהו צריכי. דאלו כתיב רק ואיש כי יכה הייתי אומר דווקא כשהאדם המכה הוא איש, אשה שהכתה מנין שחייבת מיתה – תלמוד לומר שם בפרשת משפטים מכה איש, שהמוכה היה איש, אבל במכה סתם התורה ומשמע דאפילו אשה שהכתה חייבת:

אין לי אלא שהכה את האיש. פי' ואלו כתיב רק הפסוק בפרשת משפטים מכה איש ומת הייתי אומר דדוקא כשהמוכה הוא איש, אשה וקטן מנין? תלמוד לומר ואיש כי יכנה נפש - כלל כל מי שיש בו נפש:

אפילו הכה את הנפלים יהיה חייב. שהפילה בתוך ימי עיבורה והוא חי שיש בו נפש:

עד שיכה כל נפשו להביא וכו'. הנה בסנהדרין ע"ח (סנהדרין עח, א) הובא ברייתא הכוהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות ומת, בין בבת אחת בין בזה אחר זה, כולן פטורין (דס"ל "כל נפש" - עד דאיכא כל נפש). ר' יהודה בן בתירא אומר בזה אחר זה האחרון חייב מפני שקירב מיתתו דסבירא ליה "כל נפש" - כל דהו נפש אפילו מקצתה (גמרא שם). ודוקא האחרון מפני שהוא היה הגומר להוציא נפש ונחשב מקצתו לדידיה "כל נפשו", וזהו שאמר עד שיכה כל נפשו להביא וכו':

פסקה ג

ג **צרם באזנו**. משך:

כאשר עשה כן יעשה לו. מרבה בזה כל העשיות שעשה לו ואפילו בזה שאין לו צערו דגופא אלא שביישו בזה גם כן חייב:

פסקה ד

ד **ובטימסמירוס**. פי' הרמב"ם בחבורו מטפחת. ואית דאמרי אגודה של שטרות:
הכי גרסינן כאשר עשה כן יעשה לו (**כן איתא בילקוט ובקרבן אהרן**. והיינו דפסוק זה כולל כל גווני, והגר"א גורס "**תלמוד לומר כן ינתן בו**", וכתב הראב"ד וקשה והא כל הני מדוכתא אחרינא נפקי דהנך דאית בהו צערא דגופא נפקי מכויה ומפצע, והנך דלית בהו אלא בשת בלחוד נפקי לן מקרא אחרינא "והחזיקה במבושיו וקתוצה את כפה" (דהוא ממון), ואפשר דאסמכתא בעלמא אסמכינהו הכא גבי שאר תשלומי נזק, עכ"ל:

פסקה ה

ה **אחזו**. והכריחו לעמוד בחמה עד שנשתרב דהיינו שנתחמם והוזק על ידי זה:
השיך בו את הכלב וכו'. שנטל הכלב או הנחש בידו והגיע פיו ליד חבירו עד שנשכו:
הכי גרסינן תלמוד לומר כאשר עשה וכו'. ובזה עשה גם כן אף על פי שאינו הוא המזיק הקריב המזיק אליו:

פסקה ו

ו **יכול וכו'**. דבכל אלה היה הוא סיבה לנזקו אבל לא עשה מעשה:
ת"ל מום. היינו מה שכתוב "כאשר יתן מום באדם" דהאי תיבת "מום" יתר דהוה לו לכתוב "כאשר יתן באדם וגו'", אלא לרבות את אלו. דוקא שהיה מעשה ביד כעין מום:
שאין מעשה ביד. אלא גרמא בנזקין ופטור:

פסקה ז

ז **יכול סימא את עינו וכו'**. כדמשמע מאומרו כן יעשה לו:
תלמוד לומר מכה בהמה מכה אדם. לכאורה הכונה על הפסוק "מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת", ופריך הגמרא (בבא קמא פג, ב) ההוא בקטלא כתיב, שצריך להמיתו, ותשלומין אין שם. ומשני הכאה הכאה גמרינן דכתיב מכה נפש בהמה ישלמנה וסמיך ליה ואיש כי יתן מום בעמיתו וגו':
ואם נפשך לומר. דהיינו להשיב על זה ומפרש שם בגמרא דיש להשיב מאי חזית דילפת אדם מבהמה אדרבה נילף ממכה אדם יומת דהוא אדם מאדם, מה התם לא ניתן לפדיון אף הכא וכו', והיינו דקמשיב כתיב "לא תקחו כופר לנפש רוצח וכו'":

פסקה ח

ח **מה תלמוד לומר**. פי' דקרא "ומכה אדם יומת" ודאי איירי במכה אביו ואמו דבאחר אינו חייב על הכאה מיתה, ושאל הברייתא מה תלמוד לומר דהרי כבר נאמר בפרשה משפטים ומכה אביו ואמו מות יומת, וגם שאל לאיזה ענין אתקישו להדדי בחד קרא

מכה בהמה ומכה אדם, והשיב הברייתא על שני הדברים אכן מתחלה השיב על מאי דסליק:

מה מכה בהמה עד שיעשה בה חבורה. דכתיב לעיל מכה נפש בהמה ונפש משמע דם דהיינו חבורה. ובפרק אלו הן הנחנקין (סנהדרין פד, א) במסקנא לא נפיק ליה מהאי הקישא אלא מדכתיב לעיל מכה נפש בהמה ישלמנה אם אינו ענין לבהמה דאפילו הכחישה באבנים חייב אף שאין שם נפש, תנהו ענין להאי נפש למכה אביו ואמו דבעינן שיהיה נצרר הדם כדכתיב כי הדם הוא בנפש יכפר, והתם מתרץ דהאי הקישא דכתיב מכה בהמה למטה אצל מכה אדם לומר לך מה מכה בהמה לרפואה פטור, דהא לא הזיקה, אף מכה אדם דהיינו מקיז אביו ואמו לרפואה פטור:

יכול אפילו הכהו לאחר מיתה יהיה חייב. דומיא דקללה דחייב אף לאחר מיתה מדכתיב אביו ואמו קילל - לרבות לאחר מיתה, וכדלעיל בפרשה קדושים פ"ט, ואף דקאמר מקודם דאינו חייב עד שיעשה בו חבורה – אפשר דוקא במכהו כשהוא בחיים דאז שייך בו חבורה אבל לאחר מיתה דלא שייך בו כלל ענין חבורה אפשר דחייב, ובפרט להני תנאי דסברי דמקשינן הכאה לקללה (סנהדרין פה, ב)..[29]

מה מכה בהמה בחייה. דאי לאו כן לא שייך לומר ישלמנה:

פסקה ט

ט **משפט אחד יהיה כמשפט דיני נפשות וכו'**. דהא קאי אקרא דלעיל מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת והקישן להדדי:

מה דיני נפשות בדרישה וחקירה. דכתיב שם ודרשת וחקרת:

אף דיני ממונות בדרישה וחקירה. שחוקרין את העדים באיזה יום ובאיזה שעה הלוהו, ובריש סנהדרין קאמר דתקנו רבנן דלא ניבעי דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוין:

תלמוד לומר עין תחת עין ריבה. פי' דבריש סנהדרין קאמר דעיקר מילתא דבעינן שלשה בגזילות וחבלות כתיבי דכתיב "ונקרב בעל הבית אל האלהים [וכתיב שם אלהים תלתא זימני], אם לא שלח ידו במלאכת רעהו", דהיינו גזילות. וממילא ידעינן גם חבלות דמה לי חבל בגופו ומה לי חבל בממונו. ולהאי תנא דברייתא לא ניחא ליה למילף חבלה משם משום דגופו חמור מממונו, ומפיק מדכתיב כאן עין תחת עין וגו' וכתיב בתריה ומכה בהמה ישלמנה, דמשמע לכל דיני ממון שוין שאין צריכין כ"ג (ר"ש משאנץ):

[29] ולענ"ד מברייתא זו נלמד מה ששנינו שם במשנה זה חומר במקלל מבמכה וכו' והמכה לאחר מיתה פטור, ומרש"י ותוספות שם מוכח דמכיון דקי"ל דצריך לעשות בו חבורה ממילא לאחר מיתה פטור, ומברייתא זו משמע דאכתי צריך קרא לזה אח"כ מצאתי בעז"ה בפסיקתא כדברי.

פסקה י

י **זו הוא שאמר**. למעלה בריש פרק י"ט:

מלמד שבית דין מבפנים. ובריש פרק נגמר הדין איתא שם הוצא את המקלל חוץ לתחום ישראל דלחוץ לבית דין לא צריך קרא דהתם כי היכי דלא ליתחזי בית דין רוצחין (ר"ש):

אותו ולא כסותו. דנסקל ערום ואף על גב דגבי צואה כתיב כבר "אותו" ודרשנו הא כיון דהוצרך לכתוב אבן לדרשא כתב אותו:

אף לסמיכה. דכתיב בצואה וסמכו השומעים את ידיהם וגו' וכן עשו:

אף לדחיה. בסיני כתיב "או ירה יירה" - מלמד שכל הנסקלין בדחיה כדתנן בית הסקילה היה גבוה שתי קומות וכו':

אף לתליה. כדכתיב "כי קללת אלהים תלוי", והיינו מפני שקילל את ה':

אף ללא תלין וגו'. שלא הלינוהו:

בהר

פרשה א

פסקה א

א **והלא כל המצות וכו'**. פי' רש"י בחומש לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנישנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דיבור ודיבור שנדבר למשה שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב:

והרמב"ן פי' וז"ל שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים "והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמיך וגו', ואלו דיני השמיטה בדרך כלל. ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כולן נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין כתוב "אלה המצות אשר ציוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני" - להקיש כל המצות אל השמיטה הנזכרת שכולן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני, עכ"ל. ועיין ברא"מ ובקרבן אהרן שהאריכו בזה:

פסקה ב

ב **משבאו לעבר הירדן**. מתחיל חיוב שמיטה אף שלא באו עדיין בתוכה:

המיוחדת. המשובחת שהיא זבת חלב ודבש אבל עבר הירדן אינה זבת חלב ודבש כדאיתא בספרי פרשת בכורים:

יכול משבאו לעמון ומואב. שגם הם בכלל הארץ לפי שהבטיח הקב"ה לאברהם ליתנם לזרעו לעתיד לבוא:

תלמוד לומר אשר אני נותן לכם. משמע שהוא נותן להם עכשיו:
מנין אתה אומר כיבשו אבל לא חילקו. שגם בזה לא נתחייבו עדיין בשמיטה:
הכי גרסינן ולא חילקו לבתי אבות או חילקו לבתי אבות ואין כל אחד וכו'. :
ת"ל שדך. שהיה יכול לומר השדה לא תזרע וגו':

פסקה ג

ג **בחלה ובערלה ובחדש**. פי' שבכולן נאמרה ביאה, ו"מושבותיכם" האמור בחדש פי' מקום שאתם יושבים ולא לאחר ירושה וישיבה כי בכל אלו הדרים לא התנה בהם כיבוש וחילוק, ולזה נתחייבו בהם לאלתר כאשר באו:
נתחייבו במעשרות. דכתיב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא וגו'" - זרעך המיוחד לך דהיינו לאחר כיבוש וחילוק שנשתהא י"ד שנה. אי נמי, דקודם שחלקו הוי ליה הפקר וכתיב "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" – יצא הפקר שידו וידך שוין בו:
התחילו מונים לשמיטה. אחר שחלקו שאז נתחייבו בה כנ"ל עד שנת כ"א שאז היא השנה השביעית:
לששים וארבע. היינו שנת הששים וארבע שהוא חמישים שנה אחר י"ד דכיבוש וחילוק:

פסקה ד

ד **יכול מלחפור וכו'**. כלומר בכלל שביתת הארץ היא והזריעה והזימור, ואם כן הול"ל "ושבתה הארץ" ותו לא. לז"א שאילו אמר "ושבתה הארץ" ותו לא יכול אני לומר שתשבות אפילו מחפירות בורות בה ומלתקן המקואות שבה, ולזה הדר ופרט "שדך לא תזרע וגו'" לומר שאין השביתה האמורה אלא מאלו:
לחרוש. בבקר:
לעדור. שאינו יכול לחרוש בבקרים מפני השרשים ועודרין במעדר כמו שעודרין תחת הגפן:
לנכש. עוקר העשבים מבין התבואה:
לכיסוח. חותך עשבים רעים ואינו תולש מעיקרן:
לביקוע. כשאילן זית מתיישן מבקיעין את הענפים שלו ומתלחלח:
תלמוד לומר שדך לא וכו'. דהו"ל למכתב "שדך לא תזרע ולא תזמור כרמך", וכתב בהיפוך כדי למדרש "שדך לא", כלומר כל מיני העבודות שבשדך לא תוכל לעשות אותה וכן נדרוש לענין כרם:

פסקה ה

ה **ומנין שאין מזבלים**. למקשאות ולמדלעות ס"א אין מובלין, ובירושלמי פרק ד' דשביעית (ירושלמי שביעית, ד) מפרש אין מעבירין את היבלות, פי' עולה באילן כעין יבלת באדם ומכחיש האילן:

ואין מפרקין. בעלים מרובים המכחישים אותו. ל"א מפרקין אבנים ועפר מעל שרשיו כמו שעושין לאגוז שאין עושה פירות, מגלה שרשיו ועושה, כדאיתא בפסיקתא:

מעשנין. להמית התולעים:

מאבקין. נותנין אבק על שרשיו. וי"מ אבק של סמנים משימין על עיקרו כדי לפטמו:

ומנין שאין מקרסמין. חותכין ענפים יבשים:

ואין מזרדין. זירוד ענפים דקים העולים בעיקר האילן ומכחישים האילן:

ואין מפסלין. מענפי אילן הארוכים ועל שם שעושה בפסל וקרדום:

פסקה ו

ו **יכול לא יקשקש תחת הזיתים**. קשקוש היינו סתומי פילי דשרי, ואיתא במועד קטן דף ג' תרי קשקושי הוו, חד אברויי אילנא וחד סתומי פילי. אברויי אילנא אסור דהוי משום רווחא, וחד סתומי פילי שרי דהוי משום פסידא, פי' אברויי אילנא מלשון להברות את דוד, שירצה לזון את האילנות והוא שמניחים זבל תחת האילנות לזון ולהחיות אותם וזה אסור דהוא כדי להרויח לענג ולהשמין אילן ולא משום שלא יפסד. והאי דשרי הוא סתומי פילי ופילי היינו בקעים שהוא לסתום בעפר בקעי האילן והאי שרי דהוא משום פסידא כדי שלא יפסד האילן:

נקעים. היינו גומות:

עוגיאות. חופר גומות תחת הגפנים והזיתים עיגול סביב להמשיך המים להם:

בכלל היו. בכלל ובשנה השביעית שבת שבתון יהיו, ולמה יצאו להקיש להם העבודות האסורות ולפרש מה הם העבודות האסורות שהם דומים לאלו:

מה אלו שהם עבודות בשדה ובכרם. וכל הני עבודות דלעיל נוהגות בשדה ובכרם, יצא קשקוש ומלוי נקעים ועוגיות שתחת הזיתים שאינם בשניהם. וכתבו התוספות דאע"ג דהני דלעיל יש מהם שאינם נוהגים עתה בשדה ובכרם – י"ל שבמקומם היו עושים כך בשדה ובכרם:

תהיה עולה וכו'. פי' ששנת מ"ט היה שנת השמיטה ושנת החמישים הוי יובל, ולזה הייתי אומר דלימנו שנת החמישים לשנה ראשונה של שמיטה הבאה:

ת"ל שש שנים תזרע וכו'. דקרא יתירא הוא, דאין צריך להודיע אימתי נזרע, והיה לו לומר רק שבשביעית לא נזרע. אלא להודיע לנו דששת השנים שלפני השביעית יהיו כולם שנים של זריעה:

פסקה ז

ז **מנין לאורז ודוחן**. מיני קטניות הם:

ולפרגיס. גם הוא ממיני זרעים:

כונסן אתה בשביעית. שהם נחשבים מזרע השנה השישית ואין בהם קדושת שביעית:

ת"ל ואספת את תבואתה בשביעית. דקרא יתרה הוא, דפשיטא שנאסוף מה שנזרע אלא למסמכיה להכתוב שאחריו ובשנה השביעית דהיינו שלפעמים מותר לאסוף גם בשנה השביעית דהיינו היכי שהשרישו קודם ר"ה של שביעית ואף דבשארי דברים לא אזלינן בתר השרשה (עיין בראש השנה דף יג:) בקטניות שאני מתוך שעשויין פרכין פרכין שאין מתבשלין ביחד אלא היום לוקטין ומפרכין מעט ולמחר מעט ולא מצו למיקם עלה לא בתר לקיטה ולא בתר שליש ולכך אזול בתר השרשה שהרי נזרעין בבת אחת וממילא השרשה בזמן אחד (גמרא שם):

פסקה ח

ח **ששה זרעים וששה אסופים וכו'**. פי' דפשטיה דקרא ואספת קאי על שש שנים דזריעה הכתוב בפסוק זה ויש לנו עוד ריבוי שפעמים ששבעה אוספין וכנ"ל ומסתברא לאוקמי הא דאוספין היינו כשהשרישו לפני ר"ה והא דאין אוספין היכי דהשרישו אחר ר"ה:

פסקה ט

ט **מנין לתבואה**. דגן וזיתים קרויים תבואה כדכתיב כתבואת גורן וכתבואת יקב:

שהביאה שליש. ר"ל שנתבשלה שליש בישולה לפני ר"ה שאז היא נחשבת משנה שעברה:

ת"ל ואספת את תבואתה. ר"ל בשביעית, ואף שלא נגמר בישולה בשישית, ורק משהביאה שליש בששית גם כן מותר לאסוף אותה בשביעית אכן לא נדע מאין הוציא ר' יונתן דאירי בשהביאה שליש ובגמרא ראש השנה דף י"ג (דף יג.) הזכיר ר' יונתן ראיה לזה מקרא אחרינא דכתיב ועשת את התבואה לשלש השנים, אל תקרי לשלש אלא לשליש, ור"ל עשיית התבואה כשהיא בשליש בישולה שאז נחשבת כמו שנגמרה וממילא לענין שביעית מותר והגר"א גריס כן בפנים ת"ל ועשת את התבואה לשלש השנים לשליש, ומהראב"ד ור"ש משמע גם כן דהיה להם גירסא זו:

פרק א

פסקה א

א **ומנין לשלשים יום וכו'**. פי' שאם נטע והבריך והרכיב שלשים יום בערב שביעית מותר לקיימן בשביעית כאילו נטע בתחלת השנה:

תלמוד לומר ובשנה השביעית. פי' סמיך ליה על ואספת את תבואתה האמור למעלה למעלה ממנו כדדרשי לעיל לענין זרעים. מיהו ל' יום דקליטה לאו מהאי קרא נפקא לן אלא סברא דנפשיה קאמר דכל הרכבה אינה קולטת בפחות משלשים יום. ופליגי בהא תנאי במסכת שביעית פ"ב, איכא מאן דאמר שלשה ואיכא מ"ד שתי שבתות ואיכא מאן דאמר שלשים יום. ומובא בר"ה דף יו"ד. ואיתמר עלה אמר רב נחמן לדברי האומר שלשה צריך שלשה ושלשים, פי' שלשה לקליטה ושלשים אחרים כדי שתעלה לו שנה. אית דמפרשי להאי מימרא לענין שביעית ומשיג הראב"ד דהאי מימרא רק לענין ערלה אתמר לחשבו כשנה אבל לענין שביעית כיון דנקלט לפני ר"ה מותר לקיימו בשביעית:

הכי גרסינן שבת שבתון יהיה לארץ מיכן אמרו וכו'. פי' מדכתיב שבת שבתון שתי שביתות להביא את שנחנטו פירותיהם בשביעית ולא נגמרו עד אח"כ שאתה נוהג בהם שבת אחר דהיינו עוד הפעם שביתה. מכאן אמרו בנות שוח תאנים לבנות שנותנים פריים מג' לג' שנים שביעית שלהם שנה שנייה דפירות החונטים בשביעית אין בישולם נגמר עד שנה שנייה של שמיטה ואז נוהג בהם דין שביעית דבאילן אזלינן בתר חנטה:

הפרסיות. תמרי פרסייתא (ערוך):

לא אמרו אלא בנות שוח. ובהא פליגי ר' יהודה סבר חנטתן בשנה זו וגמרן בשנה שניה, וחכמים סברי עיקר גדילתן בשנה ראשונה אלא שנמשכין בתוך שנה שנייה (הרא"ש בפירושו):

פסקה ב

ב **כך נאמר בשביעית שבת לה'**. פי' אל תהי קלה בעיניך מצוה זו ששקולה כשבת בראשית שהרי נאמר בשתיהן שבת לה':

כל מלאכה שבשדך. וכדלעיל בהלכה ד':

פסקה ג

ג **את ספיח קצירך וגו'**. ספיח נקרא מה שתוציא הארץ בשביעית בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית, בין מן העקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו. הכל יקרא ספיח ומותר לאכלו מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור, היינו כדרך שקוצרין בכל שנה כגון שקוצר כל השדה ומעמיד כרי ודש בבקר אבל קוצר מעט מעט וחובט ואוכל וזהו מן התורה אבל מדברי סופרים שיהו כל

הספיחים אסורים בשביעית ואסרו זה מפני עוברי עבירה שלא ילך ויזרע בתוך שדהו בסתר וכשיצמח יאמר שספיחים הם וזהו שאמר מכאן סמכו חכמים וכו' שאינם רק אסמכתא מדבריהם. והרמב"ן מפרש דברייתא זו אתיה כר"ע לקמיה פ"ד דסבירא ליה דספיחין אסורין מדאורייתא ושם נאמר גם כן בלשון זה "מכאן סמכו":

מן השמור בארץ. פי' מה שנזרת והפרשת מהם בני אדם ולא הפקרת לא תבצור אותו:

אבל אתה בוצר מן המופקר. פי' כל זמן שהוא שמור ולא הפקרתו אי אתה בוצר אבל אם אחר ששמרתו הפקרתו אתה בוצר ממנו כאחד מן העניים. כן הוא דעת רש"י. ויש מן הראשונים דס"ל שצריך שיהיה הפקר מתחלה אבל אם לא הפקירו אע"פ שירצה עתה להפקירו אחר שהיה שמור אצלו לא יבצור אותו:

לא תבצור כדרך הבוצרים. פי' לא תבצור בשביעית כדרך שבוצרים בשאר שני שבוע שא"א לומר שלא יבצור כלל שהרי כתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וא"א בלא בצירה אלא הכונה שישנה וכדלקמיה. וגם זה דוקא אם הוא מן המופקר אבל אם הוא שמור אסור בכל ענין. ומכן אמרו תאנים של שביעית על מופקרין קאי:

מכאן אמרו. משנה בפרק ח' דמסכת שביעית:

אין קוצין במוקצה. ר"ש פירש שהוא כלי ברזל המיוחד לחתוך בו תאנים והוא הקופץ אבל קוצה אותה בחרבה, ר"ל בחרב והוא הסכין. והרמב"ם פירש דמוקצה הוא שם מקום ששוטחין עליו התאנים וחרבה כמשמעה:

בעריבה. שלשין בה העיסה:

בבד. הוא שם ליקבים שדורכין בהם הזיתים דשל ענבים נקרא גת ושל זיתים נקרא בד:

ובקוטב. הרמב"ם פי' שהוא גת קטן לזיתים, ור"ש פירש שהוא עץ גדול וכבד ובראשו אבן גדולה שנותנים על הזיתים בבית הבד:

לבדידה. בית הבד קטן הרבה כמין עריבה שאין דרך לדרוך בו:

פסקה ד

ד **כיון שיצאת שביעית אע"פ שפירותיה שמיטה**. פי' שכל מה שחנט לאחר שנה שביעית עד ט"ו שבט הכל הוא כדין פירות שביעית ונפיק לו בערלה ורבעי במסכת ר"ה דף יו"ד מדכתיב ובשנה הרביעית פעמים שפירות רביעית הן ערלה ומהדר על שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל והיינו שחנטו מתשרי של רביעית עד ט"ו שבט שאז הוא ר"ה לאילנות וה"ה נמי לענין שביעית. וטעמא דקים להו לחכמים שהפירות שחונטים מתשרי עד ט"ו שבט בידוע שהן חונטין משרף שבאילן שנכנס בו מקודם תשרי:

מותר אתה לעשות מלאכה. כגון לזמור הכרם או קירסום וזירוד בשאר אילנות המבואר בריש הפרשה בהלכה ה' ונפיק זה מדכתיב שנת שבתון משמע ששבתון בארץ לא תהא אלא שנתו בלבד (ראב"ד):

אבל פירותיו אסורין וכו'. וזה רמז הכתוב במה שאמר יהיה שאם אין שבות מהם אלא שביעית בלבד היה לו לומר הוא, ומאי יהיה משמע שעדיין יהיה אף שעבר שביעית. והטעם לקביעת ט"ו שבט כתבתי לעיל:

פסקה ה

ה **מן השמור**. פי' שלא נשבתה אלא נעבדה בה עבודה כדי לגדל פירות הוי שמור ואפילו לא שמרם לאחר מכן ומיהו גם בשמירה בעלמא אסר לעיל גבי לא תבצור:

מכאן אמרו. ב"ש שהחמירו בכך או ב"ה אליבא דר' יהודה:

שדה שנטייבה. שנעבדה ונחרשה היטיב (ופירושו אפילו אם מפני אונס המלכות היה מוכרח לחרוש אותה פעם אחת אבל הוא חרש פעמיים להטיבה ראב"ד מירושלמי):

אין אוכלין פירותיה בשביעית. אע"פ שהפקירן:

אוכלים. הפירות שאין הפירות נאסרים ולא בא הכתוב אלא לאסור לנו שלא נשמור אבל אם שמרנו ואח"כ הפקרנו אוכלים אותם:

בטובה. שמחזיק טובה לחבירו על שעוזב אותו לאכול או אלקוט משדך ואני אגמול לך כל זה אסור דאין אוכלין פירות שביעית אלא משום דרחמנא אפקרינהו ואין זה הפקר אחר שנשאר מגע יד לבעלים בהם מדמחזיקין לו טובה:

פסקה ו

ו **ולא לאחרים**. שאינו רשאי לתת ממנו לנכרי אפילו בדמים כדתניא בתוספתא פרק ו' דמסכת שביעית (תוספתא שביעית, ו):

ולא להביא ממנה מנחות. דלא מייתי מפירות הארץ השובתת מנחות ונסכים אלא מייתי מדאישתקד:

מה תלמוד לומר. מלת "לך" שהרי כבר נאמר "לכם לאכלה":

אלא לעניים. דהכי משמע ממאמרו אביוני עמך, ולזה הייתי אומר דאף על גב דכתיב להם לעניים אחרים הנמצאים בביתך קאי אבל עשירים אינם אוכלים:

תלמוד לומר לך ולעבדך. דהדר אמר בעלים דהיינו עשירים ועבדים ושפחות דהם עניים ואם כן עשירים ועניים אוכלים:

לאחר הביעור. לקמן יליף מדכתיב ולבהמתך וגו' - כל זמן שחיה אוכלת מן השדה תאכיל לבהמתך מן הבית, והענין בזה שאם יקבץ מין ממיני זרעונים או פירות והביאו אל ביתו יוכל לאכול מאותו המין כל זמן שימצא בארץ או באילנות, וכשפסק המין

ההוא מן השדה נתחייב להסיר ולבער מה שיש ממנו ברשותו בבית. וזהו ביעור הזכר בשביעית כגון אם אסף תאנים ושטחם ויבשם ואכל מהם, אין לו להחמיר באכילתן כל שנת השביעית אבל יאכל כל זמן שהתאנים הלחים נמצאים באילנות. וכשיפסקו ונפלו ולא נשאר מהם אלא היבשים לבד – יסיר כל מה שיש ברשותו מן התאנים היבשים או שיאכלם כולם אם יכול, או יזרקם או ישרפם. וזהו ענין הביעור. ולזה אמר דמה שכתוב "ואכלו אביוני עמיך" דמשמע דעניים אוכלים ולא עשירים - הוא לאחר הביעור, דאי אית להו לעניים פירות בבתיהם אע"ג דכלה להו מן השדה אכלי להו אפילו אחר הביאור. אבל עשירים לא:

ובירושלמי דמסכת שביעית אמרו דטעמא דר' יהודה דדריש ואכלו אביוני עמיך ויתרם – כלומר ד"ויתרם" נדרש לפניו והכי קאמר, ואכלו אביוני עמיך ולא עשירים וזה ביתרם שהוא מה שהותיר להם בביתם אחר הביעור:

אחד עניים ואחד עשירים. דלר' יוסי אביוני עמך תרי מילי קאמר, אביוני ועמך, דאי לאו כן מלת עמיך יתר, דהול"ל אביונך, אלא דה"ק ואכלו אביוני ועמיך שהם העשירים מה שראוי להם ויתרם תאכל חית השדה:

פסקה ז

ז **הראוי לאדם לאדם**. דאין נותנין אוכלי אדם לבהמה בשביעית שזהו הפסד:

ולשכירך מן הנכרי. פי' אפילו מן הנכרי דישראל פשיטא שהרי רשות לכל אדם ללקוט בין עניים ובין עשירים. ועיין ברמב"ם פ"ה מהלכות שמיטה דין י"ג (רמב"ם הלכות שמיטה ויובל, ה) דדוקא אם היה אצלו שכיר שבת או שכיר חודש ושנה מפני ששוהא אצלו הרבה והוי כב"ב, אבל שכיר יום אסור אם לא שקצץ מזונותיו עליו דהוי כבן בית, והוא מתוספתא פרק ה' (תוספתא שביעית, ה). ובר"ש משמע דאינו סובר כן:

ולתושבך. ששרוי אצלו תמיד:

אכסניא. חיל של מלך. וי"א אכסנאי זהו העובר ממקום למקום:

פסקה ח

ח **מה אני מקיים ביעור פירות שביעית**. פי' דהא כתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמיך דאוקימנא אחר הביעור:

בפירות אדם. דכתיב ואכלו אביוני עמיך:

פסקה ט

ט **מה שבארצך אוכלים**. כלומר עבדך ואמתך וגו' אשר יהיו בארצך אוכלים אבל אם הם חו"ל לא תוציא להם לאכול שם דאין מוציאין פירות שביעית לחוץ לארץ:

שמוציאים לסוריא. אפשר שטעמו דהוא ס"ל דכיבוש יחיד שמיה כיבוש והוי כארץ ישראל:

פסקה י

י **תהיה**. מלה יתירא היא, ואמרו תהיה לרבות להם הויה אחרת שיעשו ממנו והוא שמדליק הנר משמן שביעית. וזה בשמן שביעית עצמו אבל אם מכרו ולקח בדמיו שמן אחר או החליף שמן בשמן – שניהם אסורין בהדלקה (ירושלמי דשביעית):

אף לצבוע. דברים שדרכן לצבוע בהן אף על פי שהן מאכלי אדם צובעין למה שיצטרך האדם:

מלמד שאינה נאכלת אלא תבואה. משיהיה שם תבואה עליה והוא משהביאה שליש, ודריש ליה משום דהוא קרא יתירא שכבר אמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, שהוא תבואת שבת הארץ. ובפרק הגוזל קמא דריש לה מדכתיב לאכלה ודריש ולא להפסד, ואם היה אוכל קודם שיתבשלו היינו להפסד. וזה אינו אלא לאסיפתו לבית אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהן פגין כדרך שאוכל בשאר שני שבוע כדמפרש ואזיל:

מכאן אמרו. משנה פרק ד' דשביעית משנה ז' (משנה, שביעית ד, ז):

הפגין. פגי תאינה כדכתיב התאנה חנטה פגיה:

משהזריחו. האדימו, וזהו התחלת בישולן. והרמב"ם פירש משהזריחו שיבהקו וישוב גופם חלק:

אוכל בהם פיתו בשדה. ששם מנהג בני אדם לאכול הפרי שלא בישל כל צרכו אבל ללקט ולהכניס לבית אינו רשאי עד שיבשולו, וזהו שאמר ביחלו כונס לתוך ביתו ופירושו בישלו. ובנדה דף מ"ז (נדה מז, א) ביחלו אמר רבה בר בר חנה משילבין ראשיהן. ובירושלמי יליף לאכילת השדה והבית מדכתיב תהיה כל תבואתה לאכול וכתיב מן השדה תאכלו את תבואתה – בשתי תבואות הכתוב מדבר, אחת מן הבית ואחת מן השדה:

פסקה יא

יא **וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע**. אם ביחלו חייבין במעשרות כדתנן במסכת מעשרות (משנה, מעשרות א, ב) התאנים משיבחילו:

הבוסר משגרע. פי' משהכניס בהם גרעין וזהו כאשר יהיה שיעורו כפול הלבן:

אוכל בהם פיתו בשדה. ואינו אבוד דכבר הוא מאכל אצל בני אדם:

הבאישו. בירושלמי משיקראו באושה, והיינו שהתחילו להתבשל ונקראו באושה שאז הם קרובים להתעפש אם יניחוהו. והרמב"ם פירש ש"הבאיש" הוא כאשר יהיה הגרגיר

נראה מבחוץ לרוב צחות הגרגיר. ולענין מעשר גם כן השיעור משהבאישו כדתנן במסכת מעשרות:

כל זמן וכו'. בזמן שכאשר יתבשלו כל צרכן הם מוציאין מסאה של זיתים ג' לוגין שמן אז יהיה דינם כדמפרש ואזיל:

פסקה יב

יב **הכניסו רביעית לסאה**. פי' שנתבשלו עד שמסאה יכול להוציא רביעית לוג שמן:

פוצע. דרך הזיתים לאכול אותן על ידי שהם פוצעין אותן כדי שיתמתקו:

ואוכל בשדה. דדבר שדרכו לאכול הוא, אבל לסוך לא דהו"ל כיין וחומץ דאין סכין בהם משום דאין סכין אלא בדבר שדרכו לסוך:

הכניסו חצי לוג. שנתבשלו עד שהוא יכול להוציא חצי לוג מסאה:

הכניסו שליש. ויש גורסין "לוג", והכל דבר אחד, שהכונה שליש ממה שהוא מוציא מהם כשהם מבושלים כל צרכן, והוא ג' לוגין לסאה וכנ"ל, ואם כן שליש מהם הוא לוג:

ושאר פירות האילן אי אתה רשאי לכבוש וכו'. דאין דרך שאר פירות לאכלן בפניהן ובטלה דעתו והרי הוא מפסידו:

זלפין. לזולפו על גבי הבית:

מלוגמא. רפואה:

איספלנית. לערב עם עשבים ולהניח על גבי מכה:

אפקטוזין. להקיא, וכל אלו אינן שוין בכל אדם:

פרשה ב

פסקה א

א **בבית דין**. בית דין הגדול היו מונין בתחלת השנה והיו מברכין על ספירת היובל היום נכנסה שנה אחת, היום שבת שנים שהם שמיטה אחת, וכן היום תשע וארבעים שנה שהם שבע שמיטות. והכל כמו שמונים לספירת העומר (ראב"ד ור"ש):

יכול שבע שבתות ימים. כענין שנאמר "שבע שבתות תמימות תהיינה", וכשיסיים יחזור וימנה לעולם עד היובל וגם ימנה שבע שנים שבע פעמים:

יכול יספור שבע שמיטין זו אחר זו. שהרי "שבתות" משמע שמיטין שהן שבתות, ולאחר שיספור שבע שמיטין זו אחר זו שוב יחזור ויספור שנים פשוטות עד היובל. תלמוד לומר שבע שנים וכו':

פסקה ב

ב **ומנין שיספור לשני שבוע**. כדאמרינן לעיל - שנה אחת , שתי שנים:

תלמוד לומר והיו לך ימי שבע. ולא קאמר "יהיו לך שבע שבתות", ולאיזה דבר מונין ימים - הוי אומר לשנה:

ומנין שיספור לשני יובל. פירוש אי לא כתב יותר הוה אמינא שימנה בכל שנה ושנה לשמיטה, ולבסוף יאמר שבע שנים שהן שמיטה אחת. וכן לשמיטה שניה ושלישית יאמר בתחלת מנינו היום שנה אחת, היום שתי שנים לשמיטה. ומנין שיספור לשני יובל; שיאמר היום שנה אחת ליובל וכן היום שבע שנים ליובל שהן שמיטה אחת, וכן י"ד שנים ליובל שהן שתי שמיות וכן כולן? תלמוד לומר והיו לך ימי שבע וגו' תשע וארבעים שנה – אלמא מונה כולן ולא כל שבע ושבע בפ"ע:

מנין עשה שביעית אף על פי שאין יובל. פירוש שיש לך לעשות שביעית אע"פ שאין יובל כגון משגלו עשרת השבטים דבטל יובל מכל מקום שביעית לא בטלה משבט יהודה ובנימין:

תלמוד לומר והיו לך. כלומר יהיו לך שבע שבתות שהם השמיטות אע"פ שאין יובל אחריהן:

ומנין עשה יובל אע"פ שאין שביעית. כגון שאם חזרו לארץ לסוף חמישים, אף על פי שלא עשו שמיטין, עושין יובל:

הכי גרסינן תלמוד לומר והיו לך תשע וארבעים שנה. דמלת "והיו לך" משמש לפניו ולאחריו, והיו לך ימי שבע שבתות השנים - שיהיו נספרים לשמיטה, והיו לך תשע וארבעים שנה שיהיו נספרים לך ליובל גם כן (שאי לאו כן האי תשע וארבעים יתר, דמי לא ידע ששבע פעמים שבע הוא מ"ט). והא דאמרינן סוף פרק ב' דערכין אליבא דר' יהודה דהנך שני דאגלינהו סנחרב עד דאתא ירמיה ואהדרינהו לא קחשיב – אלמא אין עולין מן המנין למספר יובל אותן השנים שלא היו כל ישראל בארץ – התם דחיאתא בעלמא היא, ולא קאי התם הכי. ויש מראשונים דמפרשי עשה יובל אע"פ שאין שביעית נוהג כגון שעברו וזרעו בשביעית:

שביעית נוהגת אף על פי שאין יובל. פי' בהאי מודה לר' יהודה. וכולהו דלא כרבי דאמר בגיטין (דף לו.) בזמן שאין היובל נוהג אין השמיטה נוהג:

פסקה ג

ג **אין לי אלא וכו' שאין ת"ל בחודש השביעי**. דידוע דיוה"כ הוא בשביעי:

הרי תרועת שביעי. פירוש תרועה שכתוב לענין ראש השנה שהוא בחודש השביעי:

פסקה ד

ד **תלמוד לומר והעברת**. דהעברה פשוטה משמע העברת קול אחד מבלי תנועה בה:

תלמוד לומר תעבירו שופר. הרי העברה תחלה וסוף ותרועה כתיב בינתיים:

פסקה ה

ה **ביום הכפורים אפילו בשבת**. אסמכתא היא, דאינה מלאכה אלא חכמה ואין צריך להתיר כדאמרינן בראש השנה (דף כט:) אלא אשמועינן דאפילו רבנן לא גזרו על שופר של יובל ומותר לתקוע אף בשבת כדי לפרסם שהעבדים נפטרים והולכים להם אבל ר"ה גזרו שלא לתקוע בשבת משום דרבה:

מלמד שכל יחיד ויחיד חייב. מדכתיב "תעבירו" ולא כתב "תעביר" כמו דכתב ברישא דקרא "והעברת", אלא לאשמועינן דלא נימא העברת שופר היא בבית דין כמו ספירה בבית דין:

יכול וכו'. הגר"א גרס מתחלה "ודוחה את השבת אפילו בגבולין יכול וכו'", פירוש דהלא רוצה לסיים יכול אף תרועת ראש השנה דוחה את השבת, והכונה אפילו בגבולין חוץ לירושלים, ת"ל והעברת וכו' ואין תרועת ר"ה דוחה שבת בכל ארצכם וכו' מכלל דמתחלה איירי הברייתא לענין יוה"כ שחל להיות בשבת:

הכי גרסינן ת"ל והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש ממשמע שנאמר ביום הכיפורים איני יודע שהוא בעשור לחודש אם כן למה וכו'.

בעשור לחודש דוחה את השבת בכל ארצכם. היינו שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע אף בביתו ואפילו בשבת (אכן בגמרא מסיק שם דדוקא בזמן שבית דין יושבין):

ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם. ורק במקדש ובירושלים (ועיין בפירוש המשנה להרמב"ם). ומה דמסיים "אלא בבית דין" – היינו לאחר תקנת ר' יוחנן בן זכאי שהתקין משחרב המקדש שיהו תוקעין אפילו בגבולין מקום שיש שם ב"ד, ובגמרא מסיק דדוקא בפני ב"ד, ועיין ברמב"ם פ"י מהלכות שמיטה הלכה י"א (פ"י מהל' שמיטה הי"א). ודע דמן התורה מצות תקיעה הוא אפילו בשבת דאינה מלאכה אלא מדרבנן אסור ואסמכו זה אקרא:

פרק ב

פסקה א

א **מה תלמוד לומר**. פירוש מלת "שנה" קרא יתירא, דהול"ל "את שנת החמישים" (ראב"ד וכן איתא בפסיקתא זוטרתי):

מלמד שהיא מתקדשת מר"ה. שמראש השנה נאסר בחרישת קרקע ד"שנה" משמע שנה שלימה:

אמר ר' יוחנן וכו'. פירוש, וא"ת כיון שקידוש מתחיל מראש השנה למה אמר "בעשור לחודש"? לזה אמר ר' יוחנן שאף שהקידוש מראש השנה התחלת דיני היובל שהוא

השבת עבדים לבתיהם ושדות לבעליהם לא היה אלא מעשור ואילך, ואותם העשרה ימים היו אצלם ימי משתה ושמחה כדמפרש ואזיל:

הכי גרסינן לא היו עבדים משועבדים ולא נפטרים לבתיהם. [כן איתא בגמרא], ופי' לא משועבדים לאדוניהם דכתיב "וקדשתם את שנת החמישים", ולא נפטרים לבתיהם דכתיב "תעבירו שופר" והדר "וקראתם דרור":

ועטרותיהם בראשיהם. אם רצה לשום עטרה בראשו להראות שיצא חפשי:

מה הלשון דרור. פי' איך יובן חירות מלשון דרור:

כמדייר וכו'. פי' שהוא ברשותו לדור בכל מקום אשר ירצה לדור וסוחר בכל מקום שירצה:

פסקה ג

ג **יושביה בזמן שיושבין עליה**. מתחלה דרש ממלת "יושב" שצריך להיות יושבין עליה, ואח"כ דרש מדכתיב "יושביה", ואח"כ דרש עוד מדכתיב "לכל יושביה". זהו תמצית הברייתא. ועתה נבארה:

ולא בזמן שגלו מתוכה. היינו שכל ישראל גלו או רובן:

הכי גרסינן יכול יהיה היובל נוהג ת"ל יושביה בזמן שיושביה כתיקונה ולא בזמן שהן מעורבבין. [הגר"א וכן איתא בערכין דף ל"ב ע"ב]. ובאמת ממקרא זה לבד היינו אומרין דוקא שמעורבבין כולן או רובן דוקא ולא מקצתן, אך אחר שמברר לקמיה דאפילו גלו מקצתן מדכתיב "לכל יושביה" – ממילא אמרינן דמה דצריכין שיהיה יושביה כתיקונן ולא מעורבבין גם כן דוקא כולן וע"כ נקט דאפילו רק שבט יהודה בבנימין. כנלע"ד:

לכל יושביה. פי' מדכתיב "לכל" משמע דוקא שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן וע"כ נמצאת אומר כיון שגלו וכו' וכן איתא בגמרא:

פסקה ד

ד **יובל אף על פי וכו'**. דקרא יתירא הוא, דלעיל מיניה כתיב "תעבירו שופר וקדשתם את וכו' וקראתם דרור" והדר כתיב "יובל היא", ויתירא היא לדרוש יובל מכל מקום אף על פי שלא שמטו, שלא החזירו הקרקע לבעליהן כגון בדורו של יהויקים וצדקיהו שהיו רשעים ומ"מ הכשרין שבהן נוהגין יובל מלחרוש ולזרוע ובתקיעת שופר:

ת"ל היא. דמשמע מיעוטא, כשהיא מתנהגת בפרטיה דוקא. וטעמייהו מפרש בראש השנה (דף ט:). דר' יוסי כדמפרש טעמיה לקמיה, ור' יהודה סבר מקרא נדרש לפניו ולא לאחריו ולא לפני פניו, דכתיב תעבירו שופר בכל ארצכם וקדשתם את שנת החמישים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל היא ושבתם איש לאחוזתו, דהיינו השמטת קרקעות. והשתא "יובל היא" דהוא מיעוט – יותר טוב שנאמר דקאי על קריאת דרור

שלפניו דהוא שילוח עבדים, ואינו קאי על העברת שופר שהוא לפני פניו, ולא על השמטת קרקעות שהוא לאחריו, דזה אתרבי מדכתיב "יובל". ושמיטת קרקע דחרישה וזריעה כתיב קרא אחרינא "יובל היא שנת החמישים שנה תהיה לכם לא תזרעו וכו':

אחר שהכתוב תולה אותה וכו'. פירוש, אחר שבמקום אחד מצינו ריבוי והוא מתיבת "יובל", ובמקום אחר מצינו מיעוט והוא מתיבת "היא", וע"כ דפסוק אחד מיירי לענין תקיעת שופר והשני מיירי לענין שילוח עבדים מפני מה וכו':

הכי גרסינן מפני מה אני אומר יובל שלא בשילוח עבדים ואין יובל אלא אם כן תקעו לפי שאפשר וכו'. פי' יובל שלא בשילוח עבדים וע"ז קאי הריבוי ואין היובל אא"כ תקעו ועל זה קאי המיעוט. ועל זה משני לפי שאפשר ליובל שלא בשילוח עבדים, דפעמים שאין עבד עברי נמכר בישראל שיהיה טעון שילוח, ואי אפשר ליובל שלא בתקיעת שופר, דאי אפשר שלא יהא שופר מצוי בעולם, לפיכך יש לנו לומר כשתלה הכתוב לא תלה אלא בדבר המצוי לעולם, והא דקאמר אף על פי שלא שמטו וענין קניית קרקע הוא בודאי גם כן דבר המצוי – יש לומר דעיקר סמך ר' יוסי אטעמא בתרא (אח"כ מצאתי זה בחידושי רשב"א):

תקיעת שופר תלויה בב"ד. לצוות לשלוחם לתקוע, ושילוח עבדים מסורה ליחידים, ואם ימאן היבטל היובל. והוא הדין לענין שמיטת קרקעות. הלכך בודאי לא תלה הכתוב בהן:

פסקה ה

ה **אם בנמכר שש**. פי' שמכרוהו ב"ד שיצא בסוף שש, ולאו ביובל קמיירי הרי אמור בפרשה משפטים כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד, ואלו הכא ביציאת יובל קמיירי גם בנמכר מעצמו שנה או שנתיים לפני היובל הרי אמור דכתיב "ושב אל משפחתו" כדאיתא לקמן בפרשת וכי ימוך אחיך (הראב"ד):

שיהא היובל מוציאו. פי' ואף על פי שלא עבד שש אחר הרציעה, ואשמועינן קרא דאע"פ ששנה האיסור שנמכר ונרצע ועבר על כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים – אפילו הכי לא קנסינן ליה ויצא ביובל. (גם זה מפירוש הראב"ד עי"ש):

למה שהוחזקה משפחתו הוא שב. פי' שאם היו בה שרים - ישוב הוא לשררה שבמשפחתו ולא הפסיד כלום משררתו בעבור העבדות:

למשפחתו הוא שב. שלא ירד ממשפחתו אבל לשררה אשר במשפחתו לא ישוב:

וכן הוא אומר בגולה. אל ערי המקלט כאשר ישוב דכתיב שמה "ישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו" כמו דפליג הכא ר"מ ור"י פליגי התם:

תשובו לרבות את האשה. ד"תשובו" מלה יתירא הוא ובא לרבות את האשה אם מכרה אביה ומטא יובל ועדיין לא הביאה סימנין – היובל מוציאה:

פרק ג

פסקה א

א **יובל היא שנת החמישים שנה**. פי' הלא כבר אמר וקדשתם את שנת החמישים שנה, ועל זה משני שיכול וכו':

בכניסתה תהיה מקודשת מר"ה. אע"פ שעיקרו של יובל לענין שילוח עבדים ולחזור השדה לבעליהן הוא מן תקיעת שופר שביוה"כ ומפני זה יכול אני לומר שגם ביציאתה תהיה מושכת והולכת עד יוה"כ של שנת אחת וחמישים:

פסקה ב

ב **כשם שנאמר וכו'**. פי' איסור זה הוא כאיסור זה:

פסקה ג

ג **מה קודש תופס דמיו**. שאם פדאם בדמים, הדמים נתפסים בהקדושה, שזה יוצא וזה נכנס תחתיו להיות קודש:

אף שביעית וכו'. שביעית ויובל חדא היא כמו שאמר לעיל:

ת"ל היא. "יובל היא", דיובל נשאר בהוית קדושה שלו, דאע"ג דתופס את דמיה, היא אינו יוצא לחולין:

האחרון אחרון וכו'. כדלקמיה:

ופירי עצמו. של שביעית אסור, שאינו יוצא לחולין לעולם, אלא אוכלו בקדושת שביעית. ואי כלה מינו מן השדה – מבערו:

יצא בשר ונכנסו דגים. תחתיהן. דמאמר הכתוב "קודש היא" גילה לנו רק שהפרי עצמו נשאר בקדושה אף שלקח בו דבר אחר כגון הבשר שפרקינהו בדבר אחר נתפס הקדושה על הדבר אחר והיא יוצא לחולין:

פסקה ד

ד **כ"ז שאתה אוכל מן השדה**. דא"א לומר כפשטיה שמה שתביא מן השדה ביומיה אתה אוכל ולא מן הצבור בבית, שהרי מקרא דכתיב ולבהמתך ולחיה גבי שביעית משמע שאוכל אף מן הצבור בבית כ"ז שלא כלה לחיה מן השדה, וע"כ מה שאמר כאן "מן השדה" הכונה מן השדה תקחו זמן אכילתו, שכל זמן שאתה אוכל מן השדה שלא כלה ממנו אתה אוכל מה שיש לך צבור מפירות שביעית בבית. כלה מן השדה - אתה חייב לבער ולכלות מה שיש לך בבית:

פסקה ה

ה **ג' כבשים**. ג' מיני ירק בחבית אחת של חומץ או ציר כדי שיתקיימו:

יבער כל החבית. דנאסרו כולם אפילו אותם שלא כלו משום דבלע ההיתר אותו שלא כלה מאותו שכלה, ואסרו דתנן שביעית אוסרת במינה במשהו ושלא במינה בנותן טעם:

אוכל והולך וכו'. פי' אע"פ שכבר כלו השנים מן השדה. וטעמו דאלו שכלו בלועים מטעם אותו שלא כלו אוכל על סמך אותו הטעם שיש בהם מאותו שלא כלו. והטעם דמקילינן כל כך משום דשביעית בזה"ז דרבנן ורבי היא (ר"ש). ועיין בקרבן אהרן שהאריך עוד בזה בשם ר"ת:

יבער מינו מן החבית. ואוכל השאר:

כל הירק אחד לביעור. שמותר לאכול כל מין שירצה ממיני הירקות כל זמן שינמצא במדבריות איזה מין ירק, שכל הירקות לענין הביעור מין אחד הם ולא מיחייב לבערן עד שיכלה כל מין ירק מן השדה:

אוכלים ברגילה וכו'. רגילה וסנדריון מיני ירקות הן:

פסקה ו

ו **בשנת היובל הזאת**. פי' קרא יתירא הוא דהא ביובל משתעי, והול"ל "תאכלו תבואתה ותשובו איש אל אחוזתו", אלא הדר לומר "בשנת היובל" למעט בשנת היובל תשובו ולא בשביעית:

והלא דין הוא. שיהיה שביעית מוציא ולהכי אצטריך קרא למעטו:

אם היובל שאינו משמט כספים. כדיליף לקמיה מקרא:

ת"ל וזה דבר השמיטה. דמשמע זה דבר השמיטה ולא דבר היובל:

תשובו וגו'. קרא יתירא הוא, דכבר אמר ושבתם איש אל אחוזתו, ולזה אמרו שבא לרבות וכו':

ובא בנו וגאלה. שהוא הקרוב כדכתיב "ובא גואלו הקרוב אליו" - הקרוב קרוב קודם, וסד"א דכיון דבנו במקום אביו הוא ועדיין ירשנה ותשיב אליו דאחוזתו קרינא ביה ולא שייך בה השבה כלל, ת"ל תשובו דמשמע בכל מקום ואפילו הבן חוזר לאביו. והגר"א גרס "המקדיש", וכן הוא גירסת הילקוט, והוא גמרא מפורשת בערכין דף כה ע"א, וביאורו דהא קי"ל המקדיש שדה ובא אחר ופדה אותה כשמגיע ביובל חוזרת לכהנים וקמ"ל קרא דאם בנו פדה אותה מן ההקדש כשמגיע יובל חוזרת לאביו:

פרשה ג

פסקה א

א **אלא לעמיתך**. דישראל קודם:

ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך. דהאי "לעמיתך" יתר, דהול"ל וכי תמכרו או קנה מיד עמיתך:

ת"ל או קנה מיד עמיתך. דכי היכי דאמירת "לעמיתך" הכתוב מקודם מורה לנו דצריך למכור לעמיתך, כן המאמר "או קנה" גם כן צריך לפרש ע"כ בכהאי גוונא:

אין לי אלא קרקעות. פי' אין לי שימכור לעמיתו או יקנה מעמיתו אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מקודם דכתיב "ושבתם איש אל אחוזתו":

ת"ל ממכר לרבות וכו'. ד"ממכר" משמע איזה ממכר שהוא, בין קרקע בין מטלטלין, הכל צריך להקדים לישראל. והאי דקאמר לקמיה דהכתוב לא מיירי בקרקע – הוא רק לענין אונאה:

ת"ל או קנה מיד. משמע דבר המטלטל מיד ליד:

פסקה ג

ג **ת"ל ממכר**. ד"ממכר" משמע דגוף הדבר נמכר ונקנה:

לבושם. לצור בהם אבקת סמנין, נמצא ממכרן של אלו לצורך תשמיש גופן הוא:

פסקה ד

ד **הרי אונאת דברים אמורה**. דשם לא מתשעי במקח וממכר כלל, וגם נאמר בו ויראת מאלהיך שיש בזה דברים המסורים ללב כדאיתא בבבא מציעא דף נ"ח (בבא מציעא נח, א):

פסקה ה

ה **אונאה ארבעה כסף**. מעות כסף, שהם שש בדינר:

מעשרים וארבע כסף לסלע. אם היה המקח בדמי הסלע שהוא כ"ד מעות, דהשתא הוי האונאה שתות למחק – חייב להשיב לו כל אונאתו ד' כסף:

עד מתי מותר להחזיר. מי שנתאנה. והא דנקט לשון מותר לאשמועינן דליכא אפילו מי שפרע להחזיר המקח או שיתן לו אונאתו:

עד כדי שיראה. המקח לתגר או לקרובו, ואם שהא יותר - מחל לו:

ושמחו תגרי לוד. שהיו בקיאין בסחורה ומוכרין ביוקר:

פסקה ו

ו **אחד לוקח ואחד המוכר וכו'**. דכתיב "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה וגו'", ובגמרא עביד צריכותא דלא נילף חד מחבריה:

אין אונאה לתגר. כשהוא מוכר. ופריך הגמרא וכי משום דהוא תגר אין לו אונאה? ומסיק דאיירי בתגר ספסר שקונה ומוכר מיד תמיד דיודע זבינתיה כמה שוה שהרי לא שהא בין קנייתה למכירתה ויודע כמה שילם בעבורה, ואחולי אחיל גביה. והאי דזבנה הכי משום דאתרמי ליה זבינתא אחריתא והשתא קהדר ביה:

מי שהוטל עליו. מי שנתאנה:

תן לי מעותי. אם נתאנה לוקח מבקש מעותיו ומבטל המקח לגמרי. ומוכח בגמרא דהוא הדין אם נתאנה המוכר גם כן הברירה בידו להחזיר לו הסחורה או להשלים לו מה שנתאנה:

פסקה ז

ז **כמה תהא הסלע חסירה**. מטבע היוצא, ותמיד הוא שוחק וחסר – כמה תחסר ואם הוציאה לא תהא אונאה:

ד' איסרות. לסלע:

מאיסר לדינר. והוא אחד מכ"ד בו, דששה מעה כסף - דינר, מעה שני פונדיונין, פונדיון - שני איסרים:

ארבע פונדיונות. אחד משנים עשר. ובגמרא מפרש מאי שנא בטלית דלא פליגי דלכולי עלמא הוא שיעור שתות, ובסלע פליגי בשיעורו. ומשני בטלית מחיל איניש עד שתות, דאמרי אינשי עשיק לגביך ושוי לכריסך (פי' הצריך לכסות גופיך וגביך קנה ביוקר ולמאכלך לא תקנה אלא בשויין), אבל סלע כיון דלא סגי ליה שאינו יוצא בהוצאה לא מחיל. ופליגי בכמה דרך האדם להקפיד שלא ליטלו בהוצאה:

שמונה פונדיונות. הוא ס"ל דשיעורו שתות כשאר אונאה:

פסקה ח

ח **עד מתי מותר להחזיר**. הסלע:

בכרכים. שיש שולחני - עד כדי שיראה לשולחני:

ובכפרים. שאין שם שולחני – עד ערבי שבתות. שבא להוציאה ביומא דשוקא בע"ש לסעודת שבת אז ידע אם יוכל להוציאה ויקבלוה ממנו:

ואם היה מכירה. הנותן:

לאחר י"ב חודש מקבלה ממנו. בגמרא מסיק דהוא ממידת חסידות, אבל מדינא הא קאמר מקודם דלכל היותר אפילו בכפרים הוא רק עד ערב שבת:

ואין לו עליו אלא תרעומות. לא איירי בחסיד דלא יקבל ממנו ולא יהיה לו על ישראל תרעומת, אלא איירי באדם אחר שאינו חסיד ולא רצה לקבלה אפילו הכי אין לזה עליו אלא תרעומת דאיהו דאפסיד אנפשיה שלא החזירו בזמנו:

ונותנה. לסלע זו בחילול מעשר שני והיינו בדמים פחותים כפי שוויה:

שאינו אלא נפש רעה. פי' שאינה מדה זו של פוסלי מטבע בשביל חסרון מעט אלא נפש רעה:

פסקה ט

ט **אין לי וכו'**. הנכון כגירסת הילקוט - **אין לי אלא איש את איש. איש את אשה, אשה את איש מנין? ואין לי אלא תגר לתגר, הדיוט להדיוט. תגר להדיוט והדיוט לתגר מנין? תלמוד לומר את אחיו מכל מקום. ר' יהודה אומר תגר להדיוט יש לו אונאה, הדיוט לתגר אין לו הונייה**:

והכי פירושו: **אין לי אלא איש את איש**. דסתם איש ועמיתו הם שניהם אנשים כדכתיב "איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה":

ואין לי אלא תגר לתגר הדיוט להדיוט. שהוא עמיתו ממש, איש כמותו. תגר להדיוט והדיוט לתגר שאינו עמיתו ממש מנין?:

ת"ל את אחיו. דמשמע כל שיפול עליו שם אחוה, והוא מרבה אשה ותגר להדיוט או להיפך:

ר' יהודה אומר וכו' הדיוט לתגר אין לו אונאה. כנ"ל במשנה וי"ו:

פסקה י

י **בשעת היובל**. פי' בשעה שהיובל נוהג:

אינו מותר לגאול. "אינו גואל" לא קתני אלא "אינו מותר לגאול", דאפילו איסורא נמי איכא. ואפילו אם לוקח רוצה – יש לו איסורא (ערכין כט, ב):

תלמוד לומר שנים תקנה מאת עמיתך. ומיעוט שנים - שנים. והיינו דשתי שנים ראשונים מוכרח השדה להיות ביד הלוקח ואח"כ יש לו רשות להמוכר לגאלה בדמים אך ינכה לו לפי החשבון עבור אלו השתי שנים:

מופלג מן היובל מנין. פי' הרי כתיב "במספר שנים אחר היובל תקנה", ומשמע בהשנים שסמוך להן היה יובל שעבר תקנה. במופלג מן היובל מנין שיוכל אדם לקנות שדה מחבירו. ת"ל לפי רוב השנים וגו' ולפי מעוט השנים וגו', ומקרא זה בא ללמדינו לפי דרכו שיוכל אדם למכור שדהו סמוך ליובל או מופלג, אבל עיקרו לא בא אלא להזהיר את הקונה שיזהר במקחו שלא ירבה לו בדמיו אם הוא סמוך לפני היובל ובא להודיע כי השדה תחזור לבעליה ביובל. מיהו אם ריבה לו בדמיו או מיעט אין לו אונאה שהרי אמרנו אין אונאה לקרקעות:

שני תבואות. פי' בכתוב כתיב "במספר שני תבואות ימכר לך", משמע דהשנים שתים שציוה התורה להיות ביד הלוקח יהיו שנים של תבואה, אבל שנת שדפון או ירקון אינו עולה במנין השתי שנים. והוא הדין שנת שביעית אינו עולה מן המנין:

נרה או הובירה. פי' היתה שנה הראויה לתבואה ונרה ולא זרעה או הובירה שהניחה בורה, שאפילו ניר לא עשה בה – איהו דאפסיד אנפשיה:

יכול לומר לו. פי' יכול הייתי לומר שיוכל המוכר לומר לו בעת שבא לפדותה הניחה לפני מליאה פירות כדרך שהנחתיה לפניך מלאה, דהרי אכל אז פירות שנתן לו והם פירות שנה אחת ופירות השנה הראשונה שהיתה בידו, ואם כן אם נתבכרה וצמח בה פרות השנה השנית קודם שנתמלא השתי שנים יאמר לו שיעזוב אותם לפניו מלאה:

ת"ל כי מספר תבואות וגו'. בגמרא הגירסא: "ת"ל במספר שני תבואות ימכר לך",ופירש"י במספר שני תבואות משמע כל תבואות שבשתי שנים מדהוי ליה למכתב מספר שנים או מספר תבואות דהוי משמע שתי תבואות:

פרק ד

פסקה א

א **הרי אונאת ממון אמורה**. דשם מיירי בעסקי ממון כדכתיב וכי תמכרו ממכר וגו':

פסקה ב

ב **והוא לא מכר חטה מימיו**. וכונתו להתלוצץ ממנו:

לא יתלה עיניו על המקח. בש"ס איתא בשעה שאין לו דמים, ובתוספתא איתא ולא יתלה עיניו על המקח ויאמר לו בכמה חפץ זה וכו', ואם כן הוא ענין אחד:

הכי גרסינן ואם תאמר עצה טובה אני נותן לו. פי' בשעה שאמרתי לו זכור מעשיך הראשונים, לא כיונתי לאנותו אלא שיהיה חטאתו נגדו תמיד ויתחזק בתשובה, וכן באידך דברים כדי שיכנע לבו. וביו חמרים מבקשים תבואה יאמר גם כן לא דיברתי כי אם לטובה, הייתי סבור שיש לו תבואה למכור, וכן במקח יאמר שבאמת הייתי חפץ לקנות. והנה כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מסורה לבני אדם להכיר אלא ללבו של עושה, הוא בעצמו יודע אם כונתו לטובה או לצער את חבירו:

הכי גרסינן **לכך נאמר בו ויראת מאלהיך וכל דבר וכו'**:

וכל דבר המסור ללב. של אדם נאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות:

פסקה ג

ג **ליתן שמירה ועשייה למשפטים**. שמירה זו המשנה ללמדם, דעל ידי זה נשמר הדבר. ושמירה לחוקים כבר נאמר בפרשה אחרי אלא ששם נזכר שעל ידי זה של שמירת החוקים והמשפטים יחיה לעולם שכולו טוב כמה דכתיב שם "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ופי' רש"י וחי בהם לעוה"ב. ובפרשה זו הבטיח לנו הש"י שעל ידי קיום התורה נשב על הארץ לבטח:

ולא גולים. שבעון שמיטה ישראל גולים כמו שכתוב בפרשה בחוקותי:

ולא מפוחדים. אפילו להתפחד שמא תגלו אלא בבטחון גמור:

פסקה ד

ד **שיהא אדם אוכל הרבה ושבע**. פי' יהיה לכם פירות הרבה ותוכלו לאכול מהן הרבה עד שתשבעו ולא יהא צריך למעט אכילתו בשביל להניח ליום מחר:

אף היא אינה סימן ברכה. שאינו שבע עד שיאכל הרבה:

אוכל ולא גוסי. פי' ר"ש אינו צריך למלאות בטנו עד שיהא פותח פה מחמת הבלו ועשן של מאכל, אלא באכילה מועטת ישבע וקל ובריא בה. (ולפי הנראה רש"י גם כן כיוון לפירוש זה שהרי פירש אוכל קמעא ומתברך במעיו, ובודאי כונתו למאמר זה של התורת כהנים):

שלא יהיה דבר חסר משולחנו שלא יהיה עולה לו. פי' שלא יתמלא רצונו אלא מכל מה שיתאווה יתמלא לו רצונו:

ולא גולים. כבר אמר למעלה. אלא הכא בא לומר בארצכם אתם יושבים בטח אבל אם תגלו לחו"ל לא תשבו בטח:

פסקה ה

ה **וכי תאמרו עתידים אתם לומר**. דאם הכונה שאפשר שיאמרו הול"ל "ואם תאמרו", אבל "וכי" משמע שבודאי תאמרו:

על הספיחים שיהו אסורים. והכונה לא נאסוף אפילו הספיחים שצמחו מעצמן מהזרע שנפל בארץ:

וחכמים אומרים וכו'. מלשון זה משמע דדעת רבי עקיבא שמן התורה אסור לקצור ספיחים אפילו שלא כדרך הקוצרים:

אלא מדברי סופרים. גזירה שמא יזרע ויאמר שמאליו גדל:

ומה שאנו אוספים. מן הזרוע בשישית וגדל בשביעית לא נאסוף אותו אל בתינו כשאר השנים לקיום אלא בשנה הזו נצטוינו לבערו בזמן הביעור ומה אנו אוכלים מן הביעור ואילך:

אין לי אלא בשישית. שבשישית יהיה ברכה בפירותיה להספיק על השנה שאחריה:

בחמישית וברביעית וכו' מנין משנה לחברתה. פי' שגם בהם ימצא ברכה בפירותיהן להספיק אף לחברתה:

ת"ל בשנה. דהוא יתר, דהול"ל "בשישית", ואמר "בשנה" לרבות כל השנים שבין שמיטה לשמיטה, והם החמשה שנים מלבד השמיטה שבכולם היה ברכה אלא שבשישית צריכה ברכה יתירה שתספיק לשלש שנים כדכתיב "ועשת את התבואה לשלש שנים" (ראב"ד). וכונתו שבשאר השנים היה מספיק רק משנה לחבירתה דהיינו אף שזמן קצירה בו בניסן היו אוכלין כל הקיץ מפירות שנה שעברה:

לשישית. פי' למקצת השישית מן הפסח שהוא זמן קצירה ואילך ולשביעית ולמוצאי שביעית עד הפסח שיקצורו. נמצאו הללו שלש שנים אינם אלא שתים – חצי השישית, ושביעית, וחצי שמינית:

ד"א לשלש השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל. הרי אלו שתי שנים ומחצה – שביעית ויובל הסמוך לה וחצי מוצאי יובל, והכל היה הברכה לפי צורך הזמן. אבל השישית כולה משל חמישית היא ניזונית כדאמרן שהן מספיקות משנה לחברתה (ראב"ד):

פסקה ז

ז **וזרעתם את השמינית זו שמינית וכו'**. פי' אילו לא אמר קרא רק "את השמינית" הוה אמינא דקאי רק אשמינית שלאחר שמיטה. כשהוא אומר "השנה" ריבה עוד שנה והוא תשיעית שלאחר השמינית דהיינו כאשר איקלע יובל בשמינית ויובל דינה כשמיטה – אז יזרעו בתשיעית, והכתוב דיבר בהדיא על הנמצא ברוב שהם שאר השמיטות וברמז דיברה על ענין יובל הנמצא פעם אחת בחמישים שנה:

בלא סלמנטון. הוא תולעת המרקיב התבואה ואינו מניחה ליישן דהא כתיב "ואכלתם ישן":

עד התשיעית זו תשיעית וכו'. פי' אילו לא נאמר אלא "עד התשיעית" הייתי אומר שהפירות של שישית יהיה די לשישית ושביעית ושמינית, עד זמן אסיפה של שמינית שהוא בחג הסוכות של תשיעית, כמו שכתוב "עד בא תבואתה" דהיינו עד זמן שמביאים התבואה החדשה מן הגרנות לתוך הבית. וכשנאמר "השנה התשיעית" האי "השנה" יתירה בא לרמז על זמן היובל שצריך להספיק עוד על שנה דהיינו גם על שנה תשיעית כולה, עד זמן אסיפה שהוא בתחלת עשירית:

תאכלו ישן שהיא אחת עשרה לזית. פי' שהזית שנחנט בעשירית אינו נגמר עד אחת עשרה כדמוכח בפרק בתרא דפאה (משנה, פאה ח, א) וברכה זו קמ"ל קרא שיהא כל ברכותיה של שביעית שוין לזרעים ולפירות האילן וכמו שימצא להם זרעים שהם תבואה של ששית שיספיק להם עד עשירית – כך ימצא להם כל פירות האילן של שישית שיספיק עד עשירית, ואף שיש מהפירות שאין נגמרין עד אחת עשרה כגון זית, הכל יספיק מן הקודם. וזהו שאמר "תאכלו ישן". ובילקוט גרס "שהיא י"א ליובל", ועיין בהגהות הגר"א:

פסקה ח

ח **לחולטנית**. היינו שיהיה בהחלט להלוקח שלא תשוב עוד לבעלים:

אל תרע עיניך בה. שלא נתתי לך רשות למוכרה לחלוטין שאיננה שלך:

כי גרים ותושבים אתם. פי' אם תלכו בדרכי תהיו תושבים ואם לאו ח"ו תהיו רק גרים לפי שעה כדכתיב ולא תקיא הארץ אתכם וגו':

אל תעשו עצמיכם עיקר. היינו בארץ:

כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו. היינו שלא יחשוב האדם שכיון שנכנס בארץ, הארץ היא שלו לחלוטין, ובפרט כשנמשך כמה דורות שכל אחד ירש מאביו כרמו וזיתו, היא שלו בעצם. אלא לעולם היא שייך להקב"ה ובכל דור הוא נותן לנו על תנאי שנשמור מצותיו וכמו בדור הראשון של אבותינו כשנכנסו לארץ ציוה אותם יהושע שעל מנת כן מנחילין להם את הארץ כשיקיימו התורה כדכתיב בקרא:

וכן דוד אומר וכו'. פי' אף שאני מלך גם כן אינני בטוח כי אנכי רק בבחינת גר:

כשתהיה שלי. פירוש, כשתלכו בדרכי ואשרה את שכינתי בה וכדכתיב "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה", והוא נקרא אז "אלהי הארץ" – אז הרי היא שלכם, אבל אם ח"ו לא תלכו בדרכי ואגלה שכינתי מתוכה ויקויים "ובפשעכם שולחה אמכם" – אז גם אתם תהיו מוכרחים לגלות מתוכה, וזהו שאמר דיו לעבד להיות כרבו:

פסקה ט

ט **ובכל גאולה תתנו**. פירוש, אילו אמר הכתוב "ובכל גאולה תתנו" הייתי אומר דאף כשמוכר עבד כנעני ושטרות ומטלטלין יכול לגאלה אחר כך. תלמוד לומר "ארץ אחוזתכם" דוקא. עוד אמרו דבא לרבות דאף המוכר בית בבתי ערי חצרים או עבד עברי הנמכר לישראל גם כן יש גאולה אף בקרובים. ועיין בקידושין דף כ"א ע"ב לענין בתי ערי חומה:

פרק ה

פסקה א

א **ולהניח באפונדתו וכו'**. קמ"ל דאין לו למכור שדהו אלא לצורך מזונותיו, אבל לא להניח מעותיו באפונדתו לשמרם או ליקח בהם בהמה וכלים או אפילו ליקח לו בית אלא אם כן העני דכתיב "כי ימוך ומכר". והאי בהמה פירושו סוס לרכוב עליו, אבל לקנות שוורים כדי לחרוש מותר כדמוכח בפרק הניזקין (גיטין נב, א):

ולא כל אחוזתו. פן יכלה הכסף וישאר ריק מכל:

אין אדם רשאי להחרים כל נכסיו. דכתיב "אשר יחרים איש לה' מאדם ועד בהמה" – מאדם ולא כל אדם:

חייב להיות חס על נכסיו. שלא יהא אדם מזלזל ומפקיר נכסיו לצורך ענייני הבלים:

וגאל את ממכר אחיו לרבות את הנותן מתנה. דהו"ל למכתב "וגאל את אחוזתו", ובא לרבות מתנה דהוי כמכר. ושמין את השדה כמה שויה למכירה ולפי השנים שהיתה ביד המקבל מתנה יגרע לו מן הדמים עד היובל:

פסקה ב

ב **וכי יש לך אדם וכו'**. ואינו יכול לאוקמי בגר שאין לו קרובים דהא הכתוב איירי לענין שדה אחוזה וגרים לא נטלו חלק בארץ:

גואל שהוא יכול לגאול. שהוא עשיר:

ומצא - שלא ימכור ברחוק וכו'. ד"ומצא" משמע שעכשיו מצא ידו ולא מה שהיה מצוי בידו בשעה שמכר:

ולא ילוה. מעות מאחרים כדי לגאול, ד"והשיגה ידו" כתיב, משמע יד עצמו. (ואף דכבר אמר "ידו" - יד עצמו, אפשר דשם היינו ממעטים רק אם נתן לו אחד מעות במתנה דאין על זה שם "הישג יד" כלל, אבל אם השיג ללות אפשר דזהו השיג יד. לכן איצטריך למעט עוד דעל כל פנים לא מקרי השגת ידו):

שלא יגאל חציים. פירוש, שלא יגאל חצי שדהו והחצי השני ישאר ביד הלוקח:

פסקה ג

ג **שנים הוא מחשב ואינו מחשב חדשים וכו'**. יש בברייתא זו פירושים הרבה ואעתיק בכאן פירוש הראב"ד שהוא בקצרה, וז"ל: בא הכתוב לומר שידו של המוכר על העליונה, שאם מכרה לו חמש שנים לפני היובל, ואכלה שתי שנים ומחצה, ובא הגואל לפדותה, אינו נותן לו אלא דמי השתי שנים שנשארו שלימות עד היובל אבל אותם ששה חדשים היתרים לא יחשב ולא יתן לו בשבילם יותר. ואם יש מקום שיהיה לו הנאה למוכר אם יחשב החדשים ויצרף אותם לחשבון שנה הרשות בידו לחשוב ולצרף, כגון אם מכרה לו בחצי השנה בפרוס הפסח ואכלה שתי שנים מקוטעות - חצי הראשונה וחצי האחרונה ואמצעית שלימה, יחשוב המוכר החדשים הראשונים והאחרונים ויעשה אותם שנה והרי אכלה שתי שנים, ואם רצה לגאול את שדהו הרשות בידו. ואילו לא חשבנו החדשים המפוזרים לשנה לא היה מותר לגאול בפחות משתי שנים , עכ"ל:

ת"ל וחשב מכל מקום [כן הוא גירסתו], ונ"ל דפירושו מדלא כתיב "וינכה את שני ממכרו" וכתיב "וחישב את שני", משמע שיראה לחשוב גם החדשים שעל ידם יהיה שני ממכרו ומיעוט שנים שתים כמו שפירש רש"י בחומש על הפסוק שני תבואות ימכר לך. ועיין בהגהת הגר"א דהוא גורס "ת"ל והשיב את העודף" ופירושו דהתם לא כתיב שנים, משמע דמצרפינן לחשבון גם החדשים והיינו היכא דהוא לטובת המוכר, ואפשר

דמה דמחשבין הכל לטובת המוכר הוא על פי מסקנת הגמרא בערכין דף ל' דילפינן גז"ש גאולתו גאולתו מעבד עברי והעתקנוה לקמיה בברייתא הסמוכה עי"ש:

ומכר הראשון לשני במאתים וכו'. ואכל חצי השנים שעד היובל:

אלא עם הראשון. ונותן רק חצי מנה ולא מנה לפי מה שקנאה זה האחרון:

ת"ל לאיש. דהיה יכול למכתב "לאשר מכר לו" ומאי "לאיש" - משמע האיש אשר הוא מחזיק השדה והיינו היכא דהוא קולא להמוכר הראשון. והטעם דדרשינן לקולא עבורו ולא דרשינן להיפך אלו התרי מיעוטא ויהיה לחומרא עבורו נבאר לקמיה:

פסקה ד

ד **רבי דוסתאי וכו'**. גם הוא דרש אלו התרי מיעוטי לקולא עבור המוכר אלא באופן אחר:

ממנה מנה. פירוש, כל שנה במנה:

ת"ל העודף. משמע העודף שבידו הנשאר לו מן הדמים שקיבל לאחר שינכה לו הלוקח חשבון המגיע לכל שנה שאכלה:

שהכסיפה. נתקלקלה מעצמה:

ת"ל והשיב את העודף מה שנשתייר בקרקע. פי' עודף שהקרקע שוה יותר על מה שמגיע לחשבון שמנכה לו הלוקח לשנים שאכלה דהאי עודף איכא למידרש להכי ולהכי ואמרינן שם בגמרא מאי בינייהו בין לרבי ובין לר' דוסתאי אזלינן לקולא להמוכר. ומשני איכא בינייהו כגון דאייקר וזל ואייקר, ופירש"י שמכרה לו במאתים, ומכר ראשון לשני במנה, ונתייקרה ביד השני ועמדה לו במאתיים. לרבי דאמר לאיש אשר בתוכה לא יהיב אלא מנה כמה דיהב בה שני. לר' דוסתאי יהיב מאתיים, דאי אמרת עודף שבידו הא מאתן שקיל מקמא ואי אמרת עודף שבקרקע הא מאתן שויא:

עוד איתא שם בגמרא מאי חזית דאקשת לקולא לגבי מוכר, אקשי לחומרא. ומשני גמרינן גאולתו גאולתו מעבד עברי, שהחשבון יהיה תמיד לטובת המוכר כמו ששם הוא לטובת העבד כדאיתא שם:

ולא במוכר למוכר. פי' בשני מוכרים שיחזור למוכר האמצעי, אלא למוכר הראשון יחזור שהוא בעל אחוזה, אבל מוכר אמצעי אינו יכול לגאול מיד הלוקח כיון שמכרה לו כבר הלך זכותו שיש לו. וכן לענין יובל אינה חוזרת לו אלא לבעלים הראשונים:

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר**. פי' שהרי כבר נאמר "והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו", ודרשינן שלא ילוה ויגאול, ומצא - שלא ימכור ברחוק, כדי גאולתו - שלא יגאל לחצאין. והשתא אמאי כתיב קרא אחרינא והיה לו לכתוב "ואם לא יהיה ממכרו ביד הקונה אותו", אלא אם אינו ענין לבעל השדה, תנהו ענין לקרובו הגואל שיגאל כסדר הזה. ומפרש והולך אם לא

מצא היינו כנ"ל שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאול ביפה וכנ"ל. ידו לאפוקי שלא ילוה. די השיב לו בא לאפוקי שלא יגאל חציים:

פסקה ו

ו **והיה ממכרו וכו'**. דתיבת "ממכרו" יתירא הוא, למעט הקדש, שבהקדש אינו צריך לכל התנאים הנ"ל:

הכי גרסינן ילוה וגואל וגואל לחצאים. :

פסקה ז

ז **א"ר שמעון מה הטעם**. פי' דלכאורה היה צריך התורה להחמיר בהקדש מבהדיוט ועל זה משני לפי שבהדיוט אפילו אם לא תגאל הוא רק עד שנת היובל, וביובל חוזרת היא לו בחנם. מה שאין כן בהקדש, אם לא תגאל חוזרת היא ביובל לבעליה, והיינו לכהנים, כדכתיב "והיה השדה בצאתו ביובל קודש", לפיכך חס רחמנא עליה ונתן לו רשות לגאול בכל גווני:

חליטה היא שדה לבעליה בהקדש. פי', בהקדש חלוטה היא לכהנים. והגר"א גורס **ובהקדש החלוטה היא שדה לבעלי**':

עד שנת היובל שלא יכנס בה כלום. דכיון שנשלם שנת מ"ט יוצא השדה מרשות הלוקח, דרגע ראשונה של יובל משמט:

נמצאת אומר. פי', הואיל שאתה אומר שלא יכנס בה כלום שמיטת שדות שנשמט מיד הלוקח ושמיטת כספים הוא כאחד, ששמיטת כספים הוא בסוף שביעית דכתיב "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" והפקעת קרקעות הוא גם כן באותו רגע:

אף מן ההקדש. שהקדיש הלוקח את השדה, דהלא השדה אחוזה אינו שלו ואין בכחו להקדיש אלא עד היובל. אמנם תמוה לי דהלא קרא כתיב בהדיא בפרשה בחוקותי "בשנת היובל ישוב השדה וגו' לאשר לו אחוזת הארץ". והגר"א גריס "אף מן הנגאל", ופירושו אף אם גאלה אחד מן הקרובים כשהגיע יובל יוצאת לבעלים. וזו היא באמת רבותא. דס"ד דהגואל כיון שנתן לו הכתוב רשות ליטול מיד הלוקח הוא עומד במקום המוכר ממש. קמ"ל:

ושב לאחוזתו לרבות האשה. לכל סדר הגאולות, ואפילו לקרובים דס"ד "ואיש כי לא יהיה לו גואל" כתיב. קמ"ל:

פרשה ד

פסקה א

א **ת"ל בית מושב עיר חומה**. בית שהושב ונבנה בעיר חומה, דמשמע שהוקף ולבסוף ישב:

המוקפת חומה וכו'. פי' עוד פרט אחד דאפילו אם הוקף ולבסוף ישב בעינן דוקא שיהא מוקף מימות יהושע בן נון, וחסר כאן בברייתא ראיה לזה. ובגמרא (ערכין לג, ב) למדוה לזה בגזירה שוה - נאמר כאן חומה ונאמר להלן "ששים עיר כל חבל ארגוב חומה גבוה וגו'". מה להלן שמוקפת חומה (דהיינו בימות יהושע בן נון הוקפה כבר על ידי עכו"ם), אף כאן דוקא באופן זה. והגר"א בהגהותיו העתיקה כאן:

ג' חצרות. שבכל חצר מהן שני בתים מקרי עיר חומה, ופחות מכאן לא מקרי עיר חומה:

קצרא. שם עיר קטנה שמחוץ לצפורי:

וגמלא הרי בגליל. בגמרא שם פריך מאי קאמר (וכי אין עיר מוקפת חומה אלא גמלא בגליל ובעבר הירדן גדוד וכו', והלא קאמר שם במתניתין וכן כיוצא בהן). ומשני רבא דתנא דברייתא בא לפרושי מתניתין דאמר שם גמלא וגדוד וחדוד ויש שם כמה מקומות שנקרא גמלא וגדוד וכו', לכך נתן הברייתא סימן גמלא הרי בגליל, כמו שאמר הרי היא גמלא שבגליל, וגדוד הרי היא גדוד שבעבר הירדן, ולאפוקי גמלא וגדוד שבשאר ארצות, דהיינו גמלא שבעבר הירדן ויהודה או גדוד שבגליל או יהודה, דלא, כי הם אינם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון. וכה"ג חדוד ואונו – דוקא ביהודה וירושלים הנזכר כאן איתא שם בגמרא דתרי ירושלים הוו ולאו היא ירושלים שביהודה ובנימין שבהמ"ק שרוי בתוכה שאותה ירושלים אף שהיא מוקפת חומה - אין הבית חלוט בה כדילפינן בגמרא מקראי:

לא מנו אלא אלו. בגמרא איתא הלשון "למה מנו חכמים את אלו", פי' והלא כתיב ששים עיר כל חבל ארגוב חומה גבוה וכו':

שקידשום. והוצרכו לקדש דקסבר קדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא, אבל למאן דאמר קידשה גם לעתיד לבא אפילו אותם שלא מצאו בנויות קדושות הם (גמרא):

אבל הראשונות וכו'. היינו השישים עיר כל חבל ארגוב, אבל אפשר שיש עוד עיירות שקידשום וכמו דתנן במתניתין "וכל כיוצא בהן". וכדמקשה שם סתמא דגמרא אמתניתין. ועוד אפשר לומר דפליג אמתניתין וס"ל דלא קידשום יותר:

כיון שבטלה הארץ. פי' שנחרבה:

פסקה ב

ב **מיד**. דלא כרבי דלקמיה:

לא שנה למנין העולם. דממכרו משמע מעת שמכרו לו:

אין פחות משני ימים. פי' אין יכול לגאלו ביום שמכרו לו עד שיעמוד שני ימים ביד הלוקח. ורבנן פליגי עליה וס"ל דימים מיבעי להו למעת לעת, והיינו דאם מכרה באחד בניסן בחצי היום אין מונין לו שנה עד שיגיע חצי היום של ניסן הבא:

פסקה ג

ג **מה תלמוד לומר**. פי' לו מה ת"ל היה לו לכתוב עד מלאת שנה תמימה:

הוי שנה לראשון. ד"השנה" נחשבת מן ממכר ראשון, לא מן המכירה השנייה:

פסקה ד

ד **תמימה שס"ה ימים**. ס"ל דמה שכתוב "תמימה" היינו להשלים לה האחד עשר יום ששנת החמה יתירה על הלבנה (ששנת הלבנה י"ב חודש שכל חודש נחשבת כ"ט יום וחצי (ומעט יותר) - הרי שנ"ד) שמהם אנו מעברין את השנה:

שנה תמימה י"ב חדש. והא דכתב "תמימה" להורות דאם נתעברה השנה, דהיינו השנה דלקחה הלוקח, הוי שנה מעוברת, לא נחלט להלוקח עד דתעבור כל הי"ג חודש וזהו מאי דסיים "לפיכך" – ר"ל לפי שאמר הכתוב תמימה וכו':

פסקה ה

ה **וקם הבית**. כלומר אילו לא אמר קרא אלא "וקם הבית" הייתי יכול לומר דוקא הבית המיוחד הנקרא בית סתם:

בתי בדים. שכותשים בו הזיתים ועושים השמן:

והמגדלות. הקבועים בקרקע:

תלמוד לומר אשר בעיר. והכי קאמר, הבית או כל מה שיהיה לפנים מן החומה בעיר אף שלא יקרא בית:

בית דירה. פי' מקום הראוי לכנס שם להשתמש:

פסקה ו

ו **והשדות ת"ל אשר בעיר**. הוא מרבה מן "אשר בעיר" אפילו שדות. ובגמרא מסיק דשדות דמרבה ר"מ אינם בשדות ממש, דהא "בית" כתיב, אלא אם כן יהיה חולסית ומצולה, פי' חולסית ליטול ממנו אבנים, ומצולה ליטול ממנו חול, והוא מקום דלאו בני זריעה נינהו וראוין לבנין בית. באילו קאמר ר"מ דדמי לבית במה שראוים לבנין הבית. ור' יהודה סבר דלא הוי אלא כשאר שדות ולשדות דמי:

פסקה ז

ז **פרט לבית הבנוי בחומה**. שאינו נחלט לסוף שנה, ד"אשר לו חומה" משמע שהחומה הוא חוצה לו והוא לפנים ממנה, אבל הבית הבנוי בחומה אין לו חומה אלא ההיא חומה הוא כותל הבית:

ר"ש אומר כותל החיצון הוא חומתו. כלומר אינו כותל הבית אלא צד כותל החומה הפנימי הפונה לבית, וצד כותל החומה החיצון הוא החומה לבית וקרינא ביה "אשר לו חומה ונגאל" עד שנה. ובגמרא אמר דבקראי פליגי, עיי"ש:

אשר לו חומה. רש"י פירש דכתיב תבנית:לוא בוא"ו ואלף, ולזה דרשינן לא חומה ולו חומה. והכונה אשר אין לו חומה עכשיו אבל היתה לו חומה מקדם. ועיי"ש בתוס':

פסקה ח

ח **לצמיתות לחולטנות**. כמו חלוט, שהוא דבר נפסק ונכרת שאינו חוזר:

לרבות הנותן מתנה. שאם גאל בתוך שנתו גואל ואם לאו חלוט לו למקבל. ובגמרא דריש לה מכפל אותיות המלה, דהול"ל "לצמית", ואמר "לצמיתות" – תרי צמיתות, חד למוכר וחד לנותן:

בראשונה היה נטמן. הלוקח ביום י"ב חודש כדי שלא ימצאהו המוכר ליתן לו מעותיו:

חולש. ר"ל שיהיה נותן מעותיו בלשכות והם הלשכות שבעזרה:

פסקה ט

ט **יכול לו לבדו**. פי' הייתי אומר שלא יהי' נחלט אלא לקונהו בעצמו אבל אם מת הוא בתוך השנה ונשארו דורותיו אינו נחלט בידם אלא ליהדר ליה למוכר:

ת"ל לדורותיו. והכי קאמר, לקונה אותו או לדורותיו:

אי לדורותיו וכו'. כלומר אילו אמר לדורותיו לחוד הייתי אומר שאינו נחלט אלא לדורותיו, והיינו שאם בחייו לא גאל מידו ונשאר הבית לזרעו, אינו יכול להוציא מידם ונשאר להם לצמיתות. אבל מידו יגאל בזמן שירצה, ואפילו לאחר שנה:

פסקה י

י **יצא הקדש שאין לו דורות**. אין שייך דורות גבי הקדש, ואם הקדישו אינו חלוט להקדש ויכול לפדותו אפילו לאחר כמה שנים:

פרק ו

פסקה א

א **אשר אין להם וכו'**. פי' דהיה לו לכתוב "ואשר אין להם חומה סביב", מה ת"ל "ובתי החצרים"? אלא דבתי החצרים היינו שני חצרות, ובכל אחד שני בתים, ובזה אפילו יש להם חומה סביב אינו חשוב לעיר חומה, וה"ק קרא: ובתי החצרים ואשר אין להם חומה סביב:

וכמה הם. הבתים דלא נחשוב חומה דידהו כעיר חומה:

פסקה ב

ב **ביובל יצא**. אף אם לא פדה כלל:

ובגירעון כסף. אם בא לגאלה קודם היובל מנכה להלוקח לפי השנים ששהה בידו:

ת"ל גאולה תהיה לו מיד. אם הוא רוצה לגאלה ובזה ייפה הכתוב כחה כבתי עיר חומה:

פסקה ג

ג **כח יפה.** שבבתי ערי חומה שגואל מיד וכח יפה שבשדות שיוצא בגירעון כסף, יכול לא יצא ביובל. ופריך בגמרא מאי קאמר, שהרי ודאי יוצא ביובל כשדות. ומשני דאצטריך קרא למוכר בית בבתי החצרים ופגע בו יובל בשנה שניה, דאי מדמית ליה לבתי ערי חומה איחלט ליה ללוקח כיון דעבר שנה ראשונה ולא גאלה. ואי מדמית ליה לשדה אחוזה הלא עכ"פ היה צריך להשלים אחר היובל עוד שנה אחת משתי שנים שצריך שתשהא ביד הלוקח כדתניא התם אכלה שנה אחת לפני היובל משלימים לו שנה אחרת לאחר היובל. להכי איצטריך קרא "וביובל יצא", שבזה נתן הכתוב לו כח יפוי אחר לחודיה שאינו לא בבתי ערי חומה ולא בשדה אחוזה. ובריית א ה"ק: הואיל ונתתי לבתי החצרים כח יפה, שבבתי ערי חומה ושבשדות, ומדמית להו לתרוויהו, אם כן היכי דפגע בו יובל בשנה שניה לא יצא ביובל לפי שלכל מי שתדמה אותו לא יצא כמו שכתבנו. ת"ל "וביובל יצא". ויש עוד תירוץ אחר בגמרא ואנכי לקצר באתי ולפי שבזה מודו כולי עלמא:

פסקה ד

ד **וערי הלוים וכו' מה תלמוד לומר.** פי' דהיה לו לכתוב "וגאולת עולם תהיה ללוים" וקאי על כל ענינים הנכתב מקודם, ולמה לו לכתוב "וערי הלוים וגו'":

יכול בעבדים וכו'. דאף בהם אם מכר הלוי יכול אח"כ לגאול? תלמוד לומר "וערי הלוים וגו'"" דדוקא בהם לבד יכול לגאול:

מה ת"ל. פי' דלמה לו למכתב "עולם". ומשני לפי שנאמר "שנים תקנה מאת עמיתך", דהיינו ששדה אחוזה לא יוכל לגאלה עד שתשהא שתי שנים ביד הלוקח והייתי אומר שאף לוים שמכרו הדין כן שאינם גואלים שדה דידהו פחות משתי שנים:

ת"ל גאולת עולם. ופי' "עולם" אזמן הגאולה שתמיד יגאל אפילו מיד:

פסקה ה

ה **מתוך שנאמר וכו'.** פי' וגם מטעם אחר הוצרך לומר "גאולת עולם", שממה שאמר בבתי ערי חומה שאם לא יגאל בתוך שנה שמכר ששוב אינו גואל אלא הבית נחלט ללוקח כדכתיב "וקם הבית וגו'", יכול אם מכר בן לוי ביתו אשר בעיר חומה שלא יהיה נגאל אחר עבור שנה. ת"ל "גאולת עולם תהיה ללוים" ופירושו אחר כמה שנים משמכרה יכול לגאול אותה תמיד. ופריך הגמרא מי אית להו ללוים בתי ערי חומה, והתניא ערים הללו של ערי מקלט אין עושין אותן כרכים גדולים שלא ירגיל גואל הדם לבוא שם ויהרוג הרוצח, אלא עיירות בינוניות דהיינו פרזות מבלי חומה סביב. ומשני כגון דנפלו

להן בגורל בימי יהושע בן נון ואף דעומדות ליסתר ולעשות מהן ערי הפרזות סד"א אם מכרום הלוים קודם סתירתם יהיו נחלטים אחר עבור שנה כבתי ערי חומה. קמ"ל:

מתוך שנאמר ואם לא יגאל את וכו'. פי' ועוד לענין אחר הוצרך לומר "גאולת עולם":

יכול אף בלוים כן. פי' שהלוי הקדיש את השדה ולא גאלה ומכר הגזבר השדה ליד אחר, יכול שיפסידנה ביובל? ת"ל "גאולת עולם וגו'" (כן פירש"י בערכין לג:):

ומדברי הרמב"ם פ"ד מערכין (פ"ד מהל' ערכין) משמע עוד דאף דבאיש אחר כתוב בכתוב "לא יגאל עוד" אבל בן לוי גואל לעולם ומסתברא דתרוויהו איתנהו בבן לוי, ולהכי מביא הברייתא כל הכתוב:

פסקה ו

ו **ואשר יגאל מן הלוים**. הנה פשטיה דקרא הוא ד"יגאל" לשון קנין, וקאמר קרא דאיש אשר יקנה מן הלוים בית או עיר מהם לא יהיה חלוט לסוף שנה ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל (כפירש"י בחומש). ולזה שאל מה תלמוד לומר שהרי כבר למד הברייתא דבר זה ממה שכתב "גאולת עולם תהיה ללוים":

שיכול לוי וכו'. פירוש יכול אני לומר שלוי שמכר לישראל יגאלנה לעולם שהורע כחו של ישראל בממכרו דנחלט לסוף שנה, ולזה כיון שמכר למי שהורע כחו בביתו הורע כחו במה שיקח מן הלוי שיגאל הלוי ממנו לעולם, אבל לוי שמכר ללוי ששניהם כחם יפה, שממכרם אינו נחלט לעולם, לא יגאל אלא עד מלאת לו שנה כמו ישראל שמכר לישראל, ואם לא גאל יהיה הבית חלוט לעולם:

ת"ל ואשר יגאל. והכי קאמר קרא גאולת עולם תהיה וגם אשר יגאל מלוי אחר יגאל לעולם כמו אם היה פודה מישראל. ומה דכתיב "ויצא ממכר בית" – הוא מצוה אחרת שאם לא גאלה יוצאה ביובל:

פסקה ז

ז **פרט לבן לוי נתין**. שאביו הלוי נשא נתינה או שבא מן הממזרת, והכי משמע: "מן הלוים" – למקצת הלוים נתתי רשות לגאל ולא לכולם, וכל שכן ישראל שירש את אבי אמו לוי שהרי ישראל גמור הוא:

ויצא ממכר. פי' אלו כתב רק "ויצא ממכר" ולא כתב "בית" הוה אמינא אפילו שטרות ומטלטלין של לוי אם מכרם יוצא ביובל, דהכל נכלל בשם "ממכר":

ת"ל בית ועיר ואחוזה. למעט אלו השלשה דברים:

ואם כן מה ת"ל ממכר. פי' אחר שבית אין ושאר דברים לא – למה כתב "ממכר"? לומר שגם בקרקע אינו יוצא ללוי ביובל אלא מה שמכר אבל מה שהקדיש אינו יוצא מיד הקדש אלא בפדיון:

פסקה ח

ח **מה ת"ל**. "כי בתי ערי הלוים"? לכתוב "כי היא אחוזתם" וממילא דבבתי עריהם משתעי קרא דהא אמר מקודם "וערי הלוים בתי ערי אחוזתם":

ישראל שירש וכו'. התשובה על שאלתו "מה תלמוד לומר" איננו מיושב עדיין עד סוף דבריו מפני שהוא רוצה לסדר דרשותיו על סדר הכתובים, על ראשון ראשון, כדרך התורת כהנים:

יכול יגאל כסדר הזה. היינו כסדר גאולת לוים שהיא לעולם, ואינו ממתין ב' שנים ואינו חלוט לסוף שנה אחרי שהיא מערי הלוים:

ת"ל ואשר יגאל מן הלוים. ודרשינן לעיל לאפוקי בן לוי נתין וממזר, וכ"ש ישראל שירש את אבי אמו לוי שישראל גמור הוא:

אי אשר יגאל. כלומר, אילו לא אמר קרא רק "אשר יגאל" הייתי אומר דלא חש קרא אלא אגואל שיהיה מן הלוים אבל לא אבית, ואם כן לוי שירש את אבי אמו ישראל והבית מישראל יכול יגאל לעולם כמו הלוים בקרקעות שלהם:

ת"ל כי בתי ערי הלוים. דמשמע דבערי הלוים תלה רחמנא גם כן, לאפוקי לוי שירש קרקע מאבי אמו ישראל, ואם בעינן שהגואל יהיה לוי והבית יהיה בערי הלוים:

אלא בערי הלוים. שצריך שיהיו בתי הלוים, אבל עד שיהיה לוי לא בעינן, ואם כן ישראל שירש את אבי אמו לוי גואל לעולם וכל שכן בן לוי נתין או ממזר בודאי גואל לעולם:

להגיד מה גרם. פי' לכך הרבה להם להלוים כמה גאולות, שמתחלה בחר בהם ורוצה שתתקיים אחוזתם לעולם:

פסקה ט

ט **שאין עושין שדה מגרש**. שדה שרחוק מן העיר לא יעשהו מגרש. ומגרש אין לו להיות אלא מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב, והוא מקום פנוי לנוי העיר:

ת"ל ושדה מגרש עריהם לא ימכר. ומפרש בגמרא (דף לג:) מאי לא ימכר? אילימא לא ימכר כלל - והא כתיב גאולת עולם תהיה ללוים, אלא מאי לא ימכר - לא ישתנה כמו (מלכים א, כא) "התמכר לעשות הרע" וקאמר הכתוב "ושדה מגרש עריהם" – כלל בזה כל השלשה שכל אחד מהם אסור לשנותו אפילו למעליותא דומיא דשדה:

לא ימכר מכר גיזבר. שאם הקדיש בן לוי שדהו או מגרשו ולא גאלו – אין רשאי הגזבר למכרו לאחר כדי שיצא לכהנים ביובל כמו שמתנהג בישראל שהקדיש, אלא לעולם תחזור ללוי כמו שאמרנו למעלה בבית ועיר שחוזרין אצלו ביובל בלא דמים - כך דינו בשדה ומגרש:

או לא ימכר מכר עולם. לענין שתחזור ביובל ושיכול לפדותה בדמים אפילו בתוך שנתיים, ולא מיירי בהקדש ובמכירת גיזבר. ואף שדבר זה כבר למדנו דכתיב "גאולת עולם תהיה ללוים" וכנ"ל בפ"ו בברייתא ד' וה' – התם מיירי לענין בית ועיר, והכא קמ"ל דהוא הדין לשדה ומגרש:

ת"ל כי אחוזת עולם היא להם. פי' כיון שהבטיחם המקום שתהא אחוזתם לעולם למדנו שהן חוזרין ביובל וגם יש להם פדיון (היינו אפילו בתוך שנתיים) ואינם נחלטין ללוקח (והיינו אפילו בערי חומה והיתה שדה של חילסית ומצולה דבישראל נחלטת היא לדעת ר"מ לעיל בפ"ה ברייתא וי"ו). הא למה נאמר "לא ימכר"? מכר גיזבר:

ואי קשיא לך הא אפיקנא לדרשא דלעיל "לא ימכר - לא ישתנה" – אם כן הוה ליה למימר "לא ימכרנו", מאי "לא ימכר"? משמע על ידי אחר והיינו גיזבר (ראב"ד):

להגיד מה גרם. עיין לעיל סוף ברייתא הקודמת:

פרשה ה

פסקה א

א **ומטה ידו עמך אל תניחנו שירד**. דלשון "ומטה ידו" משמע שעדיין לא נפל אלא שעומד להתמוטט אם לא תחזיק בו:

ת"ל והחזקת בו. המפרשים נדחקו בביאורו. והגר"א גורס "תלמוד לומר והחזקת בו והחזקת וחי" [ר"ל מדכתיב אח"כ "וחי אחיך עמך" משמע שאתה מחויב להחזיקו עד שיחיה]:

אתה מפסידו לתרבות רעה. פי' אם מטה ידו מפני תרבות רעה שיש בו, שהוא שוכר הזונות ומשחק בקוביא ומפסיד ממונו:

ת"ל עמך. בדומה לך:

פסקה ב

ב **אבל אתה נעשה לו ערב**. פי' אם העכו"ם מלוה לישראל בריבית, ישראל אחר יכול להיות ערב בחבירו לנכרי שאם לא ישלם לו הלוה - ישלם לו הערב הקרן והריבית אף על גב שחוזר וגובה מישראל חבירו. וא"ת כיון שאחריות המלוה על הערב - אמאי לא יהיה אסור דהוי כאילו ישראל חבירו מלוה לו בריבית? תריץ דהכא מיירי כגון שקיבל עליו נכרי לדון בדיני ישראל ולא ילך בתר ערב תחלה אלא בתר הלוי, אם כן בשעת הלואה אין הערב באחריות אלא כשיגיע החוב ולא ימצא ליקח ממנו ונעשה כמו שאומר לוה לערב באותה שעה "פרע לו חוב מה שאני חייב לו ותחזור ותפרע ממני" - שזה מותר. (גמרא בפרק איזהו נשך ב"מ ע"א):

איזהו תרבית המרבה בפירות. בריש איזהו נשך מסיק בגמרא דאין נשך בלא תרבית ואין תרבית בלא נשך, דנשך היינו מה שהוא נושך ללוה ותרבית הוא מה שנתרבה מעות המלוה, ואי אפשר זה בלא זה, ושניהם שייכי בין בכסף ובין באוכל, ולא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין. והאי דקאמר איזהו תרבית, ר"ל איזה תרבית דרבנן, דתרבית דאורייתא צייר מקודם שהלוה לו סאתיים חטים בשלשה, והכא מפרש תרבית דרבנן שאינו על ידי הלואה אלא דרך מקח וממכר:

וכן השער. כך היו נמכרין בעיר שבזה הותר לו לתת המעות עכשיו על מנת שיתן לו חטים כל ימות השנה בדמים הללו כשיעור מעותיו, ואף על פי שעכשיו אין לו חטין כדתנן יצא השער פוסקים שאף על פי שאין לזה יש לזה, ויכול המוכר בזה לקנותם עתה במעות אלו:

עמדו חטין בל' דינרים. לאחר זמן ואמר לו תן לי חטים שלקחתי ממך, וזה מותר אם היה נותן לו חטים כמ"ש, אבל אם קבל עליו ליתן לו מדמי החטים שהם שלשים דינרים יין, אף על פי שיצא השער ופסק עמו כמו ששוה עכשיו, אם אין לו יין זה אסור. דאף על גב דקי"ל דפוסקין על השער אע"פ שאין לזה יש לזה – אין זה אלא כשנותן לו המעות. אבל אם היו לו עליו ממעות שהלוהו קודם וא"ל תן לי מעותי שאני רוצה ליקח בהם חטים, וא"ל והרי חטים יש לי צא ועשה עלי כשער של עכשיו, אע"פ שיצא השער – אסור לפי שטעמא מאי אמרינן שאם יצא השער מותר לפסוק עליו אע"פ שאין לו משום דאיהו יכול למזבניה בדמים שהוא נותן לו ואי לא זבין איהו דאפסיד אנפשיה וברשותו של לוקח הוקר. אבל כשאינו נותן לו דמים אלא שהם עליו במלוה ובמלוה הוא פוסק – הרי אינו יכול לקנות שאין לו מעות מזומנים, ולזה אמר התנא בענייננו גם כן שאסור ליתן לו היין לפי שפסק עמו במה שהיה חייב לו מדמי החטים, והיין לא היה לו בשעה שפסק עמו, ולזה אם יש לו יין בשעה שפסק עמו חייב ליתן לו דכי אייקר אח"כ ברשותיה דלוקח אייקר:

פסקה ג

ג **מגיע לישוב**. וימצא שם מים:

שנאמר וחי אחיך עמך. הוא סבר "עמך" ממש שדומה לך:

חייך קודמים וכו'. הוא סבר דלשון "עמך" משמע שהוא טפל לך:

ולא כסף אחרים. פי' כספו של עכו"ם ביד ישראל מותר להלוותו בריבית, וכן שנינו בתוספתא והביאה הרא"ש עכו"ם שאמר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי בריבית - מותר:

או כספך. פי' או נאמר ד"כספך" בא למעט כסף מעשר שני ו"אכלך" ימעט אוכל בהמה, ד"ואכלך" משמע מה שהיא אוכל לך שהוא מאכל אדם:

כשהוא אומר נשך כסף ונשך אוכל. בלא כינוי ריבה כל כסף וכל אוכל, דהיינו כסף מעשר ואוכל בהמה, ומסתברא לרבות הני, אפילו אם נאמר דמעשר ממון גבוה דמכל מקום יש לו זכות בהם, וכן אוכל בהמה לאפוקי של עכו"ם דאין לו זכות בהם כלל:

מקבל עול שמים. שריבית הוא דבר קשה לפרוש ממנו והפורש ממנו הוא אות שיש עליו עול שמים:

שכל המודה במצות בריבית. מורה שמאמין בה' שהוא משגיח על העולם ומפרנסם ומכלכלם ולא יחסר לו מהשפעתו כמלא נימא אף אם לא יקח ריבית. וענין זה הורה לנו בארץ מצרים שהוא אלהי העולם כמו שכתוב "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ". וכל הכופר במצות ריבית שחושב בנפשו שתלוי פרנסתו רק בכחו ועוצם ידו וזה יעשה לו חיל, מורה שהוא כופר בהשגחה:

פסקה ד

ד **כאילו מקבל עליו עול מלכות שמים**. עיין בקרבן אהרן שמאריך בזה:

פרק ז

פסקה א

א **אלא לך**. ולא לעכו"ם:

ת"ל עבד. פי' נקרא עבד במקומות מרובים על כן יש לו לנהוג עצמו כעבד לקרות אותך אדוני, אבל אתה לא תקראנו עבד אלא תאמר לו אחי עשה אתי מלאכה זו:

פסקה ב

ב **שלא יטיל אחריך בלנטייא**. פי' בשוק שלא תוליכהו לטייל אחריך בשוק שיראו הכל שהוא עבדך והוא מתבייש בזה (קרבן אהרן). ובילקוט הגירסא "שלא יטייל אחריך בגלאטקא", ופי' בזית רענן הוא מרכבה שטוענין בה בני אדם. (וכן משמע בהגהות הגר"א):

ולא יטול לפניך כלים במרחץ. היינו שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ:

אבל עובד אתה בבן חורין וכו'. מפני שבן חורין עושהו מרצונו:

פסקה ג

ג **אף זה ביומו וכו'**. והיינו לאחר שש שנים מפני שהוא אצלו כשכיר על שש שנים ותנן (בבא מציעא קי, א) היה שכיר שבוע יצא ביום גובה כל היום. וי"מ דמיירי שהתנה עמו שישלם לו תיכף דמי ממכרו וע"כ אם לא שילם לו דמיו עובר עליו תיכף:

מה תושב בטוב לו לא תונינו. האי קרא כתיב גבי "לא תסגיר עבד אל אדוניו" ובספרי דריש לה שם על תושב:

הכי גרסינן שלא ימסור לו אומנתו לאחר. וכן הוא בילקוט, ופי' שהעבד א"צ לעשות מלאכה לאחרים אף שרבו רוצה למסור העבד לאחרים, וכדמסיים שאם היה רבו בלן לאחרים אין העבד מחוייב לעשות זאת לאחרים שיכול לומר לו לך נשכרתי ולא לאחרים:

אומנתו לפנים מכן. דהיינו שהיה העבד מתחלה גם כן בלן או ספר מסתמא אדעתא דהכי נשכר לו:

אבל אמרו חכמים מספר לו שערו. פי' אף שלאחרים לא יכול להכריחנו, על כל זה אבל לעצמו של האדון מחוייב לו לעשות כל אלו:

שלא תהי' וכו'. דמ"עמך" משמע שהוא דר אצלו:

אף רבו חייב וכו'. דמי הכניס לבניו שיצאו וע"כ דבעודו בבית רבו שאין יכול בעצמו לפרנסם מוטל הדבר על רבו וכן אשתו נמי למידין ממה שאמר הכתוב בפרשה משפטים "ויצאה אשתו עמו" – מכלל דבעודו שם מוטל על הרב לפרנסה:

יכול אפילו נשא אשה וכו'. והוליד ממנה בנים:

ת"ל הוא ואשתו ובניו. פי' דכתיב הכא "הוא ובניו עמו" וכתיב התם "ויצאה אשתו עמו" – הוקשו אשתו ובניו לו:

אף אשתו ובניו מדעת רבו. פי' שהיה לו קודם שנמכר אשה ובנים וידע רבו מהם:

פסקה ד

ד **במי הוא מדבר**. באומרו שהיובל מוציאו:

אם בנרצע. שנים או שלש שנים לפני היובל ופגע בו יובל:

הרי אמור. כבר בקרא דכתיב לעיל בפרשת יובל "ושבתם איש אל אחוזתו", והוכחנו לעיל שבנרצע הכתוב מדבר:

אי במוכר עצמו. שנתיים או שלש לפני היובל ופגע בו יובל הרי כבר אמור מקודם דכתיב "עד שנת היובל יעבוד עמך":

הא אינו מדבר אלא בנמכר וכו'. ר"ל שנמכר על ידי בית דין:

הכי גרסינן וכן בגולה וכו'. כבר פירשתי לעיל בפרשתא ב' סוף פ"ב עיי"ש:

פרשה ו

פסקה א

א **שטרי קדם עליהם ראשון**. ולזה אין לך רשות להשתעבד בהם אלא מה שארשך אני:

על תנאי שלא ימכרו ממכרת עבד. ולפי זה האי "לא ימכרו" שייך למה שאמר מקודם, והיינו שלא ימכר העברי כסתם עבד שנמכר לעולם:

דבר אחר לא ימכרו וכו'. פי' הוא ענין בפני עצמו:
בסמטא. הוא מקום שמוכרין בו העבדים:
אבן הלקח. הוא אבן שמעמידים עליו העבדים כאשר ירצו למכור אותם, והרוצה לקנות עבד הולך לשם וקוראין אותו אבן הלקח:

פסקה ב

ב **שמא תאמר**. לפני הבריות:
הכי גרסינן לכך נאמר בו ויראת מאלהיך:

פסקה ג

ג **מה תלמוד לומר**. פי' מה תלמוד לומר "אשר יהיה לך":
מותר אתה וכו'. שהולד נמשך אחר שפחתו:
ת"ל אשר יהיו לך. היינו מה שיתהוה מאתך:
ולא מן הכנענים שבארץ. שעליהם מוזהר ב"לא תחיה כל נשמה":
עבד ואמה. קרא יתירא הוא דכבר אמר "ועבדך ואמתך":
מה אמה. אין קידושיה קידושין דכתיב בה "האשה וילידה תהיה לאדניה", שאין צריכה ממנו גט – אף עבד אם קידש לבת ישראל אין צריך הימנו גט:

פסקה ד

ד **וגם מבני התושבים הגרים עמכם**. פירוש, שאומות אחרות שאינם משבעה אומות נתיישבו כאן הם ונשיהם והולידו בנים, התיר הכתוב לקנות הבנים לעבדים:
הכי גרסינן אין לי אלא בניהן ובנותיהן, הן עצמם מנין. אפשר שהחמיר בהן הכתוב כדי שלא ילמדו ממעשיהם והתיר בדורות שיצאו מהם, וכעין שמצינו כעין זה במצרי ואדומי לגבי גיור, ואפשר דהוא הדין בענינינו:
מה תלמוד לומר. פירוש, מה בא הכתוב לרבות בזה הלא הכל נכלל במה שאמר "וגם מבני התושבים":
מכל משפחות האדמה. פי' שאינם משבעה אומות:
מותר אתה לקנותו עבד. דשדינן ליה בתר אביו ולא בתר אמו:
ת"ל וממשפחתם אשר עמכם. פי' שיוצאים ממשפחתם של אלו התושבים אשר עמכם אף שהולידו אותם מבנות הארץ:
ת"ל אשר הולידו בארצכם. דמשמע שהמולידים יהיו מבני התושבים, וההולדה שהיא אמם היולדת יהיה בארצכם, ר"ל מבנות הארץ, אבל לא אם המולידים מארצכם. ורש"י פרק ג' דקידושין (דף טז.) גריס בשם התורת כהנים "ולא מן הכנענים שבארצכם", ופי' שהמולידים הם כנענים, וכן הסכים הר"ש לגירסא זו:

מה אחוזה ניקנית בכסף וכו'. כדיליף בפרק קמא דקידושין:

פסקה ה

ה **אותם לבניכם וכו'**. דהאי "אותם" מיעוטא הוא, ובא להורות דאין אדם מוריש זכות שזכתה לו תורה בבתו, והוא מעשה ידיה, לבניו אם לא מה שעשתה בחייו דכבר זכה בהם האב:

המוחזק אחריו בנו. דכל בן לאביו בחזקה אתי, דדלמא שכיב אשתו עם איש אחר וילדה ליה, ולזה אמר מנין דמחזקינן שהוא בנו:

ת"ל וכו' אחריכם. דמלת "אחריכם" יתירה, ולזה פירשו דה"ק "לבניכם" הנגררים ומוחזקים "אחריכם" דבזה הם בניכם:

מה אחוזה וכו'. כדילפינן לעיל מ"או קנה מיד" - בדבר המטלטל מיד ליד אל תונו, ולא בקרקע:

פסקה ו

ו **אלא עבודה בלבד**. שאסור להכותו ולצערו בחנם. ובמסכת נדה (נדה מז, א) "לעבודה נתתים ולא לבושה", אף על גב שאם הכהו וביישו לעבדו פטור כדתנן בבא קמא (בבא קמא פז, א), וכן נהרג עליו בתוך יום או יומים (ר"ש):

רודה אתה בבן חורין בפרך. האי "בפרך" לא דמי למה שכתוב בפסוק מ"ג "לא תרדה בו בפרך", דשם מיירי בעבודה שא"צ לה, שלא תאמר לו החם את הכוס והוא א"צ לו, דעל זה כתיב "ויראת מאלהיך" כמבואר שם. והכא מיירי בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו:

רודה אתה בבן חורין בפרך. אם הוא שכירו ונשתכר לעבודה קשה:

פרק ח

פסקה א

א **דיבוקו עמו**. על ידי שלמד ממעשיו, ומשמע דאפילו לגר צדק אין כדאי להתדבק דקשה גרים לישראל כספחת דלמדין ממעשיו שהורגל בהם מעודו וזה גרם לו לירד מנכסיו, ומזה נלמוד לכל כיוצא בזה:

הנמכר לעכו"ם עצמה. לכבד ולרבץ לפניה ונקרא עקר שצריך לעקרה ולשרש אחריה:

הרי אני נמכר. שמאיים על קרוביו, ואליבא דמאן דאמר גאולת קרובים לשחרור, ואומר להם אם לא תתנו כדי דמיי אני אמכור את עצמו ואתם צריכים לפדות ואני אהיה בן חורין:

אל תניחהו שיטמע. עד שנת היובל, אף שכל עצמו לא קנאו אלא עד שנת היובל כדכתיב בקרא:

ת"ל אחד מאחיו. המיוחד שבאחיו שהוא אחיו מאביו:

פסקה ב

ב **מלמד**. שהקרוב קרוב קודם בחיוב הגאולה, והיינו מדסידר הכתוב מתחילה דודו ואח"כ בן דודו ואח"כ משאר בשרו – שמע מינה שקרוב קרוב קודם:

פסקה ג

ג **ונגאל ביד כל אדם**. ואין האדון יכול לעכב:

כל הגאולות. היינו בתי החצרים ושדה אחוזה:

שיהו נגאלות כסדר הזה. והיינו דקרוב קרוב קודם דלענין הגאולה בעצמה שיהו נגאלים בקרובים כתיב בהדיא בשדה אחוזה, ובתי חצרים כתיב "על שדה הארץ יחשב". ומאי דכתיב ג' פעמים "יגאלנו" - חד לגופיה, וחד לבתי חצרים ושדה אחוזה, וחד יגאלנו לזה ולא לאחר דהיינו עבד עברי הנמכר לישראל אינו נגאל בקרובים:

פסקה ד

ד **עם היורשים**. שא"צ לעבוד להבן כדאיתא בפרק א' דקדושין (דף כא.):

בכסף הוא נגאל ואינו נגאל בתבואה ולא בכלים. בילקוט הגירסא "בכסף הוא נמכר ואינו נמכר בתבואה ולא בכלים", וכעין זה בגמרא: "בכסף הוא נקנה ואינו נקנה וכו'". וכן גורס הגר"א. ועיין בגמרא דדוקא אם לא היה שוה פרוטה בהן, דמהו דתימא הואיל ומקרבא הנאתייהו גמר ומקנה אפילו בפחות, קמ"ל. אבל אם היה שוה פרוטה - שוה כסף ככסף. ויש מהראשונים דגרסי כמו שהוא לפנינו דאינו יכול לפדות עצמו בתבואה וכלים אפילו אם הם שוה פרוטה:

פסקה ה

ה **בגירעון כסף**. שמגרע לו מפדיונו דמי השנים שעבד ונותן לו השאר לפי החשבון שיש עד היובל:

ממנה מנה. עבור כל שנה שיש עד היובל במנה:

והשביח. העבד בגופו, והרי הוא שוה כל שנה במאתים:

שאין מחשב לו. כשבא לגרע ולפדות עצמו:

מכסף מקנתו. היינו מה דכתיב "ישיב גאולתו מכסף מקנתו", דמשמע דההשבה יהיה לפי הכסף שקנאו:

הכי גרסינן ואינו יפה וכו'. ר"ל שנתקלקל ואינו שוה בשעת הפדיון אלא מנה לשנה:

ת"ל כפי שניו ישיב. דהיינו בשעת השבה יחשוב לו כפי השנים ששוה עכשיו אם הוא לקולא לגבי עבד. ופריך הגמרא מאי חזית דדרשת לקולא - נדרוש לחומרא? ומוכיח הגמרא דכונת הכתוב אם עוד רבות בשנים דהיינו שהשביח ונתרבה כספו בשנים הללו,

ישיב גאולתו מכסף מקנתו - שיהיה ההשבה לפי הקנין, ואם מעט נשאר בשנים דהיינו שהכסיף ונתמעט כספו בשנים הללו יהיה כפי שניו:

פרק ט

פסקה א

א **ואם לא יגאל באלה**. האי "באלה" יתירא הוא, דהו"ל למכתב "ואם לא יגאל ויצא בשנת היובל", וע"כ דרש ר"י הגלילי באלה לשיחרור אם נגאל בקרובים יוצא לחירות, ובשאר כל אדם לשיעבוד יעבוד להם מה שהיה לו לעבוד לנכרי. והכי משמע ליה: "אם לא יגאל באלה" אלא באחר כדתנינן לעיל ונגאל ביד כל אדם, וקאמר "ויצא בשנת היובל", כלומר שיהא משועבד לגואל עד היובל:

ר"ע אומר גאולת קרובים לשיעבוד ושאר כל אדם לשחרור. לאו מהאי קרא נפיק ליה, ונקט ליה בלישניה דר"י הגלילי, אלא נפיק ליה מהאי קרא דלעיל "או דודו יגאלנו או בן דודו יגאלנו או השיגה ידו ונגאל" – הרי כאן שלש גאולות - גאולת קרובים, גאולת עצמו, גאולת כל אדם. והשתא כיון דנאמר מיעוטא באם לא יגאל בהם שדינהו להאי מיעוטא אשאר כל אדם וה"ק קרא: "אם לא יגאל באלה", דהיינו בגאולת עצמו ובגאולת שאר כל אדם אלא בקרובים, אז יהיה לשעבוד שנאמר "ויצא בשנת היובל". שאם אתה אומר בקרובים לשחרור כל יומא ויומא אזיל ומזבין נפשיה. אבל בשאר כל אדם לשחרור דמימר אמר אי מזדבן זימנא אחריתא תו לא פרקי ליה:

פסקה ב

ב **הכי גרסינן ת"ל אחרי נמכר גאולת תהיה לו שלא ימשכנו ויצא**. ופי' ימשכנו מבית הנכרי בלא דמים ויגזלנו ממנו:

יכול יגלום עליו. יטעה אותו ויעשהו כגולם להוציא העבד מידו בדמים מועטים:

פסקה ג

ג **וכי מה אתה יכול לעשות לו**. ולכך כתב הכתוב שידקדק עמו אבל לא משום דגזל עכו"ם אסור:

הא בעכו"ם שתחת ידיך וכו'. דאי לאו הכי מי יכפהו להוציא:

פסקה ה

ה **מה פסל אם עשיתו פסלתו**. שאף על פי שלא עבדו אלא שעשאו לבד פסלו ונאסר בהנאה, ונפיק זה מדכתיב "ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' תועבת ה'" – משעת עשייה היא תועבת ה' (בע"ז דף נ"א (עבודה זרה נא, א) לדעת ר' ישמעאל שם):

אף מצבה אם עשיתה פסלתה. הראב"ד והר"ש פירשו דמצבה דהכא היינו בימוס שהוא מושב לעכו"ם להעמיד עליה, והיא אסורה מיד כמו העכו"ם עצמה, וכדתנן שם (עבודה

זרה מז, ב) אבן שעשאה מתחלה לבימוס הרי זו אסורה. ומדברי הגר"א בהגהותיו משמע שהוא מפרש מצבה דהכא כמו בשאר מקומות שהוא אבן אחד שמעמידו לנסך עליו, שהוא גרס "אף מצבה אם הקמתה פסלתה", ופי' מכיוון שהעמידו לזה אף שלא ניסך עליו עדיין מכל מקום נאסר מיד:

אף פסל בבל תקימו. וא"ת ל"ל הקישא, הכתיב "ופסל ומצבה לא תקימו לכם". וי"ל דהו"א דקאי אלמעלה "לא תעשו לכם אלילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם", ומלת "פסל" קאי אלמעלה (זית רענן):

אלו המרקוליס שע"ג הדרכים. שהיא מרגמת אבנים והנהגתה דמקימין אבן מכאן ואבן מכאן ואבן ע"ג, וזורקין עליה אבנים, והיא עבודתה. וקמ"ל קרא דעל הקמתה לכתחלה יש גם כן לאו מיוחד:

אלו החמנים שבראשי הגגות. וקורין אותה 'חמנים' על שם שעומדים נגד החמה, וקמ"ל קרא דעל הקמה יש לא תעשה מיוחד:

בארצכם אי אתם וכו'. דלא אתא לאפוקי חוץ לארץ דהוא חובת הגוף ונוהגת בכל מקום, אלא אתא לאפוקי מקדש דשם הוא השראת השכינה והתירה התורה להשתחות שם לה':

משתחוים על האבנים. ומפרש במגילה (מגילה כב, א) לא אסרה תורה אלא רצפת אבנים ופישוט ידים ורגלים:

פסקה ו

ו **כנגד הנמכר לעכו"ם הכתוב מדבר**. דאי לאו הכי מה שייך אלו האזהרות פה, וגם זה הענין דשבת ומקדש הלא כתוב לעיל בקדושים (ויקרא יט, ל) אלא בשביל הנמכר לעכו"ם כפלו כאן, ו"מקדשי תיראו" הזהירו הכתוב על כל המצות. דבאמת ענין יראת המקדש הלא ידוע שלא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו וכהאי גונא, ומה שייך זה לגבי הנמכר לנכרי בעת שהוא כבוש תחת ידו. לכן פירשו דהכונה להיות ירא מלעבור על מצות ה' דהוא דברים המקדשים להאדם כמו שכתוב "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם". וענין יראה הוא שייך במצות כדכתיב במשלי "וירא מצוה הוא ישולם":

אני נאמן לשלם שכר. פי' אף דהוא דבר הקדש מאוד להעבד בעת שהוא תחת העכו"ם, אבל הקב"ה נאמן לשלם לו כי לפום צערא אגרא:

בחוקתי

פרשה א

פסקה א

א **אם בחוקותי תלכו מלמד שהקב"ה מתאוה וכו'**. מדקאמר "אם" קדריש שהוא לשון בקשה דכתיב "אם נא מצאתי חן בעיניך":

וכן הוא אומר לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו. דהתם נמי לשון בקשה כדכתיב "לו יהי כדבריך":

פסקה ג

ג **הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך**. תהא שונה הלכות שבת:

זכור את אשר הקצפת. במעשה עגל:

שתהא שונה בפיך. הלכות עבודה זרה:

זכור את אשר עשה למרים שתהא שונה בפיך. הלכות נגעים והיינו שעל ידי זה יזהר מאיסור לשון הרע כדי שלא יענש בזה. ועיין ברמב"ן פרשת כי תצא שהאריך בזה:

פסקה ד

ד **וכן הוא אומר ונתתי וכו'**. כל הני "וכן הוא אומר" דקאמר מביא ראיה שמשמע הדבר לשני ענינים כמו הני דלעיל וצריכי תרי קראי לפרש:

מן הגדודיות. חיילות של עולי רגלים:

פרק א

פסקה א

א **ברביעיות**. והוא מליל ד' לליל ד', שאין בני אדם הולכין בדרכים באלו הזמנים בלילות, וכתניא בפרק ערבי פסחים (פסחים קיב, ב) "אל יצא אדם יחידי בלילה לא בלילי רביעיות ולא בליל שבתות מפני שאגרת בת מחלת יוצאה היא ויש אומרים ריבוא של מלאכי חבלה וכל אחת יש לה רשות לחבל".[30]

או אינו אלא בערבי שבתות. פי' אפשר דכונת הכתוב "בעתם" - בעת שהעולם צריכים אליהם אפילו שיהיו בערבי שבתות שהם מטרידים לאנשים ומונעים מהכנת צרכי שבת:

אפילו שנים כשני אליהו. שהיה זמן עצירת גשמים בעולם:

אינו אלא סימן קללה. שהוא מופת שאינם נשלחים מההשגחה מאתו יתברך אחר שהוא מבטלם על ידי זה מרצונו יתברך:

מעשה בימי הורדוס. בעת בנין הבית שסתרו ובנאו מחדש כדאיתא בריש בבא בתרא:

[30] בפסחים שלנו הנוסחא היא "מפני שאגרת בת מחלת היא ושמונה עשרה רבוא של מלאכי חבלה יוצאין וכל אחד ואחד יש לו רשות לחבל בפני עצמו " - ויקיעורך

בלילי שבתות. לפי שלילי רביעיות הן אמת שאין האנשים יוצאים יחידים אבל הרבה בני אדם יחד אין כאן סכנת מזיקין ומותר לצאת, אבל בלילי שבתות איכא מונע אחר מלצאת מלבד המזיקין שהוא אסור במלאכה ואין בני אדם יוצאין מבתיהן אפילו הרבה יחד, ולזה בלילי רביעיות עדיין איכא ביטול להרבה אנשים יחד אבל בלילי שבתות ליכא ביטול כלל על ידי הגשמים, ולזה הדר אמר ד"בעתם" הוא בלילי שבתות:

פסקה ב

ב **הא מה אני מקיים ונברכו בך כל משפחות האדמה**. דמשמע שנתברכו כל העכו"ם באמצעות ישראל:

שיהיה שבע. כלומר שלא תהיה הברכה מגעת להם מברכת ארץ ישראל אלא שיהיה בא"י שבע תמיד אף כאשר יהיה רעב בכל הארצות ויהנו מברכת א"י במה שימצאו לקנות מהם מה שיספיק להם:

פסקה ג

ג **ונתנה הארץ יבולה**. דהיל"ל "יבול", וכתב "יבולה" משמע מה שניתן לה בכח הטבעי קודם שנתקללה:

בימי אדם הראשון. קודם שחטא:

ת"ל זכר עשה לנפלאותיו. פי' שמה שעשה ה' ית' בימי אדם הראשון הוא זכר והוראה למה שיעשה לעתיד לבא מן הנפלאות כדי שיאמינו להאותות שיהיו אז ולא יאמרו אין כל חדש תחת השמש, כי באמת כבר היה כן בימי אדם הראשון:

תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע. כצ"ל. וכתיב בתריה "ויהי כן" – משמע שבאותו היום גופא הוציאה מיני דשא ועשב עם הזרעים שבהם כדי שנוכל לזרוע במקום אחר. הרי שעשתה פירות באותו יום:

פסקה ד

ד **מלמד שבו ביום שהוא נטוע וכו'**. דגם על זה כתיב "ויהי כן":

פסקה ז

ז **שתהיו עסוקים בדיש**. היינו שיהא הדיש מרובה כל כך עד שיהיו עסוקים בו עד זמן בצירת ענבים:

אין צ"ל וכו'. דזה איננו ברכה:

פסקה ח

ח **וכן הוא אומר עושה שלום ובורא רע וכו'**. פי' שהכתוב אומר שהבורא יתברך בורא דבר והפכו, ומדהעמיד "שלום" נגד "רע" מכלל שהשלום הוא מקור הטוב שהוא כולל הכל. והגר"א גריס "ובורא כל", וכן איתא בילקוט:

פרק ב

פסקה א

א **לא יראים מכל בריה**. מן הבריות המזיקות דאי מאדם הרי כבר אמר "וישבתם לבטח בארצכם":

ליום השבת למשבית וכו'. דהול"ל "ליום שבת", מאי "השבת"? אלא דהוא ליום ההשבתה והיא השבתת המזיקין:

פסקה ב

ב **לתוך גלגל עינו וכו'**. פירשו "מאורת" על גלגל עינו המאירה אליו:

גמול ידו הדה. פי' תינוק הגמול משדי אמו ידו ישלוט על הדה זו חיה ההורגת הדה שמה כפי דעת חז"ל:

פסקה ג

ג **אין צ"ל שלא יהו באים וכו'**. שזה אמור כבר "ונתתי שלום בארץ":

אלא שלא יהו העוברים והשבים. למלחמה, עוברים ממדינה לחברתה דרך ארצכם, וזהו שאמר "לא תעבור" – אפילו דרך העברה בעלמא:

כדרך שעברו בימי יאשיהו. פרעה נכה כאשר בא להלחם בכרכמיש ויצא לקראתו יאשיהו ושלח אל מלך יהודה לא עליך היום כ"א אל בית מלחמתי, ולא רצה יאשיהו, ויורו המורים אל יאשיהו, כי בעון דורו לא נתקיים בו הברכה שהבטיח הקב"ה "וחרב לא תעבור בארצכם":

שיהו נופלים לפניכם וכו'. דאם בחרבם הול"ל "והפלתם את אויביכם", אלא "לפניכם" היינו איש בחרב רעהו:

פסקה ד

ד **שלא כדרך הארץ**. דאי לאו כן הלא כבר אמר "ונפלו לפניכם לחרב", אלא בא להורות שהנפילה יהיה שלא כדרך הארץ, דדרך הארץ היא שילחמו עד שינוצחו, וזה היה שבא מורך בלבבם ולא הרימו ראש נגד ישראל, וכענין שמצינו אצל יונתן בן שאול, ויפלו לפני יונתן ותהי המכה הראשונה אשר הכה יונתן כעשרים איש וגו' ותהי חרדה במחנה, עיי"ש בקרא (שמואל ב, יד):

פסקה ה

ה **ופניתי אליכם בטובה**. אחר שפירש ופניתי שירצה אפנה מכל עסקי וכו' וחזר לפרש כל מלות הפסוק. "ופניתי" היינו הפנייה להטיב לכם:

בקומה זקופה. כאשר יבואר לקמן על הפסוק "ואולך אתכם קוממיות", עי"ש:

לא כברית הראשונה. דכן משמע לשון "והקימותי" שאתן קיום ונצחיות לברית אשר אכרות עמכם כי לא תופר כלל:

פרק ג

פסקה א

א **מלמד שכל המתיישן וכו'**. דמשמע הישן יאכלו ויניחו החדש להתיישן:

יין. והוא הדין חטים שדרכן להתיישן:

מנין לרבות כל המתיישנים. כגון מיני פירות שמרקיבין:

ת"ל ישן נושן. מכל מקום, להודיע שבח ארץ ישראל שאפילו אותן שאין דרכן ליישנן יתיישנו ויתקיימו:

שיהו גרנות מלאות חדש וכו'. הוקשה להם דנראה שהכתוב סותר סופו לראשו, דברישא אמר "ואכלתם ישן" דמשמע שהישן יפה מן החדש, והדר אמר "וישן מפני חדש תוציאו" דמשמע שהחדש יפה מן הישן. ולכן אמר דכונת הכתוב לומר ואכלתם ישן שהוא היפה ועם כל זה ההכרח יכריחכם שישן מפני חדש תוציאו אף על פי שאתם מקפידים בזה עם כל זה להיות האוצרות יפות לחדש כדי שיתיישן בם תוציאו מהם הישן בע"כ:

פסקה ב

ב **שוב איני מואס בכם**. לסלק שכינתי מביניכם, וזה על מקדש שיבנה ב"ב בימות משיחנו שעליו יאמר "ולא תגעל נפשי אתכם". שאם על מקדש ראשון ושני – הרי געל וסילק שכינתו מבינינו, ואמר משאני גואל אתכם שהוא לעתיד שהוא יתברך יגאלנו, אבל הגאולות העוברות היו על ידי אמצעיים במצרים על ידי משה רבינו ע"ה ובבית שני על ידי עזרא:

פסקה ג

ג **הכי גרסינן: הריני כיוצא בך כך עתיד הקב"ה מטייל עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבא וצדיקים רואים אותו ומזדעזעים מלפניו והקב"ה אומר להם לצדיקים מה לכם מזדעזעים מלפני הריני כיוצא בכם, יכול וכו'**. וכן איתא בילקוט. ופירושו שהיא אמר לאריסו הריני כיוצא בך שאני נטעתיו ואתה משמרו ומשקה אותו תמיד, וכן הקב"ה אמר לצדיקים בגן עדן הריני כיוצא בכם, שאני נטעתיו ואתם משמרים את פירותיו ומשקים אותו מכח מצות ומעשים טובים שעשיתם. כן פירש באדרת אליהו:

פסקה ד

ד **ת"ל והייתי לכם לאלהים**. שהוא ישמיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי להיות לנו לאלהים כמו שהיה בעת יציאת מצרים:

אם אין אתם מאמינים בי וכו'. שלפעמים מפני גודל הצרות אדם מיאש עצמו מן הגאולה ולא נתן לו לבו להאמין בזה:

פסקה ה

ה **מה תלמוד לומר**. מלת "להם", דהול"ל "מהיות עבדים":

יכול עבדים לעבדים. שכן משמע מאמר "מבית עבדים", שהבית אשר בו היו משועבדים היו עבדים:

ת"ל להם. שהוא להמצריים בעצמם אשר הם שריהם ומלכיהם, ואם כן פירוש "מבית עבדים" - מן הבית אשר בו הייתם משועבדים:

פסקה ו

ו **נכנסו כל הפרות וכו'**. היינו שכל האומות בתקפן וממשלתן ועם ישראל נחלשו ואין בם כח לעמוד על רגליהן:

לא הספיק בדעתו לקבל פיוס מאותו האיש. היינו שימתין עד שאותו האיש יתיר מעליה העול אלא ברגע אחד שובר העול והרצועות הכרוכים עליה:

אין אומר הקב"ה לאומות כך וכך עשיתם לבני. דהיינו לה?ינם התנהגותם שהיה ברע עד שיתירו מהם העול, אלא מיד הוא בא ושובר את העול. והדמיון שלא יהיה כמו במצרים שהמתין עד ששלחם פרעה אלא הגאולה יהיה בבת אחת:

הסמיונים. הם הרצועות שבהם קשור העול:

פסקה ז

ז **מאתיים אמה**. דריש מלת "קוממיות" כאילו אמר **קומה מאת**, שהם שני מאות. ורבי יהודה פירש קומה גבוה באופן היותר נעלה מאוד, והיינו כאדם הראשון דאמרינן בחגיגה שמיעטו הקב"ה לאדם הראשון והעמידו על מאה אמה:

תבנית היכל מאה אמה. היינו כנגד היכל וכותליו ((סנהדרין ק, א) עי"ש בפירוש רש"י):

בקומה זקופה. והיינו שיתבוננו בעצמם אז את מדרגתם שהם בני אל חי ולא יהיו שפלים ברוחם, ויתנו על זה תודה לה':

ולא יהיו יראים מכל בריה. וכענין שאמר הכתוב "מי את ותראי מאנוש ימות וגו'":

פרשה ב

פסקה א

א **למדרש חכמים**. דהיינו תורה שבע"פ שאינו נכתב ובו שייך לשון שמיעה שנשמע באוזן מהחכמים שבא להם בקבלה מסיני:

פסקה ב

ב **הכי גרסינן: ואם לא תשמעו לי מה תלמוד לומר**. פי' מלת "לי" יתירא:

שהוא יודע את רבונו. שהוא אדון הכל:

פסקה ג

ג **הכי גרסינן בילקוט: מה תלמוד לומר לא תעשו יש לך אדם וכו'**. פי' דהתנא שאל מה תלמוד לומר "לא תעשו" כיון דאינו לומד ממילא לא יעשה. ועל זה משני יש לך אדם וכו', פי' שיכול שימצא אדם שאינו למד אבל עושה וכו'. והגר"א גריס בהדיא "שיכול שיש לך אדם וכו'":

פרק ד

פסקה א

א **איני מדבר אלא באף**. שהיה לו לומר "גם אני":

אני אשר בניתי אני אהרוס. הוקשה להם דהול"ל "אף אעשה זאת", לכן אמרו דהוא כמתלונן על ישראל ואומר על ידיכם מוכרח אני בעצמי לקלקל מעשה ידי:

הגר"א גריס **אני אעשה זאת וכו'**. בזה ניחא מאוד מה שמסיים ששמי הגדול הוי עליכם כבעל חוב ש"אני" הוא משמותיו של הקב"ה כמו שאנו אומרים "אני והו הושיעה נא", וכפירש"י בסוכה (דף מה.):

לכם מידיכם היתה זאת. פי' אף שאני הוא העושה זאת - מכל מקום לכם יתייחס זאת ולא לי, שאתם הסיבותם דבר זה שימשך הרעה עליכם ממני:

[כי דבר זה דומה למי שיעמיד עצמו תחת המשקולת (שקורין וא"ג) של המורה שעות, והמשקולת מכה על ראשו, האם יתכן שיאמר שהבע"ב הכהו על ראשו? הלא הוא בעצמו הסיבה לזה שעמד במקום הזה, וכאילו המשיך בעצמו המשקולת על ראשו. כן הוא הדבר הזה כמו שאמר "ראה אנכי נותן לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות והרע", וציוה בעצמו "ובחרת בחיים", והרי הוא כמו שציוה בעצמו, אף שזה לעומת זה עשה האלהים אני מייעצך שלא תעמיד עצמך תחת המורה שעות להמשיך עליך את המשקולת, כי סוף דבר יהיה שיכה אותך על ראשך]:

הרעות והטוב. כצ"ל, וכן גרס הילקוט:

פסקה ב

ב **והפקדתי**. דרשו מלשון 'פוקד', שהם יהיו פוקדות אתכם, והוא מלשון "ביום פקדי ..ופקדתי":

זו מכת מותן. היא מכת מות שהיא מכה חזקה שבבואה יתברר להרואים כי היא מבשרת המות:

פסקה ג

ג **הכי גרסינן: את השחפת יש לך אדם**. וכן איתא בילקוט:

מלמד שהוא נשחף. חולי שמשחף את הבשר והוא דומה לנפוח ומראית פניו זעופה:

שהוא מקדיח. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו:
ת"ל מכלות עינים. העינים צופות וכלות לראות שיקל מחלתו ויתרפא וסוף שלא ירפא:
ת"ל ומדיבת נפש. ידאבו נפשות של משפחתו במותו:
מה אויבים באים ואוכלים. פי' מהו זהו שסיים הכתוב ואכלוהו איביכם:

פסקה ה

ה **שיהא המות וכו'**. דרשו "ונגפתם" לשון 'מגפה':
שאיני מעמיד עליכם אלא מכם ובכם. דייקו דהו"ל לומר "ורדו עליכם השונאים", אלא אשמועינן ד"בכם" היינו בתוך עצמיכם גופא אני מעמיד עליכם השונאים שלכם והיינו לאפוקי השונאים עכו"ם. וגם זהו מן הקללה שבשעה שאומות העולם וכו':
שנאמר ואשר אכלו שאר עמי. הוא במיכה (מיכה, ג) והפסוק מיירי שם בקציני בית ישראל הממונים על העם שגוזלים וחומסים אותם עי"ש:
ואין רודף אתכם מבלי כח. לא יהיו צריכים לרדוף אתכם שלא יהיה בכם כח אלא ישיגו אתכם בלי רדיפה:

פרק ה

פסקה א

א **ואם עד אלה**. דהו"ל לכתוב "ואם באלה", וע"כ ר' אליעזר דריש ליה מלשון 'עד' שהוא מעיד בהם. ור' יהושע דריש מלשון 'עוד':
אתם עברתם לפני ז' עבירות. האמורות למעלה – אינו לומד, ואינו עושה, ומואס באחרים העושים, שונא את החכמים, מונע את אחרים, כופר במצות, כופר בעיקר:

פסקה ב

ב **ר"ע אומר ושברתי וכו' אלו הגבורים שבישראל וכו'**. דלשון 'שבירה' שייך יותר באנשים מן ביהמ"ק:

פסקה ג

ג **שיהו השמים מזיעים**. מלחות הטל:
והיא משמרת פירותיה. שלא ירקבו כיון שאין בה לחות, שהלחות מרקיב ומאבד הפירות, ואעפ"כ קללה היא שהארץ לא תוציא פירות והשמים לא יתנו מטר. אבל היא קללה שבבחינת מה יש עמה ברכה – שאם השמים לא יתנו מטר - יתנו טל, ואם הארץ לא תתן פירות, תשמור מה שיש באוצרם:
רבי אומר זה הכרם. שצריך לכח וטורח הרבה מפני שיצטרך לעבודות רבות וזה יתום לריק:
זה הפשתן. שהוא גם כן יצטרך לעבודות רבות:

זה הכח. שיהיו יגעים בכל כחם עד שיתום כחם ויהיה ללא הועיל, שלא יוציאו ממנו תועלת כלל:

קובר בתו ומאבד ממונו. שבעלה יורשה והוא לריק שתם הממון ולא נהנית הבת ממנו:

פסקה ד

ד **הרי שיניו שלו קהות**. שנשאר בלא כח שהוציא כל כחותיו ולא הועיל כלום:

מה שאתה מוביל לה. שאפילו הזרע שהבאת לה לא תתן. ודרשו "יבולה" כמו שכתוב "יובילו שי למורא", שהוא לשון 'הבאה', דאי אפשר לומר שכונת הכתוב שלא תצליח – הרי כתיב מקודם "ונתתי את שמיכם וגו'":

ועץ הארץ לא יתן פריו. בזה האחרון דרשינן שתי קללות: שלא יהא חונט העץ פירותיו בשעה החנטה, וזהו שכתוב "ועץ הארץ" - שאפילו בצאתו מן הארץ יהא לקוי. ואם היה מפרה יהא נושר פירותיו:

מקליח. משיר:

את פירותיו. ויש באלו שתי פסוקים (פסוק י"ח וי"ט)[31] (ויקרא כ"ו, י"ח-כ') ז' קללות ומקויים בזה מה שאמר "שבע על חטאותיכם":

פסקה ה

ה **עריי בעולם**. כדבר שהוא במקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצותי:

אעשה אתכם עריי בעולם. דבר שאין לה קביעות חשובה:

פסקה ו

ו **אלא חיה משכלת**. שדרכה להיות משכלת כדכתיב "ושיכלה אתכם":

פסקה ז

ז **דרך דרכיכם**. פי' "דרך" היה לו לומר, וכתב "דרכיכם" לשון רבים:

לרבות שבילים גדולים וקטנים. הרי ז' קללות:

שן בהמה

ושן חיה

חמת זוחלי עפר

ושכלה

והכריתה

והמעיטה

ונשמו:

הרי שבע מיני פורעניות:

[31] לכאורה יש כאן טעות והוא מתכוון לפסוקים י"ט ו-כ' - ויקיעורך

פרק ו

פסקה א

א **ונקם שאינו בברית וכו' כגון סימוי עיניו של צדקיהו**. שלא היה ראוי לכל אותו הדין אלא בשביל עון דורו שהיו רשעים, ומשמע ליה "נוקמת נקם" שהם שני עניני נקמות. זהו כפי גירסתינו:

ויותר נכון לגרוס: "איזהו נקם שהוא בברית, כגון סימוי עיניו של צדקיהו שמרד בנבוכדנצר והפר הברית אשר כרת אתו". ויש נקם שאינו בברית כגון סתם נקמה דאז אין הנקמה כ"כ גדולה, אבל הנקמה שהוא בשביל הפרת ברית הנקמה גדולה מאוד (קרבן אהרן). וכן הסכים הגר"א לגירסא זו:

מפני המצודה. ר"ל מפני המצור, וכן הוא בפסיקתא זוטרתי:

הלכה וכו'. דייקו שאמר "ושילחתי דבר בתוככם" - משמע שמיתתן על ידי דבר, ואח"כ אמר "ונתתי ביד אויב" - משמע שהוא על ידי חרב, ולזה פירשו שעל ידי הדבר יהיו ניתנים ביד אויב:

הכי גרסינן: היו קוברים מיתיהם ניתנין וכו'. :

פסקה ב

ב **בשברי לכם מטה לחם**. מלת "מטה" יתירא, ולזה דרשו מסעדי לחם הם פרפראות שבו נאכל הלחם:

מבלי עצים. ר"ל שלא יהיה להם עצים להחם תנורים רבים, דאין לפרש ממיעוט הלחם, דהרי אמר "בשברי לכם מטה לחם":

שתהא פת ניפולת. שיהא פת קיבר שחור הרבה שאינו מתדבק החלקים זה עם זה, ולזה הוא משתבר בתנור:

משל ביד אדם וכו'. רבי יוסי פירש "משקל" מלשון 'שקול הדעת', שמחסרון מעותיו אם יהיה לו איסר או פרוטה יהיה שוקל במחשבתו מה יקנה שישבע בו:

זה רעב של מהומה. שיהיה מארה בתוך המעיים, ודייקו חז"ל מלת "ואכלתם" לומר שלא יהיה העדר השבע מפני מיעוט האכילה אלא ואכלתם כדי אכילת שובע ואעפ"כ ולא תשבעו מפני המארה:

פסקה ד

ד **והכרתי את חמניכם אלו הנחשים**. היינו המנחשים והקוסמים. דאי לאו הכי קשה מאי עונש היא שיכרתו הע"ז מישראל? אלא אלו המנחשים והקוסמים שבזה היו ממשיכים לעם לסור מאחרי ה' ולהתדבק בעכו"ם:

זו הגולה. כמשליך דבר הנמאס מלפניו כד"א "שלח מעל פני ויצאו":

עיר ערי וכו'. דהול"ל "עיר ערי", ואמר "עריכם" – לרבות אותם שיש להם שם כרך או מחוז - הכל יחרב:

לרבות בתי כנסיות וכו'. שהכל ישארו שממה שיחריבם האויב:

כמשמעו. היינו מן הקרבנות וכדלעיל בריש פרשת בחוקותי:

פסקה ה

ה **זו מדה טובה לישראל**. לפי שייחס אותה אליו יתברך ואמר "והשימותי אני וגו'", ולזה אמרו שלא אמר זה אלא מפני שהיא מדה טובה לישראל וכדמסיים:

פסקה ז

ז **זו חרב הנשלחת**. דייקו מלת "והריקותי" שלא תפול על החרב, ולזה אמרו שהוא משל להה?מדה שתהיה נשלחת בהם ולא תשוב כמים אשר יורקו מן הכלי שלא ישוב לכלי, כך החרב לא ישוב מעשות מה שנשלחה והוא ילך תמיד אחריהם:

אינם חוזרים לכלים. כי מאורך הגלות נראה ח"ו כאילו שאין להם לחזור:

פרק ז

פסקה א

א **זו מדה קשה לישראל**. לפי שאמר למעלה "והשימותי אני את הארץ" ואמר שהיא מדה טובה – לזה אמר שזו קשה לפי שהכונה בה לומר שתמיד תהיה שם שממה עליה וכדמסיים:

פסקה ג

ג **אינו אומר והבאתי מורך בלבבכם אלא והבאתי מורך בלבבם וכו'**. זו היא גירסת הראב"ד, ונדחק בביאורו עי"ש. ובזית רענן מסכים לגירסא זו ופירשו דהכי קאמר: דהנה בקרא מתחיל בלשון נוכח ואמר "והנשארים בכם" ומסיים בלשון נסתר - "בלבבם", והול"ל מורך בלבבכם. אלא הכי קאמר שאתן מורך בלב אויביהם שלא ירדפו אותם ואפילו הכי ינוסו ישראל מפני אימה ופחד. וזהו שמסיים "ורדף אותם קול עלה נדף". עכ"ל:

ויש עוד גירסות, עיין בקרבן אהרן:

והנכון יותר מכולם גירסת הגר"א דגרס "אינו אומר והבאתי מורך בם אלא והבאתי מורך בלבבם":

פסקה ה

ה **אינו אומר איש באחיו וכו'**. הקרבן אהרן פירש דהכי קאמר, אינו אומר שיכשל איש באחיו כפשוטו, דאם כן הול"ל "איש באיש", ומאי "איש באחיו"? אלא הכונה איש בעון

אחיו שהוא מפני האחוה שביניהם שהם ערבים זה בזה. והגר"א גרס "אינו אומר איש מפני אחיו אלא כו'". ונכון מאוד:

פסקה ו

ו **זו שעה שנלכדה בה ירושלים**. שגם צדקיהו שברח דרך המערה רדפו אחריו ונמסר בידם, שאילו לאחר הגלות היה מדבר הרי אפילו קול העלין רודפין אותם ואצ"ל האיובים:

פרק ח

פסקה א

א **אלו עשרת השבטים שגלו למדי**. דאילו על כלל ישראל הרי אמור "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם", אלא על י' שבטים ואזיל לטעמיה דס"ל בפרק חלק (סנהדרין קי, ב) י' שבטים אינם עתידים לחזור, ועיי"ש שר' יהושע פליג עליו:

אין אובדן אלא גולה. חולקין על רבי עקיבא וס"ל כדעת ר' יהושע שם:

הרי אובדן ממש אמור. ולמה ליה למכתב "ואבדתם בגוים", אלא ע"כ ד"אבדתם" הוא רק גלות וכיון ד"אבדתם" הוא רק גלות אם כן אף על פי שאמר "ואכלה אתכם ארץ אויביכם" אין זה לשון כליון אלא כאכילת קשואין שאוכלין את אלו וימצאון אחרים תחתיהם:

פסקה ב

ב **אינו אומר ימקו**. פירוש המלה מלמדנו התורת כהנים שהוא לשון המסה:

אלא בזמן שהם תופסים וכו'. וזהו שאמר "ואף בעונות אבותם אתם" – היינו שהעונות שעושים הם חוזרים בזה מעשה אבותיהם:

פסקה ג

ג **מיד אני חוזר ומרחם עליהם שנאמר והתודו וכו'**. והנה לא פירש הברייתא מה הוא הרחמים, והנה הקרבן אהרן פירש דהרחמים הוא דאף שמעלו בה' אף על פי כן מועיל להם הוידוי. והוא דוחק. והזית רענן פירש דדייק מדכתיב "והבאתי אותם בארץ אויביהם" דקשה כיון ששבו בתשובה למה יביאם בארץ אויביהם, אלא ה"ק כיון שיהפכו לבם לתשובה ויתודו – אביא אותם בארץ אויביהם כדי שיחזרו תשובה במעשה והיינו דמסיים הכתוב "או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם", עכ"ל. ואם כן הרחמים הוא מה שמעורר הקב"ה על ידי סיבוביו להחזירם לתשובה כדי שירצו את עונם ויגאלו. וזהו באמת רחמים גדולים. והגר"א בהגהותיו משמע דמפרש גם כן כעין זה:

פסקה ה

ה **זו מדה טובה לישראל**. אחר שאמר זה אחר שאמר הכתוב "והתודו" וע"כ דהוא לטובה שהוא יעוררם שם לתשובה על ידי נביאיו וכדמסיים:

פסקה ו

ו **הם מכניעים**. צ"ל **שהם**:

פסקה ז

ז **ולמה נאמרו אבות אחורנית אלא אם אין מעשה אברהם כדאי וכו'**. מוקשה מאוד דהאו סותר לעצמו. והקרבן אהרן יישבו בדוחק גדול. והנכון כמו שהגיה הגר"א "אם אין מעשה יעקב כדאי מעשה יצחק כדאי ואם אין מעשה יצחק כדאי מעשה אברהם כדאי, וכדאי כל אחד ואחד". וכעין זה הוא גירסת רש"י בחומש. ועיין מה שכתבנו שם בהגהותיו:

פסקה ח

ח **כאילו הוא צבור על גבי המזבח**. ולא שייך זכירה בדבר הנראה תמיד:

שלימה. שכל בניו היו כשרים:

פסקה י

י **הכי גרסינן: והם לא עשו כן עמדו וגלו ממנה**. :

הכי גרסינן: וכי ראש בראש פרע מהם מישראל, והלא לא פרע מהם אלא אחת ממאה שחטאו לפניו. וכן איתא באדרת אליהו "וכי ראש בראש" דלשון "יען וביען" משמע דגמול העונש בא בערך גודל החטא, לכן מתמה דהלא אינו כן. ועל זה משני דאין כונת הכתוב כן אלא להורות לנו דהעונש בא בשביל שמאסו במשפטים וגו' וזהו שאמר "יען במשפטי מאסו" שהם הדינין, "וביען" את "חוקותי געלה נפשם" אלו המדרשות שנראין כמין חוקים שאין מפורשין בתורה אלא הם קבלה מסיני (ראב"ד ור"ש):

פסקה יא

יא **של מדבר**. היינו של עגל וכדומה:

של מלכי האמורי. מה שנדמו בפעולתם לשאר מלכי האומות:

לא מאסתים בימי אספסינוס וכו'. פי' שכל אלו היו באים לכלותם ולא הניחם הקב"ה בידם:

פסקה יב

יב **שהברית כרותה לשבטים**. פי' לשנים עשר בני יעקב שאף עמהם כרת הקב"ה ברית שלא יכלה זרעם כדכתיב (חבקוק, ב) "שבועות מטות אומר סלה". ומביא הברייתא ראיה לזה מן הכתוב בתורה:

פסקה יג

יג **זכה משה ליעשות שליח**. סמך התנא על סוף המקרא "ביד משה":

מלמד שניתנה התורה הלכותיה ופירושיה וכו'. זה אזיל לדעת ת"ק דס"ל ד"והתורות" היא מורה על תורה שבע"פ שהוא כולל כל אלו הדברים, ורבי עקיבא גם כן מודה לזה אלא דהוא נפיק זה מקרא אחרינא, עיין ברכות דף ה' ע"א (ברכות ה, א):

פרשה ג

פסקה א

א **ואין העכו"ם מעריכין**. שאם אמר העכו"ם "ערכי עלי" או "ערך אחרים עלי" לא אמר כלום. וקסבר ר"מ שאין מקבלים מידם הקדש בדק הבית כדכתיב "לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו", וסתם ערכין קדש בדק הבית הוא:

יכול לא יהיו נערכים. אם אמר ישראל ערכו של עכו"ם זה עלי גם כן לא אמר כלום דקרא דאמר "בני ישראל" על כל הפרשה קאי דמשתעי במעריך ונערך:

ת"ל איש. דהדר ואמר "ואיש" שהוא שם משותף לישראל ולעכו"ם ובזה ריבה העכו"ם לענין נערך:

א"ר מאיר וכו'. חוזר ומפרש לתת טעם לדבריו למה אמר דהריבוי קאי לענין נערך והמיעוט לענין מעריך אימא איפכא:

שריבה מדת הנערכין. דמשמע שלהיות נערך לא קפיד קרא כל כך:

אבל לא מעריכים. שאינן בני דעה:

פסקה ב

ב **שהרי טומטוס ואנדרוגינוס וכו'**. כדלקמן בברייתא ט' והאי קרא ד"לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו" שלא רצה לקבל מהם הטעם משום רפיון ידים, פי' שלא היו מתכונים לטובה אלא שיסמכו עליהם וישמעו לעצתם להשתתף עמהם והם יאחרו בנין הבית עד שישיבו את לב כורש שלא לבנותו:

פסקה ג

ג **שיש בו הפלאה**. שיודע להפלות ולפרש לשם מי נדר ולשם מי הקדיש, והוא הנקרא בגמרא "מופלא סמוך לאיש", והוא מבן י"ב שנה ויום אחד עד בן י"ג שנה ויום אחד דאז הוא "איש" ממש:

ת"ל כי יפליא. דהיל"ל "כי ידור נדר" ואמר "כי יפליא", אלא ודאי דה"ק איש שהוא גדול או כאשר יפליא דהיינו שיודע להפלות:

הכי גרסינן: כי יפליא נדר נאמר כאן וכו'.

ונאמר להלן נדר. גבי נדרים "איש כי ידור נדר", דמלת "נדר" יתירא דהיה לו לומר "כי ידור", אלא דאתי למידן גזירה שוה:

מה נדר האמור כאן כי יפליא. פי' לרבות מופלא סמוך לאיש שמעריך, אף נדר האמור להלן בפרשת נדרים בסמוך לאיש נודר:

ומה נדר האמור להלן בבל תאחר לשלמו. אם איחר ג' רגלים ולא שילם עובר בבל תאחר. והך ברייתא שאחר זו שהביא בל תאחר לערכין מקרא אחרינא – תרי תנאי. אי נמי, דה"ק שם, אפילו אי לא היה מרבה גזירה שוה לכל מילי היינו למדים מקרא זה גופא:

פסקה ה

ה **להביא ערך סתום**. דאמר הרי עלי ערך ולא אמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי. ומפרש שם (ערכין ד, א) שנותן כפחות שבערכין ומאי ניהו ג' שקלים:

ואינו נותן ערך איבריו. אם אמר "ערך ידי עלי" לא אמר כלום, דאין ערך לאיברים. דאף על גב דאי אמר "דמי ידי עלי" נותן דמי ידו, אם אמר "ערך ידי עלי" פטור בלא כלום ובגמרא פריך והא "בערכך" אפיקתיה לערך סתם. ומשני קרי ביה ערך בערכך, ופירש"י "ערך" הו"ל למכתב והוא מייתי ערך סתם, ומדכתב "ערכך" למדרש נמי האי:

פסקה ו

ו **או יכול וכו'**. פי' ואילו לא אמר אלא וערכך הייתי ממעט כל האיברים אפילו איברים שהנפש תלוי בהם כגון שאמר ערך ראשי או ערך לבי עלי:

ת"ל נפשות. "בערכך נפשות", דבנפש תלה רחמנא לומר שאם העריך דבר שהנשמה תלויה בו הוה ליה ככולו ונותן דמי כולו:

לא המת. שאם אמר "ערך מת זה עלי" לא אמר כלום. ובגמרא פריך והא אפיקתיה. ומשני קרי ביה נפש נפשות. ואע"ג דמת אסור בהנאה מן התורה ואין לו דמים – מכל מקום איצטריך קרא סד"א דאיתיה בערכין דומיא דמנוול ומוכה שחין דליתיה בדמים ואיתרבי. קמ"ל:

ולא אוציא את הגוסס. שאם אמר גוסס "ערכי עלי" יהא מחוייב לקיים:

הכי גרסינן: **תלמוד לומר והעמיד והעריך**. דכתיב "ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן":

ואת שאין לו העמדה. וגוסס אינו יכול לעמוד. ובגמרא פריך דמת נמי תיפוק ליה מקרא ד"והעמיד והעריך", וקרא ד"נפשות" יתירא הוא. ומשני דאין הכי נמי, וקרא ד"נפשות" לא אתא אלא לרבות מנוול ומוכה שחין כדדריש לקמיה:

פסקה ז

ז **ד"א מה תלמוד לומר נפשות**. דאילו למעט מת דאמרנו – מקרא ד"והעמיד" נפקא לן:

שיכול אין לי אלא וכו'. פי' אלו אמר נפש ולא אמר נפשות יכול הייתי לומר דוקא כשהנערך הוא אחד וקרא ה"ק בערכך נפש שהמעריך והנערך אחד:

אחד שהעריך מאה. כגון דאמר "ערך מאה עלי", דבזה היה לנו לומר דלא הוי ערך:
ת"ל נפשות. וה"ק קרא, בערכך לנפשות הרבה, ומדאמר "בערכך" משמע דבערך שהוא לשון יחיד מעריך לנפשות הרבה:
אין לי אלא איש וכו'. דהא כתיב "איש כי יפליא בערכך נפשות", ונפש כולל אפילו אשה:
ואשה שהעריכה את האיש מנין. וה"ה אשה שהעריכה את האשה:
ת"ל נפשות. לשון רבים דכולל בין איש ובין אישה, וקאי אמעריך ואנערך, דהכי משמע "בערכך" כאשר תעריך כל מה שיהיה נפשות יכול להעריך בין איש ובין אשה:
מנוול ומוכה שחין שלא היו בכלל דמים. שאם יאמר דמי עלי או אחר יאמר דמיהם עלי - אין צריך לתת כלום דאין שוים מאומה:
ת"ל נפשות. איזה נפש שהוא. ובגמרא פריך והא אפיקתיה להנך דרשות – לאבר שהנשמה תלויה בו ולאחד שמעריך מאה ולאשה שהעריכה. ומשני שקולות הן. פי' כל הדרשות הוי ילפינן גם כן מתיבת נפש (דאין לך חומר בזה יותר מזה דנימא הך קמרבי לחודיה), דנפש משמע אשה ומשמע נפשות הרבה דשם הסוג הוא, וכן כתיב "ונפש אדם מן הנשים ששה עשר אלף", וכי איצטריך קרא למנוול ומוכה שחין לבד דלא נימא מדכתיב "נדר בערכך" נקיש בזה ערך לנדר דהוא דמים:

פסקה ח

ח **והיה מה ת"ל**. מלת "והיה ערכך" דהוא יתר, דהול"ל "בערכך נפשות לה' הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה ערכך חמישים שקל":
שלא היו בכלל ערכים. וכדלקמיה. ופחות מחודש דכתיב "ואם מבן חודש וגו'" משמע דפחות מזה אין לו ערך:
ת"ל והיה. דאם אינו ענין לערכין דהא ליתנהו בערכין, תנה את הריבוי הזה לדמים. ובגמרא (ערכין ד, א) מפרש דהא פשיטא אם אמר דמיו של טומטום זה עלי דחייב ליתן דמי שויו, דלא גרע מאילו אמר דמי דקל זה עלי דצריך לשלם לבה"ב, אלא עיקר הרבותא אפילו אם אמר דמי ראשו או שאר אבר שהנשמה תלויה בו חייב ליתן דמי כולו:

פסקה ט

ט **ולא טומטום ואנדרוגינוס**. שאם אמר ערכי עלי או שאחרים אמרו עליהם ערכם עלי אינו נערך אבל הוא מעריך את אחרים כדלעיל בברייתא ב':
\'7b\'7bדה מפרש|יכול לא יהיו בכלל איש מחמת ספק אבל יהיו בכלל אשה ליתן עכ"פ שלשים שקלים:
ת"ל ואם. דהוא יתר, ובא למעט דוקא נקבה ודאית:

ומנין ששנת ששים כלמטה הימנו. שהזכר יהיה צריך ליתן נ' שקלים דדלמא כיון דכתיב "ועד בן ששים שנה" - עד ולא עד בכלל:

פסקה י

י **אף שנת חמש ושנת עשרים כלמטה הימנה**. דבשנת חמש יתן רק חמשה שקלים ובן עשרים יתן רק עשרים שקלים:

פסקה יא

יא **הרי היא כשנת ששים**. דצריך שיהיה למעלה משנת ששים חודש ויום אחד מן השנה האחרת ועד זו הזמן חשיב שנת ששים:

ונאמר להלן. גבי לויים "ופדויו מבן חודש ומעלה":

מה להלן חודש אחד ויום אחד אחר החודש. דכן כתיב "מבן חודש ומעלה" – דכבר נכנס בחודש האחר יום אחד דהוא למעלה מהחודש – אף "ומעלה" דכתיב כאן צריך שיהיה למעלה מהששים חודש ויום אחד:

פסקה יב

יב **מנין**. דגם בזה צריך חודש ויום אחד:

פסקה יג

יג **והעמידו לפני הכהן**. דהיינו להנערך, ולכן אם אמר על מת "ערכי עלי" פטור מליתן דאין אנו יכולים לקיים בו "והעמידו":

פסקה יד

יד **ת"ל יעריכנו**. שהוא יתר, דהרי כבר אמר "והעריך אותו הכהן", אלא לרבות דאפילו מת הנערך אחר שאמר "ערך פלוני זה עלי", כיון שהיה חי בשעה שנתחייב בערכו, לזה יעריכנו אחר היותו מת:

שלא יתן אלא בזמן הערך. דאם העריך עצמו והיה פחות מן בן כ' דהוא ערך קטן, ואח"כ כשבא לפני הכהן להעמידו וליתן ערכו גדל על עשרים – אינו נותן אלא הערך שנתחייב בשעה שאמר "ערכי עלי". והוא הדין לחומרא, דאם העריך עצמו והיה פחות מששים, ואח"כ בשעת נתינת הערך נעשה יתר מששים – מחוייב ליתן ערך גדול כזמן הערך. ויליף זה בגמרא (ערכין יח, א) מדכתיב "כערכך יקום", משמע דאזלינן בתר זמן הערך:

לא יד הנידר. שאינו תלוי בהשגת יד הנידר, אלא בנודר, דהיינו עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני. ועשיר שהעריך את העני נותן כערך הקצוב בתורה:

בין איש וכו'. פי' תחלה השמיענו דהשג יד נידון לפי השגת ידו של הנודר, אבל פרטי דיני ערכין דהיינו שיש חילוק בערכין בין איש לאשה ובין קטן לזקן – זה אינו תלוי בנודר אלא בנידר. וזהו דמסיים "מכאן אמרו וכו'" והוא משנה ריש פרק ד' דערכין:

השיג יד בנודר. עיין בערכין דף י"ז (ערכין יז, א) דמסיק הגמרא דתנא נקט לישנא דקרא "על פי אשר תשיג יד הנודר", אבל באמת היה לו לומר השג יד במעריך והשנים בנערך, עיי"ש:

והשנים בנידר. דהיינו שיש חילוק בין קטן לגדול ולזקן:

והערכין בנערך. דהיינו שיש חילוק בין זכר לנקבה והכל תלוי בנערך:

והערך בזמן הערך. כנ"ל:

בנין אב וכו'. דתיבת "הכהן" יתירא, דביה משתעי קרא, והיה לו לומר "יעריכנו" ותו לא. אלא בא לרבות לכל הנערכים שיהו בכהן. ועיין בסנהדרין דף י"ד בגמרא:

פרק ט

פסקה א

א **אמר רגלה וכו'**. התנא דורש והולך על סדר הפרשה, דאחר פרשת ערכין הכתוב מבאר דיני הקדשות הקרבנות:

יכול תצא לחולין. על ידי פדיון שיפדה אותו אבר, שאם לא מה יועיל לו כיון דלא יכול למשחטיה לשם חולין:

ת"ל יהיה קודש. בהווייתה תהא (גמרא):

מה יעשה לה. כלומר כיון דההיא אבר הוא קדוש ואין לו תקנה להוציאו לחולין:

חוץ מדמי אותה הרגל. שדמי הרגל לא יטול לפי שאינו שלו. ובתמורה פריך והא קמייתי אותו שקנאה עולה מחוסרת אבר, והוא הלא היה מחוייב עולה שלמה. ומשני דמיירי שמוכר אותה למי שנדר להביא בהמה אחת חוץ מרגלה והרי בין שניהם מביאין אותה - זה רגלה וזה שאר כל גופה:

לרבות את כולה. דהו"ל למכתב "כל אשר יתן ממנו לה' קודש", ומדכתיב "יהיה" - ריבויא הוא דאפילו לא נתן לה' אלא ממנו, דהיינו מקצתה, יהיה קודש כולה:

פסקה ב

ב **ת"ל קרבן**. דכתיב "אשר יקריבו ממנה קרבן לה'", ועל זה מסיים קרא "לא יחלפינו ולא ימיר וגו' ואם המר ימיר וגו'". אבל קדשי בדק הבית דלא מקרי קרבן - אין תמורתן קודש:

פסקה ג

ג **ולא אוציא את של ציבור**. קדשי מזבח של צבור:

ת"ל לא יחליפנו. בלשון יחיד דמשמע דיחיד עושה תמורה ולא צבור:

ולא אוציא את של שותפין. דקרבן יחיד מקרי:

ת"ל ולא ימיר אותו. שנה הכתוב פעם שני בלשון יחיד לומר דדוקא יחיד עושה תמורה ולא של שותפין:

פסקה ד

ד **אר"ש וכו'**. ר' שמעון סבירא ליה דאף קדשי בדק הבית איקרי קרבן דכתיב "ונקרב את קרבן ה' אצעדה וצמיד", ולהכי סבר דממלת "קרבן" לא נפקי למעוטי בדק הבית וה"נ קרבן צבור וקרבן שותפין לא נפקי ליה למעטינהו מ"לא יחלפינו ולא ימיר", ולזה אמר דמהכא נפקי הכל:

והלא המעשר בכלל כל הקדשים היה. דהוא נמי נקרב על גבי המזבח ונאכל לבעלים בירושלים ואם כן בכלל כל הקדשים היה לענין תמורה דעבדי תמורה, ולמה יצא דכתיב בסוף הפרשה "ולא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו", אלא ללמד על הכלל כולו יצא לומר שאינו מדבר אלא במה שיוקש אליו:

מה מעשה קרבן יחיד. דמעשר ליתיה בשותפות מדכתיב "יהיה לך" - ולא של שותפות:

אף אין לי אלא קרבן יחיד. במשנה שם בתמורה (דף יג.) מסיים נמי "ומה מעשר קרבן מזבח, יצאו קרבנות בדק הבית". והתורת כהנים קיצר בדבר:

או דבר. כלומר אם אתה בא להקיש למעשר צריך אתה להקישו לכל דבר:

שהוא הקדש מזבח. הגר"א מחקו וכן בילקוט ליתא, דהא כבר למד זה מקודם:

ונוהג בבקר ובצאן. איני יודע מה מיעט בזה. ואפשר דבא לומר דוקא דומיא דמעשר שהוא נוהג בבקר וגם בצאן, לאפוקי פר כהן משיח שאינו נוהג בצאן. וכן אילו של כה"ג ביוה"כ שאינו נוהג בבקר. והא דקאמר לקמיה מנין לרבות קדשי קדשים – היינו שאר קדשי קדשים שנוהג בבקר ובצאן, אכן אין דומין להן בזמני אכילה שאכילתן רק ליום ולילה לבד:

וקדשים קלים של יחיד. כגון זבח תודה ואיל נזיר שהוא נאכל רק ליום ולילה:

ת"ל בהמה ואם בהמה. דהו"ל למכתב "ובהמה אשר יקריבו", וכתב "אם" - לרבות אלו דגם הם עושים תמורה:

פסקה ה

ה **ולא ימיר אותו הקדש וכו'**. מדכתיב "אותו" משמע דאותו דוקא אם המיר תמורתו קודש, אבל התמורה אם המיר אין תמורתו קודש. ובגמרא (ערכין יג, א) יליף לה מדכתיב "ותמורתו יהיה קודש" - ולא תמורת תמורתו:

הולד. של קדשי מזבח עושה תמורה דכתיב "ותמורתו יהיה קודש", "יהיה" לרבות הולד:

ולא הולד. טעמם דכתיב "והיה הוא ותמורתו", "הוא" למעט הולד. ומאי דכתיב "יהיה" סבירא להו דבא לרבות שוגג כמזיד כגון כסבור להמיר בהמה שחורה והמיר לבן, דגבי הקדש לא קדיש דהוי הקדש טעות, ולגבי תמורה קדוש:

פסקה ו

ו **תמימים בבעלי מומין**. כלומר תמימים דחולין בבעלי מומין של קודש. ואיתא שם דדוקא אם קדם הקדישן למומן, אבל אם קדם מומן להקדישן אין בכחן לעשות תמורה: **ובעלי מומין בתמימין**. בעלי מומין דחולין בתמימין של קודש, והיינו "טוב ברע ורע בטוב", כלומר טוב דחולין ברע של קודש, ורע דחולין בטוב דקודש:

ואם וכו'. דע דבסוגיא ריש תמורה איתא פלוגתא דר' מאיר ור' יהודה לענין יורש. דר' יהודה סבירא ליה דיורש אינו מימר, ור' מאיר ס"ל דיורש מימר, ונפקא ליה מדכתיב כפל לשון "המר ימיר" לרבות היורש שיכול להמיר קרבן שהקדיש אביו, והאי וי"ו יתירא של "ואם" דהוי מצי למכתב "אם המר ימיר" בא לרבות האשה שיכולה להמיר קרבנה, ומשום דכל הפרשה כולה נאמרה בלשון זכר הוה אמינא דבאשה לא חייל תמורה. ותנא דידן מבאר סדר הכתוב אליבא דר' מאיר דסבירא ליה יורש מימר, "ואם המר ימיר" לרבות את האשה, היינו מיתורא דוי"ו. "ואם המר ימיר" – היינו הכפל לשון דהמר ימיר – לרבות את היורש:

א' בב'. א' של חולין בשנים של הקדש ואמר הרי זו תחת אלו:

וב' בא'. שנים של חולין באחת של הקדש, ואומר הרי אלו תחת זו:

ר"ש אומר וכו'. ס"ל ד"בהמה" אחת משמע, ולא חייל תמורה אלא אחת באחת ולא אחת בב'. והוא הדין דלא ב' באחת כדאיתא במשנה שם:

ובהמות הרבה קרויה בהמה. שנאמר "ובהמה רבה":

פסקה ז

ז **לא בהמה בעופות**. היינו בהמה של חולין בתורים ובני יונה של קודש. והוא הדין להיפך:

ולא בהמה במנחות. בהמה של חולין במנחות של קודש. וכן מנחות כשהם עדיין חולין בבהמה של קודש. וכל זה מדכתיב "בהמה בבהמה" - משמע דבין הקודש ובין החול יהיו שניהם דוקא בהמה:

ולא בהמה בהם. היינו בעופות ומנחות:

פסקה ח

ח **ולא בהמה בעוברין**. של הקדש, כגון שיאמר "הרי בהמה זו תמורת עובר שבמעי בהמת הקדש זו" - אין בהמה מתקדשת:

ולא עוברין בבהמה. כגון שיאמר "תהא עובר שבבהמה זו של חולין תחת בהמת הקדש זה:

הכי גרסינן: ולא איברים בעוברין ולא עוברין באיברים. פי' לא איברים דחולין בעוברין דהקדש, שאם אמר "תהא רגל בהמה זו תמורת עובר הקדש שבמעי בהמה זו" - אין הקדושה חל על האבר:

ולא עוברין באיברים. שאם אמר "הרי עובר שבמעי בהמת חולין זו תמורת רגל קודש זו" - אין העובר קודש:

ולא איברין דחולין בבהמה שלימה של קודש, ולא בהמה שלימה של חולין באיברים של קודש:

פסקה ט

ט **ממירין איברים בשלמים וכו'**. אם אמר "הרי רגל בהמת חולין זו תמורת בהמת הקדש זו" – חלה תמורה על האבר ומתפשטת בכל הבהמה והוי כולה תמורה וקרבה. אבל לא שלמים בהן, דאין כח באבר אחד של בהמת הקדש לעשות תמורה:

והלא במוקדשין. כלומר בתחלת הקדש כשמקדישו אמר "רגלה של זו עולה", מתפשטת הקדושה בכולה כדלעיל בריש פרקין לדעתו אף כשיאמר וכו' ר"ל ואשתכח דהמיר בהמה כולה וקרינא "בהמה בבהמה":

פסקה י

י **היכן קדושה חלה עליו**. כל זמן שהוא בבית הבעלים - שם הוא ממיר וחלה הקדושה על התמורה. אבל אם נתנה לכהן שיקריב לו אין יכול להמיר אותו:

פסקה יא

יא **והלא הבכור וכו'**. כלומר ממקרא זה אנו למדין שהבכור עושה תמורה בבית הבעלים שהוא הבית אשר בו חלה הקדושה שם יכולין הבעלים להמירו ואינו עושה בבית כהן – לא הבעלים ולא הכהן, שהלא אינינו המקום אשר בו נתקדש:

וכי מפני מה אין ממירין. הכהנים בבכור. והלא כולו שלהן הוא, ומחיים הוא נותנו לו ואין הכהן מתכפר בו:

מה חטאת ואשם אין ממירין בהן. דהא ודאי פשיטא לן דאין הכהן זוכה בהן אלא מהקטרת אימורין ואילך:

מה אינו מימר. כלומר מה לחטאת ואשם שאינו מימר בהן שכן הדין נותן שאין זכין בהן בחייהן ואין אדם מתפיס בדבר שאינו שלו:

שאין זכין בהן בחייהן. אלא לאחר שחיטה, מהקטרת אימורין ואילך:

השבת על הדין. כלומר אילו מן הדין לבד ילפינן ליה בודאי שהשבת על הדין ופרכתך פירכא. אבל אנן ילפינן ליה מן המקרא ומה תשיב על המקרא דכן גזר הכתוב שקדושת התמורה לא תהיה אלא במקום שהוקדש הקרבן וההיקש אתי לכל מילי אף על הבכור

הלכך אין כהן ממיר בבכור אף לאחר שנתנו לו והוא בביתו, אבל ישראל אם המירו בעודו בביתו נתפס התמורה בקדושה שהרי ברשותו חלה הקדושה על הבכור:

פסקה יב

יב **אם משנתנו לכהן**. בכור וחטאת ואשם:

זה וזה. היינו בין הכהן ובין הישראל וכנ"ל:

פסקה יג

יג **והיה הוא הקודש וכו'**. מדכתיב "והיה הוא ותמורתו" משמע דהוא ותמורתו לבדו יהיה קודש אבל אינו מתפשט לתמורת תמורתו:

פסקה יד

יד **והלא דין הוא**. שהתמורה עושה תמורה ולהכי איצטריך קרא למעטו:

תמורה שהקדשה חלה בבעלת מום קבוע. כדיליף לקמיה דנראה מזה שיש לה כח גדול בתפיסה יותר מתחלת הקדש, אינו דין שיהיה לה כח גם כן לתפוס תמורתה ותהיה תמורה עושה תמורה:

פסקה טו

טו **יהיה קודש מלמד וכו'**. ד"יהיה" משמע יהיה מכל מקום, אפילו שתהיה התמורה בלתי ראויה דהיינו שהמיר בעל מום בתמימה של קודש – חלה עליה קדושת תמורה לענין שאינו יוצא לחולין ליגזז וליעבד אפילו על ידי פדיון. מה שאין כן בתחלת הקדש. ואף דזה משמע ממה דכתיב "רע בטוב", ד"רע" היינו בעל מום וכנ"ל ומסיים הכתוב על זה "והיה הוא ותמורתו" – אפשר דהיינו אומרים שיוצא לחולין מקדושתו על ידי פדיון ליגזז וליעבד כמו בשאר הקדש שקדם מומן להקדשן, ובזה אשמועינן ד"יהיה קודש" שקדושתו חמורה ודינו כמו בשאר הקדש שקדם הקדשן למומן. אי נמי, היינו אומרים ד"רע בטוב" היינו דוקא מום עובר, וגלי בזה דאפילו מום קבוע:

פסקה טז

טז **לעשות את השוגג כמזיד**. בפרק ב' דתמורה (תמורה יז, א) מתרץ חזקיה היכי דמי שוגג דהיינו שכסבר שמותר להמיר וקמ"ל קרא דחייל התמורה וע"כ אם גזז ועבד אח"כ באותה תמורה לקי אף על גב שתחלת התמורה היה בטעות:

פרשה ד

פסקה א

א **יכול בבהמה טמאה וכו'**. דאי אקדשה טעונה פדיון ובעי חומש:

הא אינו מדבר. פי' אם כן בהכרח תאמר שאין הכתוב הזה מדבר בטמאה ממש אלא בבעלת מום, וקרי לה טמאה משום דאינה קריבה והיא טמאה למזבח, ואתא לאשמועינן

דכאשר הוממו יוצאין לחולין על ידי פדיון כדכתיב "והעריך אותה הכהן", אבל קודם שהוממו לא מהני פדיון. וא"ת ואימא איפכא דהאי קרא בטמאה ממש וקרא דלמטה דהיא היתירה אתיא לבעלת מום. י"ל דקרא ד"אשר לא יקריבו" משמע דאינה פסולה אלא להקרבה אבל להדיוט שריא (תוספות):

ת"ל אשר לא יקריבו. משמע שאינה קריבה כל עיקר:

פסקה ב

ב **לרבות את המתה**. פי' דהאי דאפיק לבעל מום בשם 'טמאה' לכלול גם אם הקדיש בהמה מתה, היא קדושה לדמים והרי זו תפדה כשאר מטלטלין:

יכול אפילו אמר וכו'. דמה לי מתה קודם שתקדש או לאחר שתקדש:

\'7b\'7bדה מפרש|הכי גרסינן: ת"ל והעמיד והעריך את שיש לו העמדה דהיינו שצריך להעמידה לפני בית דין ולהעריכה, ואם אין לה העמדה אין לה הערכה אלא טעונה קבורה לפי שאין פודין הקדשים להאכילן לכלבים:

פסקה ג

ג **מנין לרבות המתה ולהוציא וכו'**. אחרי ששניהם אין להם העמדה, מה ראית לרבות זו ולהוציא זו:

הרי אנו למידין אותה מבהמה טמאה. פי' מדהוציאו בלשון 'טמאה' ללמד דמתה שמרבינן צריכה להיות כעין טמאה, מה טמאה מיוחדת ששוה שעת פדיונה לשעת הקדשה, דבתרוויהו לא חזיא להקרבה דהא טמאה היא – אף אני ארבה המתה קודם שהקדישה שבשעת הקדשה ובשעת פדיונה לא חזיא להקרבה, וממעט את שהקדישה ואח"כ מתה לפי שבעת הקדישה היתה ראויה להקרבה ואחר מיתתה לא. (ועיין בר"ש שמביא בשם ירושלמי דמע"ש פירוש אחר בברייתא זו):

פסקה ד

ד **מה בהמה טמאה מיוחדת שהיא תחלת הקדש**. בפרק הזהב (בבא מציעא נד, ב) מיתנייא כי הך ברייתא ומייתי בה קרא אחרינא דכתיב לקמן "אם בבהמה הטמאה ופדה בערכך וגו'", ודריש התם שאין מוסיף חומש אלא על הקדש ראשון ולא על הקדש שני, דומיא דבהמה טמאה שהיא ראשונה דכתיב "הטמאה" - טמאה ראשונה. אבל אם פודה הקדש שני שחילל ראשון עליו אינו מוסיף חומש והכא ברייתא אחרינא היא ומייתי לה קרא קמא, והכי קאמר מנין לנו לכל הקדשים שהוממו שיהיה להם פדיון, ושמא אינו מרבה אלא כיוצא בבהמה טמאה, מה בהמה טמאה מיוחדת ומאי ניהו בעלת בום שהקדיש שהיא תחלת הקדש, פירוש שאינה סוף הקדש שהרי אינה קרבה לגבי מזבח ואינה צורך הבנין ומועלין בה, פי' מעילה ממש שהיא קדשי ה', הואיל ואין בה

היתר אלא על ידי פדיון וכולה לשמים, פירוש כל זמן שלא נפדת אין בה שום היתר לכהנים ולא לשום אדם, שאינו יכול לשחטה ולא לאכול ממנה – אף אני מרבה כיוצא בה. ומה יש לנו להביא פרים הנשרפין ושעירין הנשרפין, פירוש שכולן לשמים ואף עורותיהן ומועלין בהם והוא שיהיו תחלת הקדש שלא הוממו ושלא נתחללו אלא הם היו הראשונים שהוקדשו תחלה לכך ועכשיו הוממו ויש להם פדיון:

ומנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של ציבור ושל יחיד. דאע"ג שהן תחלת הקדש אכתי יש מהן שאין כולן לשמים דכהנים ובעלים אכלי להו ובקדשים קלים אין בהם מעילה. מנין שניפדים:

ת"ל בהמה ואם בהמה ואם כל בהמה. לרבות את כולן לפדיון ועכשיו נוכל לומר שבא לרבות אף אמצע הקדש שיהא לפדיון כגון שהקדיש בהמה והוממה וחללה על אחרת ועוד הוממה גם זו בא הכתוב לומר שהוא מחללה על אחרת אף על פי שהוא אמצע. וכל זה נפיק מקרא קמא והוא לענין פדיון שכל הקדשים נפדין בין הקדש ראשון בין הקדש שני, לפי שאין כאן הטמאה, דיהיה משמע דוקא ראשונה ובהמה טמאה דהיינו בעלת מום משכחת בתחלת הקדש ובאמצע הקדש וההיא ברייתא דפרק הזהב דיליף התם דאהקדש ראשון מוסיף חומש ולא על הקדש שני – יליף התם מקרא ד"אם בבהמה הטמאה", מדכתיב "הטמאה" בה"א משמע טמאה ראשונה, ועל כרחך בא המיעוט לענין חומש דהקדש שני אם הומם וחללו אין מוסיף עליו חומש. דאי לענין פדיון הרי רבינו אותם כולם מן "כל בהמה" דהכא לא כתיב "הטמאה" למיעוטא. אלא לאו לענין חומש (ראב"ד בפירושו ועיין שם שהאריך שם לבאר הסוגיא דבבא מציעא דף נ"ד וכן הר"ש האריך מאוד עי"ש):

פסקה ה

ה **בהמה נפדית ואין העופות וכו'**. היינו שנעשות העופות מחוסרות אבר אחר שהוקדשו וכן בשארי הדברים שנטמאו או שנעשים מקולקלים אפילו הכי אין מועיל להם פדיון מדכתיב "בהמה" דהוא יתירא, דהו"ל לכתוב "אותה" דהא בבהמה קאי, אלא דאתי למעוט. (ועיין בפרק המנחות דף ק"א] בגמרא וברמב"ם פ"ו מאיסורי מזבח דין ד' (פ"ו מהל' איסורי מזבח ה"ד) ובילקוטי הלכות):

פסקה ו

ו **אכסרה**. היינו כפי אומדנא בעלמא אבל אינו מדוד ולא שקול ולא מנוי והכונה שאם לא היה יודע ודאי כמה שוה בהמת קדשים לא היה פודה אותה דלכך נאמר והעריך וגו':

כערכך הכהן כן יהיה. הוא קרא יתירא ובא להורות שהערך הגדול אשר ינתן בהם לפני הכהן לא יפחות ממנו כיצד אמר אחד וכו' דכשהיו פודים ההקדשות מיד ההקדש היו מכריזין אותן בפני כל הבאים לפדות:

ממשכנים מנכסיו עד עשר. דכיון שנתרצה ליתן להקדש חמישים נחשב אמירתו לגבוה כאילו מסר כבר המעות ושייך לו הבהמה או המטלטלין וע"כ צריך לשלם היתרון שהוסיף על בעל ארבעים וישאר ברשות בעל ארבעים:

נפרעין מבעל העשר את המותר. על עשר כגון אם נמכר בשלשה נפרעין ממנו שבעה, ומן האחרים צריך שישלם להקדש כל מה שהוסיף כל אחד ואחד עד שיפדה בערך העליון שנתן עבורו ואופן התשלומין אם חל על כל אחד רק במה שהוסיף או באופן אחר מבואר בערכין (דף כז:) שיש חילוק באם חזרו בהן בבת אחת או שחזרו בזה אחר זה עי"ש:

פסקה ז

ז **ואם כו'**. אין לו ביאור על מה הוא מחלקו לשתים. ומצאתי באדרת אליהו שגורס "גאל יגאלנה לרבות את האשה, ואם גאול יגאלנה לרבות את היורש", פי' דהיורש או אשתו הפודין את הקדשו מוסיפין חומש ולא אמרינן דהויין כאחרים הפודין את הקדש חביריהם דאין מוסיפין חומש:

הרי כאן שנים וכו'. פי' בקרא דלעיל כתיב "כערכך הכהן כן יהיה", משמע שא"צ להוסיף יותר על דמיה, ובקרא שלאחריו מצריך להוסיף חומש:

בנאולות האמורין למטה. במקדיש בית ושדה אחוזה שהבעלים מוסיפין חומש כמו שמפורש שם בהדיא, וכל אדם אין מוסיפין בהם חומש, אף כאן כן:

פסקה ח

ח **יכול בבית דירה וכו'**. פי' אבל שאר נכסים אין יכול להקדיש:

הכי גרסינן: **במקדיש את נכסיו**. פי' אשמועינן דיכול להקדיש והקדש חל עליהן אף על גב דאינו בית דירה, והאי דקרי להו "ביתו" - לומר שאינו יכול להקדיש אלא אם כן יש ברשותו, ד"ביתו" כתיב, מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו. פי' אחר, יכול בבית דירה הכתוב מדבר – שעל בית דירה מוסיף חומש ולא על שאר הקדש. כשהוא אומר וכו' הא מה אני מקיים ואיש כי יקדיש - במקדיש כל נכסיו שגם עליהם מוסיף חומש כשפודה אותו. (אבל הוא דוחק דאם כן היה לו להתנא לומר דרשתו על הפסוק האחרון דמיירי לענין חומש):

פסקה ט

ט **לבדק הבית**. ולא למזבח, שקדשי מזבח אין כולו לה' שאפילו עולות עורותיהן לכהנים:

פרק י

פסקה א

א **אמר אחד וכו'**. אחר שאמרו הבעלים בעשרים כסף הבעלים נותנים בע"כ כו' דלהאי לא יהבינן הואיל ואמרו הבעלים בעשרים ועם החומש עולה החשבון לכ"ה, ואי יהבינן להאיך דשל כ"א נמצא ההקדש מפסיד. לפיכך נותנים אותו לבעלים והם נותנים כ"ו אותו סלע שהוסיף זה עליהם בקרן, וכ"ה דידהו. אבל על סלע שהוסיף זה לא יתן חומש. וזה למדנו מהאי קרא דכתיב "כאשר יעריך אותו הכהן כן יקום", ועל זה אמר הכתוב "ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמישית וכו'", ולא כאשר יעריך אותו האחר על עצמו: **הבעלים נותנים שלשים וכו'**. מוקי לה בערכין (ערכין כז, ב) כגון שאומרים בעלים בעשרים ופרוטה וצריך ליתן כ"ה סלעים ופרוטה וחומשא דפרוטא, הלכך כי אמר אחד הרי היא שלי בעשרים וחמשה – כופין הבעלים לפדות מפני שהם אמרו תחלה יותר ממה שאמר זה, ופרוטה וחומשא דפרוטה לא קתני במתניתין משום דלא חשיבא, אבל אם לא אמר תחלה אלא עשרים סלעים – ה"נ דאינו חייב ליתן אלא כ"ה סלעים, הקרן והחומש. ואף שבא אחר ואמר הרי היא שלי בעשרים וחמשה - אין כופין הבעלים לפדות משום דמצי למימר יבוא זה במקומי ויפדה:

אם רצו הבעלים ליתן שלשים ואחת דינר. מפרש שם בגמרא אם רצו הבעלים מעיקרא ליתן לחשבון המגיע לשלשים ואחד ודינם כגון דאמרי הבעלים עשרים ואחד סלעים, פי' כי עשרים ואחד יעלו עם החומש שלהם ששה ועשרים סלעים ודינר (שהוא חומש על סלע הנוסף על עשרים), וחמש סלעים שזה מוסיף עליו – הרי ל"א ודינר. אם כך אמרו מתחלה הבעלים קודמין בעל כרחן שהוא יותר מן האחר:

ואם לאו אומרים לו הגעתיך. פי' ואם לא אמרו הבעלים מתחלה כדי שיעלו לזה החשבון שאמרנו אלא לשלשים בלבד, כגון שלא אמרו אלא עשרים סלעים ופרוטה שיעלו עם החומש לכ"ה סלעים ומעט יותר וכנ"ל, אומרים לזה האחר הגעתיך על כרחך אתה תפדה אותה כי אתה אמרת סלע אחד יותר מן הבעלים ואין מניחין אותו לחזור מן עילויו של הקדש, אבל הבעלים אין כופין אותן דאמר להו אתא גברא אחר במקומי ויותר ממני:

פסקה ב

ב **ואם המקדיש יגאל לרבות את האשה וכו'**. אשתו של מקדיש או יורש שלו, שאם באו לפדות מוסיפין גם הם חומש:

ואם המקדיש יגאל. מ"אם" קדריש (ר"ש). ובילקוט ראיתי שכתב "ואם המקדיש יגאל את - לרבות את האשה", ואפשר שזהו כונת הגר"א בהגהתו שכתב "ואם הראשון מיותר":

אם נתן את הכסף הרי היא שלו. פי' שאין קונין מן הקדש אלא בכסף:

פסקה ג

ג **מאביו**. דהירושה באה על האדם ע"פ רוב מאביו:

ת"ל יקדיש איש. דמלת "איש" יתר, לרבות יורש מאמו שאפילו הקדיש אותו שבידו עכשיו והוא איש ועד הנה לא היה ביד איש אפילו הכי יש לה דין שדה אחוזה:

ולא לפי גידוליו. שאין פודין בנ' שקלים אלא קרקע גדולה שנופל בזריעתה חומר שעורים, ולא קרקע קטנה שגדל בה ויצא ממנה כור שעורים:

אחד המקדיש בחולת המחוז. סביבות העיר, ו"מחול" לשון סביב כמו "מחול הכרם". וזו אינה חשיבה כ"כ מפני שהוא למדרס הרגלים:

בפרדיסות סווסטי. שם מקום שהכרמים שם מעולים מאוד:

נותן בזרע חומר שעורים. ר"ל מקום הראוי לזרוע בו זרע חומר שעורים שהוא שלשים סאה, והוא המקום שיש ברבוע מאתים וע"ד אמה על מאתיים וע"ד אמה בקרוב (קרבן אהרן, עיי"ש):

פסקה ד

ד **מנין וכו'**. האי "מנין" ע"כ אסוף ברייתא קאי - "מנין שאם הקדישה תהא מקודשת מדכתיב ואם משנת היובל יקדיש". (והאי "משנת" ע"כ אשנת היובל גופא קאי מדכתיב אח"כ "ואם אחר היובל יקדיש איש שדהו"). הרי דאם הקדיש בשנת היובל גם כן קדושה וזהו שיטת רב בגמרא. ושמואל ס"ל דאינה מקודשת, והאי דכתיב "משנת היובל" היינו משנת היובל ואילך, דאי לאו הכי הו"ל למכתב "ואם בשנת היובל". ועיין בהראב"ד שמפרש הטעם דלפיכך אין להקדיש לכתחלה בשנת היובל לכו"ע דצריך האדם לחוס על נכסיו ובזה אם יפדה יצטרך לשלם כל החמישים שקל עם החומש שלהם. ועיין בהגהת הגר"א:

נקעים. בקעים, והוא שיהיו מלאים מים דמוכח שאינם לזריעה ועכ"ז צריך שיהיו עמוקים עשרה טפחים דפחות מזה נגאני דארעא מיקרו, פי' ספלים של קרקע שהמים מתנכסים שם ועל שם הקרקע הם נקראין ואינם חשובים בפ"ע ונמדדין עמו (גמרא):

אין נמדדין עמה. ונפדין בשוויין והשאר לפי חשבון חמשים שקלים לבית כור:

ת"ל שדהו. ואין זה מקרי שדה כיון שאינם עומדים לזריעה:

פסקה ה

ה **כערכך יקום נותן וכו'**. בא הברייתא לבאר השיעור:

וארבעים ותשא פונדיונות. שהסלע מ"ח פונדיונין, הוא שהסלע ד' דינרין, וכל דינר שש מעין – נמצא שהסלע כ"ד מעין. וכל מעה שני פונדיונין – נמצא שהסלע מ"ח פונדיונין.

ואמר שיתן מ"ט סלעים ומ"ט פונדיונין ומסיים הברייתא מה טיבו של פונדיון זה היתר על נ' סלעים? ומשני זה קולבון לפרוטרוט, פי' האי פונדיון הוא משום דכשיתן פונדיונין לשולחני ליקח בהם סלע נותן לו מ"ט פונדיונין (רמב"ם בפירוש המשנה). וקולבון הוראתו הוא תוספות בחליפין, ופרוטרוט נגזר משם פרוטה, ור"ל הפרוטה הקטנה שמוסיף (שם), והיינו דכשנותן לכל שנה סלע ופונדיון והיה צריך להחליף הפודניונות אצל שולחני ליקח בהם סלע היה צריך ליתן לו מ"ט פונדיון לסלע, שיעור זה צריך ליתן גם להקדש כדי שיוכלו ליקח בהם סלע. ועיין בראב"ד שכתב דכונת הברייתא הוא אפילו כששוקל חמישים שקלים כאחד נמי צריך ליתן נ' סלעים ופונדיון וקא דריש ליה מהאי קרא "כערכך יקום" - כערך שנה בשנה כן יקום אפילו משנת היובל, עכ"ל. ועיין בבכורות (דף נ:) בתוספות שמסתפקין בזה:

פסקה ו

ו **סמוך ליובל**. היינו בשנה ראשונה:

מופלג מן היובל. היינו שנה שניה ושלישית וכל השנים:

ת"ל ואם. וי"ו יתירא ד"ואם" קדריש דמרבה זמן אחר מבלי הנזכר בקרא:

הכי גרסינן: **נמוכין פחות מיו"ד טפחים או סלעים גבוהים פחות מיו"ד טפחים הרי אלו נמדדין עמה ת"ל שדהו**. (כן איתא בילקוט וכן מוכח מראב"ד ור"ש דגירסתם היה כך וכן גרס הגר"א):

ת"ל שדהו. דכיון שהם פחותים מיו"ד טפחים נקראים כולם על שם שדהו:

פסקה ז

ז **מנין שאין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים**. פי' דהמקדיש באמצע היובל כגון י' שנים או עשרים אחר היובל מחשבים השנים הנותרות עד היובל הבא ונותן סלע ופונדיון לכל שנה כדכתיב "ואם אחר היובל יקדיש את שדהו וחישב לו וגו' ונגרע מערכך", והיינו גירוע שאינו נותן חמישים שלמים. והמקדיש שתי שנים לפני היובל פודה אותה בשתי סלעים ושתי פונדיונות כדכתיב "על פי השנים הנותרות". אבל המקדיש שדה אחוזה פחות משתי שנים לפני היובל אין כאן גירוע ואם בא לגאלה נותן חמישים שקלים שלמים דגבי גירוע כתיב "על פי השנים הנותרות ונגרע", ומיעוט "שנים" שנים, ולהכי קמ"ל מתניתין בעצה טובה שיהא אדם חס על נכסיו ולא יקדיש שדהו פחות משתי שנים לפני היובל שלא יפסיד מ"ח סלעים (אבל ודאי בדיעבד אם הקדיש אפילו יום אחד לפני היובל מקודשת). וזהו שמסיים הברייתא "ת"ל וחישב לו וכו' ע"פ השנים הנותרות", ר"ל ומיעוט שנים שתים, ואם כן יפסיד מ"ח סלעים:

ולא גואלים לאחר היובל. לאו לאחר היובל סמוך ליובל קאמר אלא האי אחר אפילו אחר כ' או ל' שנה קאי, והכי קאמר הבא לגאול באמצע היובל וליתן סלע ופונדיון לשנים הבאים והיה עומד בניסן שהוא אמצע השנה, לא יאמר חצי סלע וחצי פונדיון אני נותן משנה זו אלא נותן סלע ופונדיון שלם והיינו דקאמר אין גואלין פחות משנה דכמה דלא נפקא לה כולה שתא לא מגרעא לה כלל ויהיב גאולת שנה שלימה:

ת"ל וחשב לו וכו השנים הנותרות. החלוקה הראשונה יליף לה מריבוי שנים שהם שתים והשנייה מאומרו שנים דמשמע שנה שלמה ולא חציו:

פסקה ח

ח **מנין שאין מחשבין חדשים להקדש**. הגר"א כתב דברייתא זו מיותרת היא, דכבר שנאה מקודם עם הטעם מקרא. וע"פ הדחק אפשר ליישב קצת דברייתא זו מפרש לברייתא הקודמת מ"ט אין גואלין לאחר היובל פחות משנה לפי שאין מחשבין חדשים להקדש והיינו שאם בא לגאול באמצע איזה שנה אין מחשבין להקדש החדשים שעברו ולנכות אותם אלא משלם בעד החדשים שבאים לפניו כבעד שנה שלמה. ומ"מ תיבת "מנין" לא אתיא שפיר:

אבל הקדש מחשבים חדשים. פי' ואם ריוח של הקדש הוא שנחשוב אותה יציאת חצי שנה שיצאה כגון שבא לגאלה מן ההקדש בפלגא דארבעים ותמניא דאי חשבת להיא יציאה להקדש הו"ל פחות משתי שנים וגובה ההקדש חמשים סלעים שלמים דלא מיפרקא בגירוע ואם לא נחשיב אותן חדשים שיצאו הו"ל שתי שנים לפני היובל ואיכא פסידא דהקדש דלא שקיל אלא שתי סלעים ושני פונדיונין – הכא ודאי מחשבין אותן ביציאה גמורה:

ת"ל וחשב לו הכהן מ"מ. הכי גרסינן בגמרא והיינו דתיבת "וחשב" משמע דצריך לחשוב הדבר כמו שהוא, ומה דמסיים הברייתא את הכסף על פי השנים הנותרות, דרצה לכלול בזה גם טעם לרישא דברייתא דהיכא שאין בזה ריוח להקדש כגון שהוא איזה שנים לפני יובל כגון ב' וחצי אז צריך הגואל לשלם בעד חצי השנה כבעד שנה שלמה:

פסקה ט

ט **הריני נותן דבר שנה בשנה**. פי' כל שנה אתן בעד המגיע ממני להקדש כפי חשבון נ' שקלים לזרע חומר שעורים:

ת"ל וחשב וכו' את הכסף על פי השנים הנותרות. דמשמע שצריך ליתן כל הכסף לפי חשבון השנים הנותרות:

פסקה י

י **שנים הנותרות וכו' ומנין אם רצה הקדש וכו'**. היינו היכא שיש ריוח בזה להקדש וכנ"ל. והיא באמת משנה יתירה דכבר שנה הכל למעלה. אכן יש מפרשים דברייתא זו אשמועינן הלכה חדשה דתלה הכתוב בגזבר דהיינו היכא שיש שנה ואיזה חדשים לפני היובל יש רשות ביד הגזבר לחשוב לאלו החדשים כמו שנה ונמצא שיש שתי שנים לפני היובל ודיו בשני סלעים ושני פונדיונין. וזהו שסיים "ת"ל וחשב". אבל אם אין הגזבר רוצה בכך אין רשות ביד המקדיש לומר דבר זה ונמצא שאין בידו רק שנה וחדשים ומשלם נ' שקלים כנ"ל (רמב"ם בפירוש המשנה ובהלכותיו, וענין הברייתא הוא כעין אמר מר הנאמר בגמרא):

עד שנת היובל שלא יכנס בה כלום. פי' שאינו חושב שנת היובל להחמישים שקל כסף שנותן לזרע חומר שעורים:

אף מן ההקדש שאם אכלה וכו'. פי' דה"א שאינו גורע אלא אותן השנים שהקדיש אחר היובל אבל מה שהיה ביד הקדש אינו גורע. לכן אתי לאשמועינן דגורע. ו"מערכך" דייק, דהיינו אפילו מה שהיה בשעת ההקדש יגרע אם לא גאל תיכף:

לפני היובל. לאו דוקא אלא ר"ל באותן השנים שבין יובל ליובל:

שהיתה לפניו. דהיינו שהובירה ולא זרעה אפילו הכי מנכה לפי הזמן:

פסקה יא

יא **לרבות את האשה**. אשתו של מקדיש אם גאלה השדה וכן היורש מוסיפין חומש. חד דרש מכפל הגאולות, וחד מן וי"ו הנוספת:

שדה מה תלמוד לומר. ד"אותו" היה לו לומר:

המקדיש בית כור. מקום ראוי לזרוע בית כור:

בענין הזה. פי' הוא אשר חייב בענין הזה שאמר קרא:

לתך. חצי כור:

ת"ל השדה. דמשמע כל שיש שם שדה עליו נפדה לפי החשבון נ' סלעים עבור בית כור:

פסקה יב

יב **לאחר ולא לבנו**. דבנו לא מקרי אחר לגבי אביו, והו"ל כאילו גאלה אביו אם גאלה בנו, ואינו יוצאה לכהנים ביובל אלא יוצאה לאביו:

או לאחר ולא לאחיו. דאם מכרה לאחיו אינו יוצאה ביובל לכהנים:

כשהוא אומר לאיש. דהוא יתר, דהול"ל "ואם מכר את השדה לאחר":

ומה ראית לרבות את הבן וכו'. דהוא כאביו לענין זה ולהוציא את האח דהוא נחשב כאחר:

ליעוד. שאם קנה אביו אמה עבריה ורוצה ליעדה לו מיעדה וא"צ לכסף אחר לקדשה בו אלא באותו הכסף שנתן בה אביו כאשר קנאה היא מקודשת לבנו כדאיתא בפרק קמא דקידושין:

ולעבד עברי. שאם מת אדוניו בתוך שש שנים שקנאו עובד להבן, אבל אם מת בלא בנים ואחיו יורשו אינו עובד את האח כדאמרינן בפרק קמא דקידושין. לפיכך ה"נ מוקמינן לבן במקום אביו לשדה אחוזה:

פסקה יג

יג **לא יגאל עוד יכול וכו'**. בפרק ו' דערכין דף כ"ו מוקי האי ברייתא בשדה שיצאה לכהנים, כלומר שהקדיש אדם שדה אחוזה וגאלה אחר ויצאת מידו ביובל לכהנים והקדישה כהן ביובל שני ואתו בעלים למפרקה מיד גיזבר. סד"א לא תפרוק כלל הואיל ולא גאלה בהקדש ראשון כשקידשה הוא. ת"ל "עוד" שיוכל לגאלה אבל לא לענין שתהיה לפניו כשדה אחוזה אלא גואלה שתהיה לפניו כשדה מקנה וכשיגיע יובל תצא מידו ותתחלק לכהנים:

פרק יא

פסקה א

א **מה קודש אמור להלן**. גבי מקדיש בית דכתיב "כי יקדיש איש את ביתו קודש", ושם לא תצא לעולם מיד הקדש אלא בפדיון כדכתיב התם "והעריכו הכהן וגו'", ובית לא נפקא לכהנים לעולם אלא שדה אחוזה לחודה דגזירת מלך היא אף שדה אחוזה לא תצא מיד הקדש בלא פדיון הלכך כי פריק לה אחר הרי יש דמים לבדק הבית הקדש וכי מטי יובל נפקא בחנם לכהנים אבל אי לא נגאלה יהבי כהנים דמי חמישים שקל לבדק הבית ושקלי לה:

פסקה ב

ב **שהכהנים וכו'**. כהנים של משמר היובל נכנסין לתוכה והיא חלוטה בידם אבל נותנים דמים כמה שכתבנו:

אבל לא נותנין. טעמא דר"ש מפרש בגמרא דהוא גמיר גז"ש קודש קודש מכבשי עצרת דכתיב שם "קודש יהיו לה' לכהן", מה התם בחנם אף הכא בחנם. וטעמו דיליף יותר מכבשי עצרת משום דשדה אחוזה וכבשי עצרת שניהם הם ממתנות כהונה דכתיב שם "קודש יהיו לה' לכהן". ור"י סבר כי אגמרא לן גז"ש קודש קודש מסתברא יותר דנגמור ממקדיש בית דשניהם קדשי בדק הבית לאפוקי כבשי עצרת דהוא קדשי מזבח:

שדה רטושין. עזובה עד שיגאלנה אחד וכשיבוא היובל תצא מידו לכהנים אבל כ"ז שנשארה ביד הקדש שלא גאלה אחר אינה יוצאה לכהנים. ומפרש בגמרא טעמו דר"א

מדכתיב "והיה השדה בצאתו ביובל" - בצאתו מיד אחר, והיינו מיד הקונה אותה מן ההקדש שיוצאה ממנו ביובל בההוא קאמר דתיהוי לכהנים אבל בצאתו מיד הקדש לא משמע כי לא מצינו בשום מקום שציוה שיצא השדה ביובל מיד ההקדש, ואיך קאמר "והיה השדה בצאתו וגו'". ופשטיה דקרא לדידיה הכי משמע: ואם לא יגאל את השדה הבעלים ואם מכר, כלומר אלא שמכרו הגזבר, לאיש אחר והיה בצאתו ביובל לכהנים:

פסקה ג

ג **הכי גרסינן: מה תלמוד לומר לשדה שהיא וכו'**. ופי' מה תלמוד לומר "אחוזתו": **לשדה**. שהדין הוא שהיא יוצאה מיד הגואל אותה מן ההקדש ביובל לכהנים, שאם הגואל שגאלה היה אחד מן הכהנים של המשמרה שבזה היה אפשר לומר שיוכל הכהן הזה לומר הואיל ואלו גאלה ישראל היא יוצאה מידו ואני זוכה בה עם שאר אחי, אם כן למה תצא מידי, אזכה אני בה שהרי היא תחת ידי, והאי "יכול לומר" דאיתא בברייתא פי' יכול שיוכל לומר:

ת"ל לכהן תהיה אחוזתו. דה"ק אחוזתו שירש הכהן מאביו היא שתהיה שלו אבל זו אינה שלו אלא יוצאה מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים בעלי המשמרה:

פסקה ד

ד **הכי גרסינן: מה תלמוד לומר ללוקח שדה וכו'**. פי' מה תלמוד לומר אשר לא משדה אחוזתו, דאם שדה מקנה היא פשיטא שאינה שדה ירושה:

יכול תהיה לפניו כשדה מקנה. דכיון שמתחלה באתה בתורת קנין לידו תהיה כשדה מקנה דאם רצה לפדותה פודה אותה בשויה ואם לא גאלה הוא וגאלה אחר תשוב אליו ביובל (שהיא חוזרת לאביו כדין שאר מכירות וכשאר מקדיש שדה מקנה היא שהגואלה מיד הגזבר מחזירה ביובל לאשר לו אחוזת הארץ דהיינו אביו וזה יורש כח אביו):

יצתה זו שהיא שדה אחוזה. וע"כ אם בא לפדות יפדנה בית כור בחמשים שקלים ואם גאלה אחר יוצאה לכהנים ביובל ולא אליו. ודוקא בזו שבשעה שהקדישה כבר מת אביו ונעשית שדה אחוזה שלו ממש בזה גילתה התורה דדינה כשדה אחוזה. אבל אם הקדישה ואח"כ מת אביו דבשעת הקדש היתה שדה מקנה ממש ס"ל לר"מ דדינה כשדה מקנה:

יכול תהיה לפניו כשדה מקנה. ר"ל דניזל בתר זמן ההקדש:

ת"ל וכו' אשר לא משדה אחוזתו - שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזתו. דהיינו אם בעת הפדיון היה אביו עדיין חי מה שאין כן בזו שבשעת הפדיון כבר מת אביו, ראויה להקרא עליה שם שדה אחוזה. וטעמם דאי כדר"מ לכתוב רחמנא "אשר לא שדה אחוזתו" ונמעט אותה שנעשית שדה אחוזה ממש דהיינו מת אביו ואח"כ הקדישה.

מאי "משדה"? לרבות דאפילו מת אביו אחר שהקדישה גם כן ראויה להקרא בשם שדה אחוזה (ערכין כז, א):

שדה מקנה. שהקדישה ולא גאלה אדם ונשארה ביד הגזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל אפילו אם ירצו ליתן דמי שויה אלא תחזור למי שמכרה למקדיש בלי כסף כלל שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו ולא יכול להקדישה אלא עד זמן היובל (וזהו רבותא דברייתא דאי לאשמועינן היכי שגאלה אחר שחוזרת למי שמכרה למקדיש – הרי קרא כתיב):

במכסת. לשון מנין הוא ור"ל מנין דמיו שהוא שויו:

פסקה ה

ה **אר"א צא וראה**. פליג אתנא קמא וסבר דאפילו בשדה המקנה נמי נותן לפי זרע חומר שעורים:

ונאמר להלן. בשדה אחוזה "וחשב לו הכהן את הכסף". מה להלן וכו' ופירוש לפי זה מלת "מכסת" היינו במנין הקצוב הנאמר למעלה:

פסקה ו

ו **שלא ישהא**. בלי איחור מדכתיב ביום ההוא:

שאפילו מרגלית בקלים. פירוש: אדם קל ועני שהעריך עצמו ויש לו מרגלית – לא ישהנה הגיזבר לומר לו העלה אותה לכרך ולפי אותן הדמים תן אלא לפי מה ששוה כאן שמין וזה משהא אותה וימכרנה כמה שירצה ולפי דמים ששמאוה יתן שהרי בזמן ששמאה כהן לא היה לו יותר:

פסקה ז

ז **יכול הגזבר וכו'**. וכל אשר קנהו, ר"ל לגזבר דקנהו הלוקח האחרון מאתו:

ת"ל לאשר לו אחוזת הארץ. ד"הוא" פי' ל"אשר קנהו", שר"ל לאשר קנהו המקדיש מאתו שהם בעליו הראשונים אשר מכרוהו לאותו שהקדישו שלהם אחוזת הארץ:

הכי גרסינן: לאשר קנהו מאתו לשדה שיצאת לכהנים וכו' יכול תחזור לבעלים הראשונים. ביובל שני, שהרי לזה המקדיש היתה בידו שדה מקנה:

ת"ל אשר קנהו מאתו. והיינו לכהן שמכרה אבל בעלים הראשונים לא מכרו אותה:

אין נערכין פחות מסלע. דאפילו עני הנידון בהשג יד לא יתן פחות מסלע ואם היה לו סלע נותנו ואם היה לו פחות מסלע לא יתן פחות מסלע אלא ישאר עליו חוב עד שיהיה לו סלע, וה"ק קרא וכל ערכך יהיה בשקל שלם ולא פחות משקל. ובריש פרק ב' דערכין מפרש שאם היה עני ונתן סלע והעשיר, אינו נותן עוד כלום. אבל אם נתן פחות מסלע והעשיר – נותן חמשים דבנתינה קמייתא לא יצא ידי חובתו דאין ערך פחות מסלע:

לפי שנאמר ופדה. "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך", ומשמע בכל דבר:

פרט לעבדים ולשטרות ולקרקעות. דבעינן דומיא דשקל שיהיה דבר המטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות שאינן מטלטלין, יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, יצאו שטרות שאף על פי שמטלטלין אין גופן ממון:

פסקה ח

ח **מנין אם רצה לרבות ירבה**. פי' אם רצה להגדיל הסלע דהיינו שיהא כ"ה גרה ירבה וחייבין ליתן סלע כזו כיון שנתגדל הסלע:

ת"ל יהיה. דהוא יתירה, דהיה לו לכתוב "עשרים גרה שהקל", ואמר "יהיה" משמע דיהיה לו עוד הויה אחרת דהיינו בתוספות:

יכול אם רצה לפחות יפחות. פי' אם רצה להקטין הסלע יכול שיפדה בפחות:

ת"ל הוא. בפרשת קרח במתנות כהונה כתיב "גרה הוא" - בהווייתו יהא שלא יפחות. ועיין בראב"ד שכתב בקצרה וז"ל אם הוסיפו עליו כמו שהיו נותנין נ' סלעים בזרע חומר שעורים וחמש סלעים לפדיון הבן כך הם נותנין עתה לאחר התוספות וכן בכל מקום שהם זקוקין ליתן בשקל הקודש ואם פחתו ממנו חייב ליתן לחשבון הראשון:

פרשה ה

פסקה א

א **אלו נאמר וכו'**. קאי אקרא (ויקרא, כז) "אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו", אלו נאמר "בכור אשר יבוכר לא יקדיש" ולא כתיב "איש אותו" ולא כתיב "בבהמה" הייתי אומר בכור אדם לא יקדיש שום דבר להקדש. והא דקאמר "אם שור אם שה לה' הוא" – משם ואילך מיירי בבכור בהמה:

ת"ל אותו. ללמד שעל בכור בהמה קאי:

עדיין אני אומר וכו'. דאכתי הוי אמרינן "אך בכור" אבכור אדם קאי, וה"ק אך בכור אדם, לאשר יבוכר לה' - דהיינו בכור בהמה, לא יקדיש אותו לקדושה אחרת, אבל אחרים יהיו מקדישין אותו לקדושה אחרת, דהיינו אותן שאינן בכור מותרין להקדיש בכור בהמה לקדושה אחרת להיות עולה או שלמים:

ת"ל בבהמה בבהמה עסקתי ולא באדם. פי' לכך כתיב "בבהמה" דלא אצטריך, לגלוי דהאי קרא רק בבכור בהמה מיירי שאין שום אדם רשאי להקדישו לשאר קדושה:

פסקה ב

ב **מן הבטן**. שאפילו בעודו בבטן לא יוכל להקדישו לקדושה אחרת:

משיתבכר. משיקדש ברחם אבל בבטן עדיין חולין הוא:

הכי גרסינן: **מכאן אמרו מערימים על הבכור**. להפקיעו מכהן ולהפרישו לשלם בו חובתו, ובפרק ה' דתמורה מפרש כיצד מערימין על הבכור, מבכרת שהיתה מעוברת

אומר מה שבמעיה של זו אם זכר הוא עולה וילדה זכר הרי הוא עולה וכו' והטעם משום דבכור לא קדיש אלא מרחם, וכיון דמעיקרא בהיותו חול אקדשיה בקדושה אחריתא לא חיילא תו עליו קדושת בכורה:

מנין לא יקדיש אדם בכור. היינו שלא יקדיש שום אדם את הבכור למזבח:

ת"ל לא יקדיש איש אותו. היינו מדכתיב "איש אותו" מוכח דין זה וכנ"ל בריש הפרק:

הקדש עילוי. לבדק הבית, והיינו להעלותו בדמים דפי טובת הנאה שיש לו בו שאומדים כמה אדם רוצה ליתן לבעה"ב בעליו של בכור זה כדי שיתן בכורו לבן בתו כהן, ואותו טובת הנאה יתן אותו לבדק הבית:

ת"ל זכר תקדיש. היינו מה דכתיב בפרשת ראה "כל הבכור אשר יוולד בבקרך ובצאן הזכר תקדיש" – הרי משמע דיכולין להקדישו ואהקדש עילוי קאי:

אחר שריבה הכתוב מיעט. שכתוב אחר מרבה וכתוב אחד ממעט:

שהוא חל על הכל. מפרש בתמורה (תמורה לא, א) אפילו בנסורת ובשיפויין ובעלין הנושרין שהוא הנביה והוא מלשון תנובה וכן במסכת עירובין (עירובין עט, א) ניב של תבן. אבל גיזברים שלקחו עצים למזבח אין מועלין לא בשפוי ולא בנביה, והכי איתא במעילה (מעילה יד, א) (ראב"ד):

פסקה ג

ג **מנין לכל הקדשים וכו'**. בין קדשי מזבח ובין קדשי בדק הבית, כדתנן בסוף תמורה (משנה, תמורה ז, ג) אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנין אותם מקדושה לקדושה, בקדשי בדק הבית שהקדישן למזבח לא עשה כלום, והוא הדין להיפך. ובקדשי מזבח גם כן אין משנין גם כן מקדושת עולה לשלמים ומשלמים לעולה וכיוצא בזה:

ת"ל בבהמה לא יקדיש איש אותו. ואע"ג דמלת "בבהמה" כבר דריש בריש הפרק – התם דריש מן המלה בעצמה שהיא יתרת, אבל הכא דריש הסמכיות ל"לא יקדיש", דהיה לו לומר "אשר יבוכר בבהמה לה'", אחר שמלת "בבהמה" ל"אשר יבוכר" קאי, ולא "לה' ". ושינה הכתוב הלשון כדי לסמוך "בבהמה" ל"לא יקדיש" לומר שכל הקדושות אשר יהיו בבהמה מכל מיני קדושה לא ישוב להקדישם ולשנות אותם מקדושתם. ופירוש הכתוב לה' בבהמה, ר"ל כל מה שיהיה קודש לה' בבהמה לא תקדישהו קדושה אחרת:

פסקה ד

ד **הקדש עילוי**. כגון אם אמר על עולה הרי זו לבדק הבית, מעלין אותה בדמים לפי הכח שיש לו בה ונותן לגיזבר כדתנן בערכין דף כ"ח (ערכין כח, א) "מחרים אדם את קדשיו, אם נדר נותן את דמיהן, ואם נדבה נותן את טובתה". כלומר אם בהמה זו היתה נדר, כגון דאמר הרי עלי עולה, והפריש זו לנדרו, כיון דאם מתה או נגנבה חייב באחריותה נמצא

שכולו שלו ונותן כל דמיה לחרם הכהן. והוא הדין נמי לבדק הבית אם התפיס קדשי מזבח לבדק הבית. ואם נדבה, דאם מתה אינו חייב באחריותן, נמצא שאין לו חלק בה אלא טובת הנאה, דרשאי ליטול דבר מועט מישראל חבירו כדי שיתן עולתו זה לבן בתו כהן להקריבה כדי שיטול את העור, וכפי אותה טובת הנאה יתן לבדק הבית:

פסקה ה

(**ה-ו**). ר' ישמעאל ור' עקיבא לא פליגי בענינינו, אלא דרבי עקיבא דריש ליה להקדש עילוי ממלת "אך" דכתיב "אך בכור אשר יבוכר וגו'", ובא למעט מה דכתיב בסיפא דקרא "לא יקדיש", לומר דלפעמים יכול להקדיש והיינו הקדש עילוי. ומלת "כל זכר תקדיש" דמיניה יליף ר' ישמעאל דריש ליה איהו לכדתניא "מנין לנולד בכור בעדרו שמצוה להקדישו שנאמר הזכר תקדיש", ופי' שאע"פ שהוא קדוש מאליו – מצוה להקדישו: ור' ישמעאל לא ס"ל דבר זה, דכיון דקדושתו מרחם א"צ להקדישו והאי קרא דר"ע מה דכתיב "אך בכור" מפיק ליה ר' ישמעאל למעוטי שאר ולדות קדשים שאף בבטן אינו יכול להקדישם לקדושה אחרת משום דקסבר ולדות קדשים ממעי עמן הם קדושים:

פסקה ז

ז **מנין לכל הקדשים שאין משנין וכו'**. והדרש דר' ישמעאל ממה דכתיב "בבהמה" לא ס"ל, דהאי "בבהמה" מיבעי למאי דדרשינן לעיל בבהמה עסקתי, וסמיכות לא דריש, להכי יליף מאמרו "אם שור אם שה" דיתר הוא, דשור ושה בכלל בהמה הם, ולזה אמר דאתי לשאר קרבנות לומר דלא ישנה אותם מקדושתן:

פסקה ח

ח **ת"ל אך**. פי' דמיעוט אך דכתיב ברישא דקרא קאי על כל הפסוק דמיירי גם בשאר קדשים לפי דרשת ר"ע:

פסקה ט

ט **ואין תמורתו קריבה**. דמלת "לה' הוא" יתירא, ואתי למימר דהוא בעצמו שהוא הבכור יקרב לה' ואין תמורתו קריבה למזבח:

פרק יב

פסקה א

א **מה תלמוד לומר**. "ופדה מערכך", לכתוב "והעריך הכהן ויסף חמישיתו":

אין לי. שמעריך ופודה אלא בסלעים, שכן אמר "בשקל הקודש":

ת"ל ופדה. דמשמע בכל דבר אפילו מטלטלין:

פודה בכל דבר שהוא מטלטל. ר"ל דוקא אם הוא מטלטל דומיא דשקל, לאפוקי קרקעות דמן "ופדה" הלא היה משמע בכל דבר וממילא אמעוט נמי עבדים דהוקשו לקרקעות,

ואמעיט נמי שטרות דגם אינם דומיא דשקל שאין גופן ממון, וכדלעיל בסוף פרק יא הלכה ז'. והברייתא קיצר בדבר וסמך אדלעיל. (וכהאי גוונא קיצר הברייתא שם דלא זכר שיהא נישום בכסף כדאמר כאן דסמך על מה ששנה פה לענין בהמה טמאה דדינם חד וכמו שכתב הראב"ד שם):

ובלבד שהוא צריך לישום בכסף. ר"ל נהי דהרשה התורה לפדות בכל דבר, מכל מקום צריך לראות לישום המטלטלין שיהיו שוין שיעור הכסף, ולא יהיה הפדיון להם דרך חליפין מבלי שומת דמים, אלא צריך לישום בכסף כמה שוה האי דחולין וכמה שוה האי דקודש:

יצא לחולין. החמור:

וצריך לעשות דמים. פי' אם אינו שוה הטלית כמו החמור צריך להוסיף עליו עד כדי שויו אבל אינו מעכב לצאת לחולין (אדרת אליהו ועיין ב"מ דף נ"ה ודף נז. דקי"ל כשמואל דהקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל):

פסקה ב

ב **שיהא הוא וחומשו חמשה**. והוא רביע הקרן, וחומש מלבר כגון דשוו עשרים מוסיף חמשה. וממלת "עליו" דייק דמשמע שיהיה החומש מלבר:

ואם לא יגאל בבעלים. דבהם משתעי קרא מקודם:

פסקה ג

ג **ולא כל אשר לו**. דאין אדם רשאי להחרים כל נכסיו:

לרבות עבדו ושפחתו העברים. דבכלל שם 'אדם' הם:

ת"ל מאדם ולא כל אדם. רבים תמהו, דהלא המ"ם ד"מאדם" צריכין למעוטי דאין לו רשות להחרים כל עבדיו ושפחותיו אלא מקצתן, והסכימו שצ"ל "תלמוד לומר ובהמה", והוא כמו שאמר בגמרא "בהמה למה לי" (פי' הלא אם אדם יש לו רשות להחרים כל שכן בהמה, ועוד דהוא נכלל במה דכתיב "מכל אשר לו"). ואמר דבא להורות מה בהמה שיש לו רשות למכרה, אף אדם אותן שיש לו רשות למכרן והם עבדיו ושפחותיו הכנענים יש לו רשות להחרימן (וצריך ליתנם לכהנים, ואם הם חרמי גבוה נפדין בשווייהן ומקודם אסור להשתמש בהן דהן קודש), יצאו עבדיו ושפחותיו העברים דאין לו רשות למכרן - אין לו רשות להחרימן:

מאדם ולא כל אדם. והיינו דאפילו ישייר כל המינים לעצמו, דהיינו מטלטלין ובהמות ושדה אחוזה ויחרים רק מן האדם לבד – גם כן אסור, והוא הדין בשאר כל המינים (גמרא):

מבהמה ולא כל בהמה. אף דבקרא כתיב "ובהמה" ולא כתיב "מבהמה" – המ"ם ד"מאדם" קאי נמי אבהמה:

משדה אחוזתו ולא כל וכו'. בגמרא (ערכין כח, א) מצריך להו לכולהו:

א"ר אלעזר ב"ע ומה אם לגבוה וכו'. בגמרא פריך היינו תנא קמא, ומשני איכא בינייהו דר' אילא דאמר באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, דהיינו כנגד שני עישורין הכתובין ביעקב אבינו. ר"א ב"ע אית ליה ות"ק לית ליה. ויכול לבזבז יותר לצדקה ויניח לעצמו כל שהוא:

פסקה ד

ד **לא ימכור לגזבר**. פי' שהגזבר אין לו רשות למכרו וליתנו לבדק הבית דהאי קרא לכו"ע מיירי בחרמי כהנים דאפילו מאן דאית ליה סתם חרמים לבדק הבית מוקי האי קרא במפרש לכהנים:

ולא יגאל לבעלים. שאין הבעלים יכולין לפדותו כמו שפודין קדשי בדק הבית דאין פודין לחרמי כהנים:

מה יעשה לו. פי' אם כן מה יעשה בשדה זו. ומשני כבר ביאר זה במקרא הקודם דכתיב "כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו", והאי ברייתא ס"ל דסתם חרמים לכהנים ומפרש דהאי "כשדה החרם" מיירי בחרם סתם:

או יכול אף על פי שפירש לשם. יהיה גם כן שייך לכהנים:

ת"ל הוא. היינו מה שכתב "כל חרם קודש קדשים הוא לה' ", וממה דכתב "הוא לה' " אלמא דיש חרם שהוא לה' והיינו כשפירש לשם אז שייך לבדק הבית ומ"מ עיקר קרא ד"כל חרם קודש קדשים" איירי בחרמי כהן וילפינן מניה דחרמי כהנים חל על קדשי קדשים ועל ק"ק כדאיתא בערכין (ערכין כח, א) במשנה ומובא לקמיה בהלכה וי"ו:

פסקה ה

ה **ת"ל כל חרם**. וס"ל דבסתם חרם הכתוב מדבר:

ת"ל הוא. פי' זה שאמרתי שהוא קודש קדשים לה' - דוקא באופן דמיירי קרא דהיינו בחרם סתם, לאפוקי כשפירש ינתן לכהן, ובזה מיירי לדידיה רישא דענינא דכתיב שם "לא ימכר ולא יגאל", דאלו חרמי בדק הבית יש להם פדיון:

פסקה ו

ו **מנין שמחרים אדם את קדשיו**. שחל שם חרם אף על הקדשים ליתנן לכהן. ולענין איזה פרט חל שם חרם – והלא אינן שלו – מבואר שם במשנה הנ"ל עי"ש:

ת"ל אך. למעט שלא כל המחרים יהיה חרם, לאפוקי כהנים ולוים. ובגמרא מסיק הטעם שאין מחרימין לדברי ר"י משום דבקרקע כתיב "כי אחוזת עולם הוא להם", ומטלטלין

הוקשו לקרקעות דכתיב "מכל אשר לו ומשדה אחוזתו", ואפשר דממלת "אך" הו"א דהקרא לא מיעט אלא כהנים משום דהחרמין שלהם אבל לא לוים, וכדעת ר"ש, ולהכי אצטריך הקישא. ומהקישא לבד הוי אמינא דהקישא להחמיר קרקע למטלטלין דחל החרם אף בקרקע:

שהחרמים שלהם. דכתיב "כל חרם בישראל וגו'", וכיון דדידיה הוא מה הנאה בכך אי הוי מחרים איהו גופיה זכי ביה ולא יהיב ליה לכהן אחר:

אמר רבי נראין דברי ר' יהודה בקרקעות וכו'. בגמרא מסיק דאף ר"ש מודה בקרקעות מטעם זה, ורבי הכי קאמר: נראין דברי ר' יהודה לר' שמעון בקרקעות, שר' שמעון לא פליג אלא במטלטלין:

פסקה ז

ז **מחוייבי מיתות**. שנידון ליהרג ואמר ערכי עלי:

ת"ל חרם לא יפדה. מי שהוא ראוי ליחרם וליהרג אין לו פדיון:

מחוייבי מיתות החמורות. שלא ניתנה שגגתן לכפרה כגון מסית ומדיח ומברך את השם וכיוצא בהם, שאין מביאין קרבן בשגגתן כדדרשינן בסדר ויקרא, הלכך כיון שהן חמורות כל כך דין הוא שאין להם פדיון:

מחוייבי מיתות הקלות. שניתנה שגגתן לכפרה כגון מחלל שבת וכיוצא בהם:

ת"ל כל חרם. כל מי שהוא מוחרם לא יפדה:

יכול עד שלא נגמר דינו. פי' דאפילו אם עדיין לא נגמר דינו גם כן לא יהיה נערך:

ת"ל אשר יחרם מן האדם. בגמרא דריש ליה מדכתיב "מן האדם" דמשמע מקצת ולא כל אדם, ור"ל מקצת אדם אשר הוא חייב מיתה לא יפדה ומקצתו דהיינו כשלא נגמר דינו יפדה, וע"כ אם אמר ערכי עלי - חייב:

פסקה ח

ח **נערך מפני שדמיו קצובין**. בפרשת ערכין לפי השנים והאי "כל יחרם" מיבעי ליה לדרשא אחרינא דהיינו אותן שחייבין מיתה בידי אדם לא יתכפר להם בממון אלא מות יומת:

אבל לא נידר וכו'. דהא כנמכר בשוק בעי למישיימיה וזה אינו נמכר בשוק כלומר שאין אדם קונהו ויפסיד מעותיו:

ר' יוסי אומר נודר ומעריך וכו'. ופריך הגמרא ותנא קמא מי אמר דאינו נודר וכו' והלא לא אמר אלא שאינו נידר ונערך (כ"א במשנה שם), אבל נודר ומעריך את אחרים ומקדיש הוא דהא בר דעת הוא. ומשני אין הכי נמי ופליגי רק באם הזיק, דת"ק סבר פטור, דמלוה על פה היא ואינו גובה מן היורשין, ושהויי נמי לא משהינן להאי עד שעת העמדה בדין,

הלכך מלוה על פי היא. ור' יוסי סבר מלוה על פה גובה מן היורשין ונזיקין נמי במלוה על פה היא דלא הוי כתוב הכתוב בשטר. ויש עוד שם בגמרא תירוץ אחר עי"ש:

פסקה ט

ט **זרע הארץ לרבות שום ושחלים וכו'**. דרגילין העולם לאכול אותם ולכך הוי בר מעשר. ובילקוט גרס "זרע שום":

זרע לפת וכו'. פי' דוקא זרע שלהם אבל הלפת וצנון עצמו חייב דהן נאכלין:

לרבות כל פירות האילן. דלאו דוקא תירוש ויצהר:

חרובי שקמה וצלמונה. שאינם ראוין לאכילה. וזרעים אלו ופירות האילן מעשרותיהן מן התורה כדכתיב "זרע הארץ מפרי העץ", ורק תרומה שלהן היא מדרבנן דכתיב "ראשית דגנך תירושך ויצהרך", ומעשרות ירק אינו מן התורה אלא מדרבנן, וסמיכי להו "מכל מעשר" כי פשטיה דקרא בזרעים ובפירות הארץ מיירי וכ"כ נמי "עשר תעשר את כל תבואת זרעך", אבל ירקות לא כתיבי. וכן משמע בירושלמי דמעשרות:

ויש מפרשים שגם זרעים ופירות האילן מעשרותיהן מדרבנן בעלמא והאי קרא הוא אסמכתא דכל מעשר הארץ בדגן ותירוש יצהרו כתיב שהם זרע הארץ כפרי העץ (ראב"ד ור"ש):

יכול בשני מעשרות הכתוב מדבר. פי' שיפדה אותם, ומאי ניהו, מעשר ראשון ומעשר שני:

ת"ל הוא הוא האמור להלן. פי' בפרשת עשר תעשר דלא איירי התם אלא במעשר שני כדכתיב "ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך וגו'", וקאמר התם דבעי פדיון כי הכא. הלכך הוא האמור כאן הוא האמור להלן, ודברים המחוסרים כאן אמרן להלן כי הרבה ענינים נתפרשו שם בענין פדיונו שלא נאמרו כאן:

הכי גרסינן: הוא האמור כאן הוא האמור להלן. ויותר נכון לגרוס כמו שגרס הגר"א "הוא האמור להלן הוא האמור כאן", דהלא אנו צריכין למילף דבענינינו מיירי גם כן רק במעשר שני כמו התם:

פסקה י

י **לרבות את האשה**. דאם פדאה מעשר שני שלה מוסיפה חומש ומשום דכתיב "איש ממעשרו" והו"א למעוטה אשה - קמ"ל לרבויה. אי נמי, דכשפודה מעשר בעלה אפילו במעות דידה מוספת חומש משום דמה שקנתה אשה קנה בעלה והוי כזוזי דידיה ושליחותיה קעבדא (ראב"ד ועיין בקידושין כ"ד ע"א ברש"י ותוספות שם):

לרבות את היורש. דאי הוי למורישו מעשר שני ולא הספיק לפדות עד שמת ופדאוהו יורשים מוסיפים חומש:

או יכול שאני מרבה בן ט' שנים ויום אחד. דהו"א כיון דבאותו ביאה יחשב כאיש לכל דבר:

הכי גרסינן: **תלמוד לומר ואם גאל יגאל איש** (**הגהות מהרי"ד**). ומלת "איש" משמע דשל שאינו איש אינו יכול לגאלו:

ממעשרו ולא כל מעשרו. אין לו ביאור, ולקמיה איתא להאי דרשא על ענין אחר, ואפשר דצריך לומר "ממעשרו ולא ממעשר חבירו", ופיר' דאין צריך ליתן חומש אם פודה מכספו מעשר חבירו. ודרשא זו הובא בפסיקתא וגם בפירש"י על התורה והיא פשוט בש"ס. ואח"כ מרבה דאם נתן לו במתנה חשיב זה מעשרו אף שאינו משדותיו:

שנכנס משדותיו. ד"ממעשרו" משמע ממעשר תבואה שצמח בשדהו:

מנין. דמוסיף חומש אי בעי למפרקיה:

ת"ל ואם גאל יגאל. ריבה גאולות הרבה, ובריש דברייתא ריבה יורש דבו בודאי מסבתרא דהוא קם תחתיו ואח"כ מוסיף והולך מריבוי זה אפילו לקוח וניתן לו במתנה ודרך אגב נקט ירש גם כן:

הכי גרסינן: **ולא כל מעשרו פרק וכו'**. ד"ממעשרו" משמע דלא כל המעשרות ניפדין:

שנכנס לירושלים ויצא. דשוב אין לו פדיון אלא שיחזיר אותו לירושלים ויאכלנו שם מאחר שקלטוהו מחיצות ירושלים והוא אסמכתא בעלמא שהרי מחיצות לקלוט היא רק מדרבנן (בבא מציעא נג, א):

ופרט לפחות משוה פרוטה. דאינו בר פדיון ואינו תופס פדיונו. ובפרק הזהב (שם) איכא מאן דאמר אין בו שוה פרוטה ואיכא מאן דאמר אין בחומשו שוה פרוטה גם כן נתמעט מהאי קרא דלאו בר גאולה הוא עד שיהא שוה ד' פרוטות כדי שיהא ראוי לתוספות חומש דכתיב בהאי קרא. ויש מפרשים דהיינו רק לענין שאינו מוסיף חומש אבל בר גאולה הוא ותופס פדיונו וכל זה נתמעט ממה שכתוב ממעשרו ולא כל מעשרו. ותיבת "חמישיתו" הכתוב בספרים טעות סופר הוא וצ"ל אח"כ "וחמישיתו יוסף עליו - שיהא הוא וחומשו חמישה". והיינו חומש מלבר שהוא רביע של קרן וילפינן זה מתיבת "עליו":

פסקה יא

יא **ת"ל וכל מעשר בקר וצאן**. מדלא כתיב "כל מעשר בהמה" וכתיב "בקר וצאן" משמע דמכל אחד בעי לעשורי:

פסקה יב

יב **מן הכבשים ומן העזים**. שהם שני מינים:

החדש והישן. דאלול ר"ה למעשה בהמה וחדש שנולדו לאחר אלול וישן שנולדו קודם אלול ואינם מתעשרים מזה על זה:

ת"ל וצאן. פי' דבעלמא כתיב "ואם מן הצאן קרבנו מן הכבשים או מן העזים", והכא לא הזכיר כבשים ועזים:

פסקה יג

יג ק"ו **וכו'**. ר"ל השתא דמרבינן מן "וצאן" דמתעשרין מן העבשים על העזים, נלמוד ק"ו דיתעשרו במין אחד מן החדש לישן וכו':

הכי גרסינן: **תלמוד לומר עשר תעשר שתי מעשרות שנה שנה אין מעשרין וכו'**. בפרשת ראה כתיב "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", ואמרינן בגמרא (בכורות נג, ב) מריבויא דעשר תעשר דבשתי מעשרות דיבר הכתוב, אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן, ואיתקש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן אין מעשרין מן החדש על הישן דכתיב "היוצא השדה שנה שנה", ומשמע דכל שנה מתעשרת בפני עצמה, ה"נ לענין מעשר בהמה. וזהו גם כן כוונת הברייתא "ת"ל עשר תעשר", ומוכח מזה דהכונה על שתי מעשרות לענין מה דכתיב באותו הפסוק "שנה שנה" דאין מעשרין משנה לחברתה:

דברי ר"ע. זה הדין פשוט בש"ס לכו"ע ומה דקאמר "דברי ר"ע" משום דלקמן בפרקין בהלכה וי"ו נמי דריש ר"ע מעשר בהמה מקרא דעשר תעשר, אמר כאן "דברי ר"ע" (ראב"ד):

פרק יג

פסקה א

(**א**) אקדים הקדמה קצרה מן המשנה, ובזה נבין מה שנאמר פה.

איתא שם בפרק ט': כיצד מעשרין כונסן לדיר ועושה להם פתח קטן כדי שלא יהא שנים יכולין לצאת כאחת (שאם יצאו שנים כאחד יהיו שניהם מקולקלין כדלקמן), ומונין בשבט: א'. ב'. ג'. ד'. ה'. ו'. ז'. ח'. ט'. והיוצא עשירי סוקר בסיקרא ואומר "הרי זה מעשר". והנה כ"ז ילפינן מן המקרא מדכתיב "כל אשר יעבור תחת השבט העשירי" – משמע דבעינן שיהיה המנין דרך העברה ובשבט וגם יהיה קרוא שמו 'עשירי':

ועתה נבאר הברייתא:

פרט לטרפה שאינה עוברת. והיינו שנחתכה רגליה מן הארכובה ולמעלה, אבל מן הארכובה ולמטה – בעלת מום היא וחשבינן לה שיכולה לעבור. מיהו מכאן גם שאר טריפות ילפינן דכיון דגלי גלי:

אין לי אלא בזמן שמונין בשבט, לא מנאן בשבט או שמנאן רבוצים או עומדים מנין. כצ"ל (כן איתא בש"ס) רבוצים שכובים או עומדים במקום אחד ולא היה דרך העברה:

ת"ל העשירי יהיה קודש. דמלת "העשירי" - יתר, דכתיב ברישא דקרא "וכל מעשר בקר וצאן", אלא להורות דכיון שמנאן והוא עשירי אע"פ שלא נתקיים "יעבור תחת השבט" הוא קדוש:

מנין אע"פ שלא קרא שמו עשירי. אבל מכל מקום מנאן עד עשר:

ת"ל העשירי יהיה קודש. בגמרא איתא "ת"ל יהיה קודש - מכל מקום", דתיבת "יהיה" יתירא:

היה לו מאה ונטל עשרה. פי' שלא מנאן אחד שנים ג' אלא עשרה בבת אחת נטל ממאה לשם מעשר או שמעשרה נטל אחד לשם מעשר:

אין זה מעשר. משום דצריך למנותן כדי שיהא עשירי למנינא קודש:

ר' יוסי בר' יהודה אומר מעשר. ואמר בגמרא טעמו דס"ל כאבא אליעזר בן גומל דאית ליה דתרומה ניטלת באומד, שאומד בדעתו בלא מידה כמה סאין יש ונותן תרומה לפי אומדו, ומקיש לה מעשר בהמה שגם היא ניטל במחשבה שאינו מונה עשירי בפיו אלא מפריש כל מה שעולה בדעתו לשם מעשר:

פסקה ב

ב **הכי גרסינן: תלמוד לומר העשירי יהיה קודש לה'**. (כן איתא בפסיקתא ובראב"ד ובאדרת אליהו) ופירו' דכתיב "וכל מעשר וגו' העשירי יהיה קודש", ומשמע בין שקראו הוא עשירי בין שהיה עשירי למנין ולא קראו עשירי:

הכי גרסינן: את השמיני ואת הי"ב. אם קראם עשירי:

מה הוא. העשירי גמור אינו מקודש אלא בסמוך לו, שאין לך סמוך בו יותר מגופו:

אף טעותו. מה שהוא טעה וקראו עשירי אינו מקודש אא"כ שטעה באותו שסמוך למעשה גמור כגון תשיעי ואחד עשר שהם סמוכים לו, זה מלפניו וזה מלאחריו:

פסקה ג

ג **התשיעי וכו'**. עתה מבאר מה יהיה בהם:

נאכל במומו. פי' אינו יכול להקריבו לא לשם מעשר ולא לשם שלמים אלא ימתין עד שיפול בו מום ויאכלנו בעליו וטעם ברייתא זו מבואר לעיל בפרשה ויקרא בדיבורא דנדבה פט"ז עי"ש:

ועושה תמורה. היינו אם המיר האחד עשר:

וכי יש תמורה. דאחד עשר שקרא עשירית היינו תמורת מעשר. ובמסכת תמורה (דף יג.) גמרינן דאין תמורה עושה תמורה משום דכתיב "תמורתו" ולא תמורת תמורתו:

אלו היה תמורה. אותו אחד עשר לא היה קרב דתמורת מעשר אינה קריבה כדגמרינן בתמורה (דף ה.), אלא ודאי מדריבה התורה להקריבו שלמים כדלעיל בויקרא פט"ז ע"ש הקדש ראשון חשבינן ליה לכך עושה תמורה כדין שלמים אחרים:

אין י"א מקודש. פי' כיון דאמר עשירי בראוי לו שוב אין שם עשירי מקדש אחריו אבל לפניו דהיינו תשיעי ודאי קדוש ויאכל במומו שהרי כשקדשו בשם עשירי עדיין לא נתקדש העשירי בראוי לו:

הכי גרסינן: **קרא לתשיעי עשירי ולעשירי אחד עשר ולאחד עשר עשירי רבי אומר וכו' שהיה רבי אומר כל שלא נעקר שם וכו'**. (הגר"א בהגהתו והיא נכונה מאוד):

רבי אומר אינו מוקדש. האחד עשר. ובגמרא פריך והלא נעקר שם עשירי דהלא קרא לעשירי אחד עשר ואמאי אין אחד עשר מקודש. ומוקי לה כגון דאית ליה בהמות טובא בעדרו למעשר דאז נוכל לפרש מה שאמר אחד עשר היינו חד עישורא, כלומר זה עישור ראשון, ולסימן אמר כן, אבל היכא דלית ליה בהמות כ"כ על עוד עישור אחר ליכא למימר הכי שאין מנהגו של עולם לומר זה עישור אחד אא"כ יודע שיהו לו עשיריות הרבה, הלכך אמרינן דבזה גם רבי מודה דאחד עשר ממש קאמר ועקר שם עשירי ממנו וממילא גם הי"א קדוש:

ר' יוסי בר' יהודה אומר מקודש. לא ס"ל דחד עישורא קאמר, וגם כאן נעקר שם עשירי ממנו וממילא האחד עשר קדוש:

כל שלא נעקר שם עשירי ממנו. כגון הכא דאמרינן חד עישורא קאמר והוי כמו שקראו בהדיא עשירי וממילא לפניו קדוש היינו מה שקרא לתשיעי עשירי ולאחריו דהיינו האחד עשר אינו קדוש:

פסקה ד

ד **מתוך שנאמר וכו'**. פי' להכי הוצרך לומר "לא יבקר" לפי שמתוך שנאמר "ומבחר נדריכם" משמע שהנדרים צריך להיות מן המובחר, ולזה הייתי אומר דאף כאן יהיה מרגל ומעיין בעדרו להיות בוחר בשמינים ומוציאם בעשיריות:

ת"ל לא יבקר. אלא איזה שיצא יהיה קדוש למעשר:

בין טוב לרע. היינו בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקריב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור להגזז ולהעבד:

הא אם המיר סופג את הארבעים. ואף דהו"ל לאו הניתק לעשה ("ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קודש") משום דהו"ל תרי לאוי וחד עשה ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי דהוא "לא יחליפנו ולא ימיר" דשייך בכל הקרבנות (גמרא בריש תמורה):

לרבות את האשה. דס"ד תמורה לאו שאין בו מעשה הוא ואשה לא תתחייב. (שם):

ואם המר ימירנו וכו'. הגר"א מפרש דלרבות את האשה מכפל לשון ולרבות היורש מתיבת "ואם":

לרבות את היורש. פי' שאם הקדיש אביו קרבן ומת ובא בנו והמיר בו מומר ואע"פ שאין אדם ממיר בקרבן שאינו שלו, הכא גבי יורש כקרבן דידיה דמי ור"מ ור' יהודה פליג ע"ז ואמר דיורש אינו ממיר עיין ריש תמורה:

בבכור נאמר אך בכור שור וגו' לא תפדה. פדיון הוא דלית ליה דליפוק מקדושת בכור למכור באיטליז ולשקול בליטרא אבל נמכר הוא חי ולוקח יאכלנו בקדושתו כשיומם או אם הבית קיים יקריבנו, אבל תם שחוט לא דמשולחן גבוה קזכו הכהנים ובעל מום נמכר חי ושחוט דממון כהן הוא:

במעשר הוא אומר לא יגאל ואינו נמכר וכו'. גאולה הוא המוציא מהקדש לחולין ומכירה כמו שהוא בקדושתו ובכור מותר למכרו באופן זה אבל מעשר גמרינן (בכורות לב, א) האי "לא יגאל" מ"לא יגאל" דחרמים דכתיב בהן "לא ימכר ולא יגאל". מה להלן מכירה עמו אף כאן מכירה עמו. הלכך אינו נמכר לא חי ולא שחוט וכו'. והנה אף דהברייתא כללה חי ושחוט בחדא – מ"מ בשחוט איסור מכירה הוא רק מדרבנן דגזרו לאחר שחיטה אטו לפני שחיטה (שם):

פסקה ה

ה **ומנין שמעשר בהמה בעמוד ועשר**. דבמעשר דגן כתיב ציווי - "עשר תעשר", אבל הכא כתיב "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור וגו'" ולא כתיב "תעבורו" ומשמע דרשות בעלמא הוא:

ת"ל יהיה קודש. ציווי הוא לעשר כדי שיהיה בו הקדושה:

ר' יוסי הגלילי אומר והעברת. "כל פטר רחם" בבכור כתיב, ומצוה ליתן אותו לגבוה, וכן נמי מצות עשה לעשר בהמה דילפינן העברה העברה דכתיב "כל אשר יעבור" מבכור:

פסקה ו

ו **ר"ע אומר עשר תעשר**. הוא כפל לשון ואתי לרבות מעשר בהמה, והרי כתיב בו מצות עשה:

פסקה ז

ז **רבי אומר אלה המצות וכו'**. פי' מדסמיך "אלה המצות" בא לומר שאלה אשר אמר ממעשר בהמה מ"ע הוא:

אלה המצות אין נביא וכו'. פי' מדסמיך ליה "אשר צוה ה' את משה" וע"כ אם יבוא ויאמר שהקב"ה הוסיף לו עוד איזה מצוה נדע שנביא שקר הוא אם לא שמוחזק הוא

לנביא אמת מכבר וגם הוא איננו לדורות רק לפי שעה כגון אליהו הנביא בהר הכרמל – אז שומעין לו:

פסקה ח

סיימתי בעז"ה ביאורי ביום י"ח תמוז שנת תרע"א לפ"ק: